

การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์สมาธิราชสูตร

โดย
ร้อยโทพรชัย หะพินรัมย์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาสันสกฤต

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2558

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์สมาธิราชสูตร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาสันสกฤต

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2558

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

A CRITICAL STUDY OF THE SAMĀDHIRĀJASŪTRA

By

Lt. Pornchai Hapinram

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

Doctor of Philosophy Program in Sanskrit

Department of Oriental Languages

Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2015

Copyright of Graduate School, Silpakorn University

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “ การศึกษาวิเคราะห์
คัมภีร์สมาธิราชสูตร ” เสนอโดย ร้อยโทพรชัย หะพินรัมย์ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาสันสกฤต

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ชารตศนวงศ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยณรงค์ กลิ่นน้อย)

...../...../.....

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโณ))

...../...../.....

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา)

...../...../.....

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ)

...../...../.....

53105902 : สาขาวิชาภาษาสันสกฤต

คำสำคัญ : สมณิราชสูตร / ศูนย์ดา

พรชัย หะพินรัมย์ : การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์สมณิราชสูตร. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : ผศ.ดร. สมบัติ มั่งมีสุขศิริ. 794 หน้า.

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแปลสมณิราชสูตรภาษาสันสกฤตเป็นภาษาไทยและเพื่อศึกษาความเป็นมา รูปแบบการแต่ง และคำสอนในสมณิราชสูตร

เบื้องต้นผู้วิจัยได้ปริวรรตสมณิราชสูตรอักษรเทวนาครีเป็นอักษรไทยและแปลสมณิราชสูตรภาษาสันสกฤตเป็นภาษาไทย จากนั้นจึงศึกษาวิเคราะห์สมณิราชสูตรตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ผลการศึกษาพบว่าสมณิราชสูตรเป็นวรรณคดีของพุทธศาสนิกชนในยุคนั้น สันนิษฐานว่าน่าจะประพันธ์ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 2 – 6 ไม่ปรากฏนามผู้ประพันธ์ มีการดำเนินเรื่องในรูปแบบการถามตอบระหว่างจันทร์ประภากับพระพุทธเจ้า แต่งเป็นร้อยแก้วผสมร้อยกรอง ร้อยแก้วใช้ภาษาสันสกฤตมาตรฐานตามไวยากรณ์ของปานิณี ส่วนร้อยกรองแต่งด้วยภาษาสันสกฤตผสม มีบทร้อยกรองจำนวนทั้งสิ้น 2,056 โสลก ใช้ฉันทลักษณ์ 15 ชนิด ฉันทลักษณ์ที่ใช้มากที่สุดคืออุปราติฉันท มีการแทรกเรื่องเล่าจำนวน 12 เรื่องในรูปแบบของปุรว โยคะซึ่งมีรูปแบบคล้ายกับชาดกเพื่อเป็นตัวอย่างประกอบคำสอนทั้งในด้านดีและไม่ดี มีการใช้สำนวนซ้ำเป็นจำนวนมากอย่างคัมภีร์ในยุคแรก ๆ นิยมใช้เพื่อจดจำได้ง่ายจากปากต่อปาก (มุขปาฐะ)

สมณิราชสูตรมีจุดมุ่งหมายคือการได้บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณด้วยการให้ความรู้เรื่องศูนย์ดา ซึ่งแสดงทั้งปุทธคุณศูนยตาโดยสอนไม่ให้ยึดถือในรูปร่างและชีวิต ความไม่ใช่สัตว์ บุคคล ชีวะ และแสดงธรรมศูนยตาโดยสอนว่าธรรมเป็นอภาวะกล่าวคือไม่มีอยู่จริง สอนให้มีจิตตั้งมั่นเป็นกลางไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรม ดำรงอยู่ในมัชฌิมาปฏิปทา

รูปแบบการสอนที่คัมภีร์ใช้แบ่งได้เป็น 3 ประการ คือ 1) หลักความงาม 3 ประการ ได้แก่ ปรียัตติ แสดงส่วนที่เป็นหลักการ ปฏิบัติ แสดงตัวอย่างและวิธีการปฏิบัติ และปฏิเวธ แสดงผลที่ได้จากการปฏิบัติ คัมภีร์แสดงคำสอนในรูปแบบนี้จำนวน 55 คำสอน 2) หลักเทศนาวิธีหรือลีลาการสอน 4 ประการ ได้แก่ สันทัสสนา ชี้แจงให้เห็นชัด สมาทปนา ชวนใจให้อยากปฏิบัติ สมุดเดชนา เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า และสัมปหังสนา ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริง คัมภีร์ใช้ลีลาการสอนทั้ง 4 ประการนี้สลับกันไปมาตลอดทั้งเรื่อง และ 3) หลักการเรียนการสอนที่ให้ผลสัมฤทธิ์จากน้อยไปมาก ได้แก่ การฟัง การเข้าห้องเรียน การได้รับความรู้อย่างครอบคลุม การรับความรู้นั้นมาเป็นของตนและทรงจำไว้ในความหมายของตน การสามารถพูดเล่าความรู้นั้นได้ การสร้างความเชี่ยวชาญด้วยการตรวจสอบความรู้ การชี้แจงเป็นเรื่องราว การทบทวนความรู้นั้นเพื่อค้นหาความจริง การเก็บตัวเงียบเพื่อค้นคว้าในเชิงลึก การค้นคว้าบ่อยๆ และการประกาศความรู้แก่คนอื่นได้อย่างกว้างขวาง

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ลายมือชื่อนักศึกษา

ปีการศึกษา 2558

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

53105902 : MAJOR : SANSKRIT

KEY WORD : SAMĀDHIRĀJASŪTRA / SŪNYATĀ

PORNCHAI HAPINRAM : A CRITICAL STUDY OF THE SAMĀDHIRĀJASŪTRA. THESIS
ADVISOR : ASST.PROF.SOMBAT MANGMEESUKHSIRI , PH.D.. 794 pp.

This thesis aims at translating the Samādhirājasutra from Sanskrit text into Thai and also at studying the history and characteristics of the Samādhirājasutra including the doctrine as depicted in the scripture.

Initially, the researcher transliterated the Samādhirājasutra from the Devanāgarī alphabet into Thai and translated the Samādhirājasutra from Sanskrit text into Thai.

The result of study shows that Samādhirājasutra was a literature in the early era of Mahayana Buddhism. It was assumed that it was written during the 2nd – 6th centuries. The author's name was not found. The story was told through asking and answering questions between Candrapabhā and the Buddha. The literature was in the form mixing prose and verse. Prose is written in classical Sanskrit according to Paninian grammars, while verse is in Mixed Sanskrit. There were 2,056 slokas in 15 types of versifications. The most frequently used versification was Upajāti. There were 12 narratives in the form of Pūrvayoga inserted between preaching of Buddha to be the examples of good and bad behaviors. Many stock phrases were used as could be seen in the scriptures in the early period in order to make it easy to memorize.

The purpose of Samādhirājasutra is to promote enlightenment by learning about Sūnyatā with Pudgalasūnyatā by presenting the ways to not adhere to physical bodies, no Satva, no Pudgala, No jiva. as well as studying about Dharmasūnyatā by explaining that dharma is Abhava or none-existence. keeping in mind not inclined to worldly conditions and follow the Middle Way. The teachings in the scripture can be divided into three forms. Firstly, esthetics includes Pariyatti, which presenting principles, Patipatti, which shows examples and practices, and Pativetha, which demonstrates the results from the practices. The scripture presents 55 teachings in this form. Secondly, there are four teaching principles that include Santassana (i.e. clarification), Samathapana (i.e. persuasion), Samuttechana (i.e. encouragement), and Sampahangsana (i.e. comfort). These four teachings were alternatively used in the whole story. Thirdly, the teaching principles were ranged from ineffective to effective ones including listening, participating in classrooms, learning complete knowledge, applying the knowledge to real life and memorizing the knowledge, explaining the knowledge, improving skills by checking the knowledge, describing stories, reviewing the knowledge in order to find truths, being isolated in order to conduct in-depth research, frequently studying things, and sharing the knowledge to the public.

Department of Oriental Languages

Graduate School, Silpakorn University

Student's signature.....

Academic Year 2015

Thesis Advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ อาจารย์ที่ปรึกษา
วิทยานิพนธ์ที่กรุณาให้คำปรึกษาและคำแนะนำอันมีคุณค่ายิ่งต่อการเรียบเรียงวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณคณาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาสันสกฤตทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทวิชา
ให้แก่ผู้วิจัยจนเพียงพอทำให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จได้

ขอขอบคุณบิดา มารดา พี่ น้อง เพื่อนๆ ทุกคน และท่านผู้มีอุปการคุณทุกท่านที่คอย
เติมกำลังใจให้กันอย่างไม่ลดละ

คุณค่าหรือประโยชน์อันใดพึงมีจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมนุชาคุณบิดา
มารดา ครูอาจารย์และผู้มีอุปการคุณทุกท่าน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา	5
ขอบเขตของการศึกษา	5
ข้อตกลงเบื้องต้น	5
วิธีดำเนินการวิจัย	6
วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	15
นิยามศัพท์เฉพาะ	15
2 บทแปลสมาธิราชสูตร	17
ทฤษฎีการวิจารณ์ตัวบท.....	17
ทฤษฎีสรรพสถาน	18
ทฤษฎีสายวิวัฒนาการ	20
ทฤษฎีแก้ไขตัวบทคัดลอก	21
วิธีการแปลสมาธิราชสูตร	25
บทแปลสมาธิราชสูตร	27
3 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสมาธิราชสูตร	295
ความเป็นมาของพระพุทธศาสนามหาชน	295
การค้นพบสมาธิราชสูตร	304
กำหนดเวลาการแต่งและต้นฉบับของสมาธิราชสูตร	306
ชื่อเรียกคัมภีร์	310
ภาษาและไวยากรณ์	311
ฉันทลักษณ์ในสมาธิราชสูตร	315

บทที่	หน้า
รูปแบบการแต่ง	357
โครงเรื่องและเหตุการณ์ในเรื่อง	357
สารัตถะหรือแก่นเรื่อง	363
เวลาและสถานที่	364
ตัวละครและบทสนทนา	365
กลวิธีหรือเทคนิคในการแต่ง	368
เรื่องเล่าในสมาธิราชสูตร	368
สำนวนซ้ำในสมาธิราชสูตร	388
4 ลักษณะเฉพาะ หลักการสอนและคำสอนในสมาธิราชสูตร	399
ลักษณะเฉพาะของคัมภีร์	399
หลักการสอนและสาระคำสอน	419
หลักปรีชาปฏิบัติและปฏิเวธ.....	419
หลักการสอนที่ดีหรือเทศนาวิธี 4 ประการ.....	477
หลักการสอนที่ให้ผลสัมฤทธิ์จากน้อยที่สุดไปมากที่สุด	489
5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	495
บทสรุป	495
ข้อเสนอแนะ	496
รายการอ้างอิง	497
ภาคผนวก	505
ภาคผนวก ก การเทียบอักษรเทวนาครี-ไทย	506
ภาคผนวก ข บทปริวรรตสมาธิราชสูตร	508
ประวัติผู้วิจัย	794

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระไตรปิฎกเป็นชื่อเรียกรวมคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาซึ่งจำแนกคัมภีร์ได้เป็น 3 ประเภทคือ พระวินัย พระสูตรและพระอภิธรรม มีบันทึกไว้เป็นภาษาต่างๆ เช่น ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ภาษาจีน ภาษาทิเบต ภาษาไทย ภาษาแรกสุดของพระไตรปิฎกคือภาษาบาลีของพุทธศาสนานิกายเถรวาท ส่วนพระไตรปิฎกภาษาสันสกฤตเป็นของนิกายสรวาสติวาทซึ่งเป็นนิกายในยุคแรกๆ ที่แยกตัวออกจากเถรวาทนิกายเดิมเพราะมีข้อความอ้างถึงการได้รับความอุปถัมภ์จากพระเจ้าอโศกมหาราชเช่นกับนิกายเถรวาท แต่ภายหลังคงเพื่อยังพลาจึงได้ไปยึดอินเดียตะวันตกเฉียงเหนือคือคันธาระและมถุราเป็นศูนย์กลาง¹ และเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง ภายหลังได้ทำการสังคายนาพระไตรปิฎกซึ่งนับเป็นครั้งที่ 4 ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาโดยได้รับการอุปถัมภ์จากพระเจ้ากนิษฐกะในราวปี พ.ศ. 643 และได้บันทึกพระไตรปิฎกเป็นภาษาสันสกฤต นิกายสรวาสติวาทนี้ยังนับว่าเป็นนิกายฝ่ายเถรวาท แม้ภาษาที่ใช้บันทึกคัมภีร์จะเป็นภาษาสันสกฤตข้อนี้ก็น่าจะเป็นเพราะนิกายนี้เติบโตอยู่ในอินเดียเหนือซึ่งนิยมใช้ภาษาสันสกฤตจึงต้องอนุวัตตามความนิยมด้านภาษาของคนในถิ่นนั้น ส่วนพระไตรปิฎกภาษาจีน ภาษาทิเบต และภาษาไทยเป็นการแปลพระไตรปิฎกภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤตเป็นภาษาของตนอีกทอดหนึ่งเพื่อสะดวกในการค้นคว้าศึกษาในประเทศนั้น ๆ

ด้านเนื้อหา พระไตรปิฎกเป็นที่รวมคำสอนอันลึกซึ้งมีเนื้อหาครอบคลุมการปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนในทุกระดับชั้นทั้งระดับโลกียะคือการแสวงหาความเจริญรุ่งเรืองในวิถีชีวิตของคฤหัสถ์ และระดับโลกุตระคือการแสวงหาสัจธรรมเพื่อความหลุดพ้นของบรรพชิต และในแต่ละระดับพระพุทธเจ้าได้แสดงธรรมตามจริตของสรรพสัตว์ที่มีสติปัญญาลดหลั่นกันลงไป คำสอนของพระพุทธเจ้าจึงมีความหลากหลาย ผู้ศึกษาและปฏิบัติตามไม่จำเป็นต้องศึกษาพระไตรปิฎกทั้งหมดเพียงเลือกธรรมที่ถูกจริตของตนและปฏิบัติตามอย่างถูกต้องย่อมได้รับประโยชน์สูงสุด พุทธศาสนมหายานจึงมีการยกย่องและให้ความสำคัญพระสูตรบางสูตรที่นิยมอย่างมาก เช่น คัมภีร์ 9 เล่มที่เรียกชื่อรวมว่านวัตรธรรมหรือนวสกันธ์ (นวสกนุช) ได้แก่ อัญญาสาหสริกาปรัชญาปารมิตา,

¹ พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), พระไตรปิฎกภาษาสันสกฤต, เข้าถึงเมื่อ 23 ธันวาคม 2558, เข้าถึงได้จาก http://www.mcu.ac.th/mcutrai/menu2/Article/article_22.htm

ศัพท์ธรรมปฎิภาณทรีกะ, ลลิตวิสตระ, ลังกาวดาระ, สุวรรณประภาสะ, คัมภีร์ชวายุหะ, ตถาคตคฤหะกะ, สมาริราชะ และทศภูมิศวะระ² คัมภีร์เหล่านี้ชาวเนปาลนิยมนำมาสวดและเทศน์บูชาในชีวิตประจำวัน อีกทั้งคัมภีร์บางเล่มได้รับการยกย่องว่าเป็น ไวปุลยสูตร³ เพราะมีเนื้อหาลุ่มลึก มีประโยชน์มหาศาล

พระไตรปิฎกภาษาไทยที่มีอยู่ในปัจจุบันแปลมาจากภาษาบาลีเพราะคนไทยนับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทซึ่งยึดภาษาบาลีเป็นหลัก ยังมีคัมภีร์พุทธศาสนาอีกจำนวนมากที่คนไทยยังไม่เข้าถึงอย่างแพร่หลายโดยเฉพาะพระไตรปิฎกภาษาสันสกฤตเพราะข้อจำกัดในความรู้ด้านภาษาสันสกฤตที่ศึกษาในวงแคบ คนไทยจึงยังไม่ได้รับทราบและรับประโยชน์จากคำสอนในคัมภีร์พุทธศาสนาเหล่านั้นอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะคัมภีร์กลุ่มนวัตรธรรมที่พุทธศาสนิกชนฝ่ายมหายานให้การยกย่องอย่างมาก ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาคัมภีร์ในกลุ่มนวัตรธรรมได้แก่คัมภีร์สมาริราชสูตรฉบับภาษาสันสกฤตโดยวิธีการแปลภาษาสันสกฤตเป็นภาษาไทย การศึกษารูปแบบการแต่ง และการศึกษาสาระคำสอนของคัมภีร์ซึ่งยังไม่มีผู้ใดทำการศึกษาและเผยแพร่คัมภีร์นี้ในประเทศไทยมาก่อน ส่วนในต่างประเทศมีการศึกษาสมาริราชสูตรบ้างแต่เป็นเพียงบางปริวรรตยังไม่ครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมดของคัมภีร์

ต้นฉบับคัมภีร์สมาริราชสูตรที่ตกทอดมาถึงปัจจุบันเหลือเพียงบางส่วนเพราะความคงทนของวัสดุที่ใช้บันทึกได้ผุกร่อนและหักเสียหายไปตามกาลเวลา แต่ผู้สนใจศึกษาคัมภีร์เหล่านี้ก็ได้พยายามค้นหาจารึกจากสถานที่ต่างๆ เพื่อนำจารึกเหล่านั้นมาเทียบเคียงให้สามารถอ่านข้อความในจารึกได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น สถานที่ค้นพบจารึกภาษาสันสกฤตจำนวนมากที่สำคัญมี 2 แห่งคือหุบเขากาฐมาณฑุ ประเทศเนปาล และหมู่บ้านกิลกิต ประเทศปากีสถาน บไรอัน ฮอดจสัน (Brian Hodgson)⁴ นักการทูตชาวอังกฤษได้ทำการรวบรวมคัมภีร์ที่ค้นพบในบริเวณหุบเขากาฐมาณฑุของเนปาลในปี ค.ศ. 1824 ซึ่งรวมถึงสมาริราชสูตรนี้ด้วย และได้ส่งคัมภีร์เหล่านี้ไป

² Nariman Gushtaspshah Kaikhushro. **Literary history of Sanskrit Buddhist** (Delhi : Motilal Banarsidass, 1992), 64.

³ ความหมายของไวปุลยสูตร ได้แก่ความไพบุลย์หรือยิ่งใหญ่กว้างขวาง สมาริราชสูตรจัดเป็นไวปุลยสูตรด้วยดังปรากฏในปริวรรตสุดท้ายของคัมภีร์สมาริราชสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ก็ เราแสดงพุทธธรรมอันไพบุลย์ แสดงนัยอันไพบุลย์ เพราะแสดงธรรมอันไพบุลย์จึงได้รับคุณอันไพบุลย์ ฯ ลักษณะของธรรมเหมือนกับอากาศอันไพบุลย์ เพราะมีรัตนอันไพบุลย์จึงเรียกว่า ไพบุลย์ ฯ จริยาอันไพบุลย์เป็นความไพบุลย์สำหรับสัตว์ทั้งหลายเราได้แสดงไว้แล้ว เพราะอาคม (วิชาความรู้) เป็นสิ่งไพบุลย์ ฉะนั้นจึงเรียกว่า ไพบุลย์ ฯ ดู SR. 40/303/2

⁴ David M. Waterhouse, ed., **The Origins of Himalayan Studies : Brian Houghton Hodgson in Nepal and Darjeeling 1820-1858** (New York: Routledge Curzon, 2005), 55.

เก็บไว้ยังสถานที่ต่าง ๆ เช่น หอสมุดแห่งวิทยาลัยฟอร์ทวิลเลียม (The library of the College of Fort William) หอสมุดแห่งสมาคมเอเชียติกแห่งเบงกอล (The Library of the Asiatic Society of Bengal) ราชสมาคมเอเชีย (The Royal Asiatic Society) หอสมุดอินเดีย (The India Office Library) หอสมุดบ็อดเลียน (Bodleian Library) สมาคมเอเชีย (The Société Asiatique) และบางส่วนได้มอบให้แก่เบอร์นอฟ (Burnouf) ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญภาษาตะวันออกชาวฝรั่งเศส รวมจารึกทั้งหมด 423 ผูก ประกอบไปด้วยคัมภีร์ทั้งที่เป็นพระสูตรและตันตระ มีคัมภีร์ที่สำคัญ ๆ คือ อัญญาหัตถิกาปรัชญา-ปารมิตา, คันทวยุหะ, สุขาวตวยุหะ, ทศกัมภีระ, ลังกาวตาระ, สมัทธิราชะ, ลลิตวิสตระ, กุหยสมาชะ, โพธิจรรยวตาระ พุทธจริตะ และสังกรรมปุณทริกะ คัมภีร์เหล่านี้ สอดจันต์ไม่ได้อ่านด้วยตนเอง แต่ได้ส่งไปยังส่วนงานต่าง ๆ ดังที่กล่าวแล้ว ในส่วนสมัทธิราชสูตรผู้ที่ได้ใช้ประโยชน์จากจารึกที่สอดจันต์รวบรวมคือ เรกามม์ (Constancy Regamey) ได้ทำการศึกษาและตีพิมพ์ผลงานในงานเขียนชื่อว่า Three Chapters from the Samadhirajasutra (บทที่ 8 19 และ 22) ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1938⁵ อีกแหล่งที่พบจารึกสมัทธิราชสูตรคือหมู่บ้านกิลกิต⁶ แคว้นจัมมูและแคชเมียร์ ปัจจุบันอยู่ในประเทศปากีสถาน มีการค้นพบจารึกตั้งแต่ปี ค.ศ.1931 โดยคนเลี้ยงสัตว์ได้ต้อนสัตว์ไปกินหญ้าใกล้ ๆ กับสตูปร้างแห่งหนึ่ง และบังเอิญได้พบกล่องซึ่งภายในบรรจุเปลือกไม้ที่มีการเขียนจารึกเหล่านี้ลง จากนั้นได้นำไปมอบให้แก่ทหารแห่งแคว้นจัมมูและแคชเมียร์ ปัจจุบันจารึกกิลกิตจำนวนมากเหล่านี้ถูกเก็บไว้ที่ The National Archives กรุงนิวเดลี ประเทศอินเดีย เป็นจารึกที่เขียนลงบนเปลือกไม้ ภาษาของจารึกคล้ายกับคัมภีร์มหายานในยุคแรก ๆ หนึ่งในคัมภีร์ที่พบคือสมัทธิราชสูตร ผู้ที่ศึกษาจารึกเหล่านี้คือนาลินักษะ ทัตต์ (Nalinaksha Dutt) นอกจากนี้ยังค้นพบจารึกสมัทธิราชสูตรภาษาสันสกฤตในเอเชียกลางเป็นจารึกเปลือกไม้จำนวน 3 แผ่น

จารึกสมัทธิราชสูตรที่ค้นพบเหล่านี้มีผู้อ่านและเทียบเคียงจากจารึกที่ค้นพบในที่ต่าง ๆ แล้วทำการแก้ไขปรับปรุงเป็นต้นฉบับที่อ่านความได้ค่อนข้างสมบูรณ์และตีพิมพ์เผยแพร่จำนวน 2 ฉบับ คือ ฉบับของทัตต์และฉบับของไวทยะ สำหรับทัตต์ (Nalinaksha Dutt) ได้นำเสนอผลการศึกษาจารึกและเนื้อหาของสมัทธิราชสูตรจากต้นฉบับที่ค้นพบในกิลกิต ตีพิมพ์ในหนังสือชื่อ Gilgit Manuscripts Vol.II พร้อมทั้งสรุปเนื้อหาของแต่ละปริวรรตไว้ ส่วนไวทยะ (P.L. Vaidya) ได้ทำการแก้ไขฉบับของทัตต์โดยนำปีกกาที่ทัตต์ใส่ไว้ ออกเพื่อให้เข้าใจง่าย อ่านราบรื่น

⁵ David M. Waterhouse, ed., **The Origins of Himalayan Studies : Brian Houghton Hodgson in Nepal and Darjeeling 1820-1858**, 71.

⁶ Sudha Gopalakrishnan, **Unesco memory of the world register Gilgit Manuscripts**, accessed December 23, 2015, available from http://portal.unesco.org/ci/en/files/22450/1151397961157_India_Gilgit.doc/57%2BIndia%2BGilgit.doc

เป็นข้อความเดียวกันอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งตัดข้อความที่ไม่มีในฉบับกติกิตออก เช่นคาถา 12 บทที่เรียกว่า จนฺตฺรปรฺทีปฺสฺโตตฺร แล้วรวบรวมข้อความที่ตัดออกนี้ไว้ในภาคผนวกท้ายเล่ม ในกรณีมีคำที่อ่านได้แตกต่างกันไวทยะได้ทำหมายเหตุไว้ในเชิงอรรถซึ่งเป็นรูปแบบเดียวกับที่ตัดได้ทำไว้โดยไวทยะเองกล่าวว่าเป็นการตรวจทานฉบับของตัดอีกครึ่งหนึ่ง ฉบับของไวทยะจึงถือเป็นการนำเสนองานการอ่านจารึกที่มองต่างมุม (Critical Apparatus) จากตัด

ด้านการแปลสมาธิราชสูตรเป็นภาษาอังกฤษมีการเลือกแปลเพียงบางส่วน ดังนี้

1. ปรีวรัตที่ 1 – 4 แปลโดยโกเมซและซิลค์ (Lius O. Gomez and J.A. Silk) ตีพิมพ์ในหนังสือชื่อ Studies in the Literature of the Great Vehicle. ในปี ค.ศ. 1989
2. ปรีวรัตที่ 4, 6, 7 และ 9 แปลโดยร็อกเวลล์ (John Rockwell, Jr.) เพื่อเป็นวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทในชื่อ Samadhi and Patient Acceptance: Four Chapters of the Samadhirajasutra, Translated from the Sanskrit and Tibetan.) ในปี ค.ศ. 1980
3. ปรีวรัตที่ 8, 19 และ 22 แปลโดยเรกานี่ (Konstanty Regamey) เพื่อเป็นวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาเอกในชื่อ Philosophy in the Samadhirajasutra : Three Chapters from the Samadhirajasutra. ในปี ค.ศ. 1938
4. ปรีวรัตที่ 9 แปลโดยคูปเปอร์ (Christoph Cuppers) เพื่อเป็นวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาเอกในชื่อ The IXth Chapter of the Samadhirajasutra. A Text-critical Contribution to the Study of Mahayana Sutras. ในปี ค.ศ. 1990
5. ปรีวรัตที่ 11 แปลโดยมาร์ค ทัทซ์ (Mark Tatz) เพื่อเป็นวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาโทในชื่อ Revelation in Mathyamika Buddhism. ในปี ค.ศ. 1972

ด้านเนื้อหา สมาธิราชสูตรเป็นคัมภีร์ที่แสดงหลักการเกี่ยวกับสมาธิชั้นยอดหรือเรียกว่าราชาแห่งสมาธิ เป็นบทสนทนาระหว่างจันทรประกายกับพระพุทธเจ้าถึงการปฏิบัติตนเป็นพระโพธิสัตว์ผ่านการฝึกสมาธิที่หลากหลายเพื่อผลสัมฤทธิ์ทางใจคือการมีความคิดที่ละเอียดอ่อนอย่างที่สุดเป็นสัมมาทิฐิ สาธะของการฝึกเช่น การระลึกถึงพระพุทธเจ้า (พุทธานุสมฤติ) การสละทางโลกอย่างสิ้นเชิง ความมีเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ ความไม่แยแสต่อร่างกายและชีวิต สละชีวิตตนเองได้ในกรณีจำเป็นเพื่อประโยชน์ต่อผู้อื่น ความเข้าใจและมองสรรพสิ่งรวมทั้งธรรมะเป็นศูนย์กลางเหล่านี้เป็นตัวอย่างการปฏิบัติสมาธิที่ปรากฏในสมาธิราชสูตร⁷ นอกจากมุ่งแสดงหลักการเกี่ยวกับสมาธิซึ่งเป็นเรื่องลึกซึ้งที่ต้องทำความเข้าใจอย่างมากแล้วสมาธิราชสูตรยังทำให้ผู้อ่านเข้าใจง่ายขึ้นด้วยการแสดงเรื่องราวประกอบในรูปแบบของปุราณะซึ่งมีรูปแบบคล้ายกับอวทานหรือชาดก

⁷ Nariman Gushtasphah Kaikhushro, *Literary history of Sanskrit Buddhist*, 82.

จำนวน 12 เรื่อง เรื่องราวเหล่านี้เป็นแรงบันดาลใจกระตุ้นให้บุคคลกล้าปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรม ดังเช่นเรื่องของเกษมทัตต์แสดงความกล้าหาญในการเผามือของตนถวายเป็นพุทธบูชาและเป็นแรงจูงใจให้พระภิกษุหนุ่มในเวียดนามกล้าเผาร่างกายเพื่อต่อสู้กับรัฐบาลโง ดินห์ เดียมของเวียดนามก็เป็นได้

สมาธิราชสูตรเป็นที่นิยมอย่างมากในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานเห็นได้จากการที่มีการแปลสมาธิราชสูตรเป็นภาษาจีนในราวคริสต์ศตวรรษที่ 2 และการแปลเป็นภาษาทิเบตในราวคริสต์ศตวรรษที่ 9 รวมถึงการอ้างอิงข้อความในสมาธิราชสูตรหลายครั้งในคัมภีร์รุ่นหลังเช่น ประสันนปทาของจันทรกิริติและศึกษาสมุจยะของसानติเทวะ⁸ แต่ในประเทศไทยสมาธิราชสูตรยังไม่ถูกเผยแพร่เนื่องจากไม่มีฉบับแปลเป็นภาษาไทย ผู้ศึกษามุ่งหมายศึกษาสมาธิราชสูตรเพื่อเป็นที่รู้จักแพร่หลายและได้รับประโยชน์จากคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าต่อไป

ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อแปลความสมาธิราชสูตรจากต้นฉบับภาษาสันสกฤตเป็นภาษาไทย
2. เพื่อศึกษาความเป็นมาและลักษณะของสมาธิราชสูตร
3. เพื่อศึกษาเนื้อหาสาระคำสอนที่ปรากฏในสมาธิราชสูตร

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาวิจัยนี้ ผู้ศึกษากำหนดขอบเขตในการศึกษาวิจัยดังนี้

1. ศึกษาประวัติความเป็นมา ลักษณะเฉพาะ รูปแบบการแต่ง และสาระคำสอนที่ปรากฏในสมาธิราชสูตร
2. ศึกษาเนื้อหาในสมาธิราชสูตรฉบับภาษาสันสกฤต อักษรเทวนาครี ฉบับของไวทยะ

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. การถ่ายทอดคำศัพท์ที่เป็นชื่อเฉพาะจากอักษรเทวนาครีเป็นอักษรไทยมีหลักเกณฑ์ดังนี้

1.1 ใช้วิธีการถ่ายทอดตามอักษรวิธีไทยสำหรับชื่อเฉพาะของบุคคล สถานที่ เช่น จันทรประภา ไมตรียะ เป็นต้น ส่วนคำศัพท์ที่ไทยยืมมาใช้จนเป็นที่นิยมแล้ว ผู้ศึกษาจะถ่ายทอดคำศัพท์เช่นนั้นตามความนิยม เช่น พระอานนท์ กรุงกบิลพัสดุ์ ภูเขาเขิมฌุกฏ เป็นต้น

⁸ Nalinaksha Dutt, *Gilgit Manuscripts vol.ii* (Calcutta: Calcutta Oriental Press LTD., 1941), iii.

1.2 ใช้คำศัพท์ตามที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 สำหรับคำศัพท์ที่มีการกำหนดไว้ในพจนานุกรม เช่น สรวาก อารยสตัย อวิทยา เป็นต้น ส่วนคำศัพท์ที่ไม่มีในพจนานุกรม ผู้ศึกษาจะถ่ายถอดตามอักษรวิธีไทย

1.3 คำศัพท์ที่ถ่ายถอดเป็นครั้งแรก ผู้ศึกษาจะระบุคำศัพท์ภาษาสันสกฤตไว้ในชนิดที่ถ่ายถอดคำศัพท์นั้น เช่น สรวาก (สรวาก) อารยสตัย (อารยสตุย) อวิทยา (อวิทยา) เป็นต้น

2. การแปลสมาธิราชสูตรจากต้นฉบับภาษาสันสกฤตเป็นภาษาไทย ผู้ศึกษาจะแปลเทียบเคียงตามรูปหรือการแปลตรงตัว โดยทำการแปลประโยคต่อประโยค ความคิดต่อความคิด จะรักษาคำและความหมายในต้นฉบับไว้มากที่สุด แต่ปรับเปลี่ยนโครงสร้างของประโยคให้เข้ากับโครงสร้างของภาษาไทยเพื่อให้เข้าใจความหมาย อีกทั้งมีการเพิ่มเติมข้อความในชนิดที่เสริมความในส่วนที่สำนวนความในภาษาสันสกฤตไม่มีเช่นกันในภาษาไทย ในส่วนข้อความใดที่ผู้แปลเห็นควรอธิบายเพิ่มเติมจะกล่าวไว้ในเชิงอรรถ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. รวบรวมและตรวจสอบเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ต้นฉบับคัมภีร์สมาธิราชสูตร ทฤษฎีการแปล การวิจารณ์วรรณคดี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ
2. பிரிวรรคคัมภีร์สมาธิราชสูตรฉบับของไวทยะซึ่งเป็นภาษาสันสกฤตอักษรเทวนาครี เป็นภาษาสันสกฤตอักษรไทยตามวิธีเขียนภาษาสันสกฤตด้วยอักษรไทย
3. แปลคัมภีร์สมาธิราชสูตรภาษาสันสกฤตเป็นภาษาไทยโดยวิธีแปลเทียบเคียงตามรูปหรือเรียกว่าการแปลตรงตัวเพื่อรักษาภาษาต้นฉบับไว้ให้มากที่สุด
4. จัดลำดับและเรียบเรียงข้อมูลเป็นหมวดหมู่ตามหัวเรื่องที่กำหนด
5. วิเคราะห์ข้อมูลที่เชื่อถือได้ มีความสมเหตุสมผล สอดคล้องกับประเด็นเนื้อหาที่จะศึกษาและทำการอภิปรายผลการศึกษา
6. สรุปผลการศึกษาและนำเสนอผลการศึกษา

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถแบ่งสรุปเป็น 2 ประเภท คือ

1. วรรณกรรมที่นำเสนอเนื้อหาสรุปที่ได้จากการอ่านจารึกภาษาสันสกฤต มีดังนี้

1.1 The Sanskrit Buddhist Literature of Nepal (1882) ของราเชนทรลาล มิตรระ (Rajendralal Mitra) ในหนังสือของราเชนทรมิตรระได้เขียนบทนำจำนวนหลายหน้าเพื่อกล่าวถึงชีวประวัติและผลงานของไบรอัน ฮอดจสัน (B. Hodgson, 44 หน้า) ซึ่งเป็นผู้รวบรวมจารึกต่าง ๆ จำนวนมากรวมถึงจารึกที่บันทึกสมาธิราชสูตรนี้ด้วย มิตรระได้ศึกษาจารึกฉบับเนปาล เอกสารจารึกมีความกว้าง 14.50 x 3.50 นิ้ว มีจำนวน 226 หน้า จารึกหน้าละ 6 บรรทัด มีจำนวนโคลก รวม 5,339 โคลก เขียนด้วยอักษรเนวารี มีลักษณะเก่ามากบางหน้าชำรุด แต่งเป็นร้อยแก้วผสมร้อยกรอง แบ่งบทออกเป็น 42 பிரவந்த โดยลักษณะของสมาธิราชสูตรจัดอยู่ในกลุ่มงานที่เรียกว่า วายาकरण (เฉลยธรรม) ซึ่งเป็นคัมภีร์ประเภทเรื่องเล่า แสดงถึงรูปแบบของสมาธิต่าง ๆ จึงมีชื่อเรียกว่า “ราชาแห่งสมาธิ” เป้าหมายของคัมภีร์เพื่อแสดงกระบวนการที่ผู้หวังพุทธภูมิจะต้องยกจิตไปสู่สถานะที่สูงสุดตามลำดับ ซึ่งลำดับเนื้อหาของคัมภีร์จะแสดงขั้นตอนที่ละชั้นในการยกระดับจิตใจของมนุษย์ ประกอบกับมีเรื่องเล่าให้เห็นเป็นตัวอย่าง ผ่านการดำเนินเรื่องด้วยการสนทนากันระหว่างพระพุทธเจ้ากับจันทรประภา ณ ภูเขาศิขินกูฏซึ่งเป็นสถานที่หลักที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาอันงดงามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด มิตรระได้ทำการสรุปเนื้อหาแต่ละ பிரவந்தของสมาธิราชสูตร ตัดประเด็นที่เกี่ยวกับอภินิหารและการอธิบายความซ้ำ ๆ ในทำนองมุ่งปาฐะออกแล้วนำเสนอรายละเอียดบางประเด็นที่น่าสนใจ

1.2 Studies in the Literature of the Great Vehicle : Three Mahayana Buddhist Texts (1989) ของโกเมซและซิลค์ (Luis O. Gomez and Jonathan A. Silk) ในหนังสือเล่มนี้มีบทนำที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับสมาธิราชสูตรว่าได้ต้นฉบับคัมภีร์มาจากกิลกิด มีอายุอยู่ในราวคริสต์ศตวรรษที่ 2 - 6 โดยอ้างถึงฉบับแปลภาษาจีนผลงานของอัน ชิ เกา (An Shih-Kao) มีบันทึกไว้แล้วตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 2 และจารึกที่ค้นพบที่กิลกิดมีระยะเวลาการแต่งเฉลี่ยอยู่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 6 จากนั้นคงมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมเนื้อหาหลายครั้งจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 9 ซึ่งเป็นยุคสมัยที่มีการแปลเป็นภาษาทิเบต ในด้านชื่อคัมภีร์มีชื่อเรียกว่าสมาธิราชสูตร และ จันทรประทีปสูตร ซึ่งเป็นที่สงสัยว่าเหตุใดจึงตั้งชื่อเช่นนั้นในขณะที่ตัวเอกของเรื่องคือจันทรประภา ไม่ใช่จันทรประทีป ในขณะที่ฉบับแปลภาษาทิเบตมีชื่อตรงตามเนื้อหาที่ปรากฏในคัมภีร์คือ สรวรรณสุภาวสมตาวิปุลจิตสมาธิราช ตัวพระสูตรได้อธิบายสาระหลักเกี่ยวกับลักษณะของสมาธิที่ถูกยกให้เป็นเรื่องหลักในวิถีและเป็นคุณธรรมของพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ด้านโครงสร้าง จารึกกิลกิดกับฉบับแปลภาษาจีน มีเนื้อหาในช่วงเริ่มแรกซึ่งสั้นกว่าที่ปรากฏในจารึกเนปาลและฉบับแปลภาษาทิเบต ฉบับแปลภาษาจีนไม่มีการแบ่งบทแต่ฉบับอื่น ๆ มีการแบ่งบทซึ่งไม่ลงกัน ด้านสาระคัมภีร์มีเนื้อหาเกี่ยวกับสมาธิตรงตามชื่อเรียกว่าสมาธิราชสูตร ในตอนเริ่มต้นพระสูตร พระพุทธเจ้าตรัสกับจันทรประภาถึงสมาธิที่มีชื่อเรียกเต็ม

ในสันสกฤตที่แปลความได้ว่า สมานิติที่แสดงให้เห็นถึงความเสมอกันแห่งสภาวะของธรรมทั้งหมด จากนั้นพระองค์ได้อธิบายคุณลักษณะของสมาธิ กระตุ้นให้จันทรประภาเรียนสมาธิ และอธิบายผลดีของการทรงจำสมาธิ ในบทที่ 3 ชื่อพุทธานุสมฤติ (พุทธานุสมฤติ) ได้แสดงมุมมองของการฝึกโดยปฏิบัติตามคุณลักษณะของพระพุทธเจ้า แต่ในบทที่ 4 สมาธิได้รับการอธิบายในฐานะเป็นวิธีการตระหนักรู้ที่เกี่ยวข้องกับการหยั่งรู้และพลธรรม พระพุทธเจ้าได้ทรงอธิบายสมาธินี้ไว้ในฐานะสูงสุด จากนั้นได้อธิบายว่าทุกสิ่งที่มีอยู่ควรมองให้เห็นว่าไม่มีสาระ เป็นเช่นกับความฝันหรือมายากล ถ้าเข้าใจได้เช่นนี้ก็จะได้สัมโพธิที่เป็นสิ่งสูงสุด นี่เป็นแนวคิดหลักของบทหลัก ๆ ของพระสูตรปริวรรตที่ 5 – 37 หลังจากปริวรรตที่ 4 คัมภีร์ได้สลับกันระหว่างปริวรรตที่เป็นเรื่องเล่า (อดีตชาติ) กับปริวรรตที่แสดงถึงสาระหลักตามที่ปรากฏในบทที่ 1 – 4 มีการเน้นย้ำเนื้อหาที่กระตุ้นให้รักษาสมาธิ รวมทั้งผลที่จะได้รับจากการเล่าเรียนสมาธินี้ มีการยกตัวอย่างสิ่งที่พระพุทธเจ้าผู้ทรงเล่าเรียนสมาธินี้แล้วได้รับเช่น พุทธคุณ ลักษณะดี ๆ ด้านกาย เช่น มหานุญชลักษณะและอนุญชณะ ด้านวาจา เช่นเสียงที่ดีเลิศกว่าเสียงใดๆ การได้รับสัมโพธิชญาณ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในส่วนที่เป็นเรื่องเล่าก็เชื่อว่าจะมีคุณค่าน้อย เพราะแสดงถึงตัวอย่างอันดีของวรรณกรรมพุทธศาสนาและเป็นการกล่าวแสดงหลักการได้ด้วย สุดท้ายได้นำเสนอการแปลคัมภีร์สมาธิราชสูตร เฉพาะปริวรรตที่ 1 – 4

1.3 Encyclopedia of Indian Philosophies Volume VIII: Buddhist Philosophy from 100 to 350 A.D. (1999) ของพอตเตอร์ (K. H. Potter) หนังสือเล่มนี้เป็นการรวบรวมเนื้อหาสรุปของคัมภีร์มหายานต่าง ๆ ซึ่งแต่งหรือคาดว่าแต่งในระหว่าง ค.ศ. 100 – 350 โดยรวมสมาธิราชสูตรไว้ในหนังสือเล่มนี้และระยะเวลาแต่งไว้ในปี ค.ศ.150 มีการกล่าวบทนำสั้น ๆ ซึ่งนำเนื้อหามาจากหนังสือของเรกามี่ (Regamey) ทัตต์ (Dutt) ไวทยะ (Vaidya) โกเมซและซิลค์ (Gomez/Silk) และมิตระ (Mitra) และมีการสรุปเนื้อหาของแต่ละบททั้ง 40 บท ในการสรุปเนื้อหาแต่ละบทนี้ผู้แต่งได้ชี้แจงว่านำเนื้อหามาจากงานของมิตระและทัตต์

2. วรรณกรรมที่นำเสนอเนื้อหาในรูปแบบการตรวจทานจารึก แก้ไข เพิ่มเติม ปรับปรุงข้อความในจารึก ทำการลงความเห็นถึงคำหรือข้อความที่เป็นไปได้ (Critical Apparatus) และนำเสนอสมาธิราชสูตรในแบบฉบับของผู้ศึกษาเองซึ่งผู้ศึกษามีฐานะเป็นผู้ปรับปรุงแก้ไข (Editor) ได้ผลงานเป็นฉบับปรับปรุงแก้ไข (Edition) มีดังนี้

2.1 Gilgit Manuscripts. Vol. II (part 1:1941, part 2:1953 and part 3:1954) ของนะลินากษะ ทัตต์ (Nalinaksha Dutt) ได้นำเสนอผลการศึกษาจารึกและเนื้อหาของสมาธิราชสูตรจากต้นฉบับที่ค้นพบในกิลกิต ตีพิมพ์ในหนังสือชื่อ Gilgit Manuscripts Vol.II มีจำนวน 3

ส่วน (เล่ม) แบ่งเนื้อหาบทที่ 1-16 ไว้ในส่วนที่ 1 (Part I) บทที่ 17 – 32 ในส่วนที่ 2 (Part. II) และ บทที่ 33 – 40 ในส่วนที่ 3 (Part. III)

ทัตต์ได้ปรับปรุงแก้ไขสมาธิราชโดยนำจารึกที่พบในกิลกิตเป็นตัวตั้ง เทียบเคียงกับจารึกที่พบในเนปาล 2 ฉบับ คือฉบับจารึกของศาสตรี (A) และฉบับจารึกของฮอดจันสัน (B) รวมทั้งการเทียบเคียงกับฉบับแปลภาษาทิเบต ทัตต์ได้ทำการเติมข้อความที่ไม่มีในฉบับกิลกิตแต่พบได้ในฉบับอื่น ๆ โดยทำเครื่องหมายวงเล็บแทรกข้อความไว้ ในกรณีที่คำที่แตกต่างกันก็จะหมายเหตุความแตกต่างกันไว้ในเชิงอรรถ สำเร็จเป็นฉบับปรับปรุงแก้ไขของทัตต์ ในด้านลำดับเวลาการแต่ง ฉบับกิลกิตน่าจะร่วมสมัยกับฉบับจีนของนเรนทรยศคือศตวรรษที่ 6 (ค.ศ.557) ด้วยหลักฐานดังนี้

1. อักษรคุปตะที่ใช้ในจารึกมีอยู่ในคริสต์ศตวรรษที่ 6
2. จันทรกิริมีชีวิตอยู่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 6 และสานติทวะมีชีวิตอยู่ในช่วงศตวรรษที่ 7 คัมภีร์ของทั้งสองท่านได้อ้างถึงสมาธิราชสูตรบ่อยๆ การแต่งสมาธิราชสูตรจึงต้องมีอยู่ก่อนหน้านั้น จัดเป็นเกณฑ์ตัดสินการอ้างถึงวันเวลาจากคัมภีร์ที่ระบุวันเวลาได้
3. ในคัมภีร์มีการอ้างการสังคายนาสามครั้ง การแต่งจึงน่าจะอยู่หลังการสังคายนาครั้งที่สามแล้ว ซึ่งจัดทำในยุคของพระเจ้ากนิษกะ (ตามคัมภีร์สันสกฤต พ.ศ.643) ในช่วงศตวรรษที่ 1-2 จัดเป็นเกณฑ์ตัดสินวันเวลาจากเนื้อหาที่ปรากฏในคัมภีร์
4. มีการแปลเป็นภาษาจีนโดยอันซิเกา ในปี ค.ศ.148 (พ.ศ.691) แต่ฉบับนี้ไม่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน อีกฉบับที่ไม่สมบูรณ์คือฉบับของฉีเซียนกุง ผู้มีชีวิตอยู่ในช่วงปี ค.ศ. 420-479

ฉบับกิลกิตเก่ากว่าฉบับเนปาลทั้งสองฉบับ จากการที่ฉบับกิลกิตไม่มีส่วนที่เป็นร้อยแก้วเหมือนที่ฉบับเนปาลมี ข้อนี้จัดเป็นเกณฑ์ตัดสินจากข้อความที่เพิ่มเข้ามา ฉบับแปลภาษาจีนไม่มีส่วนที่เป็นร้อยแก้วเช่นเดียวกัน คาดกันว่าฉบับเนปาลของฮอดจันสันเป็นแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการแปลเป็นฉบับแปลภาษาทิเบตซึ่งแปลโดยไศเลนทร โปธิและธรรมตาศิลผู้มีชีวิตในคริสต์ศตวรรษที่ 9 เพราะว่าฉบับแปลภาษาทิเบตไม่มีโศลกในส่วนบทนำ 30 โศลกเช่นเดียวกับฉบับของฮอดจันสัน (B) ในขณะที่ฉบับ A มีการเพิ่มโศลกเข้ามาอีก 30 โศลก จึงตัดสินว่าฉบับ A มีทีหลังฉบับ B จัดเป็นเกณฑ์ตัดสินจากข้อความที่เพิ่มเข้ามาระยะเวลาแต่งของคัมภีร์สมาธิราชสูตรจึงอยู่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 2-9 โดยมีการเพิ่มเติมแก้ไขตลอดมา เมื่อเรียงลำดับจารึกที่พบจะได้ลำดับเก่าไปหาใหม่ ยกเว้นฉบับแปลภาษาจีนของอันซิเกาซึ่งไม่มีต้นฉบับเหลืออยู่ จะจัดเรียงได้ดังนี้

1. ฉบับกิลกิต และฉบับแปลภาษาจีนของนเรนทรยศ (คริสต์ศตวรรษที่ 2)

2. ฉบับเนปาลของฮอคจัสสัน

3. ฉบับเนปาลของศาสตราจารย์ (พิจารณาจากการมีข้อความที่เพิ่มเข้ามาซึ่งฉบับของฮอคจัสสันไม่มี)

4. ฉบับแปลภาษาทิเบต (คริสต์ศตวรรษที่ 9)

จากนั้นทักต์ได้อภิปรายเรื่องชื่อของคัมภีร์ รูปแบบไวยากรณ์ที่ไม่เป็นไปตามไวยากรณ์มาตรฐาน ภาษาที่ใช้มีลักษณะเป็นสันสกฤตผสมซึ่งใช้ในอินเดียเหนือจึงน่าจะบ่งบอกถึงต้นกำเนิดของคัมภีร์ได้ สิ่งที่คัมภีร์มุ่งนำเสนอคือทฤษฎีศูนยตา ความคิดเด่นเหนือกว่าเรื่องราวของมหายาน กายของพระพุทธเจ้า เป็นต้น จากนั้นได้ทำการสรุปเนื้อหาแต่ละบทโดยตัดผลความที่แต่งในรูปแบบมหายานคือการใช้ข้อความพุ่มเพื่อยมากและการแต่งเนื้อหาให้ดูยิ่งใหญ่อลังการออกไป

2.2 Buddhist Sanskrit Texts - No. 2 : Samadhirajasutra (1961) ของไวทยะ (P.L. Vaidya) ไททยะได้ทำการแก้ไขฉบับปรับปรุงแก้ไขของทักต์ กล่าวสรุปข้อความในบทนำของทักต์ และทำการปรับปรุงแก้ไขโดยนำปิกกาที่ทักต์ใส่ไว้ ออกเพื่อให้เข้าใจง่าย อ่านราบรื่นเป็นข้อความเดียวกันอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งตัดข้อความที่ไม่มีในฉบับกิลิตออก (เช่นคาถา 12 บทที่เรียกว่า จนุทปรุทีปสุโตตร) แต่ได้รวบรวมข้อความที่ตัดออกนี้ไว้ในภาคผนวกท้ายเล่ม ในกรณีที่มีคำแตกต่างกันได้ทำหมายเหตุไว้ในเชิงอรรถซึ่งเป็นรูปแบบเดียวกับที่ทักต์ได้ทำไว้ โดยไวทยะกล่าวว่าเป็นการตรวจทานฉบับของทักต์อีกครั้งหนึ่ง

2.3 The IXth Chapter of the Samadhirajasutra : A text critical contribution to the study of Mahayana Sutras (1990) ของคุปเปอร์ (Christoph Cüppers) คุปเปอร์ได้ทำการศึกษามาธิราชสูตรปริวรรตที่ 9 เป็นวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก เพราะเห็นว่าเป็นปริวรรตที่มีเนื้อหาทางปรัชญาซึ่งชี้แจงลักษณะทางมายาของปรากฏการณ์ทุกอย่าง หลักปรัชญานี้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย อีกทั้งได้รับการอ้างถึงในคัมภีร์ของปรมาจารย์ฝ่ายมัธยมกะในยุคต่อมาและในงานระดับอรรถาธิบายความฉบับภาษาทิเบตอื่นๆ ด้วย คุปเปอร์ศึกษาโดยการรวบรวมเอกสารต่างๆ ทำการเทียบเคียงเอกสารปฐมภูมิภาษาสันสกฤตระหว่างจารึกกิลิตกับจารึกเนปาลอีก 12 ฉบับ และนำจารึกสันสกฤตเปรียบเทียบกับฉบับแปลภาษาทิเบต จำนวน 9 ฉบับและฉบับแปลภาษาจีนของนเรนทรยัสส์ จากนั้นได้ทำการแปลภาษาสันสกฤตเป็นภาษาอังกฤษ โดยได้ทำหมายเหตุไว้ในกรณีที่จารึกฉบับอื่นมีเนื้อหาที่แตกต่างกัน ในผนวก A คุปเปอร์ได้นำคัมภีร์กิตติมาลาของมัญชุศรีกิริติ ซึ่งเป็นอรรถาธิบายความสมาธิราชสูตรที่แต่งเป็นภาษาทิเบต (ปริวรรตที่ 9) มาแนะนำเสนอโดยการเสนอต้นฉบับและทำการแปลภาษาทิเบตเป็นภาษาอังกฤษ ในผนวก B เป็นการนำเสนอดัชนีคำค้นบาทคาถาเรียงตามลำดับอักษร ในผนวก C นำเสนอคำปรากฏซึ่งเป็นภาษา

อินเดียกลางที่ปรากฏในคัมภีร์ และในท้ายบทได้นำเสนอต้นฉบับภาษาจีนของสมาธิราชสูตร จากการศึกษาคุปเปอร์ให้ข้อเปรียบเทียบระหว่างสมาธิราชสูตรฉบับกิลกิตและฉบับเนปาล และลงความเห็นว่าฉบับกิลกิตเป็นฉบับที่เก่าแก่ที่สุด กำหนดเวลาแต่งได้ราวคริสต์ศตวรรษที่ 6 เทียบกับ คัมภีร์อื่น ๆ ที่พบในกิลกิตซึ่งมีระยะเวลาการแต่งในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 6 โดยตัวเขียนที่ใช้บันทึก อยู่ในกลุ่มตัวเขียนคุปตะ เรียกชื่อว่า calligraphic ornate script (Thomas) หรือ Gilgit/Bamiyan Type I (Sander) ในการปรับปรุงแก้ไขคัมภีร์ คุปเปอร์ได้นำต้นฉบับต่าง ๆ มาเปรียบเทียบกันและคัดลอกคำโดยมีหลักเกณฑ์ดังนี้

1. ระหว่างคำสมาสกับคำแจกรูป จะเลือกคำที่แจกรูป อาจเป็นไปได้ว่าคุปเปอร์เห็นว่าในยุคแรกเริ่มไม่นิยมการสมาสคำ
2. รูปที่อ่านแล้วเห็นว่าผิดไปจากรูปปกติ ยกเว้นแต่จะเห็นว่าเกิดจากการสะกดคำผิดอย่างชัดเจน เช่นคำว่า สกนฺธุม จะถูกเลือกไว้ เพราะผู้ศึกษาโดยทั่วไปย่อมทราบว่าคำที่ถูกต้องเป็น สกนฺธ
3. เมื่อมีคำที่มีความหมายต่างกันจะเลือกคำที่มีความหมายดีที่สุด เช่น คำว่า วิสุทฺเท กับ ปฺรสนฺเน ซึ่งขยายคำว่า หุรฺเท คุปเปอร์ได้เลือกคำว่า ปฺรสนฺเน เพราะให้ความหมายดีกว่า (บึงใส)
4. คำที่อ่านแล้วเข้ากันได้กับบริบทจะถูกเลือก เช่นระหว่างคำว่า ปารคฺต ในฉบับกิลกิตกับคำว่า ปารค ในฉบับเนปาล คุปเปอร์เลือกคำว่า ปารคฺต เพราะเข้ากันได้กับคำถัดไปว่า สุตลคฺต ซึ่งปรากฏทั้งในฉบับกิลกิตและฉบับเนปาล
5. การเปลี่ยนตำแหน่งคำเพื่อหลีกเลี่ยงสนธิ ยกตัวอย่าง นาริ อลมฺกฤตฺม มุขฺม ในฉบับกิลกิตกับ นาริ มุขฺม อลมฺกฤตฺม ในฉบับเนปาล คุปเปอร์เลือกคำที่สนธิกันคือ อลมฺกฤตฺม มุขฺม
6. ในกรณีที่ไม่มีหลักเกณฑ์ที่เหมาะสมในการเลือก คุปเปอร์อาจจะเลือกคำใดคำหนึ่งก็ได้ เช่นระหว่างคำว่า อนุตฺตราม กับ จานุตฺตราม รูปคำทั้งสองไปปรากฏในบทอื่น ๆ ด้วย โดยที่บทที่ 8,14,16 เป็น อนุตฺตราม และบทที่ 6,7,8, เป็น จานุตฺตราม จะเลือกคำใดคำหนึ่งก็ได้

2.4 Four recensions of the Samadhiraja-Sutra (1999) ของสกิลตัน (Andrew Skilton) สกิลตันได้เขียนบทความลงในวารสารอินโด-อิหร่าน (Indo-Iranian Journal) ฉบับที่ 42 หน้าที่ 335-356 กล่าวถึงสมาธิราชสูตรที่มีรูปแบบแตกต่างกัน เช่น การแบ่งบท ฉบับกิลกิตแบ่งเป็น 40 บท ฉบับเนปาลที่ค้นพบ 2 ฉบับ ฉบับหนึ่งมี 40 บท อีกฉบับมี 42 บท ฉบับแปลภาษาทิเบตมี 39 บท ส่วนฉบับแปลภาษาจีนไม่มีการแบ่งบท ความแตกต่างนี้เกิดจากการแก้ไขใหม่ (Recensions) ซึ่งมีการเขียนคัมภีร์ขึ้นใหม่โดยอาจมีการเพิ่มเติมเนื้อหาเข้าไปด้วย หรือเปลี่ยนแปลงคำที่ใช้จึงเกิดเป็นฉบับที่แตกต่างกัน อย่างเช่นฉบับกิลกิตของทัตต์มีเนื้อหาใกล้เคียงกับฉบับแปลภาษาจีนของ

นาเรนทรยศ ส่วนมากจะไม่มีข้อความยาว ๆ อย่างในฉบับเนปาลและฉบับทิเบตมีซึ่งบางข้อความมีจำนวนหลายหน้า เมื่อเทียบเนื้อหาแล้วฉบับเนปาลและทิเบตมีเนื้อหามากกว่าฉบับกิลกิตประมาณ 10% ก่อนที่จะพบฉบับกิลกิต เรกามีได้เขียนงานวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกจากจาริกเนปาล 5 ฉบับเทียบฉบับแปลภาษาทิเบตและฉบับแปลภาษาจีนของนาเรนทรยศแล้วแปลเป็นภาษาอังกฤษในปี ค.ศ.1938 เขามีความเห็นว่างฉบับแปลภาษาจีนสั้นกว่าฉบับเนปาล ฉบับแปลภาษาจีนจึงน่าจะเป็นฉบับดั้งเดิมเป็นที่มาของฉบับเนปาล เพราะขณะนั้นยังไม่พบฉบับกิลกิต ต่อมานักศึกษาคูณิจำนวนหนึ่งได้ศึกษาสมาธิราชสูตร ที่น่ากล่าวถึงคือ มัตสึนามิ (S. Matsunami) ทำการปรับปรุงแก้ไขบทที่ 1-7 ของสมาธิราชสูตร ทำการเทียบเคียงระหว่างฉบับเนปาล 3 ฉบับกับฉบับกิลกิต ต่อมาคุปเปอร์ได้ทำการปรับปรุงแก้ไขบทที่ 9 ของสมาธิราชสูตร โดยใช้จาริกเนปาล 12 ฉบับเทียบกับฉบับกิลกิต ฉบับแปลภาษาทิเบต และทำการแปลเป็นภาษาอังกฤษเทียบเนื้อหากับฉบับแปลภาษาจีน ในปี 1989 โกเมซและซิลค์ (L. Gomez and J. Silk) ได้ทำการแปลสมาธิราชสูตรบทที่ 1-4 อิงตามฉบับปรับปรุงแก้ไขของมัตสึนามิ ทำการจัดกลุ่มความสัมพันธ์ของจาริกเป็น 3 กลุ่มคือ 1.จาริกกิลกิต 2.ฉบับแปลภาษาจีน 3.จาริกเนปาลและฉบับแปลภาษาทิเบต

นับแต่ปี 1992 สกิลตันได้พยายามรวบรวมจาริกสมาธิราชสูตรจากห้องสมุดต่าง ๆ ได้จาริกต้นสกฤตของสมาธิราชสูตร 43 ผูก ส่วนมากสมบูรณ์ มีบางผูกที่ขาดเสียหาย มี 28 ผูกที่เป็นจาริกเนปาลเป็นจาริกใบลาน (Palm leaf mss.) มีอายุในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 12 ที่เหลือเป็นจาริกกระดาษ (Paper mss.) มีอายุตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา แต่ส่วนมากอยู่ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 และจาริกอีก 5 ผูกคือ 1.จาริกกิลกิต 2.จาริกอินเดียเหนือหรือเนปาลที่ถ่ายภาพไว้โดยสาธกฤตยาชนะในทิเบต (จาริกสาธกฤตยาชนะ) และ 3.จาริกใบลาน 3 แผ่นที่พบในเอเชียกลาง ซึ่ง 2 ใน 3 แผ่นนี้น่าจะเป็นจาริกเดียวกัน (K และ V) ซึ่งถ้าเป็นจาริกเดียวกันก็จะลดจาริกทั้งหมดจาก 43 เหลือ 42 เมื่อนำจาริกทั้งหมดมาจัดกลุ่มจะได้กลุ่มจาริกเป็น 4 กลุ่มดังนี้

1. จาริกเอเชียกลาง (K และ V) และฉบับแปลภาษาจีนของนาเรนทรยศ ฉบับ Ka ของมัตสึนามิบันทึกบทที่ 17 ของสมาธิราชสูตร และฉบับ Ki ของเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก (St.Petersburg) ใกล้เคียงกับฉบับแปลภาษาจีนมากกว่าจาริกกิลกิตและจาริกเนปาล ทั้งฉบับแปลภาษาจีนและ Ki ไม่มีคาถาที่ 7 และ 8 ของบทที่ 17 ในขณะที่ฉบับกิลกิตคาถาสองบทนี้หายไปไม่สามารถตรวจสอบได้ สกิลตันเชื่อว่าฉบับจีนน่าจะได้อ้อมมูลมาจากฉบับ K แน่แน่นอน อีกทั้งฉบับ V ซึ่งบันทึกข้อความในบทที่ 23 ของสมาธิราชสูตร มีลำดับการเรียงคำที่ตรงกับฉบับแปลภาษาจีนไม่ตรงกับจาริกเนปาล ส่วนจาริกกิลกิตข้อความในส่วนนี้หายไป

2. จาริกกิลกิต (G) มีความยาวเท่ากับฉบับแปลภาษาจีน เพราะทั้งสองฉบับไม่มีส่วนที่เป็นร้อยแก้ว ลักษณะทั่วไปที่เหมือนฉบับแปลภาษาจีนซึ่งนำไปสู่สรุปได้ว่าทั้งฉบับกิลกิตและ

ฉบับแปลภาษาจีนมีแหล่งข้อมูลมาจากที่เดียวกัน เช่นมีการใช้คำที่เหมือนกัน มีการเพิ่มข้อความคาถาหลังจากคาถาที่ 117 ของบทที่ 17 เหมือนกัน ส่วนที่อาจต่างจากฉบับแปลภาษาจีนคือฉบับกิลกิตมีหน้า 2 หน้าแรกหายไปทำให้ส่วนของปริวรรตที่ 1 คือ นิทานปริวรรต เริ่มต้นด้วยคำว่า พาสกัปาสิกาสิกุจ... 2 หน้าหายไปก่อนหน้านี้ถ้าทั้ง 2 หน้ามีข้อความเต็มหน้าก็อาจนับตัวอักษรได้ประมาณ 732-840 ตัว เพราะจารึกกิลกิตบันทึกหน้าละ 7 บรรทัด ซึ่งจะยาวกว่าข้อความในฉบับแปลภาษาจีนซึ่งมีประมาณ 5-6 บรรทัดเท่านั้น แต่ก็อาจเป็นไปได้ว่า 1 ใน 2 หน้าอาจเป็นหน้าว่างหรือเป็นรูปภาพเสีย 1 หน้าก็ได้ หรือหน้าหนึ่งอาจจะบันทึก จนุทฺรปรุทีป สุโตตฺร ซึ่งเป็นคาถาสรรเสริญสมาธิราชสูตรก็ได้ ถ้าเป็นเช่นนั้นก็จะเหมือนกันกับฉบับแปลภาษาจีน

3. จารึกเนปาล จากกลุ่ม ABC และจารึกสาธกถุตยาชนะ (S) และฉบับแปลภาษาทิเบต (SRS I) สำหรับจารึกเนปาลแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ตามที่มันมีลักษณะเหมือนกัน ในกลุ่ม ABC นี้มีจารึกรวม 25 ผูก มีลักษณะร่วมกันคือมีข้อผิดพลาดของคำเหมือนกันและไม่มีข้อความในส่วนที่กลุ่ม D มี จารึกสาธกถุตยาชนะมีลักษณะที่เชื่อถือได้ว่าถ่ายถอดมาจากจารึกเนปาลกลุ่มนี้ รวมทั้งฉบับแปลภาษาทิเบตด้วย กลุ่มนี้มีเนื้อหาต่างจากจารึกกิลกิตโดยมีการเติมคาถาในหน้าแรกจำนวน 14 คาถาซึ่งสกิลตัน (Skilton) ตั้งชื่อว่า จนุทฺรปรุทีปสุโตตฺร มีการเพิ่มเนื้อหาในปริวรรตที่ 10 จารึกกลุ่มนี้มีการแบ่งปริวรรตเป็น 40 ปริวรรต และ

4. จารึกเนปาลจากกลุ่ม D (SRS II) จารึกนี้น่าจะเป็นการนำจารึกกลุ่ม ABC มาทำการแก้ไขใหม่ มีการปรับคำก่อนไปทางภาษาสันสกฤตผสม (Mixed or Buddhist Hybrid Sanskrit) เปรียบเทียบกับการแก้ไขคัมภีร์สังฆกรรมปุณทริกสูตร (ฉบับเนปาล) ตามที่ บีเชิร์ต (Bechert) อธิบายไว้ จากลักษณะที่ปรากฏน่าจะเป็นการแก้ไขใหม่ทั้งหมด มีการแก้คำและปรับข้อผิดพลาดจารึกกลุ่ม D ที่เก่าแก่ที่สุดเป็นโบราณเพียงใบเดียวมีอายุราวคริสต์ศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา ลักษณะเด่นอีกอย่างคือมีจารึกนี้เท่านั้นที่แบ่งปริวรรตที่ 38 เป็น 3 ปริวรรต ทำให้จารึกนี้มีจำนวนปริวรรตทั้งหมด 42 ปริวรรต และกิริติมาลาซึ่งเป็นคัมภีร์อธิบายความสมาธิราชสูตรของมัญชุสรีกิริติแต่งเป็นภาษาทิเบตในคริสต์ศตวรรษที่ 8 ก็มีการแบ่งปริวรรตตามนี้ด้วย กลุ่มนี้นอกจากมีการเพิ่มคาถา 14 คาถาที่เรียกว่า จนุทฺรปรุทีปสุโตตฺร แล้วยังมีคาถาเพิ่มต่อท้ายมาอีก 35 คาถา สกิลตันเสนอว่าน่าจะมีการเพิ่มตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา

2.5 Dating the Samadhiraja Sutra (1999) ในปีเดียวกัน สกิลตันได้เขียนบทความตีพิมพ์ในวารสารปรัชญาอินเดียฉบับที่ 27 (Journal of Indian Philosophy 27) หน้า 635-652 เพื่ออภิปรายถึงการระบุวันเวลาของสมาธิราชสูตร สกิลตันกล่าวว่าปัญหาของคัมภีร์มหายานคือมักไม่ระบุวันเวลาแต่งและผู้แต่ง ส่วนมากจะคาดเวลาได้จากฉบับแปลภาษาจีนหรือแปลภาษาทิเบตที่ระบุเวลาแต่งไว้ เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าคัมภีร์มหายานเริ่มแต่งใน

คริสต์ศตวรรษที่ 1 โดยมีคัมภีร์ 10 เล่มที่แปลเป็นภาษาจีนโดยโลกเกษม (Lokaksema) ก่อน ค.ศ. 186 ผู้กำหนดเวลาแต่งสมาธิราชสูตรที่น่าสนใจคือ เรกาม (C. Regamey) กำหนดเวลาแรกเริ่มที่สุดที่เป็นไปได้ว่าอยู่ในคริสต์ศตวรรษที่ 4 เพราะฉิเซียนกง (Shih Hsien-kung ค.ศ.420-479) ได้แปลเป็นภาษาจีน และเมื่อศึกษาเนื้อหาของคัมภีร์ เรกามเสนอน่าจะอยู่ก่อนนี้ไปอีก 1 ศตวรรษร่วมสมัยกับ ปรัชญาปารมิตาสูต และมียุ่ก่อนลังกาวตารสูตรแน่นอน

สถิลตันกำหนดเวลาของจารึกกิลกิดว่ามีอายุในคริสต์ศตวรรษที่ 6 โดยพิจารณาจากอักษรที่บันทึกคืออักษรรูปตะ และเทียบความเหมือนกับฉบับแปลภาษาจีนของนาเรนทรยศที่จัดทำในปี ค.ศ.557 และใช้วิธีกำหนดเวลาจากนักเขียนที่มีการอ้างอิงถึงสมาธิราชสูตรในงานของเขา ได้เวลาราว ๆ ดังนี้

1. ศึกษาสมุจยะ (ศึกษาสมุจย) ของจันทรกิริติ มีชีวิตอยู่ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 6 – ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 7
2. สูตรสมุจยะ (สูตรสมุจย) ของนาคารชุน มีชีวิตอยู่ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 2 ในสูตรสมุจยะมีคาถาที่เทียบเนื้อหาเข้ากับคาถาที่ปรากฏในสมาธิราชสูตร “จงรู้ธรรมทั้งปวงอุปมาเหมือนความฝัน”
3. เฮียนจิง (Hsuan-tsang) หรือที่รู้จักกันว่าพระถังซัมจั๋ง ได้แปลพระสูตรมหายานเป็นภาษาจีน มีชื่อที่แปลกลับมาเป็นสันสกฤตได้ว่า ปุรสาณตวินศยปราดิหารยสมาธิสูตร ซึ่งมีข้อความที่น่าจะนำมาจากปริวรรตที่ 1 ของสมาธิราชสูตรในส่วนที่เป็นรายชื่อคำอธิบายสมาธิ ผลงานนี้จัดทำในปี ค.ศ.663-4 จากคำที่ใช้ตรงกับจารึกเนปาล (SRS I) ทำให้กำหนดอายุของ SRS I ได้คร่าว ๆ ว่าอยู่ในกึ่งคริสต์ศตวรรษที่ 7
4. มหายานสังครหะ (มหายานสังกรห) ของอสังกะ (อสังค) ผู้มีชีวิตอยู่ในช่วง ค.ศ.310-390

จากผลการศึกษา สมาธิราชสูตรจึงน่าจะมียุ่ในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 2 – 9 โดยมีการปรับปรุงใหม่ (Recension) หลายครั้ง

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าผู้ศึกษามีการให้ข้อมูลที่คล้าย ๆ กัน เนื่องจากมีหลักฐานของข้อมูลที่เหมือนกัน อีกทั้งยังไม่มี การค้นพบจารึกครั้งใหม่ของสมาธิราชสูตรนอกจากจารึกที่มีอยู่ในขณะนี้ ผลการศึกษาด้านตัวจารึกจึงน่าจะเป็นอันยุติ ซึ่งผู้ศึกษาจะเน้นไปที่การแปลภาษาสันสกฤตเป็นภาษาไทยซึ่งยังไม่เคยมีผู้ศึกษามาก่อน และจะนำเสนอเนื้อหาอันแสดงถึงพัฒนาการของมหายานเป็นหลัก

ส่วนทฤษฎีการวิเคราะห์วรรณคดีผู้ศึกษาได้ศึกษาจากวรรณคดีวิจารณ์ของกุหลาบ มัลลิกะมาส ซึ่งให้รายละเอียดเกี่ยวกับความรู้พื้นฐานทางด้านวรรณคดีในบทที่ 1-4 การวิเคราะห์

วรรณคดีและการประเมินคุณค่าวรรณคดีในบทที่ 5 และในภาคผนวกผู้เขียนได้วิเคราะห์วรรณคดี เพื่อเป็นตัวอย่างแก่การศึกษาอีกด้วย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ได้บทแปลสมาธิราชสูตรฉบับภาษาไทย และมีความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจน ในเนื้อหาของคัมภีร์สมาธิราชสูตร
2. ทำให้ได้รับความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนเกี่ยวกับลักษณะที่คล้ายคลึงและแตกต่างกัน ของสมาธิแบบต่าง ๆ
3. ทำให้ได้รับความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนเกี่ยวกับรูปแบบการแต่งและสาระคำสอน ที่ปรากฏในคัมภีร์สมาธิราชสูตร

นิยามศัพท์เฉพาะ

ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ มีการใช้อักษรย่อ และการใช้หมายเลข ดังต่อไปนี้

1. การใช้อักษรย่อ	
อักษรย่อ	ย่อมาจาก
วิ.ม.	วินยปิฎก มหาวคค
ที.ม.	ทีฆนิกาย มหาวคค
ที.ปา.	ทีฆนิกาย ปาฎิกวคค
ม.มู.	มชุฉิมนิกาย มุลปณณาสก
ม.อุ.	มชุฉิมนิกาย อุปรปณณาสก
ส.นิ.	สียุตตนิกาย นิตานวคค
ส.ข.	สียุตตนิกาย ขนุทธวคค
ส.สพา.	สียุตตนิกาย สพายตนวคค
ส.ม.	สียุตตนิกาย มหาวารวคค
อง.เอกก.	องคุตตรนิกาย เอกกนิปาต
อง.ติก.	องคุตตรนิกาย ติกนิปาต
อง.จตุกก.	องคุตตรนิกาย จตุกกนิปาต
อง.ปญจก.	องคุตตรนิกาย ปญจกนิปาต
อง.ฉก.	องคุตตรนิกาย ฉกนิปาต
อง.สตตก.	องคุตตรนิกาย สตตกนิปาต

บทที่ 2 บทแปลสมาธิราชสูตร

ในบทนี้ ผู้ศึกษาจะแปลสมาธิราชสูตรฉบับที่ไวทยะ (P.L. Vaidya) เป็นบรรณาธิการ ตีพิมพ์ในชื่อว่า Buddhist Sanskrit Texts - No. 2 : Samadhirajasutra ในปี ค.ศ. 1961 โดยไวทยะ (P.L. Vaidya) ได้วิจารณ์ตัวบทและสร้างตัวบทจำลองขึ้นจากจารึกของสมาธิราชสูตรที่มีอยู่ ผู้ศึกษา จึงจะกล่าวถึงทฤษฎีการวิจารณ์ตัวบทไว้เป็นเบื้องต้น จากนั้นจะนำเสนอวิธีการแปล และบทแปล สมาธิราชสูตรตามลำดับ

ทฤษฎีการวิจารณ์ตัวบท

การวิจารณ์ตัวบท (Textual criticism) เป็นวิธีการระบุความแตกต่างที่ปรากฏในจารึก ที่เกิดจากการคัดลอกด้วยมือทำให้อาจมีข้อผิดพลาดแตกต่างกันในฉบับคัดลอกแต่ละฉบับ ซึ่งอาจ ไม่ตรงกับต้นฉบับที่คัดลอกมา นักวิจารณ์ตัวบทจึงค้นหาความแตกต่างเหล่านั้นเพื่อจะจำลองตัวบท ขึ้นมาใหม่ให้ใกล้เคียงกับฉบับเดิมมากที่สุด¹

พอล มาส์ อธิบายปัญหาพื้นฐานไว้ว่า เราไม่มีต้นฉบับที่ผู้คัดลอกใช้ในการคัดลอก คัมภีร์ จารึกที่เรามีอยู่ในปัจจุบันได้ผ่านการคัดลอกต่อกันมาหลายครั้ง ทำให้มีความน่าสงสัยว่า จารึกฉบับปัจจุบันที่ผ่านการคัดลอกผ่านจารึกอื่นๆ อีกหลายทอดจะน่าเชื่อถือได้หรือไม่ หน้าที่ของ การวิจารณ์คัมภีร์คือการสร้างฉบับต้นแบบ (Archetype) ขึ้นมาใหม่ให้ใกล้เคียงกับต้นฉบับให้มากที่สุด² เป้าหมายสูงสุดของนักวิจารณ์ต้นฉบับคือการสร้างฉบับวิจารณ์ (Critical edition) ที่มีตัวบทที่ ใกล้เคียงกับต้นฉบับแรกเริ่มที่สุด ผู้วิจารณ์อาจใช้วิธีการคาดเดาด้วยเหตุผลส่วนตัว (Critical apparatus) ซึ่งฉบับวิจารณ์นี้จะนำเสนองานใน 3 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นรายชื่อของหลักฐานที่นำมาศึกษา ส่วน ที่สองคือ ข้อวิเคราะห์สิ่งที่เป็นหลักฐาน ซึ่งบางครั้งเป็นเพียงการให้ค่าความน่าเชื่อถือ ต่อหลักฐาน และส่วนที่สามคือ การบันทึกข้อความที่แตกต่างกันของจารึกแต่ละฉบับที่ไม่ได้รวมไว้ใน ต้นแบบที่สร้างขึ้นใหม่ โดยส่วนมากจะใส่ไว้ในภาคผนวก³

¹ Fernando Guimaraes, **Research: Anyone can do it** (Mainz: Padiapress, 2011), 210.

² Paul Maas, **Textual criticism** (Oxford: Clarendon Press, 1958), 1.

³ Ibid., 2-3.

การวิจารณ์ด้วยทฤษฎีได้กับตัวบททั้งที่เป็นจารึกและฉบับพิมพ์ ก่อนมีการพิมพ์ด้วยเครื่องจักร จารึกได้ถูกคัดลอกด้วยมือทำให้มีความแตกต่างหลายอย่างที่นักคัดลอกสร้างขึ้นมาในยุคที่มีการพิมพ์ด้วยเครื่องจักร การพิมพ์ทำได้อย่างรวดเร็วและแพร่หลาย ในขณะที่ความผิดพลาดคล้ายกับว่าจะเกิดขึ้นน้อยกว่ายุคที่คัดลอกด้วยมือ แต่อย่างไรก็ตามจะกล่าวว่ามีไม่มีความแตกต่างจากต้นฉบับเกิดขึ้นเลยก็ไม่ได้ เพราะในขณะที่นักคัดลอกด้วยมือคัดลอก ผู้ประกอบการหรือร้านพิมพ์อาจอ่านหรือเรียงพิมพ์งานผิดได้เช่นกัน⁴ การสร้างฉบับต้นแบบขึ้นมาใหม่จึงจำเป็นต้องเลือกสรรคำอ่านที่ได้มาจากจารึกหลาย ๆ ฉบับ ตัวเขียนที่ดึงมาจากจารึกหลายแห่งเรียกชื่อว่า คำที่ถูกคัดเลือก (eclectic) นอกจากวิธีการคัดคำมาจากจารึกหลายๆ ฉบับ นักวิจารณ์ต้นฉบับอาจใช้ข้อความจากต้นฉบับที่มีเหลือเพียงฉบับเดียวโดยไม่มีฉบับเปรียบเทียบกับได้

วิธีที่ใช้วิจารณ์ด้วยทฤษฎี 3 วิธีคือ ทฤษฎีสรรพสาน (Eclecticism) ทฤษฎีสายวิวัฒนาการ (Stemmatology) และทฤษฎีแก้ไขตัวบทคัดลอก (Copy-text editing) ดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีสรรพสาน (Eclecticism) คือการตรวจดูจารึกหลาย ๆ ฉบับเพื่อหาข้อความที่แตกต่างกันด้วยหลักการที่ว่า จารึกที่คัดลอกต่อ ๆ กันมาจากต้นฉบับเดียวกันจะพบความผิดพลาดเหมือน ๆ กัน เช่น ฉบับหนึ่งทิ้งข้อความบางแห่ง อีกฉบับยังคงไว้ ฉบับหนึ่งเพิ่มข้อความบางแห่งเข้ามา อีกฉบับไม่เพิ่มเข้ามา การอ่านเพื่อสรรหาสิ่งที่ดีที่สุดจึงให้ความสำคัญกับจารึกหลาย ๆ ฉบับที่อ่านได้ข้อความเหมือน ๆ กัน เสมือนว่าใช้เสียงส่วนมากในการตัดสินใจเลือกข้อความ แต่บางครั้งก็ไม่เป็นเช่นนั้น เช่น ในการแก้ไขต้นฉบับบทละครของเชกสเปียร์ (Shakespeare's Plays) อีกฉบับอาจจะมีเหตุการณ์เพิ่มเข้ามาในขณะที่อีกฉบับหนึ่งไม่มี นักวิจารณ์ด้วยทฤษฎีอาจสร้างฉบับต้นแบบขึ้นมาใหม่โดยไม่มีการเพิ่มเหตุการณ์ที่เกินนั้นเข้ามาด้วย โดยใช้หลักการว่า ผู้คัดลอกนิยมเพิ่มข้อความมากกว่าตัดข้อความออก เพราะฉะนั้น ฉบับแรก ๆ จึงน่าจะมีข้อความสั้นกว่าฉบับหลัง เป้าหมายของทฤษฎีนี้คือการสร้างต้นฉบับที่ดึงข้อความมาได้จากจารึกหลายๆ ฉบับ ซึ่งไม่ใช่การคัดลอกมาจากจารึกฉบับหนึ่งฉบับใดโดยเฉพาะ จึงอาจได้ฉบับต้นแบบที่ได้ข้อความมาจากจารึกส่วนใหญ่ที่ยังคงเหลืออยู่ เพราะในเป้าหมายที่แท้จริง ไม่มีจารึกเพียงอันเดียวที่จะถือเป็นสิ่งดีที่สุดตามหลักทฤษฎี โดยทางปฏิบัติ นักวิจารณ์จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับจารึกแต่ละฉบับไว้ซึ่งขึ้นอยู่กับหลักฐานทั้งจากภายในและภายนอก⁶

⁴ Philip Gaskell, **From writer to reader: Studies in editorial method** (Oxford: Oxford University Press, 1978), 12.

⁵ David Greetham, **Theories of the text** (Oxford: Oxford University Press, 1999), 40.

⁶ Philip Wesley Comfort, **Encountering the manuscripts: An introduction to new testament paleography & textual criticism** (Tennessee: Broadman & Holman Publishers, 2005), 383.

หลักฐานภายนอกคือหลักฐานของจารึก วันเวลา แหล่งที่มา และความสัมพันธ์กับจารึกอื่น ในการอ้างอิงข้อความนั้นนักวิจารณ์มักจะอ้างถึงข้อความจากจารึกฉบับเก่าที่สุด เพราะความผิดพลาดมีแนวโน้มที่จะมีน้อย จารึกที่เก่ากว่าควรมีข้อผิดพลาดน้อยกว่า แต่ยังคงยึดหลักในการเลือกสรรคำที่อ่านได้เหมือนกันจากจารึกส่วนมากเพราะมันสะท้อนถึงความผิดพลาดหรืออคติส่วนบุคคลน้อยกว่า ด้วยเหตุผลเดียวกัน นักวิจารณ์มักเลือกใช้ข้อความที่ต่างกันจากจารึกที่อยู่ในภูมิภาคต่างกันมากที่สุด จารึกหลายฉบับแสดงหลักฐานว่าใส่ใจกับการแต่งเป็นพิเศษ ผู้วิจารณ์อาจรวบรวมข้อความที่อ่านได้แตกต่างกันจากจารึกแต่ละฉบับมาใช้เป็นข้อมูลในการสร้างฉบับต้นแบบขึ้น โดยแสดงตัวอย่างจากจารึกหลาย ๆ ฉบับไว้ บทบาทของนักวิจารณ์คัมภีร์จะมีมากขึ้นเมื่อเกณฑ์พื้นฐานเหล่านี้ขัดแย้งกัน เพราะโดยทั่วไปจารึกฉบับแรก ๆ ย่อมมีจำนวนน้อยกว่า จารึกที่คัดลอกทีหลังย่อมมีจำนวนมากกว่า นักวิจารณ์คัมภีร์จะพยายามถ่วงดุลเกณฑ์เหล่านี้ เพื่อกำหนดหาต้นฉบับดั้งเดิม ข้อพิจารณาเช่นนี้มีมาก เช่น ข้อความที่อ่านได้แตกต่างกันระหว่างจารึกที่ผู้คัดลอกหรือยุคสมัยการคัดลอกที่มีการปฏิบัติอย่างมีกฎเกณฑ์จะเชื่อถือได้มากกว่าเพราะนักคัดลอกไม่ค่อยคิดริเริ่มเพิ่มเติมสิ่งใดเข้าไป ในขณะที่นักคัดลอกทั่วไปอาจเพิ่มเติมข้อความบางอย่างเข้าไปในจารึกของเขาได้⁷

หลักฐานภายในคือหลักฐานที่มาจากเนื้อหาในตัวเอง ไม่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพของเอกสาร ข้อพิจารณาหลายอย่างสามารถใช้เพื่อตัดสินใจว่าข้อความที่อ่านมีแนวโน้มว่าจะเป็นฉบับดั้งเดิมมากเพียงใด แต่บางครั้งข้อพิจารณาเหล่านี้ก็อาจขัดแย้งกันได้ มีข้อพิจารณาทั่วไป 2 ข้อ มีชื่อเป็นละตินว่า *lectio brevior* (ข้อความที่สั้นกว่า) และ *lectio difficilior* (ข้อความที่ยากกว่า) ข้อแรกเป็นข้อสังเกตทั่วไปว่านักคัดลอกพยายามเพิ่มคำเข้าไปในจารึกเพื่อให้ข้อความชัดเจนขึ้นหรือทำให้แปลกไปจากเดิม มากกว่าที่จะนำคำในฉบับเดิมออก เพราะฉะนั้นฉบับดั้งเดิมจึงน่าจะมีข้อความสั้นกว่าฉบับที่คัดลอกต่อกันมา ข้อที่สอง *lectio difficilior potior* (ข้อความที่ยากกว่าเป็นไปได้มากกว่า) ให้ความสำคัญกับความเป็นไปได้ที่จะผสมกลมกลืนคำและการแยกแยะคำที่ไม่เข้ากับบริบทอย่างชัดเจน การประยุกต์ใช้หลักการนี้ทำให้พยายามอ่านคำที่ยากขึ้น โดยการแยกแยะคำที่กลมกลืน กรณีเช่นนั้นยังรวมถึงการที่นักคัดลอกทำการคัดลอกด้วยแบบง่าย ๆ และคัดลอกไปตามเรื่อง ซึ่งบางทีเขาไม่เข้าใจวิธีการอย่างที่เขาควรจะเป็น⁹

⁷ P.J. Martin and others, **Text interpretation: New approaches in the criticism of the New Testament** (Leiden: Brill, 1991), 47-53.

⁸ Ibid., 47-53.

⁹ Kurt Aland and Barbara Aland, **The text of the New Testament** (Leiden: Brill, 1987), 281.

นอกจากนี้ นักวิจารณ์อาจทดสอบการเขียนอื่นๆ ของผู้เขียนเพื่อตัดสินใจว่าคำและโครงสร้างทางไวยากรณ์เข้ากันได้กับสำนวนของเขา การให้คำกับหลักฐานภายในจึงช่วยให้นักวิจารณ์มีรูปแบบที่ช่วยให้เขาตีค่าความน่าเชื่อถือของจารึกแต่ละฉบับ เพราะฉะนั้น การพิจารณาหลักฐานทั้งภายในและภายนอกจึงเกี่ยวเนื่องกัน หลังจากพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด นักวิจารณ์คัมภีร์จะค้นหาคำอ่านที่เข้ากันได้กับบริบทมากที่สุด คำอ่านที่ได้นั้นมีแนวโน้มที่นักวิจารณ์จะเลือกใช้ในฉบับต้นแบบมากที่สุด¹⁰

2. ทฤษฎีสายวิวัฒนาการ (Stemmatics) ตั้งชื่อจากคำละตินว่า *stemma* ซึ่งในยุคคลาสสิกใช้คำว่า *stemma* แปลว่า สายวิวัฒนาการ (*family tree*) เป็นวิธีการจำลองแผนภูมิแสดงความสืบเนื่องกันตามลำดับ มีหลักว่า ความผิดพลาดเหมือนกันบ่งบอกถึงการมีที่มาจากแหล่งเดียวกัน นั่นคือ ถ้าจารึก 2 ฉบับมีจำนวนของข้อผิดพลาดที่ร่วมกัน อาจสรุปได้ว่าทั้งสองฉบับได้รับมาจากแหล่งข้อมูลเดียวกัน ซึ่งแหล่งข้อมูลนั้นเรียกว่า หลังต้นแบบ (*hyparchetype*) ความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างตัวข้อมูลที่หายไปถูกกำหนดโดยกระบวนการเดียวกัน คือการวางจารึกที่มีอยู่ทั้งหมดในสายวิวัฒนาการเดียวกัน (*stemma codicum*) สืบทอดมาจากต้นแบบฉบับเดียว (*single archetype*) กระบวนการของการสร้างสายวิวัฒนาการเรียกว่า การแก้ไขเพิ่มเติม (*recension* คำละตินว่า *recensio*)¹¹ หลังจากทำแผนภูมิแสดงสายวิวัฒนาการเสร็จแล้ว นักวิจารณ์ดำเนินการขั้นต่อไป เรียกชื่อว่า การคัดเลือก (*selection* หรือ *selection*) ซึ่งกำหนดตัวบทของต้นแบบโดยการสอบสวนความต่างกันของฉบับหลังต้นแบบ (*hyparchetype*) ที่ใกล้เคียงที่สุดกับฉบับต้นแบบ และคัดเลือกคำที่ดีที่สุด ถ้ามีคำอ่านปรากฏมากกว่าหนึ่งคำในฉบับที่อยู่ในระดับเดียวกัน คำอ่านที่เด่นกว่าจะถูกเลือก ถ้ามีคำอ่านที่สมบูรณ์พร้อม 2 คำปรากฏเหมือนกันบ่อยๆ ผู้วิจารณ์ใช้การตัดสินใจของเขาเองที่จะเลือกคำอ่านที่ตนคิดว่าถูกต้อง¹²

หลังจากกระบวนการคัดเลือก (*selection*) ตัวบทอาจจะมีข้อผิดพลาด เพราะอาจมีข้อความที่ไม่มีแหล่งข้อมูลที่คงคำอ่านที่ถูกต้องไว้ ขั้นตอนของการตรวจสอบ (*examination*) จะถูกนำมาใช้เพื่อค้นหาคำสูญหาย คำที่ผู้วิจารณ์สรุปว่าสูญหายไปจะถูกแก้ไขให้ถูกโดยกระบวนการที่เรียกว่า การตรวจทาน (*emendation* หรือบางครั้งเรียกว่า *divinatio*) การตรวจทานไม่ต้องได้รับ

¹⁰ Fernando Guimaraes, **Research: Anyone can do it**, 216.

¹¹ N.G. Wilson and L.D. Reynolds, **Scribes and Scholars: A Guide to Transmission of Greek and Latin Literature**, 3rd ed. (Oxford: Clarendon Press, 1974), 211.

¹² Philipp Rosemann, **Understanding scholastic thought with Foucault** (New York: St. Martin's Press, 1999), 73.

การสนับสนุนจากแหล่งข้อมูลใด ๆ ซึ่งบางที่เรียกว่า การตรวจทานที่เกิดจากการคาดเดา (conjectural emendation) ของผู้วิจารณ์เอง¹³

กระบวนการคัดเลือก (selection) คล้ายกับทฤษฎีสรรพสาน (eclectic) แต่ใช้กับฉบับหลังต้นแบบที่ถูกสมมติขึ้นมา ขั้นตอนของการตรวจสอบ (examination) และการตรวจทาน (emendation) คล้ายกับทฤษฎีแก้ไขด้วยทศดลอก (Copy-text editing) ในความจริง เทคนิคอื่น ๆ สามารถพบได้ในวิธีการของทฤษฎีสายวิวัฒนาการ เพราะไม่สามารถกำหนดความเป็นมาของสายจารึกได้ชัดเจนนอกจากกำหนดได้เพียงความคล้ายคลึงกัน ถ้าสรุปได้ว่าจารึกฉบับหนึ่งเป็นฉบับที่ดีที่สุดก็ควรใช้ทฤษฎีแก้ไขด้วยทศดลอกมากกว่าและถ้าดูเหมือนว่าจารึกมีการจัดกลุ่มไว้ดีแล้วก็ควรใช้ทฤษฎีสรรพสานกับจารึกกลุ่มนั้นมากกว่า¹⁴

3. ทฤษฎีแก้ไขด้วยทศดลอก (Copy-text editing) วิธีการนี้ผู้วิจารณ์ตัวบทจะแก้ไขข้อผิดพลาดในตัวบทที่เลือกมาเป็นมูลบทและทำการตรวจสอบกับจารึกอื่น ๆ จำนวนมาก การเลือกมูลบทจะเลือกจากจารึกที่เก่าแก่ที่สุด นักวิจารณ์จะสอบสวนจารึกที่ใช้เป็นมูลบทและตรวจทาน (emendations) หาข้อผิดพลาดในจารึกมูลบทซึ่งทำได้โดยการมองหาคำในจารึกมูลบทที่นักวิจารณ์ไม่ค่อยเข้าใจหรือเทียบกับจารึกอื่นๆ เพื่อวิเคราะห์คำอ่านที่ควรจะเป็น¹⁵

เมคเคอโรว์ (Ronald B. McKerrow) ทำงานเป็นบรรณารักษ์ ได้นำเสนอแนวคิดเรื่องตัวบททศดลอกในหนังสือของเขาชื่อ Works of Thomas Nashe ในปี ค.ศ. 1904 ให้ความหมายของ Copy-text ว่า “ตัวบทที่ใช้ในแต่ละกรณีเป็นการเฉพาะเพื่อเป็นมูลบทของคำอีกมากมาย” (the text used in each particular case as the basis of mine) เขาได้รับรู้ข้อจำกัดของทฤษฎีสายวิวัฒนาการ และเชื่อว่าเป็นความรอบคอบกว่าที่จะเลือกตัวบทเฉพาะสักฉบับหนึ่งที่คิดว่าเชื่อถือได้ จากนั้นทำการตรวจทานเฉพาะส่วนที่เห็นว่าตัวบทมีข้อผิดพลาดชัดเจน โจเซฟ (Joseph) นักวิจารณ์ชาวฝรั่งเศส เป็นอีกคนที่ไม่ชอบทฤษฎีสายวิวัฒนาการและให้ข้อสรุปว่าผู้แก้ไขควรเลือกตัวบทที่ดีที่สุดที่มีอยู่ และตรวจทานมันเป็นหลัก ตามวิธีการสร้างตัวบทดั้งเดิมของเมคเคอโรว์ จารึกมูลบทไม่จำเป็นต้องเป็นตัวบทที่เป็นฉบับแรกเริ่มที่สุด เมคเคอโรว์อาจเลือกจารึกฉบับที่คัดลอกภายหลังก็ได้ ซึ่งเขากล่าวไว้ว่า “ถ้านักแก้ไขมีเหตุผลที่จะทักท้วงเอาว่าตัวบทบางฉบับมีความถูกต้องมากกว่าฉบับ

¹³ Peter Kyle McCarter, *Textual Criticism: Recovering the Text of the Hebrew Bible* (Philadelphia: Fortress Press, 1986), 62.

¹⁴ Matthew Spencer, *The Greek Vorlage of the Syra Harclensis: A Comparative Study on Method in Exploring Textual Genealogy*, accessed February 22, 2016, available from <http://rosetta.reltech.org/TC/v07/SWH2002/index.html>

¹⁵ Kurt Aland and Barbara Aland, *The text of the New Testament*, 236.

อื่น ๆ ในขณะที่เดียวกันก็ไม่มีเหตุผลที่จะไม่เชื่อความถูกต้องเหล่านี้ เขาไม่มีทางเลือกนอกจากทำตัวบงกชให้เป็นมูลบทสำหรับงานของเขา¹⁶ ในปี ค.ศ. 1939 เมคเคอ โรว์ได้เปลี่ยนใจเกี่ยวกับวิธีการนี้ เพราะเขากล่าวว่า เมื่อมีการพิมพ์ใหม่หลายครั้ง ฉบับแก้ไขที่หลังถึงแม้จะใส่คำที่ถูกต้องตามความเห็นของผู้เขียนลงไปแต่ก็อาจคลาดเคลื่อนไปจากตัวพิมพ์ที่ได้จากจารึกฉบับดั้งเดิมของผู้เขียนมากขึ้นไปเรื่อย ๆ ดังนั้นเขาจึงสรุปว่ากระบวนการที่ถูกต้องน่าจะเป็นว่า สร้างตัวบทโดยใช้ตัวพิมพ์ที่ดีของฉบับแรกสุดแล้วจึงใส่ความเห็นเพิ่มเติมในฉบับล่าสุดทำให้มันมีความแตกต่างไปจากคำที่มีการเติมไว้ในฉบับแรก การแก้ไขเช่นนี้ทำให้ทราบว่าเป็นการเพิ่มของผู้เขียนไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่เดิมในมูลบท แต่เมคเคอ โรว์ก็กลัวผู้แก้ไขจะทำการแก้ไขตามตามอำเภอใจจึงกล่าวสรุปว่า ฉบับแก้ไขที่หลังมีการตรวจชำระที่สำคัญที่เกิดจากผู้เขียน ผู้เขียนจึงต้องรับผิดชอบการเปลี่ยนแปลงแก้ไขทั้งหมดของฉบับแก้ไขนั้นที่อาจมีความสะเพร่าหรือพิมพ์ผิดในฉบับแก้ไขนั้น¹⁷

เกร็ก (W.W.Greg) นักวิจารณ์ต้นฉบับชาวอเมริกันในช่วงครึ่งคริสต์ศตวรรษที่ 20 ได้เสนอทฤษฎีการใช้เหตุผลในทฤษฎีแก้ไขตัวบทคัดลอก และได้รับการยอมรับมากในประมาณปี 1950 เกร็กเสนอว่า ความแตกต่างระหว่างคำที่เด่น หรือที่เรียกว่า คำสำคัญ (substantive) คือการอ่านตัวบทซึ่งทำให้ทราบความหมายหรือหลักอธิบายของผู้เขียน และอ่านสิ่งอื่น ๆ เช่น ตัวสะกด เครื่องหมายวรรคตอน การแบ่งคำ ฯลฯ คำสำคัญนี้ทำให้เกิดรูปแบบการนำเสนอของหนังสือโดยตรง ซึ่งอาจถือเป็นความบังเอิญ หรือที่เรียกว่า ผลข้างเคียง (accidentals) ของตัวบท¹⁸ เกร็กออกความเห็นที่ ผู้ประกอบการร้านพิมพ์มีแนวโน้มที่จะคล้อยตามคำอ่านที่สำคัญของหนังสือที่เขาคัดลอกโดยพาชื่อ เว้นแต่เวลาที่พวกเขาหันเหไปไม่สนใจผลข้างเคียงที่เกิดจากการที่พวกเขา มักจะคล้อยตามความเคยชินหรือความเอนเอียงของตัวเอง และถึงแม้ว่าพวกเขาอาจมีเหตุผลหลายอย่างและต้องการเปลี่ยนแปลงหนังสือให้ดีขึ้น แต่ฉบับที่เขาคัดลอกก็ยังมีอิทธิพลต่อพวกเขาโดยตรง เกร็กสรุปว่า ทฤษฎีที่แท้จริงคือ ข้าพเจ้ายืนยันว่าทฤษฎีแก้ไขตัวบทคัดลอกควรวางระเบียบทั่วไปเกี่ยวกับผลข้างเคียงไว้ แต่ว่าตัวเลือกระหว่างคำอ่านที่สำคัญซึ่งใช้กับทฤษฎีการวิจารณ์ตัวบทโดยทั่วไปกับตัวเลือกที่มีคุณภาพมากกว่าโดยสิ้นเชิงคือหลักการที่จำกัดให้ทฤษฎีแก้ไขตัวบทคัดลอกแคบลง เพราะฉะนั้นจึงอาจเป็นไปได้ว่า ในฉบับแก้ไขเชิงวิเคราะห์ ตัวบทที่ถูกเลือกอย่างถูกต้องเพื่อใช้เป็นมูลบทอาจไม่ได้หมายความว่า เป็นฉบับที่ช่วยสนับสนุนคำอ่านที่สำคัญมากที่สุด ในกรณีที่มีคำแตกต่างกันในหลาย ๆ ฉบับ ความสับสนเหลวที่จะสร้างความแตกต่างนี้และที่จะประยุกต์ใช้กฎนี้ได้นำไปสู่ความเชื่อเถื่อนได้ที่ใกล้เคียงกันไปและ

¹⁶ W.W. Greg, "The Rationale of Copy-Text," *Studies in Bibliography*, no.3 (1950): 23-24.

¹⁷ *Ibid.*, 25.

¹⁸ *Ibid.*, 21.

กว้างเกินไปซึ่งขึ้นอยู่กับตัวบทที่เลือกมาเป็นมูลบทสำหรับฉบับแก้ไข และได้เกิดมีสิ่งนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นการข่มทฤษฎีแก้ไขด้วยทศดลอก เป็นความข่มที่ข้าพเจ้าเห็นว่าทำให้งานของผู้แก้ไขฉบับดีที่สุดในช่วงที่ผ่านมาเสียหายไป ทศนะของเกร็ก ว่าโดยสรุปมีว่า ทฤษฎีแก้ไขด้วยทศดลอกไม่อาจให้สิ่งที่สำคัญที่สุดหรือแม้แต่ความรู้สึกเป็นเจ้าของที่จะแก้ไขอย่างไรก็ได้มาเกี่ยวข้องกับเหมือนอย่างวิธีอ่านหาคำสำคัญใช้¹⁹

ทฤษฎีการวิจารณ์ตัวบททั้ง 3 ทฤษฎีเป็นวิธีการที่นักวิจารณ์ตัวบทเลือกใช้เพื่อค้นหาข้อผิดพลาดที่เกิดจากการคัดลอกกัมภีร์ ทำให้กัมภีร์แตกต่างไปจากต้นฉบับเดิมไม่มากนักน้อยโดยฉบับแรกสุดย่อมมีข้อผิดพลาดน้อยกว่าฉบับหลัง จากการศึกษาจารึกมักจะมีข้อผิดพลาดในการคัดลอกจารึกในรูปแบบต่างกัน ซึ่งสรุปทั่วไปเป็น 4 กรณีดังนี้

1. การทิ้งข้อความ อาจเกิดขึ้นได้ในกรณีที่นักคัดลอกพักผ่อนไว้แล้วกลับมาเขียนต่อ แต่เขียนข้ามคำไปเพราะเห็นคำที่ลงท้ายที่เหมือนกันซึ่งอยู่คนละบรรทัดกัน ทำให้ข้ามคำที่เหลือในบรรทัดที่ควรเขียนต่อ (homeoteleuton) ในกรณีที่คำในสองบรรทัดเริ่มต้นเหมือนกันผู้คัดลอกอาจสอดสายตาหาคำในบรรทัดหนึ่ง แต่พบคำในอีกบรรทัดที่เหมือนกันทำให้ข้ามคำที่ควรเขียนที่เหลือไป (homeoarchy) และการคัดลอกเหลือคำเดียวสำหรับคำที่ปรากฏสองครั้ง เช่น ต้นฉบับเขียนว่า นั้นนั้น แต่ผู้คัดลอกเขียนเพียง นั้น (haplography)

2. การเพิ่มข้อความ เกิดขึ้นโดยที่นักคัดลอกซ้ำคำตามความเคยชิน เช่น ต้นฉบับเขียนว่า นั้น แต่ผู้คัดลอกเขียนว่า นั้นนั้น (dittography) และปัจจัยที่ไม่เกี่ยวข้องกันจากที่อื่นปรากฏในหน้ากระดาษ เช่น อาจมีผู้บันทึกรหัสข้อความใดเพิ่มไว้ในต้นฉบับ ทำให้ผู้คัดลอกเข้าใจผิด (contamination)

3. การสลับตำแหน่ง ซึ่งอาจเป็นการสลับตัวอักษร สลับคำหรือวลี (metathesis)

4. การเปลี่ยนแปลงแก้ไข อาจเกิดจากความไม่ตั้งใจหรือไม่รู้ตัว เช่นกรณีที่ผู้เขียนคุ้นชินกับคำบางคำแล้วเห็นคำที่เขียนใกล้เคียงกันทำให้เข้าใจผิดคิดว่าเป็นคำที่คุ้นชินกันจึงเขียนคำที่คุ้นชินลงในฉบับคัดลอก (unwitting) และนักคัดลอกทำหน้าที่เป็นผู้แก้ไขจึงเพิ่มเติมและแก้ไขต้นฉบับเสียเอง (deliberate)²⁰

การวิจารณ์ตัวบทในแต่ละครั้ง ผู้วิจารณ์จึงพยายามวางกฎในการวิจารณ์ซึ่งมีการพัฒนาวิธีการหรือกฎเกณฑ์ข้อพิจารณาตัวบท และอาจใช้ทฤษฎีหลายอย่างผสมผสานกันก็ได้ อย่างเช่น

¹⁹ W.W. Greg, "The Rationale of Copy-Text," *Studies in Bibliography*, no.3 (1950): 26.

²⁰ Stephen R. Reimer, *Manuscript studies medieval and early modern*, accessed February 20,

ในบทนำสู่ปฏิบัติการวิจารณ์ด้วยพระคัมภีร์ใหม่ อแลนค์ (K. & B. Aland) ได้เสนอกฎเบื้องต้น 12 ข้อสำหรับการวิจารณ์ด้วยทัวไว้ดังนี้

1. ข้อความเดิมมีข้อความเดียวเท่านั้นถึงแม้จะอ่านได้ข้อความที่แตกต่างกันในจารึกแต่ละฉบับ การเลือกบทที่ยากมีอยู่มากในพระคัมภีร์ใหม่ฉบับเก่าซึ่งมีคำแตกต่างกันใน 2 ฉบับหรือมากกว่า ด้วยบทที่ยากไม่ควรปรับแก้ด้วยการคาดเดา หรือโดยการใส่คำอธิบายหรือแก้ไข ฯลฯ ความพยายามเช่นนั้นจะทำให้ยุ่งยากและผิดต่อด้วยตนเอง

2. ข้อความที่อ่านได้ที่น่าพอใจที่สุดเท่านั้นเป็นสิ่งต้องการสำหรับทั้งเกณฑ์ภายนอกและภายในในการที่จะระบุว่าข้อความใดเป็นข้อความดั้งเดิม

3. การวิจารณ์ด้วยทัวต้องเริ่มต้นจากหลักฐานของจารึกโบราณเท่านั้นและหลังจากนั้นจึงกลับไปพิจารณาถึงเกณฑ์ภายใน

4. เกณฑ์ภายใน (บริบทของข้อความ รูปแบบและการใช้คำของด้วยทัว สภาพแวดล้อมทางศาสนาวิทยาของผู้เขียน ฯลฯ) ไม่อาจเป็นพื้นฐานเพียงอย่างเดียวในการตัดสินใจเชิงวิเคราะห์ โดยเฉพาะที่มีความขัดแย้งกับหลักฐานภายนอกโดยตรง

5. คำในจารึกกรีกโบราณจะถูกเลือกมาใช้ก่อน จากนั้นจึงใช้ฉบับอื่นๆ เสริมหรือสนับสนุน ในกรณีที่มีข้อความที่มีด้วยทัวกรีกรองรับอยู่จะเลือกคำอื่นมาใช้โดยไม่แน่ใจไม่ได้

6. นอกจากนี้ จารึกควรได้รับการพิจารณาอย่างถี่ถ้วนถึงคุณลักษณะเฉพาะของจารึกแต่ละฉบับ แต่ให้ถือจารึกปาปิรุส (papyri) ว่าเป็นอันดับแรก หรือตัวหนังสือ (กรีก) เฉพาะคำนั้น ๆ หรือตัวอักษรที่เล็กมาก เหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญ ไม่ใช่ว่าจารึกเพียงฉบับเดียวหรือกลุ่มจารึกเพียงกลุ่มเดียวที่จะถือเอาตามได้อย่างทันที แม้ว่าโดยรวมจะมีจารึกหลายฉบับที่มั่นใจเหมาะที่จะใช้เป็นหลักฐานมากกว่าจารึกอื่นๆ แต่การตัดสินใจในการวิจารณ์ด้วยทัวต้องค่อย ๆ สร้างขึ้นใหม่ ข้อความต่อข้อความ

7. หลักการที่ว่าข้อความดั้งเดิมอาจพบได้ในจารึกหรือหนังสือเพียงฉบับเดียวในกรณีที่มีมืออยู่เพียงฉบับเดียวหรืออาจมีเพียงฉบับเดียวนั้นเป็นไปได้ทางทฤษฎี วิธีคัดสรรแบบใดก็ตามที่ยอมรับหลักการนี้จะสำเร็จได้ยากในการจะสร้างด้วยทัวดั้งเดิมของพระคัมภีร์ใหม่ขึ้นมา เพราะมันเป็นเพียงแค่การยืนยันความเห็นต่อด้วยทัวซึ่งเป็นเพียงข้อคาดเดา

8. การสร้างแผนภูมิสายวิวัฒนาการของข้อความที่อ่านได้แตกต่างกันจากจารึกแต่ละฉบับเป็นเรื่องมือสำคัญสูงสุด เพราะข้อความที่อ่านได้จะง่ายต่อการอธิบายถึงจุดกำเนิดของรูปแบบในจารึกอื่นซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกันแล้วอาจบ่งบอกว่าตัวมันเป็นคำดั้งเดิมมากที่สุดก็ได้

9. ข้อความที่แตกต่างกันต้องไม่พิจารณาอย่างรวบรัด แต่ต้องพิจารณาบริบทของคตินิยมที่ทำสืบทอดกันมาเสมอ มิฉะนั้นจะอันตรายมากเกินไปหากจะสร้างตัวบทขึ้นมาใหม่ซึ่งมันอาจไม่มีอยู่จริงในเวลาหรือในที่ไหนเลย

10. มีความจริงอยู่ในหลักการที่ว่า *lectio difficilior lectio potior* (ข้อความที่ยุ่งยากกว่าเป็นไปได้มากกว่า) แต่หลักการนี้ต้องไม่ถือเป็นที่สุด ด้วยว่าการอ่านที่ยุ่งยากมากที่สุด (*lectio difficilima*) ถูกตัดสินว่าเป็นข้อความดั้งเดิมเพียงเพราะระดับของข้อความที่ยุ่งยากกว่าเท่านั้น

11. หลักการเก่าแก่ที่ว่า *brevior lectio potior* (ข้อความที่สั้นกว่าเป็นไปได้มากกว่า) ถูกต้องแน่นอนเป็นส่วนมาก แต่หลักการนี้ต้องไม่ถือเป็นที่สุด มันอาจใช้ไม่ได้กับจารึกที่มีตัวบทที่มีลักษณะแตกต่างไปจากสำนวนที่เป็นลักษณะเฉพาะของตัวบทโบราณ ด้วยว่าการลบคำทิ้งหรือการเพิ่มคำสะท้อนให้เห็นถึงความโน้มเอียงไปตามใจของผู้แก้ไข ไม่ว่าจะโดยทั่วไปจะควรยอมยกเว้นด้วยการแตกสาขาที่ว่าข้อความที่แตกต่างกันที่ลงรอยกับข้อความคู่ขนานหรือว่าลงรอยกับพระคัมภีร์ฉบับเก่า (*Septuagint*) ซึ่งเป็นข้อมูลชั้นที่สองจะถูกประยุกต์ใช้โดยอัตโนมัติหรือไม่ก็ตาม ข้อนี้ อาจทำให้เกิดความสอดคล้องกันแบบน่าสับสนซึ่งเป็นสิ่งอันตรายเหมือนกฎข้อที่ 10 (*lectio difficilior*)

12. จารึกพระคัมภีร์ใหม่ที่ค้นเคยกันอย่างยาวนานเป็นสิ่งเหมาะที่สุดที่นักวิจารณ์ตัวบทจะใช้ฝึกปฏิบัติ คนที่เอาใจใส่ต่อความรับผิดชอบในการวิจารณ์ตัวบทควรฝึกประสบการณ์ในการสร้างผลงานการเปรียบเทียบจารึกปาปิรุสฉบับแรกเริ่ม หนังสือกรีกที่สำคัญ หรือจารึกฉบับย่อ ๆ ที่มีความสำคัญให้สมบูรณ์อย่างน้อยหนึ่งฉบับ เพราะในการวิจารณ์ตัวบทนั้น การเป็นนักทฤษฎีเพียงอย่างเดียวมักทำพลาดมากกว่าดี²¹

การแปลสมาธิราชสูตร

ในการแปลสมาธิราชสูตร ผู้ศึกษาดำเนินขั้นตอนการแปลสมาธิราชสูตรดังนี้

1. ศึกษาวิเคราะห์ต้นฉบับ จับสารทั้งหมดที่ผู้เขียนแสดงไว้ในต้นฉบับ ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ต้นฉบับจากงานวิจัยที่มีการศึกษามาก่อนหน้านี้ตามที่ปรากฏจากรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องในบทที่ 1 พบว่าสมาธิราชสูตรมีการปรับปรุงแก้ไขหลายครั้ง จากการเทียบเคียงคำศัพท์ระหว่างฉบับ กิลคิด ฉบับเนปาล และฉบับแปลภาษาทิเบต จากแหล่งข้อมูลต่างๆ มีการอ่านศัพท์ที่ได้จากจารึกต่างกันไป ซึ่งผู้ทำการปรับปรุงแก้ไขและนำเสนอฉบับที่ปรากฏในปัจจุบันอย่างเช่นฉบับของทัตต์ และฉบับของไวทยะ ได้ทำการเปรียบเทียบความแตกต่างกันไว้ และทำการเลือกศัพท์ที่มี

²¹ Kurt Aland and Barbara Aland, *The text of the new testament*, 280-281.

ความหมายที่ดีที่สุดและเข้ากันได้กับคำศัพท์บริบทได้มากที่สุด ถึงกระนั้นก็ไม่ได้ทิ้งคำศัพท์ที่ปรากฏแตกต่างกันยังคงนำเสนอไว้เป็นสิ่งที่เปรียบเทียบในเชิงอรรถ นับได้ว่าฉบับของทัตต์และไวทยะได้ดำเนินการตามทฤษฎีสรรพสถานเพราะจัดทำขึ้นจากการเทียบเคียงจารึกสมาธิราชสูตรหลายฉบับ และคัดคำที่ดีที่สุดมาพยานเป็นฉบับของตนเอง ส่วนผู้ศึกษาจะวิจารณ์คัมภีร์ตามทฤษฎีแก้ไขด้วยบทคัดลอกโดยเลือกสมาธิราชสูตรฉบับที่ไวทยะเป็นบรรณาธิการมาเป็นมูลบทแล้วจึงศึกษาเทียบเคียงกับจารึกฉบับอื่น ๆ หากมีคำศัพท์ใดที่ผู้ศึกษาไม่เห็นด้วยจะหมายเหตุไว้ในเชิงอรรถเป็นกรณีไป

2. ดีความและจับสารของต้นฉบับรับมาเป็นของผู้แปล

3. ประเมินผู้อ่าน ตัดสินใจว่าจะแปลแบบใด ในส่วนของวิธีการแปล ผู้ศึกษาเลือกที่จะทำการแปลเทียบเคียงตามรูปหรือการแปลตรงตัว โดยทำการแปลประโยคต่อประโยค ความคิดต่อความคิด จะรักษาคำและความหมายในต้นฉบับไว้มากที่สุด แต่ปรับเปลี่ยนโครงสร้างของประโยคให้เข้ากับโครงสร้างของภาษาไทยเพื่อให้เข้าใจความหมาย มีการเพิ่มเติมข้อความในนขลิขิตเพื่อเสริมความในส่วนที่สำนวนความในภาษาสันสกฤตไม่มีเช่นกันในภาษาไทย ในส่วนข้อความใดที่ผู้แปลเห็นควรอธิบายเพิ่มเติมจะกล่าวไว้ในเชิงอรรถ ซึ่งการแปลเทียบเคียงตามรูปหรือการแปลแบบตรงตัวนี้จะเป็นเหตุให้ภาษาแปลดูไม่สละสลวยนักแต่ได้ความหมายครบถ้วน ผู้อ่านฉบับแปลจะสามารถเห็นลักษณะทางไวยากรณ์ การใช้คำและความหมายจากต้นฉบับในฉบับแปลด้วย

คำศัพท์เฉพาะ เช่น ศัพท์ธรรมะ ศัพท์ปรัชญา ซึ่งเป็นคำสันต์แต่กินความหมายกว้าง ผู้ศึกษาจะรักษารูปศัพท์เดิมไว้ และจะให้ความหมายของคำในเชิงอรรถ ความหมายที่ให้ไว้นี้ผู้อ่านพึงทราบว่าเป็นความหมายในบริบทของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ในขณะที่คัมภีร์สมาธิราชสูตรเป็นคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน แต่ก็เป็นมหายานในยุคเริ่มแรกจึงยังมีแนวความคิดที่เป็นเถรวาทปนอยู่มาก อาจถือว่าวิถยานิพนธ์เล่มนี้เป็นกรมองพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานในมุมมองของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทก็ได้

ชื่อเฉพาะของบุคคลและสถานที่ จาริตประเพณี และความเชื่อที่ปรากฏในคัมภีร์ ผู้ศึกษาจะอธิบายเพิ่มเติมไว้ในเชิงอรรถ เพื่อให้ผู้อ่านได้ทราบความเป็นมาอันเป็นพื้นหลังของเรื่องราว ซึ่งจักเป็นประโยชน์ต่อความเข้าใจของผู้อ่านที่ไม่มีพื้นฐานในเรื่องที่อ่านได้ด้วย

4. ทดสอบงานแปลก่อนนำเสนอแก่ผู้อ่าน ในขั้นสุดท้ายของการแปล ผู้ศึกษาได้เทียบเคียงฉบับแปลกับต้นฉบับภาษาสันสกฤตว่าตอบสนองผู้อ่านได้เท่ากับต้นฉบับเดิมหรือไม่ มีความถูกต้องด้านความหมายครบถ้วนหรือไม่ ซึ่งจากการที่ผู้ศึกษาได้ทำการแปลแบบตรงตัวเพื่อรักษาความหมายให้ตรงกับต้นฉบับมากที่สุด ทำให้เมื่อเทียบข้อความแปลกับข้อความต้นฉบับแล้วพบว่ามีการรักษาความหมายไว้ได้ครบถ้วน บางข้อความที่อาจมีความหมายแฝง หรือเป็นจาริต

ประเพณีเฉพาะของคัมภีร์ผู้ศึกษาได้ทำเชิงอรรถอธิบายความประกอบไว้ด้วย ทำให้ผู้อ่านมีพื้นความรู้ที่เพียงพอต่อการเข้าใจเนื้อเรื่องได้ดี

บทแปลสมาธิราชสูตร

ปริวรรตที่ 1 นิทานปริวรรต ๑

(ว่าด้วยต้นเหตุของเรื่อง)

ข้าพเจ้าสดับมาอย่างนี้ว่า²² ๑ ในสมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ²³ กรุงราชคฤห์²⁴ พร้อมกับภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ พร้อมกับภิกษุ 100,000,000 ถ้วนและพระโพรหัสตัว 800,000 ๑ ซึ่งทุกท่านล้วนเกี่ยวเนื่องในการเกิดครั้งเดียว²⁵ ได้รู้แจ้งอภิญญา²⁶ ประชุม

²² ข้าพเจ้าสดับมาอย่างนี้ว่า แปลจาก เอว์ มยา สรุตม (บาลีว่า เอว์ เม สุต) เป็นคำที่หมายรู้กันทั่วไปว่าพระอานนท์เป็นผู้กล่าวข้อความนี้และพระสูตรที่มีคำขึ้นต้นเช่นนี้จัดเป็นพุทธวจนะ เพราะพระอานนท์ได้ฟังคำสอนมาจากพระพุทธเจ้าโดยตรง หากจะเติมความให้บริบูรณ์อาจเป็นว่า ข้าพเจ้าสดับมา(จากพระพุทธเจ้า)อย่างนี้ว่า แต่คำ เอว์ มยา สรุตม เพียงเท่านั้นใช้ทั่วไปจนเป็นที่เข้าใจกันดีแล้ว

²³ ภูเขาคิชฌกูฏ (บาลีว่า คิชฌกูฏ, สันสกฤตว่า คุชฌกูฏ) แปลว่า ภูเขาที่มียอดเหมือนแฉ่ง (คิชฌ แฉ่ง, กูฏ ยอด) เป็นภูเขา 1 ใน 5 ลูกที่ล้อมรอบกรุงราชคฤห์ คือ อิลิสิลิ ปันชวะ คิชฌกูฏ เวการะ และเวปลละ เรียกชื่อรวมว่าเบญจคีรี ภูเขาคิชฌกูฏเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญมาก คัมภีร์ฝ่ายมหายานถือว่าเป็นสถานที่แสดงธรรมของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ที่องค์ที่ผ่านมาแล้ว ที่จักมีในอนาคต และองค์ปัจจุบัน ในคัมภีร์ฝ่ายเถรวาท ภูเขาคิชฌกูฏมีความสำคัญมากเช่นเดียวกัน แต่ไม่ได้กล่าวถึงเน้นไปในลักษณะว่าเป็นที่แสดงธรรมของพระคันธกุฎีของพระพุทธเจ้า ถ้าสุภราชดา (ถ้าพระสารีบุตร ได้บรรลุธรรม) ถ้าของพระโมคคัลลานะ บริเวณที่พระเทวทัตผลักหินลงมาหมายปลงพระชนม์พระพุทธเจ้าแต่สำเร็จเพียงทำพระโลหิตให้ห้อ

²⁴ ราชคฤห์ (บาลีว่า ราชคห, สันสกฤตว่า ราชคฤห) เป็นชื่อเมืองหลวงของแคว้นมคธในสมัยพุทธกาล มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เบญจคีรีนคร แปลว่าเมืองที่ล้อมรอบด้วยภูเขา 5 ลูก มีพระราชพาพระนามว่าพระเจ้าพิมพิสาร พระพุทธเจ้าหลังจากได้ตรัสรู้แล้วได้เสด็จไปกรุงราชคฤห์เพื่อทรงแสดงธรรมและพระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากจากการอุปถัมภ์ของพระเจ้าพิมพิสาร ทรงสร้างวัดแห่งแรกถวายไว้ในพระพุทธศาสนาที่วัดเวฬุวัน ตั้งอยู่ที่เชิงเขาเวการะ ภายหลังเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วยังได้มีการจัดทำสังคายนาครั้งแรกขึ้นที่ถ้ำสัตตบรรณคูหาอีกด้วย ปัจจุบันกรุงราชคฤห์ตั้งอยู่ในพื้นที่รัฐพิหาร ประเทศอินเดีย

²⁵ ในคำว่า เอกชาติปฐติพฺพโฆ: คำว่า เอกชาติ มี 3 ความหมายคือ 1. การเกิดครั้งเดียว หมายความว่าทุกท่านได้บรรลุอรหัตผลแล้ว ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย ไม่มีการเกิดอีก 2. มีชาติเป็นอันเดียวกัน หมายความว่ามีความลักษณะต่างๆ ร่วมกัน เหมือนกัน 3. มีการเกิดที่โคตมเป็นเอก

²⁶ อภิญญา (บาลีว่า อภิญญา, สันสกฤตว่า อภิญญา) แปลว่า ความรู้ยิ่ง, ความรู้เจาะตรงยวดยิ่ง หมายถึง ความรู้ขั้นสูง มี 6 อย่างคือ 1. อิทธิวิธี แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้ 2. ทิพพโสต หูทิพย์ 3. เจโตปริยญาณ ญาณ

พร้อมกันในโลกธาตุ²⁷ 10 ทิศ บรรลุถึงคติแห่งธารณี²⁸ และพระสูตร เป็นผู้ยินดีในการให้ธรรม เป็นทานแก่สัตว์ทั้งหมด ฉลาดในสำนวนเพื่อรู้มหาอภิขญา ถึงบารมีอันยอดเยี่ยมแห่งบารมี ทั้งหมด²⁹ ฉลาดในความรู้แจ้งซึ่งสมาธิและสมาบัติ³⁰ ของพระโพธิสัตว์ทั้งหมด อันพระพุทธเจ้าทุก

ที่ทำให้ทายใจคนอื่นได้ 4. ปุพเพนิวาสานุสติ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้ 5. ทิพจักขุ ตาทิพย์ 6. อาสวักขยญาณ ญาณที่ทำให้ห้อสวะสิ้นไป อภิขญาข้อที่ 1-4 เป็นโลกียอภิขญา ข้อสุดท้ายเป็น โลกุตตรอภิขญา ดู ที.ปา. 11/431/307 และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 13 (กรุงเทพฯ: เอส.อาร์.ปริ้นดิง แมส โปรดักส์, 2548), 202.

²⁷ โลกธาตุ ใช้ใน 2 ความหมาย คือ 1. แผ่นดิน 2. จักรวาล ดู พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 11 (กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, 2550), 352.

²⁸ ธารณี เป็นบทสวดซึ่งเป็นหัวใจสำคัญ มีลักษณะคล้ายกับ มนต์ ตามรากศัพท์มาจากธาตุ ธตุ แปลว่า ทรงไว้ อู่มชู แนทเทียร์ (Jan Nattier) ให้ความเห็นว่า ธารณี เป็นข้อความย่อที่ช่วยในการจดจำส่วนหรือ บทของพระสูตร ธารณีเองจะปกป้องผู้สวดจากเหตุการณ์เลวร้ายด้วย ดู Jan Nattier, “The Heart Sutra: A Chinese Apocryphal Text?,” in *Journal of the International Association of Buddhist Studies* Vol. 15 No.2, ed. Roger Jackson, (n.p., 1992), 153-223.

²⁹ บารมี (บาลีว่า ปารมี สันสกฤตว่า ปารมิตา) ข้อปฏิบัติอันยอดเยี่ยมที่จะนำไปสู่จุดหมายอันสูงส่ง ฝ่ายมหายานมีบารมี 6 คือ ทาน ศีล ฌยานดี (ขันติ) วิริยะ (วิริยะ) ธ्यान (ฌาน) และ ปรีชญา (ปัญญา) ฝ่ายเถรวาทมีบารมี 10 เรียก ทศบารมี ประกอบด้วย ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และ อุเบกขา ในส่วนการบำเพ็ญบารมีนั้นยังแบ่งความเข้มข้นเป็น 3 ชั้น คือ 1. บารมีขั้นต้นเรียกชื่อว่า บารมี 2. บารมีขั้นยิ่งยวดจวนสูงสุด เรียกว่าอุปปารมี และ 3. บารมีขั้นสูงสุด เรียกว่าปรมัตถบารมี ตามคัมภีร์ที่แปลว่าบารมีอันยอดเยี่ยมแห่งบารมีทั้งหมด มาจากศัพท์ว่า ปรมปารมิตา ซึ่งเทียบได้กับปรมัตถบารมี (ปรมตลปารมี) ซึ่งเป็นขั้นสูงสุด ดู พุ.พุทธ. 33/1/414 และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, 176.

³⁰ สมาบัติ (สมาปตติ) แปลว่า คุณวิเศษเป็นที่อันบุคคลเข้าถึง หรือ ธรรมวิเศษที่ควรเข้าถึง หมายถึง ฌาน 8 แบ่งเป็น รูปฌาน 4 และอรูปฌาน 4 คำว่าสมาบัตินี้ใช้เรียกแทนสมาธิก็ได้ แต่ในข้อความนี้สมาบัติมาพร้อมกับสมาธิ จึงน่าจะเน้นไปที่สมาบัติซึ่งมีชื่อเรียกว่า นิโรธสมาบัติ หรือเรียกเต็มชื่อว่า สัจญญาเวทิตินิโรธสมาบัติ แปลว่า การเข้าถึงความดับสัจญญาและเวทนา พระอรหันต์และพระอนาคามีที่ได้สมาบัติ 8 แล้วจึงจะเข้านิโรธสมาบัติได้ ในคำแปลส่วนนี้เน้นว่าเป็น สมาบัติของพระโพธิสัตว์ทั้งหมด ในโยคจารภูมิศาสตร์กล่าวไว้ว่า “พระโพธิสัตว์ผู้เข้าถึงภูมิที่ 7 คือ ทูริงกมะ จะสามารถเข้านิโรธสมาบัตินี้ได้” แต่ในทศภูมิสูตรกล่าวว่า “แม้พระโพธิสัตว์ในภูมิที่ 1-6 ก็สามารรถเข้านิโรธสมาบัติได้” ดู พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, 419 : And Dan Lusthaus, **Buddhist Phenomenology: A Philosophical Investigation of Yogacara Buddhism and the Ch’eng Wei-shih lun** (New York: Routledge, 2013), 151.

พระองค์สรรเสริญ ยกย่อง ชมเชย จลาคในการพยากรณ์พุทธเกษตรทั้งปวง³¹ จลาคในความรู้เรื่อง การทำให้มารทั้งหมดสะดุ้งกลัว จลาคในความรู้ธรรมทั้งหมดตามที่ เป็นจริง จลาคในความรู้ส่วนดี และส่วนเสียแห่งอินทรีย์³²ของสัตว์ทั้งหมด จลาคในความรอบรู้เรื่องการบูชาและสมาทานที่พึงทำ แก่พระพุทธเจ้าทั้งหมด ไม่แปรเปื้อนโลกธรรมทั้งปวง³³ ประดับกาย วาจา ใจ ไว้ดีแล้ว ผูกไว้อย่าง ดีด้วยชุดเกราะแห่งมหาไมตรีและมหากรุณา ผู้ไม่คิดทำลายความเพียรอันยิ่งใหญ่ตลอดอสงไขย กัลป์³⁴ ผู้บันลือมหาสีหนาท³⁵ ผู้ที่คำโต้แย้งของผู้อื่นทั้งหมดครอบงำไม่ได้ มีตราประทับแห่ง อโวรรติกธรรมประทับไว้แล้ว³⁶ ได้รับการอภิเษกไว้ในธรรมของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ฯ

³¹ พุทธเกษตร คำนี้ปรากฏเฉพาะในคัมภีร์ฝ่ายมหายาน แปลตามศัพท์ว่า เขตแดนหรืออาณาจักร ของพระพุทธเจ้า เป็นดินแดนที่สร้างขึ้นด้วยปณิธานของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ ดินแดนนี้อาจเรียกว่า วิสุทธิ- ภูมิ (ดินแดนบริสุทธิ์) เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าผู้ยังไม่ทรงนิพพาน รวมทั้งเป็นที่รองรับสาวกด้วย ดินแดนที่ มีชื่อเสียงที่มักกล่าวถึงอยู่เสมอ และเป็นที่ต้องการ ไปของสาวกฝ่ายมหายานคือ สุขาวดีพุทธเกษตร ของ พระพุทธเจ้าพระนามว่าอมิตากะ พุทธเกษตรที่ปรากฏในคัมภีร์นี้ผู้ศึกษาจะได้กล่าวรายละเอียดในบทถัดไป

³² อินทรีย์ปราปรชญาณ (บาลีว่า อินทรีย์ปโรปรชยตญาณ) ญาณเป็นเครื่องรู้ส่วนดีและส่วนเสียของ อินทรีย์ คำว่า อินทรีย์ แปลว่า ธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจของตน มี 5 ประการ คือ สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา ตรงกับพละ 5 ซึ่งเป็นธรรมอันเป็นกำลัง อินทรีย์ 5 นี้จัดอยู่ในธรรมที่เป็นโพธิปักขิยธรรม กล่าวคือธรรมะที่ เป็นไปในส่วนให้ตรัสรู้ คู ม.ม. 12/166/140 และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, 549-550.

³³ โลกธรรม (บาลีว่า โลกธมม, สันสกฤตว่า โลกธรรม) ธรรมที่มีอยู่คู่กับโลก เป็นสิ่งที่ทุกคนใน โลกต้องพบเจอ มี 8 ประการ คือ ได้ลาภ เสื่อมลาภ ได้ยศ เสื่อมยศ สรรเสริญ นินทา สุข และทุกข์ คัมภีร์ทั้งฝ่าย เถรวาทและมหายานยอมรับความมีอยู่และสอนไม่ให้หวั่นไหวไปตามโลกธรรมทั้ง 8 ประการ ให้มีใจหนักแน่น ดูกแผ่นศิลาไม่สั่นไหวเพราะแรงลม

³⁴ อสงไขยกัลป์ (บาลีว่า อสงเขยยกปฺป, สันสกฤตว่า อสังเขยยกคฺลฺป) แบ่งเป็น 2 คำคือ อสงไขย แปลว่า มากจนนับไม่ถ้วน กับคำว่า กัลป์ หรือเรียกตามบาลีว่า กปฺ ซึ่งเป็นอายุของโลกตั้งแต่เมื่อพระพรหมสร้าง เสร็จจนถึงเวลาที่ไฟประลัยกัลป์มาล้างโลก

³⁵ บันลือมหาสีหนาท เป็นสำนวนที่ใช้แสดงถึงความสง่างามและยิ่งใหญ่ เหมือนกับพญาราชสีห์ ผู้เป็นเจ้าของป่าคำรามเป็นเหตุสยบสรรพสัตว์น้อยใหญ่ในป่า

³⁶ อโวรรติกธรรม (อโวรรติก) ธรรมอันไม่เปลี่ยนแปลงหรือไม่เปลี่ยนกลับเป็นอย่างอื่น หมายถึง ได้บรรลุธรรมขั้นต่ำคือพระโสดาบัน ซึ่งแปลว่าผู้ถึงกระแส เหมือนสายน้ำที่ไหลไปรวมในจุดสุดท้ายคือทะเล อย่างแน่นอน ผู้ได้บรรลุธรรมขั้นโสดาบันแล้วจะ ได้บรรลุธรรมตามลำดับจนถึงพระอรหันต์ จะไม่เสื่อมจากธรรม ที่ตนได้รับ

ได้แก่ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์³⁷ นามว่าเมรุ ๆ สุมเมรุ ๆ มหาเมรุ ๆ เมรุศิขรินทร ๆ เมรุประทีปราช ๆ เมรุภูฏ เมรุชวช ๆ เมรุคช ๆ เมรุศิขเรสังฆัญญราช ๆ เมรุสวร ๆ เมฆราช ๆ ทุนทุกีสวร ๆ รัตนปานิ ๆ รัตนากร รัตนเกตุ ๆ รัตนศิขร ๆ รัตนสมภพ รัตนประภาส ๆ รัตนยัญญิ ๆ รัตนมูทราหัสตะ ๆ รัตนวายุหะ ๆ รัตนชาติ ๆ รัตนประภา ๆ รัตนทวีป ๆ รัตนิงกร ๆ ธรรมวายุหะ ๆ วายุหาราช ๆ ลักษณ-
สมลิ่งกฤตะ ๆ สวรรวายุหะ ๆ สวรรวิศุทธิประภา ๆ รัตนภูฏ รัตนจุกะ ๆ ทศศตวรรษิกฤตารจियाชโยติ-
รส ๆ จันทรภาณุ ๆ สหจิตโตตปาทธรรมจักรปรวตี ๆ ศุกกนกวิศุทธิประภา ๆ และพระโพธิสัตว์
มหาสัตว์นามว่าสตตมถยันททาน ๆ และพระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ดำรงอยู่ในภัทรกัลป์³⁸ ทั้งหมด
มีพระโพธิสัตว์อชิตะเป็นหัวหน้า ๆ และพระโพธิสัตว์ผู้มีใจไม่มีสิ่งเปรียบเทียบ 60 ท่าน
มีพระโพธิสัตว์มัญชุศรีเป็นหัวหน้า ๆ และสัตบุรุษ³⁹ 16 คน ซึ่งมีภัทรบาลเป็นหัวหน้า ๆ และ
เทพบุตรผู้นับเนื่องในท้าวมหาราชทั้งสี่⁴⁰ ซึ่งมีท้าวมหาราชทั้งสี่เป็นหัวหน้า ๆ จนถึงเทพบุตร
ผู้ับเนื่องในหมู่พรหม ซึ่งมีพระพรหมเป็นหัวหน้า และเทพบุตรอื่นที่เรียกกันว่าผู้ยิ่งใหญ่จำนวน

³⁷ พระโพธิสัตว์ (บาลีว่า โพธิสตุต, สันสกฤตว่า โพธิสตุตว) ประกอบมาจากคำว่า โพธิ (ธรรม
เครื่องตรัสรู้) + สตุต, สตุตว (สัตว์, ผู้เกี่ยวข้องอยู่) ประกอบกันแปลว่า สัตว์ผู้เกี่ยวเนื่องกับการตรัสรู้ ไซ้กับผู้
ประกอบด้วยมหากรุณา ตั้งโพธิจิตมุ่งบรรลุพุทธภาวะเพื่อประโยชน์แก่สรรพสัตว์ ในฝ่ายเถรวาทใช้หมายถึง
อดีตชาติของพระพุทธเจ้าในขณะที่ทรงบำเพ็ญบารมีธรรมเพื่อการตรัสรู้ และในปัจจุบันชาติในขณะที่ยังไม่ได้
ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในฝ่ายมหายานซึ่งมุ่งคำสอนไปที่พุทธภูมิได้สอนให้ทุกคนเป็นโพธิสัตว์เพราะ
ทุกคนมีโพธิจิตเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ผู้มุ่งเป็นโพธิสัตว์ต้องปฏิญาณตนและบำเพ็ญกุศลธรรมของพระโพธิสัตว์ 10
ขั้น เมื่อผ่านกุศลธรรมขั้นที่ 7 จะมีชื่อเรียกเพิ่มว่า พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ แต่ในคัมภีร์นี้บางครั้งเรียกสั้นๆ ว่า
พระโพธิสัตว์ ฟังทราบคำว่า พระโพธิสัตว์ ใช้เรียกมหาสัตว์ได้ แต่คำว่า มหาสัตว์ ใช้เรียกพระโพธิสัตว์ผู้มีต่ำกว่า
ขั้นที่ 7 ไม่ได้

³⁸ ภัทรกัลป์ (บาลีว่า ภทฺทกัลป, สันสกฤตว่า ภทรกल्प) กัลป์เจริญ, กัลป์ที่มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น
ในโลก 5 พระองค์ เฉพาะคำว่า กัลป์, กัลป์ หมายถึง ระยะเวลาที่ยาวนานเหลือเกิน ดู Monier Williams,
A Sanskrit-English dictionary : etymologically and philologically arranged (Oxford: Clarendon Press,
1872), 746.

³⁹ สัตบุรุษ (บาลีว่า สปปุริส สันสกฤตว่า สตุบุรุษ) คนดี คนสงบ คนมีศีลธรรม ได้แก่ คนที่
ประกอบด้วยสัปปุริสธรรม 7 ประการคือ 1. ฆัมมัญญตา รู้หลักหรือรู้จักเหตุ 2. อตถัญญตา รู้ความมุ่งหมายหรือ
รู้จักเหตุผล 3. อตตัญญตา รู้จักตน 4. มัตตัญญตา รู้จักประมาณ 5. กาลัญญตา รู้จักกาล 6. ปริสัจญตา รู้จักชุมชน
7. ปุคคัญญตา รู้จักบุคคล ดู ที.ปา. 11/331/264 และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์
ฉบับประมวลศัพท์**, 428.

⁴⁰ ท้าวมหาราชทั้งสี่ หรือท้าวจตุโลกบาล ได้แก่ เทวดาผู้รักษาโลกใน 4 ทิศคือ 1. ท้าวธรรุ
จอมภูต หรือจอมคนธรรม์ ครองทิศตะวันออก 2. ท้าววิรูปหก จอมกุมภัณฑ์ ครองทิศใต้ 3. ท้าววิรูปักษ์
จอมนาคร ครองทิศตะวันตก และ 4. ท้าวกุเวร หรือ เวสสวัณ จอมยักษ์ ครองทิศเหนือ

มาก⁴¹ พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้อันเทพ นาค ยักษ์ คนธรรพ์⁴² อสูร ครุฑ⁴³ กิณนร ภูใหญ่ มนุษย์ และ
อมมนุษย์จำนวนมากสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยกย่อง อ่อนน้อม ทรงเป็นผู้ควรกราบไหว้บูชาขอบ
น้อมของบริษัททั้งสี่ ของโลกพร้อมทั้งเทวโลก ๆ ทราบว่า ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงถูก
แหวดล้อมและดำรงอยู่ต่อหน้าบริษัทหลายแสนคน ได้ทรงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามใน
ท่ามกลาง งามในที่สุด ๆ พระองค์ได้ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะบริบูรณ์
บริสุทธิสะอาดสิ้นเชิง ๆ

ทราบอีกว่า โดยสมัยนั้น พระโฑธิตัวนามว่าจันทรประภา ผู้เป็นกุมาร มีอธิการ⁴⁴
อันได้ทำไว้ในพระชินเจ้าองค์ก่อน มีกุศลมูลอันปลูกไว้แล้ว ผู้ระลึกชาติได้ ได้ปฏิญาณ ดำรงอยู่
ในมหายาน ประกอบด้วยมหากรุณา ได้นั่งประชุมอยู่ที่ประชุมของบริษัทนั้นนั่นเอง ๆ ได้ทราบ
ว่า ลำดับนั้น ท่านจันทรประภาผู้เป็นกุมารได้ลุกขึ้นจากอาสนะ พาดผ้าห่มเฉียงบ่า จรดวงเข้าข้าง
ขวาบนพื้นแล้วประณมอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาค ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าอย่างนี้ว่า
หากว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าจะพึงให้โอกาสเพื่อพยากรณ์ข้อปริศนาที่ข้าพระองค์ถาม ข้าพระองค์พึง
ทูลถามปัญหาบางข้อนั้นเองกับพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เป็นตถาคตอรหันตัตถัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง
ๆ เมื่อจันทรประภาโฑธิตัวกราบทูลอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเรียกจันทรประภาผู้เป็น
กุมารว่า ลูกก่อนผู้เป็นกุมาร เธอหวัง (จะถาม) ปริศนาใดๆ กับพระตถาคตผู้อรหันตัตถัสรู้โดยชอบ
ด้วยตนเอง ก็จงถามเถิด ๆ เราจะทำจิต (ของเธอ) ให้ยินดีด้วยการพยากรณ์ข้อปริศนานั้นๆ นั้นเองที่

⁴¹ มหะชาขุมมหาขุโยธ มหะช บางที่ใช้ มหะช มาจาก มหา (ใหญ่) + อธิ (ผู้เป็นใหญ่) จึงแปลว่า
ผู้ยิ่งใหญ่ หมายถึง พระอิศวรหรือพระเจ้าแผ่นดิน แต่ในบริบทนี้มีมหะชถึงสองคำจึงไม่น่าจะใช้พระอิศวร
ลงหมายถึงเทวดาผู้เป็นราชาปกครองหรือเป็นใหญ่ในสวรรค์นั้น ๆ

⁴² คนธรรพ์ คือเทวดาที่สิงสถิตอยู่ในต้นไม้ที่มีกลิ่นหอม ต่างกับรุกขเทวดาซึ่งเป็นเทวดาผู้สถิตที่
ต้นไม้ทั่วไปเมื่อต้นไม้ตายก็จะเปลี่ยนต้นไม้ใหม่ แต่คนธรรพ์แม้ต้นไม้หอมนั้นจะตายหรือมีคนตัดไปก็จะตามไป
อยู่กับต้นไม้ใหม่ด้วย การเกิดเป็นคนธรรพ์เป็นเพราะทำบุญแล้วตั้งความปรารถนาขอเกิดเป็นคนธรรพ์ อีกนัยหนึ่ง
คนธรรพ์เป็นเทวดาชั้นดาวดึงส์ เป็นบริวารของท้าวสักกะเทวราช มีหน้าที่บรรเลงดนตรี มีหัวหน้าชื่อ ปัญจะสีจะ
เทพบุตร ดู พระสูตรในคัมภีร์พทกยสังยุต ส.ข. 17/536/282.

⁴³ ครุฑ มี 4 ประเภทคือ เกิดในไข่, เกิดในท้อง, เกิดในที่ชื้น, เกิดผุดขึ้น มีฤทธิ์จากน้อยไปหามาก
ตามลำดับ การเกิดเป็นครุฑเป็นเพราะทำบุญแล้วตั้งความปรารถนาขอเกิดเป็นครุฑ ดู พระสูตรในสุบรรณสังยุต
ส.ข. 17/530/278.

⁴⁴ อธิการ แปลว่า การอันยิ่ง หมายถึง การทำความดีที่ยิ่งใหญ่หรืออย่างพิเศษ, บุญหรือคุณความดี
สำคัญที่ได้บำเพ็ญมา, ความประพฤติปฏิบัติที่เคยประกอบไว้ หรือการอันได้บำเพ็ญมาแต่กาลก่อน หรือที่ได้ตั้งสม
พระเตรียมเป็นทุนไว้ ดู พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, 477.

เธอถามแล้ว ๆ คุณก่อนกุมาร เราผู้เป็นสัตพัญญุสัมาสัมพุทธเจ้า⁴⁵ เป็นผู้เห็นสิ่งทั้งมวล บรรลุถึงความอาหาญในธรรม พละ⁴⁶และความกล้าหาญ⁴⁷ทั้งปวง ประกอบด้วยญาณเป็นเครื่องหลุดพ้นอันไม่มีสิ่งใดกั้น ๆ คุณก่อนกุมาร ไม่มีสิ่งที่พระตถาคตไม่รู้ไม่เห็นไม่ได้ยินไม่ทราบชัดไม่ทำให้แจ่มแจ้งในธรรมทั้งหมด หรือยังไม่ได้ตรัสรู้พร้อมในโลกธาตุอันเป็นอนันต์ไม่มีที่สิ้นสุด ๆ คุณก่อนกุมาร พระตถาคต⁴⁸ให้โอกาสเป็นนิตย์เพื่อเธอถามปัญหาเกี่ยวกับพระตถาคต ๆ เรา (ตถาคต) จะทำจิตของเธอให้ยินดีด้วยการเฉลยปริศนานั้น ๆ นั้นเองที่เธอถาม ๆ

⁴⁵ สัตพัญญุ (บาลีว่า สทพญญ, สันสกฤตว่า สรวชญ) ผู้รู้ทุกสิ่ง ในที่นี้ใช้คำตามที่นิยมในบาลีซึ่งมีอีกคำที่นิยมใช้คือ สรรเพชญ คำว่า สัตพัญญุ เป็น ไวยาจัน (ชื่อเรียกแทนกันได้) ใช้เฉพาะพระพุทธเจ้าเท่านั้น เพราะพระองค์ทรงได้สัตพัญญุตญาณ ญาณคือความเป็นพระสัตพัญญุ, พระปรีชาญาณหยั่งรู้สิ่งทั้งปวง ทั้งที่เป็นอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ดู พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, 477.

⁴⁶ พละ แปลว่า กำลัง หมายถึง 1. พละ 5 คือธรรมอันเป็นกำลัง ซึ่งทำให้เกิดความเข้มแข็งมั่นคง ดำรงอยู่ได้ในสัมปยุตธรรมทั้งหลายอย่างไม่หวั่นไหว ธรรมที่เป็นปฏิบัติครอบงำไม่ได้ เป็นเครื่องเกื้อหนุน อริยมรรค จัดอยู่ในโพธิปักขิยธรรม มี 5 คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา 2. พละ 4 คือธรรมอันเป็นพลังทำให้ดำเนินชีวิตด้วยความมั่นใจไม่ต้องหวาดหวั่นกลัวภัยต่างๆ ได้แก่ 2.1 ปัญญาพละ กำลังปัญญา 2.2 วิริยพละ กำลังความเพียร 2.3 อนวัชชพละ กำลังคือการกระทำที่ไม่มีโทษ (กำลังความสุจริตและการทำแต่กรรมที่ดีงาม) 2.4 สังคพละ กำลังการสงเคราะห์ คือช่วยเหลือเกื้อกูลอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นด้วยดี ทำตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคม ดู ที.ป.า.11/300/252 และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, 382-383.

⁴⁷ ความกล้าหาญ สันสกฤตว่า ไวสารัททะ บาลีว่า เวสารัชชะ เป็นความกล้ากล้าอาหาญ ไม่ครั่นคร้ามเพราะพระพุทธเจ้าไม่ทรงมองเห็นว่าใครก็ตามจักทักท้วงพระองค์ได้โดยชอบธรรมในฐานะเหล่านี้ คือ 1. สัมมาสัมพุทธปฏิญาณ (ท่านปฏิญาณว่าเป็นสัมมาสัมพุทธะ ธรรมเหล่านี้ท่านยังไม่รู้) 2. จินาสวปฏิญาณ (ท่านปฏิญาณว่าเป็นจินาสพ อาสวะเหล่านี้ของท่านยังไม่สิ้น) 3. อันตรายิกธรรมวาเท (ท่านกล่าวธรรมเหล่านี้ว่าเป็นอันตราย ธรรมเหล่านั้น ไม่อาจก่อกันตรายแก่ผู้ส้องเสพได้จริง) 4. นิยยานิกรรมเทศนา (ท่านแสดงธรรมเพื่อประโยชน์อย่างใด ประโยชน์อย่างนั้นไม่เป็นทางนำผู้ทำตามให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบจริง) ดู ม.ม. 12/167/144 และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, 139.

⁴⁸ ตถาคต พระนามหนึ่งของพระพุทธเจ้า เป็นคำที่พระพุทธเจ้าทรงเรียกหรือตรัสถึงพระองค์เอง แปลได้ความหมาย 8 อย่าง คือ 1. พระผู้เสด็จมาแล้วอย่างนั้น คือเสด็จมาทรงบำเพ็ญพุทธจริยาเพื่อประโยชน์แก่ชาวโลกเป็นต้น เหมือนอย่างพระพุทธเจ้าพระองค์ก่อน ๆ อย่างไม่อย่างนั้น 2. พระผู้เสด็จไปแล้วอย่างนั้น คือทรงทำลายอวิชชา สละปวงกิเลสเสด็จไปเหมือนอย่างพระพุทธเจ้าพระองค์ก่อนๆ อย่างไม่อย่างนั้น 3. พระผู้เสด็จมาถึงตถลักษณะ คือทรงมีพระญาณหยั่งรู้เข้าถึงลักษณะที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลายหรือของธรรมทุกอย่าง 4. พระผู้ตรัสรู้ธรรมตามที่มันเป็น คือตรัสรู้อริยสัจจ์ 4 หรือปฏิจางสมุปบาทอันเป็นธรรมที่จริงแท้แน่นอน 5. พระผู้ทรงเห็นอย่างนั้น คือ ทรงรู้เท่าทันสรรพอาภรณ์ที่ปรากฏแก่หุสัตว์ทั้งเทพและมนุษย์ ซึ่งสัตว์โลกตลอดถึง

ทราบว่ลำดับนั้น จันทรประกาโพธิสัตว์ผู้เป็นกุมาร ยินดี ใจเฟื่องฟู อิ่มเอิบ บันเทิงใจ เกิดปีติและโสมนัส ในเวลานั้นได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยคาถาทั้งหลายว่า

ข้าแต่พระสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นที่พึ่งของโลก ผู้ทำแสงสว่าง บุคคลประพตติ
อย่างไรจึงได้รับชญาณอันเป็นอจิน ไตย⁴⁹ ข้าแต่พระองค์ผู้ทำประโยชน์เกื้อกูล ขอ
พระองค์ทรงเฉลยเถิด ฯ (1)

พระองค์ผู้ทรงเป็นเจ้าแห่งนระ ผู้ตรัสคำสัตย์ ผู้เป็นนระผู้อาจหาญ ผู้อันคน
และเทวดาพึงบูชา บุคคลประพตติอย่างไร ข้าแต่พระองค์ผู้ไม่มีบุคคลใดเทียบ
ผู้ประเสริฐ ผู้ได้รับยานอันเลิศ ผู้มีพระสุรเสียงอันประเสริฐ ผู้ทรงเป็นที่พึ่ง พระองค์
ผู้ที่ข้าพระองค์ถามแล้ว ขอจงทรงเฉลย ฯ (2)

ข้าพระองค์ขอทูลถามด้วยอชยาศัย เล่ห์เหลี่ยมของข้าพระองค์ย่อมไม่มี ไม่มี
ใครอื่นที่จะเป็นพยานของข้าพระองค์นอกจากพระองค์ผู้เป็นบุรุษสูงสุด ฯ (3)

ความไพบุลย์ ความตั้งมั่น ความพอใจมีอยู่แก่ข้าพระองค์ ข้าแต่พระศากยสิงห์
ขอพระองค์โปรดรู้ความประพตติของข้าพระองค์ อนึ่ง ข้าพระองค์จักไม่เป็นผู้นินดี
แต่เพียงคำพูด (หากแต่พร้อมปฏิบัติตาม) ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่แห่งชน ขอพระองค์
โปรดตรัสข้อปฏิบัติแก่ข้าพระองค์โดยพลัน ฯ (4)

เทพถึงพรหมได้ประสบและพากันแสวงหา ทรงเข้าใจสภาพที่แท้จริง 6. พระผู้ตรัสอย่างนั้น (หรือมีพระวจา
ที่แท้จริง) คือ พระคำรัสทั้งปวงนับแต่ศรีสุจันเสด็จดับขันธปรินิพพาน ล้วนเป็นสิ่งแท้จริงถูกต้อง ไม่เป็นอย่าง
อื่น 7. พระผู้ทำอย่างนั้น คือศรีสุจันเสด็จดับขันธปรินิพพาน ทำอย่างใดศรีสุจันเสด็จดับขันธปรินิพพาน และ 8. พระผู้เป็นเจ้า (อภิภู) คือทรง
เป็นใหญ่ยิ่งเหนือกว่าสรรพสัตว์ตลอดถึงพระพรหมที่สูงที่สุด เป็นผู้เห็นถ่องแท้ ทรงอำนาจ เป็นราชาที่พระราชา
ทรงบูชา เป็นเทพแห่งเทพ เป็นอินทร์เหนือพระอินทร์ เป็นพรหมเหนือประคาพรหม ไม่มีใครจะอาจวัดหรือ
ทัดเทียบพระองค์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะ ดู พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต),
พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, 56-57.

⁴⁹ อจิน ไตย (บาลีว่า อจินเตยฺย, สันสกฤตว่า อจินตฺย) แปลว่า สิ่งที่ไม่ควรคิด หมายถึงสิ่งที่ไม่อาจ
เข้าใจได้ด้วยตรรกะสามัญของปญุชน มี 4 อย่างได้แก่ 1. พุทธวิสัย วิสัยแห่งความมหัศจรรย์ของพระพุทธเจ้า
ทั้งหลาย 2. มานวิสัย วิสัยแห่งอิทธิฤทธิ์ของผู้มีมานทั้งมนุษย์และเทวดา 3. กรรมวิสัย วิสัยของกฎแห่งกรรมและ
วิบากกรรมคือการให้ผลของกรรมที่สามารถติดตามไปได้ทุกชาติ และ 4. โลกวิสัย วิสัยแห่งโลก คือการมีอยู่ของ
สวรรค์ นรก และสังสาระวัฏ พระพุทธศาสนาไม่แนะนำให้เกิดเรื่องอจิน ไตย เพราะวิสัยปญุชนไม่อาจเข้าใจได้โดย
ถูกต้องถ่องแท้ ทั้งเพราะความเข้าใจไม่ได้ในฐานะที่เป็นของลึกลับ เป็นเรื่องทางจิต หรือเป็นเรื่องที่ไม่สามารถหา
คำตอบที่สิ้นสุดได้ ถ้าคิดมากจริงจึงในการหาคำตอบเหล่านั้นจากการคิดเดาเอาด้วยตรรกะอาจกลายเป็นคนบ้าได้
อจิน ไตยในเรื่องทางจิตจึงเป็นเรื่องที่รู้ได้ด้วยการบรรลุธรรมขั้นสูงเท่านั้น ดู อด. จตุกก. 13/77/79

ธรรมทั้งหลายเหล่านี้ที่เป็นเครื่องนำบุคคลไป (ในพุทธยาน) เป็นเครื่องทำให้มากในพุทธยาน ข้าแต่พระมหาวีระ ขอพระองค์ทรงเฉลยวิธีถึงฝั่ง (คือการบรรลุ) ธรรมทั้งปวง ฯ (5)

ข้าแต่พระผู้เป็นที่พึ่ง ขอพระองค์จงตรัสบอกแก่ข้าพระองค์โดยประการที่บุคคลเสพ⁵⁰ ธรรมอันเป็นเครื่องมือ(ข้อใดจริง)จะเป็นผู้มีปัญญาเฉียบพลัน หมดภัยและความหวาดกลัว เป็นผู้ไม่สะดุ้ง และจะไม่ทำการละทิ้งศีลสกันธ์⁵¹ จะเป็นผู้หมดความมัวเมา รากะ โทสะ และโมหะ มีโทษอันสงบไปทั้งหมด เทียวไปสู่ที่จาริก ฯ (6)

บุคคลจะไม่ละศีลได้อย่างไร ไม่ละเลยมานได้อย่างไร จะเสพการอยู่ป่าได้อย่างไร จะให้ปรัชญาเป็นไปได้อย่างไร ฯ (7)

ผู้รักษาศีลจะประสบความยินดีในศาสนาของพระตพผลอันสูงส่งได้อย่างไร ศีลสกันธ์จะไม่ขาดได้อย่างไร และบุคคลจะวัดสภาวะของสิ่งที่จัดแต่งดีแล้วได้อย่างไร ฯ (8)

บุคคลจะเป็นผู้ฉลาด บริสุทธิ์ทางกาย วาจาได้อย่างไร จะเสพพุทธชญาณด้วยจิตที่ไม่เศร้าหมองได้อย่างไร ฯ (9)

บุคคลจะมีกายกรรมหมดจดได้อย่างไร และจะเว้นโทษทางวาจาได้อย่างไร จะเป็นผู้มีจิตไม่เศร้าหมองได้อย่างไร ข้าแต่บุรุษผู้ประเสริฐ พระองค์อันข้าพระองค์ถามแล้ว โปรดพยากรณ์แก่ข้าพระองค์ ฯ (10)

ทราบวา ถ้าด้นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกับจันทรประภาผู้เป็นกุมาร ดังนี้ว่า คุณก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ประกอบด้วยเอกธรรม⁵² ย่อมได้รับคุณเหล่านี้ และย่อมได้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิอันยอดเยี่ยมโดยจับพลัน ฯ เอกธรรมเป็นไฉน ? คุณก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ในโลกนี้มีจิตเสมอ มีจิตมุ่งประ โยชน์เกื้อกูล มีจิตไม่มุ่งกำจัด มีจิตมิใช่ไม่เสมอในสัตว์

⁵⁰ คำว่า เสพ (มาจาก เสว) หมายถึง การอยู่กับสิ่งนั้นด้วยความยินดี มีที่ใช่มาก เช่น เสพธรรม เสพการอยู่ป่า เสพบ้นจิต (คบบ้นจิต) เพื่อให้การแปลสั้นกระชับผู้อ่านพึงเข้าใจความหมายโดยอัตโนมัติ เช่น เสพธรรม หมายความว่า ปฏิบัติธรรมด้วยความยินดี

⁵¹ ศีลสกันธ์ (บาลีว่า ศีลขณฺฐ, สันสกฤตว่า ศีลสุกนฺฐ) ธรรมหมวดศีล, กองศีล

⁵² เอกธรรม แปลตามตัวว่า ธรรมะข้อเดียว ธรรมอันเป็นเอก แปลโดยความหมายว่า สภาพออย่างเดียวกัน เป็นชื่อเรียกของจิตบริสุทธิ์ หรือจิตหนึ่งตามแนวคิดเช่น เอกธรรม อาจใช้หมายถึง สัทธรรม สัมมาสัมโพธิ ธารณี ภูมิ โลกธาตุ วิสุทธิภูมิ ตถาคตครรภ์ พระนามของพระพุทธเจ้า ถึงแม้จะเรียกชื่อต่างกันแต่เป็นสังฆธรรมเดียวกัน

ทั้งหมด ๆ คู่ก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ประกอบด้วยเอกธรรมนี้ ย่อมได้รับคุณเหล่านี้และ
ได้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิอันยอดเยี่ยมโดยพลัน ๆ

ทราบว่าเป็นครั้งนั้น ณ เวลานั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกับจันทรประภาผู้เป็นกุมาร
ด้วยคาถาทั้งหลายว่า

พระโพธิสัตว์ผู้สมทานเอกธรรมดำเนินไป ย่อมได้รับคุณเหล่านี้ และย่อม
ตรัสรู้โพธิ์โดยพลัน ๆ (11)

พระโพธิสัตว์ผู้มีจิตไม่เบียดเบียนใคร ๆ เป็นผู้มีจิตไม่มุ่งกำจัด(สัตว์อื่น) และ
ไม่ก่อความกระด้าง ไม่ก่อโทษ ย่อมได้คุณพิเศษตามที่กำหนดไว้ ๆ (12)

บุคคลอบรมจิตให้เสมอแล้ว ได้เห็นผลอันเสมอ เป็นผู้มีฝ่าเท้าอันเรียบเสมอ
และเป็นผู้มีมารยาทและอารมณ์อันเสมอ⁵³ ๆ (13)

บุคคลอบรมจิตให้เสมอมิใช่ไม่เสมอแล้ว ขจัดโทษและความกระด้างออกไป
ละความปรารถนาได้แล้ว มีฝ่าเท้าอันดีเป็นพื้นเสมอ เป็นผู้ส่องสว่างอย่างยิ่ง สะอาด
และควรแก่การเห็น ๆ (14)

พระโพธิสัตว์ ผู้อยู่ในทิศ 10 รุ่งโรจน์อยู่ ถูกต้องพุทธเกษตรด้วยแสงสว่าง
อันมีศิริ ผู้ที่เมื่อได้รับศานตภูมิ⁵⁴ จะตั้งสัตว์จำนวนมากไว้ในพุทธญาณ ๆ (15)

คู่ก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ เป็นผู้มีจิตเสมอ มีจิตมุ่งประโยชน์ มีจิตไม่มุ่งกำจัด
ไม่ไข่มิจิตไม่เสมอ ในสัตว์ทั้งหมดเหล่านั้น ย่อมได้รับสมาธิชื่อว่า สรวรรณสุภาวสมตาวิปลยจิต
(สมาธิที่แสดงให้เห็นถึงความเสมอกันแห่งสภาวะของธรรมทั้งปวง) นี้ ๆ คู่ก่อนกุมาร ก็สมาธิที่
ชื่อว่า สรวรรณสุภาวสมตาวิปลยจิต นั้นเป็นไฉน ? คือ การสำรวมกาย ๆ สำรวมวาจา ๆ สำรวมใจ
ฯ ความหมจดจ่อแห่งกรรม ฯ ความข้ามพ้นกิเลสเครื่องเหนี่ยวรั้ง ฯ ความกำหนดรู้สัจจ⁵⁵ ฯ ความ

⁵³ โสภณี่มีการเล่นคำ สม แปลว่า สม่ำเสมอ อบรมจิตให้เสมอหมายถึงไม่เอนเอียงไปตามข้างดี
หรือข้างร้าย ได้เห็นผลหรือวิบากอันเสมอคือได้รับผลที่เกิดจากจิตเสมอหรือหมายถึงความมีจิตเป็นกลางตาม
แนวคิดเรื่องทางสายกลาง ฝ่าเท้าอันเสมอหมายถึงลักษณะฝ่าเท้าของคนที่แตกต่างกัน ได้แก่ คนเจ้าราคะมีรอยเท้า
กระโห้ง (เว้ากลาง) คนเจ้าโทสะมีรอยเท้าหนักสั้น คนเจ้าโมหะมีรอยเท้าจิกกลง ส่วนคนหมคกิเลสมีรอยเท้าเรียบ
เสมอ เรื่องรอยเท้าดู ธรรมปท.179 มารยาทอันเสมอหมายถึงความมีกิริยาเรียบร้อยสงบ อารมณ์อันเสมอหมายถึง
ความไม่แปรปรวนทางอารมณ์ ความคุมอารมณ์ได้เป็นอย่างดี

⁵⁴ ศานตภูมิ ภูมิอันสงบ เทียบบาลีว่า สันติภูมิ หมายถึงความสิ้นกิเลสทั้งปวง ตรงกับพุทธภาษิตว่า
นตฺถิ สฺนฺติปรี สุขํ สุขุขํ อังคฺคา สฺนฺตํ สุขํ ๒.๒๕/๒๕/๔๒ คำนี้เป็นคำเรียกแทนคำว่า นิพพาน

⁵⁵ สัจจันท์ ตรงกับบาลีว่า จันท์ หมายถึง ส่วนประกอบ 5 ประการ ที่รวมกันอยู่จนเกิดบุคคล กล่าวคือ
ตัวเรานี้มีส่วนประกอบ 5 ประการ ได้แก่ 1. รูปจันท์ กองรูป ส่วนที่เป็นรูป ร่างกาย พหุกรรม และคุณสมบัติต่างๆ
ของส่วนที่เป็นร่างกาย ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด สิ่งที่เป็นร่างพร้อมทั้งคุณและอาการ 2. เวทนาจันท์ กอง

เสมอกันแห่งชาติ⁵⁶ ๑ ความถนอมออกจากอายตนะ⁵⁷ ๑ ความละดับหา⁵⁸ ๑ ความเข้าถึงความเข้าใจความไม่เกิดขึ้น⁵⁹ ๑ การแสดงเหตุ ๑ ความไม่ทำลายผลของกรรม⁶⁰ ๑ ความเห็นธรรม ๑ การเจริญมรรค ๑ ความระลึกถึงพระตถาคตอย่างเสมอ ๑ ความมีปรัชญาที่เฉียบแหลม ๑ สิ่งที่เป็นเครื่องเข้า

เวทนา ส่วนที่เป็นการเสวยรสอารมณ์ ความรู้สึก สุข ทุกข์ หรือเฉยๆ 3. สัญญาชั้น กงสัญญา ส่วนที่เป็นความกำหนดหมายให้จำอารมณ์นั้นๆ ความกำหนดได้หมายรู้ในอารมณ์ 6 เช่นว่า ขาว เขียว ดำ แดง เป็นต้น 4. สังขารชั้น กงสังขาร ส่วนที่เป็นการปรุงแต่ง สภาพที่ปรุงแต่งจิตให้ดีหรือชั่วหรือเป็นกลางๆ คุณสมบัติต่างๆ ของจิต มีเจตนาเป็นตัวนำ ที่ปรุงแต่งคุณภาพของจิต ให้เป็นกุศล อกุศล อัปยาคฤต 5. วิญญาณชั้น กงวิญญาณ ส่วนที่เป็นความรู้แจ้งอารมณ์ ความรู้อารมณ์ทางอายตนะทั้ง 6 มีการเห็น การ ได้ยิน เป็นต้น ได้แก่ วิญญาณ 6 ชั้น 5 นี้ ย่อลงมาเป็น 2 คือ นาม และ รูป กล่าวคือ รูปชั้นจัดเป็นรูป 4 ชั้นนอกนั้นเป็นนาม คุ ส.ข. 17/95/58 และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, 162.

⁵⁶ ธาตุ สิ่งที่ทรงสภาวะของมันเองตามธรรมชาติของเหตุปัจจัย ธาตุมี 4 คือ 1. ปรฐวีธาตุ สภาวะที่แผ่ไปหรือกินเนื้อที่ เรียกสามัญว่า ธาตุแข็งแข็งหรือธาตุดิน 2. อาโปธาตุ สภาวะที่เอิบอาบคลุมซึม เรียกสามัญว่า ธาตุเหลวหรือธาตุน้ำ 3. เตโชธาตุ สภาวะที่ทำให้ร้อน เรียกสามัญว่า ธาตุไฟ 4. วาโยธาตุ สภาวะที่ทำให้เคลื่อนไหว เรียกสามัญว่า ธาตุลม บางคัมภีร์กล่าวว่า มี 6 คือเพิ่ม 5. อากาศธาตุ สภาวะที่ว่าง และ 6. วิญญาณธาตุ สภาวะที่รู้แจ้งอารมณ์ หรือ ธาตุรู้ คุ อภ.วิ. 35/124/108 และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, 149.

⁵⁷ อายตนะ ที่ติดต่อ, เครื่องติดต่อ, แคนต่อความรู้, เครื่องรู้และสิ่งที่รู้ เช่น ตา เป็นเครื่องรู้ รูปเป็นสิ่งที่รู้, หูเป็นเครื่องรู้ เสียงเป็นสิ่งที่รู้ เป็นต้น, จัดเป็น 2 ประเภท คือ 1. อายตนะภายนอก เครื่องต่อภายนอก, สิ่งที่ถูกรู้มี 6 คือ รูป, เสียง, กลิ่น, รส, โผฏฐัพพะ (สิ่งต้องกาย) และธรรมารมณ์ คือ อารมณ์ที่เกิดกับใจ หรือสิ่งที่ใจรู้ 2. อายตนะภายใน เครื่องต่อภายใน, เครื่องรับรู้มี 6 คือ ตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย และใจ คุ ที.ปา. 11/304/255 และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, 540-541.

⁵⁸ ดับหา ความทะยานอยาก, ความดิ้นรน, ความปรารถนา, ความแส่นหา มี 3 คือ 1. กามดับหา ความทะยานอยากในกาม อยากได้อารมณ์อันน่ารักใคร่ 2. ภวดับหา ความทะยานอยากในภพอยากเป็นนั่นเป็นนี่ และ 3. วิภวดับหา ความทะยานอยากในวิภพ อยากไม่เป็นนั่นไม่เป็นนี่ อยากพรากพ้นดับสูญไปเสีย คุ อง.จก.ก. 22/377/494 และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, 100.

⁵⁹ อนุตปาตสาक्षाตุกริยาวตาร: มาจากศัพท์ อนุตปาต (อนุปปาต) + สาक्षाตุกรिया (สัจฉิกิริยา) + อวตาร (โอตาร) คำว่า อนุตปาต หมายถึง ธรรมที่ไม่ต้องเกิดอีก ได้แก่ พระนิพพาน คำว่า สาक्षाตุกรिया หมายถึง ทำให้ประจักษ์แก่ตาตนเอง คำว่า อวตาร หมายถึง ข้ามจากสถานะหนึ่งไปอีกสถานะหนึ่ง ในที่นี้หมายถึงข้ามพ้นจากความไม่รู้ลงไปสู่การมีความรู้เรื่องการทำพระนิพพานให้ประจักษ์แก่สายตาตนเอง

⁶⁰ หมายถึงความเชื่อในผลของกรรม ความคิดว่าสิ่งที่ทำแล้วไม่ไร้ผล ต้องมีผลเกิดตามมาแน่นอน

ไปสู่ความสัจย์ ๑ ความรู้ธรรม ๑ ความรู้ในการเข้าถึงปฏิสัมภิทา⁶¹ ๑ ความรู้ในประเภทของอักษรและบท ๑ ความก้าวล่วงวัตถุทั้งหลาย ๑ ความกำหนดรู้เสียงกล่าว ๑ ความได้รับความปราโมทย์ ๑ ความเสวยปรีดีในธรรม ๑ ความซื่อตรง ๑ ความอ่อนโยน ๑ ความตรง ๑ ความไม่คดโกง ๑ ความมีเสี้ยนหนามไปปราศ ๑ ความเป็นผู้กล้า ๑ ความเป็นผู้มีศีลดี ๑ ความเป็นเพื่อน ๑ ความเป็นผู้อ่อนหวาน ๑ ความมีใบหน้ายิ้มแย้ม ๑ ความเป็นผู้ตกทายก่อน ๑ ความกล่าวต้อนรับด้วยดีว่ามาเถิด ๑ ความไม่เกียจคร้าน ๑ ความเคารพในผู้ควรเคารพ ๑ ความต้องการจะฟัง (คำ) ของครู ๑ ความยินดีในความเข้าถึง ๑ ความไม่อิ่มในกุศลธรรม ๑ ความหมัดจดแห่งอาชีพ ๑ การไม่ทิ้งการอยู่ป่า ๑ ความรู้การเปลี่ยนภูมิ (ของธรรมตามที่ได้บรรลุ) ๑ ความไม่ทำลายสติ⁶² ๑ ความฉลาดในสัทนธ์ ๑ ความฉลาดในธาตุ ๑ ความฉลาดในอายตนะ ๑ การข้ามลงสู่ความเข้าใจอภิขญา ๑ ความขจัดกิเลส ๑ ความถอนขึ้นซึ่งความสืบทอดแห่งवासนา ๑ ความถึงความวิเศษแห่งชญาณ ๑ ผลผลิตแห่งภาวนา ๑ ความฉลาดในการออกจากอาบัติ⁶³ ๑ ความข่มไว้ได้ซึ่งกิเลสเป็นเครื่องร้อยรัด ๑ ความละอนุสัยกิเลส⁶⁴ ๑ ความก้าวล่วงภพ ๑ ความระลึกชาติได้ ๑ ความไม่หวังผล ๑ ความเป็นผู้มีจิต

⁶¹ ปฏิสัมภิทา (บาลีว่า ปฏิสัมภิทา, สันสกฤตว่า ปรีดีสวิท) ปฏิสัมภิทา ความแตกฉาน, ความรู้แตกฉาน, ปัญญาแตกฉาน มี 4 คือ 1. อัถตปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในอรรถ ความแตกฉานสามารถอธิบายเนื้อความย่อของภายิตโดยพิสดาร และความเข้าใจที่สามารถคาดหมายผลข้างหน้า อันจะเกิดสืบเนื่องไปจากเหตุ 2. ชัมมปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในธรรม เห็นคำอธิบายพิสดาร ก็สามารถจับใจความมาตั้งเป็นหัวข้อได้ เห็นผลก็สืบสาวไปหาเหตุได้ 3. นิรุตติปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในนิรุตติ คือ ภาษา รู้จักใช้ถ้อยคำให้คนเข้าใจ ตลอดทั้งรู้ภาษาต่างประเทศ 4. ปฏิภาณปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ ได้ตอบปัญหาเฉพาะหน้าได้ทันทั่วทั้งหรือแก้ไขเหตุการณ์ฉุกเฉินได้ฉับพลันทันการ ในคัมภีร์นี้มีกรกล่าวถึงปฏิสัมภิทาไว้โดยเฉพาะซึ่งจักปรากฏต่อไป ดู อจ.จตุกก. 21/172/216 และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, 149.

⁶² สติ (บาลีว่าสติ, สันสกฤตว่าสมฤติ) ความระลึกได้, นึกได้, ความไม่ผลอ, การคุมใจไว้กับกิจหรือคุมจิตไว้กับสิ่งที่เกี่ยวข้อง, จำการที่ทำและคำที่พูดแล้วแม่นยำได้ มีรวมอยู่ในหมวดธรรมข้อต่างๆ คือ ธรรมมีอุปการะมาก 2 พละ 5 ในนาถกรณธรรม 10 โภขฌงค์ 7 และ สัทธรรม 7 ดู พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, 391.

⁶³ อาบัติ การต้อง, การล่วงละเมิด, โทษที่เกิดแต่การละเมิดสิกขาบท อาบัติมี 7 ประเภท คือ ปาราชิก สังฆาทิเสส อุลลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ พุพภาสิต อาบัตินี้จัดรวมเป็นประเภทได้หลายอย่างจัดเป็น 2 เช่น 1. ครุกาบัติ อาบัตินหนัก (ปาราชิกและสังฆาทิเสส) และ 2. ลหุกาบัติ อาบัติเบา (อาบัติ 5 อย่างที่เหลือ) ดู พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, 538.

⁶⁴ อนุสัย (บาลีว่า อนุสย, สันสกฤตว่า อนุสย) กิเลสที่แฝงตัวนอนเนื่องอยู่ในสันดาน มี 7 คือ 1. กามราคะ ความกำหนัดในกาม 2. ปฏิฆะ ความหงุดหงิด 3. ทิฏฐิ ความเห็นผิด 4. วิกิจฉา ความลัษณะสังขย

ประกอบด้วยธรรมในกรรมและผลของกรรม ฯ ความกล้าแข็งแห่งชญาณในการแสวงหาความรู้ ฯ ความกระหายในความรู้ ฯ ความตรัสรู้ตามซึ่งชญาณ ฯ ภูมิแห่งอาชาไนย⁶⁵ ฯ ความเป็นผู้มีจิตเสมอด้วยกุเขาหิน ฯ ความเป็นผู้ไม่หวั่นไหว ฯ ความไม่เคลื่อนไป ฯ ความรู้ในการกำหนดภูมิที่ไม่ย้อนกลับ ฯ ผลิตผลแห่งกุศลธรรม ฯ ความรังเกียจบาปธรรม ฯ ความไม่ฟุ้งขึ้นแห่งกิเลส ฯ ความไม่ละทิ้งข้อที่พึงศึกษา ฯ การกำหนดสมาธิ ฯ ความรู้้อาศย⁶⁶ ฯ ความรู้ความเข้าถึงต่างๆ ในสัตว์ทั้งหลาย ฯ ความรู้ความเสมอ ฯ ความรู้ความสืบทอดแห่งถ้อยคำ ฯ ความสละการอยู่ครองเรือน ฯ ความไม่ยินดีในไตรชาต⁶⁷ ฯ ความมีจิตไม่ห่อหุ้ม ฯ ความไม่ข้ามลงในธรรมทั้งหลาย ฯ ความกำหนดพระสัทธรรม⁶⁸ ฯ ความคุ้มครองธรรม ฯ ความเชื่อกรรมและผลของกรรม ฯ ความฉลาดในวินัย ฯ ความสงบระงับอธิกรรม⁶⁹ ฯ ความไม่ทะเลาะ ฯ ความไม่วิวาท ฯ ภูมิแห่งกษานติ⁷⁰ ฯ การสมาทาน

5. มานะ ความถือตัว 6. ภวราคะ ความกำหนัดในภพ และ 7. อวิชชา ความไม่รู้จริง ดู ที.ปา. 11/337/266 และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, 490.

⁶⁵ อาชาไนย (สันสกฤตว่า อาชาเนย) มีำพันธุ์ดี คำนี้ใช้เปรียบกับผู้ที่เหมาะแก่การฝึก ดู Monier Williams, **A Sanskrit-English Dictionary**, 132.

⁶⁶ อาศย ที่อาศัย, กิเลสที่อาศัยอยู่ในใจ

⁶⁷ ไตรชาต ชาต 3 มีหลายหมวด เช่นจำแนกเป็น รูปชาต อรูปชาต และนิโรธชาต, อดีตชาต อนาคตชาต และปัจจุบันชาต, ปณิตชาต อปณิตชาต และมีชยมชาต, กุศลชาต อกุศลชาต และอัพยาถตชาต, ไสกยชาต อไสกยชาต และ ไนวไสกยนาไสกยชาต ดู Ram Karan Sharma, ed., **Researches in Indian and Buddhist Philosophy: Essays in Honour of Professor Alex Wayman** (Delhi: Motilal Banarsidass, 1993), 107.

⁶⁸ สัทธรรม ธรรมที่ดี, ธรรมที่แท้, ธรรมของคนดี, ธรรมของสัตบุรุษมี แบ่งเป็นสัทธรรม 3 คือ 1. ปริยัติสัทธรรม สัทธรรมคือสิ่งที่พึงเล่าเรียน ได้แก่ พุทธพจน์ 2. ปฏิบัติสัทธรรม สัทธรรมคือสิ่งที่พึงปฏิบัติ ได้แก่ ไตรสิกขา 3. ปฏิเวธสัทธรรม สัทธรรมคือผลที่พึงบรรลุ ได้แก่ มรรคผล และนิพพาน สัทธรรม 7 คือ 1. ศรัทธา 2. หิริ 3. โอตตปปะ 4. พาหุสังจา 5. วิริยารัมภะ 6. สติ และ 7. ปัญญา ดู ม.อ. 14/143/112 และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, 423.

⁶⁹ อธิกรรม เรื่องที่เกิดขึ้นแล้วจะต้องจัดต้องทำ, เรื่องที่สงฆ์ต้องดำเนินการ มี 4 อย่าง คือ 1. วิวาทาธิกรรม การเถียงกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัย 2. อนุวาทาธิกรรม การโจทหรือกล่าวหากันด้วยอาบัติ 3. อาปัตตาทิกรรม การต้องอาบัติ การปรับอาบัติ และการแก้ไขตัวให้พ้นจากอาบัติ 4. กิจจาธิกรรม กิจธุระต่างๆ ที่สงฆ์จะต้องทำ เช่น ให้อุปสมบท ให้ผ้ากฐิน ในภาษาไทยอธิกรรมมีความหมายเลื่อนดางลงและแคบเข้า กลายเป็น คติความโทษ เป็นต้น ดู พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, 476.

⁷⁰ กษานติ ความอดทน (บาลีว่า ขนติ, สันสกฤตว่า กษานติ) กษานติมี 3 ประเภทดังจะปรากฏใน คัมภีร์ในปริวรรตเบื้องต้น

กษานติ ฯ ความมีคติ⁷¹ เสมอ ฯ ความฉลาดในการค้นคว้าธรรม ฯ จิตแผ่ไปแพร่หลาย ฯ ความฉลาดในการกำหนดแยกแยะธรรม ฯ ความรู้ประเภทแห่งธรรม ฯ ความฉลาดในการใช้บทแห่งธรรม ฯ ความฉลาดและความรู้ในการใช้บทที่รวมกัน บทที่มีประโยชน์และบทที่ไม่มีประโยชน์ ฯ ความรู้ที่สุคเบื้องต้น ฯ ความรู้ที่สุคเบื้องปลาย ฯ ความรู้ปรัตยुบัน ฯ ความรู้ความเสมอในกาลทั้ง 3 ฯ ความรู้ความบริสุทธิ์ของมณฑล 3⁷² ฯ ความรู้ความตั้งมั่นแห่งกาย ฯ ความรู้ความตั้งมั่นแห่งจิต ฯ การรักษาอริยาบถ ฯ การไม่ทำอริยาบถให้กำเริบ ฯ การจัดแต่งอริยาบถ ฯ การทำอริยาบถให้ผ่องใส ฯ ความฉลาดและความรู้ประโยชน์และมีใช้ประโยชน์ ฯ การกล่าวคำที่ถูกต้อง ฯ ความรู้จักโลก ฯ ความมีตยาจะอันสละแล้ว ฯ ความมีฝ่ามืออันล้างแล้ว⁷³ ฯ ความมีจิตไม่ถูกเหนี่ยวรั้ง ฯ ความละเอียดใจและเกรงกลัวบาป ฯ ความเกลียดชังจิตที่เป็นอกุศล ฯ การไม่ละคุณธรรมเครื่องกำจัด ฯ การสมาทานจารีต ฯ ความประพฤติน่ารัก ฯ การลุกต้อนรับและจัดอาสนะให้แก่ครูทั้งหลาย ฯ ความข่มมานะ ฯ การประคองจิต ฯ ความรู้เรื่องความเกิดขึ้นของจิต ฯ ความรู้ในการรู้แจ้งแทงตลอดเนื้อความ ฯ ความฉลาดและความรู้ในการนำ (ศัพท์) มารวมกันและการแยก (ศัพท์ออกจาก) กัน ฯ ความรู้สิ่งที่ได้ยินทั้งปวง ฯ ความรู้เรื่องชญาณอันเป็นเครื่องกำหนดนิรุกติ ฯ ความรู้เรื่องการจำแนกเนื้อความ ฯ ความเว้นจากสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์ ฯ การคบหาสัตบุรุษ ฯ การคลุกคลีกับสัตบุรุษ ฯ การเว้นจากบุรุษชั่ว ฯ การทำมานทั้งหลายให้เกิดขึ้น แต่ไม่ยินดีในมานเหล่านั้น ฯ การสำแดงอภิญา ฯ ความรู้ในการเข้าถึงสภาวะของนาม การกำหนดหมาย (สังเกต) และบัญญัติ⁷⁴ ฯ การถอนบัญญัติ ฯ ความเบื่อน่ายในสังขาร⁷⁵ ทั้งหมด ฯ ความไม่ต้องการสักการะทั้งหลาย ฯ ความวางเฉยสิ่งที่ไม่ใช่

⁷¹ คติ การไป, ทางไป, ความเป็นไป, ทางดำเนิน, วิถี, แนวทาง, แบบอย่าง, ที่ไปเกิดของสัตว์, ภพที่สัตว์ไปเกิด, แบบการดำเนินชีวิต มี 5 คือ 1. นิริยะ นรก 2. ตีรจกาน โยนิ กำเนิดตีรจกาน 3. เปตติวิสัย แดนเปรต 4. มนุษย์ สัตว์มีใจสูงรู้คิดเหตุผล 5. เทพ ชาวสวรรค์ตั้งแต่ชั้นจาตุมหาราชิกา ถึงอกนิภูพรหม 3 คติแรกเป็น ทุกติ (ที่ไปเกิดอันชั่ว หรือแบบดำเนินชีวิตที่ไม่ดี) 2 คติหลังเป็น สุกติ (ที่ไปเกิดอันดี หรือแบบดำเนินชีวิตที่ดี) ดู สงฺคห.25 และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, 37.

⁷² มณฑล วรรณ, บริเวณ, แคว้น, ดินแดน, วงการ

⁷³ มุกตฺตยาจิตตา ปรตตปาณิตตา 2 คำนี้เป็นสำนวน ฝ่ายบาลีใช้ว่า มุตตจาโค ปยตปาณิ พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า บทว่า มุตตจาโค ความว่า มีการสละโดยไม่ข้องใจ ฯ บทว่า ปยตปาณิ ความว่า มีมืออันล้างแล้ว อธิบายว่า ผู้ไม่มีศรัทธา แม้จะล้างมือถึง 7 ครั้งก็จัดว่ายังมีมือเปื้อนอยู่นั้นแล แต่คนมีศรัทธาเชื่อว่ามืออันล้างสะอาดแล้วทีเดียว เพราะเป็นผู้ยินดีอยู่แล้วในทาน ดู อรรถกถาฐานสูตร อ.จ.อ.20/481/168.

⁷⁴ บัญญัติ การตั้งขึ้น, ข้อที่ตั้งขึ้น, การกำหนดเรียก, การเรียกชื่อ, การวางเป็นกฎไว้, ข้อบังคับ ดู พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, 175.

⁷⁵ สังขาร (บาลีว่า สงฺขาร, สันสกฤตว่า สङ्कार) สิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง, สิ่งที่เกิดจากเหตุปัจจัย เป็นรูปธรรมก็ตาม นามธรรมก็ตาม ได้แก่ขั้น 5 ทั้งหมด, ตรงกับคำว่า สังขตะหรือสังขตธรรม ได้ในคำว่า “สังขาร

สักการะทั้งหลาย ๑ ความไม่มีความต้องการในลาภ ๑ ความไม่หุดหู่ใจในเมื่อไม่ได้ ๑ ไม่มุ่งหวังยศ ๑ ความไม่โกรธเคืองเมื่อไม่ได้ยศ ๑ ความไม่คล้อยตามคำสรรเสริญ ๑ ความไม่ผิดหวังเพราะคำนิทา ๑ ความไม่ติดอยู่ในความสุข ๑ ความไม่เบือนหน้าหนีความทุกข์ ๑ ความเป็นผู้ไม่ถือมั่นสังขารทั้งหลาย ๑ ความไม่คิดในการพรรณาสิ่งที่มีอยู่จริง ๑ ความอดทนในการพรรณาสิ่งที่ไม่มีอยู่จริง ๑ ความไม่ใกล้ชิด (กับ) ด้วยศฤหัตถ์และบรรพชิต ๑ การเว้นถือโคจร ๑ การเที่ยวไปในที่โคจร ๑ ความถึงพร้อมด้วยมรรยาท ๑ ความเป็นผู้เว้นจากสิ่งที่ไม่ใช่มารยาท ๑ ความไม่ประทุษร้ายตระกูลทั้งหลาย ๑ ความเป็นผู้รักษาศาสนา ๑ ความเป็นผู้พุดน้อย ๑ ความเป็นผู้พุดมีกำหนด ๑ ความเป็นผู้ฉลาดในการตอบ ๑ ความข่มข่าศึก ๑ ความเป็นผู้ถอยกลับตามกาล (ที่กำหนด) ๑ ความเป็นผู้เว้นสมัยมิใช่กาล⁷⁶ ๑ ความไม่วางใจในปุถุชนทั้งหลาย ๑ ความไม่ดูหมิ่นคนมีทุกข์ทั้งหลาย และการให้ทรัพย์แก่คนมีทุกข์เหล่านั้น ๑ ความไม่ทำคนยากจนทั้งหลายให้ยี่นดิน้อยลง ๑ ความอนุเคราะห์คนทุศีลทั้งหลาย ๑ ความมีพัสดุไว้เพื่อ (ใช้ทำสิ่งที่เป็น) ประโยชน์แก่กุล ๑ ความตระหนักถึงความเห็นอกเห็นใจ (คนอื่น) ๑ ความอนุเคราะห์ด้วยธรรม ๑ ความสละอามิส ๑ ความตั้งอยู่ในการไม่สะสม ๑ ความสรรเสริญศีล ๑ ความเกลียดชังผู้ทุศีล ๑ ความเสพความไม่โอ้อวดต่อผู้มีศีลทั้งหลาย ๑ ความมีการเสียดละคนเพื่อสิ่งทั้งหมด ๑ ความเชื่อเชิญด้วยอภัย ๑ ความทำตามทีกล่าว ๑ การพยายามเนืองๆ ๑ ความที่ทำสักการะแล้วได้เสวยปีติ ๑ ความรู้ (ในการแสดง) ตัวอย่าง ๑ ความฉลาดในเรื่องราวในอดีตกาล ๑ ความได้รับผลของกุศลมูลก่อน ๑ ความฉลาดใน

ทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง” ดังนี้เป็นต้น, สภาพที่ปรุงแต่งใจให้ดีหรือชั่ว, ธรรมมีเจตนาเป็นประธานที่ปรุงแต่งความคิด การพูด การกระทำ มีทั้งที่ดีเป็นกุศล ที่ชั่วเป็นอกุศล และที่กลางๆ เป็นอภัยกฤต ได้แก่ เจตสิก 50 อย่าง (คือ เจตสิกทั้งปวง เว้นเวทนาและสัญญา) เป็นนามธรรมอย่างเดียว ตรงกับสังขารชั้น 5 ในชั้น 5 ได้ในคำว่า “รูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง สังขารไม่เที่ยง วิญญาณไม่เที่ยง” ดังนี้เป็นต้น อธิบายอีกปริยายหนึ่ง สังขารตามความหมายนี้ยกเอาเจตนาขึ้นเป็นตัวนำหน้า ได้แก่ สัญเจตนา คือ เจตนาที่แต่งกรรมหรือปรุงแต่งการกระทำ มี 3 อย่างคือ 1. กายสังขาร สภาพที่ปรุงแต่งการกระทำทางกาย คือ กายสัญญาเจตนา 2. วจิตสังขาร สภาพที่ปรุงแต่งการกระทำทางวาจา คือ วจิตสัญญาเจตนา และ 3. จิตตสังขาร หรือ มโนสังขาร สภาพที่ปรุงแต่งการกระทำทางใจ คือ มโนสัญญาเจตนา อีกอย่างหนึ่ง หมายถึง สภาพที่ปรุงแต่งชีวิตมี 3 คือ 1. กายสังขาร สภาพที่ปรุงแต่งกาย ได้แก่ อัสนาสะ บีสาสะ คือลมหายใจเข้า ลมหายใจออก 2. วจิตสังขาร สภาพที่ปรุงแต่งวาจา ได้แก่ วิตกและวิจารณ์ และ 3. จิตตสังขาร สภาพที่ปรุงแต่งใจ ได้แก่ สัญญาและเวทนา ดู ม.ม.12/509/550 และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, 406.

⁷⁶ ความถอยกลับตามกาล ความเว้นสมัยมิใช่กาล กาลในที่นี้หมายถึงสภาพจิต เช่นที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ขณะที่จิตหุดหู่มิใช่เวลาเจริญปีสัทธัมม โภชณงค์ เพราะจิตที่หุดหู่ยากที่จะเจริญธรรมข้อนี้ให้เกิด เหมือนบุรุษต้องการจะก่อไฟดวงน้อยให้ลุกโพลง เขาจึงใส่หญ้าสด โคมัยสด ไม้สด ฟันน้ำ และโรยฝุ่นลงในไฟนั้น บุรุษนั้นก็ไม่สามารถก่อไฟดวงน้อยให้ลุกโพลงขึ้นได้ ดู ส.ม. 19/569/138

อุบาย⁷⁷ ๗ การละนิมิต⁷⁸ ๗ ความเว้นจากสัญญา⁷⁹ ๗ การกำหนดรู้วัตถุทั้งหลาย ๗ เป็นเครื่องแสดงออกอย่างยิ่งแห่งพระสูตร ๗ ความฉลาดในวินัย ๗ ความตัดสินใจความจริง ๗ ความเข้าถึงความเข้าใจเกี่ยวกับความหลุดพ้น ๗ การพูดด้วยคำโดยส่วนเดียว (พูดชี้ขาด) ๗ การไม่ละทิ้งชฎาณและพรรณณะตามที่เป็นอย่างจริง ๗ การพูดอย่างไม่สงสัย ๗ ความหมั่นปฏิบัติศุขยตา ๗ การฝึก(ให้รู้ว่สิ่งต่าง ๆ)ไม่มีนิมิต ๗ ความเข้าไปกำหนดสวภาวะที่ไม่ตั้งไว้แล้ว⁸⁰ ๗ ความได้รับเฉพาะซึ่งความ

⁷⁷ อุบาย วิธีสำหรับประกอบ, หนทาง, วิธีการ, กลวิธี

⁷⁸ นิมิต ใช้ในหลายความหมาย ดังนี้ 1. เครื่องหมาย ได้แก่วัตถุอันเป็นเครื่องหมายแห่งสัจ, 2. ทำอาการเป็นเชิงชวนให้เขาถวาย, ขอเขาโดยวิธีให้รู้โดยนัย ไม่ขอตรงๆ 3. เครื่องหมายสำหรับให้จัดกำหนดในการเจริญกรรมฐาน, ภาพที่เห็นในใจของผู้เจริญกรรมฐาน, ภาพที่เป็นอารมณ์กรรมฐาน มี 3 คือ 1. บริกรรมนิมิต นิมิตแห่งบริกรรม หรือนิมิตตระเตรียม ได้แก่สิ่งที่ฟัง หรือกำหนดนึกเป็นอารมณ์กรรมฐาน 2. อุกคหนิมิต นิมิตที่ใจเรียน หรือนิมิตคิดคาดใจ ได้แก่สิ่งที่ฟังหรือนึกนั่นเองที่แม่นในใจ จนหลับตามองเห็น 3. ปฏิภาคนิมิต นิมิตเสมือน หรือนิมิตเทียบเคียง ได้แก่ อุกคหนิมิตนั้น เจ็นใจจนกลายเป็นภาพที่เกิดจากสัญญา เป็นของบริสุทธิ์ จะนึกขยาย หรือย่อส่วนก็ได้ตามปรารถนา ดู วิสุทธิ. 1/159 และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, 164.

⁷⁹ สัญญา (บาลีว่า สณฺญา, สันสกฤตว่า สยงฺญา) การกำหนดหมาย, ความจำได้หมายรู้ คือหมายรู้ไว้ ซึ่ง รูป เสียง กลิ่น รส โคลงรูปพะและอารมณ์ที่เกิดกับใจว่า เขียว ขาว ดำ แดง ดิ่ง เบา เสียงคน เสียงแมว เสียงระฆัง กลิ่น ทูเรียน รสมะพร้าว เป็นต้น และจำได้คือ รู้จักอารมณ์นั้นว่าเป็นอย่างนั้นๆ ในเมื่อไปพบเข้าอีก มี 6 อย่าง ตามอารมณ์ที่หมายรู้นั้น เช่น รูปสัญญา หมายรู้อรูป สัททสัญญา หมายรู้เสียง เป็นต้น อีกอย่างหนึ่งหมายถึงสิ่งที่ความกำหนดหมายไว้ในใจ มี 10 อย่าง คือ 1. อนิจจสัญญา กำหนดหมายความไม่เที่ยงแห่งสังขาร 2. อนัตตสัญญา กำหนดหมายความเป็นอนัตตาแห่งธรรมทั้งปวง 3. อสุภสัญญา กำหนดหมายความไม่งามแห่งกาย 4. อาทิวสัญญา กำหนดหมายโทษแห่งกาย คือมีอาพาธต่างๆ 5. ปหานสัญญา กำหนดหมายเพื่อละอกุศลวิตกและบาปกรรม 6. วิราคสัญญา กำหนดหมายวิราคะ คืออริยมรรคว่าเป็นธรรมอันสงบประณีต 7. นิโรธสัญญา กำหนดหมายนิโรธ คืออริยผล ว่าเป็นธรรมอันสงบประณีต 8. สัพพโลเก อนภิมุขสัญญา กำหนดหมายความไม่น่าเพลิดเพลินในโลกทั้งปวง 9. สัพพสังขารesu อนภิมุขสัญญา กำหนดหมายความไม่น่าปรารถนาในสังขารทั้งปวง และ 10. อานาปานัสสติ สติกำหนดลมหายใจเข้าออก ดู ที.ปา.11/309/255 และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, 419.

⁸⁰ ศุขยตา อนิมิตต อปรณิหิต 3 คำนี้เทียบบาลีว่า สุญฺญต อนิมิตฺต อปรณิหิต เป็นชื่อของสมาธิ 3 ประการตามวิธีการฝึก ดังที่พระอรธกถาจารย์อธิบายไว้ว่า ภิกษุรูปหนึ่ง ยึดถือโดยความเป็นอนัตตา เห็นโดยความเป็นอนัตตา ย่อมหลุดพ้นโดยความเป็นอนัตตา ชื่อว่าสุญญตะ วิปัสสนาของท่านชื่อว่าสุญญตะเพราะกิเลสตัวกระทำไม่ให้เป็นสุญญตะไม่มี ๗ อีกรูปหนึ่งยึดถือโดยความเป็นของไม่เที่ยง เห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยง แล้วออกไปโดยความเป็นของไม่เที่ยง วิปัสสนาของท่าน ชื่อว่าเป็นอนิมิตตะเพราะไม่มีกิเลสที่กระทำนิมิต ๗ อีกรูปหนึ่งยึดมั่นโดยความเป็นทุกข์ เห็นโดยความเป็นทุกข์ แล้วหลุดพ้นโดยความเป็นทุกข์ วิปัสสนาของท่านชื่อว่าปณิหิตะหาที่ต้งมิได้ เพราะไม่มีกิเลสตัวที่กระทำปณิหิตที่ปรารถนา ๗ ก็มรรคสมาธิ ชื่อว่าสุญญตะเพราะ

แก้แล้วกล้ำ ๆ ความส่องสว่างด้วยญาณ ๆ ความมั่นคงในศีล ๆ ความขำลงสู่สมาบัติ ๆ ความได้รับ
 ปรัชญา ๆ ความยินดีอยู่ผู้เดียว ๆ ความรู้จักตน ๆ ความรู้สิ่งเล็กน้อยก็ยินดี ๆ ความสันโดษ ๆ ความ
 มีจิตไม่ขุ่นมัว ๆ ความเว้นจากการทำตามความเห็น (ทฤษฎี) ๆ ความได้รับธารณี ๆ ความเข้าถึง
 ญาณ ๆ ความรู้สถานะ (ความเป็นไปได้) มิใช่สถานะ (ความเป็นไปไม่ได้) ปรัชญา (หน้าที่)
 และข้อปฏิบัติ ๆ เป็นต้นเหตุ (เหตุ) เหตุผล (ยুক্তิ) วิธี (นย) และ ทางเข้า (ทวาร) ๆ เหตุ (ที่ส่งผล
 โดยตรง) ๆ ทาง (มรรค) ๆ การปฏิบัติ (ที่แท้จริง) ๆ สเนเทศ (ซึ่งแสดงอย่างดี) ๆ การโอวาท ๆ การพรั
 สอน ๆ ความประพฤติ ๆ ความอดทนที่เป็นไปตามความเหมาะสม ๆ ภูมิแห่งกษานติ ๆ ความไม่
 หมกษานติ ๆ ภูมิแห่งญาณ ๆ ความละทิ้งที่มีใช้ญาณ ๆ ความดำรงไว้เฉพาะซึ่งญาณ ๆ ภูมิแห่ง
 การบำเพ็ญโยคะ ๆ โคจร⁸¹ของพระโพธิสัตว์ ๆ การคบสัตบุรุษ ๆ การหลีกเลี่ยงจากอสัตบุรุษ ๆ
 ความรู้ในการตรัสรู้ตามและการแทงตลอดซึ่งสภาวะของธรรมทั้งหมด ๆ พุทธภูมิที่พระตถาคต
 ตรัสไว้ ๆ บัณฑิตทั้งหลายอนุโมทนา ๆ คนพาลทั้งหลายคัดค้าน ๆ ที่ศราวักทั้งหลายรู้ได้ยาก ๆ ที่
 พระปรัตเยกพุทธเจ้าทั้งหลายรู้ทั่วถึงแล้ว ๆ มิใช่ภูมิของเดียรถิ⁸²ทั้งหลาย ๆ ที่พระโพธิสัตว์กำหนด
 ถือเอาแล้ว ๆ ที่พระทศพล⁸³ตรัสรู้ตามแล้ว ๆ ที่ทเวดาทั้งหลายฟังบูชา ๆ ที่พรหมควรกราบไหว้ ๆ ที่
 ท้าวสักกะทั้งหลายฟังบรรลุได้ ๆ ที่นาคทั้งหลายควรทำการนอบน้อม ๆ ที่ยักษทั้งหลายฟัง
 อนุโมทนา ๆ ที่กนิรทั้งหลายฟังสศุติ ๆ ที่งูใหญ่ฟังสรรเสริญ ๆ ที่พระโพธิสัตว์ทั้งหลายฟังเจริญ ๆ
 ที่บัณฑิตทั้งหลายฟังบรรลุถึง ๆ ทรัพย์อันยอดเยี่ยม ๆ ทานอันปราศจากอามิส ๆ เป็นยาสำหรับ
 คนไข้ทั้งหลาย ๆ เป็นความบันเทิงสำหรับผู้มีจิตสงบทั้งหลาย ๆ เป็นถ่วงเก็บความรู้ ๆ เป็นสิ่งไม่สิ้น
 ไปสำหรับผู้มีปัญญา ๆ เป็นเครื่องนำทางแห่งพระสูตรทั้งหลาย ๆ เป็นการจบลงแห่งความโศก ๆ
 เป็นวิสัยของผู้กล้าทั้งหลาย ๆ การกำหนดครูไตรธาตุ ๆ เป็นแพสำหรับผู้ไปสู่ฝั่งทั้งหลาย ๆ เป็นเรือ
 สำหรับผู้อยู่กลางห้วงน้ำทั้งหลาย ๆ เป็นเกียรติสำหรับผู้มุงยศทั้งหลาย ๆ เป็นที่พรรณนาของ
 พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ๆ เป็นที่สรรเสริญของพระตถาคตทั้งหลาย ๆ เป็นที่สรรเสริญของพระทศพล
 ทั้งหมด ๆ เป็นคุณของโพธิสัตว์ทั้งหลาย ๆ เป็นอุเบกขาสำหรับผู้มีความกรุณาทั้งหลาย ๆ เป็น
 ไมตรีสำหรับผู้มุงสงบโทษทั้งหลาย ๆ เป็นมูติตาสำหรับผู้มีความประพฤติสงบระงับทั้งหลาย ๆ

ว่างเปล่าจากราคะเป็นต้น ชื่อว่าอนิมิตตะเพราะไม่มีราคะเป็นนิमितเป็นต้น ชื่อว่าอัปณิหิตะเพราะไม่มีราคะเป็น
 ที่ตั้งอาศัยเป็นต้น ๆ พระนิพพาน ชื่อว่าสุญญตะ อนิมิตตะและอัปณิหิตะ เพราะว่างเปล่าจากราคะเป็นต้น และ
 เพราะไม่มีราคะเป็นต้นเป็นเครื่องหมายและเป็นที่ตั้งอาศัย ๆ มรรคสมาธิซึ่งมีนิพพานนั้นเป็นอารมณ์ จึงเป็น
 สุญญตะ อนิมิตตะ อัปณิหิตะ ๆ ดู ที่.ปา.อ. 11/288/189.

⁸¹ โคจร หมายถึง อารมณ์, ที่ที่จิตท่องเที่ยวไป

⁸² เดียรถิ์ ผู้ถึงฝั่งอื่น, นักบวชนอกศาสนา

⁸³ ทศพล ใวพจน์ของพระพุทธเจ้า ชื่อเรียกอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า

เป็นสิ่งหายใจสะดวกสำหรับผู้นับถือมหายานทั้งหลาย ๑ เป็นข้อปฏิบัติสำหรับผู้บันลือดั่งสีหนาททั้งหลาย ๑ เป็นหนทางเพื่อพุทธชญาณ ๑ เป็น โมกษะ⁸⁴ของสัตว์ทั้งหมดทั้งหลาย ๑ เป็นดวงตราของธรรมทั้งหมดทั้งหลาย ๑ เป็นเครื่องนำมาซึ่งชญาณทั้งหมด ๑ เป็นอุทยานของพระโพธิสัตว์ทั้งหมดทั้งหลาย ๑ เป็นเครื่องทำให้มารและเสนามารสะดุ้ง ๑ เป็นวิชาสำหรับผู้ดำเนินไปสู่ความเกษม ๑ เป็นประโยชน์สำหรับผู้มีประโยชน์อันสำเร็จทั้งหลาย ๑ เป็นเครื่องด้านทานสำหรับผู้อยู่ท่ามกลางศัตรูผู้มีใจมิตรทั้งหลาย ๑ เป็นการข่มศัตรูด้วยธรรม ๑ เป็นบ่อเกิดแห่งความจริงสำหรับผู้แก้แค้นทั้งหลาย ๑ เป็นการแสวงหาในสิ่งที่มีอยู่แล้วของคนพาลทั้งหลาย ๑ เป็นเครื่องหมายแรกของพุทธธรรมทั้งหลายอันมี 18 แขนง⁸⁵ ๑ เป็นเครื่องประดับธรรมกาย ๑ เป็นผลิตภัณฑ์แห่งการประพฤติ ๑ เป็นเครื่องประดับของพุทธบุตรทั้งหลาย ๑ เป็นความยินดีสำหรับผู้มุ่งความหลุดพ้นทั้งหลาย ๑ เป็นปีติ⁸⁶สำหรับบุตรผู้เจริญที่สุดทั้งหลาย ๑ เป็นความเต็มรอบแห่งพุทธชญาณ ๑ ไม่ใช่ภูมิสำหรับพระศราวกและปรีตยอกพุทธเจ้าทั้งหมด ๑ เป็นความหมดจดแห่งจิต ๑ เป็นความหมดจดแห่งกาย ๑ เป็นความสำเร็จแห่งวิโมกข์ทั้งหลาย ๑ ไม่เป็นความหมองแห่งพุทธชญาณ ๑ ไม่เป็นที่มาแห่งราคะ ๑ เป็นที่ไปปราศแห่งโทสะ ๑ ไม่ใช่ภูมิแห่งโมหะ ๑ เป็นที่มาแห่งชญาณ ๑ เป็นที่เกิดขึ้นแห่งวิชา⁸⁷

⁸⁴ โมกษะ (บาลีว่า โมกข, สันสกฤตว่า โมกษ) ความหลุดพ้น

⁸⁵ พุทธธรรม ธรรมของพระพุทธเจ้า, พระคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า คัมภีร์สุมังคลวिलाสินี อรรถกถาแห่งที่ฌนิกาย จำแนกพุทธธรรมว่ามี 18 อย่าง คือ 1. พระธาคคไม่ทรงมีกายทุจริต 2. ไม่ทรงมีวจีทุจริต 3. ไม่ทรงมีมโนทุจริต 4. ทรงมีพระชญาณไม่ติดขัดในอดีต 5. ทรงมีพระชญาณไม่ติดขัดในอนาคต 6. ทรงมีพระชญาณไม่ติดขัดในปัจจุบัน 7. ทรงมีกายกรรมทุกอย่างเป็นไปตามพระชญาณ 8. ทรงมีวจีกรรมทุกอย่างเป็นไปตามพระชญาณ 9. ทรงมีมโนกรรมทุกอย่างเป็นไปตามพระชญาณ 10. ไม่มีความเสื่อมฉันทะ (ฉันทะไม่ลดถอย) 11. ไม่มีความเสื่อมวิริยะ (ความเพียร ไม่ลดถอย) 12. ไม่มีความเสื่อมสติ (สติไม่ลดถอย) 13. ไม่มีการเล่น 14. ไม่มีการพูดพลาด 15. ไม่มีการทำพลาด 16. ไม่มีความผลุนผลัน 17. ไม่มีพระทัยที่ไม่จวนชวย และ 18. ไม่มีอกุศลจิตดู พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, 266.

⁸⁶ ปีติ ความอิ่มใจ, ความเต็มใจ มี 5 คือ 1. ชุททกปีติ ปีติเล็กน้อยพจนช้นน้ำตาไหล 2. ชนิกาปีติ ปีติชั่วขณะรู้สึกแปลกๆ คุงฟ้าแลบ 3. โอกันตกาปีติ ปีติเป็นระลอกรู้สึกชูลงมาๆ คุงคลื่นซัดฝั่ง 4. อุพเพลาปีติ ปีติโลดลอย ให้อใจฟูตัวเบาหรืออุทานออกมา และ 5. ษรณาปีติ ปีติชาบช่าน เือบอาบไปทั่วสรรพางค์เป็นของประกอกับสมาธิ ดู วิสุทฺธิ.1/182 และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, 239.

⁸⁷ วิชา (บาลีว่า วิชฺชา, สันสกฤตว่า วิชยา) ความรู้แจ้ง, ความรู้วิเศษ แบ่งประเภทเป็นวิชา 3 คือ 1. ปุพเพนิวาสานุสติชญาณ ความรู้ที่ได้ระลึกชาติได้ 2. จุคุปปาตชญาณ ความรู้จุดและอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย 3. อาสวักขยชญาณ ความรู้ที่ทำให้าสวะให้สิ้น อิกอย่างหนึ่งแบ่งเป็นวิชา 8 คือ 1. วิปัสสนาชญาณ ชญาณในวิปัสสนา 2. มโนมยิทธิ ฤทธิ์ทางใจ 3. อิทธิวิธิ แสดงฤทธิ์ได้ต่างๆ 4. ทิพโสต หูทิพย์ 5. เจโตปริยชญาณ รู้จัก

๑ เป็นเครื่องละอวิทยา^{๘๘} ๑ เป็นความพอใจสำหรับผู้มีความหลุดพ้นเป็นแก่นสารทั้งหลาย ๑ เป็นความยินดีสำหรับผู้มีสมาธิเป็นแก่นสารทั้งหลาย ๑ เป็นดวงตาสำหรับผู้ต้องการเห็นทั้งหลาย ๑ เป็นความรู้ยิ่งสำหรับผู้ต้องการความเข้าใจชัดทั้งหลาย ๑ เป็นฤทธิ์สำหรับผู้ต้องการแสดงอภินิหารทั้งหลาย ๑ เป็นธานีสำหรับผู้ต้องการพึ่งทั้งหลาย ๑ เป็นความไม่หลงลืมสติ ๑ เป็นความตั้งใจของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ๑ เป็นความฉลาดในอุบายของผู้นำทั้งหลาย ๑ เป็นความเข้าใจได้ง่าย แต่เป็นสิ่งที่รู้ได้ยากสำหรับผู้ไม่ใส่ใจ ๑ ผู้ที่ไม่หลุดพ้นรู้ไม่ได้ ๑ พึงรู้ได้ยากด้วยเสียงกล่าวแห่งอักษรที่เป็นไป ๑ ที่ผู้รู้แจ้งทั้งหลายรู้ทั่วถึงแล้ว ๑ ที่ผู้กล้าทั้งหลายรู้แล้ว ๑ ที่ผู้มักน้อยทั้งหลายรู้แจ้งแทงตลอดแล้ว ๑ ที่ผู้ปรารภความเพียรทั้งหลายเรียนเอาแล้ว ๑ ที่ผู้มีความทรงจำ (ดี) ทรงจำไว้แล้ว ๑ เป็นที่สิ้นไปแห่งทุกข์ ๑ เป็นความไม่เกิดขึ้นแห่งกรรมทั้งปวงทั้งหลาย ๑ เป็นการชี้แสดงภพ (สิ่งที่มี) คติ (ทางดำเนินไป) อุบัติ (ความเกิดขึ้น) และอายตนะ (ที่อาศัย) ทั้งปวง โดยนัยเดียว ๑ คู่ก่อนกุมาร สมานินันท์เราเรียกชื่อว่า สรวุทธิธรรมสุภาวสมตาวิปณจิต (สมาธิที่แสดงให้เห็นถึงความเสมอกันแห่งสภาวะของกรรมทั้งปวง) ๑

ทราบอีกว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสมาธิเนรเทศอันเป็นปริยายแห่งกรรมทั้งหมดนี้ การได้รับภยานติในกรรมทั้งหลายอันยังไม่เกิดขึ้น ได้มีแก่หมู่สัตว์อันประกอบด้วยเทวดาและมนุษย์ ๘ แสน ผู้ได้ทำกรรมมาในกาลก่อน ๑ และความได้รับอนุโลมภยานติ ได้มีแก่เทวดาและมนุษย์ ๙ แสน ๖ หมื่น ๑ ความได้รับภยานติอันเหมาะสมแก่เสียง (โฆษานุคฺคภยานติ) ได้มีแก่เทวดาและมนุษย์ ๙ แสน ๓ หมื่น ๑ จิตของภิกษุแสนรูปถ้วนทั้งหมดหลุดพ้น จากความยึดมั่นถือมั่น ๑ อนึ่ง ความปราศจากกิเลสเครื่องข้อม ความที่มลทินไปปราศ ธรรมจักขุ^{๘๙} ในกรรมทั้งหลายเป็นสังคจต ได้มีแก่หมู่สัตว์ประกอบด้วยเทวดาและมนุษย์ หกล้าน ๑ จิตของภิกษุ ๘ หมื่นทั้งหมดหลุดพ้น เพราะความไม่ยึดมั่นถือมั่น ๑ อนึ่ง อุบาสก ๕๐๐ คนได้บรรลุอนุคามิผล^{๙๐} ๑ อนึ่ง

กำหนดใจผู้อื่นได้ ๖. ปุพเพนิวาสานุสติ ๗. ทิพพจักขุ ตาทิพย์ (จตุปปาตญาณ) และ ๘. อาสวักขยญาณ ดู ที.ปา. 11/228/232 และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, 362.

^{๘๘} อวิทยา ความไม่รู้จริง ความหลงอันเป็นเหตุไม่รู้จริง มี ๔ คือความไม่รู้วิธีสัง ๔ แต่ละอย่าง (ไม่รู้ทุกข์ ไม่รู้เหตุเกิดแห่งทุกข์ ไม่รู้ความดับทุกข์ ไม่รู้ทางให้ถึงความดับทุกข์) อีกอย่างหนึ่ง แบ่งเป็น ๘ คือความไม่รู้ ๔ อย่างนั้นและเพิ่ม ๕. ไม่รู้อดีต ๖. ไม่รู้อนาคต ๗. ไม่รู้ทั้งอดีตทั้งอนาคต ๘. ไม่รู้ปฏิจกสมุปบาท ดู ส.นิ. 16/17/5 และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, 514.

^{๘๙} ธรรมจักขุ ดวงตาเห็นธรรม คือ ปัญญา รู้เห็นความจริงว่า สิ่งใดก็ตามมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวง ล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา

^{๙๐} การบรรลุธรรมชั้น โลกุตตระ แบ่งเป็น ๔ ชั้นตามกิเลสที่ละได้ ชั้นที่ ๑ โสดาบัน แปลว่า ผู้เข้าถึงกระแสธรรม ผู้แรกถึงกระแสธรรม (คืออริยมรรค) ละสังโยชน์เบื้องต่ำ ๓ ประการได้คือ สักกายทิฎฐิ คือ ความเห็นเป็นเหตุถือตัวตน เช่นเห็นว่ากายนี้ใจนี้เป็นตัวตนของเรา, วิจิจฉา คือ ความลังเลสงสัย เช่นสงสัยในข้อ

อุบาทถิภา 6,000 คนได้บรรลุสกทาคามิผล ฯ อนึ่ง โลกธาตุ 3 พันคุณด้วยพันอันมากนี้ได้โยก
 สั่นไหว 6 ครั้ง ฯ ได้เคลื่อน เคลื่อนอย่างมาก เคลื่อนไปหมด ฯ ซ้ำแรก ซ้ำแรกอย่างมาก ซ้ำแรกไป
 หมด ฯ สั่น สั่นอย่างมาก สั่นไปหมด ฯ ส่งเสียงรัว ส่งเสียงรัวอย่างมาก ส่งเสียงรัวไปหมด ฯ คำราม
 คำรามอย่างมาก คำรามไปหมด ฯ ทิศเบื้องหน้ายุบลง ทิศเบื้องหลังน้อมขึ้น ฯ ทิศเบื้องหลังยุบลง
 ทิศเบื้องหน้าน้อมขึ้น ฯ ทิศเหนือยุบลง ทิศใต้น้อมขึ้น ฯ ทิศใต้อยุบลง ทิศเหนือน้อมขึ้น ฯ ส่วนสุด
 ยุบลง ท่ามกลางน้อมขึ้น ฯ ส่วนสุดน้อมขึ้น ท่ามกลางยุบลง ฯ ก็แสงสว่างอันไม่มีประมาณได้
 ปรากฏมีในโลก ฯ อนึ่ง โลกธาตุทั้งหมด และหมู่สัตว์พร้อมทั้งเทวดา พร้อมทั้งมาร พร้อมทั้ง
 พรหม พร้อมทั้งสมณะและพราหมณ์ ได้ถูกแสงสว่างนั้นส่องสว่างถูกต้อง ฯ อนึ่ง พระจันทร์และ
 พระอาทิตย์ทั้งสองนี้ มีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้ มีศักดิ์ใหญ่อย่างนี้ก็ไม่ส่องสว่าง
 ไม่ร้อน ไม่เรืองแสง ฯ อนึ่ง ผู้ที่เป็นใหญ่แห่งความมืดอันธการซึ่งอาศัยอยู่ระหว่างโลกก็ถูก
 แสงสว่างนั้นถูกต้อง ฯ แม้สัตว์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นในโลกธาตุเหล่านั้นก็ได้รู้จักกันและกัน ฯ และสัตว์
 เหล่านั้นกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ ทราบว่า สัตว์ที่เกิดในที่นี้แม่อื่นก็มี (ไม่ใช่มิเฉพาะพวกเรา) ฯ
 จนกระทั่งถึงเวจิมหานรกแล ฯ

ปริวรรตที่ 1 ชื่อว่านิทานปริวรรต ในสมาธิราชอันมีศิริ

จบแล้ว ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ปฏิบัติของตนว่าถูกต้องหรือไม่ สงสัยในพระรัตนตรัยหรือในอริยสัจ 4 ว่ามีจริงหรือไม่ และสัทพตพราสาท คือ
 ความเชื่อถือยึดมั่นว่าความศักดิ์สิทธิ์มิได้ด้วยศีลและพระตอย่างนั้นอย่างนี้ ผู้บรรลุชั้นโสดาบันขึ้นไปจะไม่หวน
 กลับมาสู่ความชั่วอีก 2. สกทาคามิ หรือ สกิทาคามิ แปลว่า ผู้กลับมาเพียงครั้งเดียว หมายถึง พระสกิทาคามิจะเกิด
 ในกามาวจรภพอีกเพียงครั้งเดียวเท่านั้นก็จะถึงพระนิพพาน ละสังโยชน์เบื้องต่ำ 3 ประการแรกได้เช่นเดียวกับพระ
 โสดาบัน อีกทั้งทำสังโยชน์เบื้องต่ำอีกสองประการที่เหลือให้เบาบางลงด้วยคือ กามราคะ หมายถึง ความพอใจใน
 กาม คือ การความเพลินในการได้เสพ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ธรรมารมณ์ ที่น่าพอใจ และ ภูษิตะ หมายถึง
 ความกระตือรือร้นในใจ คล้ายความพยายามอย่างละเอียด 3. อนาคามี แปลว่า ผู้ไม่มาเกิดอีก หมายความว่า
 จะไม่กลับมาเกิดในกามาวจรภพอีก แต่จะเกิดใน พรหมโลก อีกเพียงครั้งเดียว แล้วจะนิพพานจากพรหมโลกนั้น
 เลย ละสังโยชน์เบื้องต่ำ (โอรัมภากิยสังโยชน์) ทั้ง 5 ประการ และ 4. พระอรหันต์ คือ ผู้สำเร็จธรรมวิเศษสูงสุดใน
 พระพุทธศาสนา พระอริยบุคคลชั้นสูงสุด สามารถละสังโยชน์ได้ครบ 10 ประการ กล่าวคือ 5 ประการขั้นต้นและ
 อีก ประการซึ่งเป็นสังโยชน์เบื้องสูง (อุทฺธัมภากิยสังโยชน์) คือ รูปราคะ หมายถึง ความพอใจในรูปผาน หรือ
 รูปธรรมอันประณีต หรือ ความพอใจในรูปภพ, อรูปราคะ หมายถึง ความพอใจในอรูปผาน หรือ พื่อใจในอรูป
 ธรรม เช่น ความรู้ เป็นต้น หรือ ความพอใจในอรูปภพ, มานะ หมายถึง ความสำคัญตนว่าเป็นนั่นเป็นนี่, อุทฺธัจจะ
 คือ ความฟุ้งของจิต, อวิชชา คือ ความไม่รู้แจ้ง ดู ส.ม. 19/349/90

ปริวรรตที่ 2 ศาลนทรราชปุรวโยคปริวรรต ฯ

(ว่าด้วยเรื่องราวในอดีตกาลของพระพุทธเจ้าพระนามว่าศาลนทรราช)

ทราบว่าคุณคัมภีร์ ในเวลานั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงประกาศอย่างละเอียดถึง เรื่องที่เกี่ยวกับเรื่องราวในอดีตกาลนี้ นั่นเอง แก่จันทรประภาโพธิสัตว์ผู้เป็นกุมาร ด้วยบทขับอัน เป็นคาถา โดยปริมาณอันมาก ว่า

เราระลึกได้ถึงพระทศพล 600,000,000 องค์ ผู้ซึ่งประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏใน ภพอันมีมาก่อน ผู้ซึ่งแสดงสมาธิอันสงบประเสริฐนี้แก่เราผู้ประพาศโพธิธรรม⁹¹ ใน กาลก่อน ฯ (1)

เราได้สอบถามพระโลกนาถ ผู้เป็นองค์สุดท้ายแห่งพระทศพลเหล่านั้น ผู้กระทำแสงสว่าง มีพระนามว่าศาลนทรราช ฯ (2)

อนึ่ง เราได้เป็นกษัตริย์ เป็นผู้ประเสริฐที่สุดแห่งพระราชานันท์แผ่นดิน และเราได้มีพระโอรสไม่น้อยกว่า 500 องค์ ฯ (3)

เราให้สร้างวิหาร 10,000,000 หลังแด่พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น บางหลังสร้าง ด้วยไม้จันทน์ซึ่งพิเศษที่สุด บางหลังสร้างด้วยแก้วมณี ฯ (4)

เราได้เป็นที่รักและที่ขบใจของชนหมู่มาก เป็นพระราชานันท์ที่เกษมศางค์ ได้ให้ทำการบูชาอย่างพิเศษที่สุดแก่พระพุทธเจ้าตลอดเวลา 18 ล้านล้านปี ฯ (5)

⁹¹ โพธิธรรม หลักการดำเนินชีวิตหรือขั้นตอนการประพฤติตนเป็นพระโพธิสัตว์ ปรากฏในคัมภีร์ โพธิธรรมาวตารซึ่งแสดงขั้นตอน 4 ขั้นตอนคือ 1. ขั้นตอนตรึกบูชา ได้แก่ การแสดงความเคารพ (วันทนา) การ บูชา (ปุษนา) การถึงไตรสรณคมน์ (สรณคมนะ) การแสดงบาป (ปาปเทศนา) การอนุโมทนาส่วนบุญ (ปุษยานุ- โมทนา) การเชื่อเชิญอุทธรณ์พระพุทธรูป (พุทธานุสเนหะ) การขออภัยวิงวอน (ขานนา) การน้อมจิตไปสู่โพธิ (โพธิปริณามนา) และการยอมสละชีวิต (อาตมภาวปริตยาสะ) 2. ขั้นโพธิจิต คือการมีความคิดปรารถนาที่จะตรัสรู้ เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต (โพธิประณิธิจิต) และความตั้งใจมั่นที่จะบำเพ็ญไปตามโพธิสัตว์มรรคให้ครบถ้วน สมบูรณ์ (โพธิปริสธานจิต) 3. ขั้นปณิธาน คือการตั้งความปรารถนามุ่งมั่นจะประพฤติตนไปตามกิริยาแห่งอนุตร บูชาและโพธิจิตโดยดียวให้บริบูรณ์ ความมุ่งมั่นที่จะกำจัดทำลายกิเลสให้หมดสิ้นและความดำรงรักษาไว้ซึ่ง สติสัมปชัญญะให้สมบูรณ์ และ 4. ขั้นบารมี ได้แก่การบำเพ็ญบารมี 6 คู่ พระมหาวิชาญ กำเนิดกลับ, การศึกษา วิเคราะห์คัมภีร์โพธิธรรมาวตาร (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาสันสกฤต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549), 194.

พระชินเจ้าพระองค์นั้น ผู้ยอดเยี่ยมที่สุดแห่งสัตว์สองเท้า ผู้ทรงพระนามว่า ศาเลนทรราช⁹² เป็นผู้นำอย่างพิเศษ เป็นผู้ที่ใคร ๆ ไม่นินทา ในเวลานั้น ได้มี พระชนมายุ 760,000,000,000 ปี ฯ (6)

ในเวลานั้น พระองค์ผู้ยอดเยี่ยมที่สุดแห่งนระ ได้มีหมู่แห่งศราวก 800,000,000 ผู้ได้วิชา 3 อภิญญา 6 ขณะอินทรีย์แล้ว มีอัสวะสิ้นแล้ว ดำรงไว้ซึ่ง ร่างกายอันมีในชาติสุดท้าย ฯ (7)

เราผู้มุ่งหวังสมาธินี้ในกาลทุกเมื่อ เพื่อประโยชน์แก่โลก พร้อมทั้งเทวโลก ได้ทำการบูชาหลายประการแก่พระชินเจ้าพระองค์นั้น ผู้ทรงยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สอง เท้า ฯ (8)

เราพร้อมทั้งพระโอรสและพระชายาได้ผนวชในสำนักของพระชินเจ้า พระนามว่าศาเลนทรราช ได้สอบถาถึงสมาธินี้ ตลอด 140,000,000,000 ปี ฯ (9)

มีคาถา 800 ล้าน โศลก และมีคาถาที่พิสดารอื่นอีก 1,000 ล้าน โศลก สมาธิ นั้น ปรีวรตนี้ (เท่านั้น) ที่เราเรียนเอาจากสำนักของพระสุคตเจ้าพระองค์นั้น ฯ (10)

มือทั้งสอง ศีรษะ ชายาและโอรส รัตนะอันมากและของกินของเคี้ยว ไม่มีทรัพย์ใดที่เราผู้หวังเฉพาะสมาธิอันประเสริฐนี้ไม่เคยสละ ฯ (11)

เราระลึกถึงพระพุทธรเจ้า 10,000 ล้านองค์ ซึ่งมากกว่าทราชนในแม่น้ำคงคา ผู้ซึ่งประทับอยู่ ณ เขาคิชฌกูฏนี้ แล้วแสดงสมาธิอันประเสริฐสงบนี้ ฯ (12)

อนึ่ง พระพุทธรเจ้าทุกพระองค์ทรงพระนามอันประเสริฐว่าศากยะ⁹³ และทุก พระองค์มีพระโอรสนามว่า ราหุล⁹⁴ และผู้รับใช้ใกล้ชิดมีชื่อว่าอานนท์⁹⁵ และทุก พระองค์ทรงผนวชจากเมืองชื่อว่ากบิลพัสดุ์⁹⁶ ฯ (13)

⁹² พระนามของพระพุทธรเจ้าว่า ศาเลนทรราช นี้ปรากฏในคัมภีร์สังฆกรรมปุลนพริกสูตร ปรีวรตที่ 25 ด้วย โดยพระพุทธรเจ้าทรงทำนายว่าพระศุกวายุหาราชโพธิสัตว์จักได้เป็นพระพุทธรเจ้าพระนามว่าศาเลนทรราช

⁹³ บาลีว่า สักกะ (สกุล)

⁹⁴ ราหุล โอรสของเจ้าชายสิทธัตถะ เป็นพระมหาสาวกองค์หนึ่ง คราวพระพุทธรเจ้าเสด็จนคร กบิลพัสดุ์ ราหุลกุมารเข้าเฝ้าทูลขอทนายตามคำแนะนำของพระมารดา พระพุทธรเจ้าจะประทานอริยทรัพย์ จึงให้พระสารีบุตรบวชราหุลเป็นสามเณร นับเป็นสามเณรองค์แรกในพระพุทธรศาสนา ต่อมาได้อุปสมบทเป็น ภิกษุได้รับยกย่องว่า เป็นเอตทัคคะในทางเป็นผู้ใฝ่ใฝ่ต่อการศึกษา อรรถกถากล่าวว่า พระราหุลปรินิพพานใน สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ก่อนพุทธปรินิพพาน และก่อนการปรินิพพานของพระสารีบุตร ดู พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, 338.

⁹⁵ อานนท์ พระมหาสาวกองค์หนึ่ง เป็นเจ้าชายในศากยวงศ์ เป็นโอรสของพระเจ้าสุกโกทนะ ซึ่งเป็นพระเจ้าอาของเจ้าชายสิทธัตถะ ท่านออกบวชในพระพุทธรศาสนา พร้อมกับอนุรุทธะและอุบาสิ เป็นต้น

มีพระโกลิตะ⁹⁷ และพระสารีบุตร⁹⁸ เป็นคู่อัศวกร⁹⁹ และศราวาททั้งหมดของ พระพุทธเจ้าทั้งหลาย มีชื่อเหมือนกัน หนึ่ง โลกธาตุในกาลนั้นมีชื่อเหมือนกัน และ พระพุทธเจ้าแม่ทุกพระองค์ทรงอุบัติแล้วในกาลที่ธรรมหมดสิ้นแล้ว¹⁰⁰ ๗ (14)

และได้รับเลือกเป็นพระอุปัฏฐากประจำพระองค์ของพระพุทธเจ้า ได้รับยกย่องเป็น เอตทัคคะหลายด้าน คือ เป็น พหูสูต เป็นผู้มั่งคั่ง มีคติ มีชีวิต และเป็นอุปัฏฐาก ท่านบรรลุพระอรหัต หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว 3 เดือน เป็นกำลังสำคัญในคราวทำปฐมสังคายนา คือ เป็นผู้วิสันนาพระธรรม (ซึ่งต่อมาแบ่งเป็นพระสูตรและ พระอภิธรรม) ท่านดำรงชีวิตสืบมาจนอายุได้ 120 ปี จึงปรินิพพานในอากาศ เหนือแม่น้ำโรหิณี ซึ่งเป็นเส้นกั้น แดนระหว่างแคว้นของพระญาติ 2 ฝ่าย คือ ศากยะและ โกลิยะ ดู พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรม พุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, 536.

⁹⁶ กบิลพัสดุ์ เมืองหลวงของแคว้นสักกะหรือศากยะ ที่ได้ชื่อว่า กบิลพัสดุ์ เพราะเดิมเป็นที่อยู่ของ กบิลดาบส บัดนี้อยู่ในเขตประเทศเนปาล ดู พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, 3.

⁹⁷ โกลิตะ ชื่อเดิมของพระโมคคัลลานะหรือพระมหาโมคคัลลานะ พระอัศวกรเบื้องซ้ายของ พระพุทธเจ้า เกิดที่หมู่บ้าน โกลิตคาม ไม่ไกลจากเมืองราชคฤห์ เป็นบุตรของพราหมณ์นายบ้านแห่งนั้น มารดาชื่อนาง โมคคัลลีพราหมณี เดิมเรียกชื่อว่าโกลิตะ ตามชื่อหมู่บ้านซึ่งบิดาของตนเป็นใหญ่ ต่อมาเรียก โมคคัลลานะ เพราะเป็นบุตรของนางพราหมณีโมคคัลลี หรือโมคคัลลานีนั่น ได้เป็นสหทัยกับอุปลิสสะ (คือพระสารีบุตร) มาแต่เด็ก ต่อมาทั้งสองได้ออกบวชเป็นปริพาชก อยู่ในสำนักของสญชัยปริพาชกจนกระทั่งอุปลิสสะได้พบ พระอัสสชิ สหทัยทั้งสองจึงได้มาเฝ้าพระพุทธเจ้า บวชในพระธรรมวินัย เมื่อบวชแล้ว ถึงวันที่ 7 โกลิตะ ซึ่งบัดนี้ เรียกว่า มหาโมคคัลลานะ ก็ได้บรรลุอรหัตผล ท่านได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะในทางมีฤทธิ์มาก ในตอนปลาย พุทธกาล ท่านถูกพวกโจรซึ่งได้รับจ้างจากพวกเดียริถย์ ลอบสังหารด้วยการทุบตีจนร่างแหลก พระพุทธเจ้าโปรด ให้ก่อสร้างสถูปบรรจุอัฐิธาตุของท่านไว้ใกล้ห่มประตูดเวฬุวัน ในเขตเมืองราชคฤห์ ชื่อของท่านนิยมเรียกกันง่าย ๆ ว่า พระโมคคัลลาน์ ดู พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, 302.

⁹⁸ สารีบุตร พระอัศวกรเบื้องขวาของพระพุทธเจ้า เกิดที่หมู่บ้านนาลกะ (บางแห่งเรียก นาลันทะ) ไม่ไกลจากเมืองราชคฤห์ เป็นบุตรแห่งตระกูลหัวหน้าหมู่บ้านนั้น บิดาชื่อวังคันตพราหมณ์ มารดาชื่อ สารีจึงได้นำมาว่าสารีบุตรแต่เมื่อยังเยาว์เรียกว่าอุปลิสสะ มีเพื่อนสนิทชื่อ โกลิตะ ซึ่งต่อมาคือพระมหาโมคคัลลานะ มีน้องชาย 3 คนชื่อ จุนทะ อุปเสนะ และเรวตะ น้องหญิง 3 คน ชื่อจาลา อุปจาลา และสิสุปจาลา ซึ่งต่อมาได้บวช ในพระธรรมวินัยทั้งหมด เมื่ออุปลิสสะและ โกลิตะจะบวชนั้น ทั้งสองคนไปเที่ยวดูมหรสพที่ยอดเขาด้วยกัน คราวหนึ่งไปดูแล้วเกิดความสลดใจ คิดออกแสวงหาโมกขธรรม และต่อมาได้บวชอยู่ในสำนักของสญชัยปริพาชก แต่ก็ไม่บรรลุจุดมุ่งหมาย จนวันหนึ่งอุปลิสสะปริพาชก พบพระอัสสชิเถระขณะท่านบิณฑบาต เกิดความเลื่อมใส ติดตามไปสนทนาขอลาหมัดคำสอน ได้ฟังความย่อเพียงคาถาเดียวก็ได้ดวงตาเห็นธรรม กลับไปบอกข่าวแก่ โกลิตะ แล้วพากันไปเฝ้าพระพุทธเจ้า มีปริพาชกที่เป็นศิษย์ตามไปด้วยถึง 250 คน ได้รับเอหิภิกขุอุปสมบท ทั้งหมดที่เวฬุวัน เมื่อบวชแล้วได้ 15 วัน พระสารีบุตรได้ฟังพระธรรมเทศนาเวทนาปริคคหสูตรที่พระพุทธเจ้าทรง แสดงแก่ที่ฆนขปริพาชก ณ ถ้าสุกรชาตา เขาคิชฌกูฏ ก็ได้บรรลุพระอรหัต ได้รับยกย่องเป็น เอตทัคคะในทางมี

เราผู้เที่ยวจาริกเพื่อ(แสวงหา)โพธิ์นี้ได้ทำสักการะพระพุทธรูปเจ้าผู้เป็นจอมแห่ง
ชนเหล่านั้นทุกพระองค์ อนึ่ง เราผู้แสวงหาสมาธินี้ได้ทำการบูชาทุกชนิดที่สามารถ
ทำได้แก่พระชินเจ้า¹⁰¹ทั้งหลาย ฯ (15)

สมาธินี้เราได้รับเพราะการ(ลงมือ)ปฏิบัติ เราได้กล่าวข้อปฏิบัติไว้หลาย
ประการ สมาธินี้ไม่ใช่สิ่งที่จะได้รับยาก สำหรับผู้ดำรงมั่นอยู่ในคุณทั้งหลายทั้งหมด ฯ
(16)

สมาธินี้ไม่ใช่สิ่งที่จะได้รับโดยยาก สำหรับผู้ไม่หิวกระหายในรสทั้งหลาย
ผู้ไม่โลภ ผู้ไม่ข้องอยู่ในตระกูลทั้งหลาย ผู้ไม่ริษยา ผู้อยู่ด้วยไมตรี ผู้ไม่มีความโกรธ ฯ
(17)

สมาธินี้มีไม่ใช่สิ่งที่จะได้รับโดยยาก สำหรับผู้ไม่มีความต้องการในสักการะ
และลาภทั้งหลาย ผู้มีการเลี้ยงชีพบริสุทธิ์ ผู้ไม่มีกิเลสเป็นเหตุให้กังวล ผู้มีศีลบริสุทธิ์
ผู้แก่แล้วกล้า ฯ (18)

ปัญญามาก และเป็นพระอัครสาวกฝ่ายขวา ท่านได้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธรูปเจ้าในการประกาศพระศาสนา
และได้รับยกย่องเป็น พระธรรมเสนาบดี คำสอนของท่านปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเป็นอันมาก เช่น สังคีติ-
สูตร และทศสูตร ที่เป็นแบบอย่างแห่งการสังคายนา เป็นต้น ท่านปรินิพพานก่อนพระพุทธรูปเจ้าไม่กี่เดือน เมื่อ
จวนจะปรินิพพาน ท่านเดินทางไปโปรดมารดาของท่านซึ่งยังเป็นมิจฉาทิฐิ ให้มารดาได้เป็นพระโสดาบันแล้ว
ปรินิพพานที่บ้านเกิด ด้วยบิณฑบาตทิศาปาโมกข์ หลังจากปลงศพแล้วพระจุนทะน้องชายของท่านนำอัฐิธาตุไปถวาย
พระบรมศาสดา พระองค์ตรัสว่าให้ก่อสร้างบรรจุอัฐิธาตุของท่านไว้ ณ พระเชตะวัน เมืองสาวัตถี ดู พระพรหม-
คุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, 438.

⁹⁹ อัครสาวก เขียนตามรูปศัพท์สันสกฤต ภาษาไทยมักใช้รูปศัพท์สันสกฤตผสมบาลีคือคำว่า
อัครสาวก แปลว่า สาวกผู้เลิศ, สาวกผู้ยอดเยี่ยม หมายถึงพระสารีบุตร (เป็นอัครสาวกเบื้องขวา) และพระมหา-
โมคคัลลานะ (เป็นอัครสาวกเบื้องซ้าย) ดู พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์
ฉบับประมวลศัพท์**, 521.

¹⁰⁰ กษายกาเล ในกาลที่ธรรมหมดสิ้นไป พระพุทธรูปเจ้าแต่ละพระองค์ทรงตรัสรู้ธรรม ประกาศ
พระศาสนาแล้วปรินิพพาน หลังจากพระพุทธรูปเจ้าทรงปรินิพพานแล้วพระสังฆกรรมจักรดำรงอยู่ไปตลอดระยะเวลา
หนึ่งจนถึงคราวเสื่อมและหมดสิ้นไปซึ่งเรียกว่า กัลป์ หลังจากหมดสิ้นพุทธันดรของพระพุทธรูปเจ้าพระองค์หนึ่ง
แล้วจึงจะมีการตรัสรู้ของพระพุทธรูปเจ้าพระองค์ใหม่ ในพุทธันดรหนึ่งจะไม่มีพระพุทธรูปเจ้าตรัสรู้พร้อมกัน 2
พระองค์ เพราะฉะนั้นการตรัสรู้ของพระพุทธรูปเจ้าพระองค์จึงเกิดขึ้นในกาลที่ธรรม(ของพระพุทธรูปเจ้าพระองค์ก่อน)
หมดสิ้นหรือหายไปแล้ว

¹⁰¹ พระชินเจ้า ชื่อเรียกพระพุทธรูปเจ้า ตามรูปศัพท์ จีน แปลว่า ชนะ (กิเลส)

สมาธินี้มีใช้สิ่งที่จะพึงได้โดยยาก สำหรับผู้มีความเพียรตลอดเวลา ผู้ไม่เบื่อหน่าย ผู้มีใจ(ต้องการ)อยู่ในป่า ผู้ดำรงอยู่ในธรรมเครื่องกำจัดกิเลส ผู้ตั้งใจมั่น อยู่ในในราตมยกษานติ¹⁰² ฯ (19)

สมาธินี้มีใช้สิ่งที่จะพึงได้รับโดยยาก สำหรับผู้ฝึกจิตดีแล้ว ผู้ไม่หยิ่งทรนง ผู้ดำรงอยู่ในข้อประพตติอันเป็นเครื่องกระตุ้น ผู้โน้มไปเพื่อจาคะ ผู้ไม่มีความโกรธ ฯ (20)

ลักษณะย่อยและลักษณะใหญ่¹⁰³ พุทธธรรม 18 ประการ ซึ่งพระนาคได้ประกาศไว้ ไม่ใช่จะได้รับโดยยากสำหรับผู้ประกอบด้วยความกำลังและความแก้แค้น ซึ่งทรงจำสมาธิอันสงบนี้ไว้ (21)

สัตว์ทั้งหลายที่พระพุทธเจ้าทรงเห็นด้วยจักขุ ก็พึงเป็นพระพุทธเจ้าในสมัยหนึ่ง ในพระพุทธเจ้าเหล่านั้น พระองค์หนึ่ง ๆ พึงมีพระชนมายุพัน โกลูกกลับเป็นอจินไตย ฯ (22)

ในพระพุทธเจ้าเหล่านั้น แต่ละพระองค์ก็มีศรัทธามีจำนวนเช่นกับทรายในทะเลทั้งสี่ แต่ละศรัทธาก็มีจำนวนเท่ากับศรัทธาทั้งหมดนั้น ฯ (23)

การกล่าวอานิสงส์¹⁰⁴ ทั้งหมดนั้นสำหรับผู้ทรงจำคาถาหนึ่งจากสมาธินี้ได้ ไม่พึงพรรณนาได้มาตราอะไร ๆ ก็หรือจะกล่าวอะไรอีกสำหรับผู้ศึกษาแล้วจำไว้ (ได้ทั้งหมด) ฯ (24)

¹⁰² ในราตมย ความไม่มัวเมา + กษานติ ความอดทน ความอดทนได้เพราะเห็นว่าทุกสิ่งไม่มีตัวตนจริงจึงไม่มีสิ่งที่เกิดขึ้นจริง

¹⁰³ ลักษณะใหญ่อาจหมายถึง มหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ ลักษณะย่อยอาจหมายถึงลักษณะย่อย 80 ประการ ดูหมายเหตุข้อที่ 122 และ 123

¹⁰⁴ อานิสงส์ ผลดีหรือผลที่น่าปรารถนาน่าพอใจ อันสืบเนื่องหรือพลอยได้จากกรรมดี, ผลอกเงยแห่งบุญกุศล, คุณ, ข้อดี, ผลที่เป็นกำไร, ผลได้พิเศษ, อานิสงส์มีความหมายต่างจาก ผล ที่เรียกชื่ออย่างอื่น โดยขอบเขตที่กว้างหรือแคบกว่ากัน หรือโดยตรงโดยอ้อม เช่น ทำกรรมดีโดยคิดต่อคนอื่นด้วยเมตตาแล้วเกิดผลดีคือมีจิตใจแจ่มชื่น สบาย ผ่อนคลาย เลือดลมเดินดี มีสุขภาพ ตลอดถึงว่าถ้าตายด้วยจิตอย่างนั้นก็ไปเกิดดี นี่เป็นวิบาก พร้อมกันนั้นก็ยังมีผลพวงอื่นๆ เช่น หน้าตาผ่องใส เป็นที่รักใคร่ชอบใจของคนอื่น อย่างนี้เป็นอานิสงส์ แต่ถ้าทำกรรมไม่ดีโดยคิดต่อคนอื่นด้วยโทสะแล้วเกิดผลร้ายต่อตนเองที่ตรงข้ามกับข้างต้น จนถึงไปเกิดในทุคติก็เป็นวิบาก และในฝ่ายร้ายนี้ไม่มีอานิสงส์ (วิบากเป็นผลโดยตรงและเป็นได้ทั้งข้างดีและข้างร้าย ส่วนอานิสงส์หมายถึงผลพวงพลอยหรืออกเงยในด้านดีอย่างเดียว) ดู พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, 538.

เทวดา อสูร ยักษ์ และคฤหกะ¹⁰⁵ ย่อมปรารถนาผู้สมาทานประพตฺธิชุตฺตคุณ¹⁰⁶
พระราชาทรงหลายย่อมดำเนินตามผู้ทรงจำสมาธิอันสงบซึ่งได้โดยยาก ฯ (25)

ข้าศึกทั้งหลายย่อมไม่มีย่ำยีผู้มีศิริซึ่งทรงจำสมาธิอันสงบอันได้โดยยาก
ที่พระชินเจ้าทั้งหลายทรงครอบครอง และเทวาททั้งหลาย นาคทั้งหลาย ดำเนินตาม
ทุกเมื่อ ฯ (26)

ผู้ทรงจำสมาธิอันสงบนี้ ย่อมมีปฏิภาณไม่สิ้นสุด มีพระสูตรจำนวนหนึ่งพันที่
ไม่สิ้นสุด ไม่มีความหลงลืมในกาลไหน ๆ ฯ (27)

ผู้ที่ฟังสมาธินี้แล้วทรงจำไว้ ในเวลาสุดท้ายซึ่งเป็นเวลาที่มกัย์ใหญ่ ก็จะได้
พบพระพุทธเจ้าพระนามว่าอมิตากะผู้ทรงเป็นผู้นำ และต่อมาจะได้เห็นโลกธาตุชื่อว่า
สุขาวดี ฯ (28)

หลังจากประกาศอันสงบเหล่านี้แล้ว พระศาสดาผู้สยัมภูก็ทรงเชื่อเชิญด้วย
พระองค์เองว่า ในกาลสุดท้ายแห่งเราผู้ปรินิพพานแล้ว พวกเธอพึงทรงจำสมาธิ
อันบริสุทธิ์นี้ไว้ ฯ (29)

พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ใน 10 ทิศ ทั้งในอดีตกาลและปรตฺตยบันพระชินเจ้า
ทั้งหมดทรงศึกษาในสมาธินี้ จึงได้ตรัสรู้โพธิอันปราศจากมลทิน อันไม่ถูกปรุงแต่ง ฯ
(30)

ปริวรรตที่ 2 ชื่อศาลเนตรราชปุรวโยคปริวรรต ในสมาธิราชสูตรอันมีศิริ
จบแล้ว ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ปริวรรตที่ 3 ภูตคุณวรรณประกาศนปริวรรต
(ว่าด้วยการประกาศคุณลักษณะที่มีอยู่จริง)

ในลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกจันทรประภาโพธิสัตว์ผู้เป็นกุมารแม้อีกว่า
คู่อ่อนกุมาร เพราะเหตุนั้น ในบัดนี้ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ใดมุ่งหวังประกาศพุทธคุณและลักษณะ

¹⁰⁵ จอมยักษ์ เป็นชื่อของวัชรปาณี

¹⁰⁶ คุณของผู้กำจัด หมายถึงผลดีของการรักษาชุตงค์ 13 ชุตงค์แต่ละข้อมีผลดีที่แตกต่างกัน เช่น
ผลดีของการอยู่ป่าเป็นวัตรมีดังนี้ 1. เป็นผู้ควรที่จะได้บรรลุซึ่งสมาธิที่ยังมิได้บรรลุ หรือเป็นผู้ควรที่จะรักษาไว้
ได้ซึ่งสมาธิที่ได้บรรลุแล้ว 2. สิ่งต่างๆ มีรูปอันไม่เป็นที่สัปายะเป็นต้น ย่อมไม่รบกวนจิตของอารัญญิกิกษุณั้น
ผู้อยู่ในเสนาสนะอันสงัด 3. กิษุผู้อยู่ในป่าเป็นปกติเป็นผู้สิ้นความสะดุ้งหวาดเสียวแล้ว ละความพอใจอาศัยใน
ชีวิตได้แล้ว ท่านย่อมได้เสวยรสแห่งความสุขอันเกิดแต่วิเวก 4. ภาวะที่เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งผ้าบังสุกุลเป็นปกติ
เป็นต้น ย่อมเป็นภาวะที่เหมาะสมแก่อารัญญิกิกษุณั้น ดู วิสุทธฺิ. 1/107.

อันมีอยู่จริงของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อถึงความกำหนดถือเอาไม่ว่าโดยอรรถ หรือโดยพยัญชนะว่า คำของเราทั้งหมด เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดไว้แล้วเพื่อ (ให้) เปล่ง ออกไป คุณก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์นั้นพึงเรียนเอาสมาธินี้เพื่อประโยชน์ของสัตว์ทั้งหมด พึงทำตนให้บรรลु ทรงจำ กล่าวบอก ประพฤติ ซึ่งแสดง สาธยาย พึงภาวนาโดยการภาวนาผู้เดียว พึงทำให้มาก และพึงประกาศแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร ฯ คุณก่อนกุมาร ก็พุทธคุณที่มีอยู่จริงของ พระตถาคตเหล่านั้นเป็นไฉน? คุณก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ในพระศาสนานี้ เข้าไปสู่ป่า หรืออยู่โคนไม้ อยู่ในที่กลางแจ้ง หรืออยู่กลางเรือนว่าง ย่อมตั้งใจศึกษาด้วยดี อย่างนี้ว่า พระผู้มี พระภาคเจ้าพระองค์นั้นเป็นพระตถาคต อรหันต์ ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ถึงพร้อมด้วยวิชา และจรณะ เป็นพระสุคต รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบรูชอย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและ มนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า ผู้ก่वन ฯ พระตถาคตเจ้าพระองค์นั้นเป็นผลิตผลแห่งบุญ ทั้งหลาย ฯ ไม่ก้าจัดกุศลมูลทั้งหลาย ฯ ประดับด้วยกษานติ ฯ เป็นที่มาแห่งขุมทรัพย์คือบุญทั้งหลาย ฯ ถึงความมงคงามด้วยอนุพยัญชนะ¹⁰⁷ ฯ ประดับด้วยพุทธลักษณะ¹⁰⁸ ฯ มีอารมณ์เหมาะสม ฯ ไม่น่า

¹⁰⁷ อนุพยัญชนะ ลักษณะน้อยๆ, พระลักษณะข้อปลีกย่อยของพระมหาบุรุษ (นอกเหนือจาก มหาบุรุษลักษณะ 32) อีก 80 ประการ คือ 1. มีนิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาทอันเหลืองงาม 2. นิ้วพระหัตถ์และนิ้ว พระบาทเรียวยอกไป โดยลำดับแต่ต้นจนปลาย 3. นิ้วพระหัตถ์ แลนิ้วพระบาทกลมคุดจนชายข้างกลิ้งเป็นอันดี 4. พระนขาทั้ง 20 มีสีอันแดง 5. พระนขาทั้ง 20 นั้นงอนงามซ้อนขึ้นเบื้องบนมิได้ค้อมลงเบื้องต่ำ คุดเล็บแห่ง สามัญชนทั้งปวง 6. พระนขานั้นมีพรรณอันเกลี้ยงกลม สนิทมิได้เป็นริ้วรอย 7. ข้อพระหัตถ์และข้อพระบาท ซ่อนอยู่ในพระมังสะ มิได้สูงขึ้นปรากฏออกมามากนอก 8. พระบาททั้งสองเสมอกัน มิได้ย่อมใหญ่กว่ากัน มาตรฐาน ว่าเท่าเมล็ดงา 9. พระดำเนินงามดุจอาการเดินแห่งกฤษราชชาติ 10. พระดำเนินงามดุจสีหราช 11. พระดำเนินงาม ดุจดำเนินแห่งหงส์ 12. พระดำเนินงามดุจอุสกราชดำเนิน 13. ขณะเมื่อยืนจะย่างดำเนินนั้น ยกพระบาทเบื้องขวา อย่างไม่ก่อน พระกายเยื้องไปข้างเบื้องขวา ก่อน 14. พระขานุมณฑลเกลี้ยงกลมงามบริบูรณ์ บ่มิได้เห็นอัญฐิสะบ้า ปรากฏออกมามากนอก 15. มีบุรุษพยัญชนะบริบูรณ์ คือมิได้มีกิริยามารยาทคล้ายสตรี 16. พระนาภิมิได้บ่งพร่อง กลมงามมิได้วิกลในที่ใดที่หนึ่ง 17. พระอุทรมีสัณฐานอันลึก 18. ภายในพระอุทรมีรอยเวียนเป็นทักษิณาวฏฏ 19. ถ้าพระเพลาทั้งสองกลมงามดุจล่ำสุวรรณกัททลี 20. ถ้าพระกรทั้งสองงามดุจวงแห่งเอราวัณเทพยหัตถิ 21. พระอังคาพยพใหญ่น้อยทั้งปวงจำแนกเป็นอันดี คือ งามพร้อมทุกสิ่งหาที่ตำหนิบ่มิได้ 22. พระมังสะที่ควรจะ หนักก็หนา ที่ควรจะบางก็บางตามที่ทั่วทั้งประสรีรกาย 23. พระมังสะมิได้หคุดในที่ใดที่หนึ่ง 24. พระสรีรกาย ทั้งปวงปราศจากต่อมและไฝปาน มูลแมลงวันมิได้มีในที่ใดที่หนึ่ง 25. พระกายงามบริสุทธิ์พร้อมสมกัน โดย ตามลำดับทั้งเบื้องบนแลเบื้องล่าง 26. พระกายงามบริสุทธิ์พร้อมสิ้นปราศจากมลทินทั้งปวง 27. ทรงพระกำลัง มาก เสมอด้วยกำลังแห่งกฤษราชชาติ ประมาณถึงพัน โกฎิข้าง ถ้าจะประมาณด้วยกำลังบุรุษก็ได้ถึงแสน โกฎิบุรุษ 28. มีพระนาสิกอันสูง 29. สัณฐานนาสิกงามแจ่ม 30. มีพระโอษฐ์เบื้องบนเบื้องต่ำมิได้เข้าออกกว่ากัน เสมอเป็น อันดี มีพรรณแดงงามดุจสีผลตำลึงสูง 31. พระทนต์บริสุทธิ์ปราศจากมูลมลทิน 32. พระทนต์ขาวดุจดังสีสังข์ 33. พระทนต์เกลี้ยงสนิทมิได้เป็นริ้วรอย 34. พระอินทรีย์ทั้ง 5 มีจักขุนทรีย์เป็นอาทิงามบริสุทธิ์ทั้งสิ้น

35. พระเยซูทั้ง 4 กลมบริบูรณ์ 36. ดวงพระพักตร์มีสัณฐานยาวสวย 37. พระปรารักษ์ทั้งสองคู่ปลั่งงามเสมอกัน
 38. ลายพระหัตถ์มีรอยอันลึก 39. ลายพระหัตถ์มีรอยอันยาว 40. ลายพระหัตถ์มีรอยอันตรง บมีได้ค้อมคด 41. ลาย
 พระหัตถ์มีรอยอันแดงรุ่งเรือง 42. รัศมีพระกายโอภาสเป็นปริมณฑลโดยรอบ 43. กระจุกพระปรารักษ์ทั้งสอง
 เกร็งครัดบริบูรณ์ 44. กระจุกพระเนตรกว้างแลยาวงามพอสมกัน 45. ดวงพระเนตรก่อปรด้วยประสาททั้ง 5
 มีขาวเป็นอาทิห้องใสบริสุทธิ์ทั้งสิ้น 46. ปลายเส้นพระโลมาทั้งหลายมีไต้งอมไต้คด 47. พระชีวหามีสัณฐาน
 อันงาม 48. พระชีวหาอ่อนบมีได้กระด้างมีพรรณอันแดงเข้ม 49. พระกรรมทั้งสองมีสัณฐานอันยาวดุจกลีบปทุม
 ชาติ 50. ช่องพระกรรมมีสัณฐานอันกลมงาม 51. ระเบียบพระเส้นทั้งปวงนั้นสละสลวยบมีได้หุดู่ในที่อันใด
 อันหนึ่ง 52. แฉวพระเส้นทั้งหลายซ่อนอยู่ในพระมิ่งสะทั้งสิ้น บมีได้เป็นคลื่นฟูขึ้นเหมือนสามัญชนทั้งปวง
 53. พระเศียรมีสัณฐานงามเหมือนฉัตรแก้ว 54. ปริมณฑลพระนลาฏโดยกว้างยาวพอสมกัน 55. พระนลาฏมี
 สัณฐานอันงาม 56. พระโขนงมีสัณฐานอันงามดุจคันธอันอันก่อไว้ 57. พระโลมาที่พระโขนงมีเส้นอันละเอียด
 58. เส้นพระโลมาที่พระโขนงงอกขึ้นแล้วล้มราบไปโดยลำดับ 59. พระโขนงนั้นใหญ่ 60. พระโขนงนั้นยาวสุด
 ทางพระเนตร 61. ผิวพระมิ่งสะละเอียดทั่วทั้งพระกาย 62. พระสรีรกายรุ่งเรืองไปด้วยสิริ 63. พระสรีรกายมิได้
 มัวหมอง ผ่องใสอยู่เป็นนิตย์ 64. พระสรีรกายสดชื่นดุจดวงดอกปทุมชาติ 65. พระสรีรสัมผัสอ่อนนุ่มสนิท บมี
 ได้กระด้างทั่วทั้งพระกาย 66. กลิ่นพระกายหอมฟุ้งดุจกลิ่นสุคนธ์กฤษณา 67. พระโลมามีเส้นเสมอกันทั้งสิ้น
 68. พระโลมามีเส้นละเอียดทั่วทั้งพระกาย 69. ลมอัสสาสะและปีศาจสะลมหายพระทัยเข้าออกก็เดินละเอียด
 70. พระโอรุมีสัณฐานอันงามดุจเข็ม 71. กลิ่นพระโอรุหอมดุจกลิ่นอบต 72. พระเกศาเป็นแสง 73. กลิ่น
 พระเกศาหอมฟุ้งจรดลบ 74. พระเกศาหอมดุจกลิ่นโกมลบุปผชาติ 75. พระเกศาที่มีสัณฐานเส้นกลมสลวย
 ทุกเส้น 76. พระเกศาตาสนิททั้งสิ้น 77. พระเกศาก่อปรด้วยเส้นอันละเอียด 78. เส้นพระเกศามิได้ยุ่งเหยิง 79. เส้น
 พระเกศาเวียนเป็นทักษิณาวฏทุกๆ เส้น และ 80. วิจิตรไปด้วยระเบียบพระเกตุมาลา กล่าวคือถ้องแฉวแห่ง
 พระรัศมีอันโชติการขึ้น ณ เบื้องบนพระอุตม์กสิโรดมฯ ดู พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรม
 พุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, 486.

¹⁰⁸ พุทธลักษณะ ลักษณะของพระพุทธเจ้า เป็นเช่นเดียวกับลักษณะของมหาบุรุษ ซึ่งมีคติเป็น 2
 ประการคือ หากครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ และหากออกบวชจะได้เป็นพระพุทธเจ้า มหาบุรุษลักษณะ
 มี 32 ประการ มาในมหาปทานสูตร แห่งทีฆนิกาย มหาวรรค และลักษณะสูตร แห่งทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
 พระสุตตันตปิฎก คือ 1. สุปติฎฐิตปาโท มีฝ่าพระบาทราบเสมอกัน 2. เหนฐฐาปาตเลสุ จุกุภานิ ชาตานิ ลายพื้น
 พระบาทเป็นจักร 3. आयตฺปนฺนํหิ มีสันพระบาทยาว (ถ้าแบ่ง 4, พระขงตั้งอยู่ในส่วนที่ 3) 4. ทิฆงฺกุสิ มีนิ้วยาว
 เรียว (หมายถึง นิ้วพระหัตถ์และพระบาทด้วย) 5. มุทุตฺถนฺนํหุตฺตปาโท ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่ม
 6. ชาลหุตฺตปาโท ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีลายดุจตาข่าย 7. อุตฺตฺตงฺขปาโท มีพระบาทเหมือนสังข์ว่า อัฐิ
 ข้อพระบาทตั้งลอยอยู่หลังพระบาท กลับกลอกได้คล่อง เมื่อทรงดำเนินผิดกว่าสามัญชน 8. เณมิขงฺโข พระขงฆ์
 เรียวดุจแข้งเนื้อทราย 9. ฐิตโก ว โนมนฺนโต อุโกหิ ปาณิตเลหิ ชณฺณกานิ ปรามสตี เมื่อขึ้นตรง พระหัตถ์ทั้ง 2
 ลูบจับถึงพระชานู 10. โกโสหิตวตฺตคฺคฺยโห มีพระคชหะเร้นอยู่ในศึก 11. สุวณฺณวณฺโณ มีจิวรรณดุจสีทอง
 12. สุขุมจฺฉวิ พระฉวีละเอียด รุติละอองไม่ติดพระกาย 13. เอเกกโลโม มีเส้นพระโลมาเฉพาะมุมละเส้นๆ
 14. อุทฺทคฺคฺโลโม เส้นพระโลมาตาสนิท เวียนเป็นทักษิณาวฏ มีปลายงอนขึ้นข้างบน 15. พุรฺหมุชฺคฺคฺโต พระกาย
 ตั้งตรงดุจท้าวมหาพรหม 16. สดฺตฺตฺสฺสโต มีพระมิ่งสะอุมเต็มในที่ 7 แห่ง (คือ หลังพระหัตถ์ทั้ง 2, และหลัง

การกล่าวสรรเสริญลักษณะของพระชินเจ้าให้หมดสิ้นแม้บุคคลกล่าว
สิ้นพันกัลป์อันมาก ก็ไม่ใช่จะทำได้ง่าย คุณที่พระชินเจ้าทั้งหลายเมื่อทรงแสวงหา
สมาธิอันสงบประเสริฐนี้ทรงได้รับก็เช่นเดียวกัน ฯ (1)

หญิงสาวผู้มีรูปงดงามน่าดูยิ่งนัก มีร่างกายประดับแล้ว น่ารัก ซึ่งเราผู้มีใจ
ไม่หัดหู่ ผู้แสวงหาสมาธิอันสงบประเสริฐนี้ได้ให้แล้วในกาลก่อน ฯ (2)

ทรัพย์ ข้าวเปลือก ทาสี ทาส ของเราก้เช่นกัน ทั้งแก้วมณี ไข่มุก ทอง เงิน
ก็เช่นเดียวกัน เราผู้มีใจไม่หัดหู่ ผู้แสวงหาสมาธิอันสงบประเสริฐนี้ สละแล้ว ฯ (3)

สร้อยไข่มุกอันหลากหลายด้วยแก้วมณีและรัตนะ ด้ายที่ทอด้วยทองเป็นรูปสังข์
ที่เจดจรัส เราเมื่อแสวงหาสมาธิอันสงบประเสริฐนี้ สละแล้วแก่พระพุทธเจ้าผู้เป็นผู้นำ
ทั้งหลาย ในกาลก่อน ฯ (4)

ดอกไม้ที่มีกลิ่นหอมคดียิ่ง และดอกไม้ที่มีในฤดูฝนอันเราผู้ทำจิตอันยอดเยี่ยม
และไม่มีสิ่งใดเกินกว่าให้เกิดขึ้นแล้ว สละแล้วที่เจดีย์ของพระชินเจ้าทั้งหลาย ตลอด
โกฏีกัลป์อันไม่มีกำหนด ไม่มีที่สิ้นสุด ฯ (5)

เช่นเดียวกัน ธรรมทาน อันเราผู้อยู่ในบริษัท ทำความยำเกรงให้เกิดขึ้นแล้ว
ได้ให้แล้ว เรารับให้ธรรมทานแล้วไม่เคยมีความคิดเกิดขึ้นเลยว่า ความมีชื่อเสียง
พึงมีแก่เรา ฯ (6)

ในกาลก่อน เพื่อได้รับคุณเหล่านี้ เราจึงอยู่ป่าที่ตึลเศ ที่มีเสียงน้อยเป็นนิตย์
เราเป็นผู้มากไปด้วยความสงสารตลอดกาลเป็นนิตย์ มีความคิดเสมอว่า เราพึงได้
พุทธชญาณ ฯ (7)

เราไม่เคยแม้แต่จะคว่ำเอาวัสสูอันเป็นที่รักที่สุดมาบริโภคเอง เราให้
ไทยธรรม¹¹⁰ อันมาก ตลอดเวลาเรามีความคิดว่า เราพึงได้รับพุทธชญาณ ฯ (8)

เรามีปกติเป็นผู้ไม่กระด้าง อ่อนหวาน แจกทาน มีใบหน้ายิ้มแย้มทรงจำ
ศรุต¹¹¹ มีเสียงกล่าวเบาๆ มีคำอ่อนหวานด้วยดี เป็นที่รักของชนเป็นอันมาก ชน
ทั้งหมดไม่อึดด้วยการเห็นเรา (ต้องการเห็นพระโพธิสัตว์อยู่เสมอ) ฯ (9)

เราไม่มีความอยากได้แม้สักขณะหนึ่ง ไม่เคยอิจฉาตลอดภพ 10,000 ได้เป็น
ผู้อัมในภินทบาทในกาลทั้งปวง ได้เว้นการนิมนต์ทั้งหมดไม่มีส่วนเหลือ ฯ (10)

¹¹⁰ ไทยธรรม ของควรให้, ของทำบุญต่างๆ ของถวายพระ

¹¹¹ ศรุต ข้อที่ได้ฟังมา, สิ่งที่สืบทอดกันมาโดยวิธีมุขปาฐะ, ความรู้

ชนเหล่าใดเป็นพหูสูต¹¹² ทรงจำศรุต ทรงจำแม่ (เพียง) คาถาประกอบด้วยบท 4 จากสมาธินี้ ชนเหล่านั้น เราได้ทำความรัก อันไม่มีความรักอื่นยิ่งกว่า อันยอดเยี่ยมให้เกิดขึ้นแล้วกระทำสักการะทุกเมื่อฯ (11)

เราให้ทานหลายอย่าง ไม่มีที่สิ้นสุด และทั้งรักษาศีลตลอดคราตรีนาณ เราผู้แสวงหาสมาธิอันสงบประเสริฐนี้ได้ทำการบูชาเป็นอันมากในพระวินายกทั้งหลาย ฯ (12)

บุคคลพึงให้ทานทำโลกธาตุนันมาก มีหลายแบบ ไม่มีที่สิ้นสุดให้เต็มด้วยมณี และรัตนะ กับบุคคลผู้ทรงจำคาถาหนึ่งจากสมาธินี้ บุญ (คือการทรงจำคาถา)นี้ ย่อมดีกว่าบุญ (ชนิดแรก) นั้น ฯ (13)

ดอกไม้บางชนิดมีอยู่มากเท่าใด ดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม นารีธรรมยังคงาม ก็เหมือนอย่างนั้น บุคคลผู้ต้องการบุญ พึงบูชาพระชินเจ้าด้วยดอกไม้เหล่านั้น ลิ่นกัลป์แม้มาก ไม่มีที่สิ้นสุด ไม่มีประมาณ ฯ (14)

เครื่องดนตรีบางอย่างมีมากเท่าใด โภชนะ ข้าว น้ำ และผ้าอันมากก็เช่นนั้น บุคคลผู้ต้องการบุญ พึงบูชาพระชินเจ้าด้วยวัตถุเหล่านั้น ลิ่นกัลป์แม้มาก ไม่มีที่สิ้นสุด ไม่มีประมาณ ฯ (15)

อนึ่ง บุคคลใดทำจิตเพื่อตรัสรู้อันประเสริฐให้เกิดขึ้นว่า เราพึงเป็นพระชินเจ้า ผู้สวยามภู ผู้ธรรมราช¹¹³ บุคคลทรงจำคาถาหนึ่งบทนี้จากสมาธิ บุญอันดีงาม (ของผู้ทรงจำคาถาจากสมาธินี้) ย่อมพิเศษกว่าบุคคลแรกนั้น ฯ (16)

บุคคลพึงกล่าวอานิสงส์ตลอดกัลป์อันมากเท่ากับทรายในแม่น้ำคงคา ก็ไม่สามารถพรรณนาให้สิ้นสุดได้ ผู้ที่ทรงจำสมาธิได้รับบุญมากกว่า ฯ (17)

ดูก่อนกุมาร เพราะฉะนั้น ในบัดนี้ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์พึงเรียนเอา ทรงจำ บอกกล่าว ทำตนาให้บรรลุมหาธรรมนั้น ฯ ครั้นเรียนเอา ทรงจำ บอกกล่าว ได้บรรลุแล้ว พึงตามประกอบความเพียรด้วยการภาวนาผู้เดียว ฯ ข้อนั้นจักมีเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนมาก เพื่อความสุขของชนมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข ของชนหมู่มากและของเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย ฯ ทราบว่า ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ในเวลานั้น ว่า

¹¹² พหูสูต ผู้ได้อันได้ฟังมามาก คือทรงจำธรรมและรู้ศิลปวิทยามาก, ผู้เล่าเรียนมาก, ผู้ศึกษามาก, ผู้คงแก่เรียน

¹¹³ พระชินเจ้า (พระผู้ทรงชนะกิเลส), พระสวยามภู (พระผู้เป็นเอง บาลีว่า สยามภู), พระธรรมราช (พระผู้เป็นราชาแห่งธรรม) เป็นชื่อเรียก (ไวพจน์) ของพระพุทธเจ้า

เพราะฉะนั้น บุคคลได้ฟังอันสงส์อันดีงามของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ฟังยก
แสดงสมานินี้ที่พระพุทธเจ้าทรงพรรณนาไว้แล้วโดยพลัน ฯ (18)

พระพุทธเจ้า 730 ล้านองค์เราได้ทำสักการะแล้วในชาติก่อนทั้งหลาย
พระสูตรนี้พระพุทธเจ้าเหล่านั้นทุกพระองค์ทรงประกาศแล้ว ฯ (19)

พระสูตรนี้เรียกว่ามหากรณเขตาร (การข้ามลงสู่ความเกิดมหากรณา)
เราศึกษากระทั่งเป็นพหูสูต แล้วพุทธธรรมก็ไม่ใช่ว่าฟังได้โดยยาก ฯ (20)

ในกาลอันมีในภายหลัง เมื่อพระโลกนาถทรงนิพพานแล้ว จักมีภิกษุ
ผู้ไม่ตำรวมจำนวนมากที่ไม่มีความต้องการในความเป็นพหูสูต ฯ (21)

ภิกษุเหล่านั้นจักกล่าวลักษณะของศีล แต่ไม่มีความต้องการด้วยศีล จักกล่าว
ลักษณะสมาธิ แต่ไม่มีความต้องการด้วยสมาธิ ฯ (22)

จักกล่าวลักษณะของปรัชญา แต่ไม่มีความต้องการด้วยปรัชญาภิกษุจำนวน
มากกล่าวถึงความหลุดพ้น แต่ไม่มีความต้องการด้วยความหลุดพ้น ฯ (23)

เหมือนกับบุรุษบางคนกล่าวคุณทั้งหลายของไม้จันทน์ว่า ธรรมดาว่าไม้จันทน์
อันเช่นนี้ มีกลิ่นหอม นารี نرمย์ ฯ (24)

ที่นั่น บุรุษบางคนอื่นอีกก็ถามคนนั้นอย่างนี้ว่า ท่านกล่าวลักษณะของ
ไม้จันทน์ที่ท่านถือเอาแล้วหรือ? ฯ (25)

เขาเพียงกล่าวตอบคนนั้นว่า เรากล่าวลักษณะกลิ่นไม้จันทน์ที่เรา(ขาย) เลี้ยง
ชีวิต แต่เราไม่ได้ใช้กลิ่นนั้น ฯ (26)

ในกาลอันมีในภายหลัง จักมีการเลี้ยงชีพด้วยการกล่าวลักษณะของศีลของคน
ทั้งหลายผู้ไม่ประกอบแม้ในความเพียร แต่ศีลของคนเหล่านั้นย่อมไม่มี ด้วยประการ
ฉะนี้ ฯ (27)

ในกาลอันมีในภายหลัง จักมีการเลี้ยงชีพด้วยการกล่าวลักษณะของสมาธิ
ของคนทั้งหลายผู้ไม่ประกอบแม้ในความเพียร แต่สมาธิของคนเหล่านั้นย่อมไม่มี
ด้วยประการฉะนี้ ฯ (28)

ในกาลอันมีในภายหลัง จักมีการเลี้ยงชีพด้วยการกล่าวลักษณะของปรัชญา
ของคนทั้งหลายผู้ไม่ประกอบแม้ในความเพียร แต่ปรัชญาของคนเหล่านั้นย่อมไม่มี
ด้วยประการฉะนี้ ฯ (29)

ในกาลอันมีในภายหลัง จักมีการเลี้ยงชีพด้วยการกล่าวลักษณะของความ
หลุดพ้น ของคนทั้งหลายผู้ไม่ประกอบแม้ในความเพียร แต่ความหลุดพ้นของคน
เหล่านั้นย่อมไม่มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ (30)

เหมือนอย่างว่าบุรุษเฉื่อยใจบางคนนั่นเอง หากฟังเป็นที่ดูหมิ่นของมหาชน และภายหลังเขาได้ขุมทรัพย์ เป็นธนบดี¹¹⁴ แล้วก็ฟังเป็นที่สักการะของชนทั้งหลาย ฯ

(31)

ตราบใดที่บุคคลยังไม่ได้สมาธินี้ ยังไม่เป็นผู้ที่เทวดา มนุษย์กุ่มกัณฑ์ และรากษสนับถือมากในโลกนี้ ก็เหมือนกับบุรุษเฉื่อยใจผู้สิ้นความหมาย ฯ (32)

เมื่อใด บุรุษผู้บัณฑิตได้รับภูมินี้อันเป็นขุมทรัพย์แห่งธรรมซึ่งวัดค่ามิได้ในกาลนั้น เทวดา มนุษย์ ย่อมยังความต้องการให้เกิดขึ้นในบุรุษนั้น และเขายอมให้ทรัพย์ที่ไม่มีทรัพย์อื่นยอดเยี่ยมกว่าแก่หมู่มืดทั้งหลาย ฯ (33)

เพราะฉะนั้น บุคคลครั้ง ได้ฟังอันสงฆ์อันประณีตยิ่งที่พระชินเจ้าทรงพรรณนาไว้แล้ว จงละชื่อเสียง ลาภ และความสุขทั้งมวล ยกแสดงสมาธิอันสงบประเสริฐนี้ ฯ (34)

พระพุทธเจ้าทุกพระองค์รอบทิศ ผู้นิพพานดีแล้ว และแม้พระพุทธเจ้าในอนาคตและปรตยุบัน ทุกพระองค์ทรงศึกษาสมาธินี้ จึงได้รู้แจ้งโพธิอันหาสิ่งเปรียบมิได้ เป็นอจินไตย ฯ (35)

จันทรประภาโพธิสัตว์ผู้กุมาร มีจิตราเริง ยืนอยู่ต่อพระพักตร์พระชินเจ้าแล้ว กล่าววาจาว่า ข้าพระพุทธเจ้าจักทรงจำพระสูตรนี้ไว้ในกาลแห่งพระองค์ผู้ทรงเป็นบุรุษผู้ประเสริฐทรงนิพพานแล้ว ฯ (36)

ในกาลแม้มีภัยใหญ่นั้น ข้าพระพุทธเจ้าจะสละร่างกายและชีวิตและแม้ความสุขที่มีอยู่ในโลก แล้วจำสมาธิอันสงบประเสริฐนี้ไว้ ฯ (37)

ข้าพระพุทธเจ้าเห็นสัตว์ที่ถึงทุกข์ ถึงความไม่มีที่พึ่ง จะทำมหากุณาให้เกิดในหมู่มืดัว เข้าไปตั้งไมตรีในสัตว์เหล่านั้นแล้วแสดงสมาธิอันสงบประเสริฐนี้ ฯ (38)

ในเวลานั้น ผู้ทรงจำสมาธินี้ไม่น้อยกว่า 500 ท่านได้ลุกขึ้น (กล่าว) ในท่านเหล่านั้นได้มี (จันทรประภาโพธิสัตว์) กุมารเป็นหัวหน้า ในการที่จะกำหนดเอาพระสูตรอันประเสริฐ อันดิงามนี้ ฯ (39)

ปรีวรัตที่สาม ชื่อว่า ภูตคุณวรุณปรกาศนปรีวรัต ในสมาธิราชอันมีศิริ

จบแล้วด้วยประการฉะนี้ ฯ

¹¹⁴ ธนบดี ผู้เป็นเจ้าของทรัพย์ คนรวย

ปริวรรตที่ 4 พุทธานุสมฤติปริวรรต
(ว่าด้วยการตามระลึกถึงพระพุทธเจ้า)

ทราบว่าการนั้น จันทรประภาผู้เป็นกุมารได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าดังนี้ ว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า คำที่กล่าวกันว่า สมภาสิ สมภาสิ ฯ คำว่าสมภาสินี้เป็นชื่อเรียกกรรมข้อไหน ? เมื่อจันทรประภาโพธิสัตว์กราบทูลอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับจันทรประภาผู้เป็นกุมารดังนี้ ว่า คุณก่อนกุมาร ที่เรียกว่าสมภาสิ สมภาสิ นั่นคือ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งของจิต ฯ ความไม่เกิดขึ้น ฯ ความไม่สืบต่อ ฯ ความรู้ความสืบต่อ ฯ ความมีภาระอันนำออกแล้ว ฯ ญาณของพระตถาคต ฯ ความยิ่งใหญ่แห่งพระพุทธเจ้า ฯ การเยี่ยวยาราคะ ฯ ความสงบระงับโทสะ ฯ ความละโมหะ ฯ ความประกอบความเพียร ฯ ความเว้นจากสิ่งที่ไม่เหมาะสม ฯ ความพอใจในกุศลธรรม ฯ ความใคร่จะหลุดพ้นจากสังสาร ฯ ความปฏิบัติตามอัชฌาตัย ฯ การเสพรธรรมเป็นเครื่องตื่น ฯ การตามประกอบการประหาร (กิเลส) ฯ การรักษากุศลธรรม ฯ ความไม่พิศواسในการเกิดขึ้นทั้งหลาย ฯ ความไม่ปรุงแต่งให้ยิ่งขึ้น ฯ ความไม่ใส่ใจถึงกรรม (และ) อายตนะที่มีอยู่ในตน ฯ ความไม่ฟุ้งซ่านตามอายตนะภายนอก ฯ ความไม่ยกตน ฯ ความไม่ข่มคนอื่น ฯ ความไม่สิ้นสุดในกุศลทั้งหลาย ฯ ความไม่พิศواسในปุถุชน ฯ เป็นผลผลิตของศีล ฯ อันใคร ๆ ไม่สามารถโจมตีได้ ฯ ความไม่บีบบังคับในชนเหล่าอื่น ฯ การคอยปกป้องมิตรมิตร ฯ การรักษามนตร์ลับ ฯ ความไม่เบียดเบียน ฯ ไม่บีบบังคับผู้มีศีลทั้งหลาย ฯ ความมีคำพูดอันมีลักษณะ ฯ ความไม่อาศัยในไตรภาคีทั้งสิ้น ฯ ความว่างในธรรมทั้งปวง ฯ กษานติอันเหมาะสม ฯ ความพอใจอย่างแรงกล้าในสรรพัญญาน¹¹⁵ คุณก่อนกุมารนี้เรียกว่า สมภาสิ สมภาสิ ฯ การปฏิบัติและไม่ปฏิบัติในธรรมมีอย่างนี้เป็นรูปนี้แหละกุมาร เรียกว่า สมภาสิ ฯ

ทราบว่าการนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ในเวลานั้นว่า

เราได้เปิดประตูแห่งอมฤต ได้บอกสภาวะแห่งธรรมอันเช่นใด เราได้แสดงความเกิดขึ้นอันเช่นใด ได้ประกาศความดับ (นิรวาน) พร้อมทั้งอานิสงส์ ฯ (1)

เธอพึงเว้นมิตรชั่วในกาลทุกเมื่อ และพึงคบมิตรดีงาม¹¹⁶ อนึ่ง เธอพึงละหมู่มชนทั้งหลายแล้วอยู่ในป่า พึงเจริญจิตให้มีไมตรีในกาลทุกเมื่อ ฯ (2)

¹¹⁵ ตรงกับบาลีว่า สัพพัญญุตญาณ ไทยว่า สัพพัญญุตญาณ ญาณที่รู้ทุกสิ่ง

¹¹⁶ ปาปมิตร เพื่อนชั่ว, กัลยาณมิตร เพื่อนดี เพื่อน ผู้ร่วมธุระร่วมกิจร่วมการหรือร่วมอยู่ในสภาพอย่างเดียวกัน, ผู้ชอบพอรักใคร่คบหากัน, ในทางธรรม เนื้อแท้ของความเป็นเพื่อน อยู่ที่ความมีใจหวังดีปรารถนาดีต่อกัน กล่าวคือ เมตตา หรือไมตรี เพื่อนที่มีคุณสมบัติเช่นนี้ เรียกว่า มิตร การคบเพื่อนเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งอย่างหนึ่ง ที่จะนำชีวิตไปสู่ความเสื่อมความพินาศ หรือสู่ความเจริญงอกงาม พึงหลีกเลี่ยงมิตรเทียมและเลื้อกคบหากันที่เป็นมิตรแท้ บุคคลที่ช่วยชี้แนะแนวทาง ชักจูงตลอดจนแนะนำสั่งสอน ชักนำผู้อื่นให้ดำเนินชีวิตที่ดีงาม

และเธอพึงรักษาศีลให้บริสุทธิ์ในกาลทุกเมื่อ พึงประสบความยินดีใน
 ฐตธรรม¹¹⁷ทั้งหลายในกาลทุกเมื่อ เธอพึงเสพตยาละ¹¹⁸ และปรัชญา สมาธินี้จักเป็น
 สิ่งที่มีใช้ได้โดยยาก ฯ (3)

ลำดับนั้น ครั้นได้รับภูมิอันสงบนี้ ซึ่งมีโชภุมิของพระศราวกผู้ปลุชน¹¹⁹ เธอ
 เป็นผู้ประจักษ์ต่อธรรมของพระสุคต จักได้รับพุทธคุณทั้งหลายอันเป็นอจินไตย ฯ (4)

เธอได้เห็นคนทั้งหลายผู้เป็นดังภษณะและมีพุทธิ พึงชักชวนคนเหล่านั้นใน
 โภธิจิต¹²⁰ ประดิษฐานไว้ในชญาณอันไม่มีสิ่งใดโดยดัดเยียมกว่า สมาธินี้จักไม่ใช่สิ่ง
 จะได้รับโดยยาก ฯ (5)

ความต้องการในประโยชน์พึงเกิดขึ้นอีกแก่บุคคลผู้พิจารณาอาหาร (และ) ผล
 ที่ได้นี้ โดยการแสวงหาและการบริโภคนั้น สมาธินี้จักไม่ใช่สิ่งที่จะได้โดย
 ยาก ฯ (6)

ถือว่าสมาธินี้เป็นศูนย์กลาง ดำรงอยู่บนระหม่อมแห่งผู้มีศีลบริสุทธิ์ทั้งหลาย
 ธรรมทั้งหลาย ตั้งมั่น โดยสภาวะทุกเมื่อ คนพาลทั้งหลายผู้มีการปฏิบัติสมาธิที่ไม่
 ถูกต้อง ย่อมไม่รู้จัก (สมาธินี้) ฯ (7)

ให้ประสบผลดีและความสุข ให้เจริญก้าวหน้า ให้พัฒนาในธรรม แม้จะเป็นบุคคลเสมอกัน หรือเป็นมารดาบิดา
 ครูอาจารย์ ตลอดทั้งพระสงฆ์ จนถึงพระพุทธเจ้า ถิ่นนับว่าเป็นเพื่อน แต่เป็นเพื่อนใจดี หรือเพื่อนมีธรรม
 เรียกว่า กัลยาณมิตร แปลว่า มิตรดีงาม มิตรดีงามมีคุณสมบัติที่เรียกว่า มิตรดีงามธรรม หรือธรรมของมิตรดีงาม 7
 ประการ คือ 1. ปิโย น่ารัก ด้วยมีเมตตา เป็นที่สบายจิตสันนิใจ ชวนให้อยากเข้าไปหา 2. กรุ น่ารักด้วยความ
 ประพฤติหนักแน่น เป็นที่พึ่งอาศัยได้ ให้รู้สึกอบอุ่นใจ 3. กวานิโย น่ารักเจริญใจ ด้วยความเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตน
 ควรเอาอย่าง ให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ 4. วัตตา รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงแนะนำ เป็นที่ปรึกษาที่ดี
 5. วณักขโม อดทนต่อถ้อยคำพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถาม 6. คัมภีร์ญจะ กตัง กตดา แดงเรื่องถ้อยคำได้
 สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจและสอนให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป 7. โนจัญฐาน นินโยชเย
 ไม่ชักนำในอสุภาน คือ ไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสียหรือเรื่องเหลวไหลไม่สมควร ดู อจ.สตุตค.23/34/33 และ
 พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, 272.

¹¹⁷ ฐตธรรม มีความหมายเหมือนฐตงค์ ดูหมายเหตุข้อที่ 121

¹¹⁸ ตยาละ (บาลีว่า จาค, สันสกฤตว่า ตยาละ) การบริจาค การเสียสละ

¹¹⁹ ปลุชน คนที่หนาแน่นไปด้วยกิเลส, คนที่ยังมีกิเลสมาก หมายถึงคนธรรมดาทั่วไป ซึ่งยังไม่เป็นอริยบุคคล หรือพระอริยะ

¹²⁰ โภธิจิต คือการมีความคิดปรารถนาที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต (โพธิประณิธิจิต) และความตั้งใจมั่นที่จะบำเพ็ญไปตามโพธิสัตตมรรคให้ครบถ้วนสมบูรณ์ (โพธิปรัตถานจิต) ดู พระมหาวิชาญ
 กำเนิดกลับ, การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์โพธิจรยยาวดาร (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาภาษาสันสกฤต
 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549), 194.

ความรู้อันเป็นภัยย่อมไม่ตั้งอยู่ในชนผู้แสวงหาสมาธิอันสงบนี้บุคคลย่อมตามเห็นพระผู้ยอดเยี่ยมแห่งชนทั้งหลายในกาลทุกเมื่อเพราะได้เสพภูมิอันสงบยิ่งนี้ ฯ (8)

บุคคลผู้ระลึกถึงพระตถาคตทั้งหลาย โดยอาการย่อมมีอินทรีย์สงบมีใจสงบ มีจิตไม่สับสนตั้งมั่นอยู่เสมอ เป็นผู้มีความหวังเป็นเครื่องเปรียบ (เพราะกว้าง) ด้วยศรัทธา และชญาณ ฯ (9)

ก็ พระโพธิสัตว์ดำรงอยู่เฉพาะในสมาธินี้แล้ว จงกรมอยู่ในที่จงกรม¹²¹ ย่อมเห็นพระพุทธเจ้า 10,000 ล้านรูป ซึ่งมากกว่าทรายในแม่น้ำคงคา ฯ (10)

จิตของนระผู้ยึดเอาประมาณแห่งพุทธธรรมทั้งหลายพึงถึงความบ้า (เพราะ) ประมาณของสิ่งที่ไม่มีความประมาณ ไม่มี พระนายกทั้งหลายอันบุคคลไม่พึงคิดถึงด้วยคุณทั้งหมดทั้งหลาย ฯ (11)

สัตว์ที่เสมอด้วยพระโลกนาถในที่ไหนๆ ในทิศทั้งสี่ย่อมไม่มี เธอทั้งหลาย จักหวังและจักได้พุทธชญาณอันประกอบด้วยคุณแห่งพระสัมพันธัญญ์ทั้งหมด ฯ (12)

พระโลกนาถทรงนำเลื่อมใสรอบด้านเพราะมีผิวพรรณดั่งทองคำ เปล่งประกายอยู่ อารมณ์ (และ) จิตของพระโพธิสัตว์ผู้ตั้งมั่น (มีสมาธิ) ระลึกอยู่ ย่อมเป็นไปในรูปของพระโลกนาถนี้ ฯ (13)

ผู้รู้แจ้งได้รู้สิ่งที่ปัจจัยไม่ปรุงแต่ง (และ) สิ่งที่ยังปัจจัยปรุงแต่ง ทำให้แจ้งความรู้พร้อมนิมิต ผู้ที่นั้นย่อมตั้งมั่นเฉพาะในสิ่งมิใช่ในนิมิต ย่อมรู้ทั่วถึงว่าธรรมทั้งหมดเป็นสภาพว่าง ฯ (14)

ผู้ที่ดำรงมั่นอยู่ในธรรมกาย¹²² รู้ภาวะทั้งหมดว่ามีใช้ภาวะ ทำให้แจ้งความรู้พร้อมอภาวะ¹²³ แล้ว ย่อมไม่เห็นพระผู้เป็นจอมแห่งผู้ชนะ ด้วยรูปกาย¹²⁴ ฯ (15)

เราบอกและแจ้งให้รู้ จิตซึ่งมีธรรมกายนั้นเป็นนิมิตย่อมเป็นไปตามที่คนได้ตรึกตรองมาก ด้วยความตรึกที่อาศัย(คือนึกไปตาม)ธรรมกายเหล่านั้น ฯ (16)

เมื่อชนระลึกถึงพระผู้จอมมุนีอย่างนี้และรู้จักโดยอาการที่ประมาณมิได้ และเมื่อเจริญอนุสมฤติ¹²⁵ ตลอดเวลา จิตก็จะน้อมมุ่งตรงไปหาพระผู้จอมมุนีนั้น ฯ (17)

¹²¹ จงกรม เดินไปมาโดยมีสติกำกับ

¹²² ธรรมกาย กายธรรม เป็น 1 ใน 3 กายของพระพุทธเจ้า ซึ่งจะปรากฏในปริวรรตเบื้องหน้า

¹²³ อภาวะ ความไม่มีอยู่จริง มีความหมายเหมือน ศูนย์ตา

¹²⁴ รูปกาย กายเนื้อ กายที่มองเห็นเป็นรูป

¹²⁵ อนุสมฤติ (บาลีว่า อนุสฺสติ, สันสกฤตว่า อนุสมฤติ) ความระลึกถึง, อารมณ์ที่ควรระลึกถึง
 หนึ่งๆ มี 10 อย่าง คือ 1. พุทธานุสติ ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า 2. ธรรมานุสติ ระลึกถึงคุณของพระธรรม

บุคคลเดิน ยืน นั่ง มุ่งหวังชญาณของบุรุษผู้ประเสริฐ เมื่อมุ่งหวังอยู่ ย่อมตั้งมั่นเพื่อโพธิว่า เราจักเป็นพระชินเจ้าผู้ไม่มีผู้ยอดเยี่ยมกว่าในโลก ฯ (18)

เขาย่อมรู้จักพระพุทธเจ้า เห็นพระพุทธเจ้า และพิจารณาธรรมคาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ตั้งมั่นอยู่ในสมาธินี้ ย่อมมนัสการมหานุภาพของพระพุทธเจ้า ฯ (19)

เขาส่องไสทางกาย วาจา และใจ ย่อมกล่าวสรรเสริญพระพุทธเจ้าทั้งหลายเนื่องๆ จริงอย่างนั้น เขาตามดูความคิดที่ต่อเนื่องแล้ว ย่อมเห็นพระโลกนาถเจ้าทั้งกลางคืนและกลางวัน ฯ (20)

แม้ในกาลที่เขาป่วยกระสับกระส่าย เป็นผู้อยู่ใกล้ความตายเสวยเวทนาอยู่ แต่ไม่หลงลืมสมฤติ ปรารภพระพุทธเจ้า จึงไม่ถูกเวทนา¹²⁶ ชักนำไป ฯ (21)

จริงอย่างนั้น เขาค้นคว้าแล้วก็ได้รู้ความว่างเปล่าแห่งธรรมทั้งที่ยังไม่มาทั้งที่มาแล้ว เขาคำรงมั่นอยู่ในนัยแห่งธรรมอันเช่นนั้น จิตที่เกี่ยวไปสู่ที่จาริก¹²⁷ ไม่เหนื่อยหน่าย ฯ (22)

เพราะฉะนั้น ครั้นได้ฟังอานิสงส์นี้แล้ว พวกเธอพึงยังความพอใจเพื่อโพธิอันวัดค่ามิได้ให้เกิดขึ้น อย่ามีความเศร้าในกาลภายหลัง การเห็นพระสุคตผู้ประเสริฐทั้งหลายมิใช่จะได้โดยยาก ฯ (23)

อนึ่ง เราจักกล่าวธรรมอันประณีต และพวกเธอครั้นได้ฟังแล้วพึงประพฤติให้ดี คนผู้กระสับกระส่ายได้รับยาและผ้าแล้ว ความเจ็บไข้ย่อมออกไป ย่อมไม่เกิดเขาจึงดีใจ ฯ (24)

3. สังฆานุสติ ระลึกถึงคุณของพระสงฆ์ 4. สีลานุสติ ระลึกถึงศีลที่ตนรักษา 5. จาคานุสติ ระลึกถึงทานที่ตนบริจาคแล้ว 6. เทวदानุสติ ระลึกถึงคุณที่ทำให้เป็นเทวดา 7. มรณัสสติ ระลึกถึงความตายที่จะต้องเป็นธรรม 8. กายคตาสติ ระลึกทั่วไปในกายให้เห็นว่าไม่งาม 9. อานาปานสติ ตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้าออก 10. อุปमानุสติ ระลึกถึงธรรมเป็นที่สงบระงับกิเลสและความทุกข์คือ นิพพาน ในข้อความนี้มุ่งเอาพุทธานุสติ (พุทธานุสมฤติ) ดู อจ.เอก.20/179-180/39-40 และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, 490.

¹²⁶ เวทนา ความเสวยอารมณ์, ความรู้สึก, ความรู้สึกสุขทุกข์ มี 3 อย่าง คือ 1. สุขเวทนา ความรู้สึกสุขสบาย 2. ทุกขเวทนา ความรู้สึกไม่สบาย 3. อทุกขมสุขเวทนา ความรู้สึกไม่สุข ไม่ทุกข์ คือ เฉยๆ เรียกอีกอย่างว่า อุเบกขาเวทนา อีกหมวดหนึ่งจัดเป็น เวทนา 5 คือ 1. สุข สบายกาย 2. ทุกข์ ไม่สบายกาย 3. โสมนัส สบายใจ 4. โทมนัส ไม่สบายใจ 5. อุเบกขา เฉยๆ ดู ส.สพ.18/434/287 และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, 381.

¹²⁷ ที่จาริก เป็นการทับศัพท์ แปลว่า ที่สำหรับเที่ยวไป

เพราะฉะนั้น บุคคลผู้รู้วิธี มีปัญญาเห็นประจักษ์ มุ่งหวังสมาธินี้ในกาลทุกเมื่อ
พึงรักษาดี หมั่นหาความรู้ ทำการบริจาค สมาธินี้จะเป็สิ่งที่ไม่ใช่ได้ยาก ฯ (25)

ปรีวรรตที่ 4 ชื่อว่า พุทธานุสมตติปรีวรรต ในสมาธิราชอันมีศิริ
จบแล้วด้วยประการฉะนี้ ฯ

ปรีวรรตที่ 5 โขมทัตตปรีวรรต

(ว่าด้วยพระพุทเจ้าพระนามว่าโขมทัตตะ)

ในเวลานั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเรียกจันทรประภาโพธิสัตว์ผู้เป็นกุมารว่า
ดูก่อนกุมาร เรื่องเคยมีมาแล้ว ในอดีตกาล ในกัลป์อันนับไม่ได้ อันยิ่งกว่าอสงไขย อันไพบุลย์
ประมาณไม่ได้ เป็นอจินไตย ไม่มีปริมาณ โดยกาลนั้น โดยสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าพระนาม
ว่าโขมทัตตะผู้เป็นตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้อุบัติขึ้นในโลก ทรงถึงพร้อมด้วยวิชาและ
จรณะ เป็นพระสุคต รู้แจ้งโลก เป็นสารถิฝึกบุรุษอย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์
ทั้งหลาย เป็นพระพุทเจ้า เป็นภควัน ฯ โดยกาลนั้น โดยสมัยนั้น พระศราวก 800 ล้านรูปของ
พระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่าโขมทัตตะ ผู้ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทั้งหมด
ล้วนเป็นพระอรหันต์ได้ประชุมกันเป็นครั้งที่หนึ่ง ฯ การประชุมของพระศราวกครั้งที่ 2 ได้มี
พระอรหันต์ 700 ล้านรูป ฯ การประชุมครั้งที่ 3 ได้มีศราวกอรหันต์ 600 ล้านรูป ฯ ทราบอีกว่า
โดยสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่าโขมทัตตะผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น
ได้มีพระชนมายุประมาณ 4 หมื่นปี ฯ ก็ ชมพูทวีปนี้รุ่งเรือง กว้างขวาง เกษม มีภิกษาหาได้ง่าย
นารีนรมย์ และได้มีมนุษย์อยู่เกลื่อนกล่นเป็นชนมาก ฯ ทราบอีกว่า โดยสมัยนั้น ในชมพูทวีปนั้น
ได้มีพระราชา 2 พระองค์ พระนามว่าทถุผลและมหาพล ฯ บรรดา 2 พระองค์นั้น พระราชา
พระองค์หนึ่งเสวยราชย์ครั้งชมพูทวีป องค์ที่สองเสวยราชย์ครั้งชมพูทวีป ซึ่งเป็นทวีปที่รุ่งเรือง
กว้างขวาง เกษม มีภิกษาหาได้ง่าย นารีนรมย์ และได้มีมนุษย์อยู่เกลื่อนกล่นเป็นชนมาก ฯ
โดยกาลนั้น โดยสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่าโขมทัตตะผู้เป็นตถาคตอรหันตสัมมา
พุทธเจ้าได้อุบัติขึ้นในแคว้นของพระราชาพระนามว่ามหาพล ฯ ดูก่อนกุมาร พระราชาพระนามว่า
มหาพลได้นิมนต์พระตถาคตพระนามว่าโขมทัตตะพร้อมกับหมู่แห่งพระโพธิสัตว์และหมู่แห่งภิกษุ
ตลอดพันปี ด้วยเครื่องบริโภคนันเหมาะสม ด้วยจีวร บิณฑบาต ที่นอนที่นั้ง และเภสัชบริการ
อันเป็นปัจจัยสำหรับคนไข้ อันไม่มีโทษ ด้วยประการฉะนี้แล ฯ ดูก่อนกุมาร ก็โดยกาลนั้น โดย
สมัยนั้น ลากและสักการะ อันยอดเยี่ยม ได้มีแก่พระผู้มีพระภาคเจ้าโขมทัตตะผู้ตถาคตอรหันต
สัมมาสัมพุทธเจ้า และแก่หมู่แห่งพระโพธิสัตว์พร้อมทั้งพระสงฆ์ศราวก ฯ อนึ่ง พราหมณ์และ
คหบดีทั้งหลายผู้มีศรัทธา ได้ทำลากและสักการะอันยอดเยี่ยมแก่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่า

โหมยทัตตะ ผู้ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พร้อมทั้งหมู่พระโพธิสัตว์ ๆ หนึ่ง พรหมณ์และคหบดีผู้มีศรัทธาเหล่านั้น ได้ชวนขวยด้วยลาภและสักการะและด้วยการบูชาอันเป็นโลกามิสเพื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าโหมยทัตตะ ผู้ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นการสำเหนียกตามพระเจ้ามหาพล ๆ คู่ก่อนกุมาร เพราะเหตุดังนี้แล พระผู้มีพระภาคเจ้าโหมยทัตตะพระองค์นั้นจึงได้มีความดำริดังนี้ว่า สัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ หมด (โอกาส) จากการสมาทานศีลอุโบสถ การเข้าไปหาพระตถาคตทั้งหลาย การนั่งล้อมรอบพระตถาคต การอยู่พรหมจรรย์¹²⁸ และความได้บรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุ หนอ ๆ สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ๆ เป็นผู้เนิ่นหนักในสุข ตลอดกาลอันไม่มีระหว่าง ๆ ข้อนั้นเป็นเพราะเหตุอะไร จริงอย่างนั้น การบูชาด้วยโลกามิส¹²⁹นี้เป็นความสุขตลอดกาลอันไม่มีระหว่าง ๆ สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ๆ เป็นผู้เนิ่นหนักในธรรมที่ตนเห็นแล้ว¹³⁰ เป็นผู้เนิ่นหนักในภพเป็นที่ไปในเบื้องหน้า มีความตั้งใจจำกัดในกุศลมูล(เพียงเท่านั้น)¹³¹ ๆ คู่ก่อนกุมาร เป็นผู้เนิ่นหนักในธรรมที่ตนเห็นแล้วในข้อนั้นนี้เป็นไฉน? คือ เป็นผู้มุ่งในเบญจกามคุณ¹³² ๆ คู่ก่อนกุมาร เป็นผู้เนิ่นหนักในภพเป็นที่ไปในเบื้องหน้าในข้อนั้นเป็นไฉน? คือ เป็นผู้พะวงถึงโลกสวรรค์ ๆ เป็นผู้เนิ่นหนักในกุศลมูลที่ตั้งใจให้เกินออกไปเป็นไฉน? คือ ความหมดจกที่เกินออกไป(จากที่ได้รับอยู่) ๆ ความหลุดพ้นที่เกินออกไป ๆ ความเกษมจากโยคะ¹³³ที่เกินออกไป ๆ การอยู่พรหมจรรย์ที่เกินออกไป ๆ ความสิ้นสุดที่เกินออกไป ๆ ความตั้งใจ

¹²⁸ พรหมจรรย์ การบวชซึ่งละเว้นเมถุน, การครองชีวิตที่ปราศจากเมถุน, การประพฤติธรรมอันประเสริฐ, การครองชีวิตประเสริฐ, มรรค, พระศาสนา

¹²⁹ โลกามิส เหตุแห่งโลก, เครื่องล่อ ที่ล่อให้ติดอยู่ในโลก, เครื่องล่อใจให้ติดในโลก ได้แก่ บัญญัติกามคุณ คือ รูป, เสียง, กลิ่น, รส, โสภณูปะ อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ดู พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, 349.

¹³⁰ เป็นสำนวน หมายถึง อยู่กับสิ่งที่เห็นได้ในปัจจุบันนี้ ในชาตินี้

¹³¹ ความต้องการกุศลจำกัดอยู่เพียงเท่านั้น ไม่ต้องการกุศลที่สูงขึ้นไป เช่น การออกบวช

¹³² เบญจกามคุณ สิ่งที่น่าปรารถนาน่าใคร่ 5 อย่าง คือ รูป เสียง กลิ่น รส และโสภณูปะ (สัมผัสทางกาย) ดู ม.ม. 12/197/168 และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, 183.

¹³³ โยคเกษม, โยคเกษมธรรม ความหมายสามัญว่า ความปลอดโปร่งโล่งใจหรือสุขกายสบายใจ เพราะปราศจากภัยอันตรายหรือล่วงพ้นสิ่งที่น่าพรั่นกลัว มาถึงสถานที่ปลอดภัย ในความหมายขั้นสูงสุด มุ่งเอาพระนิพพาน อันเป็นธรรมที่เกษมคือโปร่งโล่งปลอดภัยจากโยคกิเลสซึ่งเป็นกิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพหรือผูกสัตว์คู่เทียมไว้กับแอก มี 4 คือ 1. กาม 2. ภพ 3. ทิฏฐิ และ 4. อวิชชา อีกความหมายหนึ่ง คำว่า โยคะ แปลว่า ความเพียร ก็ได้ ดู อ.จตุตถ. 21/10/13 และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, 330.

ในกุศลมูลที่เกินออกไป ๆ ปรินิพพานที่เกินออกไป ๆ กระทบเราพึงแสดงธรรมแก่สัตว์เหล่านั้น โดยประการที่สัตว์เหล่านี้พึงบูชาพระตถาคตด้วยการบูชาด้วยธรรมและด้วยการปฏิบัติธรรม อันยอดเยี่ยม ๆ

ดูก่อนกุมาร ทราบว่า ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่าโฆสทตตะผู้ตถาคต-
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในเวลานั้น ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้แก่พระเจ้ามหาพลและพราหมณ์
และคฤหบดีเหล่านั้น มุ่งให้เกิดความสลดใจ ว่า

เมื่อบุคคลคบกันและกันด้วยการเพิ่มให้ทาน ความเคารพกันและกันยอมไม่มี
ในชนเหล่านั้น พระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้รู้แจ้งยอมไม่สรรเสริญการคบกันเช่นนั้น
สำหรับชนผู้ละวาสนาได้แล้ว¹³⁴ ๆ (1)

ชนทั้งหลายผู้แสดงธรรมเพื่อประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายที่เขาคบดีแล้วเป็นผู้มี
ใจมั่นคง ชนเหล่านั้นมีความรักไม่แตกแยกในกันและกัน (ต่อให้) มาร 10 ล้านก็ไม่สามารถทำลายได้ ๆ (2)

ชนเมื่อคบชนด้วยโลกามิส ประโยชน์ยอมมีความเห็นพ้องต้องกันสำหรับชน
ทั้งหมด ก็เมื่อเสพรธรรมอันไม่มีอามิสประโยชน์อันใหญ่ยอมมีแก่ชนทั้งหลาย ๆ (3)

บุคคลเข้าไปตั้งจิตอันไม่มีอามิส ประกาศธรรมอันไม่มีอามิสพึงมีความรัก
อันไม่มีอามิส ผู้เช่นนั้นนั้นยอมเป็นพระพุทธเจ้าโดยพลัน ๆ (4)

บุคคลไม่เสพความทั้งหลายเลย (ไม่) ทำความทะยานอยากให้เกิดขึ้นในบุตร
ภรรยาทั้งหลาย และเสพเรือนอันน่ารังเกียจ เขาจักบรรลुโพธิอันเลิศ อันยอดเยี่ยม ๆ (5)

ชนเหล่าใดเว้นกามอันเช่นกับเชื้อไฟ ละความทะยานอยากในบุตรภรรยา
ทั้งหลาย สะดุ้งกลัวแล้ว สลัดออกจากเรือน โพธิอันเลิศนี้มีใช้ชนเหล่านั้นจะได้โดย
ยาก ๆ (6)

¹³⁴ วาสนา อาการกายวาจา ที่เป็นลักษณะพิเศษของบุคคล ซึ่งเกิดจากกิเลสบางอย่าง และได้สั่งสม
อบรมมาเป็นเวลานานจนเคยชินติดเป็นพื้นประจำตัว แม้จะละกิเลสได้แล้ว แต่ก็อาจจะละอาการกายวาจาที่เคย
ชินไม่ได้ เช่น คำพูดติดปาก อาการเดินที่เร็ว หรือเดินค้อมเต็ม เป็นต้น ท่านขยายความว่า วาสนา ที่เป็นกุศลก็มี
เป็นอกุศลก็มี เป็นอัพยากฤต คือ เป็นกลางๆ ไม่ได้ไม่ชั่วก็มี ที่เป็นกุศลกับอัพยากฤตนั้น ไม่ต้องละ แต่ที่เป็นอกุศล
ซึ่งควรจะละนั้น แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่จะเป็นเหตุให้เข้าถึงอภัยกับส่วนที่เป็นเหตุให้เกิดอาการแสดงออก
ทางกายวาจาแปลกๆ ต่างๆ ส่วนแรก พระอรหันต์ทุกองค์ละได้ แต่ส่วนหลัง พระพุทธเจ้าเท่านั้นละได้
พระอรหันต์อื่นละไม่ได้ จึงมีคำกล่าวว่า พระพุทธเจ้าเท่านั้นละกิเลสทั้งหมดได้พร้อมทั้งวาสนา ดู พระพรหม-
คุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, 359.

ไม่มีเลยที่พระพุทธเจ้าบางพระองค์ผู้มีโดยกาลก่อน จักมีในอนาคต หรือว่า
ยังทรงดำรงอยู่ จะดำรงอยู่ในท่ามกลางเรือนอย่างนี้แล้วได้บรรลุโพธิอันเลิศ
อันยอดเยี่ยมนี้ ๆ (7)

บุคคลผู้ต้องการความสงบ ละเอียดสมบัตินั้นเช่นกับน้ำลาย อยู่ในป่าทั้งหลาย
ละกิเลสทั้งหลาย ประหารมารแล้ว จึงตรัสรู้โพธิอันปราศจากกิเลสเพียงดังฐิติ¹³⁵
อันปัจจัยไม่ปรุงแต่ง ๆ (8)

บุคคลใดพึงบำรุงพระพุทธเจ้าผู้กล้าทั้งหลาย มากมายเหมือนทรายในแม่น้ำ
คงคา ตลอดโกฏิกัลป์อันมาก และบุคคลใดมีใจหัดหู่ หลีกออกจากเรือน โพธิ
อันยอดเยี่ยมนี้ย่อมมีในบุคคลนั้น ๆ (9)

บุคคลผู้ไม่บำรุงพระชินเจ้าผู้ยอดเยี่ยมแห่งชน ด้วยข้าว น้ำ จีวร ดอกไม้
ของหอม และเครื่องลูบไล้ เหมือนผู้ละกรรมที่ควรประพฤติ ๆ (10)

และผู้ใด มุ่งหวังโพธิ เหนื่อยหน่ายจากสิ่งที่จัดแต่งไม่ดี หันหน้าสู่ป่า
ปฏิบัติสัพตบท¹³⁶ ผู้นี้เป็นผู้สูงสุดด้วยบุญ กว่าบุคคลแรกนั้น ๆ (11)

คู่ก่อนกุมาร ทราบอีกว่า พระเจ้ามหาพลได้สดับถ้อยคำที่เนื่องด้วยการหลีกออก (จาก
กาม) ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าโหมยทัตตะผู้ตถาคตตรัสหันคัมภีร์มาสัมพุทธเจ้าทรงให้เป็นไปแล้วเช่นนี้ ๆ
และครั้งได้สดับแล้วก็สงสัยว่า อย่างไรหนอเราจะรู้ทั่วถึงถ้อยความที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส
พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ได้สรรเสริญทานบารมี ไม่ได้สรรเสริญศีลบารมี ๆ แต่ทรงสรรเสริญ
ความตั้งใจให้เกินออกไป (จากกุศลมูลที่กำลังบำเพ็ญอยู่) ๆ ความหมัดจดที่เกินออกไป ๆ การอยู่
(รักษา) พรหมจรรย์ที่เกินออกไป ๆ ทรงสรรเสริญพระนิพพานที่เกินออกไป ๆ พระองค์ได้ทรงดำริ
ดังนั้นว่า การทำให้ถึงการปฏิบัติธรรมอันยอดเยี่ยมหรือการบรรลุถึงประโยชน์นี้ไม่ใช่สิ่งที่ผู้อยู่
ครองเรือนพึงทำได้ง่าย ๆ เราพลาดจากการปฏิบัติธรรมอันยอดเยี่ยม ๆ ถ้ากระไรเราพึงปลงผมและ

¹³⁵ กิเลสเพียงดังฐิติ เป็นการเปรียบกิเลสกับลักษณะของฐิติคือ ฝุ่น, ละออง, ผง ซึ่งทำความระคาย
เคืองให้ตา

¹³⁶ สัพตบท (สพฺตปท) แปลว่า บท 7 ผู้ศึกษาไม่ทราบว่าจะหมายถึงอะไร แต่ในพระไตรปิฎกมีคำว่า
สพฺตปท ซึ่งหากเปลี่ยนคำของภาษาสันสกฤตกลับไปเป็นบาลีจะได้คำว่า สดตปท เช่นเดียวกัน แต่ก็ยังมีข้อสงสัย
กล่าวคือ คำนี้ในบาลีแปลว่า ทางเดินของสัตว์ (มี 36 ประการ) ไม่ได้แปลว่า ทางเดิน 7 ประการ ซึ่งถ้าต้องการให้
แปลว่าทางเดินของสัตว์ในภาษาสันสกฤตจะต้องเปลี่ยนรูปคำเป็น สดตฺวปท ไม่ใช่ สดตปท อย่างที่ปรากฏ แต่ก็
เป็นไปได้ว่าอาจมีการเทียบผิดก็ได้จึงกลายเป็นคำว่า สพฺตปท ไป ส่วนสัตตบทในบาลีพระอรชกถาจารย์อธิบาย
ไว้ว่า บทว่า สดตปทา ได้แก่ ทางดำเนินของสัตว์ทั้งหลาย ที่อาศัยวิญญูและวิวิญญู ๆ ก็ในที่นี้ ทางดำเนินผู้วิญญู
มี 18 ประการ ทางดำเนินผู้วิวิญญูมี 18 ประการ ๆ ทางดำเนินแม่เหล่านั้น พึงทราบด้วยมรรคอันมีวิปัสสนานั้น ๆ
คู่อรรถกถาสพตทวิภังกสูตร ม.อ.อ. 3/304/189

หมวดนุ่งห่มผ้ากาสาหวัดตร์ (ออก) จากเรือนบวชไม่มีเรือนด้วยศรัทธาโดยชอบเทียว ๆ คู่ก่อนกุมาร เพราะเหตุนี้แล พระเจ้ามหาพลพร้อมทั้งพราหมณ์และภคหบดี 80 แสนล้อมรอบ ทำพระองค์ไว้ เบื้องหน้า ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าโฆษทัตตะผู้ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าถึงที่ ประทับ ๆ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วได้น้อมเศียรกราบพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาคเจ้า ทำประทักษิณ¹³⁷ 3 รอบแล้วได้ประทับอยู่ข้างหนึ่ง ๆ คู่ก่อนกุมาร ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้า โฆษทัตตะทรงทราบอรรถาธิบายของพระเจ้ามหาพล จึงทรงแสดงสมาธิชื่อว่า สรวรรณสุภาวสมตวิปญฺจิต นี้ ๆ คู่ก่อนกุมาร ครั้นนั้นแล พระเจ้ามหาพลครั้นได้สดับสมาธินี้แล้วทรงยินดี ใจเฟื่องฟู มีพระทัยอยู่กับตน ได้ปลงผมและหมวดนุ่งห่มผ้ากาสาหวัดตร์ (ออก) จากเรือนบวช (กลายเป็นผู้) ไม่มีเรือนด้วยทั้งศรัทธาโดยชอบธรรมทีเดียว ๆ พระองค์ผนวชเช่นนั้นแล้วทรงเรียนเอาสมาธินี้ ๆ ครั้นทรงเรียน ทำให้บรรลุดัง ทรงจำ กล่าวบอกแล้ว ได้ตามประกอบภาวนา ๆ ด้วยกุศลมูลนั่นเอง พระองค์จึงไม่ตกไปสู่ทุกคติอีกเลยตลอด 10 โภกิกัลป์¹³⁸ และได้ทำให้พระพุทธรเจ้า 20 โภกียินดี ๆ และได้สดับสมาธิอันไม่มีที่สุดไม่มีเบื้องต้นของพระตถาคตเจ้าเหล่านั้น ๆ ครั้นสดับแล้ว พระองค์ ได้ทรงเรียนเอาสมาธิของพระพุทธรเจ้าเหล่านั้น ทำให้บรรลุดัง ทรงจำ บอกกล่าว ตามประกอบภาวนา ๆ ด้วยกุศลมูลนั้น ภายหลังพระองค์ได้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิอันยอดเยี่ยม โดยแสนกัลป์ อันเต็มรอบ โดยล่วงไป 10 โภกิกัลป์ ๆ คู่ก่อนกุมาร สัตว์มีลมปราณ 80 แสนที่เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าโฆษทัตตะผู้ตถาคต พร้อมกับพระเจ้ามหาพล ทั้งหมดนั้นได้ฟังสมาธินี้แล้วก็ยินดี ใจเฟื่องฟู มีใจเป็นของตน บันเทิงทั่ว เกิดปีติโสมนัส ปลงผมและหมวดนุ่งห่มผ้ากาสาหวัดตร์ ได้ (ออก) จากเรือนบวช (กลายเป็นผู้) ไม่มีเรือนด้วยทั้งศรัทธาโดยชอบธรรมทีเดียว ๆ จนแม่เหล่านั้นบวชอย่างนั้นแล้วเรียนเอาสมาธินี้ ทำให้บรรลุดัง ทรงจำ บอกกล่าว ตามประกอบภาวนาอยู่ ก็ไม่เข้าถึงทุกคติอีกเลยตลอด 20 โภกิกัลป์ ด้วยกุศลมูลนั้นนั่นเอง ๆ และได้ทำให้พระพุทธรเจ้าหนึ่ง โภกียินแต่ละกัลป์ทั้งหมดทรงยินดี ๆ ก็ ครั้นฟังสมาธินี้ในสำนักของพระตถาคตเจ้าเหล่านั้น ทั้งหมด เรียนเอา ทำให้บรรลุดัง ทรงจำ กล่าวบอก ตามประกอบภาวนาอยู่ ด้วยกุศลมูล ที่ทำไว้ก่อนนั้น โดยอันล่วงไปแห่งกัลป์ 20 โภกียุ ภายหลังจากนั้นได้บรรลุดังสัมมาสัมโพธิอันยอดเยี่ยม โดยแสนกัลป์ถ้วน ได้อุบัติในโลกเป็นตถาคตนามว่าทฤศสุระผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ๆ

¹³⁷ ประทักษิณ การเวียนขวา เป็นอาการแสดงความเคารพ โดยผู้ที่รับการเคารพอยู่ด้านขวามือของผู้แสดงความเคารพแล้วทำการเวียนรอบ 3 รอบ ซึ่งจะได้ทิศทางการเวียนตามเข็มนาฬิกา

¹³⁸ 1 โภกียุ เท่ากับ 10 ล้าน, คำว่า กัลป์, กัป หมายถึงระยะเวลาที่ยาวนานมาก ที่กำหนดว่าโลกคือ สกถจักรวาลประลัญช์หนึ่ง (ศาสนาฮินดูว่าเป็นวันหนึ่งคืนหนึ่งของพระพรหม) ท่านให้เข้าใจด้วยอุปมาว่า เปรียบเหมือนมีภูเขาสิลาล้าน กว้าง ยาว สูงด้านละ 1 โยชน์ ทุก 100 ปี มีคนนำผ้าเนื้อละเอียดอย่างดีมาลูบครั้งหนึ่ง จนกว่าภูเขานั้นจะสึกหรือสิ้นไป กัลป์หนึ่งยาวนานกว่านั้น

ชนแม่เหล่านั้นได้ทำสัตว์ไม่พึงประมาณไม่อาจนับได้ให้ได้ดั่งมอมฤตรส¹³⁹ และกระทำประโยชน์แก่สัตว์เหล่านั้นแล้วได้พุทธปริณิพพาน ฯ ดูก่อนกุมาร โดยปริยายเมื่อนั้น เธอพึงทราบชื่อนั้นโดยประการที่สมาธินี้ที่เหล่าพระโพธิสัตว์มหาสัตว์ทำให้มากย่อมเป็นไปพร้อมเพื่อนำมาซึ่งสัตัพัญญุตญาณอันยอดเยี่ยม ฯ

ทราบว่าลำดับนั้น ในเวลานั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ประกาศให้พิสดารซึ่งความเป็นไปอันเป็นข้อปฏิบัติในกาลก่อนแก่จันทรประภาโพธิสัตว์ผู้เป็นกุมาร ด้วยเพลงขับอันเป็นคาถาให้มากยิ่งขึ้นว่า

เราผู้ยอดเยี่ยมแห่งชนทั้งหลาย ระลึกถึงกาลอันล่วงไปแล้ว ซึ่งมีในก่อน
ในกัลป์เป็นอนินไตยว่า มหาฤษีผู้ทำประโยชน์แก่โลก มีชื่อเรียกว่า โขษทัตต์
ทรงอุบัติขึ้นแล้ว ฯ (12)

ได้มีพระสรวกทั้งหลายคณะที่หนึ่ง 800 รูปล้านเต็ม (ประชุมกัน) และคณะ
ที่สอง ได้มี 700 ล้าน และคณะที่สาม ได้มีอรหันต์ 600 ล้าน ฯ (13)

และทั้งหมดเป็นพระจินาสพ¹⁴⁰ ลีนกิเลสแล้ว และทั้งหมดได้ถึงฤทธิ กำลัง
และบารมี และมีอายุ 22,000 พรรษา และได้มีเกษตรบริสุทธังคฆาม ฯ (14)

สรวกเหล่านั้น ผู้ปราบดาภิเษกแล้ว ผู้ทำประโยชน์แก่ผู้อื่นมีจำนวนไม่มี
ประมาณ ดำรงอยู่ด้วยดีด้วยภูมิทั้งหลายที่อยู่ในอำนาจ ท่านเหล่านั้นผู้เป็น
พระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญเพียร นั่งที่พุ่มไม้เพื่อตรัสรู้โพธิญาณ ฯ (15)

ในชมพูทวีปนี้ได้มีพระราชอาพระนามว่าทฤตพล และมหาพลพระราช
พระองค์หนึ่งเสวยราชสมบัติกึ่งหนึ่ง และพระราชอาพระองค์ที่สองได้เสวยราชย์อีก
กึ่งหนึ่ง ฯ (17)

พระพุทธเจ้าผู้อันเทวดาและมนุษย์บูชาแล้วนั้นทรงอุบัติในแคว้นของพระเจ้า
มหาพล พระราชาได้ศรัทธาในพระสุคต บำรุงอยู่ตลอดพันปีเต็ม ฯ (17)

สัตว์อื่นเป็นอันมากผู้ศึกษาตามพระองค์ จึงทำสักการะแก่พระตถาคต
ก็ ความยอดเยี่ยมอันวัดค่ามิได้ได้มีแก่พระสรวกด้วยการบูชาธรรมอันเป็นโลกามิส
เท่านั้น ฯ (18)

¹³⁹ อมฤตรส, อมตรส รสแห่งอมตธรรม โดยความหมายคือ พระนิพพาน

¹⁴⁰ พระจินาสพ (บาลีว่า จินาสว, สันสกฤตว่า กุณิณาสรว) ผู้สิ้นอาสวะแล้ว คำว่า อาสวะ เป็นชื่อเรียกกิเลส ซึ่งหมักหมมอยู่ในใจ

พระพุทธเจ้าผู้เป็นบุรุษสูงสุดได้มีความดำริว่า เราจะแสดงธรรมนี้แก่ผู้ต้องการธรรมทั้งหลาย กระจาไรหนอ ชนทั้งปวงละกามทั้งหลายแล้วพึงบวชในศาสนาของเรา^๑ (19)

พระองค์ผู้สูงสุดแห่งชนทั้งหลายพระองค์นั้นตรัสคาถาอันเป็นสัลเลขธรรม¹⁴¹ เป็นข้อศึกษาของพระสุคตทั้งหลายว่า ก็โทษของการอยู่ครองเรือน มีทุกข์ไม่มีที่สิ้นสุด การปฏิบัติในธรรมทั้งหลาย เป็นการบูชาด้วยธรรม ในพระศาสนา^๑ (20)

ในกาลนั้น พระราชาผู้ปกครองแผ่นดินครั้งได้สดับพระคาถาแล้ว พระองค์เดียว หลีกไปที่เรือนลับ ดำริอยู่ว่า เราดำรงอยู่ในเรือน ไม่สามารถปฏิบัติกรบูชาด้วยธรรมอันสูงสุดทั้งหมดได้^๑ (21)

พระองค์ทรงสละราชสมบัติ เหมือนก้อนน้ำลาย พร้อมกับสัตว์ 8 หมื่น ได้เข้าไปยังสำนักของพระชินเจ้าพระองค์นั้น ถวายบังคมพระบาททั้งสอง แล้วได้ยื่นข้างหน้า^๑ (22)

พระชินเจ้าทรงทราบอภัยของชนเหล่านั้น จึงทรงแสดงสมาธิอันสงบ ซึ่งใครๆ เห็นได้ยากนี้ ชนเหล่านั้นปิติด้วยความสุขอันเกิดจากปิติและปราโมทย์ ยินดีแล้ว มีใจฟู พากันบวชในกาลนั้น^๑ (23)

ชนเหล่านั้นครั้งบวชแล้ว ได้ทรงจำ บอก เล่าเรียนสมาธินี้ไม่เข้าถึงทุกติวินิบาต¹⁴² อีกเลย ตลอด 20 โภกีกัลป์บริบูรณ์^๑ (24)

¹⁴¹ สัลเลขธรรม ธรรมเครื่องขัดเกลา คือความไม่ยินดีเพียงในสมบัติ 8 ยินดีในธรรมเหล่านี้คือ เป็นผู้ไม่เบียดเบียนกัน งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการลักทรัพย์ ประพฤติพรหมจรรย์ งดเว้นจากการกล่าวเท็จ งดเว้นจากการกล่าวส่อเสียด งดเว้นจากการกล่าวคำหยาบ งดเว้นจากการกล่าวเพ้อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งกัณฑ์ของผู้อื่น ไม่มีจิตพยาบาท มีความเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ) มีความดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) มีวาจาชอบ (สัมมาวาจา) มีการทำงานชอบ (สัมมากัมมันตะ) มีอาชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ) มีความเพียรชอบ (สัมมาวายามะ) มีสติชอบ (สัมมาสติ) มีสมาธิชอบ (สัมมาสมาธิ) มีญาณชอบ (สัมมาญาณ) มีวิมุติชอบ (สัมมาวิมุติ) ปราศจากถิ่นมิถะ ไม่ฟุ้งซ่าน พ้นจากวิจิกิจจา ไม่มีความโกรธ ไม่ผูกโกรธ ไม่ลบหลู่คุณท่าน ไม่ยกตนเทียมท่าน ไม่มีความริษยา ไม่มีความตระหนี่ ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา ไม่ดื้อด้น ไม่ดูหมิ่นท่าน เป็นผู้ว่าง่าย มีมิตรดีงาม เป็นคนไม่ประมาท มีศรัทธา มีหิริในใจ มีโอตตปปะ มีสุตะมาก ปรารถนาความเพียร มีสติดำรงมั่น ถึงพร้อมด้วยปัญญา ไม่ลุ่มลุ่มคำทิฏฐิของตน ไม่ยึดถืออย่างมั่นคง และสละคืนได้โดยง่าย สัลเลขสูตร ดู ม.ม. 12/100/52.

¹⁴² วินิบาต โลกหรือวิสัยเป็นที่ตกไปแห่งสัตว์อย่างไรอำนาจ, แคนเป็นที่ตกลงไปพินาศย่อยยับ อรรถกถาแห่งอติวุตตะกอธิบาย นัยหนึ่งว่า เป็นไวยากรณ์ของคำว่านรกนั่นเอง อีกนัยหนึ่งว่า หมายถึงกำเนิด อสุรกาย ดู พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, 368.

ชนเหล่านั้นทั้งหมด ด้วยกุศลกรรมนั้น จึงได้พบพระพุทธเจ้าอีกหลาย พันโกฏิ และท่านเหล่านั้นบวชเจริญสมาธิในพระศาสนาของพระชินเจ้าเหล่านั้น ทั้งหมด ฯ (25)

ในกาลอันมีในภายหลัง ท่านเหล่านั้นได้เป็นพระพุทธเจ้ามีนามว่าทฤศศูระ มีความเพียรไม่สิ้นสุด และครั้งทำประโยชน์แก่สัตว์หลายโกฏิแล้ว ในกาลภายหลัง ท่านเหล่านั้น ได้ปรินิพพานเหมือนไฟ (ดับ) ฯ (26)

พระราชอาชวาทนามว่ามหาพล ผู้ได้มีในก่อน ได้เป็นพระพุทธเจ้าในโลก พระนามว่า ชญาณสูร ในกาลนั้น ทรงตั้งสัตว์หลายพันโกฏิไว้ในโพธิญาณ ภายหลัง ทรงปรินิพพานแล้ว ฯ (27)

เพราะฉะนั้น ชน ได้ฟังพระสูตรนี้ในกาลภายหลัง ฟังทรงจำพระสูตรนี้ที่ พระพุทธเจ้าทรงพรรณนาไว้ ครั้นทรงจำพระสูตรเช่นนี้อันเป็นอุ้งแห่งธรรมแล้ว จักเป็นผู้ยอดเยี่ยมแห่งชนทั้งหลาย โดยฉับพลัน ฯ (28)

ปริวรรตที่ห้า ชื่อว่า โขมทัตตปริวรรต ในสมาธิราชสูตร จบแล้ว ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ปริวรรตที่ 6 สมาธิปริวรรต (ว่าด้วยสมาธิ)

ในลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเรียกจันทรประภาผู้เป็นกุมารแม่อีกว่า ลูกก่อน กุมาร เพราะเหตุนี้ในบัดนี้ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์เมื่อมุ่งหวังสมาธินี้และต้องการจะบรรลุสัมมา สัมโพธิอันยอดเยี่ยมโดยพลันพึงทำการบริกรรมสมาธิ ฯ ลูกก่อนกุมาร ในข้อนี้ การบริกรรมสมาธิ เป็นไฉน ? ลูกก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์ในพระศาสนานี้เป็นผู้กระตือรือร้นในการทำการบูชา พระตถาคตผู้ยังดำรงอยู่หรือว่าปรินิพพานแล้ว ด้วยจิตอันตั้งมั่นด้วยมหากรุณา คือ ด้วยจิรว บินทบาท ที่นอนที่นั่ง และเภสัชบริวารอันเป็นปัจจัยสำหรับภิกษุใช้ ด้วยดอกไม้ รูป ของหอม พวงดอกไม้ เครื่องลูบไล้ แป้ง จีวร ฉัตร ธงชัยและธงแผ่นผ้า ด้วยการดนตรีและนักระบำ ด้วยธง ไพชยันต์¹⁴³ ก็กุศลมูลนั้นย่อมโน้มไปเพื่อได้เฉพาะสมาธิ ฯ พระโพธิสัตว์นั้นหวังธรรมบางข้อจึง บูชาพระตถาคตหามิได้ หวังรูปก็หามิได้ หวังกาม โภคะ สวรรค์ บริวาร ก็หามิได้ ฯ แต่โดยที่แท้ แล ย่อมเป็นผู้มีใจมุ่งธรรม ฯ พระโพธิสัตว์นั้นผู้มุ่งหวังย่อมไม่ได้ซึ่งตถาคตแม้โดยธรรมกาย จะกล่าวไปไปถึงว่าจะได้โดยรูปกาย ฯ ลูกก่อนกุมาร เพราะเหตุนี้ในบัดนี้ การบูชาพระตถาคต

¹⁴³ ไพชยันต์ เป็นชื่อปราสาทของพระอินทร์ อีกความหมายหนึ่ง ธงไพชยันต์ หมายถึง ธงที่เป็น สัญลักษณ์ของพระอินทร์

เหล่านั้นนั่น คือ การไม่เห็นพระตถาคตและมีใจเป็นของตน ความไม่ได้ (ชญาณ) และความไม่มุ่งหวังผลของการกระทำ ๆ คู่ก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ครั้งบุชาพระตถาคตด้วยการบูชาอันหมดจดทั้ง 3 มณฑลนี้ ย่อมได้รับสมาธินี้ และได้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิอันยอดเยี่ยมโดยพลัน ๆ

ลำดับนั้นแล ในเวลานั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ประกาศโดยพิสดารถึงการเข้าสู่การปริกรรมสมาธินี้แน่นอนแก่จันทรประภาโพธิสัตว์ผู้เป็นกุมาร ด้วยการตรัสพระคาถาให้มากยิ่งขึ้นว่า

บุคคลครั้งให้แล้วซึ่งของหอมทั้งหลาย แก่พระผู้มีชญาณไม่มีที่สิ้นสุด
ย่อมเป็นผู้มีกลิ่นหอมไม่มีที่สิ้นสุดสำหรับชนทั้งหลายย่อมไม่ไปสู่ทุกคติสิ้น โภกิกัลป์
ความมีกลิ่นเหม็นย่อมไม่มีในชนเหล่านั้นเลย ฯ (1)

ชนเหล่านั้นเที่ยวจาริกไปหลาย โภกิกัลป์ ได้บูชาพระพุทธเจ้าหลายพัน โภกิกัลป์
ชนเหล่านั้นมีกลิ่นแห่งชญาณที่ฟุ้งขึ้นแล้ว เป็นพระพุทธเจ้าผู้มีกลิ่นหอมแห่งศีล
อันประเสริฐ ฯ (2)

หากว่า จะรู้อีกว่า สัตว์ใดยอมให้กลิ่นหอม อนึ่งยอมให้กลิ่นหอมแก่สัตว์ใด
ยอมให้กลิ่นหอมแก่สัตว์นั้นด้วยจิตนั้น นั้นเป็นกษานตอย่างอ่อนอันเหมาะสมแก่สัตว์
นั้น ฯ (3)

เมื่อเขาเสพกษานตอันมีประมาณยิ่งนั้น ถิ่นพึงตัด (กิเลส) เล็กน้อย ก็ยอม
ตัดได้ จิตของเขายอมไม่หวนกลับตลอด โภกิกัลป์อันเช่นกับทรายในแม่น้ำคงคา ฯ (4)

(มีคำถามว่า) เหตุอะไรเรียกชื่อว่า กษานต อีกทั้งเรียกว่ามีความเหมาะสม
ได้อย่างไร เหตุอะไรจึงเรียกว่าไม่หวนกลับ อีกทั้งเรียกว่าโพธิสัตว์ได้อย่างไร ฯ (5)

ในกษานตธรรม ที่เป็นปกติ อันไม่มีอาตมะ¹⁴⁴ กิเลส ย่อมไม่มีแก่ผู้มี
ความสำคัญว่าในราตมะ¹⁴⁵ บุคคลย่อมรู้ธรรมทั้งปวงอันเช่นใดเพราะฉะนั้น ธรรม
ทั้งปวงพึงมีในข้อนี้ ชื่อว่ากษานตพึงมีในที่ไหน ฯ (6)

เมื่อบุคคลศึกษาความเหมาะสมของพระชินเจ้าทั้งปวง ธรรมย่อมไม่มี ผู้มี
ปัญญาเห็นประจักษ์ย่อมเที่ยวไป ย่อมไม่ยังความสงสัยให้เกิดในพุทธธรรมทั้งหลาย
นี่คือกษานตที่เหมาะสม ฯ (7)

เมื่อบุคคลประพุดตัวอย่างนี้ มารทั้งหลายในโลก พึงกล่าววาจาด้วยรูปแห่ง
พุทธเจ้าว่า โพธิเป็นสิ่งที่ได้โดยยากนัก ท่านจงเป็นศรวก ดังนี้ เขา จึงไม่เรียน และ
วาจาก็ไม่เป็นไป ฯ (8)

¹⁴⁴ อาตมะ บาลีเรียก อตุตา

¹⁴⁵ ในราตมะ ความไม่มีตัวตน บาลีเรียก อนตุตา

บุคคลปลุกสัตว์ทั้งหลายให้ตื่นรู้จากความเห็นที่ไม่เป็นกลางว่า นั่นไม่ใช่ทาง เพื่อให้ถึงอมฤต พรรณนาทางที่ชั่ว แล้วให้ตั้งอยู่ในทาง เหตุนั้น ท่านจึงเรียกว่า พระโพธิสัตว์ ๑ (9)

นระ บุคคล ชีวะ สัตว์¹⁴⁶ที่มีอยู่ ย่อมไม่มีแก่ผู้ดำรงอยู่ในทางที่อนุโลม อันเกษม ผู้เกี่ยวข้องในในราตมยะ ผู้ตรัสรู้แจ้งแล้ว ๑ (10)

ถ้ามารหลายโกฏิ เช่นกับทราหิณในแม่น้ำคงคา ซึ่งเข้ามาด้วยรูปแห่งพุทธเจ้า ฟังกล่าวกายภายในว่าเป็นชีวะ มารเหล่านั้นฟังกล่าวกับเราว่า พระพุทธเจ้าไม่มี ไม่มีแน่ ๑ (11)

(แต่) เราทำความศุขแห่งสกันธ์ด้วยชญาณ และกรันรู้แล้วก็ไม่อยู่ร่วมกับกิเลส และเรากล่าวด้วยมาตรว่า โวหารว่าเราปรินิพพานแล้วแต่ยังเที่ยวไป (ใน) โลกนี้ ๑ (12)

เหมือนอย่างบุตรของบุรุษเกิดแล้ว ชื่อที่ตั้งให้ก็ชื่อ(ที่ได้มาจากบุรุษผู้เป็น บิดา)นี้แน่นอน ชื่อของบุตรนั้นมิใช่จะได้มาจาก(ชื่อของ) ทิศ ชื่อของบุตรนั้นจะมาจาก ที่ไหนสักแห่งก็หามิได้ ฉะนั้น ๑ (13)

เช่นเดียวกัน (คำว่า) พระโพธิสัตว์ถูกตั้งเป็นชื่อเรียกไว้ (สำหรับเรียกบุตรของ) พระพุทธเจ้า) และชื่อของพระโพธิสัตว์นั้นมิใช่จะได้(มาจากชื่อของ)ทิศ (หากแต่เป็น ชื่อของ) คนผู้เกี่ยวข้องเนื่องกับการจะได้ตรัสรู้ (แต่อยู่ในสถานะที่) กำลังแสวงหา (โพธิ) ผู้นั้น (นั่นแหละ) คือพระโพธิสัตว์ ๑ (14)

ไฟฟุ้งลุกโพลงแม้ในท่ามกลางมหาสมุทร ความเห็นสัจกาย¹⁴⁷ ของ พระโพธิสัตว์ย่อมไม่มี เมื่อใดจิตเพื่อโพธิเกิดขึ้นแก่พระโพธิสัตว์นั้นความเห็นว่าเป็น ชีวะย่อมไม่มีแก่พระโพธิสัตว์นั้น ในระหว่างนี้ ๑ (15)

เพราะไม่มีใครเกิดไม่มีใครตายในกายนั้น ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ มนุषะ หรือ นระ¹⁴⁸ ธรรมเปรียบเหมือนมายา มีสภาวะเป็นศุข ซึ่งเฉยรลียไม่อาจรู้ได้ ๑ (16)

¹⁴⁶ ในที่นี้หมายถึงความยึดถือว่านั่นคือ นระ (คน) บุคคล ชีวะ (สิ่งมีชีวิต) สัตว์

¹⁴⁷ สัจกาย (บาลีว่า สกกาย, สันสกฤตว่า สตกาย) สักกายทิฎฐิ ความเห็นว่าเป็นตัวของตน ความเห็นเป็นเหตุถือตัวตน เช่น เห็นรูปเป็นตน เห็นเวทนาเป็นตน เป็นต้น เป็นข้อ 1 ในสังโยชน์ 10 ซึ่งเป็นธรรม มัดสัตว์ไว้กับทุกข์

¹⁴⁸ สัตตะวะ มนุषะ นระ แปลตรงตัวว่า สัตว์ มนุษย์ คน แต่ในที่นี้เป็นศัพท์ที่มีความหมายที่เทียบได้ กับอรรถาในความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งพระพุทธศาสนาปฏิเสธอรรถา จึงปฏิเสธสัตตะวะ มนุषะ นระ ด้วย

เมื่อนิ่ง ผู้หลงในอาหารก็รู้ไม่ได้ คนโลกและคนที่เล็งจ้องในบาตรจีวรก็รู้ไม่ได้¹⁴⁹ ผู้ถือตัวก็รู้ไม่ได้ คนหยิ่งก็ไม่อาจรู้ได้ซึ่งโพธิ์แห่งพุทธะนี้ ฯ (17)

ผู้ถูกถีนมิทระ¹⁵⁰ ขจัดแล้ว ผู้เกียจคร้าน มีความกระด้าง มีมานะ¹⁵¹ ไม่ละอาย ย่อมไม่สามารถรู้โพธิ์อันประเสริฐได้ ผู้ที่ไม่มีความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ก็ไม่สามารถรู้โพธิ์อันประเสริฐได้ ฯ (18)

ความเลื่อมใสในธรรมย่อมไม่มี และความเคารพในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ย่อมไม่มี แก่ปุถุชนผู้มีความประพฤตินทำลายแล้วปุถุชนเหล่านั้นจึงไม่สามารถตรัสรู้โพธิ์อันประเสริฐ ฯ (19)

ชนผู้มีความประพฤตินไม่ถูกทำลาย มีหิริ มีความละอาย มีความรักในพระพุทธและพระธรรม และมีความเคารพอย่างมั่นคงในเพื่อนพรหมจรรย์¹⁵² ทั้งหลาย ชนเหล่านั้นย่อมบรรลุโพธิ์อันประเสริฐสูงสุด ฯ (20)

ชนผู้มีสติปัญญา¹⁵³ ปราโมทย์ ปรีติ อิมด้วยการนอน ฌยาน¹⁵⁴ อาหาร สมာธิ และน้ำดื่มเป็นอารมณ์ ชนแม่เหล่านั้นย่อมตรัสรู้โพธิ์อันประเสริฐ ยอดเยี่ยม ฯ (21)

ก็ ความรู้จักในราตมยะ การพักอยู่ในเวลากลางวัน อนุสมฤติ การจงกรมและความว่าง มีดอกไม้แห่งองค์ธรรมเครื่องตรัสรู้ อันมีกลิ่นหอม นุ่มนวลรมย์ใจ ท่านเหล่านั้นประกอบอยู่ (ซึ่งธรรมเหล่านั้น) เป็นผู้ได้บรรลุโพธิ์อันประเสริฐ ฯ (22)

¹⁴⁹ เป็นกิริยาของคนโลก เหมือนนกแร้งโลกในเหยื่อ

¹⁵⁰ ถีนมิทระ ความหดหู่และเซื่องซึม, ความที่จิตหดหู่และเคลิมเคลิ้ม, ความง่วงเหงาซึมเซา เป็นธรรมในหมวดนิรวณคือเครื่องกั้นจิตไม่ให้ถึงความดี

¹⁵¹ มานะ ความถือตัว ความยกตัว

¹⁵² พรหมจรรย์ ผู้ประพฤติพรหมจรรย์

¹⁵³ สติปัญญา ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติ, ข้อปฏิบัติมีสติเป็นประธาน, การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นเท่าทันตามความเป็นจริง, การมีสติกำกับดูสิ่งต่างๆ และความเป็นไปทั้งหลาย โดยรู้เท่าทันตามสภาวะของมัน ไม่ถูกครอบงำด้วยความยินดีร้าย ที่ทำให้มองเห็นเพี้ยนไปตามอำนาจกิเลส มี 4 อย่างคือ 1. ภาชานุปัสสนา สติปัญญา การตั้งสติกำหนดพิจารณากาย, การมีสติกำกับดูรู้เท่าทันกายและเรื่องทางกาย 2. เวทนานุปัสสนา สติปัญญา การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา, การมีสติกำกับดูรู้เท่าทันเวทนา 3. จิตตานุปัสสนา สติปัญญา การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต, การมีสติกำกับดูรู้เท่าทันจิตหรือสภาพและอาการของจิต 4. ธัมมานุปัสสนา สติปัญญา การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม, การมีสติกำกับดูรู้เท่าทันธรรม ดู ที.ม. 10/273-300/325-351 และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, 391.

¹⁵⁴ ฌยาน บาลีว่า ฉาน ได้แก่รูปฉาน 4 อรูปฉาน 4

ความประพฤติแห่งพระโพธิสัตว์ผู้รู้แจ้ง ไม่ใช่ภูมิแห่งคนอื่น ใครบรรดา
พระปรีตยกพุทธเจ้าทั้งหลายและพระศราวกทั้งหลายซึ่งเป็นผู้รู้แจ้งในธรรมนั้นจะไม่
พึงยังความพอใจให้เกิดขึ้น ฯ (23)

ถ้าอายุของเราพึงมีเพียง โกฎีกัลป์เหมือนกับทรายในแม่น้ำคงคาเพียงเท่านี้
บุคคลพึงกล่าวสรรเสริญ (เพียง) คนหนึ่ง ที่สิ้นสุดด้วยพุทธชญาณย่อมไม่มี ฯ (24)

เพราะฉะนั้น บุคคลพึงอานิสงสันนี้ที่พระชินเจ้าผู้อันกิเลสไม่ครอบงำ
ทรงแสดงไว้แล้ว พึงยกแสดงสมาธินี้พลัน โพธิอันเลิศจะเป็นสิ่งที่เขาได้โดยยาก
ก็หาไม่ ฯ (25)

ปริวรรตที่ 6 ชื่อสมาธิปริวรรตในศรีสมาธิราช

จบแล้ว ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ปริวรรตที่ 7 ตริกษานตยวตารปริวรรต

(ว่าด้วยการข้ามลงสู่กษานติ 3)

ในลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกับจันทรประภาโพธิสัตว์ผู้เป็นกุมารอีกครั้งว่า
ดูก่อนกุมาร เพราะเหตุนี้ ในบัดนี้ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้มุ่งหวังสมาธินี้และต้องการจะตรัสรู้
สัมมาสัมโพธิอันยอดเยี่ยมโดยพลัน พึงเป็นผู้รู้และฉลาดในกษานติ 3 ฯ พระโพธิสัตว์นั้นพึงรู้
ทั่วถึงกษานติที่หนึ่ง ฯ พึงรู้ทั่วถึงกษานติที่สอง ฯ พึงรู้ทั่วถึงกษานติที่สาม ฯ พึงเป็นผู้ฉลาดอย่าง
พิเศษในกษานติสาม และรู้และฉลาดอย่างพิเศษในกษานติสาม ฯ ข้อนี้เป็นเหตุแห่งอะไร?
ดูก่อนกุมาร จริงอย่างนั้น เมื่อใด พระโพธิสัตว์มหาสัตว์เป็นผู้ฉลาดอย่างพิเศษในกษานติสาม
และเป็นผู้รู้และฉลาดอย่างพิเศษในกษานติสาม ดูก่อนกุมาร เมื่อนั้น พระโพธิสัตว์มหาสัตว์นี้ย่อม
ได้สมาธิโดยพลัน และย่อมบรรลุสัมมาสัมโพธิอันยอดเยี่ยมโดยพลัน ฯ ดูก่อนกุมาร เพราะเหตุนี้
ในบัดนี้ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้มุ่งบรรลุสัมมาสัมโพธิอันยอดเยี่ยมโดยพลันพึงเรียนเอาธรรม
บรรยาย (ชื่อว่า) ตริกษานตยวตาร (การข้ามลงสู่กษานติ 3) นี้ ฯ และครั้งเรียนเอาแล้วพึงประกาศ
แก่ชนเหล่าอื่นโดยพิสดาร ฯ ข้อนี้จักมีเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่คนมาก เพื่อความสุขแก่คนมาก
เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อความเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มาก และแก่เทวดาและ
มนุษย์ทั้งหลาย แล ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ประกาศให้พิสดารซึ่งธรรมบรรยาย (ชื่อว่า)
ตริกษานตยวตาร นี้ แก่จันทรประภาโพธิสัตว์ผู้เป็นกุมาร ด้วยบทจับอันเป็นพระคาถาว่า

บุคคลไม่ทำการโต้แย้งกับใคร ๆ ไม่กล่าวคำไม่มีประโยชน์ ดำรงอยู่ในเหตุ
และผลทุกเมื่อ แสดงกษานติที่หนึ่ง ทุกเมื่อ ฯ (1)

บุคคลรู้ธรรมทั้งปวงที่มีมาายเป็นเครื่องเปรียบ และอนึ่ง เขามีอนิมนิต¹⁵⁵ เป็น
โจร ไม่ละภูมิที่เปิดเผยความรู้ ความวิเศษเหล่านี้มีเพราะกษานติที่หนึ่ง ฯ (2)

เขา ผู้ฉลาดในนัยแห่งพระสูตรทั้งปวง เป็นบัณฑิตผู้น้อมในพระสูตรที่พระผู้
มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้วนั้น มีญาณไม่สิ้นสุดในญาณของพระสูตรทั้งหลาย
ความวิเศษเหล่านี้มีเพราะกษานติที่หนึ่ง ฯ (3)

คนใดคนหนึ่งพึงธรรมที่เป็นสุภายิต แต่ไม่มุ่งหวังภายิตของพระพุทธเจ้า
ทั้งหลาย น้อมไปสู่ธรรมคาของพระอินเจ้าทั้งปวงทั้งหลาย ความวิเศษเหล่านี้มีเพราะ
กษานติที่หนึ่ง ฯ (4)

บุคคลรู้ความวิเศษแห่งพระสูตรที่ไขความแล้ว¹⁵⁶ เช่นกับศูนยตา ตามที่
พระสูตรทรงชี้แสดงแล้ว (ส่วนคนที่ยึดถือว่าเป็น)บุคคล สัตว์ บุรุษ ย่อมรู้ความที่
ธรรมทั้งปวงว่าต้องไขความ ฯ (5)

อัญญุเตยรติย์¹⁵⁷ จำนวนมากในโลกเหล่าใดมีอยู่ ใจของบุคคลนั้น ไม่
กระทบกระทั่งในอัญญุเตยรติเหล่านั้น เขาไปตั้งความกรุณาในอัญญุเตยรติเหล่านั้น
นี่เป็นความพิเศษแห่งกษานติที่หนึ่ง ฯ (6)

ธารณีของเขามาสู่แสงสว่าง แต่ไม่มุ่งหวังในแสงสว่างนั้นเลยกล่าวคำ
อันเป็นไปตามความสัตย์ นี่เป็นความพิเศษแห่งกษานติที่หนึ่ง ฯ (7)

ความเป็นอื่นของธาตุสี่คือ วกุ อัมพุ เตชะ และปฤถิวี พึงมี เขาไม่ถอยกลับ
จากการตรัสรู้พุทธะ นี่เป็นความพิเศษแห่งกษานติที่หนึ่ง ฯ (8)

¹⁵⁵ อนิมนิต การไม่ถือนิมนิต นิมนิต แปลว่า เครื่องหมาย หมายถึงสิ่งที่เกิดกับจิตของผู้บำเพ็ญกสิณ

¹⁵⁶ การจัดคำสอนของคัมภีร์เป็น 2 ประเภทคือ พระสูตรที่ไขความแล้ว (นิตารณะ) และพระสูตรที่
ต้องไขความ (เนยารณะ) ปราภคคาอธิบายในคัมภีร์อักษมคินิรเทศสูตร ว่า “ถ้าถูกถามว่า อะไร คือ พระสูตรที่ไข
ความแล้ว (นิตารณะ) อะไร คือ พระสูตรที่ควรไขความ (เนยารณะ) ? ตอบว่า (1) พระสูตรที่สอนสมมติ
สังจะ เรียกว่าพระสูตรที่ควรไขความ พระสูตรที่สอนปรมัตตสังจะ เรียกว่าพระสูตรที่ไขความแล้ว (2) พระสูตร
ที่สอนด้วยคำและอักษรเป็นอันมาก เรียกว่าพระสูตรที่ควรไขความ พระสูตรที่สอนธรรมอันลึกซึ้ง เห็นได้
ยาก เข้าใจได้ยาก เรียกว่าพระสูตรที่ไขความแล้ว (3) พระสูตรที่สอนผู้เป็นเจ้าของว่าไม่ใช่เจ้าของ การอธิบายผู้
เป็นเจ้าของด้วยศัพท์ต่าง ๆ เช่น อัตตา สัตว์ ชีวะ บุคคล เป็นต้น ซึ่งเกิดจากพระมนุ บุตรของพระมนุ เป็น
ผู้กระทำการ และมีประสบการณ์ เรียกว่าพระสูตรที่ควรไขความ พระสูตรที่สอนประดุแห่งวิโมกข์ ที่ว่างจากสิ่ง
ทั้งหลาย ไม่มีเครื่องหมาย ไม่มีความปรารถนา ไม่มีการปรุงแต่ง ไม่มีการเกิด ไม่มีชาติ ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุรุษ ไม่มี
บุคคล ไม่มีเจ้าของ เรียกว่าพระสูตรที่ไขความแล้ว” ดู Lopez Donald, “Interpretation of the mahayana Sutras”, in
Buddhist Hermeneutics (Honolulu : University of Hawaii Press, 1988), 61.

¹⁵⁷ นักบวชนอกศาสนา

งานฝีมืออันมากเหล่าไคมีอยู่ในโลก โพรธัสต์ว์นั้นศึกษาในงานฝีมือทั้งหมด แต่ไม่เห็นอะไรๆ อันขวกยิ่งกว่าตน นี่เป็นความวิเศษแห่งกษานคติที่หนึ่ง ฯ (9)

บุคคลเป็นผู้ไม่หวั่นไหวด้วยพลังแห่งสมณะ เสมอด้วยศิลาในวิปัสสนา¹⁵⁸ เขาเป็นผู้ที่สัตว์ทั้งหมดไม่สามารถให้หวั่นไหวได้ ข้อนั้นท่านแสดงด้วยกษานคติที่สอง ฯ (10)

ผู้ตั้งมั่น¹⁵⁹ ดำรงอยู่และกล่าวอยู่ ผู้ตั้งมั่น จงกรมอยู่ นิ่งอยู่ มาถึงฝั่งแห่งสมาธิ เป็นผู้รู้แจ้ง เหล่านี้เป็นความวิเศษแห่งกษานคติที่สอง ฯ (11)

ผู้ตั้งมั่น ย่อมได้อภิญญา 5 ผู้แสดงธรรมย่อมไปสู่เกษตร 100 แห่ง¹⁶⁰ และเขาไม่เสื่อมจากกำลังฤทธิ์เลย เหล่านี้เป็นความวิเศษแห่งกษานคติที่สอง ฯ (12)

เขาข่มแสวงหาสมาธิที่สงบเช่นนั้น และสัตตวะ¹⁶¹ นั้นข่มไม่มีแก่เขาผู้ตั้งมั่น ปริมาณแห่งจิตนั้นเป็นสิ่งที่ยึดเอาได้ เหล่านี้เป็นความวิเศษแห่งกษานคติที่สอง ฯ (13)

สัตว์เหล่าไคเหล่าหนึ่งในโลกธาตุทั้งหลายนี้มีอยู่ พึงกล่าวธรรมทั้งหลาย ด้วยพุทธชญาณ ก็พุทธชญาณทั้งหมดย่อมมีด้วยการเรียนเอาธรรมทั้งหมดที่กล่าวแล้ว เหล่านี้เป็นความวิเศษแห่งกษานคติที่สอง ฯ (14)

ในทิศเบื้องหน้า ทิศอุดร ทิศทักษิณ ทิศปัจจิม ทิศเบื้องล่างและทิศเบื้องบน พร้อมทั้งในทิศน้อยทั้งหลาย เขาเห็นพระโลกนาถทั้งหลายในทุกที่ ความวิเศษนั้น ย่อมแสดงด้วยกษานคติที่สาม ฯ (15)

พระโลกนาถ มีสีเหมือนทองคำเปล่งประกายอยู่ เนรมิตรูปเนรมิตที่เป็น อจินไตย แสดงธรรมแก่สัตว์มีลมปราณหลายโกฏี เหล่านี้เป็นความวิเศษแห่งกษานคติที่สาม ฯ (16)

พระโพรธัสต์ว์นั้นข่มเห็นชมพูทวีปที่มีในพุทธเกษตรนี้ ในทุกที่ทั้งเป็นที่รู้จัก ในโลกพร้อมทั้งเทวดาและอสุร เหล่านี้เป็นความวิเศษแห่งกษานคติที่สาม ฯ (17)

¹⁵⁸ บาลีว่า วิปัสสนา (วิปัสสนา)

¹⁵⁹ ผู้ตั้งมั่น หมายถึง ผู้มีสมาธิ ผู้อยู่ในสมาธิ

¹⁶⁰ คำว่า เกษตร ในพระสูตรนี้เป็นคำเรียกสั้นๆ ของคำว่า พุทธเกษตร แปลว่า เขตแดนของ พระพุทธเจ้า เป็นสถานที่ประทับของพระโพรธัสต์ว์ เช่น พระอวโลกิตศวรมีพุทธเกษตรชื่อสุขาวดี

¹⁶¹ สัตตวะ ความเกี่ยวข้อง เป็นคำเดียวกับ สัตว์ ในที่นี้ทับศัพท์ไว้เพื่อให้ความหมายแปลกไปจาก สัตว์

มารยาทและอารมณ¹⁶² ของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมเป็นเช่นเดียวกับอริยาบถของพระนายก¹⁶³ทั้งหลาย บัณฑิตนั้นย่อมศึกษาในทุกที่ เหล่านี้เป็นความวิเศษแห่งกษานติที่สาม ฯ (18)

สัตว์เหล่าใดมีในโลกธาตุทั้งหลายนี้ สัตว์เหล่านั้นพึงกล่าวพรรณาคุณของพระโพธิสัตว์ ถ้าใจของเขาไม่ถูกนำไปตามในการพรรณาคุณนั้น เขาก็ไม่ถูกเรียกว่าผู้ศึกษาในพุทธชฎาน ฯ (19)

สัตว์เหล่าใดเหล่าหนึ่งที่มีในโลกธาตุเหล่านี้ สัตว์เหล่านั้นบางพวกพรรณาคุณของพระโพธิสัตว์ ถ้าใจของเขากระทบกระทั่งในการพรรณาคุณเหล่านั้น เขาก็ไม่ถูกเรียกว่าศึกษาในพุทธชฎาน ฯ (20)

เขา มีประโยชน์อันได้แล้ว ไม่มีใจดี และเขามีสิ่งมิใช่ประโยชน์อันได้แล้ว ไม่มีใจร้าย ดำรงอยู่ในจิตที่มีศิวาเป็นเครื่องเปรียบอยู่ทุกเมื่อ นี้เป็นความวิเศษแห่งกษานติที่สาม ฯ (21)

กษานตินี้เรียกว่า กษานติไปตามเสียงกล่าว กษานติสำเร็จด้วยความคิดเป็นกษานติเหมาะแก่ภาวนา กษานติที่เป็นข้อศึกษาซึ่งเป็นทางให้ถึงโพธิ เป็นกษานติแห่งอนุตตตติกรรม¹⁶⁴ ฯ (22)

กษานติแม่ทั้งสาม อันยอดเยี่ยม นั้นเป็นสิ่งที่พระโพธิสัตว์ได้ทุกเมื่อ พระสุคตทั้งหลาย ผู้เป็นชนสูงสุด ครั้นได้เห็นกษานตินั้นแล้ว ย่อมพยากรณ์เพื่อโพธิอันปราศจากกิเลส ฯ (23)

ในลำดับนั้น แผ่นดินไหว หกครั้ง เพราะได้ยินคำเจลยนั้นของพระสุคตนั้น เกษตรปรากฏสว่างไสวด้วยแสงสว่าง เทวดาหลายโคฏิพากันโปรยดอกไม้ ฯ (24)

สัตว์หลายโกฏิ¹⁶⁵ เป็นอินไตย ได้ฟังพยากรณ์นั้นของพระสุคตนั้นแล้วยังจิตให้เกิดขึ้นเพื่อตรัสรู้ยอดเยี่ยมเป็นเลิศว่า แม้เราทั้งหลายจักเป็นพระชินเจ้าผู้มีจิตอารยะ ฯ (25)

ในกาลใด กษานติอันยอดเยี่ยม 3 เหล่านี้ เป็นสิ่งที่พระโพธิสัตว์ได้แล้ว ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์นั้น ย่อมไม่เกิด ย่อมไม่ตาย ไม่จืด และไม่อุปติ ฯ (26)

¹⁶² อาจารย์ มารยาท, โจร สภาอารมณที่จิตต้องเที่ยวไป

¹⁶³ พระนายก เป็นชื่อเรียกพระพุทธเจ้า แปลว่า ผู้นำ บางครั้งใช้ วินายก หรือ โลกนายก ในบางแห่งใช้คำเรียกสั้นๆ ด้วยอำนาจจันทลักษณ์

¹⁶⁴ ธรรมที่ไม่ทำให้เกิดอีก หมายถึง พระนิพพาน

¹⁶⁵ นิยุต เท่ากับ 1,000,000

ในกาลใด กษานติอันยอดเยี่ยม 3 เหล่านี้ เป็นสิ่งที่พระโพธิสัตว์ได้แล้ว ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์นั้น ย่อมไม่เห็น สิ่งที่เกิดและสิ่งตาย ย่อมเห็นธรรม ทั้งปวงที่มีธรรมสถิตแล้ว ฯ (27)

จริงอย่างนั้น ด้วยเหตุนี้ จึงรู้ธรรมทั้งหลายที่มีมาายเป็นเครื่องเปรียบเทียบ สภาวะ¹⁶⁶ เป็นความว่าง ความว่างย่อมไม่เกิดและไม่ตาย ธรรมทั้งหมดเหล่านี้ มีสภาวะเป็นความว่าง ฯ (28)

ในกาลใด ใคร ๆ สักการะ อุปถัมภ์ นับถือ บูชา นอบน้อม กษานติทั้งสาม ใจของเขาอ่อนน้อมลงในกษานตินั้นก็หาไม่ เขาย่อมรู้ความที่ธรรมมีสภาวะ เป็นความว่าง ฯ (29)

บุคคลผู้สัตว์ทั้งหลายโกรธแล้ว ถูกคุกคามด้วยการประหาร ย่อมไม่ทำความ โกรธ ไม่ทำมานะในสัตว์เหล่านั้น ทั้งยังมีใจมั่นคง ผูกไมตรีในสัตว์เหล่านั้น เพื่อปลดปล่อยสัตว์ทั้งหลาย (จากทุกข์) อย่างนั้นนั่นเอง ฯ (30)

ผู้ฉลาด ถูกคุกคามด้วยก้อนดินและก้อนไม้ ก็ไม่ทำการฆ่าตอบในสัตว์ เหล่านี้ กลุ่มความโกรธย่อมไม่มี มานะย่อมไม่มี แก่บุคคลผู้ดำรงมั่นอยู่ในในราตมย- กษานติ ฯ (31)

จริงอย่างนั้น เพราะเหตุนี้ จึงรู้ธรรมทั้งหลายที่มีมาายเป็นเครื่องเปรียบเทียบ ว่ามีสภาวะเป็นความว่าง พระโพธิสัตว์นั้น ดำรงมั่นอยู่ในนัยแห่งธรรมอันเช่นนั้น ย่อมเป็นอันเขาสักการะด้วยดีในโลกพร้อมทั้งเทวโลก ฯ (32)

แม้ในกาลใด สัตว์ทั้งหลาย มีศาสตราอันถือไว้แล้ว พึงตัดอวัยวะน้อยใหญ่ อันมากของพระโพธิสัตว์นั้น ใจของพระโพธิสัตว์นั้นย่อมไม่กระทบกระทั่งในสัตว์ เหล่านี้ ทั้งไม่ละไมตรีและกรุณา ฯ (33)

ก็ พระโพธิสัตว์นั้นยังจิตใจที่เกิดในสัตว์นั้นอย่างนี้ สัตว์เหล่านั้นจะตัดอวัยวะ น้อยใหญ่อันมาก ความเกษม ความสงบ ความดับ ย่อมไม่เป็นเช่นนั้น トラบที่สัตว์ เหล่านี้ไม่ตั้งอยู่ในโพธิอันยอดเยี่ยม ฯ (34)

พระโพธิสัตว์ผู้มียศใหญ่ มีปกติอยู่ด้วยความมีในราตมยกษานติเสมอกัน ใต้อบรมอย่างต่อเนื่องสิ้น โกฎีกัลป์ในกำลังแห่งกษานติอันยอดเยี่ยมเช่นนี้ ฯ (35)

¹⁶⁶ สภาวะ หมายถึง สภาพ, สิ่งที่เป็นเอง, ธรรมดา, ธรรมชาติ

สัตว์เหล่าใดไม่กระทำสิ่งที่ควรทำด้วยพุทธานุภาพ สัตว์เหล่านั้นย่อมไม่ได้สัมผัสโพธิอันมีเท่าทราวยในแม่น้ำคงคา หรือจะมีอะไรที่เป็นขุณยานของพระตถาคตทั้งหลายอีก ฯ (36)

การพรรณนาถึงท่านผู้มีศใหญ่ทั้งหลายผู้ดำรงมั่นอยู่ในในราตมยักษานดิเหล่านั้นให้หมดสิ้น เมื่อกล่าวสั้นร้อยกัลป์อันเป็นอนิจจังก็ไม่ใช่สิ่งทำได้ง่าย ฯ (37)

เพราะเหตุนี้แล ผู้ใดปรารถนาตรัสรู้โพธิ อันเป็นหมวดความรู้อันประเสริฐยอดเยี่ยมนี้ ผู้นั้นจงเจริญกุศลที่พระชินเจ้าทรงพรรณนาไว้ โพธิอันประเสริฐจักเป็นสิ่งที่ได้โดยยากก็หามิได้ ฯ (38)

บทที่ 7 ชื่อว่าตริภานตยวตารปริวรรต ในสมาธิราชอันมีสิริ

จบแล้วด้วยประการฉะนี้ ฯ (7)

ปริวรรตที่ 8 อภาวสมุทตตปริวรรต ฯ

(ว่าด้วยพระพุทเจ้าพระนามว่าอภาวสมุทตตะ)

ในลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเรียกจันทรประกาโพธิสัตว์ผู้เป็นกุมารแม่อีกว่า คุณก่อนกุมาร เรื่องเคยมีมาแล้วในอดีตกาล โดยกัลป์นั้นนับไม่ได้ อันนับไม่ได้ยิ่งกว่า อันไพบุลย์อันประมาณไม่ได้ อันไม่พึงคิด อันไม่มีปริมาณ ฯ โดยกาลนั้น โดยสมัยนั้น พระตถาคตพระนามว่าอภาวสมุทตตะ ผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้อุบัติขึ้นแล้วในโลก เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิทยาและจรณะ เป็นพระสุคต รู้แจ้งโลก เป็นสารถิฝีกบรูชอย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทเจ้า ผู้ภควัน¹⁶⁷ ฯ คุณก่อนกุมาร เธอรู้ชื่อนั้นหรือไม่ว่าเพราะเหตุอะไร พระตถาคตพระองค์นั้นจึงถูกเรียกว่า อภาวสมุทตตะ ? คุณก่อนกุมาร ทราบอีกว่า พระตถาคตพระองค์นั้นพอสักว่าประสูติก็เหาะขึ้นไปยังอากาศประมาณ 7 ต้นตาลในอากาศที่บุคคลเห็นได้ในที่สุดรอบ ก้าวเดินไป 7 ก้าว แล้วได้ตรัสคำอันเช่นนี้ว่า อภาวสมุทตตะ: สรวุทธมา: อภาวสมุทตตะ: สรวุทธมา: ธรรมทั้งหมดทั้งหลาย เกิดจากสิ่งไม่ใช่ภาวะ ธรรมทั้งหมดทั้งหลาย เกิดจากสิ่งไม่ใช่ภาวะ ฯ คุณก่อนกุมาร ก็ เพราะเสียงนั้น โลกธาตุ 3 พันและพันอันมาก ได้รู้แจ้งด้วยเสียง ฯ ลำดับนั้น เทวดาทั้งหลายได้เปล่งเสียง ได้ยินเสียงกล่าวต่อๆ กันตั้งแต่เทวดาที่อาศัยบนพื้นดินจนถึงพรหมโลกว่า กุมารนี้จักเป็นพระตถาคตพระนามว่าอภาวสมุทตตะหนอ พอสักว่าประสูติก็เหาะขึ้นไปยังอากาศประมาณ 7 ต้นตาลในอากาศที่บุคคลเห็นได้ในที่สุดรอบ ก้าวเดินไป 7 ก้าวแล้วเปล่งเสียงว่าไม่ใช่ภาวะ ฯ ด้วยเหตุดังนี้แล พระตถาคตพระองค์นั้นจึงได้มีพระนามเกิดขึ้นว่า อภาวสมุทตตะ

¹⁶⁷ คำว่า ภควัน แปลว่า ผู้มีโชค ผู้จำแนกธรรม คำนี้มีสองความหมายผู้ศึกษาจึงทับศัพท์ไว้ในฐานะศัพท์เฉพาะ

อภิวาสุมุทตะ ฯ ก็ เสี่ยงว่า อภิวาสุมุทตะ ของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นผู้ได้บรรลุโพธิแล้ว
 ย่อมเปล่งออก จากใบไม้ทั้งหมด เจ้าแห่งป่าซึ่งมีมาจากหญ้าทั้งหมด และยอดแห่งศิลาทั้งหมด ฯ
 ก็ เสี่ยงแห่งการรู้แจ้งว่าอภิวาสุมุทตะ ย่อมเปล่งออก จากทุกสิ่ง ครอบทั่วที่การบัญญัติศัพท์ยังมี
 ในโลกชาตุนั้น ฯ คุณก่อนกุมาร ก็โดยกาลนั้น โดยสมัยนั้น พระราชากรมพระนามว่ามหากรุณาจินดี
 เป็นผู้มึนรูปงาม นาลีเอมใส ชวนมอง ถึงพร้อมด้วยเครื่องดอกไม้อันมีสิ่งมียิ่ง ได้ปรากฏในศาสนา
 ของพระผู้มีพระภาคเจ้าอภิวาสุมุทตะนั้นผู้ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ฯ คุณก่อนกุมารทราบว่า
 ลำดับนั้น ราชกุมารพระนามว่ามหากรุณาจินดีนั้นได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอภิวาสุมุทตะ
 ผู้ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าถึงที่ประทับ ฯ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วได้น้อมเสียรอกิวาทพระบาท
 ทั้งสองของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นแล้วทำประทักษิณพระผู้มีพระภาคเจ้า 3 ครั้งจึงประทับ
 อยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง ฯ

คุณก่อนกุมาร ทราบว่าครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคอภิวาสุมุทตะผู้ตถาคตอรหันต-
 สัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นทรงทราบอหยาตย์ของพระราชากรมพระนามว่ามหากรุณาจินดีจึงได้
 แสดงสมาธินี้ ฯ คุณก่อนกุมาร ทราบว่า ครั้งนั้นแล พระราชากรมพระนามว่ามหากรุณาจินดีนั้นทรง
 สดับสมาธินี้แล้วก็ยินดี ใจเฟื่องฟู มีพระทัยเป็นของตน บันเทิงทั่วแล้ว เกิดปีติโสมนัส ทรงเลื่อมใส
 แล้ว ฯ และพระกุมารผู้ทรงมีพระทัยเลื่อมใสแล้ว ได้ปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาขาวพัสดร์
 (ออก) จากเรือนบวช (กลายเป็นผู้) ไม่มีเรือนด้วยทั้งศรัทธาโดยชอบธรรมทีเดียว ฯ พระองค์ผู้ผนวช
 แล้วได้เรียนเอาสมาธิอันส่องสว่างนี้ ครั้นเรียนแล้วก็ทำตนให้บรรลุ ทรงจำ กล่าวบอก ตามประกอบ
 ภาวนาอยู่ ฯ ด้วยกุศลมูลนั่นเอง พระองค์ไม่เคยเข้าถึงทุกดิวินิบาตเลยตลอด 20 โภกีกัลป์ ฯ ล่วงไป
 20 กัลป์ ก็ได้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิอันยอดเยี่ยม (เป็น) พระตถาคตพระนามว่าสุวิจินตารณะ
 ผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า อุบัติขึ้นในโลก ฯ และได้ทำพระพุทธรเจ้า 20 โภกิวินกัลป์เหล่านั้น
 ทั้งหมดให้ทรงยินดี ฯ คุณก่อนกุมาร เธอจึงเห็นโดยประการที่สมาธิที่พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ทำให้
 มากย่อมเป็นไปพร้อมเพื่อทำพุทธรูปอันยอดเยี่ยมของพระโพธิสัตว์มหาสัตว์ทั้งหลายให้เต็ม
 บริบูรณ์ ฯ

ทราบว่า ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ในเวลานั้น ว่า

เราผู้สูงสุดแห่งชนทั้งหลาย ระลึกได้ในอดีตกาลอันมีมาก่อน ในกัลป์ที่เป็น
 อจินไตย ก็เรานั้นเกิดเป็นมหาฤษีผู้ทำประโยชน์แก่โลก มีชื่อว่าอภิวาสุมุทตะ ฯ (1)

เรานั้นผู้สัปดาห์เกิดแล้วก็ยืนอยู่บนท้องฟ้า แสดงความไม่มีแห่งกรรมทั้งหลาย
 ในที่ทั้งปวง โลกธาตุ 3,000 รู้แจ้งชื่อที่เหมาะสมแก่กรรมนั้นทั้งปวงด้วยเสียง ฯ (2)

แม้เทวดาทั้งปวง ก็เปล่งเสียงว่า จักมีพระชินเจ้า นามว่า อภิวาสุมุทตะ ผู้สัปดาห์
 ประสูติแล้ว ก็ได้เดินไปเจ็ดก้าว เป็นนายก กล่าววาทกรรมทั้งหลายไม่ใช่อภิวาสุมุทตะ ฯ (3)

ในกาลใดจักมีพระพุทธเจ้าผู้เป็นราชาแห่งธรรม เป็นมุนีผู้ประกาศธรรมทั้งหลาย ในที่ทั้งปวง จักเป็นผู้กล่าวความไม่ไขว่ภาวะแห่งธรรมทั้งหลาย ที่หย้าพุ่มไม้ น้ำหวาน โอสถ และภูเขาศิลา ฯ (4)

เสียงทั้งหลายในโลกธาตุว่า ก็สิ่งทั้งปวงเป็นความไม่มี ก็ สิ่งอะไรๆ จะมีก็หาไม่ได้ มีอยู่ตราบใด เสียงทั้งหมดของพระตถาคตผู้วินายกของโลกก็เปล่งออกไปเพียงนั้นแล ฯ (5)

ก็ในกาลนั้น ได้มีราชบุตร พระนามว่ากรุณาวินินดี มีรูปงาม นำเลื่อมใส นำทศนา ได้ไปสู่สำนักของพระชินเจ้าพระองค์นั้น ฯ (6)

ให้ว่าพระบาททั้งสองของพระผู้ยอดแห่งมุนี และกระทำประทัภณด้วยความเคารพ มีจิตเลื่อมใส นั่งในที่นั้นเพื่อฟังธรรมอันปราศจากธุลีอันยอดเยี่ยม ฯ (7)

และพระชินเจ้านั้นทรงเป็นปราชญ์ ทราบอริยาศัย จึงได้ทรงประกาศสมาธินั้น และพระกุมารนั้นครั้งได้ฟังสมาธิอันปราศจากธุลีนี้ แล้วก็ผนวชในศาสนาของพระชินวรเจ้านี้โดยเร็ว ฯ (8)

พระกุมารนั้นครั้งบวชแล้ว ทรงจำ กล่าว เล่าเรียนเอาสมาธินี้แล้วไม่เคยไปสู่วินิบาตภูมิเลยตลอด 20 โภกุกัลป์ ถ้วน ฯ (9)

และด้วยกุศลนั้น พระกุมารนั้นได้ยังพระพุทธเจ้า 20 โภกุกัลป์ ยินดีและเจริญสมาธิอันสงบประเสริฐนี้จากสำนักของพระชินเจ้าเหล่านั้นในที่ทั้งปวง ฯ (10)

ในกาลภายหลัง พระกุมารนั้นได้เป็นพระพุทธเจ้าในโลกทรงพระนามว่า สุจินตитарณะ และครั้งทำประโยชน์แก่สัตว์หลายโกฏิ ในกาลภายหลัง ท่านได้นิพพาน เหมือนเปลวไฟที่ดับไป ฯ (11)

เพราะฉะนั้นแล ผู้ใดปรารถนาจะตรัสรู้โพธิญาณ และจะยังสัตว์ให้ข้ามพ้นจากห้วงน้ำคืออกภ ผู้นั้นจงทรงจำพระสูตรนี้ ที่พระพุทธเจ้าทรงพรรณนาไว้ เขาจักได้โพธิอันเลิศโดยไม้อาก ฯ (12)

ปวิวรรตที่ 8 ชื่อว่าอภาวสมุทคตปวิวรรต ในสมาธิราชอันมีศิริ
จบแล้วด้วยประการฉะนี้ ฯ (8)

ปวิวรรตที่ 9 คัมภีรธรรมกษานติปวิวรรต
(ว่าด้วยกษานติในธรรมอันลึกซึ้ง)

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสเรียกจันทรประภาโพธิสัตว์ผู้เป็นกุมารแม่อีกว่า คู่ก่อนกุมาร เพราะเหตุฉะนั้น ในบัดนี้ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้มุ่งหวังสมาธินี้และต้องการตรัสรู้

พร้อมเฉพาะซึ่งสัมมาสัมโพธิอันยอดเยี่ยมโดยพลันพึงเป็นผู้ฉลาดในกษานติในธรรมอันลึกซึ้ง ๆ
 คุณก่อนกุมาร ก็พระโพธิสัตว์มหาสัตว์จะเป็นผู้ฉลาดในกษานติในธรรมอันลึกซึ้งได้อย่างไร? คุณก่อน
 กุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ในพระศาสนานี้พึงรู้ทั่วถึงธรรมทั้งปวง อันมีมายาเป็นเครื่องเปรียบ
 ตามที่เป็นจริง ๆ พึงรู้ทั่วถึงธรรมทั้งปวงอันมีความฝันเป็นเครื่องเปรียบ อันมีพยัคฆเป็นเครื่อง
 เปรียบ อันมีเสียงสะท้อนเป็นเครื่องเปรียบ อันมีแสงสว่างเป็นเครื่องเปรียบ อันมีพระจันทร์ในน้ำ
 เป็นเครื่องเปรียบ อันมีสิ่งเนรมิตเป็นเครื่องเปรียบ อันมีรูปเหมือนเป็นเครื่องเปรียบ อันมีอากาศ
 เป็นเครื่องเปรียบ ๆ คุณก่อนกุมาร ก็ในกาลใด พระโพธิสัตว์มหาสัตว์กำหนดรู้ได้ว่าธรรมทั้งปวง
 มีมายาเป็นเครื่องเปรียบ กำหนดรู้ได้ตามที่เป็นจริงว่า ธรรมทั้งปวงมีความฝันเป็นเครื่องเปรียบ
 มีพยัคฆเป็นเครื่องเปรียบ มีเสียงสะท้อนเป็นเครื่องเปรียบ มีแสงสว่างเป็นเครื่องเปรียบ
 มีพระจันทร์ในน้ำเป็นเครื่องเปรียบ มีสิ่งเนรมิตเป็นเครื่องเปรียบ มีรูปเหมือนเป็นเครื่องเปรียบ
 มีอากาศเป็นเครื่องเปรียบ คุณก่อนกุมาร เมื่อนั้น พระโพธิสัตว์มหาสัตว์นี้ย่อมถูกเรียกว่า ผู้ฉลาด
 ในกษานติในธรรมอันลึกซึ้ง ๆ พระโพธิสัตว์นั้นผู้ประกอบพร้อมด้วยกษานติในธรรมซึ่งเป็นสิ่ง
 ลึกซึ้ง ย่อมไม่ถูกข้อมในธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งการข้อมทั้งหลาย ไม่ถูกประทุษร้ายในธรรมอันเป็น
 ที่ตั้งแห่งการประทุษร้ายทั้งหลาย ไม่ลุ่มหลงในธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความหลงทั้งหลาย ๆ ข้อนั้น
 เป็นเหตุแห่งอะไร ? จริงอย่างนั้น พระโพธิสัตว์นั้นย่อมไม่พิจารณาเห็น ย่อมไม่ได้รับ ธรรมที่
 ข้อม หรือเป็นที่ข้อม หรือเป็นเครื่องข้อมนั้น ๆ ย่อมไม่พิจารณาเห็น ย่อมไม่ได้รับ ธรรมที่
 ประทุษร้าย หรือเป็นที่ประทุษร้าย หรือเป็นเครื่องประทุษร้าย ๆ ย่อมไม่พิจารณาเห็น ย่อมไม่ได้
 รับ ธรรมที่หลง หรือเป็นที่หลง หรือเป็นเครื่องหลง ๆ พระโพธิสัตว์เมื่อไม่พิจารณาเห็น
 เมื่อไม่ได้รับธรรมนั้น เป็นผู้ไม่ถูกราคะข้อม ไม่ถูกโทสะประทุษร้าย ไม่หลง มีจิตไม่หวนกลับ
 ย่อมถูกเรียกว่า ผู้ตั้งมั่น ๆ ย่อมถูกเรียกว่า ผู้มีกิเลสเป็นเหตุเน้นช้าออกแล้ว ๆ ข้ามลงถึงฝั่ง ๆ ยู่บน
 พื้น ๆ ถึงความเกษม ๆ ถึงอรุณ¹⁶⁸ ๆ มีศีล ๆ มีชญาณ ๆ มีปรัชญา ๆ มีบุญ ๆ มีฤทธิ์ ๆ มีสมถติ ๆ
 มีมดี¹⁶⁹ ๆ มีคติ ๆ มีหิริ ๆ มีธฤติ ๆ มีจาริต ๆ มีคุณเป็นเครื่องกำจัดและการขัดเกลา ๆ ไม่มีกิเลสเพียง
 ดั่งเนิน ๆ ไม่มีกิเลสอะไร ๆ เป็นพระอรหันต์ ๆ ลิ่นอาสาจะ ๆ ไม่มีกิเลส ๆ เป็นวสี มีจิตหลุดพ้น
 วิเศษด้วยดี มีปรัชญาหลุดพ้นวิเศษด้วยดี เป็นอาชาไนย เป็นมหานาค¹⁷⁰ มีสิ่งทีควรทำอันได้ทำ
 แล้ว มีกิจที่พึงทำอันได้ทำแล้ว ปลงภาระแล้ว มีประโยชน์ของตนอันได้บรรลุโดยลำดับแล้ว
 มีกิเลสเครื่องผูกสัตว์ไว้ในภพหมดสิ้นแล้ว มีจิตหลุดพ้นวิเศษด้วยดีด้วยความรู้โดยชอบ มีอำนาจ

¹⁶⁸ อรุณ สิ่งที่ไม่ใช่รูป เช่น อรูปฌาน ฌานที่กำหนดสิ่งที่ไม่ใช่รูป

¹⁶⁹ มดี ความคิด ความเห็น

¹⁷⁰ คำว่า นาค มี 3 ความหมาย คือ นาค ที่อยู่ในน้ำ, นาค ที่แปลว่า ช้าง และ นาค ที่แปลว่า

ทางจิตทุกอย่าง¹⁷¹ และบรรลุมารมีขั้นสูงสุด เป็นสมณะ ฯ เป็นพราหมณ์ เป็นผู้สنانแล้ว¹⁷² ฯ ผู้ถึง
ฝั่ง ผู้รู้ ผู้เชื่อฟัง ฯ เป็นพุทธบุตร ฯ เป็นศากยบุตร ฯ ผู้มีหนามอันเหยียบย่ำแล้ว ฯ ผู้ขุดคู(คือกิเลส)
แล้ว ฯ มีคูอันขุดขึ้นแล้ว ฯ มีลูกศรอันซัดไปทั่วแล้ว ฯ ไม่มีความคร่ำคร่า ฯ เป็นภิกษุ ฯ ผู้ไม่ถูก
ครอบงำ ฯ เป็นบุรุษผู้ควรแก่ฐานะ เป็นบุรุษผู้กล้า ฯ เป็นบุรุษผู้กล้าหาญ ฯ เป็นบุรุษคอกไม้ ฯ เป็น
บุรุษบัวหลวง ฯ เป็นบุรุษบัวขาว ฯ เป็นบุรุษผู้ฝึก ฯ เป็นบุรุษพระจันทร์ ฯ มิใช่บุรุษชั่ว ฯ เป็นบุรุษ
ผู้ไม่ถูกโลกธรรมขย้ำ ฯ ทราบว่าครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสพระคาถาเหล่านั้นในเวลานั้นว่า

เมื่อใด โลกธาตุนั้นยังไม่เป็นไป โลกทั้งหมดนี้ยังเป็นอากาศ สิ่งภายหลังเหมือน
สิ่งที่มีมาก่อน เธอทั้งหลายจงรู้ธรรมทั้งปวงที่มีอุปมาเช่นนั้น ฯ (1)

โลกนี้ยังไม่มีอะไรเป็นไปก่อน ภายใต้มืดมืด ได้มีกอน้ำ ข้างบนก็เหมือน
ข้างใต้ เธอทั้งหลายจงรู้ธรรมทั้งปวงที่มีอุปมาเช่นนั้น ฯ (2)

ในอากาศยังไม่มีเมฆอะไรๆ และย่อมเห็นก่อนเมฆได้โดยขณะบุคคลพึงรู้
เบื้องต้นและที่สุดว่า การเกิดจะมีแต่ที่ไหน เธอทั้งหลายจงรู้ธรรมทั้งปวงที่มีอุปมา
เช่นนั้น ฯ (3)

เมื่อใส่ใจ ย่อมเห็นรูปเปรียบของพระตถาคตผู้ปรินิพพาน สิ่งที่มีภายหลัง
เหมือนสิ่งที่มีมาก่อนนั้น เธอทั้งหลายจงรู้จักธรรมทั้งปวงว่ามีอุปมาเช่นนั้น ฯ (4)

¹⁷¹ เจโตวสี มีความชำนาญทางใจ มีอำนาจทางจิต ตามคำอธิบายของพระสารีบุตรว่า คุณท่านผู้มี
อายุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีฤทธิ์ ถึงความชำนาญทางใจ (เจโตวสี) เมื่อจำนง พึงน้อมใจถึงกองไม้กองโน้นให้เป็นดินได้
ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะที่กองไม้โน้นมีปฐวีธาตุ ซึ่งภิกษุผู้มีฤทธิ์ ถึงความชำนาญทางใจ พึงอาศัยน้อมใจถึงให้
เป็นดินได้ คุณท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีฤทธิ์ ถึงความชำนาญทางใจ เมื่อจำนง พึงน้อมใจถึงกองไม้โน้นให้
เป็นน้ำได้ ฯลฯ ให้เป็นไฟได้ ฯลฯ ให้เป็นลมได้ ฯลฯ ให้เป็นของงามได้ ฯลฯ ให้เป็นของไม่งามได้ ข้อนั้นเพราะ
เหตุไร เพราะที่กองไม้โน้นมีอสุภธาตุ ซึ่งภิกษุผู้มีฤทธิ์ ถึงความชำนาญทางใจ พึงอาศัยน้อมใจถึงให้เป็นของไม่งาม
ได้ ฯ คู.อ.ป.ญจก. 22/312/351

¹⁷² คำว่า สนานแล้ว (อาบแล้ว) สันสกฤตว่า สุนาคค: เป็นคำที่ใช้กันมาในลัทธิศาสนาเดิมคือศาสนา
พราหมณ์ แต่นำมาใช้ในพุทธศาสนาโดยปรับแก้ความหมายให้ถูกต้องตามสาระของพระธรรมวินัย คำว่า สุนาคค:
ซึ่งแปลว่า ผู้สنانแล้ว แต่เดิมเป็นคำเรียกพราหมณ์ผู้ได้ประกอบพิธีสنانขึ้นสู่สถานะเป็นพราหมณ์มีระดับ
ศาสนาพุทธนำมาใช้ในความหมายว่า ผู้อาบน้ำธรรมทำกรรมสะอาด สร้างความเกษมแก่สรรพสัตว์ ยังมีคำอื่น ๆ
จำนวนมาก เช่น พราหมณ์ แต่เดิมเป็นคำเรียกคนวรรณะเลิศประเสริฐเหนือวรรณะอื่น แต่พระพุทธศาสนา
หมายถึงผู้ลอยบาปโดยละเลิกอกุศลธรรมทั้งไปหมดแล้ว ทักขิไณยบุคคล เดิมเป็นคำเรียกพราหมณ์ในฐานะผู้ควร
รับค่าตอบแทนในการประกอบพิธีบูชาัญญา ศาสนาพุทธหมายถึงพระอริยบุคคลผู้ควรรับทักษิณาเพราะเป็นเนื่อนา
บุญของโลก ดู พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ 42 (กรุงเทพฯ :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557), 344.

คนย่อมมองหาการตัดก้อนฟองน้ำใหญ่ด้วยห้วงน้ำ เขาครุ่นมองหาแล้ว
ก็ไม่เห็นสาระในฟองน้ำนั้น เธอทั้งหลายจงรู้จักกรรมทั้งปวงว่ามีอุปมาเช่นนั้น ฯ (5)

เมื่อฝนที่มีหยดน้ำขนาดก้อย ฟองน้ำย่อมมีมากขึ้น ๆ ก็ ฟองน้ำทั้งหลายที่เกิด
และแตกไป ย่อมไม่มี เธอทั้งหลายจงรู้จักกรรมทั้งปวงว่ามีอุปมาเช่นนั้น ฯ (6)

กริยาที่งามและไม่งามย่อมเป็นไปมากขึ้น จากการเห็นตัวหนังสือในระหว่าง
หมู่บ้าน การเข้าไปของตัวหนังสือย่อมไม่มีในเสียงเธอทั้งหลายจงเห็นกรรมทั้งปวง
ว่ามีอุปมาเช่นนั้น ฯ (7)

คนถูกความเมาด้วยมานะทำให้หลงแล้ว เข้าใจว่าแผ่นดินนี้กำลังหมุน ส่วน
แผ่นดิน(เอง) ไม่สั่น ไม่ไหว เธอทั้งหลายจงรู้จักกรรมทั้งปวงว่ามีอุปมาเช่นนั้น ฯ (8)

นารีย่อมมองคูโบหน้าทีประคืบคืบแล้วในถาดน้ำมันที่อยู่ใกล้กระจก นางทำ
ราคะให้เกิดในโบหน้านั้น เป็นคนโง่ วังแสงหากาม ฯ (9)

นารีย่อมหา(เงา)หน้าในกระจกไม่พบในเวลาที่ไม่มีการสะท้อน(รูป)
ของโบหน้า นางผู้หลง ทำราคะให้เกิด (ในกรณีนี้) ฉันทิ เธอทั้งหลายจงรู้จักกรรม
ทั้งปวงว่ามีอุปมาเช่นนั้น ฯ (10)

เมืองคนธรรม¹⁷³ พยับแดด เป็นเช่นใจ เงา เป็นเช่นใจ ความฝันเป็นเช่นใจ
ส่วนการเจริญนิมิตซึ่งมีสวภาวะเป็นความว่าง เธอทั้งหลายจงรู้จักกรรมทั้งปวง
ว่ามีอุปมาเช่นนั้น ฯ (11)

รูปเหมือนของพระจันทร์ในท้องฟ้าที่แจ่มใสย่อมเห็นได้ในบึงน้ำใส ฉันทิ
การเข้าไปของพระจันทร์ย่อมไม่มีในน้ำ เธอทั้งหลายจงรู้จักกรรมทั้งปวง
ว่ามีลักษณะ
เช่นนั้น ฯ (12)

คนผู้ยืนอยู่ในระหว่างป่าศิลา ฟังกล่าว ขับเพลง หัวเราะ ร้องไห้บุคคลได้ยิน
เสียงสะท้อนแต่ไม่เห็นเสียงสะท้อน เธอทั้งหลายจงรู้จักกรรมทั้งปวงว่ามีอุปมาเช่นนั้น ฯ
(13)

เสียงสะท้อนในเพลงขับ การประโคม และการร้องไห้ ย่อมอาศัยเสียงนั้น
เกิดขึ้น เสียงกล่าวของเสียง ย่อมไม่มีในกาลไหน ๆ เธอทั้งหลายจงรู้จักกรรมทั้งปวง
ว่ามีอุปมาเช่นนั้น ฯ (14)

¹⁷³ คนธรรมเป็นเทพจำพวกหนึ่งในชั้นจาตุมหาราชิกา อาศัยอยู่ภายในส่วนต่าง ๆ ของต้นไม้ที่มี
กลิ่นหอม แม้นต้นไม้จะถูกโค่นลงแล้ว คนธรรมก็ยังคงสิงสถิตภายในไม้นั้นได้ เช่นนางไม้ ดู พระสัทธัมม-
โชติกะ, ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพฯ : มุณินิธิสัทธัมมโชติกะ, 2546), 107.

บุรุษฝันว่าเสพกาม ตื่นเฉพาแล้ว ย่อมไม่เห็น ผู้นั้น เป็นคนพาล เป็นผู้มักได้ ความต้องการอย่างยิ่งในกามทั้งหลาย ฉันทใด เธอทั้งหลายจงรู้ธรรมทั้งปวง ว่ามีอุปมา เช่นนั้น ๆ (15)

นักมายากลเนรมิตรูปทั้งหลาย รถช้างทั้งหลาย รถม้าทั้งหลายอันวิจิตร แต่ไม่มีใครเห็นรถในที่นั้นๆ ฉันทใด เธอทั้งหลายจงรู้ธรรมทั้งปวงว่ามีอุปมาเช่นนั้น ๆ (16)

กุมารินั้นเห็นบุตรที่เกิดแล้วและตายแล้ว ในระหว่างแห่งความฝัน ยินดียิ่งนัก ในบุตรที่เกิดแล้ว ตั้งอยู่ในโทมนัส ในบุตรที่ตายแล้ว ฉันทใด เธอทั้งหลายจงรู้ธรรม ทั้งปวง ว่ามีอุปมาเช่นนั้น ๆ (17)

ในความฝัน บุคคลร้องไห้เสียงสูงถึง มารดาผู้ตายแล้ว หรือบุตรผู้เกิดแต่ตน มารดาของเขาไม่ตาย บุตรก็ไม่ตาย ฉันทใด เธอทั้งหลายจงรู้ธรรมทั้งปวง ว่ามีอุปมา เช่นนั้น ๆ (18)

ในเวลากลางคืน บุคคลเห็นน้ำ (และ) ดวงจันทร์ในน้ำที่ใสไม่ขุ่นมัว ครั้นจับดู น้ำก็เปล่า พระจันทร์ก็สูญ ฉันทใด เธอทั้งหลายจงรู้ธรรมทั้งปวงว่ามีอุปมาเช่นนั้น ๆ (19)

บุรุษ ถูกความกระหายแผดเผา ในเวลาที่เที่ยงวันของฤดูร้อน พึงดำเนินไป เห็นพยับแดดเป็นก้อนน้ำ เธอทั้งหลายจงรู้ธรรมทั้งปวงว่ามีอุปมาอย่างนั้น ๆ (20)

น้ำย่อมไม่มีแก่พยับแดด สัตว์นั้น หลงแล้ว พรารถนาจะดื่มน้ำนั้น ไม่สามารถ ดื่มน้ำที่ไม่มี เธอทั้งหลายจงรู้ธรรมทั้งปวงว่ามีอุปมาเช่นนั้น ๆ (21)

บุรุษผู้มีความต้องการแก่น พึงฉีกต้นกล้วยที่เป็ยกขึ้น แก่นไม่มีทั้งข้างนอก ข้างใน เธอทั้งหลายจงรู้ธรรมทั้งปวง ว่ามีอุปมาเช่นนั้น ๆ (22)

จักขุไม่เป็นประมาณ¹⁷⁴ โสตะ ฉานะ จิวหา ไม่เป็นประมาณ กายและจิตไม่เป็นประมาณ ข้อที่อินทรีย์ทั้งหลายพึงมีนั้นเป็นประมาณ สิ่งทีพึงทำด้วยอริยมรรค พึงมีแก่ใคร ๆ (23)

¹⁷⁴ ประมาณ แปลว่า บ่อเกิดแห่งความรู้ ปรัชญาอินเดียแต่ละสำนักถือต่างกันไป มีบ่อเกิดแห่งความรู้ที่กล่าวถึงดังนี้ 1. ประจักษ์ประมาณหรือปรัตยักษประมาณ (Perception) คือความรู้ที่เกิดจากอายตนะ ภายในหรือประสาทสัมผัสคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ อย่างใดอย่างหนึ่งไปกระทบกับอายตนะภายนอกคือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณณ์ อย่างใดอย่างหนึ่งแล้วเกิดความรู้ขึ้นมา 2. อนุมานประมาณ (Inference) แยกศัพท์ว่า อนุ (ภายหลัง) + มาน (ความรู้) อนุมานก็คือความรู้ที่เกิดจากเหตุผลโดยใช้ความรู้เดิมที่มี อยู่แล้วเป็นฐานสำหรับสืบสาวไปหาอีกสิ่งหนึ่งที่ยังไม่รู้ เช่น เห็นควันก็รู้ว่ามิไฟ 3. อุปมานประมาณ (Comparison) แยกศัพท์ว่า อุป (เปรียบเทียบ) + มาน ความรู้ อุปมานประมาณคือความรู้ที่เกิดจากการเปรียบเทียบ

เพราะอินทรีย์เหล่านี้ไม่มีประมาณ เป็นสิ่งเฉื่อย เป็นสภาพกลางๆ (อภัยกถ) โดยสภาวะ เพราะฉะนั้น ผู้มีความต้องการทางแห่งพระนิพพานจงกระทำสิ่งที่พึงทำ ด้วยอริยมรรค ๗ (24)

เมื่อพิจารณาที่สุดเบื้องต้นแห่งกาย ในข้อนี้กายก็ไม่มี สิ่งที่อยู่ก้นกายก็ไม่มี ในที่ที่กายไม่มี สิ่งที่อยู่ก้นกายก็ไม่มี นี้เรียกว่าโคตรที่ไม่ปรุงแต่ง ๗ (25)

ความเปลี่ยนแปลงแห่งธรรมทั้งหลายไม่มี ธรรมทั้งหลายจะไปด้วยสิ่งใด สิ่งเหล่านั้นก็ไม่มีเลย ทุกข์ของบุคคลผู้เที่ยวข้ามลงสู่การกำหนดอย่างนี้ว่า มี และว่าไม่มี ย่อมไม่สงบ ๗ (26)

ที่สุดทั้งสองว่า มี ว่า ไม่มี แม้ที่สุดทั้งสองว่าบริสุทธิ์ ว่าไม่บริสุทธิ์ เพราะเหตุ นั้น เว้นที่สุดทั้งสองแล้ว บัณฑิตย่อมไม่ทำการตั้งลงแม้ในท่ามกลาง ๗ (28)

การโต้แย้งว่ามี ว่า ไม่มี นั้น การโต้แย้งว่าบริสุทธิ์ ว่าไม่บริสุทธิ์ นี้ ทุกข์ของบุคคลผู้ถึงการโต้แย้งย่อมไม่สงบ ทุกข์ของบุคคลผู้ถึงการไม่โต้แย้ง ย่อมดับ ๗ (28)

ครั้นกล่าวถวายเป็นด้วยความเข้าไปตั้งมั่นแห่งสมถะแล้ว คนพาลทั้งหลาย ย่อมโอ้อวดว่า พวกเราเป็นผู้มีกายเป็นพยาน¹⁷⁵ แต่ (ความจริง) การ โอ้อวดย่อมไม่มี

ความคล้ายคลึงกันระหว่าง 2 สิ่ง คือสิ่งหนึ่งที่อยู่แล้วกับอีกสิ่งหนึ่งที่ยังไม่รู้ เช่น หมูป่าที่ยังไม่เคยเห็นก็คล้าย หมูบ้านแต่เรียกว่า 4. ศัพท์ประมาณ (Verbal authority or Testimony) ความรู้ที่ได้จากตำรับตำราและคำบอกเล่า ดู ฟั้น ดอกบัว, **ปวงปรัชญาอินเดีย**, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : สยามปริทัศน์, 2555), 167-177.

¹⁷⁵ เข้าใจผิดว่าตนเองเป็นอริยบุคคลประเภทกายสักขี บาลีว่า กายสักขี ในจำนวนพระอริยบุคคล 7 จำพวกจากชั้นสูงลงมา ได้แก่ 1. อุกโตภาควิมุต (ผู้หลุดพ้นทั้งสองส่วน คือ ท่านที่ได้สัมผัสสวิโมกษ์ 8 ด้วยกาย และสิ้นอาสวะแล้วเพราะเห็นด้วยปัญญา หมายเอาพระอรหันต์ผู้ได้เจโตวิมุตติขั้นอุปสมบัติมาก่อนที่จะได้ปัญญาวิมุตติ 2. ปัญญาวิมุต (ผู้หลุดพ้นด้วยปัญญา คือ ท่านที่ได้สัมผัสสวิโมกษ์ 8 ด้วยกาย แต่สิ้นอาสวะแล้วเพราะเห็นด้วยปัญญา หมายเอาพระอรหันต์ผู้ได้ปัญญาวิมุตติสำเร็จโดยทีเดียว 3. กายสักขี (ผู้เป็นพยานด้วยนามกาย หรือผู้ประจักษ์กับตัว คือ ท่านที่ได้สัมผัสสวิโมกษ์ 8 ด้วยกาย และอาสวะบางส่วนก็สิ้นไปเพราะเห็นด้วยปัญญา หมายเอาพระอริยบุคคลผู้บรรลุโสดาปัตติผลแล้วขึ้นไป จนถึงเป็นผู้ปฏิบัติเพื่ออรหัต ที่มีสมาธิอินทรีย์แก่กล้า ในการปฏิบัติ 4. ทิฐุปัตตะ (ผู้บรรลุสมาธิทิวติ คือ ท่านที่เข้าใจอริยสังขารมรรคถูกต้องแล้วและอาสวะบางส่วนก็สิ้นไปเพราะเห็นด้วยปัญญา หมายเอาพระอริยบุคคลผู้บรรลุโสดาปัตติผลแล้วขึ้นไป จนถึงเป็นผู้ปฏิบัติเพื่ออรหัต ที่มีปัญญานินทรีย์แก่กล้าในการปฏิบัติ 5. สัทธาวิมุต (ผู้หลุดพ้นด้วยศรัทธา คือ ท่านที่เข้าใจอริยสังขารมรรคถูกต้องแล้วและอาสวะบางส่วนก็สิ้นไปเพราะเห็นด้วยปัญญา แต่มีศรัทธาเป็นตัวนำหน้า หมายเอาพระอริยบุคคลผู้บรรลุโสดาปัตติผลแล้วขึ้นไป จนถึงเป็นผู้ปฏิบัติเพื่ออรหัต ที่มีสัทธาอินทรีย์แก่กล้าในการปฏิบัติ 6. ชัมมานุสารี (ผู้เล่นไปตามธรรม หรือผู้เล่นตามไปด้วยธรรม คือ ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุโสดาปัตติผล ที่มีปัญญานินทรีย์แก่กล้า อบรมอริยมรรคโดยมีปัญญาเป็นตัวนำ ท่านผู้นี้ถ้าบรรลุผลแล้วกลายเป็นทิวติปัตตะ 7. สัทธานุสารี (ผู้เล่นไปตามศรัทธา หรือผู้เล่นตามไปด้วยศรัทธา คือ ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุโสดาปัตติผลที่มีสัทธาอินทรีย์แก่กล้า อบรม

แก่ผู้มีกายเป็นพยาน การไม่โอ้อวดอย่างมากทุกอย่างเป็นสิ่งที่มีกายเป็นพยานนั้น
ละทิ้งแล้ว¹⁷⁶ ๑ (29)

ครั้งกล่าวกถาในชยาน 4 แล้ว คนพาลทั้งหลายย่อมกล่าวว่า พวกเราเป็นผู้มี
ชยานเป็นโคจร แต่ (ความจริง) การโอ้อวดย่อมไม่มีแก่ผู้ฟังเผากิเลส เพราะรู้ชัดแล้ว
ผู้ฟังเผากิเลสจึงละความมัวเมาได้ด้วยญาณ ๑ (30)

ครั้งกล่าวกถาในสัจย์ 4¹⁷⁷ แล้ว คนพาลทั้งหลายย่อมกล่าวว่า พวกเราเป็นผู้
เห็นสัจย์ แต่ (ความจริง) การโอ้อวดใด ๆ ย่อมไม่มีแก่ผู้เห็นสัจย์ การไม่โอ้อวดสัจย์
เป็นสิ่งที่พระชินเจ้าทรงแสดงแล้ว ๑ (31)

บุคคลพึงรักษาศีล แต่ไม่พึงโอ้อวดด้วยศีลนั้น พึงฟังธรรมแต่ไม่พึงโอ้อวด
ด้วยธรรมนั้น เขามีปัญญาโอ้อวดด้วยธรรมใดนั้นเอง ทุกข์อันมีการโอ้อวดนั้นเป็น
มูลเหตุของเขา ย่อมเพิ่มขึ้น ๑ (32)

มูลเหตุแห่งทุกข์ พระสัพพัญญู ผู้นำโลก ทรงแสดงไว้แล้ว ทุกข์ของผู้เมาด้วยความ
มัวเมา ย่อมเพิ่มขึ้น ทุกข์ของผู้ไม่โอ้อวด ย่อมดับ ๑ (33)

บุคคลพึงเล่าเรียนธรรมอันมากเพื่ออะไร ผู้มัวเมาด้วยสุตะไม่พึงรักษาศีลได้
เขาผู้ทุศีลนั้นอันความเป็นพหูสูตไม่สามารถต้านทานได้ จึงเป็นเหตุที่เขาไปสู่ทุกขี ๑
(34)

ถ้าเขามัวเมาด้วยความเมาในศีลอีก ไม่ประกอบความเพียรในความเป็น
พหูสูต เขาทำผลแห่งศีลให้สิ้นไปไม่เหลือ เขาย่อมเสวยทุกข์แม้อีก ๑ (35)

เขาพึงเจริญสมาธิในโลกแม้ก็จริง แต่เขาไม่เจริญความรู้จักตน กิเลสของเขา
ย่อมกำเริบอีก การเจริญสมาธิในข้อนี้ก็เหมือนสิ่งที่อยู่ในห้อง (ลม? สูญเปล่า) ๑ (36)

ถ้าบุคคลพึงพิจารณาเห็นในราตมยธรรม ถ้าพิจารณาในราตมยธรรมเหล่านั้น
แล้วพึงเจริญ ข้อนั้นเป็นเหตุแห่งการได้บรรลุผลคือนิรวาณ เหตุอื่นใดจะมีอยู่ เหตุนั้น
ไม่มีเพื่อสานติ ๑ (37)

อริยมรรคโดยมีศรัทธาเป็นค้ำนำ ท่านนี้ถ้าบรรลุผลแล้วกลายเป็นสัทธาวิมุต ดู ที.ปา.11/80/115 และ พระพรหม-
คุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, 81.

¹⁷⁶ โสลดต่อไปนี้แสดงข้อความแย้งว่า คำพูดกับการกระทำไม่ลงกัน ผู้ได้บรรลุธรรมจะไม่กล่าว
โอ้อวดตน

¹⁷⁷ สัจย์ 4 ในที่นี้หมายถึงเอา อารยสัจย์ (บาลีว่า อริยสัจ) 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และ มรรค ข้อความ
นี้น่าจะหมายถึงอริยบุคคลประเภทที่ 4 ทัฎฐิปัตตะ ตามหมายเหตุข้อที่ 190

เหมือนอย่างว่า คนผู้ต้องการชีวิต ถูกหมุ่โจรประทุษร้าย ย่อมต้องการหนีไป
เท่าทั้งสองของเขาไม่ไป เขาจึงถูกโจรจับฆ่าตายในที่นั้น ๆ (38)

คนผู้มีศีลเสื่อม หลงแล้ว ผู้ต้องการหนีไปจากสิ่งที่ปัจจุประทุษร้ายก็อย่างนั้น
เขามีศีลเสื่อมไม่อาจไป จึงถูกชรา พยาธิ มรณะ ฆ่าอยู่ ๆ (39)

เหมือนอย่างว่า โจรหลายพันทำบาปโดยวิธีต่างๆ ก็เลศทั้งหลายก็อย่างนั้น
ย่อมฆ่าโดยวิธีต่างๆ เหมือนโจรฆ่าคนที่อยู่ฝ่ายคำละนั้น ๆ (40)

เขาถูกคนอื่นด่าแล้ว ถูกบริภาษแล้ว ย่อมไม่สงสัย (ควบคุมตนได้)
โดยประการที่กองแห่งนิราตมะจะดับลง เขาไม่ไปสู่อำนาจของกิเลสमार ผู้ที่รู้จัก
ศูนยตา (เช่นนี้) ย่อมไม่โกรธ ฯ (41)

ชนมากกล่าวความที่สกันธ์เป็นศูนย์ แต่ไม่รู้จักมัน เหมือนสิ่งที่ไม่มีความ
ชนเหล่านั้นไม่รู้ ถูกคนอื่นทักท้วง ก็ถูกความโกรธครอบงำ กล่าวคำหยาบ ฯ (42)

เหมือนอย่างว่า คน กระสับกระส่าย มีทุกข์ทางกายอยู่หลายปี ไม่พ้นไปได้เลย
เขาถูกทุกข์คือความไข้บีบคั้นมานาน มีความต้องการเยียวยา จึงแสวงหาแพทย์ ฯ (43)

และเขาผู้แสวงหาอยู่ครั้งแล้วครั้งเล่า ก็ได้พบแพทย์ ผู้รู้แจ้ง มีปัญญาพิจารณา
แพทย์นั้นตั้งความกรุณาประกอบยานี้แก่เขาผู้เสพ ฯ (44)

เขาค้นรับเอาเภสัชดี ๆ เป็นอันมาก แต่ไม่เสพ ก็ย่อมไม่พ้นความทรมาน
โทษของแพทย์ก็ไม่ไข้ และเป็นโทษของยาก็ไม่ไข้ เป็นโทษของคนไข้ผู้กระสับ
กระส่ายนั้นนั่นเอง ฯ (45)

เขาบวชในพระศาสนาเป็นอย่างนี้แล้ว เรียนเอา พล ฆยาน อินทริย์(แต่)
ไม่ประกอบภาวนา เขาผู้ไม่ประกอบความเพียร นิพพานจะมีแต่ที่ไหน ฯ (46)

บุตรทั้งหลายของพระชินเจ้าทั้งหลาย ย่อมยังเรื่องให้แจ่มแจ้งว่าธรรมทั้งปวง
มีสวภาวะเป็นศูนย์ สิ่งทั้งปวงเป็นศูนย์ทั้งหมด ศูนยตาที่มีขอบเขตย่อมมีแก่เคียรถีย์
ทั้งหลาย ฯ (47)

ผู้รู้แจ้ง ย่อมไม่ทำการแข่งขันกับคนพาลทั้งหลาย สักการะแล้วย่อมเว้น
คนพาลทั้งหลาย ผู้มีจิตประทุษร้ายย่อมมาในที่ใกล้เรา ย่อมไม่ทำความสนิทสนม
กับพาลธรรมทั้งหลาย ฯ (48)

ผู้รู้แจ้ง ครั้นรู้แจ้งความต่อเนื่องแห่งสวภาวะของคนพาลทั้งหลายย่อมไม่ทำ
การคบหาคนพาลทั้งหลาย คนที่คบคนพาลมานาน คนเหล่านั้นย่อมเป็นเช่นกับศัตรู
ผู้มีใจมิตร แม้อีก ฯ (49)

ผู้รู้แจ้ง รู้ความมีสวภาวะเป็นธรรมดาของคนพาลทั้งหลาย ย่อมไม่อยู่ร่วมกับคนพาลทั้งหลาย คนพาลทั้งหลายไม่กระทำในสวภาวะ ก็มีมิตรย่อมไม่มีแก่ปุถุชนทั้งหลาย ฯ (50)

คนที่ถูกเพื่อนสหาธรรมิกว่ากล่าว จึงมีความโกรธ โทษ และความไม่เป็นปัจจัย เขายอมทำพาลธรรมทั้งหลายเหล่านี้ บัณฑิตรู้ความหมายนี้แล้วจึงไม่อยู่ร่วม ฯ (51)

ก็คนพาลทั้งหลายย่อมสมกันกับคนพาลทั้งหลาย เหมือนกับอุจจาระสมกันกับอุจจาระ วิชาย่อมสมกับกันชนที่มีวิชา เหมือนเนยใสย่อมสมกันกับก้อนเนยใส ฯ (52)

เพราะพิจารณาโทษแห่งสังสาร¹⁷⁸ เขาไม่ข้ามลงสู่วิบากแห่งกรรมทั้งหลาย และความไม่เชื่อคำของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย คนพาลเหล่านั้นจึงประพฤตินิสัยที่ควรตัดและควรทำลาย ฯ (53)

บุคคลได้ความเป็นมนุษย์ที่ได้ยากมากแล้ว แต่เป็นผู้ไม่ฉลาดในงานฝีมือทั้งหลาย ทรัพย์จึงไม่มีแก่คนขัดสน เวลานั้นเมื่อเขาเลี้ยงตัวไม่ได้จึงบวช ฯ (54)

ชนเหล่านั้นบวชแล้วในพระพุทธศาสนา อาศัยบาตรจีวรในพระพุทธศาสนา นี้ ชนเหล่านั้นถูกมิตรชั่วเกลี้ยกล่อม จึงไม่ประพฤติข้อศีกษาเหล่านั้นของพระสุคตเจ้าทั้งหลาย ฯ (55)

ชนเหล่านั้น ผู้เป็นคนพาล มีใจยินดี ไม่เห็นศีล ย่อมไม่ได้ที่อาศัยอันเกษม ไม่ประกอบความเพียรทั้งกลางคืนกลางวัน และชนเหล่านั้นไม่รังเกียจต่อบาปกรรม ฯ (56)

ฟังกล่าวอะไรด้วยวาจาสำหรับผู้ไม่สำรวมทางกาย (และ) จิต พวกเขาแสวงหาโทษของคนอื่นทุกเมื่อ จะมีความผิดอะไร หรือใครจะทักท้วงได้ ฯ (57)

คนพาลอาศัยอาหาร แต่ไม่รู้จักประมาณในโภชนะ ได้โภชนะมาด้วยบุญของพระพุทธเจ้า คนพาลก็ไม่รู้จักคุณของพระพุทธเจ้านั้นเลย ฯ (58)

ชนเหล่านั้นได้โภชนะอันมีรสอร่อย ประณีต ฉ้น ก็ไม่ประกอบความเพียรอาหารนั้นยอมมีเพื่อฆ่าชนเหล่านั้น เหมือน ยาพิษที่ผสมอยู่ในข้าว โปดฆ่าลูกช้าง ฉะนั้น ฯ (59)

แต่คนมีความรู้ มีมดี มีปัญญาเห็นประจักษ์ บริโภคอาหารอันสะอาด ประณีต แต่ไม่อาศัยอาหารนั้น เขาบริโภคนั้น ประกอบความเพียร ฯ (60)

¹⁷⁸ สังสาร การเวียนว่ายตายเกิด

อนึ่ง คนมีความรู้ มีมति มีปัญญาเห็นประจักษ์ กล่าวคนพาลว่า ท่านมาแต่ที่ไหน สงเคราะห์คนเหล่านั้นด้วยการกล่าวคำเป็นที่รัก เข้าไปตั้งความกรุณาในคนเหล่านั้น ฯ (61)

ผู้ที่ทำประโยชน์และอนุเคราะห์คนพาลทั้งหลาย คนพาลย่อมยินดีด้วยความพินาศของผู้ที่นั่นนั่นเอง บุคคลละคนพาลทั้งหลายเพราะโทษนั้น พึงอยู่ผู้เดียว เหมือนเนื้ออยู่ในป่า ฯ (62)

บัณฑิตเห็นโทษอันเช่นนี้ ไม่ทำความคลุกคลีด้วยคนพาลเลย ไม่เข้าไปเสพปรัชญาอันเลว ความเสื่อมจากสวรรค์พึงมีแต่ที่ไหน เขาจักได้รับโพธิ ฯ (63)

ก็บัณฑิตเป็นผู้มีปกติอยู่ด้วยเมตตา อยู่ด้วยกรุณา อยู่ด้วยมุทิตา เป็นผู้อุเบกขา¹⁷⁹ ในภพทั้งปวงเป็นนิตย์ เจริญสมาธิแล้วย่อมได้สัมผัสโพธิ ฯ (64)

บัณฑิตเหล่านั้น ได้ตรัสรู้โพธิอันเกษมไม่โศก รู้ว่าสัตว์ทั้งหลายถูกความเกิดเบียดเบียนแล้ว จึงเข้าไปตั้งความกรุณาในสัตว์เหล่านั้น กล่าววาทะที่ประกอบด้วยปรมัตถ์¹⁸⁰ ฯ (65)

ผู้ที่รู้แจ้งธรรมคาเหล่านั้นของพระชินเจ้าทั้งหลาย กล่าวสัจย์ของพระสุคตทั้งหลาย พวกเขาได้ฟังธรรมอันมีรูปเช่นนี้ จักได้กษานตอันเป็นอริยะ¹⁸¹ ปราศจากอามิส ฯ (66)

ปรีวรรตที่ 9 ชื่อว่า คัมภีร์ธรรมกษานตปรีวรรต ในศรีสมาธิราช
จบแล้วด้วยประการฉะนี้ ฯ (9)

ปรีวรรตที่ 10 ปุรประเวศปรีวรรต ฯ
(ว่าด้วยการเข้าไปสู่เมือง)

ในลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเรียกจันทรประภาผู้เป็นกุมารแม่อีกว่า ลูกก่อนกุมาร เพราะเหตุนี้ ในบัดนี้ เธอพึงศึกษาทุกเมื่ออย่างนี้ว่า เราจักเป็นผู้มีการปฏิบัติเป็นแก่นสาร

¹⁷⁹ เมตตา (ความรัก), กรุณา (ความสงสาร), มุทิตา (ความบันเทิงยินดี), และ อุเบกขา (ความวางเฉย) รวมเรียกว่า พรหมวิหารธรรม แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม, ธรรมประจำใจอันประเสริฐ พรหมวิหาร 4 นี้อยู่ในกัมมัฏฐาน 40 วิธีซึ่งเป็นวิธีการเจริญกัมมัฏฐานด้วย คู่อ.ปญจก. 22/192/252

¹⁸⁰ ปรมัตถ์ ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน, ความหมายสูงสุด, ความหมายที่แท้จริง เช่น ในคำว่า ปรมัตถธรรม

¹⁸¹ อริยะ เจริญ, ประเสริฐ, ผู้ไกลจากข้าศึก คือกิเลส, บุคคลผู้บรรลุนิพพานวิเศษ มีโศดาปัตติมรรคเป็นต้น

๑ ข้อนี้เป็นเหตุแห่งอะไร ? ดูก่อนกุมาร เพราะว่า พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้มีการปฏิบัติเป็นแก่นสารย่อมจะได้สัมมาสัมโพธิอันยอดเยี่ยมโดยไม่ยาก จะมีอะไรอีก (นอกจาก) สมาธินี้ ๑ ทราบว่า ลำดับนั้น จันทรประภาผู้เป็นกุมารได้ลุกจากอาสนะ พาดผ้าห่มเฉวียงบ่า จรดวงเข้าขวามือนพื้นดิน แล้วประณมอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าดังนี้ว่า ข้าแต่องค์ภควัน นำอัศจรรย์ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสโอวาทานุสาสนี¹⁸²นี้แก่พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ทั้งหลาย ข้อศึกษาของพระโพธิสัตว์ทั้งหมด อันพระองค์ทรงแสดง ตรัสไว้ดี บัญญัติไว้ดีแล้ว ๑ ข้าแต่องค์ภควัน นี่เป็นโคจรของพระตถาคตทั้งหมด ซึ่งมีใช้ภูมิของพระศราวกและพระปรัตเยกพุทธเจ้าทั้งหมด จะกล่าวอะไรอีกถึงพวกอัญญเดียรฉิ ? ข้าแต่องค์ภควัน ก็ พวกข้าพระองค์จะเป็นผู้มีการปฏิบัติเป็นแก่นสาร และเป็นผู้ไม่มุงหวังในกายและชีวิต จักศึกษาตามพระตถาคต ๑ ข้อนี้เป็นเหตุแห่งอะไร ? ข้าแต่องค์ภควัน ก็ พวกข้าพระองค์เป็นผู้ต้องการจะศึกษาต่อพระตถาคต ข้าแต่องค์ภควัน ๑ พวกข้าพระองค์เป็นผู้ต้องการจะตรัสรู้เฉพาะซึ่งสัมมาสัมโพธิอันยอดเยี่ยม ๑ ข้าแต่องค์ภควัน พวกข้าพระองค์เป็นผู้มีความต้องการสัมมาสัมโพธิอันยอดเยี่ยม ข้าแต่องค์ภควัน ก็ พวกข้าพระองค์เป็นผู้ต้องการจะกำจัดมารผู้หยาบช้า ๑ ข้าแต่องค์ภควัน พวกข้าพระองค์เป็นผู้ต้องการจะปลดปล่อยสัตว์ทั้งหมดจากภัยทั้งหมด จากทุกข์ทั้งหมด ๑ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงอาศัยความอนุเคราะห์รับนิมนต์เพื่อฉันภัตตาหารในเรือนของข้าพระองค์ ในวันพรุ่ง พร้อมกับหมู่พระโพธิสัตว์ และพร้อมกับหมู่ภิกษุเถิด ๑ พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงอาศัยความอนุเคราะห์ จึงรับนิมนต์เพื่อฉันภัตตาหารในเรือนของจันทรประภาโพธิสัตว์ผู้เป็นกุมาร ในวันพรุ่ง พร้อมกับหมู่พระโพธิสัตว์ และหมู่ภิกษุ โดยความเป็นผู้นิ่ง ๑ ทราบว่าครั้งนั้น จันทรประภาผู้เป็นกุมารทราบถึงการรับนิมนต์โดยความนิ่งของพระตถาคต จึงลุกจากอาสนะ ทำอุตราสงค์เฉวียงบ่า น้อมเศียรกราบพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาคเจ้า ทำประทักษิณพระผู้มีพระภาคเจ้า 3 รอบ แล้วได้หลีกไปจากสำนักของพระผู้มีพระภาคเจ้า ๑

ทราบบว่า ครั้งนั้นแล จันทรประภาผู้เป็นกุมารได้เข้าไปทางมหานครราชคฤห์และนิเวศน์ของตน ๑ จันทรประภาครั้นเข้าไปแล้วได้เข้าไปยังเรือนของตน ๑ และครั้นเข้าไปแล้วได้เตรียมของเคี้ยวของกินอันประณีตมากมาย พร้อมทั้งเครื่องประโคมในกลางคืนนั้นนั่นเอง ๑ และครั้นจัดเตรียมโภชนะเรียบร้อยแล้ว โดยล่องไปแห่งราตรีนั้นเอง ได้กระทำมหานครราชคฤห์ให้ประพรมด้วยดี สะอาดด้วยดี ราดดอกโกสุมกลิ่นอบควันด้วยแท่งของหอม ยกฉัตร ชงชัย และธงแผ่นผ้าขึ้น อดด้วยรูปหอม มุงเพดานให้กว้าง แฉวนแผ่นผ้าและพวงดอกไม้ เก็บหินและก้อนกรวดออกจากทางรถและระหว่างร้านตลาด กลั่ยกดอกไม้อันวิจิตร กลั่ยกจันท์ประดับ

¹⁸² โอวาทานุสาสนี คำกล่าวสอนและพรั่าสอน, คำตักเตือนและแนะนำพรั่าสอน

แอกโค ทางเข้าออก มงกุฎดอกไม้ ช่อหน้าต่าง เป็นจันทร์ครึ่งเสี้ยว ไล่ทำด้วยจันทน์หอม ๑ ได้กระทำเมืองทั้งหมดนั้นให้เรียกรายด้วยดอกอุบล โกมุต ประทุม และบุณฑริก ๑ และได้ทำบ้านของตนให้ประดับประดาด้วยเครื่องประดับทุกชนิด ๑ ทราบว่า ครั้งนั้น จันทรประภาผู้เป็นกุมาร ครั้นประดับหอคอยเมือง หมวดบ้าน หมวดโกชนะเห็นปานนี้แล้ว จึงออกจากมหานครราชฤกษ์ เข้าไปยังทิศภาคที่ภูเขาภิษณภูฏ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ๑ ครั้นเข้าไปแล้วได้ทำประทักษิณพระผู้มีพระภาคเจ้า 3 รอบ แล้วขึ้น ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ๑ จันทรประภาผู้เป็นกุมาร ยืนอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง ได้กราบทูลเวลาแก่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่องค์กถวัน นี้เป็นเวลา ข้าแต่พระสุคต นี้เป็นเวลา บัดนี้ ขอพระองค์ทรงทราบเวลาที่สำเร็จการเสวย ๑ ทราบว่า ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จลุกจากอาสนะ นุ่งห่มเรียบร้อยทิเคียว ทรงถือเอาบาตรและจีวร พร้อมกับ หมู่ภิกษุใหญ่ มีภิกษุแสนรูปถ้วนและพระโพธิสัตว์มหาสัตว์จำนวนมากแวดล้อม ทำพระองค์ไว้เบื้องหน้า และอันเทวดา นาค ยักษ์ คนธรรพ์ อสูร ครุฑ กิณนร ภูโกลิ มนุษย์และอมมนุษย์ จำนวนหลายแสนบุชา สรรเสริญอยู่ ได้เสด็จเข้าไปทางมหานครราชฤกษ์ ด้วยพุทธานุภาพ อันใหญ่ ด้วยพุทธปาฏิหาริย์อันใหญ่ ด้วยพุทธอิริยาบถอันใหญ่ ด้วยรัศมีแสนนิยุตโกฏฐิ ด้วยเครื่องดนตรีต่างๆ จำนวนแสน ด้วยดอกไม้ ของหอม พวงดอกไม้ จุลเครื่องลูบไล้และจีวรทั้งหลาย ด้วยการประพรมทั้งหลาย ๑ มีรัตนะเป็นเชิงที่ร้อยอย่างฉลาดไม่มีปริมาณ ในนิเวศน์ของ จันทรประภาผู้เป็นกุมาร และในอินทจีล¹⁸³ ที่ประดับด้วยจักรรัตนะ ครั้งนั้น ในขณะนั้นนั่นเอง ในมหานครนั้น ชนทั้งหลายได้เห็นปาฏิหาริย์อันเป็นลิ่งอัศจรรย์หลายอย่าง ๑ ข้อนี้เป็นธรรมดา ในเรื่องนั้น ๑ ในข้อนั้นท่านกล่าวไว้ดังนี้ว่า

ในกาลที่พระนายกเข้าไปสู่เมืองอันประเสริฐ การเที่ยวไปอันประเสริฐตั้งอยู่ที่อินทจีล พื้นดินนอบน้อมต่อพระนายกนั้น ย่อมไหว สัตว์ทั้งหลายย่อมบันเทิงทั่วในเมืองอันสูงสุด ๑ (1)

คนเหล่าใด หิวหรือกระหาย ในกาลนั้น ความหิวกระหาย ย่อมไม่มี ในชนเหล่านั้น ความหิวกระหายย่อมหายไป ในกาลที่พระบาทของพระชินเจ้าวางลงที่อินทจีล ๑ (2)

คนเหล่าใดตาบอด หูหนวก ไม่มีที่พึ่ง มีบุญน้อย ทั้งหมด(พลัน)ได้มองเห็น ได้ยินเสียง ในกาลที่พระบาทของพระชินเจ้าวางลงที่อินทจีล ๑ (3)

¹⁸³ เสาหรือหลักหน้าประตูเมือง, หลักเมือง, เสาเขื่อน

ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง อยู่ในวิสัยของพระยม¹⁸⁴ มีทุกข์ ผู้มุ่งหวังโทษนะ ทั้งน้ำลายและน้ำมูก ชนเหล่านั้นทั้งหมด อันแสงสว่างถูกต้องแล้ว ถึงความสุข ในกาลที่พระบาทของพระชินเจ้าวางลงที่อินทรีจืด ฯ (4)

ยอดศิลาและภูเขารูปเขาสัตว์อีกทั้งต้นไม้ ต้นสาละและดอกกัณณิกา ทั้งหมด ย่อมโน้มลงทางพระพุทธรเจ้า ในกาลที่พระบาทของพระชินเจ้าวางลงบนอินทรีจืด ฯ (5)

แผ่นดิน พร้อมทั้งเมืองนิคม พร้อมทั้งริมทะเล ทั้งหมดไหว 6 ครั้ง แต่ไม่ เบียดเบียนใครๆ ในกาลที่พระบาทของพระชินเจ้าวางลงที่อินทรีจืด ฯ (6)

เทวดา มนุษย์ กุมภัณฑ์ และรากษส สถิตอยู่บนท้องฟ้า ยินดี มีใจเฟื่องฟู ก็นั้ตรแก่พระโลกนาถ เปรมปรีย์แล้ว ก่อให้เกิดความพอใจเพื่อการตรัสรู้ ฯ (7)

ทั้งได้ยินเสียงพาทย์ที่น่าชอบใจ เครื่องดนตรีหลายพัน ไม่กระทบกัน ส่งเสียง สัตว์ทั้งหมดทั้งหลายเป็นผู้ยินดีในกาลที่พระบาทของพระชินเจ้าวางลง ที่อินทรีจืด ฯ (8)

ต้นไม้หลายแสนต้นโน้มลง ทั้งหมดได้ออกดอกในกาลนั้น เทวดาหลายแสน ในอากาศ ซึ่งไม่ใช่มนุษย์ ทำการบูชาพระชินเจ้า ฯ (9)

หมู่โค ยินดีแล้ว บันลือในกาลนั้น มีกายรุ่งเรือง เข้าป่าทั้งหลาย บันลือ สีนหาทในกาลที่พระบาทของพระชินเจ้าวางลงที่อินทรีจืด ฯ (10)

พระราชผู้ครองแผ่นดินองค์ใดองค์หนึ่ง มาในทิศและทิศน้อยทั้งหลาย น้อม ลงที่พื้นแผ่นดินมีใจยินดี เพื่อเห็นศิริอันเห็นปานนี้ของพระชินเจ้า ฯ (11)

คนเหล่าอื่นชื่นชมพระโลกนาถ อีกพวกก็ไปรยฝนดอกไม้แก่พระชินเจ้า อีกพวกทำอัญชลีประอบด้วยนิ้วทั้งสิบกล่าววาทว่า โอ้ พระชินเจ้าผู้ทรง ประกอบด้วยพระกรุณา ฯ (12)

¹⁸⁴ พระยม หรือยมบาล มีหน้าที่เกี่ยวกับคนตาย อยู่ในวิสัยของพระยม หมายความว่า “ใกล้ตาย” พระยมนั้นมีชาติกำเนิดเป็นเทวดาในชั้นจาตุมมหาราชิกา มี 2 ประเภท คือ ยมบาลยักษ์และยมบาลกุมภัณฑ์ ยมบาลยักษ์คือยักษ์ที่อยากทำร้ายสัตว์นรก จึงจำแลงกายเป็นยมบาล เทียวไล่ทำร้ายสัตว์นรกต่างๆ หรือแปลงกาย เป็นเร้งกาจิกกินสัตว์นรก และยมบาลกุมภัณฑ์ คือยมบาลที่อาศัยประจำในนรก มีหน้าที่ทำร้ายสัตว์นรก หรือ แปลงกายเป็นเร้งกาจับสัตว์นรกกิน ดู พระสัทธัมมโชติกะ, **ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎฐิกา ปริจเฉทที่ 5 เล่ม 1 วิถิมุตตสังคหะ ภูมิจตุกคะและปฏิสนธิจตุกคะ**, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพฯ : มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ, 2546), 8-11, 107.

บางพวกซัดแก้วไข่มุกไป ทำเครื่องอาภรณ์ที่น่ายินดีหลายอย่างให้เกิดขึ้น
บางพวกซัดจีวร รัตนะ ทำโพธิจิตอันเลิศซึ่งวัดไม่ได้ให้เกิดขึ้นแล้ว ฯ (13)

บางพวกซัดข้ายทองคำ บางพวกซัดเครื่องประดับหน้าผาก อีก บางพวกซัด
สร้อยคอทองคำไป และบางพวกซัดปลอกแขนไป ฯ (14)

บางพวกซัดสายสร้อยไปในที่นั้น บางพวกซัดปลอกแขน (แขนท่อนบน)
อันวิจิตรด้วยรัตนะ บางพวกซัดต้นฝ้าย ดอกโกสุ่ม ทำจิตให้คิดว่า แม่พวกเรา
พึงเป็นพระพุทธรเจ้า ฯ (15)

คนบางพวกซัดสิ่งวิจิตรด้วยทองคำ และมีใจเลื่อมใสแล้ว ซัดด้วยร้อยแก้วมณี
อันดีทั้งหลาย และบางพวกซัดข้ายแก้ว เมื่อพระ โลกนาถประทับที่ประคูด ฯ (16)

สัตว์ที่ถึงความทุกข์มาก มีอุปัทวะหลายอย่าง ได้รับลูกศรแห่งความโศก
ทั้งหมดอิมเอบด้วยความสุข นอบน้อมต่อพระนายกผู้เป็นบรุษผู้ประเสริฐ ฯ (17)

นกดูเหว่า นกแก้ว นกสาริกา นกยูง อีกทั้งห่าน นกหัวจุก หงส์และ
นกกะเรียน หมุ่นกทั้งหมดอยู่ในท้องฟ้าแล้วส่งเสียงร้องอันน่าชอบใจอย่างยิ่ง ฯ (18)

ในกาลนั้น หมุ่นกยินดีแล้ว เปล่งเสียงอันน่าชอบใจ อนึ่ง ผู้ที่ได้ยินเสียงนก
อันน่าชอบใจย่อมทำราคะ โทสะ โมหะ ให้สงบ ฯ (19)

ได้ฟังเสียงร้องของสัตว์หลายโคฏิ และทั้งหมดได้ตั้งที่อนุโลมแก่กษานติ
และพระสุคตทรงพยากรณ์สัตว์เหล่านั้นทั้งหมดว่า จักเป็นพระชินเจ้าผู้มีในอนาคต
เป็นแน่ ฯ (20)

ในกาลนั้น กิเลสย่อมไม่มี ทั้งหมดเป็นผู้มีความเคารพในพระผู้เป็นราชาแห่ง
ธรรม มีชายแห่งภิกษุ โทสะ และโมหะ ไปปราศแล้ว น้อมลงสรรเสริญพระสุคตเจ้า ฯ
(21)

ในกาลนั้น สัตว์ทั้งหลายเห็นรูปของพระนายกแล้ว ทำความปรารถนา
ในพุทธชฎานอันประเสริฐให้เกิดขึ้นว่า ในกาลใด พวกเราพึงได้ชฎานอันเห็นปานนี้
พระชินเจ้าทรงทราบอหยาศัยของเขาแล้วจึงพยากรณ์ ฯ (22)

รัศมีแสนหนึ่งเปล่งไป จากหลุมขนของพระสุคต หนึ่ง ๆ อีกอย่างหนึ่งมีมาก
ยิ่งกว่านั้นเหมือนกับทรายในแม่น้ำคงคา และใคร ๆ ไม่สามารถถือเอานิมิตของ
(พระสุคต ผู้มีจำนวนเท่ากับ) ทรายในแม่น้ำคงคาเหล่านั้นได้เลย ฯ (23)

แสงสว่างแห่งพระอาทิตย์ไม่มีในกาลนั้น แก้วมณีก็ไม่มี ไฟก็ไม่มี แสงสว่าง
ของเทวดาทั้งปวงก็ไม่มี แสงสว่างทั้งหมดไม่มี ในกาลที่พระพุทธรเจ้าผู้กำลังเสด็จเข้า
ไปทรงส่องสว่างข้างหน้า ฯ (24)

ดอกปทุมหลายแสนได้ปรากฏ ใบพัน โกลี บริสุทธิ์ ในที่ที่พระทศพล
ผู้พระสุคตทรงเสร็จสูหนทางพร้อมกับคณะใหญ่ ทรงวางพระบาทลง ฯ (25)

มลทินแห่งกลี¹⁸⁵ อันไม่สะอาด ย่อมไม่มีในกาลที่พระนายกเสด็จเข้าไป
สู่พระนครอันประเสริฐ นครทั้งหมดมีกลิ่นหอมด้วยรูป กลิ่นที่น่าชอบใจพัดไป
รอบด้าน ฯ (26)

ในกาลนั้นถนนในพระนครทุกเส้น มีดินและหินไปปราศ รดด้วยกลิ่นหอม
บุญของพระทศพลมีปานนี้ มีดอกไม้ที่ปล่อยห้อยเกลียวไว้หลายอย่าง ฯ (27)

ยักษ์หลายแสนซึ่งมีจิตชั่วร้าย เห็นพระพุทธเจ้าผู้มีแสงสว่างดังทอง ผู้เป็น
ยอดแห่งสัตว์สองเท้า ยังความรักอันไพบุลย์ให้เกิดในพระนายก และเข้าถึงพระพุทธ
พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรวณะ ฯ (28)

และเทวดาหลายแสน หรือหลายโกลี ทั้งหมดเข้าไปเพื่อเฝ้าพระผู้จอมคน
โปรยฝนดอกไม้แก่พระสุคต และยื่นถือดอกไม้ที่ห้อยย้อยอยู่บนท้องฟ้า ฯ (29)

เหล่ามนุษย์ที่โปรยดอกไม้แก่พระชินเจ้าจัดนับตรดอกไม้มีอยู่ในพื้นอากาศ
อีกทั้งเทวดาที่โปรยดอกโกสุมประดับดอกไม้ทิพย์บนพื้นแผ่นดิน ฯ (30)

ความอึ้งเพราะได้เห็น ย่อมไม่มีแก่ของเทวดา มนุษย์ กุมภัณฑ์และรากษส
ทั้งหลายในกาลบางคราว ซึ่งเพราะได้เห็นพระทศพลผู้โลกนาถ จึงมีจิตงามเลิศ
บันเทิงทั่ว ฯ (31)

ดอกไม้ทิพย์ไม่มีในใจ อีกทั้งความสงสัยไม่เกิดในใจนั้น ในเวลาที่ได้เห็น
กายของบุรุษผู้ประเสริฐ สัตว์ทั้งหมดยินดีมีใจเฟื่องฟู ฯ (32)

พรหมอยู่เบื้องขวาของพระทศพล ท้าวสักกเทวราชอยู่เบื้องซ้าย¹⁸⁶ เทวดา
หลายโกลีมิใช้น้อยล่องลอยอยู่ในพื้นนภ ทำความนอบน้อมแก่บุรุษผู้ประเสริฐ
ให้เกิดขึ้น ฯ (33)

พระชินเจ้าทรงแวดล้อมด้วยเทวดาและทานพ ทรงครอบงำศิริของเทวดาและ
มนุษย์ทั้งหมด ธรณีวิจิตรอยู่ด้วยพื้นสำหรับก้าวเดิน? จันทรประภาเข้าไปสู่เมือง
เพื่อนมนต์พระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ (34)

¹⁸⁵ สัตถุลักษณะแห่งความตาย, สัตถุลักษณะด้านไม่ดี

¹⁸⁶ ข้อความนี้ปรากฏเช่นเดียวกับสมัยที่พระพุทธเจ้าขึ้นไปแสดงธรรมโปรดพุทธมารดาที่สวรรค์
ชั้นดาวดึงส์ เมื่อแสดงธรรมจบในสมัยออกพรรษา ได้เสด็จกลับมายังโลกมนุษย์ที่เมืองสังกัสสะ ในการเสด็จลง
จากเทวโลกนั้นมีเหตุการณ์เช่นเดียวกันนี้

พระพุทธเจ้าทรงประดับด้วยอนุพยัญชนะในกาย เหมือนกับห้องฟ้าเต็มด้วยดวงดาว ทรงดำรงอยู่ในราชมรรคส่องสว่างอยู่ เหมือนพระจันทร์วันเพ็ญตั้งอยู่ในห้องฟ้า ส่องสว่างอยู่ฉะนั้น ฯ (35)

แก้วมณีและรัตนะอันประเสริฐบริสุทธิ มีโทษและมลทินไปปราศแล้ว ส่องสว่างอยู่นั้นใด พระชินเจ้าทรงปล่อยแสงสว่างอันบริสุทธิ์ในทิศใหญ่ทิศน้อย ส่องสว่างโลกธาตุทั้งหมด ฉะนั้น ฯ (36)

พระชินเจ้าทรงแวดล้อมด้วยเทวดาและทานพ ผู้ประเสริฐกว่าชนทั้งหลาย เสด็จเข้าไปสู่กรุงราชคฤห์ ธรณีวิจิตรอยู่ด้วยพื้นสำหรับก้าวเดิน พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปสู่เรือนของจันทรประภาโพธิสัตว์ ฯ (38)

ละอองเกษรดอกไม้อันดีถูกประดับประดับรอบด้าน ชงชัยอันมาก หลายพันโกฏิ อันเขายกขึ้นแล้วในที่นั้น แผ่นดินทั้งหมดถูกทาด้วยของหอมอันดี เกลี่ยด้วยสิ่งสวยงาม ประพรมน้ำฝน ฯ (38)

พระสุคตนาถเจ้าผู้ทรงดำเนินไปบนถนน เมื่อทรงกรุณาแก่มนุษย์ทั้งหลาย ตรัสสถา ทรงเนรมิตพระชินเจ้าที่เป็นรูปเนรมิตในที่นั้น ความประณีตแห่งพุทธธรรม ย่อมส่องสว่างในที่เหล่านั้น ฯ (39)

รูปเนรมิตพระชินเจ้า 10 นียุต มีแสงสว่างดั่งทอง งดงาม นำที่สนา พระพุทธชินเจ้าผู้ทรงแวดล้อมด้วยรูปเนรมิต ทรงส่องศูนยตาอันสงบ อันเป็นโพธิแห่งพุทธเจ้า ฯ (40)

สัตว์หลายแสนได้ฟังศูนยตานี้ ตั้งจิตไว้ในพุทธญาณอันเลิศดีด้วยดีว่า ในกาลใด พวกเราได้ชญาณอันเห็นปานนี้ พระชินเจ้าทรงทราบอริยาตย์ของเขา จึงทรงพยากรณ์ ฯ (41)

บางพวกยังความปรารถนาให้เกิดในกาลนั้น ได้ลาภที่เป็นอจินไตยอย่างยิ่ง ก็พระชินเจ้าผู้ทรงจอมคน อันชนเหล่าใดนิมนต์แล้ว พระองค์ไม่ทรงมีที่สิ้นสุดแห่งทักษิณาในชนเหล่านั้น ฯ (42)

บางพวกได้ยังจิตที่ดีให้เกิดขึ้นอีกว่า พวกเราจะนิมนต์พระผู้ประกอบด้วยกรุณาผู้ทำประโยชน์เกื้อกูล ทรงอนุเคราะห์หมู่สัตว์ ผู้มีการเห็นที่ได้ยากในภพทั้งหลาย ในวันพรุ่งนี้ ฯ (43)

บางพวกยืนอยู่ที่เส้นโค้งของประตู ผู้สวยงาม มีร่างกายประดับแล้ว นำเปรมปรีดิ์ ทำจิตเพื่อโพธิอันเลิศให้เกิดขึ้น เกลี่ยดอกไม้ที่ย้อยอันเป็นทิพย์ แก่พระทศพล ฯ (44)

บางพวกซัดพวงดอกไม้แห่งดอกจำปาดงามด้วยดี และดอกวรรยิกา (จำปี) มีกลิ่นหอมที่โดดเด่นยิ่ง บางพวกซัดพวงแผ่นผ้าไปอีก ยังจิตอันยอดเยี่ยมอย่างยิ่งให้เกิดแล้ว ฯ (45)

บางคนถือดอกไม้ขึ้นอยู่ที่เรือน มีกายหอมอย่างดีด้วยจิวรทั้งหลาย ถือเอาดอกไม้หลายอย่าง พวงแผ่นผ้า เข้าไปทางพระชินเจ้าผู้มีอานุภาพใหญ่ ฯ (46)

บางพวกซัดดอกปทุม โกมุต และอุบล บางพวกซัดดอกไม้ที่เป็นทองคำ ที่วิเศษ บางพวกซัดแก้วมณีและรัตนะไปในที่นั้น บางพวกซัดจุมจันท์หอมไป ฯ (47)

ความอัศจรรย์มีไม่มีประมาณ วัตไม้ได้ และไม่สามารถพรรณนาได้ ในเพราะพระนายกเสด็จเข้าไปในพระนครอันประเสริฐ ชนหลายโคกภูค้ำรงอยู่ในพุทธชญาณ ฯ (48)

เทวดาชั้น อวิหา อตัมปา¹⁸⁷ ผู้เห็นความจริงแล้ว และทั้งเทวดาเหล่าอื่น ชั้นสุทัสสา สุทัสสี ออกนิษฐพรหม ผู้มีราคะไปปราศแล้ว อีกเช่นกัน ทั้งหมด เข้าไปเพื่อเห็นพระผู้จอมคน ฯ (49)

เทวดาชั้นอัปมาณสุภา ชั้นอปริมิตสุภา ผู้มีใจเฟื่องฟู ไม่มีกำหนด ทั้งเทวดา ชั้นศุกกิดา หลายนียุตไม่มีประมาณ ได้เข้าไปเพื่อเห็นพระนายก ผู้มหาฤณี ฯ (50)

เทวดาชั้นอัปมาณากาก็เช่นกัน ไม่มีประมาณ อีกทั้งเทวดาชั้นปริตตราภา ชั้นอาภัสสราอีกหลายนียุต แม่เหล่านั้นได้เข้าไปเพื่อเห็นพระโลกนาถ ฯ (51)

เทวดาชั้นปารีสัชชาหลายแสนเป็นอันมาก อีกทั้งชั้นพรหมปุโรหิตา ผู้ล้อมใสแล้ว อีกทั้งเทวดาผู้นับเนื่องในหมู่พรหมอีกหลายร้อย ทั้งหมด ได้เข้าไปเพื่อเห็นพระนายก ฯ (52)

¹⁸⁷ ข้อความส่วนนี้แสดงถึงพรหมโลกซึ่งเป็นที่อยู่ของพรหมชั้นต่างๆ ซึ่งมี 16 ชั้น ตามลำดับจากชั้นต่ำไปชั้นสูง ดังนี้ 1. พรหมปารีสัชชา 2. พรหมปุโรหิตา 3. มหาพรหมา 4. ปริตตราภา 5. อัปมาณากา 6. อาภัสสรา 7. ปริตตสุภา 8. อัปมาณสุภา 9. ศุกกิดา 10. อัสญูญีสัตตา 11. เวหัพผลา 12. อวิหา 13. อตัมปา 14. สุทัสสา 15. สุทัสสี 16. ออกนิษฐา 16 ชั้นนี้เป็นรูปพรหม นอกจากนี้ยังมีรูปพรหม ซึ่งแบ่งเป็น 4 ชั้นคือ 1. อากาसानัญญาตนะ 2. วิญญาณัญญาตนะ 3. อากัญญาตนะ 4. เนวสัญญาตนะ ผู้ที่รักษารูปผานไว้ได้จะเกิดเป็นรูปพรหม ผู้ที่รักษารูปผานไว้ได้จะเกิดเป็นอรูปพรหม ดู สงคห.25 และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, 255.

อนึ่ง เทวคาชั้นปรนิมิตวสวัตตี¹⁸⁸ อีกทั้งเทวคาชั้นนิมมาณรดี ผู้เป็นสัตว์
บริสุทธี ทั้งชั้นดุสิต เทวคาชั้นยามา ผู้บันเทิงแล้ว ทั้งหมดได้เข้าไปนมัสการ
พระพุทธเจ้า ฯ (53)

และอนึ่งท้าวสักกะเทวราชชั้นดาวดึงส์ มาพร้อมกับนางอัปสรร้อยโกฏิ
ไปรยฝนดอกโกศุม เข้าไปเพื่อเฝ้าพระพุทธเจ้าผู้จอมมุนี ฯ (54)

ท้าวจุลโลกบาลในทิศทั้งสี่ เวสสุวรรณ ฆตตราษฎร์ พญานาค ท้าววิรุฒกั
ท้าววิรูปากย์ ผู้มีจิตทรธา ทั้งหมดนั้นได้เข้าไปชมเชยพระผู้จอมคน ฯ (55)

ราชาแห่งยักษ์ผู้มีกำลังนามว่า ไอลิวิล เกิดเปรมปรีดิ์ แวดล้อมด้วยยักษ์ 100 คน
มีใจยินดี สถิตอยู่ในพื้นนภา ไปรยฝนดอกไม้อันวิจิตรหลายอย่าง ฯ (56)

บางพวกหัดทรงมาลา ไม่มีที่สิ้นสุดอีก ถือเอามาถ้อยและของหอม อันวิจิตร
หลายอย่าง ทั้งหมดพร้อมทั้งบริวารมีใจยินดี ทำการบูชาแก่บุรุษผู้ประเสริฐในที่นั้น ฯ
(57)

ยักษ์ผู้มีมือถือกระบโหลหลายร้อยตน และนางยักษ์ผู้ห่มอย่างดีทำการบูชา
พระพุทธเจ้าด้วยเครื่องดนตรีแห่งยักษ์ ด้วยดนตรี 100 ชนิด อันน่าฟัง น่าขอบใจ ฯ
(58)

ราชาแห่งกนิษฐทั้งหลาย พร้อมกับนางกนิษฐ 1,000 ผู้ฉลาดด้วยดี
ในการละเล่น-อ่อนช้อย-เพลงขับ-การร้อง มาจากเขาคันธมาถน์ เข้าไปสู่พุ่มไม้ บูชา
พระชินารเจ้า ฯ (59)

สัมพร พล เวมจิตร ราหู นางทานพ มีบริวารหนึ่งพัน และหมู่อสูร ผู้มีฤทธิ์
มากอื่น เหล่านั้นได้เข้าไปไปรยรัตนะทั้งหลาย ฯ (60)

¹⁸⁸ ข้อความส่วนนี้แสดงถึงเทวคาชั้นกามาวจรซึ่งเป็นสวรรค์ที่ยังเกี่ยวข้องกับกาม 6 ชั้น เรียงลำดับจาก
ชั้นต่ำไปชั้นสูงดังนี้คือ 1. จาตุมหาราชิกา มีท้าวมหาธา 4 เป็นผู้ปกครองโลกใน 4 ทิศ เรียกชื่อรวมว่า
ท้าวโลกบาลทั้ง 4 คือ ท้าวธตรฐ จอมภูต หรือจอมคนธรรพ์ ครองทิศตะวันออก ท้าววิรูปกษ จอมกุมภัณฑ์
ครองทิศใต้ ท้าววิรูปกษ จอมนาค ครองทิศตะวันตก ท้าวกุเวร หรือ เวสสวัณ จอมยักษ์ ครองทิศเหนือ
2. ดาวดึงส์ มีท้าวสักกะหรือพระอินทร์เป็นราชาแห่งเทพ 3. ยามา มีท้าวสุยามเทพบุตรเป็นผู้ปกครอง 4. ดุสิต
มีท้าวสันดุสิตเทวราชปกครอง สวรรค์ชั้นนี้เป็นที่สถิตของพระโพธิสัตว์ ก่อนจุติลงมาสู่มนุษยโลกและตรัสรู้
ในพระชาติสุดท้าย 5. นิมมานรดี มีท้าวสุนิมิตเทวราชปกครอง เทวคาชั้นนี้ปรารถนาสิ่งหนึ่งสิ่งใด นิรมิตเอาได้
6. ปรนิมิตวสวัตตี มีท้าวปรนิมิตวสวัตตีปกครอง เทวคาชั้นนี้ปรารถนาสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ต้องนิรมิตเอง มีเทวคา
อื่นนิรมิตให้อีกต่อหนึ่ง, ผู้รักษาตล กุศลกรรมบถ จะได้เกิดในสวรรค์ ดู ม.อ. 14/317-332/316-225 และ
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, 75.

รากลษร้อยนิยุตไม่มีที่สิ้นสุด มาพร้อมรากลษร้อยโกฏิ โปรอยคอกไม้
ที่ห้อยย้อยอันวิจิตรต่างๆ มากมาย แก่บุรุษผู้ประเสริฐ ด้วยความเคารพ ฯ (61)

อนึ่งพญานาคอนวตปตะ¹⁸⁹ และนางนาคผู้ศึกษาอย่างคดียิ่ง บันลือเครื่องดนตรี
แสนหนึ่ง เข้าไปในที่นั้นเพื่อบูชาพระโลกนาถ ฯ (62)

บุตรของพญานาคอนวตปตะ 500 คน ประรณนาชฎานอันไพบุลย์ยอดเยี่ยม
มีคนดีแวดล้อม มีใจเฟื่องฟู เข้าไปเพื่อบูชาพระสยัมภูด้วยตนเอง ฯ (63)

และพญานาคอปาลละ¹⁹⁰ น้อมทำอัญชลีแก่บุรุษผู้ประเสริฐ ถือเอาดอกนาค
อันงามดี สถิตอยู่ที่ท้องฟ้าสักการะพระมุนีราช¹⁹¹ ฯ (64)

และอนึ่ง พญานาคมูจลินท์¹⁹² มีใจเปรมปรีดิ์ยินดี ร่าเริง ถือเอาไข่มุกแก้ว
หลายอย่าง เข้าไปโปรยพระนาคในที่นั้น ฯ (65)

และอนึ่ง แม้พญานาคชื่อว่ากาลิกะ ก็มีใจยินดีเข้าไปเฝ้าหน้าพระพักตร์
พระตถาคต ถือเอาพวงรัตนอันงดงามดี ทำการบูชาอันประเสริฐที่สุดแก่บุรุษ
ผู้ประเสริฐ ฯ (66)

แม้พญานาคนั้นทำความเคารพอย่างยิ่งให้เกิดแล้ว ตามระลึกถึงคุณของ
พระตถาคต อันชนดีแวดล้อมแล้ว พร้อมทั้งหมู่ นาค กล่าวพรรณนาคคุณหลายอย่าง
ของพระนาค ฯ (67)

¹⁸⁹ อนวตปตะ เป็นชื่อของสระ บาลีเรียก อโนดาต พญานาคอนวตปตะอาศัยอยู่และเป็นใหญ่
เหนือ นาคในสระอโนดาตนั้น

¹⁹⁰ อปาลละ ปรากฏชื่อในพระไตรปิฎก บทสรรเสริญพุทธคุณข้อ ปุริสทมมสารถิ อธิบายถึง
พระพุทธรูปเป็นสารถิสิกบุรุษ แม้แต่สัตว์เดรัจฉานซึ่งรวมถึงอปาลลนาคราชด้วย

¹⁹¹ พระมุนีราช ราชาแห่งมุนี หมายถึงพระพุทธรูป

¹⁹² ในคราวตรัสรู้ใหม่ๆ พระพุทธรูปประทับนั่งสูบลสังกัเสวยวิมุตติสุข ณ ฌวไม้มุจลินท์ตลอด 7
วัน ครั้งนั้น เมฆใหญ่ในสมัยมิใช่ฤดูกาลตั้งขึ้นแล้ว ฝนตกพรำเจือด้วยลมหนาวตลอด 7 วัน มุจลินทนาคราช
ออกจากที่อยู่ของตนได้แหวกวงพระกายพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยขนด 7 รอบ ได้แผ่พังพานใหญ่เหนือพระเศียร
สถิตอยู่ด้วยหวังใจว่า ความร้อนอย่าเบียดเบียนพระผู้มีพระภาคเจ้า สัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดด
และสัตว์เลื้อยคลานอย่าเบียดเบียนพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นล่วง 7 วัน มุจลินทนาคราชรู้ว่า อากาศปลอดโปร่ง
ปราศจากฝนแล้ว จึงคลายขนดจากพระกายของพระผู้มีพระภาคเจ้า จำแลงรูปของตนเป็นพศมาณพ ได้ยื่น
ประคองอัญชลีถวายมันสการพระผู้มีพระภาคเจ้าทางเบื้องพระพักตร์ ดู วิ.ม. 4/5/7.

อนึ่ง พญานาคชื่อนั้นนัทและอุปนัท¹⁹³ และอนึ่ง ตักขกะนาคราช กฤษณะและเกาตมะ ก็เช่นกัน พญานาคเหล่านั้นเข้าไปนมัสการพระชินเจ้า น้อมลง เทบบาททั้งสองของพระสุคตเจ้า ฯ (68)

พญานาคเอลปัตระ¹⁹⁴ แวดล้อมด้วยนาคหนึ่งร้อย รุ่งเรืองอยู่ ได้เข้าไปเฝ้า ระลึกถึงพระชินเจ้านามว่ากาศยปะ ผู้มนิเวร ได้เห็นการเกิดขึ้นเองในขณะทั้งหลาย ฯ (69)

โอ ในกาลก่อนเรามีความหวัง เราได้ตัดใบตะไคร่น้ำอันนิคหน้อย ในกาลก่อน เรานั้นเกิดขึ้นในสมัยไม่เหมาะ การรู้ธรรมของพระชินเจ้ามิใช่ทำได้ง่าย ฯ (70)

เราละกำเนิดนาคโดยพลัน คุ่มครองกายที่ให้กำเนิดอย่างนี้นั้นไว้ เรารู้ธรรม อันมิภาวะแห่งสานติ ที่ซึ่งบุรุษผู้ประเสริฐได้รู้ที่ควงไม้โพธิ์ ฯ (71)

ราชจักรพรรดิแห่งงูในห้วงน้ำ แวดล้อมด้วยนาค สามพัน โภกฏี ถือเอาแก้ว ไข่มุกหารอันเป็นของสมุทร น่าชบใจ เหล่านั้นเข้าไปบูชาพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ (72)

¹⁹³ นัท และอุปนัท ในคัมภีร์สันสกฤตจะถือว่าเป็นพญานาค 2 คน แต่ในพระไตรปิฎก เถรวาทปรากฏว่ามีตนหนึ่งชื่อนั้นโทปนัท ดังปรากฏว่า วันหนึ่ง อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้นิมนต์พระพุทธเจ้า เพื่อฉันที่บ้าน เช้าวันนั้นพระพุทธองค์ทรงส่งญาณเห็นนั้น โทปนัทนาคราชซึ่งเป็นมิถิลาปฏิมาปรากฏ ในพระญาณ จึงทราบว่าเป็นผู้มีอริยาศยที่จะตรัสรู้ รุ่งเช้าจึงตรัสกับพระอานนทว่าเราจะเสด็จจาริกไปยังเทวโลก ซึ่งวันนั้นตรงกับวันจัดงานเลี้ยงฉลองให้แก่กัน โทปนัทนาคราช ซึ่งพวกนาคกางก้นด้วยเสวตฉัตรทิพย์ นพรัตนบัลลังก์ทิพย์ ห้อมล้อมด้วยนักฟ้อน 3 พวกและนาคบริษัท พระพุทธเจ้าทรงทำให้พญานาคเห็นว่า พระองค์กำลังเสด็จหาะไปยังดาวดึงส์เทวโลกผ่านทางยอดวิมานของนาคราชนั้น เป็นเหตุให้พญานาคโอรส ที่สมณะเหล่านี้ไปรอยขี้ดินลงบนหัว จึงลุกขึ้นไปยังเชิงเขาสิเนรุ เอาขนดวงรอบเขาสิเนรุ 7 รอบแล้วแผ่พังพาน ข้างบนเอาพังพานคว่ำลงง่าอกพาดาวดึงส์ไว้ทำให้มองไม่เห็น พระสาวกหลายองค์อาสาที่จะปราบพยศพญานาค แต่พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาตเพราะฤทธิ์ไม่ถึง คงอนุญาตให้พระมหาโมคคัลลณะผู้มีฤทธิ์มากเท่านั้น ไปปราบ พระมหาโมคคัลลณะปราบพยศพญานาคได้แล้วได้พาไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ถวายบังคมแล้วขอถึงพระพุทธเจ้า เป็นที่พึ่ง ดู อรรถกถา มหาโมคคัลลนคาถา ขุ.เถร.อ. 18/475-478.

¹⁹⁴ เอลปัตระ ปรากฏในอรรถกถาธรรมบทในชื่อ เอลกปัตตะ เป็นเรื่องที่ว่าด้วยโทษของการ ไม่แสดงอาบัติเล็กน้อย ซึ่งในสมาธิราชสูตรนี้ก็มีข้อความที่แสดงถึงเรื่องการเค็ดใบตะไคร่น้ำเช่นเดียวกับใน ธรรมบท เหตุการณ์เกิดขึ้นในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า พระยานาคนั้นเป็นภิกษุหนุ่ม ขึ้นเรือไป ในแม่น้ำคงคา ยึดใบตะไคร่น้ำกอหนึ่ง เมื่อเรือแม่แล่นไปโดยเร็ว ก็ไม่ปล่อย ใบตะไคร่น้ำขาดไปแล้ว ภิกษุหนุ่ม นั้นไม่แสดงอาบัติ ด้วยคิดเสียว่า "นี่เป็นโทษเพียงเล็กน้อย" แม้ทำสมณธรรมในป่าสิ้น 2 หนึ่นปี ในกาลมรณภาพ เป็นประจวบใบตะไคร่น้ำผูกคอ แม้อยากจะแสดงอาบัติ เมื่อไม่เห็นภิกษุอื่น ก็เกิดความเดือดร้อนขึ้นว่า "เรามีศีล ไม่บริสุทธิ์" จุตจากอัทธภาพนั้นแล้ว บังเกิดเป็นพระยานาค มีร่างกายประมาณเท่าเรือโกลน ดู ธรรมบท.18/3

แม่ยักษ์ชื่อกิมปิละในกรุงราชคฤหนั้น ขว้างศิลาไปแก่พระชินเจ้าในที่ที่ยืนบนท้องฟ้า ถือเอาในกาลนั้น ยืนอยู่หน้าพระสุคตเจ้าด้วยความเคารพ ฯ (73)

ราชธานีอลกวัตี เป็นผู้พร้อมเพรียง ได้ว่าง ไม่มียักษ์ตนใด ๆ ในราชธานีนั้น ทั้งหมดทำสิ่งที่ควรทำแก่กัน เข้าไปเฝ้าพระผู้เป็นที่พึ่งแห่งโลกทั้งปวง ฯ (74)

และอนึ่ง ยักษ์ชื่อว่าขจรกรรม สุจิโรมะ อาฏวิกะ และเกษกะ ยักษ์ที่อยู่ในภูเขาร้อยลูกในป่าหิมพานต์ ที่มีร่างกายคล้ายลา ได้เข้าไปหาพระชินเจ้าผู้สยัมภู ฯ (75)

อินทรเกตุ วิกฤษะ สุรูปะ วัคกุละ ปัญจิกะ ศากยะ ประวฤทธ ชนเหล่านั้น และจอมยักษ์แม่อื่นหลายพัน เข้าไปถือน้ำอัญชลี ฯ (76)

ยักษ์ผู้มีอัธยาศัยแตกต่างกันจำนวนมาก ยืนได้ยาก คล้องอาภรณ์ มีจำนวนไม่ใช่นึง ยักษ์หลายแสนในกาลนั้น ถือน้ำอัญชลีไม่เข้าไปในที่นั้น ฯ (77)

เหล่ายักษ์ที่มีสีทองที่อยู่ในน้ำ เนรมิตเพศพราหมณ์เข้าไป เป็นผู้ทรงมงกุฏ วิจิตร นำทศนา ยืนบนท้องฟ้า นมัสการพระสุคต ฯ (78)

เทวดาเหล่าใดเหล่าหนึ่งที่อยู่ในป่าในร้อยนครในชมพูทวีป เทวดาในพระนครทั้งหมด สามีคึกกัน เข้าไปทำการบูชาพระนาค ฯ (79)

เทวดาในป่าไม่มีที่สิ้นสุดเข้าไป และ เทวดาที่อยู่ในศิลาทั้งหมดก็เช่นกัน และเทวดาในแม่น้ำก็เช่นกัน พร้อมเพรียงกัน เข้าไปทำการบูชาพระนาค ฯ (80)

เทวดาหลายร้อยในบรรดาเทวดาที่อยู่ในป่า เทวดาในยอดเขาทั้งหลายเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน และเทวดาในหนอง สระ บึง และเทวดาในห้วงน้ำ เข้าไปเฝ้าพระพุทธรเจ้า ฯ (81)

หมู่แห่งเทวดา อสูร นาค ยักษ์ กรุฑ ภูโหฬร กิณนรี กุมภภัณฑ์ และเปรต และปีศาจเป็นอันมากก็เช่นกัน ทำการนอบน้อมแก่บุรุษผู้ประเสริฐ ฯ (82)

และชนแม่เหล่านั้น ทำการบูชาพระชินวรเจ้า ผู้เป็นนาค ผู้กำลังเสด็จเข้าไปสู่นครอันประเสริฐ เทวดา ราชาแห่งอสูร นาคและยักษ์ไม่อ้อมด้วยการเห็น (ต้องการเห็น) อยู่ตลอดเวลา ฯ (83)

พระโลกนาถในภพก่อนทั้งหลาย ได้ทรงทำการบูชาอันประเสริฐในพระชินเจ้าผู้มีมาก่อนทั้งหลาย ฉันทิผลวิบากแห่งบุญย่อมมีเห็นปานนี้ ก็ชนที่เห็นพระผู้จอมแห่งชน เป็นผู้ไม่อ้อม (ด้วยการเห็น) ฉันทิผลนั้น ฯ (85)

เขาเมรุ สุเมรุ จักรवाल หิมคีรี และคันธมาถน์ เขาเหล่านั้นน้อมลงแก่พระชินเจ้า ในกาลที่พระชินเจ้าทรงเปล่งแสงสว่างในพุทธเกษตร ฯ (85)

ก็สมุทรเหล่าใดมีในพุทธเกษตรนี้ สมุทรแม่เหล่านั้นเป็นสมุทรใหญ่เสมอกัน
ในกาลนั้น พุทธเกษตรทั้งหมดนี้มีโดยรอบ มีเสมอกันเกลื่อนด้วยดอกโกสุม ฯ (86)

พระผู้เป็นราชาแห่งธรรมทรงทรงเปล่งรัศมีแสนหนึ่งไม่มีปริมาณ จากพื้น
พระบาททั้งสอง นรกทั้งหมดเป็นที่เย็น ทรงนำความทุกข์ออกไปและแสดงความสุข
ฯ (87)

พระทศพลทรงแสดงธรรมในที่นั้น จักขุอันบริสุทธิ์มีแก่เทวดาและมนุษย์
ทั้งหลาย และสัตว์แสนหนึ่งไม่มีประมาณ ทั้งหมดเป็นผู้เที่ยงในพุทธชญาณ ฯ (88)

การกล่าวถึงปาฏิหาริย์อันมากของพระสุคตนี้ ด้วยโกฏิกัลป์ ไม่ใช่สิ่งทำได้
ง่าย โลกทั้งหมดบันเทิงทั่วแล้วในการเข้าไปแห่งพระชินเจ้า ในกาลที่พระนายกเสด็จ
เข้าไปสู่พระนครอันประเสริฐ ฯ (89)

เหล่านี้เป็นคุณของพระสุคตผู้อาจแห่งชน ผู้เลิศและเลิศยิ่งด้วยคุณ ผู้ถึงฝั่ง
แห่งคุณวิเศษทั้งหมด อันไม่มีประมาณ เธอทั้งหลายจงน้อมน้อม บุญเกษตรของ
พระพุทธเจ้าไว้บนเศียรเกล้า ฯ (90)

ปรีวรรตที่ 10 ชื่อว่าปุระประเทศปรีวรรต ในศรีสมาธิราช
จบแล้วด้วยประการฉะนี้ ฯ (10)

ปรีวรรตที่ 11 สุตตธรรมปรีวรรต ฯ
(ว่าด้วยการทรงจำพระสุตต)

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เสด็จถึงนิเวศน์ของจันทรประภาผู้เป็นกุมาร ได้เสด็จ
เข้าไปสู่นิเวศน์ของจันทรประภาผู้เป็นกุมาร ฯ และครั้งเสด็จเข้าไปแล้ว ได้ประทับนั่ง ณ อาสนะ
ที่ปูลาดไว้แล้วนั่นเอง ฯ อนึ่ง หมู่พระโพธิสัตว์ และภิกษุสงฆ์ ได้นั่งบนอาสนะตามสมควร ฯ
ครั้งนั้นแล จันทรประภาผู้เป็นกุมารทราบบว่าพระผู้มีพระภาคเจ้า หมู่พระโพธิสัตว์ และหมู่พระสงฆ์
นั่งกันแล้ว ได้เล็งใจให้พระผู้มีพระภาคเจ้าอัมมหน้าพอใจด้วยโภชนะร้อยรส ของกินของเคี้ยว
ของควรรลิม ของแห้ง ของคิม อันประณีตมากมาย ทราบบว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงฉันเสร็จแล้ว
ทรงล้างฝ่ามือแล้ว จึงให้พระผู้มีพระภาคเจ้านุ่งห่มด้วยคู่แห่งผ้าอันมีราคา 99 แสนโกฏิอันเป็นทิพย์
ฯ และได้ถวายไตรจีวรแก่พระโพธิสัตว์เหล่านั้นและแก่ภิกษุสงฆ์องค์ละชุด ฯ

ลำดับนั้นแล จันทรประภาผู้เป็นกุมารได้ทำผ้าห่มเฉียงป่า ตั้งวงเข้าขวามบนพื้นดิน
น้อมเศียรกราบพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาคเจ้า ประณมอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาคเจ้า
แล้วทูลถามปริศนาพระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วยการกล่าวคาถาว่า

พระโพธิสัตว์ผู้รู้แจ้ง ประพฤติอย่างไร ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่งสวภาวะแห่งธรรมทั้งหลายในกาลทุกเมื่อ ผู้มีปัญญาเห็นประจักษ์ ประพฤติกริยาอย่างไร ประพฤติกริยาอย่างไร ขอพระนายกตรัสบอกเหตุทั้งสอง ฯ (1)

อนึ่ง พระนายกเป็นผู้ระลึกชาติได้อย่างไร และไม่เข้าถึงกรรมได้อย่างไร บริวารพึงไม่แตกแยกได้อย่างไร เป็นผู้ที่มีปฏิภาณอันไม่สิ้นสุดในพระศาสนานี้ได้อย่างไร ฯ (2)

พระองค์ย่อมรู้ความประพฤติของสัตว์ทั้งหลายในธรรมทั้งปวง ความรู้ในธรรมทั้งปวง ย่อมเป็นไป พระองค์ผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้าทั้งหลายไม่ถูกรอบงำแล้ว ข้าพระองค์ถามปริศนา ขอพระองค์ทรงพยากรณ์แก่ข้าพระองค์ ฯ (3)

พระองค์ย่อมรู้สวภาวะแห่งธรรมทั้งหลายว่าเป็นความไม่มี ย่อมตรัสคำที่ใครไม่อาจกล่าว นกกระเรียนทั้งหมด ถูกสีหะเอาชนะแล้ว ฉันทิ อัญญาเดียรถีย์ทั้งหลายในที่นี้ อันพระพุทเจ้า ทรงเอาชนะแล้ว ฉันทินั้นนั่นเอง ฯ (4)

พระองค์ย่อมรู้ความประพฤติของสัตว์ทั้งหลายในที่ทั้งปวง ย่อมเป็นไปตามความรู้ในธรรมทั้งปวง ผู้รู้ธรรมที่ทำให้ไม่ติดขัด(ในกิเลส) มีอารมณ์บริสุทธิ์ ขอพระองค์ผู้ทรงเป็นเจ้าของแห่งธรรม ทรงพยากรณ์เหตุนี้แก่ข้าพระองค์ ฯ (5)

พระองค์ทรงรู้อดีต อนาคตและปรตยุบันที่กำลังเป็นไป ความรู้ในกาลทั้งสาม (คืออดีต อนาคตและปรตยุบัน) ย่อมเป็นไปไม่ติดขัด ด้วยเหตุนี้ ข้าพระองค์ขอลุลถามพระผู้เป็นสิงห์แห่งศากยะในเพราะปัญหานี้ ฯ (6)

ธรรมดาของพระชินเจ้าทั้งหลายผู้ประกอบด้วยกาลทั้งสาม พระองค์ผู้ธรรมราช ย่อมรู้ธรรมดา พระองค์เป็นผู้ฉลาดในสวภาวะแห่งธรรม ผู้เป็นเอง ด้วยเหตุนี้ ข้าพระองค์จึงลุลถามพระองค์ผู้มีญาณดั่งห้วงน้ำ ในเพราะปัญหานี้ ฯ (7)

ธรรมที่ผิดพลาดใดๆ ย่อมไม่มีแก่พระองค์ จิตป็นสิ่งที่พระองค์ทรงละได้แล้ว ทั้งหมดจากสิ่งที่ขัดขวางนั้น แต่นั้น คัมภีร์ทั้งหลายที่ทำให้เกิดโมหะอย่างกล้าแข็ง พระองค์ทรงละแล้ว พระผู้จอมแห่งชน ขอพระองค์ทรงแสดงความประพฤติเพื่อโพธิแก่ข้าพระองค์ ฯ (8)

ธรรมที่มีลักษณะเช่นใดที่พระชินเจ้าทรงตรัสรู้แล้ว ขอพระองค์ทรงประกาศธรรมที่มีลักษณะเช่นนั้นแก่ข้าพระองค์ ข้าพระองค์ทราบธรรมที่มีลักษณะเช่นใดแล้ว จักประพฤติธรรมที่มีลักษณะเช่นนั้นเพื่อโพธิ ฯ (9)

ชนประพาศติข้อประพาศติของสัตว์ซึ่งมีลักษณะพิเศษ ไม่มีที่สิ้นสุด เช่น ไร
จึงจะเข้าสู่จรรยา¹⁹⁵ ขอพระองค์ทรงแสดงการเข้าสู่จรรยาแก่ข้าพระองค์ด้วยตนเอง
และสัตว์ทั้งหลายได้ฟังแล้วพึงรู้ทั่วถึงจรรยา ฯ (10)

ความมีสวภาวะเป็นความว่าง ซึ่งมีสวภาวะแห่งธรรมเป็นลักษณะ
ที่มีลักษณะพิเศษ เป็นสิ่งแยกออกจากการประพาศติอย่างปกติ (ประกฤติ)
พระโพธิสัตว์จะเห็นประจักษ์ (ในข้อนี้) ได้อย่างไร ขอพระองค์ทรงประกาศสิ่ง
นำไปสู่พุทธะแก่ข้าพระองค์ ฯ (11)

ผู้ถึงบารมีในธรรมทั้งปวง ในพระศาสนานี้ ศึกษาแล้วในบทธนิตเทศทั้งปวง
เป็นผู้ไม่สงสัย ในเพราะตัดความสงสัยและความกังวลได้ขอพระองค์ทรงประกาศ
โพธิของพุทธะแก่ข้าพระองค์ ฯ (12)

ทราบว่ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบความปริวิตกแห่งใจของจันทร-
ประภาผู้กุมารด้วยจิต (ของพระองค์) นั้นเอง จึงได้ตรัสเรียกจันทรประภาผู้กุมารว่า คุณก่อนกุมาร
พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ประกอบด้วยเอกธรรมย่อมได้รับคุณเหล่านั้น และย่อมได้ตรัสรู้สัมมา-
สัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยมโดยพลัน ฯ คุณก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ในพระศาสนานี้ ย่อมรู้
ทั่วถึงสวภาวะของธรรมทั้งปวงตามเป็นจริงด้วยเอกธรรมอันเป็นไหน ? คุณก่อนกุมาร อนึ่ง
พระโพธิสัตว์มหาสัตว์จะรู้สวภาวะของธรรมทั้งปวงได้อย่างไร? คุณก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์
มหาสัตว์ในพระศาสนานี้ย่อมรู้ทั่วถึงธรรมทั้งปวง ที่ไม่มีชื่อ ปราศจากชื่อ ฯ ปราศจากเสียงกล่าว
ปราศจากทางพูด ปราศจากอักษร ปราศจากความเกิด ปราศจากความดับ ที่มีเหตุเป็นลักษณะ
พิเศษ ที่มีปัจจัยเป็นลักษณะพิเศษ ที่มีวิปากเป็นลักษณะ ที่มีอารมณ์เป็นลักษณะ ที่มีความวิเวก
เป็นลักษณะ อนึ่ง พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ย่อมรู้ทั่วถึงธรรมทั้งปวงที่มีลักษณะเดียว ที่ไม่มีลักษณะ
ที่ปราศจากนิमित ที่เป็นอนินไตย ที่ปราศจากความคิด ที่เข้าถึงใจ ตามความเป็นจริง ฯ ทราบว่
ลำดับนั้น ในเวลานั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่

นิตเทศหนึ่งแห่งธรรมทั้งหลายคือ ธรรมทั้งปวงไม่มีลักษณะ อันผู้มีปรัชญา
อันประเสริฐ รู้ทั่วถึงตามที่เป็นจริง แสดงไว้แล้ว ฯ (13)

พระโพธิสัตว์ได้รู้ทั่วถึงนิตเทศแห่งธรรมอย่างนี้ ความต้องอาศัยสิ่งอื่นของ
พระโพธิสัตว์นั้นผู้กล่าวด้วยสูตรโกฏิหนึ่งย่อมไม่มี ฯ (14)

¹⁹⁵ จรรยา จริยา ข้อควรประพาศติปฏิบัติเมื่อมุ่งในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

เพราะว่า พระนายกผู้ทรงตั้งมันแล้ว ย่อมรู้ทั่วถึงโกฏี¹⁹⁶ที่มีอยู่ และรู้ทั่วถึงโกฏีเหล่านั้น แต่ไม่ตรัสอะไรๆ ในโกฏีเหล่านั้น ฯ (15)

ย่อมรู้ธรรมทั้งปวงโดยส่วนหนึ่ง ย่อมเห็นธรรมทั้งปวงโดยส่วนหนึ่ง กล่าวแล้วแม้มากเท่าไร ความมีนเมาย่อมไม่เกิดแก่พระองค์ ฯ (16)

จิตของพระองค์สะท้อนกลับว่า ธรรมทั้งปวงไม่มีชื่อ ผู้ศึกษาแล้วย่อมกล่าววาจาที่มีอยู่ในนिरเทศแห่งนาม ฯ (17)

พระองค์ย่อมพึงเสียดกล่าวว่า ย่อมรู้เบื้องต้นและที่สุดอย่างใดอย่างหนึ่งของธรรมนั้น ครั้นรู้เบื้องต้นและที่สุดแห่งเสียดกล่าวแล้วไม่ถูกเสียดกล่าวครอบงำ ฯ (18)

ลักษณะของธรรมทั้งหลายก็เหมือนเบื้องต้นและที่สุดแห่งเสียดกล่าว บุคคลรู้ทั่วถึงธรรมทั้งหลายอย่างนี้ ย่อมไม่เข้าถึงในครรภทั้งหลาย¹⁹⁷ ฯ (19)

ผู้ไม่มีการเกิด ย่อมรู้ทั่วถึงความไม่เกิดขึ้นแห่งธรรมทั้งปวงทั้งหลาย เมื่อรู้ทั่วถึงนिरเทศแห่งชาติ การระลึกถึงชาติพึงมีได้ตลอดเวลาทุกเมื่อ ฯ (20)

ในเวลาใด การระลึกชาติย่อมมี ก็ในเวลานั้น บุคคลย่อมประพฤติกิริยา¹⁹⁸ บริวารแห่งผู้ข้ามลงสู่กิริยา ย่อมไม่ถูกทำลาย ฯ (21)

พระโพธิสัตว์ใด รู้ทั่วถึงธรรมที่เป็นความว่างอย่างนี้ สิ่งอะไรที่พระโพธิสัตว์นั้นไม่รู้ย่อมไม่มี โกฎินั้นเป็นธรรมเครื่องไม่กังวล ฯ (22)

ก็ (ทั้งที่)มีโกฏีที่เป็นธรรมเครื่องไม่กังวล (แต่) คนพาลก็ไม่กำหนดสิ่งที่เป็นเหตุให้พวกเขาท่องเที่ยวไปตลอด โกฎีกลับครั้งแล้วครั้งเล่า ฯ (23)

ถ้าพวกเขาพึงรู้ได้หนึ่งกลับ โดยประการที่พระนายกทรงทราบ ทุกข์ไม่พึงเกิดแก่ชนเหล่านั้นเลย อีกทั้งชนเหล่านั้นไม่พึงไปสู่ทุกคติ ฯ (24)

บุุชชนทั้งหมดเมื่อไม่รู้ณันัน ด้วยประการฉะนี้ ย่อมทิ้งธรรมซึ่งเป็นที่ทุกข์ดับเช่นนี้ไป ฯ (25)

ความจำได้หมายรู้ธรรมย่อมเป็นไปแก่ชนผู้ไม่ได้รับ (ความรู้) ความรู้ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการเกิดอย่างนี้มันมีอยู่ เธอทั้งหลายจงรู้แจ้งว่าเป็นความรู้นั่นเอง ฯ (26)

¹⁹⁶ โกฎี มุมสุด เหมือนในคำว่า จตุษโกฏี ซึ่งแปลว่า 4 มุม คือข้อความสุดโต่งใน 4 ด้านคือ ยืนยัน, ปฏิเสธ, ทั้งยืนยันและปฏิเสธ, ทั้งไม่ยืนยันและไม่ปฏิเสธ เป็นวิธีการวิพากษ์ในคัมภีร์มูลมัชฌมกการิกาของคอรุณาการชน

¹⁹⁷ ไม่เกิดอีก คือนิพพานแล้ว

¹⁹⁸ กิริยา สิ่งที่ดีควรทำ

ความรู้แจ้งและความรู้พร้อม ที่คนพาลทั้งหลายกำหนดกันแล้วนั้น บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่หลงในธรรมทั้งหลายที่กำหนดทั่วแล้วนั้น ฯ (27)

นี่เป็นภูมิของบัณฑิตทั้งหลาย ไม่ใช่ที่เกี่ยวไปของคนพาลทั้งหลายในภูมินั้น ธรรมที่เป็นความว่าง ไม่ขุ่นมัว เป็นที่เกี่ยวไปของพุทธบุตรทั้งหลาย ฯ (28)

นี่เป็นภูมิของพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย นี่เป็นจรรยาของพุทธบุตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงศุขนตา อันสงบ เป็นเครื่องประดับพุทธธรรมทั้งหลาย ฯ (29)

ก็ในกาลใด พระโพธิสัตว์ละวาศนาได้ พระโพธิสัตว์เหล่านั้น ไม่ยึดติดด้วยรูปทั้งหลาย พระโพธิสัตว์เหล่านั้น (ชื่อว่า) ดำรงอยู่แล้วในพุทธโคตร ฯ (30)

ความตั้งอยู่ไม่ได้แห่งธรรมทั้งปวงทั้งหลาย ความตั้งอยู่ได้แห่งธรรมทั้งปวงทั้งหลายเหล่านั้น ย่อมไม่มี สำหรับพระโพธิสัตว์ผู้รู้ความตั้งอยู่ได้เช่นนี้ โภทิกี่ไม่ใช่เป็นสิ่งจะได้โดยยาก ฯ (31)

บุคคลเสพทาน ศิล สุตตะ กษานติ (และคป) มิตรผู้เจริญแล้ว รู้แจ้งกริยานี้ (และ) ย่อมตรัสรู้โพธิได้โดยพลัน ฯ (32)

อนึ่ง เทวดา นาค คนธรรพ์ ยักษ์ อสูร ภูโหลย ย่อมสักการะ (เขา) ทุกเมื่อ และครุฑ กิณนร ทั้งหมด และล้างขาวทั้งหลาย ย่อมทำการบูชา แก่เขา ฯ (33)

พระพุทธเจ้าหลายโกฏิ ผู้ดำรงอยู่ตลอดหลายโกฏิกลับอันมาก ย่อมตรัสถึงยศของเขา มีการพรรณนาถึงผู้ประกาศธรรม ซึ่งใครๆ ไม่อาจพรรณนาให้สิ้นสุดได้ ฯ (34)

พระโพธิสัตว์ผู้รู้ศุขนตาย่อมทำประโยชน์แก่สัตว์หลายโกฏิ ย่อมแสดงธรรมโดยปริยายสูตร สัตว์ทั้งหลายได้ฟังแล้ว ย่อมยังความรักความเคารพให้เกิดแก่เขา ฯ (35)

อนึ่ง ความรู้อัน ไพบูลย์ย่อมเป็นไปแก่พระโพธิสัตว์เหล่านั้น เป็นเหตุให้เขาเหล่านั้นเห็นพระชินเจ้า ผู้ยอดเยี่ยมแห่งชนทั้งหลาย และเห็นขบวนอันงดงามในเกษตร และพระโลกนาถเหล่านั้นย่อมแสดงธรรม ฯ (36)

เธอทั้งหลายจงรู้ธรรมทั้งปวงทั้งหลายที่มีมาายเป็นเครื่องเปรียบ เหมือนความว่างแห่งสิ่งปกติที่พึงเห็นได้ในระหว่าง¹⁹⁹ บุคคลย่อมรู้ปกติอันเช่นนั้นในธรรมเหล่านั้น เมื่อประพุดตัวอย่างนี้ก็ไม่ติดข้องในที่ไหนๆ ฯ (37)

¹⁹⁹ สิ่งที่พึงเห็นได้ในระหว่าง หมายถึง อากาศ ช่องว่าง ที่สามารถมองทะลุไปได้

พระโพธิสัตว์นั้นประพฤติข้อประพฤติเพื่อโพธิอันประเสริฐในโลก ทำประโยชน์ด้วยการไม่ติดขัดด้วยชญาณ พระโพธิสัตว์เหล่านั้นเหล่านั้น ทำให้ธรรมที่ปวงเป็นลิ่งนำอัสรรยด้วยชญาณ สักรูปเนรมิตมุ่งหน้าไปสู่อุภยธรอื่น ๆ (38)

รูปเนรมิตเหล่านั้นทำกิจที่พระพุทธรเจ้า(พระองค์จริง)พึงทำ ย่อมดำเนินไปตามปรกติเหมือน(ที่พระพุทธรเจ้าพระองค์จริงทรงกระทำเป็น)ธรรมดานั้นเอง และคนผู้ดำรงมั่นอยู่ในโพธิจิตย่อมได้ประโยชน์ตามที่ประสงค์ (จากพุทธรเนรมิต) ๆ (39)

พระโพธิสัตว์ผู้พากเพียรให้พุทธรวงศาดำรงอยู่ยอมเป็นผู้รู้ลิ่งที่พระพุทธรเจ้าทั้งหลายทำแล้วในกาลทุกเมื่อ ลักษณะ 32 ประการ²⁰⁰ ย่อมมีในกายของเขา พร้อมกับแสงประกายที่รุ่งเรืองอยู่ ๆ (40)

บุคคลผู้ประพฤติอยู่ในสมาธิจักได้อานิสงส์อื่นไม่มีที่สิ้นสุดเป็นอันมาก อันเป็นลิ่งประเสริฐ เขาเป็นผู้มีกำลังมาก เป็นผู้อันใครให้ไหวไม่ได้ในกาลทุกเมื่อ เสด็จแห่งพระราชาทรงหลาย ย่อมไม่กล้ากลายเขา ๆ (41)

เขาเป็นผู้นำเลื่อมใส เป็นผู้นั่งใกล้ ปรากฏด้วยบุญ เสด็จ และศิริ แม้วทวดาทั้งหลายก็อดทนต่อเศชของเขาผู้เป็นบัณฑิตประพฤติในพุทธรธรรมทั้งหลายไม่ได้ ๆ (42)

เขาผู้ซึ่งตั้งมั่นในโพธิจิตอย่างมั่นคง ย่อมเป็นมิตรของสรรพสัตว์ทุกเมื่อ อนึ่ง ความมีศบอดยอมไม่มีแก่เขาในกาลไหนๆ เขาประกาศโพธิแห่งพุทธรอยู่ ๆ (43)

เขาไม่หาโอกาสส่งเสียงและพูด²⁰¹ ไม่บ่นเพื่อ ธรรมที่เป็นสวภาวะเหล่านั้นก็เหมือนท้องฟ้า เขาผู้แจ่งคดิอันชอดเยี่ยมนี้ ส่วนปฏิภาณมีไม่สิ้นสุดเลย ๆ (44)

เขากล่าวแสนศูตร ย่อมรู้ทั่วถึงโกฏที่มีในก่อนอย่างดี เขาผู้รู้จักสวภาวะของธรรมที่ละเอียดด้วยดี ย่อมเป็นผู้แจ่ง มีคำพูดไม่ติดขัดในกาลทุกเมื่อ ๆ (45)

อนึ่งเป็นผู้ฉลาดใน 100 นัย²⁰² เป็นนิตย และฉลาดในเสียงกล่าวและนิรุกติหลายอย่าง และมีการจำแนกผลกรรมที่กำหนดแล้ว เป็นผู้ดีเลิศที่สุด พิเศชเห็นปานนี้ ๆ (46)

เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งเพศที่ไม่วิกล เป็นบัณฑิตรู้ตัวตนแห่งทศพล เป็นอิตดาใหญ่ สมฤติของเขาผู้รู้จักสวภาวะแห่งธรรมที่ละเอียดด้วยดี เป็นลิ่งบริสุทธีทุกเมื่อ ๆ (47)

²⁰⁰ หมายถึง มหานครยลักษณะ 32 ประการ

²⁰¹ พูดน้อย

²⁰² นัย เครื่องนำทาง ความหมาย คำว่า 100 บ่งบอกเพียงว่าฉลาดในความเข้าใจความหมายของคำ หรือข้อความจำนวนมาก ไม่จำกัดเพียง 100 ตามที่ปรากฏ

เขาย่อมไม่ได้ยินเสียงที่ไม่น่าชอบใจเลย ย่อมได้ยิน (แต่) เสียงประณีต น่าชอบใจ เป็นนิตย วาจาของผู้รู้จักสวภาวะแห่งธรรมอันละเอียดด้วยดี เป็นสิ่ง น่าชอบใจเสมอ ฯ (48)

เขาเป็นผู้มีสมฤติ มติ คติ และปรัชญา และทั้ง จิตไม่ขุ่นมัว ผ่องใส เขาผู้รู้ สวภาวะแห่งธรรมที่ละเอียดด้วยดี ย่อมกล่าวสูตรแสนมิใช่หนึ่ง ฯ (49)

อนึ่ง เขาเป็นผู้ฉลาดในประเภทแห่งอักษรและบท ทั้งรู้เสียงอื่นๆ อีกมาก เขาผู้รู้สวภาวะแห่งธรรมที่เป็นคุณนี้ ย่อมเป็นผู้ฉลาดในอรรถ และรู้พยัญชนะ ฯ (50)

เขาผู้รู้สวภาวะแห่งธรรมที่ละเอียดด้วยดี ย่อมเป็นที่รักที่น่าชอบใจของเทวดา มนุษย์ นาค รากษส อสูร ภูโหล และกินนร เป็นนิตย ในกาลทุกเมื่อ ฯ (51)

และคณะภูต ปิศาจและรากษส และสัตว์ที่มีเนื้อเป็นภักษา ซึ่งทารุณยิ่งนัก ชนเหล่านั้นไม่ให้ภัยเกิดขึ้นแก่พระโพธิสัตว์นั้นผู้รู้สวภาวะแห่งธรรมอันละเอียดด้วยดี เลย ฯ (52)

เพราะได้ฟังถ้อยคำอันไพบุลย์ของบัณฑิตทั้งหลาย ความชูชันแห่งขน อันไพบุลย์ย่อมเกิดขึ้นแก่สัตว์เหล่านั้น สัตว์เหล่านั้นย่อมยังความรักในพระพุทธเจ้า อันไพบุลย์ให้เกิดขึ้น ประโยชน์ในสิ่งเหล่านั้นอันไพบุลย์ เป็นอจินไตย ฯ (53)

ใครๆ ไม่อาจกล่าวกำลังแห่งบุญในชนเหล่านั้นได้ ถึงแม้กล่าวอยู่ สิ้นพันกัลป์ เป็นอันมาก ที่สิ้นสุดไม่มีประมาณกำหนดไม่ได้ เพราะทรงจำไว้ซึ่งสูตรที่เก็บธรรม ของพระสุคตทั้งหลายนี้ ฯ (54)

พระชินเจ้าในอดีตทุกพระองค์เหล่านั้นอันพระโพธิสัตว์บูชาแล้วและทั้ง พระพุทธเจ้าในอนาคตอันไม่มีกำหนดอันพระโพธิสัตว์บูชาแล้วอนึ่ง พระพุทธเจ้า ผู้ทรงสถิตในทิศสิบอันพระโพธิสัตว์บูชาแล้ว เพราะทรงจำสมาธิอันสงบดีนี้ ฯ (55)

พระทศพลทรงเข้าไปตั้งความกรุณา เหมือนอย่างใครๆ ผู้ต้องการบุญใน พระศาสนานี้จึงเข้าไปตั้งความกรุณาไว้ หลายโกฏิกัลป์ไม่มีที่สิ้นสุดกำหนดไม่ได้ และการทำความรักให้เกิดขึ้นในชนเหล่านั้นก็กำหนดไม่ได้ ฯ (56)

คนที่สองผู้ต้องการบุญพึงมี อนึ่งเขาทรงจำคาถาหนึ่งจากนัยเป็นปรมัตถ์นี้ เพราะทรงจำไว้ เมื่อกาลที่เป็นจริมะเป็นไปอยู่ เสี้ยวแห่งบุญอันมีในก่อน ย่อมไม่มี แก่เขา ฯ (57)

การบูชาพระพุทธเจ้าอันวิเศษยั้งนี้ เมื่อกาลอันทารุณเป็นจริมะเป็นไปอยู่ เขาได้ฟังคาถาหนึ่งประกอบด้วยบทสี่นี้ ทรงจำไว้ พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ย่อมเป็น อันเขาบูชาแล้ว ฯ (58)

ลาภอันยิ่งใหญ่อันชนเหล่านั้น ได้ด้วยดีแล้วในกาลทุกเมื่อ และก่อนข้าวของราษฎรอันยิ่งเป็นสิ่งที่บริโภคนแล้วในกาลทุกเมื่อ พวกเขาเป็นบุตรผู้เจริญที่สุดยิ่งของพระทศพล พระชินเจ้ามากองค้อย่อมเป็นอันชนเหล่านั้นบูชาแล้วตลอดคราตรีนาณ ฯ (59)

แม้เราเห็นเหตุแล้วที่เขาคิณณภูนี้ อนึ่ง แม้ชนเหล่านั้นเราก็ได้พยากรณ์แล้วในพุทธชยาน อนึ่ง แม้เรามีความปรีดี(และ)ไมตรี เพื่อพยากรณ์แม้อีกในกาลนั้น ฯ (60)

อีกทั้งพระอมิตายุพุทธเจ้าตรัสอานิสงส์มิใช่หนึ่งในที่นั้น ชนเหล่านี้ทั้งหมดเข้าสู่สุขาวดีแล้ว ถึงความยินดี พบพระพุทธรูปพระนามว่าอภัยโยภยะ ฯ (61)

ภัยแห่งวินิบาตไม่มีในกาลไหนๆ ตลอดแสนกัลป์ไม่มีประมาณเพราะเขาประพฤติโพธิจริยาอันประเสริฐนี้ จึงสวายนันสนิเป็นนิตย์ ฯ (62)

สิ่งที่วิเศษเห็นปานนี้ย่อมมีแก่เขาผู้ประกาศอานิสงส์อันประเสริฐที่สุดนี้ บุคคลเมื่อตามศึกษาบทเฉพาะที่น่าเคารพนี้ ในกาลภายหลังพึงทรงจำสูตรนี้ไว้ ฯ (63)

ปวิวรรตที่ 11 ชื่อว่าสูตรธารณปวิวรรต ในศรีสมาธิราช
จบแล้วด้วยประการฉะนี้ ฯ (11)

ปวิวรรตที่ 12 สมာชนนุศึกษาปวิวรรต ฯ
(ว่าด้วยการตามศึกษาสมาธิ)

คูก่อนกุมาร ในข้อนั้น พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ได้ย่อมรู้ทั่วถึงสภาวะของธรรมทั้งปวง คุณานิสงส์เห็นปานนี้ย่อมมีแก่พระโพธิสัตว์มหาสัตว์นั้น คือ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์นั้น ย่อมกล่าวพรรณนาคุณที่เป็นจริงของพระตถาคตทั้งหลาย ฯ และไม่กล่าวเรียกพระตถาคตทั้งหลาย ด้วยข้อความอันไม่จริง ฯ ข้อนั้นเป็นเหตุแห่งอะไร? พระตถาคตทรงอบรม (ตน) ด้วยธรรมคาถา พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ย่อมรู้ทั่วถึงธรรมดานั้นตามเป็นจริง ฯ ย่อมรู้ทั่วถึงพุทธคุณอันอนันต์ ฯ ข้อนั้นเป็นเหตุแห่งอะไร? คูก่อนกุมาร เพราะว่าพุทธคุณอันเป็นอนันต์ เป็นอนจินไตย ปราศจากความคิด ฯ พระโพธิสัตว์นั้นไม่อาจคิดหรือประมาณพุทธคุณเหล่านั้นได้ ฯ ข้อนั้นเป็นเหตุแห่งอะไร? คูก่อนกุมาร เพราะว่าจิตเป็นสิ่งที่ไม่มีสภาวะ ไม่มีรูป ไม่สามารถชี้ให้เห็น (เป็นรูป) ได้ ฯ คูก่อนกุมาร ก็จิตมีสภาวะอย่างไร พุทธคุณทั้งหลายก็มีสภาวะอย่างนั้น พุทธคุณทั้งหลายมีสภาวะอย่างไร ตถาคตทั้งหลายก็มีสภาวะอย่างนั้น ธรรมทั้งปวงก็มีสภาวะอย่างนั้น²⁰³

²⁰³ สภาวะ (บาลีว่า สภาว, สันสกฤตว่า สุภาวะ) สภาวะ, สภาพ, สิ่งที่เป็นเอง, สิ่งที่มีในตัวของมันเอง ความมีอยู่เอง ถ้าจิตมันจะมีอยู่เอง พุทธคุณก็จะมีอยู่เองเช่นเดียวกัน เบื้องต้นข้อความกล่าวว่าจิตไม่มีสภาวะ

ด้วยประการฉะนี้ ๆ คุณก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ใดย่อมรู้ทั่วถึงนิรเทศแห่งสภาวะของคุณทั้งปวงตามที่จริงอย่างนี้ คุณก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์นี้เราเรียกว่า ผู้มีใจเป็นสมาธิ ๆ ฉลาดในการสลัดออก ๆ ย่อมรู้ทั่วถึงการสลัดออกซึ่งไตรชาตตามที่เป็นจริง ๆ เป็นผู้มีกหยิ่งเห็นตามเป็นจริง มีวาตะไม่ผิด มิใช่หมักกล่าวเป็นอย่างอื่น พุคอย่างไรก็ทำอย่างนั้น ไม่ปักใจลงในไตรชาต เป็นผู้ก้าวล่วงไตรชาต ๆ เป็นผู้ก้าวล่วงกามภูมิ รูปภูมิ อรูปภูมิ กิเลสภูมิ นามภูมิ โภชนภูมิ ๆ เป็นผู้ฉลาดในอักษร บทและนัย ๆ มีความรู้ที่ทาบรมในเรื่องอักษร ๆ ฉลาดในธรรมที่ไม่ควรกล่าว ๆ รู้อักษร ๆ ฉลาดในอักษร ๆ รู้และฉลาดในประเภทแห่งอักษรและบท ๆ รู้และฉลาดในความพิสดารแห่งประเภทของอักษรและบท ๆ ฉลาดในประเภทแห่งบทแห่งธรรมทั้งปวง ๆ ฉลาดในความพิสดารของประเภทแห่งบทแห่งธรรมทั้งปวง ๆ ฉลาดเพราะรู้ในวยวัตถาน²⁰⁴ของธรรมทั้งปวง ๆ เป็นผู้ประกอบพร้อมด้วยพุทธิอันได้สั่งสมไว้ ไม่ถูกมารทั้งหมดและเทวดาผู้นับเนื่องในหมู่มารผู้ชั่วที่สุดครอบงำ ๆ

ทราบอีกว่า เมื่อตรัสธรรมบรรยายนี้ หมู่สัตว์ประกอบด้วยเทวดาและหมู่มนุษย์ 98 นิยต ผู้เคยทำบริกรรมไว้ก่อน ได้รับเฉพาะซึ่งธารณีอันเป็นไปทั่วแสน โกลิ และกษานดิที่ไม่มีสิ่งก้างกัน เป็นเครื่องเห็นแจ้งธรรม ๆ ก็สัตว์เหล่านั้นทั้งหมด พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพยากรณ์ว่า จักได้บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยม โดย 48 แสนอสงไขยกัลป์ ๆ และสัตว์เหล่านั้นทั้งหมด จักบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยมในพุทธเกษตรอื่นๆ บรรดาที่มีอายุหนึ่งอื่นๆ ๆ ในข้อนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดังนี้ว่า

พระโพธิสัตว์ผู้ถึงโพธิอันมีมติ ยอดเยี่ยม ประเสริฐ เป็นผู้ฉลาดในอรรถและในธรรม นั้น ย่อมประพฤตินิสวภาวะแห่งธรรม ๆ (1)

ย่อมไม่กล่าววาจาอันไม่จริง มีคุณวิเศษอันเช่นกับของพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย เพราะว่า พระโพธิสัตว์นั้น ผู้กล้า ปราศจากข้อสงสัย ย่อมรู้ธรรมนั้นของพระชินเจ้าทั้งหลาย ๆ (2)

และพระโพธิสัตว์นั้น ย่อมรู้ทั่วถึงธรรมทั้งหมดว่ามีอรรถอันเดียวคือ ศูนย์ตา โดยส่วนเดียว ไม่มีอรรถต่างๆ ย่อมเป็นผู้ศึกษาในอรรถอันเดียวของธรรมทั้งหมดเหล่านั้น ๆ (3)

ย่อมรู้มคติที่ไม่ต้องกำหนด ไม่เปลี่ยนแปลง และที่ไม่พึงได้รับความรู้พร้อมในความไม่สิ้นไปของเขาสิ้นไปแล้ว เขาละสิ่งทั้งหมดไม่มีส่วนเหลือลง ๆ(4)

เพราะฉะนั้นพุทธรคุณก็ย่อมไม่มีสภาวะ ดลาคดและธรรมก็เช่นเดียวกัน สิ่งเหล่านี้ไม่มีสภาวะเหมือนกัน ข้อความที่กล่าวไว้ว่า จิตไม่มีสภาวะ คงกล่าวในเชิงปรมาตตสัง ส่วนข้อความนี้กล่าวในเชิงสมมติสัง

²⁰⁴ วยวัตถาน เงื่อนไขพิเศษ

ก็เขาไม่เห็นพระทศพลทั้งหลายโดยรูป (กาย) แต่เห็นพระนรสิงห์²⁰⁵ โดยธรรมกาย การเปลี่ยนใจทั้งหมดเขาละได้ด้วยลักษณะทั้งหลายก็หาไม่ได้ ฯ (5)

ธรรมทั้งหลายที่เป็นอจินไตยเหล่านั้น ปราศจากความคิด สงบระงับ โดยสภาวะ จนเมื่อรู้ทั่วถึงอย่างนี้ย่อมเห็นพระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้ประเสริฐที่สุด แห่งสัตว์สองเท้า ฯ (6)

พุทธานุภาพที่บุคคลมุ่งหวังในธรรมทั้งหมดย่อมมีเหมือนกับที่หลังจากได้รู้แล้วจึงมีความหมายรู้อาตมะ และธรรมทั้งหมด มีพุทธานุภาพนั้นเป็นสภาวะ เป็นสิ่งบริสุทธิ์ เหมือนกับท้องฟ้า ฯ (7)

ก็เพราะรู้ธรรมทั้งหมด เขาจึงไม่มีการสลัดใจ(ออกจากทุกข์) (เพราะฉะนั้น) ความตั้งใจจะความหลุดพ้นไตรชาตฺยจึงไม่มีแก่เขา ฯ (8)

เขามีความเห็นตามที่เป็นจริง มีวาจาไม่ผิด ไม่กล่าวเป็นอย่างอื่น ก็คำทั้งหมดของเขาย่อมเปล่งออกไปด้วยอานุภาพแห่งพระชินเจ้า ฯ (9)

เป็นผู้กล่าวล่วงกามภูมิ กิเลสภูมิ รูปภูมิ และอรูปภูมิ มีใจไม่วุ่นอยู่ในธรรมทั้งหลาย ย่อมเที่ยวบันเทิงเพื่อประโยชน์แก่โลก ฯ (10)

เป็นผู้กล่าวล่วงนามภูมิ โภขภูมิ ชญาน สะสมด้วยสภาวะ ธรรมเป็นที่อาศัย ย่อมไม่มีแก่เขาคือกล่าวแน่นอน ฯ (11)

การเผยแผ่ความรู้พร้อมย่อมไม่สิ้นไปในผู้มีความเห็นผิด โดยขณะทั้งปวง และพุทธานุภาพก็ถูกเปล่งออกแล้วด้วยดี จนเหล่านั้นเป็นนักรบราชญ์เปรียบด้วยท้องฟ้า ฯ (12)

พึงมีวิหารนิยตโคฏิ อันเป็นประโยชน์แก่การช้ดไปแห่งจิต เขาครอบงำมารทั้งหมด แต่ไม่เข้าไปสู่อำนาจมารเหล่านั้น ฯ (13)

ตัดเครื่องข้ายแห่งมารทั้งหมด เป็นผู้บริสุทธิ์ มีศีล ไม่เดือดร้อน ยินดีในสุขแห่งชยาน และรู้ทั่วถึงโลกอันเป็นความว่างเปล่า ฯ (14)

เขารู้ทั่วถึงซึ่งโลก สกนธ์ และความว่างที่กล่าวแล้วเหล่านั้น ธรรมทั้งหมดที่มีอุปมาดังท้องฟ้า ไม่มีการเกิด ไม่มีการดับ ฯ (15)

เขาสละตน แต่ไม่สละการศึกษาตามข้อศึกษาของพระทศพลเลยเขาถึงศีลขารมี ย่อมอุบัติในที่ที่ถึงความปรารถนาไว้ ฯ (16)

²⁰⁵ นรสิงห์ นระผู้เปรียบดังราชสีห์ ชื่อเรียกพระพุทธเจ้า

เขาเที่ยวไปยังพุทธเกษตรทั้งหลาย เห็นพระพุทธเจ้านิยุตโกฏิองค์
ไม่ปรารถนาสวรรค์ และไม่ปล่อยวางจากปณิธาน ฯ (17)

เขาไม่ละความเพียร แม้ครูหนึ่ง ประพฤติธรรมในตน เป็นผู้อันพระพุทธเจ้า
ในโลกทั้งสิบทิศทรงสรรเสริญแล้ว ฯ (18)

ลูก่อนกุมาร เพราะเหตุนั้นแล เพราะได้ฟังธรรมเหล่านี้ ในสมาธิ เธอได้
ความเข้าใจอันลึกซึ้ง จึงประกาศธรรมแก่มหาชน ฯ (19)

ชนผู้ปรารถนา ฟังเป็นสวयัมภูพุทธเจ้าผู้พร้อมด้วยคุณใหญ่ ศึกษาใน
สมาธิราชสูตรนี้แล้ว เป็นผู้ฉลาด ย่อมเป็นพุทธเจ้าผู้ทรงไว้ซึ่งกำลังสิบประการ ฯ (20)

ปริวรรตที่ 12 ชื่อ สมาธิอนุศึกษาปริวรรต ในศรีสมาธิราช

จบแล้วด้วยประการฉะนี้ ฯ (12)

ปริวรรตที่ 13 สมาธินิเทศปริวรรต ฯ

(ว่าด้วยสมาธินิเทศ)

ทราบว่าเป็นลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเรียกจันทรประภาผู้เป็นกุมารมาอีก
ว่า ลูก่อนกุมาร เพราะเหตุนั้นแล พระโพธิสัตว์มหาสัตว์พึงเป็นผู้ต้องการเพื่อบรรลุสัมมาสัมโพธิ
ญาณอันยอดเยี่ยม ลูก่อนกุมาร ในข้อนี้ สมาธินิเทศเป็นไฉน ? คือ ความเสมอกัน มิใช่ไม่
เสมอกัน ของธรรมทั้งปวงทั้งหลาย ตามที่เป็นไป ฯ มิใช่ความคิด มิใช่ความดำริ ฯ ความไม่
ตั้งอยู่อย่างเดิม ความไม่กระตุ้นให้ลุก ฯ ความไม่เกิดขึ้น ความไม่ดับ ฯ ความกำหนด
ความกำหนดพิเศษ ความกำหนดรอบด้านและการตัด ฯ ความไม่นึกตามความคิด ฯ ความไม่ใส่ใจ ฯ
ความตัดขาดบัญญัติ ฯ ความรู้สภาวะของสกันธ์ ธาตุ และอายตนะ ฯ สมถุติ มติ คติ หิริ ชฤติ จาริต
อาจารย์ โคจร ข้อปฏิบัติ และสถานะ ฯ อรรณภูมิ ฯ ศานตภูมิ ฯ การตัดกิเลสที่ทำให้แน่นเข้าทั้งหมด
 ฯ ข้อศึกษาของพระโพธิสัตว์ทั้งหมด ฯ อารมณ์เป็นที่เที่ยวไปของตถาคตทั้งหมด ฯ ความดีเลิศแห่ง
คุณทั้งหมด ฯ ลูก่อนกุมาร นี้เรียกว่า สมาธินิเทศ ฯ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ ตั้งอยู่ในสมาธินิเทศใด
จะไม่เว้นจากสมาธิ และมีจิตไม่สั่น เป็นผู้ประกอบด้วยมหากรุณา ทำประโยชน์แก่สัตว์
ไม่มีปริมาณ ฯ

ทราบว่าเป็นลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า

สมาธิเป็นภูมิที่ไม่ใช่ไม่เสมอ สงบ เกษม เห็นได้ยากนัก ด้วยเหตุนี้
จึงเรียกว่า สมาธิที่เกิดจากความรู้อพร้อม ฯ (1)

สมาธิเป็นสิ่งไม่ใช่ความคิด ไม่ใช่ความดำริ ไม่ใช่สิ่งจะเข้าใจได้ ไม่ใช่สิ่งจะ
ชี้แสดงได้ และเพราะเหตุนี้จึงเรียกว่า สมาธิ ที่ไม่ใช่จิตจะเข้าใจได้ ฯ (2)

เมื่อใดบุคคลตั้งมั่นแล้ว ไม่คิดถึงกรรมทั้งปวง ความไม่คิดถึงตามที่เป็นจริง มีชื่อว่าสมาธิ ๑ (3)

เมื่อกรรมไม่มี สิ่งมาตราว่าฐิติ และแม้ฐิติ ย่อมไม่มีก็หาไม่ ด้วยเหตุนี้จึงเรียกว่า สมาธิที่กรรมทั้งหลายเข้าใจไม่ได้ ๑ (4)

ก็ความที่จิตเข้าใจไม่ได้นั่นท่านเรียกว่าความดำริ อนึ่ง เธอทั้งหลายจงรู้กรรมทั้งหลายที่เข้าใจไม่ได้นั่นว่าเป็นสมาธิ ๑ (5)

ก็ เนื้อหาบ่งได้ด้วยเสียง และเสียงนั้นไม่ใช่สาระ เสียงย่อมมีเสียงสะท้อน เป็นเครื่องเปรียบ เหมือนท้องฟ้ามีอากาศ (เป็นเครื่องเปรียบ) ฉะนั้น ๑ (6)

ก็ กรรมเหล่านี้ที่ไม่ตั้งอยู่ ความตั้งอยู่ของกรรมเหล่านั้นย่อมไม่มี ความไม่ตั้งอยู่ย่อมไม่ได้ด้วยศัพท์ว่าตั้งอยู่ โดยสวภาวะ ๑ (7)

ก็คติ (ศัพท์) นี้ย่อมไม่มีอย่างนี้ว่า อคติย่อมเคลื่อน อคติเรียกด้วยศัพท์ว่าคติ สมาธิก็เรียกเช่นนั้น ๑ (8)

ผู้ที่ไม่ตั้งมั่นนั้นเรียกว่า ความคิด ผู้ที่ตั้งมั่นนั้นเรียกว่า ความคิดที่สอง ผู้ไม่คิดย่อมเที่ยวไปเพื่อความตรัสรู้ ผู้ไม่คิดได้สัมผัสโพธิอันยอดเยี่ยม ๑ (9)

สมาธินั้นเป็นลึงเสมอ ไม่ใช่ไม่เสมอ เป็นसानตภูมิ สมาธินั้นเป็นเครื่องหมายแห่งสมณะและวิปัสสนา²⁰⁶ บุคคลนั้นเสพพุทธโพธิอันสงบนี้แล้วเป็นผู้ประกอบสมาธิภาวนาอันสงบนี้ ๑ (10)

อนึ่ง สมาธินี้ไม่สามารถเข้าใจได้ด้วยอักษร บุคคลละเสียงกล่าวทั้งหมดแล้ว ย่อมเป็นผู้ตั้งมั่น และความคิดย่อมไม่มีแก่เขา ๑ (11)

ก็สมาธิในพระศาสนานี้ใด พระผู้มีพระภาคทรงชี้แสดงไว้แล้วอย่างใด พระโพธิสัตว์ก็ประกอบความเพียรแล้วอย่างนั้น ถ้าในเกษตรนี้มีความร้อนแห่งกล้าบ่ที่อยู่กลางเขา ความร้อนนั้นไม่ใช่ไฟสำหรับเผาเผา ๑ (12)

ท้องฟ้าไม่เคยถูกไฟไหม้ ถึงแม้ (จักรวาล) จะถูกไฟไหม้หลายแสนกัลป์ กรรมเหล่านั้นที่เกิดขึ้นอยู่ก็เหมือนท้องฟ้า สมาธินั้น (แม้อยู่)ท่ามกลางไฟก็ไม่ถูกไฟไหม้เลย ๑ (13)

ถ้าไฟลุกไหม้ในพุทธเกษตร พระโพธิสัตว์อยู่ในสมาธิทำความตั้งมั่น เพลิงนี้เป็นสิ่งไม่เหลือสำหรับผู้สงบ ทำแผ่นดินให้พินาศไป แต่พระโพธิสัตว์นั้นหาเป็นอย่างอื่นไม่ ๑ (14)

²⁰⁶ บาลีว่า สมณะและวิปัสสนา

พระโพธิสัตว์นั้นมีกำลังแห่งฤทธิ์ไม่มีที่สิ้นสุด ไปสู่ทางแห่งลมไม่ติดขัด พระโพธิสัตว์ดำรงอยู่ในสมาธิตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอน ย่อมได้รับคุณนี้ ฯ (15)

พระโพธิสัตว์ย่อมเกิด ย่อมจุติ²⁰⁷ ไม่ใช่ไม่เกิด ไม่ใช่ไม่จุติ ผู้ที่มีความรู้แจ้งนั้น ไม่ใช่จะได้สมาธินั้นโดยยาก ฯ (16)

พระโลกนาถไม่ได้ทรงแสดงการจุติและการเกิดเลย ด้วยเหตุนี้เธอทั้งหลายทราบพระโลกนาถแล้วจงรู้สมาธิอย่างนี้ ฯ (17)

ไม่ถูกต้องโลกธรรม โลกธรรมย่อมไม่ถูกต้อง เมื่อไม่ถูกต้องย่อมไปสู่พุทธเกษตรด้วยกาย ฯ (18)

ย่อมเห็นพระสัมพุทธเจ้าผู้เป็น โลกนายก²⁰⁸ ในเกษตรทั้งหลายเป็นนิตย์ และย่อมฟังธรรมที่ทรงตรัสในพุทธเกษตรเหล่านั้น ฯ (19)

ย่อมไม่กล่าวความไม่รู้พุทธเกษตรนั้นและสิ่งสำเร็จด้วยธรรมชาติเลย ผู้รู้คิดกล่าวธรรมโดยเป็นสิ่งเที่ยง เพราะว่าธรรมนั้นเป็นสิ่งสำเร็จด้วยธรรมชาติ ฯ (20)

เมื่อกล่าวอยู่แม้สิ้น โภกิกัลป์ ย่อมไม่ละปฏิภาณ ผู้มีปัญญาเห็นประจักษ์ย่อมเนรมิตโพธิสัตว์อื่นเป็นอันมาก ฯ (21)

เนรมิตโพธิสัตว์ทั้งหลายแล้วย่อมไปสู่เกษตรจากเกษตร นี้บรรลึกับบนดอกปทุมมีพันกลีบ ฯ (22)

ย่อมประกาศพุทธโพธิอันงามด้วยธารนิสูตร และเจริญสมาธิอันสงบ อันมิสูตรจำนวนโกฏีอื่น ฯ (23)

ทำสัตว์จำนวนมากเป็นอินทรีย์ให้ตั้งอยู่ในทางที่ไม่หวนกลับปฏิภาณไม่สิ้นสุดประกาศพุทธโพธิ ฯ (24)

ก็ พระโพธิสัตว์ทั้งหลายไปที่เรือนยอดอันวิจิตรด้วยรัตนะทั้งหลาย และเกลี่ยดอกไม้ที่มีกลิ่นหอมไปยังพระวินายก ฯ (25)

และเกลี่ยแป้งที่มีกลิ่นหอมไปยังพระนายก พระโพธิสัตว์เหล่านั้นทั้งหมดทำการบูชาอันไพบุลย์เพราะเหตุแห่งโพธิ ฯ (26)

คุณเหล่านั้นของพระโพธิสัตว์ทั้งหลายผู้เพียรเพ่งเป็นสิ่งไม่มีประมาณ ในกาลที่ยังไม่หมดกิเลสพระโพธิสัตว์เหล่านั้นย่อมได้ฤทธิ์ ฯ (27)

มีกิเลสไม่เกิดขึ้น ไส สะอาด มีแสงสว่าง การไม่ปรุงแต่งและความไม่โกรธเป็นโคจรของพระโพธิสัตว์ ฯ (28)

²⁰⁷ จุติ เคลื่อนจากภพหนึ่งไปสู่ภพอื่น, ตาย คู่กับคำว่า อุบัติ คือ เกิด

²⁰⁸ โลกนายก, นายก, วินายก ผู้นำของโลก เป็นไวยากรณ์ของพระพุทธเจ้า

เป็นผู้สงบ สงบระงับ หมดกิเลส และไม่มีกิเลสขวนใจ²⁰⁹ ไม่มีกิเลสเป็นเหตุให้เนิ่นช้า²¹⁰ หมดกิเลสเป็นเหตุให้เนิ่นช้า ก้าวข้ามกิเลสเป็นเหตุให้เนิ่นช้า ฯ(29)

และการเผยแพร่อักษรเป็นลักษณะของธรรมทั้งปวง ด้วยเหตุนี้จึงเรียกว่าสมาธิ ซึ่งเป็นสิ่งที่โทษชนะได้ยาก ฯ(30)

สมาธิเป็นสิ่งที่ไม่สิ้น สงบระงับ ไม่ใช่สิ่งสำหรับกิน ไม่ใช่สิ่งจะชี้ให้เห็นได้ เป็นโกฎิ²¹¹ ที่มีอยู่ ไม่ขุ่นมัว เป็นโคจรของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ฯ(31)

ความเป็นสวภาวะแห่งธรรมทั้งปวงนี้เป็นข้อศึกษาของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ สัมพุทธเจ้าทั้งหลายศึกษาในสมาธินี้แล้วจึงถึงฝั่งแห่งคุณทั้งหลาย ฯ(32)

ไม่ใช่สัมปาระ²¹² หรือไม่ใช่อปาระ²¹³ ไม่กำหนดส่วนสุดเบื้องต้น ด้วยเหตุนี้ สัมพุทธเจ้าเหล่านั้นทุกพระองค์จึงถึงฝั่งแห่งคุณทั้งหลาย ฯ(33)

ครั้นรู้ธรรมทั้งหลายที่ไม่มา ไม่ไป โดยสวภาวะ สัมพุทธเจ้าเหล่านั้น ผู้ไม่มีกิเลสเครื่องเนิ่นช้า ผู้ไม่มีการบริ โภค จึงถึงฝั่ง(บารมี) ฯ(34)

²⁰⁹ อนงคน (บาลีว่า อนงคณ) กิเลสขวนใจ พระสารีบุตรให้ความหมายในคราวสนทนากับพระโมคคัลลานะในอนังคณสูตรว่า คำว่า อังคณะนี้ เป็นชื่อของอิจฉาจรที่เป็นบาปอกุศล ความโกรธและไม่แ่มชื่นใจเพราะคนอื่นจะรู้อาบัติ (ความคิด) ของตน เพราะคนอื่นทั่วอาบัติในท่ามกลางสงฆ์ไม่ทั่วเป็นการส่วนตัว เพราะคนที่ไม่เสมอกันทั่วอาบัติแทนที่จะเป็นคนทีเสมอกัน ชื่อว่า อังคณะ, ความโกรธและไม่แ่มชื่นใจที่พระศาสดาทรงสอบถามอาบัติของตนกับภิกษุอื่นแล้วแสดงธรรมแก่ภิกษุไม่ได้สอบถามกับผู้ต้องแล้วแสดงธรรมแก่ภิกษุ ชื่อว่า อังคณะ, ความโกรธและไม่แ่มชื่นใจที่ภิกษุอื่นแวดล้อมภิกษุอื่นที่ไม่ใช่ตนเอง เข้าบ้านเพื่อรับกิจนิมนต์ ชื่อว่า อังคณะ, ความโกรธและไม่แ่มชื่นใจเพราะภิกษุอื่นได้ขงดีเลิศ (เช่นของตักบาตรดีๆ) ส่วนตนไม่ได้ ชื่อว่า อังคณะ, ความโกรธและไม่แ่มชื่นใจเพราะภิกษุอื่นได้ฉันในโรงฉันแล้วอนุโมทนาไม่ใช่ตนเองได้ฉัน ชื่อว่า อังคณะ, ความโกรธและไม่แ่มชื่นใจที่ภิกษุอื่นได้แสดงธรรมแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรืออุบาสิกาผู้มาถึงอารามแต่ตนไม่ได้ ชื่อว่า อังคณะ, ความโกรธและไม่แ่มชื่นใจที่หมู่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกาสักการะ เคารพ นับถือ บูชาภิกษุอื่นไม่ใช่ตน ชื่อว่า อังคณะ, ความโกรธและไม่แ่มชื่นใจที่ภิกษุอื่นได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ หรือคิลานปัจจัยเภสัชที่ประณีตไม่ใช่ตน ชื่อว่า อังคณะ ดู อนังคณสูตร ม.ม. 12/53-72/32-42.

²¹⁰ บาลีว่า ปปญจ กิเลสเครื่องเนิ่นช้า, กิเลสที่ทำให้คิดปรุงแต่งยึดถือพิสดาร หมายถึง ตัณหา มานะ ทิฎฐิ

²¹¹ โกฎิ ในที่นี้หมายถึง ความขอดเยี่ยม, จุดสูงสุด

²¹² สัมปาระ เครื่องมือข้ามฝั่ง เช่น แพ, การถึงจุดหมาย

²¹³ อปาระ ฝั่งนี้ ไม่ใช่ฝั่งโน้น ความหมายในกาลานี้น่าจะหมายความว่า ทุกอย่างมีอยู่ที่นี้ นั่นองไม่ต้องแสวงหาไกล

ปริวรรตที่ 13 ว่าด้วยสมาธินิรเทศ ในศรีสมาธิราชสูตร
จบแล้วด้วยประการฉะนี้ ฯ (13)

ปริวรรตที่ 14 สมิตสัมพรตสนปริวรรต ฯ
(ว่าด้วยการแสดงการแย้มสรวล)

ทราบว่ ลำดับนั้น จันทรประภาผู้เป็นกุมาร ได้ลุกจากอาสนะ ห่มผ้าห่มเฉียงบ่าข้างหนึ่ง ชันวงเข้าชวบนพื้นดิน ประณมอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า น้าอัครธรรย์เหลือเกินที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสรรพโพธิสัตว์ศึกษานิรเทศ (สรวโพธิสัตว์ศึกษาสมาธินิรเทศ) นี้ ซึ่งมีสวภาวะแห่งธรรมทั้งปวงเสมอกัน ฯ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า บุคคลศึกษาในนิรเทศนี้ตลอดราตรีอันยาวนานเป็นผู้ร่งพร้อมในสัมมาสัมโพธิอันยอดเยี่ยม ฯ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ สมาธินั้นย่อมขัดแย้งแก่ข้าพระองค์ ข้าแต่พระสุคต ก็ สมาธินั้นย่อมขัดแย้งแก่ข้าพระองค์ ฯ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คุณก่อนกุมาร สมาธินั้นจงปรากฏชัดแก่เธอ ซึ่งบัดนี้เธอจงรู้กาล ฯ ทราบว่ ลำดับนั้น จันทรประภาผู้เป็นกุมาร มีโอกาสที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำแล้ว ได้กราบทูลด้วยคาถาเป็นข้อสรุป เฉพาะพระภักตร์พระผู้มีพระภาคเจ้าดังนี้

เพราะเห็นสัตว์ทั้งหลายที่มีทุกข์ ถูกประทุษร้าย ถูกราคะ โทสะครอบงำอยู่
ทุกเมื่อ พระองค์ได้ยังจิตให้เกิดขึ้นเพราะเหตุแห่งโพธิว่า เราพึงเป็นพระพุทธเจ้า
ผู้เปลื้องหมู่มสัตว์ทั้งหลาย ฯ (1)

พระองค์เป็นผู้ตั้งสมในความเพียรตลอด โภกีกัลป์อันมาก เป็นผู้ศึกษา
ในทาน²¹⁴ ทมะ²¹⁵ สัจยะ²¹⁶ เป็นนิคย เป็นผู้ไม่หน่ายในศีล กษานติ และความเพียร
ทั้งถวายทานอันไพบุลย์ ไม่มีที่สิ้นสุด ฯ (2)

²¹⁴ ทานของพระพุทธเจ้าเป็น ปรมัตถทานบารมี คือสละได้ทุกสิ่งไม่อาลัยในร่างกายและชีวิตตามที่ปรากฏในเนื้อเรื่องแล้ว

²¹⁵ ทมะ การฝึก, การฝึกฝนปรับปรุงตน, การรู้จักข่มจิตข่มใจ บังคับควบคุมตนเองได้ ไม่พูดไม่ทำเพียงตามที่อยู่ แต่พูดและทำตามเหตุผลที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่า ดีงาม สมควร เป็นประโยชน์ รู้จักปรับตัวปรับใจ และแก้ไขปรับปรุงตนด้วยปัญญาไตร่ตรองในห้วงอกงามดียิ่งขึ้นอยู่เสมอ ดู พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, 121.

²¹⁶ บาลีว่า สัจญมะ การยับยั้ง, การงดเว้น (จากบาป หรือจากการเบียดเบียน), การบังคับควบคุมตนมักถูกอธิบายไปทางด้านศีล บางทีแปลว่า “สำรวม” เหมือนอย่าง สัจวร พึงเทียบความหมายระหว่างข้อธรรม 3 อย่าง คือ สัจวร เน้นความระวังในการรับเข้า คือปิดกั้นสิ่งเสียหายที่จะเข้ามาจากภายนอก, สัจญมะ ควบคุมตนใน

ใจของพระองค์ไม่หมดหวังเลย สละมือ เท้า ชีวิต เงินทอง ทั้งบุตรภรรยา ราชรถ อย่างไม่เอื้อโย ๑ (3)

ศีลของพระองค์ ใส ปราศจากมลทิน บริสุทธิ์ พระองค์สละตน แต่ไม่ยอม ทำศีลให้ขาด สำรวมดีทางกาย วาจา ใจ มีจิตฝึกดีแล้ว ทรงดำเนินไปดีแล้ว ขอถวาย ความน้อมแด่พระองค์ ๑ (4)

ทรงยินดีในกษานติ ดำรงมั่นในทางแห่งกษานติ เมื่อเขาทำกายให้ขาดเป็น ท่อน พระองค์ก็ไม่โกรธเลย เจริญไมตรี (เหมือน) น้ามนที่หลังเป็นสาย เป็นผู้นำ อัจฉรย์ ผู้ทรงดำเนินไปดีแล้ว ขอถวายความน้อมน้อมแด่พระองค์ ๑ (5)

พระองค์มีพลัง ตั้งอยู่ด้วยพลัง 10 ประการ²¹⁷ มีความรู้ไม่ติดขัด รู้แจ้งธรรม ทั้งปวงทั้งหลาย ทรงมีพระกรุณา ทำประโยชน์แก่โลก เป็นเจ้าของแห่งธรรม ทรงต้องการประโยชน์ ทรงอนุเคราะห์หมู่สัตว์เหล่านี้ ๑ (6)

การแสดงออก มิให้เป็นไปเพื่อการเบียดเบียน เป็นต้น, ทมะ ฝึกฝนแก้ไขปรับปรุงตน ช่มก่าจัดส่วนร้ายและเสริม ส่วนที่ดีงามให้ยิ่งขึ้นไป ดู พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, 418.

²¹⁷ เรียกว่า ทศพล ซึ่งใช้เป็นชื่อเรียกพระพุทธเจ้าด้วยว่า พระทศพล เพราะทรงประกอบด้วยทศพลญาณ 10 คือ พระญาณอันเป็นกำลังของพระตถาคต 10 ประการ ที่ทำให้พระองค์สามารถบันลือลีลาหนาท ประกาศ พระศาสนาได้มั่นคง ได้แก่ 1. ฐานาฐานญาณ ปรินิพพานญาณ และอญาณะ คือ รู้กฎธรรมชาติเกี่ยวกับขอบเขตและ จิตขั้นของสิ่งทั้งหลายว่า อะไรเป็นไปได้ อะไรเป็นไปไม่ได้ และแก่ไหนเพียงไร โดยเฉพาะในแง่ความสัมพันธ์ ระหว่างเหตุกับผล และกฎเกณฑ์ทางจริยธรรมเกี่ยวกับสมรรถวิสัยของบุคคล ซึ่งจะได้รับผลกรรมที่ดีและชั่วต่างๆ กัน 2. กรรมวิปากญาณ ปรินิพพานญาณของกรรม คือ สามารถกำหนดแยกการให้ผลอย่างสลับซับซ้อน ระหว่าง กรรมดีกับกรรมชั่ว ที่สัมพันธ์กับปัจจัยแวดล้อมต่างๆ มองเห็นรายละเอียดและความสัมพันธ์ภายในกระบวนการ ก่อผลของกรรมอย่างชัดเจน 3. สัพพัตถคามินีปฏิบัติญาณ ปรินิพพานญาณที่ปฏิบัติที่จะนำไปสู่คติทั้งปวง คือ สุกคติ ทุกคติ หรือพ้นจากคติ หรือปรินิพพานญาณปฏิบัติที่จะนำไปสู่บรรดประโยชน์ทั้งปวง กล่าวคือ ทิฏฐิธัมมิกัตถะ สัมปรายิกัตถะ หรือ ปรมัตถะ คือรู้ว่าเมื่อปรารถนาจะเข้าถึงคติหรือประโยชน์ใด จะต้องทำอะไรบ้าง มีรายละเอียดวิธีปฏิบัติอย่างไร 4. นานาธาตุญาณ ปรินิพพานญาณของโลกอันประกอบด้วยธาตุต่างๆ เป็นเอนก คือ รู้สภาวะของธรรมชาติ ทั้งฝ่ายอุปาทินนสังขารและฝ่ายอนุปาทินนสังขาร เช่น รู้จักส่วนประกอบต่างๆ ของ ชีวิต สภาวะของส่วนประกอบเหล่านั้น พร้อมทั้งลักษณะและหน้าที่ของมันแต่ละอย่าง อาทิการปฏิบัติหน้าที่ของ ขันธุ์ อายตนะ และธาตุต่างๆ ในกระบวนการรับรู้ เป็นต้น และรู้เหตุแห่งความแตกต่างกันของสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น 5. นานาธมมุตติกญาณ ปรินิพพานญาณที่รู้ธมมุตติ คือ รู้ธมมุตติ ความโน้มเอียง ความเชื่อถือ แนวความสนใจ เป็นต้นของ สัตว์ทั้งหลายที่เป็นไปต่างๆ กัน 6. อินทริยปโรปริยัตตญาณ ปรินิพพานญาณที่ยิ่งและหย่อนแห่งอินทริยของสัตว์ ทั้งหลาย คือ รู้ว่าสัตว์นั้นๆ มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา แก่ไหน เพียงใด มีกิเลสมาก กิเลสน้อย มีอินทริยอ่อน หรือแก่กล้า สอนง่ายหรือสอนยาก มีความพร้อมที่จะตรัสรู้หรือไม่ 7. ฉานาภิสังกิลเสสาทิญาณ ปรินิพพานญาณที่รู้ความ เส้าหมอง ความฟ่องแผ้ว การออกแห่งฉาน วิโมกข์ สมาธิและสมาบัติทั้งหลาย 8. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ปรินิ

ความรู้ว่าเป็นความว่างมีอยู่ แต่สัตว์ไม่มีในพระศาสนานี้ไม่มี ก็เพราะเห็นโลกที่มีหนทางอันถูกจัดแล้ว สัตว์เหล่านั้นเป็นผู้ตรัสรู้แจ้งในในราตมยธรรมอันเป็นปกติ เป็นผู้รู้ความหลุดพ้น แต่ความหลุดพ้นนั้นไม่มีในที่ไหน ฯ (7)

พระองค์ละทิศตะวันตกที่ประมาทแล้วทุกเมื่อ และขณะมารพร้อมทั้งพลมารที่มีหมู่เสนาไม่มีที่สิ้นสุด ตรัสรู้โพธิอันไพบูลย์ เป็นความรู้ที่ไม่สิ้นสุด แสดงธรรมอันยอมเยียม เป็นความบริสุทธิ์สงบ ฯ (8)

ท้องฟ้าฟุ้งตกลงพร้อมพระจันทร์และดวงดาว แผ่นดินพร้อมทั้งนครและสิ่งที่ตั้งอยู่บนแผ่นดินผาฟุ้งพินาศไป และแม้อากาศธาตุฟุ้งเป็นอย่างอื่นไป แต่พระองค์ไม่กล่าววาจาที่ผิดเลย ฯ (9)

เพราะได้เห็นสัตว์ทั้งหลายผู้มีทุกข์ หมูสัตว์เป็นผู้ยินดีในสิ่งชั่ว พระองค์แสดงสิ่งที่ไม่จริง อันลึกซึ้ง เป็นความว่างอันสงบ ฯ (10)

ข้าแต่พระมหาวิระ²¹⁸ พระองค์เป็นผู้ศึกษาตลอด โภกีกัลป์อันเป็นอินไตย ความผิดพลาดในการศึกษาสิ่งที่ไม่จริงย่อมไม่มีแก่พระองค์ ฯ (11)

พระองค์ศึกษาในธรรมอันเช่นใด ย่อมตรัสธรรมอันเช่นนั้น ในข้อนั้นไม่ใช่ภูมิของคนพาลทั้งหลาย จนถึงอัญญเดียรฉิย ฯ (12)

ชนเหล่าใดตั้งอยู่ในความรู้พร้อมอาตมะ ชนเหล่านั้นย่อมพลาดในท่านผู้รู้ทั้งหลาย เพราะได้รู้ธรรมทั้งหลาย ความผิดพลาดที่เป็นในราตมยะจึงไม่มีแก่พระองค์ ฯ (13)

ข้าแต่พระมหาวิระ พระองค์ผู้ตรัสสิ่งมีอยู่จริง ดำรงมั่นอยู่ในธรรมที่มีอยู่จริง ข้าแต่พระผู้เป็นที่พึ่ง พระองค์ดำรงอยู่ในความสัตย์ที่มีอยู่จริง ย่อมตรัสวาจาที่มีอยู่จริง ฯ (14)

พระองค์มีความประพฤติที่เป็นจริง ทรงทำตามที่พระองค์ตั้งใจไว้ เพราะผลที่หลั่งออกแห่งสิ่งที่มีอยู่จริงนั้น พระองค์ย่อมตรัสวาจาที่เป็นจริง ฯ (15)

ทรงถึงพร้อมในจรรยาที่มีจริง ศึกษาด้วยดีใน โภกีกัลป์ที่มีจริง มีอาสยะที่มีอยู่จริง มีจิรี²¹⁹ที่มีอยู่จริง มีปรัชญาที่มีอยู่จริง ขอความนอบน้อมจงมีแก่พระองค์ ฯ (16)

หยั่งรู้อันทำให้ระลึกภพที่เคยอยู่ในหนหลังได้ 9. จตุปปาตญาณ ปรีชาหยั่งรู้อุบัติและดับของสัตว์ทั้งหลาย อันเป็นไปตามกรรม 10. อาสวักขณญาณ ดู อ.ทสก. 24/21/35 และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, 123.

²¹⁸ มหาวิระ ผู้มีความกล้าหาญยิ่งใหญ่ เป็นชื่อเรียกของพระพุทธเจ้า

²¹⁹ จิริ มีความหมายเท่ากับ จริยา ข้อประพฤติ

ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงทำแสงสว่าง ผู้ตรัสชญาณ ความเสมอด้วยปรัชญา
ย่อมไม่มีแก่พระองค์ พระองค์ทรงถึงความพิเศษในชญาณ ข้าแต่พระองค์ผู้ตรัสชญาณ
ขอความนอบน้อมจงมีแก่พระองค์ ฯ (17)

ความชื่นชมมิตรมีแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย พระองค์ทรงเจริญไมตรีดีแล้ว เป็น
ผู้อันคนอื่นให้หวั่นไหวไม่ได้ ดำรงมั่นด้วยดี เหมือนภูเขาพระสุเมรุที่ไม่ไหว ฯ (18)

พระองค์เป็นศาสดาของคณะอันไพบุลย์ ย่อมนำทางคณะทั้งหลาย ทรงมี
ปรัชญาอันลึกซึ้ง ทรงดำเนินไปดีแล้ว อยู่ท่ามกลางบริษัทบันลืออยู่ ฯ (19)

ทรงเป็นพระพุทธเจ้า เป็นสีกะผู้เดินผ่านทางเดินแล้ว บันลือสีหนาท
พระองค์ทรงชนะเดียรถิ์ทั้งหมด เหมือนราชสีห์ชนะนกกกระเรียนแล้ว ฯ (20)

ข้าแต่พระวิระ พระองค์เป็นผู้ฝึกคนที่ยังไม่ได้ฝึก ทรมานคนที่ยังไม่เคย
ถูทรมาน และคนเหล่านั้นก็เป็นมิตรผู้มั่นคง ใครทำลายไม่ได้ ดำรงอยู่ด้วยดี ฯ (21)

พระองค์ครั้นเห็นสัตว์ทั้งหลายผู้มีทุกข์ ผู้อาศัยความเห็นว่าเป็นอาตมะ
ทรงแสดงธรรมอันเป็นในราตมะะ ในคนซึ่งไม่เลือกว่าที่รักหรือไม่รัก ฯ (22)

พระองค์ทรงประกาศทางที่พระนายกดำเนินไป แก่คนพาลทั้งหลาย
ผู้ยังไม่ได้ศึกษา ประพฤติในทางผิด ฯ (23)

ชนผู้ดำรงอยู่ในความรู้พร้อมอาตมะเป็นผู้ดำรงมั่นอยู่ในความทุกข์
ชนเหล่านั้นย่อมไม่รู้จักในราตมะะซึ่งเป็นที่ที่ทุกข์ไม่มี ฯ (24)

พระองค์เป็นผู้แสดงธรรมที่มีบทไม่ผิดพลาด ข้าแต่พระโลกนาถ ใครๆ
หาข้อผิดพลาดไม่ได้เลย พระองค์ตรัสเสียงที่ไม่ใช่ไม่แท้ ข้าแต่พระโลกนาถผู้ทรงทำ
การเปลื้องทุกข์ ขอความนอบน้อมจงมีแก่พระองค์ ฯ (25)

เทวดานาค และยักษ์จำนวนมาก พันโกฏิหลายร้อยนิยุต สถิตอยู่บนท้องฟ้า
ทั้งหมดยังความยินดีให้เกิดในพระนายก เพราะได้ฟังวาจาอันประกอบด้วยประโยชน์
ของพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ (26)

ทรงประกอบด้วยความหนักแน่น อ่อนโยน รู้ใจ รู้กาล มีวาจาอ่อนหวาน
ประณีต น่ารัก ประกอบด้วยอวัชวะอันดีไม่มีปริมาณ ทรงทำประโยชน์ ทำการ
เปลื้อง (ทุกข์) แก่ชนมาก ฯ (27)

พึงมีการประกอบดนตรีแสนหนึ่ง ไม่มีประมาณ มีเสียงไพเราะ ในกาลหนึ่ง
วาจาหนึ่งของพระสุคตที่เป็นทิพย์ ประเสริฐ วิเศษ น่ารัก ย่อมครอบงำ (ดนตรีนั้น) ฯ
(28)

เสียงที่ไพเราะของหมูนกและนกกาเหว่า ไพเราะจับใจ น่ารัก เป็นเสียงที่จับ
 อย่างดี เสียงสังข์ กลอง กลองหน้าเดียวขนาดใหญ่ พิณ ข้อมไม้ได้แม่เสี่ยวแห่งเสียง
 ของพระพุทธเจ้า ฯ (29)

เสียงของนกโกกิลานกแก้ว และนกสาธิตา อีกทั้งนกกกระเรียน นกยูง และ
 กิन्नรทั้งหลาย เสียงร้องอย่างใดอย่างหนึ่งที่น่ารักข้อมไม้ได้แม่เสี่ยวแห่งเสียงของ
 พระพุทธเจ้า ฯ (30)

เสียงอันสงบ เป็นที่รัก ไพเราะ กิन्नใจ น่ารัก อ่อนหวาน น่าสรรเสริญ เสียง
 ทั้งหมด ประกอบขึ้นในกาลเดียวกัน เสียงของพระตถาคตเป็นเสียงนำพรหมา ฯ (31)

บรรดาเทวดา มนุษย์ พระราชา และท้าวทั้งหลาย สัตว์เหล่าใดอยู่ในไตรภพ
 ในภพทั้งปวง บรรดาสิ่งส่องสว่างทั้งหลาย ได้มีแสงสว่างใด รัศมีหนึ่งของพระสุคต
 ข้อมกรอบจำแสงสว่างนั้น ฯ (32)

ความเป็นอาคมะของพระสุคตเยี่ยมบานแล้ว แวดล้อม วิจิตรไปด้วยลักษณะ
 ทั้งหมด จบลงด้วยร้อยแห่งบุญ โส บริสุทธิ กายของพระชินเจ้า ส่องสว่างไปในโลก
 ทั้งปวง ฯ (33)

เสียงสังข์ บัณเฑาะว์ที่มีเสียงดี กลอง และแม่กระดิ่ง และเสียงทั้งหมด
 ที่ไพเราะ น่ารัก เสียงเหล่านี้ไม่ถึงเสียงที่ร้อยของเสียงของพระพุทธเจ้า ฯ (34)

เสียงเครื่องดนตรีพัน โกฎินิยุด นำฟัง ไพเราะ เป็นเสียงทิพย์ นำบันเทิง
 สำหรับหมู่เทวดา (และ) นางอัปสรทั้งหลาย (แต่) ไม่ถึงเสียงที่ร้อยของเสียง
 ของพระพุทธเจ้า ฯ (35)

นกกกระเรียน นกยูง นกโกกิลละ ห่าน หงส์ นกคู้เหว่า ผุ่ยนกหลายชนิด สัตว์
 ชนิดใดชนิดหนึ่งที่มีเสียงไพเราะในกาลเดียวกัน ข้อมไม่ถึงเสียงที่ร้อยแห่งเสียง
 ของพระพุทธเจ้า ฯ (36)

เสียงของนาค ยักษ์ อสูรและงูใหญ่ จอมเทพ พรหม และเจ้าแห่งเทวดา
 ทั้งหมด เสียงเท่าใดมิในไตรภพ น่ารัก น่าใคร่ ข้อมไม่ถึงแม่เสี่ยวแห่งเสียง
 ของพระพุทธเจ้า ฯ (37)

พรหมหรือแสงสว่างที่เป็นเจ้าแห่งเทวดา แสงสว่างของมณีและรัตนะ
 ทั้งหมดที่ประเสริฐ แสงสว่างใดทั้งหมดที่มีหลายอย่างมิใช่หนึ่ง รัศมี
 ของพระพุทธเจ้าเพียงรัศมีเดียวครอบจำแสงสว่างเหล่านั้นทั้งหมด ฯ (38)

พระผู้ตรัสรู้ทางกาย วาจา และใจ หมกจดด้วยชญาณ ไม่คิดในไตรภพ กองแห่งสาระที่เป็นคุณ รัตนะที่เป็นคุณ พระผู้จอมแห่งชน เป็นผู้เสมอด้วยผู้ไม่เสมอด้วยคุณทั้งปวง เป็นสยัมภู ฯ (39)

กุมารผู้มีใจบังเหิงแล้ว ครั้นชมเชยพระทศพลผู้ตรัสคำสัจย์จึงกล่าววาจาอย่างนี้ ครั้นบูชาพระพุทธเจ้าผู้ไม่มีผู้เปรียบผู้ไม่มีประมาณ ข้าพเจ้าพึงเป็นพระพุทธเจ้าเหมือนพระผู้เป็นสี่หะแห่งสากยะ ฯ (40)

พระสุคตผู้จอมกนทราบจรรยาอันพิเศษของกุมารนั้น เป็นผู้มีชญาณไม่ติดขัด ทำการเยี่ยม ขอลาบุตรผู้เจริญที่สุดของพระทศพลในท่านผู้มีไมตรีทั้งหลายว่า พระนายกทรงทำการเยี่ยมสรวลนั้นเพื่อประโยชน์อะไร ฯ (41)

แผ่นดินได้สั่นไหว 6 ครั้ง อนึ่ง เทวดา นาค สถิตอยู่บนท้องฟ้า มีใจฟู บันเทิงทั่วแล้ว มีจิตร่าเริง ขอลุถามพระพุทธเจ้าว่า ข้าแต่พระสุคต ขอพระองค์ ผู้ไม่ถูกกิเลสครอบงำ ทรงพยากรณ์เหตุนี้ ฯ (42)

ไม่ใช่ภูมิของพระศราวกทั้งหลายของพระผู้มีพระภาคเจ้า ที่ชญาณของบุรุษผู้ประเสริฐทวนกลับ ผู้มีชญาณหมกจดด้วยดี ภูมิแห่งปรัชญาอันไม่มีเครื่องเปรียบ ข้าแต่พระชินเจ้า พระองค์ทรงทำการเยี่ยมทั้งหมดเพื่อประโยชน์อะไร ฯ (43)

ข้าพระองค์ขอลาพระทศพลผู้ทรงเป็นวินายก ผู้เป็นสิงห์แห่งสากยะ ผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้า ผู้ถึงชญาณบารมี ผู้ทำแสงสว่าง ผู้ทำลายราคะโทสะ และโมหะ ฯ (44)

พระองค์เป็นพระนายกผู้บำเพ็ญมาตลอดโกฏิกัลป์ เสมอด้วยทราช ในแม่น้ำคงคา (หรือ) ยิ่งกว่านั้น แสวงหาโพธิอันประเสริฐ อันยอดเยี่ยม ทรงแสดงการเยี่ยม นั้นเพื่อประโยชน์อะไร ฯ (45)

มือ เท้า บุตรภรรยา ญาติผู้เป็นที่รัก พวกพ้องทั้งหลาย อันพระศาสดา ทรงตัดขาดแล้ว ทรงแสวงหาชญาณอันประเสริฐ อันยอดเยี่ยม อะไรหนอเป็นเหตุแห่งการแสดงการเยี่ยมของพระมุนี ฯ (46)

พระองค์ได้ม้า ช้าง รถ คนเดินเท้า ทาส ทาสี มณี รัตนะ เงิน แต่ไม่ได้ทรัพย์ และรัตนะเลย²²⁰ ไม่มีสิ่งใดที่พระองค์ผู้ประพฤดิข้อประพฤตินั้นไม่สละแล้ว ฯ (47)

²²⁰ มีสิ่งเหล่านั้นแต่ไม่มีเพราะทรงสละแล้ว

ความรู้อันประเสริฐย่อมเป็นไปในไตรภพ พระองค์ย่อมรู้จริยาของสัตว์
ทั้งปวง เป็นผู้คิดถึงธาตุ ฉลาดในการโน้มน้าว พระองค์ทรงแสดงการแหย่มั่น
เพื่อประโยชน์อะไร ฯ (48)

ใครบูชาพระผู้ยอดเยี่ยมแห่งชนทั้งหลาย หรือความไพบุลย์จักมีเพื่อประโยชน์
แก่ใคร อนึ่งใครเป็นผู้ยึดถือจริยานั้น ข้าแต่พระมุณี พระองค์ทรงแสดงการแหย่มั่น
เพื่อประโยชน์แก่ใคร ฯ (49)

แผ่นดินไหว 6 ครั้ง ดอกปทุมหนึ่งโกฏีผุดขึ้นจากแผ่นดิน มีใบหนึ่งโกฏี
มีแสงสว่างอันประเสริฐ มีสีทองค่าน่าขอบใจ นำรื่นรมย์ใจ ฯ (50)

ที่ที่พระโพธิสัตว์ผู้โอรสของพระชินเจ้า ผู้มีฤทธิมากยิ่งเหล่านี้สถิตแล้ว
ผู้กล่าวธรรมมาประชุมกันเป็นจำนวนมาก ข้าพระองค์ขอลามพระนายก ผู้ประกอบ
ด้วยพระกรุณา ในเหตุเหล่านั้น ฯ (51)

กลอง สังข์ และขลุ่ยทั้งหลาย ที่มีเสียงดี เครื่องดนตรีจำนวนโกฏีนิยุต
ประโคมแล้ว ใครๆ ต่างได้ยินเสียงเหล่านั้นในท้องฟ้า ซึ่งเป็นเช่นกับเสียงกล่าว
ของพระสุกตเจ้าอันเป็นอจินไตย ฯ (52)

หงส์ นกกระเรียน นกกาเหว่า นกโกกิลดา ผุ่่นกจำนวนมาก มาพร้อมกัน
เปล่งเสียงกล่าว ชัดเจนยิ่งนัก (แต่) เสียงเหล่านั้นไม่ถึงเสียงแห่งเสียงกล่าว
ของพระพุทธเจ้า ฯ (53)

ใครเสพทาน ทมะ สังขมะ จำนวนมากมาหลายโกฏีกัลป์ในกาลก่อน ใครบูชา
พระผู้ยอดเยี่ยมแห่งชนทั้งหลาย พระองค์ทรงแสดงการแหย่มั่นเพื่อประโยชน์อะไร ฯ (54)

ใครทำความเคารพอันยอดเยี่ยมให้เกิดแล้วถามพระผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้าใน
กาลก่อน พุทธโพธิ์นั้นบุคคลจะได้อย่างไร พระองค์ทรงแสดงการแหย่มั่น
เพื่อประโยชน์อะไร ฯ (55)

พระทศพลที่มีในอดีต พระสุกตที่มีในปรตยุบัน ที่มีในอนาคต มีจำนวน
เท่าใด พระองค์ผู้ยอดเยี่ยมแห่งชนทั้งหลาย ย่อมรู้พระทศพลเหล่านั้นทั้งหมด
ด้วยเหตุนี้ ข้าพระองค์ขอลามเพราะเหตุแห่งหมู่สัตว์ ฯ (56)

ทรงรู้ความสืบต่อแห่งจิตของหมู่สัตว์ สัตว์มีปรางค์ทั้งหมดเป็นผู้มีอารมณ์
เที่ยวไปไม่มีที่สิ้นสุด ข้าพระองค์ขอลามพระผู้ยอดเยี่ยมแห่งชนทั้งหลาย ด้วยเหตุที่
ทรงทราบอาสยของคนผู้เช่นไฉนนั้น ฯ (57)

ผู้ฉลาดในเหตุ ยุक्ति²²¹ และวินัย ย่อมประพฤติกิริยาอันยอดเยี่ยม ย่อมได้การกล่าวถึงพุทธชฎานันน์ ข้าพระองค์ขอถามประโยชน์นั้นกะพระผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้า ฯ (58)

ก็ ธรรมเหล่าใด ละเอียดอ่อน เห็นได้ยากยิ่ง เป็นความว่าง สงบ ว่างไม่ได้ ไม่พึงคิด ธรรมเหล่านั้นพระทศพลทั้งหลายทรงเจริญให้เป็นอารมณ์ ที่เที่ยวไปแล้ว ข้าพระองค์ขอถามประโยชน์ในธรรมเหล่านั้นกับพระนายก ฯ (59)

พระองค์เจริญไม่ตรี กรุณา อันเป็นอินโดย ในสัตว์ทั้งปวงทั้งหลายเหล่าใด ในโลก และความรู้พร้อมซึ่งสัตว์ ไม่เป็นไปในสัตว์เหล่าใด ข้าพระองค์ขอถามประโยชน์ในสัตว์เหล่านั้นกะพระผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้า ฯ (60)

ความรู้ในสัตว์เหล่าใด ว่างไม่ได้ ไม่พึงคิด การยึดติดในความรู้เหล่านั้น ย่อมไม่มีในกาลไหนๆ ทรงถึงบารมีอันเป็นที่เที่ยวไปแห่งจิต ข้าพระองค์ขอถามประโยชน์ในความรู้เหล่านั้นกะพระนายก ฯ (61)

ทรงถึงบารมีในศีล ชฎาน และคุณ ความงำความรู้ในส่วนทั้งสาม ใครๆ หากความคิดพลาดของพระองค์ไม่ได้เลย พระองค์ทรงแสดงการเข้มนั้นเพื่อประโยชน์อะไร ฯ (62)

พระสารีบุตร อนิรุทธะ โกณฑิยะ และศรราวอื่นๆ ของพระสุคตเจ้าเหล่าใด ความรู้ในพระศาสนาย่อมไม่เป็นที่เที่ยวไปเหล่านั้น นี่เป็นกิจของพระพุทธเจ้าอันยอดเยี่ยม ฯ (63)

ทรงถึงบารมีแห่งธรรมวสี²²² ทั้งหมด สูงขึ้นด้วยจริยาอันเป็นข้อศึกษาทั้งหมด พระนายกทำกรุณาให้เกิดแล้ว ผู้ฉลาดในประโยชน์อันสูงสุด ของจงเปล่งเสียง ฯ (64)

ข้าพระองค์ถามพระผู้เป็นจอมแห่งสัตว์สองเท้า ผู้ทรงมีความคิด ตลอดหลาย โภกีกัลป์อันมากในกาลก่อน ข้าพระองค์กล่าวถึงสรณะอันเลิศ เป็นที่ไปในเบื้องหน้า ข้าแต่พระนายก วันนี้ขอพระองค์โปรดตรัสบอกผลในสิ่งเหล่านั้น ฯ (65)

ยักษ ราชส กุมภันท์ และคุษยะ²²³ มุ่งสู่พระผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้า ทั้งหมด ตั้งอัญชติ มีความเคารพ จงฟังการพยากรณ์ของบุคคลผู้เลิศ ฯ (66)

พระโพธิสัตว์ผู้มีฤทธิ์จำนวนมาก มาจากเกษตรหลาย โภกีก ในวันนี้ ผู้เป็นบุตร ผู้เจริญที่สุด เป็นโอรสของพระสุคต ทั้งหมดตั้งอัญชติ มีความเคารพ ฯ (67)

²²¹ ยุक्ति ชอบ, ถูกต้อง, สมควร

²²² ธรรมวสี ความชำนาญคล่องแคล่วในธรรม

²²³ คุษยะ ผู้เผ่าทัพ เป็นยักษประเภทหนึ่ง

ในทิศตะวันออก มีเกษตรชื่อว่าคโตกโยภยะ ปรากฏในโลก มีพระโพธิสัตว์
หนึ่งนยุคอยู่ข้างหน้า ถ้ามปัญหาทักกับพระผู้เป็นสี่หะแห่งศากยะผู้เป็นจอมแห่งสัตว์
สองเท้า ฯ (68)

พระอวโลกิตศวรร มาจากโลกธาตุดันประเสริฐชื่อสุขาวดีสู่สถานที่ประชุม
อันใหญ่นี้ มีพระโพธิสัตว์หนึ่งนยุคอยู่ด้านหน้า ถ้ามปัญหาทักกับพระผู้เป็นสี่หะ
แห่งศากยะ ผู้เป็นจอมแห่งสัตว์สองเท้า ฯ (69)

พระสुकตไม่มีประมาณผู้สถิตอยู่ตลอดหลายโกฏีกัลป์ในกาลก่อน และทราญ
ทั้งหมดแห่งแม่น้ำ แสงหาความรู้อันยิ่งอันยอดเยี่ยม ฯ (70)

ผู้อันพระพุทเจ้าทุกพระองค์ทรงสดุดี สรรเสริญแล้ว ถึงบารมีแห่งธรรมคุณ
ทั้งปวง ปรากฏชื่อในโลกทิศทั้งปวง นามว่ามัญชุโฆษ ยินทำอัญชลีแล้ว ฯ (71)

ผู้ท่องเที่ยวไปโดยพุทธเกษตรหนึ่งนยุค เห็นผู้เช่นนี้ที่เห็นได้ยากยิ่ง มีคุณ
แห่งพุทธบุตร ศึกษาดีแล้ว ทั้งหมด ตั้งอัญชลี มีความเคารพ ฯ (72)

ภาชนะอย่างใดอื่นไม่มีในที่นี้ เหมือนกับความกล้าหาญนั้น ท่านผู้ทรงไว้
ซึ่งดงเก็บธรรม ในบรรดาศาสดาทั้งปวง ข้าแต่พระนายก ขอพระองค์ทรงเปล่งเสียง
อันหนักแน่น ฯ (73)

เพราะว่า พระชินเจ้าผู้วินายก ผู้เป็นบุคคลผู้เลิศ ย่อมแสดงการเยี่ยมโดยไม่มี
เหตุหาได้ ขอพระองค์จงเปล่งเสียงอันประเสริฐ ซึ่งมีเสียงดังก้อง พระองค์ทรง
แสดงการเยี่ยมนั้นเพื่อประโยชน์อะไร ฯ (74)

หงส์ นกโกกิลาน กยุง และนกสาติกา บันลือเสียงเมฆ องอาจ ส่งเสียงคำราม
เครื่องดนตรีทิพย์อันไพเราะประโคมแล้ว พระองค์ผู้เปล่งสัตว์ ของจงเฉลยเสียง ฯ
(75)

พระผู้ทำไมตรีให้เกิด ผู้แผ่ความรัก ซึ่งให้เห็นชญาณ ผู้กำจัดอวิชา ผู้ข้ามไปสู่
ประโยชน์ ผู้เผยแผ่ปรัชญา ผู้ชำระตลอดโกฏีกัลป์นยุค ฯ (76)

มีภาวะอันกำหนดแล้วมีทางดับทุกข์อันเจริญแล้วและทรงชี้แสดงเนื้อความ
แห่งบท ผู้ทำลายวาทะของฝ่ายที่ผิดทั้งหมด ทำให้แจ้งความว่างอันไม่ใช่สัตว์
ไม่ใช่ชีวะ ฯ (77)

อันแสนแห่งบุญประดับแล้ว เทียวไปแล้วในพระศาสนาที่พร้อมทั้ง
พระพุทเจ้าแสนรูป อันเทวดาแสนหนึ่งชมเชยแล้ว อันพรหมแสนหนึ่งทำความ
นอบน้อมแล้ว ฯ (78)

ทำรากลส ยักษ์และกุมภภัณฑ์ให้ล้อมใส่ ปลดเปลื้องนาค ครุฑและงูใหญ่ มีการกล่าวอันไม่ยึดติดและเหมาะสมเป็นนิตย์ ปรากฏด้วยผลกรรมอันงาม ฯ (79)

ก็ พระชินเจ้าเหล่าใดเหล่าหนึ่งผู้บรินิพพานแล้ว และผู้มีในอนาคต และผู้ดำรงอยู่แล้ว พระองค์ย่อมทรงรู้ทั่วถึงพระพุทธเจ้าเหล่านั้นทั้งหมดว่า ไม่มีใครมีความข้อง พระนายกทรงปรากฏด้วยคุณทั้งปวง ฯ (80)

แผ่นดินที่ทรงไว้ซึ่งสิ่งที่มีอยู่ พร้อมทั้งทะเลและภูเขา ทั้งหมดสิ้น 6 ครั้ง หมู่เทพในท้องฟ้าโปรยดอกไม้ ของทิพย์อันมีกลิ่นหอม นำรินรมย์ใจ พัดกระจายไป ฯ (81)

พระองค์ผู้ทรงขจัดราคะ โทสะ และความมืด (คือโมหะ) สิ้นเชิง มีศีลบริสุทธิ์ มีใจบริสุทธิ์ สงบ ว่าง ไม่ยินดีในนิमित ผู้ทรงประกอบด้วยกรุณา บันลือเสียงดั่งเสียง บันลือของนระผู้เปรียบดั่งสีหะ ฯ (82)

ทรงมีปฏิภาณ มียศแผ่ไพศาล มีปรัชญาเต็มเปี่ยม รู้ความจริง เป็นพระชินเจ้า ไม่มีผู้มีกรุณาเสมอพระองค์ในโลก ขอพระองค์โปรดตรัสบอก พระองค์แสดงการ แยมเพื่อประโยชน์ ฯ (83)

เสียงนกกาเหว่า โกลิลาและนกยูง อีกทั้งนกชิวังชิวะ²²⁴ ร้องเสียงอันน่าขอบใจ ให้อายุยืน มีเสียงที่ข้อมใจในขณะหนึ่ง ย่อมไม่ถึงเสี้ยวแห่งเสียงของพระสุคต ฯ (84)

กลองหน้าใหญ่ กลองและบัณเฑาะว์ สังข์ พร้อมทั้งขลุ่ย และช่อดอกไม้ เครื่องดนตรีแสนหนึ่งมีเสียงพร้อมกัน ย่อมไม่ถึงเสี้ยวแห่งเสียงของพระสุคต ฯ (85)

เครื่องดนตรีแสนหนึ่ง อันประเสริฐเป็นทิพย์ ส่งเสียง เสียงขับอันข้อมใจ ของนางอัปสรทั้งหลาย เสียงขับที่ดี ความยินดีในเสียงของชนดิ ย่อมไม่ถึงเสี้ยว แห่งเสียงของพระสุคต ฯ (86)

ส่วนเสียงหนึ่งของพระองค์ มีประโยชน์แก่โลก เสียงที่นุ่มไปต่างๆ ย่อมเปล่งออกไป พระชินเจ้าทรงรู้เสียงหนึ่งๆ ตรัสแก่ข้าพระองค์ ขอพระองค์โปรด ตรัสบอก พระองค์ทรงทำการแยมเพื่อประโยชน์อะไร ฯ (87)

เสียงของเทวดาทั้งหลาย และเสียงของนาค และแม่เสียงของกินนรที่ไพเราะ ย่อมไม่ยังกิเลสให้สงบแม้ในกาลไหนๆ แต่เสียงของพระพุทธเจ้าย่อมบรรเทาภิเลส ได้ทุกเมื่อ ฯ (88)

²²⁴ นกในตำนานมี 2 หัว

เสียงของพระพุทธเจ้าย่อมยังความปรีดีให้เกิด แต่ไม่ยังความยินดีในราคะ ให้เกิด ยังไมตรีให้เกิด แต่ไม่ยังความยินดีในโทสะให้เกิด ยังปรัชญาให้เกิด แต่ไม่ยังความยินดีในโมหะให้เกิด เสียงของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นเสียงยังมลทินให้พินาศ ๑ (89)

ก็เสียงภายนอกย่อมไม่ตัดความหวังตั้งร้อยของประชาทั้งหมด อนึ่งเสียงภายในย่อมไม่ตัด และก็เสียงเบื้องสูงย่อมไม่ตัด เสียงของพระมุนีแสดงถึงความสุขอันเสมอ ๑ (90)

แผ่นดินพร้อมทั้งแผ่นดินนี้พึงแตกออก อนึ่ง ห้วงน้ำและสายน้ำ ย่อมสิ้นไป เช่นเดียวกัน อนึ่ง พระจันทร์ พระอาทิตย์ ทำธรณีให้ตกไป พระชินเจ้าไม่ตรัสเสียงไว้เป็นอย่างอื่นอีก²²⁵ ๑ (91)

ทรงมีคำพูดที่มีองค์ประกอบครบถ้วน มีเสียงบริสุทธิ์ เป็นเสียงเหมือนเสียงสิงห์ มีเสียงไพเราะและสดใส พระสุคตผู้มีเสียงดั่งเสียงพรม ทรงประกอบด้วยพระกรุณา ขอพระองค์โปรดตรัส พระองค์ทรงแสดงการแยมเพื่อประโยชน์อะไร ๑ (92)

สัตว์ทั้งหมดในโลกนี้ มีอยู่เท่าใด จิตที่เป็นกุศลย่อมเที่ยวไปในสัตว์เท่านั้น ทั้งหมด จิตที่เป็นกุศลย่อมเที่ยวไปในสิ่งที่มีในอดีตและอนาคต ในสิ่งที่เหมาะสม ขอพระองค์โปรดตรัส พระองค์ทรงแสดงการแยมเพื่อประโยชน์อะไร ๑ (93)

พระชินเจ้าผู้ทรงประกอบด้วยพระกรุณาเหล่าใด ทรงถึงความชำนาญในชฎานทั้งหมด (และ) บารมี มีจำนวนเท่าใด และพระชินเจ้าเหล่านั้น มีพระพักตร์ดั่งดวงจันทร์ที่ปราศจากมลทิน²²⁶ พระองค์ย่อมไม่แสดงการแยมที่ไม่มีเหตุในกาลทุกเมื่อ ๑ (94)

อีกทั้งพระผู้ไม่มีผู้เปรียบทรงตรัสตลอดโกฏีกัลป์เหมือนที่บุคคลพึงกล่าวคุณทั้งหลายเท่ากับทรายในคงคาหนที ใครๆ ก็ไม่สามารถพรรณนาประมาณแห่งคุณได้ ขอพระองค์โปรดตรัส พระองค์แสดงการแยมเพื่อประโยชน์อะไร ๑ (95)

ปวิวรรตที่ 14 ชื่อสมิตสังทรคนปวิวรรต ในศรีสมาธิราช

จบแล้วด้วยประการฉะนี้ ๑ (14)

²²⁵ สิ่งต่างๆ เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นได้ แต่เสียงหรือวาจาของพระพุทธเจ้าไม่เป็นอย่างอื่นไปกว่า สร้างความสุขอันเสมอ

²²⁶ คำว่า น ซึ่งแปลว่า ไม่ใช่ เห็นว่าไม่เข้ากับความจริงไม่ได้แปลไว้ด้วย

ปรีวรรตที่ 15 สมิตวยากรณปรีวรรต ฯ

(ว่าด้วยทรงพยากรณ์การแย้ม)

ทราบว่ ในลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสตอบพระโพธิสัตว์มหาสัตว์เมตไตย²²⁷ ด้วยคาถาสำหรับสรุปในเวลานั้นว่

จันทรประภาผู้เป็นกุมารนั้น สดุดิพระพุทธรเจ้าผู้ไม่มีผู้เปรียบ ด้วยความปรีดีกล่าวพรรณนาพระพุทธรเจ้าทั้งหลายผู้วิเศษสุด จักเป็นผู้ควรสรรเสริญอยู่เสมอ ฯ (1)

อนึ่ง ได้เห็นพระพุทธรเจ้าหลายพันโกฏิในกรุงราชคฤห์ และจันทรประภานั้น ได้ถามถึงสมาธิอันสงบประเสริฐนี้ในสำนักของพระชินเจ้าทั้งหลาย ในที่ทั้งปวง ฯ (2)

และจันทรประภานั้นเป็นบุตรของเราในที่ทุกแห่ง เทียวจาริกเพื่อโพธิอันประเสริฐนี้ และได้มีปฏิภาณในทุกที่ และได้เป็นผู้ประพุดติพรหมจรรย์ในกาลทุกเมื่อในทุกที่ ฯ (3)

ในกาลอันมีในภายหลังซึ่งเป็นที่นำมาซึ่งภัยใหญ่ เธอตนเองเป็นพยานในความชนะของเราในที่นี้ ดำรงอยู่ในพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์ทุกเมื่อ ทำสมาธินี้ให้พิสดาร ฯ (4)

เขาแสวงหาสมาธิอันประณีตนี้ จักได้โพธิด้วยมรรคนั้น ซึ่งพระพุทธรเจ้าหลายโกฏิองค์ทรงกำหนดแล้ว จักทำการบูชาอันประเสริฐแก่พระนายกทั้งหลาย ฯ (5)

เราดำรงอยู่ในชฎานแล้วจะเกลยข้อประพุดติของจันทรประภาอันยอดเยี่ยมในกาลภายหลังเขาไม่พียงมีอันตรายแก่พรหมจรรย์ (และ) แก่ชีวิต ฯ (6)

เขาย่อมรู้ทั่วถึงพระพุทธรเจ้าหลายพันโกฏิ ซึ่งมากกว่าทรายในแม่น้ำคงคา เหมือนกับรู้จักมะขามป้อม 5 ลูกในมือ การบูชาอันเป็นอนาคตนี้ย่อมมีในพระพุทธรเจ้าจำนวนเท่านั้น ฯ (7)

เทวดา นาค 80 โกฏิ และยักษ์ 70 แสนโกฏิ จักมีความขวนขวายน้อย ในกาลอันมีในภายหลัง ทำการบูชาพระผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้า ฯ (8)

เขาทำการบูชาอันยอดเยี่ยมแก่พระผู้เลิศกว่าสัตว์สองเท้า ประพุดติชฎานอันยอดเยี่ยมนี้ ในกาลภายหลัง เขาจักเป็นพระโลกนาถ เป็นพระชินเจ้าพระนามว่ วิมลประภา ฯ (9)

จันทรประภาผู้เป็นกุมาร ครั้นได้ฟังพยากรณ์ของตนนี้ เป็นผู้มีความปรีดีมาสัมผัส หะจะขึ้นไป 7 ลำดาล ยืนเปล่งอุทานอยู่ในอากาศว่ ฯ (10)

²²⁷ ท่านผู้นี้จะได้เป็นพระพุทธรเจ้าองค์ที่ 5 ในภัทรกัลป์ต่อจากพระพุทธรเจ้าองค์ปัจจุบันนี้ มีนามว่ พระศรีอาริยเมตไตย

โอ้ พระชินเจ้าผู้แสดงธรรมอันยอดเยี่ยม ดำรงอยู่ในกำลังอันเป็นใหญ่
แห่งชญาณเพื่อความหลุดพ้น ดำรงอยู่ในชญาณอันยอดเยี่ยมปราศจากข้อสงสัย
อันนักกล่าวฝ่ายอื่นเอาชนะไม่ได้ ฯ (11)

พระองค์เว้นกิเลสที่ทำให้ติดขัดแล้ว ได้สัมผัสความหลุดพ้น ทว่าสติให้มีแล้ว
(แต่) ไม่ติดขัดอยู่ในภพ กิเลสทำให้เนิ่นช้า (ต่อการบรรลุธรรม กล่าวคือมายา) ทั้งหมด
ทั้งสิ้น ไม่มีแก่พระองค์ ความรู้จักรักรรรมที่ไม่ทำให้ติดขัดยอมเป็นไปในไตรภพ ฯ (12)

ไม่ถูกกิเลสทำให้เนิ่นช้าทั้งหมดแปดเปื้อน ละความเห็นที่เป็นเหตุเนิ่นช้า
ทั้งหมด เจริญมรรคแล้ว ไม่มีเรื้อน²²⁸ ใครๆ ครอบงำไม่ได้ ไม่ผิด ฯ (13)

เรื้อนในไตรชาตุ ไม่มีแก่พระองค์ โอมะ²²⁹ และครันณะ²³⁰ พระองค์ละได้แล้ว
ทั้งหมด เครื่องผูกพันคือถาวรย์แห่งต้นหาพระองค์ตัดได้ทั้งหมด พระองค์ละภพ
ได้แล้ว ความเกี่ยวข้องด้วยภพยอมไม่มี ฯ (14)

พระองค์ทรงรู้สภาวะของธรรมว่าเป็นความไม่มี พระองค์รัศเสียดด้วยสิ่ง
กล่าวไม่ได้ ทรงทำเดิยธิผู้ยังไม่รู้แจ้ง ดำรงอยู่ในความมุ่งมั่นให้พิณาศแล้วเหมือน
ราชสีห์ทำนกระเรียนให้พิณาศ ฯ (15)

ในวันนี้ข้าพระองค์ได้ขุมทรัพย์อันประเสริฐ พระสุคตเจ้าทรงแสดงขุมทรัพย์
คือธรรมแล้ว ข้าพระองค์ละวินิบาต ทุกคติทั้งหมดแล้ว ความสงสัยว่าจักเป็นพระนายนก
ไม่มีแก่ข้าพระองค์ ฯ (16)

ขอพระองค์ผู้ทรงเป็นคนผู้กล้าหาญทรงตั้งฝ่ามืออันงดงามตั้งทอง สวยงาม
ส่องสว่างไว้เหนือกระหม่อม(ข้าพระองค์) อภิเษกข้าพระองค์นั้นเพื่อโพธิ สถาปนา
โลกพร้อมทั้งเทวโลกให้เป็นพยาน ฯ (17)

ปรีวรรตที่ 15 ชื่อว่า สมิตวยากรณปรีวรรต ในศรีสมาธิราช
จบแล้วด้วยประการฉะนี้ ฯ (15)

ปรีวรรตที่ 16 ปุรวโยคปรีวรรต ฯ
(ว่าด้วยเรื่องราวในกาลก่อน)

²²⁸ นิเกตุ แผลงมาจาก นิเกต เหมือน สุกนฐ มาจากคำว่า สุกนฐ

²²⁹ โอมะ ห้วงน้ำคือสงสาร, ห้วงน้ำคือการเวียนว่ายตายเกิด, กิเลสอันเป็นดุจกระแสน้ำหลาก
ท่วมใจสัตว์ มี 4 คือ กาม ภพ ทิฏฐิ อวิชชา

²³⁰ ครันณะ (บาลีว่า คนุถ, สันสกฤตว่า ครนุถ) แปลว่า กิเลสที่ร้อยรัดมัดใจสัตว์ให้ติดอยู่ ดำราหรือ
กัมภีร์

เราระลึกถึงความประพตติในกาลก่อน ในศาสนาของพระสุคตเจ้าพระนามว่า
สิงหราช ได้มีภิกษุผู้กล่าวธรรมมีชื่อเรียกว่า พรหมทัตต์ ฯ (1)

ในกาลนั้น เราได้เป็นราชบุตร มีอาพาธ ป่วยหนัก ถึงทุกข์ และผู้กล่าวธรรม
นามว่าพรหมทัตต์ในกาลนั้นได้เป็นอาจารย์ของเรา ฯ (2)

มีแพทย์ 500 นายไม่ยิ่งหย่อนเลย มีใจบากบั่น เยียวยาพยาธิ (แต่) ไม่สามารถ
เยียวยาพยาธิของเราได้ ทั้งหมดมีความทุกข์ในเพราะโรคที่เกิดกับเรา ฯ (3)

และภิกษุนั้น ครั้นได้ฟังความไข้ของเรา ได้มายังสำนักของเรา ถาม(อาการ)ไข้
พรหมทัตต์ทำความกรุณาให้เกิดแก่เรา จึงแสดงสมาธิอันประเสริฐนี้ในที่นั้น ฯ (4)

เพราะได้ฟังสมาธินี้ ความปริตีอันเป็นอริยะปราศจากอามิสได้เกิดขึ้นแก่เรา
นั้น เมื่อรู้ทั่วถึงสภาวะของธรรมทั้งหลาย พยาธิได้หายไปเองในกาลนั้นเอง ฯ (5)

ภิกษุผู้กล่าวธรรมผู้ฉลาด ผู้เที่ยวไปสู่ที่จาริกนั้น ได้เป็นพระพุทธรเจ้าพระนาม
ว่าที่ปังกร ส่วนเราได้เป็นราชบุตรของมดี เราหลุดพ้นจากพยาธิเพราะรู้สมาธิ ฯ (6)

เพราะฉะนั้น ในกาลภายหลัง กุมารจำนวนมากเมื่อระลึกถึงปาฏิหาริย์นี้
จึงอดกลั้นถ้อยคำที่พูดไม่ดีของพวกคนพาล จึงทรงจำ จึงกล่าวสมาธินี้ ฯ (7)

ในกาลภายหลัง ภิกษุจำนวนมากจักเป็นผู้โลก ประทุษร้าย และไม่สำรวม
มีความปรารถนาลามก ไม่พอในบาตรและจีวร จักทิ้งขว้างสมาธินี้ ฯ (8)

(ภิกษุเหล่านั้น) ผู้มากไปด้วยความริษยา มักใหญ่ มีอินทรีย์ปรากฏ²³¹
ติดในตระกูล มุ่งลาก ติดใจคำสรรเสริญที่เกี่ยวข้องกับคนอื่นเป็นนิตย จักคัดค้าน
สมาธินี้ ฯ (9)

มือและเท้าที่มีอยู่อย่างนั้น (ภิกษุเหล่านั้นไข้) ประกอบในการหัวเราะและความ
เกียจคร้านทุกเมื่อ กระสันแล้วหลอกคนอื่น ๆ จักมีในทางเที่ยวไปในหมู่บ้าน ฯ (10)

ไม่ประกอบความเพียร และติดในกุมาริของคนอื่นเป็นนิตย ยินดีด้วยรูป
ติดในรูป เที่ยวไปยังบ้าน นิคม และประเทศ ฯ (11)

ภิกษุเหล่านั้น จักประกอบในของควรเคี้ยวและของควรดื่ม การฟ้อน การขับ
และการประโคม เป็นผู้ขวนขวานในการซื้อขายในกาลทุกเมื่อ ยึดติดในน้ำดื่ม
มีความละอายอันเสียแล้ว ฯ (12)

²³¹ ไม่สำรวมอินทรีย์

ไม่ประกอบความเพียร จะทำลายตำรา ทำลายศีลและอิริยาบถ ทำลายขอบเขต (ระหว่างภิกษุ) กับคฤหัสถ์ทั้งหลาย มีความประพฤติกิเลสที่ทำลายแล้ว อยู่อย่างหลอกลวง ๑ (13)

เว้นการงานเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าในกาลทุกเมื่อ และประกอบในการ โกงด้วย ตาซึ้งในกาลทุกเมื่อ ทำการงานที่เศร้าหมองและต่ำช้า มีการงานเลวทราม จักไปสู่ออบาย ๑ (14)

ละทิ้งทรัพย์ที่ทำให้ปลื้มใจมากมาย แก้วมณี ทอง และสังข์ คฤหัสถ์และญาติ แล้วออกบวช ภิกษุเหล่านั้น บวชในพระพุทธศาสนาแล้ว ทำกรรมบาป ๑ (15)

ภิกษุเหล่านั้นรู้พร้อมสภาวะในทรัพย์และข้าวเปลือก จัดแจงโคนม โคนเนื้อ เกวียน ภิกษุเหล่านั้น โคนนมเหล่านี้เพื่อประโยชน์อะไร ไม่มีการปฏิบัติในการศึกษา²³² ๑ (16)

ส่วนเรา ในกาลก่อน ประพฤติจริยา ประพฤติสิ่งที่ทำได้ยากตลอดพันกัลป์ และเราแสวงหาสมาธิอันสงบนี้ ซึ่งครั้งได้ฟังแล้วจักมีความรื่นเริง ๑ (17)

แต่ภิกษุเหล่านั้นกลับเป็นผู้กล่าวเท็จ ไม่ประพฤติพรหมจรรย์ มักได้ในกาล ในกาลทุกเมื่อ เป็นผู้โน้มไปในออบายสันกาลนาน ถือธงแห่งการประพฤติพรหมจรรย์ แล้ว(กลับ)เป็นผู้ที่คิด จักกล่าวว่า นั่นไม่ใช่ธรรม ๑ (18)

ภิกษุเหล่านั้นจักดำรงอยู่เพื่อทำลายกันและกัน ไม่ประกอบความเพียร แสวงหาลาภ กล่าวโทษกันและกัน เคลื่อนแล้ว จักไปสู่ออบายภูมิ ๑ (19)

ในบรรดาแสนคน ภิกษุเหล่านั้น ได้กำลังแห่งกษานติซึ่งจักมีในกาลนั้นที่ได้ โดยยาก ภิกษุเป็นอันมากจากนั้น เป็นผู้ขวนขวายในการทะเลาะ จักละกษานติ ทำกิเลสเป็นเหตุเน้นซ้ำ ๑ (20)

จักกล่าววาทาว่าพวกเราเป็นพระโพธิสัตว์ แม้ชื่อเสียงของพวกเราที่เลื้อลือไป ในแต่ละส่วน เขาพากันมัวเมาด้วยสิ่งมอมเมาคือชื่อเสียงที่ไม่มีจริง ผู้มีศีลวิบัติ (เช่นนี้) จะมีโพธิได้แต่ที่ไหน ๑ (21)

อหยาศัยของผู้ไม่ได้ฟัง ไม่ได้เห็นในกาลบางครั้งว ย่อมไม่บริสุทธิ์ และกษานติในธรรมเหล่านี้ก็ไม่มี ภิกษุเหล่านั้นละทิ้งธรรมทั้งหลายแล้ว จักได้โพธิ หรือ ๑ (22)

²³² บวชแล้วไม่ศึกษาพระธรรม กลับทำแต่กิจทางโลกซึ่งเป็นของคฤหัสถ์

เขากลัวและสะดุ้งจึงละทิ้งบ้าน พวกเขาบวชแล้วจึงมั่นคงกว่า มุ่งความวิเศษ
จึงไปสู่ความตาย ละทิ้งยานของบุรุษผู้สูงสุด ฯ (23)

ละปรัชญา ละทิ้งคุณวิเศษ จักกล่าวโทษในยานอันเลิศในกาลทุกเมื่อ และ
พวกเขากล่าวโทษหลายร้อยในสิ่งเหล่านั้นเอง (กลับ) ดำเนินไปสู่การพึงสิ่งนั้น ฯ (24)

พวกเขาชีวิตจำนวนมากบวชแล้ว ไม่มีความต้องการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า
เสียเลย พวกเขาดำรงอยู่ในความเห็นว่าเป็นอาตมา เป็นคนเขลา ครั้นได้ฟังศุขยตาแล้ว
จักสะดุ้ง ฯ (25)

พวกเขาอยู่ด้วยกัน ทำความพยายามและโทษให้เกิด ให้การกล่าวหาคนอื่น
ทำบาปแล้วจักได้ความปราโมทย์ ฯ (26)

ผู้ใด มีศีล มีคุณ อยู่ด้วยไมตรี นลาดีในกษานติ ในกาลทุกเมื่อ เขาสำรวมดี
แล้ว อ่อนโยนและกล้าหาญ จักถูกรอบงำในกาลนั้น ฯ (27)

ผู้ใดแล จักมีจิตประทุษร้ายอีก มีการทารุณอย่างมาก เราร้อนและมีการงานต่ำ
ประพฤติดุชกรรม และยินดีในการทะเลาะ ผู้นั้นจักถูกบูชาในกาลนั้น ฯ (28)

เราบอก แจ้งให้รู้ คู่ก่อนกุมารทั้งหลาย ถ้าบุคคลจะมีศรัทธาต่อเรา เขาระลึก
ถึงคำสอนถึงพระสุคตนี้ อย่าได้อยู่ร่วมกับชนเหล่านั้นเลย ฯ (29)

ชนเหล่านั้น มีราคะกล้า มีโทสะกล้า และมีโมหะกล้า มัวเมาด้วยมานะ ในกาล
ทุกเมื่อ ไม่ฝึกกาย ไม่ฝึกวาจา และไม่ฝึกใจ ย่อมเป็นผู้ตกไปสู่อบาย ฯ (30)

อนึ่ง เรากล่าวคุณที่พึงพรรณนาไว้ แต่ภิกษุไม่ประพฤติกุศลทั้งหลาย
(ก็จะไม่ได้ประโยชน์) อนึ่ง โทษไม่ใช้จะได้ด้วยสักแต่การกล่าวถึง แต่โทษไม่ใช้สิ่งที่
ผู้มีการปฏิบัติเป็นสาระ²³³ได้โดยยาก ฯ (31)

ปวิรรตที่ 16 ชื่อว่าปวิรรตโยคปวิรรต ในสมาธิราชสูตรอันมีศิริ
จบแล้ว ด้วยประการฉะนี้ ฯ (16)

ปวิรรตที่ 17 พหุพุทธนिरหารสมาธิมุขปวิรรต ฯ

(ว่าด้วยมุ่งสมาธิที่เป็นแนวทางของพระพุทธเจ้าจำนวนมาก)

ทราบว่ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงชี้แสดง ปลุกเร้าใจ ทำให้รำเริง ชักชวน
บริษัทซึ่งเปรียบด้วยห้วงน้ำใหญ่นั้น ให้ปฏิบัติด้วยทรงตรัสธรรมแล้วเสด็จลุกจากอาสนะหลีกไป ฯ
ภูเขาลวงชื่อคิชฌกูฏตั้งอยู่โดยทิศใด พระองค์ได้เสด็จเข้าไปโดยทิศนั้น ฯ และครั้นเข้าไปแล้ว

²³³ ผู้มุ่งในการปฏิบัติ

ทรงนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้แล้ว ๆ ผู้อันหมุกิษุแควดล้อมแล้ว อันเทวดา นาค ยักษ์ คนธรรพ์ อสูร
 ครุฑ กิณนร ภูโหล่มนุษย์ และอมมนุษย์ทำความนอบน้อมแล้ว จึงได้แสดงธรรมแก่บริษัทซึ่งเปรียบ
 เหมือนห้วงน้ำ ๆ ทราบว่าในลำดับนั้น จันทรประภาผู้เป็นกุมาร ทราบว่าพระผู้มีพระภาคเจ้า
 ผู้เสด็จออกมาแล้ว พร้อมกับสัตว์มีลมปราณ 80 โภคิ และผู้อยู่ใน โลกธาตุอื่นผู้เป็นเทพทั้งหมด
 พร้อมกับพระโพธิสัตว์มหาสัตว์หลายนิยุด จึงถือดอกไม้ รูป ของหอม และเครื่องลูบไล้ มีเครื่อง
 คนตรีหนึ่งร้อยชนิดที่ประโคมอยู่ ยกฉัตร ธงชัย ธง และธงผืนผ้า ถือเอาพวงมาลัยใหญ่ที่มี
 กลิ่นหอมกระจาย ได้เข้าไปทางทิศที่เขาคฤชภูฏตั้งอยู่และที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับ เพื่อทำการ
 บูชาพระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ และครั้งเข้าไปแล้ว ได้ไหว้พระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาคเจ้า
 ด้วยเศียรเกล้า ทำประทักษิณพระผู้มีพระภาคเจ้า 3 รอบ ทำการบูชาขนานใหญ่ ด้วยดอกไม้ รูป
 ของหอม มาลัย เครื่องลูบไล้ เครื่องดนตรี พัดใบตาล ประโคมอยู่ เป็นผู้มีเคารพ นิ่งแล้ว
 ณ ที่สุดส่วนข้างหนึ่ง เพื่อถามธรรม ๆ

ทราบว่าการนั้น จันทรประภา ผู้เป็นกุมาร ได้กราบทูลคำนึงกะพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า
 ข้าพระพุทธเจ้า ขอทูลถามพระผู้มีพระภาค ผู้ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ถึงประเทศ²³⁴
 บางอย่างทีเดียว ถ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าพึงทำโอกาสแก่ข้าพระพุทธเจ้า เพื่อพยากรณ์ปัญหา
 ที่ข้าพระพุทธเจ้าถามแล้ว ๆ เมื่อจันทรประภากราบทูลอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสคำนี้
 กับจันทรประภาผู้เป็นกุมารว่า ดูก่อนกุมาร เธอจงถามพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตาม
 ที่เธอหวังเถิด ๆ ดูก่อนกุมาร พระตถาคตทำโอกาสแก่เธอเป็นนิตย์ ๆ เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส
 อย่างนั้น จันทรประภาผู้เป็นกุมาร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าดังนี้ว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค
 เจ้า พระโพธิสัตว์ประกอบด้วยธรรมเท่าไร จึงจะได้สมาธิอันเป็น สรวรรณสุภาวสมตาวิปัญจิตะ
 นี้ ? เมื่อจันทรประภากราบทูลอย่างนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกับจันทรประภาผู้เป็นกุมาร
 ดังนี้ว่า ดูก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์ประกอบด้วยธรรม 4 ประการ ย่อมได้รับสมาธิ
 อันเป็นสรวรรณสุภาวสมตาวิปัญจิตะนี้ ๆ 4 ประการอะไรบ้าง ? ดูก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์
 มหาสัตว์ในโลกนี้ เป็นผู้กล้าหาญ มีการอยู่ร่วมเป็นสุข ผีตกแล้ว บรรลุถึงภูมิที่ฝึกแล้วโดยลำดับ
 ๆ พระโพธิสัตว์นั้นถูกผู้อื่นตำหนิหรือว่ายอมเป็นผู้อดทนต่อทางแห่งคำที่คนอื่นกล่าวไม่ดีพูดไม่ดี
 เป็นผู้อดทน มีชาติแห่งความอดกลั้น มองเห็นกรรม มีมานะอันขจัดแล้ว มุ่งธรรม ๆ ดูก่อนกุมาร
 พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ประกอบด้วยธรรมข้อที่ 1 นี้ ย่อมได้สมาธินี้ ๆ ดูก่อนกุมาร ข้ออื่นยังมีอีก
 พระโพธิสัตว์มหาสัตว์เป็นผู้มีศีล ๆ มีศีลบริสุทธิ์ มีศีลไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พริ้ว มีศีลไม่
 เคลื่อน มีศีลไม่จุ่นมัว มีศีลไม่ถูกนิทา มีศีลไม่กระจัดกระจาย มีศีลที่ไม่ทุ่มเท(ในการรักษา)

²³⁴ ข้อสงฆ์ส่วนหนึ่ง, ข้อความบางประการ, เรื่องน่าสนใจ, คำแนะนำ

มีศีลไม่ถูกปรามาส²³⁵ มีศีลไม่ถูกประโลม มีศีลที่ถูกสรรเสริญว่าเป็นอริยะ มีศีลที่ถูกสรรเสริญว่าเป็นความรู้แจ้ง ๆ คุณก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ประกอบด้วยธรรมข้อที่ 2 นี้ ย่อมได้รับสมาธินี้ ๆ คุณก่อนกุมาร ข้ออื่นยังมีอยู่อีก พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ เป็นผู้มึจิตหวาดกลัวในไตรชาตุ มึจิตตื่นกลัว มึจิตรังเกียจ มึจิตสลัดออก ๆ ไม่มีความต้องการ ไม่ยินดี ไม่ไว้วางใจ ไม่น่าอภิเษก ๆ มีใจหวาดกลัวไตรชาตุทั้งสิ้น ๆ พยายามอยู่ว่า เราจักเปลื้องสัตว์ทั้งหลายจากไตรชาตุไว้ในที่อื่น ๆ ประพฤติเพื่อสัมผัสสัมโพธิอันยอดเยี่ยม ๆ คุณก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ประกอบด้วยธรรมข้อที่ 3 นี้ ย่อมได้รับสมาธินี้ ๆ คุณก่อนกุมาร ข้ออื่นยังมีอยู่อีก พระโพธิสัตว์มหาสัตว์เป็นผู้มีศรัทธา ๆ ไม่อัมด้วยการแสวงหาธรรม ๆ เป็นพหูสูต ๆ แกล้วกล้า ๆ ต้องการธรรม และเป็นผู้นำในธรรม ๆ ไม่หนักในลาภสักการะและคำสรรเสริญ ไม่หนักในชญาณ ๆ อนึ่ง แสดง ประกาศธรรมตามที่ได้สดับมาตามที่ได้เรียนมาแก่คนอื่นโดยพิสดาร ไม่มุงชื่อเสียง ลาภ และสิ่งน่าปรารถนาด้วยจิตที่มุง(จะหา)วัสดุที่เป็นประโยชน์ ๆ อีกอย่างหนึ่งแล สัตว์เหล่านี้ ฟังธรรมเหล่านี้แล้วพึงเป็นผู้ไม่หวนกลับเพื่อสัมผัสสัมโพธิอันยอดเยี่ยม ๆ คุณก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์ผู้ประกอบด้วยธรรมที่ 4 นี้ ย่อมได้รับสมาธินี้ ๆ

คุณก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ประกอบด้วยธรรม 4 ประการนี้ ย่อมได้รับสมาธิชื่อว่า สรวรรณสุภาวสมตาวิปญฺจิตะ นี้ และย่อมตรัสรู้สัมผัสสัมโพธิอันยอดเยี่ยม โดยพลัน ๆ คุณก่อนกุมาร โดยปริยายเมื่อนั้น เธอพึงทราบอย่างนี้ว่า สมาธินี้ใด ที่พระพุทธเจ้าจำนวนมากทรงแสดงแล้ว ที่พระพุทธเจ้าจำนวนมากทรงพรรณนาแล้ว ที่พระพุทธเจ้าจำนวนมากทรงประกาศแล้ว ที่พระพุทธเจ้าจำนวนมากทรงอบรมแล้ว ๆ อนึ่ง คุณก่อนกุมาร เราบวชจากสำนักของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าจำนวนมาก ได้ฟัง เรียนเอา ถาม บอกร สวด เจริญโดยอรรถภาวนา ทำให้มาก และประกาศสมาธิชื่อ สรวรรณสุภาวสมตาวิปญฺจิตะ นี้แก่ชนเหล่านี้ โดยพิสดาร ๆ ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประกาศปุรวโยคกถานिरเทศ อันมุ่งต่อสมาธิตามแนวของพระพุทธเจ้าจำนวนมากนั้นนั่นเอง ด้วยการตรัสพระคาถาโดยพิสดารแก่จันทรประภาผู้เป็นกุมารในเวลานั้น โดยประมาณอันยิ่งว่า

²³⁵ ปรามาส คือการยึดมั่นว่าเพียงเท่านั้นก็สำเร็จ เทียบคำที่ปรากฏบ่อยในบาลีว่า สิลฺลพท-ปรามาส ความยึดมั่นถือว่า บุคคลจะบริสุทธ์หลุดพ้นได้ด้วยศีลและวัตร คือถือว่าเพียงประพฤติศีลและวัตรให้เคร่งครัดก็พอที่จะบริสุทธ์หลุดพ้นได้ ไม่ต้องอาศัยสมาธิและปัญญาที่ตาม ถือศีลและวัตรที่มุงมายหรืออย่างมุงมายก็ตาม), ความถือศีลพรต โดยสักว่าทำตามๆ กันไปอย่างมุงมาย หรือโดยนิยมนำขลังว่าศักดิ์สิทธิ์ ไม่เข้าใจความหมายและความมุ่งหมายที่แท้จริง, ความเชื่อถือศักดิ์สิทธิ์ด้วยเข้าใจว่า จะมีได้ด้วยศีลหรือพรตอย่างนั้นอย่างนี้ เป็นข้อที่ 3 ในสังโยชน์ 10 (กิลตฺสยูกตฺตวํไว้ไม่ให้หลุดพ้น) ดู ส.ม. 19/349/90 และ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, 451,

เราระลึกได้ซึ่งกัลป์อันวัดไม่ได้ ไม่มีประมาณ ในกาลที่มีพระชินเจ้าพระนามว่าสวารงคโฆษะ พระตถาคตเจ้าพระนามว่าสวารงคโฆษะทรงมีอายุ 6,000 พรรษา ฯ

(1)

ถัดจากพระพุทธเจ้าพระนามว่าสวารงคโฆษะนั้น ได้มีพระพุทธเจ้าพระนามว่าชฌาเนศวร ผู้ยอดเยี่ยมแห่งชนทั้งหลาย พระพุทธเจ้าพระนามว่าชฌาเนศวร ผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้าทรงมีอายุ 12,000 พรรษา ฯ (2)

ถัดจากพระชฌาเนศวรพุทธเจ้า ได้มีพระพุทธชินเจ้าพระนามว่าเตเชศวร พระพุทธเจ้าพระนามว่าเตเชศวร ผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้าทรงมีอายุ 76,000 พรรษา ฯ (3)

ถัดจากพระพุทธเจ้าพระนามว่าเตเชศวร ได้มีพระพุทธชินเจ้าพระนามว่ามตีศวร พระพุทธเจ้าพระนามว่ามตีศวร ผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้า ทรงมีอายุ 1 โกฎิเต็ม ฯ (4)

ถัดจากพระมตีศวรพุทธเจ้า ได้มีพระพุทธชินเจ้าพระนามว่าพรหมเมศวร พระพุทธเจ้าพระนามว่าพรหมเมศวร ผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้า ได้มีอายุ 14,000 พรรษา ฯ (5)

ถัดจากพระพุทธเจ้าพระนามว่าพรหมเมศวร ได้มีพระพุทธชินเจ้าพระนามว่าอัคนีศวร พระพุทธเจ้าพระนามว่าอัคนีศวร ผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้า ในกาลนั้น ทรงมีอายุ 60,000 พรรษา ฯ (6)

ถัดจากพระพุทธเจ้าพระนามว่าอัคนีศวร ได้มีพระพุทธชินเจ้าพระนามว่าพรหมมานนะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าพรหมมานนะ ผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้า ได้มีอายุ 7 คันและวัน ฯ (7)

ถัดจากพระพุทธเจ้าพระนามว่าพรหมมานนะ ได้มีพระพุทธชินเจ้าพระนามว่าคณศวร พระพุทธเจ้าพระนามว่าคณศวร ผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้าทรงมีอายุ 6 โกฎิเต็ม ฯ (8)

ถัดจากพระพุทธเจ้าพระนามว่าคณศวร ได้มีพระพุทธชินเจ้าพระนามว่าโฆษะศวร พระพุทธเจ้าพระนามว่าโฆษะศวร ผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้า ได้มีอายุ 6 โกฎิเต็ม ฯ (9)

ถัดจากพระพุทธเจ้าพระนามว่าโฆษะศวร ได้มีพระพุทธชินเจ้าพระนามว่าโฆษานนะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าโฆษานนะ ผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้า ทรงมีอายุ 10 โกฎิเต็ม ฯ (10)

ถัดจากพระพุทธเจ้าพระนามว่าโฆยานนะ ได้มีพระพุทธชินเจ้าพระนามว่า
จันทรานนะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าจันทรานนะ ผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้า ทรงมี
อายุคืบและวันหนึ่ง ฯ (11)

ถัดจากพระพุทธเจ้าพระนามว่าจันทรานนะ ได้มีพระพุทธชินเจ้าพระนามว่า
สุรยานนะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าสุรยานนะ ผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้า ได้มีอายุ
18,000 พรรษา ฯ (12)

ถัดจากพระพุทธเจ้าพระนามว่าสุรยานนะ ได้มีพระพุทธชินเจ้าพระนามว่า
พรหมานนะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าพรหมานนะ ผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้า ได้มี
อายุ 23,000 พรรษา ฯ (13)

ถัดจากพระพุทธเจ้าพระนามว่าพรหมานนะ ได้มีพระพุทธชินเจ้าพระนามว่า
พรหมัศรวะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าพรหมัศรวะ ผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้า ได้มี
อายุ 18,000 พรรษา ฯ (14)

บรรดาพระโลกวินายกทั้งหลาย พระพุทธเจ้า 200 องค์เหล่านี้ทรงอุบัติใน
กัลป์หนึ่ง เรงงฟังนามทั้งหลายของพระตถาคตเจ้าทั้งหลายผู้ที่กิเลสเอาชนะไม่ได้
เพื่อเป็นเกียรติในโลกนี้ ฯ (15)

พระพุทธเจ้าพระนามว่าอนันตโฆมะ วิมุขุโฆมะ วิมุขุเตชะ วิมุขุคัพพะ
สรวาวิมุขุชะ สรวารจิตะ สรวางคสุระ สรวางคคัพพะ ฯ (16)

พระพุทธเจ้าพระนามว่าชฎานาพล ชฎานวิเศษคะ ชฎานาภิกุ ชฎานสมุทตะ
ชฎานารจิมะ ชฎานอภัยทุกตะ วิมุขุชฎานะ และชฎานสุระ ฯ (17)

พระพุทธเจ้าพระนามว่าพรหมาพละ พรหมวสุ สุพรหม พรหม เทวะ
พรหมโฆมะ พรหมเมศวร พรหมนเรนทรเนตร พรหมสรวางคะ สรวพรหมทัตตะ ฯ
(18)

พระพุทธเจ้าพระนามว่าเตโชพล เตชวติ สุเตชะ เตเชศวร เตชสมุทตะ
เตโชวิภู เตชวินิสจิตะ เตชสวเรนทระ สุวิมุขุเตชะ ฯ (19)

พระพุทธเจ้าพระนามว่าภิชมะ พละ ภิชมมติ สุภิชมะ ภิชมานนะ ภิชมสมุท-
ตะ ภิชมารจิกิ ภิชโมตตระ ภิชมโฆมะ พระพุทธเจ้า(ดังกล่าวมา)เหล่านี้ เป็นผู้ชำระ
กิเลส เป็นผู้นำโลก ฯ (20)

พระพุทธเจ้าพระนามว่าคัมภีร์ โฆมะ ศิริธารณะ วิศุทธโฆเมศวร ศุทธโฆมะ
อนันตโฆมะ สุวิมุคฺกโฆมะ มาระ พละ และมารวิตราสนะ ฯ (21)

พระพุทธเจ้าพระนามว่าสุนทร สุทธานนะ เนตรศุทธะ วิศุทธเนตร อนันต-
เนตร สมันตเนตร วิมุขุเนตร เนตราภิกุ และเนตรอนินทิตะ ฯ (22)

พระพุทธเจ้าพระนามว่าทานโตตระ ทานตะ สุทธานตจิตตะ สุทธานตะ
सानเตทริยะ สานตมานสะ สานโตตระ สานตสิริรี ปรสานตะ สานตีย ปารังคะตะ
सानติสูระ ฯ (23)

พระพุทธเจ้าพระนามว่าสถิตโตตระ สานตะ สุทธานตจิตตะ สุทธานตสานเตน-
ทริยะ สานตมานสะ สานโตตระ สานตสิริยะ ชวลันตะ สานตปรสานเตสวร สานติสูระ
ฯ (24)

พระพุทธเจ้าพระนามว่าคณนทระ คณมุขยะ คณสวร คณาภิกุ คณิวร
ศุทธชญาณี มหาคณนทระ คณนทสุระ อันยะ ปุณะ คณิวระ ปรโมจกะ ฯ (25)

พระพุทธเจ้าพระนามว่าธรรมชวัช ธรรมเกตุ ธรรมโมตตระ ธรรมสวภาวอุท-
กตะ ธรรมผละ สุธรรมสุระ สวภาวธรรมโมตตรนิศิจตะ ฯ (26)

พระพุทธเจ้าผู้ทรงมีพระนามเดียวกับพระพุทธเจ้าพระนามว่าสวภาว-
ธรรมโตตตรนิศิจตะ จำนวน 80 โกฏิองค์ พระนายกทั้งหลายทรงอุปบัติในกัลป์ที่สอง
เหล่านี้ เราบูชาแล้วเพราะเหตุแห่งโพธิ์ ฯ (27)

ผู้ใดฟังพระนามของพระชินเจ้าผู้สั่งสมสวภาวธรรมอันยอดเยี่ยม และครั้น
ฟังแล้วทรงจำไว้ เป็นผู้ชื่อว่า เปล่งเสียงแล้ว ผู้นั้นย่อมได้สมาธิมั่นโดยนับพัน ฯ (28)

ถัดจากพระพุทธเจ้าเหล่านั้น ยังมีพระพุทธเจ้าอื่นในกัลป์กันคิดไม่ได้
กำหนดไม่ได้ ได้มีพระพุทธเจ้าผู้อื่นคนและเทวดาบูชาแล้ว มีพระนามว่านเรนทร-
โฆษะ ฯ (29)

พระตถาคตเจ้าพระนามว่านเรนทรโฆษะมีอายุ 76,000 พรรษา
และพระสรวก 300 โกฏิ ได้มีการประชุมเป็นครั้งที่หนึ่ง ฯ (30)

ในกาลนั้น ได้มีหมู่แห่งประกาศกร²³⁶ ผู้มีภิญญา 6 วิชชา 3 ชนะอินทรีย์แล้ว
มีอานุภาพมาก มีฤทธิ์มาก เป็นพระชีนาสพ ทรงไว้ซึ่งร่างกายอันมีในชาติสุดท้าย ฯ
(31)

ได้มีหมู่แห่งพระโพธิสัตว์ 80,000 โกฏิณยุต ผู้มีความรู้ลึกซึ้ง แกล้วกล้า
มีอานุภาพมาก มีฤทธิ์มาก ฯ (32)

²³⁶ ประกาศ ผู้ทำแสงสว่างทางปัญญา

บรรลुकิณญา มีปฏิภาณ ถึงคติ เข้าใจศูนยตา ท่านเหล่านั้นซึ่งมีมากกว่า
ทรายในแม่น้ำคงคา ไปสู่เกษตรตั้งโกฏิตัวฤทธิ ๑ (33)

จันทร์ประภาโพธิสัตว์ครันฑลตามปริศนากับพระผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้า
แล้ว จึงเข้าไปในที่ใกล้พระชินเจ้าพระองค์นั้นแลอีก ผู้ฉลาดในสูตร นิรหาร
และนิรุกติ ผู้ส่องสว่าง เทียวไปสู่แผ่นดิน ๑ (34)

บุตรของพระสุคตผู้มีอนุภาพมาก เทียวจาริกไปเพื่อประโยชน์แก่สัตว์
ทั้งหลาย ย่อมไม่ทำบาป แม้เทพทั้งหลายย่อมยังความยินดีให้เกิดขึ้นเหล่านั้น ๑
(35)

เป็นผู้ไม่มีความต้องการ ไม่เล่นไปในภพและคติทั้งหลาย ผู้ตั้งมั่น มีการอยู่
ในชานเป็นโคจร มีประโยชน์อันสิ่งสมวิเศษแล้ว และเป็นผู้แก่กล้า มีกลิ่นหอม
ประพุดิพรหมจรรย์ ในกาลทุกเมื่อ ๑ (36)

มีคำพูดไม่ตัดขาด มีปฏิภาณ ฉลาดในนิรุกติ นิรเทศ และเนื้อความแห่งบท
เป็นผู้ชี้แจงในทูลเรื่อง เป็นพุทธบุตร อังกุศลธรรมโอบกอดไว้แล้ว ๑ (37)

น้อมไปเพื่อจรรยาตลอดกาลป์อันไม่มีที่สิ้นสุด อันพระนายกทั้งหลาย สดุดี
สรรเสริญแล้ว ในกาลทุกเมื่อ ผู้แสดงอรรถและบทอันเป็นสวภาวะแห่งวิโมกข์
ผู้ไม่เศร้าหมอง มีศีลบริสุทธิ ๑ (38)

ผู้ไม่ติด เหมือนดอกบัวไม่ติดด้วยน้ำ หลุดพ้นแล้วจากไตรธาตุ ไม่ประมาท
ไม่ติดด้วยโลกธรรม 8 มีกายหมดจด มีกรรมบริสุทธิ ๑ (39)

มีความปรารถนาน้อย สันโดษ มีอนุภาพมาก เป็นผู้ไม่โลภ มีพุทธคุณ
ทั้งหลายตั้งมั่นแล้ว มุ่งคติของสัตว์ทั้งหลายในที่ทั้งปวง ไม่ใช่มุ่งพูดแต่ไม่ปฏิบัติ ๑
(40)

(ตน)ดำรงอยู่ในธรรมใดก็แสดงธรรมนั้นแก่ผู้อื่น เป็นผู้ที่พระพุทธเจ้าทรง
พอใจ ชนเหล่านั้นเป็นผู้นำไว้วางใจของพระชินเจ้าทั้งหลาย ทรงไว้ซึ่งถุ (แห่งธรรม)
มีใจสะดุ้งในไตรธาตุทั้งหมด ๑ (41)

มีจิตสงบ นึกคิดในการอยู่ป่าทุกเมื่อ อันพระโลกวินายกทรงอริชฐานแล้ว
กล่าวพระสูตรพันโกฏี กล่าวพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงพรรณนาไว้แล้ว ๑ (42)

เว้นจากบททั้งปวง เป็นผู้เรียบง่าย น้อมใจในความว่าง แสดงสิ่งเป็นปรมัตถ์
มีการพรรณนาไม่สิ้นสุด มีคุณอุปมาด้วยห้วงน้ำ เป็นพหูสูต ฉลาด มีวิชา ๑ (43)

ถ้ากุมารตั้งมั่นอยู่ตลอดหลายโกฏีกัลป์ กล่าวพรรณนา สิ่งที่เขาพรรณนานั้น
เป็นเพียงเล็กน้อย เหมือนหยาดน้ำหนึ่งจากทะเล ๑ (44)

ก็ในกาลนั้น พระนเรนทรโฆষะ แสดงสมาธิอันสงบ เห็นได้ยาก นี้ โลกธาตุ สามพันเป็นอันมาก ได้เป็นสิ่งที่เทวดา นาคทั้งหลาย สัมผัสแล้ว ฯ (45)

เมื่อพระองค์ตรัสสมาธิอันสงบนี้ แผ่นดินไหว 6 ครั้ง เทพ มนุษย์ (มาก) เหมือนทรายในแม่น้ำคงคา ดำรงอยู่ในพุทธชญาณ อันไม่หวนกลับ ฯ (46)

พระราชารู้เป็นใหญ่แห่งผู้เกิดแต่มนุษย์ทั้งหลาย พระนามว่าศิริพละ มีอานุภาพ มาก ได้มีแล้วในที่นั้น พระองค์มีพระโอรส 500 มีรูปงดงาม น่าเลื่อมใส น่าแลดู ฯ (47)

อิสตรี 8,000 โกฏิ ได้มีแก่พระราชารองคณ์ั้นภายในพระราชวัง ราชธิดา 140,000 โกฏิเต็ม ได้มีแก่พระราชารองคณ์ั้น ฯ (48)

พระองค์สมาทานอุโบสถประกอบด้วยองค์ 8 ในวันเพ็ญเดือนกัตติกา²³⁷ ในกาลนั้น พร้อมกับชนอีก 80 โกฏิณิยุต ได้เข้าไปยังสำนักของพระผู้เป็นครูของโลก ฯ (49)

พระราชารู้ให้พระบาททั้งสองของพระผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้าแล้ว ประทับนั่งข้างหน้าพระชินเจ้า พระผู้เป็นจอมแห่งสัตว์สองเท้าทรงทราบอริยาสัยของ พระราชารองคณ์ั้น ทรงแสดงสมาธินี้ ฯ (50)

พระราชารองคณ์ั้น สดับสมาธินั้นแล้ว ทรงทิ้งราชสมบัติอันเปรียบ เหมือนก้อนน้ำลาย พระองค์สละญาติและพวกพ้องผู้เป็นที่รัก บวชในพระศาสนา ของพระชินเจ้าพระองค์นั้น ฯ (51)

พระโอรส 500 องค์ ชาววังและพระราชธิดาก็เช่นเดียวกัน พากันบวชแล้ว และบุตรญาติและพวกพ้องอื่นๆ ในที่นั้น มีจำนวน 3 โกฏิ 76 นิยุติ (พากันบวชแล้ว) ฯ (52)

พระองค์ผนวชในพระศาสนานี้ ตั้งไว้แล้วซึ่งชนผู้เป็นไปกับด้วยบุตรและ ภรรยาให้เป็นภุมิแห่งการนำเข้าและนำออก²³⁸ พระองค์อธิษฐานจงกรม 8 ปี ใช้เวลา ดำรงอยู่ในจงกรม ฯ (53)

พระองค์ทรงทำกาละในกาลนั้น เป็นราชกฤษฏ์ มิจิตตั้งมั่น มั่นคงด้วยดีใน กาลทุกเมื่อ พระองค์อุบัติในราชตระกูลนั้นเอง เป็นผู้เหนือคนอื่น ไม่แปดเปื้อน มลทินครรรภ์ ฯ (54)

²³⁷ กัตติกา เดือนอันมีพระจันทร์เพ็ญเสวยฤกษ์กัตติกา คือ เดือน 12 ตามจันทรคติ ตกในราวเดือน พฤศจิกายน

²³⁸ อาหารนินฺหารภุมิ ที่กินและที่ขับถ่าย อาจมีความหมายแฝงถึงความเป็นปกติธรรมดา ไม่ใช่เรื่อง ที่ต้องใส่ใจเป็นพิเศษ ผ่านมาแล้วก็ผ่านไป

บิดาของพระองค์ได้มีนามว่าทฤณพล พระมารดาได้มีพระนามว่ามหาเมตี พระกุมารนั้นพอสักว่าประสูติ ได้ตรัสว่า พระโลกนาถผู้ดำรงอยู่มีข้างหรือหนอ ฯ (55)

พระโลกนาถย่อมรู้อาสยะของเรา โดยที่ทรงแสดงสมาธิอันสงบแก่เรา อันไม่มีปัจจัย มีปัจจัยไปปราศแล้ว เป็นนิรเทศเดียว บรรดาคติทั้งหลาย ฯ (56)

สมาธิซึ่งเป็นสวภาวะแห่งสรรพธรรม เป็นที่มาแห่งสูตรจำนวนโกฏิบัญญัติ เป็นทรัพย์อันยอดเยี่ยมของพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย พระชินเจ้าผู้ตรัสสมาธินั้นมีอยู่หรือหนอ ฯ (57)

พระองค์มีความหมจดจ่อแห่งร่างกาย มีความหมจดจ่อแห่งวาจา มีความหมจดจ่อแห่งใจ และมีความหมจดจ่อด้านความเห็น ก้าวล่วงอารมณ์ทั้งหลาย พระชินเจ้าผู้ตรัสสมาธินั้นมีอยู่หรือหนอ ฯ (58)

เป็นผู้ไม่ไร้ความหวัง เห็นผลและธรรม เจริญมรรคอันประเสริฐมีองค์แปด คบหาพระตถาคตเจ้า มีปรัชญาอันกล้าแข็ง เข้าถึงความสัจย์ ฐัธรรม ในกาลทุกเมื่อ ฯ (59)

พระองค์ผู้กำหนดรู้สัจจันท์ และความเสมอกันแห่งธาตุทั้งหลาย นำออกซึ่งอายตนะทั้งหลายโดยประการทั้งปวง ความไม่เกิดขึ้น ข้ามลงสู่ความเข้าใจ พระชินเจ้าผู้ตรัสสมาธินั้นมีอยู่หรือหนอ ฯ (60)

มีประติสัมภวาทิ มีความรู้ข้ามลงสู่ความสงบ และรู้ประเภทแห่งอักษรทั้งปวง ก้าวล่วงการเข้าไปสู่พัสดุ พระชินเจ้าผู้ตรัสสมาธินั้นมีอยู่ข้างหรือหนอ ฯ (61)

กำหนดรู้โมหะ ได้ความปราโมทย์ มีปรีดี และพรรณนาคุณของพระสุคตทั้งหลาย เป็นอริยะ มีคติ ซื่อตรงและไม่คดโกง พระชินเจ้าผู้ตรัสสมาธินั้นมีอยู่ข้างหรือหนอ ฯ (62)

พระองค์ผู้กล้าหาญไม่ทำหน้าสยิว มีหน้าอ่อนหวานยิ้มแย้ม และครั้นเห็นสัตว์ทั้งหลายแล้วย่อมร้องเรียกก่อน พระชินเจ้าผู้ตรัสสมาธินั้นมีอยู่ข้างหรือหนอ ฯ (63)

พระองค์ไม่เกียจคร้าน มีความเคารพครูทั้งหลาย รู้จักฟัง ไหว้ แสดงความรัก เข้าถึงสันโดษ และมีธรรมขาว พระชินเจ้าผู้ตรัสสมาธินั้นมีอยู่ข้างหรือหนอ ฯ (64)

พระองค์มีอาชีวะหมจดจ่อ อยู่ป่า ดำรงอยู่ในธรรมเครื่องกำจัด ไม่ละทิ้งอนุสมฤติ ฉลาดในสัจจันท์และธาตุทั้งหลาย พระชินเจ้าผู้ตรัสสมาธินั้นมีอยู่ข้างหรือหนอ ฯ (65)

พระองค์ฉลาดในอายตนะ รู้ยิ่ง ประหารกิเลส มีภูมิที่ฝึกแล้ว สวคন্দ์ทั้งหมด เป็นอันมากไม่ขาด พระชินเจ้าผู้ตรัสสมาธินั้นมีอยู่บ้างหรือหนอ ฯ (66)

พระองค์ก้าวล่วงคติแห่งภพทั้งหมด ระลึกชาติได้ และมุ่งหวังในธรรม มีจิต ในธรรม ฟังและแสวงหาธรรม พระชินเจ้าผู้ตรัสสมาธินั้นมีอยู่บ้างหรือหนอ ฯ (67)

พระองค์มุ่งไปสู่ความวิเศษ ยินดีในภาวานาในกาลทุกเมื่อ ถึงความฉลาด ดำรงอยู่ในความสลัดออก ดำรงอยู่ในที่ซึ่งละกิเลสที่นอนเนื่องได้ พระชินเจ้าผู้ตรัสสมาธินั้นมีอยู่บ้างหรือหนอ ฯ (68)

พระองค์มีอาคมอันประเสริฐแห่งชฎานอันกล้าแข็ง ไม่หวั่นไหว เสมอด้วย ศิลา ไม่สั่น มีลักษณะไม่หวนกลับ มุ่งต่อธารณินันต์ พระชินเจ้าผู้ตรัสสมาธินั้นมีอยู่ บ้างหรือหนอ ฯ (69)

พระองค์แสวงหากุศลธรรมในกาลทุกเมื่อ งดเว้นธรรมอันบาปในกาลทุกเมื่อ ประพฤติห่างไกลจากฝ่ายกิเลสในกาลทุกเมื่อ พระชินเจ้าผู้ตรัสสมาธินั้นมีอยู่บ้าง หรือหนอ ฯ (70)

พระองค์ถึงคติในข้อศึกษาทั้งหมด เป็นผู้รู้แจ้ง ถึงคติอันเป็นที่ตั้งแห่งสมาธิ รู้กิเลสที่นอนเนื่องของสัตว์ทั้งหลายแล้วทุกทั่ว แสดงธรรมเพื่อตรัสรู้พุทธะ อันประเสริฐ ฯ (71)

พระองค์รู้สิ่งวิเศษ รู้ความอุบัติ รู้ไม่มีที่สิ้นสุด รู้การเข้าถึงสิ่งที่ดี รู้ความ เกี่ยวโยงของคติทั้งหมด พระชินเจ้าผู้ตรัสสมาธินั้นมีอยู่บ้างหรือหนอ ฯ (72)

การมีจิตสละแล้วซึ่งเรือนทั้งหลายออกบวช ไม่ยินดี ไม่อนุเคราะห์ในไตรชาตุ ประคองจิต ทำให้ร่าเริงด้วยดี พระผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้า ทรงแสดงธรรม ฯ (73)

ไม่ยึดมั่นในธรรมทั้งหลาย เป็นผู้คงที่ กำหนดในธรรมอันประเสริฐ ในกาล ทุกเมื่อ พระผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้าทั้งหลายทรงแสดงธรรมอันน้อมไปเพื่อความ มั่นคงในกรรมและผลของกรรม ฯ (74)

ฉลาดในวินัย รู้ผลของกรรม สงบระงับการทะเลาะและการวิวาท พระผู้ยอด เยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้าทั้งหลายทรงแสดงธรรม อันไม่อาจโต้แย้งได้ หรือแม้เป็นภูมิ แห่งการไม่วิวาท ฯ (75)

สมาทานกษานติ ดำรงอยู่ในความไม่โกรธ มีความฉลาดในการวินิจฉัยและ ในธรรม ในกาลทุกเมื่อ อนึ่ง มีความเห็นเรื่องชฎานในประเภทแห่งภพทั้งหลาย ยังกรุณาให้เกิดแล้ว แสดงธรรม ฯ (76)

รู้ส่วนสุดเบื้องต้น รู้ส่วนสุดเบื้องปลาย มีความเสมอในกาลทั้งสาม ในพระ
ศาสนาของพระสุคตทั้งหลาย กล่าวการกำหนดมณฑลสาม พระชินเจ้าพระองค์นั้น
ผู้ทรงเป็นเจ้าของแห่งธรรมทรงแสดงแล้วอย่างนี้ ฯ (77)

ความตั้งมั่นแห่งจิต และความยินดีในอารมณ์เลิศอันเดียว ความตั้งมั่นแห่ง
กาย ภูมิแห่งอริยะ ดำรงอยู่ในอิริยาบถ รักษาอยู่ในกาลทุกเมื่อ พระมุณีผู้องอาจแห่ง
บุรุษทรงแสดงธรรม ฯ (78)

มีหิริ โอตตปปะ กล่าวคำอันน่าเลื่อมใส เหมาะสม รู้จักโลก แสดงธรรม
อันเป็นเครื่องประพจน์ เป็นจุดเริ่มต้นแห่งสัตว์ทั้งหลาย อันเป็นโพธิอันประเสริฐ
เป็นเลิศ ฯ (79)

ความอนุเคราะห์ หิริ โอตตปปะ ความเป็นผู้ฉลาด และความคุ้มครองจิต
ไม่ทอดทิ้งธุระธรรม เทียวไปเพื่อค้อนข้าว พระผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้า ทรงแสดง
ธรรม ฯ (80)

มีหิริและโอตตปปะ ประพจน์ น้อมไหว้ครู ลูกรับ (ครู) ช่มใจแต่ต้น
พระชินเจ้า ผู้ทรงเป็นเจ้าของแห่งธรรม ทรงแสดงอย่างนี้ ฯ (81)

ความตั้งจิตไว้ ความมีจิตงาม ความรู้แจ้งแทงตลอดในความรู้ และการตรัสรู้
โดยลำดับ การเว้นชนผู้อยู่ในฝ่ายไม่รู้ ในกาลทุกเมื่อ แสดงธรรมทั้งหลาย อันเป็น
พุทธโพธิอันประเสริฐ ฯ (82)

ความเข้าไปแห่งจิต ความรู้เสียง ความตั้งลงแห่งนิรุกติ ความวินิจัย
ประโยชน์ ความเว้นสิ่งไม่ใช่ประโยชน์ในทุกเรื่อง ในกาลทุกเมื่อ พระชินเจ้า ผู้เป็น
เจ้าของธรรม²³⁹ ทรงแสดงอย่างนี้ ฯ (83)

ความเป็นผู้พร้อมเพรียงด้วยสัตบุรุษเป็นนิตย์ และความเว้นบุรุษชั่ว ความ
เลื่อมใสและความรักในพระชินเจ้า ในกาลทุกเมื่อ พระชินเจ้าทรงแสดงธรรม
อันประเสริฐที่สุดอย่างนี้ ฯ (84)

ความมีการสังเกต บัญญัติ และโวหาร และการเว้นทุกขในสงสารในกาลทุก
เมื่อ ความไม่มกได้ และความไม่ข้องในลาภ พระชินเจ้าทรงแสดงธรรมอันยอดเยี่ยม
อย่างนี้ ฯ (85)

ได้สักการะแล้วไม่พึงสงสัย เป็นผู้ไม่คิดสักการะ เป็นผู้วางเฉย พรรณนา
แม้ในสิ่งที่มิได้อยู่ ไม่พึงบังเหิง เทศน่านันอันเช่นนี้ย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่โลก ฯ (86)

²³⁹ ธรรมสวามี เป็นสำนวน พระพุทธเจ้าทรงเป็นเจ้าของธรรม หรือเป็นธรรมราชา ในขณะที่
พระสารีบุตรเป็นธรรมเสนาบดี แม่ทัพธรรม

การคว่ำ การคูหมั่น โดยประการทั้งปวง ฟังไปด้วยกัน ความไม่คลุกคลีกับ
 คฤหัสถ์ทั้งหมด ฟังทำการอยู่ร่วมกับบรรพชิต พระชินเจ้า ผู้เป็นเจ้าของแห่งธรรม
 ทรงแสดงอย่างนี้ ฯ (87)

ดำรงอยู่ด้วยดีในโคจรของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เว้นอโคจรทั้งปวง ถึงพร้อม
 ด้วยมารยาท มีจิตฝึกดีแล้ว นำไปซึ่งธรรมนี้อันพระสุคตทรงแสดงแล้ว ฯ (88)

ฟังเวณพาลธรรมที่มีอยู่ในกาลทุกเมื่อ และฟังเวณการประทุษร้ายตระกูล
 ทั้งหมด ฟังตามรักษาพระพุทธศาสนาในกาลทุกเมื่อ พระชินเจ้าผู้เป็นเจ้าของ
 แห่งธรรมทรงแสดงอย่างนี้ ฯ (89)

ฟังพูดน้อย อ่อนหวาน เหมาะสม เป็นคำงาม เป็นคำอ่อนหวานสำหรับคนอื่น
 ข่มขำศึกโดยสทธรรม²⁴⁰ อุนุศาสนี²⁴¹ เช่นนี้เป็นอุนุศาสนีของพระชินเจ้า ฯ (90)

ฟังก้าวกลับในกาล และไม่ฟังก้าวกลับในสมัยมิใช่กาล ไม่ฟังอยู่ร่วมกับ
 ปุถุชนทั้งหมด ถูกทุกข์ถ้าโลกก็ไม่ฟังเสียใจ อุนุศาสนีอันเช่นนี้เป็นอุนุศาสนี
 ของพระชินเจ้า ฯ (91)

เห็นคนยากจนแล้วฟังทำให้มีทรัพย์ เห็นคนทุศีลแล้วฟังอนุเคราะห์ ฟังโอวาท
 ในที่ตั้งแห่งประโยชน์ อุนุศาสนีอันเช่นนี้เป็นอุนุศาสนีของพระชินเจ้า ฯ (92)

ฟังอนุเคราะห์สัตว์ทั้งหลายด้วยธรรม และฟังทำการสละโลกามิสในกาล
 ทุกเมื่อ ไม่ฟังทำการสะสม และไม่ฟังทำการสั่งสม อุนุศาสนีอันเช่นนี้เป็น
 อุนุศาสนีของพระชินเจ้า ฯ (93)

สรรเสริญผู้ดี และข่มผู้มีศีลชั่ว ความไม่หลอกลวง การคบคนมีศีล มีการ
 สละทรัพย์ของคนทั้งหมด ไม่คิดในทรัพย์ อุนุศาสนีอันเช่นนี้เป็นอุนุศาสนี
 ของพระชินเจ้า ฯ (94)

ความเชื่อเชิญด้วยครูที่มีอริยาศัย และกล่าวไว้อย่างไรฟังทำอย่างนั้นทั้งหมด
 อนึ่ง ฟังคบผู้กล่าวธรรมเนื่องๆ อุนุศาสนีอันเช่นนี้เป็นอุนุศาสนีของพระชินเจ้า ฯ
 (95)

²⁴⁰ สทธรรม คำนี้มีใช้เป็นจำนวนมากในพระไตรปิฎก ความว่า มีเหตุผล เอาชนะด้วยเหตุผลที่
 ถูกต้อง ดังข้อความในมหาสิหนาทสูตรว่า ดูกรสาริบุตร เราไม่เห็นเหตุนี้ว่า สมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม
 หรือใครๆ ในโลก ที่จักหักท้วงเราโดยสทธรรมในข้อว่า ท่านปฏิญาณตนว่าเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ธรรมเหล่านี้
 ท่านยังไม่ได้ตรัสรู้แล้ว ดังนี้ ดูกรสาริบุตร เมื่อไม่เห็นเหตุนี้ เราก็คือเป็นผู้ถึงความปลอดภัย ถึงความไม่มีภัย ถึงความ
 เป็นผู้แก่แล้วกล่าวอยู่ ดู ม.ม. 12/167/97

²⁴¹ อุนุศาสนี คำพราสาสน

ฟังมีความเคารพ มีใจยินดี ในกาลทุกเมื่อ ฟังดำรงอยู่ในความเห็นอันถูกต้อง
ในกาลทุกเมื่อ เป็นผู้กำหนดไว้ดีแล้วในบุพพจริยา ในกาลทุกเมื่อ อานุศาสนีอันเช่นนี้
เป็นอานุศาสนีของพระชินเจ้า ฯ (96)

เป็นประธานในการประพตีกุศลเป็นนิตย์ ฉลาดในอุบายในการไปสู่นิมิต
เว้นจากความรุ่มร้อน และลักษณะแห่งวัสดุ อานุศาสนีอันเช่นนี้เป็นอานุศาสนี
ของพระชินเจ้า ฯ (97)

ฉลาดในแนวและบทแห่งพระสูตร ตั้งสมความสำคัญในนิเทศและบท
อนึ่ง ความทำให้แจ้งซึ่งความรู้เพื่อความหลุดพ้น อานุศาสนีอันเช่นนี้เป็นอานุศาสนี
ของพระชินเจ้า ฯ (98)

ฟังเสพรรมทั้งหลายอันว่างในกาลทุกเมื่อ เป็นผู้แก้กถา ดำรงอยู่ในกำลัง
แห่งศีล ฟังข้ามลงด้วยสถานะแห่งสมาธิ อานุศาสนีอันเช่นนี้เป็นอานุศาสนีของ
พระชินเจ้า ฯ (99)

ไม่ฟังแสดงแม้การได้ความรู้ในกาลบางครั้ง และไม่ฟังทำการโกหกจิต
ฟังเว้นผู้ทำตามความเห็นทั้งหมด อานุศาสนีอันเช่นนี้เป็นอานุศาสนีของพระชินเจ้า ฯ
(100)

ฟังทรงไว้ซึ่งปฏิภาณอันประเสริฐที่สุด อันดี และมีแสงสว่างแห่งชญาณ
อันมีสิ่งไม่มีที่สิ้นสุด มีความตั้งมั่นอยู่ใน ประกอบด้วยปฏิภาณ อานุศาสนี
อันเช่นนี้เป็นอานุศาสนีของพระชินเจ้า ฯ (101)

การเจริญมรรคนี้เป็นประคองแห่งศีล การปฏิบัติ โอวาทและนยะ เป็นสิ่งดีงาม
การประพตินิกายเหล่านี้แล้วสั่งสอน ชื่อว่าอานุศาสนี อานุศาสนีนี้เป็นอานุศาสนี
ของพระชินเจ้า ฯ (102)

กษานติที่สมควรใดพระพุทธเจ้าทรงพรรณนาไว้แล้ว ผู้ดำรงในกษานติ
ย่อมเว้นโทษ ดำรงอยู่ในชญาณแล้วฟังสละอชญาณ อานุศาสนีอันเช่นนี้เป็นอานุศาสนี
ของพระชินเจ้า ฯ (103)

ความตั้งลงในชญาณ โยคภูมิ ความมีโยคะเป็นใหญ่ ย่อมมีสำหรับผู้ดำรงมั่น
เพื่อโพธิ การคบสัตบุรุษเป็นนิตย์ อานุศาสนีอันเช่นนี้เป็นอานุศาสนีของพระชินเจ้า ฯ
(104)

การเว้นคนผู้ไม่ประกอบความเพียรในกาลทุกเมื่อ พุทธภูมิที่พระตถาคต
ตรัสแล้ว ที่บัณฑิตทั้งหมดคอนุโมทนาแล้ว อานุศาสนีอันเช่นนี้เป็นอานุศาสนีของ
พระชินเจ้า ฯ (105)

คนพาลทั้งหลาย คนไม่รู้ทั้งหลาย คัดค้านแล้ว ไม่ใช่ภูมิของศราวกผู้ปูลงน ทั้งหลาย ในสมาธินี้ ที่พระโพธิสัตว์ทั้งหลายกำหนดแล้วในกาลทุกเมื่อ อานุศาสนี อันเช่นนี้เป็นอานุศาสนีของพระชินเจ้า ฯ (106)

สิ่งนั้นพระตถาคตทั้งหลายตรัสรู้ตามแล้ว เทวดาทั้งหลายสักการะและบูชา แล้ว พรหมพัน โภกิอนุโมทนาแล้ว พระชินเจ้าผู้ตรัสสมาธิ นั้นมีอยู่บ้างหรือหนอ ฯ (107)

ที่นาคหลายพัน ครุฑและยักษ์ทั้งหลาย และกินนรีทั้งหลาย ชมเชยแล้ว ในกาลทุกเมื่อ ซึ่งพระชินเจ้าทั้งหลายตรัสโพธิอันประเสริฐไว้ พระชินเจ้าผู้ตรัสสมาธิ นั้นมีอยู่บ้างหรือหนอ ฯ (108)

ที่บัณฑิตทั้งหลายเรียนเอาแล้วเป็นนิตย เป็นทรัพย์อันประเสริฐ ดิเลศ ที่ได้ดี แล้ว เป็นความรู้อันปราศจากอามิส เป็นสิ่งเยียวาชั้นสูงสุด พระชินเจ้าผู้ตรัสสมาธิ นั้นมีอยู่บ้างหรือหนอ ฯ (109)

เป็นลู่ใส่ความรู้ มีปฏิภาณไม่สิ้นสุด นั้นเป็นที่เข้าไปอยู่แห่งพระสูตรหลาย โภกิ การกำหนดครุโดยไตรชาตุ การรู้สิ่งที่มีอยู่ พระชินเจ้าผู้ตรัสสมาธิ นั้นมีอยู่บ้าง หรือหนอ ฯ (110)

นี่เป็นเรือสำหรับผู้เดินทางสู่ฝั่งที่พระพุทธรเจ้าทรงแสดงแล้ว และแม่น้ำก็เป็น เรือสำหรับผู้ไปสู่ห้วงน้ำ เกียรติยศ วรรณมาลา ย่อมฆ่าเขาผู้ที่พระพุทธรเจ้าทรงแสดง สมาธิอันสงบนี้ ฯ (111)

อนึ่ง การสรรเสริญพระตถาคตทั้งหลายนั้น และการชมเชยท่านผู้องอาจแห่ง บุรุษทั้งหลายนั้น ความชมเชยพระตถาคตทั้งหลาย และนยะ ซึ่งเป็นสิ่งไม่หมดสิ้น สมาธิอันสงบนี้พระพุทธรเจ้าทรงแสดงไว้แล้ว ฯ (112)

ไมตรีนี้ทรงประกาศไว้เพื่อสงบโทษ อุเบกขานี้เป็นภูมิของท่านผู้มีกรุณา นั้นย่อมปรารถนาแก่ผู้มีความปรารถนาใหญ่ทั้งหลาย สมาธินี้ทรงตรัสแล้ว ฯ (113)

ข้อปฏิบัตินี้ทรงแสดงแก่ผู้บันลือเพียงดั่งสี่หะทั้งหลาย นี่เป็นทางมาแห่ง พุทธชญาณอันประเสริฐ เป็นยอดแห่งสวภาวะ แห่งธรรมทั้งหลาย สมาธินี้ อันพระนายกทั้งหลายทรงแสดงแล้ว ฯ (114)

นี่เป็นเครื่องนำมาซึ่งความรู้ทั้งหมด นี่เป็นจรรยาสำหรับผู้ปรารถนาโพธิ ทั้งเป็นเครื่องทำเสนามารให้สะอึ้ง สมาธิอันสงบนี้พระชินเจ้าทรงแสดงแล้ว ฯ (115)

นี่เป็นความรู้สำหรับผู้ดำรงอยู่ในธรรม ผู้มีความคงที่ และเป็นการรักษา
ที่หนึ่งในท่ามกลางศัตรูผู้มีใจมิตร เป็นการข่มสยธรรมสำหรับข้าศึก สมာธิอันสงบนี้
พระชินเจ้าทรงแสดง ฯ (116)

นี่เป็นภูมิแห่งปฏิภาณ ที่ทรงแสดงแล้ว ทั้งพละ วิโมกข์ อินทรีย์ พุทธธรรม
18 อันพิเศษที่สุด เสพสมมาธิอันสงบนี้ ฯ (117)

การแสวงหาพล 10 มีแล้ว เป็นบุพพนิมิตแห่งพุทธชญาณ พุทธธรรมอันพระผู้
เป็นบุรุษสูงสุด ทรงอนุเคราะห์ประโยชน์แก่โลกทรงประกาศแล้ว ฯ (118)

สิ่งนี้อันบุตรของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย สะสมแล้ว ทางนี้แห่งผู้แสวงหา
วิโมกข์ทรงแสดงไว้แล้ว อนึ่ง ปริติในข้อนี้สำหรับผู้รู้อาตมะของพระสุคต เพราะได้
ฟังสมมาธิอันสงบนี้ที่เห็นได้ยาก ฯ (119)

อนึ่ง สิ่งใดที่เต็มรอบแล้วแห่งพุทธชญาณ สิ่งซึ่งพระโพธิสัตว์ผู้บัณฑิต
แสวงหา อนึ่ง จิตหมจดจิด สะอาด ปราศจากกิเลสเพียงดั่งเนิน²⁴² เสพสมมาธิอันสงบนี้ ฯ
(120)

กายของเขาวริสุทธิ์เหมือนของพระชินเจ้าทั้งหลาย อนึ่ง ความรู้วิโมกข์
การเห็นความหลุดพ้น ไม่เศร้าหมองด้วยเครื่องผูกคือราคะในกาลทุกเมื่อ เสพสมมา
ธิอันเจริญนี้ ฯ (121)

ไม่ใช่ภูมิของโทสะ และเป็นความหมดไปแห่งโมหะ ทั้งเป็นทางมาแห่ง
ความรู้ สำหรับผู้ปรารถนาความหลุดพ้น ความเกิดขึ้นแห่งความรู้ การทำความไม่รู้
ให้พินาศไป เสพสมมาธิอันสงบนี้ ฯ (122)

²⁴² คำว่า อังคณ แปลตรงตัวว่า เนินดิน แต่พระพุทธเจ้าทรงใช้เปรียบกับกิเลส จึงนิยามแปลว่ากิเลส
เพียงดั่งเนิน ซึ่งในเนินนั้นมีความผิซอชอนอยู่ พระสารีบุตรกล่าวถึงคำว่าอังคณว่าเป็นชื่อของอกุศลธรรมชั่วช้าว่า
ดูกรท่านผู้มีอายุ ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ พึงเกิดความปรารถนาอย่างนี้ว่า เราพึงเป็นผู้ต้องอาบัติหนอ
แต่ภิกษุทั้งหลาย อย่าพึงรู้เราว่าต้องอาบัติเลย นี่เป็นฐานะที่จะมีได้ ภิกษุทั้งหลายพึงรู้ภิกษุนั้นว่า ต้องอาบัติ เขาก็
จะโกรธ ไม่แ่มขื่นเพราะคิดว่า ภิกษุทั้งหลายรู้เราว่า ต้องอาบัติ นี่เป็นฐานะที่จะมีได้. ความโกรธและความไม่
แ่มขื่นทั้งสองนี้ ชื่อว่า อังคณ ฯ ดูกรท่านผู้มีอายุ ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ พึงเกิดความปรารถนาอย่างนี้
ว่า เราพึงเป็นผู้ต้องอาบัติหนอ ภิกษุทั้งหลายพึงโจทเราในที่ลับ ไม่พึงโจทเราในท่ามกลางสงฆ์ นี่เป็นฐานะที่
จะมีได้ ภิกษุทั้งหลายพึงโจทภิกษุนั้นในท่ามกลางสงฆ์ ไม่โจทในที่ลับ เขาก็จะโกรธ ไม่แ่มขื่น เพราะคิดว่า
ภิกษุทั้งหลายโจทเราในท่ามกลางสงฆ์ ไม่โจทในที่ลับ นี่เป็นฐานะที่จะมีได้ ความโกรธและความไม่แ่มขื่น
ทั้งสองนี้ ชื่อว่า อังคณ ฯลศ๑ ดู อนึ่งคณสูตร ม.ม.12/56/35.

ความพอใจสำหรับผู้นึกถึงความหลุดพ้น ทรงตรัสไว้แล้ว ทรงแสดงสมาธิอันสงบนี้สำหรับผู้บำเพ็ญชยาน อนึ่ง เป็นอักษุของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ผู้ไม่ถูกนินทา แสวงหาสมาธิอันสงบนี้ ฯ (123)

อภิษณานี้ทรงแสดงไว้แล้วในเกษตรอันมาก และฤทธิอันไม่มีที่สิ้นสุดทรงแสดงแล้วแก่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ธารณีที่มีเป็นสิ่งที่ไม่ได้โดยยากจากสมาธินั้น สำหรับผู้เสพสมาธินั้น ฯ (124)

เป็นสถานะเพื่อโพธิสำหรับผู้มีอินทรีย์สงบแล้ว นี่เป็นความตั้งมั่นที่ไม่มีที่สิ้นสุด ที่ทรงแสดงไว้แล้ว อนึ่ง ความรู้อันเกษม ไพบูลย์ หมจดจ สำหรับผู้เสพสมาธินี้ ฯ (125)

นั้นไม่ถูกตรัสรู้ด้วยการประกอบความเพียรที่ไม่ถูกต้อง ความดำเนินไปแห่งอักษรทั้งหลายโดยประการทั้งปวง อันเสี่ยงกล่าวไม่อาจเพื่อรู้แจ้งสมาธิอันสงบนี้ที่ยังไม่ได้ฟัง ฯ (126)

ส่วน สมาธิอันพระโพธิสัตว์ผู้รู้แจ้งรู้แล้ว เหมือนสมาธิที่พระผู้เป็นเจ้าของแห่งธรรมทรงแสดงแล้ว อันผู้สงบทั้งหลาย ผู้ไม่ถูกนินทา เสพเฉพาะซึ่งสมาธินี้ตรัสรู้เฉพาะแล้ว ฯ (127)

อันผู้ปรารถนาความเพียร เรียนเอาแล้ว เข้าไปตั้งไว้ดีแล้ว สมาธินั้นไม่ใช่สิ่งที่ทรงจำไว้ได้ในกาลทุกเมื่อ ความสิ้นทุกข์ ความรู้ความดับซึ่งชาติ เสพสมาธินี้ ฯ (128)

ความไม่เกิดแห่งกรรมทั้งหลายในที่ทั้งปวง ทรงตรัสแล้ว และในภพและคติทั้งหมด ก็ตรัสแล้วเช่นกัน ความรู้อันเลิศของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ผู้เป็นที่อาศัยใหญ่ พระชินเจ้าผู้ตรัสสมาธินั้นมีอยู่บ้างหรือหนอ ฯ (129)

พระกุมารนั้นเมื่อกล่าวเวลานี้ สัตว์ 84,000 นิยุตถ้วน ได้กษานคติที่ไปตามเสียงกล่าวในที่นั้น ดำรงอยู่ในพุทธชยานอันมีกายไม่หวนกลับ ฯ (130)

พระเจ้าทฤทพลได้ตรัสกับพระกุมารนั้นว่า แม้ทุกวันนี้ พระโลกนาลนั้นยังดำรงอยู่ คู่ก่อนเล็กน้อย เราถามเนื้อความนั้น สมาธินั้นเธอได้ฟังจากที่ไหน ฯ (131)

กุมารได้กราบทูลพระราชาว่า ขอพระองค์สดับโกฏินิยุตแห่งพระชินเจ้าทั้งหลาย ที่ได้เห็นแล้ว ในกัลป์หนึ่ง พระพุทธเจ้าเหล่านั้นทั้งหมดอันข้าพระองค์ได้สักการะแล้ว และข้าพระองค์ได้ถามสมาธิอันสงบนี้ ฯ (132)

ตลอด 4 กัลป์ และอื่นอีก 90 1,000 โกฏินิยุตกัลป์ ข้าพระองค์เป็นผู้ระลึกชาติได้ในชาตินั้นๆ และแม้ไม่ได้เกิดในครรรค์ ฯ (133)

สมาธินั้นอันข้าพระองค์เจริญแล้วนั้น สมาธินั้นของพระชินเจ้าทั้งหลายผู้ตรัส อยู่เป็นลึงบริสุทธิ์ อันข้าพระองค์สดับแล้ว และครั้นสดับแล้วยินดี ได้ทำความพอใจ ให้เกิดขึ้น ถึงความไม่สงสัย จักได้สัมพัสโทธิ ฯ (134)

ภิกษุเหล่าใดสอบถามข้าพระองค์ผู้เรียนเอาสมาธินี้ ข้าพระองค์ตั้งความเคารพ ในภิกษุนั้น เหมือนอยู่ในสำนักของพระผู้ทำประโยชน์แก่โลก ฯ (135)

กาลาหนึ่งซึ่งมีในภายในอันข้าพระองค์แสดงแล้วแก่ชนเหล่าใด เป็นจรรยา ที่เหมาะแก่การประพฤติ ข้าพระองค์ย่อมรู้จรรยาแม่เหล่านั้น อันสงบนั้น ข้าพระองค์ เข้าไปตั้งไว้ซึ่งความเคารพในพระพุทธรเจ้า ฯ (136)

และแม้ บางคนมาถามข้าพระองค์ ผู้เรียนเอาสมาธินั้น ข้าพระองค์ไม่มีความสงสัยในสมาธินี้แม้ในที่สุดแห่งความฝัน ข้าพระองค์จักเป็นพระชินเจ้าผู้โลก นายก หามิได้ ฯ (137)

ข้าพระองค์มีความเคารพในภิกษุผู้แก่ ผู้ท่ามกลาง ผู้ใหม่ มีความยินดียิ่ง ยศ ย่อมเป็นไปแก่ข้าพระองค์ผู้มีความเคารพ รวมทั้ง บุญ เกียรติ และคุณทั้งหลาย ฯ (138)

ข้าพระองค์ไม่ชวนชวายนในการ ได้เถียง ข้าพระองค์มีความชวนชวายน้อย ในกาลนั้น คนทำบาปแล้วย่อมมีคติเป็นอย่างหนึ่ง คนทำกรรมงามแล้วย่อมมีคติเป็น อีกอย่างหนึ่ง ฯ (139)

ความไม่ชอบใจย่อมมีเพราะได้ฟังคำของผู้ไม่ประกอบความเพียร ผู้ไม่สำรวม ข้าพระองค์เป็นผู้มีกรรมเป็นของตนในกาลนั้น ความเสื่อมหายแห่งกรรมที่ทำแล้ว ย่อมไม่มี ฯ (140)

เพราะว่าความ โกรธที่มุ่งไปยังคนอื่นย่อมไม่มีในกาลนั้น ข้าพระองค์ยึดเอา กำลังแห่งกษานติ ที่พระพุทธรเจ้าทรงพรรณนาไว้แล้ว กษานติอันพระนายนกทั้งหลาย ทรงพรรณนาไว้แล้วในกาลทุกเมื่อ เพราะได้เสพกษานติ โทธิก็มีใช้สิ่งจะหาได้ยาก ฯ (141)

อนึ่ง ข้าพระองค์เป็นผู้มีศีลในกาลทุกเมื่อ ทั้งตั้งคนอื่นไว้ในศีล ข้าพระองค์ กล่าวคุณของศีลในกาลทุกเมื่อ และการกล่าวพรรณนาของข้าพระองค์เป็นสิ่งที่คน กล่าวในทีนั้น ฯ (142)

อนึ่ง ข้าพระองค์กล่าวพรรณนาการอยู่ป่าแม้ในกาลทุกเมื่อ อนึ่ง ข้าพระองค์ เป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในศีลในกาลทุกเมื่อ ข้าพระองค์ชักชวนคนอื่นเพื่อ (รักษา) อุโบสถ อนึ่ง ข้าพระองค์ชักชวนคนเหล่านั้นเพื่อ โทธิ ฯ (143)

ข้าพระองค์ชักชวนคนเหล่านั้นแม้ในพรหมจรรย์ ประดิษฐานไว้ในอรรค
ในธรรม อนึ่ง ข้าพระองค์ทำคนเหล่านั้นให้ตรัสรู้โพธิมรรค ซึ่งคนเหล่านี้มีความ
เกี่ยวข้องไม่มีที่สิ้นสุด ฯ (144)

ข้าพระองค์ระลึกกาลป์ในอดีตกาล ในกาลที่ได้มีพระชินเจ้าพระนามว่า
สวารงคโฆมะ ความรู้ทั่วถึงอันข้าพระองค์กระทำต่อพระพักตร์พระพุทธเจ้าพระองค์
นั้น ข้าพระองค์เป็นผู้มีพลังแห่งกษานติดลอคกาลเป็นนิตย์ ฯ (145)

ตั้งสัตว์ 84,000 โกฏิไว้ในความรู้ทั่วถึงนั้น ข้าพระองค์เป็นผู้ที่มารเกลียดและ
ทำลายแล้ว แต่จิตของข้าพระองค์ไม่หวั่นไหวเลย ฯ (146)

มารทำความต้องการจะรู้ในที่นั้น เพราะรู้กษานติและไมตรีที่มั่นคงของข้า
พระองค์ มาร 500 คน มีจิตเลื่อมใส ไหว้เท้าของข้าพระองค์ ดำรงอยู่เพื่อโพธิ
อันประเสริฐ ฯ (147)

ข้าพระองค์เป็นผู้ไม่สนใจวัสดุของคนอื่นตลอดกาลเป็นนิตย์ ทั้งกล่าว
พรรณาคณะของการเสียดละในกาลทุกเมื่อ อนึ่ง ข้าพระองค์เป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์
เป็นมหาตมา ข้าพระองค์เป็นผู้ให้อย่างมากในกาลที่มีภิกษาหาได้ยาก ฯ (148)

ภิกษุเหล่าใดทรงจำสมาธินี้ และแม้ภิกษุเหล่าใดบอกกล่าว ภิกษุเหล่าใดสวด
ข้าพระองค์ทำการรับใช้ภิกษุเหล่านั้น และทั้งหมดจักเป็นผู้ยอดเยี่ยมแห่งชนทั้งหลาย
 ฯ (149)

ข้าพเจ้าเห็นพระพุทธเจ้าจำนวนมาก ผู้เป็นโลกนาถ ด้วยกรรมอันยอดเยี่ยม
นั้น ได้การบรรพชาในศาสนาของพระชินเจ้าทั้งหลาย เป็นผู้รู้แจ้ง กล่าวธรรมเป็นนิตย์
 ฯ (150)

ข้าพระองค์เป็นผู้ประกอบในธรรมเครื่องกำจัดเนืองนิตย์ เสพการอยู่ป่า
อันเป็นที่น่าใคร่ในกาลทุกเมื่อ ข้าพระองค์ไม่ทำการโกหกเพราะเหตุแห่งอาหาร
ข้าพระองค์ยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้ ฯ (151)

ข้าพระองค์เป็นผู้ไม่มีความต้องการตลอดกาลเป็นนิตย์ ข้าพระองค์ไม่ยึดติด
ในตระกูลทั้งหลาย ก็ความต้องการเพื่อสิ่งสักการะย่อมเป็นไปในตระกูลทั้งหลาย
ข้าพระองค์ ผู้ไม่มีความต้องการ ประสพความยินดีในป่าทั้งหลาย ฯ (152)

ข้าพระองค์อยู่ด้วยไมตรีเป็นนิตย์ ถูกเขาโกรธแล้วก็สงบ ไม่ทำความโกรธให้
เกิดขึ้น ข้าพระองค์จักอยู่ด้วยไมตรี เพื่อผู้กรุณา มาลาแห่งคำสรรเสริญย่อมเป็นไป
ตลอดสี่ทิศ ฯ (153)

ข้าพระองค์มีความปรารถนาน้อย สันโดษ เป็นนิตย์ และยินดีในการอยู่ป่า ปฏิบัติธรรมเครื่องกำจัดกิเลส อนึ่ง ข้าพระองค์ ไม่ทึ่งการบิณฑบาต ข้าพระองค์ ประสพการสมาทานในรูปธรรมทั้งหลายอย่างมั่นคง ฯ (154)

อนึ่ง ข้าพระองค์มีศรัทธา มีความเลื่อมใสทางใจ มีความเลื่อมใสอย่างมาก ในคำสอนของพระพุทธเจ้า ในกาลทุกเมื่อ ข้าพระองค์จักได้ความเลื่อมใสอย่างมาก เป็นผู้ได้อานิสงส์ ข้าพระองค์เป็นผู้เลื่อมใส ย่อมมีอินทรีย์ไม่เลวทราม ฯ (155)

อนึ่ง ข้าพระองค์กล่าวในความดำรงนั้น ข้าพระองค์มีการปฏิบัติเป็นสาระ เป็นนิตย์ เทวดาและนาคเหล่านี้ มีจิตเลื่อมใส ทำการบำรุงข้าพระองค์ผู้มีการปฏิบัติ เป็นสาระ ฯ (156)

คุณเหล่านี้ของข้าพระองค์กระจายไปเพียงใด คนเหล่านี้ด้วย คนอื่นด้วย จำนวนมากมิใช่หนึ่ง ชนผู้ที่บัณฑิตพึงศึกษาในกาลทุกเมื่อ ผู้ปรารถนาเพื่อตรัสรู้ พุทธโพธิ ฯ (157)

ข้าพระองค์ระลึกถึงกรรมที่ทำได้ยากซึ่งมีมากกว่านั้น ซึ่งได้ประพฤติ ในบุพพกาลป์เป็นเอนก (แต่)ขณะนี้ไม่อาจกล่าวได้มาก จนกว่าข้าพระองค์จะไปใกล้ พระสุคต ฯ (158)

พระโพธิสัตว์ผู้มีปรัชญาอันกล้าแข็ง เป็นผู้รู้แจ้ง ได้สัมผัสสอภิชญาห้า ในขณะนั้น พระโพธิสัตว์นั้นไปในสำนักของพระชินเจ้าด้วยฤทธิ พร้อมกับสัตว์ 80 โภกฺกิ ฯ (159)

พระเจ้ากฤตพล มีใจเฟื่องฟูยิ่งนัก ได้นั่งพร้อมกับสัตว์ 6,000 โภกฺกิ ในกาลนั้น ได้เข้าไปสู่ที่ใกล้พระตถาคต ไหว้พระบาททั้งสอง แล้วนั่งอยู่หน้าพระพักตร์ ฯ (160)

พระราชารู้เป็นใหญ่แห่งสัตว์สองเท้า ทรงทราบอภิชญาของพระราชาานั้น ทรงแสดงสมาธินี้ อนึ่ง เพราะได้ฟังสมาธินี้ พระราชาพระองค์นั้น ทรงสละราชสมบัติ ไม่ใส่พระทัย ทรงบวชแล้ว ฯ (161)

พระองค์ครั้งบวชแล้ว เจริญ บอ ก ประภาส สมาธินี้ พระองค์ ภายหลัง 60,000 กัลป์ ได้เป็นพระชินเจ้าพระนามว่า ปัทโมตตระ ฯ (162)

สัตว์ 6,000 โภกฺกิ ไม่หย่อน ในกาลนั้น ซึ่งได้เข้าไปเฝ้าพระชินเจ้าพร้อมกับ พระราชา แม้อันนี้ สัตว์เหล่านั้น เพราะได้ฟังสมาธินี้ ยินดี ใจเฟื่องฟู บวชแล้ว ในกาลนั้น ฯ (163)

ชนเหล่านั้นครั้งบวชแล้ว ทรงจำ กล่าว ประภาส สมาธินี้ โดยล่วงไป 60 นิยุต กัลป์ ในกัลป์หนึ่ง ได้สัมผัสกับโพธิอันยอดเยี่ยม ฯ (164)

ได้เป็นพระพุทธเจ้าพระนามว่าอนันตชญาโนตตระ ผู้อันคนและเทวดาบูชาแล้ว องค์หนึ่งๆ ผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้า ปลดเปลื้องสัตว์ทั้งหลายซึ่งเหมือนทรายในแม่น้ำคงคา ฯ (165)

เราได้เป็นพระราชานามว่า ศิริพล ประพฤติโพธิจาริกอันประเสริฐนี้ บุตรของเรามีจำนวน 500 ได้บรรลุนิพพานนี้โดยลำดับ ฯ (166)

เราปรารถนาคความเพียร ไม่เกียจคร้าน ตลอดพันโกฏิกัลปอย่างนี้ สมาธิอันบริสุทธิ์ที่เราแสวงหานี้ย่อมนำไปสู่การบรรลุโพธิอันเลิศนั้น ฯ (167)

ดูก่อนกุมาร เพราะเหตุนี้แล พระโพธิสัตว์ผู้มุ่งหวังเพื่อบรรลุสมาธินี้ เป็นผู้ปรารถนาคความเพียร ไม่มุ่งหวังในชีวิต ศึกษาตามเราในกาลทุกเมื่อ ฯ (168)

ปริวรรตที่ 17 ชื่อว่า พุทฺธนิรหิตสมาธิมุขปริวรรต ในศรีสมาธิราชสูตร จบแล้ว ด้วยประการฉะนี้ ฯ (17)

ปริวรรตที่ 18 สมาธิอนุปรินทนปริวรรต ฯ
(ว่าด้วยความพึงพอใจต่อสมาธิ)

ในลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกจันทรประภาว่า ดูก่อนกุมาร เพราะเหตุนี้ ในบัดนี้ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ใดเรียน ท่อง ทรงจำ กล่าว บอก แสดง สาระขยา และประกาศแก่คนอื่นโดยพิสดารซึ่งสมาธินี้ ผู้นั้นพึงเป็นผู้ตามประกอบภavana โยคะ ฯ เมื่อบุคคลปฏิบัติภavana โยคะนั้น อานิสงส์ 4 ประการพึงหวังได้ ฯ 4 ประการอะไรบ้าง คือ จักเป็นผู้ไม่ถูกบุญครอบงำ ฯ จักเป็นผู้ไม่ถูกข้าศึกย่ำยี ฯ จักเป็นผู้มีความรู้ไม่มีประมาณ ฯ และจักมีปฏิภาณไม่มีที่สิ้นสุด ฯ ดูก่อนกุมาร ก็พระโพธิสัตว์มหาสัตว์บางคน เรียน ท่อง ทรงจำ กล่าว บอก แสดง สาระขยา และประกาศแก่ผู้อื่นโดยพิสดารซึ่งสมาธินี้ คุณานิสงส์ 4 อย่างเหล่านี้อันผู้นั้นพึงหวังได้ ฯ

ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสพระคาถานี้ในเวลานั้นว่า

บุคคลจะไม่ถูกบุญครอบงำตลอดกาลเป็นนิตย์ ผู้ต้องการความสงบพึงเจริญสมาธิซึ่งเป็นอารมณ์ที่โคจรไปของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ฯ (1)

จักเป็นผู้อันบุญรักษากล่าวหาญตลอดกาลเป็นนิตย์ เขาผู้ประพฤติข้อประพฤติเพื่อโพธิอันหมดจด วิเศษที่สุด อย่างยิ่ง ฯ (2)

ข้าศึกใดๆ จักทำการเบียดเบียนเขาไม่ได้เลย เขาเป็นผู้อันพระพุทธเจ้าทั้งหลายกำหนดตลอดกาลเป็นนิตย์ ฯ (3)

เขามีความรู้ไม่มีประมาณตลอดกาลเป็นนิตย์ มีปฏิภาณไม่มีสิ้นสุด ทรงจำคดีอันสงบนี้ ฯ (4)

เขามีกองแห่งบุญที่ไม่ถูกรอบงำอย่างต่อเนื่อง แต่จักมีโพธิจักรยาอันประเสริฐกว่า จักไม่เป็นที่เพ่งเล็งของข้าศึกทั้งหลาย เพราะทรงจำสมาธิอันประเสริฐสงบนี้ ฯ (5)

เขามีชญาณอันไพบูลย์กล้าแข็ง มีปฏิภาณไม่มีที่สิ้นสุด มีจักขุสะอาด เขาผู้เป็นบัณฑิตจักมีกำลังแห่งสมฤติและกำลังแห่งความจำในกาลทุกเมื่อ ฯ (6)

และเมื่อกล่าววาทอันประกอบด้วยอรรถ จักเป็นที่รักที่ขอบใจของบัณฑิตทั้งหลาย มีชญาณ มีปรัชญา กล่าวสมาธิอันประเสริฐสงบนี้แก่ชนเป็นอันมาก ฯ (7)

เขาได้สิ่งอันยอดเยี่ยมบรรดาจิ๋วทั้งหลาย ที่นอน มีการเชื่อเชิญโภชนะสำหรับวันนี้ จักเป็นกุมารผู้งดงาม นำทีศนา ทรงจำสมาธิอันประเสริฐสงบนี้ ฯ (8)

จักเห็นพระพุทธรูปเจ้าผู้เป็นโลกนาถจำนวนมาก จักทำการบูชาอันซึ่งไม่ได้แก่พระนาคทั้งหลาย และจักไม่มีอันตรายแก่เขาผู้แสวงหาสมาธิอันประเสริฐสงบนี้ ฯ (9)

จักดำรงอยู่ข้างหน้าพระโลกนาถทั้งหลายกล่าวคำอันอ่อนหวานดี ด้วยคาถา 100 มีจิตยินดี และจักไม่มีความเสื่อมแก่เขาเลย เพราะทรงจำสมาธิอันประเสริฐสงบนี้ ฯ (10)

พระโลกนาถ ผู้มีพระกายมีลักษณะงดงาม พร้อมทั้งพระวชิรชนะ จักยืนอยู่ข้างหน้าเขา และความเสื่อมจากความรู้ไม่มีแก่เขา เพราะทรงจำสมาธิอันประเสริฐสงบนี้ ฯ (11)

เขาจักไม่มีจิตท้อแท้ในกาลบางครั้ง จักมีความมั่นคงเนื่องนิคย์ จักไม่มีความขัดสน และจักไม่มีใจฟุ้งซ่าน เพราะทรงจำสมาธิอันประเสริฐสงบนี้ ฯ (12)

และจักไม่เกิดในสมัยมิใช่ขณะทั้งหลาย จักเป็นพระเจ้าแผ่นดินราชจักพรรดิ จักมีความเกษมแก่เขาผู้เป็นพระราชาในกาลทุกเมื่อ เพราะทรงจำสมาธิอันประเสริฐสงบนี้ ฯ (13)

ชญาณอันไพบูลย์จะมี จะเป็นผู้ไม่มีความสงสัยในเรื่องนั้น เมื่อกล่าวด้วยร้อยกัลป์ ก็ไม่สิ้น เขาได้ฟังสมาธิอันเป็นภูมิแห่งความสงบนี้ เป็นนักปราชญ์ ดำรงอยู่เหมือนอย่างที่ยี่แสดงไว้แล้ว ฯ (14)

พระทศพลพิงตรัสอานิสงส์ของสมาธินั้น ตลอดโกฏีกัลป์อันไม่มีปริมาณ ไม่มีที่สิ้นสุด และไม่มีการพุดถึงสิ่งที่ไม่ดี เหมือนหยาดน้ำที่ถือเอาจากสาคร ฯ (15)

ในกาลนั้น เพื่อให้พระองค์ทรงยินดี กุมารนั้นจึงลุกขึ้นประคองอัญชลี นมัสการอยู่ มีใจเฟื่องฟู ยืนอยู่เฉพาะพระพักตร์พระทศพล เปล่งอุทานด้วยเสียง อันประเสริฐว่า ฯ (16)

ข้าแต่พระโลกนาถ พระมหาวีระผู้เป็นอินไตย ทำแสงสว่าง ครอบงำที่ พระผู้จอมคนทรงประกาศอนิสงส์เหล่านี้ ฯ (17)

ข้าแต่มหาวีระ ขอพระองค์ ผู้มุ่งประโยชน์ ผู้อนุเคราะห์ โปรดตรัสบอก แก่ข้าพระองค์ว่า ชื่อว่าใครจักฟังพระสูตรนี้ในกาลอันมีในภายหลัง ฯ (18)

พระศาสดาผู้มีเสียงดังกกการเวกได้ตรัสสมาธินั้นนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้มี ชญานไม่ติดขัด ตรัสวาจาว่า ฯ (19)

ดูก่อนกุมาร เธอจงฟัง เราจักกล่าวข้อปฏิบัติอันยอดเยี่ยม ผู้ซึ่งศึกษาตาม ธรรมเนียมทั้งหลายอยู่จักฟังพระสูตรนี้ ฯ (20)

บุคคลผู้แสวงหาพุทธชญาน ทำการบูชาแก่พระผู้จอมอินเจ้าทั้งหลาย เสพไมตรีจิต จักฟังพระสูตรนี้ ฯ (21)

ผู้สพคุณเครื่องกำจัดทั้งหลาย คุณเครื่องขัดเกลาทั้งหลาย อันประเสริฐ และดำรงอยู่ในข้อปฏิบัติ จักฟังพระสูตรนี้ ฯ (22)

เขาจักไม่ฟังพระสูตรนี้จากการส่งเสียง²⁴³ ของผู้ทำบาปทั้งหลาย ผู้มีศีลที่ไม่ คลายกำหนดแล้วไม่มีในสำนักของพระโลกนาถทั้งหลาย ฯ (23)

จักฟังจากการส่งเสียงของชนที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงอธิษฐานแล้ว ผู้เป็น เพื่อนพรหมจรรย์ ผู้กล้า มีจิตไม่โลภ ฯ (24)

ก็ พระพุทธเจ้าผู้มีมาก่อนเหล่าใด ทรงเป็นที่ฟังของโลก อันเขาอุปถัมภ์แล้ว ในกาลภายหลัง ชนจักฟังพระสูตรนี้จากการส่งเสียงของชนเหล่านั้น ฯ (25)

ส่วนอัญเดียรฉัตรเหล่าใด ได้มีในชาติอันมีมาก่อนทั้งหลาย ความโสมนัส จักไม่ มีในชนเหล่านั้นเพราะได้ฟังพระสูตรนี้ ฯ (26)

ก็ชนผู้มีความต้องการด้วยชีวิตบวชแล้วในพระศาสนานี้ของเรา ถูกลากและ ลักการะครอบงำ คัดค้านกันและกันแล้ว ฯ (27)

ภิกษุเป็นอันมากปรารถนาในสตรีของคนอื่น ไม่สำรวม มุ่งลาภ เป็นผู้ทุศีล ไม่ศรัทธาพระสูตรนี้ ฯ (28)

²⁴³ หสุตาค มาจากศัพท์ หสุต (บาลีว่า หตุต) แปลได้หลายอย่างว่า มีอ งวงข้าง ต้นไม้ชนิดหนึ่ง แต่หากแปลเช่นนี้ไม่เข้ากับบริบท จึงแปลว่า การส่งเสียง (A Bellows) มาจาก หส ธาตุในความหัวเราะ + ดนฺ ดู H.H. Wilson, A Dictionary in Sanskrit and English, 3rd ed. (Calcutta: Kavyaprokasha Press, 1832), 972.

ชนผู้อาศัยบุญพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย ไม่ต้องการบรรลุนิพพานแม้แต่น้อย อาศัยความรู้เรื่องอาตมา ไม่ศรัทธาพระสูตรนี้ ฯ (29)

ในกาลภายหลัง จักมีสามัญชนที่รู้จักแต่ผลของชฎาน (ไม่ปฏิบัติขั้นสูงขั้นคือ วิปัสสนา) อนึ่ง ชนเหล่านั้นฉันก้อนอาหารแล้ว คัดค้านโพธิ์ของพระพุทธรเจ้า ฯ (30)

อนึ่ง ผู้ทำลายเจดีย์ทั้งหมดในชมพูทวีป และคัดค้านพระสูตรนี้ บายย่อมี เป็นพิเศษ ฯ (31)

อนึ่ง ผู้ใดพึงกำจัดพระอรหันต์จำนวนเหมือนทรายในแม่น้ำคงคา และคัดค้านพระสูตรนี้ บายย่อมีเป็นพิเศษ ฯ (32)

ในกาลเป็นที่อันมีในภายหลัง บรรดาพวกเรา ใครจะอุตสาหะ ทำสังฆกรรม ให้เป็นไปในโลกเพื่อประกาศพระสูตรนี้ ฯ (33)

พระกุมารร้องไห้อยู่ลุกขึ้นในที่นั้น ได้กราบทูลพระชินเจ้าว่า บุตรผู้เกิด ต่อของพระพุทธรเจ้าบรรลือสีหนาทอย่างนี้ ฯ (34)

เมื่อพระสัมพุทธรเจ้าปรินิพพานแล้ว ในกาลอันมีในภายหลังอันทารุณ ข้ำพระองค์ สละกาย (และ) ชีวิต พึงทำพระสูตรให้พิสดาร ฯ (35)

ข้ำพระองค์จักข่มพวกคนพาลในที่นั้น ผู้กล่าวคำอันไม่มีจริง และเป็นผู้นำ ลูกเขาโกรธแล้วจักอดกลืนต่อชนผู้ด่าว่า ฯ (36)

ข้ำพระองค์จะทำบาปกรรมที่ข้ำพระองค์ทำไว้ในกาลก่อนให้สิ้นไป ทำความ พยาบาทที่ให้เกิดในพระโพธิ์สัตว์อื่นๆ ให้สิ้นไป ฯ (37)

พระพุทธรเจ้าทรงตั้งฝ่ามืออันส่องแสงตั้งทองไว้ที่ระหม่อม พระตถาคต ผู้สาสดา ผู้มีพระสุรเสียงเสนาะ ตรัสกับจันทรประภาว่า ฯ (38)

ลูก่อนกุมาร เรารับคำอธิษฐานของเธอ ในกาลอันมีในภายหลังเธอจักไม่มี อันตรายแห่งพรหมจรรย์และแห่งชีวิต ฯ (39)

อนึ่ง คนอื่นอีก 800 คน เป็นผู้ทรงจำธรรม ลุกขึ้นในที่นั้น (กล่าวว่า) ก็พวก ข้ำพระองค์ จะเป็นผู้ทรงจำพระสูตรนั้นในกาลอันมีในภายหลัง (เช่นกัน) ฯ (40)

เทวดา นาค ยักษ์ 80 โกฏิ ยืนอยู่ใกล้แล้ว และอีก 60 นยุคอื่น ไหว้พระโลก- นายก ฯ (41)

ข้ำแต่พระนายก บรรดาภิกษุเหล่านี้ พวกข้ำพระองค์ผู้ลุกขึ้นยืนในวันนี้จักทำ การรักษา (พระสูตร) ในกาลอันมีในภายหลังนั้น ฯ (42)

เมื่อพระพุทธรเจ้าตรัสพระสูตรนี้ พุทธเกษตรสิ้นไหวแล้ว ด้วยการอธิษฐาน ของพระบรมศาสดาทั้งหลาย(มีจำนวนมาก) ราวกับทรายในแม่น้ำคงคา ฯ (43)

และเกษตรที่สิ้นไหวแล้ว อันพระพุทธรเจ้าทรงเนรมิตแล้ว อันพระโลกนาถ
ทรงปรารณาแล้ว เพราะว่า ธรรมเหล่าใดอันพระพุทธรเจ้าทรงประกาศแล้ว ฯ (44)

อนึ่ง จากเกษตรหนึ่งๆ มีโกฏิแห่งสัตว์อันบุคคลไม่ควรคิด ซึ่งได้ฟังพระ
ธรรมอย่างนี้ในกาลนั้นแล้วดำรงมั่นอยู่ในพุทธชยาน ฯ (45)

อนึ่ง จากพุทธเกษตรนี้ มีเทวดา 90 โกฏิ ทำโพธิจิตให้เกิดขึ้น ไปรดดอกไม้
ไปยังพระพุทธรเจ้า ฯ (46)

ชนเหล่านั้น อันพระผู้จอมคนพยากรณ์แล้วโดย 80 โกฏิกลับ แม่ทั้งหมด
จักเป็นพระวินายกในกัลป์หนึ่งนั้น ฯ (47)

ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา สัตว์ 76 โกฏิ ได้ฟังพระสูตรนี้ ฯ (48)

ชนแม่เหล่านั้น อันพระพุทธรเจ้าทรงพยากรณ์แล้วว่า จักเห็นพระโลกนาถ
ทั้งหลาย ประพฤติโพธิจาริก เหมือนทรายในแม่น้ำคงคา ฯ (49)

ชนผู้แสวงหาพุทธชยานจักทำการบูชาแก่พระพุทธรเจ้าทั้งปวง จักฟังพระสูตร
อันยอดเยี่ยมนี้ในที่นั้นๆ ฯ (50)

คนดี 80 โกฏิ จักเป็นพระโลกนาถ ทั้งหมด เป็นผู้แสวงหาประโยชน์ เป็นผู้
อนุเคราะห์ ในกัลป์หนึ่ง ฯ (51)

อนึ่ง ทำการบูชาอันยอดเยี่ยมแก่พระพุทธรเจ้าผู้มีไมตรี ทรงจำศีลธรรม
อันประเสริฐที่สุด จักไปสู่แดนสุขาวดี ฯ (52)

ในที่ซึ่งมีพระตถาคตพุทธรเจ้าพระนามว่าอมิตาย ผู้ปราศจากกิเลสเพียงดังฐลี
นั้น จักทำการบูชาแก่พระองค์เพราะเหตุแห่งโพธิอันเลิศ ฯ (53)

อนึ่ง ตลอด 73 อสงไขยกัลป์ซึ่งเป็นอนาคต พวกเขาจักไม่ไปสู่ทุคติเลย
เพราะได้ฟังพระสูตรอันสูงสุดนี้ ฯ (54)

ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง จักฟังพระสูตรอันสูงสุดนี้ในกาลอันมีในภายหลัง
และสักการะเรา จักไม่ต้องน้ำตาตกเลย ฯ (55)

เราจะบอกแก่ชนทั้งหมด จนถึงคนที่ยืนอยู่ข้างหน้า เราจะแสดงโพธินี้ซึ่งเรา
ได้สัมผัสโดยยาก ฯ (56)

ปริวรรตที่ 18 ชื่อว่า สมာธยอนุปรินทนา ในศรีสมาธิราชสูตร
จบแล้วด้วยประการฉะนี้ ฯ (18)

ปริวรรตที่ 19 อจินตยพุทธธรรมนिरเทศปริวรรต ฯ
(ว่าด้วยนिरเทศแห่งพุทธธรรมเป็นอจินไตย)

คู่ก่อนกุมาร ก็เพราะเหตุนี้ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้มุ่งหวังสมาธินี้ พึงเป็นผู้ฉลาดใน
 นิรเทศแห่งพุทธธรรมอันเป็นอินไตย พึงเป็นผู้มักถามพุทธธรรมอันเป็นอินไตย ๆ พึงเป็นผู้โน้ม
 ไปเพื่อพุทธธรรมอันเป็นอินไตย ๆ พึงเป็นผู้ฉลาดในการแสวงหาพุทธธรรมอันเป็นอินไตย ๆ
 อนึ่ง เพราะได้ฟังพุทธธรรมอันเป็นอินไตย ไม่ฟังสะอึก ไม่ฟังสัน ไม่ฟังถึงความไหว ๆ เมื่อพระผู้
 มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนี้ จันทรประภาผู้เป็นกุมาร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าดังนี้ว่า ข้าแต่
 พระผู้มีพระภาคเจ้า พระโพธิสัตว์มหาสัตว์จะเป็นผู้ฉลาดในนิรเทศแห่งพุทธธรรมอันเป็นอินไตย
 ได้อย่างไร ? และเป็นผู้ฉลาดในการสอบถามถึงพุทธธรรมอันเป็นอินไตยได้อย่างไร และเป็นผู้
 น้อมไปเพื่อพุทธธรรมอันเป็นอินไตยได้อย่างไร และเป็นผู้ฉลาดในการแสวงหาพุทธธรรม
 อันเป็นอินไตยได้อย่างไร และเพราะได้ฟังพุทธธรรมอันเป็นอินไตย จะไม่สะอึก ไม่สัน ไม่ถึง
 ความหวั่นไหวได้อย่างไร ?

ทราบอีกว่า โดยสมัยนั้นแล บุตรคนธรรพ์ชื่อว่าปัญจสิขะ²⁴⁴ พร้อมกับเครื่องดนตรี
 500 ลงมาจากท้องฟ้า ยืนต่อหน้าพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อรับใช้ในสถานที่บูชา ๆ
 ลำดับนั้นแล ปัญจสิขะบุตรคนธรรพ์ได้มีความคิดดังนี้ว่า ถ้ากระไร เราจะทำการรับใช้ในสถานที่
 บูชา เราประกอบเพลงขับ แก่เทวดา 32 คน และท้าวสักกะ²⁴⁵ ผู้เป็นจอมแห่งเทพ ณ เทวสภา ชื่อว่า
 สุธรรมา ฉันทใด เราพึงประกอบเพลงขับเพื่อบูชาพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้ผู้เป็นเทพ
 ยิ่งกว่าเทพในวันนี้ ฉันทนั้นเหมือนกัน ๆ

ลำดับนั้นแล ปัญจสิขะบุตรคนธรรพ์ พร้อมกับเครื่องดนตรี 500 พร้อมทั้งบุตร
 คนธรรพ์ประมาณ 500 เหล่านั้น มีเครื่องดนตรีและเพลงขับซึ่งประกอบด้วยเพลงขับมีเสียง(ระดับ)
 เดียว ถือเอาพิณที่มีด้ามเหลือง บรรเลงหน้าพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ลำดับนั้นแล
 พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงมีความดำริว่า กระไรหนอ เราพึงปรุ้งแต่งฤทธิให้จันทรประภาผู้เป็น
 กุมารถึงความเป็นผู้ฉลาดในการไต่ตรองพุทธธรรมอันเป็นอินไตย และไม่คลาดจากสมาธิ
 อันแสดงให้เห็นความเสมอกันแห่งสภาวะธรรมทั้งมวล ด้วยการปรุ้งแต่งด้วยฤทธิที่เราปรุ้งแต่งแล้ว

²⁴⁴ ปัญจสิขะ (บาลีว่า ปญจสิข) เป็นเทพบุตรชั้นดาวดึงส์ ประเภทคนธรรพ์ซึ่งเป็นเทวดาจำพวก
 หนึ่งชอบอาศัยอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นหอม และอีกจำพวกหนึ่งเป็นเทวดานักดนตรีอยู่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นบริวาร
 ของท้าวสักกะหรือพระอินทร์จอมเทพในสวรรค์ดาวดึงส์นั้น ปัญจสิขะเทพบุตรจะถือพิณสีเหลืองคังผลมะตูม
 (เวฬุปณฺฑ) ในคัมภีร์นี้กล่าววาลีไพฑูรย์ (ไวฑูรย) ซึ่งเป็นสีเหลืองเช่นเดียวกัน เป็นนักดนตรีและนักประพันธ์
 เพลงขับ ดังปรากฏครั้งหนึ่งพระอินทร์ได้เรียกให้ท่านไปพร้อมกัน แล้วให้ไปคิดพิณและขับเพลงเรื่องพระพุทธ
 พระธรรม พระสงฆ์ พระอรหันต์ และกาม คูศิกปัญหสูตร ใน ที.ม. 10/247/235

²⁴⁵ บาลีว่า สักกะ (บาลีว่า สกฺก)

๑. อนึ่ง เราพึงชี้แสดงความเป็นผู้ฉลาดในเสียงแห่งดนตรีและเสียงแห่งเพลงขับแก้ปัญจิติจะ บุตรคนธรรพ์ ๑

ทราบว่ ลำคับนั้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำการปรุงแต่งด้วยฤทธิอันเช่นที่ เสียงที่ นำไปซึ่งความอนุเคราะห์ ประกอบด้วยธรรมจะเปล่งออกจากเครื่องดนตรี 500 ที่ประกอบดีแล้ว ที่ประโคมแล้ว เหล่านั้น ๑ อนึ่งกาลาเป็นเครื่องไ้ตรงรองพุทธธรรมเหล่านี้ เปล่งออกไปด้วย พุทธานุภาพ ว่า

พระพุทธเจ้าจำนวนมากในวาลบ²⁴⁶ หนึ่ง เท่ากับทรายในแม่น้ำคงคา เกษตร ของพระชินเจ้าทั้งหลายเหล่านั้น ก็มีจำนวนเท่านั้น และเกษตรเหล่านั้นมีลักษณะ พิเศษ พุทธเกษตรเหล่านั้น ไม่รวมกัน ๑ (1)

ในวาลบ มีการถึงคติห้า คือ มีทั้งสัตว์นรกและสัตว์เดรัจฉาน โลกของคน ตาย เทวดาและมนุษย์ เป็นที่ไม่รวมกัน และไม่บีบ(พื้นที่)กัน ๑ (2)

ในบทนั้น²⁴⁷ มีสระ มีสมุทร แม่น้ำทั้งหมด ทั้ง บ่อน้ำ สระน้ำ และไม่รวมกัน ทั้งไม่บีบ(พื้นที่)กัน ธรรมของพระชินเจ้าทั้งหลาย เป็นอจินไตยเหมือนอย่างนั้น ๑ (3)

อนึ่ง แม้ในบทนั้น มีภูเขามิใช่หนึ่ง ภูเขาจักรวาล เมรุ สุเมรุ มุจลินท์ มหามุจลินท์ วินชัย คิฆณุกุฑู ทั้งหิมพานต์ ๑ (4)

อนึ่ง ในบทนั้น มีนรกชื่อ สุโฆระ สตปนะ ปรัตปนะ เป็นสิ่งไม่น่ารื่นรมย์ อนึ่ง สัตว์ที่เกิดในนรกนั้น แม้เหล่านั้นสวยทุกข์เวทนา ๑ (5)

อนึ่ง ในบทนั้น มีเทพวิมาน 12 โยชน์ น่ารื่นรมย์ เทวดาหลายพันในเทพ วิมานเหล่านั้น สวยสุขในความยินดีอันเป็นทิพย์ ๑ (6)

อนึ่ง ในบทนั้น มีการอุปคิของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ทำคำสอนพระโลกวิทู ทั้งหลาย²⁴⁸ให้ลูกโพลง ก็ คนผู้มีความรู้ทราบยอมไม่เห็นพระพุทธเจ้านั้น เพราะเขา ไม่ชำระจรรยาให้บริสุทธิ์ ๑ (7)

อนึ่ง แม้ในบทนั้น คนได้ยินเสียง(ประกาศว่า) ธรรมดับแล้ว พระนายก นิพพานแล้ว อนึ่ง แม้ในบทนั้น คนบางคนได้ยึ้นว่า พระนายกดำรงอยู่ตรีศธรรมอยู่ ๑ (8)

²⁴⁶ วาล (ขนสัตว์) + บถ (ทาง) ระยะทางเทียบกับขนสัตว์เส้นหนึ่ง

²⁴⁷ หมายถึง วาลบถ

²⁴⁸ โลกวิทู พระผู้รู้แจ้งโลก เป็นคำเรียกพระพุทธเจ้า

อนึ่ง แม้ในบทนั้น บางคนมีอายุพรรษาที่รู้เข้าใจว่าเป็นไปสิ้นอินไตย หรือ
แม้ในบทนั้น ได้ยินเสียง(ประกาศว่า) คนทำกาละ²⁴⁹ ไม่เป็นอยู่นาน ๑ (9)

อนึ่ง แม้ในบทนั้น บางคนรู้พร้อมว่า พระตถาคตอันเราเห็นแล้ว พระพุทธเจ้า
อันเราบูชาแล้ว ใจยินดีแล้วด้วยการถือความรู้พร้อม อนึ่ง พระพุทธเจ้าเราไม่ได้บูชา
แล้ว อนึ่ง พระพุทธเจ้าไม่อุบัติแล้ว ๑ (10)

มนุษย์เสวยความยินดีในกามคุณในเรือนของตนด้วยความหลับนั่นเอง เขาตื่น
แล้วก็ไม่เห็นสิ่งนำใคร่ อนึ่ง เขารู้สิ่งนั้นว่าเป็นความฝัน ๑(11)

เพราะได้เห็น ได้ฟัง ได้คิด ได้รู้อย่างนั้น (จึงคิดสับสนว่า) ทั้งหมดนี้เป็นสิ่งแท้
หรือความฝัน ส่วนผู้ใดเป็นผู้ได้สมาธิ เขารู้สิ่งนี้ว่าเป็นสภาวะแห่งธรรม ๑ (12)

คนผู้ไม่มี(การแบ่งแยกว่า) บางคนเป็นที่รักไม่เป็นที่รัก ย่อมมีความสุขด้วยดี
ในโลก ในกาลทุกเมื่อ ผู้ยินดีในป่าและชอกเขา ย่อมเสวยความสุขดีอันสงบ ๑ (13)

อนึ่ง การยึดจับแม้ของเราไม่มีในที่ไหนๆ การยึดจับยอมไม่มีโดยประการ
ทั้งปวง สัตว์เหล่านี้เสมอด้วยนอแรด เทียวไปในโลก สัตว์เหล่านั้น ย่อมเทียวไป
ในท้องฟ้าเหมือนลม ๑ (14)

บุคคลเจริญมรรค ทำความรู้ให้เป็นที่ว่า ธรรมเป็นศูนย์ สิ่งทั้งหมด
เป็นในราตมะ ธรรมเหล่านี้ผู้ใดทำให้แจ้งแล้ว ผู้นั้นพึงมีปฏิภาณไม่มีที่สิ้นสุด ๑(15)

คนผู้มีใจไม่ติดข้องในโลก มีจิตเสมอด้วยวายุในกาลทุกเมื่อ ทั้งไม่มีการติด
ข้อง(กับการแบ่งแยกว่า)เป็นที่รักหรือไม่เป็นที่รัก ย่อมมีความสุขด้วยดีในโลกหนอ ๑
(16)

การอยู่ร่วมกับคนไม่เป็นที่รัก เป็นความทุกข์ และการพลัดพรากจากคนที่รัก
เป็นความทุกข์ คนผู้ยินดีในธรรมละคนเหล่านั้นแม้ทั้งสองส่วนได้ ย่อมเป็นผู้มี
ความสุข ๑ (17)

ผู้ใดฟังธรรมเหล่านี้แล้วประพฤติตาม ผู้นั้นครั้นได้ฟังสิ่งไม่ใช่ธรรม
ย่อมกระทบกระทั่ง(ไม่สบายใจ) เขาถูกความมัวเมาและมานะฆ่าแล้ว เป็นผู้วิปริต
เสวยทุกข์ด้วยอำนาจมานะ ๑ (18)

ชนเหล่าใดเป็นผู้ดำรงมั่นอยู่ในความเป็นผู้เสมอ น้อมขึ้นเป็นนิตย์ และไม่
น้อมลง ชนเหล่าใดหลุดพ้นด้วยดีจากสิ่งทีรักและสิ่งที่ไม่รัก ชนเหล่านั้นย่อมมีใจ
หลุดพ้นเป็นอยู่ ในกาลทุกเมื่อ ๑ (19)

²⁴⁹ สำนวนทำกาละ หมายถึง ตาย, หมดเวลา, ถึงกาลเวลา

บุคคลดำรงมั่นอยู่ในศีลอันบริสุทธิ์ด้วยดี ดำรงอยู่ในชยานอันเป็นอจินไตย เป็นนิตย์ ชนเหล่าใดยินดีในป่าและถ้ำอันสงบ ความสงสัยย่อมไม่มีในชนเหล่านั้นเลย
๑ (20)

อนึ่งอีก ชนเหล่าใด ปฏิบัติในสิ่งที่ไม่แท้ เป็นคนเขลายินดีในกามคุณในกาล ทุกเมื่อ เป็นคนโงก เหมือนน้อมไปในซากศพทั้งหลาย ชนเหล่านั้นย่อมไปตาม อำนาจของนมุจิ (มาร) เป็นนิตย์ ๑ (21)

ทราบอีกว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสการแสดงกาลานี้ จันทรประภาผู้เป็นกุมาร บรรลุความเป็นผู้ฉลาดในนิเรศว่าด้วยการไตร่ตรองอันลึกซึ้งในพุทธธรรมทั้งหลายอันเป็น อจินไตย โดยลำดับ และได้แสงสว่างในการกล่าวพระสูตร ๑ และได้รับกษานติในกาลา อันคล้อยตามเสียงกล่าวของปัญจสิขะบุตรคนธรรพ์ ๑ อนึ่ง จิตเพื่อสัมผัสสัมโพธิอันยอดเยี่ยม เกิดขึ้นแก่สัตว์ไม่มีประมาณ หมู่สัตว์ประกอบด้วยเทวดาและมนุษย์ ๑ พระพุทธเจ้าได้ทำประโยชน์ แก่สัตว์ไม่มีประมาณ ๑

ปรีวรรตที่ 19 ชื่อว่า อจินตยพุทธธรรมนิเรศปรีวรรต ในศรีสมาธิราช
จบแล้วด้วยประการฉะนี้ ๑

ปรีวรรตที่ 20 อินทรเกตุวัชรราชปรีวรรต ๑

(ว่าด้วยพระพุทธเจ้าพระนามว่าอินทรเกตุวัชรราช)

ทราบว่าในลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกจันทรประภาผู้เป็นกุมารมาว่า ลูกก่อนกุมาร เพราะเหตุนั้น ในบัดนี้ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ พึงเป็นผู้อาศัยคุณธรรมเพื่อศึกษากุศล มูลทั้งหมด ๑ อนึ่ง พึงเป็นผู้มากด้วยการไม่สังสรรค์ พึงเป็นผู้เว้นมิตรชั่ว พึงอาศัยมิตรดีงาม เป็นนักสอบถาม ไม่อ้อมในการแสวงหาธรรม มากด้วยความปราโมทย์ มีความต้องการธรรม เป็นผู้ต้องการธรรม ยินดีในธรรม กำหนดถือธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ๑ ความรู้พร้อม ซึ่งศาสตร์ อันพระโพธิสัตว์มหาสัตว์นั้นพึงให้เกิดขึ้นในพระโพธิสัตว์ทั้งหมด ๑ อนึ่ง ตนจะได้ฟัง ธรรมบรรยายจากสำนักของท่านผู้ใด พระโพธิสัตว์นั้นพึงให้เกิดความปริดีและความเคารพ และความรู้พร้อมศาสตร์ในสำนักของท่านผู้นั้น ๑ ลูกก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ใด สมทาน ประพฤติธรรมเหล่านี้ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์นั้นเป็นผู้มุ่งหน้าไปสู่ปฏิภาณที่ใครทำลายไม่ได้ อย่างฉับพลัน ๑ และเป็นผู้น้อมไปเพื่อพุทธธรรมอันเป็นอจินไตย ๑ และถึงความไตร่ตรองในธรรม อันลึกซึ้งทั้งหลาย ๑ และเป็นแสงสว่างของโลกพร้อมทั้งเทวโลก ด้วยการกำจัดความกังวล ความสงสัย วิจิกิจฉา และความมืด ๑

ทราบว่าลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสคาถาเหล่านี้ในเวลานั้นว่า

โกฏิก็กลับเป็นอันมาก ไม่มีประมาณ วัดไม่ได้ เป็นอจินไตยล่วงไปแล้ว
ได้มีพระนามพระนามว่าอินทเรศฐัษราช ผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้า ฯ (1)

พระองค์ทรงแสดงสมาธิอันสงบนี้ ซึ่งไม่มี นระ ชีวะ ปุทฺถลล ธรรมทั้งหมด
(เหมือน) มายา ฟองน้ำ พยับแคด สายฟ้า แสงสะท้อนของพระจันทร์ในน้ำ ฯ (2)

สัตว์ย่อมไม่มี อนึ่ง มนุษย์ผู้ซึ่งทำกาละแล้วไปสู่ปรโลกก็(หา)ไม่ได้ แต่ไม่มี
กรรมที่ทำแล้วจะหายไป กรรมย่อมให้ผลอันดำอันขาวเช่นนั้น ฯ (3)

สมาธินั้นเป็นยุคติ เป็นประตู่แห่งนัยอันเจริญ เป็นสิ่งเกษม เห็นได้ยาก เป็น
โคจรของพระชินเจ้าทั้งหลาย เป็นที่ที่หาบทแห่งอักษรไม่ได้ พระผู้มีพระภาคเจ้า
ย่อมรู้ทั่วถึงพุทธโพธิ ฯ (4)

สมาธิเป็นธารณี เป็นที่ตั้งสมความรู้อันไพบูรณ์ เป็นที่มาแห่งสูตรโกฏินิยุต
เป็นโคจรของพระพุทธเจ้าโกฏินิยุต พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสมาธินั้น ฯ (5)

สมาธิเป็นเครื่องเปลื้องพยาธิของคนไข้ผู้กระสับกระส่าย เป็นทรัพย์
ที่พระโพธิสัตว์ได้รับแล้ว อันพระพุทธเจ้าทุกพระองค์สดุดี ประกาศดีแล้ว อันเทวดา
โกฏินิยุตบูชาแล้ว ฯ (6)

อันคนพาลทั้งหมดทักท้วงแล้ว อันพวกเดียรฉัตรเวียนรอบแล้วในกาลทุกเมื่อ
ทรัพย์คือศีลพระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญว่าประเสริฐสุด บุคคลย่อมไม่ติด(ถือตัวในศีล)
เหมือนสายฟ้าไม่ติดอยู่ในท้องฟ้า ฯ (7)

ผู้ใดบูชาพระชินเจ้าหลายโกฏิ ประพฤติในทานและศีล มีปัญญาพิจารณา
เว้นจากมิตรชั่วในก่อน ผู้นั้น(ย่อมได้รับ)ทรัพย์อันเป็นของบิดา อันยอดเยี่ยม ฯ (8)

ภิกษุผู้กล่าวธรรม เป็นพรหมจารี เป็นโอรสของพระสุคตเจ้า ได้ยืนอยู่ในที่นั้น
ครั้งได้ฟังธรรมอันสมควรนี้จึงเกิดความคิด(รู้)ว่า นี่คือพระโลกนาค ฯ (9)

พระนามพระนามว่าอินทเรศฐัษราช ได้ตรัสแก่ผู้กล่าวธรรมนี้ว่า
ความเป็นภิกษุเป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่ง ความเกิดขึ้นแห่งจิตเพื่อโพธิอันเลิศประเสริฐ
(เป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่ง) ฯ (10)

เธอจงรักษาศีลอันส่องแสงเช่นกับแก้วมณี จงคบมิตรที่เหมาะสมในกาล
ทุกเมื่อ อย่าคบมิตรชั่วแม้ในไหนๆ จักได้พุทธชญาณโดยไม่นาน ฯ (11)

ปวิรรตที่ 20 ชื่อว่าอินทเรศฐัษราชปวิรรต ในศรีสมาธิราช
จบแล้ว ด้วยประการฉะนี้ ฯ (20)

ปริวรรตที่ 21 ปุรวโยคปริวรรต ฯ

(ว่าด้วยเรื่องราวในกาลก่อน)

เรื่องได้มีมาก่อนในชมพูทวีปนี้ เด็กของเศรษฐี 2 คน เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว
บวชในศาสนาของพระสุกต เป็นคุณนอแรด อาศัยชฎีป่าอยู่ ฯ (1)

ท่านทั้งสองเป็นผู้มีฤทธิ์ ได้รยาน 4 จลลาคในกาวยศาสตร์²⁵⁰ ศึกษาดีแล้ว
จลลาคในภูมิแห่งบทที่อยู่ในอากาศ เทียวไปในท้องฟ้าไม่ติดขัด ฯ (2)

อนึ่ง ทั้งสองท่านนั้น อยู่ในชฎีป่าที่นั่น อันเย็น ระบายไปด้วยดอกไม้ไม่นานาชนิด
นารีธรรม์ ที่หมุ่นกนานาชนิดอาศัยอยู่ สนทนากล้อยคำกะกันและกัน ฯ (3)

ที่นั่น พระราชา ได้ยินชื่อเสียง(ของท่าน)จากนายพราน จึงเข้าไปสู่ป่าที่นั่น
พอได้เห็นท่านผู้กล่าวธรรมอย่างนั้น พระราชาเข้าไปตั้งความรักอย่างยิ่งในท่าน
เหล่านั้น ฯ (4)

พระราชาพระองค์นั้นทรงกล่าวถ้อยคำอันเหมาะสมกับท่านเหล่านั้น ประทับ
นั่งข้างหน้า พลกายของพระราชาพระองค์นั้น (มากมายอย่าง)ไม่มีที่สิ้นสุด นับได้ถึง
60 โกฎินิยุต ฯ (5)

ในท่านเหล่านั้น ท่านผู้กล่าวธรรมองค์หนึ่งๆ ได้กราบทูลพระราชาว่า
ข้าแต่กษัตริย์ ขอพระองค์ทรงสดับ การเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้าเป็นสิ่งได้ยากอย่างยิ่ง
ขอพระองค์ผู้พระราชา จงเป็นผู้ไม่ประมาทในกาลทุกเมื่อเทอญ ฯ (6)

อายุย่อมไปสู่ความไม่ดำรงมั่น ในกาลทุกเมื่อ ไปไวเหมือนหยดน้ำในแม่น้ำ
บนภูเขา พระองค์มีพยาธิ โศกและชราบีบคั้นแล้ว ไม่มีเครื่องต้านทาน เหมือนกรรม
อันดีงาม (ที่สามารถต้านทานได้) ฯ (7)

ขอพระองค์ ผู้ราชกฤษร ทรงเป็นผู้รักษารธรรม รักษาพระศาสนาของพระทศ
พลทั้งหลายนี้ เมื่อกาลสิ้นไป(แห่งธรรม) เป็นกาลอันโหดร้ายยิ่ง (กลียุค) ขอพระองค์
ผู้ราชกฤษร จงดำรงอยู่ในฝ่ายแห่งธรรม ฯ (8)

บัณฑิตเหล่านั้น โอวาทพระราชนั้นหลายประการในกาลนั้นอย่างนี้
พระราชาพร้อมทั้งชน 60 นิยุต ได้ยังโพธิจิตให้เกิดขึ้นในกาลนั้น ฯ (9)

ราชกฤษรเพราะได้สดับธรรมในกาลนั้น ได้กล่าว(รับ)คำอย่างกล้าหาญ
ไม่ติดขัด เกิดปริดี มิใจดี ใจเฟื่องฟู กัมเศียรกราบเท้าแล้วหลีกไป ฯ (10)

²⁵⁰ กาวยศาสตร์ ความรู้ด้านกาพย์ กวี

ยังมีภิกษุอื่นเป็นอันมากของพระราชานั้น มุ่งลาก เข้าไปสู่ราชตระกูลนั้น พระราชาได้เห็นจริยาอันไม่เป็นเช่น(กับภิกษุสองรูปในป่า)นั้นในภิกษุเหล่านั้น จึงไม่มีความเคารพเหมือนอย่าง(ภิกษุในป่า)นั้นในภิกษุเหล่านั้น ฯ (11)

อนึ่ง ในเวลานั้น พระศาสนานั้นมีพระศาสดาล่วงไปแล้ว และปีอันมี ในภายหลังเป็นไปอยู่ ภิกษุจำนวนมากในชมพูทวีป เป็นดั่งภาชนะที่เป็ดฝา²⁵¹ ปรากฏ ตัวอย่างชัดเจนว่าเป็นผู้ไม่สำรวม ฯ (12)

ภิกษุเป็นผู้คาดหวังจัด โลก มีเป็นจำนวนมากในที่นั้น มุ่งลาก มีความเห็นแบบโลก เลื่อมจากพระศาสนาของพระสุคต เกาะพระราชายังมากในกาลนั้น ฯ (13)

(กล่าวกันว่า) ขอพระราชามาท่านผู้กล่าวธรรมทั้งสอง ผู้เป็นเคียรถีกกล่าว ความขาดศุนย์ ท่านเหล่านั้นชักชวนให้จาริกยาวนาน ดับไปแล้ว ไม่มีใครๆ เห็น ฯ (14)

พวกคนโกหกกล่าวว่า กรรมย่อมฉิบหาย วิปากย่อมฉิบหาย สกนธ์ย่อมไม่มี ธรรมจักดำรงอยู่ได้นาน โดยประการที่พระราชาเนรเทศภิกษุเหล่านั้นออกไปจาก เว้นแคว้น ฯ (15)

เพราะได้สดับคำภิกษุเหล่านั้นในลำดับนั้น ราชกุมุขรก็ถึงความคาดหวังว่า เราจักให้ฆ่าผู้กล่าวธรรมทั้งสองนี้ อย่างหนึ่งเฉยเลย ความฉิบหายมิใช่ประโยชน์จักมี ฯ (16)

เทวดาผู้ติดตามพระราชารองคั้นั้น ในชาติก่อนเป็นผู้เที่ยวไปร่วมกัน มุ่งประโยชน์ ฉลาด เทวดานั้นได้กราบทูลพระราชานในกาลนั้นว่า ฯ (17)

ข้าแต่กษัตริย์ ขอพระองค์อย่าทำจิตตูปบาทอันเช่นนี้ให้เกิดขึ้น เพราะคำ ของมิตรชั่วเลย ขอพระองค์อย่าทรงให้ฆ่าท่านผู้กล่าวธรรมทั้งสอง เพราะคำ ของมิตรชั่วเลย ฯ (18)

ข้าแต่พระราช พระองค์ไม่ระลึบบ้างหรือ ที่ท่านเหล่านั้นกล่าวแล้วในชฎีปา ว่า เมื่อกาลสิ้นไป(ถึง) กาลอันทารุณยิ่งนัก ขอราชกุมุขรจงดำรงอยู่ในฝ่ายแห่งธรรม ดังนี้ พระราชาผู้อันคำพูดที่มีจริงทักท้วงแล้ว พระองค์จึงไม่ละทิ้งคำสอนของ พระชินเจ้าทั้งหลาย ฯ (19)

ในกาลนั้น พี่ชายผู้ทารุณของพระราชานั้นเป็นผู้ครองราชอาณาจักรติดกัน อันภิกษุเหล่านั้นยกโทษว่า ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ นั้นพี่ชายผู้ชั่วช้าของพระองค์

²⁵¹ เหมือนภาชนะที่เป็ดฝา ถ้าฝนตกของที่เก็บไว้ ในภาชนะก็จะเปียกเสียหายหมด เหมือนภิกษุ ไม่สำรวมทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็เสกก็จะเข้าไปทำความเสียหายแก่จิตใจ

ไม่ยินดีด้วยชีวิตเลย อนึ่ง ภิกษุทั้งสองรูปนั้น เป็นแพทย์ผู้เก่งกล้า²⁵² จนเหล่านั้นเหาะ
ไปทางท้องฟ้าด้วยวิชา ฯ (20)

ภิกษุเหล่านั้นครั้งได้ฟังแล้วมาสู่สำนักของพระองค์ ทั้งหมดเป็นผู้มีความรัก
ในความรู้ เป็นหมอผู้แกร่งกล้า ขอพระองค์ทรงให้มาโดยพลัน อย่าให้มีความ
เคียดรื้อนในภายหลัง ฯ (21)

ราชกฤษร ผูกสอด(อาวุธ)แล้วในกาลนั้น ดำรงอยู่ด้วยคำของมิตรชั่ว
พระราชารู้สึกอหิวาตโรคนั้นทั่วเขตแดนแล้ว เข้าไปยังที่ที่ภิกษุนั้นอยู่ในป่า ฯ (22)

เพราะได้รู้ซึ่งพระราชามีความคิดทারণอย่างกล้าแข็ง นาค ยักษ์ ซึ่งอยู่ในป่า
ทำฝนที่ตนปรารถนาให้ตกไปในที่นั้นในกาลนั้น ฆ่าพระราชาร่วมด้วยเสนานั้น ฯ
(23)

ท่านทั้งหลายจงดูพระราชผู้ทারণในกาลนั้นทำกาลเพราะคำของมิตรชั่ว
เขาผู้กล่าวธรรมทำความโกรธแล้ว ไปสู่อเวจีตลอด 60 ชาติ ฯ (24)

ภิกษุแม่เหล่านั้นมีความโลภมาก เกาะพระราช (มหา) กษัตริย์ มีความคิด
ตั้งสายน้ำตลอด 100 โภกษชาติ เสวยเวทนาในนรกทั้งหลาย ฯ (25)

พระราชผู้อันเทวดาทักท้วงแล้ว โดยประการจะรักษาผู้กล่าวธรรม ได้เห็น
พระพุทเจ้ามากเท่าทรายในแม่น้ำคงคา เป็นผู้อันเขาบูชาแล้ว เทียวไปสู่ที่จาริก ฯ (26)

พระราชาร่วมทั้งบริวาร 60 โภกษนิยุดถ้วน ฟังธรรมแล้ว ทำโพธิจิต
อันประเสริฐให้เกิดขึ้น ได้เป็นพระพุทเจ้าจำนวนมากในโลกธาตุอันมาก ฯ (27)

มีอายุหลายโกฏิกัลป์ในโลกธาตุเหล่านั้น มีความรู้อันวัดไม่ได้ เป็นอินไตย
ในโลกธาตุเหล่านั้น พระผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้า แสดงสมาธิอันเจริญในโลกธาตุ
ทั้งปวง นิพพานแล้ว ฯ (28)

เพราะได้ฟังคำอันยอดเยี่ยม อันเป็นที่รวมแห่งศีล คุณของพรหม และชญาณ
นั้น เธอทั้งหลายจงเป็นผู้ไม่ประมาท ไม่คั่นรณ จักได้พุทชชญาณ โดยกาลไม่นาน ฯ
(29)

เธอทั้งหลายจักเห็นพระตถาคตเจ้าทั้งหลายในสิบทิศ ผู้มีจิตสงบ มีดวงตา
ประกอบด้วยกรุณาและไมตรี มีที่พึงของโลกทั้งปวงเป็นที่ไปในภายภาคหน้า จักโปรย
ฝนแห่งธรรมแก่โลก ฯ (30)

²⁵² แพทย์ ในที่นี้ไม่ใช่หมอรักษาโรค แต่เป็นคนกลุ่มหนึ่งที่มีฤทธิ์ เหาะเหินเดินอากาศได้ด้วยการ
ปรุขยา

ปรีวรรตที่ 21 ชื่อว่าปุรวโยคปรีวรรต ในสมาธิราชอันเป็นศิริ
จบแล้ว ด้วยประการฉะนี้ ฯ (21)

ปรีวรรตที่ 22 ตถาคตกายนิเทศปรีวรรต ฯ

(ว่าด้วยการแสดงกายของพระตถาคต)

ทราบว่ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกจันทรประภาผู้กุมารว่า คุณก่อนกุมาร เพราะเหตุนั้นในบัดนี้ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์พึงไม่ใส่ใจในกาย ไม่มุ่งหวังในชีวิต ฯ ข้อนั้นเป็นเหตุแห่งอะไร? คุณก่อนกุมาร เพราะว่าเหตุแห่งความสิ้นสุดลงแห่งกายและชีวิต บุคคลย่อมเป็นผู้ถูกอกุศลธรรมปรุงแต่ง ฯ คุณก่อนกุมาร เพราะเหตุนั้นในบัดนี้ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ ไม่พึงรู้จักพระตถาคตโดยรูปกาย ฯ ข้อนั้นเป็นเหตุแห่งอะไร? เพราะว่า พระพุทธเจ้าผู้มีพระภาคทั้งหลาย คือ ธรรมกาย ถูกอบรมด้วยธรรมกาย มิใช่ถูกอบรมด้วยรูปกาย ฯ คุณก่อนกุมาร เพราะเหตุนั้นในบัดนี้ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ต้องการจะปรารถนาตถาคตกาย ต้องการจะรู้ตถาคตกาย พึงถือเอาเรียนทรงจำ บอก สวด แสดง สาธยาย กล่าวถึงสมาธินี้ พึงตามประกอบภาวนานุโยค²⁵³ และพึงประกาศแก่คนอื่นโดยพิสดาร ฯ คุณก่อนกุมาร ในข้อนั้น กายของพระตถาคต แสดงประโยชน์เป็นอนegd ด้วยพุทธิอันเกิดจากบุญตั้งร้อย เกิดจากกรรม ไม่มีนิमित ปราศจากนิमितทั้งหมด ลึกซึ้ง ไม่มีประมาณ มีธรรมไม่มีประมาณ มีสภาวะที่ไม่มีนิमित ถูกอบรมด้วยนิमितทั้งหมด ฯ ไม่ห้วนไหว ดำรงมั่น มีสภาวะล่วงเกินอากาศ เกินกว่าจะมองเห็นด้วยตาเนื้อ พึงรู้ว่าเป็น ธรรมกาย ฯ เป็นสิ่งไม่พึงคิด ปราศจากภูมิแห่งความคิด อันสุขทุกข์ให้ห้วนไหวมิได้ ก้าวล่วงกิเลสเป็นเหตุทำให้เนิ่นช้าทั้งหมด ไม่มีสิ่งพึงแสดง ไม่มีข้อกำหนด ก้าวล่วงทางแห่งโงะยะของผู้ต้องการปรารถนาพุทธชญาณทั้งหลาย มีสาระ ก้าวล่วงราคะ แบ่งแยกไม่ได้ ก้าวล่วงทางแห่งโทสะ มั่นคง ก้าวล่วงทางแห่งโมหะ ถูกแสดงไว้แล้ว ฯ ด้วยการชี้แสดงสุนยตา ธรรมกาย ไม่เกิดแล้ว ก้าวล่วงชาติ ไม่มีอาสวะ ก้าวล่วงวิบาก เทียงด้วยโอาหาร ฯ อนึ่ง โอาหารเป็นสุนย ไม่ต่างจากนิรวาณ ดับแล้วด้วยศัพท สงบแล้วด้วยโงะยะ เสมอกันด้วยการสังเกต สังเกตด้วยประโยชน์อย่างยิ่ง ประโยชน์อย่างยิ่งด้วยคำพูดที่มีจริง ฯ เย็น ไม่มีการเปลี่ยนกลับ ไม่มีนิमित ไม่คิด ไม่ถูกนิทา ไม่ถูกทำให้เนิ่นช้า มีศัพทน้อยด้วยการชี้แสดง ฯ ไม่มีที่สิ้นสุดด้วยการแสดง คำพรรณนา เกิดจากการบริกรรมมหาอภิญา ระลึกไม่ได้ด้วยการแสดงการบริกรรมอภิญาในที่ ไม่ไกล คุณก่อนกุมาร นี้เรียกว่า ตถาคตกาย ฯ

ทราบว่ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ในเวลานั้นว่า

²⁵³ ภาวนานุโยค หมั่นเจริญภาวนา

ผู้ใดปรารถนาจะรู้กายอันเช่นนี้ของพระโลกนาถ เจริญสมาธิแล้วจักรู้กาย
ของพระพุทธรเจ้า ฯ (1)

กายของพระพุทธรเจ้าเกิดจากบุญ บริสุทธิ์ ส่องสว่าง กายนั้นเสมอกับอากาศ
ที่เห็นได้ในระหว่าง(อย่าง) หากความต่างกันไม่ได้(ระหว่าง)กายนั้น(กับอากาศ) ฯ (2)

โพธิ์และลักษณะของพระพุทธรเจ้าเป็นเช่นใด กายก็เป็นเช่นนั้น ลักษณะของ
พระพุทธรเจ้านั้นเป็นเช่นใด ก็กายของพระพุทธรเจ้านั้นก็เป็นเช่นนั้น ฯ (3)

กายมีสัมโพธิ์เป็นลักษณะ ก็พุทธเกษตรก็เป็นเช่นนั้น พละ วิโมกษะ ฆยาน
ทั้งหลาย ทั้งหมดแม้นั้น มีลักษณะเดียว ฯ (4)

การเกิดของพระพุทธรเจ้าทั้งหลายผู้โลกนาถ เป็นเช่นนี้ ใครๆ ไม่สามารถเห็น
ด้วยตาเนื้อ ฯ (5)

คนจำนวนมากจักกล่าวอย่างนี้ว่า พระโลกนาถเราเห็นแล้ว พระพรณ
ดั่งทองส่องสว่างโลกทั้งหมดด้วยพระกาย ฯ (6)

ด้วยการอธิษฐานที่เปิดเผยจากอานุภาพของพระพุทธรเจ้าทั้งหลายเขาเห็นกายที่
วิจิตรด้วยลักษณะทั้งหลาย ฯ (7)

กายของพระพุทธรเจ้าบุคคลแสดงด้วยความยาวและความกว้าง แต่ก็ไม่ได้
ประมาณของกาย เพราะฉะนั้นกายจึงเป็นอจินไตย ฯ (8)

ถ้าบุคคลพึงได้ประมาณว่า กายของพระพุทธรเจ้ามีประมาณเท่านี้ พระศาสดา
ก็คงไม่ต่างจากเทวดาและมนุษย์ ฯ (9)

แม้ผลของจิตที่ตั้งมั่น ก็มีลักษณะนั้น นามรูปที่มีลักษณะนั้นเป็นสิ่งบริสุทธิ์
ส่องสว่าง ฯ (10)

อนึ่งใครๆ ไม่เจริญสมาธิอันสงบนั้นเลย เหมือนพระโลกนาถทรงเสพสมาธิ
อยู่ตลอดโกฏิกัลป์ ฯ (11)

อนึ่ง สมาธิอันชนให้เกิดขึ้นแล้วด้วยศุภกรรมจำนวนมาก กายของเรา
อันใครๆ ย่อมไม่เห็นจากความไปบุลย์ของสมาธิของชนนั้น ฯ (12)

จิตของเธอทั้งหลายเป็นเช่นใด แม้นามรูปก็เป็นเช่นนั้น นามรูปเป็นลักษณะ
พิเศษของจิตที่ไม่มีสวภาวะ ฯ (13)

ก็ สัญญาที่เลิศเป็นต้นของผู้ใดย่อมเป็นไปในนามรูป จิตที่เลิศย่อมเกิดเพราะ
สัญญาที่ไม่ถูกกัน ฯ (14)

ก็สัญญาอ่อนของผู้ใดย่อมเป็นไปในนามรูป จิตของผู้นั้นย่อมส่องสว่าง
ในนามรูป ฯ (15)

เราระลึกในชาติก่อน 7 อสงไขยว่า สัญญาที่ชั่วหยาบช้าของเรา ไม่เกิดขึ้น
ในกาลไหนๆ เลย ฯ (16)

อนึ่ง จิตของเราไม่มีอาสวะ เพราะหลายโกฏีกัลป์เป็นอจินไตย และเราทำ
ประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย แต่เราไม่แสดงกาย ฯ (17)

อนึ่ง ใจของบุคคลใดหลุดพ้นจากภาวะทั้งหลาย ด้วยประการใด ความมา
พร้อมกับภาวะเหล่านั้นของบุคคลนั้นย่อมมีมากขึ้น โดยประการนั้น หามิได้ ฯ (18)

วิญญูณของเราหลุดพ้นจากภาวะทั้งหมด โดยประการที่ปวง เรา รู้จัก
สภาวะ ชญาณย่อมเป็นไปอย่างมากแก่จิต ฯ (19)

รูปเนรมิตของเรา ย่อมไปสู่เกษตรพัน โภคิ ทำประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย
ในที่ที่ไม่ได้(ไปด้วย)กาย(เนื้อ) ฯ (20)

กายนั้น เป็นสิ่งไม่มีลักษณะ ไม่มีนิมิต เหมือนกับท้องฟ้า กายเป็นสิ่งกล่าว
อธิบายได้ยาก รู้ได้ยาก อันเราแสดงแล้ว ฯ (21)

พระมหาวิระผู้เป็นธรรมกายได้รับกายโดยธรรม ใครๆ ไม่สามารถแสดงให้รู้
พระชินเจ้าด้วยรูปกายเลย ฯ (22)

ความปริดีจักมีแก่บุคคลเพราะได้ฟังกถานิเทศนั้น มารผู้ชั่วช้าจักไม่ได้ช่อง
ต่อเขา ฯ (23)

อนึ่ง เพราะได้ฟังธรรมอันลึกซึ้ง ความสะดุ้งจักไม่มีแก่ผู้ใด ผู้นั้นไม่คัดค้าน
พุทธโพธิ์เพื่อประโยชน์แก่ชีวิตเลย²⁵⁴ ฯ (24)

เขาจักรู้นิเทศที่มีจริง ของสิ่งที่มีจริงหลายพัน โภคิ จักเป็นแสงสว่างของโลก
ทั้งหลายโดยทิศที่เขาไป ฯ (25)

คู่ก่อนกุมาร ในเพราะข้อนั้น กายของพระตถาคตเจ้า ไม่ใช่สิ่งทำได้ง่ายเพื่อจะรู้
แม้ด้วยการทำนิมิตว่า ฯ ตถาคตกายมีสีเขียว หรือพรรณนาว่าเขียว หรือชี้แสดงว่าเขียว
หรือเหมือนสีเขียว ฯ มีสีเหลือง หรือพรรณนาว่าเหลือง หรือชี้แสดงว่าเหลือง หรือเหมือนสีเหลือง
ฯ มีสีแดง หรือพรรณนาว่าแดง หรือชี้แสดงว่าแดง หรือเหมือนสีแดง ฯ มีขาว หรือพรรณนาว่า
ขาว หรือชี้แสดงว่าขาว หรือเหมือนสีขาว ฯ มีสีแดงสด (แดงเลือดนก) หรือพรรณนาว่าแดงสด
หรือชี้แสดงว่าสีแดงสด หรือเหมือนสีแดงสด ฯ มีสีเหมือนแก้วผลึก (สีใส) หรือพรรณนาว่า
แก้วผลึก หรือชี้แสดงว่าแก้วผลึก หรือเหมือนแก้วผลึก ฯ เป็นไฟ หรือพรรณนาว่าไฟ หรือชี้
แสดงว่าไฟ หรือเหมือนไฟ ฯ หรือเปรียบก่อนเนยใส หรือพรรณนาว่าเนยใส หรือชี้แสดงว่า

²⁵⁴ จาเสสา มาจาก จ + อเสสา ในที่นี้เป็นอนุประโยค ข-ต ซึ่งไม่ควรมี จ มาอยู่ในอนุประโยค จึงไม่
แปล จ ไว้ด้วย

เนยใส หรือเหมือนเนยใส ๆ เป็นทองคำ หรือพรรณนาว่าทองคำ หรือชี้แสดงว่าทองคำ หรือเหมือนทองคำ ๆ เป็นไพฑูรย์ หรือพรรณนาว่าไพฑูรย์ หรือชี้แสดงว่าไพฑูรย์ หรือเหมือนไพฑูรย์ ๆ เป็นสายฟ้า หรือพรรณนาว่าสายฟ้า หรือชี้แสดงว่าสายฟ้า หรือเหมือนสายฟ้า ๆ เป็นพรหม หรือพรรณนาว่าพรหม หรือชี้แสดงว่าพรหม หรือเหมือนพรหม ๆ เป็นเทวดา หรือพรรณนาว่าเทวดา หรือชี้แสดงว่าเทวดา หรือเหมือนเทวดา ๆ คู่ก่อนกุมาร ด้วยประการดังนี้แล ภายของพระตถาคต บริสุทธิ ไม่พึงคิดแม้ด้วยนิमितทั้งหมด แสดงถึงสิ่งที่ควรคิดน้อย ด้วยความสำเร็จแห่งรูปกาย ๆ ไม่ใช่ทำได้ง่ายที่โลกแม่พร้อมทั้งเทวโลกจะกำหนดถือเอาประมาณ ของกายได้ นอกจากว่า กายเป็นสิ่งไม่พึงคิด ไม่พึงประมาณ โดยอาการทั้งปวง ๆ

ทราบว่าลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้กัณฑ์คาถาเหล่านี้ในเวลานั้นว่า

(หากจะ) มีการชี้แสดงความรู้จักผู้ในโลกราคูทั้งหลายว่า มีผู้อยู่เท่าใด มีน้ำในบ่อน้ำทะเลสาบสระน้ำและสมุทรอยู่เท่าใด บุคคลย่อมหาที่สุดของสิ่งเหล่านั้น ว่า “มีประมาณประมาณเท่านี้” ไม่ได้ ๆ (26)

อาจวัดน้ำจากทะเลด้วยปลายขนทรายได้ (แต่) พระโลกนาถไม่ได้ประกาศ อุปมาว่าเป็นสิ่งควรวัด (เพราะว่า) หยาดน้ำเป็นสิ่งประมาณไม่ได้ เหมือนประมาณ ๆ (27)

เราเห็นสิ่งที่มากกว่านั้นของสัตว์หนึ่ง มีความเกิดขึ้นแห่งจิตที่นุ่มไป เพื่อรู้ทั่วถึงในกาลมิใช่หนึ่ง ๆ (28)

เราแสดงการพรรณนาสิ่งที่มีอยู่จริงของความเป็นอาตมาเหล่าใด ความอดทน ต่ออุปมาข้อมมีต่อการพรรณนาเหล่านั้น สำหรับเราผู้น้อมไปเพื่อสัตว์ทั้งหมด ๆ (29)

อนึ่ง การแสดงการพรรณนาอันเช่นนี้ข้อมมีด้วยการทำนิमित ไครๆ อาจรู้ ความวิเศษอันเช่นนี้ของเราผู้เป็นพุทธเจ้าได้ ๆ (30)

พระพุทธรเจ้าทั้งหลาย ปราศจากนิमित มีขึ้นจากธรรมกาย ก็เพราะเหตุนี้ พระพุทธรเจ้าทั้งหลาย จึงเป็นสภาพลิกซึ่ง ไม่มีประมาณ เป็นอจินไตย ๆ (31)

พุทธกายของพระพุทธรเจ้าผู้เป็นอจินไตย เป็นสิ่งควรคิดเพียงน้อย เพราะว่ กายเหล่านั้นที่ถูกอบรมด้วยธรรมกายเป็นอจินไตย ๆ (32)

กายของพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย เป็นสิ่งที่ไครๆ ไม่ควรนึกคิด(เอาเอง)แม้ด้วยจิต จริงอย่างนั้น เขาข้อมหาประมาณของกายนั้นไม่ได้เลย ๆ (33)

เพราะว่าธรรมเหล่านั้นที่พระพุทธรเจ้าทรงบำเพ็ญมาตลอด โภกีกลับเป็นสิ่งไม่มีประมาณ ด้วยเหตุนี้ กายของเรา ที่นิพพานแล้ว (หรือ) ที่ส่องสว่าง จึงเป็นอจินไตย ๆ (34)

สิ่งที่สัตว์ทั้งปวงไม่ควรยึดถือ ย่อมไม่ถูกถือเอาโดยประมาณทั้งหลาย
จริงอย่างนั้น กายของพระพุทธเจ้า เป็นสิ่งไม่มีประมาณ เป็นอจินไตย ฯ (35)

การประมาณถูกกำหนดแล้วในที่นั้นด้วยธรรมทั้งหลายอันไม่มีประมาณ
พระพุทธเจ้าทรงไม่ถูกกำหนดด้วยธรรมทั้งหลายที่ไม่กำหนดแล้ว ฯ (36)

ประมาณ(คนทั่วไป)กล่าว(กับสิ่งที่)กำหนดได้ ไม่มีประมาณกล่าว(กับสิ่งที่)
กำหนดไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้า กำหนดไม่ได้ ปราศจากการกำหนด จึงเป็น
อจินไตย ฯ (37)

ใครๆ ไม่สามารถกำหนดอากาศที่ไม่มีประมาณได้นั้นใด กายของพระพุทธเจ้า
ก็เช่นนั้น พึงเห็นเสมอด้วยอากาศ ฯ (38)

ชนเหล่าใดรู้จักกายอย่างนี้ ชนเหล่านั้นรู้จักชินาตมาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ชนแม้เหล่านั้น จักเป็นพระพุทธเจ้าผู้โลกนาถ ผู้เป็นอจินไตย ฯ (39)

ปริวรรตที่ 22 ชื่อว่า ตลาคตกายนิรเทศปริวรรต ในศรีสมาธิราช
จบแล้วด้วยประการฉะนี้ ฯ

ปริวรรตที่ 23 ตลาคตจินตนิรเทศปริวรรต ฯ
(ว่าด้วยนิรเทศที่เป็นอจินไตยของพระตลาคต)

ดูก่อนกุมาร เพราะเหตุนี้ ในบัดนี้ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ใด มุ่งหวังว่า เราจะทำให้
แจ้งประติสัมมิทา 4 ได้อย่างไร ฯ 4 อะไรบ้าง ? คือ อรรถประติสัมมิทา ธรรมประติสัมมิทา
นิรุกติประติสัมมิทา ประติภาณประติสัมมิทา ฯ เราจะทำให้แจ้งประติสัมมิทา 4 เหล่านี้ ดูก่อนกุมาร
พระโพธิสัตว์มหาสัตว์นั้น พึงเรียนเอาเล่าเรียน ทรงจำ กล่าว บอก แสดง สาธยาย ภาวนา สมาธิ
และพึงประกาศแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร และพึงเป็นผู้ตามประกอบภาวนา ฯ ดูก่อนกุมาร ในข้อนี้
ธรรมประติสัมมิทาเป็นไฉน ? ดูก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์ย่อมศึกษาธรรมประติสัมมิทาเหล่านี้
นี้ว่า การกล่าวถึงรูปมีเท่าใด การกล่าวพรรณนาคุณของพระตลาคตก็มีเท่านั้น ฯ เวทนา สัญญา
และสังสการก็อย่างนั้น ฯ ดูก่อนกุมาร การกล่าวถึงวิญญูณมีเท่าใด การกล่าวพรรณนาคุณของ
พระตลาคตก็มีเท่านั้น ฯ ดูก่อนกุมาร ก็ด้วยประการฉะนี้ การกล่าวพรรณนารูปจึงไม่มีกำหนด
ไม่มีที่สิ้นสุด ฯ การกล่าวพรรณนาถึงพระตลาคต จึงเป็นอจินไตยอย่างนั้น ฯ เวทนา สัญญาและ
สังขารก็อย่างนั้น ฯ ก็ด้วยประการฉะนี้ การกล่าวถึงวิญญูณ จึงไม่มีที่สิ้นสุด ไม่มีที่สิ้นสุดรอบ
เป็นอจินไตย ฯ การกล่าวพรรณนาพระตลาคต เป็นอจินไตยอย่างนี้ ฯ

ดูก่อนกุมาร ก็ด้วยประการฉะนี้ โทษในสิ่งที่ เป็นสังขาร จึงเป็นสิ่งไม่มีประมาณ
นับไม่ได้ ฯ อานิสงส์ในนิรวาณ จึงเป็นสิ่งไม่มีประมาณ นับไม่ได้ ฯ การพรรณนาพระตลาคตเจ้า

จึงนับไม่ได้ ๑. คุณก่อนกุมาร ก็ด้วยประการฉะนี้ ชื่อของนิรวาณทั้งหลายมีเท่าใด การพรรณนาตลาคคก็มีเท่านั้น ๑. คุณก่อนกุมาร ก็ด้วยประการฉะนี้ ชื่อของนิรวาณทั้งหลาย จึงนับไม่ได้ ๑. การพรรณนาตลาคคจึงนับไม่ได้ ๑.

คุณก่อนกุมาร การกล่าวพรรณนาพระตลาคค 4 เหล่านี้ เป็นอจินไตย เป็นการกล่าวถึงอจินไตย ๑. 4 อะไรบ้าง ? คือ การกล่าวถึงสังขารเป็นอจินไตย ๑. การกล่าวถึงเสียงเป็นอจินไตย ๑. การกล่าวถึงสังกิเลสเป็นอจินไตย ๑. การกล่าวถึงความบริสุทธิ์เป็นอจินไตย ๑. คุณก่อนกุมาร การกล่าวพรรณนาตลาคค 4 เหล่านี้ เป็นอจินไตย เป็นการกล่าวถึงอจินไตย ๑. คุณก่อนกุมาร การกล่าวพรรณนาตลาคค 4 เหล่านี้ เป็นอจินไตย เป็นการแสดงถึงอจินไตย ๑. การกล่าวเหล่านั้นไม่ใช่สิ่งทำได้ง่ายเพื่อชี้แสดงด้วยการกำหนดที่สุทธรอบ ๑. 4 อะไรบ้าง ? นั่นคือหมวด 4 ๑. ฟังชี้แสดงโดยพิสดารอย่างนี้ ๑. คือ นัยแห่งโพธิสัตว์ทั้งหลาย 4 ประการ ๑. ยุคติ (เหตุผล) 4 ๑. ทวาร (ปุล) 4 ๑. นิรเทศ 4 ๑. โฆษะ 4 ๑. ทางแห่งคำพูด 4 ๑. ไวยาหาร 4 ๑. สังฆาภายะ (สิ่งที่ควรพูดแก่หมู่คณะ) 4 ๑. การไตร่ตรองชื่อ 4 ๑. การไตร่ตรองสิ่งที่เกิดแต่มนุ 4 ๑. คำตอบ 4 ๑. ทวาร (นปุล) 4 ๑. อักษร 4 ๑. อวตาร 4 ๑. บท 4 ๑. นิรหารบท 4 ๑. สุตรานตบท 4 ๑. จรยาบถ 4 ๑. อจินตยบถ 4 ๑. ตุลยบถ 4 ๑. อนันตบถ 4 ๑. อปรยันตบถ 4 ๑. อสังขยบถ 4 ๑. อปรเมยบถ 4 ๑. อปริมาณบถ 4 ๑. ชญาน 4 ๑. ชญานสังญะ 4 ๑. ชญานโคตระ 4 ๑. ปรติกาน 4 ๑. ปรติกานสังญะ 4 ๑. ปรติกานโคตร 4 ๑. สุตรานสังญะ 4 ๑. ปรติกานภณะ 4 ๑. สุตรานตนิรหาร 4 ๑. พาหุศรุตยโคตร 4 ๑. พุทธฐานะ 4 ๑. โพธิสัตว์ภิกษา 4 ๑. โพธิสัตว์โภจร 4 ๑. โพธิสัตว์ภระ 4 ๑. โพธิสัตว์ปรติกาน 4 ๑. มารคภาวนา 4 ๑. เกลศประหาณ 4 ๑. อปายชหนะ 4 ๑. อชญานวิธมนะ 4 ๑. อวิทยาประหาณ 4 ๑. ทูโยปสมนะ 4 ๑. เทารมนัสยประหาณ 4 ๑. อุปายสังญชนนะ 4 ๑. ทฤษฏีประหาณ 4 ๑. อุปปันน-ปรีชญาน 4 ๑. อาตมทฤษฏีประหาณ 4 ๑. สัตวทฤษฏีประหาณ 4 ๑. ชิวทฤษฏีประหาณ 4 ๑. ปุทลทฤษฏีประหาณ 4 ๑. ภวทฤษฏีประหาณ 4 ๑. วัสดุประหาณ 4 ๑. อุปลัมภทฤษฏีประหาณ 4 ๑. การกล่าวเหล่านั้นไม่ใช่สิ่งทำได้ง่ายที่แสดงโดยกำหนดที่สุทธรอบ ๑.

ธารณมี 4 ๑. มี 4 อะไรบ้าง ? คือ การกล่าววริภายสังขารทุกอย่าง อันไม่มีที่สิ้นสุด ๑. สิ่งที่เป็นชญานในสังขารนั้นนี้เป็นธารณี่หนึ่ง ๑. การกล่าววริภายเสียง อันไม่มีที่สิ้นสุด ๑. สิ่งที่เป็นชญานในเสียงนั้นนี้เป็นธารณี่ที่สอง ๑. การกล่าววริภายสังกิเลส อันไม่มีที่สิ้นสุด ๑. สิ่งที่เป็นชญานในสังกิเลสนั้นนี้เป็นธารณี่ที่สาม ๑. การกล่าวคุณและอนิสงส์ของความบริสุทธิ์ อันไม่มีที่สิ้นสุด ๑. สิ่งที่เป็นชญานในความบริสุทธิ์นั้นนี้เป็นธารณี่ที่สี่ ๑. ธารณี่มี 4 เหล่านี้ ๑. คุณก่อนกุมาร ก็ด้วยประการฉะนี้ ธารณี่อันใด ชญานก็อันนั้น ธรรมก็อันนั้น ๑. ก็ด้วยประการฉะนี้ ธรรมประตีสัม-วิทาย่อมมีด้วยธรรมและชญาน ๑.

ประโยชน์อันใดที่มีในธรรมและชญาณ ประโยชน์อันนี้ท่านเรียกว่า อรรถประวัติสัมวิทา
 ๑ ความพอใจอันใดที่มีในธรรมและชญาณ ความพอใจนี้เรียกว่า นิรุกติประวัติสัมวิทา ๑ การเทศนา
 ด้วยโวหาร การบอก บัญญัติ ประกาศ แต่งตั้ง พิจารณา คบ ทำให้ง่าย ความมีคำพูดไม่ติดขัด
 ความมีคำพูดไม่หนวกไม่ใบ้ ความมีคำพูดไม่ตื้นกลัว นี้เรียกว่า ปรตธานประวัติสัมวิทา ๑

ทราบว่ามีพระภาคเจ้า ได้ตรัสคาถาเหล่านี้ในเวลานั้นว่า

ความรู้มีประมาณเท่าใด การบัญญัติรูปของพระพุทธเจ้าก็มีประมาณเท่านั้น
 การบัญญัติรูปมีเท่าใด การกล่าวถึงรูปก็มีประมาณเท่านั้น ๑ (1)

การกล่าวถึงรูปมีเพียงใด ชื่อของศีลก็มีเพียงนั้น ชื่อของศีลมีเพียงใด ชื่อของ
 พระพุทธเจ้าก็มีเพียงนั้น ๑ (2)

ชื่อของพระพุทธเจ้ามีเพียงใด ชื่อของสัตว์ก็มีเพียงนั้น เราย่อมรู้ชื่อ
 มีประมาณเท่านี้ของสัตว์หนึ่ง ๑ (3)

เราประกาศไว้ก่อนแล้วถึงการกล่าวถึงชื่อเหล่าใดว่า มีจำนวนไม่สิ้นสุด
 ชื่อของศีล ชื่อของพระพุทธเจ้า และชื่อของสัตว์ (ก็มีจำนวนเท่านั้น มีเสมอกัน ๑ (4)

โทษในเพราะสิ่งที่เป็นสังขารมีประมาณเท่าใด คุณในนิรวาณก็มีประมาณ
 เท่านั้น เราประกาศพรรณนาพระพุทธเจ้ามีประมาณเท่านั้นไว้เป็นข้ออุปมา ๑ (5)

เราแสดงความเกิดขึ้นแห่งจิตของสัตว์ทั้งหมดไว้ว่า มีประมาณเท่าใด รัศมี
 จากขนเส้นหนึ่งของพระ โลกนาถ ก็มีประมาณเท่านั้น ๑ (6)

ชื่อและความน้อมใจของสัตว์ทั้งหมด มีประมาณเท่าใด เรากล่าวพรรณนา
 ส่วนประกอบของเสียงของพระเจ้าจอมคน มากกว่านั้น ๑ (7)

ชื่อเหล่าของสัตว์ทั้งหมดที่เราแสดงแก่สัตว์หนึ่ง ชื่อเหล่านั้นของสัตว์หนึ่ง
 เราแสดงไว้แก่สัตว์ทั้งหมด ๑ (8)

ความยอดเยี่ยมของประวัติสัมวิทาทั้งหลายนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว
 นิรเทศแห่งชื่ออันไม่สิ้นสุด มีเพราะเหตุแห่งพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ๑ (9)

ผู้ปรารณาก็พึงกล่าวถ้อยคำเป็นพระสูตรหลายโกฏิไม่มีที่สิ้นสุด พึงประกาศ
 พระสูตรนี้ให้เป็นไป ไม่ท้อถอย ๑ (10)

ผู้ไม่ติดขัด ย่อมกล่าวพระสูตรหลายโกฏิได้ในท่ามกลางบริษัท เขากล่าว
 ธรรมอันไม่มีที่สิ้นสุดอย่างนี้ เหมือนอากาศ (ที่ไม่มีที่สิ้นสุด) ๑ (11)

ชญาณสมบัติย่อมมีแก่พระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ผู้เป็นสัตว์บริสุทธ ผู้จิตใจมั่นคง
 เพราะเรียนเอาพระสูตรนี้ ด้วยประการนี้นั่นเอง ๑ (12)

บุคคลมีศรัทธา ประกาศนัยนี้ โดยประการเท่าใดๆ ความรู้ย่อมเจริญแก่เขา
โดยประการเท่านั้นๆ เหมือนต้นไม้เกิดที่ป่าหิมพานต์ ฯ (13)

ปริวรรตที่ 23 ชื่อว่า ตถาคตจินตยนิรเทศปริวรรต ในศรีสมาธิราช
จบแล้วด้วยประการดังนี้

ปริวรรตที่ 24 ประติสัมพิตวารปริวรรต

(ว่าด้วยการข้ามลงสู่ประติสัมพิตา)

ดูก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ เมื่อประพฤติในธรรมประติสัมพิตา ตามเห็นธรรม
ในธรรมทั้งหลาย ย่อมได้สัมชกสัมโพธิอันยอดเยี่ยม ดูก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ ตามเห็น
ธรรมในธรรมทั้งหลาย ย่อมไม่ตามเห็น โพธิเป็นอย่างอื่นไปจากรูป ฯ ย่อมไม่ประพฤติเพื่อโพธิเป็น
อย่างอื่นจากรูป ฯ ย่อมไม่แสวงหาโพธิเป็นอย่างอื่นจากรูป ฯ ย่อมไม่ฟุ้งไปเพื่อโพธิเป็นอย่างอื่น
นอกจากรูป ฯ ย่อมไม่ชักชวนสัตว์ทั้งหลายเพื่อโพธิเป็นอย่างอื่นจากรูป ฯ ย่อมไม่เห็นพระตถาคต
เป็นอย่างอื่นไปจากรูป ฯ ย่อมเห็นพระตถาคตว่า พระตถาคตมีความไม่พินาศไปแห่งรูปเป็นสภาพ
 ฯ ย่อมไม่เห็นอย่างนี้ว่า รูปเป็นอย่างหนึ่ง สภาพของรูปเป็นอีกอย่างหนึ่ง ฯ ย่อมไม่เห็นอย่างนี้ว่า
สภาพของรูปเป็นอย่างหนึ่ง พระตถาคตเป็นอีกอย่างหนึ่ง ฯ ทั้งสองอย่างคือ สภาพแห่งรูปอันใด
และพระตถาคตอันใด อันนี้เป็นธรรมดา ฯ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์เมื่อเห็นอย่างนี้ (ชื่อว่า)
ย่อมประพฤติในธรรมประติสัมพิตา ฯ พระโพธิสัตว์ย่อมไม่ตามเห็นด้วยดีซึ่งโพธิเป็นอย่างอื่นจาก
เวทนา..เป็นอย่างอื่นจากสัญญา.. เป็นอย่างอื่นจากสังขาร.. เป็นอย่างอื่นจากวิญญาณ ฯ ย่อมไม่
ประพฤติเพื่อโพธิเป็นอย่างอื่นจากวิญญาณ ฯ ย่อมไม่แสวงหาโพธิว่าเป็นอย่างอื่นจากวิญญาณ ฯ
ย่อมไม่ฟุ้งไปเพื่อโพธิเป็นอย่างอื่นจากวิญญาณ ฯ ย่อมไม่ชักชวนสัตว์ทั้งหลายเพื่อโพธิเป็นอย่างอื่น
จากวิญญาณ ฯ ย่อมไม่เห็นพระตถาคตว่าเป็นอย่างอื่นจากวิญญาณ ฯ ย่อมเห็นพระตถาคตว่า
พระตถาคตมีความไม่พินาศไปแห่งวิญญาณเป็นสภาพ ฯ ย่อมไม่เห็นอย่างนี้ว่า วิญญาณเป็น
อย่างหนึ่ง สภาพของวิญญาณเป็นอีกอย่างหนึ่ง ฯ ย่อมไม่เห็นอย่างนี้ว่า สภาพของวิญญาณเป็น
อย่างหนึ่ง พระตถาคตเป็นอีกอย่างหนึ่ง ฯ สองสิ่งคือ สภาพของวิญญาณอันใดและพระตถาคต
อันใด อันนี้เป็นธรรมดา ฯ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์เมื่อเห็นอย่างนี้ (ชื่อว่า) ย่อมประพฤติ
ในธรรมประติสัมพิตา ฯ

ทราบว่ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสสถาธาเหล่านี้ในเวลานั้นว่า

โพธิทรงแสดงด้วยรูป รูปทรงแสดงไว้เพื่อโพธิ ธรรมอันยังทรงแสดงด้วย
ศัพท์ที่แตกต่างกัน ฯ (1)

รูปยอดเยี่ยมโดยศัพท์และลึกซึ้งโดยสภาวะ รูปและโพธิเป็นสิ่งเสมอกัน ทั้งสองนั้นหาความต่างกันไม่ได้ ฯ (2)

นิรวาณ เป็นสิ่งลึกซึ้ง ประภาศไม่ได้ด้วยศัพท์ ฉันใด นิรวาณยอม(หา)ไม่ได้ และศัพท์นั้นก็(หา)ไม่ได้ ฉันนั้น ฯ (3)

อนึ่ง แม้ศัพท์และนิรวาณทั้งสองนั้นก็(หา)ไม่ได้ นิรวาณทรงประกาศไว้ ดีแล้วในธรรมทั้งหลายอันเป็นศูนย์อย่างนี้ ฯ (4)

นิรวาณ ความดับ ถูกกล่าวไว้ แต่นิรวาณยอม(หา)ไม่ได้ เหมือนกับความไม่ เป็นไปแห่งธรรมทั้งหลาย สิ่งที่มีภายหลังเป็นเช่นใด สิ่งที่มีในก่อนก็เป็นเช่นนั้น ฯ (5)

ธรรมทั้งหมดเป็นสิ่งเสมอเหมือนกับนิรวาณ โดยสภาวะ ผู้ที่ปากเพียรในคำ สอนของพระพุทธเจ้า ย่อมเป็นผู้รู้โดยว่ามีสาระที่ไม่แตกต่างกัน ฯ (6)

ชนเห็นกายของพระพุทธเจ้าแล้วจึ้กล่าวว่า เราเห็นพระนรกแล้ว แต่ว่าเรา อันใครๆ ไม่อาจเห็นได้ด้วยรูปกาย ฯ (7)

ลักษณะแห่งรูปเป็นเช่นใด สภาวะแห่งรูปก็รู้ว่าเป็นเช่นนั้น กายของเรา ถูกแสดงด้วยความรู้จักสภาวะแห่งรูป ฯ (8)

ความรู้สัณขันธ์ 5 เป็นลักษณะแห่งธรรมของเรา เพราะรู้สภาวะแห่งธรรม ทั้งหลาย เรจึงตั้งมั่นอยู่ในธรรมกาย ด้วยประการฉะนี้ ฯ (9)

เราผู้แล่นลงไปนในธรรมกาย แสดงธรรมแก่สัตว์ทั้งหลาย อนึ่ง ใครๆ ไม่สามารถกล่าวถึงธรรมคาของพระพุทธเจ้าทั้งหลายด้วยวาจา ฯ (10)

เมื่อไม่รู้ณนี้ ชนเหล่านั้น ได้ฟังศัพท์ว่าพุทธแล้วจึ้กล่าวว่าด้วยมาตรว่า เลียงกล่าวว่าเราเห็นพระนรกแล้ว ฯ (11)

ความจำภพได้ยอมคลาดไปสำหรับคนผู้ละความจำทั้งหมด การเห็น พระศาสดาย่อมไม่มีแก่คนผู้จำศัพท์ได้เลย ฯ (12)

ผู้ใดรู้จักศุนยตา ผู้นั้นยอมรู้จักลักษณะแห่งรูปอันเช่นนี้ อนึ่ง ศุนยตาถูกกล่าว ไว้เป็นอย่างหนึ่ง ความเป็นสภาวะแห่งรูปถูกกล่าวไว้เป็นอีกอย่างหนึ่งก็หาไม่ ส่วนผู้ใดรู้จักรูป ผู้นั้นยอมรู้จักศุนยตา ฯ (13)

ผู้ใดรู้จักศุนยตา ผู้นั้นยอมรู้จักลักษณะแห่งรูปอันเช่นนี้ และผู้นั้นเป็นผู้ที่มาร หลายโกฏฐิไม่สามารถให้พ่ายแพ้ได้ ฯ (14)

ก็ผู้ใดรู้จักรูป ผู้นั้นยอมรู้จักศุนยตา ผู้ใดรู้จักศุนยตา ผู้นั้นยอมรู้จักนิพพาน ฯ (15)

ผู้ไม่รู้คตินี้ เป็นคนเสื่อมแล้ว โลกจัด เข้าใจ(ผิดใน)สิ่งที่มีชัฏภาวะว่าเป็นภาวะ และเข้าใจ(ผิดใน)สิ่งที่เป็นภาวะว่าเป็นอภาวะ ฯ (16)

บุคคลถูกชื่อเสียงและลาภหลอกลวง(ให้มัวเมา) จึงเสื่อมจากศาสนาของเรา เข้าใจว่าได้ผลในสิ่งที่ไม่ใช่ จึงว่างเปล่าจากทรัพย์อันเป็นของสมณะ ฯ (17)

บุคคลผู้เกียจคร้านและมีความเพียรต่ำ จึงไม่ดำรงอยู่ในศีลสกันธ์ อนึ่ง พวกเขาจักถูกขี้นกล่าววว่า นั่นไม่ใช่คำสอนของพระพุทธเจ้า ฯ (18)

บางคนจักกล่าวอย่างนี้ว่า พวกเราปรารถนาโพธิ แต่เป็นผู้ไม่ฝึก และไม่นำพา (ที่จะ) เคารพคนอื่น ๆ ฯ (19)

พวกเขาจักเป็นผู้ต้องการชื่อเสียง และไม่ตั้งอยู่ในธรรม จักมีความปรารถนา ในอันแสวงหาความรู้และลาภ อย่างนี้ ฯ (20)

จักเป็นผู้ต้องการลาภ เป็นนักคิดในที่ประชุม ถูกความมัวเมาและความประมาทครอบงำ ต้องการ(เฉพาะ)ลาภและสักการะ ฯ (21)

พวกเขาผู้แสวงหาความรู้และลาภ ติดในลาภและสักการะ จักทำสอุป วิหาร มัวเมาในสตรีของตระกูล ฯ (22)

อนึ่ง เป็นผู้ปล่อยใจไปในความโลก ปล่อยใจไปในกามตัณหา จักอยู่ในวิสัย แห่งมาร ทำอย่างที่ถูกหัตถ์ทำ ฯ (23)

จักแสดงกามอันมีอุปมาด้วยกองไฟแก่คฤหัสถ์ทั้งหลาย แต่จักเข้าไปหา คฤหัสถ์ทั้งหลายแล้วประทุษร้ายตระกูลเหล่านั้น ฯ (24)

อนึ่ง จักเป็นคฤหัสถ์ผู้รู้พร้อมซึ่งศาสดาในคฤหัสถ์เหล่านั้น และจัก ประทุษร้ายบุตรและภรรยาของคฤหัสถ์เหล่านั้นผู้อยู่ปราศแล้ว ฯ (25)

ชนเหล่าใดจักทำการอนุเคราะห์แก่พวกเขาด้วยข้าวและน้ำ ชื่อนั้นจักเป็น ความรู้พร้อมซึ่งภรรยาในบุตรและภรรยาทั้งหลาย ของเขาเหล่านั้น ฯ (26)

เขาเป็นคฤหัสถ์ จักเป็นผู้ลุ่มหลงในภรรยาของตน หามิได้ โดยเหตุที่ เขาเหล่านั้นบวชแล้วลุ่มหลงในภรรยาของคนอื่นทั้งหลาย ฯ (27)

เราแสดงข้อศึกษาใดสำหรับคฤหัสถ์ทั้งหลายผู้มีผ้าขาวเพราะการศึกษา การศึกษานั้นจักไม่มีแก่ภิกษุเหล่านั้นในกาลนั้น ฯ (28)

พวกเขาจักทำการบูชาแก่เราด้วยกลอง (หน้าเดียวขนาดใหญ่) สังข์ กลอง อนึ่ง การบูชาอันยอดเยี่ยมคือการปฏิบัติในใจ จักไม่มี ฯ (29)

ภิกษุเหล่านั้นมีใจของตน เป็นผู้ทุศีล เห็นภิกษุผู้ตั้งมั่นอยู่ในศีล จักพากัน กล่าวอย่างนี้ว่า พวกเราทั้งหลายแม้เหล่านั้นเป็นผู้เช่นใด ฯ (30)

ภิกษุเหล่านั้น ผู้ที่คิดแต่เรื่องชั่ว ได้ยินการพรรณนาถึงศีล ก็จะลุกขึ้น
กล่าวว่า นั่นไม่ใช่สิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ฯ (31)

ก็ หิริจักไม่มี ทริพยอันเป็นของสมะของภิกษุเหล่านั้นเสียหายแล้ว
ถูกหักท้วงแล้ว ก็คัดค้านพุทธโศติด้วยคำอันไม่จริง ฯ (32)

ภิกษุเหล่านั้นมีจิตพยาบาทแล้ว ทั้งคำสอนของพระพุทธเจ้า และคัดค้านธรรม
จักอยู่ในอเวจี(นรก) ฯ (33)

เราไม่(เคย)ได้ฟังและไม่(เคย)ได้เห็น ว่า คนผู้ดำรงอยู่ในพาลธรรม มีความ
ประพฤตินั้น จักได้รับพุทธชญาณ ฯ (34)

ในเวลาทีภิกษุเหล่านั้นพูดโกหกก็จะมีกรพูดโอ้อวด เราย่อมรู้ เพราะความรู้
ทั้งหมดย่อมมีแก่เราในข้อนั้น ฯ (35)

ถ้าเราฟังพูดถึงข้อผิดพลาดของภิกษุเหล่านั้นว่ามีมากเพียงใดก็ต้องพูดตลอด
กลับ (เวลาเพียงเท่านั้นจะ)อธิบายได้สักเท่าใดถึงภิกษุเหล่านั้นผู้ปฏิญญาว่า(ตนเป็น)
พระโพธิสัตว์ (แต่ไม่ปฏิบัติตนเพื่อเป็นพระโพธิสัตว์จริงๆ) ฯ (36)

ดูก่อนกุมาร ภิกษุเหล่านั้นจักมีความคิดว่า บาป (และ) สิ่งที่ไม่ควรทำไม่มี
(เพราะฉะนั้น) เธออย่าทำความสนิทสนมกับภิกษุเหล่านั้น ในกาลภายหลัง ฯ (37)

เขาพูดด้วย เธอฟังพูด ฟังทำความเคารพในภิกษุเหล่านั้น ไม่ท้อถอย ฟังทำ
สักการะ เพราะเหตุแห่งโพธิอันเลิศ ฯ (38)

สอบถามพรรษาอันเลิศ ผู้ใดแก่กว่าเธอ ฟังทำความเคารพในผู้นั้น ให้อุทิศ
ด้วยศรัทธา ฯ (39)

ไม่เพียงเห็นความผิดพลาดของภิกษุเหล่านั้น ผู้ (ปฏิบัติ)วิปัสสนาที่ควงแห่งต้น
โพธิ ไม่เพียงให้เกิดความกระทบกระทั่ง ฟังมีไมตรีจิตในกาลทุกเมื่อ ฯ (40)

ผู้ใดเพียงเห็นโทษ ความผิดพลาด ของภิกษุผู้วิปัสสนาที่ควงไม้โพธิ ไม่เพียงให้
เกิดความกระทบกระทั่ง ฟังมีไมตรีจิตในกาลทุกเมื่อ ฯ (41)

ฟังมีหน้าคั่งพระจันทร์ ยิ้มแย้ม ในภิกษุผู้แก่และผู้ใหม่ ทักก่อน ขจัดมานะ
กล่าวหาญ ฯ (42)

ฟังทำการอนุเคราะห์ภิกษุเหล่านั้นด้วยจิรว และบิณฑบาต เธอฟังตั้งจิตไว้
อย่างนี้ว่า ภิกษุเหล่านั้นทั้งหมดจักเป็นพระนาค ฯ (43)

ถ้าภิกษุเหล่านั้นฟังแสวงหาเฉพาะซึ่งเธอ เพราะเหตุแห่งการให้ธรรม เธอฟัง
กล่าวก่อนว่า เราไม่ได้ศึกษาอย่างกว้างขวาง ฯ (44)

เธอผู้รู้แจ้ง เป็นบัณฑิต ฟังกล่าววาจากอย่างนี้กะท่านผู้มีอายุว่า ข้าพเจ้าอาจกล่าวต่อหน้าท่านผู้รู้มากได้อย่างไร ฯ (45)

ไม่ฟังค่วนกล่าว แต่ฟังตรวจดู(บท)ภาษาณะ²⁵⁵ ถ้าเข้าใจชัด(บท)ภาษาณะ แม่เขาไม่ขอร้องก็ฟังแสดง(เสียเอง) ฯ (46)

ถ้าเธอเห็นว่าภิกษุทุศีลอยู่กันมากในบริษัท เธออย่ากล่าวถึงธรรมเป็นเครื่องขัดเกลา (เช่นเรื่องศีล) ฟังกล่าวเรื่องทาน ฯ (47)

หรือถ้าฟังมีภิกษุผู้มีความปรารถนาน้อย บริสุทธิ์ ดำรงมั่นอยู่ในศีล เธอฟังทำไมตรีจิตให้เกิดขึ้นแล้วกล่าวถ้อยคำเกี่ยวกับความขัดเกลา ฯ (48)

ถ้าภิกษุผู้มีความปรารถนาข้าน้อย ผู้มีศีลมีมาก ในกาลนั้นเธอเป็นผู้ได้พวกแล้วฟังกล่าวพรรณนาศีล ฯ (49)

เธอรู้จักบริษัทก่อนแล้วถ้าเป็นผู้บริสุทธิ์ในกาลนั้น ประกาศกุศลธรรมแก่ภิกษุเหล่านั้นทั้งหมด ฯ (50)

ฟังประกาศทาน ศีล กษานติ วิริยะ ฌยาน และศรุตะ ฟังพรรณนา ฟังกล่าวความยินดี ความปรารถนาข้าน้อยและความขัดเกลา ในกาลนั้น ฯ (51)

ฟังกล่าวพรรณนาธรรมเหล่านี้คือการอยู่ในป่า ความสุขในฌยาน การเว้นการอยู่เป็นคณะ เพราะเมื่อเป็นอย่างนั้น เธอฟังมีความสุข ฯ (52)

ไม่ฟังเว้นการอยู่ป่า ไม่มีศีลเป็นอย่างยิ่ง (อย่าหยุดแค่การรักษาศีล) ฟังหลีกเร้นอยู่(อย่างสงัดกายสงัดใจ) ไม่มีทานเป็นอย่างยิ่ง ฯ (53)

อนึ่ง ตั้งอยู่ในกองศีลแล้ว ฟังได้รับความเป็นพหูสูต เมื่อแสวงหาสมาธินี้ ฟังบูชาผู้ทรงไว้ซึ่งศาสตร์ ฯ (54)

เมื่อแสวงหาสมาธิอันสงบ ฟังทำการบูชาพระพุทธเจ้าด้วยฉัตร ธงชัย ธงแผ่นผ้า ของหอม มาลา และเครื่องลูบไล้ ฯ (55)

ฟังประกอบเพลงขับด้วยเครื่องดนตรีที่น่ายินดี ไม่เกียจคร้าน ไม่ทอดย ฟังบูชาธาตุของพระพุทธเจ้า ฯ (56)

ฟังบูชาพระนาถเจ้าด้วยทุกสิ่งเริ่มแต่ ของหอม ระเบียบ รูป เครื่องไล้ทา ท่อนผ้า เพราะเหตุแห่งพุทธชญาณ ฯ (57)

การบูชา อันไม่มีประมาณ เป็นอินไตย ย่อมมีเพียงใด เมื่อแสวงหาสมาธิอันสงบ ฟังทำการบูชาเหล่านั้นแก่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์เพียงนั้น ฯ (58)

²⁵⁵ บทภาษาณะ หมายถึงบทขยายความ การอธิบายความให้กระจ่าง คู่กันกับบทภาษนีย์ ซึ่งเป็นหัวข้อที่ตั้งไว้เพื่อขยายความ ดู พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, 173.

เป็นผู้ไม่อาศัย เมื่อแสวงหาความรู้อันไม่ติดขัด คือพุทธชญาณอันยอดเยี่ยม
 พึงให้ความเสมอกันแก่สัตว์ทั้งปวงโดยส่วนเดียว ฯ (59)

แม้เราเป็นผู้ไม่อาศัยแล้ว เมื่อแสวงหาสมาธิอันสงบนี้ ได้ทำการบูชาอันเป็น
 อจินไตยแก่พระพุทธเจ้าในกาลก่อนทั้งหลาย ฯ (60)

ความเกิดของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นสิ่งที่ได้ยาก ความเป็นมนุษย์เป็นสิ่งที่
 ได้ยาก ศรัทธา การบวช การอุปสมบท ในพระศาสนา เป็นสิ่งที่ได้ยาก ฯ (61)

ผู้ใดทำให้พระศาสดาทรงยินดีแล้ว น้อมจิตไปเพื่อโพธิ์ เชอผู้ตั้งอยู่ใน
 ปฎิญา อย่าพลาดในการปฏิบัติต่อท่านเหล่านั้น ฯ (62)

ผู้ใดทรงจำพระสูตรนี้ ในเมื่อกาลเป็นที่สิ้นไปปรากฏแล้ว พึงได้ปฏิภาณ
 โดยพลัน ถ้าพึงทรงจำเรื่องราวได้ ฯ (63)

เพียงทรงจำได้คาถาเดียวยังได้บุญเป็นอจินไตย ผู้ต้องการความรู้พึงทรงจำ
 พระสูตรทั้งหมด (ไว้ไม่ดีกว่า) หรือ ฯ (64)

ก็ผู้ใดไม่ทอดยงยั้งบูชาสัตว์ทั้งหมดทั้งหลายผู้บรรลุปโพธิ์ ผู้ใดพึงทำ
 การอุปมาด้วยสัตว์ในกาลปี ด้วยความเคารพในกาลทุกเมื่อ ฯ (65)

ก็ผู้ใดพึงทรงจำแม้คาถาหนึ่งจากสมาธินี้ได้ บุญทั้งหมดอันเช่นก่อน
 ย่อมไม่ถึงเสียที่ 16 ฯ (66)

เราขอมรู้อานิสงส์ที่เป็นอจินไตยของผู้ที่ฟังสมาธินี้แล้วไม่ทำความหวัง
 ในสมาธินี้ ด้วยพุทธชญาณ ฯ (67)

ปริวรรตที่ 24 ชื่อปริตสังวิทวารปริวรรต ในศรีสมาธิราช

จบแล้วด้วยประการฉะนี้

ปริวรรตที่ 25 อนุโมทนาปริวรรต

(ว่าด้วยการอนุโมทนา)

ในลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกจันทรประภาผู้กุมารอีกว่า คุณก่อนกุมาร
 เพราะเหตุที่นั่นในบัดนี้ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ พึงเป็นผู้ฉลาดในอุบาย คุณก่อนกุมาร ก็พระโพธิสัตว์
 มหาสัตว์ จะเป็นผู้ฉลาดในอุบายได้อย่างไร คุณก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ในศาสนานี้
 พึงทำความเข้าใจว่าญาติให้เกิดในสำนักของสัตว์ทั้งหมด²⁵⁶ เข้าไปตั้งจิตว่าเป็นญาติในสำนักของ
 สรรพสัตว์ พึงอนุโมทนาสิ่งซึ่งเป็นกุศลมูลและกองแห่งบุญของสรรพสัตว์ทั้งหลาย อนุโมทนาของ

²⁵⁶ แปลตามสำนวนสันสกฤต แปลเอาความว่า พึงสร้างความเข้าใจว่าสัตว์ทั้งหมดเป็นญาติของตน

กุศลมูลและบุญของสัตว์ทั้งหมดทั้งหลาย 3 คิน 3 วันแล้วมอบ(บุญนั้น)ให้แก่สรรพสัตว์เหล่านั้น
 นั้นเองด้วยการเกิดความคิดที่มีความรอบรู้ทุกสิ่งเป็นอารมณ์(ของจิต) ฯ ด้วยกุศลมูลนั้น
 พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ยอมได้สมาธินี้โดยพลัน และยอมตรัสรู้สัมยัคสัมโพธิอันยอดเยี่ยมโดยพลัน

ทราบว่ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสคาถาเหล่านี้ในเวลานั้นว่า

สัตว์ทั้งหมดเป็นญาติของเรา กองบุญอันมากใดที่มีอยู่ในญาติทั้งหลาย
 เหล่านั้น เรา รู้ความคิดดังนี้จึงอนุโมทนาบุญนั้นตลอด 3 คิน 3 วัน ฯ (1)

เราอนุโมทนาชนผู้มีศีลหมดจดด้วยดี ชนผู้ไม่ทำบาปเพื่อประโยชน์แห่งชีวิต
 ชนผู้เป็นพระโพธิสัตว์ถึงพร้อมด้วยความน้อมใจมั่น เราอนุโมทนาชนผู้มีบุญ ฯ (2)

เราอนุโมทนาชนผู้มีความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า มีความเลื่อมใส
 ในพระธรรม มีความเลื่อมใสในพระสงฆ์เช่นเดียวกัน เราอนุโมทนาชนผู้มุ่งหวังโพธิ
 จึงทำการบูชาพระสุคตเจ้า ฯ (3)

เราอนุโมทนาชนผู้ไม่มีความเห็นว่าเป็นอาตมะ ไม่มีความเห็นว่าเป็นภาวะ
 และไม่มีความเห็นว่าเป็นชีวะ เราอนุโมทนาชนผู้ไม่มีความเห็นอันบาป ชนผู้เห็น
 ความว่างแล้วทำความยินดีให้เกิดขึ้น ฯ (4)

เราอนุโมทนาชนผู้ได้บรรพชาและอุปสมบทในพระศาสนาของพระสุคตเจ้า
 ชนผู้มีความปรารถนาน้อย สันโดษ อยู่ในป่า ผู้มีความประพฤติสงบ มีชยานเป็นโคจร
 ฯ (5)

เราอนุโมทนาชนผู้อยู่ในป่าผู้เดียว ไม่มีคนที่สอง เป็นเช่นกับนอแรดในกาล
 ทุกเมื่อ ชนผู้มีอาชีพวิสุทธ มีกิจน้อยในกาลทุกเมื่อ ชนผู้ไม่ทำการ โทกหกเพราะเหตุที่
 ความรู้ ฯ (6)

เราอนุโมทนาชนผู้ไม่มี(ความต้องการ)การสรรเสริญ ไม่มีความริษยา
 ไม่มีความอยากในตระกูลทั้งหลาย ผู้สะดุ้งในไตรชาตตลอดกาลเป็นนิตย์ ผู้ไม่ดิ้นขัด
 ท่องเที่ยวไปในโลก ฯ (7)

เราอนุโมทนาชนผู้ไม่มีกิเลส (คือมายา) ผู้กลัวแล้วในการเกิดในภพทั้งหมด
 ผู้ไม่ยึดมั่น มีจิตสงบ สมาธินั้นเป็นสิ่งที่เขาได้ไม่ยาก ฯ (8)

เราอนุโมทนาชนผู้เห็นคุณและโทษ เว้นการวิวาททั้งหมด เสพ(การอยู่ใน)ป่า
 อาศัยโคณ (ไม้ไผ่) ป่า มุ่งความหลุดพ้นเป็นสาระ เป็นบุตรของพระสุคต ฯ (9)

เราอนุโมทนาชนผู้อยู่ในป่า ไม่ยกตน ไม่ข่มคนอื่น เราอนุโมทนาชนผู้ไม่มี
 ความประมาท ชนผู้ไม่ประมาทในคำสอนของพระพุทธเจ้านี้ ฯ (10)

ธรรมอันมากที่เป็นฝ่ายแห่งธรรมเครื่องตรัสรู้มีอยู่เท่าใด ก็ความไม่ประมาทนี้ (นี่เอง)เป็นรากฐานแห่งธรรมทั้งหมดเท่านั้น พุทธบุตรผู้ไม่ประมาทแล้วในกาล ทุกเมื่อจะได้สมาธินี้โดยไม่ยาก ฯ (11)

(การได้)คำสอนของพระสุคตทั้งหลายเป็นการได้ขุมทรัพย์(ขั้นที่หนึ่ง) การได้บวชเป็นขุมทรัพย์ที่สอง การได้สัทธาเป็นขุมทรัพย์ที่สาม สมาธินี้เป็น ขุมทรัพย์ที่สี่ ฯ (12)

การที่บุคคลได้ฟังศุขตาอันเป็นธรรมที่จิตของพระพุทเจ้าคิดไปนี้แล้ว ไม่คัดค้านศุขตานั้น(นับว่า)เป็นการได้ขุมทรัพย์ (การมี)ปฏิภาณอันไม่มีที่สิ้นสุด (นับว่า)เป็นการได้ขุมทรัพย์ ธารณีเป็นขุมทรัพย์ที่หนึ่ง ฯ (13)

กุศลธรรมที่กล่าวไว้มีเท่าใด คือ สรุด ตยาคะ กษานตักมีเท่านั้น เพราะว่า ความไม่ประมาทนี้เป็นมูลของธรรมทั้งหมด การได้ขุมทรัพย์(อันเช่นนี้)พระสุคตเจ้า ทรงแสดงไว้แล้ว ฯ (14)

ชนผู้ไม่ประมาทในพระพุทธศาสนานี้ และชนผู้มีความตั้งมั่นโดยชอบ สมาธิ นี้ไม่ใช่สิ่งที่ชนเหล่านั้นได้โดยยาก ชนเหล่านั้น(นับว่า)เป็นผู้ใกล้ชิดในคำสอน ของพระพุทเจ้านี้ ฯ (15)

ปริวรรตที่ 25 ชื่อว่าอนุโมทนาปริวรรต ในศรีสมาธิราช
จบแล้วด้วยประการฉะนี้

ปริวรรตที่ 26 ทานานุสัมสาปริวรรต
(ว่าด้วยอานิสงส์ของท่าน)

ดูก่อนกุมาร เพราะเหตุนี้ในบัดนี้ เธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักไม่เป็นผู้ประมาท ดูก่อนกุมาร เพราะว่า พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ไม่ประมาทจะเป็นผู้ได้สัมชัคัมโพธิอันยอดเยี่ยม โดยไม่ยาก จะกล่าวอะไรถึงสมาธินี้เล่า ฯ ดูก่อนกุมาร ก็พระโพธิสัตว์มหาสัตว์จะเป็นผู้ ไม่ประมาทได้อย่างไร ? ดูก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ในพระศาสนานี้เป็นผู้มีศีลบริสุทธิ ฯ ดูก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์ผู้มีศีลบริสุทธิในพระศาสนานี้ย่อมเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว ฯ ดูก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ในพระศาสนานี้ย่อมเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ ฯ ดูก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์ มหาสัตว์ในพระศาสนานี้ เป็นผู้ไม่เว้นจากจิตอันเป็นมีความรู้สิ่งทั้งหมดในบารมี 6 ฯ ผู้นั้นจะมี อานิสงส์เหล่านี้ ฯ เธอจงฟังอานิสงส์เหล่านั้น คำนั้นเป็นสิ่งทำประโยชน์ให้สำเร็จ และจงกระใส่ใจ ด้วยดี ฯ เราจักกล่าวแก่เธอ ฯ ดูก่อนกุมาร อานิสงส์ 10 เหล่านี้ ย่อมมีแก่พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ ผู้น้อมไปในทาน ฯ 10 ประการอะไรบ้าง ? คือ เขาเป็นผู้ข่มกิเลสคือความตระหนี่ได้ ฯ หนึ่งจิตของ

เขาน้อมไปในตยาคะในกาลทุกเมื่อ ๆ อนึ่ง เขาย่อมถือเอาสาระของโกคะเพื่อสาธารณแก่ชนหมู่มาก ๆ อนึ่ง เขาย่อมเกิดในตระกูลทั้งหลายที่มีโกคะมาก ๆ อนึ่งเขาสักว่าเกิดแล้วย่อมมีจิตเพื่อตยาคะ ๆ อนึ่ง เขาเป็นที่รักของบริษัถ์ ๆ อนึ่ง เขาเป็นผู้แก้กัลา ไม่ตัวโง่ง ก้าวลงสู่(ท่ามกลาง)บริษัถ์ ๆ อนึ่ง เขามีเกียรติชื่อเสียงอันสง่างามจร ไปในทศใหญ่่น้อย ๆ อนึ่ง เขามีมือและเท้าอ่อนนุ่ม ตั้งอยู่ในพื้นเท้าที่เสมอ ๆ อนึ่ง เขาเป็นผู้ไม่เว้นขาดจากมิตรจึงามจนกว่าจะ(ได้)นั่งอยู่ที่ควงไม้โพธิ์ ๆ คู่ก่อนกุมาร อานิสงส์ 10 เหล่านี้ย่อมมีแก่พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้น้อมไปในทาน ๆ

ในลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตั้งนี้ว่า

เขาย่อมความตระหนี่ได้ และมีจิตมากไปด้วยตยาคะ เป็นผู้มีการรับเอา (เพื่อสาธารณประโยชน์)เป็นสาระ ย่อมเกิดในตระกูลที่รุ่งเรือง ๆ (1)

เขาพอสักว่าเกิดแล้วมีจิตเป็นไปเพื่อตยาคะเท่านั้น เขาเป็นที่รักของสัตว์ทั้งหลายและคฤหัสถ์และบรรพชิต ๆ (2)

อนึ่ง เขาเป็นผู้แก้กัลา ไม่เคอะเขินเข้าไปในบริษัท เขามีชื่อเสียงอันงดงาม (จรไป)ในบ้านและเมืองทั้งหลาย ๆ (3)

เขาย่อมมือและเท้าทั้งสองข้างอ่อนนุ่ม ซึ่งไม่ใช่จะได้โดยง่าย จะได้มิตรจึงามคือพระพุทธเจ้าและพระศรราว ก ๆ (4)

จิตคิดตระหนี่ไม่เกิดขึ้นเลย จิตของเขาข่มยินดีในตยาคะเป็นนิตย์ อนึ่ง เขาเป็นที่รักของสัตว์หลายโคฏี เหล่านี้เป็นอานิสงส์ของคนผู้ไม่ตระหนี่ ๆ (5)

เขาย่อมเกิดในตระกูลที่มีทรัพย์มาก เมื่อเกิดแล้วใจของเขาข่มยินดีในตยาคะ อนึ่ง เขามีการถือเอา(เพื่อสาธารณประโยชน์)เป็นสาระ ทำ(เช่นนั้น)อยู่ตลอดกาล เหล่านี้เป็นอานิสงส์ของคนผู้ไม่ตระหนี่ ๆ (6)

อนึ่ง เขาเป็นผู้แก้กัลาเข้าไปสู่บริษัท ชื่อเสียงอันดีงามของเขาแผ่ไปในทิศทั้งหลาย มือและเท้าของเขาอ่อนนุ่มทุกที่ที่เกิดเสมอ เหล่านี้เป็นอานิสงส์ของคนผู้ไม่ตระหนี่ ๆ (7)

เขาได้เห็นพระพุทธเจ้าและพระศรราวทั้งหลายจึงได้มิตรจึงามโดยไม่ยาก และเขาค้นเห็นแล้วมีความเลื่อมใสจึงบูชาท่านเหล่านั้น เหล่านี้เป็นอานิสงส์ของคนผู้ไม่ตระหนี่ ๆ (8)

ปริวรรตที่ 26 ชื่อว่าทานานุสังสาปริวรรต ในศรีสมาธิราช

จบแล้วด้วยประการฉะนี้

ปริวรรตที่ 27 ศิลนิเทศปริวรรต

(ว่าด้วยการชี้แจงเรื่องศีล)

ลูก่อนกุมาร อานิสงส์ 10 เหล่านี้ย่อมมีแก่พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้มีศีลบริสุทธิ ๆ 10 อะไรบ้าง ? คือ เขาย่อมทำชฎานให้บริสุทธิให้เต็มรอบ ๆ (ชื่อว่า) ย่อมศึกษาตามพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทั้งหลาย ๆ เขาย่อมไม่ถูกบัณฑิตทั้งหลายตำหนิ ๆ (ชื่อว่า) ไม่เคลื่อนจากปฎิญา ๆ (ชื่อว่า) ดำรงอยู่ในข้อปฏิบัติ ๆ (ชื่อว่า) หนีจากสังสาร ๆ เข้าใกล้นิรวาน ๆ ไม่มีปรยุตตานกิเลส²⁵⁷ อยู่ ๆ เขาย่อมได้รับสมาธิ ๆ และเป็นผู้ไม่ขัดสน ๆ ลูก่อนกุมาร อานิสงส์ 10 เหล่านี้แล ย่อมมีแก่พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้มีศีลบริสุทธิ ๆ

ในลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดังนี้ว่า

เขาผู้ดำรงอยู่ในศีลสกันธิ์ ย่อมทำชฎานให้เต็มบริบูรณ์ ย่อมศึกษาตามพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ไม่เป็นที่ตำหนิของบัณฑิตทั้งหลาย เป็นผู้แก้ตัวกล้าเนื่องนิตย์ ๆ

(1)

ไม่เคลื่อนจากปฎิญา ทั้งตั้งอยู่ในข้อปฏิบัติ ย่อมเข้าใกล้พระนิรวาน ย่อมหนีจากสังสาร ๆ (2)

เขาผู้ดำรงอยู่ในศีลสกันธิ์ ไม่มีปรยุตตานกิเลสอยู่ ย่อมได้สมาธิโดยพลัน ทั้งเป็นผู้ไม่ขัดสน ๆ (3)

อนึ่ง ชฎานของเขาย่อมเต็มรอบ ทั้งศึกษาตามพระตถาคตทั้งหลาย และบัณฑิตไม่ทำการนิทาผู้นั้น เพราะศีลของเขาบริสุทธิ์อย่างนั้น ๆ (4)

เขาผู้เป็นบัณฑิตย่อมไม่เคลื่อนจากปฎิญา เพราะเขาดำรงอยู่ในข้อปฏิบัติ อย่างนั้นย่อมเป็นผู้กล้าหาญ อนึ่ง เขาค้นเห็นสังสารที่มีโทษเป็นอนเก ย่อมหนีไปยังที่มีพระนิรวาน ๆ (5)

จิตของเขาไม่ถูกกิเลสกลุ่มุม เพราะเขาดำรงอยู่เฉพาะในพลังแห่งศีล(ถึง) เพียงนั้น เขาย่อมได้สมาธิอันปราศจากกิเลสเพียงดั่งเนินโดยพลัน เหล่านี้เป็นอานิสงส์ของผู้มีศีลบริสุทธิ ๆ (6)

²⁵⁷ กิเลสกลุ่มุมจติใจ บาลีว่า ปริยุฏฐานกิเลส เป็นการจำแนกกิเลสเป็น 3 ประเภท คือ 1.อนุสย-กิเลส ได้แก่กิเลสที่ตามนอนเนื่องอยู่ในสันดาน หมายความว่า กิเลสจำพวกนี้นอนสงบนิ่งอยู่ ยังไม่ได้ลุกขึ้นมาแสดงฤทธิ์ 2. ปริยุฏฐานกิเลส ได้แก่กิเลสที่เกิดอยู่ภายในใจ ลุกขึ้นมาแสดงฤทธิ์อยู่ในใจ ยังไม่ถึงกับแสดงออกมาทางวาจาหรือทางกาย ซึ่งตนเองจะรู้อยู่ในใจ และ 3. วิคิตกมกิเลส ได้แก่กิเลสที่แสดงตัวออกมาภายนอก กิเลสจำพวกนี้ได้ล่วงออกมาทางกายทวารหรือจิตวารอย่างเห็นได้ชัดเจนคือแสดงอาการให้คนอื่นเห็น

ปรีวรรตที่ 27 ชื่อว่าศีลนिरเทศปรีวรรต ในศรีสมาธิราช
จบแล้วด้วยประการฉะนี้ ฯ

ปรีวรรตที่ 28 ทศานุสัมสาปรีวรรต

(ว่าด้วยอานิสงส์ 10)

ลูกก่อนกุมาร อานิสงส์ 10 เหล่านี้ ย่อมมีแก่พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ดำรงมั่นในกษานติ มีปกติอยู่ด้วยไมตรี ฯ 10 อะไรบ้าง ? (คือ) ไฟไม่ไหม้ ฯ ศาสตร์ราฆ่าไม่ได้ ฯ ยาพิษไม่กล้ำกลายเขา ฯ ไม่จมน้ำตาย ฯ เทวดารักษา ฯ ได้รับร่างกายที่ประดับด้วยลักษณะ (32 ประการ) ฯ อนึ่ง เขาเปิดประตูแห่งทุกติไว้ได้หมด ฯ และเขาย่อมเกิดในพรหมโลก ฯ คืนและวันของเขาผ่านไปด้วยความสุข ฯ อนึ่ง ปรีดีและสุขย่อมไม่ละกายของเขา ฯ ลูกก่อนกุมาร อานิสงส์ 10 เหล่านี้ย่อมมีแก่พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ดำรงในกษานติ มีปกติอยู่ด้วยไมตรี ฯ

ในลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตั้งนี้ว่า

ไฟไม่ไหม้เขา ศาสตร์ราฆ่าไม่ได้ ยาพิษไม่กล้ำกลาย ไม่จมน้ำตาย ฯ (1)

อนึ่ง เทวดารักษาเขา เขามีลักษณะ 32 ประการ และเปิด(ประตู)ทุกติ เหล่านี้เป็นอานิสงส์แห่งกษานติ ฯ (2)

ความเป็นพรหม หรือความเป็นท้าวสักกะสำหรับเขาเป็นสิ่งที่ได้ไม่ยาก ย่อมอยู่เป็นสุขเนื่องนิตย์ มีความปรีดีอันเป็นอินใจได้ ฯ (3)

เขาไม่ถูกทำร้ายด้วยไฟ ศาสตร์รา หรือยาพิษ อยู่ในน้ำก็ไม่ตาย เทวดา นาค และยักษ์รักษา เหล่านี้เป็นอานิสงส์ของเขาผู้มีปกติอยู่ด้วยไมตรี ฯ (4)

ลักษณะ 32 ประการย่อมมีในกายของเขา วินิบาตไม่มีแก่เขาเลย อนึ่ง เขาจุติแล้วย่อมเข้าถึงพรหมโลก เหล่านี้เป็นอานิสงส์ของผู้ดำรงอยู่ในกษานติ ฯ (5)

คืนและวันของเขาผ่านไปด้วยความสุข กายของเขาถูกต้องปรีดีในกาลทุกเมื่อ เขาดำรงอยู่ในกำลังแห่งกษานติและเสารัตยะ เป็นบัณฑิตมีจิตเลื่อมใสในกาลทุกเมื่อ ฯ

(6)

ลูกก่อนกุมาร อานิสงส์ 10 เหล่านี้ย่อมมีแก่พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ปรารถนาความเพียร ฯ 10 อะไรบ้าง ? คือ เขาเป็นผู้ทำสำเร็จได้ไม่ยาก ฯ ย่อมได้ความกำหนดของพระพุทธเจ้า ฯ เป็นผู้ทีเทวดากำหนด²⁵⁸ ฯ อนึ่งครั้งได้ฟังแล้วธรรมทั้งหลายของเขาย่อมไม่เลือนหายไป ฯ ย่อมได้ธรรมที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อน ฯ ย่อมได้โคตรแห่งสมาธิ ฯ เป็นผู้มีความอาพาธน้อย ฯ อาหารของเขาย่อมย่อยดี ฯ

²⁵⁸ ปรี + ฤฤหฺ (ถือเอา) = ปรีฤฤหฺ ยึดถือ, กำหนดจับ น่าจะหมายถึงความใส่ใจ บทนี้อาจจะแปลว่า เทวดาใส่ใจ(เพื่อดูแลคุ้มครอง)

เป็นผู้มีอุปมาดั่งดอกบัว ไม่ใช่อุปมาดั่งสาก ฯ คู่ก่อนกุมาร อานิสงส์ 10 เหล่านี้ ย่อมมี
แก่พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ปรารถนาคติ ฯ

ในลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตั้งนี้ว่า

เขาเป็นผู้ทำกิจสำเร็จได้ไม่ยากในกาลทุกเมื่อ ไม่มีความเร่าร้อน เทวดารักษา
เขา และเขาย่อมเห็นพระพุทธเจ้าทั้งหลายโดยพลัน ฯ (7)

สิ่งที่ได้ฟังแล้วย่อมไม่เสื่อม สิ่งที่ยังไม่ได้ฟังย่อมมาปรากฏแก่เขา เขาย่อมทำ
ปณิธานให้เต็มบริบูรณ์ เหล่านี้เป็นคุณของผู้มีความเพียร ฯ (8)

เขาย่อมได้โคตรแห่งสมาธิ²⁵⁹ และความเจ็บป่วยย่อมไม่เกิดแก่เขา ข้าวและ
น้ำย่อยง่ายสำหรับเขา เขาย่อมไม่สิ้นหวัง ฯ (9)

เขาย่อมเจริญตามลำดับเหมือนอุบลกลางน้ำ พระโพธิสัตว์ย่อมเจริญด้วยธรรม
อันขาวอย่างนี้ ฯ (10)

อนึ่ง คตินและวันของเขาย่อมผ่านไปอย่างไร้ประ โยชน์ ผลอันเช่นนี้แลจักมี
แก่เขาในเวลาใกล้ตาย ฯ (11)

พระตถาคตผู้ปรารถนาคติ ทรงเรื่องรองโดยกัลป์เป็นอนเนก ทรงประกาศ
อานิสงส์เหล่านี้สำหรับพระโพธิสัตว์ผู้ประกอบด้วยความเพียร ฯ (12)

ชนผู้ปรารถนาคติแล้วย่อมทำกิจสำเร็จได้ไม่ยาก เป็นผู้อันพระชินเจ้า
ทั้งหลายกำหนดแล้ว แม้เทพทั้งหลายก็ทำความยินดีให้เกิดแก่เขา เขาจักได้พุทธโพธิ
โดยกาลไม่นาน ฯ (13)

อนึ่ง สิ่งที่เขาได้ฟังแล้วในกาลบางครั้งย่อมไม่เลื่อนไป เขาย่อมได้ธรรม
แม้มากขึ้นๆ ปฏิภาณอันมีประมาณยิ่งย่อมเจริญแก่เขา เหล่านี้เป็นอานิสงส์
ของผู้ปรารถนาคติแล้ว ฯ (14)

เขาย่อมได้โคตรแห่งสมาธิโดยพลัน อาหารย่อมไม่มีแก่เขาในกาลไหนๆ
เขาย่อมบริโภคโภชนะในที่นั้น โดยประการที่โภชนะถึงการย่อยโดยง่าย ฯ (15)

คตินและวันย่อมเป็นสุกัลปภัย²⁶⁰ สำหรับเขาผู้ปรารถนาคติ ไม่เกียจคร้าน
แม้โพธิ์ก็จักมีแก่เขาโดยกาลไม่นาน เพราะเขาเป็นผู้ประกอบด้วยพลังแห่งความเพียร
อย่างนั้น ฯ (16)

²⁵⁹ สมาธิโคตร โคตรแห่งสมาธิ โคตร หมายถึง วงศ์ตระกูล โคตรแห่งสมาธิหมายถึงสมาธิระดับ
ใดระดับหนึ่งในบรรดาระดับของสมาธิทั้งหมด ในบริบทนี้จึงหมายความว่า เขาเริ่มได้สมาธิ

²⁶⁰ สุกัลปภัยเป็นอุปมาโวหาร ตามศัพท์แปลว่าข้างขึ้น ตรงข้ามกับข้างแรม ข้างขึ้นหมายถึง
ความสำเร็จสว่างไสว ข้างแรมหมายถึงความหม่นหมองมืดมน

คุณอนกุมาร อานิสงส์ 10 เหล่านี้ ย่อมมีแก่พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้น้อมไปในชยาน ฯ
 10 อะไรบ้าง ? คือ เขาย่อมดำรงอยู่ในอาการ ฯ เทียวไปสู่ที่โคจร²⁶¹ ฯ ไม่เดือนร้อนอยู่ ฯ มีอินทรีย์
 คุ่มครองแล้ว ฯ เสวยปรีดี ฯ สัจจจากามทั้งหลาย ฯ ไม่อึดด้วยชยาน ฯ พ้นจากวิสัยแห่งมาร ฯ ดำรง
 อยู่ในพุทธวิสัย ฯ อบรมวิมุกติ ฯ คุณอนกุมาร อานิสงส์ 10 เหล่านี้ย่อมมีแก่พระโพธิสัตว์มหาสัตว์
 ผู้น้อมไปในชยาน ฯ

ในลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดังนี้ว่า

เขาไม่ใช่เป็นผู้ไม่มีมารยาท เขาดำรงอยู่ในมารยาท เทียวไปในเหมาะแก่
 การเทียวไป เป็นโยคี ละที่ไม่เหมาะแก่การเทียวไป(ที่โคจร) ฯ (17)

เป็นผู้อยู่อย่างไม่เดือนร้อนใจ คุ่มครองอินทรีย์ สारวมด้วยดี เสวยปรีดี
 เป็นผู้มีการเพ่งเล็งด้วยชยานเป็นโคจร ฯ (18)

เว้นจากกามตัณหา เสพสิ่งชื่อว่าชยาน เขาพ้นจากวิสัยแห่งมาร ดำรงอยู่ด้วยดี
 ในอารมณ์ที่พระพุทธเจ้าท่องเทียวไป (พุทธโคจร) ฯ (19)

เพราะว่า นี่เป็นความแตกต่างของพระโยคีผู้อยู่ในป่าเพียงผู้เดียว บ่มเพาะ
 วิมุกติ นั้นเป็นบท(อานิสงส์)ข้อที่ 10 ฯ (20)

เขาผู้พระโพธิสัตว์ดำรงอยู่ในมารยาท เว้นสิ่งที่ไม่ใช่มารยาททั้งปวง เว้นที่
 อโคจร ดำรงอยู่ในโคจร เหล่านี้เป็นอานิสงส์ของท่านผู้ประกอบด้วยสมาธิ ฯ (21)

ความเร่าร้อนย่อมไม่เกิดแก่เขาในกาลบางคราว ได้สัมผัสสุขอันอริยะ
 ปราศจากอามิส ในศาสนานี้ เป็นผู้เย็นทางกายและทางจิต เหล่านี้เป็นอานิสงส์
 ของผู้ประกอบด้วยสมาธิ ฯ (22)

เขาผู้คุ่มครองอายตนะแล้ว ย่อมอยู่ในป่า ความพึงชานยอมไม่มีแก่เขาในกาล
 ใดหน้ หนึ่ง เขาย่อมได้ความปรีดีอันปราศจากอามิสในป่านั้น เพราะเขาเป็นผู้สังค
 ทางกายอย่างนั้น ฯ (23)

เขาผู้ไม่แปดเปื้อน ไม่เศร้าหมองด้วยกามทั้งหลาย เพราะเขาเป็นผู้พ้นจากวิสัย
 แห่งมารอย่างนั้น เขาดำรงอยู่ในวิสัยแห่งพระตถาคตทั้งหลาย ความหลุดพ้นของเขา
 ย่อมถึงความแสรอบ ฯ (24)

คุณอนกุมาร อานิสงส์ 10 เหล่านี้ย่อมมีแก่พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ประพฤติในปรัชญา
 ฯ 10 อะไรบ้าง ? คือ มีการบริจาคสิ่งของของตนทั้งหมด และไม่คิดถึงความบริสุทธิ์ด้วยการให้ ฯ

²⁶¹ โคจร เป็นศัพท์เฉพาะ หมายถึง อารมณ์ที่จิตเทียวไป หรือความรู้สึกที่จิตคิดถึงอยู่เสมอๆ ส่วน
 อโคจรหมายถึงความรู้สึกที่ไม่ควรให้จิตคิดถึง ได้แก่อกุศลต่างๆ พุทธโคจร หมายถึงวางอารมณ์ทางใจเหมือนที่
 พระพุทธเจ้าทรงวาง

อนึ่งเป็นผู้มีศีล ไม่ฆาดและไม่อาศัยศีล ฯ เขาเป็นผู้ดำรงมั่นด้วยดีในกำลังแห่งกษานติแต่ไม่ดำรงมั่นด้วยดีในสัตตสัญญา²⁶² ฯ เป็นผู้ปรารภความเพียร สงัดกายและจิต ฯ เป็นผู้เพ่งด้วยชยาน เป็นผู้มีการเพ่งสิ่งไม่ดำรงอยู่ ฯ เป็นผู้อันมารเอาชนะไม่ได้ ฯ เป็นผู้อันวาตะของฝ่ายอื่นทั้งหมดให้หวั่นไหวไม่ได้ ฯ เป็นผู้ส่องสว่าง(เข้าใจแจ่มแจ้ง)สังขารคติทั้งหมด ฯ และมหากรุณาอันมีประมาณยิ่งของเขา ย่อมแผ่ข้ามไปในสัตว์ทั้งหมด ฯ อนึ่ง เขาไม่ยินดีในภูมิของศรวกและปรตยกพุทธเจ้า ฯ เขาย่อมก้าวลงสู่ชยาน สมานิและสมาบัติของพระพุทธเจ้า ฯ คู่ก่อนกุมาร อานิสงส์ 10 เหล่านี้ ย่อมมีแก่พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ประพฤติในปรัชญา ฯ

ในลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดังนี้

ผู้เป็นปราชญ์ย่อมสละของคนทั้งหมด เขาไม่คิดถึงความบริสุทธิ์ด้วยทานนั้น เขารักษาศีลไม่ให้ฆาด ที่อาศัยย่อมไม่มีแก่เขา ฯ (25)

เขาผู้เป็นปราชญ์ย่อมทำกษานติให้เจริญ เว้นสัตตสัญญา เป็นผู้ปรารภความเพียร สงัดกายและจิต ฯ (26)

อนึ่งเขาเป็นผู้เพ่งด้วยชยาน เป็นผู้ไม่(ต้อง)พึง ไม่อาศัยแล้ว เป็นผู้อันมารทั้งหลายชนะได้โดยยาก เหล่านี้เป็นคุณของผู้มีปรัชญา ฯ (27)

อนึ่ง เขาเป็นผู้อันวาตะฝ่ายอื่นทั้งหมดให้หวั่นไหวมิได้ เป็นผู้ได้แสงสว่างในสังสาร คุณอันเช่นนี้เป็นคุณของผู้มีปรัชญา ฯ (28)

เขาย่อมได้มหากรุณาในสำนักของสัตว์ทั้งปวง ไม่ยินดีในชยานของศรวกและปรตยกพุทธเจ้า ในกาลไหนๆ ฯ (29)

เขาไม่คิดถึงความบริสุทธิ์ด้วย(เพียงแค่)สละสิ่งของของคนทั้งหมด เขามีศีลไม่ให้ฆาดและไม่อาศัยศีล เจริญกษานติ แต่ไม่เจริญสัตตสัญญา เหล่านี้เป็นอานิสงส์ของผู้โน้มไปในปรัชญา ฯ (30)

เขาเป็นผู้ปรารภความเพียร หลุดพ้นวิเศษแล้ว ไม่อาศัย ไม่ต้องมีที่พึง เพ่งอยู่ เขาผู้เป็นบัณฑิตอันมารชนะได้โดยยาก เหล่านี้เป็นอานิสงส์ของผู้โน้มไปในปรัชญา ฯ (31)

เขาเป็นผู้ที่นักพูดฝ่ายอื่นทำให้หวั่นไหวไม่ได้ เขาเป็นผู้ส่องสว่างสังขาร ทำความกรุณาอันมีประมาณยิ่งให้เกิดในสัตว์ทั้งหลาย เหล่านี้เป็นอานิสงส์ของผู้โน้มไปในปรัชญา ฯ (32)

²⁶² สัตตสัญญา ความสำคัญว่าเป็นสัตว์ บุคคล หรือชีวะ เป็นสภาพที่ตรงข้ามกับสุนยตา คือว่างจากสัตว์ บุคคล หรือชีวะ

ความยินดีในปรีตเขกพุทธเจ้า และในสรวาททั้งหลาย ไม่เกิดแก่เขาเลย
จริงอย่างนั้น พุทธคุณทั้งหลายดำรงมั่นอยู่ในตัวเขา เหล่านี้เป็นอานิสงส์ของผู้ยอมไป
ในปรัชญา ฯ (33)

ดูก่อนกุมาร อานิสงส์ 10 เหล่านี้ยอมมีแก่พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้เป็นพหูสูต 10 ฯ
อะไรบ้าง ? คือ เขาย่อมไม่ทำความเศร้าหมอง ฯ ย่อมไม่ก่อพยายามท ๑ ย่อมตัดความสงสัย ๑
ย่อมทำความเห็นให้ตรง ๑ อนึ่ง เขาย่อมละสิ่งนอกรทาง ๑ ย่อมดำรงอยู่ในทาง ๑ ย่อมดำรงอยู่ที่ประตู
แห่งอมฤต ๑ เป็นผู้ยืนอยู่ใกล้โพธิ ๑ เป็นแสงสว่างแก่สัตว์ทั้งหลาย ๑ ย่อมไม่กลัวทุกคติทั้งหลาย ๑
ดูก่อนกุมาร อานิสงส์ 10 เหล่านี้ยอมมีแก่พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้เป็นพหูสูต ฯ

ในลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดังนี้ว่า

อานิสงส์ 10 เหล่านี้ พระตถาคตพุทธเจ้าผู้รู้ทั่วถึงตามที่เป็นจริง ทรงประกาศ
ไว้แก่ผู้เป็นพหูสูต ฯ (34)

เขาย่อมรู้ฝ่ายทั้งสอง คือ ความเศร้าหมอง และความผ่องแผ้ว เขาละ
ความเศร้าหมองแล้วยอมตั้งอยู่ในทางอันผ่องแผ้ว ๑ (35)

เขาผู้มีความรู้ ละความสงสัย และทำความเห็นให้ตรง เว้นทางที่ไม่ใช่ทาง
ดำรงอยู่ในทางอันตรง ๑ (36)

อนึ่ง เขาดำรงอยู่ที่ประตูแห่งอมฤต เป็นผู้ใกล้โพธิ เป็นแสงสว่างของสัตว์
ทั้งหลาย ไม่กลัวทุกคติทั้งหลาย ๑ (37)

เขาย่อมรู้ธรรมอันเป็นฝ่ายเศร้าหมองอันมาก อีกทั้งรู้แม้ธรรมอันเป็นฝ่าย
แห่งความผ่องแผ้ว เขาละธรรมอันเศร้าหมองแล้ว ศึกษาด้วยดีในธรรมอันผ่องแผ้ว
อันยอดเยี่ยม ๑ (38)

อนึ่ง เขาละความสงสัยของสัตว์ทั้งหมด และความเห็นของเขาเป็นสิ่งที่ตรง
ในกาลทุกเมื่อ เขาเว้นทางอันไม่ใช่ทางแล้ว ดำรงอยู่ในทางอันตรง เกษม ในกาล
ทุกเมื่อ ๑ (39)

เขาเป็นผู้ยืนอยู่ที่ประตูแห่งอมฤต ในกาลทุกเมื่อ เป็นผู้ใกล้โพธิอันไพบุลย์
เป็นแสงสว่างของสัตว์ทั้งปวงอันมาก อนึ่ง เขาไม่กลัวทุกคติทั้งหลาย ๑ (40)

ดูก่อนกุมาร อานิสงส์ 10 เหล่านี้ ย่อมมีแก่พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้เน้นหนัก
ในธรรมทาน ผู้ให้ธรรมทานแก่ผู้อื่น ๑ 10 อะไรบ้าง ? คือ เขาเว้นการกระทำที่ไม่ควร ๑ ข้ามลงสู่
การกระทำที่ควร ๑ ดำรงอยู่ในธรรมของสัตว์บุรุษ ๑ ทำพุทธเกษตรให้บริสุทธิ์ ๑ เข้าไปสู่ดวงไม้โพธิ
๑ สละวัสตุ ๑ ข่มความเศร้าหมองทั้งหลาย ๑ ให้ส่วนของตนแก่สัตว์ทั้งหมด ๑ ทั้งเจริญโมตรอันมี

สัตว์นั้นเป็นอารมณ์ ฯ อนึ่ง เขาได้สุขอันเห็นได้ในปรตยูบัน ฯ คู่ก่อนกุมาร อานิสงส์ 10 เหล่านี้
 ย่อมมีแก่พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้หนักในธรรมทาน ผู้ให้ธรรมทานแก่ผู้อื่น ฯ

ในลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตั้งนี้ว่า

ก็ผู้ใดไม่ตระหนี่ ให้ธรรมทานอันเป็นทานอันเลิศ พระโลกนาถร์สอานิสงส์
 10 แก่ผู้อื่น ฯ (41)

เขาผู้รู้แจ้ง ย่อมเว้นสิ่งไม่ควรทำทั้งหมด ข้ามลงสู่สิ่งที่ควรทำ เขาผู้ปฏิบัติ
 ธรรม ย่อมเสพลัทธบุรุษผู้มีจิตประกอบด้วยการสละ ฯ (42)

อนึ่ง ย่อมทำพุทธเกษตรให้หมดจด เป็นเกษตรที่ยอดเยี่ยม ขึ้นสู่ดวงไม้โพธิ
 นี้เป็นผลแห่งธรรมทาน ฯ (43)

เขาย่อมสละวิศุ์ทั้งหมด ย่อมศึกษาต่อพระผู้เป็นราชาแห่งธรรม ช่มกิเลส
 ทั้งหลายได้ โพธิเป็นสิ่งที่เขาได้โดยไมยาก ฯ (44)

เขาย่อมให้ไมตรีจิตอันเป็นของตนแก่สัตว์ทั้งหมด อนึ่ง เป็นผู้ไม่มีความริษยา
 มีความสุขอันเป็นของมนุษย์ ฯ (45)

เขาผู้เป็นบัณฑิตให้ธรรมทานในกาลทุกเมื่อ เป็นบัณฑิตเว้นการกระทำ
 ที่ไม่ควร เป็นผู้รู้แจ้งดำรงอยู่ในการกระทำที่ควรเป็นนิตย์ ดำรงอยู่ในธรรมของ
 มหาตมา²⁶³ ในกาลทุกเมื่อ ฯ (46)

อนึ่ง เกษตรของเขาเป็นถึงหมดจดในกาลทุกเมื่อ ธรรมทั้งหลายที่เป็นฝ่าย
 แห่งโพธิเหล่านี้ย่อมเจริญ เขาเป็นผู้ใกล้ดวงไม้โพธิในกาลทุกเมื่อ เหล่านี้เป็น
 อานิสงส์เพราะให้ทาน ฯ (47)

เขาสละวิศุ์ทั้งหลายแล้วไม่เศร้าหมอง เป็นผู้กำหนดรู้วิศุ์โดยลักษณะ
 ของตน หลุดพ้นจากความยึดถือทั้งหมด เขาไม่มีความติดข้องในกาลไหนๆ ฯ (48)

เขาเข้าไปตั้งจิตไว้ต่อผู้เห็นประจักษ์ว่า ขอสัตว์ทั้งหลายแม้ทั้งหมดจงเป็นผู้มี
 ความสุข เขาเป็นผู้มีจิตประกอบด้วยไมตรี ไรริษยา เขาจะมีความสุขไม่น้อยในธรรม
 อันตนเห็นแล้วนั้นแล ฯ (49)

คู่ก่อนกุมาร อานิสงส์ 10 เหล่านี้ย่อมมีแก่พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้มีปกติอยู่ด้วยศุนยตา
 10 อะไรบ้าง ? คือ ย่อมอยู่ด้วยพุทธวิหาร ไม่อาศัยพงอยู่ ไม่ปรารถนาความเกิดขึ้น ไม่ถูกต้องศีล
 ไม่กล่าวผิดไปจากอริยะ อยู่อย่างไม่ขัดแย้ง ไม่อยากได้วิศุ์ เป็นผู้สงบ ไม่กล่าวเรียกพระพุทเจ้า

²⁶³ มหาตมา แปลตรงตัวว่า ตัวตนใหญ่ หรือแปลทับศัพท์ว่าอาตมาใหญ่ เป็นเพียงการเล่นคำเพราะ
 พระพุทธศาสนาปฏิเสธอัตตา ในที่นี้พึงเข้าใจว่ามีความหมายเดียวกับสัตบุรุษ คนดี คนผู้ยิ่งใหญ่ (ด้วยคุณธรรม)

ทั้งหลาย ทรงจำพระสัตถธรรม คุณก่อนกุมาร อานิสงส์ 10 เหล่านี้ย่อมมีแก่พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้มีปกคิอยู่ด้วยศุนยตา ฯ

ในลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดังนี้ว่า

การอยู่ใดเป็น โคจรของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ผู้ทรงเป็นจอมแห่งชนทั้งหลาย เขาผู้เป็น โยคีย่อมอยู่ด้วยการอยู่นั้น ในที่ซึ่งหาชีวิตไม่ได้ ฯ (50)

เขาเป็นผู้ไม่อาศัย ไม่ทิ้งชยานอันเป็นอริยะในโลกทั้งหมด ไม่ปรารถนาความเกิด เพราะได้เห็นสภาวะแห่งธรรม ฯ (51)

เขาไม่ปรามาสคิด ไม่ถูกต้องคิดแล้ว เขาย่อมไม่กล่าวอะไรๆ อื่น นอกไปจากสิ่งอันเป็นอริยะ ซึ่งไม่มีอาสวะ ฯ (52)

เขาอยู่อย่างไม่ขัดแย้ง เขาไม่มีการวิวาท เป็นโยคีไม่ยากได้วัตถุ เป็นผู้สังคอยู่ในกาลทุกเมื่อ ฯ (53)

เขาไม่ร้องเรียกแม่พระพุทธเจ้าเพราะเหตุแห่งชีวิต เขาอาศัยในธรรมอันเป็นศุนย์ มีกายเป็นพยาน มีความแก้วกล้า ฯ (54)

เขาทรงจำธรรมเป็นพุทธโพธิอันจิน ไตย์ของพระ โลกนาถทั้งหลายทั้งปวง สักการะแล้ว มุ่งหวังพุทธธรรมทั้งหลาย ฯ (55)

การอยู่เหล่านั้นใดของท่านผู้องอาจกว่าบุรุษ ในที่ซึ่งไม่ใช่ภูมิของปุถุชนและเดียรถีย์ทั้งหลาย เขาผู้เป็นพระโพธิสัตว์ย่อมอยู่ในความอยู่นี้ ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่ชีวิต ไม่ใช่บุคคล ฯ (56)

เขาผู้อาศัยในกาลบางคราวก็ไม่มี เป็นผู้ไม่อาศัยแล้วย่อมเสพความสุขในชยาน รู้แจ้งธรรมทั้งหลายอันเป็นไม่มีอาตมะ ไม่มีสัตว์ ความรู้พร้อมเรื่องการเกิด ย่อมไม่มีแก่เขาเลย ฯ (57)

เขารู้ทั่วถึงสภาวะแห่งธรรมทั้งหลาย ไม่อาศัยแม้ในสึล ไม่คิดถึงความบริสุทธิ์ด้วยสึลเลย ทำความเลื่อมใสในอริยะทั้งหลาย เป็นนิตย ฯ (58)

ความคิดของเขาย่อมไม่มีในกาลบางคราว เขาอบรมศุนยยะของสภาวะทั้งหมดทั้งนี้ เขาไม่กล่าวเรียกพระนายกทั้งหลาย เพราะทรงจำพระสัตถธรรมของพระตถาคตทั้งหลายไว้ได้ ฯ (59)

คุณก่อนกุมาร อานิสงส์ 10 เหล่านี้ ย่อมมีแก่พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ ผู้ประกอบด้วยปฏิสัถยณะ 10 อะไรบ้าง ? คือ ย่อมเป็นผู้มีจิตไม่ขุ่นมัว ไม่สะดุ้งอยู่ ระลึกตามพระพุทธเจ้า เชื่อมั่นต่อจริยา ไม่สงสัยในความรู้ เป็นผู้กตัญญู ไม่กัศค้านธรรมของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

สำรวจด้วยคืออยู่ บรรลุทานตุมิโดยลำดับ เข้าใจประติสัมวิทา คู่ก่อนกุมาร อานิสงส์ เหล่านี้
ยอมมีแก่พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ ผู้ประกอบด้วยปฏิสัลลยนา ฯ

ในลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตั้งนี้ว่า

ยอมมีจิตไม่ขุ่นมัว ทั้งหมดเว้นแล้วจากความประมาท ผู้ไม่ประมาทอยู่
มีความหลีกเร้นเป็นโคจร ฯ (60)

อนึ่ง ครั้นได้ฟังจรรยาของพระโลกนาถทั้งหลาย ย่อมศรัทธาต่อพระพุทธเจ้า
ทั้งหลาย เป็นโยคีไม่สงสัยในความรู้ อันเป็นพุทธานุ เป็นอินทรีย์ ฯ (61)

เป็นผู้กตัญญู ไม่สงสัยพุทธธรรมของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย สำรวจด้วยคืออยู่
ดำรงอยู่ในทานตุมิ ฯ (62)

เขาผู้มีประติสัมวิทายอมได้สิ่งที่คนผู้อยู่คนเดียว ย่อมยินดีในกาลทุกเมื่อ
เพราะละลาภและสักการะ มีความหลีกเร้นเป็นโคจร ฯ (63)

อนึ่ง จิตของเขายอมไม่ขุ่นมัว ความประมาททั้งหมดเขาเว้นขาดแล้ว เป็นผู้ไม่
ประมาท เป็นมหัตมาในกาลทุกเมื่อ เหล่านี้เป็นอานิสงส์ของผู้ประกอบด้วยสมาธิ ฯ
(64)

เพราะระลึกถึงพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้า ย่อมศรัทธา
ต่อจริยาอันยอดเยี่ยมของพระพุทธเจ้าเหล่านั้น ไม่สงสัยความรู้ของพระตถาคตเจ้า
ทั้งหลาย เหล่านี้เป็นอานิสงส์ของผู้ประกอบด้วยสมาธิ ฯ (65)

เขาเป็นผู้กตัญญูต่อพระพุทธเจ้าทั้งหลายในกาลทุกเมื่อ เขาไม่ทิ้งธรรมเพื่อ
ประโยชน์แห่งชีวิต สำรวจด้วยคืออยู่ตลอดกาลเนืองนิตย์ เหล่านี้เป็นอานิสงส์
ของผู้ประกอบด้วยสมาธิ ฯ (66)

เขาบรรลุทานตุมิโดยลำดับ มีประติสัมวิทา ย่อมทำให้แจ้งโดยพลัน
กล่าวคำไม่ก่อความแตกแยก และการเจริญเฉพาะซึ่งพระสูตร โภกนิยุต ฯ (67)

เขาย่อมยึดเอาพุทธโพธิ์ได้อย่างง่าย ตามรักษาคำสอนของพระนายก
เขากำจัดนักได้วาทะฝ่ายอื่นทั้งหมด กระทำพุทธโพธิ์อันพิสดาร ฯ (68)

ด้วยเหตุดังนี้ เขาผู้พระโพธิสัตว์ ครั้นเคลื่อนแล้ว ย่อมไปสู่โลกธาตุชื่อสุขาวดี
และจักได้กษานติในอนุตปาตธรรมทั้งหลาย เพราะได้ฟังธรรมอันเลิศของพระอมิตายุ-
พุทธเจ้า ฯ (69)

คู่ก่อนกุมาร อานิสงส์ 10 เหล่านี้ ย่อมมีแก่พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ ผู้เน้นหนัก
ในการอยู่ป่า 10 อะไรบ้าง ? คือ เป็นผู้มักน้อยอยู่ ย่อมเว้นคณะ การโต้เถียงยอมไม่มีแก่เขา
เป็นผู้ที่เขาคุกคามไม่ได้ ไม่เพิ่มอาสวะ ไม่ทำอริกรรม เป็นผู้สงบระงับยอมเที่ยวไป อนึ่ง เป็นผู้

สำรวจด้วยดีอยู่ หนึ่ง เขามีความต่อเนื่องทางความคิด²⁶⁴ ที่เกี่ยวเนื่องกับความหลุดพ้น หนึ่ง เขาย่อมทำให้แจ้งความหลุดพ้นโดยพลัน คู่ก่อนกุมาร อานิสงส์ 10 เหล่านี้ ย่อมมีแก่พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้เน้นหนักในการอยู่ป่า ฯ

ในลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดังนี้ว่า

เขาเป็นผู้มีก้น้อยในกาลทุกเมื่อ เว้นคณะเสียไกล เขาผู้อยู่ผู้เดียวในป่า จึงไม่มีการวิวาท ฯ (70)

เขามีจิตไม่คิดจะฆ่าจึงไม่เจริญอาสวะทั้งหลาย เขาไม่มีอธิกรณ์ เหล่านี้เป็นคุณของผู้อยู่ป่า ฯ (71)

เขาผู้สงบระงับ สำรวมใจวาจาและกาย ย่อมเที่ยวไป ย่อมมีในธรรมอันเกี่ยวเนื่องแก่โมกษะ ย่อมสละความหลุดพ้นโดยพลัน ฯ (72)

ผู้เป็นโยคี มีความมีก้น้อย เนื่องๆ เว้นโทษจากหมุมมาก เป็นโยคี หลุดพ้นแล้ว ย่อมไม่วิวาทในกาลบางคราว คุณในการอยู่ป่าเหล่านี้ย่อมมีแก่เขา ฯ (73)

ในกาลใดเขาเป็นผู้ดับในธรรมที่ปัจจุปรังแต่ เขาย่อมไม่มีความยินดีในโลกในกาลบางคราว หนึ่ง ความเจริญย่อมไม่มีแก่อาสวะทั้งหลาย อานิสงส์ย่อมมีแก่เขาผู้อยู่ในป่า ฯ (74)

อธิกรณ์ไม่มีแก่เขาเลย เป็นผู้ยินดีในความสงบระงับ เที่ยวไปอย่างสงัด สำรวมในวาจา ใจ กาย คุณอันมากในการอยู่ป่าย่อมมีแก่เขา ฯ (75)

โมกษะย่อมเป็นสิ่งเกี่ยวเนื่องแก่เขา เขาย่อมถึงความหลุดพ้นอันสงบโดยพลัน ความหลุดพ้นย่อมมีแก่เขาผู้อยู่ในป่า คุณเหล่านี้ทั้งหมดย่อมมีในเพราะการอยู่ป่า ฯ (76)

คู่ก่อนกุมาร อานิสงส์ 10 เหล่านี้ ย่อมมีแก่พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ ผู้ดำรงมั่นอยู่ในธรรมเครื่องกำจัดกิเลสและธรรมเครื่องขัดเกลาจิต ผู้มีการเที่ยววิณยาตเป็นวัตร 10 อะไรบ้าง? คือ ความต้องการชื่อเสียงย่อมไม่มีแก่เขา ความต้องการยศย่อมไม่มีแก่เขา ความต้องการลาภและสักการะย่อมไม่มีแก่เขา หนึ่ง ย่อมเป็นผู้ดำรงมั่นอยู่ในอารยวงศ์ เขาไม่กล่าวโกหก จักไม่ยกตนไม่ข่มคนอื่น ละอนุสัยและปฏิฆะ เที่ยวไปในเรือนของผู้อื่น หนึ่ง ย่อมให้ธรรมทานอันไม่มีอามิส หนึ่ง ธรรมเทศนา(เรื่องโทษของ)ความยึดมั่น ย่อมมีแก่เขาผู้ดำรงมั่นอยู่ในสัลเลขธรรมอันเป็นคุณ

²⁶⁴ จิตตสัจติ ความต่อเนื่องของความคิด ความคิดนั้นไม่ได้เกิดขึ้นครั้งเดียว แต่เกิดขึ้นและหายไปติดต่อกันอย่างรวดเร็วราวกับเป็นความคิดเดียว เหมือนฟิล์มภาพยนตร์ที่มีการนำภาพเคลื่อนไหวแต่ละภาพมาฉายต่อกันอย่างรวดเร็วจนดูเหมือนเป็นภาพเคลื่อนไหวต่อเนื่องกัน แต่ละฉากความคิดที่เกิดต่อเนื่องกันนั้นล้วนเป็นฉากที่เหมาะสมแก่การบรรลุธรรม กล่าวคือคิดเป็นกุศลตลอดเวลา

เครื่องกำจัด คุณก่อนกุมาร อาณิสงส์ 10 เหล่านี้ย่อมมีแก่พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ ผู้ดำรงมั่นอยู่ใน
ในสัลเลขธรรมอันเป็นคุณเครื่องกำจัด ผู้ทำการบิณฑบาต ฯ

ในลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตั้งนี้ว่า

ไม่เป็นผู้ต้องการชื่อเสียง ย่อมไม่ยินดียศ ผู้มีจิตเสมอในการได้และไม่ได้
ดำรงอยู่ในฐานะทั้งหลาย ฯ (77)

ไม่ทั้งอารยวงศ์ ไม่มีการโกหกและหลอกลวง อนึ่ง ไม่ข่มตนและไม่ข่ม
คนอื่น ฯ (78)

อนึ่ง แสดงธรรมอันไม่มีอามิสในปฏิฆะและอนุณะ ย่อมมีคำอันเป็น
เครื่องยึด เหล่านี้เป็นคุณของผู้มีการเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาต ฯ (79)

ไม่แสวงหาชื่อเสียง ยศ ไม่แสวงหาลาภ ย่อมดำรงมั่นในอริยวงศ์ 4 ไม่โกหก
ไม่หลอกลวง เป็นบัณฑิต คุณอันเช่นนี้ย่อมมีแก่ผู้น้อมไปในวัตรธรรม ฯ (80)

ไม่ข่มตน ไม่ข่มผู้อื่น เมื่อถูกว่าข่อมไม่โกรธในกาลไหนๆ ได้ฟังแม้คำ
สรรเสริญก็ไม่ทำความยินดีให้เกิด เป็นผู้มีความยินดีด้วยบิณฑบาต ฯ (81)

อนึ่ง ย่อมให้ธรรมทานอันไม่มีอามิส เขาไม่แสวงหาลาภและสักการะ
ความยึดถือข่อมไม่มีแก่เขา เหล่านี้เป็นอาณิสงส์ของผู้น้อมไปในวัตรธรรม ฯ (82)

คุณก่อนกุมาร ก็ด้วยประการฉะนี้ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ดำรงอยู่ในวัตรคุณอันเช่นนี้
อยู่ในป่า ย่อมได้รับสมบัติคือ(การได้เห็น)พระพุทธรเจ้า ย่อมได้รับสมบัติคือ(การได้ฟัง)พระธรรม
ย่อมได้รับสมบัติคือความรู้ ย่อมได้รับสมบัติคือความรู้สิ่งที่มีก่อน ที่มีทีหลังและที่เป็นปรตยุบัน
คุณก่อนกุมาร ก็ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ย่อมได้รับสมบัติคือพระพุทธรเจ้าอย่างไร ? คุณก่อนกุมาร
พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้มีการเที่ยวไปสงัด ย่อมได้รับอภิษฐาเหล่านี้ เขามีจักขุทิพย์ บริสุทธิ์เกิน
กว่าจักขุมนุษย์ ย่อมเห็นพระผู้มีพระภาคพุทธรเจ้าไม่มีประมาณ นับไม่ได้ ในทิสบูรพา ในทิส
ทักษิณ ปัสจิม อูคร ก็เช่นนั้น เขาเห็นพระผู้มีพระภาคพุทธรเจ้าไม่มีประมาณ นับไม่ได้ เขาไม่เว้น
จากการเห็นพระพุทธรเจ้า คุณก่อนกุมาร ก็ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ย่อมได้รับสมบัติคือพระพุทธรเจ้า
อย่างนี้ คุณก่อนกุมาร ก็ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ย่อมได้รับสมบัติคือพระธรรมอย่างไร ? ก็ พระผู้มี
พระภาคพุทธรเจ้าเหล่านั้นทรงแสดงธรรมใด พระโพธิสัตว์มหาสัตว์นั้นย่อมได้ยินธรรมนั้นทั้งหมด
ด้วยโสตธาตุนั้นเป็นทิพย์ เขาข่อมไม่เว้นจากการฟังธรรม คุณก่อนกุมาร ก็ พระโพธิสัตว์ย่อม
ได้รับสมบัติคือธรรม อย่างนี้ คุณก่อนกุมาร ก็ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ ย่อมได้รับสมบัติคือความรู้
อย่างไร ? ท่านข่อมยินดีธรรมทั้งหมดด้วยความรู้ใด ยินดีแล้วไม่หลงลืมสติ แสดงธรรมแก่สัตว์
ทั้งหลาย อนึ่ง เขาข่อมรู้ประโยชน์ที่มีอยู่ของธรรมนั้น คุณก่อนกุมาร ก็ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์
ย่อมได้รับสมบัติคือความรู้ อย่างนี้ คุณก่อนกุมาร ก็ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ ย่อมได้รับสมบัติคือ

ความรู้สิ่งที่มีก่อน สิ่งที่มีภายหลังและสิ่งที่เป็นปรตยุบันได้อย่างไร ? เขาย่อมข้ามลงสู่ความรู้จิต และจิตของสัตว์ที่เป็นอดีต อนาคตและปรตยุบัน ด้วยอภิขญา คุก่อนกุมาร ก็ พระโพธิสัตว์ มหาสัตว์ ย่อมได้รับความรู้สิ่งที่มีก่อน ที่มีภายหลัง และที่เป็นปรตยุบันอย่างนี้ คุก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ดำรงมั่นด้วยคุณธรรมอย่างนี้ ย่อมได้รับพุทธธรรมทั้งหมด ซึ่งไม่ใช่ภูมิ ของพระศรวกและพระปรตเขกพุทธเจ้าทั้งหมด จะกล่าวอะไรถึงว่าเป็นภูมิของนักโต้แย้งฝ่ายอื่น ทั้งหมด

ในลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตั้งนี้ว่า

ผู้รู้แจ้ง ดำรงอยู่ในป่าในกาลทุกเมื่อ ย่อมได้รับความข้ามลงในพระพุทธเจ้า ความข้ามลงในพระธรรม ความข้ามลงในความรู้ ความข้ามลงในเบื้องต้นและเบื้อง ปลาย อภิขญา 5 โดยพลัน ฯ (83)

ปริวรรตที่ 28 ชื่อว่าทศานุสังสาปริวรรต ในศรีสมาธิราช
จบแล้วด้วยประการดังนี้

ปริวรรตที่ 29 เตชคุณราชปริวรรต
(ว่าด้วยพระพุทธเจ้าพระนามว่าเตชคุณราช)

ในลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกจันทรประกาแม่อีกว่า คุก่อนกุมาร เพราะเหตุ นั้น ในบัดนี้เธอพึงศึกษาในกาลทุกเมื่ออย่างนี้ว่า เราจักละจากไอศวรสุขของจักรพรรดิ- ราชแล้วบวช คุก่อนกุมาร เธอผู้บวชแล้ว ดำรงอยู่ในความขัดเกลาอันเป็นรูปคุณ เทียวไปอย่างสงัด พึงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความยินดีในกษานติ อนึ่ง เป็นผู้ปรารภความเพียรในกาลทุกเมื่อ คุก่อน กุมาร เธอผู้อุปมาด้วยท่อนผ้าบนศรีษะที่ไฟไหม้แล้ว พึงพึง ถือเอา เรียน ปริวรรต ทรงจำ บอก แสดง สาธยาย เจริญอรณาภาวนา ทำให้มาก สมานที่ชื่อว่าสรุฐฐรมสุภาวสมตาวิปญจันนี้ และพึง แสดงแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร คุก่อนกุมาร อนึ่ง เธอพึงเป็นเช่นกับนอแรด ไม่มีคนที่สอง เสพการอยู่ ในป่าในกาลทุกเมื่อ คุก่อนกุมาร เธอแม่สละตน พึงทำประโยชน์แก่สรรพสัตว์ในกาลทุกเมื่อ ฯ

ทราบวาลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประกาศโยคถาปริวรรตอันเป็น ส่วนเบื้องต้นนี้ที่มีการแสดงเนื้อหาอย่างนี้นี้ แก่จันทรประกาผู้เป็นกุมาร ในเวลานั้น โดยพิสดารว่า

เราระลึกถึงอดีตหลายร้อยกัลป์ ในกาลที่ได้มีพระนาคผู้มียศไม่มีที่สิ้นสุด
ผู้อันหมุ่นทวดคานและนาคบุชา มีชื่อว่า เตชคุณราช ผู้พระชินเจ้า ฯ (1)

มีภิกษุ 10 โกฏิ ใต่อภิขญา 6 มีประตีสัมวิทา ถึงฝั่งแห่งวสี มีความประพฤติ
กำจัด ผู้ขัดเกลาแล้ว มีใจสงบ โดยสมัยนั้น พระองค์มีหมุ่นคณะ ดังว่ามานี้ ฯ (2)

มีเมือง 7,600 โกลี มีประมาณ 50 โยชน์ เสมอกัน มีรัตน 7 อย่างพิเศษที่สุด ได้มีในชมพูทวีปนี้ในกาลนั้น ฯ (3)

ในกาลนั้น เมืองเหล่านั้นทั้งหมด ประดับด้วยอุทยาน 100 เป็นอันมาก อุทยานทั้งหมด มีแสงสว่างแห่งเมฆหนาทึบ ตกแต่งด้วยผลไม้และดอกไม้ มีต้นไม้หลากหลาย ฯ (4)

มีพฤกษชาติที่มีผล น่าชอบใจหลายอย่าง มีมะหาด มะม่วง ไม้หว่า ขนุน ประดับด้วยต้นกรรณิการิ จัมปา บุนนาค หลายร้อย เป็นอุทยานอันเยี่ยม ฯ (5)

ต้นไม้ทั้งหมดมีหมุ่นกร้อ มีนกกกระเวก โกลีลา และนกยูงหลายร้อย มีนกแก้ว นกกระทา นกภูณาล ร้องอยู่ มีหมุ่นกจำนวนมากร้องอยู่ในกาลนั้น ฯ (6)

ท้องสว่างเปรียบดังหงส์ของพระเจ้าฤทธราช นกกางเขนน้ำและนกภูณาละ เปล่งเสียงร้องอันกึกก้องดี มีแสงสว่างแห่งสีมาออกสีแดงชาด มีแสงน่าชอบใจดี ไพเราะ น่าบันเทิง ฯ (7)

ตั้งว่ามานี้ นกมาในกาลนั้น นกการะเวก นกยูง ร้อง นกกาเหว่า นกสาริกางดงาม มีเสียงร้องอันกึกก้องของนกหลายชนิด หลายอย่าง ฯ (8)

มีอุทยานหลายร้อย ที่นกลเหล่านั้นอาศัย มีต้นไม้จลินท์มีอายุหลายปี ต้นอโศก หลายร้อย และต้นอดิมุตกะ มีดอกและใบสีเหลืองอมส้ม มีปทุมและอุบล โกมุท และบุณฑริก ฯ (9)

ปทุมมีใบแบนดอก ดอกไม้เหล่านี้ ทำความงามในสระโบกขรณี ประดับ ตกแต่งแล้ว มีกลิ่นหอมดี สระโบกขรณีอันน่าชอบใจ ย่อมงดงาม ฯ (10)

ในกาลนั้น ในชมพูทวีปนี้ ได้มีพระราชาพระนามว่าทฤททัตตะ พระองค์ มีพระโอรสผู้นำเลื่อมใส นำทศนัยัง (จำนวน) 500 องค์ ฯ (11)

ในกาลนั้น ราชสมบัติ เป็นสิ่งคิระ เกษม ไม่ถูกกดขี่ นำรินรมย์ดี คิระ ชมพูทวีปนี้ ประดับด้วยดอกโกสุม เสมอกันที่อยู่ของเทวดา ไม่แตกต่างกัน ฯ (12)

ในกาลนั้น พระทศพลผู้ชินเจ้าผู้ไม่มีกิเลสเครื่องขัดขวางนั้น ตรัสสมาธิ อันประเสริฐนี้ว่า ทุกอย่าง ที่อยู่ภายในภพ มีความฝันเป็นเครื่องเปรียบ ไม่มีใครเกิด ไม่มีใครตาย ฯ (13)

หาสัตว์ ชีวะ ณะ ไม่ได้ ธรรมเหล่านี้ เป็นเช่นกับฟองน้ำ มีมายาเป็นเครื่อง เปรียบ เสมอกันสายฟ้าบนท้องฟ้า แสงสะท้อนของพระจันทร์ในน้ำ เสมอด้วย พยับแดด ฯ (14)

อนึ่ง ในโลกนี้ ไม่มีคนตาย กำลังก้าวไปหรือเดินไปในโลกหน้า
อนึ่ง กรรมที่ทำแล้วย่อมฉิบหายไปในกาลบางคราวก็หาไม่ ย่อมได้รับผลดำ (หรือ)
งาม เมื่อระลึกถึง ฯ (15)

อนึ่ง ไม่มีความเที่ยงแท้ ไม่มีความขาดสูญ ไม่มีความสืบทอดแห่งกรรม
ทั้งที่ไม่มีความดำรงอยู่ อนึ่ง แม้เขาทำแล้ว ย่อมไม่สัมผัสอีก อนึ่ง อีกคนหนึ่งทำแล้ว
ย่อมไม่มีรู้สึกอีก ฯ (16)

อนึ่ง ไม่มีการก้าวไป ไม่มีการมาอีก ทุกสิ่งมีก็หาไม่ และไม่มีก็หาไม่
ทั้งที่ตั้งแห่งความเห็น ความหมัดจดแห่งคติในที่นี้ มีอยู่ก็หาไม่ อนึ่ง ไม่มีการเที่ยวไป
ของสัตว์ ไม่มีคติที่สงบ ฯ (17)

ความไม่เกิดขึ้นเป็นความสงบ เป็นบทที่ไม่มีนิमित เป็นโคจรของพระสุคต
ทั้งหลาย เป็นคุณของพระชินเจ้าทั้งหลาย พล ธารณี เป็นพลังของพระทศพลทั้งหลาย
ความองอาจนี้เป็นเยี่ยมของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ฯ (18)

ศุกถธรรมอันประเสริฐ เป็นที่สั่งสมคุณ คุณ ญาณ ธารณีและพละ เป็นเยี่ยม
วิธีแห่งการแผลงฤทธิเป็นเยี่ยม อภิญญา 5 อันประเสริฐ นยะแห่งการได้เฉพาะ ฯ (19)

อนึ่ง เขาย่อมไม่รู้ทั่วถึงสภาวะใดๆ ในโลกนี้ ไม่ถึงอคติ มีคติแห่งกรรม
เต็มเปี่ยม อนึ่ง ธรรมชาติใดๆ ย่อมไม่เป็นไปในโลกนี้ คติ อคติ คติแห่งกรรมย่อมมี
ด้วยประการฉะนี้ ฯ (20)

อนึ่ง คติแห่งสภาวะ อันเป็นการสั่งสมโฆชะ ย่อมไม่มี สภาวะที่เป็นคติ
ไม่ดำรงอยู่ในที่ไหนๆ คติแห่งสภาวะ ไม่ดำรงอยู่ ไม่อาศัย โจรของพระชินเจ้า
ปราศจากกิเลสเพียงดังฐิติ เป็นसानตบพ ฯ (21)

คติอันเป็นसानตะ ปรสานตะ และอุปสานต มีอยู่ อนึ่ง คตินั้นย่อมไม่ดำรงอยู่
ในกาลไหนๆ ภาวะ สภาวะ ไปตามกันอย่างสืบเนื่อง บทที่ไม่ไหว สำเร็จแล้ว
เห็นได้ยากยิ่ง ฯ (22)

อนึ่ง เพราะว่า ความไหว่นั้น ดำรงอยู่ด้วยตัวเองนั้นเทียว หามิได้ ไม่ดำรงอยู่
ไม่มาแล้ว สภาวะดำรงอยู่แล้ว อนึ่ง ใครๆ ไม่อาจกล่าวว่า สภาวะดำรงอยู่
อนึ่ง ความดำรงอยู่แห่งกรรม อันไม่สั้นไหว่นั้น เป็นความว่าง ฯ (23)

อนึ่ง โฆชะ ท่านกล่าวแล้ว อนึ่ง คติแห่งโฆชะย่อมไม่มี คติแห่งสภาวะของ
โฆชะ คติแห่งกรรม (ย่อมมี) อนึ่ง ความสั่งสมโฆชะย่อมไม่ดำรงอยู่ในกาลไหนๆ
คติที่มีสภาวะอย่างนี้เป็นคติแห่งกรรม ฯ (24)

ศัพท์คือคิดท่านกล่าวไว้ แต่คติแห่งสัตว์ย่อมไม่มี สวภาวะแห่งธรรมเป็นคติแห่งอรรถอันสำเร็จแล้ว อนึ่ง แม้เสียดท่านกล่าวไว้ แต่คติแห่งสัตว์ย่อมไม่มี อนึ่ง โฆษะย่อมหาไม่ได้ คติแห่งสัตว์ย่อมหาไม่ได้ ฯ (25)

อนึ่ง ความไม่มีที่สิ้นสุด ย่อมไม่มี ที่สิ้นสุดย่อมไม่มี ทั้งคติอันเป็นท่ามกลาง ย่อมไม่มี ไม่มีนั่นเอง ไม่มี อนึ่ง คติแห่งสถานที่ที่ไม่มี อนึ่ง คติแห่งสวภาวะอันเช่นใด เขารู้กันแล้ว เทศนาของพระชินเจ้าผู้ประเสริฐนี้เป็นสิ่งเสมอกัน ฯ (26)

ความปราศจากกิเลสเพียงดังฐิติ ความหมดจด เป็นบพอันปรมัตถ์ ความสงบ ความสงบทั่ว ความไม่มีกิเลสเพียงดังฐิติ ความปราศจากกิเลสเพียงดังฐิติ อนึ่ง ความกำหนด ความคิด ไม่ใช่บพอันสงบทั่ว พระชินเจ้าผู้ประกอบด้วยกรุณาอย่างยิ่ง ย่อมตรัสไว้ ฯ (27)

อนึ่ง ความเที่ยวไปแห่งอักษรย่อมไม่มีในโลกนี้ คติอันไพบุลย์ คติแห่งอรรถอันไพบุลย์ (ก็ไม่มี) คติอันเกษมเป็นนัยแห่งธรรมเป็นแสงสว่าง อันพระพุทธรเจ้าทรงเสพอแล้ว อันพระชินเจ้าทรงชมเชยแล้ว ฯ (28)

ความข้ามลงในธรรม ความปราศจากกิเลสเพียงดังฐิติอันไพบุลย์ เป็นที่ที่พระสุคตผู้ไม่มีผู้เปรียบทรงดำรงอยู่แล้ว แสดงธรรมรัตนะอันปราศจากกิเลสเพียงดังฐิติ เป็นความว่างแห่งปรมัตถ์ เป็นคติแห่งอรรถอันสมบูรณ์ ฯ (29)

ในกาลนั้นเราได้เป็นพระราชาพระนามว่าทฤตทัตตะ พระผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้าย่อมตรัสสมาธินี้ ในกาลนั้น พระราชานั้นพร้อมด้วยชน 80 โกฏินิยุตได้เข้าไปเฝ้าพระชินเจ้าผู้ประกอบด้วยพระกรุณาในกาลนั้น ฯ (30)

พระราชาก็ความเคารพอันมีพลังให้เกิดในพระชินเจ้า ให้อั้วพระบาทแล้ว ยืนอยู่หน้าพระทศพลในกาลนั้น กระทำอัญชลีมีเล็บ 10 บันเทิงทั่วแล้ว ฯ (31)

พระชินเจ้าผู้ทรงถึงฝั่งแห่งความชำนาญในอินทรีย์ทั้งหลายทรงทราบจริยาอันบริสุทธิ์ของพระราชานั้น คนผู้ประเสริฐ ผู้ฉลาดในอริมุกติ ทรงแสดงสมาธิอันประเสริฐนี้แก่พระราชานั้น ฯ (32)

ในกาลที่พระราชาพระองค์นั้นได้สดับปรมัตถ์ ทรงเกิดปริติเป็นอริยะ ไพบุลย์พระองค์ทรงทิ้งทวิป4 ทั้งสิ้น ละกาม ออกผนวชแล้ว ฯ (33)

ในกาลที่พระราชาละแผ่นดินผนวชแล้วด้วยดำริว่า เรามีความต้องการโพธิจักเป็นพระชินเจ้า มนุษย์ทั้งหมดในชมพูทวีปนี้ ละความยินดีในกาม พากันบวชแล้ว ฯ (34)

ในกาลนั้นได้มีคณะอันไพบลูย์ของพระทศพล มีภิกษุ ภิกษุณี ผู้มีใจมุ่งมั่นแล้ว เป็นจำนวนมาก ผู้ไม่ไถ ไม่หว่านแล้ว ซึ่งยาทั้งหลาย ในกาลนั้น เป็นผู้ปรากฏแล้ว มีมรุตเป็นผู้รับใช้ ฯ (35)

ไตรจีวรอันมีสีผาด ปรากฏแล้ว ผ้าเหล่านั้นตัดเสมอ เย็บดีแล้ว ไม่มีที่เปรียบ ไม่มีมลทิน ปราศจากธุลี งดงามด้วยทอง อันเป็นพลังแห่งบุญที่สั่งสมคุณของพระพุทธเจ้า ฯ (36)

ดูก่อนกุมาร เธอจงดู ก็พระราชาผู้ประเสริฐนั้น ละแผ่นดินทั้งหมดบวชแล้ว จักมีสัตว์เป็นอันมากในกาลข้างหน้า มีโภคะไม่น้อย ไม่ละเรือนทั้งหลาย ฯ (37)

การทำร้าย การจองจำ อาญาชาติ อันมาก การสบประมาท การคุกคาม ทุกข์ที่ไม่ปรารถนา ราชตระกูลมากจักอดทนการเบียดเบียน มีโภคะน้อยมาก แต่ไม่บริโภคนิเวศน์ ฯ (38)

อายุมีไม่น้อย แต่ไม่มีทรัพย์ เป็นผู้สูงส่งแต่ประมาท ไม่มีกำลังแห่งบุญ อึ่ง ไม่ฉลาดในงานฝีมือ ไม่รู้ มีความยากจน แต่ไม่ปลื้มใจในเรือน ฯ (39)

ปรารถนาในภรรยาผู้อื่น มีใจไม่บริสุทธิ์ มากไปด้วยความริษยา หุนหัน พลันแล่นยิ่งนัก มีธรรมเศร้าหมอง อึ่ง ความประพฤติไม่ตั้งมั่น จักกล่าวว่ เราทั้งหลายจักเป็นพระพุทธเจ้า ฯ (40)

มักแก้ตัวและหลอกหลวง หุนหัน เราเป็นผู้ไม่เจียมแหลมในธรรม เราเป็นผู้ให้ทรัพย์แก่ชาวโลก เป็นผู้เข้าไปฆ่า โภก ไม่ซื่อสัตย์ จักกล่าวว่ พวกเราจักเป็นพระพุทธเจ้า ฯ (41)

ยินดีในการฆ่า จองจำ และประทุษร้ายผู้อื่น ทูศีล ทารุณ มีใจประทุษร้าย ออกตัญญู ทำความแตกแยก ตั้งอยู่ในการเบียดเบียน จักกล่าวว่ เรากล่าวโพธิจรรยา แก่ท่าน ฯ (42)

โพธิจรรยาของผู้ใดอันเขาได้ฟังแล้ว ทำความขัดเคืองให้เกิดในท่ามกลางผู้นั้น และครั้นได้ฟังบทหนึ่งที่เป็นเครื่องตรัสรู้ ที่เป็นความผิดพลาด ข่อมกล่าวสิ่งที่ไม่ควรกล่าวตั้งร้อยแก่ผู้นั้นเอง ฯ (43)

ดูก่อนกุมาร เพราะได้ฟังเสียงนี้ของเรานั้น เธออย่าทำความสนิทสนมกับชนเหล่านั้นในกาลนั้น ฟังเป็นผู้ไม่สนิทสนมกันแม้ในที่สุดแห่งความฝัน ในกาลที่เธอปรารถนาจะสัมผัสโพธิจรรยา ฯ (44)

จงพรรณนาความประพฤติก่ำจัดกิเลส ความขัดเกลา คุณมีใช้หนึ่ง ตลอดร้อยกัลป์อันมาก ข่อมกล่าวคุณทั้งหลาย แต่ไม่ดำรงอยู่ในคุณทั้งหลาย เขาย่อมไม่ตรัสรู้เสียงแห่งโพธิอันยอดเยี่ยม ฯ (45)

เธอจึงเป็นผู้ไม่กระด้าง เป็นผู้อ่อนหวาน แม้ในกาลทุกเมื่อ เป็นผู้มีศีลอันบริสุทธิ์ มีใจเลื่อมใสด้วยดีในกาลทุกเมื่อ จงเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์เนื่องๆ จักได้สมาธิอันประเสริฐโดยกาลไม่นาน ฯ (46)

เธอจงอย่าทำความถือตัว อย่าให้ความกระด้างเกิด จงมีใจบริสุทธิ์ในกาลทุกเมื่อ จากนั้น ละความมัวเมา ความถือตัว ความลบหลู่คุณ จักได้สมาธิอันประเสริฐนี้ ฯ (47)

ระลึกถึงพระชินเจ้าโดยพระคุณ ผู้มีผิวอย่างทองอันงาม ต่องแสงอยู่อย่างต่อเนื่อง อนึ่ง ท้องฟ้าในราตรี มีนักษัตร เป็นจันใด ภายของพระมุนีก็มีลักษณะจันนั้น ฯ (48)

เธอจงถือเอาธงชัย นัฏฐ เพดาน และธงแผ่นผ้าอันดี เครื่องไล่เครื่องทาจำนวนมาก ทำการบูชาแก่พระสุคติในกาลทุกเมื่อ เธอจักได้สมาธิอันประเสริฐโดยกาลไม่นาน ฯ (49)

ถือเอาของหอม พวงมาลา ดอกโกศุม อันดี งดงาม เครื่องประโคม ดนตรีอันมาก ทำการบูชาสถูปของพระชินเจ้าในกาลทุกเมื่อ เธอจักได้สมาธิอันประเสริฐโดยกาลไม่นาน ฯ (50)

เธอจงมีใจเลื่อมใส บูชาพระนายกด้วยบัณเฑาะว์ กลองหลายร้อยที่มีเสียงดี กลองหน้าเดียวขนาดใหญ่ เสียงพิณและขลุ่ย เสียงอันไพเราะ หมู่แห่งเครื่องดนตรีหลายอย่าง ฯ (51)

จงให้ทำพระพุทธรูปฎิมา อันงดงาม สำเร็จด้วยรัตนะ ทำการบริกรรมอย่างดี นำเลื่อมใส นำทัศนียังนัถ เธอจักได้สมาธิอันประเสริฐโดยกาลไม่นาน ฯ (52)

เธอจงละความยินดีในหมู่บ้านและเมืองแล้วเสพชฎปาอันสงัดในกาลทุกเมื่อ จงเป็นผู้ไม่มี (เพื่อนเป็นคน) ที่สอง เสมอด้วยแรด ในกาลทุกเมื่อ จักได้สมาธิอันประเสริฐโดยกาลไม่นาน ฯ (53)

เราเป็นเจ้าของแห่งธรรม พวกเธอเป็นบุตรของเรา จงศึกษาสมาธิจรรยาของเรา เรานั้นได้เป็นผู้มีชื่อเสียงไปทั่วทิศ เป็นพระราชานามว่าทฤตทัตต์ ฯ (54)

เราบูชาพระพุทธเจ้าไม่มีที่สิ้นสุดในเมือง เรามีใจบริสุทธิ์รักษาศีล เราทำความเคารพในพระทศพลทั้งหลาย แสวงหาสมาธิอันประเสริฐสงบนี้ ฯ (55)

เราทิ้งบุตรและมเหสีในเมือง ฯ (ทั้ง) ศรีษะ เท้า ดวงตา อันเลิศและประเสริฐ
ไม่ทำจิตใจให้หดหู่ในกาลไหนๆ แสงหาสมาธิอันประเสริฐสงบนี้ ฯ (56)

เราสละ ทรัพย์ ข้าวเปลือก ทาส ทาสีหลายร้อย รัตนะอันมาก ทำผู้ขอจำนวน
มากให้อิ่มหนำแล้ว แสงหาสมาธิอันประเสริฐสงบนี้ ฯ (57)

เราสละแก้วไข่มุก แก้วพลึก ทอง อันมาก แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศิลา ในเมือง
แก้วมณี เงินอันหมดจด แก้วประพาพ อันแน่น แสงหาสมาธิอันประเสริฐสงบนี้ ฯ
(58)

เราสละอาหารณีมีอย่างต่างๆ แก้วไข่มุกहारอันดี ทั้งสี่หนุกะ ตาข่ายแห่ง
รัตนะทั้งหลาย อันพิเศษ จำนวนมาก แสงหาสมาธิอันประเสริฐสงบนี้ ฯ (59)

เราสละผ้าหลายโกฏิอันละเอียดดี อันยิ่ง บริสุทธิ์ ท่อนผ้าอันนำมาจากแคว้น
กาสิอันประเสริฐ งดงามด้วยทองอันมาก แก่คนอื่น แสงหาสมาธิอันประเสริฐสงบนี้
ฯ (60)

เราสละช้าง ม้า รถ มีอย่างต่างๆ บุตรผู้เป็นที่รักของตน ธิดา ทั้งไม่ทำความ
โทมนัสในกาลไหนๆ แสงหาสมาธิอันประเสริฐสงบนี้ ฯ (61)

เราเห็นคนยากจนในกาลก่อน ถึงทุกข์ในการแสวงหา ถึงความลำบาก เราทำ
พวกเขาไม่ให้ขัดสนด้วยทรัพย์ แสงหาสมาธิอันประเสริฐสงบนี้ ฯ (62)

เราให้ช้าง รถ รถม้า หลายนยุต บุด้วยข่ายแห่งรัตนะและแก้วมณีคลุมไว้
แก่ผู้ขอในกาลก่อน แสงหาสมาธิอันประเสริฐสงบนี้ ฯ (63)

เราประดับอุทยานหลายโกฏิในยุตแล้วไว้ในกาลก่อน ทำใจให้ยินดีแล้ว
ปลุกความกรุณา แสงหาสมาธิอันประเสริฐสงบนี้ ฯ (64)

เราประดับทั้งบ้าน เมืองของราชกุมาร นิคม แล้วไว้ในกาลก่อน และครั้งให้
แล้วเสวยความยินดีในกาลทุกเมื่อ แสงหาสมาธิอันประเสริฐสงบนี้ ฯ (65)

เราให้กองแห่งรัตนทั้งหลาย อันเสมอด้วยเขาสุมรุ ทั้งจีวรและอาภรณ์อันมาก
แก่ผู้ขอในกาลก่อน แสงหาสมาธิอันประเสริฐสงบนี้ ฯ (66)

เราทำสัตว์ผู้ขัดสนยิ่งให้เป็นผู้มั่งคั่ง ช่วยชีวิตคนผู้ถึงความลำบากจำนวนมาก
เราทำคนถูกทุกข์มากบีบคั้น ให้เป็นคนมีความสุข แสงหาสมาธิอันประเสริฐสงบนี้ ฯ
(67)

ในกาลที่เราเป็นพระราชอาเป็นผู้เป็นใหญ่ เราเห็นหมู่ชนจำนวนมากผู้ถึงความทุกข์
เราได้เสียดสพระราชสมบัติในชนเหล่านั้น ทำความสงสารให้เกิดโดยประการที่เขาจะมี
ความสุข ฯ (68)

ลูก่อนกุมาร เราทำความอัศจรรย์ที่ทำได้ยากตลอดหลายร้อยกัลป์
อนึ่ง เราเมื่อกล่าวอยู่ตลอดโกฏิยุคกัลป์ก็ไม่สามารถกล่าวให้หมดสิ้นได้ ฯ (69)

คนถึงภูมิแห่งจิตที่ป่า ไม่ศรัทธาจรรยาของพระสุคต เราทำสิ่งที่ได้ยาก
นำอัศจรรย์ในกาลนั้น แสวงหาสมาธิอันประเสริฐสงบนี้ ฯ (70)

อนึ่ง ลูก่อนกุมาร เราขอบอกคำอันแท้จริงมีความศรัทธาของเรา เพราะว่า
พระสุคตยอมไม่กล่าวเท็จ พระชินเจ้าผู้ประกอบด้วยกรุณา เป็นผู้มีวาจาสัตย์ในกาล
ทุกเมื่อ ฯ (71)

อนึ่ง เราประพาศสิ่งแม่เหล่านี้มีประการมาก ทำให้บริสุทธิ์ตลอดร้อยกัลป์
เราได้สมาธิอันประเสริฐนี้ เพียงเปลื้องสัตว์หลายนิยุตผู้ถึงทุกข์ได้อย่างไร ? ฯ (72)

สมาธิอันเป็นทางแห่งมหาชญาณอันเราได้รับในขณะใด เรานั้นได้สมาธิ
อันประเสริฐนี้ ย่อมเห็นพระพุทธรเจ้าหลายนิยุต ในกาลนั้น ฯ (73)

เราได้รับฤทธิอันไม่มีที่สิ้นสุด ทำให้แจ้งอยู่ ท่องเที่ยวไปแล้วสู่หลายร้อย
เกยตร และครั้นไปแล้ว เราได้ถามปริศนาของท่านผู้ประกอบด้วยกรุณาหลายร้อย
โกฏินิยุต ฯ (74)

พระสุคตเหล่านั้นตรัสปริศนาหลายโกฏินิยุตแก่เราในกาลนั้น เราเรียนเอา
แล้วทรงจำไว้ทั้งหมด อนึ่งแม่แต่บทเดียวของเราก็ไม่หลงลืม ฯ (75)

อนึ่งเราฟังปริศนาหลายโกฏินิยุตอันเป็นนัยที่มีอยู่จริงนั้นแล้ว แสดงสานตบท
อันปราศจากกิเลสเพียงดังฐลินีแล้ว ตั้งสัตว์จำนวนมากไว้ในทางแห่งชญาณ ฯ (76)

เราดำรงอยู่ในสมาธิแล้ว ศึกษาอรรถที่มีอยู่จริงตลอดหลายร้อยกัลป์ ได้ตั้งสัตว์
หลายโกฏินิยุตไว้ในทางอันประเสริฐ อันปราศจากกิเลสเพียงดังฐลินี ในกาลก่อน ฯ (77)

พระสุคตผู้มีในกาลก่อนผู้ตรัสนัยอันปราศจากกิเลสเพียงดังฐลินี อันชนเหล่า
ใดเห็นแล้ว ชนเหล่านั้นไม่สามารถจะศรัทธาสมาธิอันประเสริฐซึ่งมีศูนยตา
เป็นปรมัตถ์ในพระพุทธศาสนา ฯ (78)

ชนเหล่าใดเป็นผู้มีศรัทธา เป็นบัณฑิต รู้วิธี มีนัยอันได้แล้ว โดยนัยที่มีอยู่จริง
อันลึกซึ้ง ชนเหล่านั้น ไม่สะอึ้ง ทั้งไม่ตื่นกลัว อนึ่งเพราะได้ฟัง ย่อมเป็นผู้มีใจ
เป็นของตนในกาลทุกเมื่อ ฯ (79)

ชนเหล่านั้นๆ ทรงจำโพธิอันประเสริฐ อันเสมอ เพราะว่าชนเหล่านั้นๆ
เป็นอนุชาตบุตร ของเรา เพราะว่า ชนเหล่านั้นๆ เป็นผู้เสมอด้วยอุทุมพรและโกสุม
เราประพาศมาตลอดหลายร้อยกัลป์เพื่อประโยชน์แก่ชนเหล่านั้น ฯ (80)

ความกลัวต่อวินิบาตย่อมไม่มีแก่นั้น สิ่งที่ไม่ใช่ลักษณะ 8 ประการของเขา
ไปปราศแล้วในกาลทุกเมื่อ คนผู้ทรงจำสมาธินี้จักเห็นพระพุทธรเจ้าหลายร้อยนยุค ฯ
(81)

พระชินเจ้าผู้ประกอบด้วยไมตรี นียศไม่สิ้นสุด จักเป็นผู้ทำประโยชน์แก่สัตว์
ทั้งหลาย ฉะนั้น เราข่อมพยากรณ์คดีอันไม่มีที่สิ้นสุดในมือของผู้มีสมาธิอันประเสริฐ
ฉนั้น ฯ (82)

คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ข่อมเป็นผู้มีสมฤติ มีมดี มีชญาณ ทรงจำศรุตี มีปฏิภาณ
อันไพบุลย์ ฯ (83)

อนึ่ง คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ข่อมเป็นผู้ควรบูชาของเทวดาทั้งหลาย เป็นผู้ควร
น้อมไหว้ของเทวดาทั้งหลาย เป็นผู้อันหม่อมแห่งเทวดารักษาเนืองๆ ฯ (84)

อนึ่ง คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ข่อมไม่ตายในท่ามกลางไฟ ไม่ตายในน้ำ ศาสดรา
ยาพิษไม่กล้ากลาย ไม่เป็นที่หมายของคนคูเวร ฯ (85)

คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ข่อมเป็นผู้ที่เทวดาทั้งหลายทำการรับใช้อันดี เมื่ออยู่ในป่า
และชอกเขา ในกาลทุกเมื่อ ทั้งยักษ์หลายร้อยก็บำรุง ฯ (86)

คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ข่อมเป็นผู้มีชญาณเสมอด้วยห้วงน้ำ ไม่ขัดขวางคุณ
ของพระมุนีผู้กล่าว ทั้งพรรณนาพุทธคุณที่มีอยู่ ฯ (87)

คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ข่อมไม่ฟังที่สุด อนึ่งไม่ฟังที่สุดรอบ ไม่ได้ประมาณ
เหมือนในท้องฟ้า เป็นผู้ถือคบเพลิงคือชญาณ ขจัดความมืด ฯ (88)

คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ข่อมเปล่งเสียงที่หนักแน่น ประกอบดีแล้ว กล่าวเรื่อง
เป็นที่ตั้งแห่งความรักในบริษัททั้งหลาย กล่าวเสียงเหมือนกับราชสีห์คำราม ฯ (89)

คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ข่อมเป็นแพทย์ ผู้ประกอบยา ผู้เสมอ เป็นคติ เป็นที่เร้น
เป็นที่ป้องกัน เป็นที่พึ่ง ของชนมาก เป็นแสงสว่างของโลก ฯ (90)

คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ข่อมมีใจไม่ยินดีในเมถุน ยินดีในสมณะ ข่อมสัมผัส
ธยานมุข ข่อมกล่าวเสียงอันสงบ สงบทั่ว ฯ (91)

คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ข่อมมีใจไม่ยินดีในนิमित ทำให้แจ้งนิमितทั้งหมดอันมาก
เป็นผู้รู้แจ้ง ตั้งมั่นอยู่เนืองๆ ฯ (92)

คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ข่อมได้จักขุที่ไม่ธรรมดาโดยประการที่มองเห็น
พระชินเจ้าจำนวนไม่สิ้นสุด เป็นผู้จักขุไม่มีที่สิ้นสุด ผู้องอาจ ฯ (93)

คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ย่อมมีเสียงดังนกระเรียน มีเสียงประกอบด้วยความไพเราะ มีเสียงดังนการะเวกและเสียงกลอง มีเสียงประกอบด้วยการขับ มีเสียงอ่อนหวาน ฯ (94)

คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ย่อมมีเสียงเหมือนเมฆคำราม มีเสียงดังหงส์ มีเสียงอ่อนหวาน มีเสียงประกอบด้วยเครื่องดนตรีตั้ง 500 ชิ้น ฯ (95)

คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ย่อมเปล่งเสียงที่มีจำนวนหลายโกฏีกัลป์นยุคต่างๆ ไป มีเสียงประกอบด้วยเครื่องดนตรีอันไพเราะ เป็นอจินไตย ฯ (96)

คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ย่อมมีใจไม่คิดในโทษนะ ไม่ยินดีในบาตรและจีวรเล็กน้อย สันโดษ ขัดเกลา ฯ (97)

คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ย่อมไม่ยกตน ไม่กล่าวโทษคนอื่นในกาลไหนๆ ยินดีในชาน มีจิตสุขุม ในกาลทุกเมื่อ ฯ (98)

คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ย่อมไม่ยกตน ไม่แสวงหาความผิดพลาดของคนอื่น เป็นผู้ไม่ผิดต่อโลกทั้งหมด ฯ (99)

คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ย่อมมีจิตไม่เศร้าหมอง มีจรรยาบริสุทธิ์ ไม่โอ้อวด ไม่หลอกลวง ในกาลทุกเมื่อ มีความซื่อตรงในกาลทุกเมื่อ ยินดีในวิโมกข์ในกาลทุกเมื่อ ฯ (100)

คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ย่อมเป็นผู้ที่นุ่มไปในการสละ หนึ่งๆ มีจิตไม่ริษยา เป็นผู้ประกอบด้วยศีล หนึ่งๆ ฯ (101)

คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ย่อมเป็นผู้ที่น่าที่ศنان่ารัก มีผิวพรรณดั่งทอง ส่องสว่าง ทรงไว้ซึ่งลักษณะ 32 ฯ (102)

คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ย่อมเป็นผู้ที่น่าเลื่อมใส มีลักษณะอันยิ่ง เป็นที่รักของชนมาก ในกาลทุกเมื่อ ไม่ได้ความอิมเมื่อแสวงหา(ความรู้?) ฯ (103)

คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ย่อมเป็นผู้ที่เทวดา นาค หมูยักษ์ ยินดี ใจเฟื่องฟู มีใจเป็นของตน ในกาลทุกเมื่อ เข้าไปสู่สกุลแล้วย่อมกล่าวคุณที่พึงพรรณนา ฯ (104)

คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ย่อมเป็นผู้ที่ พรหม ท้าวสักกะ วสวัตติ จำนวนมาก ทำการบำรุงในกาลทุกเมื่อ แต่ใจก็ไม่ยินดี (ต่อการบำรุงนั้น) ฯ (105)

คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ย่อมไม่มีภัยในทุกคติ ทั้งไม่มีสิ่งที่ไม่ถูกขณะ ไม่มีภัยในวินิบาต เป็นผู้หลุดพ้นแล้วจากภัยในวินิบาตทั้งหมด ฯ (106)

คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ย่อมไม่มีความสงสัย ความเคลือบแคลงใจ ได้ฟังพุทธธรรมอันประเสริฐ ละเอียดอ่อน เป็นผู้ไปตามชฎานอันลึกซึ้ง ฯ (107)

คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ย่อมฟังธรรมอันสุขุมซึ่งจะเป็นผู้มีวิไล ถึงฝั่ง (บารมี) มีพลัง มีเหตุสมบูรณ์ ฯ (108)

คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ย่อมเป็นผู้ที่พระชินเจ้าตรัสเสียอย่างนี้ว่า เราเป็นผู้ที่เขาปรนนิบัติแล้วในกาลทุกเมื่อ และย่อมได้ธารณีอันพิเศษ อันประเสริฐ ฯ (109)

คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ย่อมทำกาลกิริยาในกาลที่พระอมิตาภะพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ข้างหน้า เป็นผู้ประกอบด้วยกรุณากับหมู่อิภุ ฯ (110)

คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ย่อมเป็นผู้ได้ธารณี ข้ามลงในธรรม ถึงฝั่งแห่งวิมลปฏิบัติ มิเสียไม่ถูกทำลาย ฯ (111)

คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ย่อมเป็นผู้ทรงธรรมเที่ยวไปโดยประการที่เป็นแสงสว่างของโลก มีความประพฤตีสงบด้วยดี มีใจหมัดจดด้วยดี ฯ (112)

คนผู้ทรงจำสมาธินี้ ย่อมมีถุแห่งธรรม มีอย่างต่างๆ สมบูรณ์ ได้ธรรมกายเป็นวิไล ถึงฝั่ง ตัดความสงสัยของโลกทั้งหมด ฯ (113)

พระผู้มีพระภาคสุคตเจ้าแม่ทั้งหมดทรงประกอบด้วยกรุณา เพื่อทำที่สุดแห่งภพแก่สัตว์ คนพึงทำสักการะพระสุคตเหล่านั้น ตลอดหลายร้อยกัลป์ เหมือนกัลป์ทรายในแม่น้ำคงคา หรือมากกว่านั้น ฯ (114)

ในกาลเป็นที่สิ้นไป ในภายหลัง คนบางคนใด ได้ฟังสมาธิในพระศาสนา ย่อมกล่าวเสียงเดียวว่า ข้าพเจ้าอนุโมทนา กองแห่งบุญเสียงหนึ่ง ไม่พึงมี (เหมือนที่ยกตัวอย่างมา) ก่อน ฯ (115)

คู่อ่อนกุมาร สมาธิอันประเสริฐ มีคติอันสงบ มีปรมัตถ์เป็นศูนย์กลาง นี้ เป็นสิ่งนำต้นต้น เหมือนอยู่ในหนังสือ สำหรับผู้ใด ผู้ใด เป็นผู้กล่าวธรรม มีมิตติ ดำรงอยู่แล้ว ฯ (116)

ปริวรรตที่ 29 ชื่อว่า เศษคุณราชปริวรรต ในศรีสมาธิราช

จบแล้วด้วยประการฉะนี้ ฯ (29)

ปริวรรตที่ 30 อนุสัมสาปริวรรต

(ว่าด้วยอานิสงส์)

ทราบวาลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกจันทรประภาผู้เป็นกุมารอีกนั่นเองว่า คู่อ่อนกุมาร เพราะเหตุนั้น ในบัดนี้ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์พึงมุ่งหวังว่า อย่างไรหนอเราพึงบรรลุถึงความชอบใจของสรรพสัตว์ทั้งหลาย และพึงรู้ความต่างกันแห่งอินทรีย์ทั้งหลายแล้วแสดงธรรม

คู่อ่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์นั้นฟังฟัง ถือเอา เรียน ทรงจำ กล่าว เจริญด้วยอรณาภาวณา
ทำให้มาก สมาริอันเป็นสรวรรณสุภาวสมตาวิปลวจิตนี้ และฟังประกาศแก่คนอื่นโดยพิสดาร

ทราบว่าลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสคาถาเหล่านี้ในเวลานั้นว่า

พระโพธิสัตว์นั้นได้เห็นพระ โลกนาถผู้นายกไม่มีปริมาณ ที่เป็นอดีต ซึ่งถูก
ถามแล้วกล่าวกถาอยู่ต่อหน้า ดำรงอยู่ในกุศลมูลอันประเสริฐยิ่ง ผู้ต้องการโมกษะ
ทรงจำสมาธิอันปราศจากกิเลสเพียงดังฐลินี ๑ (1)

ผู้ต้องการโมกษะ ทรงจำสมาธิอันปราศจากกิเลสเพียงดังฐลินี ย่อมได้สุข
อันประณีต เป็นทิพย์ และไม่ไช่สมบัติของมนุษย์ ย่อมได้การบูชาอันยิ่งอันเป็นทิพย์
อันไม่ไช่ของมนุษย์ ย่อมได้ความสุขอันประณีต มีชื่อว่าชยาน มีชื่อว่าอริยะ ๑ (2)

ผู้ต้องการโมกษะ ทรงจำสมาธิอันปราศจากกิเลสเพียงดังฐลินี ฟังคุณที่ฟัง
พรรณนาแล้ว ย่อมไม่หวัหระ ไม่ถึงความเป็นผู้เก้อเมื่อเขาไม่พรรณนาคุณอีก
มีอุปมาดังศิลาไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม 8 ๑ (3)

ผู้ต้องการโมกษะ ทรงจำสมาธิอันปราศจากกิเลสเพียงดังฐลินี เป็นผู้มีปกติ
กล่าวคำไม่หยาบและคำอ่อนหวาน กล่าววาจาอันมีลักษณะ ปราศจากการทำหน้าบึ้ง
ศึกษาแล้วต่อพระนายกทั้งหลาย ๑ (4)

ผู้ต้องการโพธิ ทรงจำสมาธิอันปราศจากกิเลสเพียงดังฐลินี ย่อมมีการอยู่ร่วม
เป็นสุข กล่าวหาญ มีจิตมั่นคง เป็นผู้ฝึกดีแล้ว และดำรงอยู่ในทานตถุณี มีวาจา
ไพเราะดี มักกล่าวคำเป็นที่รัก มีปกติกล่าวคำสัตย์อย่างมั่นคง ๑ (5)

ผู้ต้องการโพธิ ทรงจำสมาธิอันปราศจากกิเลสเพียงดังฐลินี ย่อมไม่ทำกถาที่
เกี่ยวกับร่างกาย ไม่ทำการวิวาท มีความชุ่มชื้นไปปราศแล้ว เว้นโทษอันเหลือ
เป็นผู้บันเทิงทั่ว กล่าวหาญ และองอาจ ในกาลทุกเมื่อ ๑ (6)

ผู้ต้องการโพธิ ทรงจำสมาธิอันปราศจากกิเลสเพียงดังฐลินี ย่อมเป็นผู้รู้ดี
ในกาลทุกเมื่อ ประกอบในความเสียสละเป็นนิตย์ เห็นคนได้รับทุกข์หนักแล้ว
ยอมให้ข้าวแก่คนเหล่านั้น เป็นที่รักยิ่ง เป็นผู้สละ ให้ดีแล้วเนื่องนิตย์ ๑ (7)

คนผู้ยังความร่าเริงให้เกิดแก่เทวดาหลายแสน ย่อมมีนาค อสูร ยักษ์ทำการ
บำรุงแก่เขาเป็นนิตย์ ทำการรักษาแก่คนผู้ทรงจำสมาธิอันปราศจากกิเลสเพียงดังฐลินี
เมื่ออยู่ในป่า ป่าทึบ ๑ (8)

เขามีเสียงกล่าวดังเสียงพรหม มีเสียงกล่าวดังเสียงหงส์ร้อง มีเสียงกล่าว
ดังเสียงกนกรับร้อง กล่าวคำไม่ล่วงเกิน มีอวัยวะทางเสียง 500 มีเสียงที่น่าสรรษา
มีเสียงบันลือ มีเสียงกระฉ่อน มีเสียงดี ๑ (9)

บรรดากษัตริย์ทั้งหลาย คนบางคนเท่านั้น พึงทำราชสมบัติอันเกษม อันมาก
อันสามารถ ด้วยลักษณะ มีมากเพียงไร เสียงของคนผู้ทรงจำสมาธิอันปราศจากกิเลส
เพียงดังฐลีนี้ ย่อมเปล่งออกได้มากกว่านั้น ฯ (10)

ปริวรรตที่ 30 ชื่อว่าอนุสังสาปริวรรต ในศรีสมาธิราช
จบแล้วด้วยประการฉะนี้ ฯ (30)

ปริวรรตที่ 31 สรวรรณสวภาวนิเทศปริวรรต

(ว่าด้วยนิเทศแห่งสวภาวะของธรรมทั้งปวง)

ในลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเรียกจันทรประภาผู้เป็นกุมารมาแม่อีกว่า
คูก่อนกุมาร เพราะเหตุนั้น ในบัดนี้ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์พึงมุ่งหวังว่า อย่างไรหนอ เราจักรู้กถา
อันเป็นสวภาวะแห่งธรรมทั้งปวง คูก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์นั้นพึงฟัง ถือเอา เรียน ทรง
จำ บอก แสดง สาธยาย เจริญโดยอรณาทานา ทำให้มาก สมาธิอันเป็นสรวรรณสวภาวนิเทศ
วิปุลจิต นี้ และพึงประกาศแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร ฯ

ทราบว่าลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสกล่าวเหล่านี้ในเวลานั้นว่า

เขารู้สวภาวะแห่งธรรมอันสงบดี รากะไม่กำเริบแก่เขาเลย อนึ่ง โทสะไม่
กำเริบแก่เขาเลย โมหะไม่กำเริบแก่เขาผู้องอาจเลย เขาตัดกิเลสได้หมด ไม่มีเหลือ ฯ (1)

เขารู้สวภาวะแห่งธรรมอันสงบดี เป็นผู้มีการศึกษา ไม่ทำร้ายพระสุคตเจ้า
ทั้งหลายเลย เป็นผู้กล้าหาญ ไม่ถึงอำนาจแห่งอิสตรีทั้งหลาย ได้รับความปรีดี
ในศาสนาของพระสุคตทั้งหลาย ฯ (2)

เขารู้สวภาวะแห่งธรรม อันประกอบด้วยนัย เป็นผู้รู้วิธีแห่งชญาณ
เป็นบัณฑิต มีมดี ย่อมเห็นพระพุทธเจ้าไม่มีที่สิ้นสุด ไม่มีกำหนดสิ้นสุดย่อมรู้สวภาวะ
แห่งธรรมอันไม่มีกำหนดสิ้นสุด ฯ (3)

เขารู้สวภาวะแห่งธรรมอันสงบดี จักเป็นผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้า
โดยการไม่นาน จักเป็นแพทย์ผู้ปรุงยา ให้ความสุข ยกถูกศรของสัตว์ผู้ถึงทุกข์ออกได้
โดยประการทั้งปวง ฯ (4)

เขารู้สวภาวะแห่งธรรมอันสงบดี ครั้นรู้ว่าสัตว์เหล่านี้มีความทุกข์ ย่อมเป็น
ผู้กระวนกระวาย เป็นเหมือนกลอง ประหารอมฤต ในกาลทุกเมื่อ จักเป็นพระชินเจ้า
ผู้เน่าชุก โดยกาลไม่นาน ฯ (5)

เป็นผู้ฉลาดในนัยแห่งการจัดเกยษ์ เป็นแพทย์ผู้ประเสริฐ รู้เบื้องต้นของความเจ็บป่วยทั้งหมด ในที่ซึ่งจะฟื้นได้ ศึกษานัยที่มีอยู่จริง มีมติ ครั้นศึกษาแล้วก็เปลื้องสัตว์จำนวนมากผู้เสียหายแล้ว ฯ (6)

ผู้รู้สวภาวะแห่งธรรมอันสงบดี เป็นผู้ฉลาดในนัยแห่งศุนยะ มีมติและกล้าหาญ เป็นผู้ไม่ย่อท้อในโลก ฉันทก่อนข้าวในกาลทุกเมื่อ ตั้งสัตว์จำนวนมากไว้ในโพธิอันประเสริฐ ฯ (7)

ผู้รู้สวภาวะแห่งธรรมอันสงบดี เป็นผู้โน้มขึ้นด้วยกำลังแห่งกษานติ เป็นคนอยู่สูงเหนือคนเปรียบดั่งพระจันทร์ ถูกเขาเอาดินและท่อนไม้ฟาดก็ไม่โกรธ ถูกตัดอวัยวะน้อยใหญ่ก็ไม่กระเพื่อม ฯ (8)

บุคคลผู้รู้สวภาวะแห่งธรรมอันสงบดี ย่อมเป็นผู้ดำรงมั่นในกษานติ มีพลัง เขาอยู่ในกษานติ เป็นผู้มั่นคง สงบดี เป็นผู้มีมติและกล้าหาญ ถัดด้วยกำลังแห่งกษานติ ฯ (9)

เขาผู้รู้สวภาวะแห่งธรรมอันสงบดี ย่อมอยู่ ไม่คิดเลยว่า เราถูกตัดขาดแล้ว ภพทั้งหมดเขาทำให้แจ่มแจ้ง เป็นศุนย์ในกาลทุกเมื่อ เขาละสัญญาได้ เป็นผู้ขัดเกลาโดยประการทั้งปวง ฯ (10)

ชนผู้มีสวภาวะแห่งธรรมเป็นโคจร ตั้งใจดี แสดงสวภาวะแห่งธรรมอันประณีตดี เห็นโพธิอันยอดเยี่ยมโดยกาลไม่นาน ทักษิณาที่ให้แก่คนเหล่านั้น เป็นสิ่งไม่มีที่สิ้นสุด ไม่มีกำหนดสิ้นสุด ฯ (11)

ชนผู้รู้สวภาวะแห่งธรรมอันสงบดี ย่อมกล่าวพระสูตรหลายโกฏิ ไม่มีกำหนดสิ้นสุด เหมือนกับทรายในแม่น้ำคงคาที่มีมาก ทั้งเมื่อก้าวพรรณนาก็มีปฏิภาณไม่ขาดสาย ฯ (12)

ชนผู้รู้สวภาวะแห่งธรรมอันสงบดี ย่อมเป็นผู้สูงส่งด้วยความรู้เหมือนเขาเมรุตลอด 1,000 นิยุตโกฏิก็ลับ เมื่อกล่าวอยู่ความสิ้นไปแห่งธรรมย่อมไม่มี ฯ (13)

ชนผู้รู้สวภาวะแห่งธรรมอันสงบดี ย่อมมีปฏิภาณกว้างขวาง ไพบูลย์เป็นอินไตย สำหรับเขาผู้แสวงหาโพธิอันประเสริฐ ในกาลทุกเมื่อ ย่อมกล่าวพระสูตรหลายโกฏิ ไม่มีกำหนดสิ้นสุด เนื่องนิตย์ ฯ (14)

พระชินเจ้าผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้าเหล่านั้น ตรัสธรรมใด อนึ่งเพราะได้ฟังธรรมนั้นทั้งหมด ย่อมถือเอาความเต็มรอบได้ ความสงสัยแม้ในบทหนึ่ง ย่อมไม่มีแก่เขาผู้รู้สวภาวะของธรรมทั้งหลายเหล่านี้ทั้งหมด ฯ (15)

ชนผู้รู้สวภาวะแห่งธรรมว่าเป็นศูนย์ในกาลทุกเมื่อ ย่อมเป็นผู้มีการสละอันวิเศษสุดตลอดกาล ในกาลทุกเมื่อ เป็นทานบดี ผู้ให้ความสุขแก่ผู้ถึงทุกข์ ทำสัตว์ทั้งหลายผู้มิทุกข์ที่ตนได้เห็นแล้วให้อิ่มหนำด้วยรัตนะทั้งหลาย ฯ (16)

ชนผู้รู้สวภาวะแห่งธรรมว่าเป็นศูนย์ในกาลทุกเมื่อ จักเป็นพระราชาในชมพูทวีปในกาลทุกเมื่อ จักทำสิ่งน่ายินดีอันไม่มีกำหนดสิ้นสุดแก่สัตว์ทั้งหลายในกาลทุกเมื่อ ประกอบไมตรีแก่สัตว์ทั้งหลาย ในกาลทุกเมื่อ ฯ (17)

ชนผู้รู้สวภาวะแห่งธรรมว่าเป็นศูนย์ในกาลทุกเมื่อ เขาเป็นนักปราชญ์ สละบุตรีธิดาทาสและทาสี เขาสละ มือ เท้า ศรีษะ ทั้งราชสมบัติ อนึ่ง ใจของเขาอาจไม่ทอดอย ฯ (18)

ชนผู้รู้สวภาวะแห่งธรรมว่าเป็นศูนย์ในกาลทุกเมื่อ ย่อมตัดอวัยวะน้อยใหญ่ของร่างกาย มีใจไม่กระทบกระทั่งแม้ในความฝัน ย่อมบูชาพระนาคผู้เป็นจอมแห่งสัตว์สองเท้า ฯ (19)

ชนผู้รู้สวภาวะแห่งธรรมว่าเป็นศูนย์ในกาลทุกเมื่อ เป็นผู้บูชาพระนาคทั้งที่เป็นอดีต ทั้งบูชาพระผู้เป็นจอมแห่งสัตว์สองเท้าที่เป็นอนาคต และสักการะพระนาคทั้งหมดผู้ดำรงอยู่ (เป็นปรัตยุบัน) ฯ (20)

เขาผู้เป็นบัณฑิตย่อมทรงจำถุ้ง (เก็บธรรม) ของพระสุคตทั้งหลาย เป็นผู้ดำรงมั่นอยู่ในธารณีอันยอดเยี่ยม จักเป็นพระโลกนายกโดยกาลไม่นาน เพราะได้ฟังแล้วทรงจำพระสูตรนี้ไว้ในกาลเป็นที่สิ้นไป ฯ (21)

เขาผู้กล่าวพระสูตรนี้อย่างไม่หลงลืม เป็นผู้รู้แจ้งจักไม่เป็นคนเขลาในกาลไหนๆ เลย ทั้งจักไม่ละอวัยวะตลอดหลายกัลป์ เว้นสิ่งที่ไม่ใช่ขณะ 8 อย่างเหล่านี้เนื่องนิคย์ ฯ (22)

เขาจักไม่ไปทุกคติอีกเลย จักเป็นผู้มีรูปร่าง ทรงไว้ซึ่งลักษณะ เนื่องนิคย์ เขาเจริญอภิขญา 5 เหล่านี้ เนื่องนิคย์ จักเป็นผู้กล้าหาญยืนอยู่หน้าพระสุคตเจ้าทั้งหลาย ในกาลทุกเมื่อ ฯ (23)

ผู้นี้เป็นผู้มีความรู้ เนรมิตสิ่งเนรมิตจำนวนมาก แสวงหาวินัยและอรรถในหลายโกฏิเกษตร ผู้ที่ได้เห็นพระพุทธเจ้าที่เนรมิตจำนวนมาก ตั้งสัตว์จำนวนมากไว้ในโพธิอันประเสริฐ ฯ (24)

เขาผู้ได้ฟังพระสูตรนี้แล้วทรงไว้ไว้ในกาลเป็นที่สิ้นไป เป็นผู้มิสมฤติ คติปรัชญา และชฤติ มีกำลัง ประกอบด้วยกำลังแห่งความเพียรในกาลทุกเมื่อ จักเป็นผู้บรรลุมารมีธรรม มีสหเดช ฯ (25)

เปล่งรัศมีแสนโกฏิแก่พวกเขาในกาลทุกเมื่อ ทำมณฑลแห่งพระอาทิตย์
ทั้งหลายทั้งหมดให้เป็นท้องฟ้า ผู้เจริญธรรมอันเป็นศูนย์เหล่านี้ย่อมเป็นพระนายก
ผู้กล้าโดยกาลไม่นาน ๑ (26)

เราเจริญสมาธินั้นอันเป็นโคจรสงบมาก่อนตลอดหลายแสนโกฏินิยุตกัลป์
ความเพียรของเราในหนทางนี้ไม่มีย่อท้อ ในกาลที่เราเป็นผู้ที่พระทีปังกรพุทธเจ้า
ทรงพยากรณ์แล้วว่ามีชินภูมิ ๑ (27)

แม้พวกเขาจะศึกษาจริยาของเราในพระสูตรนี้ เครื่องนำทางนี้อันลึกซึ้ง
เป็นปรมัตถ์เราแสดงไว้แล้ว ในที่ซึ่งเคยมีจำนวนมากเหล่านี้ผู้ฉิบหายวิปริตไป
ทำโพธิให้สิ้นแล้ว ตกไปในอบายอันน่ากลัว ๑ (28)

ชนเหล่านี้เสวยเวทนาอันเผ็ดร้อนคล้ายแข็งในอบายนั้นตลอดหลายแสนโกฏินิ
ยุตกัลป์ โดยล่วงไปแห่งหลายนยุตกัลป์ เขาก็ได้บรรลุอมฤตอีกครั้ง ๑ (29)

ชนผู้รักษาพระสูตรอันเช่นนี้ ซึ่งมีกำหนดสิ้นสุด ของพระสุคตเจ้าในกาล
อันน่ากลัวในภายหลัง โพธิอันประเสริฐดีเลิศนี้ก็ไม่ใช่สิ่งที่เขาได้โดยยาก
ชนเหล่านั้นผู้ทรงจำธรรมทั้งหลายท่านพยากรณ์ไว้แล้วในกาลอันมีในภายหลัง ๑ (30)

ปรีวรรตที่ 31 ชื่อสรวรรณสวากวนิรเทศปรีวรรต ในศรีสมาธิราช
จบแล้วด้วยประการฉะนี้ ๑ (31)

ปรีวรรตที่ 32 สูตรธารณานุคัมสาปรีวรรต
(ว่าด้วยอานิสงส์ของการทรงจำพระสูตร)

ทราบว่าลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกจันทรประกายผู้เป็นกุมารมาเมื่ออีกว่า
คุณก่อนกุมาร เพราะเหตุนี้ในบัดนี้ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ ผู้ต้องการจะทรงจำมหาภิขุญาปริกรรม
พึงทรงจำ ถือเอา เรียบเอา สาธบาย ทรงจำ บอกรูป แสดง สาธบาย เจริญ สมาธินี้ และประกาศ
แก่คนอื่นโดยพิสดาร คุณก่อนกุมาร ก็ การปริกรรมอภิขุญาแห่งสรรพธรรมนั้นเป็นไฉน ? คือ
การไม่กำหนดถือสรรพธรรม การไม่ประมาณ ความไม่คิดถึงกองศีล ความไม่ใกล้กองศีล การเห็น
ความสัจแห่งกองปรัชญา การเห็นตามเป็นจริงถึงกองแห่งวิมุกติ การเห็นความที่ธรรมทั้งปวง
มีสวภาวะเป็นศูนย์ตาแห่งกองวิมุกติชญาณตรรกณะ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ประกอบด้วยอภิขุญา
ทำให้แจ้งสิ่งที่ทำให้แจ้งคือสมาธิทั้งหมด แสดงธรรมแก่สรรพสัตว์ คุณก่อนกุมาร นี้เรียกว่า
มหาภิขุญาปริกรรม ๑

ทราบว่าลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสคาถาเหล่านี้ในเวลานั้นว่า

มหาภิณชาภิกรรม อันท่านผู้ไม่วิเวก แสดงไว้แล้ว ผู้ที่ประพฤตินการวิเวก
ย่อมไม่พ้นการยึดถือ ฯ (1)

อภิญา ปรินญา ความรู้ที่ผูกไว้ เป็นอนิจน ไตย์ ย่อมมีแก่เขา ผู้ที่ดำรงอยู่ในการ
ยึดถือย่อมไม่มีความรู้ ฯ (2)

ธรรมทั้งหลายที่เป็นอนิจน ไตย์เป็นอันมากท่านประกาศไว้ด้วยศัพท์
ผู้ที่แตกต่างในธรรมนั้น ย่อมไม่รู้การกล่าวด้วยชื่อในศัพท์ ฯ (3)

ความรู้การกล่าวด้วยชื่อ จะมีประโยชน์อะไรด้วยชื่อที่กล่าว เมื่อไม่ได้
ศึกษาธรรม ย่อมกล่าวธรรมว่าเป็นธรรม ฯ (4)

พระสูตรเหล่าใดที่เรากล่าวไว้ในพื้น โลกธาตุ มีพยัญชนะต่างๆ กัน
(แต่) มีอรรถอันเดียวกัน ใครๆ ไม่สามารถกำหนดได้ ฯ (5)

ธรรมเหล่านั้นทั้งหมด ที่คนคิดบทและอรรถอันเดียวเจริญแล้ว トラบเท่าที่
ธรรมอันมากอันพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงประกาศแล้ว ฯ (6)

คนเหล่าใดเป็นผู้ฉลาดในอรรถ ว่า ธรรมทั้งหมดเป็นในราตมะ ก็ศึกษา
ในบทนั้น พุทธธรรมก็เป็นสิ่งมิใช่ได้โดยยาก ฯ (7)

ธรรมทั้งหมดเป็นพุทธธรรม ผู้ที่ศึกษาในธรรมคา ผู้ที่รู้ทั่วถึงธรรมคา
ย่อมไม่ผิดต่อธรรมคา ฯ (8)

คำพูดทั้งหมดเป็นคำพูดของพระพุทธเจ้านั้นเอง เพราะวา เสียงและศัพท์ไม่มี
ที่ตั้ง บุคคลแสวงหา 10 ทิศ ก็ไม่ได้คำพูดของพระพุทธเจ้าเลย ฯ (9)

บุคคลแสวงหาจากนั้นเป็นพุทธวจาตลอด 10 ทิศ ย่อมไม่ได้วาจาอันยอด
เยี่ยม นั่น ไม่ได้แล้ว และจักไม่ได้ ฯ (10)

พุทธวจาเป็นสังขยอดเยี่ยม พุทธวจาเป็นสังเลิศ จักไม่ได้ส่วนเล็กๆ ไม่ข้าม
ลง ไม่กล่าวพุทธวจาอันยอดเยี่ยมนี้ ฯ (11)

ส่วนเล็กๆ ย่อมไม่เกิดขึ้น ธรรมทรงแสดงด้วยศัพท์ว่าส่วนเล็กๆ มาตราว่าส่วน
เล็กๆ ที่แสดงด้วยเสียงก็ไม่ได้ในโลก ฯ (12)

การไม่ได้ธรรมที่ได้ การได้ย่อมไม่มีในการได้ ผู้รู้ธรรมอย่างนี้ย่อมตรัสรู้
โพธิอันยอดเยี่ยม ฯ (13)

พระพุทธเจ้าเหล่านั้นทรงยังธรรมจักรคือโพธิอันยอดเยี่ยมให้เป็นไป กรัน
หมุนธรรมจักรให้เป็นไปตลอดแล้วทรงประกาศพุทธธรรมทั้งหลาย ฯ (14)

อนึ่ง พระโพธิสัตว์ทั้งหลายย่อมตรัสรู้พุทธญาณอันยอดเยี่ยม ด้วยเหตุนี้
ความรู้จักพระพุทธเจ้าจากการตรัสรู้ทั่ว จึงเรียกว่า พระพุทธเจ้า ฯ (15)

อภาวะ อปรณิหิตะ และอนิมิตตะ เป็นศูนยตา พระพุทธเจ้าทรงประกาศทวาร
ด้วยทวารแห่งวิโมกข์เหล่านี้ ฯ (16)

จักขุ โสทรตะ ฆราณะะ ชีหวา กาย ใจก็เช่นเดียวกัน เหล่านี้เป็นศูนยะ
ที่พระสัมพุทธเจ้าทรงประกาศโดยสวภาวะ ฯ (17)

ผู้ที่รู้สวภาวะของธรรมอันเช่นนี้ รู้ลักษณะแห่งธรรมทั้งหลายแล้วย่อมไม่ทำ
การวิวาท ฯ (18)

นั่นเป็นโคจรของพระโพธิสัตว์ผู้กล้าทั้งหลาย ผู้คงที่ พระโพธิสัตว์เหล่านั้น
ไม่สงสัยในกาลไหนๆ ย่อมรู้ศูนยตาแห่งธรรม ฯ (19)

พระพุทธเจ้าย่อมรู้สวภาวะแห่งธรรม ก็เพราะเหตุที่พระองค์จึงถูกเรียกว่า
พระพุทธเจ้า ทรงแนะนำสัตว์ไม่มีประมาณเป็นอินโดยีไว้ในโพธิ ฯ (20)

พระองค์อันเขาสักการะแล้วด้วยศัพทว่าพุทธ อันเขาทำไว้ด้วยศัพทว่าศีล
ศัพทว่าศีล ศัพทว่าพุทธะ ทั้งสองมีลักษณะอันเดียวกันก่อน ฯ (21)

ศัพทอันแล้ว ออกกฤษและกลางๆ ท่านพรรณนาไว้ก่อน ผู้ที่ตั้งมั่น ท่านแสดง
ไว้ด้วยศัพทเดียวคือศัพทว่าพุทธะ ฯ (22)

พุทธธรรมไม่ได้พรรณนาไว้ว่าตั้งอยู่ในท้องที่ ไม่ได้พรรณนาไว้ว่าตั้งอยู่
ในท้องที่ใหญ่ ไม่เกิดหรือดับ มีมากโดยความเป็นหนึ่ง ฯ (23)

พุทธธรรมเหล่านั้น ไม่ใหม่หรือเก่า การคิดถึงพุทธธรรมเหล่านั้นไม่มี ทั้งไม่
เจียวหรือไม่เหลือ ไม่ขาว ไม่แดง ฯ (24)

การไม่กล่าวอ้าง การไม่ยึดถือ ทรงแสดงด้วยเสียงกล่าว อย่างนี้ อนึ่ง นั้นไม่ใช่
ภูมิของเสียงกล่าว นี้เป็นปาฏิหาริย์ของพระมุนี ฯ (25)

เพราะว่า ธรรมเหล่านั้นไม่มีเสียง ก็ท่านกล่าวด้วยธรรมนั้น ไม่นับเนื่อง
นี้เป็นเทศนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลายใน 10 ทิศ ฯ (26)

การวิเคราะห์ถึงพระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พระพุทธเจ้าผู้ปรินิพพานแล้ว
บุคคลนั้นเมื่อใส่ใจถึงสถานะนั้น ย่อมไม่เห็นปาฏิหาริย์ ฯ (27)

อนึ่ง สัตว์ที่ได้สัมผัสศัพทความดับ (นิรวาณ) ย่อมไม่ได้ อนึ่ง ธรรมที่ทรงแสดง
อย่างนี้ เปลื้องสัตว์เป็นอันมาก ฯ (28)

พระจันทร์และพระอาทิตย์อันเขาจอมแสดงในบาตรเหล็ก มันใด ลักษณะ
ของธรรมทั้งหลายย่อมไม่ไปสู่รูปเหมือนอันเป็นของตนอย่างนั้น ฯ (29)

ธรรมทั้งหลายที่มีอุปมาเหมือนแสงสว่าง ที่รู้กันโดยสวภาวะ ชนเหล่านั้น
ย่อมไม่เห็นการวิเคราะห์พระพุทธเจ้าด้วยรูปกาย ฯ (30)

เพราะว่า ธรรมนี้ไม่ใช่การวิเคราะห์ การวิเคราะห์ย่อมไม่มีในที่ไหนๆ
อนึ่ง ธรรมที่ไม่ใช่การวิเคราะห์ นั้นเป็นวิเคราะห์ของพระพุทธเจ้า ฯ (31)

ผู้ที่เห็นด้วยธรรมกายย่อมเห็นพระนายก เพราะว่า สัมพุทธเจ้าทั้งหลายคือ
ธรรมกาย นั้นเป็นทรรณะของพระสัมพุทธเจ้า ฯ (32)

การอาศัยกันทรงแสดงแล้ว การไม่อาศัยทรงแสดงเฉพาะแล้ว เพราะว่าชน
เหล่าใดเป็นผู้มีความต้องการด้วยความสงบ รู้แจ้งแล้วซึ่งคดีนี้ ฯ (33)

ความไม่ถึง ความถึง ทรงแสดงแล้ว เพราะรู้ที่อาศัยของสัตว์ทั้งหลาย
ผู้ใดข้ามลงสู่การกล่าวเกี่ยวเนื่อง ผู้นั้นไม่กระทบกระทั่งกับใคร ฯ (34)

การถึงและไม่ถึงมีอยู่แก่ผู้ใด อนึ่งย่อมกล่าวโดยผู้นั้น ความสงบอันผู้ใด
ไม่ถึงแล้ว ความสงบอันผู้นั้นกล่าว ฯ (35)

ธรรมเหล่านี้เป็นความลึกซึ้งอย่างไร ชนผู้ไม่ศึกษาแล้วจักกล่าว อนึ่ง ธรรม
เหล่านั้นอันใครๆ ไม่สามารถอธิบายได้โดยชื่อว่าลึกซึ้ง ฯ (36)

สกันธ 5 เป็นสิ่งไม่มีที่ตั้ง ไม่มีแล้ว ลุกขึ้นแล้ว เพราะว่า ผู้ตั้งขึ้น ย่อมไม่มี
ในที่นั้น ผู้มีสกันธตั้งขึ้นแล้ว ฯ (37)

สกันธ 5 มีลักษณะอย่างใด ธรรมทั้งหมดก็มีลักษณะอย่างนั้น ธรรมเหล่านั้น
ที่มีลักษณะอย่างนั้นทรงแสดงแล้ว แต่ก็ไม่มีลักษณะ ฯ (38)

ท้องฟ้าที่มีช่องว่าง เป็นเช่นใด ลักษณะของธรรมทั้งหลายก็เช่นนั้น โดยการ
เห็นธรรมที่มีในเบื้องต้น มีในเบื้องปลาย และเป็นปรดิยุบัน ฯ (39)

ท้องฟ้าที่ไม่มีการยึดถือท่านกล่าวไว้ และการยึดถือก็ได้ในท้องฟ้านั้น
สภาวะนั้นไม่ใช่การยึดถือธรรม มีท้องฟ้าเป็นเครื่องเปรียบ ฯ (40)

ก็ ธรรมทั้งหลายที่แสดงไว้อย่างนั้น สรวากย่อมไม่เห็นแจ้ง อนึ่ง ผู้ใดไม่เห็น
ธรรม ธรรมของผู้นั้นเป็นอจินไตย ฯ (41)

ธรรมเหล่านี้ไม่มีสภาวะ สภาวะของธรรมเหล่านั้นย่อมไม่ได้ เพราะว่ามัน
เป็นโคจรของโยคีทั้งหลาย ผู้ที่ประกอบเพื่อพุทธโพธิ ฯ (42)

ผู้ใดรู้ธรรมทั้งหลายอย่างนี้ ผู้นั้นย่อมไม่ติดขัดในธรรมทั้งหลาย
ผู้ไม่ติดขัดในธรรมทั้งหลาย ความรู้พร้อมธรรม รู้ทั่วถึงแล้ว ฯ (43)

ธรรมทั้งหมดอันพระโพธิสัตว์ผู้มีความคงที่ทำให้แจ้งแล้ว ครั้นทำให้แจ้ง
ความรู้พร้อมซึ่งธรรม ย่อมไม่คิดถึงพุทธธรรมทั้งหลาย ฯ (44)

เพราะว่าที่สุคนั้นที่ไม่คิดถึงอยู่ ครั้นกำหนดแล้ว ก็นำที่สุดไป ผู้ใดรู้ที่สุด
อย่างนี้ย่อมไม่คิดถึงที่สุดแห่งกัลป์ ฯ (45)

สักรัณกำหนดที่สุดนเปื้องก่อนแล้ว คนพาลก็ท่องเที่ยวไปในสงสาร และเพราะแสวงหาตลอด 10 ทิศ สถานะย่อมไม่ได้แก่เขา ฯ (46)

อนึ่ง พระโพธิสัตว์ครั้งรู้สังสารอันว่าง ย่อมไม่ติดข้อง ทั้งเที่ยวไปเพื่อโพธิ จริย่อมไม่ได้แก่พระโพธิสัตว์เหล่านั้น ฯ (47)

รอยเท้าของนกลเหล่านั้นย่อมไม่ได้ในอากาศ ฉนใด โพธิ์นั้นซึ่งมีสวภาวะ อย่างนั้น พระโพธิสัตว์ก็ย่อมตรัสรู้ ฉนนั้น ฯ (48)

นักเล่นกลผู้ศึกษาดีแล้ว ย่อมแสดงมายา ฉนใด รูปที่มีประการต่างๆ ก็ย่อม ไม่ได้รูป ฉนนั้น ฯ (49)

บุคคลคิดถึงความไม่ได้และความได้ ความได้ในความได้ย่อมไม่มี อนึ่ง ความรู้นั้นซึ่งมีมายาเป็นเครื่องเปรียบ แต่ความรู้นั้นไม่ตั้งอยู่ในมายา ฯ (50)

บุคคลกำหนดความรู้อันเขลาในธรรมอันว่างอย่างนี้ คติของผู้เที่ยวไปอยู่ใน ความกำหนด 6 อย่าง ย่อมเป็นที่ไปในภายหน้า ฯ (51)

สัตว์ทั้งหลายผู้เกี่ยวข้องกับชาติและชรา ชาติของสัตว์เหล่านั้นย่อมไม่สิ้น ทุกข์ของสัตว์เหล่านั้นซึ่งมีชาติ มรณะ และสกันธ์ ย่อมไม่มีที่สิ้นสุด ฯ (52)

ชาติสังสารเป็นทุกข์อันคนอันคนพาลและผู้รู้กำหนดแล้ว การกำหนดของชน เหล่านั้นย่อมไม่สิ้น ทั้งท่องเที่ยวไปตลอดโกฏิกัลป์ ฯ (53)

ชนเหล่านั้นผู้ไม่ประกอบแล้ว ประกอบทั่วพร้อมแล้ว ดำรงอยู่ในการ ประกอบกรรม ชนผู้ยินดีความเกิดขึ้นแห่งกรรมย่อมไม่พ้นไปจากกรรม ฯ (54)

กรรมของชนเหล่านั้นผู้นำกรรมไป ย่อมไม่สิ้นในกาลทั้งปวง อนึ่ง เขาตาย แล้วตายอีก ย่อมดำรงอยู่ฝ่ายแห่งการเที่ยวไป ในกาลทุกเมื่อ ฯ (55)

ชนผู้มีปัญญาทรม ถูกมารครอบงำแล้ว ด้วยกรรมอันเศร้าหมอง ย่อมเสวย ชาติและมรณะ ในการเกิดในที่นั้นๆ ฯ (56)

ชนเหล่านั้น ผู้บอด เวลา เป็นปถุชน ย่อมไปสู่ความตาย ย่อมฆ่า และถูกฆ่า ทั้งคติของชนเหล่านั้นก็ไม่เจริญ ฯ (57)

อนึ่ง ชนผู้รู้อย่างทรม ย่อมฆ่าคนอื่นด้วยศาสตราทั้งหลาย เมื่อประกอบอย่าง นี้ ทุกข์ย่อมเป็นไปแก่ชนเหล่านั้น ฯ (58)

คนผู้รู้อย่างทรมกำหนดว่าบุตรของเรา ทรัพย์ของเรา กำหนดกรรมที่ไม่มี สังสารย่อมเจริญแก่เขา ฯ (59)

สังสารย่อมเจริญ เขาผู้ปถุชนย่อมเที่ยวไป ย่อมไปเป็นจำนวนมากๆ และด้วยเหตุนี้ จึงเรียกว่าปถุชน ฯ (60)

ชนเหล่านั้นโกธพระพุทธานุชาแล้วจักกล่าวธรรมอันหยาบ จักไม่ได้
โมกษะ มาสู่อำนาจของมาร ฯ (61)

เป็นคนพาลคบสตรีเฝ้า ซึ่งเป็นเหตุแห่งกาม ย่อมถึงคติอันเฝ้า ด้วยเหตุนี้
จึงตกไปสู่ทุกคติ ฯ (62)

พระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่สรรเสริญกาม ไม่สรรเสริญการคบสตรี บ่วงแห่ง
สตรีนี้เป็นภัยใหญ่ เป็นบ่วงอันเลว ทารุณนัก ฯ (63)

นักปราชญ์ทั้งหลายเว้นสตรีนั้น เหมือนเว้นงูอันมีพิษร้าย ไม่คบสตรี
ทั้งหลาย เพราะนั่นไม่ใช่ทางเพื่อโพธิ์ ฯ (64)

อนึ่ง นักปราชญ์เหล่านั้น ย่อมเจริญโพธิ์มรรค ที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์เสพอ
แล้ว และครั้นเจริญมรรคนั้นแล้ว ย่อมเป็นพระพุทธเจ้าผู้ยอดเยี่ยม ฯ (65)

อนึ่ง ชนเหล่านั้นเป็นผู้ยอดเยี่ยม เป็นผู้ประกอบ (ความเพียร)แล้ว เป็นเจดีย์
ของโลก ย่อมเป็นพระพุทธเจ้าผู้ยอดเยี่ยมด้วยชฎานอันยอดเยี่ยม ฯ (66)

อนึ่ง ย่อมคบบุรุษ สมาทานในกองศีล ตั้งสัตว์หลายโกฏิเป็นอจินไตยไว้
เพื่อโพธิ์ ฯ (67)

ชนเหล่านั้นทำประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายไม่มีประมาณเป็น อจินไตย
ชนเหล่านั้นๆ ผู้กล้าหาญ มีมหาปรัชญา ย่อมตีกลองแห่งอมฤต ฯ (68)

ย่อมทำภพมารให้ไหว ทำผู้นับเนื่องในหมู่มารให้สิ้น ชักชวนมารหลายโกฏิ
เป็นอจินไตยเพื่อโพธิ์ ฯ (69)

ย่อมข้ามปรวาทิ และย่อมชนะเดิยริถิ ย่อมทำแผ่นดินทั้งหมด พร้อมทั้งสมุทร
พร้อมทั้งภูเขาให้สิ้น ฯ (70)

เพลงกายที่เพลงด้วยฤทธิมิใช่หนึ่ง ท่านผู้มีมหาปรัชญาแสดงปาฏิหาริย์
อันเป็นอจินไตย ฯ (71)

ทำเกษตรหลายโกฏิเหมือนทรายในแม่น้ำคงคาให้ไหว และท่านเหล่านั้น
ครั้นชนะแล้ว ย่อมทำพฤษอันยอดเยี่ยมให้เบิกบานด้วยรัตนะทั้งหลาย ฯ (72)

อนึ่ง ท่านเหล่านั้นเนรมิตพฤษทั้งหลายอันงดงามดีด้วยรัตนะ ประกอบด้วย
ผลและดอก มีกลิ่นหอม นำรื่นรมย์ใจ ฯ (73)

อนึ่ง ท่านผู้กล้าเหล่านั้น เนรมิตปราสาท วิมาน และเรือนยอด อันนำพรหยา
สระโบกขรณีอันนำรื่นรมย์ ฯ (74)

สระที่ถึงพร้อมด้วยน้ำมีองค์ 8 เย็น ไม่ขุ่น ผู้ที่ดื่มน้ำจากสระนั้น ย่อมละ
ความกระหายและความยาก ฯ (75)

อนึ่ง ชนเหล่านั้นดื่มน้ำอันยอดเยี่ยมแล้วย่อมเป็นผู้ไม่หวนกลับ ย่อมเป็น
พระพุทธเจ้าผู้ยอดเยี่ยม ด้วยชญาณอันยอดเยี่ยม ฯ (76)

ท่านทั้งหลายจงรู้แจ้งว่าชนเหล่านั้นย่อมไปสู่คติอันยอดเยี่ยม อันสงบ
เดิรดิษฐ์ทั้งหมดไม่รู้จักอันนี้จึงฉิบหายแล้ว ฯ (77)

อนึ่ง สัตว์ที่อาศัยชนเหล่านั้นก็ย่อมเป็นผู้มีคติอย่างนั้น จักมีอเวจีเป็นที่ไป
ในเบื้องหน้า ตกไปสู่มหาโฆระ ฯ (78)

เทวดาผู้หยาบช้าในที่นั่งใดมีอยู่ ก็ไม่สามารถจะพรรณนาได้ อนึ่ง เราจัก
พระโพธิสัตว์เหล่านั้น ผู้คงที่ ฯ (79)

อนึ่ง ชนเหล่าใดมุ่งหวังในธรรมนี้ อันมีความลึกซึ้ง เห็นได้ยากอย่างนี้
ซึ่งไม่ใช่ภูมิของคนพาลทั้งหลาย ซึ่งดำรงอยู่ในความโลภ ฯ (80)

ชนเหล่านั้น ย่อมเนรมิตขบวนที่แสดงรูปเป็นอนnek โดยเหตุที่ชนเหล่านั้น
ทั้งหมดจะไปสู่พุทธเกษตรอันยอดเยี่ยม ฯ (81)

ความถึงพร้อมด้วยรูปนิรหารในพุทธเกษตรทั้งหลาย มีเท่าใด พระโพธิสัตว์
ผู้มีฤทธิมากทั้งหลาย ก็แสดงความถึงพร้อมทั้งหมดนั้นในที่นี้ ฯ (82)

ท่านผู้มหาวิระ มีกำลังมาก สวมไว้ด้วยมหาธรรม เหล่านั้น ย่อมให้
การประหารด้วยเพชรคืออรรณแห่งมหาศุนยะ ฯ (83)

รัศมีหลายแสนโกฏีเหมือนทรายในแม่น้ำคงคามีอยู่ ชนที่มีแสงสว่างเปล่ง
ออกย่อมเปล่งออกจากกาย ฯ (84)

ชนเหล่านั้น ไม่นินดีในสตรีทั้งหลาย ทั้งไม่ถึงความกำหนดต่อสตรีเหล่านั้น
ความรู้พร้อมสตรีเหล่านั้นท่านทำให้แจ้งแล้ว ความรู้พร้อมอิสตรีย่อมมีโดยสวภาวะ ฯ
(85)

พุทธเกษตรเป็นสิ่งที่ไม่ว่าง สำหรับท่านผู้เป็นคนกล้า มารผู้ชั่วช้าจักทำ
อันตรายแก่ท่านเหล่านั้นได้อย่างไร ? ฯ (86)

พระพุทธเจ้าจำนวนมากผู้คลายกำหนด ดำรงอยู่ในความเห็นที่ท่าแล้ว ตั้งมั่น
อยู่ด้วยพยาบาล ดำรงอยู่ในความอิฉาและความโลภ ฯ (87)

ความรู้พร้อมทั้งปวง ท่านทำให้แจ้งแล้วดำรงอยู่ในความรู้พร้อมที่ไม่หวน
กลับ ชนผู้จักรู้ความรู้อย่างนี้ย่อมมีพุทธชญาณอันเป็นอจินไตย ฯ (88)

ย่อมเห็นที่สุดเบื้องต้นและที่สุดเบื้องปลาย และปรัตยบัน อนึ่ง ธรรมเรา
แสดงไว้แล้วอย่างนี้ และอะไรๆ เราไม่ได้แสดงไว้แล้วในธรรมนั้น ฯ (89)

อนึ่ง ย่อมรู้ด้วยชญาณหามิได้ ทั้งย่อมท้อด้วยชญาณก็หาไม่ ผู้ที่กำหนด
ในความรู้และไม่รู้แล้ว ท่านเรียกว่า ผู้กำหนดในพุทธชญาณ ฯ (90)

พระโพธิสัตว์ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่งการสังเกตวิญญูติและคำพูด ย่อมทำอรรถ
อันไม่มีประมาณ เป็นอจินไตย แก่สัตว์ทั้งหลาย ฯ (91)

ความรู้พร้อมท่านแสดงด้วยการถือเอาอันมีความรู้พร้อมเป็นอรรถ
อนึ่ง ความรู้พร้อมนั้นคือการไม่ถือเอา ท่านแสดงด้วยความสังัดเป็นอรรถ ฯ (92)

ก็ ความสังัดอันใด ความรู้พร้อมก็อันนั้น ความสังัดอันใด เทศนาที่อันนั้น
อนึ่งความรู้มีความรู้พร้อมเป็นสภาวะ ความรู้พร้อมจักไม่มีด้วยอาการอย่างนี้ ฯ (93)

เราทั้งหลายจะละความรู้พร้อมนี้ ของบุคคลผู้มีความรู้พร้อมเป็นไป ความรู้
พร้อมย่อมเที่ยวไปในธรรมเป็นเหตุเนิ่นช้า เขาย่อมไม่พ้นไปจากความรู้พร้อม ฯ (94)

ความรู้พร้อมนี้เกิดขึ้นแก่ใคร ความรู้พร้อมใครทำให้เกิด ความรู้พร้อมนั้น
ใครสัมผัส ความรู้พร้อมของใครดับแล้ว ฯ (95)

อนึ่ง ธรรมอันพระพุทธเจ้าผู้ทรงมีความรู้พร้อมเกิดขึ้นทรงได้แล้ว
เธอทั้งหลายจงคิดถึงอรรถนั้นในที่นี้ ความรู้พร้อมจักไม่มีจากอรรถนั้น ฯ (96)

ความรู้พร้อมเกิดในกาลไหน ความรู้พร้อมของใครย่อมดับ ความหลุดพ้น
ย่อมเกิดในที่นั้นแก่คนผู้เที่ยวไปด้วยจิตได้อย่างไร ฯ (97)

ความคิดทั้งหมดเป็นอจินไตยย่อมสัมผัสวิโมกข์ในกาลใด ความคิดเป็น
อจินไตยย่อมมีในกาลใด สิ่งที่เป็นอจินไตยย่อมมีในกาลนั้น ฯ (98)

บุคคลดำรงอยู่ในภูมิแห่งความคิด คิดอย่างกระจ่างก่อนแล้ว ละความคิด
ทั้งหมด สิ่งที่ไม่พึงคิดจักมีจากที่นั้น ฯ (99)

บุคคลผู้มีสุกตธรรมเป็นวิบากนี้ย่อมเห็น โดยการไม่ปรุงแต่ง ย่อมรู้จักสัตว์
ทั้งหมดที่มีความคิดกระจ่าง โดยขณะเดียว ฯ (100)

สัตว์เป็นเช่นใด ความคิดก็เป็นเช่นนั้น ความคิดเป็นเช่นใด พระชินเจ้าก็เป็น
เช่นนั้น ความคิดนี้อันพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นอจินไตยทรงประกาศแล้ว ฯ (110)

บุคคลคนหนึ่งใดคิดอยู่ในที่ลับ ความคิดจักไม่มีในกาลไร ความคิดทั้งหมด
ของผู้คิดถึงความคิด ย่อมไม่ปราศจากไป ฯ (102)

บุคคลผู้มีความคิดเป็นไป ย่อมจืดเมื่อตายแล้ว เมื่อไปสู่กาลละ ความรู้แจ้งที่
เป็นไปตามความคิด ความคิดนั้นย่อมไม่พ้นไป ฯ (103)

ชนเหล่าใดดำรงอยู่ในความรู้พร้อมซึ่งสตรี รากะย่อมเป็นไปแก่ชนเหล่านั้น
คนผู้ทำให้แจ้งในความรู้พร้อมนี้ ย่อมไม่เกื้อกถ้วด้วยรากะ ฯ (104)

ความคิดนี้เป็นมหาจินดา ธรรมจินดา อันยอดเยี่ยม ความคิดที่ปรากฏย่อม
เป็นไปด้วยความคิดถึงธรรมนี้ ฯ (105)

ความคิดที่เป็นอินทรีย์มีมาก คิดกันตลอดราตรีนาน และความสิ้นสุดแห่ง
ความคิดย่อมไม่มี เพราะคิดโดยไม่แยกกาย ฯ (106)

บุคคลชื่อว่าย่อมคิด ความรู้ในความสิ้นไปย่อมไม่มี ความสิ้นไปไม่ใช่ภูมิ
ความสิ้นไปแห่งความรู้นั้นเป็นธรรมดา ฯ (107)

อนึ่ง โฆษะ ทางแห่งคำ วัณณุตติ ท่านแสดงด้วยศัพท์ว่าสิ้นไป อนึ่ง ธรรม
เหล่านั้นไม่แตกต่างกัน ความรู้เป็นอย่างใด ความสิ้นไปก็เป็นอย่างนั้น ฯ (108)

ความไม่เกิด ไม่ใช่ชนิด ไม่ใช่ลักษณะของความไม่ดับ ธรรมที่ทรงตรัสแม่
สิ้น โภทิกัลป์ทรงแสดงโดยไม่มีนิमित ฯ (109)

บุคคลทำให้แจ้งภาวะทั้งหมด ดำรงอยู่ในภาวะ ภาวะที่แสดงไว้อย่างอื่น
ก็ไม่มี ภาวะที่แสดงไว้เป็นอย่างอื่นก็ไม่มี ฯ (110)

การประกาศอภิวะรู้กันได้ด้วยภาวะศัพท์ อนึ่ง อภิวะพระพุทธรเจ้า
ทุกพระองค์ ไม่สามารถเห็นได้ ฯ (111)

ภาวะใดเป็นภาวะของภาวะทั้งหมด ภาวนานั้นทรงแสดงแล้ว อภิวะท่านผู้
รู้แจ้งภาวะแสดงไว้แล้วอย่างนี้ ฯ (112)

อภิวะนั้นใครๆ ไม่อาจสัมผัสได้เลย ความดับอภิวะจากการสัมผัสนั้นทรง
แสดงไว้แล้ว ฯ (113)

กัมตินั้นมิแก่ผู้ใดที่เราได้เป็นพระพุทธรเจ้าในโลก ผู้นั้นเป็นบัณฑิต
ย่อมไม่ตรัสรู้โพธิจากภวตัณหา ฯ (114)

พระโพธิสัตว์ผู้ตั้งมั่นย่อมไม่ปรารถนาธรรมบางอย่าง ความไม่มีกิเลส
เป็นเครื่องกังวล ความไม่มีอาโภคะนี้ท่านเรียกว่า โพธิ ฯ (115)

คนเป็นอันมากจักกล่าวอย่างนี้ พวกเราปรารถนาต่อโพธิ เมื่อไม่รู้คิดนี้
ชนเหล่านั้นย่อมอยู่ไกลที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้า ฯ (116)

ธรรมทั้งหมด ทั้งที่ปัจจัยปรุงแต่ง ที่เป็นความว่าง ทรงแสดงไว้ด้วยศัพท์
ซึ่งมีสวภาวะลึกซึ้ง เกษม เห็นได้ยาก ฯ (117)

พระสูตรนี้ท่านเรียกว่า นีรเทศแห่งมหาภิขญา พระพุทธรเจ้าทุกพระองค์ทรง
แสดงไว้เพื่อประโยชน์แก่พระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ฯ (118)

ฝ่ายตรงกันข้าม ซึ่งมีความเศร้าหมอง ดำรงอยู่ในอภิขญาทั้งหลาย เจริญฤทธิ์
ดีแล้ว ฯ (119)

อนึ่ง บุคคลตั้งอยู่ในความรู้ความตั้งมั่น เจริญชชานแล้ว ความอ้อมต่อชชานที่ตนได้รับ เป็นสิ่งไม่มีประมาณ เป็นอจินไตย ฯ (120)

การปรุงแต่งความรู้เหล่านั้น เป็นสมาธิ เป็นเหตุแห่งฤทธิ หามิได้ ผู้ที่ตั้งมั่นตลอดกาลเนื่องนิตยนั้นเป็นผลแห่งความกล้าหาญ ฯ (121)

ย่อมไปสู่เกษตรหลายโกฏิด้วยฤทธิอันเกิดจากวิบาก ย่อมเห็นแสงสว่างของโลกทั้งหลายอันเท่าทราในแม่น้ำคงคา ฯ (122)

ความเกิดและความเคลื่อน ย่อมเป็นไปแก่จิตของชนเหล่านั้นฉันใด กายของชนเหล่านั้นถึงความชำนาญแห่งจิตแล้วย่อมเป็นสิ่งมีแสงสว่าง ฉันนั้น ฯ (123)

พุทธศราวผู้ดำรงอยู่แล้วด้วยฤทธิอันสำเร็จจากภาวนา ย่อมไม่ถึงเสี้ยวที่สิบหกแห่งฤทธิที่เกิดจากการปรุงแต่งเหล่านั้น ฯ (124)

ที่อาศัยของชนผู้ดำรงอยู่ในที่เสมอของพระโลกนาถเหล่านั้นในที่อื่นอันเทวดาทั้งหมดไม่อาจรู้ได้ ฯ (125)

ความผิดพลาดของชนเหล่านั้นไม่มี ทั้งผมหงอกบนศรีษะก็ไม่มี ความเป็นเด็ก ความชรา ย่อมไม่มี ทุกข์และมรณะก็ไม่มีเช่นเดียวกัน ฯ (126)

ความสงสัย ความเคลือบแคลง ย่อมไม่มี ความกังขา ย่อมไม่มีแก่ชนเหล่านั้น ชนเหล่านั้นย่อมแสวงหาพระสูตรหลายร้อยโกฏิตลอดคืนและวัน ฯ (127)

ชนเหล่านั้นละอนุสัยแล้วตราบเท่าที่มีความเศร้าหมอง มีจิตเสมอกันในกาลทุกเมื่อ ย่อมอยู่ใกล้สรรพสัตว์ ฯ (128)

ย่อมแสดงสมาธิโกฏิในยุตใน 10 ทิศ พยากรณ์ปริศนาหลายพันโกฏิ ฯ (129)

ความรู้พร้อมในสตรี และความรู้พร้อมในบุรุษ ความรู้พร้อมทั้งหมดทรงจำไว้แจ่มแล้ว ทรงดำรงอยู่ในความรู้พร้อมอภาวะ ย่อมแสดงความตัดสินใจที่มีอยู่ ฯ (130)

ผู้แสดงธรรมด้วยชชานอันบริสุทธิ์ยังมีอยู่เพียงใด ผู้ประกอบด้วยการจับร้องธรรม มีสมาธิและชชานเป็นโคจรย่อมมีอยู่เพียงนั้น ฯ (131)

จรรยาในชชานแม้ใดของพวกเขามีอยู่ เขาไม่ดำรงมั่นในภาวะ คำของพวกเขากเป็นสิ่งที่ไร้ประโยชน์ การแสดงธรรมก็เป็นสิ่งที่ไร้ประโยชน์ ฯ (132)

ความเป็นมนุษย์เขาได้คิดแล้ว เขาละสิ่งมิใช่ขณะทั้งหมด เป็นผู้กตัญญูต่อพระพุทธเจ้าทั้งหมดผู้มีพระสูตรนี้เป็นที่รัก ฯ (133)

ความดำริอันคนผู้ละทิ้งจากสังสารไม่พึงคิด คาถาอันประกอบด้วยบทสี่อันผู้ใดทรงจำไว้ได้จากพระสูตรอันประเสริฐนี้ ฯ (134)

ชนเหล่านั้นอันพระพุทธรเจ้าทุกพระองค์ทรงเห็นแล้ว และพระพุทธรเจ้าเหล่านั้นอันเขาสักการะแล้ว อนึ่ง ชนผู้มีพระสูตรนี้เป็นที่รักจักบรรลู่โพธิ์โดยพลัน ฯ

(135)

ความกังขา ความเคลือบแคลงใจในธรรมทั้งหมด จักไม่มีแก่เขา ความดับ (นิรวาณ) เป็นสิ่งอยู่ใกล้พวกเขาผู้มีพระสูตรนี้เป็นที่รัก ฯ (136)

พระมหาวิระ ผู้ตถาคต อันชนเหล่านั้นเห็นแล้วที่เขาภิชมณฺฑู ทั้งหมด ผู้ที่พระพุทธรเจ้าทรงพยากรณ์แล้วจักเห็นพระชินเจ้าผู้ประกอบด้วยไมตรี ฯ (137)

ชนบางคนผู้ดำรงอยู่ในพระสูตรนี้ ในกาลเป็นที่สิ้นไป ครั้นเห็นพระเมต-
ไตยสัมพุทธรเจ้าแล้ว จักได้กษานคอินฺเจริญฺ ฯ (138)

ชนเหล่านั้นดำรงอยู่ใน โภกฺกัฏฺที่มีอยู่ ซึ่งเป็น โภกฺกัฏฺที่มีอยู่ที่ เป็นอจินไตย
ความกังขาใน โภกฺกัฏฺที่เป็นอจินไตยย่อมไม่มีแก่ชนเหล่านั้น ฯ (139)

ความกังขามั้มาตรว่าอณฺเวยมม ไม่มีแก่ชนเหล่านั้น โดยประการทั้งปวง
เมื่อความกังขามาตราว่าอณฺเวยมมได้แล้ว โภธิ์ก็เป็นสิ่งที่พวกเขาได้ไม่ยาก ฯ (140)

พวกเขาเที่ยวไปในกาลเป็นที่สิ้นไปซึ่งน่ากลัวนัก ทำสิ่งที่ทำได้ยาก ศึกษา
ในพระสูตรอันเป็นรัตนะนี้ มีปฏิกษานไม่สิ้นสุด ฯ (141)

เป็นผู้รักษาคัญชรของพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย ทำพระสูตรนี้ให้เป็นที่รักแล้ว
การบูชานี้ต่อพระพุทธรเจ้าทุกพระองค์ เป็นธรรมบูชาอันเป็นอจินไตย ฯ (142)

ความรู้ที่เป็นพุทธรชญาณเป็นอจินไตยเป็นสิ่งที่ชนเหล่านั้นผู้จักทรงจำ
พระสูตรนี้ในกาลเป็นที่สิ้นไปซึ่งทารุณ ได้ไม่ยาก ฯ (143)

อนึ่ง พระสูตรเหล่านี้อันพระพุทธรเจ้าผู้มีในก่อนเหล่าใดทรงจำไว้แล้ว ที่อยู่
ในกายของชนเหล่านั้น เป็นไปแล้วในกาลเป็นที่สิ้นไป ฯ (144)

ชนเหล่านั้นๆ ผู้เที่ยวไปพร้อมพระพักตร์พระศากยสิงห์ผู้โลกนาถ จักบันลือ
อย่างพระพุทธรเจ้าทั้งหลายทรงบันลือใน โภกฺกัฏฺแห่งเกษตรทั้งหลาย ฯ (145)

ท่านเหล่านั้นย่อมบันลือสีหนาท บันลือพุทธรนาทอันเป็นอจินไตย จักกล่าว
โพธิ์อันยอดเยี่ยมด้วยปฏิกษานอันไม่มีที่สิ้นสุด ฯ (146)

ชนเหล่านั้นผู้จักรักษาโพธิ์นี้ในกาลเป็นที่สิ้นไป อันมีภัยใหญ่ ผู้เกิดดี
ในตระกูลอิกษวากุ อันพระพุทธรเจ้าทรงพยากรณ์แล้ว ฯ (147)

ชนเหล่านั้นผู้ถึงพร้อมด้วยรูป มีความงดงามด้วยลักษณะทั้งหลาย จักไหว้
พระพุทธรเจ้าหลาย โภกฺกัฏฺ ทำให้แจ้งไป ฯ (148)

เป็นผู้แสดงสีทองคำด้วยดอกไม้อันมีมาษาเป็นเครื่องเปรียบ ด้วยดอกไม้
อันสำเร็จด้วยเงิน และแก้วไพฑูรย์และแก้วพลีต ฯ (149)

รัตนชาติทั้งหมด ย่อมมีปรากฏในสัตว์เหล่านั้น ผู้แสวงหาโพธิมรรค ย่อมอยู่
เคลื่อนกับพระสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย ฯ (150)

การบูชาอันงดงามมีอย่างต่างๆ ถึงพร้อมด้วยเครื่องดนตรีและนิรหาร
เปล่งออกจากชุมชนทั้งหลายเหมือนทรายในแม่น้ำคงคา ฯ (151)

อนึ่ง สัตว์หลายโกฏิเป็นอินไตยได้ฟังเสียงนั้น ย่อมเป็นผู้ไม่เวียนกลับ
ในพุทธชฎานอันยอดเยี่ยม ฯ (152)

อนึ่ง ย่อมกล่าวพรรณนาอันเป็นอินไตยต่อพระพุทธรเจ้าหลายโกฏิเหล่านั้น
เสียงของชนเหล่านั้นย่อมได้ยินไปในเกษตรทั้งหลายอันเป็นอินไตย ฯ (153)

อนึ่ง ชนเหล่าใดได้ยินเสียงนั้น ความรู้พร้อมของคนเหล่านั้นย่อมดับ
ย่อมเห็นพระพุทธรเจ้าจำนวนไม่น้อยในความรู้พร้อมที่ดับไปแล้ว ฯ (154)

ประพติโพธิจาริกด้วยชฎานอันเช่นนั้น ทำประโยชน์แล้ว ย่อมเป็น
พระชินเจ้าผู้ทำประโยชน์แก่สรรพสัตว์ ฯ (155)

สิ่งเหล่านี้ใดที่มีชื่อว่า อานิสงส์แห่งคุณ เขาผู้เป็นบัณฑิตย่อมได้ในสิ่งนั้น
ชนผู้ทรงจำโพธิ์อื่นอีกมีอย่างไม่มีปริมาณ ฯ (156)

แม้มาตุคามได้ฟังพระสูตรนี้แล้วจำไว้แม้กาลาหนึ่ง เขาละทิ้งความเป็นสตรี
ได้เป็นผู้กล่าวธรรม ฯ (157)

ภายหลังจากนั้น นางจักไม่ถือเอาความเป็นสตรีอีกเลย เป็นผู้เลื่อมใส
ประดับด้วยลักษณะเนื่องนิคย์ ฯ (158)

ประกาศคุณอันประเสริฐในพระสูตรอันยอดเยี่ยมนี้ คุณเหล่านั้นทั้งหมดจักมี
แต่เขา และจักบรรลุปุทธิโดยพลัน ฯ (159)

อนึ่ง เขาจะเป็นผู้แก้กล่าวในชาติทั้งหมดเป็นนิคย์ เพราะทรงจำพระสูตรนี้
อันเป็นโคจรของพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ฯ (160)

กล่าวสมาธิอันสงบอันเป็นกำเนิดแห่งพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ผู้ปรารถนา
ตรัสรู้โพธิ์ ฟังสวดพระสูตรนี้ ฯ (161)

ชนเหล่านั้นเป็นผู้อยู่ใกล้พระผู้จอมมุณี อยู่ใกล้พุทธโพธิ์ ผู้ตั้งมั่นแล้ว
จักได้ภูมิอันสงบนี้โดยไม่นาน ฯ (162)

พระโพธิสัตว์ผู้กล่าวหาญเหล่านั้น ดำรงอยู่ในโพธิ์นี้ในกาลทุกเมื่อ ย่อมเห็น
พระพุทธรเจ้าหลายโกฏิเหมือนทรายในแม่น้ำคงคา ฯ (163)

เป็นพระราชารู้ครองแผ่นดินผู้จักรพรรดิ และเห็นพระพุทธเจ้าผู้ปราศจากกิเลสเพียงดังฐิติ ผู้มีจิตสงบดี เขาได้สมาธิอันสงบปราศจากกิเลสเพียงดังฐิตินี้ จักชมเชยพระ โลกนาถทั้งหลายเหล่านั้นด้วยร้อยแห่งคาถา ฯ (164)

เขาทำการบูชาพระนาคผู้ไม่มีผู้เปรียบ ผู้มีศใหญ่มาก ผู้ยอดเยี่ยงกว่าเทวดาและคน เขาทิ้งราชสมบัติเหมือนบัวนอนน้ำลาย เป็นผู้บริสุทธ จักประพฤติพรหมจรรย์อันบริสุทธ ฯ (165)

เขา บวชแล้วในศาสนาของพระชินเจ้าผู้ประเสริฐ ทั้งได้สมาธิอันสงบปราศจากกิเลสเพียงดังฐิตินี้ เขาเป็นผู้กล้าคำอ้นงาม มีเสียงไพเราะ เป็นผู้ตั้งมั่น จักเป็นผู้ทรงจำพระสูตรหลายโกฏิ ฯ (166)

เขาประพฤติธรรมอันเป็นศูนย์ ไม่มีนิมิต ประณีตยิ่ง สงบ สงบทั่วละเอียดอ่อน ไม่ติดข้อง ประกาศความศูนย์ของสภาวะ อันปราศจากกิเลสเพียงดังฐิติ อันสงบทั่ว เก่งอันมาก ผู้บรรลุสมาธิ ฯ (167)

มีความรู้อันลึกซึ่งอย่างต่อเนื่อง มีความรู้ไม่มีที่สิ้นสุด มีความรู้กว้างขวาง มีความรู้ในอรรถอันไม่มีกำหนด ได้สมาธิอันลึกซึ่งสงบนี้ จักเป็นผู้ถึงแสงสว่างในโลกทั้งหมด ฯ (168)

อนึ่ง เขาจักเป็นผู้สะอาด ประพฤติพรหมจรรย์เนื่องนิคย์ มีกลิ่นอันนำร้นรมย์ ไม่เศร้าหมอง เนื่องจาก อนึ่ง เขาตั้งสัตว์อื่นหลายโกฏิไว้ในธรรมนั้น ได้สมาธิอันสงบปราศจากกิเลสเพียงดังฐิตินี้ ฯ (169)

เขาจักเป็นผู้มีปรัชญากล้าแข็ง มีปรัชญาประเสริฐที่สุด เป็นผู้กล้าลึกในศรัทธิตี มีความรู้ไม่มีที่สิ้นสุดเนื่องนิคย์ มีคำพูดอ้นงาม ฉลาดในมติ รู้วิธี ทรงจำสมาธิอันสงบปราศจากกิเลสเพียงดังฐิตินี้ ฯ (170)

สถานที่ทำงานเหมือนสถานที่แห่งศิลปะ เหมือนสถานที่ประกอบเกศขแก่ผู้ต้องการเกศขทั้งหลาย จักเป็นนักปราชญ์ถึงฝั่งในที่ทั้งปวง ทรงจำพระสูตรนี้ ซึ่งเป็นสมาธิอันปราศจากกิเลสเพียงดังฐิติ ฯ (171)

เป็นผู้ฉลาดคิดในกาพย์ ศาสตร์ หาสยะและลาสยะ นิติ และเพลงขับ เป็นผู้ถึงฝั่งแล้ว จักเป็นอาจารย์ของโลกตลอดกาลเป็นนิคย์ ทรงจำสมาธิอันสงบปราศจากกิเลสเพียงดังฐิตินี้ ฯ (172)

เขาจักมีบริวารตลอดกาลเนื่องนิคย์ เขาจักมีฝ่ายไม่แตกแยก ไปด้วยกันสามัคคีกันในทุกเมื่อ ประพฤติโพธิจรรยาอันประเสริฐที่สุด คีเยียม เกษม ทรงจำพระสูตรอันเป็นสมาธิปราศจากกิเลสเพียงดังฐิตินี้ ฯ (173)

ความโศกศัลย์ เหมือนการบีบจิต จักไม่เกิดขึ้นแก่เขาผู้เป็นบัณฑิตเลย จักเป็นผู้ถึงความไม่มีโรคตลอดกาลทั้งหมด ทรงจำสมาธิอันสงบปราศจากกิเลสเพียงดังฐลีนี้ ๆ (174)

ชนผู้มีความเศร้าโศกในกายเหมือนมีความเศร้าโศกในจิต และมีความเศร้าโศกในพื้นเหมือนมีความเศร้าโศกในศิระะ ย่อมไม่มีพยาธิในชีวะโลก ทรงจำสมาธิอันสงบปราศจากกิเลสเพียงดังฐลีนี้ ๆ (175)

โรคมีหลายอย่างในโลกคือแผ่นดิน โรคในกายมีเหมือนโรคในจิต โรคไม่มีแก่เขาเลย เพราะทรงจำสมาธิอันสงบปราศจากกิเลสเพียงดังฐลีนี้ ๆ (176)

จิตมีกิเลสหลายอย่าง ในกายก็มีโรคหลายชนิด ความเศร้าหมองหลายอย่างนั้น ไม่มีแก่เขาเลย เพราะทรงจำสมาธิอันสงบปราศจากกิเลสเพียงดังฐลีนี้ ๆ (177)

เหมือนห้องฟ้ามีระหว่าง ไม่ถูกไล่ทา หมดจดแต่เริ่ม ไม่มีมลทิน และส่องสว่าง จิตของเขาก็บริสุทธิ์เช่นนั้น เพราะทรงจำสมาธิอันสงบปราศจากกิเลสเพียงดังฐลีนี้ ๆ (178)

แสงสว่างของพระจันทร์เหมือนแสงสว่างของพระอาทิตย์ หมดจดยึดเอาไม่ได้ และส่องสว่าง จิตก็ส่องสว่างเช่นนั้น เพราะทรงจำสมาธิอันสงบปราศจากกิเลสเพียงดังฐลีนี้ ๆ (179)

บุคคลถือเอาแรงชาติหลายอย่างเป็นอนกก็ไม่ง่ายที่จะเขียนอากาศอันไม่มีระหว่าง จันใด จิตก็ไม่ง่ายที่จะเขียนฉนั้น เพราะเสพสมาธิอันสงบปราศจากกิเลสเพียงดังฐลีนี้ ๆ (180)

ลมพัดไปสี่ทิศไม่ตัดขาดไปสู่ทิศโดยรอบได้ฉนั้น ผู้ที่ทรงไว้ซึ่งจิตอันเสมอด้วยลม เป็นผู้ไม่ตัดขาด ไม่ถูกลูบไล้ในโลก ๆ (181)

ใครๆ ไม่สามารถจับลมที่พัดอยู่ด้วยตาขาย และไม่สามารถผูกไว้ด้วยบ่วงจิตของเขาก็ไม่ทำได้ง่ายเพื่อรู้แจ้ง เพราะเจริญสมาธิอันสงบปราศจากกิเลสเพียงดังฐลีนี้ ๆ (182)

ใครๆ ไม่อาจจับเปลวไฟในแสงสว่างได้ น้ำที่อยู่ในบาตรน้ำมันก็เช่นเดียวกัน จิตของเขาไม่ใช่ทำได้ง่ายเพื่อรู้แจ้ง เพราะเจริญสมาธิอันสงบปราศจากกิเลสเพียงดังฐลีนี้ ๆ (183)

เมฆคำราม สายฟ้าเล่นไป มนุษย์ไม่อาจจับได้ด้วยฝ่ามือ จิตของเขาไม่ง่ายที่จะรู้ประมาณ เพราะเจริญสมาธิอันสงบปราศจากกิเลสเพียงดังฐลีนี้ ๆ (184)

ใครๆ อาจจับเสียงร้องของสัตว์ทั้งหลายซึ่งมีใน 10 ทิศในพุทธเกษตร จิตของ
เขาผู้ได้สมาธิเป็นกาลเป็นพระโพธิสัตว์ก็ไม่ง่ายที่จะรู้ที่สุด ฯ (185)

เขาได้ภูมิแห่งสมาธิอันปราศจากกิเลสเพียงคั่งฐลินี้ เป็นผู้ไม่เสรำหมอง
ไม่ติดข้อง ไม่มีการอยู่ในไตรภพอีกต่อไป สมาธิอันสงบยอมเป็นสิ่งที่เขาได้แล้ว ฯ
(186)

ไม่เป็นผู้โลเลในกาม ทั้งไม่โลเลในรูป ไม่โลเลในสตรี ทั้งมีจิตไม่เล่นไป
เป็นผู้สงบ สงบนัก ไม่เกลือกกั้ว ในกาลที่ได้สมาธิอันปราศจากกิเลสเพียงคั่งฐลินี้ ฯ
(187)

ไม่โลเลในบุตร ทั้งไม่โลเลในธิดาอีก ไม่โลเลในภรรยา และไม่โลเล
ในบริวาร มีความประพฤติสงบดี ไม่เกลือกกั้ว ในกาลที่ได้สมาธิอันปราศจากกิเลส
เพียงคั่งฐลินี้ ฯ (188)

ไม่โลเลในเงิน ทั้งไม่โลเลในประโยชน์อีก ไม่โลเลในสวรรค์ ไม่คิดในทรัพย์
และรัตนะทั้งหลาย เขาเป็นผู้มีจิตบริสุทธิ์ดี ไม่มีความค่านึง ผู้นี้เป็นผู้บรรลุสมาธิ
เป็นผู้วิเศษ ฯ (189)

เขาไม่ประพฤติกุศลเพราะเหตุแห่งสมาธิ เป็นผู้ไม่โลเลในสวรรค์
ผู้รู้แจ้งยอมให้ในกาลทุกเมื่อ ผู้ต้องการสัมโพธิ ประพฤติกุศลจรี ผู้นี้เป็นผู้บรรลุ
สมาธิ เป็นผู้วิเศษ ฯ (190)

ไม่ประพฤติกุศลหรือพรตเพราะเหตุแห่งราชสมบัติ ไม่ปรารถนาความเป็น
ใหญ่ ประโยชน์ สตรี และสมบัติ เป็นผู้โลเลในสัมโพธิเพื่อประโยชน์แก่ชนมาก
เขาทำให้สำเร็จสมาธิอันปราศจากกิเลสเพียงคั่งฐลินี้ ฯ (191)

ราคะไม่ก่อความบีบคั้นแก่เขาเลย เขาผู้ไม่โลเลในสตรี มีจิตปล่านไป ราคะ
ยอมมีด้วยความรู้ทั่วถึงปกติ เพราะได้สมาธิอันสงบปราศจากกิเลสเพียงคั่งฐลินี้ ฯ
(192)

โทสะไม่ก่อความบีบคั้นแก่เขาเลย โดยประการที่พยายามพึงทำความ
กระทบกระทั่ง โทษชาตุนั้นเขาจัดได้ด้วยไมตรี เพราะได้สมาธิอันสงบปราศจาก
กิเลสเพียงคั่งฐลินี้ ฯ (193)

โมหะไม่ก่อความบีบคั้นแก่เขาเลย โมหะคืออวิชานี้เขาจัดได้ด้วยปรัชญา
ความรู้อันไม่มีติดบอด ไม่มีประมาณนั้น อันเขาได้แล้ว เหล่านี้เป็นคุณอันไม่มีประมาณ
ของผู้บรรลุสมาธิ ฯ (194)

ราคะอันเข่าข่มด้วยศีลด้วยอสุภะ โทสะอันเข่าข่มได้ด้วยไมตรีในกาลทุกเมื่อ ไม่มีเหลือ โมหะอันเป็นขायแห่งกิเลสเข่าข่มได้ด้วยปรัชญา ผู้บรรลุมหาธิย้อมบำเพ็ญตบะเพื่อโลกทั้งมวล ฯ (195)

ความเศร้าซึมไม่ก่อความบีบคั้นแก่เขา ความเพิกกิเลสต่างๆ อันเขาเจริญดีแล้ว ย่อมเป็นผู้ไม่ถูกไล่ทา และเป็นผู้หลุดพ้นแล้ว เหล่านี้เป็นคุณอันประมาธไม่ได้ของผู้บรรลุมหาธิ ฯ (196)

โหมะไม่ก่อความบีบคั้นแก่เขา เพราะเขาเป็นผู้ยินดีในการสละตลอดกาลเป็นนิตย์ พระโพธิสัตว์ผู้ทรงจำสมาธิเป็นผู้สละของของตนทั้งหมด เป็นผู้ให้ความสุข ฯ (197)

เป็นผู้ประกอบด้วยเรี่ยวแรง เป็นผู้ไม่มีผู้เปรียบ เขาประกอบด้วยพลังตลอดกาลเป็นนิตย์ เขาผู้เป็นพระโพธิสัตว์ผู้ทรงจำสมาธิเป็นผู้ไม่มีผู้เสมอในโลกลในกาลไหนๆ ฯ (198)

แม้ในกาลที่เขาเป็นพระราชจักรพรรดิ เข้าไปในชมพูทวีปในโลก เขาก็เป็นผู้ที่ชนมากบูชา ถึงความพิเศษ มีมดี มีปรัชญาอันวิเศษที่สุด ฯ (199)

มีตระกูลแก้ว ที่พิเศษที่สุด มีโภคะมากมาย เป็นสมบัติของชนมาก เป็นตระกูลที่มีม้า ช้าง รถอันดี ยานอันเป็นคู่ เงินและทอง มณีและรัตนะ จำนวนมาก ฯ (200)

ชนผู้มีศรัทธาในพุทธชยานอันประเสริฐนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยกุลรัตนะในชมพูทวีป อุบัติแล้วในกุลรัตนะอันวิเศษที่สุด เขาทำประโยชน์อันไพบูลย์นักเพื่อหมู่ญาติ ฯ (201)

ตระกูลในชมพูทวีปนี้ที่ไม่ศรัทธา เขาก็ไม่ประมาททำศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ตระกูลเหล่านั้น สิ่งใดดำรงอยู่ในสัตวกายอันมีโพธิจิต ชนเหล่านั้น เป็นพระพุทธเจ้าผู้ชินบวร เป็นสวयัมภู ฯ (202)

อนึ่ง ชนเหล่านั้นสัมผัสโพธิอันเลิศ อันไม่มีที่เปรียบ หมุนจักรอันเช่นนี้ให้เข้าไปในพุทธเกษตร อนึ่ง ชนเหล่าใดรู้จักกรรมจักรนี้ในกาลนั้น ชนเหล่านั้นดำรงอยู่ด้วยดีในธรรมอันไม่เกิดขึ้น ฯ (203)

อนึ่ง พระโพธิสัตว์ทั้งหลายเป็นผู้ทำมากในกาลนั้น พระโพธิสัตว์เหล่านั้นเป็นผู้อันสัตว์ทั้งหลายพึงบูชาอย่างต่อเนื่อง พวกเขาทำประโยชน์ อันชั่งไม่ได้ตลอดกาลเป็นนิตย์ พวกเขาเป็นจักษุ ทำสัตว์ทั้งหลายให้เป็นผู้ไม่มีคบอด ฯ (204)

สัตว์หลายแสนโกฏิไม่มีที่สิ้นสุด มีกุศลมูล เพราะฟังในที่นั้น สัตว์เหล่านั้น
ได้โพธิจิตอันยอดเยี่ยม ในกาลที่พระชินเจ้าผู้ทรงเป็นมหาตมา สั่งสอนพระโพธิสัตว์ ฯ

(205)

มีเกษตรอันไม่ว่าง บันเทิงทั่วแล้วเนื่องนิคย เป็นผู้ไม่ถูกไล่ทา
เป็นพระพุทเจ้าในกาลนั้น เหล่านี้เป็นพระโพธิสัตว์ในกาลนั้น ในที่ที่ดำรงอยู่
ทำประโยชน์อันไม่มีประมาณแก่สัตว์ทั้งหลาย ฯ (206)

ย่อมรักษาศีล พรหมจรรย์ อันไม่มีสิ่งใดเหมือน เจริญสมาธิอันไพบูรณ์ตลอด
กัลป์อันไม่มีที่สิ้นสุด อาศัยในชาน วิโมกข์ ตลอดกาลเนื่องนิคย พระโพธิสัตว์
เหล่านั้นเป็นพุทธบุตรในกาลทุกเมื่อ ฯ (207)

พวกเขาเสพอธิบาทเนื่องๆ ไปสู่เกษตรอันมาก มีอย่างต่างๆ ไม่มีที่สิ้นสุด
ฟังธรรมที่พระสุคตผู้ประเสริฐตรัส และเป็นผู้รับเอาธรรมทั้งหมด ดำรงอยู่ในธารณี ฯ

(208)

พระโพธิสัตว์ผู้ดำรงอยู่ในธารณี กล่าวสูตรอันไม่มีประมาณไม่มีที่สิ้นสุด
พระโพธิสัตว์ผู้ดำรงอยู่ในธารณี ทำประโยชน์อันไม่มีประมาณแก่สัตว์ทั้งหลาย ฯ

(209)

ย่อมรู้จติและอุบัติ อคติ คติ ของสัตว์ทั้งหลาย กรรมเช่นใดที่พวกเขาทำแล้ว
แม้ผลกรรมก็เป็นเช่นนั้น ฯ (210)

อนึ่ง ความเจือกันแม้มาตราว่าอญ ก็ไม่ได้ด้วยกรรม พระโพธิสัตว์ผู้มีศใหญ่
แม้เหล่านั้น ย่อมรู้แจ้งความเจือกันเหล่านั้น ฯ (211)

อนึ่ง ศูนย์ตาเป็นวิหารอันสูงสุดของท่านผู้มหาตมาทั้งหลาย ย่อมตั้งสัตว์
หลายโกฏิเป็นอจินไตยไว้ในมหายาน ฯ (212)

ความรู้พร้อมซึ่งสัตว์ย่อมไม่เป็นไปแก่ท่านเหล่านั้นผู้กล่าวสอนสัตว์เหล่านั้น
อยู่ อนึ่ง พระโพธิสัตว์ทั้งหลายประกาศแล้วซึ่งความไม่เป็นไปของธรรมทั้งหลาย ฯ

(213)

ความอยากได้ธรรมทั้งหลาย ย่อมไม่เป็นไปแก่พวกเขาผู้ประกาศอยู่ เป็นผู้อยู่
ในสุนยะ ดำรงมั่นในความรู้อันมั่นคง ฯ (214)

แสดงสมาธิอันเป็นเครื่องอยู่ของศาสดาทั้งหมด ความรู้พร้อม ความรู้พร้อม
ซึ่งอิสตรี ความมีสวภาวะ ย่อมไม่เป็นไปแก่เขาเหล่านั้น ฯ (215)

เขาทำให้แจ้งความรู้พร้อมอิสตรี นั่งอยู่ที่ควงไม้โพธิ ครั้นนั่งอยู่ที่ควงไม้โพธิ
แล้ว ความรู้พร้อมซึ่งมารย่อมกลับมา ฯ (216)

อนึ่ง เขาผู้เป็นบัณฑิตย่อมเห็นมารและเสนามารในที่นั้น อนึ่งเขาเห็นธิดามาร
ทั้งสาม ฯ (217)

ความรู้พร้อมทั้งหมด อันท่านผู้นั่งอยู่ที่ควงไม้โพธิ์ยอมละได้ แผ่นดิน
ทั้งหมดยอมส้นเพื่อท่านผู้ละความรู้พร้อมทั้งหมดได้ ฯ (218)

เขาสุเมรุ และทะเลยอมมีใน 10 ทิศ เพียงใด สัตว์ทั้งหลายย่อมรู้จักพระองค์
ในทิศ 10 ทั้งหมด เพียงนั้น ฯ (219)

แผ่นดินนี้สั่นไหวแล้ว 6 ครั้งด้วยฤทธิ์ของพระโพธิสัตว์ ผู้ตรัสรู้โพธิ
อันยอดเยี่ยม ในกาลนั้น ฯ (220)

ธรรมทั้งหลายที่ปรุ้งแต่งแล้วและธรรมเหล่าใดที่ไม่ได้ปรุ้งแต่ง มีอยู่เพียงใด
ย่อมตรัสรู้ธรรมเหล่านั้นทั้งหมด ที่แสดงด้วยศัพท์ว่าธรรม ฯ (221)

อนึ่ง ใครๆ ย่อมไม่ตรัสรู้ในที่นั้น ทั้งสี่หนาท่อมเป็นไป ครั้นรู้แจ้ง
ความเป็นไปแล้วย่อมเป็นพระพุทธเจ้าผู้ทำแสงสว่าง ฯ (222)

ธรรมทั้งหลายที่อาศัยกันยอมเป็นไป ทั้งธรรมที่อาศัยกันยอมเกิดขึ้น
ความอาศัยกันของธรรมทั้งหลายอันใดมีอยู่ ท่านเหล่านั้นผู้รู้แจ้งทั้งหมด ย่อมรู้ความ
อาศัยกันเหล่านั้น ฯ (223)

เป็นผู้รู้วิธี ถึงคติแห่งความเป็นศูนย์กลางในธรรมทั้งหมด อนึ่ง ท่านเหล่านั้น
ผู้ถึงคติแห่งธรรมทั้งหมดย่อมรู้แจ้งคติ ฯ (224)

พระโพธิสัตว์แสวงหาคตินั้นแล้วย่อมไม่ได้ คติที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์
รู้แล้วนั้นเป็นอจินไตย ฯ (225)

เขาผู้รู้คติทั้งหมดยอมเป็นผู้ถึงคตินั้น ดัดขาดมายาของคติทั้งหมด เพราะรู้
ลักษณะแห่งสัทธรรม ฯ (226)

เขานั่งที่ควงไม้โพธิ์บันลือสี่หนาทอนั้น รู้แจ้งเกษตรหลายโกฏิอันไม่มี
กำหนดเป็นอจินไตย ฯ (227)

ท่านทั้งหมดเป็นพระพุทธเจ้าผู้กล้าหาญ มีศใหญ่ ทำสัตว์ให้ไหวแล้ว
เป็นผู้นำสัตว์ที่ฟังแนะนำได้ เป็นสารธินำสัตว์ ฯ (228)

สัมผัสโพธิ์อันยอดเยี่ยม ลุกขึ้นแล้วจากควงไม้โพธิ์ แนะนำสัตว์ทั้งหลาย
ที่ฟังแนะนำได้ไม่มีประมาณเป็นอจินไตย ฯ (229)

พระสัมพุทธเจ้าทรงเนรมิตพระพุทธรูปไม่มีที่สิ้นสุด เป็นผู้แสดงธรรม
ยอมไปสู่เกษตรหลายพันโกฏิ ฯ (230)

ตั้งสัตว์หลายโกฏิเป็นอินไตยไว้ในโพธิอันเลิศ แสดงธรรมอันยอดเยี่ยม
เพื่อประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหมด ฯ (231)

มหาชฎานอันเช่นนี้นั้นเป็นพุทธชฎานอันเป็นอินไตย เพราะฉะนั้น
พวกเธอจงยังฉันทะอันเป็นฉันทะเพื่อโพธิอันยอดเยี่ยมให้เกิด ฯ (232)

จงยังความเคารพให้เกิดในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ผู้มีคุณอันยอดเยี่ยม
ต่อพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ผู้กล้าหาญ ผู้เสพโพธิอันยอดเยี่ยม ฯ (233)

พวกเธอมีจิตไม่ย่อท้อ ไม่เกียจคร้าน จงสักการะ จากนั้นพวกเธอจักเป็น
พระพุทธเจ้าผู้ทำแสงสว่างโดยกาลไม่นาน ฯ (234)

อนึ่ง พระโพธิสัตว์เหล่าใดในเกษตรหลายพันผู้มาในที่นี้ ย่อมเห็นพระผู้เป็น
แสงสว่างของโลกผู้แสดงธรรมอันยอดเยี่ยม ฯ (235)

ท่านผู้กล้าหาญทั้งหลาย ย่อมไปรอยพระนายกด้วยมหารัตนะทั้งหลาย
ไปรอยด้วยดอกมณฑารพทั้งหลาย เพราะเหตุแห่งโพธิ ฯ (236)

ย่อมประดับเกษตรนี้อันเป็นพุทธเกษตรอันยอดเยี่ยม ปิดด้วยขำยรัตนะ
โดยรอบทั้ง 10 ทิศ ฯ (237)

ผูกธงชัยและยกธงแผ่นผ้าหลายโกฏิ ประดับเกษตรนี้ด้วยเครื่องประดับ
อันไม่มีที่สิ้นสุด ฯ (238)

ย่อมสร้างเรือนยอดอันงดงามด้วยรัตนะทั้งหมด ปราสาทและประตูแห่งห้อง
ใหญ่ อันนับไม่ได้ เป็นที่รื่นรมย์ใจ ฯ (239)

วิมานพระจันทร์ครึ่งเสี้ยว ช่องระบายลม ทั่วหน้าต่าง ธงชัยและหม้อน้ำ
อันงดงามด้วยรัตนะต่างๆ อันเขობแล้ว ฯ (240)

ด้วยกลิ่นที่อบแปลลวันที่เสมอก็ถูกต้องแล้ว กลิ่นอันนารีรื่นรมย์ใจย่อมพัดไป
ในเกษตรหลายพันโกฏิ ฯ (241)

ก็สัตว์เหล่านั้นทั้งหมดแผ่ไปแล้วไปรอยฝนมีกลิ่นหอม อนึ่งผู้ได้กลิ่นของหอม
นั้นเป็นพระพุทธเจ้าผู้นายก ฯ (242)

เขาละลูกศรคือราคะนั้น ลูกศรคือโทสะย่อมไม่มี กำจัดขำยแห่งโมหะแล้ว
ความมืดทั้งหมดย่อมไปปราศ ฯ (243)

อนึ่ง ย่อมสัมผัสศฤทธิ พลละ โพชฌงค์ และอินทริย์ สัมผัสศรยานและวิโมกข์
ย่อมเป็นผู้ควรแก่ทักษิณา ฯ (244)

ปูลาดแล้วด้วยโกฏิห้า กลุ่มด้วยผ้าหลายโกฏิ ปิดด้วยขำยรัตนะทั้งหลาย
งดงามด้วยฉัตรหลายโกฏิ ฯ (245)

พระโพธิสัตว์ผู้กล้าหาญเหล่านั้นมาพร้อมกันแล้วนั่งในที่นั้น ย่อมรุ่งเรื่องด้วย
ลักษณะอีกทั้งอนุพยัญชนะทั้งหลาย ฯ (246)

พุทธรักษาทรงหมอบประดับด้วยพุกษอันทำด้วยรัตนะ ทั้งเนรมิตสระ
โบกขรณีที่เต็มด้วยน้ำมีองค์ 8 ฯ (247)

พระโพธิสัตว์เหล่านั้นคืบน้ำจากสระโบกขรณินั้นแล้วยืนที่ฝั่งสระโบกขรณี
ทั้งหมดบรรเทาความอยากแล้วเป็นเจดีย์ของโลก ฯ (248)

อนึ่ง พระโพธิสัตว์ทั้งหลายมาพร้อมกันในเกษตรอื่นๆ กล่าวสรรเสริญ
พระพุทธรเจ้าผู้สากยสิงห์ผู้คงที่ ฯ (249)

อนึ่งชนผู้ได้ฟังการสรรเสริญนั้นย่อมเป็นพระโลกนายก เราประกาศอานิสงส์
อันเป็นอจินไตยของพระสูตรนี้ ฯ (250)

ที่สุดของปทุมเป็นอจินไตยด้วยใบที่สำเร็จด้วยทอง เนรมิตดอกกรรณิการ
ที่หมดจด มีงูเป็นสาระ ในที่นั้น ฯ (251)

มีแก้วไพฑูรย์เป็นท่อนไม้ และแก้วผลึกเป็นบัณฺฑชร มีเกสรแห่งท้องคิริ
ที่เนรมิตอย่างงามในที่นั้น ฯ (252)

อนึ่ง ชนผู้ได้ดมกลิ่นหอม ที่เปล่งออก เป็นสิ่งนารีธรรมนั้น ซึ่งมีใจยินดี
มีพยาธิทั้งหมดสงบ ฯ (253)

ราคะ โทสะ และโมหะ ลึ้นไปไม่มีเหลือ และครั้นทำโทษทั้งสามอย่าง
ให้สิ้นไปแล้วย่อมเป็นพระพุทธรเจ้าผู้ให้ความสุข ฯ (254)

เสียงย่อมเปล่งออกจากที่นั้น เพราะว่าเสียงว่าพุทธรเจ้าเป็นอจินไตย และเสียง
ว่าสัทธรรมและว่าพระสงฆ์ ย่อมเปล่งออกไปรอบด้าน ฯ (255)

สุนยตาเป็นเสียงของสิ่งที่ไม่มิตินิต และไม่ส่งไป ครั้นได้ฟังสุนยตานั้น
สัตว์หลายโกฏิอันมากย่อมไม่หวนกลับ ฯ (256)

เสียงนั้นที่เปล่งออกย่อมไปในเกษตรหลายโกฏิ ย่อมตั้งสัตว์หลายโกฏิ
เป็นอจินไตยไว้ในพุทธรชฎาน ฯ (257)

นกตะขาบทุ่ง นกการเวก นกชีวิญชีวะกะ แม้เหล่านั้น ส่งเสียงอันเป็นเสียง
อย่างพระพุทธรเจ้าอันยอดเยี่ยม ฯ (258)

อนึ่ง ต้นไม้เหล่านั้นที่ทำด้วยรัตนะ ทรงเนรมิตไว้ในเกษตรนี้ ต้นไม้แก้วมณี
อันวิเศษที่สุด นำทัศนาศนา และเป็นที่รื่นรมย์ใจ ฯ (259)

เครื่องอาภรณ์และสิ่งทอทั้งหมดห้อยอยู่ที่ต้นไม้เหล่านั้น เหล่านี้เนรมิตไว้
ในเกษตรนี้ด้วยอาณูภาพของพระพุทธรเจ้า ฯ (260)

ขบวนใดๆ นั้นไม่มีในเกษตรทั้งหมดโดยประการทั้งปวง ไม่มีใครเห็นสิ่งที
วิเศษที่สุดนั้นในเกษตรนี้ ในกาลนั้น ฯ (261)

นั่น อันพระศากยสิงห์ผู้คงที่กล่าวไว้อย่างย่อ พระโพธิสัตว์ทั้งหลายผู้มียศ
ใหญ่ ย่อมไม่สงสัยในชฎานนั้น ฯ (262)

ย่อมรู้จักกันอันเป็นอินไตยของท่านเหล่านั้น ชนเหล่านั้นย่อมเจริญด้วย
ชฎาน หรือห้วงน้ำเจริญด้วยที่สุดทั้งหมด ฯ (263)

ก็ที่สุดจากการดื่มในท้องทะเลใหญ่ย่อมไม่ได้แก่พวกเขา เพราะฉะนั้น
อันเป็นอินไตยท่านกล่าวไว้สำหรับพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ฯ (264)

พระโพธิสัตว์ผู้กล้า มียศ ยืนอยู่ในที่สุดนี้ ย่อมปล่อยอวัยวะแห่งเสียง
ทั้งหลายอันเช่นกับทรายในแม่น้ำคงคา ฯ (265)

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ย่อมไม่คิดอย่างนี้ว่าแม้เสียงก็เป็นอินไตย
เมื่อความคิดท่านละได้แล้ว ย่อมเป็นผู้อยู่ใกล้โพธิ ฯ (266)

ท่านไม่ทำลายศีลแม้เพราะเหตุแห่งชีวิต ท่านผู้ไม่ทำลายแล้ว
เป็นพระโพธิสัตว์ผู้มีความมั่นคง ย่อมเที่ยวไป ฯ (267)

ท่านไม่ทำลายความรู้พร้อมซึ่งงามให้มากโดยประการทั้งปวง เมื่อท่านละ
ความรู้พร้อมทั้งหมด สมานอันไม่มีประมาณย่อมมี ฯ (268)

ท่านผู้ตั้งมั่นแล้วย่อมเที่ยวไป ไม่ติดขัดในสมานทั้งหลาย ผู้ไม่ติดขัด
และไม่ประมาณแล้ว ท่านก็ไม่ติดขัดในโลกทั้งหลาย ฯ (269)

ท่านก้าวล่วงโลกธาตุแล้วย่อมไปสู่สุขาวดี และท่านผู้ไปในแดนสุขาวดีนั้น
ย่อมพบพระสัมพุทธเจ้าพระนามว่าอมิตากะ ฯ (270)

อนึ่ง พระโพธิสัตว์ผู้กล้าหาญเหล่านั้น ประดับแล้วด้วยลักษณะทั้งหลาย
ทั้งเป็นผู้ถึงฝั่งแห่งอภิขญา 5 มีราณีเป็นโคจร ฯ (271)

ผู้ให้พระบาทของพระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมไปสู่เกษตรหลายโกฏิ
ไปส่องสว่างพุทธเกษตรทั้งหลายอันเป็นอินไตย ฯ (272)

อนึ่ง พระชินเจ้าเป็นผู้ละโทษทั้งหมดแล้ว ชำระกิเลสทั้งหมดแล้ว ถอนกิเลส
ทั้งหมดแล้ว ดำรงอยู่ในชาติเดียว ฯ (273)

ชนเหล่านั้นย่อมไม่จากเกษตรนั้นไปสู่อบายทั้งหลาย อบายทั้งหมด
ท่านตัดขาดดีแล้วในเกษตรนั้น โดยไม่เหลือ ฯ (274)

สมานนั้นอันพระอมิตากะผู้เป็นพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐที่สุด ผู้คงที่ทรงตรัสรู้
แล้ว พวกเธออย่าทำความสงสัยในสมานนั้น จักไปสู่แดนสุขาวดี ฯ (275)

มาตุคามผู้ได้ฟังการพรรณนาถึงเกษตรอันประเสริฐที่สุด ได้ความเลื่อมใส
แห่งใจ ย่อมเป็นบุรุษผู้ประเสริฐ มีความรู้ดี โดยพลัน ทั้งยอมไปสู่เกษตรหลายพัน
โกฏิด้วยฤทธิ ๑ (276)

การบูชาหลายอย่างไม่มีประมาณ มีอยู่เพียงใด เกษตรหลายโกฏิในชุด
ในพิมพ์ทั้งหลายใดมีอยู่ ทำการบูชานั้นในบุรุษผู้ประเสริฐเป็นนิรันดร์ เป็นผู้ไม่มีมัด
ที่นับได้ มีไม่ตรีจิต ๑ (277)

เสพศีล สมาธิ เนิื่องๆ ทยานและวิโมกข์อันไม่มีประมาณ เสพสุนยะ อันไม่มี
นิमितเนื่องๆ ก็เขาจะเป็นพระสุคตในโลกโดยกาลไม่นาน ๑ (278)

เพราะว่า การบูชานั้นเป็นเยี่ยม วิเศษที่สุด สำหรับเราผู้เป็นพระโพธิสัตว์
ผู้ตั้งอยู่ในกองศีล เขาผู้ดำรงอยู่ในโพธิจิตในกาลเป็นที่สิ้น ไปได้บูชาพระพุทธเจ้า
ทุกพระองค์อย่างดีในกาลทุกเมื่อ ๑ (279)

ชนผู้เป็นพระโพธิสัตว์ในกาลเป็นที่สิ้น ไปได้ อันโหดร้ายนี้ เป็นพระพุทธเจ้า
หลายพันโกฏิ ที่นำเสนอลแล้ว ย่อมรักษาธรรมที่พระสุคตผู้ประเสริฐทรงแสดงแล้ว
ชนเหล่านั้นเป็นผู้รักษาธรรมเป็นบุตรผู้มีในภายหลังของเรา ๑ (280)

ปริวรรตที่ 32 ว่าด้วยอานิสงส์ของการทรงจำพระสูตร ในศรีสมาธิราช
จบแล้วด้วยประการฉะนี้ ๑ (32)

ปริวรรตที่ 33 เกษมทัตตปริวรรต
(ว่าด้วยพระโพธิสัตว์นามว่าเกษมทัตตะ)

ทราบว่ล้าดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเรียกจันทรประภาผู้เป็นกุมารมาว่า
ดูก่อนกุมาร เรื่องเคยมีมาแล้ว ในอดีตกาลในกาลที่อันนับไม่ถ้วน อันนับไม่ได้เลย อันกว้างใหญ่ ไม่มี
ประมาณ ไม่พึงคิด ไม่พึงนับ ๑ โดยกาลนั้น โดยสมัยนั้น พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
พระนามว่าโฆษทัตตะได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ทรงถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ผู้สุคต รู้แจ้งโลก
เป็นสารถีฝึกบุรุษอย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพุทธะ เป็นภควัน ๑
ดูก่อนกุมาร ทราบอีกว่า พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าโฆษทัตตะนั้น ตั้งสัตว์มีจำนวน
กำหนดไม่ได้เป็นอินทรีย์ไม่มีปริมาณนับไม่ได้ไว้ในความเป็นพระอรหันต์สิ้นกิเลสแล้ว
ทรงปรินิพพาน และตั้งสัตว์ทั้งหลายจำนวนกำหนดไม่ได้นับไม่ได้ในความเป็นไปเพื่อ
สัมมาสัมโพธิอันยอดเยี่ยมแล้วทรงปรินิพพาน ๑ ดูก่อนกุมาร ก็โดยกาลนั้น โดยสมัยนั้น ได้มี
พระราชาพระนามว่าศรีโฆษะ ๑ พระองค์รับสั่งให้สร้างสถูป 84,000 โกฏิ ซึ่งเป็นห้องบรรจุ
พระธาตุดวงของพระตถาคต เพื่อบูชาพระตถาคตพระองค์นั้น ๑ และในพระสถูปหนึ่งๆ รับสั่งให้

ประดิษฐานประทีป 8,400,000 โภกนิยุต ๑ เช่นเดียวกัน ทรงรับสั่งให้ประดิษฐาน เครื่องพาทย์ เครื่องดนตรี ดอกไม้ รูป ของหอม มาลา เครื่องไล่ จุลของหอม จีวร ฉัตร ธงชัย และธงแผ่นผ้า ๑ และในสถูปหนึ่งๆ ทรงรับสั่งให้ประดิษฐานไว้ 84,000 โภกนิ ๑

คูก่อนกุมาร ก็พระราชทานพระนามว่า ศรีโฆชะพระองค์นั้น ทรงทำการบูชาแก่สี่ระของพระตถาคต ทรงให้ทำการประชุมพระโพธิสัตว์ หมูใหญ่บรรดาพระโพธิสัตว์ 8,400,000 โภกนิยุต ได้กระตือรือร้นด้วยการบูชาที่จัดตั้งไว้ด้านหน้า พระโพธิสัตว์มหาสัตว์เหล่านั้น ๑ ก็พระโพธิสัตว์มหาสัตว์เหล่านั้นทั้งหมด ได้เป็นผู้กล่าวธรรม มีปฏิภาณที่ใครไม่อาจทัดทานได้ ได้สมาธิ ได้อสังขารณิ แสดงธรรมด้วยคุณที่มีอยู่ แสดงธรรม อันบริสุทธิ์ ถึงบารมีอันเป็นวสีของพระโพธิสัตว์ ๑

คูก่อนกุมาร ก็โดยกาลนั้น โดยสมัยนั้น พระโพธิสัตว์มหาสัตว์นามว่าเกษมทัตต์ ผู้ยังหนุ่ม มีผมดำ ได้มีในบริษัทนั้น ยังอยู่ในวัยอันเจริญ ซึ่งประกอบด้วยวัยเยาว์ที่หนึ่ง ผู้ประพฤติพรหมจรรย์อย่างกุมาร อุปสมบทเพียง 1 พรรษา ๑

คูก่อนกุมาร ก็โดยกาลนั้นและโดยสมัยนั้น พระราชาพระนามว่าศรีโฆชะ ทรงอ้อนวอน หมูพระโพธิสัตว์มหาสัตว์ ในการกล่าวบารมี 6 ๑ ทรงอ้อนวอนพระโพธิสัตว์มหาสัตว์เหล่านั้น เพื่อประโยชน์แก่การกล่าวโพธิ-สัตตวาปิฎก มหาธารณิ ความฉลาดในอุบาย วศิวินัย ความไม่ติดข้อง ประทับนั่งในราตรี ทรงตามประทีปแสน โภกนิยุตมิใช่หนึ่งในที่นั้น เบื้องหน้าเจดีย์ของพระตถาคต ๑ ได้ทำมาตรวามณฑลที่รดแล้วขัดแล้วและชำระแล้ว เกดียดอกไม้ ปลูกาดที่นอนที่นั่งอันวิจิตรต่างๆ ๑ แม้พระราชทานพระนามว่าศรีโฆชะ พร้อมทั้งบริษัทคือ ชาววัง ชาวบ้าน ชาวเมือง และชาวชนบท พร้อมทั้งบริวาร เสด็จออกไป ๑

มีมือถือพาทย์เครื่องดนตรี พัดใบตาล ดอกไม้ รูป ของหอม มาลา เครื่องไล่ จุลฉัตร จีวร ฉัตร ธงชัยและธงแผ่นผ้า ทำการบูชาเจดีย์ของพระตถาคต ได้ขึ้นไปสู่ปราสาทพร้อมทั้งชาววัง เพื่อฟังธรรม ๑ ก็บริษัทประกอบด้วยเทวดาและหมู่มนุษย์จำนวนมาก ผู้มีความต้องการฟังธรรม ประชุมกันแล้ว ๑

พระโพธิสัตว์มหาสัตว์นามว่าเกษมทัตต์ ได้เห็นประทีปแสน โภกนิยุตจำนวนมากที่เขาจุดให้สว่างแล้ว ๑ ได้มีแสงสว่างถูกต้องแล้ว ๑ ก็ครั้งนั้นทราบหมู่ชนพร้อมทั้งเทวดาและหมู่มนุษย์ที่ประชุมกันเพื่อฟังธรรม พระโพธิสัตว์นั้นได้มีความคิดดังนี้ว่า แม้เราดำรงอยู่ในมหายาน ๑ ถ้ากระไรเราเมื่อมุ่งหวังสมาธิ ฟังทำการบูชาพระตถาคต โดยประการที่ โลกพร้อมด้วยเทวดาหมู่มนุษย์และอสูร จะถึงความยำเกรงด้วยการบูชา มีใจของตน บันเทิงแล้ว เกิดปรีดีและโสมนัส บรรลุธรรมและเข้าใจโลก ๑ ก็เราฟังการบูชาพระตถาคตทั้งหมดนี้ เหมือนที่พระราชทานพระนามว่าศรีโฆชะทรงทำแล้ว ๑

อนึ่ง พระราชาพระนามว่าศรีโฆชะ พร้อมทั้งชาววังและบริวาร ฟังถึงความยำเกรง มีใจเป็นของตน บันเทิงแล้ว เกิดปรีดีและโสมนัส ๑

ทราบว่าการครั้งนั้น พระโพธิสัตว์พระนามว่าเกษมทัตตะ มีความคิดอย่างนี้ เกิดปรีดีและโสมนัส ทราบถึงหมู่ชนจำนวนมากที่ประชุมกันแล้วนั้น จึงให้ผู้ต้องการฟังธรรมซึ่งนั่งอยู่ในราตรี

ยืนอยู่ข้างหน้าเจดีย์ของพระตถาคต ทำการห่มจีวรเฉวียงไหล่ขวา เติมน้ำมัน ตามประทีปแล้ว ฯ
 ทราบว่าครั้งนั้น เมื่อทักขิณาอันธรรมาศของพระโพธิสัตว์มหาสัตว์นามว่าเกษมทัตต์ผู้แสวงหา
 สัมผัสสัมโพธิอันยอดเยี่ยม ให้ส่องสว่างแล้วอย่างนั้น บาบไม่ได้มีแก่จิต หรือสีหน้าไม่เป็นอย่าง
 อื่นเลย ฯ คุณก่อนกุมาร ทราบว่าลำดับนั้น เมื่อฝ่ามือของพระโพธิสัตว์มหาสัตว์นามว่าเกษมทัตต์ที่
 ลูกโพลงอยู่รอบด้านลูกโพลงแล้ว เป็นสิ่งส่องสว่าง ถึงเปลวไฟอันเดียว ทราบว่าครั้งนั้น ในเวลา
 นั้น ปรากฏมีการไหวของแผ่นดินใหญ่ ฯ เมื่อฝ่ามือของท่านไฟไหม้อยู่ ประทีปแสนนยุคโกฏิ
 มิใช่หนึ่ง ได้เป็นสิ่งหมองลง ฯ ได้มีแสงสว่างใหญ่ในทิศทั้งหมด โดยแสงสว่างที่ทิศทั้งหมดสว่างจ้า
 ได้มีแสงสว่างถูกต้องรอบด้าน ฯ เขาเกิดปรีดีและโสมนัส ประกอบสมาธิชื่อ สรวรรณสุภาว-
 สมตาวิปุลจิต นี้ ด้วยเสียงอันน่ารื่นรมย์ไพเราะที่สุด และหมู่เทพอัปสรได้ประกอบเพลงขับ
 อันเป็นทิพย์ ฯ พระราชาพระนามว่าศรีโฆষะ ผู้ประทับบนพื้นปราสาทอันชนดิทำไว้ข้างหน้าแล้ว
 อยู่ท่ามกลางพระตำหนัก สมทานอุโบสถ (ศีล) มีองค์แปด ได้เห็นพระโพธิสัตว์มหาสัตว์นามว่า
 เกשמทัตตะ ผู้มีแขนส่องสว่าง ครอบงำแสงสว่างทั้งหมด ส่องสว่างเกินกว่ามนุษย์ ฯ และครั้น
 เห็นแล้วได้ทรงมีความดำริอย่างนี้อีกว่า เกשמทัตต์โพธิสัตว์นี้ จักเป็นผู้บรรลุอุกฤษฏาหนอ ฯ
 พระองค์ตั้งความรักความเลื่อมใสและความเคารพอันกล้าแข็ง พร้อมทั้งบริวาร เข้าไปตั้งมหากุศล-
 มূলและกองบุญ พร้อมกับนางวังอีก 80 ได้ลงมาจากพื้นปราสาทนั้น เพื่อจะเห็นพระเกษมทัตตะ
 โพธิสัตว์ ด้วยความปรีดีและยินดีพร้อม ฯ ท่านด้วยทั้งกุศลมูลที่เกิดจากความเคารพ พร้อมทั้ง
 บริวาร ย่อมได้รับความสนับสนุนจากเทวดา นาค ยักษ์ คนธรรพ์ อสูร ครุฑ กิณนร และงูใหญ่ ฯ
 พระราชาพระนามว่าศรีโฆษะพระองค์นั้นผู้อันเทวดา นาค ยักษ์ คนธรรพ์ อสูร ครุฑ กิณนร
 และงูใหญ่สนับสนุนแล้ว พร้อมทั้งบริวาร ลงมาจากปราสาทอันเต็มไปด้วยแสนแห่งคบบเพลิง ฯ
 และพระองค์ก็ได้มีความเบียดเบียนทางกายและความเบียดเบียนทางวาจาหรือความท้อแท้เลย ฯ

ทราบว่าลำดับนั้น พระราชาพระนามว่าศรีโฆษะ ประคองแขนทั้งสอง พร้อมกับหมู่
 ชนใหญ่ได้ให้ทำความร้องไห้ อันปราศจากการบันลือและปราศจากเสียงกล่าว คือ ครั้นได้เห็น
 แขนของพระเกษมทัตตะโพธิสัตว์ซึ่งไฟไหม้อยู่ได้ลูกโพลงแล้ว ฯ พระราชานั้น พร้อมกับ
 หมู่ชนใหญ่นั้น ร้องไห้ ทำน้ำตาให้ไหลนอง ฯ

ทราบว่าครั้งนั้น เกשמทัตตะโพธิสัตว์มหาสัตว์ ได้ตรัสเรียกพระราชาศรีโฆษะมาว่า
 ข้าแต่มหाराช พระองค์พร้อมทั้งหมู่ชนใหญ่ ทำการร้องไห้ใหญ่อันปราศจากการบันลือ
 และปราศจากเสียงกล่าว ร้องไห้ และทำน้ำตาให้ไหลทำไม ? ทราบว่าลำดับนั้น พระราชา
 ศรีโฆษะ ได้กล่าวกับพระเกษมทัตตะโพธิสัตว์ด้วยเพลงขับอันเป็นคาถาว่า

ชนนี้เพราะทราบว่เกษมทัตต์ ผู้เป็นมหาปราชญ์ เป็นบัณฑิต ผู้กล่าวธรรม
 ผู้เสียอวัยวะแล้ว จึงร้องไห้ ด้วยเหตุนี้ (1)

ก็ แม้เรา ครั้นทราบว่ารूपนี้ที่เชนนี้นี้มีกองไฟลุกท่วม เสียแขนแล้ว จึงเป็นผู้ถึงทุกข์มากกว่า ฯ (2)

แขนที่ท่านให้ลุกเป็นไฟ แสงสว่างที่ปล่องไฟทั้ง 10 ทิศ แสงสว่างที่ท่านให้ให้ไหม้หมองเหล่านี้ ด้วยสิ่งทิพย์ที่ท่านทำขึ้น ฯ (3)

แผ่นดินนี้สั่นไหวแล้วแต่ใจของท่านไม่ย่อท้อ จิตที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความฉลาดน้อย ฯ (4)

ก็ เราลงมาจากปราสาทที่มีแสนศอก พร้อมกับหญิงสาววัง ในที่นี้ แต่กายของเราไม่ถูกเบียดเบียนเลย ฯ (5)

สาธุ ชญาณอันอัศจรรย์ของท่าน สาธุ จิตอันยอดเยี่ยม สาธุ ความเพียรอันปรารถนาแล้ว และสาธุ อธิษฐานอันใหญ่ ฯ (6)

มือทั้งสองของผู้ใดถูกไฟไหม้แต่ไม่หวั่นไหวในข้อนี้ อนึ่ง ท่าน กล่าวธรรมมาก ด้วยความปรีดีและปราโมทย์ ฯ (7)

แน่เพื่อนผู้เห็นทุกข์ ท่านย่อมงามเหมือนพระจันทร์ในวันเพ็ญ หรือพระอาทิตย์ในท้องฟ้า หรือภูเขาหลวงสุเมรุ ฯ (8)

แม้เราผู้เป็นบัณฑิต ทำปณิธานให้เต็มรอบอย่างนั้น ละทิ้งความรักในกายทำประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย ฯ (9)

อนึ่ง เราหัวเราะก็เพราะความรักในธรรม ความปรีดีอันเป็นอจินไตยมีแก่ข้าพเจ้าในเรื่องนี้ แต่ก็อีก(นั่นแหละ) เพราะท่านเสียอวัยวะ เราจึงทุกข์มากนัก ฯ (10)

ก็ เกษมทัตต์ เป็นผู้อันเทวดาและนาคทั้งหลายบูชาแล้ว ได้กล่าวคาถาเหล่านี้กับพระราชาด้วยปฏิภาณอันไม่มีที่สิ้นสุด ว่า ฯ (11)

แขนของผู้ที่(รู้ว่า) ไม่มีผู้สูญเสียอวัยวะอย่างนี้(จริงๆ) ย่อมไม่มีข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ ก็ ศีลย่อมไม่มีแก่ผู้ที่ต้องสูญเสียอวัยวะ²⁶⁵ ฯ (12)

ข้าพระองค์บูชาพระตถาคตผู้เป็นอจินไตย ผู้ควรแก่ทักษิณา ผู้เป็นเจดีย์ของโลกทั้งหมด ด้วยกายอันเน่านี้ ฯ (13)

ผู้แสวงหาพุทธชญาณขอถวายรัตนะเต็มโลกธาตุ 3,000 อันไม่มีที่สุดแก่พระโลกนาถทั้งหลาย ฯ (14)

²⁶⁵ คาถานี้แสดงหลักการของสุนยตาว่าไม่มีสิ่งที่มีอยู่จริง เมื่อแขนไม่มีอยู่จริง การสูญเสียแขนจึงไม่มีอยู่จริง ผู้ที่ยึดถือว่ามีอยู่จริงจึงเข้าใจว่าสูญเสียแขนจริงๆ (ซึ่งเป็นความคิดตรงข้ามกับหลักสุนยตา) ย่อมไม่มีศีล แสดงหลักการว่า ศีล=สุนยตา อีกด้วย

การบูชาที่เป็นแบบโลกนั้นมียู่ (แต่ยังมี) การบูชาอื่นที่เป็นอินไตย์ ชนผู้รู้
ธรรมว่าเป็นศูนย์ย่อมสละกายและชีวิตได้ ๑ (15)

ข้าแต่มหाराช ข้าพระองค์จักทำการกล่าวคำสัตย์ ขอพระองค์จงสดับ
(การกล่าวของ) ข้าพระองค์ อนึ่ง พระองค์(พร้อมทั้ง) ประชุมชนนี้ทั้งหมดจงรู้แจ้ง
กาลานี้ ๑ (16)

(หากว่า) ข้าพระองค์จักเป็นพระพุทธเจ้าผู้เป็นเจดีย์ของโลกด้วย(การกล่าว)
คำสัตย์ใด ขอแผ่นดินจงสั่นไหว 6 ครั้งด้วย(การกล่าว)คำสัตย์นั้น ๑ (17)

(พร้อมกับที่) ท่านกล่าววาจาขึ้นนั่นเอง แผ่นดินก็สั่นไหวแล้ว เทวดาหลายโกฏิ
ถึงความอัศจรรย์พากันร่าเริงแล้ว ๑ (18)

เทวดาและหมู่มนุษย์ไม่มีประมาณ เป็นอินไตย์ร่าเริงแล้ว ทำโพธิจิตให้เกิด
ดำรงอยู่ในยานอันเลิศ²⁶⁶ ๑ (19)

ประโยชน์ที่เกษมทัตต์ศึกษาแล้วแก่ชนมีประมาณเท่าใด พุทธชญาณ ซึ่งไม่มี
ที่สิ้นสุด เป็นอินไตย์ ย่อมเป็นไปแก่ชนมีประมาณเท่านั้น ๑ (20)

ธรรมนี้ที่ชื่อว่าแขนย่อมไม่มีด้วย(การกล่าว)คำสัตย์ใด แขนงมีแก่ข้าพเจ้า
เหมือนก่อนโดยพลัน ด้วย(การกล่าว)คำสัตย์นั้น²⁶⁷ ๑ (21)

ธรรมนี้คือเกษมทัตต์ไม่มีอยู่ด้วย(การกล่าว)คำสัตย์ใด²⁶⁸ ผู้แสวงหาตลอด
10 ทิศ ย่อมไม่ได้ศูนยตา (ด้วยการกล่าวคำสัตย์นั้น) ๑ (22)

แม้ศัพทใดที่เปล่งออกไป ขอพระองค์ทรงรู้แจ้งแม้ศัพทนั้นว่าเป็นศูนย ศัพทที่มี
เสียงสะท้อนเป็นเครื่องเปรียบ ขอพระองค์ทรงรู้แจ้งธรรมทั้งหลายโดยประการนั้น ๑
(23)

ย่อมเป็นผู้แก้วกล้า ถึงคติแห่งศูนยตาในกาลทุกเมื่อ โลกทั้งหมดย่อมไม่ถูก
ไฟไหม้ ด้วยการกล่าวคำสัตย์ของเขา ๑ (24)

²⁶⁶ ยานที่เลิศที่สุดตามคติมหายาน คือ มหายาน นั่นเอง ส่วนศราวกยานและปรตฺเทกพุทธยาน
เป็นยานที่ด้อย

²⁶⁷ รูปแบบการอ้างสัตตยธิษฐานแล้วขอพรเป็นประเพณีหนึ่งที่มีในชมพูทวีป ผู้ขอพรจะอ้างความ
จริงซึ่งอาจเป็นความจริงที่ตนทำหรือคนอื่นทำก็ได้ในทำนองว่า ถ้าสิ่งที่กล่าวนั้นเป็นจริงตามที่ข้าพเจ้ากล่าวด้วย
ใจจริง ขอให้พรที่ร้องขอจงสำเร็จผล

²⁶⁸ ในลักษณะเดียวกับ ไม่ใช่สัตว์ นระ ชีวะ ปุทฺถลล คือ ไม่มีบุคคลชื่อว่าเกษมทัตต์อยู่จริง

สัตว์ทั้งหลายในไตรภพมีอยู่เท่าใด เทวดาทั้งหลายเหล่าใดและมนุษย์ทั้งหลายเหล่าใดมีอยู่ สัตว์ เทวดา และมนุษย์เหล่านั้นทั้งหมดเป็นผู้ตั้งมั่น ด้วยเดชแห่งสัพพัญญุตญาณ ฯ (25)

อันตราขบางอย่างมีอยู่เท่าใด ทั้งเป็นของทิพย์และเป็นของมนุษย์ อันตราขทั้งหมดนั้นดับแล้วด้วยเดชแห่งอไฉวรัตถกธรรม ฯ (26)

กาลาเหล่านี้ที่กล่าวแล้วด้วย แขนงที่งอกขึ้นอีกครั้งด้วย ภายของเกษมทัตต์ตั้งงามด้วยลักษณะทั้งหลายด้วย ฯ (27)

อนึ่ง เทวดาหลายพันโกฏิยืนอยู่บนอากาศ โปรยดอกมณฑารพไปยังภิกษุผู้นั้นในขณะนั้น ฯ (28)

ก็ เกשמทัตต์นี้สัมผัสดอกไม้ที่ไม่ใช่ของมนุษย์ในชมพูทวีป นางอัปสรหลายโกฏินิยตประกอบเพลงขับแล้ว ฯ (29)

พระพุทธเจ้าหลายพัน โกฏิย่อมเห็นสิ่งที่เกษมทัตต์บันลือการบันลือนั้นในขณะนั้นทำให้ปรากฏนี้ ฯ (30)

พระองค์ผู้มียศใหญ่มาก ได้บอกต่อการบันลือนั้นแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกาทั้งหลายในเกศตรของพระองค์ ฯ (31)

ก็ ภิกษุเกษมทัตต์นี้ผู้ทำเนาให้ลูกใหม่เพราะเหตุแห่งพุทธชญาณเป็นบัณฑิต มีพลังมากนัก ฯ (32)

เกศตรหลายพันเหมือนทรายในแม่น้ำคงคา อันท่านให้สว่างด้วยแสงสว่างเหมือนไฟไหม้กลับตั้งอยู่ ฯ (33)

เกศตรทั้งหมดได้สัมผัสดอกไม้ จันทน์และจันทน์หอม สัมผัส(ได้สูง)ประมาณเข้าจรดไปจนถึงแผ่นดิน ฯ (34)

พุทธเกศตรได้สัมผัสรัตนะทั้งหมดดอกไม้ทั้งหมด นาคทั้งหลายโปรยดอกเมกติกะ²⁶⁹เพื่อบูชาเกษมทัตต์ ฯ (35)

เกศตรนี้ประดับด้วยขบวนที่สำเร็จด้วยรัตนะทั้งหมด อิมด้วยรัตนะและไข่มุกเพื่อบูชาเกษมทัตต์ ฯ (36)

เทวดา นาค ยักษ์ กิณนร อัปสร และงูใหญ่ทั้งหลาย เหมือนทรายในแม่น้ำคงคา ดำรงมั่นเพื่อโพธิอันเลิศ ฯ (37)

²⁶⁹ ดอกไม้ที่ประดิษฐ์จากไข่มุก

แม่พระสัมพุทธเจ้าผู้สากยสิงห์ บณฺเฑาะภคิขณฺณภู ผู้ชินเจ้า บันลือสีหนาท
เบื้องหน้าภิกษุสงฆ์ ฯ (38)

เกษมทัตต์ได้เป็นเรา ศรีโฆษะได้เป็นอภัยจิต ประพฤติสัมโพธิจาริก
ตลอดพันโกฏี ฯ (39)

พร้อมกับการเห็นเกษมทัตต์ภิกษุในขณะนั้น ความเป็นสตรี หายไปจากสตรี
ทั้งหลายเป็นอินไตย ในกาลนั้น ฯ (40)

พระผู้จอมคนพยากรณ์แล้วแก่ท่าน ความแปรเปลี่ยนของการพยากรณ์
เหล่านั้นย่อมไม่มี ทั้งหมดจักเป็นพระสาวกผู้เป็นโลกวินายก ฯ (41)

ผู้ฉลาด ได้ฟังพระสูตรนี้ อันแสดงถึงคุณเครื่องขัดเกลา ศึกษาดีแล้วในธรรมนี้
ไม่ทำความรักในกาย ฯ (42)

ปริวรรตที่ 33 ชื่อว่าเกษมทัตต์ปริวรรต ในศรีสมาธิราช
จบแล้วด้วยประการฉะนี้ ฯ (33)

ปริวรรตที่ 34 ชยวานวดีปริวรรต
(ว่าด้วยพระนางชยวานวดี)

ในลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกจันทรประภาผู้เป็นกุมารแม่อีกว่า ลูกก่อน
กุมาร เพราะเหตุนั้นในบัดนี้ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์เมื่อมุ่งหวังสมาธินี้ เป็นผู้ต้องการบรรลุสัมมั
กัมโพธิอันยอดเยี่ยมโดยพลัน เมื่อกุศลมูลดำรงมั่นแล้ว พึงทำการประกอบด้วยธรรมทานหรือ
อามิสทาน ฯ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์นั้น พึงกำหนดทานนั้นด้วยการกำหนด 4 อย่าง ฯ 4 อย่าง
อะไรบ้าง ? คือ พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าเหล่านั้น ได้ตรัสรู้สัมมักัมโพธิอันยอดเยี่ยมด้วยความ
เป็นผู้ฉลาดในอุบายใด เราได้รับความเป็นผู้ฉลาดในอุบายเหล่านั้นแล้วจะปลุกกุศลมูลในทานนี้ ฯ
นี่เป็นการกำหนดข้อที่ 1 ฯ เราพึงยึดเอา เรียนเอา ทรงจำความเป็นผู้ฉลาดในอุบายเหล่านั้นได้จาก
สำนักของมิตรดีงามเหล่าใด จึงตรัสรู้สัมมักัมโพธิอันยอดเยี่ยมได้ ฯ พึงคลุกคลีกับมิตรดีงาม
เหล่านั้น เราจะปลุกกุศลมูลในทานนั้นดังว่ามานี้ ฯ นี่เป็นการกำหนดข้อที่ 2 ฯ การได้รับโภคะ
เหล่าใดพึงเป็นสิ่งที่โลกทั้งหมดอาศัย พึงมีความรวมลงกับการได้โภคะเหล่านี้ เราจะปลุกกุศลมูลนี้
ดังว่ามานี้ ฯ นี่เป็นการกำหนดข้อที่ 3 ฯ บุคคลพึงอนุเคราะห์สัตว์ทั้งหลาย ด้วยการอนุเคราะห์
2 อย่าง คือด้วยการอนุเคราะห์ด้วยอามิส และด้วยการอนุเคราะห์ด้วยธรรม ด้วยการได้รับอรรถาภา
ใดเราพึงมีความได้รับอรรถาภานั้น เราจะปลุกกุศลมูลนี้ดังว่ามานี้ ฯ นี่เป็นการกำหนดข้อที่ 4 ฯ
ลูกก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์พึงกำหนดกุศลมูลเหล่านั้น ด้วยการกำหนด 4 อย่างเหล่านี้ ฯ

ลูก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์เมื่อมุ่งหวังสมาธินี้ ไม่ว่าจะเป็นครุฑหัสต์หรือบรรพชิต เป็นผู้ต้องการจะบรรลุสัมมัคัมโพธิอันยอดเยี่ยม พึงเสพ พึงคบ พึงนั่งใกล้ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้มีศีล มีคุณ มีปรัชญา โดยความเป็นผู้ไม่ไอ้อวด ๆ ภิกษุผู้ทรงจำสมาธินั้นใด เป็นพระโพธิสัตว์มหาสัตว์ และภิกษุนั้นหากมีอาพาธ ป่วยหนัก ภิกษุนั้นพึงกระตือรือร้นเพื่อถอนออกจากอาพาธนั้น ด้วยเนื้อและเลือดของตนนั้น ๆ ลูก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ถึงพร้อมด้วยอภยาชัย เมื่อมุ่งหวังสมาธินี้ และต้องการจะตรัสรู้สัมมัคัมโพธิอันยอดเยี่ยม โดยพลัน มีความแกล้วกล้าไม่หวั่นไหว พึงสละแม้เนื้อและเลือดของตนถ่ายถอนภิกษุผู้กล่าวธรรมจากอาพาธ ๆ ลูก่อนกุมาร ด้วยปริยายเช่นนั้น เธอพึงทราบเรื่องนั้นอย่างนี้ ๆ

ลูก่อนกุมาร เรื่องเคยมีมาแล้วในอดีตเมื่อสังขัลป์ อันนับไม่ได้ ไพบูลย์ ไม่มีประมาณ โดยกาลนั้น โดยสมัยนั้น ได้มีพระตถาคตอรหันต์สัมมัคัมพุทธเจ้าพระนามว่า อจินตยปรณิธานวิเศษสมุทตราช อุบัติในโลก ทรงถึงพร้อมด้วยวิทยาและจรณะ เป็นพระสุคตรู้แจ้งโลก เป็นสารถิสิกบรูชอย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธรเจ้า ผู้ภักวัน ๆ ลูก่อนกุมาร ทราบอีกว่า พระตถาคตอรหันต์สัมมัคัมพุทธเจ้าพระนามว่า อจินตยปรณิธานวิเศษสมุทตราช พระองค์นั้น ในวันที่ตรัสรู้สัมมัคัมโพธิอันยอดเยี่ยม ทรงเนรมิตพุทธเนรมิตอันไม่มีประมาณ นับไม่ได้ และทรงทำวินัยแก่สัตว์ไม่มีปริมาณ ประดิษฐ์ไว้ในความเป็นอรหันต์ที่สิ้นอาสวะ และประดิษฐ์สัตว์ไม่มีปริมาณไว้ในความไม่หวนกลับจากสัมมัคัมโพธิอันยอดเยี่ยม แล้วได้ปรินิพพานในวันนั้นเอง ๆ ทราบอีกว่า สัทธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นผู้ปรินิพพานแล้ว ได้ดำรงอยู่ตลอดแปดล้านสี่แสนนยุคโกฏี ๆ อนึ่ง ในกาลเป็นที่อันตรธานไปแห่งศาสนาของพระตถาคตผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่า อจินตยปรณิธานวิเศษสมุทตราชนั้น ปรากฏมีภิกษุจำนวนมากซึ่งมีความเห็นอย่างโลก ๆ ภิกษุเหล่านั้นไม่ชอบใจ ไม่น้อมใจ ชัดขวาง ห้าม พระสูตรเหล่านั้นมีอย่างนี้เป็นรูป ๆ อนึ่ง บุคคลผู้ทำการเบียดเบียนภิกษุผู้ทรงจำพระสูตรเช่นนี้ ได้ทำแต่เพียงการปลงภิกษุลงจากชีวิตก็หาไม่ ๆ ผู้อาศัยอภิสักการะ 3 ได้ปลงภิกษุผู้ทรงจำพระสูตรเช่นนี้จำนวน 1,000 รูปจากชีวิต ๆ ลูก่อนกุมาร ก็อีก โดยกาลนั้น โดยสมัยนั้น ได้มีพระราชอาชญาชนพล ผู้เป็นใหญ่ในชมพูทวีป เป็นผู้ยึดถือสัทธรรม ถึงพร้อมด้วยความตั้งมั่นในกาลก่อน ๆ ลูก่อนกุมาร ทราบอีกว่า โดยกาลนั้น โดยสมัยนั้น ในชมพูทวีปนี้ ได้มีภิกษุผู้กล่าวธรรมรูปหนึ่ง เป็นผู้ทรงจำสมาธินั้น มีชื่อว่า กุฑมดี เป็นผู้เข้าไปสู่ตระกูลของพระราชอาชญาชนนั้น เป็นมิตรดีงาม แสวงหาประโยชน์ เป็นผู้อนุเคราะห์ มุ่งประโยชน์ ๆ อนึ่ง พระราชาพระองค์นั้น เป็นผู้ไม่อ้อม มุ่งหวังการเห็นเนื่อง ๆ เป็นผู้สามารถในการกล่าวธรรม เข้าไปหา นั่งใกล้ สอบถาม เรียนเอา ทรงจำ กล่าว และทำให้รู้แจ้ง ด้วยการเห็น ๆ ทราบอีกว่า ภิกษุผู้กล่าวธรรมนั้น ได้เป็นผู้ฉลาดในการอบรมธาตุซึ่งน้อมไปด้วย

ความประพฤติด้วยฤทธิ ของสัตว์ทั้งหลาย ๆ เป็นผู้ฉลาดในการอบรมธาคแห่งความรู้มาตรฐาน อินทรีย์ พละ วิริยะ ของสัตว์ทั้งหลาย เป็นผู้ฉลาดในความจริง เป็นผู้ฉลาดในคำตอบถึงความ สืบเนื่อง เป็นผู้ฉลาดในการวินศัยอรรถ มีปฏิภาณอันลึกซึ้ง รู้วิธีแนะนำสัตว์ทั้งหลาย ทักก่อน มีหน้ายิ้มแย้ม มีหน้าปราศจากความงัวงอ อยู่ด้วยจิตที่ยิ่งใหญ่ ประกอบด้วยมหากรุณา ไม่ถูกนัก พุดอื่นทั้งหมดครอบงำ ๆ ลูกอ่อนกุมาร ก็โดยกาลนั้น โดยสมัยนั้น พระราชาชฎานพลได้มีทาริกา มีพรรษา 16 มีรูปร่าง น่าเลื่อมใส น่าทศนา ประกอบด้วยพุดอกทองอันงามยิ่ง พระนามว่า ชฎานาวดี ๆ ศึกษานามว่าภูตมตินั้นได้เป็นอาจารย์ของพระนาง เป็นผู้ชี้แสดงให้เห็นชัด เป็นผู้เข้าใจ ให้อาจารย์ เป็นผู้ขโลมใจให้ร้าย เป็นผู้ชวนใจให้รับเอาปฏิบัติ ในกุศลธรรมทั้งหลาย ๆ ลูกอ่อน กุมาร โดยกาลนั้น โดยสมัยนั้น โรคร้ายแรงได้มีแก่ภิกษุผู้กล่าวธรรมนั้น เป็นโรคที่รักษาได้ยาก หายาได้ยาก ๆ ท่านเป็นคนไข้ที่หมอบุญเสถแล้ว ๆ

ทราบว่าการนั้น พระราชาพร้อมทั้งนางวัง พร้อมทั้งพระโอรส พร้อมทั้งบริวาร รู้ว่า ภิกษุนั้นเป็นไข้ ได้ร้องให้หลังน้ำตา พร้อมกับสตรีแปดหมื่น พร้อมกับชาวบ้านและชาวเมือง พร้อมทั้งราษฎร ชาวนิคม ชนบท หมู่ใหญ่ พร้อมกับอำมาตย์ คนรักษาประตูและบริษัท ๆ ชนทั้งหมดนั้นรู้ว่าภิกษุนั้นเป็นไข้ ร้องไห้หลังน้ำตาว่า ทราบว่าภิกษุนี้อย่าได้ทำกาละเลย ๆ ลูกอ่อนกุมาร ก็โดยกาลนั้น โดยสมัยนั้น เทวดาองค์หนึ่ง เป็นผู้ร่วมสายเลือดเก่า เกี่ยวเนื่องกันกับ พระราชาพระนามว่าชฎานพล ๆ เทวดานั้นได้ชี้แสดงแก่พระราชานั้นผู้ทรงบรรทมว่า ข้าแต่มหाराช ถ้าภิกษุนั้น ได้ทำโรคร้ายด้วยเนื้อขาวอ่อนพร้อมด้วยเลือดมนุษย์สดไม่เสร้างามอง อนึ่ง ได้ให้โภชนะที่ปรุงเนื้อมนุษย์ใหม่ ที่ไม่เสร้างามองเป็นรสต่างๆ ภิกษุนั้นจะหายจากอาพาธนั้น ด้วยอาการอย่างนี้ ๆ ลำดับนั้นแล โดยล่วงไปแห่งราตรีนั้น พระราชาชฎานพล ผู้ทรงตื่น จากสุบินนั้น ทรงอยู่ท่ามกลางนางวัง ได้ตรัสบอกเรื่องราวความฝันนี้แก่นางวังว่า เราเห็นความฝัน อันเช่นนี้ ๆ ลูกอ่อนกุมาร ก็ สตรีสักคนจากเรือนสตรีนั้นและจากราชตระกูลนั้นไม่กล้าให้ยานั้น แก่ภิกษุนั้น ๆ ฝ่ายราชธิดาชฎานาวดี ได้เห็นสุบินอันเช่นนี้เหมือนกัน ๆ ก็แลครั้นเห็นแล้ว ทรงตื่น บอกเรื่องราวในความฝันนี้เองแก่มารดาและบริวาร ในท่ามกลางพระตำหนัก ๆ แต่ไม่มีสตรีใดๆ กล้าถวายยานั้นแก่ภิกษุนั้น ๆ

ทราบว่าลำดับนั้น ราชธิดาชฎานาวดี ติใจ ใจเฟื่องฟู มีใจเป็นของตน บันเทิง เกิดปรีดีและโสมนัส ได้ทำการตัดสินใจอย่างนี้ว่า ถ้ากระไรเราจะให้ยานั้น คือ เลือดใหม่และ เนื้อใหม่ตามที่ชี้แสดงไว้จากสรีระของตน ๆ เรานี้แหละ เป็นศราวกว่าทั้งหมด เป็นครุณิกว่า ทั้งหมด มีการกระทำทางกาย วาจา และใจไม่เสร้างามอง ในราชตระกูลนี้ ๆ เราแสวงหาชฎาน อันไม่เสร้างามอง ๆ เราจักน้อมเข้าไปซึ่งเลือดและเนื้อจากสรีระของตนเพื่อท่านผู้กล่าวธรรม ผู้ไม่ เสร้างามอง ๆ ชื่อแม่โจน ภิกษุนั้นจะหายจากอาพาธนั้น ๆ ทราบว่าลำดับนั้น ราชธิดาชฎานาวดีนั้น

ไปยังที่อยู่ของตน ถือเอาศาสตราอันคม ตัดเนื้อขาอ่อนของตน ด้วยใจที่อยู่ในธรรม ประุงเป็นสิ่ง
ประณีตประกอบด้วยรสต่างๆ ถือเอาเลือดและเข้าไปหาอาจารย์นั้น นั่งต่อพระพักตร์พระราช
ชฎานพล ทาโรคนั้นด้วยเลือด และเลี้ยงท่านให้อิ่มด้วยโภชนะที่ตนเองประุงอย่างดีนั้น ๆ ทราบว่า
ลำดับนั้น ภิกษุนั้นผู้ไม่รู้ ไม่กำหนดรู้ มีใจไม่สงบสย จันถรณ์นั้น ๆ และเมื่อฉันอาหารนั้นเสร็จ
เรียบร้อย เวทนานั้นทั้งหมดของภิกษุนั้นระงับไป และพยาธิทั้งหมดหายไป ๆ ภิกษุนั้นผู้มีความ
เร่าร้อนไปปราศแล้ว อยู่ต่อหน้าชนทั้งหมด ได้แสดงธรรมโดยประการที่จิตเพื่อสัมผัสสัมโพธิ
อันยอดเยี่ยมเกิดขึ้นแก่สัตว์มีลมปราณ 12,000 คน ผู้ประชุมกันในนคร ชนบท และราษฎร
จากภายในวังนั้น ๆ

ทราบลำดับนั้น พระราชาชฎานพล ได้ตรัสกะธิดาของพระองค์ด้วยกาลว่า

เนาะทาริกา เธอได้ฟังมาจากที่ไหน เมื่อมนุษย์นี้เขานำมาจากที่ไหน เนาะธิดา
อาหารที่เธอให้สำเร็จในวันนี้ เป็นเหตุทำให้ผู้กล่าวธรรมมีความสุข ๆ (1)

ก็ เนื้อที่เธอได้มาถูกฆ่าหรือว่าตายแล้ว ซึ่งเธอให้สำเร็จเป็นกับข้าวด้วยรส
ต่างๆ เนาะทาริกา เธอได้ฟังมาจากไหน ถึงวิธีที่เธอเปลื้องพยาธิอันเลวนี้ ๆ (2)

ก็ ทาริกาชฎานาวดี ครั้นได้ฟังคำของพระบิดา ได้กล่าวคำนี้แก่พระบิดานั้น
อนึ่ง เป็นผู้มิจิตไม่ย่อท้อ กล่าวคำว่า ข้าแต่พ่อ ขอพระองค์ทรงสดับสิ่งที่หม่อมฉัน
จะกล่าว ๆ (3)

ข้าแต่พ่อ หม่อมฉันเห็นความฝันที่เทวดาแสดงแล้ว ข้าแต่พระเจ้าแผ่นดิน
ขอพระองค์ทรงสดับหม่อมฉัน ขอพระองค์ทรงรู้แจ้งอรรถอันมีจริง ๆ (4)

เทวดานั้น ได้กล่าวถึงเนื้อและเลือดอันเป็นของมนุษย์แก่หม่อมฉัน
ซึ่งฟังให้แก่ภิกษุนั้น (แล้วภิกษุนั้นฟังพ้นจากพยาธิอันเลว ๆ (5)

ข้าแต่พระราช อนึ่ง หม่อมฉันลูกจากที่นอน เข้าไปสู่พระตำหนัก บอกความ
ฝันนี้ แก่พี่ แก่มารดา ในเวลานั้น ว่า ๆ (6)

ใครสามารถทำเลือด เนื้อ อันเป็นของมนุษย์ สำเร็จรส ประุงอย่างดีแล้วตามที่
หม่อมฉันบอกเช่นนี้ แก่ท่านผู้เป็นคั่งเจดีย์ทั้งหลาย ๆ (7)

ฟังให้โภชนะและทาด้วยเลือด โดยประการที่ภิกษุนั้นจะพ้นจากโรคร้ายได้
อย่างไร ๆ (8)

ถ้าไม่ทำสิ่งควรทำกับพยานั้นอย่างเร็วพลัน ภิกษุนี้นี้ฟังท่ากาะ หรือหมดทาง
เยียวอาศัยเกสัช ๆ (9)

ไม่มีสัตว์ใดในไตรภพพึงสละเนื้อและเลือดของตน เพราะเห็นเหตุนี้ ไม่มีผู้รู้
ใดพึงทำความพึงพาในกาย ๆ (10)

หม่อมฉันชาววังให้ทราบ ไม่มีแม่นารีนางหนึ่งกล่าวว่าจะให้ ก็ ภิกษุเป็นที่รัก
ของหม่อมฉัน และคนก็เป็นทีรัก หม่อมฉันสละเนื้อและเลือดเพื่อประโยชน์แก่โพธิ ๑

(11)

ผู้ซึ่งปรารถนาโพธิอันเกษม ไม่โศก ไม่อาศัยความภักดีในกาย แม้ความรัก
เพียงน้อยในคนก็ไม่มิเลย แม้สละตนก็ไม่เสียใจ ๑ (12)

ลำดับนั้น ชาววังทั้งหมดนั้นครั้นได้ฟัง ได้เป็นผู้ประหลาดใจ ไม่มีใครสักคน
กล้าลงมือทำ ๑ (13)

ลำดับนั้น จิตของหม่อมฉันน้อมไปว่า หม่อมฉันจักถวายโภชนะแก่ภิกษุ
หม่อมฉันจึงตัดเนื้อของตนและทาด้วยเลือด ๑ (14)

หม่อมฉันตัดขาอ่อนของตน ถือเอาเนื้อและเลือด หม่อมฉันย่างขึ้นเนื้อปรุงรส
ต่างๆ อย่างดี ๑ (15)

หม่อมฉันให้โภชนะซึ่งเป็นเนื้อมนุษย์และการทาด้วยเลือดแก่ภิกษุนั้น
ผู้กระสับกระส่าย ผู้เป็นบิดา ผู้อยู่ข้างหน้า ๑ (16)

ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่แห่งชน ขอพระองค์ทรงสดับคำของหม่อมฉัน
เมื่อเนื้อมนุษย์ไม่มี ข้าแต่พระราชา หม่อมฉันตัดเนื้อของตน น้อมเข้าไป ทำให้สำเร็จ
แล้วถวายแก่ภิกษุผู้กล่าวธรรมนี้ ๑ (17)

หม่อมฉันทำประโยชน์อันใหญ่จากกายของตนเพื่อประโยชน์แก่โพธิ
อันยอดเยี่ยมหนึ่ง อนึ่ง หม่อมฉันทำภิกษุให้พ้นแล้ว (จากอาพาธ) ทำให้เป็นผู้ไม่มีการ
ทั้งหม่อมฉันได้ทำบุญอันไม่มีประมาณ ๑ (18)

แม้พระราชาได้ตรัสกับธิดาว่า ชนเหล่านั้นจะตัดเนื้อจากกายของตนได้
อย่างไร ทาริกาทำการประคบเกล็ดช อย่ายึดมีทุกข์ มีเวทนาในสรีระแก่เธอเลย ๑ (19)

ราชธิดานั้น มีมติ เป็นผู้แก้วกล้า ได้กราบทูลพระราชนั้นว่า ข้าแต่พระราชา
ผู้เป็นใหญ่แห่งชน ขอพระองค์ทรงสดับ อนึ่ง ครั้นสดับแล้ว ปฏิบัติในภิกษุนั้น
โดย(ทราบ)สาเหตุ กรรมวิบากอันเช่นนั้นเป็นอจินไตย ๑ (20)

ข้าแต่พ่อ สัตว์ทั้งหลาย ย่อมหมกไหม้แม้ในนรกอันทารุณ เพราะบาปกรรม
ที่ตนทำแล้ว ก็สัตว์ทั้งหลายเป็นผ้าไม่มีเลือด มีเลือดเป็นของตน เห็นผลอันเป็น
อจินไตยของกรรมทั้งหลาย ๑ (21)

(พระราชาตรัสถามว่า) สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้ไม่มีเนื้อและเลือดเพราะบาปกรรม
เป็นผู้มีเนื้อและเลือดของตนโดยขณะ หรือว่า เนื้อและเลือดนั้นย่อมเกิดจากความ
น้อมไปเพราะกุศลกรรมอีก ๑ (22)

(ราชธิดาทูลว่า) เวทนาไม่มีแก่หม่อมฉันผู้ตัดเนื้อ ความหวั่นไหวไม่มีแก่หม่อมฉัน เพื่อที่จะปรุงอาหาร สิวาไม่มีแก่กรรมกาย ไม่มีช่อง ถ้าหม่อมฉันพึงตัดเนื้อของตนทั้งหมดของหม่อมฉัน ฯ (23)

หม่อมฉันเกิดปรีดีอันยอดเยี่ยมในธรรม ตัดเนื้อขาอ่อนของตนให้แล้ว ข้าแต่พ่อ อนึ่ง ทุกข์เพราะแผลไม่มีแก่หม่อมฉัน หม่อมฉันรู้ กายได้มีอย่างที่เป็นมาก่อนได้อย่างไร ฯ (24)

ข้าแต่พ่อ ดอกอุทุมพรเป็นเช่นใด ที่เห็นได้ในหลายโกฏีกัลป์ในกาลบางคราว ผู้กล่าวธรรมเช่นนี้ ก็เห็นในชมพูทวีปนี้ในกาลบางคราว ฉะนั้นเหมือนกัน ฯ (25)

แก้วชมพูทูปเปล่งแสง สัตว์ทั้งหลายเห็นยอมไม่ถึงความอึดฉันใด เพราะได้เห็นผู้กล่าวธรรมเช่นนี้ เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายก็ไม่อึดในท่านนี้ ฉะนั้นเหมือนกัน ฯ (26)

เพราะค้ำน้ำใส ความกระหายของชนผู้ถูกความกระหายครอบงำก็หายไป ฉนั้นใด ผู้กล่าวธรรมผู้ฉลาดเหล่านั้น ย่อมนำความอยากด้วยอมตธรรมไปแก่สัตว์ทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกัน ฯ (27)

เนื้อและเลือดนั้นหม่อมฉันปรุงดีแล้ว เพื่อที่สำเร็จแก่ภิกษุผู้เฒ่า และโรคของผู้กล่าวธรรมนั้นสงบไป หม่อมฉันทำความเคารพที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญแล้ว ฯ (28)

ก็ ชื่อที่หม่อมฉันสละเนื้อของตนนั้นแก่ผู้มีจารีต เป็นพหูสูต ทรงจำสมาธิอันประเสริฐนี้ ขอหม่อมฉันพึงเป็นผู้ได้ธรรม ฯ (29)

ของหอม เครื่องอบ อันน่าชอบใจ ไปตามกาล อันงาม แห่งจันทน์ กลิ่นหอมพัดไปใน 10 ทิศ ฉนั้นใดนั่นเอง ผู้กล่าวธรรมก็มีอุปมากลิ่นฉนั้นเหมือนกัน ฯ (30)

ภูเขาเมรุคนเห็นได้ในทิศทั้งหลาย เป็นสิ่งน่าเลื่อมใสรอบด้าน นำทัศนาส่องส่องรุ่งเรืองในทิศทั้งหลาย ฉนั้นใดนั่นเทียว ผู้กล่าวธรรมก็มีอุปมาดังเขาเช่นนั้นเหมือนกัน ฯ (31)

คนบางคน ผู้เป็นบัณฑิต ให้สร้างสถูปที่ตกลง จัดแต่งแล้ว ฉนั้นใดนั่นเองผู้ใดทำความเลื่อมใสแม้ในสถูปนั้น เป็นเหตุให้กายงอกขึ้นด้วยเหตุแห่งสถูปนั้น ฯ (32)

ภิกษุใช้นี้เป็นสถูปบรรจธรรม อันหม่อมฉันเปลื้องอาพาธด้วยการทาเลือด ฉนั้นนั่นนั่นเอง อนึ่ง หม่อมฉันต่อประทีปในชมพูทวีปด้วยเนื้อของตน เพราะความเคารพในพระธรรม ฯ (33)

ถ้าภิกษุนั้นทำกาละ แม้ศัพท์ว่าสมาธิในชมพูทวีปนี้ จักดับไปสำหรับสัตว์
ทั้งหลาย ในกาลทุกเมื่อ เมื่ออาพาธนั้นได้เยียวยาแล้ว สมาธินั้นก็เป็นอันได้ (ยังอยู่) ฯ

(34)

ภิกษุเป็นผู้ปกป้องโลกทั้งหมด และเป็นผู้ให้จักขุแก่โลกผู้มีเดบอด ภิกษุนี้เป็น
หมอล่วงของหม่อมฉัน เป็นผู้เยียวยาราคะ โทสะ และโมหะ ฯ (35)

ภิกษุดำรงอยู่ในจิตอันใหญ่ ในกาลทุกเมื่อ ท่านไม่ได้ประมาณความประพฤติ
เป็นผู้วินิจฉัยดีแล้วในอรรถทั้งหลาย ศึกษาแล้วในบททั้งหลาย ทั้งเป็นผู้ที่วาทะอื่น
ครอบงำไม่ได้ ฯ (36)

ความกลัวจากวินิบาตไม่มีแก่หม่อมฉันอีก ความเป็นสตรีจักไม่มีแก่หม่อมฉัน
อีก หม่อมฉันทำความเคารพอันยิ่งในผู้กล่าวธรรมตลอดโกฏีหลายแสนกัลป์ ฯ (37)

ผู้ใดทำพุทธเกษตรอันมากเท่าทรายในแม่น้ำคงคาให้เต็มด้วยรัตนะแล้วถวาย
แก่พระนาคทั้งหลาย อนึ่ง ผู้ใดให้บาทอังกุลีหนึ่ง บุญนี้วิเศษยิ่งกว่านั้น ฯ (38)

อนึ่ง ทาริกานั้นทำกาละจากโลกนี้ ได้เห็นพระพุทธเจ้าหลายพันโกฏี
อนึ่ง บวชในศาสนาทั้งหมด แสดงสมาธิอันสงบประเสริฐนี้ ฯ (39)

เมื่อพระผู้ยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้าเหล่านั้นทั้งหมด ปรินิพพานแล้วในกาล
อันมีในภายหลัง เป็นผู้ได้การบรรพชาตลอดกาลเป็นนิคัย์ ไม่เศร้าหมองแล้ว เป็นบุตร
ของพระสุกต ฯ (40)

นาง ประพฤติพรหมจรรย์ในศาสนาของพระตถาคตที่ประภา ภาวะแห่ง
สตรีได้หายไปนกาลนั้น ได้เป็นภิกษุผู้กล่าวธรรม ฯ (41)

พระผู้ยอดเยี่ยมแห่งชนพระนามว่าชฎานพล ผู้ประกอบด้วยไมตรี
เป็นผู้กำหนดสังฆกรรมตลอดกาลเป็นนิคัย์ พระองค์ได้เป็นผู้กล่าวธรรมนามว่าที่ปังก
ส่วนเราได้เป็นราชาในกาลนั้น ฯ (42)

เราบำรุงผู้กล่าวธรรมในกาลนั้นด้วยเนื้อและเลือดของตน และละความ
โอ้อวดทั้งหมด มุ่งหวังสมาธิในกาลนั้น ฯ (43)

ชนที่เห็นภิกษุใช้ถูกเวทนาบีบคั้นแล้วร้องไห้ในกาลนั้น ทั้งหมดได้เป็นผู้มี
ธรรมที่ไม่หวนกลับในกาลทุกเมื่อ ไม่เคยไปวินิบาตภูมิเลย ฯ (44)

ชนเหล่านั้นไม่เป็นโรคตา โรคศรีษะ โรคหู โรคจมูก โรคลิ้นในกาลทุกเมื่อ
ไม่เป็นโรคฟันในกาลไหนๆ ฯ (45)

เป็นผู้นำเลื่อมใสรอบด้าน เป็นนิคัย์ มีศิริ มีกายรุ่งเรืองด้วยเดช มีลักษณะแห่ง
บุญคือมีเกตุ 3,200 ผู้ซึ่งบำรุงภิกษุไว้ในกาลนั้น ฯ (46)

อนึ่ง ชนเหล่านั้นบวชในศาสนาของเรา มุ่งหวังพุทธโพธิ ชนเหล่านั้นทรงจำ
คำสอนของพระตถาคตทั้งหลาย จักเห็นพระพุทธรเจ้าหลายพันโกฏิ ฯ (47)

ชนเหล่านั้นกำหนดพุทธโพธินี้ ทรงจำไว้ด้วยความเคารพเป็นนิตย
ทำประโยชน์อันไพบุลย์ แก่หมู่สัตว์ทั้งหลาย จักเห็นพระอภโยภยพุทธเจ้าผู้ยอดเยี่ยม
แห่งชนทั้งหลาย ฯ (48)

อนึ่ง ชนเหล่านั้น ได้ฟังจริยาอันยอดเยี่ยมนี้ จักได้จริยาอันน่าปรารถนา ไม่มีอาภิส
อนึ่ง ชนเหล่านั้น ได้ฟังจริยาในกาลก่อนของตน จักทำการบูชาอันสง่างาม
แก่พระพุทธรเจ้าทั้งหลาย ฯ (49)

อนึ่ง ได้เห็นภิกษุทั้งหลายผู้รู้แจ้ง มีศีล ฟังคบคนไม่โอ้อวดในกาลทุกเมื่อ
เว้นความไม่กระด้างและโทษ คบภิกษุผู้กล่าวธรรมในกาลนั้น ฯ (50)

ไม่ละความอาฆาต ความโกรธ บูชาบุตรทั้งหลายในธรรมคำสอนของเรา
เป็นอื่นตลอดหลายโกฏิกลับ อย่าเป็นผู้ถึงวินิบาต ถึงทุกข์ ฯ (51)

ศีลและศรัทธาของเขาไม่เสียหาย ฐานะไม่เสียหาย การอยู่ป่าไม่เสียหาย
และพุทธบูชาไม่เสียหายในกาลนั้น เพราะทำพยาบาลต่อกันมา ฯ (52)

ปริวรรตที่ 34 ชื่อว่าชฎานวติปริวรรต ในศรีสมาธิราช
จบแล้วด้วยประการฉะนี้ ฯ (34)

ปริวรรตที่ 35 สุปุชปจันทรปริวรรต
(ว่าด้วยสุปุชปจันทร)

ทราบวาระนั้น ท่านพระอานนที่ลุกจากอาสนะ ห่มอุตุตราสงค์เฉวียงบ่า จรดพื้นเข้า
เบื้องขวาที่แผ่นดิน ประณมอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้กราบทูลคำนี้ว่า ข้าพระองค์ขอ
ทูลถามพระผู้มีพระภาคตถาคตอรหันตสัมมยัคสัมพุทธรเจ้า ถึงประเทศบางอย่างนั่นเอง ถ้าพระผู้มี
พระภาคเจ้าพึงทำโอกาสแก่ข้าพระองค์เพื่อพยากรณ์ปริศนาที่ถูกถามแล้ว ฯ เมื่อพระอานนที่กราบ
ทูลอย่างนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกับท่านพระอานนที่ดังนี้ว่า คู่ก่อนอานนที่ ก็ด้วยเหตุนี้
เธอนั่งบนอาสนะของตนแล้วจึงถามพระตถาคตอรหันตสัมมยัคสัมพุทธรเจ้า เธอมุ่งหวังปริศนาใดๆ
เราจักทำจิตให้ยินดีด้วยการพยากรณ์ปริศนานั้นๆ ฯ เมื่อพระตถาคตตรัสอย่างนั้น ท่านพระอานนที่
ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าดังนี้ว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพระองค์เป็นผู้อันพระองค์ทำ
โอกาสแล้ว ข้าแต่พระสุคต ข้าพระองค์เป็นผู้อันพระองค์ทำโอกาสแล้วเพื่อพยากรณ์ปริศนา ฯ
ทราบวาล่าดับนั้น ท่านพระอานนที่นั่งอยู่บนอาสนะหน้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้กราบทูลพระผู้มี
พระภาคเจ้าอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า อะไรหนอเป็นเหตุ อะไรเป็นปัจจัย ที่พระโพธิสัตว์

ผู้กำลังประพาศโพธิสัตว์จาริก ถึงการตัดมือ การตัดเท้า การตัดหู การเพิกศรัษะ การตัดอวัยวะสำคัญ และการตัดอวัยวะรองลงมา²⁷⁰ ? ย่อมเสวยทุกข์มีอย่างต่างๆ หรือ ? อนึ่ง ย่อมไม่เสื่อมหรือ ? และไม่สิ้นรอบจากสัมชัคัมโพธิอันยอดเยี่ยม ? เมื่อพระอนันท์กราบทูลอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคได้กล่าวกับท่านพระอนันท์อย่างนี้ว่า คุณอนันท์ ถ้าเธอรู้ได้ (ก็จงรู้เถิด) ทุกข์ที่เราเสวยแล้ว เพื่อได้รับสัมชัคัมโพธิอันยอดเยี่ยมนี้ก็แม่นั้นกระจำงแก่เธอ ฯ เธอย่อมรู้พระตถาคตว่าเป็นผู้ฟัง (เพื่อตอบคำถาม) อีกหรือ ฯ คุณอนันท์ บุรุษบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฉกไฟลูกใหม่ตั้งแต่พื้นเท้า จนถึงกระหม่อม ลูกโพล่ง มีไฟเป็นเปลวเดียว บุรุษอีกคนเข้าไปหาเขาแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า แน่ะบุรุษผู้เจริญ เธอจงมา เป็นผู้อุ้มเอิบพรั่งพร้อมจงเล่น จงยินดี จงบำเรอด้วยกามคุณ 5 ด้วยทั้งอรรถภาพที่ยังไม่ดับไฟ ฯ คุณอนันท์ เธอจะรู้ข้อนี้เป็นอย่างไร แม้บุรุษนั้น ยังจะอุ้มเอิบพรั่งพร้อมเล่น ยินดี บำเรอด้วยกามคุณ 5 ด้วยทั้งอรรถภาพที่ยังไม่ดับไฟหรือ พระอนันท์กราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ก็ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ฯ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คุณอนันท์ บุรุษนั้น ฟังเล่น ยินดี บำเรอ อาศัยความกำหนด อุ้มเอิบ พรั่งพร้อม ด้วยกามคุณ 5 ด้วยอรรถภาพที่ยังไม่ดับไฟ ฯ พระตถาคตผู้ประพาศโพธิสัตว์จาริก เห็นสัตว์ทั้งหลายผู้ยินดีสตรี ถึงทุกข์ เป็นผู้ขาดสันไม่ได้มีความสุข หรือโสมนัส หรือความร่าเริงของจิต ฯ คุณอนันท์ โพธิสัตว์มหาสัตว์เหล่าใด บำเพ็ญโพธิสัตว์จาริกมาก่อน เป็นผู้มิสลดไม่ขาด มีสลดไม่ทะลุ มีสลดไม่ต่าง มีสลดไม่พริ้ว มีสลดไม่ถูกลูกค้ำ มีสลดไม่สั้นไหว มีสลดไม่โลเล มีสลดไม่สิ้นไป มีสลดไม่หงาย ไม่ใช่มีสลดสำหรับให้คนอื่นเห็น ไม่ใช่มีสลดสำหรับกรำได้แย้ง เป็นผู้มิสลดตรง มีสลดตามที่ปฏิญญาไว้ มีสลดอนุเคราะห์สัตว์ ฯ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีลมีอย่างนี้เป็นรูป คุณอนันท์ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์เหล่านั้น ประพาศโพธิสัตว์จาอันไม่มีที่สิ้นสุด ไม่ถึงความเสื่อมรอบด้วยการตัดมือ ฯ ไม่ถึงความเสื่อมรอบด้วยการตัดเท้า ฯ ไม่ถึงความเสื่อมรอบด้วยการตัดหูและจมูก ฯ ไม่ถึงความเสื่อมรอบด้วยการเพิกดวงตาและตัดศรัษะ ฯ ไม่ถึงความเสื่อมรอบด้วยการตัดอวัยวะน้อยใหญ่ ฯ ไม่เสวยทุกข์มีอย่างต่างๆ และย่อมตรัสรู้สัมชัคัมโพธิอันยอดเยี่ยมพลัน ฯ

คุณอนันท์ เรื่องเคยมีมาแล้ว ในอดีตกาลอันนับกาลปีไม่ได้ มากกว่าอสงไขย ไพบูลย์ ไม่มีประมาณ เป็นอจินไตย ชั่งไม่ได้ ไม่มีปริมาณ ฯ โดยกาลนั้น โดยสมัยนั้น พระตถาคตอรหันตสัมชัคัมพุทธเจ้าพระนามว่ารัตนปัทมจันทรวิสุทธิทศกษัตริย์ ทรงอุบัติในโลก ทรงถึงพร้อมด้วยวิทยาและจรณะ เป็นพระสุคต ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถิณีฝึกบุรุษอย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า ผู้มีพระภาค ฯ คุณอนันท์ ทราบอีกว่า โดยสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคตถาคตอรหันตสัมชัคัมพุทธเจ้าพระนามว่า

²⁷⁰ อวัยวะสำคัญ คือ เมื่ออวัยวะที่ถูกทำลายแล้วทำให้เสียชีวิตได้ อวัยวะรองลงมาคือถูกทำลายแล้ว ยังไม่เสียชีวิต เช่น แขน ขา

รัตนปัทมจันทร์วิศุทธาภยทศตราษพระองค์นั้น ทรงมีพระชนมายุประมาณ 9 ล้านโกฏินิยุตต์กลับ และในวันทั้งหมด ทรงตั้งสัตว์ 9 หมื่นโกฏิกลับไว้ในพุทธธรรมชั้นไม่หวนกลับ ฯ คุณก่อน อานนท์ ทราบอีกว่า โดยสมัยนั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคตาคอดอร์หันตสัมยัคัมพุทธเจ้าพระนาม ว่ารัตนปัทมจันทร์วิศุทธา-ภยทศตราษพระองค์นั้นปรินิพพานแล้ว เมื่อกาลเป็นที่หายไป แห่งพระสัทธรรม เมื่อความสิ้นไปแห่งพระสัทธรรม เป็นไปอยู่ พระสูตรมีอย่างนี้เป็นรูปเหล่านี้ อันชนมากคุ้มครองแล้ว อันชนมากเว้นแล้ว อันชนมากผิดแล้ว เมื่อสมัยแห่งกาลเป็นที่สิ้นไปมาก เป็นไปอยู่ เมื่อสมัยแห่งกาลเป็นสิ้นไปเป็นไปอยู่ เมื่อสมัยแห่งกัลป์อันกันดาร เมื่อสมัยแห่งกาล มีภิกษาหาได้ยาก เมื่อสมัยแห่งกาลที่เห็นผิด เมื่อสมัยแห่งกาลที่เห็นไม่ชอบ เมื่อสมัยแห่งกาล ที่แสวงหาสิ่งอื่น เมื่อสมัยแห่งกาลที่ปล้นพุทธโพธิเป็นไปอยู่ พระโพธิสัตว์ 7 หมื่น ชาวบ้านนคร และนิคม ราชธานีและชนบท ได้อาศัยชฎาชื่อว่าสมันตภัทระอยู่ พร้อมกับผู้กล่าวธรรมชื่อว่า สุปุชปจันตระผู้ซึ่งแสดงธารณธรรมบรรยายแก่ภิกษุเหล่านั้น ฯ ทราบอีกว่า ผู้กล่าวธรรมนามว่า สุปุชปจันตระ ผู้พระราชานั้น เป็นผู้เดียว อยู่ในที่ลับ เร้นอยู่ ได้มองเห็นเกินกว่ามนุษย์ ด้วยตาทิพย์ว่า พระโพธิสัตว์หลายโกฏี ผู้มีกุศลมูลอันปลูกแล้ว อุบัติในที่นี้เพื่อพุทธเกษตรอื่น ๆ ฯ ถ้าพระโพธิสัตว์เหล่านั้น ไม่ได้ฟังธารณธรรมบรรยาย ก็จะไม่เป็นไปเพื่อสัมยัคัม โพธิ อันยอดเยี่ยม ฯ เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็จะได้ฟังธารณธรรมบรรยาย ไม่เป็นไปเพื่อสัมยัคัม โพธิ อันยอดเยี่ยม ฯ ทราบอีกว่าลำดับนั้น ผู้กล่าวธรรมสุปุชปจันตระ มีสติ สัมปชัญญะ ออกจากสมาธินั้น เข้าไปทางคณะของพระโพธิสัตว์หมู่ใหญ่ ฯ ครั้นเข้าไปหาแล้ว ได้กล่าวกับคณะพระโพธิสัตว์ หมู่ใหญ่นั้นว่า คุณก่อนคุณบุตรทั้งหลาย เราจักไป ฯ เราข้ามลงสู่บ้าน นคร นิคม ราชธานี และราชธานี จักแสดงธรรมแก่สัตว์ทั้งหลาย ฯ ทราบว่าลำดับนั้น คณะพระโพธิสัตว์หมู่ใหญ่นั้น ได้กล่าวกับผู้กล่าวธรรมชื่อสุปุชปจันตระอย่างนี้ว่า ข้อที่ท่านออกจากชฎาหยั่งเข้าสู่บ้าน นคร นิคม ราชธานี และราชธานีนั้น ไม่เป็นที่มุ่งหวังของพวกเรา ฯ ข้อนั้นเป็นเพราะเหตุอะไร ? ภิกษุ ภิกษุณี อุบาसกและอุบาสิกา จำนวนมาก เป็นผู้มีมานะยิ่ง ฯ ทั้งการคัดค้านสัทธรรมก็เป็นไป ฯ พวกเขาจักปลงท่านผู้มีอายุนี้จากชีวิต ฯ อนึ่ง ท่านผู้มีอายุเป็นผู้นำเลื่อมใส มีรูปงาม นำทัสนา ถึงพร้อมด้วยความเยาว์แรกรุ่น เป็นผู้เจริญ ย่อมเป็นไป ฯ ท่านเป็นผู้มีศิวตั้งทองในบ้ำหลอม ประดับด้วยสังข์ มีหน้าผากงดงาม และมีเส้นผมดำคล้ำ ฯ ราชบุตรหรือคนฝ่ายอื่น มีใจถูกความ ริษยาครอบงำ อย่าได้ปลงท่านจากชีวิต ฯ ทราบอีกว่าลำดับนั้น ผู้กล่าวธรรมสุปุชปจันตระ ได้กล่าวกับหมู่พระโพธิสัตว์นั้นอย่างนี้ว่า ถ้าเรารักษาตัวเอง เราก็ไม่ได้รับการรักษาของพระผู้มี พระภาคพุทธเจ้าผู้มีในอดีต อนาคตและปรตฺยบัน ฯ และได้กล่าวคาถาในเวลานั้นว่า

ผู้ไม่อยู่ด้วยความสำคัญตนเองอาจทำการรักษาสานานี้ การประกาศโพธิ
ของพระสุคตทั้งหลายเป็นหน้าที่อันยิ่งใหญ่ ในกาลอันทารุณอันมีในภายหลังนี้ ฯ (1)

ผู้ใดละความรู้จักตนเองได้โดยประการทั้งปวง ละสัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ที่อาศัย
วาทะว่าบุคคล เว้นรูป เสียง สิ่น่ายินดี กลิ่นและสัมผัส ผู้นั้นรักษาศาสนาแล้ว ฯ (2)

เป็นผู้มีจิตเลื่อมใส บำรุงพระพุทธเจ้าหลายโกฏินิยุต ด้วยข้าว ด้วยน้ำ ด้วยฉัตร
ธงแผ่นผ้า ตามประทีป ตลอดหลายโกฏิกัลป์ เหมือนทรายในแม่น้ำคงคา ฯ (3)

อนึ่ง ผู้ใด เมื่อสัทธรรมถูกปล้นไป เมื่อศาสนาของพระสุคตทั้งหลายดับอยู่
พึงประพฤติ(อย่าง)ศิษย์ทั้งหลาย ตลอดคืนและวันหนึ่ง นี้เป็นบุญที่พิเศษที่สุดกว่านั้น ฯ
(4)

บัดนี้ ชนเหล่าใด ปล้น วางเฉย สัทธรรมของท่านผู้องอาจแห่งบุรุษเหล่านั้น
พระชินเจ้าทั้งหลายเป็นผู้อันใครๆ ไม่สักการะแล้ว อนึ่ง ไม่ทำความเคารพ
ในพระนายกทั้งหลาย ฯ (5)

ท่านผู้เจริญจงเป็นผู้มีความสุข ทำประโยชน์ตน ค้ำครองตน จงเป็นผู้
ไม่ประมาทในวินัยนี้ อยู่ด้วยไมตรี ในกาลทุกเมื่อ จงรักษาศีล ไม่ให้ค้าง ไม่ให้พร้อย
ให้บริสุทธิ์ สะอาด ปราศจากมลทิน ผู้ที่รักษาศีลให้ไม่มีมลทิน เป็นผู้ที่พระพุทธเจ้า
ทั้งหลายทรงสรรเสริญแล้ว ฯ (6)

ผู้ที่สักการะพระสุคตทั้งหมดที่เคยมี เป็นผู้ปกป้องคุ้มครองผู้มุ่งหวัง
โพธิ์ ผู้ที่ยกสัตว์ผู้บาปจำนวนมากขึ้นจากนรก ผู้ที่รักษาศีลให้ไม่มีมลทิน เป็นผู้
ที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงสรรเสริญมาก่อน ฯ (7)

ท่านทั้งหลายจงให้ท่าน จงรักษากษานดิอันเป็นธรรมรัตนะอันพิเศษที่สุด
ในกาลทุกเมื่อ จงอาศัยปา เจริญสมาธิกุศล และความอ่อนโยน อนึ่ง ท่านทั้งหลาย
อย่าได้ฟังการโต้แย้ง ประพฤติข้อประพฤตินันวิเศษเกษม เราผู้มุ่งปกป้องสัตว์
ทั้งหลาย จะไปสู่ราชธานี นคร ฯ (8)

(คณะพระโพธิสัตว์กล่าวว่า) ข้าแต่ผู้มีผู้ทรงไว้ซึ่งมหามติ ผู้เป็นสาระอันเลิศ
ของสัตว์ ท่านอย่าข้ามลงในที่นั่นเลย ชนเหล่านี้กำลังมีน้ำตาไหลนอง ขอท่านจงทำ
ความกรุณาด้วยดีให้เกิดขึ้นเถิด ท่านผู้มหามติ ผู้รู้แจ้ง อย่าข้ามลง(ไปที่นั่น)เลย
ขอท่านผู้มีเกราะเป็นอาตมาจงมุ่งหวัง(อยู่ที่)ต้นไม้อันป่า อันมีกลิ่นนำยินดี นำรื่นรมย์
งดงามด้วยดี เป็นอาตมา ฯ (9)

พระทศพลผู้เป็นวินายกในก่อนแม่เหล่านั้น มีอินทรีย์สงบ เป็นผู้แก้วกล้า
ไปสู่การบรรลุโพธิ์อันประเสริฐ บนยอดแห่งศิลา ท่านเหล่านั้น ประพฤติบุญชญาณ
อันเป็นจาริกอันประเสริฐเพราะเหตุแห่งโพธิ์ ท่านผู้มีพรตคืออย่าไปจากที่อยู่ป่า
อันเป็นที่ศึกษาของท่านเหล่านั้น ฯ (10)

ร่างกายประดับด้วยลักษณะอันงดงาม และผมของท่านก็สีนิล ผิวพรรณ
ส่องสว่างดังทองคำ ข้อมส่องสว่างแผ่นดิน ขาของท่านงดงามในระหว่างขาหน้า
ส่องสว่างดังสังข์ คนเหล่านั้นอย่าทำความริษยาให้เกิด ทำลายร่างกายอย่างนั้น ฯ (11)

ดูก่อนอานนท์ ทราบว่าลำดับนั้น สุပ္ปจันตพระพุทธเจ้าธรรม ได้กล่าวกับหมู่แห่ง
พระโพธิสัตว์นั้นด้วยคาถาว่า

พระสุคตผู้สัพพัญญู ผู้สิ้นอาสวะแล้ว ได้มีโดยกาลก่อน ทั้งหมดนั้นทรงทำ
การบรรลุปุริอันประเสริฐ เพื่อโลกพร้อมทั้งภพ 3 ท่านเหล่านั้นประพฤตินุชฌาน
อันเป็นจาริกอันประเสริฐเพราะเหตุแห่งโพธิ์ พระโพธิสัตว์ประกอบในข้อศึกษาของ
พระพุทธเจ้าเหล่านั้น มีความต้องการเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลาย ฯ (12)

ฤทธิทั้งหมด ทำประทัภณฤทธิผู้รู้แจ้งแล้ว ไหว้ทำแล้ว หายใจหนัก รู้สึก
สงสาร คร่ำครวญส่งเสียงสะอื้น ฤทธิอีกกลุ่ม ทรวดล้มลงที่แผ่นดิน สลบ เหมือนต้น
ตาล(เงา) แต่ ฤทธิผู้ตั้งสมณญ ผู้ต้องการประโยชน์แก่สัตว์นั้นก็ไม่เปลี่ยนใจ ฯ (13)

ถือเอาบาตรจีวร ยืนอยู่เหมือนราชสีห์ยืนอยู่หน้าเกสรี ดำรงอยู่ในสภาวะ
แห่งธรรม ไม่ได้ทำ(ความรู้สึกว่าเป็น)คุณและโทษแก่เขาในที่นั้น (เพราะเมื่อท่าน)
อยู่ในป่าทิพย์ในโลกนี้ สัตว์จะตกไปในอบาย ท่านผู้ต้องการเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลาย
จึงได้ไปสู่เมือง ฯ (14)

ทราบที่ลำดับนั้น สุပ္ปจันตพระพุทธเจ้าธรรม ข้ามลงสู่หมู่บ้าน นคร นิคม ราชภู
และราชธานี ได้แสดงธรรมแก่สัตว์ทั้งหลาย ฯ ท่านข้ามลงในปุรวาหละ ทำสัตว์มีลมปราณ
99 โภกฏ ให้ดำรงอยู่ในอนุตตรระสัมยักสัมโพธิอันเป็นธรรมไม่หวนกลับ ฯ อนึ่ง ท่านไม่ได้
(ตรงไป) ถึงราชธานีรัตนาวดีนั้น ฯ ท่านได้ถึงราชธานีรัตนาวดีนั้นโดยลำดับ ฯ ท่านเข้าไป
สู่ราชธานีรัตนาวดีนั้นโดยลวงไปแห่งราตรีนั้น ฯ ครั้นเข้าไปแล้ว ตั้งสัตว์ 36 โภกฏไว้ในพุทธธรรม
ทั้งหลายอันเป็นธรรมไม่หวนกลับ ฯ อนึ่ง ไม่ได้ให้ทำสิ่งที่พึงทำด้วยอาหารก่อน ฯ ท่านเป็นผู้ตัด
อาหารแล้ว ก้าวไปสู่ราชธานีรัตนาวดี ได้เข้าไปทางทิศที่นขสถูปของพระผู้มีพระภาคเจ้าตั้งอยู่
นั่งแล้ว ได้ทำคืนและวันให้ผ่านลวงไป ฯ โดยลวงไปแห่งราตรีนั้น ก่อนเที่ยงวันที่สองแล้ว
ท่านจึงเข้าไปสู่ราชธานีรัตนาวดี ประดิษฐ์สัตว์ 36 โภกฏไว้ในพุทธธรรมทั้งหลายอันเป็นธรรม
ไม่หวนกลับ ฯ ไม่ได้นำพาทักด้วยภักษาก่อน ฯ ท่านผู้ตัดอาหารในวันที่สอง ก้าวไปสู่ราชธานี
รัตนาวดี เข้าไปโดยทิศที่นขสถูปของพระผู้มีพระภาคเจ้าตั้งอยู่ ได้ทำคืนและวันให้ผ่านไป ฯ ท่าน
ตัดอาหารในราตรีที่สาม ในราตรีนั้นอันลวงไปแล้ว เข้าไปสู่ราชธานีรัตนาวดี ตั้งสัตว์ 90 แสน โภกฏ
ไว้ในพุทธธรรมอันเป็นธรรมไม่หวนกลับ ฯ ไม่ได้นำพาสัตว์ที่พึงทำด้วยอาหารก่อน ฯ ท่านตัด
อาหารในสามราตรี เข้าไปสู่ราชธานีรัตนาวดี เข้าไปโดยทิศที่นขสถูปของพระผู้มีพระภาคเจ้าตั้งอยู่

ลุกขึ้นแล้ว ทำราตรีที่สามให้ร้อนไปอย่างนั้น ๆ โดยล่องไปแห่งราตรีนั้น ในเวลาก่อนเที่ยงวันที่สี่ ท่านเข้าไปสู่ราชธานีรัตนาวดี ตั้งสัตว์ 99 แสนไว้ในพุทธธรรมอันเป็นกรรมไม่หวนกลับ ๆ ท่านตัดอาหารสิ้นสี่วัน เข้าไปสู่ราชธานีรัตนาวดี เข้าไปโดยทิศที่นขสญฺญของพระผู้มีพระภาคเจ้าตั้งอยู่ ลุกขึ้นแล้วได้ทำคืนและวันให้ร้อนไป ๆ โดยล่องไปแห่งราตรีนั้น ท่านเข้าไปสู่ราชธานีรัตนาวดี ในวันที่ห้า เข้าไปสู่พระตำหนักของพระราชา ๆ หนึ่ง ครั้นเข้าไปแล้วได้ตั้งสตรี 80 พันไว้ในสัมยักสัมโพธิอันยอดเยี่ยมซึ่งเป็นกรรมไม่หวนกลับ ๆ และตั้งสัตว์ทั้งหมดจากพระนครนั้นไว้ในพุทธธรรมอันเป็นกรรมไม่หวนกลับ ๆ โดยล่องไปแห่งราตรีนั้น ในเวลาก่อนเที่ยงวันที่หก ท่านเข้าไปสู่ราชธานีรัตนาวดี ตั้งราชบุตร 1000 องค์ไว้ในสัมยักสัมโพธิอันยอดเยี่ยมอันเป็นกรรมไม่หวนกลับ ๆ และไม่ทำสิ่งที่พึงทำด้วยภักตร์ก่อน ๆ ท่าน ผู้ตักภักตร์ในวันที่หก เข้าไปสู่ราชธานีรัตนาวดี เข้าไปทางทิศที่นขสญฺญของพระผู้มีพระภาคเจ้าตั้งอยู่ ทำคืนและวันให้ผ่านไป ๆ โดยล่องไปแห่งราตรีนั้น ในเวลาก่อนภักตร์วันที่เจ็ด ท่านเข้าไปสู่ราชธานีรัตนาวดี ได้เห็นพระราชาพระนามว่าสุรทัตตะผู้กำลังเสด็จไปสู่อุทยาน ด้วยรถอันทำด้วยทอง มีด้านข้างอันทำด้วยเงิน มีเสาอันทำด้วยแก่นจันทน์ มีล้อทำด้วยไพฑูรย์ ประดับด้วยจักรและธงอันยกขึ้นแล้ว สวมด้วยแผ่นหลังคา ปกปิดด้วยท่อนผ้า ที่ซึ่งกุมารีรายภูร 100 นาง กำหนดถือเอาด้ายแก้ว ซึ่งผู้มีรูปงาม นำเลื่อมใส นำทัศนาศา ประคบด้วยพื้นดอกทองอันงดงามยิ่ง นำรถนั้นไป เป็นสิ่งทำความยินดีทำความปลื้มใจสำหรับคนพาล ไม่ใช่สำหรับบัณฑิต ๆ ตระกูลกษัตริย์มหาศาล 84 พันตระกูลได้ติดตามไปข้างหลัง ๆ พราหมณ์มหาศาล 84 พันตระกูล ได้ติดตามไปข้างหลัง ๆ และราชธิดา 500 องค์ ขึ้นสู่ออกทำด้วยรัตนะ ขับออกไปข้างหน้า พร้อมกับได้เห็นภิกษุเหล่านั้น ๆ ราชธิดาเหล่านั้น ได้มีในสัมยักสัมโพธิอันยอดเยี่ยมอันเป็นกรรมไม่หวนกลับ ๆ หนึ่ง หญิงสาววัย 68 แสนนาง นำคุ่มหูออก และถอดรองเท้า ห่มผ้าเฉวียงป่า จรดวงเข้าขวาลงที่พื้นดิน ประณมอัญชลีไปทางภิกษุเหล่านั้น ได้ยืนไหว้อยู่ ๆ ทราบว่าลำดับนั้น กุมารีแม่เหล่านั้น ผู้อันกุศลมูลในกาลก่อนทักท้วงแล้ว ลงจากอวเหล่านั้น ห่มผ้าเฉวียงป่า จรด วงเข้าขวาลงที่พื้นดิน ประณมอัญชลีไปทางภิกษุเหล่านั้น ได้กล่าวคาถาว่า

ในวันนี้ได้กล่าวด้วยเสียงอย่างนี้โดยรอบว่า ก็ ภิกษุผู้กำลังเข้าไปทำหมุ่ชุนให้ตั้งมั่นแล้ว ๆ (15)

ตัดขาดราคะและโทสะแล้ว และกำจัดโมหะแล้ว ความโกรธ โทษ และความริษยา ถูกตัดได้หมดแล้ว ในทันที ๆ (16)

ใคร ๆ ผู้ซึ่งเป็นบริวารของพระเจ้าสุรทัตตะ มีพระโอรสเป็นต้น ไม่มองพระราชา ไม่ไปตามอย่างนั้น ๆ (17)

ภิกษุนั้นอันราชบุตรทำไว้เบื้องหน้าย่อมงดงาม เหมือนพระจันทร์
ในเดือนเพ็ญ ที่มีนักษัตรแวดล้อมแล้ว ฯ (18)

ภิกษุยอมงดงามเหมือนรูปพิมพ์ทองทั้งงดงาม ประดับด้วยกุศลทั้งหลาย
หรือพระราชสาละผู้ประดับด้วยดอกไม้ ฯ (19)

อนึ่ง ท้าวสักกะ ผู้เป็นจอมเทพ มีอนุภพมาก มีพันดา ผู้เป็นใหญ่ ผู้เป็นใหญ่
แห่งเทวดา 32 ตนบนยอดเขาสุเมรุ ฉันทิ ภิกษุนี้ก็ฉันทินั้น ย่อมงดงาม ฯ (20)

ภิกษุนี้ยอมงดงามเหมือน พรหมผู้ดำรงอยู่ในพรหมโลก เทพบุตรชื่อวาชิปตี
ที่เนรมิตดีแล้ว เหมือนเทพสุยามะในกามธาตุ ฯ (21)

ภิกษุนี้ยอมงดงามเหมือนพระอาทิตย์ในอากาศ ส่องสว่างอยู่ กำจัดความมืด
ด้วยพันธรัศมี ส่องสว่างทิศรอบด้านอย่างเสมอ ฯ (22)

ให้ท่านอันไพบูลย์ดี ตลอดกาลป้อนไม่มีที่สิ้นสุด รักษาดีไม่ต่างพร้อยตลอด
กาลเนื่องนิรันดร์ เจริญเกษมดีอย่างไม่มีผู้เสมอ ในโลกทั้งหมด ท่านผู้แวดล้อมด้วย
ลักษณะนั่นเอง งดงาม ฯ (23)

ไม่ถึงความเพียรอันอริยชนสรรเสริญแล้ว เสพชยาน 4 มีจิตไม่ทอดย
ทำปรัชญาให้เกิด กำจัดขำกิเลส ด้วยเหตุนี้ ภิกษุนี้ยอมส่องสว่างในโลกทั้งหมด ฯ
(24)

พระพุทธเจ้าผู้กล้าหาญ ไม่มีผู้เสมอ เป็นสาระแห่งสัตว์ เหล่าใด ผู้ล่วงไปแล้ว
ผู้กล้า แสดงธรรมอันประเสริฐทั้งหลาย ทั้งพระพุทธเจ้าผู้มีในอนาคตกาล ทั้งใน
ปรตยุบัน ด้วยเหตุนี้ บุตรนั้นของธรรมราช จึงมีอำนาจ ฯ (25)

ความไม่เที่ยงอย่าได้มีแก่ท่านในกาลไหนๆ ท่านยอมส่องโลกทั้งหมด
เห็นเดชอันงดงามดี มีเสียงกล่าว เเดชของพระราชยอมไม่ส่องมากด้วยดี ฯ (26)

ธรรมนี้อันท่านผู้มีใจเป็นของตนบรรลุแล้วฉันทิ ตรัสรู้ตามพระพุทธเจ้า
เที่ยวไปในโลกทั้งหมด ทั้งหมดละความเป็นสตรี ฉันทินั้น แม้ทั้งหมดเป็น ฯ (ผู้งดงาม
เหมือน) เทวดาชั้นยามา เหมือนภิกษุนี้ ฯ (27)

ชนเหล่านั้นทั้งหมด ทำอัญชลีมีนิ้วทั้งสิบ กล่าวคาถา ซัดไปซึ่งเครื่องประดับ
เป็นระเบียบดอกไม้ทอง ไข่มุกหาร สารีด และตุ้มหอ ฯ (28)

เหมือนพระราชจักรพรรดิ ผู้ครองแผ่นดิน เห็นผู้มีพระพลทั้งหมด เข้าไปตั้ง
สัญญาว่าบุตร เที่ยวไปตลอดทวีปสี่เหล่านี้ เศรษฐี กษัตริย์ พราหมณ์ คฤหบดี
โกฏฐราชาที่เป็นของตนเหล่าใด ทำความสันทิหาอันเกิน ความรักอันเสมอในชน
ทั้งหมดให้เกิดขึ้นแก่ชนเหล่านั้น หามิได้ ฯ (29)

ภิกษุนี้ผู้ศึกษาแล้วอย่างนี้ ไปสู่อำนาจแห่งธารณี ผู้กล้าหาญ ย่อมจำแนก โพรยงค์ พละ อินทรีย์ และมรรคอันมีองค์แปด เหมือนพระจันทร์ในท่ามกลางหมู่ ดวงดาว ย่อมส่องสว่างในราตรี และเหมือนพระอาทิตย์ที่ส่องสว่าง มีเดช ส่องสว่าง พื้นที่ ๆ (30)

ไหว้พระพุทธเจ้าทั้งหมด ผู้ศพล มีอินทรีย์สงบแล้ว ผู้กล้าหาญ คนบางคน ผู้อาจจะพรรณนาให้สิ้นไปโดยร้อยกัลป์ เมื่อกล่าวอยู่ตลอดพัน โกฎีกัลป์ก็ไม่สามารถ ๆ (กล่าวถึง) คุณให้หมดสิ้นได้ และไม่ทิ้งการกล่าวในโลกอันบรร แม้สักเส้นขนหนึ่ง ๆ (31)

พระองค์ใดทำจักรให้เป็นไปแล้ว แสดงบทแห่งชฎานอันไม่เช่นกัน ผู้กล่าว ธรรมอันละเอียดอ่อนอันปราศจากกิเลสเพียงดังฐิติ ไม่เห็นได้ในที่ไหนๆ อันสมณะ พราหมณ์ เทวดา นาค อสูร มาร พร้อมทั้งพรหมเป็นต้น ไม่อาจกล่าวพรรณนาคุณ ของพระพุทธเจ้าผู้สัพพัญญู ๆ (ให้หมดสิ้นได้) ๆ (32)

ข้าพเจ้าไหว้พระชินไวทยราช ผู้ไม่มีผู้เสมอ ผู้เป็นโอรส ครั้นกล่าวคาถา นี้แล้ว ทั้งหมดยินดีต่อราชกุมารในกาลนั้น และโปรยจันทองและบุปผา มณีขาว อังคดงาม มีมูลค่าแสนโกฏิ คุลมภิกษุนั้น บันเทิงแล้ว มุ่งเพื่อโพธิ์ ๆ (33)

ทราบว่ลำดับนั้น พระเจ้าศุรทัตตะได้มีความดำริดังนี้ว่า ผิดปกติหนอที่นางวังและ หมูชนลุกขึ้น ๆ อนึ่ง ชนนั้นนำออกซึ่งตุ้มหู พาดผ้าเฉวียงบ่า จรดวงเข้าขวาที่พื้นดิน ประณม อัญชลีไปทางภิกษุนั้น ได้นมัสการแล้ว ๆ อนึ่งในเบื้องต้น พระราชาศุรทัตตะนั้น เป็นผู้ นำเลื่อมใส นำทัศนาศ แต่ภิกษุรูปนั้นมีรูปงามกว่า(กว่าพระราชา) ๆ พระราชาได้สะดุ้งเพราะเหตุแห่ง ราชสมบัติ ๆ อนึ่ง เพราะเห็นความสำเร็จแห่งรูปกายของภิกษุนั้น ได้ทำความริษยาถึง ๆ อนึ่ง พระราชาได้เข้าไปสู่จักขุของภิกษุนั้นผู้ยืนอยู่บนราชมรรค ๆ พระราชานั้น ได้มีความดำริดังนี้ว่า ภิกษุนั้นมีจิตรักชาติแล้ว มองชาววังของเรา ๆ อนึ่งภิกษุนั้นทำการกำหนดต่อนัยน์ตา ๆ พระราชา นั้นได้มีความดำริดังนี้ว่า บัดนี้จักให้ปลงภิกษุนี้จากชีวิต ๆ ลำดับนั้น โอรสพันองค์ของพระเจ้า ศุรทัตตะได้ติดตามไปข้างหลัง ๆ พระราชาปริกษาโอรสเหล่านั้นว่า คู่ก่อนกุมาร พวกท่านจงปลง ภิกษุนั้นจากชีวิต ๆ

ทราบว่ลำดับนั้น กุมารเหล่านั้นคัดค้านต่อพระเจ้าศุรทัตตะที่จะฆ่าภิกษุนั้น ๆ พระราชานั้นได้มีความดำริดังนี้ว่า แม้บุตรก็ไม่ทำตามคำสั่งของเรา ๆ เราผู้เดียวเท่านั้น ไม่มีคนที่ สอง ตั้งอยู่ ๆ บัดนี้ใครจักปลงภิกษุนี้จากชีวิต? ลำดับนั้น พระราชาศุรทัตตะได้มีเพชฌฆาตชื่อว่า นันทิกะ เป็นผู้ครุร้าย รวดเร็ว รุนแรง ๆ ลำดับนั้น พระราชาศุรทัตตะ ผู้ยินดี เบิกบาน ดีใจ คิดอย่างนี้ว่า นันทิกะนี้จักปลงภิกษุนั้นจากชีวิต ๆ ทราบว่ ลำดับนั้น นันทิกะเพชฌฆาต ได้เข้าไป

ทางทิศที่พระราชสุรทัตตะประทับอยู่แล้ว ๆ ทราบว่าลำดับนั้น พระราชสุรทัตตะกล่าวว่า นั่นทิกะ เจ้าจกอาจปลงภิกษุอันจากชีวิตหรือ ? เราจักให้รางวัลจำนวนมากแก่เจ้า ๆ นั่นทิกะกราบทูลว่า ดิละสมมติเทพ พระองค์จึงสั่ง ๆ ข้าพระองค์จักปลงภิกษุจากชีวิตในวันนี้ ๆ พระราชาตรัสว่า ก็เพราะเหตุนั้น นั่นทิกะ เจ้าจงรู้กาลบัดนี้ ๆ จงถือเอามิดอันคม ตัดมือและเท้าของภิกษุ นั้น ตัดหูและจมูก ๆ นางวังของเราอันภิกษุผู้มีจิตรักษาดีนั้นเพ่งมองแล้ว ๆ เจ้าจงเพิกนัยน์ตาของภิกษุ นั้น ๆ ลำดับนั้น นั่นทิกะเพชฌฆาต ถือเอามิดอันคมในเวลานั้น ตัดมือและเท้าของภิกษุ และเพิกนัยน์ตาแล้ว ๆ ชนหมู่นั้น ร้องไห้ คร่ำครวญ เข้าไปสู่ราชธานีรัตนาวดีแม้อีก ๆ

ทราบลำดับนั้น พระราชสุรทัตตะ ไปสู่อุทยานโดยลวงไปเจ็ดวัน ไม่ทรงยินดี ไม่เล่น ไม่บำเรอ ๆ พระองค์กลับจากอุทยาน เข้าไปสู่ราชธานีรัตนาวดี โดยลวงไปเจ็ดวัน ๆ พระองค์ได้เห็นภิกษุ นั้น ที่ถูกทิ้งไว้ที่ราชมรรค ซึ่งมรรคาพามาเจ็ดวันแล้ว มีสรีระไม่เปลี่ยนแปลง ๆ พระองค์ได้มีความดำริดังนี้ว่า นี่เป็นสรีระที่ไม่แปรเปลี่ยนของภิกษุ ภิกษุ นั้น จักมีธรรมอันไม่หวนกลับในสัมมยสัมโพธิอันยอดเยี่ยมโดยไม่ต้องสงสัย ๆ เราทำบาปกรรมแล้ว ต้องตกมหานรก ๆ เราจักต้องตกมหานรกโดยพลันนั่นเอง ๆ เมื่อพระองค์ทรงดำริอย่างนั้น เทพบุตร 84 พันได้ส่งเสียงกล่าวในอากาศว่า มหาราช คำที่พระองค์ตรัสข่มเป็นอย่างนั้น ๆ ภิกษุ นั้นเป็นผู้ไม่หวนกลับในสัมมยสัมโพธิอันยอดเยี่ยม ๆ ความกลัว ความสะดุ้ง ความหวาดเสียว และความชุขันธ์แห่งขน ได้เกิดขึ้นแก่พระราชานั้น โดยประมาณอันยิ่งก่อน และพระองค์ได้เป็นผู้ตื่นร้อนพระทัย ๆ ลำดับนั้น พระราชสุรทัตตะ ทรงถึงทุกข์ เสียใจ มีความร้อนใจ ได้กล่าวคาถาเหล่านี้ในเวลานั้นว่า

เราสละราชสมบัติทั้งราชธานี เงิน ทอง มณี ไข่มุก และรัตนะ พึ่งถือเอา
ศัสตราฆาตนา เพราะมีความรู้เขลา ทำกรรมที่เลวทราม ๆ (34)

ภิกษุสุปัษปจันตระ มีลักษณะ 32 ประการ ล่องสว่างราชธานีเข้าไป
เหมือนนักษัตรราชในเดือนเพ็ญ ๆ (35)

อนึ่ง เราเป็นผู้เลว โดดเดี่ยวในกามโกคะ บันเทิงด้วยหมู่นารี ออกไป ขึ้นรถ
แวดล้อมด้วยกษัตริย์ อนึ่ง ภิกษุนี้มีเนตรตรงดงาม ข่อมมา ๆ (36)

หมู่นารีเห็นภิกษุ นั้นแล้วก็ยินดี เกิดความรัก โปรยมาลาทอง ทั้งหมดทำ
อัญชลีมีนิ้วสิบ ได้ชมเชยภิกษุ นั้นโดยเพลงขับอันเป็นคาถา ๆ (37)

ทั้งหมดนั้นได้เปล่งเสียงเพลงขับ พระราชานั้น ขึ้นรถแล้ว แวดล้อมด้วย
กษัตริย์ อนึ่ง ภิกษุผู้มีตาคีนี้ มีอานุภาพมาก เป็นบุตรของพระสุคตผู้ประเสริฐข่อมมา ๆ
(38)

อนึ่ง จิตของเรา ได้เลวทรามยิ่ง ริษยา และโกรธในภิกษุผู้ที่ชนหลงแล้ว
หมู่นารีรู้ภิกษุที่ยินดีไปบุคลยดี มองภิกษุผู้เข้าไปสู่ราชธานี ๆ (39)

เราผู้มีรูปดุร้ายยิ่ง กล่าวเสียงในที่นั้น กล่าวกับบุตรหนึ่งพันในเพราะลักษณะ
นั้น พวกท่านไปแล้วทำภิกษุให้เป็นท่อนท่อน เพราะว่าภิกษุนั้นไม่เป็นมิตร ดุร้ายต่อ
เรานัก ฯ (40)

กุมารเหล่านั้นทั้งหมด มีศีลดียิ่ง มีจิตแสวงหาประโยชน์แก่ตน ยินดียิ่งต่อ
ภิกษุ ไม่ทำตามคำสั่งเขาเราผู้สมมติเทพเช่นนี้ เราดูความโศกครอบงำแล้วในกาลนั้น
ฯ (41)

เพราะได้เห็นภิกษุนี้ผู้มีศีลดียิ่ง ประกอบด้วยไมตรี เหมือนบิดา เรามีจิต
ประทุษร้ายแล้ว มุ่งไปเพื่อจะฆ่า ตกนรกอเวจีในกาลภายหลัง ฯ (42)

นั่นทีละนี้ ยืนอยู่ที่ราชมรรค ทำทุกข์แก่มนุษย์ด้วยกรรมอันโหดร้ายยิ่ง
ทำตามคำสั่งของเราเห็นปานนี้ ภิกษุนี้ผู้เป็นดั่งมาลาคุณ ถูกตัดแล้วในที่นี้ ฯ (43)

ในป่าอันเจริญ อันน้ำยินดี เคลื่อนด้วยนก มีกลิ่นหอมแห่งดอกโกสุม หมู
แห่งภิกษุซึ่งไพบูลย์ดีอื่นแม้นั้น เหมือนมารดาที่มีบุตรน้อยคนเดียว ท้อแท้แล้ว ฯ (44)

ภิกษุลุกขึ้น อยู่ในกานนะ ทำประโยชน์อันไพบูลย์ดีแก่หมู่มนุษย์ทั้งหลาย
ท่านมาสู่ราชธานีนี้ จักแสวงหาภิกษุผู้มีกรุณาดี โศกอยู่ ฯ (45)

ทำรงดอกไม้ทางขวา สิ่งอื่นทิ้งดงาม นำที่ศนาอยู่ทางซ้าย ปลอดภัยด้วยผ้า
ภิกษุลุกขึ้นกล่าวธรรมอันประเสริฐ ฯ (46)

ภิกษุผู้มีกรุณาดี โศกอยู่ จักแสวงหาภิกษุผู้เข้าไปสู่ราชธานีนี้มานานแล้ว
ขออันตรายอย่ามีแก่ชีวิต ในกาลเป็นที่ลบ ในศาสนาของพระชินวร ฯ (47)

บุรุษบางคนผู้มีอำนาจใหญ่ เห็นแล้ว เห็นวิเศษแล้ว มีเสียงกระหึ่ม ต่อเนื่อง
ย่อมตกไปสู่ที่ตกไปใหญ่ในแผ่นดิน ครอบงำภพสามทั้งหมดนี้โดยรอบ ฯ (48)

ภิกษุผู้ล้มลงที่แผ่นดิน มีรูปงดงาม ห่มด้วยลักษณะอันประเสริฐ มีโทษไม่
ประทุษร้ายแล้ว อันเราผู้มีความรู้ชั่วทำแล้ว สุปุบปจันตระเป็นท่อนๆ ตั้งอยู่ ฯ (49)

ภิกษุผู้จัดทุกข์ทั้งหมดในที่นี้ ไม่ปรีดีแล้ว มีจิตโศก เห็นสุปุบปจันตระ
ผู้กล่าวธรรมนี้ ผู้ถูกฆ่าแล้ว ล้มไปในแผ่นดิน โดยพลัน ฯ (50)

สุปุบปจันตระเหมือนไศลราช ประกอบด้วยลักษณะ 32 อันคณะแห่ง
ผู้ลุ่มหลง ถือเอามาลาคุณ เกลี่ยทำให้เป็นท่อนท่อนในขณะ ฯ (51)

เราในเพราะทำกรรมอันมีรูปโหดร้ายยิ่ง ผู้ไม่มีที่พึ่ง จักไปสู่วิสัยของพระยม
ในอเวจี จักมีในที่ไกลยิ่งต่อพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ข้อที่ภิกษุนั้นอันเราทำให้เป็น
ท่อนๆ ในที่นี้ ฯ (52)

บุตรเป็นที่พึ่งไม่ได้ หมูญาติของเราก็เป็นที่พึ่งไม่ได้ มานีกี่ไม่ได้ คนรับใช้
ใกล้เท่าก็เป็นที่ยิ่งไม่ได้ สำหรับเราผู้ไปสู้รบ เพราะทำกรรมอันเลวยิ่งเสียเอง ฯ (53)

พระพุทธเจ้าในอดีต พระพุทธเจ้าในอนาคต และบางองค์ที่ดำรงอยู่ในทิศลับ
ท่านเหล่านั้นนำประโยชน์ไป มีกำลังสิบ ไม่มีกิเลส เข้าถึงความสงบ อันแน่น
ตั้งเพ็ชร เป็นอادمะ ฯ (54)

เพราะเห็นภิกษุที่ทำให้เป็นท่อนๆ ในที่นี้ เทวดาผู้มีกรุณาดีได้ทำเสียงเกรี้ยว
กราด เทวดาเหล่านั้นไปบอกแก่หมู่ภิกษุว่า สุปุบัจจันพระถูกฆ่าตายในราชธานีนี้ ฯ
(55)

ท่านผู้เป็นบัณฑิต กล่าวธรรม มีอานุภาพมาก ก็ก้องในทิศาใหญ่ที่ศนุ้ยนั้น
เป็นพระโพธิสัตว์ ดำรงอยู่ในธารณี คือสุปุบัจจันพระ ถูกฆ่าตายแล้วในราชธานีนี้ ฯ
(56)

ผู้ใดถวายทานหลายอย่าง ตลอดกัลป์อันไม่มีที่สิ้นสุด ผู้ใดรักษาศีล ไม่พร้อย
ไม่ขาด ผู้ใดเจริญกุศานติ อย่างไม่มีผู้เสมอในโลก ผู้นั้นคือสุปุบัจจันพระ ถูกฆ่าตาย
แล้วในราชธานีนี้ ฯ (57)

ผู้ใดมีความเพียร ตลอดกัลป์อันไม่มีที่สิ้นสุด อย่างต่อเนื่อง ผู้ใดเพ่งชยาน 4
มีจิตไม่ย่อท้อ ผู้ใดเจริญปรัชญา มากิเลสได้ ผู้นั้นคือ สุปุบัจจันพระ ถูกฆ่าตายแล้ว
ในราชธานีนี้ ฯ (58)

ผู้ใดละทิ้งความรักในกายโดยประการทั้งปวง ไม่ใส่ใจชีวิต ข้ามลงจากป่า
อันงามรอบด้าน ผู้นั้นคือสุปุบัจจันพระ ถูกฆ่าแล้วในราชธานีนี้ ฯ (59)

ภิกษุเหล่านั้น เข้าไปแล้วสู่ราชธานี ผู้กล้าหาญ ร้องไห้อย่างมากมาย เพราะ
ได้เห็นภิกษุที่เราทำให้เป็นท่อนๆ ในที่นี้ ทั้งหมดนั้น สลบล้มลงไปที่แผ่นดิน ฯ (60)

หมู่ภิกษุนั้น ได้กล่าวกับพระราชานั้นว่า ท่านทำร้ายภิกษุทำไม พระองค์
ผู้สมมติเทพ ภิกษุผู้มีศีลไม่ขาด สำรวมดีแล้ว ระลึกชาติก่อนได้อย่างจินไตย ฯ (61)

ภิกษุนั้น เป็นผู้ชำนาญ ถึงฝั่งแห่งชยานในธารณี ภิกษุนั้น ย่อมรู้ทั่วถึงศูนย์
อันสำรวมดีแล้ว ภิกษุนั้น แสดงสิ่งไม่ใช่ชนิดแก่โลก ละปณิธานสัญญาทั้งหมด ฯ
(62)

ภิกษุนั้น ผู้มีอินทรีย์สงบ ผู้กล้าหาญ เปล่งเสียงอันน่าชื่นใจ งดงาม ภิกษุนั้น
ถึงฝั่งแห่งบุพเพนิวาส แห่งโลก เหาะขึ้นแล้วภิกษุนั้น เป็นพระพุทธเจ้า ผู้สยัมภู
องอาจด้วยชยาน ทำการตกแต่งโลก มีจักขุหมดจด เพ่งมอง ผู้ไม่มีคบอด มีความ
ต้องการน้อย มีไมตรี มีกรุณา ฯ (63)

กามเป็นสิ่งเลว ทำทุกข์ให้เกิด ปิดกั้นสวรรค์ คนผู้เสพกาม เป็นผู้เว้นจาก โสตะ มีปรัชญาเลว มนุษย์ผู้เสพกาม เป็นผู้บอด ฆ่ามารดาบิดา ผู้เสพกาม ฆ่าผู้มีศีล เพราะฉะนั้น คนพึงเว้น ฯ (ผู้เสพกาม) ฯ (64)

พระราชเจ้าแผ่นดิน เสพกาม จึงเว้นฤทธินี้ ไปสู่นรกอันทำความทุกข์ อันโหดเหี้ยม มีภัยไม่มีที่สิ้นสุด ทำบาปกรรม ฆ่าภิกษุผู้รู้แจ้งเช่นนี้ในกาลทุกเมื่อ เพราะฉะนั้น ผู้ปรารถนาโพธิอันเกษม พึงเว้นคนชั่ว ฯ (65)

เขามิจิตไม่เกียจคร้าน สละรูป เสียง รส กลิ่น อันประเสริฐ และธรรมอันพึง สัมผัสได้ ทราบกายอันว่างเหมือนมายา และทราบจักขุ โสตะ ฉาน ชิวหา ว่าว่าง เช่นเดียวกัน ฯ (66)

ศึกษาในทาน เป็นผู้ไม่มีผู้เสมอในศีล เสพกษานติ ความเยร ทยาน เป็นผู้ถึง ฝั่งแห่งปรัชญา ทำประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย โลกทั้งหมดพร้อมทั้งเทวดา พร้อมทั้ง มนุษย์ ย่อมเพ่งมองพระชินเจ้าด้วยไมตรี ด้วยเหตุนี้ จักขุยอมตรัสรู้โพธิอันเกษม ในเพราะการถือเอาซึ่งความมีค่าใหญ่ ฯ (67)

ผู้บันเทิงแล้ว ย่อมสละช้าง ม้า รถ และเตียงองคาละ วอ เทลลิก ยานคู่ โคผู้ หมูบ้าน และราษฎร สละนคร ราชสมบัติ รูปพร้อมทั้งสิ่งที่ถูกต้องด้วยศิวพรรณ ทั้งประพาล สละภรรยา บุตรธิดาผู้เป็นที่รัก มุ่งโพธิ ฯ (68)

ผู้ยินดีแล้ว ทำการบูชาอันวัดไม่ได้ ด้วยดอกไม้และของหอมทั้งหลาย ถือเอา ฉัตรและธงชัย ชงแผ่นผ้าหลายอย่าง และเครื่องขับกล่อม ไมย่นคดียิ่งแล้วซึ่งภพและ คติ เพราะรู้จักพอันเป็นศูนย์ยะ ด้วยเหตุนี้ พระทศพลจึงดงามด้วยลักษณะ ส่องสว่าง ทิศทั้งหมด ฯ (69)

เขาเหล่านั้น ไม่ข้ามลงในกามธาตุ ในรูปธาตุ และในอรูปรธาตุ ผู้ซึ่งเป็น โพธิสัตว์ดำรงอยู่ในธารณี มีธรรมอันข้ามลงสู่ไตรธาตุ ฯ (70)

ท่านผู้เป็นพระโพธิสัตว์ ดำรงอยู่ในธารณี ไม่มีความหมายรู้ว่าอาตมะ ว่าสัตะ ว่าชีวะ ว่าปุทละ เมื่อประพฤติพรหมจรรย์อันไม่ค้างพริอยเนื่องนิตย์ ฯ (71)

ท่านผู้เป็นโพธิสัตว์ ดำรงอยู่ในธารณี ไม่มีความหมายรู้ว่าภาวะ ว่าไม่ใช่ภาวะ ว่าเกษม ว่าไม่เกษม ว่านับได้ ว่านับไม่ได้ ฯ (72)

ไม่มีความหมายรู้ว่ามี ว่าไม่มี ว่าสตรี ว่าบุรุษ ว่าหมู่บ้าน ว่านคร ว่าราษฎร ว่านิคม ฯ (73)

ท่านผู้เป็นพระโพธิสัตว์ ดำรงอยู่ในธารณี ไม่มีความหมายรู้ว่าราคะ ว่าปราจจากราคะ ว่าโทสะ ว่าไม่มีโทสะ ว่าโมหะ ว่าไม่มีโมหะ ฯ (74)

ท่านผู้เป็นพระโพธิสัตว์ ดำรงอยู่ในธารณี ไม่ข้ามลงในโพชงค์และชยาน ด้วยอินทรีย์ทั้งหลาย และด้วยอโลหะทั้งหลาย ท่านละโทษทั้งหมดในไตรชาตุ ฯ (75)

ไม่ถูกราคะข้อมแล้ว ไม่ถูกโทษประทุษร้ายแล้ว ไม่ถูกโมหะให้หลงแล้ว เป็นผู้ไม่โอ้อวด เนื่องนิคย์ และเพราะเห็นพระพุทธเจ้า ข้อมสักการะพระทศพล เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งมติ ข้อมไม่ปรารณาสวรรค์ ฯ (76)

เพราะได้ฟังธรรมอันประเสริฐข้างหน้าพระพุทธเจ้าเหล่านั้น จึงไม่มีความสงสัยในธรรมนั้นในกาลไหนๆ รู้จักความขาดไม่ขาดโดยยิ่ง เหมือนบาตรน้ำมันที่สบริสุทฺธิ ฯ (77)

เมื่อบุคคลทำความเสียหาย กิเลสเหล่านั้นย่อมเกิดตามจำนวนมาก เมื่อทำโทษ ความขัดข้อง เวร ภัย ความชั่ว ย่อมเกิดแก่เขา เพราะละเสนาหาและโทษทั้งสองนั้น ท่านผู้ทรงไว้ซึ่งมติ มุ่งต่อโพธิ์ จึงเป็นคนผู้่องอาจ เป็นทศพล เหาะไปในโลก ฯ (78)

เพราะละอหฺยาคมะแม้มาก ดำรงอยู่ในสภาวะแห่งธรรม ชำระศีลสกันธ์ ไม่ต่าง ไม่ทะลุ มีศีลต่างพร้อยในกาลบางคราวก็หาไม่ เพราะเว้นรอบถึงสองอย่างนั้น ท่านผู้ทรงไว้ซึ่งมติ จึงตรัสรู้โพธิ์อันเกษม ฯ (79)

ทราบว่ล้าคับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสคาถาเหล่านี้ในเวลานั้นว่า เรานั้นประพฤติข้อจาริกในกาลก่อน ได้เป็นพระราชาพระนามว่า สุรทัตตะในกาลนั้น ราชานี้ชื่อว่าวรัตนาวัตติ เราออกไปสู่พื้นที่อุทฺทยาน ฯ (80)

ในกาลนั้น ขึ้นสู่รถแล้ว เห็นภิกษุ ที่นำเลื่อมใสรอบด้าน นำทศนา ส่องสว่างสลับทิศโดยรอบด้วยลักษณะ 32 ประการ ฯ (81)

สุปุษย์จันทร์ระ ปรากฏโดยทิศ เป็นผู้อนุเคราะห์เพื่อประโยชน์ มีปกคิอยู่ด้วย กรุณา อนุเคราะห์สัตว์ จึงเข้าไปสู่พระนคร งดงามด้วยศิริและเดช ฯ (82)

อนึ่ง เราไม่เป็นผู้เช่นนั้นด้วยรูป จึงเกิดความริษยา เรามีความกลัว ยึดติด ในกามทั้งหลาย และหวงในราชสมบัติว่า ราชสมบัตินั้นของเราอย่าเคลื่อนไป ฯ (83)

บุตร 1,000 ถ้วนของเรา ขึ้นรถ ไปตามข้างหลัง มีมังกุและอาภรณ์อันวิจิตร ห่มแล้ว ข้อมไป เหมือนเทพบุตรผู้เป็นจอมแห่งสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ฯ (84)

ราชธิดา 500 ของเราในที่นั้น สวมรองเท้ามณี นำทศน่านัก ผูกมงกุฏ และอาภรณ์ ห่มแล้ว ประดับชายทอง ชนเหล่านั้นขึ้นสู่รถ ฯ (85)

สตรี 80 พันนางของเรา นำเลื่อมใส ทั้งหมดนำทศน่านัก ขึ้นรถแล้ว เห็นภิกษุผู้นำเลื่อมใส เหมือนภูเขามรุส่องแสง ฯ (86)

และครั้งนั้นได้เห็นแล้ว หญิงเหล่านั้นเกิดความหมายรู้ตั้งบิดา ทำจิตให้เกิด เพื่อโพธิอันเลิศประเสริฐ สมทานพรหมจรรย์ในกาลนั้น ชัดไปซึ่งอารมณ์อันน่า รื่นรมย์เหล่านั้น ฯ (87)

เราเกิดความริษยา ความพยาบาทและโทสะ ความแค้น และความทารุณ ในขณะนั้น อนึ่ง เราผู้มัวเมาในความเป็นใหญ่ จึงกล่าวกับบุตรทั้งหลายว่า พวกท่าน จงฆ่าภิกษุผู้ยืนอยู่ข้างหน้า ฯ (88)

กุมารเหล่านั้นฟังคำของเราแล้ว มีความทุกข์โศกเศร้าว่า พ่อ ท่านอย่ากล่าว วาจาเช่นนั้น พวกเราจะไม่ฆ่าภิกษุเช่นนี้ ฯ (89)

หากฟังตัดศรีระจากส่วนน้อยใหญ่ ตลอดโกฏิเท่าทรายในแม่น้ำคงคา ส่วนพวกเราไม่ฟังเบียดเบียนภิกษุเลย จริงอย่างนี้ จิตเกิดขึ้นเพื่อโพธิแล้ว ฯ (90)

พระราชารับได้ฟังถ้อยคำของโอรส จึงร้องให้ กล่าวกับเพชฌฆาตว่า ท่านจงมาปล้น จงฆ่าภิกษุผู้ยืนอยู่หน้าพระตำหนัก ฯ (91)

เพ็ชฌฆาตนั้นมาในภายหลัง มีจิตดุร้าย ชื่อว่าสุนันทะ เขาจับมิดที่ทาด้วย น้ำมัน ตัดภิกษุให้เป็น 8 ท่อน ฯ (92)

เพราะทำกรรมอันโหดร้ายนัก จึงไปสู่อุทยานโดยขณะ การเล่น และความ ยินดีไม่เกิดแก่พระราชนั้น เพราะระลึกถึงภิกษุปุบปับจันทรในกาลนั้น ฯ (93)

พระราชนั้นผู้มีรูปกระสับกระส่าย จึงรีบเข้าไปสู่ราชธานีของพระองค์ ขึ้นรถแล้วไปสู่ประเทศนั้น ในที่ซึ่งภิกษุนั้นถูกตัดเป็น 8 ท่อน ฯ (94)

พระองค์ได้ยินเสียงร้องคร่ำครวญของเทวดาหลายนยุคจากอากาศว่า พระราชาชั่ว ท่านทำกรรมชั่วมากนัก เคลื่อนแล้ว จักไปสู่เวจีที่ไม่มีสุข ฯ (95)

เพราะได้ฟังเสียงของเทวดา พระราชาจึงทุกข์หนัก ทรมาน มีจิตสะดุ้งว่าเรา ทำกรรมชั่ว ทารุณ มาก โดยที่เราให้ฆ่าปุบปับจันทรภิกษุ ฯ (96)

ผู้เป็นบุตรของพระพุทธเจ้าผู้องอาจแห่งชน ผู้มีชญาไม่สิ้นสุด ผู้เป็นตถาคต ผู้คุ้มครองอินทรีแล้ว ผู้กล้าหาญ ผู้มีใจสงบ เป็นผู้ที่เราให้ฆ่าแล้วเพราะเหตุแห่งกาม ฯ (97)

ผู้ใดทรงจำธรรมของพระตถาคตทั้งหลาย อันเป็นนุแห่งพระสัตถธรรม ในเมื่อกาลเป็นที่สิ้นไปเป็นไปอยู่ ทำแสงสว่างแห่งชญาแก่โลกทั้งหมด ผู้นั้นอันเรา ฆ่าแล้วเพราะเหตุแห่งกาม ฯ (98)

ผู้ใดกล่าวธรรมอันลึกซึ้ง สงบ ละเอียดอ่อน เห็นได้ยากนัก แก่หมู่มสัตว์
ทั้งหลาย ผู้ใดแสดงควงไม้โพธิอันประเสริฐ ผู้นั้นอันเรามาแล้วเพราะเหตุแห่งกาม ฯ
(99)

ผู้ใดทรงไว้ซึ่งอุ้งแห่งธรรมของพระนาคทั้งหลาย ผู้ซึ่งเป็นประทีปแห่งโลก
ผู้ใดทรงไว้ซึ่งสุทธราชอันเป็นธารณี ผู้นั้นอันเรามาแล้วเพราะเหตุแห่งกามทำไม ฯ
(100)

ผู้ไม่เศร้าหมอง ผู้มีชยานอันหมดจด ผู้สงบ สงบทั่วแล้ว ตั้งมั่นอย่าง
ต่อเนื่อง วันนี้ เราผู้มีคบอดเพราะกาม ให้มาแล้ว เป็นเหตุที่เราจักไปสู่รอกอันแห่ง
แล้งยิ่ง ฯ (101)

พระพุทธเจ้าในอดีต พระพุทธเจ้าในอนาคต พระชินเจ้าผู้ยอดเยี่ยมแห่งชน
ซึ่งดำรงอยู่ ข้าพเจ้า ทำอัญชติ ขอถึงพระพุทธเจ้าทั้งหมด ผู้มีคำพรรณนาไม่มีที่สิ้นสุด
มีคุณเปรียบด้วยห้วงน้ำว่าเป็นที่พึ่ง ฯ (102)

เรา เคลื่อนแล้ว จักไปสู่รอกอันโหดร้าย เราไม่ยินดีในที่นั้น ก็วันนี้ เราทำ
กรรมอันเลวทรามแล้ว ข้อที่เราให้มาภิกษุผู้กล่าวธรรมนี้ ฯ (103)

โธ จิตอันชั่วช้า ที่ทำความฉิบหาย โธ ราชสมบัติ อันเป็นสิ่งมัวเมาเราผู้
เดียว ละทุกสิ่งจักไป สาระที่เราถือเอาได้จะมีจากที่ไหน ฯ (104)

ผู้มีธรรมอันหมดจด มีโทสะและโมหะไปแล้ว ผู้กล่าวคำน่ารัก ประกอบด้วย
กรุณา ขณะตนแล้ว ไม่ประทุษร้าย เป็นพวกพ้องเดียวกันกับชนทั้งหมด เพราะเหตุไร
เราจึงกำจัดบุษปจันตระ ฯ (105)

โอ ท่านผู้มีพรตดี มั่งคั่งด้วยทรัพย์คือกษานดิและคยะ โอ ท่านผู้ประกอบด้วย
คุณแห่งสิ่งที่น่าเห็นคือรูป โอ ท่านผู้ไม่โกหก ผู้แน่นด้วยศิริ ไม่มีกิเลสเหตุเน้นซ้ำ
ท่านอย่าละจากผู้เป็นที่รักไปที่ไหน ฯ (106)

วันนี้เราจะเข้าถึงถ้อยคำของท่านมหาฤณี เพราะว่า กามทั้งหลายเป็นสิ่งที่
ไม่เที่ยง เป็นนักฆ่าประชา สิ่งที่น่าชอบใจยังเป็นเหตุแห่งทุกดิ เพราะเหตุนี้ ฟังละ
ความประพฤติกามนั้น ฯ (107)

ก็เราจักไปสู่เวจันรอกอันโหดร้าย เครื่องด้านทานของเราย่อมไม่มี เราทำ
บาปกรรมเป็นความเลื่อม ไม่มีสุข ที่เราได้มาภิกษุ เราพ้นจากความเป็นพระราชแล้ว
จักทำการบูชาอันมีพรหมจรรย์เป็นยิ่ง อันประเสริฐ เราจักทำสลุไปด้วยดอกไม้
ของหอมและเครื่องลูบไล้อันงดงามดี ฯ (108)

อนึ่ง บุตร สะโท สตรี คฤหบดี และอมาตย์เหล่าใดของเรา เศรษฐี ชวานิกม กษัตริย์ มากหลาย เราจะกล่าวกับชนทั้งหมด ดอกบัวอันเลิศ ไม้จันทน์ ที่งดงามดี และสิ่งใดที่มีกลิ่นหอม งดงาม พวกท่านจงกระทำวอันประกอบด้วยห้องแห่งมัญชุ โดยพลัน ซึ่งภิกษุจงอย่าลำบาก ฯ (109)

เพราะได้ฟังถ้อยคำของพระราชอา ชาวเมืองทั้งหมด นำกลิ่นหอมอันเลิศ ทำจิตรกาธานอันมีกลิ่นนำรุ่ม อันงดงาม ยกภิกษุขึ้นบนจิตรกาธานนั้น มีดอกบัว อันเลิศ ไม้จันทน์ ให้ไฟลุกโพลงด้วยน้ำมัน ด้วยดอกไม้ มาลัย เครื่องลูบไล้ อันงาม ฯ (110)

สรีระของภิกษุนั้นได้ทำให้เป็น โทรม อย่างที่ภิกษุทั้งหลายให้สร้างแล้ว ทำสถูป พระราชาได้ตรัสว่า เราเป็นผู้ต้องการจะบูชา ถือเอาดอกไม้ มาลัย และเครื่อง ลูบไล้ ฉัตร ธงแผ่นผ้า ธงชัย พระราชาให้พระโคมคนตรีพัน โภกนิชุต ในที่นั้น ฯ (111)

ในกาลนั้น พระราชาเจ้าแผ่นดิน ทรงข้อมสถูปแห่งภิกษุในกาลนั้น ทรงแสดงบาปที่ทรงทำในก่อน ฝนพัน โภกนิชุตได้โปรยดอกปัทมจวนวดีที่ทำได้ยาก เพื่อรักษาศีลไม่ให้ขาดในภายหลัง เป็นสิ่งประเสริฐ หมดจด สะอาด ปราศจากมลทิน ฯ (112)

ฝนพัน โภกนิชุตโปรยดอกปัทมจวนวดีในกาลนั้น และเมื่ออดีตภาพแตกแล้ว พระราชาตกไปสู่อวิจัน โหดร้ายอีก เพราะทำกรรมอันโหดร้าย จึงเสวยทุกข์อันมากที่มี กามเป็นต้นเหตุ พระพุทธเจ้าพัน โภกนิชุตตายดอกปัทมจวนวดีแล้ว ฯ (113)

ฝนปัทมจวนวดีพัน โภกนิชุตได้มีในกาลนั้น และเนตรของเราถูกทำลายตลอด 62 โภกนิชุตกลับ ในกาลก่อน ถูกเพิกนัยน์ตาตลอดพัน โภกนิชุตกลับมิใช่หนึ่ง ถูกเขาตัด เท้า หู ศรีษะ ตลอดจนขุดกลับอันไม่มีที่สิ้นสุด ฯ (114)

เมื่อเป็นมนุษย์ในชาติอันมี โภกนิชุตกลับ เราเสวยทุกข์เวทนา เสวยทุกข์ ในสงสารเป็นเวลานาน เพราะทำบาปกรรมจึงเสวยทุกข์ท่องเที่ยวไปเป็นเวลานาน เพราะฉะนั้นผู้ปรารถนาโพธิ์นี้ในไตรภพ ไม่พึงทำบาป ฯ (115)

ครั้นแสดงกรรมในกาลก่อนของพระราชอาผู้ประเสริฐที่สุด เขาไม่พ้นจาก กรรมชั่วในก่อน และเพราะทำกรรมอันโหดร้ายในก่อน เขาเคลื่อนแล้วพึงไปสู่เวจ ินรกอันโหดร้าย ฯ (116)

ถูกตัดมือ เท้า และหู ถูกตัดจมูกตลอดกลับอันไม่มีที่สิ้นสุดอันมาก และถูก ควักเนตร ทิ้งไป ถูกยกอาชญาเที่ยวไปสู่ที่จาริกด้วยอาชญา ฯ (117)

เพราะเหตุแห่งโพธิ ได้สละกายของตน ศรีษะ มือ บุตร และภรรยา นัยน์ตา และเนื้อของตน มีจิตยินดี สละมือ เท้า ไม่ทำบาปกรรมในก่อนให้สิ้น ฯ (118)

ในกาลนั้น เราได้เป็นพระราชอาชญาพระนามว่าศุภรัตตะ บุตรเหล่านั้นของเราได้เป็นธรรมเนียม สุปุชปจันทรนี้ได้เป็นปทุมุตระพุทธเจ้า วสุนันทิได้เป็นพระทศพล นามว่าศานติราช ฯ (119)

หมู่แห่งนารีอันไพบุลย์ และเหล่าอมตย์ คฤหบดี และอมตย์ผู้เป็นพลบดี ทั้งเศรษฐี ขวานิกมและเจ้าประเทศราชทั้งหมด ได้เป็นพระทศพลผู้ไม่มีกิเลส ฯ (120)

ดูก่อนกุมาร เพราะเห็นพระพุทธเจ้า ผู้มีคุณเครื่องกำจัด ผู้ไม่มีกิเลส ตลอด กัลป์อันไม่มีที่สิ้นสุด ผู้มีความประพฤติอย่างนี้ เรานั้นๆ เป็นผู้เคยเสวยทุกข์มาแล้ว ประพฤติโพธิจรยาอันประเสริฐนี้ ฯ (121)

พระโพธิสัตว์ใด ดำรงอยู่ในธารณี มีปกติอยู่ด้วยไมตรี ไม่สั่นไหว มักอนุเคราะห์ เขาไม่ไปบอขายภุมิในกาลไหนๆ บุษบาพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ผู้มีคุณเครื่องกำจัด ไม่มีกิเลส ฯ (122)

ผู้ใดปรารถนาว่าจะเป็นพระพุทธเจ้า ผู้เป็นธรรมสวามีประกอบด้วยลักษณะ 32 ผู้นั้นเป็นผู้รักษาศิลไมให้พร้อม ไม่ให้ขาด ดำรงอยู่ในธารณี แสดงธรรม ฯ (123)

ปรีวรรตที่ 35 ชื่อว่าสุปุชปจันทรปรีวรรต ในศรีสมาธิราชสูตร จบแล้ว ด้วยประการฉะนี้ ฯ (35)

ปรีวรรตที่ 36 ศิลสกันชนิรเทศปรีวรรต

(ว่าด้วยศิลสกันชนิรเทศ)

ดูก่อนกุมาร เพราะเหตุนั้นในบัดนี้ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ใดมุ่งหวังว่า เราพึงตรัสรู้ สัมผัสสัมโพธิอันยอดเยี่ยม อันเป็นสุข ได้อย่างไร ดูก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์นั้น พึงเป็นผู้ดำรงอยู่ด้วยดีในศิลสกันชน์ อนึ่ง พึงเข้าไปตั้งความรู้พร้อมด้วยความรักว่าพระโพธิสัตว์ทั้งหมด เป็นศาสดา(ของตน) ฯ

ทราบว่ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ในเวลานั้นว่า

พระโพธิสัตว์ใด มีจิตแสวงหาประโยชน์เกื้อกูล ดำรงอยู่ในศิลสกันชน์ เทียวไปในที่จาริก ท่านไปสู่พุทธเกษตรอันน่ายินดีโดยพลัน ได้กษยานติแล้วจักเป็นธรรมราช ฯ

(1)

เพราะเหตุนี้ เธอทั้งหลายจึงเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน มีจิตไม่ประทุษร้าย และเธอทั้งหมดคงมีโภคะ (ร่วมกัน) ทำสิ่งน่าชอบใจอย่างต่อเนื่อง และได้เห็น พระพุทธเจ้าผู้แน่นอนด้วยศิริ ไม่มีประมาณ จักได้สัมผัสโพธิ เป็นธรรมสวามี ฯ (2)

เพราะเหตุนี้ ครั้นได้ฟังอานิสงส์อันประเสริฐเหล่านี้แล้ว และครั้นได้เห็น ภิกษุผู้มีศีลงามยิ่ง ฟังเสพผู้รู้แจ้งด้วยความไม่ไอ้อวดในกาลทุกเมื่อ เธอทั้งหลาย จักเป็นผู้บรรลุสมาธิโดยกาลไม่นาน ฯ (3)

ถ้าพึงมีขุมทรัพย์ไม่มีกำหนดไม่มีประมาณ เต็มด้วยมณีรัตนะ 7 อย่าง เกษตร ก็พึงเต็มรอบด้วยรัตนะอันประเสริฐจำนวนมากอย่างนั้นเช่นกัน วัตไม่ได้เหมือนทราย ในแม่น้ำคงคา ฯ (4)

พระโพธิสัตว์นั้นพึงเป็นผู้ยอมไปนทาน ผู้ผู้เดียว ให้ทานในพระศาสนา นี้ ตลอดคืนและวัน พระโพธิสัตว์นั้นเมื่อให้อย่างนั้นตลอด โภกีกัลป์อันมาก ไม่พึงหยุด (ให้) ตลอดกาลที่นับไม่ได้เหมือนทรายในแม่น้ำคงคา ฯ (5)

อนึ่ง พระโพธิสัตว์ใด ได้ยินสมาธินี้ในพระศาสนา นี้ ทรงจำคำสอน ของพระสุคตผู้ประเสริฐทั้งหลาย กองบุญใดเป็นสิ่งที่พระโพธิสัตว์นั้นถือเอาแล้ว ทานทั้งหมดนั้นย่อมไม่ถึงแม่เสียว ฯ (6)

กองแห่งบุญอัน ไม่มีเครื่องเปรียบอันประเสริฐนั้น เป็นกองแห่งชญาณ อันเปรียบด้วยบ่อเกิดที่ไม่มีกำหนด คนใดมีศรัทธาทรงจำสมาธิอันปราศจากกิเลสอัน เลิศนี้อันเป็นสิ่งเหมาะสม ฯ (7)

พระโพธิสัตว์นั้นผู้ทรงจำสมาธิอันปราศจากกิเลส อันสงบนั้น ย่อมเป็นผู้มี ทรัพย์มาก เป็นมหาสมุทร อันเป็นบ่อเกิดแห่งรัตนะมากมาย ประมาณแห่งบุญ ของพระโพธิสัตว์นั้นย่อมไม่มี ฯ (8)

พระโพธิสัตว์อันเขาย่อมเรียกว่าสัมผัสพหุหิตด้วยธรรมอันประเสริฐอันเป็น อจินไตย ความสงสัยในโพธิของพระโพธิสัตว์นั้นผู้แสดงสมาธินี้ ย่อมมีในกาลบาง คราวก็หาไม่ ฯ (9)

สถาปนาพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นอาจารย์ของโลก เป็นวินายก ประกอบด้วย มหากรุณา เป็นสวัยมภู ผู้ประกอบด้วยกองบุญอันประเสริฐ ไม่มีประมาณอันเป็น อจินไตย ฯ (10)

สัตว์บางคนที่ยิ่งกว่าพระโพธิสัตว์นั้นไม่มี ในกาลบางคราว ในโลกธาตุมีพัน อันใหญ่ ผู้ที่เสมอด้วยกองบุญ ด้วยชญาณ อันเช่นกับความคิดอันเป็นอจินไตย ฯ (11)

ผู้ที่ฟังสมาธิในที่อื่นแล้วทรงจำ กล่าว เล่าเรียน แสวงหาพุทธโพธิ อันวัด
ไม่ได้ ไม่พืงมีผู้เสมอเขาด้วยชญาณ ฯ (12)

ดูก่อนกุมาร ถ้าธรรมนี้พืงมี ก็จะมีด้วยกองศีลที่เขาตั้งสมแล้ว เขาทรงจำ
กล่าวสมาธินี้ เขาไม่พืงค้นหา(ในที่อื่นนอกจากกองศีล)ในโลกธาตุอันมากนี้ ฯ (13)

ดูก่อนกุมาร เพราะเหตุฉนั้น พระโพธิสัตว์ใดในโลกนี้มุ่งหวังจะบูชา
พระพุทธเจ้าทุกพระองค์(และ)พระตถาคตทั้งที่เป็นอดีตและอุบัติขึ้นแล้ว
พระโพธิสัตว์นั้นจงทรงจำ จงกล่าวสมาธินี้ ฯ (14)

ก็ โพธิ์นั้นเป็นโพธิ์ของพระตถาคตทั้งหลาย เธอจงเชื่อคำของเรานะกุมาร
พระตถาคตย่อมไม่กล่าววาจาเท็จ เพราะวา สัตว์ทั้งหลายผู้เช่นนี้ย่อมไม่กล่าวเท็จ ฯ
(15)

การยึดถืออาตมา อันเราแม้เมื่อประพฤติโพธิจาริกอันประเสริฐ แสวงหา
สมาธิอยู่ชำระแล้วในทีใด ตลอดร้อยกัลป์อันเป็นอนินไตยในกาลก่อนแต่นี้ ฯ (16)

เพราะฉนั้น ครันได้ฟังเสียงธรรมนี้ อันเป็นอาคมของพระสูตรจำนวน
โกฏิณยุค ซึ่งเป็นกองศีลอันไพบูลย์เป็นอนินไตย เป็นเครื่องมือให้ตรัสรู้พุทธชญาณ
ได้โดยพลัน ฯ (17)

พระสูตรนี้เป็นสูตรอันเลิศในบรรดาพระสูตรทั้งหลาย เป็นบ่อเกิดแห่งกุศล
อันเป็นอนินไตย ที่สูตรรอบแห่งธรรมทั้งหลายย่อมหาไม่ได้ในพระสูตรนี้ ซึ่งท่านผู้
แก่กล้าแสดงไว้ในกาลทุกเมื่อ ฯ (18)

บุคคล ครันตัด ครันทำลาย (โลกธาตุอันมี)พันอันใหญ่ อาจนับการตั้งสม
สิ่งทีเล็กทีสุด (ปรมาณู) ส่วนพระสูตรหลายร้อยเหล่านั้นเป็นอนินไตยนั้นเองบุคคล
ไม่อาจนับได้ เป็นพระสูตรซึ่งเขาผู้ไม่หยดอยู่ยอมกล่าวโดยความรู้(อย่างไม่มีทีสิ้นสุด)
ฯ (19)

บุคคลอาจนับลมหายใจเข้า ลมหายใจออก ของสัตว์ทั้งหมด ในพุทธเกษตรนี้
ได้ แต่ไม่สามารถกำหนดทีสุดของพระสูตรทั้งหลาย ที่เขาผู้ดำรงอยู่ในสมาธินั้น
กล่าวอยู่ ฯ (20)

เกษตรของพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีจำนวนเท่าทรายในแม่น้ำคงคา ซึ่งสัตว์
ทั้งหลายมีคดิ(ดี) เกิดขึ้นในเกษตรเหล่านั้น ผู้ไม่กล่าวพระสูตรทั้งหลายเนื่องนิตย
ในเกษตรเหล่านั้น บุคคลสามารถนับได้ ทั้งสามารถคดิ(ประมาณจำนวน)ได้ ฯ (21)

บุคคลอาจนับเม็ดทรายในมหาสมุทรทั้งหลาย ในแม่น้ำ หนองน้ำ สระน้ำ
ทั้งหลาย ในเกษตร์นี้โดยโกฏีกัลป์ว่ามีจำนวนเท่าใด เขาย่อมกล่าวพระสูตรอันไม่มีที่
สิ้นสุดได้เหมือนอย่างนั้น ฯ (22)

บุคคลอาจนับกองน้ำที่ตั้งอยู่ในที่นั้นในกาลทุกเมื่อ ในโกฏีกัลป์อันมากได้
แต่ไม่อาจนับเสียงอันเลิศตลอดโกฏีกัลป์ได้โดยประการทั้งปวง ฯ (23)

บุคคลอาจนับสัตว์ที่มีในที่นั้นโดยกาลก่อน ด้วยโกฏีกัลป์อันมาก สัตว์ที่มี
สาระอันไม่ผูกไว้แล้วในอาตมภาพย่อมไม่อาจรู้แนวแห่งพระสูตร ฯ (24)

บุคคลอาจนับเสียงของสัตว์ทั้งหมดที่มีในทิศ 10 (แต่) ไม่อาจนับพระสูตร
ที่เขาผู้ไม่หยุดกล่าวอย่างต่อเนื่อง ฯ (25)

เขารู้นิรเทศแห่งธรรมทั้งหมด เป็นผู้ฉลาดในบทและอรรถแห่งนिरุกตินิรเทศ
ศึกษาในการวิเศษ ในนัยที่มีจริง มีความรู้อันไพศาล มีปรัชญาอันน่าเรงในกาล
ทุกเมื่อ ฯ (26)

มีความรู้อันไม่ทำลาย มีความคิดอรรถอันไพบุลย์ ย่อมคิดสิ่งที่ไม่พึงคิด
ย่อมรู้ทั่วถึงในกาลทุกเมื่อ ย่อมรู้สภาวะแห่งโงมะ อันมากทั้งหมด และย่อมไม่สละ
ศัพทเหล่านั้นจากนิรเทศ ฯ (27)

เขาผู้ไม่ย่อท้อ ถูกเรียกว่าผู้กล่าวธรรม ไม่สละจากการกล่าวแก่โลกทั้งหมด
เป็นผู้ฉลาดด้วยบทแห่งนิรเทศแห่งปริศนาทั้งหลาย จริงอย่างนั้น ด้วยเหตุนี้ จึงรู้
ประโยชน์อันยิ่ง ฯ (28)

ย่อมไม่สละ โกฎิแห่งอุปเทศแห่งพระสูตรหนึ่งที่เป็นอจินไตยจากนิรเทศ
เป็นผู้ฉลาดในบทและอรรถแห่งนิรเทศอันไม่ขัดข้อง เขาผู้กล่าว ย่อมไม่ละจากบริษัท
 ฯ (29)

ผู้ดำรงดีแล้วในสมาธินี้ เป็นพระโพธิสัตว์ผู้ไม่หวั่นไหว เป็นผู้ถึงความวิเศษ
อันรองรับพละแห่งธรรม เขาย่อมทำประโยชน์แก่สัตว์หลายโกฏิ ฯ (30)

เขาเมรุ ไม่สั้น ไม่ไหว อันลมทั้งหมดไม่อาจให้ไหวได้ ฉนใด ภิกษุผู้รู้แจ้ง
ก็เช่นนั้นเหมือนกัน อันผู้กล่าววาตะอื่นไม่สามารถทำผู้กล่าวธรรมให้ไหวได้ ฯ (31)

ภูเขาเหล่าใด ที่กล่าวไว้ในโลกธาตุพันอันใหญ่นี้ ที่ไม่สั้นไหว ภูเขาเหล่านั้น
อันลมอาจให้ไหวได้ แต่ภิกษุผู้ดำรงอยู่ในธรรมอันเป็นศูนย์(อันใครๆ ให้ไหว)
อย่างนั้น หามิได้ ฯ (32)

ผู้ใดปฏิบัติในศูนยตาซึ่งเป็นวิหารธรรมของพระพุทธเจ้าทั้งหลายอันเที่ยง
อย่างต่อเนื่อง ผู้นั้นย่อมรู้ทั่วถึงเพื่อตัดสิ้นธรรมอันเป็นศูนย เขาเป็นผู้อันนักกล่าว
ทั้งหมดไม่อาจให้กระเพิ่มได้ ฯ (33)

เป็นผู้อันวาทะอื่นให้ไหวไม่ได้ อันวาทะฝ่ายตนไม่ครอบงำ เขาทั้งไม่ถูก
ครอบงำไม่ถูกนินทา แสดงสมาธิอันสงบนี้ ฯ (34)

เขาเป็นผู้ถึงคติแห่งศูนยตา ไม่มุ่งหวังในธรรมทั้งหมด ดำรงอยู่ด้วยดี
ในชญาณอันไม่มีที่สิ้นสุดในกาลทุกเมื่อ แสดงสมาธิอันสงบนี้ ฯ (35)

พละ โพรยงค์ ประดิษฐ์วิทา ฤทธิวิธ อันเป็นอจินไตย ไม่ใช่สิ่งที่เขาได้ยาก
อภิขญาไม่ใช่สิ่งที่เขาได้ยาก เพราะทรงจำเพราะกล่าว สมานินี ฯ (36)

การเห็นพระชินเจ้าด้วยชญาณอันไม่มีที่สิ้นสุด ไม่ใช่สิ่งที่เขาผู้ครอบงำภพได้
จะเห็นได้โดยยาก เขาผู้ทรงจำสมานินีจักเห็นพระสัมพุทธเจ้าตลอดโกฏินยุตอันเป็น
อจินไตย ฯ (37)

อนึ่ง เขาจักฟังสมาธิอันสงบนี้ในสำนักของพระชินเจ้าเหล่านั้นทั้งหมด
จักเป็นผู้ประกอบด้วยชญาณอันประเสริฐ ถึงบารมีด้วยอำนาจประติสัมวิทา ฯ (38)

ถ้าพึงมีโลกธาตุนั้นอันมีพื้นใหญ่เต็มด้วยมณิรัตน์ะ มณิรัตน์ะอันเป็นประธาน
อันประเสริฐที่สุดอันเป็นทิพย์เหล่าใด มีตั้งแต่ภพภายใต้จนถึงภพอันเจริญที่สุด ฯ (39)

เกษตรหลายอย่างอันไม่มีที่สิ้นสุดเหล่านั้น เป็นสิ่งจัดแต่งด้วยแก้วชมพู
เต็มทั้งหมด บุคคลพึงให้ทานทั้งหมดในพระชินเจ้าผู้ประเสริฐ เบื้องบนแต่พื้น
แผ่นดินจนถึงภพอันเลิศ ฯ (40)

ก็สัตว์หลายชนิดจำนวนมากมีอยู่เท่าใด พึงให้ทานหลายอย่าง ตลอดกัลป์
อันไม่มีที่สิ้นสุดแก่สัตว์มีจำนวนเท่านั้น ไม่หยุดอยู่ พึงถวายแก่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ให้สืบต่อกัน ก็ ผู้มีความต้องการโพธิ ให้แล้วซึ่งกองแห่งทาน ฯ (41)

อนึ่ง ภิกษุใด ยินดีในศูนยตา นมัสการพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ด้วยอัญชลี
10 นิ้ว กองแห่งทานนั้น ที่กล่าวในก่อน ของพระโพธิสัตว์ผู้ยินดีในศูนยตา ย่อมไม่
ถึงการนับ²⁷¹ ฯ (42)

เพราะว่า คนนั้นผู้มีบุญ ได้ศูนยตานั้นแล้ว ย่อมทำศรัทธาอันไพบลูย์ให้
เกิดขึ้นแล้วถวายทาน แสดงหาพุทธโพธิอันวัดไม่ได้ ทำทานนั้นอันเปรียบดั่งที่ท่าน
ผู้สูงสุดแห่งบุรุษทำแล้ว ฯ (43)

²⁷¹ สำนวน หมายถึง การให้ทานมีผลเทียบไม่ได้กับการนมัสการพระพุทธเจ้าด้วยจิตที่ยินดี
ในศูนยตา

อนึ่ง ผู้ใด เรียนสมาธิอันประเสริฐที่สุด อันดีนี้ เขามีจิตยินดี กล่าวคาถาอันมีบท 4 กองแห่งบุญใด เป็นสิ่งที่เขาสั่งสมแล้ว ทานทั้งหมดนั้นย่อมไม่ถึงเสียที่ 100 ฯ (44)

(ถ้าหากว่า) เขายังไม่ได้รับพุทธชญาณโดยพลันก่อน เขาผู้เป็นพระโพธิสัตว์ผู้ทำประโยชน์ ยังไม่ได้ฟังสมาธิอันสงบปราศจากธุลินั่น ฟังให้ทาน (รอไปก่อน) เมื่อเขาได้ฟังย่อมได้รับพุทธชญาณโดยพลัน ฯ (45)

อนึ่ง พระโพธิสัตว์ใดได้สมาธิอันปราศจากธุลินี้ อันเป็นภูมิอันสงบอันประเสริฐนี้ อันเป็นโคตรแห่งศรุตะ เป็นผู้บังเกิดแล้ว ฟังเล่าเรียน พระโพธิสัตว์นั้นย่อมได้รับพุทธชญาณนั้นโดยพลัน ฯ (46)

แม้ผู้ใด ได้รับขุมทรัพย์อันเห็นปานนี้ ได้รับเกษตรอันไม่มีที่สิ้นสุดเหมือนทรายในแม่น้ำคงคา และเกษตรเหล่านั้นฟังเต็มด้วยมณีรัตนะ อันเป็นทิพย์และเป็นของมนุษย์ สำหรับผู้นั้น ฯ (47)

พระโพธิสัตว์ใด ได้รับสมาธินี้ เล่าเรียนอยู่ เป็นผู้ไม่อ้อมอยู่เนื่องๆ พระโพธิสัตว์นั้นเป็นผู้ที่ใครขัดขวางได้ยาก ย่อมมีอุ้ง(ใส่ทรัพย์)มาก มีทรัพย์มาก ใส่ไว้ด้วยทรัพย์และรัตนะ ฯ (48)

พระโพธิสัตว์นั้นได้ความเป็นพระราชา อันสำเร็จผลอย่างยิ่ง อันรุ่งเรือง เป็นผู้รู้แจ้งจึงไม่ยินดีด้วยราชสมบัตินั้นในกาลไหนๆ เหมือนได้สมาธิอันปราศจากกิเลสนี้เป็นผู้ยินดี เป็นผู้มีใจฟู ฯ (49)

พระโพธิสัตว์เหล่านั้นๆ เป็นผู้ทรงจำธรรมของพระพุทธเจ้าผู้เป็นสัพพัญญู เป็นผู้เข้าไปซึ่งธรรมอันประเสริฐ ทรงจำสมาธิอันไพบุลย์ ในกาลเป็นที่สิ้นไป อย่างนั้น เป็นผู้ทรงจำอุ้งแห่งธรรม เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งความรู้อันใหญ่ ผู้ทรงไว้ซึ่งสมบัติของพระสัพพัญญู สัตว์เหล่านั้นๆ มีจำนวนพัน โภกนิยุด ย่อมยินดีด้วยเสียงแห่งธรรม ฯ (50)

คนเหล่านั้นๆ ประกอบด้วยทรัพย์คือศีล มีมิตี มีการศึกษา มีทรัพย์ มีความมั่งคั่ง ชนเหล่านั้นๆ ดำรงอยู่ในศีลและพรต ยินดียิ่งแล้ว เป็นหน่อเนื้อแห่งต้นไม้คือพระธรรม ชนเหล่านั้นๆ เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งจิรวรอันยอมด้วยน้ำฝน เป็นผู้ยินดีในการสลัดออกจากกาม ในกาลทุกเมื่อ ชนเหล่านั้นๆ เป็นผู้เสมอด้วยผู้ไม่เสมอ มุ่งไปเพื่อความรู้ทุกสิ่ง เพื่อประโยชน์แก่สัตว์ ฯ (51)

ชนเหล่านั้นๆ ผู้ฝึกแล้ว ผู้ฝึกดีแล้ว เป็นผู้ฝึกสัตว์ ประกอบด้วยการศึกษา ในกาลทุกเมื่อ ชนเหล่านั้นๆ ผู้สงบแล้ว ไปตามความเป็นผู้สงบดีแล้ว มีอินทรีย์

อันสงบและสงบทั่วแล้ว ชนเหล่านั้นๆ ทำสัตว์ผู้หลับแล้ว ผู้หลับทั่วแล้ว ให้ตื่นด้วยการฟังธรรม อย่างต่อเนื่อง ทำสัตว์ให้ตรัสรู้แล้วตั้งไว้ด้วยธรรมรัตนะอันประเสริฐ ฯ (52)

ชนเหล่านั้นๆ เป็นทานบดี มีการสละอันปล่อยแล้วในกาลทุกเมื่ออย่างต่อเนื่อง เป็นผู้รู้แจ้ง ชนเหล่านั้นๆ ไม่อยู่ร่วมกับคนตระหนี่ ในการสละใหญ่ โดยรอบในกาลทุกเมื่อ ชนเหล่านั้นๆ เห็นสัตว์ผู้ยากจน มีความทุกข์ แล้วทำให้อิ่มด้วยโภคะทั้งหลาย ชนเหล่านั้นๆ มุ่งความเป็นสัพพัญญู อย่างต่อเนื่อง เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่สัตว์ ฯ (53)

ชนเหล่านั้นๆ นำกลองแห่งธรรมอันไพบลุย์มาแล้ว ศึกษาในชฎาน ในกาลทุกเมื่อ ตัดความเชื่อโยในชนทั้งหมด ดำรงอยู่ในชฎาน ในกาลทุกเมื่อชนเหล่านั้นๆ เป็นผู้ทรงธรรม ผู้ปราศจากกิเลสเพียงดังฐิติ ได้ฟังดีแล้ว ซึ่งพระสูตรร้อยโกฏิ อยู่บนอาสนะในบริษัท เป็นผู้ทรงความรู้ เป็นบัณฑิต ฯ (54)

ชนเหล่านั้นๆ เป็นพหูสูต ทรงไว้ซึ่งศรัทธา ทรงไว้ซึ่งพุทธธรรมอันดี ย่อมทรงไว้ซึ่งคุณที่สำเร็จจากพระธรรม ยินดีแล้วในการเก็บพระธรรมของพระมุณีทั้งหลาย ชนเหล่านั้นๆ เป็นผู้มิประชัญอันไพศาล ทำความปรารถนาไพบลุย์ให้เกิดในกาลทุกเมื่อ แสดงธรรมอันประเสริฐ สงบ ละเอียดอ่อน อันเป็นไฉนรยาณิก ที่เห็นได้ยาก ฯ (55)

ชนเหล่านั้นๆ มีมคิ ดำรงอยู่ในธรรม เป็นผู้กล้าหาญในท่ามกลางผู้ทรงธรรม ปกครองแล้วในราชสมบัติแห่งธรรม เป็นผู้เสมอด้วยผู้ไม่มีผู้เสมอ มีปกติประพฤติธรรมอันประเสริฐในกาลทุกเมื่อ ชนเหล่านั้นๆ เป็นผู้ทำธรรมอันวิเศษ ดำรงอยู่ในความเคารพครู ดำรงอยู่ในธรรมอันเป็นนควร เป็นผู้ทรงมคิ เป็นผู้ถือธงชัยแห่งธรรม ฯ (56)

ชนเหล่านั้นๆ เห็นสัตว์ผู้ประมาทแล้ว ประมาททั่วแล้ว ผู้ดำรงอยู่ในความประมาท และครั้นเห็นแล้ว ก็ส่งสารสัตว์ผู้อยู่นอกทาง ผู้ยืนอยู่ในทางแห่งสงสาร ทำไมตรี กรณา มุทิตา อุเบกขา ให้เกิดในสัตว์เหล่านั้นๆ ดำรงอยู่แล้ว แสดงทางอันประเสริฐ อันเกษม อันประกอบด้วยองค์แปด ที่เห็นได้ยากแก่สัตว์เหล่านั้นๆ ฯ (57)

แต่สัตว์เหล่านั้นๆ ทำกรรมให้เป็นเรือ ทรงไว้ซึ่งสัตว์จำนวนมาก ผู้ลอยอยู่ซึ่งตกลงไปในห้วงน้ำใหญ่ ไปตามกระแสแห่งสงสาร โภชยงค์ พละ อินทริย์ ยกขึ้นสู่นาวาคือสัทธรรม สถาปนาสัตว์ทั้งหลายไว้ที่ฝั่ง คือบารมีอันเกษม อันไม่มีภัยเนื่องนิคย์ ในกาลทุกเมื่อ ฯ (58)

ชนเหล่านั้นๆ ผู้เป็นแพทย์ผู้ประเสริฐ ประพฤติในพรต เป็นแพทย์ผู้สูงสุด แห่งแพทย์ ถึงฝั่งแห่งความหลุดพ้นอันเป็นชญาณแห่งวิทยา ด้วยยาคือสัทธรรม ในกาลใด ครั้นได้เห็นสัตว์ทั้งหลายผู้เป็นไข้ถูกราคะหลายอย่างพัดพาไป จึงให้ยาคือ ธรรมแก่สัตว์เหล่านั้นๆ เยียวยาสัตว์เหล่านั้นๆ ด้วยธรรมนั้น ๆ (59)

สัตว์เหล่านั้นๆ ผู้เป็นจอมแห่งโลก ผู้เป็นใหญ่แห่งวาทิ ผู้ทำแสงสว่างแก่ สัตว์ทั้งหมด ผู้ทรงไว้ซึ่งมดี ผู้ดำรงอยู่ในภูมิแห่งชญาณอันประเสริฐ ผู้แก้กถา ผู้มีพลังแห่งชญาณ ผู้ปรารถนาพล อันผู้มีความรู้ทั้งหลายสรรเสริญแล้ว ทำสัตว์หลาย โภกนิยตุให้ยินดีด้วยชญาณ ดำรงอยู่ในธรรมแล้ว ๆ (60)

สัตว์เหล่านั้นๆ ผู้เป็นใหญ่ เป็นสารถิผู้นำไป มีทางไปอันวิเศษ ผู้ต้องการ ที่ฝั่งแก่สัตว์ทั้งหลาย ครั้นเห็นสัตว์ที่หลงแล้วในรัตนะคือทาง ดำรงอยู่ในบ่วงแห่ง มาร ในกาลทุกเมื่อ จึงประกาศทางอันประเสริฐอันศิวะ เกษม อันเป็นที่ดับเย็น แก่สัตว์เหล่านั้นๆ ในกาลทุกเมื่อ ย่อมนำสัตว์หลายร้อย โภกนิยตุ ผู้มีกุศล ไปด้วยทางแห่ง ชญาณใด ๆ (61)

ชนเหล่านั้นๆ เป็นที่เร้น เป็นเกราะป้องกัน เป็นที่พึ่ง เป็นจักษุ เป็นผู้กระทำ แสงสว่าง เป็นผู้ให้ความไม่กลัวแก่สัตว์ผู้กลัวทั้งหลาย และเป็นลมหายใจของสัตว์ ผู้สะดุ้ง อย่างต่อเนื่อง ชนเหล่านั้นๆ ผู้เป็นแสงสว่างแห่งโลก ผู้ศึกษาในนัยที่แท้จริง คือธรรมรัตนะ ทำสัตว์ผู้ถึงทุกข์ยิ่ง ผู้บอดโดยชาติ ผู้ยิ่งเหล่านี้ ให้เป็นผู้รู้ ๆ (62)

คนเหล่าใดๆ มีศิลปะอันประเสริฐ ทำมากในโลก นำประโยชน์มาแก่สัตว์ ทั้งหลาย เป็นเหตุที่สัตว์ทั้งหลายมีความสุข ศึกษาดีแล้วในศิลปะทั้งหลาย ในกาล ทุกเมื่อ ถึงฝั่งแห่งการศึกษา มีกุศลดี เป็นผู้ถึงความอศจรรย เป็นผู้เสมอด้วยโพธิ ทรงไว้ซึ่งมดี เป็นจักษุของโลก ในกาลทุกเมื่อ ๆ (63)

ชนเหล่านั้นๆ ไม่อ้อมในกาลไหนๆ เป็นผู้ไม่มีผู้เสมอ พังกรรมของพระพุทธเจ้า ผู้ประเสริฐ ถึงฝั่งแห่งศีล กษานติ และสมาธิ พังกรรมอันลึกซึ้ง ไม่อ้อมต่อการแสดง ธรรมรัตนะอันเกษมในผู้อื่น โปรยฝนเพื่อความหลุดพ้น ทำคนให้อ้อมด้วยธรรม ๆ (64)

สัตว์จำนวนมาก เข้าถึงชนเหล่านั้นๆ เป็นผู้มีความต้องการด้วยธรรม เป็นบัณฑิต จักพึงทางอันตรง เสมอด้วยอัญชะ คือธรรมรัตนะอันประเสริฐ ตัดข้อ สงสัยของสัตว์เหล่านั้นๆ ทรงมดี ทำสัตว์ให้อินดีด้วยธรรม ถึงฝั่งแห่งศีล กษานติ และ สมาธิ รู้ที่อาศัยของสัตว์ ๆ (65)

เป็นผู้มีชญาณ มีชญาณอันประเสริฐ ถึงบารมี ฉลาดในที่อาศัยของสัตว์ผู้จริต แห่งจิตของสัตว์อันยิ่ง มีถ้อยคำอันเช่นกับจิตของสัตว์เหล่านั้นๆ คนเหล่าใดๆ น้อมไป

ในสัตว์ด้วยถ้อยคำเรื่องชญาณ ได้ดวงตาเห็นธรรมอันประเสริฐ ชนเหล่านั้นฯ
ถึงฝั่งแห่งชญาณวิเศษ เป็นผู้ทำการแสดงมรรค ฯ (66)

มารหลายพันโกฏิ ไม่รู้แม่จิตของท่านเหล่านั้น เหมือนใครๆ ไม่อาจรู้ทางไป
แห่งรอยเท้าของนกในอากาศ ท่านเหล่านั้นเป็นผู้สงบ ฝึกแล้ว สงบทั่ว ชำนาญ
ในชญาณ ดำรงอยู่ในอารยชญาณ ข่มมารทั้งหมด เป็นผู้แก้กมล เป็นผู้มีกำลัง ตรัสรู้
โพธิอันเกษม ฯ (67)

เป็นผู้ถึงฝั่งแห่งบารมี ไปสู่เกษตรหลายร้อย อย่างต่อเนื่อง เห็นพระพุทธเจ้า
หลายโกฏินิยุต เหมือนกับทรายในแม่น้ำคงคา จักขุไม่ติดขัดในเกษตรเหล่านั้น
มองเห็นรูปอันมากใน 10 ทิศ อนึ่ง สัตว์เหล่าใด ดำรงอยู่ในภพใน 10 ทิศ สัตว์เหล่านั้น
เป็นนายภพทั้งหมด ฯ (68)

ชนเหล่านั้น กล่าวอานิสงส์ทั้งหมดตลอดร้อยโกฏิกลับแก่เขา เมื่อกล่าวโดย
ประติภาน ก็ไม่สามารถให้สิ้นไปได้ด้วยการกล่าวถึงบุพพจรยา ทรัพย์ของ
พระพุทธเจ้าทั้งหลาย อันไม่กระเพื่อม อันไพบลย์ เป็นห้วงน้ำแห่งชญาณ คนใดทรง
จำสมาธิอันปราศจากกิเลสเพียงดังธูลีอันวัดไม่ได้มัน (พึงได้รับทรัพย์นั้น) ฯ (69)

ปรีวรรตที่ 36 ชื่อศีลสกันชนิรเทศปรีวรรต ในศรีสมาธิราชสูตร
จบแล้ว ด้วยประการฉะนี้ ฯ (36)

ปรีวรรตที่ 37 ยศปรภปรีวรรต
(ว่าด้วยพระโพธิสัตว์นามว่ายศประภา)

ในลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเรียกจันทรประภาผู้เป็นกุมารมาแม่อีกว่า
คูก่อนกุมาร เพราะเหตุนั้น ในบัดนี้ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์เมื่อมุ่งหวังโพธิสัตว์ธรรม อันเป็นสิ่ง
อัศจรรย์ ไม่มีปริมาณนี้ และผู้ต้องการจะตรัสรู้สัมมัชฌัมโพธิอันยอดเยี่ยมพลัน พึงฟัง ถือเอา
เรียน ทรงจำ กล่าว แปล แสดง สาธยาย เจริญโดยอรณาภาวนา ทำให้มาก สมาธิที่ชื่อ
ว่าสรวรรณสุว-ภาวสมตาวิปลยจิตะ นี้ และพึงประกาศแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร ฯ อนึ่ง เขาพึงเจริญ
กษยานติพล ฯ พึงเสพ พึงเจริญ พึงทำให้มากกษยานติ ฯ อนึ่ง พึงเป็นผู้มีความต้องการธรรม
ต้องการธรรม กำหนดธรรม ปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรม ฯ พึงเป็นผู้ประกอบด้วยการบูชา
พระพุทธเจ้า ฯ เขาพึงทำการประกอบยิ่งในสถาน 3 สถาน ฯ 3 อะไรบ้าง ? คือ มุ่งหวัง
พุทธชญาณ เพื่อเป็นใหญ่ด้วยกำลังแห่งบุญ เพื่อความสิ้นกิเลส พึงปลุกกุศลมูล ก็แล ไม่เป็นผู้
มุ่งหวังความสุขและสรรเสริญทางโลก ฯ พึงทำความประกอบยิ่งในสถาน 3 เหล่านี้ ฯ

ทราบว่ลาคับนั้น ในเวลานั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อจะทรงยังชี้แจงประโยชน์นั้น
นั้นแหละแก่จันทรประภาผู้เป็นกุมาร ทรงประกาศปุรวโยคกถานิเทศนี้เอง ด้วยการตรัสคา
ว่า

คู่ก่อนกุมาร เอาเถิด เธอจงฟังสิ่งที่เราประพาศมาตลอดพันกัลป์นั้น เรา
แสวงหาสมาธิอันประณีตนั้นจึงบูชาพระพุทธเจ้าหลายแสนองค์ ฯ (1)

กาลล่วงไปหลายกัลป์เป็นอินดิษฐ์ซึ่ง (เท่ากับ) ทรายที่มีในร้อยเกษตร ได้มี
พระชินเจ้าพระนามว่าคณศวรทรงตรัสตัวอย่างนั้นไว้ ฯ (2)

ภิกษุ 6 หมื่น โกฎิไม่หย่อน ได้เป็นคณะอันสูงสุดของพระชินเจ้าพระองค์นั้น
ทั้งหมดเป็นผู้ไม่มีอาสวะ ลีนกิเลสแล้ว ดำรงมั่นอยู่ในวิโมกข์ 8 เป็นผู้มีธยาน ฯ (3)

ก็ในกาลนั้น ภิกษุทั้งหมดเมื่อนั้นเกษม มีภิกษาหาได้ง่าย ไม่เคลื่อนกล่นมนุษย์
ทั้งหมดอิมเอบด้วยความสุข อยู่ร่วมกับมนุษย์ที่มีสุข ฯ (4)

และภิกษุทั้งหมดประกอบด้วยพลังแห่งบุญ เป็นผู้นำเลื่อมใสและนารัก
ทั้งหมดเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีความรุ่งเรือง มีกายอิมเอบด้วยสุขอันเป็นทิพย์ ฯ (5)

เป็นผู้แก้วกล้า มีวัตรดี มีกิเลสบาง ยินดีด้วยกำลังแห่งกษานติ มีรูปงาม
เหมือนกับเทพบุตรในเมืองเทวดา ถึงพร้อมด้วยคุณคือศีล มีมดี ฯ (6)

และในกาลนั้น ได้มีพระราชผู้เป็นราชโอรส พระนามว่าวรูปุชปสุ
และพระองค์ได้มีพระโอรส 500 ไม่หย่อน มีสมฤติ มีมดี ฯ (7)

และราชโอรสนั้นได้มีอบถวายเป็นอุทาน 6 ล้านแห่ง ซึ่งประดับด้วยดอกไม้
และผลไม้ทั้งหมด แก่พระชินเจ้าผู้ประกอบด้วยพระกรุณาพระองค์นั้น ฯ (8)

มีอุทยานอันวิจิตร แสนแห่ง มีที่จงกรม ที่นอน และที่นั่งพันที่ มีที่จงกรม
และที่นั่งอันประดับด้วยจิวรแสน โกฎิสิ้น ฯ (9)

มีเครื่องบริโภคอันเหมาะแก่ศรมณะ มีจำนวนหลายพันอย่าง ที่ราชโอรส
พระองค์นั้นผู้ทรงเลื่อมใสแล้วทรงน้อมถวายแก่พระสุคตพระองค์นั้น ฯ (10)

พระราชโอรสพระองค์นั้นทรงตั้งอยู่ในศุภกรรมบถ 10 ประการ เป็นผู้อัน
สัตว์แสนนยุตทำไว้เบื้องหน้า ได้ไปเพื่อเฝ้าพระนายก ฯ (11)

ถือเอาดอกไม้เครื่องไล่และรูป ฉัตร ชงแผ่นผ้า ชงชัย และเครื่องดนตรี
ทำการบูชาแก่พระชินเจ้าพระองค์นั้น ทำอัญชลีได้ยืนอยู่ข้างหน้า ฯ (12)

ในกาลนั้น ภิกษุพันรูป เทวดาและมนุษย์ ทั้งยักษ์และอสูร ได้เป็นผู้ยินดี
(คิดกันว่า) พระชินเจ้าจะทรงพยากรณ์การบูชานี้หรือหนอ คีละ พระผู้จอมคน
จักตรัสธรรมอะไร ฯ (13)

พระสวียมภูทรวงทราบจิตอันยอดเยี่ยมซึ่งเป็นอาศัยของราชโอรสนั้น พระองค์ผู้ทรงถึงฝั่งในบทแห่งอิมุคติทั้งหลาย ทรงแสดงสมาธิอันสงบนี้แก่พระราชานั้น ฯ

(14)

แผ่นดินพร้อมทั้งซ้ฎปาได้สิ้น ไหวตราบเท่าที่เสียงได้เปล่งออกจากพระสุคต ในครั้งนั้น (เทวดา) ได้โปรยดอกไม้จากท้องฟ้า และเมื่อดอกปทุมร้อยต้นได้ผุดขึ้นบนภูเข ฯ (15)

พระนายกผู้ศาสดาทรงศึกษาดีแล้วในอรรถและบททั้งหลาย ทรงทราบอาศัยแล้วทรงพยากรณ์ พระผู้จอมคนทรงแสดงสมาธิอันสงบ ท่านทั้งหลายจงฟังอรรถและบทเหล่านี้ในสมาธินั้น ฯ (16)

สิ่งทั้งหมด มี ไม่มี กำหนด ว้าง เหมือนพยับแดด เหมือนมายา เหมือนสายฟ้าและเมฆ เป็นสิ่งว่างเปล่า ทั้งหมด เป็นในราตมะ ไม่มีสัตว์ ไม่มีชีวะ ฯ (17)

ธรรมเป็นศูนย์แต่ต้นเป็นอนาคตะ ไม่มาแล้ว ไม่ตั้งอยู่ พ้นจากสถาน ไม่มีสาระเป็นนิตย์ มีสวภาวะคือมายา ทั้งหมดสะอาด หมดจด เหมือนท้องฟ้า ฯ (18)

ไม่เขียว ไม่เหลือง ไม่ขาว ว้างเปล่าโดยชื่อ มีสวภาวะคือโฆชะ สัจจิต มีสวภาวะคืออจิตตะ ปราศจากการกล่าวโดยประการทั้งปวง จากกรกล่าวเพียงชั่วขณะ ฯ (19)

เมื่อกกล่าว การเจือกันแห่งอักษรย่อมไม่มี เมื่อไม่กล่าว การเจือกันก็ย่อมไม่มี บ้าง อนึ่ง อักษรย่อมเว้นสถานที่แม่หามีได้ การเจือกันแห่งอักษรจะมีแต่ที่ไหนอีก ฯ

(20)

อักษร เป็นสิ่งไม่สิ้น สิ้นไปแล้ว คับแล้ว เมื่อกกล่าวหรือไม่กล่าว อักษรนี้ ท่านกล่าวว่าไม่สิ้นเนื่องนิตย์ ผู้ที่กำหนดรู้ย่อมเป็นผู้ไม่สิ้น ฯ (21)

พระพุทธเจ้าแสนพระองค์ล่วงไปแล้ว กล่าวธรรมแสนบท ธรรมไม่สิ้น และอักษรก็ไม่สิ้น ความเกิดขึ้นพร้อมย่อมไม่สิ้นไปด้วยอักษรนั้น ฯ (22)

พระพุทธเจ้าย่อมรู้ทั่วถึงธรรมที่ไม่สิ้นไปด้วยอักษรใด ย่อมรู้ทั่วถึงธรรมที่ไม่สิ้นไปเนื่องนิตย์ กล่าวพระสูตรแสนบท ย่อมรู้ธรรมที่ไม่สิ้นไปทั้งหมด ฯ (23)

อนึ่ง ย่อมกล่าวทั่วธรรมใดของพระชินเจ้า แต่เขาไม่รู้ธรรมนั้น เพื่อความไม่สิ้นไป ส่วนธรรมเหล่านี้ใดเป็นในราตมะ เขาย่อมกล่าวธรรมเหล่านั้น และไม่สิ้นไป ฯ (24)

เขาผู้รู้แจ้งย่อมกล่าวทั่วเสียงทั้งหมด และจิตไม่ถูกเสียงนำไป เสียงทั้งหมด เป็นเหมือนโฆชะของเสียง ใจไม่ติดด้วยเสียงนั้นเลย ฯ (25)

ธรรมนั้นพรรณนาด้วยเสียงใด เสียงนั้นทั้งหมดดับไปแล้วในขณะนั้น
ลักษณะของเสียงนั้นเป็นเช่นไร ธรรมทั้งหมดนี้ถึงลักษณะนั้น ๆ (26)

ธรรมทั้งหมดนี้ ไม่มีลักษณะ มีลักษณะพิเศษ ทั้งหมดไม่มีลักษณะ บริสุทธิ์
ทางลักษณะ สว่าง สะอาด หรือส่องสว่างเนื่องนิคย์ โดยย่อธรรมเหล่านั้นไม่ถึงการนับ
ฯ (27)

ทุกอย่างเป็นสิ่งปรุงแต่งและไม่ปรุงแต่ง สว่างแล้ว ไม่มีข้อกำหนดสำหรับ
ฤทธิเหล่านั้น ถึงความไม่ปรุงแต่งในคติทั้งหมด สว่างจากการถึงความเห็นในกาล
ทุกเมื่อเทียว ฯ (28)

ไม่รักษา ไม่ประทุษร้าย ไม่หลงเนื่องนิคย์ จิตตั้งมั่นเป็นสภาวะของสิ่งนั้น
ผู้ซึ่งรู้ธรรมอันเช่นนี้นั้นมีสมาธิพละ มีกำลัง ฯ (29)

ล่วงเสียงสะท้อนใดในศิลา ถ้า เขา ที่กัณดาร และแม่น้ำทั้งหลาย ฟังรู้แจ้งสิ่ง
ทั้งหมดที่ปรุงแต่งเหล่านั้นอย่างนั้น โลกทั้งหมดเสมอด้วยมายาและพยัคฆะ ฯ (30)

กำลังแห่งปรัชญา เป็นคุณของผู้ถึงธรรมทั้งหลาย อภิชญาของฤทธิทั้งหลาย
ย่อมมีด้วยกำลังแห่งชญาณ กล่าววาจาอันฉลาดในอุบาย ในที่ซึ่งประกาศสมาธิ
อันสงบ ฯ (31)

สิ่งที่สักว่ากำหนดเรียกว่ากำหนดแล้ว เมื่อระลึกถึงย่อมไม่ได้ที่สุด โกลุฑ์ที่ไม่มี
ลักษณะใดได้มีมาก่อน อันเป็นอนาคต โดยความเป็นปัจจุ ฯ (32)

กรรมย่อมเป็นไปด้วยกริยา สิ่งเลวย่อมตั้งขึ้นด้วยความสุดโต่ง ธรรมสังค
โดยปรกติในกาลทุกเมื่อ เธอทั้งหลายจงรู้จักสิ่งทุกอย่างเป็นศูนย์ เป็นโนราตมะ ฯ (33)

ความเป็นไปแห่งธรรมอันพระชินเจ้าตรัสแล้ว เธอทั้งหลายจงเห็นสิ่งที่ไม่
ปรุงแต่งและสิ่งที่ปรุงแต่งแล้วอย่างนั้น อาตมะ หรือ นระ ย่อมไม่มีในที่นี้ ลักษณะ
ของโลกทั้งหมดมีเท่านี้ ฯ (34)

กรรมที่ดำและไม่งามย่อมไม่พินาศ อนึ่ง ทำอาตมะแล้วพึงรู้กรรม ความเจือ
กันแห่งผลกรรมอีกย่อมไม่มี อนึ่ง ย่อมไม่เสวยสิ่งที่ไม่มีเหตุ ฯ (35)

ภพทั้งหมดเป็นเท็จ และอยู่ในอำนาจ ว่าง เปล่า และเสมอด้วยฟองน้ำ
ว่าง เสมอด้วยมายาและพยัคฆะในกาลทุกเมื่อ ก็ภพเหล่านั้นที่แสดงแล้วกล่าวแล้ว
เป็นสิ่งสังค ฯ (36)

เมื่อรู้แจ้งอย่างนี้ ความคิดย่อมไม่มี เป็นผู้มีศีล มีจิตไม่อาศัย บางคนไม่ดำริ
ด้วยกำลังแห่งชานติ เมื่อประพฤตอย่างนี้ย่อมเป็นผู้ตั้งมั่น ฯ (37)

พระราชานักรู้แจ้งธรรมมีประมาณเท่าไร พระชินเจ้าพระองค์นั้นทรงแสดงธรรมมีประมาณเท่านั้น พระราชาทรงศัพทธรรมนี้ของพระชินเจ้า ทรงพร้อมทั้งบริวาร ทรงสมาทานข้อศึกษา ฯ (38)

ราชโอรสทรงศัพทสมาธินี้ ทรงมีใจเป็นของคน บันเทิงแล้ว กล่าววาจาว่าสมาธินั้นพระองค์ตรัสไว้ดีแล้วอย่างดี ข้าพระองค์นั้นขอถึง (ตามที่) พระองค์ประพฤติ ฯ (39)

อนึ่ง สัตว์มีลมปราณ 8 หมื่น ในที่นั้น ได้ฟังสวภาวะแห่งธรรมอันประณีตนี้ นิเรศอันเป็นปรมัตถ์นี้มีจริง สัตว์เหล่านั้นได้กษานตอันไม่อุบัติ ฯ (40)

ความเกิดขึ้น ความดับแห่งระยอมไม่มี ธรรมเหล่านี้สังคแล้วในกาลทุกเมื่ออย่างนั้น เมื่อรู้แจ้งอย่างนี้ ความเลื่อมยอมไม่มี พระราชาได้กษานตอันไม่อุบัติแล้ว ฯ (41)

พระราชาทรงละราชสมบัติในกาลทุกเมื่อ บวชแล้วในศาสนาของพระชินเจ้า พระองค์นั้น โอรสของพระราชามเห็เหล่านั้นบวชตามแล้ว ทั้งหมดมีจำนวน 500 พระองค์ถ้วน ฯ (42)

ในกาลที่พระราชาร้อมทั้งพระโอรสผนวชแล้ว สัตว์หลายพันอันจำนวนมากก็บวชแล้ว ในที่ใกล้ของพระสุคต แสงหาธรรมของพระชินเจ้าพระองค์นั้น ฯ (43)

พระชินเจ้าพระองค์นั้นทรงประกาศธรรมตลอด 2 พันปีถ้วน พระราชาร้อมทั้งพระโอรส ทรงประพฤติธรรมตลอด 2 พันปีถ้วน ฯ (44)

ลำดับนั้น โดยสมัยอื่นอีก พระชินเจ้าเมื่อนั้นได้ทรงปรินิพพานแล้ว ผู้ที่เป็นศราวกของพระชินเจ้าแม่ล่วงไปแล้ว และธรรมเมื่อนั้นได้มีเล็กน้อย ฯ (45)

อนึ่ง ได้มีโอรสของพระราชารองค์นั้น เป็นผู้มัญญ มีศรัทธาเลื่อมใสในกาลทุกเมื่อ อนึ่ง ภิกษุผู้เข้าถึงตระกูลของพระโอรสนั้นได้มีแล้ว ภิกษุนั้นแสดงสมาธิอันสงบนี้ ฯ (46)

ภิกษุนั้นเป็นผู้ไม่กระด้างและเป็นผู้อ่อนหวาน อันสัตว์แสนหนึ่งสักการะแล้ว เทวดาร้อยโกฏิติดตามแล้ว เข้าไปสู่ตระกูลกล่าวพรรณนา ฯ (47)

ท่านเป็นผู้มีสมฤติ มีมดี และมีคติ มีพรตดี กล่าวหาญ และมีศีล มีเสียงดี ไม่หยาบคาย และมีวาจาอ่อนหวาน อยู่ในอำนาจแห่งชฌานในธาตุทั้งหลาย ถึงความประเสริฐ ฯ (48)

อนึ่ง ภิกษุนั้นเป็นผู้ได้จิวรร้อยโกฏิ มีนามว่ายศประภา อนึ่ง ภิกษุพันรูปไม่อดกลั้นกำลังแห่งบุญของเธอได้ จึงทำความริษยาให้เกิดขึ้นในกาลนั้น ฯ (49)

ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยกำลังแห่งบุญ กำลังแห่งรูป กำลังแห่งชฎาน กำลังแห่งฤทธิ กำลังแห่งศีล กำลังแห่งสมาธิ และกำลังแห่งธรรม ฯ (50)

อนึ่ง เป็นผู้มีใจยินดีแล้ว เป็นที่รักของชน คือ ภิกษุ อุบาสก และภิกษุณีทั้งหลาย เป็นที่เลื่อมใสและบูชาสำหรับสัตว์ผู้เลื่อมใสในศาสนาของพระชินเจ้า ฯ (51)

อนึ่ง โอรสของพระราชอาพระองค์นั้นเป็นผู้มีบุญ มีศรัทธา เลื่อมใสในกาลทุกเมื่อ พระราชโอรสนั้นรู้ว่าภิกษุจำนวนมากมีใจประทุษร้ายแล้วจึงให้ทำการรักษาแก่อาจารย์ ฯ (52)

ภิกษุผู้อันสัตว์ห้าแสนแควดล้อมแล้วในกาลทุกเมื่อ กล่าวกำหนดที่สุดแห่งจริยาอันมีจริง ฯ (53)

ท่านกล่าวธรรมแก่บริษัท ธรรมเหล่านี้เป็นศูนย์ ในราตมะ ไม่มีชิวะ ชนผู้มีความต้องการ ตั้งลงในตน จึงไม่ชอบใจคำที่ภิกษุกล่าว ฯ (54)

ภิกษุผู้ยอมไม่ชอบใจใจธรรมอันเป็นศูนย์ อันสงบ ถือเอาศีลตราลุกขึ้นแล้ว (กล่าวว่) ภิกษุนั้นกล่าวสิ่งมิใช่ธรรม การฆ่าภิกษุนั้นจักเป็นบุญ ฯ (55)

อนึ่ง ภิกษุเห็นศีลตราแล้วยอมไม่กลัว ระลึกถึงธรรมอันเป็นศูนย์อยู่ สัตว์นระ ไม่มี ธรรมที่กล่าวแล้วเหล่านี้เสมอด้วยฝา (เรือน) ฯ (56)

ภิกษุนั้นทำอัญชลี กล่าววาจาอันอบน้อมพระชินเจ้าทั้งหลาย ธรรมที่เป็นศูนย์เหล่านี้มิโดยคำสัตย์ใด ศีลตราเหล่านี้ยอมเป็นดอกมณฑารพ ฯ (57)

สิ่งที่ลึกกว่ากล่าวแล้วของพระมุนีผู้ประกอบด้วยศีลและพรต ไม่มีการกล่าวโดยประการอื่น แผ่นดินพร้อมทั้งัญญาสัน ไทวแล้ว ศีลตราเหล่านั้นกลายเป็นดอกมณฑารพ ฯ (58)

ในกาลนั้น ภิกษุผู้มีความโลภถือเอาศีลตราแล้ว ได้มีสตรีระเก้อ ไม่สามารถเข้าไปหาได้ เป็นผู้สะดุ้งเกิดอัจจรรยโงมมาก ฯ (59)

ชนผู้ชอบใจในธรรมที่เป็นศูนย์ตา สงบ เป็นผู้ศรัทธา เลื่อมใสในพระผู้จอมมุนีอีก ทำอาการหุหุตั้งพัน แสดงให้ภิกษุเห็นโทษตั้งร้อย ฯ (60)

ภิกษุนั้นทำไมตรีให้เกิดในภิกษุเหล่านั้น กล่าวต่อหน้าชนทั้งหมดว่า สัตว์เหล่าใดทำความมุ่งร้ายในเรา เมื่อพวกเขาทำแล้ว เราจะบำเพ็ญโพธิหามิได้ ฯ (61)

อนึ่ง ท่านมีพรรษา 80 ไม่หย่อน กล่าวศูนย์ตา อันเป็นคุณธรรมของพระชินเจ้าทั้งหลาย ภิกษุพันรูปได้เป็นข้าศึก ซึ่งพระราชโอรสทรงห้ามไว้ ฯ (62)

ในกาลนั้น แม่พระราชโอรสนั้นถูกดูแลแล้ว และภิกษุของท่านได้มีจำนวนน้อย เมื่อได้ฟังวาจาที่ไม่น่าปรารถนาในกาลนั้น จะเคลื่อนจากกำลังแห่งกษานติในกาลบางคราวก็หาไม่ ฯ (63)

อนึ่ง โดยสมัยอื่นอีก ภิกษุนั้นทำประโยชน์ใหญ่แก่สัตว์หลายร้อย เมื่อระลึกถึงศีลความไม่กระด้าง จึงกล่าววาจาแก่บุญมตติในกาลนั้น ฯ (64)

ราชโอรสบุญมตตินั้นทรงทำความเคารพอันสง่าในที่นั้น ได้กล่าวกับภิกษุในกาลนั้นว่า ใครๆ อย่าได้ทำความไม่ชอบใจอะไรๆ ในใจแก่อาจารย์ของเราเลย ฯ (65)

ภิกษุนั้นได้กราบทูลว่า ข้าแต่ราชกุมาร พระองค์จงทรงสดับพระพุทธเจ้าทรงประกอบด้วยกำลังแห่งกษานติ เมตาอันสง่าอันมีในภายในเหล่านี้ย่อมมีแก่สัตว์ผู้กล่าววาจาอันไม่น่าปรารถนาแก่เรา ฯ (66)

ผู้ที่ให้พระราชชาติได้เสวกษานติในภพก่อนตลอดแสนกัลป์ นั่นคือเราได้เป็นภิกษุศพระภา ผู้ศากยมุณีพระภาคเจ้า กล่าววาจาแล้ว ฯ (67)

ภิกษุศพระภาที่ผู้ใดรักษาแล้ว ผู้นั้นคือราชโอรสพระนามว่าบุญมตติในกาลนั้น เขาเป็นผู้อันเราพยากรณ์ว่าเป็นพระพุทธเจ้าไม่ตรกะ สิ้นพันชาติ ฯ (68)

พระศาสดาอันผู้เป็นใหญ่แห่งคณะอันผู้ใดบูชาแล้ว และวิหารอันประเสริฐอันผู้ใดให้สร้างแล้ว ผู้นั้นเป็นผู้มีพระนามว่าวรูปยุสในกาลก่อนได้เป็นพระผู้จอมมุณีพระนามว่าปทุมุตระ ฯ (69)

เราได้ทรงจำกรรมของพระชินเจ้าทั้งหลายไว้ตลอดกัลป์เป็นอันมากไม่มีที่สิ้นสุด มีกำลังแห่งกษานติอันให้ฟังขึ้นในกาลก่อน คู่ก่อนกุมาร เธอจงฟัง จงศึกษาตามเรา ฯ (70)

และจักมีความสำเร็จอย่างนี้ในกาลอันมีในภายหลังซึ่งเป็นกาลที่พระสัมพุทธเจ้าเลื่อนหายไป ภิกษุเหล่านั้นผู้มีความคิดแบบเดียรถี คัดค้านธรรมอันสงบของเราแล้ว ฯ (71)

เป็นผู้โน้มขึ้น ฟุ้งขึ้น ประทุษร้ายแล้ว ทะนงตน มีสหายชั่ว โลกในโกชนะ ยินดีในจิวรและบาตร โลกในถาด อาศัยลาภ ภิกษุเหล่านั้นคัดค้านธรรม ฯ (72)

ไม่รู้คุณที่คนอื่นทำแล้ว มีใจประทุษร้ายและเสียแล้วในตระกูลแล้ว ในตระกูลยากจนทั้งหลาย บวชแล้วในศาสนานี้ของเรา ภิกษุแม่เหล่านั้นคัดค้านธรรมอันสงบแล้ว ฯ (73)

สัตว์ทั้งหลาย อันความหลงแห่งมารทำให้หลงแล้ว ไปตามอำนาจคะ
ข้ามลงแล้ว ทั้งเป็นคนพาลหลงไปด้วยอำนาจแห่งโมหะ ย่อมไม่ยินดีในธรรมอันเป็น
ศูนยตาอันสงบ ฯ (74)

อนึ่ง ภิกษุ ภิกษุณี พร้อมทั้งคฤหบดี ยึดติดแล้ว ลุ่มหลงด้วยความคิดชั่ว เป็นผู้
ไปตามอำนาจในกิเลสเหล่านั้นในกาลทุกเมื่อ ถัดค่านแล้วแม้โพธิ์ในกาลอันมี
ในภายหลัง ฯ (75)

ดูก่อนกุมาร เธอจงฟังวาจาของเรา ภิกษุอยู่แล้วในตระกูลในป่าเนื่องนิตย
ยินดีในศูนยตาอันสงบ ทรงจำธรรมนี้ของพระชินเจ้าทั้งหลาย ฯ (76)

ภิกษุเหล่านั้นบวชแล้วในศาสนาของเรา ประพฤติอุปสมบทอุโบสถกรรม
ปล่อยแล้วซึ่งกอนี้ ไม่อาจแล้ว ไม่ประทุษร้ายแล้ว จักทรงจำสมาธินี้ ฯ (77)

ละแล้วซึ่งกายซึ่งชีวิตไม่ใส่ใจ ภาวนาศูนยตาอันสงบดี มีใจประกอบความ
เพียรแล้ว เจริญภาวนา เป็นเหมือนเนื้ออยู่ในป่าในกาลทุกเมื่อ ฯ (78)

เธอทั้งหลายจงทำการบูชาพระชินเจ้าทั้งหลายเนื่องนิตยด้วยฉัตร ธงชัย
พวงมาลัยและวิหาร จงบูชาเจดีย์ จักได้สมาธินี้โดยพลัน ฯ (79)

จงให้สร้างสถูปของพระสุคตอันประดับด้วยทอง ทาด้วยเงิน มีรูปเปรียบที่ต้ง
ไว้ดี วิจิตรด้วยรัตนะ ทำจิตอันตั้งลงในโพธิ์ให้เกิด ฯ (80)

การบูชาอันประณีตใน โลก อันเป็นทิพย์ เป็นของมนุษย์ นารีนรมย์ มีอยู่เท่าใด
เธอจงแสวงหาการบูชาเท่านั้นมาบูชาพระพุทธเจ้า ทำปฎิญาตั้งลงในโพธิ์ ฯ (81)

เธอทั้งหลายจงเห็นพระผู้จอมคนทั้งหมดโดยธรรมดา ที่มีอยู่ในทิศทั้งสิบ
ของโลก จักเห็นความนิพพานของพระชินเจ้าทั้งหมด พระพุทธเจ้าทรงสถิตอยู่
ต่อหน้าโดยธรรมดา ฯ (82)

เธอทั้งหลายจงน้อมไปในการสละในทุกคน เป็นผู้อยู่ในศีลวิสุทธิ มีจิตมั่นคง
ยินดีในกษานติ และประกอบด้วยไมตรีในกาลทุกเมื่อ เธอทั้งหลายทั้งหมดจะรู้ทั่วถึง
ธรรมอันเป็นศูนย ฯ (83)

เธอทั้งหลายจงยังความเพียรให้เกิด ไม่ย่อท้อ ไม่ทอดยอ ยินดีในชยาน
และยินดีในความสังค จงรู้ทั่วถึงปรัชญา ปรัชญาวิสุทธิ จักเป็นผู้ก่อบรรด้วยกรุณา
โดยกาลไม่นาน ฯ (84)

เธอทั้งหลายผู้ก่อบรรด้วยอสุภะจงทำราคะให้สงบ จงข่มโทสะด้วยพลังแห่ง
กษานติ จงข่มโมหะด้วยพลังแห่งปรัชญา จะถึงโพธิ์ที่พระชินเจ้าทั้งหลาย
ทรงสรรเสริญแล้ว ฯ (85)

จงแยกแยะกายเหมือนฟองน้ำ มีทุกข์เป็นสาระ มีกลิ่นเหม็น เธอทั้งหลายจงรู้
ทั่วถึงสกันธอันว่างทั้งหมด จักได้ชญาณอันยอดเยี่ยมโดยพลัน ฯ (86)

เธอทั้งหลายอย่าถือความเห็นอันชั่วเลย ว่า นี้อาตมะ บุรุษหรือชีวะ
เธอทั้งหลายจงรู้ทั่วถึงธรรมอันเป็นศูนย์ จักได้สัมผัสโศทธิอันยอดเยี่ยมโดยพลัน ฯ (87)

เธอทั้งหลายผู้มั่นคงแล้ว อย่าทำลายในกาลไหนๆ ได้บิณฑบาตแล้วอย่า
เคี้ยวหรือถูกเขานินทาสรรเสริญแล้วอย่าหวั่นไหว จงเป็นผู้ไม่หวั่นเสมอด้วยภูเขา ฯ
(88)

เธอทั้งหลายผู้เกิดความเคารพแล้วจงแสวงหาธรรม และได้สดับแล้ว จงเป็น
ผู้มีธรรมนั้นเป็นเบื้องหน้าแม้ในกาลนั้น ดำรงอยู่ใน โจรของพระชินเจ้าทั้งหมด
ทั้งหลาย จักไปสู่สุขาวดีเกษตรโดยพลัน ฯ (89)

มีจิตเสมอในสัตว์โลกทั้งหมด อย่าทำจิตว่าไม่รักว่ารัก และอย่าแสวงหาลาภ
หรือยศ จักเป็นพระพุทธรเจ้าผู้จอมมุณีโดยพลัน ฯ (90)

อนึ่ง เธอทั้งหลายจงกล่าวพุทธคุณเนื่องนิศย์ ด้วยคุณที่มีจริง ด้วยนิรุกติบท
ทั้งหลาย ซึ่งสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ได้ฟังคุณใดแล้วเลื่อมใส ทำความขี้มเข้มนให้เกิด
ในพุทธคุณทั้งหลาย ฯ (91)

อนึ่ง เป็นผู้มีความเคารพในอาจารย์ทั้งหลายเนื่องนิศย์ ในมารดา บิดา ทั้งใน
สัตว์โลกทั้งหมด อย่าอยู่ในอำนาจของมานะอีก จักได้ลักษณะ 32 ประการ ฯ (92)

ละความคลุกคลีด้วยหมู่มนุษย์ไม่เหลือ จงเป็นผู้ยินดีในความสงัดเนื่องนิศย์ เป็นผู้
กล้าหาญ งดงานเนื่องนิศย์ สงบแล้ว ทำประโยชน์ตน และประโยชน์สัตว์อื่น ฯ (93)

เสพไมตรีและทั้งกรุณา จงยินดีในมูทิตาและอุเบกขาในกาลทุกเมื่อ จงเห็น
คำปราศรัยของพระศาสดาเนื่องนิศย์ จักเป็นผู้ทำประโยชน์แก่โลกโดยพลัน ฯ (94)

เธอทั้งหลายอย่าได้คบมิตรชั่วเลย จงคบมิตรซึ่งมีสง่า ผู้ซึ่งชอบใจสุนยดา
อันสงบ ผู้ซึ่งได้สัมผัสโศทธิอันยอดเยี่ยม ฯ (95)

เธอทั้งหลายอย่าศึกษาศราวภูมิเลย และอย่ายินดีในจரியานัน อย่าปล่อยจิต
ให้ว่างในพุทธคุณทั้งหลาย ฯ (คือระลึกถึงพุทธคุณอยู่เสมอ) จักเป็นพระพุทธรเจ้าผู้จอม
ชินเจ้าโดยพลัน ฯ (96)

เธอทั้งหลายจงพูดเสียงอันจริง บริสุทธิ์ อย่าพูดเท็จและอย่าต่อเสียด และจง
กล่าวคำอันเป็นที่รักอ่อนหวานเนื่องนิศย์ จักได้วาจาของผู้เป็นอาจารย์ของโลก ฯ (97)

เธอทั้งหลายจงเป็นผู้ไม่มีความต้องการในกายในชีวิต อย่ายกตนข่มผู้อื่น
เมื่อเปล่งคุณของตน จงเป็นผู้วางเฉยในจரியานัน ฯ (98)

เธอทั้งหลายจงเป็นผู้ยินดีในศูนยวิโมกข์ในกาลทุกเมื่อ อย่าทำปณิธานในคติ
ทั้งหลาย จงเว้นนิมิตทั้งหมดไม่เหลือ จงเป็นผู้อยู่โดยไม่มีนิมิตในกาลทุกเมื่อ ฯ (99)

เธอทั้งหลายจงเว้นที่สุดตลอดกาลทุกเมื่อ อย่าเป็นผู้ดำรงอยู่ในความเห็นที่
เที่ยงและความเห็นที่ขาดศูนย จงตรัสรู้ความเป็นสิ่งอาศัยกันทั้งหมดในกาลทุกเมื่อ
จักเป็นเช่นกับที่พระศาสดาเป็น ฯ (100)

ละความยินดีในกามทั้งหลาย ละมลทินอันเป็นลุ่มแห่งโทสะ ละความมิดคือ
โมหะทั้งหมด จงเป็นนรสิงห์ผู้ยินดีในความสงบ ฯ (101)

เธอทั้งหลายจงเห็นความเที่ยงไม่เที่ยง เป็นนิตย จงพ้นจากสุขทุกข์ที่มีทั้งหมด
เจริญอสุภะในสุภะทั้งหลาย และอนาตมะในอาตมะทั้งหลาย พึงเป็นพระผู้จอมคน ฯ
(102)

พระธรรมอันพระชินเจ้าผู้ทำแสงสว่างแก่โลกทรงนำไปแล้วโดยแยกคาย
กำจัดมารและพละมารแล้วบรรลุโพธิอันยอดเยี่ยมอันมีสง่า ฯ (103)

คุณเหล่านี้ที่เรากล่าวมีประมาณเท่าใด ร้อยแห่งโทษที่เราประกาศแล้วใด
จงละโทษ ศึกษาในคุณทั้งหลาย เธอจักเป็นพระพุทธเจ้าในโลกนี้ในกาลนั้นนะกุมาร ฯ
(104)

ปวิรรตที่ 37 ชื่อว่าศปรภาปวิรรต ในศรีสมาธิราช
จบแล้ว ด้วยประการฉะนี้ ฯ (37)

ปวิรรตที่ 38 กายวางมนะสังวรปวิรรต
(ว่าด้วยความสำรวมกาย วาจา ใจ)

ดูก่อนกุมาร เพราะเหตุนี้ในบัดนี้ เธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเป็นผู้สำรวมด้วยการ
สำรวมกาย ฯ ดูก่อนกุมาร ในข้อนี้การสำรวมกายเป็นไหน ? พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ถึงพร้อม
ด้วยการสำรวมกายใด จะได้รับความรู้อันไม่ติดขัดในธรรมทั้งหมด ดูก่อนกุมาร นี้เรียกว่า
ความสำรวมกาย ฯ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ถึงพร้อมด้วยความสำรวมกายใดจะได้รับลักษณะ
แห่งมหาบุรุษ 32 ประการ นี้เรียกว่า ความสำรวมกาย ฯ

มหาสัตว์จะได้รับตถาคตพล 10 ไวสารัตถะ 4 พุทธธรรม 18 แผนก ด้วยการสำรวม
กายใด นี้เรียกว่า การสำรวมกาย ฯ มหาสัตว์จะได้รับวิโมกข์มุข 3 ด้วยการสำรวมกายใด ฯ
3 อะไรบ้าง ? คือ ศูนยตวิโมกข์ อนิมิตตวิโมกข์ อปรณิหิตวิโมกข์ ฯ วิโมกข์มุข 3 อย่างนี้
นี้เรียกว่า ความสำรวมกาย ฯ มหาสัตว์ จะได้รับพรหมวิหาร 4 ด้วยการสำรวมกายใด ฯ
4 อะไรบ้าง ? คือ ไมตรี กรุณา มุทิตา อุเบกขา พรหมวิหาร 4 เหล่านี้ นี้เรียกว่า การสำรวมกาย ฯ

มหาสัตว์จะได้รับโพธิปักขธรรม 37 ด้วยการสำรวมกายใด ๆ 37 อะไรบ้าง คือ สมถุตยูปัสถาน 4 ๆ สัมยักปรหณ 4 ๆ กุทธีบาท 4 ๆ อินทริย์ 5 ๆ พล 5 ๆ โพธิยงคะ 7 ๆ มรรคมืองค์ 8 ๆ ย่อมได้รับโพธิปักขธรรม 37 เหล่านี้ ๆ นี้เรียกว่า ความสำรวมกาย ๆ มหาสัตว์จะได้รับมหากรุณาวิหาร ๆ จะได้รับมโหเบกษาวิหาร ทั้งจะได้รับวิตรรกอันเกษม ๆ จะได้รับธรรมอันวิเวก ด้วยความสำรวมกายใด ๆ นี้เรียกว่า ความสำรวมกาย ๆ

ลูก่อนกุมาร ข้ออื่นยังมีอยู่อีก พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ถึงพร้อมด้วยความสำรวมกายใด จะเป็นผู้เว้นจากปรณาติบาต ๆ จากอทตาทาน จากอพรหมจรรย์ จากอมฤชวาท จากปีศุนวจนะ จากปุรุชวจนะ จากสกินนปรลาปะ จากอภิชยา จากพยาบาท จะเป็นผู้เว้นจากมิถยาทฤษฎี จะเป็นผู้เว้นจากการโกงด้วยตาชั่ง จากการโกงด้วยเครื่องวัด จากการโกงด้วยถาด จากการตัดจงจำ ช่มเหง รังแก ทำลาย ลบหลู่ ลบล้าง ๆ ไม่เป็นผู้มีมือโลเล ไม่เป็นผู้มีเท้าโลเล เป็นผู้สำรวมมือและเท้า ๆ ละความประพฤติชั่วทางกายวาจาและใจทั้งหมด ถอนมูลแล้ว ๆ ลูก่อนกุมาร นี้เรียกว่า ความสำรวมกาย ๆ ลูก่อนกุมาร เธอพึงทราบความสำรวมกายนั้นอย่างนี้ โดยปริยายแม่นี่ ๆ

ลูก่อนกุมาร เรื่องเคยมีมาแล้ว ในอดีตกาล ในกัลป์อันนับไม่ได้ นับไม่ได้ยิ่งกว่าไพบุลย์ ไม่มีประมาณ ไม่พินิจคิด ไม่มีปริมาณ ๆ โดยกาลนั้น โดยสมัยนั้น พระตถาคตอรหันตสัมมยสัมพุทธเจ้าพระนามว่าชญาณประภาส ทรงอุบัติในโลก ทรงถึงพร้อมด้วยวิทยาและจรณะ เป็นพระสุคต ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถิศึกษาอย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า ผู้มีพระภาค ๆ ลูก่อนกุมาร ทราบอีกว่า โดยกาลนั้น โดยสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคตถาคตอรหันตสัมมยสัมพุทธเจ้าพระนามว่าชญาณประภาสพระองค์นั้น ทรงมีอายุประมาณ 60 โภกฏี หมุศรวาการหันต์ได้มี 60 โภกฏี ๆ อนึ่ง พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ ผู้ยึดถือพระสัทธรรม มีจำนวนไม่มีประมาณ ๆ

ลูก่อนกุมาร ก็โดยกาลนั้น โดยสมัยนั้น ได้มีพระราชาพระนามว่าวิเศษจินตี ๆ ทราบว่าลำดับนั้น พระราชาพระนามว่าวิเศษจินตี ได้เข้าไปเฝ้าพระตถาคตพร้อมกับสัตว์ 80 โภกฏี ๆ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ได้น้อมไหว้พระบาททั้งสองของพระตถาคตนั้นด้วยพระเศียร กระทำประทักษิณพระผู้มีพระภาคเจ้า 3 รอบ นั่งอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง ๆ อนึ่ง พระราชาพระนามว่าวิเศษจินตีผู้ประทับนั่ง ณ ส่วนสุดข้างหนึ่ง นั่งใกล้พระตถาคตนั้น ๆ ลูก่อนกุมาร ทราบว่าลำดับนั้น พระตถาคตอรหันตสัมมยสัมพุทธเจ้าพระนามว่าชญาณประภาส ทรงทราบอรรถาภัยของพระเจ้าวิเศษจินตีพร้อมทั้งบริวาร ทรงแสดงการเข้าไปสู่मुखแห่งสมาธิด้วยความสำรวมกายนี้ จากธรรมบรรยายนี้ ด้วยการตรัสคาถาว่า

ท้องฟ้ามีอากาศในระหว่าง หมดจด บริสุทธิ์เกินส่วน ส่องสว่างโดยปกติ
 ฉนั้นใด ความสำรวมกายนี้ก็ฉนั้นนั้น บริสุทธิ์ ใครๆ ไม่สามารถแสดงได้ด้วยเสียงกล่าว ฯ

(1)

ความสำรวมกายนี้ สัจด์ ว่าง ลักษณะแห่งกายทั้งสองเหล่านั้นก็เป็นเช่นนั้น
 สิ่งเหล่านั้นไม่มีลักษณะเหมือนอากาศอันมีในระหว่าง ความสำรวมกายอันมีลักษณะ
 เช่นนั้น ใครๆ ไม่อาจแสดง ฯ (2)

ผู้ใดรู้ลักษณะอันสำรวมนั้นเอง ความไม่สำรวมไม่เกิดแก่เขาเลย อนึ่ง
 ชนเหล่าใดไม่ประพฤติ โจรในคนเหล่านั้นจะมีจากที่ไหน ความเกิดขึ้นย่อมไม่มี
 แก่ผู้ไม่มีอาสวะ ฯ (3)

ผู้สพกามทั้งหลาย ใครๆ ละตัณหาแล้วในรูป ในโภคะทั้งหลาย ไม่อาจ
 แสดงได้ ผู้ไม่รู้จักโทษในภพทั้งหลาย ไม่สามารถรู้ความสำรวมกายนี้ ฯ (4)

ผู้ใดรู้ทั่วถึงความสำรวมอันไม่มีอาสวะ ความเกิดขึ้นย่อมไม่มีแก่เขาเลย
 อรหันตธรรมเหล่านี้มีอย่างนี้เป็นรูป อันเดียรถิไม่ง่ายที่จะรู้ ฯ (5)

ชนเหล่าใดมีใจอาบด้วยไตรธาตุทั้งหมด ไม่ให้ความสัมผัสในกามโภคะ
 ทั้งหลายเกิดขึ้น ผู้มีความต้องการด้วยราชสมบัติและด้วยโภคะ เหล่านี้จักรู้
 ความสำรวมกายอันเช่นนี้ ฯ (6)

ประโยชน์นี้เรียกว่าความสำรวมกาย อนึ่ง ประโยชน์ใครๆ ไม่สามารถแสดง
 ด้วยศัพท์ ผู้ใดเป็นธรรมเนตรี รู้ความสำรวมกายอันเช่นนี้ ผู้นั้นเป็นผู้ดำรงมั่นอยู่
 ในความสำรวมนั้น ฯ (7)

ประโยชน์อันเราแสดงไว้แก่ผู้ประกอบในประโยชน์ ชนผู้มีปัญญาเห็น
 ประจักษ์ มีผู้นำประโยชน์เป็นเบื้องหน้า ชนเหล่าใดประกอบประโยชน์เว้นสิ่งมิใช่
 ประโยชน์ ชนเหล่านั้นดำรงมั่นอยู่ในความสำรวมนั้นอย่างต่อเนื่อง ฯ (8)

ก็ ประโยชน์ใดที่พระชินเจ้าประกาศแล้วในศาสนา ประโยชน์จะมีแก่ผู้รู้แจ้ง
 ได้อย่างไร ผู้ใดเป็นผู้นำประโยชน์ไป ย่อมรู้สวภาวะ ผู้นั้นท่านเรียกว่า ผู้ดำรงมั่นอยู่
 ในความสำรวมกาย ฯ (9)

สิ่งที่ไม่ใช่ชนิดอันผู้ใดรู้แจ้งแล้ว โดยเป็นในราตมยะ โดยเป็นสุนยะ
 หรือโดยความว่าง ความไม่สำรวมย่อมไม่มีแก่เขาเลย จริงอย่างนั้น เขาศึกษา
 เพื่อกำหนดสิ่งที่มีจริง ฯ (10)

ผู้ใดรู้จักว่า เป็นภาวะ ว่า ไม่เป็นภาวะ เขาย่อมไม่ติดขัดในภาวะทั้งหมด
 ผู้ใดไม่ติดขัดในภาวะทั้งหมด เขาย่อมสัมผัสสมาธิอันไม่ใช่นิมิต ฯ (11)

นิราत्मธรรม ความว่างแห่งสภาวะ อันมีแสงสว่างโดยปกติ ในศาสนานี้
อันผู้ใคร่แจ้งแล้ว ความไม่สำรวมย่อมน้อมไม่มีแก่เขาเลย จริงอย่างนั้น เขาศึกษา
เพื่อกำหนดสิ่งที่มี ฯ (12)

ผู้ใคร่รู้สัณธ์ 5 โดยความว่าง เพราะรู้ในราत्मะมีสภาวะเป็นศูนย์
ความไม่สำรวมย่อมน้อมไม่มีแก่เขาผู้ประพฤติกกรรมทางกาย ฯ (13)

เมื่อการยึดถือนิมิตไม่สำรวมแล้ว ผู้ใดดำรงอยู่ในความรู้พร้อมอาत्मะในกาล
ทุกเมื่อ ราคะย่อมกำเริบแก่สัตว์เกิดผู้มีอาสวะในรูปทั้งหลาย ผู้ไม่สำรวมแล้ว ฯ (14)

ผู้ใดเป็นผู้ศึกษาโกฏฐิที่มีจริง ถึงคติแห่งศูนย์ตา กล้าหาญ ราคะไม่กำเริบ
ในชนเหล่านั้นอีกเลย เป็นเหตุที่ผู้ไม่สำรวมเว้นทุกคติ ฯ (15)

ใครๆ ไม่สามารถให้ห้วนไหว เหมือนเขาสุเมรุ ไม่สั้นไหว เป็นใหญ่กว่าเขา
ทั้งปวง ผู้รู้แจ้งอันเขาศึกษาในนัยที่มีจริงอย่างนั้น เขาไม่ห้วนไหวแม้ด้วยรูปอันเป็น
ทิพย์ ฯ (16)

ท้องฟ้าไม่สามารถขีดเขียนด้วยสี ใครๆ ไม่สามารถจับอากาศด้วยฝ่ามือ
แต่เขอันใครไม่สามารถให้ไหวได้ ด้วยราคะ โทสะ และโกฏฐิแห่งมารทั้งหลาย ฯ (17)

เสียงสะท้อนใครๆ สามารถจับยึดได้ ก้อนหินที่อยู่ท่ามกลางน้ำ ใครๆ
ไม่สามารถเห็นเครื่องอาศัยของเขาผู้ศึกษาแล้วในความสำรวมกายอันเช่นนี้ ฯ (18)

ศัพท์อันมากใน โลกทั้งหมด เท่าใด สามารถถือเอาทำให้อยู่ในตะกร้าได้
ความดำรงอยู่หรือความไม่ดำรงอยู่ไม่สามารถรู้แจ้งสำหรับเขาผู้ดำรงอยู่ในความ
สำรวมกาย ฯ (19)

แสงสว่างจากดวงอาทิตย์อันใครไม่สามารถจับได้ หรือเสียงคำรามจากเมฆ
หรือจากสายฟ้า ใครๆ ก็ไม่สามารถจับได้ ผู้ที่ศึกษาในความสำรวมกายนี้ ใครๆ
ไม่สามารถรู้สภาวะของกายนั้นได้ ฯ (20)

ลมที่พัดไป 4 ทิศ ใครๆ ไม่สามารถจับได้ด้วยข่าและบ่วงบาศ กายของ
ผู้ดำรงอยู่ในความสำรวมกายนี้ ใครๆ ก็ไม่สามารถรู้ทั่วถึงได้ ฯ (21)

ผู้รู้แจ้งใดผู้ดำรงอยู่ในความสำรวมจิตใด ดำรงอยู่ในความสำรวมกายใด
ความสำรวมจิตและความสำรวมกายนั้นของผู้นั้นเป็นอโคจรสำหรับสัตว์มีลมปราณ
ทั้งหลายในโลกนี้ ผู้นั้นย่อมน้อมไม่ถูกลบไล้ด้วยโลกธรรมทั้งหลาย ฯ (22)

ใครๆ อาจเห็นรอยเท้าของสัตว์มีลมปราณทั้งหมด ผู้ที่เข้าไปสู่ทิศ 4
ในท้องฟ้าอันมาก ใครๆ ไม่สามารถรู้ประมาณของกายนั้น ไม่รู้โคจรของจิต ฯ (23)

กิเลสหลายอย่างทั้งหมดย่อมไม่มีแก่ผู้ดำรงอยู่ในความสำรวมกายนี้ อย่างนั้น
อุปกิเลสของเขาละได้แล้ว เพราะว่า เขาศึกษาในความสำรวมกาย อย่างนั้น ฯ (24)

ไฟย่อมไม่กล้ำกลายเขา ศาสดราไม่ทิ่มแทง แม้ไฟก็อย่างนั้น นี่เป็นกายของ
เขานั้น เขาดำรงอยู่ในสมาธิอันสงบ สงบทั่ว จริงอย่างนั้น เขาศึกษาแล้วในความ
สำรวมกาย ฯ (25)

ความกลัว ความสะดุ้ง ความกระเพื่อมแห่งจิต ย่อมไม่เกิดแก่ผู้ดำรงแล้ว
อย่างนั้น เขาผู้ศึกษาในกายสังวรอันเช่นนี้เป็นผู้พ้นแล้วจากอันตรายทั้งปวง ฯ (26)

เขาไม่กลัวยาพิษ ไม่กลัวศัสตราเลย อยู่ท่ามกลางไฟ ท่ามกลางน้ำก็ไม่กลัว
เขาผู้ศึกษาแล้วในกายสังวรอันเช่นนี้เป็นผู้พ้นแล้วจากอันตรายทั้งปวง ฯ (27)

เขาอยู่ท่ามกลางโจร นักเลง คนทำชั่ว อสรพิษ ย่อมไม่กลัว จริงอย่างนั้น ความ
กลัวย่อมไม่มีแก่เขาผู้มีสัญญาว่าอาตมะไปปราศแล้ว ผู้หลุดพ้นแล้วจากสัญญา ฯ (28)

ความสะดุ้งย่อมไม่เกิดแก่ผู้หลุดพ้นจากความกลัว กิเลสเห็นเหตุกังวลย่อม
ไม่มีแก่ผู้ไม่สะดุ้ง ความสะดุ้งจะมีแก่ผู้ไม่มีกิเลสเป็นเหตุกังวลแต่ที่ไหน มารหลาย
โกฏิไม่สามารถทำให้หวั่นไหวได้ ฯ (29)

ความสำรวมใดอันเราบอกแล้ว แสดงแล้ว ประกาศแล้ว เพื่อประโยชน์
แก่พระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ใดศึกษาในความสำรวมกายอันเช่นนี้ พระโพธิสัตว์นั้น
อันมารหลายโกฏิให้หวั่นไหวไม่ได้ ฯ (30)

ความไม่รู้พร้อมในธรรมทั้งหมด อนุพยัญชนะ 80 ถ้วน อนึ่ง ลักษณะ 32
ความหมกมดแห่งจิต เป็นสิ่งที่ผู้ดำรงอยู่ในสังวรจะได้โดยยากก็หาไม่ ฯ (31)

ผู้ใดปรารถนาจะตรัสรู้พุทธธรรมอันเป็นอจินไตย ประมาณของท่านผู้ใด
ย่อมไม่มี ผู้นั้นผู้ศึกษาแล้วในกายสังวรอันเช่นนี้ ฯ (32)

ผู้ใดปรารถนาธรรมนี้ของมหาฤๅษีอันเป็นพละ 10 เป็นพละของพระพุทธเจ้า
เป็นอจินไตย ผู้นั้นศึกษาแล้วในกายสังวรอันเช่นนี้ ผู้ที่ศึกษาแล้วมีพละที่หาได้ยาก
หาไม่ได้ ฯ (33)

เมื่อนั่ง พุทธธรรม 18 แขนกเหล่าใด ที่พระชินเจ้าประคิษฐ์แล้ว เมื่อนั่ง
ผู้ที่ศึกษาในกายสังวรอันเช่นนี้ พุทธธรรมแม้เหล่านั้นเป็นสิ่งที่เขาได้โดยยากหาไม่ได้ ฯ
(34)

โพชยงค์ 7 เหล่าใดของมหาฤๅษีทั้งหลาย ทั้งปรัตสัมวิทา ทั้งฤทธิบาท
ผู้ที่ศึกษาในกายสังวรอันเช่นนี้ ธรรมเหล่านั้นเป็นสิ่งที่เขาได้โดยยากหาไม่ได้ ฯ (35)

พรหมวิหาร ๔ อันเป็นทวารแห่งวิโมกข์ ทรงประกาศไว้ดีแล้ว
 วิตรรกอันเกษม ทั้งความสงบ เป็นสิ่งที่ผู้ดำรงอยู่ในสังวรได้โดยยากก็หาไม่ ฯ (36)

ผู้อยู่ด้วยกรุณา ทั้งผู้มีปกติได้อุเบกษา ทั้งอิริยจรรยา สำหรับผู้มีไมตรี
 อนึ่ง ผู้ดำรงอยู่ในกายสังวร ย่อมเป็นผู้มีจิตเกื้อกูลแก่สัตว์โลกทั้งหมด ฯ (37)

สมถดุษีสถาน สัมยักประหาณ อินทรีย์ 5 พละ 5 ของมหาฤทธิ มรรค 8
 อันประเสริฐน่าอัศจรรย์ เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาในกายสังวรได้โดยยากหาไม่ ได้ ฯ (38)

เมื่อนิ่ง พุทธธรรมอันประเสริฐอื่นแม้ใด เป็นอจินไตย ไม่มีประมาณ
 พุทธธรรมทั้งหมดนั้นเป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาในกายสังวรอันเช่นนี้ได้โดยยากหาไม่ ได้ ฯ (38)

ศึกษาในกายสังวรอันเช่นนี้ เป็นราชบุตรผู้ถึงความวิเศษ ยินดีแล้ว ใจเฟื่องฟู
 แล้วด้วยปรีดีอันซึ่งไม่ได้ เขาบวชแล้วในศาสนาของพระชินเจ้านั้น ฯ (40)

เขาบวชแล้วตลอด 10 โภกียปี ประพฤติพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์ประเสริฐ
 เจริญพรหมวิหาร 4 เพื่อประโยชน์แก่โลกพร้อมทั้งเทวโลก ฯ (41)

เจริญพรหมวิหารดีแล้ว ได้เห็นพระพุทธเจ้า 80 โภกีย ซึ่งมากกว่าทราย
 ในแม่น้ำคงคา เขาผู้ประพฤติพรหมจรรย์อันประเสริฐนี้ ฯ (42)

อนึ่ง บวชในศาสนา ได้ประพฤติพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์ประเสริฐ ได้เป็น
 ภิกษุผู้กล่าวธรรมอันประเสริฐ เป็นพหูสูตร และมีประติภาณ ฯ (43)

อนึ่งเป็นผู้มีศีลไม่ขาด มีศีลไม่ทะลุ มีศีลหมดจด มีศีลไม่ต่างพร้อย
 อนึ่ง เขาผู้รู้ทั่วถึงกายสังวรนี้ ดำรงอยู่ในศีลอันเป็นอารยะ อันไม่มีอาสวะ ฯ (44)

คู่อ่อนกุมาร ในกาลนั้น พึงมีราชกฤษณ์ผู้มีความคิดวิเศษ เราประพฤติ
 ข้อจาริกในกาลนั้น ได้เป็นผู้ที่พึงเห็นได้ในที่นี้ ฯ (45)

คู่อ่อนกุมาร เพราะเหตุนั้น ผู้แสวงหาความตัดสินใจ ศึกษาในกายสังวรนี้ของ
 เรา แสดงแก่สัตว์หลายโยกียเหล่าอื่น โดยกาลไม่นาน เธอจักเป็นเช่นที่เราเป็น ฯ (46)

คู่อ่อนกุมาร เพราะเหตุนั้นในบัดนี้ เธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเป็นผู้ประพฤติทาง
 กายที่บริสุทธิ์ ฯ ข้อนั้นเป็นเหตุแห่งอะไร ? คู่อ่อนกุมาร เพราะว่า พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้มีกาย-
 สมาจารบริสุทธิ์ ย่อมไม่ไปสู่นรก ฯ ไม่ไปสู่กำเนิดดิรัจฉาน ไม่ไปสู่ยมโลก ไม่ไปสู่ทุกคติ ฯ ไม่จมน้ำ
 ฯ ศัสตรา สิงโต เสือ .. ช้าง โกลุสกะ มนุษย์ ทำลายไม่ได้ ฯ คู่อ่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์
 ผู้มีกายสมาจารบริสุทธิ์ ทำโลกธาตุ 3 พัน พันอันใหญ่ แม่น้ำ ไวในฝ่ามือ เหาะขึ้นไปชั่วลำตาล
 ชั่ว 2 ตาล 3 ตาล 4 ตาล 5 ตาล 6 ตาล 7 ตาล ฯ หรือเหาะขึ้นไปได้เท่าที่มุ่งหวัง ฯ

คู่อ่อนกุมาร ข้ออื่นยังมีอยู่อีก พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้มีกายสมาจารบริสุทธิ์ เป็นผู้
 บรรลุปรมาณียังด้วยอิทธิปาฏิหาริย์ ฯ เขาผู้มีความหมจดอันเกิดจากอิทธิบาท อันบุญกำหนด

แล้ว สงัดด้วยวิเวก ไปในทุกที่ ได้เฉพาะสมาธินั้น สำเร็จด้วยบุญอันไม่มีอาสวะ มีจักขุไม่ถูก
 ขัดขวางในโลกธาตุทั้งหมด เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยอิทธิปาฏิหาริย์อันมีอย่างนี้เป็นรูป ๑ ในข้อนั้น
 ฤทธิเป็นไฉน ? การถึงความสำเร็จตามความปรารถนาด้วยฤทธิใด ๑ นี้เรียกว่า ฤทธิ ๑ ในข้อนั้น
 อิทธิปาฏิหาริย์เป็นไฉน ? พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ถึงพร้อมด้วยฤทธิใด ย่อมเสวยวิสัยแห่งฤทธิ
 อันมีหลายอย่าง ๑ แม้คนเดียวเป็นหลายคนได้ แม้หลายคนเป็นคนเดียวได้ ๑ เสวยความ
 ไม่ปรากฏ ให้ปรากฏภายนอกบ้าง ๑ ไปไม่ติดขัดต่อฝา ปรากรแข็ง บรรพตแข็ง ๑ เหาะไปแม้
 ในอากาศ เหมือนอย่างนกมีปีก ๑ ทำการมุดลงดำขึ้นบนแผ่นดินเหมือนอย่างในน้ำ ๑ เดินไปบน
 น้ำได้เหมือนบนแผ่นดิน ๑ บังหวลควันได้เหมือนกองไฟใหญ่ ๑ ลูกคลำจับต้องพระจันทร์และ
 พระอาทิตย์แม้ด้วยมือที่มีฤทธิมากอย่างนี้ มีอำนาจมากอย่างนี้ มีอำนาจมากอย่างนี้ ๑
 เมื่อมุ่งหวังย่อมพาสัตว์ทั้งหลายจนถึงพรหมโลกให้อยู่ในอำนาจด้วยกาย ๑

ทราบว่าลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกล่าวเหล่านี้ในเวลานั้นว่า

ด่าง ดำขึ้นใน(ระหว่าง)แผ่นดิน ไป เดินไปในน้ำไม่แตกก็ได้ ไปทางท้องฟ้า
 เหมือนนก บังหวลควันและลูกโพลงด้วยฤทธิ ๑ (47)

ไม่ติดขัด เหมือนพายุในอากาศ ไปได้ โยคีไปทางท้องฟ้า ไม่ติดขัดเหมือนลม
 และเมฆ ๑ (48)

เป็นผู้รู้แจ้งเป็นโยคินิ่งแล้ว ย่อมลูบลำพระจันทร์และพระอาทิตย์ด้วยฝ่ามือ
 เขาผู้นั่งไกล ย่อมรู้พรหมโลก เขาแสดงธรรมแก่พรหมหลายโกฏิ ๑ (49)

อนึ่ง ในกาลใด เขาหวังจะกล่าวธรรม เขาย่อมแจ่มแจ้งตลอด 3,000 โลกธาตุ
 อันใหญ่ เมื่อหวังกล่าวธรรมในหลายเกษตร โกฏิ ย่อมแสดงธรรมแก่สัตว์หลาย โกฏิ ๑
 (50)

ลูกก่อนกุมาร เพราะเหตุนั้นในบัดนี้ เธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเป็นผู้มีความ
 ประพฤติทางกายอันบริสุทธิ์ ๑ ข้อนี้เป็นเหตุอะไร ? ลูกก่อนกุมาร เพราะว่า พระโพธิสัตว์มหาสัตว์
 ผู้มีความประพฤติทางกายอันบริสุทธิ์ ย่อมได้ยินเสียงทั้งที่เป็นทิพย์และเป็นของมนุษย์ ด้วยโสตธาตุ
 อันเป็นทิพย์ซึ่งล่วงเกินโสตธาตุของมนุษย์ ๑ ย่อมได้ยินทั้งเสียงสัตว์นรก กำเนิดดิรัจฉาน ทั้งโลก
 พระยม ๑ ทั้งในที่ไกลหรือใกล้ เป็นของเทพหรือมนุษย์ อยู่ไกลหรือใกล้ ๑

ลูกก่อนกุมาร เพราะเหตุนั้นในบัดนี้ เธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเป็นผู้มีกายสมุททาจาร
 บริสุทธิ์ ๑ ข้อนี้เป็นเหตุอะไร ? ลูกก่อนกุมาร เพราะว่า พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้มีกายสมุททาจาร
 บริสุทธิ์ ย่อมรู้ทั่วถึงความปริวิตกแห่งใจ ของสัตว์อื่นทั้งหลาย ของบุคคลอื่นทั้งหลาย ด้วยใจนั่นเอง
 ตามที่เป็นจริง ๑ ย่อมรู้ตามเป็นจริงว่า จิตมีราคะ จิตมีราคะ ๑ ย่อมรู้ตามเป็นจริงว่า จิตปราศจาก
 ราคะ จิตปราศจากราคะ ฯลฯ จิตมีโทสะ ปราศจากโทสะ มีโมหะ ปราศจากโมหะ มีอุปาทาน

ไม่มีอุปาทาน ชัดไปดี ชัดไปไม่ดี วิปริต ไม่วิปริต มีกิเลส ไม่มีกิเลส เป็นมหัทคตะ ไม่เป็นมหัทคตะ
 ประภัสสร ไม่ประภัสสร มีประมาณ ไม่มีประมาณ ดีเยี่ยม ไม่ดีเยี่ยม ตั้งมั่น ไม่ตั้งมั่น หลุดพ้น
 ไม่หลุดพ้น ฯ ย่อมรู้ตามเป็นจริงว่า จิตมีกิเลสเพียงดั่งเนิน จิตมีกิเลสเพียงดั่งเนิน ฯ ย่อมรู้ตามเป็น
 จริงว่า จิตไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน จิตไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ฯ ก็ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ย่อมรู้ชัด
 ความปริวิตกแห่งใจของสัตว์ทั้งหมดของบุคคลอื่น ตามเป็นจริง ด้วยใจนั่นเอง ฯ

ดูก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้มีกายสมุททาจารย์บริสุทธฺิ์ ย่อมตามระลึกถึงบุพเพ-
 นิवासหลายอย่างพร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุทเทศ ฯ ย่อมตามระลึกได้ชาติแม่หนึ่ง ฯ ย่อมตาม
 ระลึกได้ 2 3 5 10 20 30 40 แม่ 500 ชาติ ฯ ย่อมตามระลึกได้แม่พันชาติ ฯ ย่อมตาม
 ระลึกได้แม่แสนชาติ จนถึงแสนยุคโกฏิกัลป์ไม่ซ้ำหนึ่ง ฯ ย่อมตามระลึกถึงแม่สังวรตกัลป์
 แม่วิวรรตกัลป์ ฯ ย่อมตามระลึกถึงจนถึงสังวรตวิวรรตกัลป์แม่มิใช่หนึ่ง ฯ ย่อมตามระลึกถึง
 แม่กัลป์ แม่ร้อยกัลป์ แม่พันกัลป์ แม่แสนกัลป์ ย่อมตามระลึกถึงจนถึงแสนโกฏิกัลป์แม่เป็นอนเนก ฯ
 ย่อมตามระลึกถึงจนโกฏิกัลป์อันมีเบื้องต้นและที่สุด ฯ ในชาตินั้นเราได้เป็นผู้มีชื่ออย่างนี้ มีโคตรอย่าง
 นี้ มีชาติอย่างนี้ มีวรรณะอย่างนี้ มีอาหารอย่างนี้ มีอาชิวะอย่างนี้ มีอายุประมาณอย่างนี้ ดำรงอยู่
 นานอย่างนี้ เสวยสุขทุกข์อย่างนี้ ฯ เคลื่อนจากชาตินั้นอุบัติในชาติโน้น ฯ เรานั้นเคลื่อนจากชาติ
 โน้น อุบัติในที่นี้ ฯ ย่อมตามระลึกถึงบุพเพนิवासหลายอย่างพร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งนิมิต พร้อมทั้ง
 อุทเทศ ฯ

ดูก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้มีกายสมุททาจารย์บริสุทธฺิ์ ย่อมเห็นสัตว์ทั้งหมด
 ที่กำลังเคลื่อน อุบัติ มีผิวพรรณงาม มีผิวพรรณทราม ไปดีแล้ว ไปไม่ดี เลว ประณีต กำลังไปแม่
 สุกติ กำลังไปแม่ทุกติ ด้วยจักขุทิพย์อันบริสุทธฺิ์ ล่วงเกินจักขุมนุषย์ ย่อมรู้สัตว์ทั้งหลายที่ไปตาม
 กรรม ตามที่เป็นจริง สัตว์เหล่านี้หนอ ประกอบด้วยกายทุจริต ประกอบด้วยวาจาทุจริต
 ประกอบด้วยมโนทุจริต กล่าวต่ออารยธรรม มีความเห็นผิด เพราะเหตุแห่งการสมათานกรรมคือ
 ความเห็นผิด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงทุกติ วินิบาต ในนรกทั้งหลาย ฯ สัตว์เหล่านี้
 อีกหนอ ประกอบด้วยกายสุจริต ประกอบด้วยวาจาสุจริต ประกอบด้วยมโนสุจริต ไม่กล่าวต่อ
 อารยธรรม เพราะเหตุแห่งการสมათานกรรมคือความเห็นชอบ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก
 อุบัติในสุคติ โลกสวรรค์ เทวดาทั้งหลาย ฯ ก็ ด้วยจักขุอันเป็นทิพย์ อันบริสุทธฺิ์ ล่วงเกินจักขุ
 มนุषย์ ย่อมเห็นสัตว์ทั้งหลายที่กำลังจุติ อุบัติ มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม เลว ประณีต กำลังไป
 แม่สุกติ กำลังไปแม่ทุกติ ย่อมรู้ทั่วถึงสัตว์ทั้งหลายตามที่ประกอบกรรม ตามที่เป็นจริง ฯ

ดูก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้มีกายสมุททาจารย์บริสุทธฺิ์ ย่อมรู้ทั่วถึง ย่อมฟัง
 ย่อมเห็น ย่อมตรัสรู้ สิ่งทั้งหมดที่เป็นสิ่งควรรู้ ควรบรรลุ ควรทำให้แจ้ง ด้วยปรัชญา
 อันประกอบด้วยลักษณะหนึ่ง ฯ

ทราบว่ล่ำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้รับพระคณานี้ในเวลา นั้นว่า

อภิขณกรรมท่านแสดงแล้วแก่พระโพธิสัตว์ผู้ค่งที่ พระโพธิสัตว์ดำรงอยู่
ในสมาธิแล้วย่อมบรรลุได้ ฯ (51)

อนึ่ง ท่านเหล่านั้นทำโสตะให้หมดจด อันเป็น โสตะทิพยเป็นอินไตย
โดยที่จะได้ย่นธรรมที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ตรัสแล้ว ฯ (52)

เขาย่อมรู้จิตที่มีราคะ หรือไม่มีราคะ มีโทษ หรือมีโทษะไปปราศแล้ว
มีโมหะหรือมีโมหะไปปราศแล้ว ของสัตว์ทั้งหลาย ฯ (53)

เขาย่อมรู้บุพเพนิวาสในที่ซึ่งชนเหล่านั้นเกิดแล้วในกาลก่อน ความติดข้อง
ตลอดพันโกฏีกัลป์ย่อมไม่มีแก่เขาเหล่านั้น ฯ (54)

อนึ่ง เขาชำระจักขุให้บริสุทธิ์ เป็นจักขุทิพยอันยอดเยี่ยม ตามเห็นสัตว์ผู้จุติ
อุบัติอยู่ ฯ (55)

ปรัชญาที่ประกอบด้วยลักษณะหนึ่ง ในชาติทั้งหมด ซึ่งมีลักษณะที่มีจริง
ของธรรม ฯ (56)

ในล่ำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเรียนจันทรประภาผู้เป็นกุมารมาแม้อีกว่า
คุณก่อนกุมาร เพราะเหตุนี้ในบัดนี้ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ฟังศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเป็นผู้สำรวม
ด้วยการสำรวมวาจา ฯ คุณก่อนกุมาร ในข้อนี้การสำรวมวาจาเป็นไฉน ? พระโพธิสัตว์มหาสัตว์
ผู้ประกอบด้วยความสำเร็จวาจาใด จะได้เสียดกถวแห่งพระพุทธเจ้าซึ่งไม่ติดขัด ประกอบด้วย
อาการ 60 เป็นอินไตย ฯ คุณก่อนกุมาร นี้เรียกว่า ความสำเร็จวาจา ฯ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์
ประกอบด้วยความสำเร็จวาจาใด จะได้ความเป็นผู้มีวาจาไม่แตกแยก ฯ คุณก่อนกุมาร นี้เรียกว่า
ความสำเร็จวาจา ฯ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ประกอบด้วยความสำเร็จวาจาใด ย่อมได้รับมหาบุรุษ
ลักษณะ 32 ประการ ฯ ย่อมได้รับตถาคตพล 10 คลาคตไวยศารัทยะ 4 พุทธธรรม 18 แผนก ฯ
คุณก่อนกุมาร นี้เรียกว่า ความสำเร็จวาจา ฯ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ประกอบด้วยความสำเร็จวาจา
ใด ย่อมได้รับวิโมกษมุข 3 ย่อมได้รับพรหมวิหาร 4 ฯ คุณก่อนกุมาร นี้เรียกว่า ความสำเร็จวาจา ฯ
พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ประกอบด้วยความสำเร็จวาจาใด ย่อมได้รับสมฤตยูปภูฐาน 4 ฯ ย่อมได้รับ
สัมชกัประหาณ 4 กุทธิบาท 4 อินทริย์ 5 พละ 5 โพธิยงค์ 7 อารยมรรคมีองค์ 8 คุณก่อนกุมาร นี้เรียกว่า
ความสำเร็จวาจา ฯ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ประกอบด้วยความสำเร็จวาจาใด ย่อมได้รับ
มหากรณาวีหาร ย่อมได้รับมหามุทิตาวีหาร ย่อมได้รับมโหเบกษาวีหาร ย่อมได้รับวิตรรกอันเกษม
ย่อมได้รับวิตรรกอันเกษมทั่ว ฯ คุณก่อนกุมาร นี้เรียกว่า ความสำเร็จวาจา ฯ

คุณก่อนกุมาร ข้ออื่นยังมีอยู่อีก ที่กล่าวความสำเร็จวาจาว่า พระโพธิสัตว์มหาสัตว์
ประกอบด้วยความสำเร็จวาจาใด จะเป็นผู้เว้นจากมถยาบาท ฯ จากไปศุนยวาท จากปารุชยวาท

จากลัมภินนวัต ๑ ไม่เปล่งวาจาอันไม่น่าฟังในสำนักของมารดาบิดาและอาจารย์ทั้งหลาย ๑ พระโพธิสัตว์เป็นผู้เว้นจากวาจาอันประกอบด้วยโทษอื่น ๑ และวาจานั้นมีอุปมาดังเสียงสะท้อน ย่อมตั้งลง ๑ มีอุปมาเหมือนความฝัน มีอุปมาเหมือนสิ่งเนรมิต มีอุปมาเหมือนพยับแดด มีอุปมาเหมือนเสียงสะท้อน มีอุปมาเหมือนแสงสว่าง มีอุปมาเหมือนมายา ย่อมตั้งลง ๑ เขาไม่ได้ไม่ดำริ ไม่คิด ไม่หวัง ไม่เสพ วาจาอันเป็นเช่นนั้นนั้น ๑ คู่ก่อนกุมาร นี้เรียกว่าความสำรวม วาจา ๑ คู่ก่อนกุมาร ก็พระโพธิสัตว์มหาสัตว์มีความสำรวมวาจาบริสุทธิ์ ย่อมไม่ตกไปสู่อบายทั้งหมด ๑ ย่อมได้พุทธรธรรมทั้งหมด ๑ ย่อมได้รับพุทธรธรรมทั้งหมด อภิขญาทั้งหมด ๑

ทราบว่าลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสคาถาเหล่านี้ในเวลานั้นว่า

ก็พระโพธิสัตว์นั้นประกอบด้วยความสำรวมวาจาใด ได้สิ่งไม่ใช่อำนาจ ก็พระโพธิสัตว์นั้นผู้ไม่ขวนขวายไม่ติดขัดในธรรมทั้งหมดนี้เรียกว่า ผู้สำรวมวาจา ๑ (57)

นักปราชญ์ย่อมได้ลักษณะ 32 ด้วยความสำรวมวาจาใด ก็นักปราชญ์นั้น ผู้มีพุทธรธรรมแผนกพลละ 10 นั้นเรียกว่า ผู้สำรวมวาจา ๑ (58)

นักปราชญ์ย่อมถึงพุทธรธรรมทั้งหมดด้วยความสำรวมวาจาใด ผู้ที่เราได้ พรรณนาไว้แล้วในกาลก่อน ก็ผู้นั้นเรียกว่าผู้สำรวมวาจา ๑ (59)

นักปราชญ์ได้วิหารและปริตัสวีท และอภัยทฤตธรรมอันเป็นอินไตย ด้วยการกล่าววาจาใด ก็ผู้นั้นเรียกว่าผู้สำรวมวาจา ๑ (60)

นักปราชญ์ได้สมฤตยูปสถาน สัมยักประหาณ ฤทธิบาท พลและอินทริย์ ด้วยการกล่าววาจาใด ผู้นั้นเรียกว่า ผู้สำรวมวาจา ๑ (61)

ผู้มีปัญญา ผู้แก้กถา ย่อมได้มหาอุเบกขา มหากรุณา และความอยู่อันหมดจด ด้วยความสำรวมวาจาใด ในที่นี้ ก็ ผู้นั้นท่านเรียกว่าผู้สำรวมวาจา ๑ (62)

ผู้มีปัญญา ย่อมได้วิตรรกอันเกษมหมดจด ทั้งวิตรรกอันสังัดและสงบ ด้วยความสำรวมวาจาใด ในที่นี้ ก็ผู้นั้นท่านเรียกว่าผู้สำรวมวาจา ๑ (63)

ผู้มีปัญญา ไม่กล่าวคำเท็จ คำส่อเสียด คำแตกแยก คำส่อเสียด ด้วยการกล่าว วาจาใด ในที่นี้ ผู้นั้นแลเรียกว่า ผู้สำรวมวาจา ๑ (64)

ผู้มีปัญญา ย่อมไม่ทำการละทิ้งสังฆธรรม ไม่กล่าวคู่พระพุทธรและพระสงฆ์ ด้วยการกล่าววาจาใด ในที่นี้ ผู้นั้นแลเรียกว่า ผู้สำรวมวาจา ๑ (65)

ผู้มีปัญญา ไม่กล่าววาจาไม่สัตย์ในสำนักของมารดาบิดา อาจารย์ทั้งหลาย ด้วยการกล่าววาจาใด ในที่นี้ ผู้นั้นแลเรียกว่า ผู้สำรวมวาจา ๑ (66)

ผู้มีปัญญา เป็นผู้เว้นจากวาจาเป็นอื่น เป็นวาจาประกอบด้วยโทษเหล่านั้น ด้วยการกล่าววาจาใด ในที่นี้ ผู้นั้นแลเรียกว่า ผู้สำรวมวาจา ๑ (67)

ผู้มีปัญญา ผู้แก้กมล ย่อมข้ามลงสู่วจาอันเหมือนเสียงสะท้อน อันมีความ
ฝันเป็นเครื่อง ด้วยการกล่าววจาใด ในที่นี้ ผู้นั้นนี้แลเรียกว่าผู้สำรวจวจา ฯ (68)

พระโพธิสัตว์กล่าววจาอันนำออกซึ่งสิ่งไม่ใช่อาตมะ ไม่ใช่ชีวะ
เป็นปรตัตตุดตันนะ อันเปรียบความฝัน ผู้นั้นนี้แลเรียกว่า ผู้สำรวจวจา ฯ (69)

พระโพธิสัตว์กล่าววจาอันเป็นนิโรธสัจย์ เหมือนกับความฝัน และอันมี
ความฝันเป็นสวภาวะ และพระนิพพาน ผู้นั้นนี้แลเรียกว่า ผู้สำรวจวจา ฯ (70)

เขาข่อมไม่ได้วจาบางอย่าง ไม่กำหนด และไม่รู้ ไม่หวังอารมณ์ ไม่ยึดมั่น
เลย ผู้นั้นนี้แลเรียกว่า ผู้สำรวจวจา ฯ (71)

ในลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกจันทรประภาผู้เป็นกุมารมาแม่อีกว่า ลูกก่อน
กุมาร เพราะเหตุนั้นในบัดนี้ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์พึงศึกษาว่าเราจักเป็นผู้สำรวจด้วยการสำรวจใจ
ลูกก่อนกุมาร ฯ ในข้อนั้น การสำรวจใจเป็นไฉน ? พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ประกอบด้วยความ
สำรวจใจใด จะได้รับสมธิอันมีอุปมาดังเพชร ฯ ลูกก่อนกุมาร นี้เรียกว่าความสำรวจใจ ฯ
พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ประกอบด้วยความสำรวจใจใด จะได้รับสมธิชื่อว่าชวลนानตราภา ฯ
นี้เรียกว่า ความสำรวจใจ ฯ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ประกอบด้วยความสำรวจใจใด จะได้รับความ
ถึงพร้อมด้วยเสวก้องอันประกอบด้วยองค์ 8 ฯ นี้เรียกว่า ความสำรวจใจ ฯ พระโพธิสัตว์
มหาสัตว์ประกอบด้วยความสำรวจใจใด จะได้รับมหานุญลักษณะ 32 ฯ จะได้รับตถาคตมุข 10 ฯ
จะได้รับวิโมกขมุขอันเป็นศูนย์กลาง อนิมิตตะและอปรณิหิตะ ฯ นี้เรียกว่าความสำรวจใจ ฯ
พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ประกอบด้วยความสำรวจใจใด จะได้รับพรหมวิหาร ฯ จะได้รับมหาไมตรี
มหากรุณา มหามุทิตา มโหเบกษา ฯ นี้เรียกว่าความสำรวจใจ ฯ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์
ประกอบด้วยความสำรวจใจใด จะได้รับสมถตุยัสถาน 4 ฯ สัมยักประหาณ 4 ฤทธิบาท 4
อินทรีย์ 5 พลละ 5 โพธิยงค์ 7 จะได้รับอารยมรรคมีองค์ 8 ฯ นี้เรียกว่าความสำรวจใจ ฯ
พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ประกอบด้วยความสำรวจใจใด จะได้รับมหากรุณาวิหาร ฯ จะได้รับ
มโหเบกษาวิหาร ฯ จะได้รับวิตรรกอันเกษม ฯ จะได้รับวิตรรกอันสงัดทั่ว ฯ จะได้รับประโยชน์
การปฏิบัติ และความประพฤติ ฯ นี้เรียกว่าความสำรวจใจ ฯ

ลูกก่อนกุมาร ข้ออื่นยังมีอยู่อีก ที่กล่าวความสำรวจใจ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์
ประกอบด้วยความสำรวจใจใด จะไม่อยู่ร่วมกับความเห็นผิด เพื่อละความเห็นผิด ฯ จะไม่มาก
ด้วยความเพ่งเล็ง เพื่อละความเพ่งเล็ง ฯ จะไม่อยู่ร่วมกับพยาบาท เพื่อละพยาบาท ฯ จะไม่อยู่
ร่วมกับความเกียจคร้าน เพื่อละความเกียจคร้าน ฯ จะไม่ทำจิตโธ้อวดให้เกิดขึ้นในที่ใกล้ครู
ทั้งหลาย และในที่ใกล้มารดาบิดาและอาจารย์ทั้งหลาย ฯ จะไม่ยังจิตประกอบด้วยราคะ โทสะ
และโมหะให้เกิด ฯ และจะไม่อยู่ร่วมกับสิ่งเหล่านั้น ฯ ไม่สละโพธิจิต ฯ และไม่สละอหิชาศัยจิต ฯ

อนึ่งชนเหล่าอื่นใด ประกอบด้วยโทษะ เป็นผู้เว้นจากความดำริทางใจทั้งหมด ฯ ย่อมไม่อยู่ร่วมกับคนเหล่านั้น ฯ นี้เรียกว่าความสำรวมใจ ฯ อนึ่งย่อมข้ามลงว่า ใจมีมายาเป็นเครื่องเปรียบ ฯ มีความฝันเป็นเครื่องเปรียบบ้าง ฯ มีพยัคฆ์เป็นเครื่องเปรียบบ้าง ฯ มีสิ่งเนรมิตเป็นเครื่องเปรียบบ้าง ฯ มีแสงสว่างเป็นเครื่องเปรียบบ้าง ฯ ไม่ข้ามลงจากการมาไหนๆ ฯ ข้ามลงสู่ความสุขอันมีความฝันเป็นเครื่องเปรียบ ฯ ข้ามลงสู่ความฝันเป็นเครื่องเปรียบจากความไม่เที่ยง ฯ ข้ามลงสู่ความหลับเป็นเครื่องเปรียบจากความไม่มีชีวะ ฯ ข้ามลงสู่ความฝันเป็นเครื่องเปรียบจากศุนยะ ฯ และไม่ได้ ไม่ดำริ ไม่คิด ไม่หน่วง ไม่เสพความสุขนั้น ฯ คุณก่อนกุมารนี้เรียกว่าความสำรวมใจ ฯ

คุณก่อนกุมาร เพราะว่าพระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้มีมณฑุทาจารบริสุทธิ ย่อมเว้นสิ่งมิใช่ขณะทั้งหมด ฯ ย่อมได้รับพุทธธรรมทั้งหมดอันเป็นอจินไตย ฯ ย่อมได้รับอภิญาของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์จากพระพุทธเจ้าทุกพระองค์และเจโตวิมุตติอันไม่กำเริบ ฯ นี้เรียกว่าความสำรวมใจ ฯ

ทราบว่าลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้รับคาถาเหล่านี้ในเวลานั้นว่า

เธอทั้งหมดผู้มีใจ ไม่คัดค้านแล้ว จงฟังความสำรวมใจที่เรากล่าว และกรันพึงแล้วจงปฏิบัติในความสำรวมใจนั้น เหมือนที่ปรารถนาความหมดจดโดยพลัน ฯ (72)

ผู้รู้แจ้งได้ความไม่หวั่นไหวอันไพบุลย์อันยิ่ง อันสงบ ด้วยความสำรวมใจใด ธรรมของพระชินเจ้าอันเป็นอจินไตย อันเป็นเรื่องมหัศจรรย์ ความหมดจด นี้เรียกว่าความสำรวมใจ ฯ (73)

ผู้รู้แจ้ง ได้ความหลุดพ้นทางใจ ที่ไม่หวั่นไหว มีความต่อเนื่อง เป็นสมาธิ อันประเสริฐอันมีเพชรเป็นเครื่องเปรียบ ด้วยความสำรวมใจใด ก็สิ่งวิเศษนี้เรียกว่าความสำรวมใจ ฯ (74)

ผู้รู้แจ้ง ได้ความสำเร็จ อันเป็นรัศมีแห่งอุปจาร อันทำอรรถอันไพบุลย์ อันอาศัยอารยะมืองค์ 8 ด้วยความสำรวมใจใด ความวิเศษนี้เรียกว่าความสำรวมใจ ฯ (75)

ผู้รู้แจ้ง ย่อมได้ลักษณะ 32 ประการอันประเสริฐ และยศ พละ พุทธคุณอันไม่หมอง อย่างรวดเร็ว ด้วยความสำรวมใจใด สิ่งวิเศษนี้ท่านกล่าวว่าความสำรวมใจ ฯ (76)

ผู้รู้แจ้ง มีปรตีสัมวิท ได้ความแก้แค้นแล้ว ทั้งคุณอันอัศจรรย์อย่างยิ่ง เป็นอจินไตย ด้วยความสำรวมใจใด ความวิเศษนี้ท่านกล่าวว่าความสำรวมใจ ฯ (77)

ผู้รู้แจ้ง ได้สมฤตยูปีศาจาน ฤทธิบาท 4 สัมยักประหาณ พละ และอินทริย์ ด้วยความสำรวมใจใด ความวิเศษนี้ท่านกล่าวว่าความสำรวมใจ ฯ (78)

ผู้รู้แจ้ง ได้โพธิยังค์ 7 อันปราศจากมลทิน และมรรคมืองค์ 8 อันประเสริฐ อย่างรวดเร็ว ด้วยความสำรวมใจใด ความวิเศษนี้ท่านกล่าวว่าความสำรวมใจ ฯ (79)

ผู้รู้แจ้ง ได้ความอยู่อย่างมหาอุเบกขาอันประเสริฐ และความอยู่ด้วยกรุณาอัน ปราศจากมลทินอื่น ด้วยความสำรวมใจใด ความวิเศษนี้ท่านกล่าวว่าความสำรวมใจ ฯ (80)

ท่านผู้รู้แจ้ง ผู้หมดจดในกาลทุกเมื่อ ได้วิตรรกอันผ่องใส เกษม ได้ถ้อยคำ อันสงัด อันยิ่งด้วยคุณ ด้วยความสำรวมใจใด ความวิเศษนี้ท่านกล่าวว่าความสำรวมใจ ฯ (81)

ผู้รู้แจ้ง ประกอบด้วยความสำรวมใจใด ย่อมไม่อยู่กับคนผู้มีความเห็นผิด และไม่ทำความพยายามให้เกิดขึ้น สิ่งวิเศษนี้ท่านกล่าวว่าความสำรวมใจ ฯ (82)

ท่านผู้รู้แจ้ง ประกอบด้วยความสำรวมใจใด ย่อมไม่ทำการหลอกลอง แม้สักครู่ ไม่ทำความโอ้อวดแก่ครูทั้งหลาย ความวิเศษนี้ท่านกล่าวว่าความสำรวมใจ ฯ (83)

ท่านผู้รู้แจ้ง ประกอบด้วยความสำรวมใจใด ไม่ทำราคะและโทสะให้เกิดแก่ใจ ทั้งไม่ทำโมหจิตให้เกิดในกาลไหนๆ ความวิเศษนี้ท่านกล่าวว่า ความสำรวมใจ ฯ (84)

ท่านผู้รู้แจ้ง ประกอบด้วยความสำรวมใจใด ไม่สละจิตเพื่อโพธิ ไม่ทำอริยาศัย ให้กำเริบ ความวิเศษนี้ท่านกล่าวว่าความสำรวมใจ ฯ (85)

ท่านผู้รู้แจ้ง ประกอบด้วยความสำรวมใจใด ย่อมไม่อยู่ร่วมกับโทษทางใจ ต่างๆ อย่างอื่นทั้งหมด ความวิเศษนี้ท่านกล่าวว่าความสำรวมใจ ฯ (86)

อนึ่ง ใจย่อมข้ามลงสู่สิ่งมีความผันเป็นเครื่องเปรียบ อันมีความหลับเป็น เครื่องเปรียบ และอันเสมอด้วยพยัคฆ์แดด ทั้งมีลักษณะส่องสว่างเนืองๆ ความวิเศษนี้ ท่านกล่าวว่าความสำรวมใจ ฯ (87)

อนึ่ง ย่อมเข้าสู่ความสุขอันมีความผันเป็นเครื่องเปรียบ ทั้งเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง ว่างเปล่า ไม่นั่นอน ผู้รู้แจ้งหยังใจลงด้วยความสำรวมใจใด ความวิเศษนี้ท่านกล่าว ว่าความสำรวมใจ ฯ (88)

ใจที่ข้ามลงสู่สิ่งไม่ใช่ชีวะ ไม่ใช่สัตว์ อาศัยกันเกิดขึ้น เสมอด้วยจักร และไม่ไปจากที่ไหนๆ ความวิเศษนี้ท่านกล่าวว่าความสำรวมใจ ฯ (89)

ยอมคิดถึงสิ่งนั้น ย่อมได้ในกาลบางคราวก็หาไม่ ย่อมไม่คิด และไม่รู้อะไร
ไม่แห่งอารมณ์ และไม่อาศัย ความวิเศษนี้ท่านกล่าวว่าคุณธรรมใจ ฯ (90)

ยอมข้ามลงสู่นิรวาณอันเป็นปรมัตตัตถ์ อันเสมอด้วยความฝัน อันเสมอด้วย
ความหลับ ผู้รู้แจ้งยอมหยั่งใจลงอย่างนี้ด้วยความสำรวมใจใด ความวิเศษนี้ท่านกล่าว
ว่าคุณธรรมใจ ฯ (91)

ปริวรรตที่ 38 ว่าด้วยความสำรวมกาย วาจาและใจ ในศรีสมาธิราช
จบแล้วด้วยประการฉะนี้ ฯ (38)

ปริวรรตที่ 39 ปททริศคณิรเทศปริวรรต
(ว่าด้วยการแสดงบท 300)

ดูก่อนกุมาร ในข้อนั้นความหมัดจดแห่งกรรมเป็นไฉน ? คือ เห็นภพ 3 มีความฝัน
เป็นเครื่องเปรียบเทียบ ทำความปราศจากราคะในภพ 3 นั้นให้เกิดขึ้น ฯ นี้เรียกว่าความหมัดจด
แห่งกรรม ฯ ในข้อนั้น ความก้าวล่วงอารมณ์เป็นไฉน ? คือ ความรู้ว่าสกันธ์ ธาตุ และอายตนะ
มีมาขาเป็นเครื่องเปรียบเทียบแล้วสละสกันธ์ ธาตุ และอายตนะเหล่านั้น ฯ นี้เรียกว่า ความก้าวล่วง
อารมณ์ ฯ ในข้อนั้น ความกำหนดรู้สกันธ์เป็นไฉน ? คือ ความกำหนดลงว่าสกันธ์ทั้งหลาย
มีพยัคฆ์เป็นเครื่องเปรียบเทียบ ฯ ในข้อนั้นความมีธาตุเสมอกันเป็นไฉน ? คือ ความสละธาตุที่มีสิ่ง
เนรมิตเป็นเครื่องเปรียบเทียบ ฯ ในข้อนั้น ความไม่คุ้มครองอายตนะเป็นไฉน ? คือ ความสละอายตนะ
อันมีแสงสว่างเป็นเครื่องเปรียบเทียบ ฯ ความประหารตฤณเป็นไฉน ? คือ ความไม่ห่วงเหนี่ยว
ธรรมทั้งหมด ฯ ความเข้าใจความไม่เกิดขึ้นเป็นไฉน ? คือ ความได้รับธรรมทั้งหมด ฯ
ความข้ามลงสู่กิริยา ? คือ ความสละทุกข์ที่เกิดจากความเพียร ฯ การแสดงเหตุ ? คือ ความดับ
แห่งสกันธ์ที่มีเสียงสะท้อนเป็นเครื่องเปรียบเทียบ ฯ ความไม่ละผล ? คือ ความไม่ละผลกรรมที่มีความ
ฝันเป็นเครื่องเปรียบเทียบ ฯ การชี้แสดงธรรม ? คือ ความไม่เห็นสรรพธรรม ฯ การเจริญมรรค ? คือ
การเจริญความได้รับธรรมทั้งปวง ฯ ความรวมลงแห่งตถาคต ? คือ การปฏิบัติข้อควรศึกษาของ
พระพุทธเจ้าทั้งหมด ฯ ความมีปรัชญากล้า ? คือ ความอดทนในความไม่เกิดขึ้นแห่งธรรมทั้งปวง
 ฯ ความรู้การเข้าถึงสัตว์ ? คือ ความรู้ความสืบทอดแห่งอินทรีย์ ฯ

ในข้อนั้น ความรู้ธรรมเป็นไฉน ? คือ ความได้รับธรรมทั้งหมด ฯ ความรู้ความข้าม
ลงสู่ปรดิสัมวิทาเป็นไฉน ? คือ ความเข้าถึงนัยแห่งธรรมที่เป็นจริง ฯ ความรู้ประเภทอักษร
เป็นไฉน ? คือ ความรู้ความประกอบแห่งมนต์ 3 ความรู้อาการและมีโชอาการ ฯ ความก้าวล่วง
วัสดุ ? คือ ความรู้ว่ามีใช้วัสดุ ฯ ความกำหนดเสียงกล่าว ? คือ ความรู้ข้ามลงว่ามีเสียงสะท้อน
เป็นเครื่องเปรียบเทียบ ฯ ความได้รับความปราโมทย์ ? คือ ความได้รับธรรมทั้งหมด ความถอนทุกข์

จากสังสาร การปลงภาระ ฯ ความเสวยปริดีในธรรม? คือ ความโอวาท สันโดษ สละ สรรเสริญ ยานอันดี และการเห็น ฯ ความซื่อตรง? คือ ความแทงตลอดอารยสัจย์ ฯ ความเป็นผู้ตรง? คือ ความแต่่งอิริยาบถ ฯ ความมีความโง่งไปปราศ? คือ การประหารโทสะ ฯ ความเป็นผู้มีศีลดี? คือ ความอยู่ร่วมเป็นสุข ฯ ความเป็นผู้อ่อนหวาน? คือ ความตั้งอยู่ในความเกื้อกูลในคนอื่น ฯ ความเป็นผู้ทักก่อน? คือ ความมีคำพูดว่าท่านมาดีแล้ว ความริบลุค ฯ ความเคารพในครู? คือ ความกลัวและความเป็นมิตรอันงามในสำนักของครูทั้งหลาย ฯ ความเชื่อฟังครู? คือ การบำรุง การรับใช้ ปรนนิบัติครูทั้งหลาย ฯ ความยินดีในการเกิด? คือ ความไม่ยินดีในการเกิดทั้งหมด ฯ ความไม่อิ่มด้วยศุภกถกรรม? คือ ความแสวงหาศุภกถกรรมทั้งหลาย และความค้นหากุศลอะไร ฯ

ในข้อนั้น ความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะเป็นไฉน? คือ ความยินดีปัจจัยตามมีตามได้ ความไม่โกหก ความไม่แสวงหา และความไม่ต่อสาถกด้วยลาภ ฯ ความยินดีในการอยู่ป่า? คือ ความไม่ทอดธุระในกุศลกรรมทั้งหลาย ความยินดีในเสนาสนะอันสงัด ความยินดีในป่า ชฎ ภูเข ถ้ำ ซอกหิน และความเสวยปริดีในธรรม ความไม่เกาะเกี่ยวกับคฤหัสถ์และบรรพชิต ความไม่ยึดติดสักการะ และความละตัณหาและความเสวยปริดีในธยาน นี้เรียกว่า ความยินดีในการอยู่ป่า ฯ ในข้อนั้น ความรู้ความตั้งลงแห่งภูมิ? คือ ความรู้ความตั้งลงแห่งศราวภูมิ ความรู้ความตั้งลงแห่งปรตเขกพุทธภูมิ และความรู้ความตั้งลงแห่งโพธิสัตว์ภูมิ ฯ ในข้อนั้น ความไม่ไปปราศสมฤติ? คือ ความใส่ใจซึ่งอนัตต ทุกข สุนย และอนาตมะ ฯ ในข้อนั้น ความรู้ความฉลาดในสกันธ์? คือ ความรู้ประเภทแห่งสกันธ์ ธาตุ และอายตนะ และความรู้ที่ได้รับในสกันธ์ ธาตุ และอายตนะเหล่านั้น ฯ ในข้อนั้น ความเข้าใจอภิขญา? คือ ความได้รับฤทธิบาท 4 และการแปลงฤทธิ ฯ ในข้อนั้น ความออกห่างกิเลส? คือ ความละระคะโทสะและโมหะ ฯ ในข้อนั้น ความรู้ความถอนขึ้นซึ่งवासณาและอนุสนธิ? คือ ความรังเกียจความประพฤติของคนคนพาลในก่อน และความปรารถนาภูมิของศราวและปรตเขกพุทธ ฯ ในข้อนั้น ความถึงคุณวิเศษ? คือ ความสำเร็จไวสารัทยะและปรตสิมวิทาของพระพุทเจ้า ฯ ในข้อนั้น ผลแห่งภาวนา? คือ ความละอนุนยและปรติมะ ฯ ในข้อนั้น ความฉลาดในอาบัติ? คือ ความสำรวมในปราติโมกษวินัย ฯ ความข่มกิเลสธรมเร็ว? คือ การแสดงความล่วงเกิน และความสำรวมระวังต่อไปซึ่งอกุศลกรรมทั้งหลาย ฯ การละอนุนย? คือ ความไม่เกิดขึ้นแห่งอกุศลกรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นจากความรัคริงด้วยเลววัลย์คือภวตัณหาในไตรธาตุ และความไม่ไปปราศซึ่งกรรมที่เป็นกุศลมูลที่เกิดขึ้นแล้ว ฯ ความก้าวล่วงภพ? คือ ความได้รับไตรธาตุ และความไม่ใส่ใจ ฯ ความระลึกชาติ? คือ ความรู้บุพเพนิวาส ฯ ความไม่สงสัยในผลแห่งกรรม? คือ ความเว้นจากความขาดศุนย์และความเที่ยง ฯ ในข้อนั้น ความคิดถึงกรรม? คือ ความคิดตามที่เป็นจริง ฯ ในข้อนั้น การแสวงหาศรุตะ? คือ การทรงไว้ และการเจริญศราวกปรตเขกพุทธปฏิภก และโพธิสัตว์ปฏิภก ฯ ความกล้าแข็งแห่งชญาณ

? คือ ความทรงไว้ และการเจริญศราวกปรัตเยกพุทธปฏิภูก และโพธิสัตว์ปฏิภูก ฯ ความกล้าแข็งแห่งชญาณ ? คือ ความรู้ความไม่เกิดขึ้นอันมีความสันเป็นเครื่องเปรียบ ฯ ความอยากในชญาณ ? คือ การแสวงหาชญาณ ฯ ความหยั่งรู้ชญาณ ? คือ การให้สำเร็จอนุตรสัมยัคสัมโพธิ ฯ ภูมิแห่งอาชานเษ ? คือ สถานที่พึงศึกษาแห่งโพธิสัตว์ ฯ ความมีศลาเป็นเครื่องเปรียบ ? ความยินดีแห่งโพธิจิต ฯ ความไม่สันไหว ? คือความไม่ถูกกิเลสสังหาร ฯ ความไม่เคลื่อนไหว ? คือ ความไม่ใส่ใจซึ่งนิมิตทั้งหมด ลักษณะแห่งธรรมที่ไม่หวนกลับ ? คือ ความมีบารมี 6 ไม่ขาดเป็นท่อนความเห็นเนื่องๆ ซึ่งพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ผู้ดำรงอยู่ในโลกชาตอื่น ฯ ความใกล้กุกุศลธรรม ? คือ ความใกล้สัมยัคสัมโพธิอันยอดเยี่ยม ฯ ความเกลียดบาปกรรม ? คือ ความสำรวมระวังต่อไปและความไม่ให้บาปเกิดขึ้น ฯ ความไม่ฟุ้งขึ้นแห่งกิเลสทั้งหลาย ? คือ ความไม่ให้ภวตฤษณาและความโกรธเกิดขึ้นด้วยอวิชา ฯ ความไม่ละทิ้งข้อศึกษา ? คือ ความเชื่อในผลแห่งกรรม และความเคารพในพระพุทธเจ้า ฯ วยวัสถานแห่งสมาธิ ? คือ ความฉลาดในความไม่เกิดขึ้นและความไม่แน่นอนแห่งธรรมคือจิตและเจตสิก และความที่จิตมีอารมณ์เดียว ฯ ความรู้อาษะของสัตว์ ? คือ ความรู้ความสืบต่อแห่งอินทรีย์ ฯ ความรู้ความแตกต่างแห่งความเกิด ? คือ ความรู้วัสถานแห่งคติ 5 ฯ ความมีชญาณไม่สิ้นสุด ? คือ ความตื่นรู้ตามความหมายที่แท้จริงของพระตถาคต ฯ ความสละการอยู่ครองเรือน ? คือ ความก้าวออกเพื่อกายวิเวกและจิตตวิเวก ฯ ความไม่ยินดีในไตรชาต ? คือ ความเห็นตามเป็นจริงซึ่งไตรชาต ฯ ความที่จิตไม่ย่อท้อ ? คือ ความไม่สละจิต และความทำให้ถึงพร้อมไม่ยอมสละ ฯ ความเข้าถึงในธรรม ? คือ ความละความสินหาทั้งหมด ฯ ความกำหนดธรรม ? คือ ความรักษาพุทธโพธิ และความยอมรับพุทธโพธิเหล่านั้นและพระสูตร ฯ ความคุ้มครองธรรม ? คือ ความข่มผู้คัดค้านลัทธิธรรมด้วยสหธรรม ฯ ความเชื่อผลแห่งกรรม ? คือ ความงดเว้นจากบาปกรรมด้วยความละอาย และความประกอบด้วย การแสวงหากุศลธรรม ฯ ความฉลาดในวินัย ? คือ ความรู้ข้อปฏิบัติและมีใช่อปฏิบัติโดยปกติ ฯ ความสงบอิภรณ์ ? คือ ความเว้นจากคณะ ฯ ความไม่ขัดแย้งไม่วิวาท ? คือ ความไม่ต้องการด้วยถ้อยคำแบบโลกๆ ฯ ภูมิแห่งกษานติ ? คือ ความอดทนความบีบคั้นของกายและจิต ฯ ความสมาทานกษานติ ? คือ ความอดกลั้นทางแห่งคำพูดที่คนอื่นพูดไม่ดี และการไม่ทำกษานติให้ขาดเป็นท่อน ฯ ความเพียรธรรม ? คือ ประเภทแห่งสกันธ์ ชาต และอายตนะ ประเภทแห่งธรรมฝ่ายเสฐ้าหมองและมุคคอง และการไม่ได้รับธรรมเหล่านั้น ฯ ความฉลาดในการวินิจัยธรรม ? คือ ความไม่กล่าวธรรมทั้งหมด ฯ ความรู้ประเภทแห่งบทแห่งธรรม ? คือ ความพิจารณาที่ตั้งของธรรมทั้งหมด ฯ ความฉลาดในนินหารแห่งบทแห่งธรรม ? คือ การชี้แสดงธรรมทั้งหลายตามที่เป็นจริง ฯ ความรู้ความฉลาดในแนวแห่งความเจือกันระหว่างสิ่งมีประโยชน์และไม่มีประโยชน์ ? คือ ความคัดค้านไม่ทอดทิ้งปกติแห่งธรรม ฯ ความรู้ที่ลุดเบื้องต้น ? คือ ความรู้เหตุ ฯ ความรู้ที่ลุด

เบื้องปลาย? คือ ความรู้ปัจจัย ๓ ความรู้ความบริสุทธิ์แห่งมณฑล 3 ? คือ ความได้รับธรรม
 ทั้งหลายที่เป็นอดีตอนาคตและปรตยุบัน และความไม่ใส่ใจ ๓ อวิธานแห่งจิต? คือ ความได้รับ
 จิต ๓ วยวิธานแห่งกาย? คือ อนุสมฤติที่ไปในกาย ๓ ลักษณะแห่งอิริยาบถ ? คือ ความไม่
 ก้าวผ่านอารยธรรม ๓ ความไม่กำเริบแห่งอิริยาบถ ? คือ ความมีความงามที่ปกปิด ๓ ความไม่
 แต่งอิริยาบถ ? คือ ความมีความปรารถนาลามกไปปราศแล้ว ๓ ความมีอินทรีย์นำเลื่อมใส ? คือ
 ความใส่ใจที่ไปในธรรม ความกล่าวเหมาะสม ความรู้กาล ความประกาศความจริงแห่งธรรม
 ทั้งหลายตามที่เป็นจริง ๓ ความรู้จักโลก? คือ ความรู้จักสิ่งปรากฏที่สวयงาม ๓ ความมีการสละ
 อันปล่อยแล้ว ? คือ ความไม่ถือวัตถุทั้งหลายที่มีอยู่ และความไม่ตระหนี่ ๓ ความมีฝ่ามืออันล้าง
 แล้ว ? คือ ความมีปกติแจ่มง่าย ๓ ความมีจิตไม่ยึดถือ ? คือ ความมีศรัทธาไม่หวั่นไหว ๓ ความ
 พอประมาณ ? คือ ความไม่มากเกินไป ๓ ความถึงหิริ? คือ ความไม่มุงหน้า ๓ ความรังเกียจ
 อกุศลจิต ? คือ ความรู้พาลธรรม และความไม่รวมลงกับอกุศลธรรมเหล่านั้น ๓ ความไม่สละ
 ชุตธรรม ? คือ ความสมาทานอย่างมั่นคง ๓ ความรวมลงในจาริต? คือ ความรู้พร้อมลำดับ
 แห่งจริยาบถ ๓ ความฟุ้งขึ้นแห่งปริดี ? คือ ความมีจิตสรรเสริญกุศลธรรมทั้งหลาย ๓ ความถูกจัด
 อาสนะแก่ครูทั้งหลาย? คือ ความมีมานะอันขจัดแล้ว และความไม่เกียจคร้าน ๓ ความข่มมานะ?
 คือ ความไม่เอาแต่ได้เฉพาะตน และความไม่เหนียวอารมณ์ ๓ ความสงเคราะห์จิต? คือ ความรู้
 ความไม่ปราศไปซึ่งกุศลธรรมทั้งหลาย ๓ ความมุงมั่นแห่งจิต ? คือ ความรู้ความไม่สละผลแห่ง
 ความเพียร ๓ ความรู้บรรพประติสัมวิทา ? คือ ความรู้ความแทงตลอดความจริงตามที่เป็นจริง ๓
 ความรู้ตามชญาณ ? คือ ความรู้ตามธรรมทั้งหลายทั้งที่เป็น โลภิกะและโลกุตตระ ๓ ปราศจากความ
 ไม่รู้? คือ ปราศจากการปลุกุศลธรรมทั้งหลายที่เป็นจริง ๓ ความรู้ความเข้าไปแห่งจิต? คือ ความรู้
 ความเกิดขึ้นและความเสื่อม ๓ ความรู้ความฉลาดในแนวแห่งอาหาร ? คือ ความมีปรัชญากล้า
 แข็ง ๓ ความรู้เสียร่อง? คือ ความประกาศธรรมตามที่มี ๓ ความรู้วิยวิธาน ? คือ ความรู้
 ข้ามลงที่ตั้งตามที่เป็นจริง ๓ ความวินิจัยอรรถ ? คือ ความขาดแห่งกองสังสการ ๓ ความเว้น
 ประโยชน์และมีชประโยชน์? คือ ความก้าวล่วงภพ และความข้ามลงสู่ความก้าวล่วงภพสำหรับ
 คนอื่น ๓ ความอาศัยสัตบุรุษ ? คือ ความไม่เว้นพระพุทเจ้า ๓ ความรวมลงในสัตบุรุษ ? คือ
 ความเสพพระพุทเจ้า โพธิสัตว์ ปรีตยกพุทเจ้า และศราวก ๓ ความเว้นอสัตบุรุษ ? คือ ความเว้น
 คนมักได้และคนเกียจคร้าน ๓ ความยินดีในชยาน ? คือ ความเว้นเสียนนามแห่งกาม ความไม่
 สละชยาน และความเว้นปริดี ๓ ความไม่สุดลงในชยานทั้งหลาย? คือ ความพอใจในการก้าวล่วง
 ไตรธาตุ ความพอใจในการอบรมสัตว์ และความพอใจในแสงสว่างแห่งปรัชญาเบื้องสูง ๓
 ความเปิดเผยอภิญา? คือ ความดำรงอยู่ในอภิญา 5 แล้วประกาศพุทธรรมที่รู้ได้ยากแก่คนอื่น ๓
 ความสังเกตนาม ? คือ ความตามรู้นามที่ไม่นอนเนื่อง ๓ โวหารในบัญญัติ? คือ โวหารทางโลก ๓

ความถอนจากบัญญัติ ? คือ ความรู้โหวหาร ฯ ความคับแค้นแห่งสังสาร ? คือ ความพิจารณาโทษแห่งสังสาร ฯ ความไม่ต้องการลาภ ? คือ ความมีความปรารถนาน้อยในสิ่งที่มีจริง ฯ ความไม่มุ่งลาภสักการะ ? คือ ความไม่กระสัน และมีความมีความปรารถนาลามกไปปราศ ฯ ความไม่เป็นผู้เกื้อด้วยวรรณะ ? คือ ความรู้ในการสืบสวนสกันธ์และธาตุ ฯ ความไม่อคคณั้ววรรณะที่มีอยู่ ? คือ ความมีความงามอันปกปิด และความรู้สึกถึงอันตรายแห่งลาภสักการะ ฯ ความวางเฉยในสักการะ ? คือ ความรู้จักผลแห่งกรรม ฯ ความเป็นผู้ไม่เกื้อในสิ่งมิใช่สักการะ ? คือ ความสละโยคะ ฯ ความไม่กำเริบต่อการนิทา ? คือ ความพิจารณาโลกธรรม ฯ ความวางเฉยในคำสรรเสริญ ? คือ ความก้าวออกจากการแสวงหากัลยาณธรรม ฯ ความไม่ย่อท้อต่อสิ่งมิใช่ลาภ ? คือ ความพิจารณาธรรมที่เป็นเอง ฯ ความไม่คลุกคลีกับภคหัตถ์ ? คือ ความเว้นอามิสอะไร ๆ ฯ ความไม่คลุกคลีกับบรรพชิต ? คือ การเว้นสิ่งที่ไม่ควร และการแสวงหาสิ่งทีควร ฯ ความเว้นอโคจร ? คือ ความละนิวรรณ์ 5 ฯ การเที่ยวไปสู่โคจร ? คือ ความเจริญสมถุขุปีสถาน ฯ ความถึงพร้อมแห่งอาจารย์ ? คือ ความตามรักษาผู้อื่น ฯ ความเว้นอาจารย์ ? คือ ความตามรักษาภัตยาณธรรมของตน ฯ ความไม่ประทุษร้ายตระกูล ? คือ ความเว้นญาติ ฯ การรักษาคำสอน ? คือ ความสมาทานในการแสวงหาธรรม และการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ฯ ความกล่าวน้อย ? คือ ความได้รับสมณะ ฯ ความเป็นผู้อ่อนโยน ? คือ ความได้รับวิปีสนา ฯ ความฉลาดในคำตอบ ? คือ ความรู้สิ่งทีเหนือกว่าและสิ่งทีเหนือกว่าขึ้นไป ฯ ความข่มข้ำศึก ? คือ ความประกาศ และความตั้งมั่นแห่งธรรมทั้งหลายทีมีจริง และความข่มความโลภ ฯ ความก้าวล่วงกาล ? คือ ความเป็นผู้รู้กาล ฯ ความไม่พิศวาสในปุลุชน ? คือ ความเห็นโทษของพาลธรรม ฯ ความไม่ดูหมิ่นคนมีทุกข์ ? คือ ความมีจิตเสมอในสัตว์ทั้งหมด ฯ ความตามให้ทรัพย์แก่คนมีทุกข์ ? คือ การให้โลกามิส ฯ ความไม่ข่มเหงคนขัดสนทั้งหลาย ? คือ ความรู้สงสารในทีใกล้คนอื่น ฯ ความอนุเคราะห์ผู้ทุกข์ ? คือ ความยกอาบัติของคนอื่น และความประคิษฐูไว้ในศีล ฯ ความตั้งอยู่เพื่อประโยชน์ ? คือ ความทำอุปการะแก่คนอื่น ฯ ความรู้จักสงสาร ? คือ ความเห็นทุกข์ทียังไม่มาของสัตว์ทั้งหลาย ฯ ความอนุเคราะห์ธรรม ? คือ ความขำลงสู่ธรรมตามทีเป็นจริงแก่คนอื่น ฯ ความสละอามิส ? คือ ความสละสกันธ์ และความอนุเคราะห์อามิสแก่คนอื่น ฯ สถานแห่งความไม่สะสม ? คือ ความรังเกียจอามิส และความเห็นโทษแห่งการอารักขา ฯ ความสรรเสริญศีล ? คือ ความตามรู้ผลแห่งศีล ฯ ความรังเกียจความทุกข์ ? คือ ความตรัสรู้โทษแห่งความทุกข์ ฯ ความเสพความไม่หวั่นไหวแห่งผู้มีศีล ? คือ ความรู้ตัณญาทีได้อยากในท่านผู้มีศีล ฯ ความสละสิ่งทีมีอยู่ทั้งหมด ? คือ ความมีทีอาศัยอันงาม ฯ ความเชื่อเชิดด้วยอชยาศัย ? คือ ความต้องการสุขแก่ผู้อื่น ฯ ความทำตามทีพูด ? คือ ความถึงอาศัยอันงาม ฯ ความนั่งใกล้เนื่อง ๆ ? คือ ความสอบถามการแสวงหากุศล ฯ ความเสวยปริดี ? คือ ความรู้อุทิม และความรู้้อาคม ฯ ความรู้ทีสุด

แห่งทฤษฎี ? คือ ความรู้ในอุปมาและความรู้ในโอวาท ฯ ความฉลาดในบุพพประโยชน์ ? คือ ความตามระลึกชาติ และความมากด้วยศรัทธา ฯ ความมีกุศลมูลเป็นเครื่องถึงก่อน ? คือ ความพอใจอย่างกล้าแข็งในโพธิ์ และความอุตสาหะแก่คนอื่น ฯ ความฉลาดในอุบาย ? คือ ความแสวงหาการ แสดงตอบและการอนุโมทนา และความฉลาดในความแสรบแห่งกุศล ฯ ความละนิมิต ? คือ ความตรัสรู้ธรรมที่มีความฝันเป็นเครื่องเปรียบ และความเปิดเผยวัสดุ ฯ ความเว้นสัญชญา ? คือ ความประกอบกุศลธรรมและอกุศลธรรมที่เป็นจริงด้วยการให้ชื่ออุปมา ฯ ความเป็นลักษณะ แห่งวัสดุ ? คือ ความรู้สิ่งที่ไม่ใช่ลักษณะ ฯ ความฉลาดในอภินิหารแห่งพระสูตร ? คือ การประกาศ กุศลธรรมและอกุศลธรรมตามที่เป็นจริงด้วยการให้ชื่ออุปมา ฯ ความวินิจัยความสัตย์ ? คือ ความดับแห่งวิชฌาน และความเกิดขึ้นแห่งนามรูป ฯ ความทำให้แจ้งวิมุตติ ? คือ ความไม่สั่นไหวแห่งสมาธิมีเพชรเป็นเครื่องเปรียบ และความไม่กำเริบ ฯ ไวยาหารเดียว ? คือ ความรังเกียจฝั่ง เดียรถีย์ และความรู้ความไม่เกิดขึ้น ฯ ความได้รับไวศารัทยะ ? คือ ความตามตรัสรู้พุทธธรรม ฯ ความตั้งมั่นในศีล ? คือ ความสำรวมกาย และความสำรวมปราติโมกษ์ ฯ ความข้ามลงสู่สมาบัติ ? คือ ความคลายกำหนดในไตรธาตุ ฯ ความได้รับปรัชญา ? คือ ความรู้ความสามารถ และความ ได้รับ ฯ ความมีความยินดีเดียว ? คือ ความเว้นโทษที่เกี่ยวด้วยหมู่ และความไม่สละกุศลธรรม ฯ ความยินดีด้วยญาติน้อย ? คือ ความยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้ ฯ ความมีจิตไม่ขุ่นมัว ? คือ ความข่มนิวรณ์ ฯ ความเว้นสิ่งที่ทำตามความเห็น ? คือ ความเว้นความเห็นในความมักได้ ฯ ความได้รับธารณี ? คือ ความประกาศความไม่ข้องตามที่เป็นอย่างจริง แห่งธรรมทั้งหลายตามที่ตนเห็น ฯ ความข้ามลงในชญาณ ? คือ ความเข้าไปตามปกติ ฯ สถาน ? คือ สถานแห่งศีล ฯ อวิสถาน ? คือ อวิสถานแห่งจิต ฯ ประดิษฐาน คือ ความประหารโทษ ฯ ปฏิบัติ ? คือ ปฏิบัติมรรค ฯ เหตุ ? คือ สังสารอันเป็นเหตุแห่งวิทยา ฯ ยุคติ ? คือ วิทยาเป็นยุคติแห่งโมกษะ ฯ นยะ ? คือ การประหารตฤชณา ฯ ทวาร ? คือ การประหารโทษะ ฯ มรรค ? คือ ความรู้อนัตตะ ทุกขะ และศุขนยตา ฯ ภูมิ ? คือ ภูมิแห่งอปรณิหิตะ 10 ความไปปราศแห่งชาติ คือความตัดขาดชาติ ฯ ภูมิแห่งชญาณ ? คือ ความไม่หลง ฯ การละความไม่รู้ ? คือ ความละโมหะ ฯ การประดิษฐาน ชญาณ ? คือ ความไม่ประดิษฐาน ฯ ภูมิแห่งโยคจาร ? คือ การเจริญโพธิปักขธรรม 37 ฯ โคจร แห่งโพธิสัตว์ ? คือ ความมีบารมี 6 ฯ การคบสัตบุรุษ ? คือ ความเสพพุทธเจ้า ฯ ความเว้น อสัตบุรุษ ? คือ การเว้นพวกเดียรถีย์ที่มีความเห็นในความโลก ฯ พระตถาคตตรัส ? คือ ความดำรง อยู่ในพุทธพลแล้วหลุดพ้นด้วยความรู้ปกติ ฯ พุทธภูมิ ? คือ ความได้เฉพาะกุศลธรรมทั้งหมด ฯ ความที่บังจิตอนุโมทนา ? คือ ความที่พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทั้งอดีต อนาคต และปรตยุบัน และ พระสรวกทั้งหลาย ฯ คนพาลคัดค้าน ? คือ คนพาลทั้งหมดรู้ได้ยาก ฯ สรวกและปรตยกพุทธเจ้า รู้ได้ยาก ? คือ ความไม่คิดถึงพุทธธรรม ฯ ไม่ใช่ภูมิแห่งเดียรถีย์ ? คือ มานะที่ผิดของโยคะ ฯ

ที่พระโพธิสัตว์กำหนด? คือ ความได้ยาก และความมีโทษมาก ๆ ติดตามด้วยผละ 10? คือ ประกอบความยาก ๆ เทพบูชา? คือ อาศัยอาหารอันสบายทั้งหมด ๆ อันพรหมไหว้? คือ ประกอบด้วยอาหารแห่งความหลุดพ้นทั้งหมด ๆ อันนาคนอนน้อม? คือ อาศัยवासนาทั้งหมด ๆ ยักษ์อนุโมทนา? คือ อาศัยการตัดมรรคสำหรับทุกคติทั้งหมด ๆ อันกินนริชมเชย? คือ อาศัยความนำมาซึ่งความปราโมทย์แห่งความหลุดพ้นทั้งหมด ๆ อันงูใหญ่สรรเสริญ? คือ อาศัยความตัดสังสาร ๆ อันพระโพธิสัตว์ภาวนา? คือ อาศัยอาหารแห่งชญาณทั้งหมด ๆ บัณฑิตเล่าเรียน? คือ อาศัยอาหาริตรกะอันเป็นภูมิอันไม่หวนกลับ ๆ ทรัพย์อันยอดเยี่ยม? คือ อาศัยอาหาริตรกะที่ถึงแก่ประชาประกอบด้วยเทวดาและหมู่มนุษย์และอาศัยอาหาริตรกะแห่งโมกษะ ๆ ทานอันไม่มีอามิส? คือ อาศัยการตัดกิเลสทั้งหมด ๆ ยาสำหรับคนไข้? คือ อาศัยความสงบราคะ โทสะและโมหะ ๆ ถุงแห่งชญาณ? คือ อาศัยภาวนา ๆ ความไม่สิ้นปรดิگان? คือ อาศัยความรู้เห็นตามเป็นจริง ๆ ความไปปราศแห่งความโศก? คือ ไม่มีความต้องการ อาศัยความข้มลงในกาตรัสรู้ พยชิ ทุกข์ อาศัยความรู้จักในราตมยทุกข์ ๆ ความกำหนดรู้ไตรชาตุ? คือ อาศัยความรู้ความผันและมายา ๆ เรือสำหรับผู้ข้ามฝั่ง? คือ อาศัยความเจริญอนิถยะ ทุกข์ และศุนยตา สำหรับผู้ต้องการปรินิพพานโดยอหยาศัย ๆ เรือสำหรับผู้ยู่กลางห้วงน้ำ? คือ อาศัยความนำมาซึ่งนิรวาณ ๆ เป็นเกียรติยศสำหรับผู้ต้องการ? คือ อาศัยความเป็นอาหารแห่งธรรมอันไพบุลย์ ๆ วรรณะของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย? คือ อาศัยทานบดีในเกสซึ่งมีคุณไม่มีที่สิ้นสุด ๆ ยศของพระตถาคตทั้งหลาย? คือ อาศัยทานบดีในโมกษะอันเป็นสุขแห่งคุณทั้งหมด ๆ ชื่นชมพระทศพลทั้งหลาย? คือ อาศัยทานบดีในธรรมรัตนะที่ได้ยาก ๆ คุณของพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย? คือ อาศัยความศึกษาธรรม ๆ อุเบกษาสำหรับผู้กรูณา? คือ อาศัยความมีสิ่งพึงทำที่พระพุทธเจ้าทรงทำแล้ว ๆ ระวังโทษด้วยไมตรี? คือ อาศัยความเป็นปฏิบัติต่อปรดิษะ ๆ เป็นที่อาศัยสำหรับชาวมหายาน? คือ อาศัยความเต็มรอบแห่งความมุ่งพุทธธรรมทั้งหมด ๆ ข้อปฏิบัติของผู้บันลือเพียงดั่งสีหะ? คือ อาศัยความเป็นอาหารของธรรมอันเลิศและธรรมอันยิ่งใหญ่ ๆ มรรคสำหรับพุทธชญาณ? คือ อาศัยความเป็นอาหารของกุศลธรรมทั้งหมด ๆ

ยอดแห่งธรรมทั้งหมด? คือ อาศัยความตรัสรู้ฝั่งแห่งปราสาท ๆ ความไม่รวมความรู้ทั้งหมด? คือ เป็นไปเพื่อละอกุศลธรรมทั้งหมด และเป็นไปเพื่อเป็นอาหารแก่กุศลธรรมทั้งหมด และเพื่อนำมาซึ่งโมกษะแก่สัตว์ทั้งหมด ๆ อุทยานของพระโพธิสัตว์? คือ อาศัยความนำมาซึ่งสุขแก่สัตว์ทั้งหมด ด้วยสุขเกิดจากปริดีและปราโมทย์ทั้งหมด ๆ กำจัดมารและเสนามาร? คือ อาศัยความเป็นอาหารแก่ผละทั้งหมด และอาศัยความสงบกิเลสทั้งหมด ๆ วิทยาสำหรับผู้ถึงความเกษม? คือ ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นไปแห่งอุปัทวะทั้งหมด ๆ ประโยชน์สำหรับผู้สำเร็จ? คือ อาศัยความเป็นอาหารแห่งความถึงพร้อมธรรมทั้งหมด ๆ เป็นเครื่องต้านทานสำหรับผู้ยู่ท่ามกลางมิตร?

คือ ย่อมเป็นไปเพื่อความพ่ายแพ้สำหรับผู้เห็นผิดผู้มักได้ทั้งหมด ฯ ข่มเดียรถิโดยสหธรรม ? คือ อาศัยความข่มเดียรถิโดยสหธรรม ฯ เป็นอาการแห่งความสัจย์สำหรับผู้แก้กฐาทั้งหลาย ? คือ อาศัยความเกษมอันธรรมทั้งหมดทบทแล้วและทบททั่วแล้ว ฯ สำหรับผู้มีกำลังในการแสวงหาสิ่งที่มีจริง ? คือ ด้วยโยคะที่ไม่วิปริต ฯ บุพพนิมิตสำหรับพุทธธรรม 18 แผนก ? คือ อาศัยความเป็นสิ่งนำมาซึ่งศุกลธรรมทั้งหมด ฯ เครื่องประดับ ? คือ อาศัยความเป็นสิ่งนำมาซึ่งมหาบุรุษลักษณะ 32 ฯ ความยินดีสำหรับผู้ต้องการโมกษะ ? คือ อาศัยความเป็นสิ่งงามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด ฯ ปริดีสำหรับบุตรคนโต ? คือ อาศัยความเป็นสิ่งนำมาซึ่งอาณาภาพแห่งทรัพย์คือพุทธเจ้า ซึ่งเป็นทรัพย์ของพระบิดา ฯ ความเต็มรอบแห่งพุทธชญาณ ? คือ อาศัยความตามรักษาศุกลธรรมทั้งหมด อาศัยความนำมาซึ่งการเลี้ยงดูอื่นซึ่งศุกลธรรมทั้งหมด ฯ ไม่ใช่ภูมิแห่งศราวกและปรัดแยกพุทธเจ้าทั้งหมด ? คือ อาศัยความเป็นเครื่องนำมาซึ่งพุทธธรรมอันสูงส่งและไม่มีประมาณ ฯ ความหมดจดแห่งจิต ? คือ ย่อมเป็นไปเพื่อละมลทินทั้งหมด ฯ ความหมดจดแห่งกาย ? คือ อาศัยความสงบไข้ทั้งหมด ฯ ความสำเร็จแห่งวิโมกษมุข ? คือ อาศัยความพิจารณา อนิตยะ ทุกขะ สุนยะ อนาตมะ และศานตะ ฯ ไม่เศร้าหมองด้วยราคะ ? คือ อาศัยความนำมาซึ่งอมฤตบพ ฯ ความหมดไปแห่งโทษ ? คือ อาศัยความนำมาซึ่งมหาไมตรี ฯ ไม่ใช่ภูมิของโมหะ ? คือ อาศัยเครื่องนำมาซึ่งแสงสว่างแห่งธรรมที่มี ฯ ที่มาแห่งสัญญาชญาณ ? คือ อาศัยความเกิดขึ้นแห่งความรู้ส่วนที่เป็นโลกิกะและโลกอตตระทั้งหมด ฯ ความเกิดขึ้นแห่งวิทยา ? คือ อาศัยความนำมาซึ่งความใส่ใจ(ค้นหา)ต้นกำเนิดทั้งหมด ฯ การละอวิทยา ? คือ ย่อมเป็นไปเพื่อความหมดไปแห่งการใส่ใจ(ค้นหา)ต้นกำเนิดทั้งหมด ฯ ความอิมสำหรับผู้มีความหลุดพ้นเป็นสาระ ? คือ อาศัยความเป็นเครื่องนำมาซึ่งอารย-อาหาตมะ ฯ ความยินดีสำหรับผู้มีสมาธิเป็นสาระ ? คือ อาศัยความเป็นเครื่องนำมาซึ่งความที่จิตมีอารมณ์เลิศอันเดียวด้วยสุขทั้งหมด ฯ เป็นจักษุสำหรับผู้ต้องการเห็น ? คือ อาศัยความเป็นผู้ต้องการจะเห็น ฯ เป็นอักษณาสำหรับผู้ต้องการแสดง ? คือ อาศัยความเป็นเครื่องกันซึ่งชญาณที่สำเร็จด้วยธรรมทั้งหมด ฯ เป็นฤทธิสำหรับผู้ต้องการเป็นใหญ่ ? คือ อาศัยความไม่กanggันชญาณที่กำหนดด้วยสรรพธรรม ฯ เป็นธารณีสำหรับผู้ต้องการฟัง ? คือ อาศัยความเป็นสิ่งเสมอด้วยนิรวานสำหรับธรรมทั้งหมด ฯ เป็นความหลุดพ้นสำหรับสมฤติ ? คือ อาศัยความเป็นสิ่งสงบโดยปกติอันมีนิรวานเป็นอารมณ์ ฯ เป็นอธิฐานสำหรับพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย ? คือ อาศัยความเป็นเครื่องนำมาไม่มีที่สิ้นสุด ฯ เป็นความฉลาดในอุบายสำหรับผู้เป็นที่ฟังทั้งหลาย ? คือ อาศัยความเป็นสิ่งถึงความเกษมด้วยสุขทั้งหมด ฯ เป็นสิ่งเกษม ? คือ อาศัยความเป็นสิ่งสงบอารมณ์นิรวาน รู้ได้ยาก ? คือ อาศัยความรู้เฉพาะซึ่งทุกข์ ฯ ไม่ประกอบด้วยความรู้ได้ยาก ? คือ อาศัยความไม่เคยได้เฉพาะ ฯ เป็นไปสำหรับอักษรทั้งหลาย ? คือ อาศัยความได้ถ้อยคำแห่งคำพูดทั้งหมด ฯ รู้ได้ยากโดยเสียงกล่าว ? คือ อาศัยความเป็นสิ่งไม่คิดถึงธรรมทั้งหมด ฯ ผู้รู้วิเศษไม่รู้

? คือ อาศัยความเป็นผู้ต้องการประโยชน์ใหญ่ในรัตนะ ๑ ผู้กล้ารู้ได้? คือ อาศัยความรู้สักการะ ๑ ผู้ปรารถนาน้อยรู้แจ้ง? คืออาศัยความรู้จักสักการะ ๑ ผู้ปรารถนาคความเพียรเรียนแล้ว? คือ อาศัยความเป็นผู้ไม่ทอดธุระ ๑ อันผู้มีสมฤติตรงจำแล้ว? คือ อาศัยความมีการไม่สละอันทำแล้ว ๑ เป็นที่สิ้นไปแห่งทุกข์? คือ อาศัยความเป็นสิ่งเป็นไปแห่งราคะโทสะ และโมหะ ๑ ความไม่เกิดขึ้นแห่งกรรมทั้งปวง? คือ อาศัยความดับแห่งวิชฌานทั้งหมด ๑ นิรเทศแห่งนัยหนึ่ง คือ อาศัยความเกิดขึ้นแห่งกรรมทั้งปวง ว่า กรรมทั้งปวง บรรดาภพ คติ จยติ อุปัตติ และอายตนะทั้งหมด มีความผันเป็นเครื่องเปรียบ นี่เป็นนิเทศที่พึงแสดงสำหรับ 300 บทเหล่านี้ ๑ ดูก่อนกุมาร สมานีนี้นั้นเรียกว่า สมานีชื่อว่าสรวรรณสวภาวสมดาวิปัญจิตะ ๑

ปริวรรตที่ 40 หยอน 1 ในศรีสมานีราช

จบแล้วด้วยประการฉะนี้ ๑ (39)

ปริวรรตที่ 40 ปรีนทานปริวรรต

(ว่าด้วยความยินดี)

ทราบว่าลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสกาลาเหล่านี้ในเวลานั้นว่า

ก็ เราแสดงพุทธธรรมอันไพบุลย์ แสดงนัยอันไพบุลย์ เพราะแสดงธรรมอันไพบุลย์จึงได้รับคุณอันไพบุลย์ ๑ (1)

ลักษณะของธรรมเหมือนกับอากาศอันไพบุลย์ เพราะมีรัตนะอันไพบุลย์จึงเรียกว่า ไพบุลย์ ๑ (2)

จริยา (ความประพฤติ) อันไพบุลย์เป็นความไพบุลย์สำหรับสัตว์ทั้งหลาย เราได้แสดงไว้แล้ว เพราะอาคม (วิชาความรู้) เป็นสิ่งไพบุลย์ฉะนั้นจึงเรียกว่า ไพบุลย์ ๑ (3)

ทราบอีกว่า เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสธรรมบรรยายในนิรเทศแห่งสมานีชื่อสรวรรณสวภาวสมดาวิปัญจิตะนี้ จิตเพื่อสัมยักสัมโพธิอันยอดเยี่ยมอันสัตว์ทั้งหลายให้เกิดขึ้นแล้ว อนึ่ง สัตว์ทั้งหลายไม่มีประมาณ ได้เป็นผู้ไม่หวนกลับในสัมยักสัมโพธิอันยอดเยี่ยม ๑ อนึ่ง จิตเพื่อปรัดแยกโพธิเกิดขึ้นแล้วแก่สัตว์ทั้งหลายไม่มีประมาณ ๑ อนึ่ง จิตเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหัตผลเกิดขึ้นแก่สัตว์ทั้งหลายไม่มีประมาณ ๑ อนึ่ง โลกธาตุ 3 พัน และพันอันใหญ่นี้ สัน สันทั่ว สันพร้อม 6 ครั้ง ๑ ไหว ไหวทั่ว ไหวพร้อม ๑ สาย สายทั่ว สายพร้อม ๑ กระพ้อม กระพ้อมทั่ว พระพ้อมพร้อม ๑ ร้อง ร้องทั่ว ร้องพร้อม ๑ คำราม คำรามทั่ว คำรามพร้อม ๑ ทิศตะวันออก นูนขึ้น ทิศใต้ยุบลง ๑ ทิศเหนือนูนขึ้น ทิศใต้ยุบลง ๑ ส่วนสุดยุบลง ส่วนกลางนูนขึ้น ๑ ส่วนกลางยุบลง ส่วนสุดนูนขึ้น ๑ อนึ่ง ได้มีแสงสว่างไม่มีประมาณปรากฏในโลก ๑ อนึ่ง ฝนกลิ่นหอม

อันเป็นทิพย์ห้าใหญ่ได้ตกลง ฯ อนึ่ง เทวดาทิ้งหลายได้โปรยฝนดอกไม้อันเป็นทิพย์จำนวนมาก ฯ
อนึ่ง คนตรีหลายแสนอันเป็นทิพย์เล่นอยู่ในอากาศ ฯ ทั้งได้พากันกล่าวคำอย่างนี้ว่า

เป็นลาภที่ได้ดีแล้วสำหรับสัตว์เหล่านั้น ผู้ได้ฟังมหากุณาวดารธรรมบรรยายนี้ ฯ
สัตว์เหล่านั้นจักเป็นผู้นั่งใกล้พระพุทธเจ้าจำนวนมาก ผู้ซึ่งจักได้ฟังสรวรรณสวभावสมตาวิปัญจิต-
สมาธินี้บ่อยๆ และครั้งได้ฟังแล้ว จักเขียน ยึดถือ ทรงจำ เล่าเรียน เจริญโดยอภิมหาภาวนา ทำให้
มาก และประกาศแก่คนอื่นโดยพิสดาร ฯ ชนเหล่านั้นจักเป็นทักษิณียบุคคลของสัตว์ทั้งหมด ฯ

ทราบว่าลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเรียกท่านพระอานนท์มาว่า คุณก่อน
อานนท์ เธอจงเรียนเอาธรรมบรรยายนี้ ทรงจำ กล่าว เล่าเรียน และประกาศแก่คนอื่นโดยพิสดาร ฯ
ทราบที่ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าดังนี้ว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า
ธรรมบรรยายนี้ชื่อว่าอะไร ข้าพระองค์จะทรงจำธรรมบรรยายนั้นว่าอย่างไร ? พระผู้มีพระภาคเจ้า
ตรัสว่า คุณก่อนอานนท์ เธอจงทรงจำพระสูตรนี้ ชื่อว่ามหากุณาวดาระ ฯ เธอจงทรงจำว่า สมาธิ
ชื่อว่าสรวรรณสมตาวิปัญจิตะ ฯ พระอานนท์กราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ธรรมบรรยาย
นี้ข้าพระองค์เรียนเอาแล้ว ฯ

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสธรรมบรรยายนี้แล้ว ฯ จันทรประภาผู้กุมาร และท่าน
อานนท์ ปริยัท 4 เหล่านั้น คือ ภิกขุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เป็นผู้มิใช่ใจเป็นของตน เหล่าเทพบุตร
ชั้นสุทธาวาสมิใช่หนึ่ง ชาวโลกพร้อมทั้งเทวดาและมนุษย์ อสูรและคนธรรพ์ ยินดีภายิตของ
พระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วแล ฯ

มหายานสูตรชื่อว่าสมาธิราช

ตามที่ได้จากสมาธิชื่อว่าอารยสรวรรณสวभावสมตาวิปัญจิตะ
(ปริวรรตที่ 40) จบแล้วด้วยประการฉะนี้ ฯ (40)

เย ธรรมา เหตุปรภวา เหตุสุเตษำ ตถาคโต หุยวตต ฯ

เตษำ จ โย นิโรธ เอว วาที มหาศรมณ: ฯ

ธรรมเหล่าใดเกิดจากเหตุ พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น
และความดับธรรมเหล่านั้น พระมหาศรมณะมีปกติตรัสอย่างนี้

บทที่ 3 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสมาธิราชสูตร

ในบทนี้ผู้ศึกษาจะกล่าวถึงข้อมูลทั่วไปของสมาธิราชสูตร เริ่มตั้งแต่การกล่าวถึงความ เป็นมาของพระพุทธศาสนาในฐานะที่สมาธิราชสูตรเป็นคัมภีร์สำคัญของพระพุทธศาสนา มหายานจนถึงยุคสมัยของนาคาชุนซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งสำนักมหายิกเพราะว่าสำนักมหายิกนี้มีคำสอน เน้นที่ศูนยตาและสมาธิราชสูตรก็เน้น ไปที่ศูนยตา อีกทั้งมีลักษณะการอธิบายในบางข้อความ ที่คล้ายคลึงกัน นักปราชญ์หลายท่านจึงเห็นว่าน่าจะเป็นคัมภีร์ของสำนักมหายิกซึ่งจะได้กล่าว ต่อไป จากนั้นจะได้กล่าวถึงการค้นพบ กำหนดเวลาการแต่งและต้นฉบับคัมภีร์ ชื่อเรียกคัมภีร์ ภาษา และไวยากรณ์ ฉันทลักษณ์ รูปแบบการแต่ง เรื่องเล่าและสำนวนซ้ำที่ปรากฏในคัมภีร์ตามลำดับ

ความเป็นมาของพระพุทธศาสนา

สมาธิราชสูตรเป็นคัมภีร์ฝ่ายมหายาน ภาษาที่ใช้ก็เป็นภาษาสันสกฤตผสม (Mixed Sanskrit) อีกทั้งมีเนื้อหาที่แสดงถึงความเป็นมหายานอย่างเด่นชัด เช่น การยกย่องภาวะของ พระโพธิสัตว์ผู้ปรารถนาพุทธภูมิว่าเป็นผู้ยิ่งใหญ่ การกล่าวถึงศราวกภูมิ (ศราวกภูมิ) และปรตฺยอก- ภูมิ (ปรตฺยอกภูมิ) ในระดับที่ต่ำลงมา มีข้อความที่แสดงคำว่า “มหายาน” ปรากฏในคัมภีร์หลายแห่ง ดังนี้

เตน ขลุ ปฺนุ¹ สมฺเขน ตฺสฺมิณฺเนว ปฺรชตฺสฺนิปาเต จนฺตฺรปฺรโโก นาม กุมารภูต:
สฺนิปฺติโต² ภูตฺ สฺนินฺณฺณ: ปุรฺวชินฺนุคฺตาทิกาโร² วัโรปิตฺกฺสฺลฺมฺโล ชาตฺสุมโร ลพฺทฺปรตฺทิภาโน
มหายานสฺปฺรตฺติโต มหากรฺณากิยฺกฺต:²

โดยสมัยนั้นแล พระโพธิสัตว์นามว่าจันทรประภา ผู้เป็นกุมาร มีอริการอันได้
ทำไว้ในพระชินเจ้าองค์ก่อน มีกุศลมูลอันปลูกไว้แล้ว ผู้ระลึกชาติได้ ได้ปฏิภาณ ดำรงอยู่
ในมหายาน ประกอบด้วยมหากรณา ได้นั่งประชุมอยู่ที่ประชุมของบริษัทนั้นนั่นเอง ฯ

¹ วิทยานิพนธ์เล่มนี้ใช้สัญลักษณ์ : แทนวิสรรคะ (:) เพราะถือว่าอ่านง่าย ในขณะที่ผู้ปริวรรตท่าน อื่นนิยมใช้ประวิสรรชนีย์ (ะ) แทนวิสรรคะ ซึ่งอาจทำให้สับสนระหว่างสระอะในภาษาไทยและวิสรรคะในภาษา สันสกฤต

² SR. 1.2.5.

อาศฺวาโส มหายนิกานาม³

ธรรมอันเป็นตั้งลมหายใจของชาวมหายานทั้งหลาย ฯ

ศุภยตา จ มหาคฺมานา วิหาโร โภติ อุตฺตมः |

สฺถาปนฺนติ มหายนเ สत्ตฺวโกฏฺฐิรจฺนิตฺยः | (212)⁴

อนึ่ง ศุภยตาเป็นที่ดำรงอยู่อันสูงสุดของท่านผู้มหาตมาทั้งหลาย ฯ ท่านเหล่านั้น
ย่อมตั้งสัตว์หลายโคฏีเป็นอินทรีย์ไว้ในมหายาน ฯ (212)

อทุรากุญฺติ เกษมทฺตฺโต โปธิสฺตฺตฺโว มหาสฺตฺตฺวาสุตฺตานิ จ มหานฺติ ทิปารุชฺชโยโกฏฺฐิ-
นียุตฺตสทฺสฺราณิ สํปฺรชฺวลิตานิ | อวภาเสโนว สฺพญฺมมฺภูตฺ | สเทวมานุญฺยิกํ จ ชนตํ ธรรม-
ศฺรวณาย สันปิตตํ วิทิตฺวา ตสฺสโยคทฺถุตฺตอหฺมปิ มหายนสํปฺรสุตฺติธฺ | อนุวหฺมิมิ สฺมาธิ-
มาทงฺกษฺยสฺตฺถาคคฺตปฺุชา กุรฺยาม, ยถารุปฺยา ปุชฺยา สเทวมานุญาสุรโลกศฺยจฺจิริการปฺราปฺโต
ภเวทตฺตมฺนา: ปฺรมุทิต: ปฺริตฺติเสถมนสฺยชาโต ภเวทธรรมโลกปฺราปฺต: |

พระโพธิสัตว์มหาสัตว์นามว่าเกษมทัตต์ได้เห็นประทีปแสนโคฏีนิยุดจำนวน
มากที่เขาจุดให้สว่างแล้ว ฯ ได้มีแสงสว่างถูกต้องแล้ว ฯ ก็ครั้งทราบหมู่ชนพร้อมทั้งเทวดา
และหมู่มนุษย์ที่ประชุมกันเพื่อฟังธรรม พระโพธิสัตว์นั้นได้มีความคิดดังนี้ว่า แม้เราดำรงอยู่
ในมหายาน ฯ ถ้ากระไรเราเมื่อมุ่งหวังสมาธิ ฟังทำการบูชาพระตถาคต โดยประการที่ โลก
พร้อมด้วยเทวดาหมู่มนุษย์และอสูร จะถึงความยำเกรงด้วยการบูชา อิมเอบใจ บันเทิงแล้ว
เกิดปริศติและโสมนัส ถึงแสงสว่างแห่งธรรม ฯ

ศฺวาโส มหายนิกานาม ? ยทฺธิ สฺรวพฺพุทฺธธรรมาภิปรายปฺริปฺริตรกฺมฺปาทาย |

ลมหายใจของชาวมหายาน ? คือ อาศัยความบริบูรณ์แห่งความมุ่งพุทธธรรม
ทั้งหมด ฯ

อิติยารุยสฺรวธรรมสฺวภาวสมตฺวาวิปฺลฺยิตตฺตฺ สฺมาเชรฺยถาลพฺุธิ สฺมาธิราชํ นาม
มหายานสฺตุตรี (ปฺริวรฺโรโต นาม จตฺวาริศาตฺตม) สฺมาปฺตม | (40)⁵

มหายานสูตรชื่อว่าสมาธิราช ตามที่ได้จากสมาธิชื่อว่าอารยสรวธรรมสวภาว-
สมตวาวิปญฺจิตะ (ปฺริวรฺรตฺที่ 40) จบแล้วด้วยประการฉะนี้ ฯ (40)

จากหลักฐานที่ยกขึ้นข้างต้นนั้น ทำให้มองเห็นอย่างชัดเจนว่าแนวความคิดเรื่อง
มหายานได้รับการพัฒนาเป็นรูปแบบที่ชัดเจนแล้ว ผู้ศึกษาเห็นว่าการที่คัมภีร์อ้างตัวว่าเป็นมหายาน

³ SR. 1.6.22.

⁴ SR 32.212.212.

⁵ SR. 33.218.25.

⁶ SR. 39.301.19.

⁷ SR. 40.304.4.

ก็เพื่อประโยชน์จะให้เป็นที่ยอมรับ และการอ้างถึงเพื่อให้ได้ประโยชน์เช่นนี้สิ่งที่อ้างถึงคือ มหายานต้องมีการยอมรับโดยกว้างขวางแล้วเช่นกัน ถ้าเป็นไปตามที่คาดการณ์เช่นนี้จะทำให้สามารถกำหนดเวลาการแต่งตั้งกัมภีร์นี้ได้ง่ายขึ้น พระพุทธศาสนามหายานนั้นถือเป็นการพัฒนา แนวความคิดต่างๆ ให้แปลกออกไปจากพระพุทธศาสนาเถรวาทดั้งเดิม ในเบื้องต้นนี้จึงควร จะกล่าวถึงพระพุทธศาสนาทั้ง 2 นิกายไว้ด้วย

พระพุทธศาสนาแบ่งนิกายเป็น 2 นิกายใหญ่ คือ เถรวาท เป็นนิกายที่ได้รับการยอมรับว่ารักษาคำสอนดั้งเดิมไว้ได้มากที่สุด และมหายานเป็นนิกายที่มีพัฒนาการทางความคิด ที่แตกแยกออกไปแต่ยังอยู่ภายใต้กรอบแห่งคำสอนหลัก ทั้งสองนิกายมีคำสอนปลีกย่อยแตกต่างกัน เพราะมีความคิดเห็นและความประพฤติ (ทิฐิและศีล) ที่ไม่ลงรอยกัน โดยที่เหตุการณ์เริ่มแรกของการแตกแยกมิให้เห็นตั้งแต่ยุคพุทธกาล เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ กรุงโกสัมพี พระภิกษุสองฝ่าย คือภิกษุฝ่ายวินัยธรและภิกษุฝ่ายธรรมกถึกได้มีการโต้แย้งในปัญหาด้านวินัยในเรื่องการเหลือน้ำไว้ในภาชนะว่าเป็นความผิด (อาบัติ) หรือไม่ และทั้งสองฝ่ายไม่อาจมีความเห็นที่ลงรอยกัน ทั้งคือตั้งไม่ฟังคำทัดทานของพระพุทธเจ้า เป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงปลีกไปอยู่ป่า⁸ อีกเหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้นหลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงปรินิพพานได้ 3 เดือน ได้มีการจัดทำสังคายนาครั้งที่ 1 โดยพระมหากัสสปเถระพร้อมทั้งภิกษุสงฆ์รวมเป็น 500 รูป ได้ปรารภถึงการกล่าวจาบจ้วงของพระสุภัททะผู้บวชตอนแก่ จึงได้กำหนดทำการสังคายนาอันเป็นการเรียบเรียงพระธรรมวินัย ให้เป็นหมวดหมู่และถูกต้อง โดยมีพระมหากัสสปเถระเป็นประธานและเป็นผู้ถาม พระอุบาลีเป็นผู้ตอบปัญหาในพระวินัย และพระอานนท์เป็นผู้ตอบปัญหาในพระธรรม⁹ ในการสังคายนาครั้งนี้ก็ยังมิกลุ่มพระภิกษุที่ไม่เห็นด้วยทั้งหมดกับการสังคายนา โดยมีพระปุราณะเป็นหัวหน้า พร้อมทั้งภิกษุบริวาร 500 รูป ไม่เห็นด้วยในข้อวินิจฉัย 8 เรื่องที่เกี่ยวกับการฉันอาหารของพระภิกษุ ซึ่งฝ่ายตนเห็นว่าทำได้ นั่นคือ ของเก็บสะสมไว้ในที่อยู่, ให้คนปรุงให้ฉันในที่พัก, ปรุงฉันเอง, หยิบฉันเอง, รับนิมนต์แล้วถือข้าวติดมาด้วย, รับประเคนไว้ก่อนเวลาอาหาร, สิ่งที่อยู่ในป่าไม้ และสิ่งที่อยู่ในน้ำ ข้อโต้แย้งเหล่านี้ท่านปุราณะอ้างว่า พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ปฏิบัติได้ แต่พระมหากัสสปเถระแย้งว่าทรงอนุญาตไว้จริง แต่เฉพาะในเวลาข้าวยากมากเท่านั้น เมื่อพ้นสมัยแล้วทรงให้ยกเลิก ฝ่ายพระปุราณะไม่เชื่อ อ้างว่าไม่เคยได้ยิน แล้วก็แยกตัวไปทำการสังคายนา

⁸ ม.ม. 12/411/540

⁹ พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534), 188.

เป็นกลุ่มหนึ่งต่างหาก นับว่าเป็นการแตกแยกในเรื่องศีลสามัญญตา กล่าวคือมีความคิดเห็นในเรื่องศีลซึ่งเป็นข้อปฏิบัติไม่เหมือนกัน¹⁰

ภายหลังจากนั้นประมาณ 100 ปีปรากฏมีเหตุการณ์อันเป็นที่มาแห่งการสังคายนาครั้งที่ 2 กล่าวคือภิกษุชาววัชชีบุตร ได้ยกอ้างเรื่อง 10 ประการที่ฝ่ายตนเห็นว่าสามารถทำได้ไม่ผิดพระวินัย อีกทั้งมีพระบรมพุทธานุญาตให้พระภิกษุสามารถยกเลิกสิกขาบทเล็กน้อยตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป เรื่องที่ภิกษุวัชชีบุตรกล่าวอ้างว่าภิกษุสามารถทำได้ทั้ง 10 ประการนั้นได้แก่ การที่ภิกษุเก็บเกลือไว้ในเขาสัตว์เอาไว้ฉันกับอาหารรสไม่เค็มได้ (สิงคิโลณกัปปะ), การที่ภิกษุฉันอาหารเมื่อเงาเลยเวลาเที่ยงไป 2 องค์ได้ (ทวังคูลกัปปะ), การที่ภิกษุเข้าบ้านฉันอาหารที่ไม่เป็นเดนได้ (คามันตรกัปปะ), การที่ภิกษุทำอุโบสถแยกกันในอวาสที่มีสีมาเดียวกันได้ (อวาสกัปปะ), การทำสังฆกรรมในเมื่อภิกษุทั้งหลายยังไม่พร้อมกันแล้วขออนุมัติภายหลังได้ (อนุมตีกัปปะ), ประพฤติตามแบบที่พระอุปัชฌาย์อาจารย์เคยประพฤติมาได้ (อาจิณนคัปปะ), การที่ภิกษุฉันนมสดที่แปรรูปแล้วแต่ยังไม่เป็นนมเปรี้ยวได้ (อมถิตกัปปะ), การที่ภิกษุดื่มสุราอ่อนๆ ได้ (ชโลคิ), การที่ภิกษุใช้ผ้ารองนั่งไม่มีชายได้ (อทสกนิตินะ) และการที่ภิกษุรับเงินและทองได้ (ชาตुरुปรชตะ)¹¹ ด้วยเหตุนี้พระเถระทั้งหลายมีพระยสเถระเป็นประธาน จึงได้ริเริ่มการทำสังคายนาครั้งที่ 2 เพื่อเรียบเรียงคำสั่งสอนให้มั่นคงยิ่งขึ้น โดยมีพระภิกษุอรหันต์เข้าร่วมการสังคายนามีจำนวน 700 รูป ประชุมทำที่วาฬิการาม เมืองเวสาลี พระเวสละเป็นผู้ถาม พระสัพพกามีเป็นผู้วิสัชนา มีพระเจ้ากาลาโศกราชทรงอุปถัมภ์ ใช้เวลาทำการสังคายนา 8 เดือน และวินิจฉัยเรื่องราวที่ยกขึ้นอ้างทั้ง 10 ประการนั้นว่าผิดพระธรรมวินัย แต่ในอภิธรรมปิฎก กล่าวถึงข้อขัดแย้งกันว่าการสังคายนาครั้งนี้ไม่ใช่สาเหตุมาจากวัด 10 ประการ แต่มาจากมติ 5 ข้อของพระมหาเถระเหล่านี้คือ

1. พระอรหันต์อาจถูกมารช่วยวนได้ด้วยความฝัน
2. บุคคลเป็นพระอรหันต์ได้โดยไม่รู้ตัวต้องให้ผู้อื่นพยากรณ์
3. พระอรหันต์ยังมีความสงสัยของพระพุทธเจ้า
4. บุคคลจะบรรลุพระอรหันต์ได้โดยไม่มีพระพุทธเจ้าไม่ได้
5. บุคคลจะบรรลุพระอรหันต์ได้ด้วยการเปล่งว่า ทุกข์หนอ ๆ¹²

ฝ่ายภิกษุวัชชีบุตรได้แยกตัวออกไปพาภิกษุหมู่ใหญ่กลุ่มหนึ่งที่ไม่ยอมรับการสังคายนา เพราะคิดว่าเป็นเพียงความเห็นของพระภิกษุบางกลุ่มซึ่งมีจำนวนน้อย กล่าวคือมีจำนวน 700 รูปเท่านั้น ได้รวมตัวกันไปทำสังคายนาเป็นกลุ่มหนึ่งอีกต่างหาก และเรียกชื่อกลุ่มตนว่ามหาสังฆิกะ

¹⁰ ประชงค์ แสนบุราณ, พระพุทธศาสนานามหายาน (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2548), 9.

¹¹ ประชงค์ แสนบุราณ, พระพุทธศาสนานามหายาน, 203.

¹² อภิ.กถา. 37/446/182

ซึ่งแปลว่ากลุ่มที่มีพวกมาก โดยมีจำนวนถึง 10,000 ท่าน¹³ มหาสังฆิกะนั้นได้แตกย่อยออกไปจนกลายเป็นอาจริยวาท 8 นิกาย คือ เอกวยหาริกวาท, โลโกตรวาท, โคกุลิกวาท, พุศฺรุตติยวาท, บัณฺฑิตวาท, ใจติวาท, อปรเสถียวาท และอุตฺตรเสถียวาท ทางด้านเถรวาทเดิมก็ได้มีอาจริยวาทแยกออกเป็น 2 พวก คือ เหมวันตวาท และสรวาสติกวาท ต่อมาสรวาสติกวาทได้แตกนิกายออกไปอีก 4 นิกาย คือ มหิสาสกวาท, กาศยปิยวาท, เสาตรันติกวาท และวาทสิปุตริยวาท ต่อมา มหิสาสกวาทได้แตกออกไปเป็นอีกนิกายคือธรรมคูปตวาท และวาทสิปุตริยวาทได้แตกออกไปเป็น 4 นิกายคือ ศันนาคาริกวาท, สามมิตติยวาท, ภัทรยานิยวาท และธรรมโมตริยวาท ในห้วง พ.ศ. 100 – 200 นี้ พระพุทธศาสนาได้มีนิกายทั้งหมด 18 นิกาย¹⁴

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่าพระพุทธศาสนamahayan ได้เริ่มก่อตัวขึ้นเนื่องมาจากความแตกแยกทางความคิดเห็นตั้งแต่สิกขาบทเล็กน้อยที่พระพุทธองค์ตรัสอนุญาตไว้กับพระอานนท์ก่อนจะปรินิพพานว่า “อานนท์ เมื่อพระสงฆ์ประชุมทำสังคายนา สิกขาบทข้อใดที่ตถาคตบัญญัติไว้แล้วเป็นสิกขาบทเล็กน้อยและน้อยโดยลำดับ เมื่อพระสงฆ์เห็นสมควรจะยกเลิกสิกขาบทนั้นก็จงเลิกเถิด”¹⁵ แต่การที่พระอานนท์ไม่ได้ทูลถามว่าสิกขาบทเช่นไรเรียกว่าสิกขาบทเล็กน้อยเป็นเหตุให้สงฆ์มีความเห็นเป็นสองฝ่ายคือฝ่ายหนึ่งเห็นว่าไม่สมควรยกเลิกเพราะสรุปไม่ได้ว่าสิกขาบทเช่นไรจึงจะเรียกว่าสิกขาบทเล็กน้อยจึงควรรักษาบัญญัติสิกขาบทเดิมไว้ทั้งหมดและอีกฝ่ายเห็นว่าควรยกเลิกได้โดยเข้าลักษณะสิกขาบทเล็กน้อย เมื่อสงฆ์มีความเห็นเป็นสองฝ่ายเช่นนี้จึงเป็นการแตกแยกทางความคิดแยกย่อยที่ไม่ลงรอยกัน จากความคิดที่ไม่ลงรอยกันและมีความคิดเห็นเป็นของตน ทำให้คณาจารย์ในสำนักนิกายต่าง ๆ ได้หาเหตุผลเพื่อสนับสนุนแนวความคิดของฝ่ายตนให้น่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น เว้นแต่เถรวาทที่ยังคงรักษาคำสอนเดิมเป็นหลักไม่มีการต่อเติม เป็นที่น่าสังเกตว่าหลังจากการสังคายนาครั้งที่ 2 อันเป็นเหตุแห่งการแตกแยกพระสงฆ์ชัดเจนเช่นนี้แล้ว ได้มีการแตกกลุ่มความคิดของพระสงฆ์ไปอีกหลายกลุ่มในห้วงศตวรรษที่ 3 ดังที่กล่าวแล้ว หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 236 ฝ่ายเถรวาทได้มีการทำสังคายนาครั้งที่ 3 ปรารภเหตุแห่งการปลอมเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา การสังคายนาครั้งที่ 3 นี้ไม่มีปรากฏในพระวินัยปิฎกของพระพุทธศาสนamahayan ของทิเบตและจีน¹⁶ จึงอาจกล่าวได้ว่าการสังคายนาครั้งที่ 2 เป็นเหตุการณ์สุดท้ายในการแบ่งแยกระหว่างเถรวาทและมหายาน

¹³ พระอัครคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย, 212.

¹⁴ ประยงค์ แสนบุราณ, พระพุทธศาสนamahayan, 16.

¹⁵ พระอัครคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย, 215.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, 240.

ต่อมาในราวพุทธศตวรรษที่ 6 จึงได้ปรากฏมีความคิดที่เด่นชัดและเรียกตนเองว่า มหายาน ซึ่งคณาจารย์ชุดแรกของนิกายมหายานล้วนแต่เคยอยู่ในนิกายทั้ง 18 นิกายใดนิกายหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คณาจารย์ในนิกายมหาสังฆิกะและกลุ่มคณะของนิกายนั้น ได้มีบทบาทสำคัญ ที่ก่อกำเนิดมหายาน นิกายมหาสังฆิกะและกิ่งของนิกายนี้รวมเรียกว่าคณะอันธกะมีศูนย์กลางใหญ่ อยู่ตอนใต้ของอินเดียในแคว้นอันธระ¹⁷ คัมภีร์ที่แสดงถึงความคิดแบบมหายานที่ปรากฏครั้งแรก คือมหายานศรัทโศตปาทศาสตร์ของภิกษุอัสวโหมย¹⁸ ผู้มีชีวิตอยู่ในต้นพุทธศตวรรษที่ 6 (ประมาณ พ.ศ.608 – 693) ซึ่งพระเจ้ากนิษกะแห่งราชวงศ์กุษาณะได้รับตัวท่านมาเป็นอาจารย์ประจำราชสำนัก ของพระองค์นับแต่ทรงไปรบชนะกรุงปาฏลิบุตร จากเนื้อหาคัมภีร์ที่มีความคิดทางด้านมหายาน ปรากฏขึ้นครั้งแรกนี้ ท่านจึงได้รับการยกย่องว่าเป็น “ปฐมอาจารย์ผู้ประกาศลัทธิมหายาน” หลังจาก ยุคของท่านได้มีนักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงอีกหลายท่าน เช่น ครูณาการชุน ได้แต่งคัมภีร์มาธยมิกศาสตร์ และคัมภีร์อื่น ๆ ของนิกายมาธยมิกในราวพุทธศตวรรษที่ 7 อังคะและวสุพันธุได้แต่งคัมภีร์ของ นิกายโยคอาจารย์ในราวพุทธศตวรรษที่ 9¹⁹

จากบันทึกของฟาเหียน ภิกษุชาวจีนซึ่งได้เดินทางไปอินเดียตลอดถึงสิงหลในช่วง พ.ศ.942 – 957 เพื่อคัดลอกพระวินัยสำหรับการปฏิบัติให้เป็นบรรทัดฐานเดียวกัน ในการพรรณนา การเดินทางของท่านปรากฏว่าบ้านเมืองในระหว่างที่เดินทางผ่านมีพระภิกษุทั้งสองนิกายคือ เถรวาทและมหายานจำนวนมากเท่า ๆ กัน บางเมืองก็มีทั้ง 2 นิกายเท่า ๆ กัน และมีจำนวนพระภิกษุ ถึงหลักพันก็มี รวมทั้งพระราชามหากษัตริย์ต่างก็ให้ความนิยมในพระพุทธศาสนา ท่านฟาเหียน เดินทางจากจีนเข้าสู่ภาคเหนือของอินเดียผ่านเทือกเขาหิมาลัย ในภาคเหนือมีแต่การจดจำพระธรรม วินัยแบบมุขปาฐะคือท่องจำกันปากเปล่าไม่สามารถหาบันทึกที่เป็นลายลักษณ์อักษรได้ ท่านจึง

¹⁷ อภิชาติ โปธิประสิทธิ์ศาสตร์, พระพุทธศาสนามหายาน (กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2520), 83.

¹⁸ อัสวโหมย เป็นเนมิตถนามคือชื่อที่ตั้งให้เป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์เฉพาะตัวบุคคล ประกอบด้วยคำ 2 คำคือ อัสวะ ม้า และ โหมยะ ชื่อเสียง รวมเป็นอัสวโหมย แปลว่า มีชื่อเสียงโด่งดังกระทั่งถึง ม้า (ก็ยังขบข้าง) ตามประวัติท่านมีชีวิตอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 6 เป็นชาวเมืองสาเกตุ มีความรอบรู้ในพระ เวทและเป็นนักไต่वाทะชั้นยอดหาผู้ต่อกรได้ยาก แต่ท่านก็พ่ายแพ้ต่อพระปารสวะเถระ และก่อนไต่वाทะท่าน กล่าวว่าจะหากแพ้จะตัดลิ้นตนเองเสีย เมื่อไต่वाทะแพ้พระปารสวะเถระได้ขอให้ท่านบวชแทนการตัดลิ้น ท่านได้ ยินยอมตามนั้น พระอัสวโหมยได้ศึกษาพระธรรมวินัยอย่างจริงจังจนเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและเป็นผู้แสดง ธรรมที่มีวาทะยอดเยี่ยมเป็นที่ซาบซึ้งสำหรับผู้ได้ฟัง ผลงานของท่านที่โดดเด่นคือ มหายานศรัทโศตปาทศาสตร์ พุทธจรีต เป็นต้น ดู พัน ดอกบัว, ปวงปรัชญาอินเดีย, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์, 2555), 365.

¹⁹ ประยงค์ แสนบุราณ, พระพุทธศาสนามหายาน, 65.

เดินทางมาถึงมัธยมประเทศ ในนครปัตนะ ท่านได้พบคัมภีร์วินัยซึ่งบรรจุมหาสาวกคหิกบัญญัติ
ในอารามของนิกายมหายานแห่งหนึ่ง ในบันทึกของท่านเขียนไว้ว่า

ณ ที่นี้ในอารามของนิกายมหายานแห่งหนึ่ง (ฟาเหียน) ได้พบคัมภีร์วินัยซึ่ง
บรรจุมหาสาวกคหิกบัญญัติ คัมภีร์เหล่านี้สังเกตเห็นได้ว่า มีมาตั้งแต่ในครั้งเมื่อมีการประชุม
ใหญ่ (กระทำสังคีติ) ครั้งแรก ในขณะที่พระพุทธองค์ยังคงดำรงอยู่ในโลก คัมภีร์ฉบับเดิมทรง
ไปมอบไว้ในเขตวันวิหาร (ส่วนคัมภีร์ของ) สถานที่ศึกษาเล่าเรียนอื่น ๆ อีก 18 แห่งนั้น
ได้สังเกตเห็นทุก ๆ แห่งมีข้อพิพาทของคณาจารย์ปนอยู่ด้วย คัมภีร์เหล่านั้นความหมายใน
ข้อสำคัญทั่วไปก็ลงกันได้ แต่ข้อที่ไม่สำคัญเล็ก ๆ น้อย ๆ แตกต่างกัน เช่นเมื่ออีกฝ่ายหนึ่งเปิด
แต่อีกฝ่ายหนึ่งปิด ส่วนคัมภีร์ที่มีอยู่ครบถ้วนและมีคำอธิบายไขความไว้โดยบริบูรณ์ที่สุด²⁰

จากบันทึกการเดินทางของภิกษุฟาเหียนที่ยกมาในเบื้องต้นทำให้มองเห็นถึงความ
เจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาทั้งสองนิกายในปี พ.ศ.942 เป็นอย่างดี โดยวิธีการสอน
ที่แพร่หลายที่สุดคือการเผยแพร่คำสอน โดยวิธีจดจำกันปากต่อปากซึ่งปราศจากเอกสารอ้างอิง ทำให้
ขาดความมั่นใจเมื่อสิ่งที่จดจำมาไม่เหมือนกันไม่ลงรอยกันท่านฟาเหียนจึงต้องเดินทางไปค้นหา
เอกสารอ้างอิง โดยเฉพาะคัมภีร์วินัยซึ่งเป็นหลักแห่งการปฏิบัติที่ถูกต้องของพระภิกษุ
พระพุทธศาสนาได้วิวัฒนาการมาโดยลำดับหลังจากพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน เพื่อให้
เห็นพัฒนาการพระพุทธศาสนา ชูซุกิ (D.T. Suzuki) ได้แบ่งยุคแห่งคำสอนของพุทธศาสนาใน
อินเดียไว้เป็นภาพกว้าง ๆ ดังนี้

1. ยุคคำสอนดั้งเดิม นับแต่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วทรงแสดงปฐมเทศนาจนถึงระยะ
100 ปีหลังจากพระพุทธเจ้าทรงปรินิพพาน
2. ยุคแพร่หลายของเถรวาท เป็นพัฒนาการของสำนักต่าง ๆ ที่มีหลังจาก พ.ศ.100
จนถึง ค.ศ.100 (พ.ศ.643)
3. ยุคที่มหายานเริ่มปรับปรุงคำสอนและได้รับความนิยมนำไปพร้อม ๆ กับเถรวาท
ในระยะ ค.ศ.100-300 (พ.ศ.643 – 943)
4. ยุคที่มหายานได้รับความนิยมนอย่างมาก ในระยะ ค.ศ.300-500 (พ.ศ.943 – 1143)²¹
จากคำสอนดั้งเดิมที่ถือเป็นพุทธวจนะในยุคที่ 1 มีการแตกเป็น 2 กลุ่มหลักคือสถวีระ
และมหาสังฆิกะ จากนั้นได้มีการแตกเป็นกลุ่มย่อย 18 กลุ่ม โดยสถวีระแตกไปเป็น 8 กลุ่มและ

²⁰ เจมส์ เล็กจ์, จดหมายเหตุแห่งพุทธอาณาจักรของพระภิกษุฟาเหียน, พิมพ์ครั้งที่ 3, แปลโดย
พระยาสุรินทรภำชัย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2522), 184 - 185.

²¹ D.T. Suzuki, *Outlines of Mahayana Buddhism* (London: Luzac and company, 1907), 22.

มหาสังฆิกะแตกเป็น 10 กลุ่ม กลุ่มหรือนิกายที่มีอิทธิพลมากที่สุดและดำรงอยู่นานที่สุดคือ สรวาสตีวาท มหาสังฆิกะได้พัฒนาไปเป็นมหายาน²²

นิกายมหายาน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าอาจารย์วาท ซึ่งแปลว่า ลัทธิความเชื่อของ อาจารย์ เป็นนิกายที่ยึดถือตามคำสอนของอาจารย์สำนักตนเป็นหลัก ทำให้มีการพัฒนาความคิดในเรื่องต่าง ๆ ที่มีหลักการไม่ขัดกับคำสอนดั้งเดิม ทำให้เกิดเป็นรูปแบบทางความเชื่อใหม่ ๆ ที่นิกายเถรวาทดั้งเดิมไม่เคยกล่าวถึง รวมทั้งการอธิบายคำสอนให้ทันสมัยเพื่อต่อสู้กับความคิดของศาสนาพราหมณ์ในยุคสมัยนั้น วสิน อินทสระ สรุปความเปลี่ยนแปลงจากพระพุทธศาสนาในยุคดั้งเดิมกับในยุคแห่งการปรับปรุงเป็นมหายานไว้ว่า²³

เดิมทีเดียวพุทธศาสนาเป็นหลักคำสอนแนวจริยธรรม เน้นหลักความประพฤติชอบ เว้นความประพฤติชั่วและทำจิตใจให้หลุดพ้นจากกิเลส อันเป็นเหตุให้สัตว์เศร้าหมองทั้งหลาย และคำสอนของพระพุทธเจ้าในระยะต้น ๆ จึงเรียบง่ายและมีลักษณะเป็นปฏิฐานนิยม (Positivism) คือ ทรงสอนความจริงเท่าที่พอมองเห็นได้ในปัจจุบันและผู้รับฟังตรงตามแล้วเห็นได้เอง ทรงพยายามเลี่ยงปัญหาทางอภิปรัชญาที่ศาสนา คณาจารย์ เจ้าลัทธิในสมัยนั้นถกเถียงกันอยู่ ต่างฝ่ายต่างยึดมั่นในทฤษฎีของตน ๆ ไม่ทรงร่วมวงถกเถียงปัญหาอภิปรัชญาเหล่านั้น ตรงกันข้ามทรงกระตือรือร้นคิดทั้งหลายให้หันมาสนใจเรื่องจริยธรรม คือธรรมของมหาชนมากกว่าจะปล่อยเวลาให้เสียไปด้วยปัญหาที่ไกลตัวไป และไม่ปัญหาเร่งด่วน ทรงชักชวนให้จัดการกับปัญหาเร่งด่วนเสียก่อน ส่วนเรื่องอภิปรัชญาไว้รู้ทีหลัง อาจรู้ได้เองหรือแม้ไม่ต้องรู้เลยก็ไม่เป็นไร แต่เมื่อกาลเวลาล่วงมาหลังสมัยพุทธปรินิพพาน พระสาวกรุ่นหลังได้สนใจปัญหาทางตรรกวิทยาและอภิปรัชญาเป็นอันมาก ยิ่งแตกนิกายกันออกไปมากเท่าใด ปัญหาอภิปรัชญา ก็ขยายตัวตามออกไปเท่านั้น ทั้งนี้ส่วนหนึ่งก็เพื่อเอาชนะกัน ในทางความคิดระหว่างนิกาย จึงได้เกิดนิกายทางอภิปรัชญาในภายหลัง เป็น 4 นิกายใหญ่ คือ

1. นิกายมัทธมิกหรือสุญญวาท ถือว่าทุกอย่างว่างเปล่าไม่มีอะไรเป็นจริงไม่ว่าจะเป็นจิตหรือมิใช่จิต คือเป็นศูนย์ตาทั้งรูปธรรมและนามธรรม
2. นิกายโยคจารหรือวิชฌานวาท ถือว่าจิตหรือวิญญาณเท่านั้นเป็นจริง มีอยู่จริง สิ่งภายนอกเป็นมายา หลอกหลวงไม่มีอยู่จริง ไม่เป็นจริง
3. นิกายพาหยาญเมยยะหรือเสาตรานติกะ ถือว่าสิ่งภายนอกเป็นสิ่งที่เรารับรู้โดยตรงไม่ได้ รู้ได้โดยการอนุมานเอา

²² D.T. Suzuki, *Outlines of Mahayana Buddhism*, 24.

²³ วสิน อินทสระ, *สาระสำคัญของพุทธปรัชญามหายาน* (กรุงเทพฯ: เจริญกิจ, 2532), 73.

4. นิกายพาหยปรัตยัภษะหรือไวภายิกะ ถือว่าสิ่งภายนอกเป็นสิ่งที่เรารับรู้ได้โดยไม่ต้องอนุมาน²⁴

ทั้ง 4 นิกายนี้แบ่งออกเป็น 2 สายใหญ่คือ

1. สายศูนยตวาท มีทรรศนะว่า สิ่งทั้งปวงเป็นของสูญ หรือสภาพว่างเปล่า (ศรวมศูนยม) ทั้งโลกียธรรมและโลกุตตรธรรม เมื่อว่าโดยสภาพปรมาตม์แล้วเป็นของสูญ เมื่อว่าโดยสมมติบัญญัติของโลกก็มีนั่นมีนี่ เป็นนั่นเป็นนี่ ท่านนาคารชุนเป็นผู้ประกาศปรัชญาสายนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าปรัชญา มาชยิก หมายถึงเน้นการปฏิบัติทางสายกลางคือปฏิบัติสมุขบาท

2. สายอัสตวาท แบ่งย่อยออกเป็น 2 สาย คือ

2.1. สายจิตตภูตตถตา มีทรรศนะว่า โลกมีมูลการณ (The first cause) คือจิตตสากลแผ่ครอบงำอยู่ทั่วไป และมีอยู่ในสรรพสัตว์เรียกว่าพุทธภาวะบ้าง ธรรมกายบ้าง ตถาคตคัพพะบ้าง จิตตสากลของปรัชญาสายนี้มีลักษณะเหมือนพระเจ้า (God) ของศาสนาที่ถือว่าพระเจ้าสร้างโลก ขอมรับศูนยตาเหมือนกัน แต่เฉพาะสิ่งที่มีใช้จิตตสากล จิตตสากลจะต้องดำรงอยู่เป็นนิรันดร

2.2. วิชญาณวาท ไม่ยอมรับจิตตสากลของจิตตภูตตถตา และไม่ยอมรับว่าสิ่งทั้งปวงเป็นของสูญของศูนยตวาท แต่เห็นว่าจิตเกิดดับโดยสภาพ แต่มีสันตติ (continuity) คอยเชื่อมโยงอยู่ปรากฏการณ์ทั้งหลายเป็นภาพสะท้อนของจิตหรืออาลัยวิญญาน จิตหรืออาลัยวิญญานเป็นสิ่งที่อยู่จริง และเป็นสิ่งเดียวที่แท้จริง ส่วนสิ่งภายนอกต่าง ๆ ที่มนุษย์รับรู้ด้วยอายตนะนั้นเป็นเพียงความรู้สึกนึกคิด สิ่งภายนอกเหล่านั้นไม่จริงเลย

จากการแบ่งกลุ่มนิกายตามอภิปรัชญา ผู้ศึกษาจะกล่าวถึงเฉพาะสำนักปรัชญาสายศูนยตวาทซึ่งสมาธิราชสูตรน่าจะมีความเกี่ยวข้องด้วยอย่างมาก โดยมีเนื้อหาที่เน้นกล่าวถึงเรื่องศูนยตาปรากฏเป็นเนื้อหาหลักของคัมภีร์เล่มนี้ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป สำนักปรัชญาที่กำลังกล่าวถึงคือสำนักมาชยิก ผู้ก่อตั้งคือคุรุณาการชุน เกิดที่อินเดียใต้ในสกุลพราหมณ์ ในราว พ.ศ. 709 – 739 เป็นผู้มีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎกโดยใช้เวลาศึกษาเพียง 90 วันเท่านั้นก็แตกฉานในพุทธปรัชญา ท่านนิยมนิยายพระพุทธรจน์ด้วยระบบวิภาษวิธี (Dialectical method) ก่อให้เกิดความตื่นเต้นแก่นักปราชญ์ในวงการพระพุทธศาสนาเวลานั้นเป็นอันมาก ท่านสิ้นชีวิตในปัจฉิมวัย ณ มหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งที่เมืองอมราวดี แคว้นอันธระประเทศ²⁵ มีผลงานการประพันธ์ที่โดดเด่นคือ มูลมัชยิกการิกา กล่าวถึงหลักตรรกวิทยาและอภิปรัชญาชั้นสูงของมหายาน กล่าวกันว่าท่านได้ประพันธ์หนังสือประมาณ 20 เล่ม²⁶

²⁴ วติน อินทสระ, สารสำคัญแห่งพุทธปรัชญามหายาน, 77.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, 80.

²⁶ พระอุครกษณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย, 414.

ท่านนาคารชุนมีทรรศนะเกี่ยวกับโลกว่า โลกเป็นปฏิจสมุปบันธรรม เป็นปฏิจสมุปบาทคืออาศัยกันเกิดขึ้น ไม่มีสวลักษณะหรือสิ่งที่มีอยู่โดยตัวเอง เพราะฉะนั้น โลกจึงเป็นศูนย์ตา ศูนย์ตากับปฏิจสมุปบาทเป็นอันเดียวกัน ศูนย์ตาหรือ ปฏิจสมุปบาทก็เป็นอันเดียวกันอีก กับมัชฌิมาปฏิปทา คือทางสายกลางไม่เอียงไปทางใดทางหนึ่ง เข้ากลางระหว่างอัตถิตา (ความเห็นว่ามีอยู่จริง) และนัตถิตา (ความเห็นว่ามีอยู่เลย) คุณลักษณะของสิ่งทั้งหลายมีอยู่โดยการเปรียบเทียบ เช่น สูง ต่ำ ดำ ขาว ยาว สั้น ปรากฏจากการเปรียบเทียบแล้วยาวสั้นเป็นต้นก็หาไม่มีสิ่งทั้งปวงจึงไม่มีสวลักษณะ ความไม่มีสวลักษณะของสิ่งทั้งปวงนั่นเองคือศูนย์ตา

โลกกับนิพพาน เมื่อว่าโดยปรมัตถ์ไวยาหารแล้วเป็นศูนย์ตาเท่ากัน เป็นมายาเหมือนกัน เมื่อโลกเป็นมายา ความดับแห่งโลก (คือนิพพาน) ก็ต้องเป็นมายาเหมือนกัน โดยเนื้อแท้แล้วไม่มีอะไรดับ โลกกับนิพพานไม่ใช่เป็นหนึ่งและไม่ใช่เป็นสอง ไม่ใช่เป็นอันเดียวกันและไม่ใช่แยกจากกัน เพียงแต่นิพพานพ้นจากความมีและความไม่มี²⁷

จากการกล่าวความเป็นมาของพระพุทธศาสนาและแนวคิดทางอภิปรัชญาของสำนักปรัชญาสายศูนย์ตาช่วยให้เห็นความเกี่ยวข้องหรือความเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของสมาธิราชสูตรที่มีบทบาทต่อการแสดงความเป็นมหายาน โดยเฉพาะแนวคิดทางอภิปรัชญาเรื่องศูนย์ตาหรือการมองเห็นทุกสิ่งเป็นเพียงมายา

การค้นพบสมาธิราชสูตร

สถานที่ค้นพบสมาธิราชสูตรที่สำคัญมี 2 แห่ง คือหุบเขากาฐมาณฑุ ประเทศเนปาล และหมู่บ้านกิลกิต ประเทศปากีสถาน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. หุบเขากาฐมาณฑุ ประเทศเนปาล รวบรวมโดยฮอดจสัน และศาสตรี

ไบรอัน ฮอดจสัน (Brian Hodgson)²⁸ นักการทูตชาวอังกฤษได้ทำการรวบรวมคัมภีร์ที่ค้นพบในบริเวณหุบเขากาฐมาณฑุของเนปาลในปี ค.ศ. 1824 และได้ส่งคัมภีร์ไปยังสถานที่ต่าง ๆ โดยได้มอบจารึก 66 ชิ้นงานให้แก่หอสมุดแห่งวิทยาลัยฟอร์ทวิลเลียม (The library of the College of Fort William) ในห้วงปี ค.ศ. 1827–1845 มอบจารึก 94 ชิ้นงานให้แก่หอสมุดแห่งสมาคมเอเชียติก แห่งเบงกอล (The Library of the Asiatic Society of Bengal) มอบจารึก 79 ชิ้นงานให้แก่ราชสมาคมเอเชีย (The Royal Asiatic Society) มอบจารึก 36 ชิ้นงานให้แก่หอสมุดอินเดีย (The India Office Library) มอบจารึก 7 ชิ้นงานให้แก่หอสมุดบอดเลียน (Bodleian Library) มอบจารึก

²⁷ วสิน อินทสระ, *สาระสำคัญแห่งพุทธปรัชญามหายาน*, 81.

²⁸ David M. Waterhouse, ed., *The Origins of Himalayan Studies : Brian Houghton Hodgson in Nepal and Darjeeling 1820-1858* (New York: Routledge Curzon, 2005), 55.

88 ชิ้นงานให้แก่สมาคมเอเชีย (The Société Asiatique) มอบจารึก 59 ชิ้นงานให้แก่เบอร์นุฟ (Burnouf) ชาวฝรั่งเศสรวมทั้งหมด 423 ชิ้นงาน ในจำนวนคัมภีร์ที่กล่าวมาทั้งหมดมีคัมภีร์ทั้งที่เป็นพระสูตรและตันตระ มีคัมภีร์ที่สำคัญ ๆ คือ อัญญาหัตถิกาปรัชญาปารมิตา, คันทวยุหะ, สุขาวตีวยุหะ, ทศกัมภีระ, ลังกาวตาระ, สมาธิราชะ, ลลิตวิสตระ, กุหยสมาหะ, โพธิจรยาวตาระ, พุทธจริตะ และสัทธรรมปฐกะ บรรดาคัมภีร์เหล่านี้ฮอดจสันไม่ได้อ่านด้วยตนเองแต่ได้ส่งไปยังส่วนงานต่าง ๆ ดังที่กล่าวแล้ว ซึ่งผู้ที่ทำการศึกษามีชื่อปรากฏเช่น Foucaux, Cowell, Müller, La Vallée Poussin, Eugène Burnouf เป็นต้น ในส่วนของสมาธิราชสูตร ผู้ที่ได้ใช้ประโยชน์จากจารึกที่ฮอดจสันรวบรวมคือเรกาม (Constancy Regamey) ได้เขียนงานชื่อว่า Three Chapters from the Samadhirajasutra (บทที่ 8 19 และ 22) ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1938²⁹

หะระประสาท ศาสตรี (Haraprasad Shastri) ผู้เคยทำงานเป็นผู้ช่วยของมิตระ (M. L. Mitra) ได้ทำการรวบรวมจารึกในเนปาลและมอบให้แก่ส่วนงานต่าง ๆ รวมทั้งศึกษาด้วยตนเองในห้วง ค.ศ.1906-1911³⁰ ในห้วงนั้นจารึกได้ถูกค้นพบก่อนแล้วและถือครองโดยนักสะสมและนักเดินทางจากยุโรปและรัสเซีย มีการซื้อขายจารึกกันทั่วไปในตลาด ครั้งหนึ่งศาสตรีได้พบชุดจารึกที่รวบรวมไว้มีจารึกทั้งสิ้น 6,600 ชิ้นงาน ซึ่งศาสตรีไม่มีเงินทุนพอที่จะซื้อจึงขอรับการสนับสนุนเงินทุนจากลอร์ดเคอร์ซัน (Lord Curzon) อธิการบดีมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด (Chancellor of the Oxford University) หลังจากซื้อแล้วศาสตรีได้มอบให้แก่ห้องสมุดโบดีเลียน (Bodelien Library) และยังมีจารึกจำนวนมากที่ศาสตรีได้รวบรวมและมอบให้แก่หน่วยงานต่าง ๆ ดังที่ได้ตีพิมพ์ไว้ในหนังสือชื่อ Notices of Sanskrit Manuscripts จำนวน 3 ชุด (Vols.I-III)

2. กิลกิต³¹ แคว้นจัมมูและแคชเมียร์ ปัจจุบันอยู่ในประเทศปากีสถาน มีการค้นพบจารึกตั้งแต่ปี ค.ศ.1931 โดยคนเลี้ยงสัตว์ได้ต้อนสัตว์ไปกินหญ้าใกล้ ๆ กับสถูปร้างแห่งหนึ่ง และบังเอิญได้พบกล่องซึ่งภายในบรรจุเปลือกไม้ที่มีการเขียนจารึกเหล่านี้ลง จากนั้นได้นำไปมอบให้แก่มหาราชแห่งแคว้นจัมมูและแคชเมียร์ ในช่วงการค้นพบแรก ๆ ท่านเซอร์ เออเรล สไตน์ (Sir Aurel Stein) ได้กล่าวไว้ในหนังสือพิมพ์ชื่อ The Statesman ประจำวันที่ 24 กรกฎาคม ค.ศ.1931 ว่า

²⁹ David M. Waterhouse, ed., **The Origins of Himalayan Studies : Brian Houghton Hodgson in Nepal and Darjeeling 1820-1858**, 71.

³⁰ Haraprasad Shastri, **Report on the search for Sanskrit manuscripts** (Calcutta: The Asiatic Society of Bengal, 1911), 2.

³¹ Sudha Gopalakrishnan, **UNESCO memory of the world register Gilgit Manuscripts**, accessed December 23, 2015, available from http://portal.unesco.org/ci/en/files/22450/1151397961157_India_Gilgit.doc/57%2BIndia%2BGilgit.doc

เด็กเลี้ยงสัตว์ได้ดื้อนสัตว์ไปเลี้ยงบริเวณเมืองเนาปุร (Naupur) ห่างจากค่ายทหารกิลกิตไปทางตอนใต้ประมาณ 2 ไมล์ แล้วได้พบชิ้นส่วนไม้ไผ่ขูดนิยขนาดเล็ก ๆ ที่ปกคลุมด้วยก้อนหิน จากนั้นจึงได้ขุดช่องลงไปภายในซากของศตูปซึ่งรายล้อมด้วยศตูปเล็ก ๆ อีกหลายร้อย จึงได้ค้นพบ หลังจากค้นพบแล้วจารึกจำนวนหนึ่งได้ถูกส่งไปให้รัฐบาลของแคชเมียร์เพื่อเก็บรักษา เซอร์สไตน์ได้เก็บรักษาไว้ 11 ผูกและได้นำไปมอบให้แก่พิพิธภัณฑน์บริติช (British Museum) และได้ทำการศึกษาโดยศาสตราจารย์ซิลเวง เลวี (Prof. Sylvain Levi) หลังจากนั้นได้มีการตีพิมพ์ผลการศึกษาในชื่อ Manuscripts Sanscrits provenant de Bamiyan et de Gilgit หน้าที่ 1-45 ปัจจุบันจารึกกิลกิตจำนวนมากเหล่านี้ถูกเก็บไว้ที่ the National Archives กรุงนิวเดลี เป็นจารึกที่เขียนลงบนเปลือกไม้ และมีพระสูตรหลายเรื่อง ภาษาของจารึกคล้ายกับคัมภีร์มหายานในยุคแรก ๆ หนึ่งในคัมภีร์ที่พบคือสมาธิราชสูตรซึ่งจัดเป็นคัมภีร์กลุ่มนวธรรม บางทีเรียกชื่อว่า อารยจนุทปรทีปสูตร ยุคสมัยการแต่งเราอาจกำหนดลงไปได้ถึงยุคสมัยของพระเจ้ากนิษกะราชาแห่งราชวงศ์กุษาณะผู้ทรงครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 78-128 โดยอ้างอิงการที่คัมภีร์กล่าวถึงการประชุมสงฆ์ 3 ครั้ง ซึ่งน่าจะตรงกับการทำสังคายนาทั้ง 3 ครั้ง และครั้งที่ 3 ได้จัดทำในสมัยของพระเจ้ากนิษกะนั่นเอง

การค้นพบจารึกครั้งที่ 2 ถูกค้นพบโดย บัณฑิตมธุสุตัน เกาล์ (Pandit Madhusudan Kaul) ซึ่งได้เริ่มขุดค้นหาจารึกในกิลกิตในปี 1938 และได้ทำรายงานการขุดค้นในชื่อว่า the Quarterly Journal of the Mythic Society ฉบับที่ 30 หน้า 1 – 12

การค้นพบจารึกครั้งที่ 3 โดยศาสตราจารย์ตุซซซี (Prof. Giuseppe Tucci) ได้ค้นพบจารึกเก่า ๆ ซึ่งเป็นคัมภีร์วินัยของสำนักมุลสรวาสตีวาท 3 เล่ม คือ สยนาสนวิสตุ อธิกรณวิสตุ และสังฆเภทวิสตุ และส่วนหนึ่งของคัมภีร์ อัญญาทสสาหัสริกาปรัชญาปารมิตา

จารึกที่ถูกค้นพบทั้งสองแห่งได้ถูกนำมาเปรียบเทียบและทำการแก้ไขปรับปรุงเป็นต้นฉบับสมาธิราชสูตร ยกตัวอย่างเช่น ฉบับของทัตต์และไวทยะ เป็นต้น รวมถึงการศึกษาของผู้ศึกษาสมาธิราชสูตรท่านอื่นๆ ด้วยตามที่ได้นำเสนอไว้ในวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในบทที่ 1 แล้ว

กำหนดเวลาการแต่งและต้นฉบับของสมาธิราชสูตร

เมื่อได้ศึกษาสมาธิราชสูตรไม่พบว่าในคัมภีร์มีการระบุเวลาการแต่งและผู้แต่งไว้ คงมีแต่คำขึ้นต้นพระสูตรว่า เอวมุ มยา สรุตม ข้อมความเช่นนี้เป็นรูปแบบคำขึ้นต้นพระสูตรนับแต่การสังคายนาครั้งที่หนึ่งซึ่งเป็นที่รับรู้กันว่าพระอานนท์เป็นผู้ทรงจำพระสูตรไว้จากการได้สดับมาจากพระพุทธเจ้า โดยความหมายเชิงสัญลักษณ์นี้ นับว่าผู้แต่งประสงค์ให้เป็นพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสด้วยพระองค์เอง และในปริวรรตสุดท้ายคือปริวรรตที่ 40 มีข้อความที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับพระอานนท์ว่า

อด ขลุ ภควานาญษมนุตมานนุทนามนุตรยเต สุม อุทคฤหิวัว ตวมา-
 นนุท อิมั ธรรมปรุยาย์ ธารย วาจย ปรุยาวาปฺนุหิ, ปเรษำ จ วิสุตเรณ สंपฺรกาศย | อด
 ขลวายุษฺมานานนุโท ภควนุตเมตทโวจตุ โโก นามายั ภควนุ ธรรมปรุยาเย:, กถั ใจน
 ธารยมิ? ภควานาห มหาคฺรณาวตาโร นามานนุท อิทั สุตฺรึ ธารย | สรวุธรรม-
 สมตาวิปฺลจฺจิตโต นาม สมาริทธิติ ธารย | อานนุท อาห อุทคฤหิตโต เม ภควนุญยั
 ธรรมปรุยาเย อิติ³²

ทราบว่าลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเรียกท่านพระอานนท์ว่า
 คู่ก่อนอานนท์ เธอจงเรียนธรรมบรรยายนี้ ทรงจำ กล่าว เล่าเรียน และประกาศแก่คน
 อื่นโดยพิสดาร ฯ ทราบว่าลำดับนั้น ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้า
 ดังนี้ว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ธรรมบรรยายนี้ชื่อว่าอะไร ข้าพระองค์จะทรงจำ
 ธรรมบรรยายนั้นได้อย่างไร? พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คู่ก่อนอานนท์ เธอจงทรงจำ
 พระสูตรนี้ ชื่อว่ามหาคฺรณาวตาระ ฯ เธอจงทรงจำว่า สมาริชื่อว่าสรวุธรรมสมตาวิ-
 ปฺลจฺจิตตะ ฯ พระอานนท์กราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ธรรมบรรยายนี้ข้า
 พระองค์เรียนเอาแล้ว ฯ

จากการศึกษาเนื้อหาของสมาธิราชสูตร ที่แต่ละสำนวนมีขนาดเนื้อหาที่ไม่เท่ากัน
 ทัดต์ (Dutt)³³ สันนิษฐานว่าสมาธิราชสูตรน่าจะแต่งขึ้นในราวคริสต์ศตวรรษที่ 2 ซึ่งเป็นที่ยอมรับ
 กันว่าสำนักมหายมิกได้มีระบบปรัชญาที่ชัดเจนในยุคนี้ จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 6 ซึ่งเป็นยุคสมัย
 ที่สันนิษฐานกันว่าจาริกต่าง ๆ ที่ค้นพบในกิลกิตอยู่ในยุคนี้ วิธีการเช่นนี้เป็นการสันนิษฐานอิงกับ
 สำนักมหายมิกตามที่เชื่อว่าคัมภีร์นี้มีเนื้อหาเน้นที่ศูนยตาซึ่งเป็นคำสอนหลักของสำนักมหายมิก
 แต่จากเนื้อหาของคัมภีร์ก็ยังไม่มียะไรยืนยันว่าสมาธิราชสูตรนี้เป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นโดยสำนัก
 มหายมิกอย่างชัดเจน อีกทั้งสำนักมหายมิกเองก็ไม่ชัดเจนว่าอยู่ในยุคสมัยใดเพราะเมื่อสันนิษฐาน
 ตามยุคสมัยของผู้ก่อตั้งสำนักมหายมิกคือท่านนาคารชุนว่าท่านมีชีวิตอยู่ในยุคสมัยใดนั้นก็ยังไม่ยุติ
 อยากรู้ก็ตาม เป็นที่ชัดเจนว่าสมาธิราชสูตรมีการเปลี่ยนแปลงหลายครั้งตามประวัติของพระสูตร
 และมีการสอดแทรกเนื้อหาเพิ่มเติมหลายครั้งจนถึงในคริสต์ศตวรรษที่ 9 ซึ่งเป็นยุคสมัยที่มีการ
 แปลสมาธิราชสูตรไปเป็นภาษาทิเบต

ในปัจจุบันต้นฉบับของสมาธิราชสูตรสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ตามภาษา
 ที่บันทึกเนื้อหาของคัมภีร์ ดังนี้

³² SR.40.303.23.

³³ Nalinaksha Dutt, *Gilgit Manuscripts vol.ii* (Calcutta: Calcutta Oriental Press, 1941), i.

1. ฉบับภาษาสันสกฤต ถือเป็นฉบับดั้งเดิม ค้นพบในกิลกิตและหุบเขากาฐมาณฑุ ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว ทั้งสองฉบับมีเนื้อหาแตกต่างกัน สมาริราชสูตรต้นฉบับสันสกฤต ที่ค้นพบในหุบเขากาฐมาณฑุมีเนื้อหาใกล้เคียงกับฉบับแปลเป็นภาษาทิเบต ส่วนฉบับสันสกฤต ที่พบในกิลกิตมีเนื้อหาเช่นเดียวกับที่พบในกาฐมาณฑุต่างแต่ไม่มีเนื้อหาในส่วนที่เป็นร้อยแก้ว การมีเฉพาะเนื้อหาที่เป็นร้อยกรองนี้ตรงกันกับฉบับแปลเป็นภาษาจีนของนเรนทรยศัส

ฉบับที่ค้นพบในกิลกิต (Gilgit) ในพื้นที่ของแคว้นจัมมู และแคชเมียร์ (Jammu & Kashmir) นี้มีการค้นพบเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกมีเนื้อหาตั้งแต่บทที่ 17 เป็นต้นไป และอีกส่วน มีเนื้อหาตั้งแต่บทที่ 1 – 16 จารึกที่พบเขียนด้วยอักษรคุปตะที่ใช้กันในคริสต์ศตวรรษที่ 6 หรือ 7 มีจารึก 165 ผูก อยู่ในสภาพที่หักเสียหาย มีการจารึกไว้หน้าละ 7 บรรทัด³⁴

2. ฉบับแปลเป็นภาษาจีน มีการแปล 3 ครั้ง แต่สำเร็จเพียงครั้งเดียวโดยเป็นผลงานของนเรนทรยศัส ในปี ค.ศ.557 มีการบันทึกไว้เป็นหนังสือ 10 เล่ม ไม่มีการแบ่งเป็นบทเหมือนกับฉบับสันสกฤต การแปลอีกสองครั้งเป็นผลงานของฉือเซียนกุน (Shih sien-kun) ในปี ค.ศ. 420-479 การแปลนี้นันจิโอ (Nanjio) กล่าวว่าเนื้อหาเหมือนสมาริราชสูตรเล่มที่ 7 และที่ 8 เมื่อเทียบกับฉบับของนเรนทรยศัส และอีกฉบับหนึ่งเป็นผลงานของฉือเซียนกุนเหมือนฉบับที่ 2 แต่เรกาม่า แย้งว่าเป็นผลงานของอันชีเกา (an-she-kao) ในปี ค.ศ. 148³⁵

3. ฉบับทิเบตมีการแปลหนึ่งครั้ง มีชื่อคัมภีร์เป็นภาษาทิเบตว่า Phags-pa chos thams-cad kyi rang-bzhin mnyam-pa-nyid nam-par spros-pa ting-ge-'dzin gyi rgyal-po zhes bya-ba theg-pa chen-po'I mdo เมื่อแปลเป็นสันสกฤตจะเท่ากับคำว่า สวรรุทธสวาวสมตาวิปญจิตสมาริราช ผู้แปลคือไสเลนทร โโพธิ (ไสเลนทร โโพธิ) และธรรมคาสีล (ธรรมคาสีล) ซึ่งมีชีวิตในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 9³⁶ ปัจจุบันคัมภีร์นี้จัดอยู่ในส่วนของพระสูตรตันตปิฎก (Mdo)

สมาริราชสูตรทั้ง 4 ฉบับนี้ (ฉบับกิลกิต ฉบับเนปาล ฉบับจีน และฉบับทิเบต) ฉบับกิลกิตและฉบับจีนน่าจะเป็นฉบับที่เก่าแก่ที่สุด มีข้อความสั้นกว่าฉบับเนปาลและฉบับทิเบต อีกทั้งเนื้อหาของคัมภีร์และการจำแนกบทของพระสูตรค่อนข้างคล้ายกันในทุกฉบับ มีการสรุปส่วนที่สำคัญซึ่งแตกต่างกันระหว่างฉบับต่าง ๆ คือ ปรีวารตที่ 6 ฉบับอื่น ๆ มีชื่อว่า สมาริ แต่ฉบับทิเบตมีชื่อว่า สมาริวิโสธน, บทที่ 13, 14 ไม่ปรากฏในฉบับสันสกฤต ในฉบับทิเบตแบ่งบทตถาคตกายนิรุเทศ เป็น 2 บท คือบทที่ 22 และ 23, ฉบับกิลกิตได้รวมบทที่ 20 และ 21 เข้าด้วยกัน โดยได้แบ่ง บทที่ 20 (อินุทธเกตุชวราช) เป็น บท 20 ส่วนต้น และแบ่งบทที่ 21 (ปุรุวโยค) เป็น 20

³⁴ Nalinaksha Dutt, *Gilgit Manuscripts vol.ii. i.*

³⁵ *Ibid.*, iii.

³⁶ *Ibid.*, iii.

ส่วนปลาย ฉบับสันสกฤตแบ่งบท กายวากุมนะสมุร เป็นบทที่ 38-40 แต่ในฉบับทิเบตไม่มีบทที่ 38-40

ระยะเวลาของคัมภีร์ที่น่าจะเป็นไปได้ จากกำหนดเวลาของฉบับจีน จึงกำหนดได้ว่า น่าจะมีการแต่งก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 2 ทัดดีให้ความเห็นว่าจากที่ฉบับจีนมีเนื้อหาสั้น พระสูตรดั้งเดิมก็น่าจะสั้นกว่า ภายหลังนเรนทรยศ เมื่อแปลเป็นภาษาจีนในคริสต์ศตวรรษที่ 6 จึงเพิ่มเนื้อหาให้มากขึ้น ฉบับแปลภาษาจีนนี้ใกล้เคียงกับฉบับที่พบในกิลกิตซึ่งมีลักษณะทางโบราณคดีที่แสดงให้เห็นว่าน่าจะอยู่ในราวคริสต์ศตวรรษที่ 6 หรือ 7 จากการที่จันทรกิริติและสานติทเวะได้อ้างถึงข้อความจากพระสูตรนี้โดยตรงหลายครั้งในงานเขียนของตน จึงอาจสันนิษฐานจากยุคของจันทรกิริติและสานติทเวะได้ โดยที่จันทรกิริติมีชีวิตในราวคริสต์ศตวรรษที่ 6 และสานติทเวะมีชีวิตในราวคริสต์ศตวรรษที่ 7 ดังนั้นพระสูตรนี้ต้องเขียนขึ้นก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 6 และจากการที่ได้กล่าวถึงการสังคายนา 3 ครั้ง คัมภีร์จึงน่าจะเกิดหลังจากการสังคายนาครั้งที่ 3 ในยุคสมัยของพระเจ้ากนิษกะ จึงกำหนดช่วงเวลาเริ่มต้นของการเขียนคัมภีร์นี้ไว้ตั้งแต่ยุคของพระเจ้ากนิษกะลงมา ซึ่งอยู่ในราวคริสต์ศตวรรษที่ 1 หรือ 2³⁷

จากการเทียบเคียงระหว่างสมาธิราชสูตรฉบับเนปาลและฉบับทิเบตกับฉบับจีนพบว่า ฉบับเนปาลและฉบับทิเบตมีการเพิ่มเติมเนื้อหาเข้ามามาก ซึ่งเรกามเ (Constanty regamey) ให้ข้อสันนิษฐานว่า สมาธิราชสูตรน่าจะแต่งในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 6 ถึง 9 ซึ่งเป็นช่วงที่นเรนทรยศได้แปลไปเป็นภาษาจีนและฉบับเนปาลน่าจะแต่งขึ้นในช่วงนี้ แต่เรกามเเองก็ปฏิเสธความเป็นไปได้นี้ด้วยเหตุผล 3 ประการ ประการแรกคือ บางข้อความ เช่น ในบทที่ 22 ของฉบับจีน ได้มีข้อความที่มีมากกว่าฉบับเนปาลและฉบับทิเบต ประการที่สอง การอ้างถึงสมาธิราชสูตรในคัมภีร์ประสันปทาของจันทรกิริติ และในคัมภีร์ศึกษาสมุจยะของสานติทเวะ ค่อนข้างตรงกันทีเดียวกับฉบับเนปาล ทำให้คาดได้ว่าอาจมีการแก้ไขเพิ่มเติม โดยที่ฉบับเนปาลและฉบับทิเบตน่าจะแต่งในราวคริสต์ศตวรรษที่ 6 หรืออย่างช้าที่สุดในคริสต์ศตวรรษที่ 7 และอีกหลักฐานหนึ่งที่เรกามเกล่าวไว้คือในบทที่ 8 ของฉบับภาษาจีน ได้มีคาถาที่จันทรกิริติอ้างถึง เรกามเสรุปว่า ฉบับภาษาจีนเป็นฉบับแปลย่อซึ่งต้องการย่อสมาธิราชสูตรให้สั้นเข้า

จากการศึกษาเนื้อหาของคัมภีร์ ผู้ศึกษาเห็นว่าเนื้อหาในปริวรรตที่ 1 ชื่อนิทานปริวรรต อาจจะเป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้แต่เดิมเพราะมีรูปแบบคล้ายกับพระสูตรในยุคแรก ๆ เช่น ชัมมจักกัปปวัตตนสูตร ประกอบด้วยคำขึ้นต้นว่า เอว มยา สุรตม คำแสดงสถานที่และประชุมสงฆ์ คำแสดงที่มาของคำสอน หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าสอน และผลที่เกิดขึ้นหรือการบรรลุธรรม

³⁷ Nalinaksha Dutt, *Gilgit Manuscripts vol.ii. iii.*

ตามที่สอน ส่วนปริวรรตอื่น ๆ คงเป็นส่วนที่มีการแต่งเติมเพื่ออธิบายความในปริวรรตที่ 1 ซึ่งเทียบได้กับบรรดกถาของพระไตรปิฎกบาลี เพราะฉะนั้นอายุของคัมภีร์จึงอาจเริ่มต้นได้จากสมัยพุทธกาล และมีการเพิ่มเติมเนื้อหาเรื่อยมาจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 9

ชื่อเรียกคัมภีร์

ชื่อเรียกทั่วไปของคัมภีร์นี้คือ สมาริราชสูตร ตามเนื้อหาหลักของคัมภีร์ที่มุ่งกล่าวถึงเรื่องสมาธิ แต่ก็ยังมีอีกหลายชื่อที่ใช้เรียกคัมภีร์นี้ ในฉบับทิเบตมีชื่อเรียกว่า Phags-pa chos thams-cad kyi rang-bzhin mnyam-pa-nyid rnam-par spros-pa ting-nge-'dzin gyi rgyal-po zhes bya-ba theg-pa chen-po'I mdo ซึ่งมีความหมายตรงกับ สรวรรณสวภาวสมตาวิปุญจิตสมาธิราชนาม มหายานสูตร แปลว่า พระสูตรฝ่ายมหายาน ชื่อว่า สรวรรณสวภาวสมตาวิปุญจิตสมาธิราช ชื่อนี้ปรากฏในตัวพระสูตรเองด้วย ส่วนฉบับภาษาจีนมีชื่อว่า Yuch-teng san-mei ching ซึ่งเท่ากับ จันทรประทีปสมาธิราชสูตร ซึ่งอาจจะเกี่ยวเนื่องกับตัวเองของเรื่องคือจันทรประภา โภทิสัตว์ แต่ก็น่าแปลกใจว่าเหตุใดจึงมีชื่อเป็นจันทรประทีปสมาธิสูตร เพราะคำว่า จันทรประภา กับจันทรประทีป ไม่น่าจะใช้เรียกแทนกันได้

ในวถุคติของสานตวรรษที่ ๖ กับ ๗ มัชฌมกาลังการ และในปัญญาของกมลาคีล มีข้อความที่อ้างถึงสมาธิราชโดยใช้ชื่อเรียกว่า Snying-tje chen-po la 'jug pa'I mdo ซึ่งเท่ากับคำในภาษาสันสกฤตว่า มหากรณาวดารสูตร ชื่อนี้ปรากฏในโคลกที่ 20 ของบทที่ 3 ของสมาธิราชสูตร ซึ่งกล่าวว่า พระสูตรนี้เรียกว่า การข้ามลงสู่มหากรณา (มหากรณม โอตารม อิทม สูตรม นิรุจยเต)³⁸ ซึ่งคำนี้มีการใช้อีกครั้งในบทที่ 40 ซึ่งเป็นบทสุดท้ายของคัมภีร์ดังที่คัมภีร์ได้กล่าวไว้ว่า เป็นลาภที่ได้ดีแล้วสำหรับสัตว์เหล่านั้น ผู้ได้ฟังมหากรณาวดารธรรมบรรยายนี้ สัตว์เหล่านั้นจักเป็นผู้นั่งใกล้พระพุทธเจ้าจำนวนมาก (สุลพฐา ลาภาสฺเตยฺยา สตุคฺวานา ย อิมํ มหากรณาวดารธรรมปรุยาโย ศุโรษฺยนฺติ | พุฑฺพุฑฺธปรุยาโย สติสฺวา ภาวฺยฺยนฺติ)³⁹ และในตอนจบฉบับแปลภาษาจีนได้พบข้อความว่า พระสูตรนี้ควรเรียกชื่อว่า การข้ามลงสู่มหากรณา ซึ่งเป็นวลีที่สอดคล้องกับคำว่า มหากรณาวดาร (การข้ามลงสู่มหากรณา)

ในปริวรรตที่ 7 เรียกชื่อว่า ธรรมบรรยายชื่อว่า ตริกษณาคยวดาร (ตริกษณาคยวตาโร ธรรมปรุยาโย)⁴⁰ ซึ่งแปลว่า ความหยั่งลงสู่กษณาคิ 3

³⁸ SR.3.16.17.

³⁹ SR 40.303.19.

⁴⁰ SR.7.35.8.

จากชื่อเรียกที่หลากหลายนี้ทำให้คาดเดาว่า สมานิราชสูตรอาจจะเป็นชื่อเรียกพระสูตรที่เกี่ยวกับสมาธิซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคัมภีร์ที่ใหญ่กว่า แม้แต่ชื่อเรียกที่ปรากฏแทรกมาในแต่ละปริวรรตในคัมภีร์ก็ยังมีชื่อเรียกที่หลากหลาย และอาจเป็นส่วนย่อยของสมานิราชสูตรฉบับที่ใหญ่กว่าอีกทอดหนึ่ง

ภาษาและไวยากรณ์

ภาษาที่ใช้ในสมานิราชสูตร ได้แก่ ภาษาสันสกฤต มีลักษณะการแต่งแบบร้อยแก้วผสมร้อยกรอง มีร้อยกรองทั้งหมดจำนวน 2,065 โสลก ภาษาที่ใช้ระหว่างร้อยแก้วและร้อยกรองมีความแตกต่างกันค่อนข้างชัดเจน กล่าวคือ ภาษาที่ใช้ในร้อยแก้วจะเป็นภาษาสันสกฤตมาตรฐาน (Classical Sanskrit) ส่วนภาษาที่ใช้ในร้อยกรองจะเป็นภาษาสันสกฤตผสม (Mixed Sanskrit) ฉบับกิลกิตมีรูปแบบคล้ายกับฉบับจินของอันชีเกา (An-she-ka) ที่มีเฉพาะในส่วนที่เป็นร้อยกรองเท่านั้น ต่อมาน่าจะมีการนำมาเขียนในส่วนร้อยแก้วเพิ่มเติมในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 6 ซึ่งมีเนื้อหาที่ซ้ำกันกับร้อยกรองดังกล่าว ลักษณะการแต่งคัมภีร์ที่มีเนื้อหาซ้ำกันระหว่างร้อยกรองกับร้อยแก้วเช่นนี้เป็นลักษณะที่เห็นได้ทั่วไปในคัมภีร์มหายาน และภาษาที่ใช้ระหว่างร้อยกรองกับร้อยแก้วก็ค่อนข้างต่างกันมาก ข้อความส่วนร้อยแก้วมักจะเขียนได้ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ของปาณินิ ในขณะที่ข้อความส่วนร้อยกรองมักเป็นภาษาที่ผสมกันระหว่างปรากฤตและสันสกฤต (Mixed Sanskrit) เมื่อใช้การตรวจสอบระบบไวยากรณ์จะพบว่าผู้แต่งข้อความส่วนร้อยแก้วจะมีความรู้เรื่องไวยากรณ์สันสกฤตปาณินิได้อย่างถูกต้อง แต่บางทีก็อาจเป็นไปได้ว่าผู้แต่งก็มีความชำนาญในสันสกฤตผสมและแต่งส่วนร้อยกรองด้วยสันสกฤตผสมเมื่อตนเห็นว่าควรแต่งเพิ่มเติมก็ได้สรุปว่าคงมีการแต่งเติมทั้งในส่วนที่เป็นร้อยกรอง ร้อยแก้ว หรือแม้แต่เพิ่มเติมปริวรรตหรือบทของคัมภีร์ด้วยสันสกฤตผสมก็ได้⁴¹

ในส่วนร้อยกรองมักแต่งด้วยสันสกฤตผสม มีการใช้คำศัพท์ปรากฤตมากกว่าสันสกฤต ผู้แต่งมักจะไม่ค่อยใส่ใจรูปแจกให้ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ทั้งนี้อาจเป็นเพราะต้องการให้ถูกต้องตามข้อบังคับของฉันทลักษณ์ มีการใช้คำสันสกฤตด้วยรูปแจกแบบปรากฤตและใช้คำปรากฤตด้วยรูปแจกแบบสันสกฤต มีการใช้คำกริยาตามแบบที่ใช้ในภาษาบาลีหรืออาจจะเป็นรูปของปรากฤตก็ได้

การใช้ไวยากรณ์ไม่ถูกต้องตามหลักสันสกฤตมาตรฐานในสมานิราชสูตร มีดังนี้

1. การสนธิที่ไม่ถูกต้อง เช่น

⁴¹ Nalinaksha Dutt, *Gilgit Manuscripts vol.ii, v.*

1.1 จันทุรปรโก เอษ⁴² แทนที่จะเป็น จันทุรปรก เอษ ตามหลักว่า วิสรรคเมื่อมี
สระที่ไม่ใช่ อ ตามมาให้ลวิสรรคเสย⁴³

1.2 ยตุริเม⁴⁴ แทนที่จะเป็น ยตุเรเม ตามหลักว่า อวรรณเมื่อเชื่อมกับอวรรณเป็น
เอ⁴⁵

2. การแจก रूपที่ไม่ถูกต้อง เช่น

2.1 ปุช⁴⁶ แทนที่จะเป็น ปุชาม กุตุว ตามการแจกศัพท์ สตรี. ทวีติ. เอก.

2.2 พุทธิมนุदान⁴⁷ แทนที่จะเป็น พุทธิมต ทฤษฏา ตามการแจก रूप ทวีติ พหุ.

2.3 มิ หรือ มย⁴⁸ แทนที่จะเป็น มยา จุณินุ ตามการแจกศัพท์ อสมทุ ในรูป ตฤ.
เอก.

2.4 พุทธาน⁴⁹, ฐรฺมาณ⁵⁰, สฺรฺเวษ⁵¹ แทนที่จะเป็น พุทธานาม, ฐรมานาม, สฺรฺเวษาม
ตามการแจก रूपใน ข. พหุ.

2.5 กาลิ⁵² แทนที่จะเป็น กาล ตามการแจก रूपใน ส. เอก.

3. การแจก रूपกริยาที่ไม่ถูกต้อง เช่น

3.1 เกษยติ⁵³ แทนที่จะเป็น ภวิษยติ ตามการประกอบรูป ภู ธาตุ + สยติ⁵⁴ วิภक्ति
หมวด ภวิษยนุ บุรุษที่ 3 เอก. ปรีศ. ลง อี อากม

⁴² SR.15.95.3.

⁴³ จำลอง สารพดฺนิก, ไวยากรณ์สันสกฤต (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2542),

18.

⁴⁴ SR.14.88.29.

⁴⁵ จำลอง สารพดฺนิก, ไวยากรณ์สันสกฤต, 9.

⁴⁶ SR.32.217.1.

⁴⁷ SR.4.20.5.

⁴⁸ SR.10.64.24.

⁴⁹ SR.11.72.23.

⁵⁰ SR.11.68.12.

⁵¹ SR.11.69.1.

⁵² SR.11.75.6.

⁵³ SR.4.19.26.

⁵⁴ สัญลักษณ์ + หมายถึงการรวมคำระหว่างคำสองคำระหว่างคำหน้าและคำหลังสัญลักษณ์ + เข้า
เป็นคำเดียวกัน

3.2 ชาเรติ⁵⁵ แทนที่จะเป็น ชาเรติ ตามการประกอบรูป ธฤ ชาติ + อย ปัจจัย
ประจำหมวดชาติ + ติ วิภักติหมวด วรตมาน: บุรุษที่ 3 เอก. ปรีศ. เปลี่ยน ธฤ เป็น ชาธ ตาม
หลักว่า สระที่สุดชาติกลายเป็นพฤทธิสระ⁵⁶

3.3 สฺปฤเหติ⁵⁷ แทนที่จะเป็น สฺปฤหฺยฺนฺติ ตามการประกอบรูป สฺปฤหฺ ชาติ + อย
ปัจจัยประจำหมวดชาติ + อนฺติ วิภักติหมวด วรตมาน: บุรุษที่ 3 พหุ. ปรีศ.

3.4 ปศฺยิ⁵⁸ แทนที่จะเป็น ปศฺยฺยามิ ตามการประกอบรูป ปศฺ + ย ปัจจัยประจำหมวด
ชาติ + มิ วิภักติหมวด วรตมาน: บุรุษที่ 1 เอก. ปรีศ. รูปวิภักติที่มี วุ และ มุ เป็นตัวต้น แปลง
อ ช้างหน้า วุ และ มุ เป็น อา⁵⁹

3.5 สฺถิตฺติวา⁶⁰ แทนที่จะเป็น สฺถิตฺติวา ตามการประกอบ สฺถา ชาติ + ตฺวา ปัจจัย
ลง อิ อากม

4. การใช้ลึงค์ที่ไม่ถูกต้อง เช่น

4.1 กุสฺมาน⁶¹ แทนที่จะเป็น กุสฺมานิ ตามการแจกรูปศัพท์ กุสฺม อ การ์นต์ นปฺ.
ในรูปของ ทวิตี. พหุ. ในที่นี้เป็นการแจกตาม อ การ์นต์ ปรฺ.

4.2 ลกฺษณา⁶² แทนที่จะเป็น ลกฺษณานิ ตามการแจกรูปศัพท์ ลกฺษณ อ การ์นต์
นปฺ. ในรูปของ ปรฺ. พหุ. ในที่นี้เป็นการแจกตาม อ การ์นต์ ปรฺ.

5. การใช้พจน์ของกริยาที่ไม่สอดคล้องกับประธานของประโยค มีการใช้รูป อสุติ
ซึ่งเป็นรูปประกอบในวิภักติหมวด วรตมาน: บุรุษที่ 3 เอก. ปรีศ. แทน สนฺติ ซึ่งเป็นรูปแจก
ในบุรุษที่ 3 พหุ. ปรีศ. ในหลายแห่ง เช่น เข ศิลปสุถานา ปรฺธ อสุติ โลก⁶³ เกษตรศเตษฺ เข
วาลิก อสุติ⁶⁴

6. การลบพยัญชนะสุดท้ายทิ้ง เช่น โกจิ⁶⁵ แทนที่จะเป็น กคฺจิตฺ

⁵⁵ SR.2.10.28.

⁵⁶ จำลอง สารพัตนิก, ไวยากรณ์สันสกฤต, 131.

⁵⁷ SR.2.11.14.

⁵⁸ SR.11.75.20.

⁵⁹ จำลอง สารพัตนิก, ไวยากรณ์สันสกฤต, 118.

⁶⁰ SR.2.9.19.

⁶¹ SR.10.57.13.

⁶² SR.11.72.26.

⁶³ SR.7.36.17.

⁶⁴ SR.37.264.17.

⁶⁵ SR.7.37.29.

7. การใช้ อี หรือ อุ แทนการแจก รูป เช่น
- 7.1 สรวี⁶⁶ แทนที่จะเป็น สรวเ ภาว: ตามรูปแจก ปฺร. พหุ.
- 7.2 นิเกตุ⁶⁷ แทนที่จะเป็น นิเกตมฺ ตามรูปแจก ปฺร. เอก.
- 7.3 สุวภาว⁶⁸ แทนที่จะเป็น สุวภาวมฺ ตามรูปแจก ทวิตี. เอก.
- 7.4 อหุ⁶⁹ แทนที่จะเป็น อหมฺ ตามรูปแจก ศัพท์ อสมฺทฺ ปฺร. เอก.
- 7.5 จรมาณุ⁷⁰ แทนที่จะเป็น จรมาณ: ตามรูปแจก ปฺล. ปฺร. เอก.
- 7.6 จิลุ⁷¹ แทนที่จะเป็น จิลมฺ ตามรูปแจก ทวิตี. เอก.
8. การทำสระยาวให้สั้นและทำสระสั้นให้ยาว เช่น
- 8.1 ศิกฺษิตฺวา⁷² แทนที่จะเป็น ศิกฺษิตฺวา
- 8.2 กฤตฺวา⁷³ แทนที่จะเป็น กฤตฺวา
- 8.3 สฺถเปตฺวา⁷⁴ แทนที่จะเป็น สฺถเปตฺวา
- 8.4 สท⁷⁵ แทนที่จะเป็น สทา
9. การใช้ปัจจัย กฺตฺวาจฺ แทน ลฺยปฺ เช่น
- 9.1 นิเชวิตฺวา⁷⁶ แทนที่จะเป็น นิเชวย
- 9.2 ปฺรฺวฺรชิตฺวา⁷⁷ แทนที่จะเป็น ปฺรฺวฺรชฺ

การแต่งที่ไม่ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ปาณินิปรากฏในคัมภีร์นี้หลายแห่งดังที่กล่าวข้างต้น เรกามะ (Regamey) ได้กล่าวถึงภาพรวมของลักษณะการแต่งสมาธิราชสูตร สรุปดังนี้

1. มีการใช้ อ แทน อา: อานฺ และ อา
2. มีการใช้ อี แทน เอ

⁶⁶ SR.31.191.18.

⁶⁷ SR.15.96.25.

⁶⁸ SR.1.3.14.

⁶⁹ SR.3.15.1.

⁷⁰ SR.11.72.28.

⁷¹ SR.1.4.5.

⁷² SR.2.11.12.

⁷³ SR.20.136.19, SR. 21.138.18.

⁷⁴ SR.5.29.4.

⁷⁵ SR.2.11.18.

⁷⁶ SR.1.4.7.

⁷⁷ SR.2.8.5.

3. มีการใช้ อู แทน โอ, อมู, เอา

4. มีการใช้รูปแจกตามแบบปรากฏ เช่น สัปตมีวิภักติ เอกวจนะ ใช้รูปแจกว่า อสุมินุ, ปรตมาวิภักติ หรือทวิตียาวิภักติ พหุวจนะ นปฺลสกลิงค์ ใช้รูปแจกว่า อา, ใช้รูปแจกทวิตียาวิภักติ พหุวจนะ อิ การันต์ว่า ย:, ใช้รูปแจกษยฐีวิภักติ พหุวจนะ ว่า อาน, ใช้รูปแจกตฤตียาวิภักติ พหุวจนะ ว่า เอहि, ใช้รูปแจกสัปตมีวิภักติ พหุวจนะว่า อิ และ อู

5. ใช้รูปแจกสรรพนามหลายแบบ

6. มักใช้รูปแจก ลุง (อดีตกาล) ตามแบบแจกปรากฏ

7. ใช้ อาชญุมาลา (อาชญูรณ:) นुरुยที่ 2 พหุพจน์ แทน วรุตมาน: นुरुยที่ 2

8. มีการลบพยัญชนะสุดท้าย⁷⁸

ฉันทลักษณ์ในสมาธิราชสูตร

รูปแบบการใช้ฉันทลักษณ์ที่ปรากฏในสมาธิราชสูตร ผู้แต่งมีความชำนาญในการใช้ฉันทลักษณ์มาก มีความไพเราะเสนาะโสตดังปรากฏว่าชาวพุทธฝ่ายมหายานในเนปาลนิยมนำมาสวดกันในชีวิตประจำวัน สมาธิราชสูตรมีปริวรรตทั้งหมดจำนวน 40 ปริวรรต มีบทร้อยกรองทั้งสิ้น 2,065 โสลก แบ่งอยู่ในปริวรรตต่าง ๆ ดังนี้

ปริวรรตที่ 1	ชื่อว่า นิทานปริวรรต:	มี 15 โสลก
ปริวรรตที่ 2	ชื่อว่า ศาเลนทรราชปุรวโยคปริวรรต:	มี 30 โสลก
ปริวรรตที่ 3	ชื่อว่า กุตคุณวรุณปรกาศนปริวรรต:	มี 39 โสลก
ปริวรรตที่ 4	ชื่อว่า พุทธานุสมฤตปริวรรต:	มี 25 โสลก
ปริวรรตที่ 5	ชื่อว่า โฉมทตตปริวรรต:	มี 28 โสลก
ปริวรรตที่ 6	ชื่อว่า สมาธิปริวรรต:	มี 25 โสลก
ปริวรรตที่ 7	ชื่อว่า ตริภุชานตยวตารปริวรรต:	มี 38 โสลก
ปริวรรตที่ 8	ชื่อว่า อภาวสมุทตปริวรรต:	มี 12 โสลก
ปริวรรตที่ 9	ชื่อว่า คมภิรชรมุขยานติปริวรรต:	มี 66 โสลก
ปริวรรตที่ 10	ชื่อว่า ปุรปุระเวศปริวรรต:	มี 90 โสลก
ปริวรรตที่ 11	ชื่อว่า สุตฺรชารณปริวรรต:	มี 63 โสลก
ปริวรรตที่ 12	ชื่อว่า สมาธยฺนุคิภุชณาปริวรรต:	มี 20 โสลก
ปริวรรตที่ 13	ชื่อว่า สมาธินิรุเทศปริวรรต:	มี 34 โสลก

⁷⁸ Constanty Regamey, *Philosophy in the Samadhirajasutra* (Motilal Banarsidass, 1990), 23.

ปรีวรดที่ 14	ชื่อว่า สุมิตสมุทฺสนปรีวรด:	มี 95 โสลก
ปรีวรดที่ 15	ชื่อว่า สุมิตวุยกฺรณปรีวรด:	มี 17 โสลก
ปรีวรดที่ 16	ชื่อว่า ปุรวโยคปรีวรด:	มี 31 โสลก
ปรีวรดที่ 17	ชื่อว่า พหุพุทฺธนรีหารสมามิมุขปรีวรด:	มี 168 โสลก
ปรีวรดที่ 18	ชื่อว่า สมามุขนุปรินุทนปรีวรด:	มี 56 โสลก
ปรีวรดที่ 19	ชื่อว่า อจินตุยพุทฺธธรรมนรีเทศปรีวรด:	มี 21 โสลก
ปรีวรดที่ 20	ชื่อว่า อินุทเรตุชวราชปรีวรด:	มี 11 โสลก
ปรีวรดที่ 21	ชื่อว่า ปุรวโยคปรีวรด:	มี 30 โสลก
ปรีวรดที่ 22	ชื่อว่า ตถาคคากายนรีเทศปรีวรด:	มี 39 โสลก
ปรีวรดที่ 23	ชื่อว่า ตถาคคากจินตุยนรีเทศปรีวรด:	มี 13 โสลก
ปรีวรดที่ 24	ชื่อว่า ปรีตสมวิทวตารปรีวรด:	มี 67 โสลก
ปรีวรดที่ 25	ชื่อว่า อนุโมทนาศปรีวรด:	มี 15 โสลก
ปรีวรดที่ 26	ชื่อว่า ทานานุสมศาศปรีวรด:	มี 8 โสลก
ปรีวรดที่ 27	ชื่อว่า ศีลนรีเทศปรีวรด:	มี 6 โสลก
ปรีวรดที่ 28	ชื่อว่า ทศานุสมศาศปรีวรด:	มี 83 โสลก
ปรีวรดที่ 29	ชื่อว่า เตชคุณราชปรีวรด:	มี 116 โสลก
ปรีวรดที่ 30	ชื่อว่า อนุสมศาศปรีวรด:	มี 10 โสลก
ปรีวรดที่ 31	ชื่อว่า สรวรรณสมุทฺถนรีเทศปรีวรด:	มี 30 โสลก
ปรีวรดที่ 32	ชื่อว่า สุตฺตรธรรณานุสมศาศปรีวรด:	มี 280 โสลก
ปรีวรดที่ 33	ชื่อว่า เกษมทตฺตปรีวรด:	มี 42 โสลก
ปรีวรดที่ 34	ชื่อว่า ชุณฺยานาวตีปรีวรด:	มี 52 โสลก
ปรีวรดที่ 35	ชื่อว่า สุปฺปญฺจนุทฺตปรีวรด:	มี 123 โสลก
ปรีวรดที่ 36	ชื่อว่า ศีลสุกนุทฺตนรีเทศปรีวรด:	มี 69 โสลก
ปรีวรดที่ 37	ชื่อว่า ยสะ ปฺรภปรีวรด:	มี 104 โสลก
ปรีวรดที่ 38	ชื่อว่า กายวามฺนระสมวรปรีวรด:	มี 91 โสลก
ปรีวรดที่ 39	ชื่อว่า ปทฺตริศตฺตนรีเทศปรีวรด:	ไม่มีบทหรือกรอง
ปรีวรดที่ 40	ชื่อว่า ปรีนุทนาศปรีวรด:	มี 3 โสลก

สำหรับการศึกษารูปแบบฉันทลักษณ์มีคัมภีร์ที่เกี่ยวกับฉันทลักษณ์ ได้แก่ ฉันทศาสตร์ของศรีปิงคละ, วฤตตรัตนาคกรของศรีเกทาร์ภักฎะ และวฤตโตทยปรีศิษฎุยะของทีปิงกร รวมถึงแหล่งข้อมูลอื่น ๆ เช่น พจนานุกรมสันสกฤต-อังกฤษของอาปเต (Apte) ในการแต่งคาถาหรือโสลก

บทหนึ่งประกอบด้วย 4 บาท ในหนึ่งบาทมีจำนวนพยางค์แตกต่างกันออกไป ฉันทลักษณ์บางประเภทเช่น อนุษฏกฉันทจะเขียนรูปคาถาไว้บรรทัดละ 2 บาท รวมถึงอารยาฉันทด้วย แต่โดยทั่วไปจะเขียนรูปคาถาไว้บรรทัดละบาทรวมเป็น 4 บรรทัด ในคัมภีร์ฉันทลักษณ์ต่าง ๆ จัดประเภทฉันทลักษณ์ไว้เป็น 4 กลุ่ม ตามรูปแบบข้อบังคับที่แตกต่างกัน ดังนี้

1. สมวตุต สำหรับฉันทที่มีเสียงลมและคุรุเหมือนกันหมดในทุกบาท
2. อรุชวตุต สำหรับฉันทที่มีเสียงลมและคุรุในบาทที่ 1 และ 3 เหมือนกัน และมีเสียงลมและคุรุในบาทที่ 2 และ 4 เหมือนกัน
3. วิษวตุต สำหรับฉันทที่มีเสียงลมและคุรุไม่เหมือนกันในแต่ละบาท
4. ชาติ สำหรับฉันทที่มีพยางค์ไม่เท่ากันในแต่ละบาท

ชื่อเรียกฉันทลักษณ์กำหนดตามรูปแบบ (pattern) ของฉันทลักษณ์ที่แตกต่างกันไปตามจังหวะเสียง (rhythm) ซึ่งนำเสียงหนัก (คุรุ) หรือเสียงเบา (ลม) มาเป็นเครื่องกำหนดจัดเสียงเป็นกลุ่ม ๆ ละ 3 เสียง เรียกชื่อกลุ่มเสียงดังกล่าวว่า คณะฉันท มีทั้งหมด 8 คณะฉันท แล้วนำคณะฉันทเหล่านั้นมาเรียงเป็นรูปแบบเฉพาะและกำหนดชื่อเรียกให้แก่ฉันทลักษณ์แต่ละประเภท มีสูตรช่วยในการจดจำคณะฉันทว่า ยมาตราชานสลค⁷⁹ ซึ่งอธิบายคณะฉันทที่ได้ดังนี้

ยมาตา	ประกอบด้วยเสียงเบา หนัก หนัก	เรียกว่า ย คณะ
มาตารา	ประกอบด้วยเสียงหนัก หนัก หนัก	เรียกว่า ม คณะ
ตาราช	ประกอบด้วยเสียงหนัก หนัก เบา	เรียกว่า ต คณะ
ราชกา	ประกอบด้วยเสียงหนัก เบา หนัก	เรียกว่า ร คณะ
ชกาน	ประกอบด้วยเสียงเบา หนัก เบา	เรียกว่า ช คณะ
กานส	ประกอบด้วยเสียงหนัก เบา เบา	เรียกว่า ก คณะ
นสล	ประกอบด้วยเสียงเบา เบา เบา	เรียกว่า น คณะ
สลค	ประกอบด้วยเสียงเบา เบา หนัก	เรียกว่า ส คณะ
ล	หมายถึงเสียงเบา (ลม) และ	
ค	หมายถึงเสียงหนัก (คุรุ)	

ฉันทลักษณ์ที่ใช้ในสมาธิราชสูตร จากการตรวจสอบรูปแบบของฉันทลักษณ์ที่ใช้ในสมาธิราชสูตร พบว่ามีการใช้ฉันทลักษณ์ทั้งหมด 15 ชนิด มีทั้งฉันทวรรณพฤติและมาตาราพฤติเรียงตามลำดับฉันทลักษณ์มีจำนวนพยางค์จากน้อยไปมากดังนี้

⁷⁹ Charles Philip Brown, *Sanskrit prosody numerical symbols explained* (Carolina: Nabu Press, 1869), 28.

1. อนุษฏ ภจันท์(อนุษฏ ภู หรือเรียกว่า โสลก มีสูตรในการประพันธ์ว่า โสลกเก ษษุ คुरु เซษุย สรวตฺร ลขฺ ํ ปจมม, ทฺวิจตฺ:ปาท โยหฺสวํ สปฺตมํ ทิรฺมมฺน โย:⁸⁰ มีรูปแบบการเขียนเป็น 2 บรรทัด ๆ ละ 16 พยางค์ ใน 1 บรรทัดมี 2 บาท ๆ ละ 8 พยางค์ เมื่อรวม 2 บรรทัดเป็น 1 โสลกหรือคาถา มีหลักการประพันธ์ว่า พยางค์ที่ 5 ในทุกบาทเป็นเสียงลฆ, พยางค์ที่ 6 ในทุกบาทเป็นเสียงคुरु พยางค์ที่ 7 ในบาทที่ 1 และ 3 เป็นเสียงคुरु ส่วนในบาทที่ 2 และ 4 เป็นเสียงลฆ, พยางค์ที่ 1-4 และพยางค์ที่ 8 ในทุกบาทไม่มีข้อกำหนดเรื่องเสียง เขียนเป็นแผนผังได้ดังนี้

x x x x ◡ — x x x x x ◡ — ◡ x
x x x x ◡ — x x x x x ◡ — ◡ x⁸¹

2. อินทรวิเชียรฉันท (อินทรวชรา) มีสูตรในการประพันธ์ว่า สฺยาทิตฺทวชฺรธา ยทิตฺเตา ชเคา:⁸² มีจำนวนพยางค์ 11 พยางค์เหมือนกันหมดในทุกบาท ประกอบด้วยฉนะฉันท 3 ฉนะ คือ ต ฉนะ, ต ฉนะ, ช ฉนะ และคुरु 2 พยางค์ เขียนเป็นแผนผังได้ดังนี้

— ◡, — ◡, — ◡, —

3. อุเปนทรวิเชียรฉันท (อุเปนทรวชรา) มีสูตรในการประพันธ์ว่า อุเปนทฺวชฺรธา ปฺรตฺเม ลฆา ส:⁸³ มีจำนวนพยางค์ 11 พยางค์เหมือนกันหมดในทุกบาท ประกอบด้วยฉนะฉันท 3 ฉนะ คือ ช ฉนะ, ต ฉนะ, ช ฉนะ และคुरु 2 พยางค์ เขียนเป็นแผนผังได้ดังนี้

◡ ◡, — ◡, — ◡, —

4. โทชกฉันท (โทชก) มีสูตรในการประพันธ์ว่า โทชกมิจฺจติ ภตฺริตยาทเคา:⁸⁴ มีจำนวนพยางค์ 11 พยางค์เหมือนกันหมดในทุกบาท ประกอบด้วยฉนะฉันท 3 ฉนะ คือ ภ ฉนะ, ภ ฉนะ, ภ ฉนะ และคुरु 2 พยางค์ เขียนเป็นแผนผังได้ดังนี้

◡ ◡, — ◡, — ◡, —

⁸⁰ Vaman Shivram Apte, *The Practical Sanskrit English Dictionary* (Delhi: Motilal Banarsidass, 1998), 1036.

⁸¹ วิทยานิพนธ์เล่มนี้จะใช้สัญลักษณ์ - แทนเสียงคुरु 1 เสียง ใช้สัญลักษณ์ ◡ แทนเสียงลฆ 1 เสียง และใช้สัญลักษณ์ x แทนเสียงใดๆ ก็ได้ 1 เสียง

⁸² Vaman Shivram Apte, *The Practical Sanskrit English Dictionary*, 1036.

⁸³ Ibid., 1037.

⁸⁴ Ibid., 1037.

11. มาลินีฉันท (มาลินี) มีสูตรในการประพันธ์ว่า นน มยยเตย มาลินี โภคิโลกิ:⁸⁹ มีจำนวนพยางค์ 15 พยางค์เหมือนกันหมดในทุกบาท ประกอบด้วยคณะฉันท 5 คณะ คือ น คณะ, น คณะ, ม คณะ, ย คณะ และ ย คณะ เขียนเป็นแผนผังได้ดังนี้

—, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —

12. ฉันทชนิดหนึ่งไม่ปรากฏชื่อเรียก ผู้แต่งร้อยกรองไว้ในปวิวรรตที่ 31 มีลักษณะเป็นฉันทวรรณพद्य มีจำนวนพยางค์ 14 พยางค์เหมือนกันหมดในทุกบาท ประกอบด้วยคณะฉันท 4 คณะ คือ ม คณะ, ส คณะ, ช คณะ และ กुरु 2 พยางค์ เขียนเป็นแผนผังได้ดังนี้

—, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —

13. ศาสดทูลวิกริตฉันท (ศาสดทูลวิกริต) หรือเรียกสั้น ๆ ว่า ศาสดทูละ มีสูตรในการประพันธ์ว่า สूरयासुवायथि मः सखा सदकाः सारुतुलविक्रितम्⁹⁰ มีจำนวนพยางค์ 19 พยางค์เหมือนกันหมดทุกบาท ประกอบด้วยคณะฉันท 6 คณะ คือ ม คณะ, ส คณะ, ช คณะ, ส คณะ, ต คณะ, ต คณะ และ กुरु 1 พยางค์ เขียนเป็นแผนผังได้ดังนี้

—, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —

14. ปุષปีตากรฉันท (ปุષปีตากร) มีสูตรในการประพันธ์ว่า อयुचि नयुकरेफोद्यकावो, युचि तु नखा चरकासु पुषपीतากร⁹¹ เป็นฉันทกลุ่ม อรรหฤต ในบาทที่มี 12 พยางค์ประกอบด้วยคณะฉันท 4 คณะ คือ น คณะ, น คณะ, ร คณะ และ ย คณะ และบาทคู่มี 13 พยางค์ ประกอบด้วยคณะฉันท 4 คณะ คือ น คณะ, ช คณะ, ช คณะ, ร คณะ และ กुरु 1 พยางค์ เขียนเป็นแผนผังได้ดังนี้

—, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —

บาทที่

—, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —, —

บาทคู่

15. อารยฉันท เป็นคณะฉันท (กณณท) เขียนเป็น 2 บรรทัด ๆ ละ 8 คณะ หนึ่งคณะมี 4 मात्रา โดยนับลघुเป็น 1 मात्रา และ กुरुเป็น 2 मात्रา จึงได้รูปคณะเป็น 5 แบบ คือ —, —, —, —, — และ — และ — เรียกว่าคณะเต็ม ยังมีคณะไม่เต็มอีก 2 คณะ กล่าวคือเป็น — (1 मात्रา) ปรากฏในคณะที่ 6 เท่านั้น และ — (2 मात्रา) ปรากฏในคณะที่ 8 คณะทั้ง 5 แบบข้างต้นมีข้อกำหนดเพิ่มเติมคือ ช คณะ (—) จะมีในคณะที่ (1, 3, 5, 7) ไม่ได้, คณะที่ 6 มีได้เพียง —, — หรือ — เท่านั้น และคณะที่ 8 เป็น — เท่านั้น แต่ในทางปฏิบัติคณะที่ 8 มักใช้ — แทนได้เหมือนที่ใช้อย่าง

⁸⁹ Vaman Shivram Apte, *The Practical Sanskrit English Dictionary*, 1039.

⁹⁰ *Ibid.*, 1040.

⁹¹ *Ibid.*, 1041.

เป็นข้อยกเว้นในพยางค์ท้ายบาทของฉันทอื่น ๆ และบางทีก็ใช้คณะเต็มที่ลงท้ายด้วย – จึงเขียนแผนผังที่สามารถเป็นไปได้ของอารยาฉันทดังนี้⁹²

คณะที่	1	2	3	4	5	6	7	8
	—	—	—	—	—	∪	—	—
หรือ	∪—	∪—	∪—	∪—	∪—		∪—	∪—
หรือ		∪∪		∪∪		∪∪		—
หรือ	—∪	—∪	—∪	—∪	—∪		—∪	
หรือ	∪∪∪	∪∪∪	∪∪∪	∪∪∪	∪∪∪	∪∪∪	∪∪∪	∪∪∪

ข้อสังเกตเกี่ยวกับฉันทลักษณะในสมาธิราชสูตร เมื่อได้ศึกษารูปแบบการประพันธ์บทร้อยกรองในสมาธิราชสูตร พบว่ามีข้อสังเกตซึ่งเป็นกลวิธีที่ผู้แต่งใช้ดังนี้

1. มีการใช้เสียงลหุ 2 เสียงแทนเสียงคุรุ 1 เสียง ซึ่งพบในฉันทลักษณะทุกชนิดและทุกตำแหน่ง ในตำแหน่งต้นบาทเช่น กปิลานหยา: ปรวุจฉิตาสุจ สรวเว | (13)⁹³ ในโคลกว่า

สรวเว จ ศากยบุษณามธैया:

สรวมุ โจ ราหุล นาม ปุตตรา: |

อนนทนามา ปริจารกาสุจ

กปิลานหยา: ปรวุจฉิตาสุจ สรวเว | (13)⁹⁴

ในบาทสุดท้ายมีการใช้เสียงลหุ 2 เสียงคือ ก และ ปี เพื่อแทนเสียงคุรุ 1 เสียง ในตำแหน่งของพยางค์ที่ต้องเป็นเสียงคุรุตามลักษณะของอินทริเชียรฉันท ทั้งนี้บาทคาถาที่เป็นบริบทอื่น ๆ เป็นอินทริเชียรฉันท บาทคาถาสุดท้ายจึงน่าจะเป็นอินทริเชียรฉันทด้วย

อคุเรยัค โกลิตศาริปุตตรา

สมนาม สรวเว จ อญฺญิ ตายิน: |

สมนามิกา โจ ตท โลกธาตุ:

สรวเวปี โจตฺปนฺน กษายกาเล | (14)⁹⁵

⁹² Anandajoti Bhikkhu, **Metre Tables (Chandahprasthara)**, accessed July 31, 2015, available from <http://ancient-buddhist-texts.net/Textual-Studies/Metre-Tables/Metre-Tables.pdf>

⁹³ SR. 2.9.24

⁹⁴ SR. 2.9.21

⁹⁵ SR. 2.9.25

จากตัวอย่างข้างต้น บาทคาถาที่ 2 มีการใช้เสียงลหุ 2 เสียงคือ ส และ ม เพื่อแทนเสียงคุรุ 1 เสียง จึงถูกต้องตามลักษณะของวงศ์สถนันท์ และบาทคาถาที่ 3 มีการใช้เสียงลหุ 2 เสียงคือ ส และ ม เพื่อแทนเสียงคุรุ 1 เสียง จึงถูกต้องตามลักษณะของอินทรวีเชียรณันท์ ทั้งนี้ โสลกดังกล่าวเป็นอุปชาติฉันทซึ่งเป็นการแต่งฉันทผสมกันระหว่างอุปเทวีเชียรณันท์ อินทรวีเชียรณันท์ วงศ์สถนันท์ อินทรวงศ์ฉันท หรือรวมทั้งฉันทอื่นๆ ด้วย

การทดแทนเสียงลหุและคุรุที่ปรากฏในกลางบาทเช่น

อกมปิย: สมถพลน โภติ⁹⁶

จากตัวอย่าง คำว่า สม ในคำว่า สมถพลน เป็นการใช้เสียงลหุ 2 เสียงแทนเสียงคุรุ 1 เสียง จึงถูกต้องตามข้อบังคับของอุปเทวีเชียรณันท์

สมาหิโต ลกติ อภิษุญ ปลูก⁹⁷

จากตัวอย่าง คำว่า ลก ในคำว่า ลกติ เป็นการใช้เสียงลหุ 2 เสียงแทนเสียงคุรุ 1 เสียง จึงถูกต้องตามข้อบังคับของอุปเทวีเชียรณันท์

ส โจ ชิโน อาศยุ ชญาตว ชีร:

ปรกาศยามาส สมาธิเมตม |

ศุรุตวา จ โส อิมุ วิรัช สมาธิ

ลหุ ปรวูรัช ชินวราสเน-สุมิน | (8)⁹⁸

จากตัวอย่างปรากฏการแทนเสียงหลายตำแหน่ง ในบาทที่ 3 ท่านใช้เสียงลหุ 2 เสียงคือคำว่า อิมุ แทนเสียงคุรุ 1 เสียง ในบาทที่ 4 ท่านใช้เสียงลหุ 2 เสียง คือคำว่า ลหุ แทนเสียงคุรุ 1 เสียง และใช้เสียงลหุ 2 เสียง คือคำว่า ชิน แทนเสียงคุรุ 1 เสียง จึงถูกต้องตามข้อบังคับของอินทรวีเชียรณันท์

อปคคิรวากุปลา อนภิลปะยา⁹⁹

⁹⁶ SR. 7.36.21.

⁹⁷ SR. 7.37.1.

⁹⁸ SR. 8.43.5.

⁹⁹ SR. 11.73.9.

จากตัวอย่าง คำว่า อน ในคำว่า อนภิลปยา เป็นการใช้เสียงลघ 2 เสียงเพื่อแทนเสียง
 कृ 1 เสียง จึงถูกต้องตามข้อบังคับของปุष्ปีตาคาราณท์

2. มีการใช้เสียงकृ 1 เสียงแทนเสียงลघ 2 เสียง ซึ่งพบในฉันทลักษณ์ทุกชนิดและ
 ทุกตำแหน่ง ที่พบในต้นบาทเช่น

ยวต ปุถุ เกจิตฺติ ปุष्पा
 ตถริว กนฺธ มโนรมา อุทารา: |
 เตหิ ชินฺ มเหยย ปุณฺยกามา
 พหุम्ปิ กลฺป อนนฺต อปรฺเมยานุ | (14)¹⁰⁰

จากตัวอย่างข้างต้น ในบาทที่ 1 ของปุष्पीตาคาราณท์ คำว่า ยา ในคำว่า ยวต เป็น
 เสียงकृ ที่ท่านใช้แทนเสียงลघ 2 เสียงจึงถูกต้องตามข้อบังคับของปุष्पीตาคาราณท์ที่บังคับเสียง
 ที่ 1 2 และ 3 ให้เป็นเสียงลघ (น คณะ) ในบาทที่ 3 คำว่า เต ในคำว่า เตหิ ก็เช่นเดียวกัน

เกษตุริ ตาตติก เตย ชินานา¹⁰¹

จากตัวอย่างข้างต้น คำว่า ริ ในคำว่า เกษตุริ ท่านใช้เสียงकृ 1 เสียงแทนเสียงลघ 2
 เสียงจึงถูกต้องตามข้อบังคับของโทรกฉันท

3. มีการแต่งผิดข้อบังคับเพราะไม่เข้าลักษณะตามข้อที่ 1 และ 2 เช่น

ทฤษฺษณฺติ พุทฺธมฺมิตาภู นายก¹⁰²

พยางค์ที่ 5 ผิดฉันทฉันท เพราะต้องเป็นเสียงकृ แต่ผู้แต่งใช้เสียงลघตามข้อบังคับของ
 อินทรวงศ์ฉันท

4. พยางค์สุดท้ายของบาทที่บังคับให้เป็นकृ ผู้แต่งใช้พยางค์ที่เป็นลघจำนวนมาก
 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้แต่งไม่ใส่ใจกับเสียงของพยางค์สุดท้ายว่าจะต้องเป็นเสียงकृและสามารถ
 ใช้เสียงลघแทนได้

5. มีการใช้เสียงลघและकृผิดตามข้อบังคับของฉันทลักษณ์ แต่การผิดข้อบังคับ
 ฉันทลักษณ์นี้อาจจะเป็นตัวบ่งชี้ว่าการอ่านต้นฉบับที่ค้นพบนั้นอาจจะไม่ถูกต้องก็เป็นไปได้ เช่น

¹⁰⁰ SR. 3.14.23.

¹⁰¹ SR. 19.133.1.

¹⁰² SR. 2.3.25.

ไวทยะอ่านว่า อิม สมาริ ปฺรติกาญฺฆตา วรมฺ | (11)¹⁰³ ที่ถูกต้องควรเป็น อิม สมาริ ปฺรติกาญฺฆตา วรมฺ | (11) เพื่อให้พยางค์ที่ 2 เป็นเสียงคุรุตามข้อบังคับของวงศ์สถนันท์ อีกทั้งเมื่อตรวจดูในโคลกที่ 8 ไวทยะอ่านเป็น อิมฺ ดังนั้นว่า อิมฺ สมาริ ปฺรติกาญฺฆตา สทา | (8)¹⁰⁴ แต่แม้ในการอ่าน โคลกนี้ก็ยังนับว่าอ่านผิด ซึ่งที่ถูกต้องควรอ่านเป็น อิมฺ สมาริ ปฺรติกาญฺฆตา สทา | (8) จึงจะถูกต้องตามหลักภาษาและข้อบังคับของวงศ์สถนันท์

6. บางครั้งผู้แต่งขอมที่จะผิดข้อบังคับนทลักษณ์ถ้าตำแหน่งตามข้อบังคับนั้นเป็นศัพท์กริยา เช่น

ราชาน โภนฺติ อนุยาตฺร ตสฺย¹⁰⁵

จากตัวอย่าง ตำแหน่งของเสียง ต ในคำว่า โภนฺติ ต้องเป็นเสียงคุรุจึงจะถูกตามข้อบังคับของอินทวิเชียรฉันท์ แต่ผู้แต่งยังคงรูปกริยาไว้

สุกสิริ กาลิ อิหํ ตรีโยเย สุตฺรมฺ | (36)¹⁰⁶

จากตัวอย่าง ตำแหน่งของเสียง เย ในคำว่า ตรีโยเย ต้องเป็นเสียงลฆุจึงจะถูกตามข้อบังคับของปุษปิตาคราฉันท์ แต่ผู้แต่งยังคงรูปกริยาไว้

การแต่งฉันท์ด้วยการรักษารูปกริยานี้พบเป็นส่วนมาก แต่ก็พบการแต่งฉันท์ที่ยอมเปลี่ยนรูปกริยาได้เช่นกัน เช่น

อนุโมทมิ เย สุวิศุทธสึลา

เย ชิวิตารุเต น กโรนฺติ ปาปมฺ |

อริมุกตีสปฺนน ย โปริสตุตฺวา

อนุโมทมิ เตย ย กิจิ ปุณฺณมฺ | (2)¹⁰⁷

จากตัวอย่าง คำว่า อนุโมทมิ ในบาทแรกและบาทที่สี่นอกจากจะใช้เสียงลฆุ 2 เสียงคือคำว่า อนุ เพื่อแทนเสียงคุรุ 1 เสียงแล้ว ยังมีกรเปลี่ยนแปลงรูปกริยาเพื่อให้เข้ากับคณะฉันท์จากรูปที่ถูกต้องคือ อนุโมทามิ ซึ่งเมื่อเปลี่ยนเป็น อนุโมทมิ จักว่าถูกต้องรูปข้อบังคับของอินทวิเชียรฉันท์

¹⁰³ SR. 2.3.16.

¹⁰⁴ SR. 2.3.4.

¹⁰⁵ SR. 2.11.15.

¹⁰⁶ SR. 3.18.4.

¹⁰⁷ SR. 25.155.13.

7. ถ้าเป็นชื่อเฉพาะผู้แต่งยอมที่จะแต่งให้ผิดขณะนั้นที่ เช่น

ทุกพโล นาม มหาพลศจ¹⁰⁸

จากตัวอย่าง ตำแหน่งของเสียง ฒ ในคำว่า ทุกพโล ต้องเป็นเสียงครุจึงจะถูกต้องตามข้อบังคับของอุปนทวิเชียรฉันท แต่ผู้แต่งคงรูปชื่อเฉพาะไว้ แต่ถ้าสามารถหลีกเลี่ยงได้ พบว่าผู้แต่งก็พยายามแต่งให้ถูกต้องตามข้อบังคับ เช่นชื่อเฉพาะที่พบในบาทว่า

ทุกศูรนามาน อนนตวิรยา¹⁰⁹

จากตัวอย่าง ผู้แต่งเปลี่ยนมาใช้เสียงลม 2 เสียงแทนเสียงครุ 1 เสียง ในตำแหน่งของชื่อเฉพาะคือคำว่า ทุกศูร ทำให้บาทนี้ถูกต้องตามข้อบังคับของอินทวิเชียรฉันท แต่ในตัวอย่างนี้ก็เป็นเพราะคำศัพท์เอื้อให้แต่งเช่นนั้นได้ด้วย

8. บางครั้งถ้าจะอ่านให้ถูกข้อบังคับขณะนั้นที่ ต้องอ่านอักษรหนึ่งไปเชื่อมโยงกับคำอื่น เช่น เยหิ สุธิตวา อิห กฤธรรกู¹¹⁰ ต้องอ่าน ส ไปสะกดคำว่า หิ เพื่อทำเสียง หิ ให้เป็นเสียงยาว ดังนี้ เย-หิสุ-ธิต-วา-อิ-ห-กฤ-ธ-ร-กู-กฺว คาถาบาทนี้จึงจะถูกต้องตามข้อบังคับของอินทวิเชียรฉันท ซึ่งลักษณะเช่นนี้พบเป็นจำนวนมาก

ก็ วา ปนุโรโย หิ ศิกฺษิตฺว ธารเย¹¹¹ (24) คำว่า ศิกฺษิตฺว ต้องอ่านว่า ศิ-กฺษิต-ว จึงจะถูกต้องตามข้อบังคับของอินทรวงศ์ฉันท

ตทา พหุ ปฺราณิสหสฺสรโกภฺย¹¹² คำว่า พหุ ในคำว่า พหุ ต้องอ่านโดยมี ฺ ในคำว่า ปฺราณิสหสฺสรโกภฺย: สะกดจึงจะถูกต้องตามข้อบังคับของวงศ์ศกฉันท เพราะฉะนั้นบาทนี้จึงต้องอ่านว่า ต-ทา-พ-หุ-ปฺ-รา-ณิ-ส-ห-สฺ-ร-โก-ภฺ-ย:

9. เพื่อให้ถูกต้องตามข้อบังคับลมและครุของฉันทลักษณะ ผู้แต่งยอมตัดรูปวิภक्तिทิ้งหรือเปลี่ยนแปลงรูปวิภक्ति

อมตฺสริสฺยา อิมิ อานุศฺสา: (5)¹¹³

¹⁰⁸ SR. 5.27.16.

¹⁰⁹ SR. 5.28.26.

¹¹⁰ SR. 2.3.19.

¹¹¹ SR. 2.11.12.

¹¹² SR. 5.29.3

¹¹³ SR. 26.158.30.

จากตัวอย่าง คำว่า อิมิ มีการเปลี่ยนแปลงรูปศัพท์เพื่อให้เข้ากับข้อบังคับ รูปศัพท์ที่ถูกต้องควรเป็น อิเม

10. ขอมเปลี่ยนรูปศัพท์ให้ผิดจากเดิมเพื่อให้เสียงตรงตามข้อบังคับของฉันทลักษณ์ เช่น

อรุณน ลพฺเชน น โภติ สุมโน¹¹⁴

จากตัวอย่าง คำว่า สุมโน รูปศัพท์ที่ถูกต้องเป็น สุมโน แต่ผู้แต่งต้องการเสียงที่เป็นครูตามข้อบังคับของอินทรวงศ์ฉันทลักษณ์จึงเปลี่ยนเสียงจากลฺให้เป็นครู

ฉันทลักษณ์ที่ปรากฏในแต่ละปริวรรต เมื่อกล่าวถึงฉันทลักษณ์ที่ใช้ในแต่ละปริวรรต เรียงตามลำดับปริวรรตจะมองเห็นภาพที่ชัดเจนขึ้นเกี่ยวกับลักษณะการแต่งซึ่งบางปริวรรตมีการใช้ฉันทลักษณ์ผสมกันหลายชนิด บางปริวรรตมีการใช้ฉันทลักษณ์เฉพาะปริวรรตนั้นซึ่งไม่พบในปริวรรตอื่น ดังนี้

ปริวรรตที่ 1 ชื่อว่า นิทานปริวรรต มีทั้งหมด 15 โสลก ประกอบด้วยฉันทลักษณ์ 2 ชนิด คืออนุษฏ ภณันท์ และปุษปีตาคาราณันท์ โดยที่ผู้แต่งแต่งสลับกันไประหว่างฉันทลักษณ์ทั้งสองชนิด ยกเว้นโสลกที่ 15 แต่งเป็นปุษปีตาคาราณันท์ ดังนี้

1. อนุษฏ ภณันท์ มีทั้งหมด 7 โสลก คือโสลกที่ 1, 3, 5, 7, 9, 11 และ 13 ยกตัวอย่างเช่น

กถํ จรณต: สัพฺพุทฺ โลกนาถ ปุรฺกักร |

ลกเตจินฺดุขิ ชฺฌานํ วฺยากรุชฺชว หิตฺถร | (1)¹¹⁵

อรุยาศเยน ปฺลจฺฉามิ ศาสุยํ มม น วิทฺยเต |

สาสุยิ น กศฺจิทฺทโย เม อนฺยตฺร ปุรฺโฆตฺตมาต | (3)¹¹⁶

2. ปุษปีตาคาราณันท์ มีทั้งหมด 8 โสลก ได้แก่โสลกที่ 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14 และ 15 ดังตัวอย่างเช่น

สมมวियมจิตฺตุ ภาวยิตฺวา

อปคตโทษจิต: ปุรฺหิณฺนกาญฺฆ: |

จรณวตฺตลา: สมာสุย โภนฺติ

¹¹⁴ SR. 7.38.7.

¹¹⁵ SR. 1.2.19.

¹¹⁶ SR. 1.2.25.

ปรมปรภาสวาร สุตททศนีย: | (14)¹¹⁷

ทศทิสิต วิโรจิ โพธิสตุตว:

สุสุรติ ศิริย ปรภาย พุททเกษตรม |

ยท ภวติ ส ลพฐุ สานตุตถุมิ

ตท พุสตุตว สตุเปติ พุททชฎานเน | (15)¹¹⁸

ปริวรรตที่ 2 ชื่อว่า ศาลนุทรรราชปุรวโยคปริวรรต: มีทั้งหมด 30 โสลกประกอบ ด้วย
ฉันทลักษณ์ 3 ชนิด คือ ปุษปีตากราฉันท์ อนุษฏุ ภฉันท์ และอุปชาติฉันท์ ดังนี้

1. ปุษปีตากราฉันท์ มีทั้งหมด 1 โสลก ได้แก่ โสลกที่ 1 คือ

สมรติ ทศพลาน ษยฎุโกฎุ

ปุริมภเว นิวสิสุ กุฎฐรฎุ

ปุริ มม จรมาณุ โพธิจรยา-

มิม วรศานตุต สมาริ เทศยิส | (1)¹¹⁹

2. อนุษฏุ ภ มีทั้งหมด 3 โสลก ได้แก่ โสลกที่ 2, 3 และ 4 ยกตัวอย่างเช่น

เตย้า ปศุจิมโก อาสิลโลกนาค: ปรภกร:

ศาลนุทรรราช นามเน ส มยา ปริปฎุฉิต: | (2)¹²⁰

อหิ จ กษตุริโย อาสิ ราชศุเรยฐู มหิปติ:

म्म โจ สตุต ปุตุรฉาน้า ปญจางวนนุนนกา: | (3)¹²¹

3. อุปชาติฉันท์ มีทั้งหมด 26 โสลก ได้แก่ โสลกที่ 5-30 ดังตัวอย่างเช่น

ชินสุย ดสุย ทวิปโทตตมสุย

ศาลนุทรรราชสุย วินายกสุย |

ษฎุ สปรตติวรัชสทศุเรฎุโย

อายุสตุตทา อาสิ อนินุทิตสุย | (6)¹²²

¹¹⁷ SR. 1.4.9.

¹¹⁸ SR. 1.4.13.

¹¹⁹ SR. 2.8.3.

¹²⁰ SR. 2.8.7.

¹²¹ SR. 2.8.9.

¹²² SR. 2.8.17.

พหูปรการา มยิ ตสฺย ปุชา
 กฤตา ชินฺสฺย ทฺวิปโทตฺตมฺสฺย |
 อรุถาย โลกฺสฺย สเทวกฺสฺย
 อิมิ สฺมาธิ ปฺรติกาจฺตา สทา | (8)¹²³

ปริวรรตที่ 3 ชื่อว่า ภูตคุณวรมปรกาสนปริวรรต: มีทั้งหมด 39 โสลก ประกอบด้วย
 นันทลักษณะ 3 ชนิด คือ ปุษปีตากราฉันท์ อนุษฏ ภาฉันท์ และอุปชาติฉันท์ ดังนี้

1. ปุษปีตากราฉันท์ มีทั้งหมด 25 โสลก ได้แก่ โสลกที่ 1 – 17, 31 – 34 และ 36 – 39
 ยกตัวอย่างเช่น

ปฤถุ วิวิธ อนนฺต โลกธาตฺน
 มณฺริตไน: ปฺริปฺรฺย ทานุ ททฺยาต |
 อิตฺ ฐรฺย สฺมาธิตฺสฺจ คาถาม
 อิมุ ตตฺปฺณฺย วิศิษฺยเต อูทารม | (13)¹²⁴
 ยาวต ปฤถุ เกจิทฺสฺติ ปุชฺปา
 ตถริว กนฺธ มโนรมฺยา อูทารา: |
 เตหิ ชินฺ มเหยฺย ปุณฺยกามา
 พหุเมปี กฤป อนนฺต อปฺรเมยาน | (14)¹²⁵

2. อนุษฏ ภา มีทั้งหมด 13 โสลก ได้แก่ โสลกที่ 18 – 30 ยกตัวอย่างเช่น
 ตสมฺมาจฺจฺรฺตเวติ พุทฺธานามานุสฺसानุ สฺกทฺรฺกาน |
 กฺษิปรฺมฺทฺทฺทฺสฺยา เอตํ สฺมาธิ พุทฺธวฺรฺณิตม | (18)¹²⁶
 ตฺริสฺปฺตติพุทฺธโกจฺย: ปุรฺวชาติษฺ สฺตฺกฤตา: |
 สฺรวฺเห เตหิ พุทฺเธหิ อิทํ สฺตฺริ ปฺรกาสิตม | (19)¹²⁷

3. อุปชาติฉันท์ มีทั้งหมด 1 โสลก ได้แก่ โสลกที่ 35 คือ

เย เกจิ พุทฺธา ทิสฺตา สฺนิริวฺฤตา
 อนาคตา เย-ปิ จ ปฺรตฺยฺตฺปนฺนา: |

¹²³ SR. 2.8.21.

¹²⁴ SR. 3.14.19.

¹²⁵ SR. 3.14.23.

¹²⁶ SR. 3.16.13.

¹²⁷ SR. 3.16.15.

สรวเว จ ศิกษิตว อิห समाथा

โพธิ วิพुทธา อตุลामจินตियาม | (35)¹²⁸

ปริวรรตที่ 4 ชื่อว่า พุทธานุสมฤติปริวรรต: มีทั้งหมด 25 โสลก ประกอบด้วย
ฉันทลักษณ์ 2 ชนิด คือ อุปชาติฉันท และวังศฉันท ดังนี้

1. อุปชาติฉันท มีทั้งหมด 24 โสลก ได้แก่ โสลกที่ 1 – 20 และ 22 – 25 ยกตัวอย่างเช่น

อปาवुत्तं मे ओमฤตसुय त्वारम्

आजगुभिटो ऋमसुवगावु यातुगुः |

नितुरुसिता मे उप्पत्ति यातुगु

प्रकासिता निरुवुत्ति सानुसिता | (1)¹²⁹

विवरणियाः सत्ता पामितुराः

गुल्याममितुरासुज निเชवित्तुयाः |

वन्नु वसुत्तुय कमानु सहित्तुवा

मित्तुरं ज जित्तं सत्ता गवानियम् | (2)¹³⁰

2. วังศฉันท มีทั้งหมด 1 โสลก ได้แก่ โสลกที่ 21 คือ

ยथाปี โส โภติ คิลาน आदुरः

प्रवुरुเต वेत्तन मारณानुत्तिका |

น พุทธमारुทย สุมฤติः प्रมูยเต

น เวत्तนากรินุสัหริยติ | (21)¹³¹

ปริวรรตที่ 5 ชื่อว่า โฉมยทตตปริวรรต: มีทั้งหมด 28 โสลก ประกอบด้วยฉันทลักษณ์
2 ชนิด คือ อุปชาติฉันท และอินทรวงศ์ฉันท ดังนี้

1. อุปชาติฉันท มีทั้งหมด 27 โสลก ได้แก่ โสลกที่ 1 – 24 และ 26 – 28 ยกตัวอย่างเช่น

เต दातुगुसा โภनुติ นราः सुसेवิตา

ये ऋม तेसेนุติ หิตาย प्रानिनाम् |

เตชานมมุนยसुมิ ओगुथ पेรัม

¹²⁸ SR. 3.17.27.

¹²⁹ SR. 4.19.15

¹³⁰ SR. 4.19.19.

¹³¹ SR. 4.22.9.

ยนมารโกฎีกรศกยุ ภินุทิมุ | (2)¹³²
 โลกามิเยโณ นร เสวตำ นุณณา
 สรวะย สำทุยฎีก โภติ อรธ: |
 นิรามิย์ ฐรม นิเชวตำ หิ
 มหานุด อรุโธ ภวตี นรณาม | (3)¹³³

2. อินทรวงศ์ฉันท มี 1 โสลก ได้แก่โสลกที่ 25 คือ

เต เตน สรวะ กุศลเนน กรมณ
 อตุรากุญ พุทธาน สหสุรโกฎีย: |
 สรวะย โจอ เตยฺ ชินานุสาสเน
 เต ปุรวุรจิตเวมู สมามิ ภาวยิ | (25)¹³⁴

ปริวรรตที่ 6 ชื่อว่า สมามิปริวรรต: มีทั้งหมด 25 โสลก แต่งด้วยอุปชาติฉันท
 ทั้งหมด ยกตัวอย่างเช่น

อนนุดชญาณสย ททิตว คนฺธาน
 อนนุดคนฺโธ ภวตี นรณาม |
 น กลุปโกฎีย วรชนตี พุรคตี
 พุรคณธิยฺ เตยฺ น ชาตุ โภติ | (1)¹³⁵
 เต กลุปโกฎียศุจรมานู จาริกำ
 ปุชิตว พุทธาน สหสุรโกฎีย: |
 เต ชญาณคนฺเชน สมุทคเตน
 ภานูตี พุทธา วรศีลคนฺธิกา: | (2)¹³⁶

ปริวรรตที่ 7 ชื่อว่า ศรีกุชานคยวตารปริวรรต: มีทั้งหมด 38 โสลก แต่งด้วยอุปชาติฉันท
 ทั้งหมด ยกตัวอย่างเช่น

มาโยปมานู ชานตี สรวฐรมานู

¹³² SR. 5.24.12.

¹³³ SR. 5.24.16.

¹³⁴ SR. 5.28.21.

¹³⁵ SR. 6.30.15.

¹³⁶ SR. 6.30.19.

น จาปี โส โภคิ นิमितตโคจร: |
 น หียเต ชุณฺยานวิวุฑฺโฒกุเม:
 ปฺรตฺถมา ย กุษาณตฺถีย อิม วิเสษา: | (2)¹³⁷
 ส สรวสุตฺรานุตนเยสุ โภวิท:
 สุกายิตฺเต-สุมินฺนชฺมิกุติปณฺฑิต:
 อนนฺตชฺชญาณี สุกตฺตาน ชฺชญาเน
 ปฺรตฺถมา ย กุษาณตฺถีย อิม วิเสษา: | (3)¹³⁸

ปริวรรตที่ 8 ชื่อว่า อภาวสมุทฺตปริวรรต: มีทั้งหมด 12 โสลก ประกอบด้วย
 ฉันทลักษณ์ 2 ชนิด คือ อุปชาติฉันท และอินทรวีเชียรฉันท ดังนี้

1. อุปชาติฉันท มีทั้งหมด 11 โสลก ได้แก่ โสลกที่ 1-4 และ 6-12 ยกตัวอย่างเช่น

สมฺรามา ยํ ปุรุมตฺติตฺมธฺวานิ
 อจินฺตฺตเย กลฺปิ นรานมฺมุตฺตม:
 อุตฺตปฺนฺน โลการุถฺกโร มหฺรฺมฺยิ-
 รฺนามฺนา หิ โส-ภาวสมฺมุตฺโต-ภูตฺ | (1)¹³⁹
 ส ชาตฺมาตฺโร คคเน สฺถิตฺตฺวา
 สฺรวฺเยช ฐรฺมาณ อภาวฺ เทสฺย |
 ตทานุรูปํ กุถฺตุ นามธฺเย
 สพฺเพเน สฺรวํ ตฺริสฺหสฺส วิชฺฌนฺปี | (2)¹⁴⁰

2. อินทรวีเชียรฉันทมี 1 โสลก ได้แก่ โสลกที่ 5 คือ

ยวานฺติ สพฺพทา สฺตฺหิ โลกธาเตา
 สฺรวฺเว หุยฺภาวา น หิ กคฺฉิ ภาว:
 ตวานฺติ โข ตสฺย ตถาคตฺสฺย
 สฺวรฺวํ นิสฺสจฺริ โลกวินายกฺสฺย | (5)¹⁴¹

¹³⁷ SR. 7.35.17.

¹³⁸ SR. 7.35.21.

¹³⁹ SR. 8.42.6.

¹⁴⁰ SR. 8.42.10.

¹⁴¹ SR. 8.42.22.

ปริวรรตที่ 9 ชื่อว่า คมกิริชรรณกษานุติปริวรรต: มีทั้งหมด 66 โสลก ประกอบด้วย
ฉันท 4 ชนิด คือ อุปชาติฉันท อุปสรรคฉันท ว่างศ์ฉันท และอินทรรณฉันท ดังนี้

1. อุปชาติฉันท มีทั้งหมด 62 โสลก ได้แก่โสลกที่ 1 – 19, 21 – 34, 36 – 37, 39 – 50
และ 52 – 66 ยกตัวอย่างเช่น

ยท โลกธาตุน วิวรรต โภติ
 อากาสุ โภติ อยุ สรวโลก: |
 ยไถว ตํ ปุรุว ตไถว ปศจาด |
 ตโถปมานุ ชานถ สรวรรมานุ | (1)¹⁴²
 อิทํ ชกท ยาว จ กิจิ วรุตเต
 อธสตุเมติ อภูทาปสฺกนฺธ: |
 ยไถว ตํ เหยฐู ตไถว อูรฺชฺวี
 ตโถปมานุ ชานถ สรวรรมานุ | (2)¹⁴³

2. อุปสรรคฉันท มีทั้งหมด 2 โสลก ได้แก่โสลกที่ 20 และ 35 คือ

ยไถว คฺริษฺมาณ มรฺยาหฺนกาเล
 ตฤยาภิตฺต: ปุโรโย วุรฺเชต |
 มริจิกํ ปศฺยติ โดยราสี
 ตโถปมานุ ชานถ สรวรรมานุ | (20)¹⁴⁴
 สเจต ปุณ: สีลฺมแทน มตฺโต
 น พาทุสฺรฺตฺยสฺมิ กโรติ โยคม |
 กุชฺเยตว โส สีลฺผลมเสษํ
 ปุโนปี ส ปฺรตฺยนุภฺโถติ ทุ:ขมฺ | (35)¹⁴⁵

3. ว่างศ์ฉันท มีทั้งหมด 1 โสลก ได้แก่โสลกที่ 38 คือ

ยถา นรฺสฺจาเรคไฉนฺรฺปทฺรุต:
 ปลายิตฺตุมิจฺจติ ชีวิตารฺถิก: |
 น ตสฺย ปาทา: ปฺรภวฺนฺติ คจฺฉิตฺตุ

¹⁴² SR. 9.35.13.

¹⁴³ SR. 9.35.17.

¹⁴⁴ SR. 9.47.15.

¹⁴⁵ SR. 9.49.15.

คฤหิตัว เจาเรหิ ส ตฺตร หนุยเต | (38)¹⁴⁶

4. อินทรวีเชียรฉันท มีทั้งหมด 1 โสลก ได้แก่โสลกที่ 51 คือ

สทรรุมิเกโน วจนเนน อุกฺตา:

กุโรธํ จ โทษํ จ อปรตฺยํ จ |

ปฺราวิษฺกโรนฺติ อิมิ พาลชฺรฺมานุ

อิมมรฺถุ วิชฺฌาย น วิสฺวาสนฺติ | (51)¹⁴⁷

ปริวรรตที่ 10 ชื่อว่า ปุรปุรวศปริวรรต: มีทั้งหมด 90 โสลก แต่งด้วยปุษปิศาจฉันททั้งหมด ยกตัวอย่างเช่น

ปุรวร ปฺรวินฺติ นายกฺสุมิโน

จรณวฺรุตฺตปิตฺตจฺจ อินฺทฺรเกเณ |

จลฺลิตฺติ วสุมฺตฺติ ศิริย ตฺสย

ปฺรมุทิตฺ โทณฺติ ปุโรตฺตมฺสุมิ สตฺตฺวา: | (1)¹⁴⁸

เย นร กฺษฺมฺชิตา: ปิปาตีตา วา

น ภวตี เตย ชินฺตฺส ตฺสุมิ กาลเ |

อปกฺต ภวตี กฺษฺมฺธา ปิปาสา

ยท ชินฺ นิกฺษิปปิตฺนฺทฺรกีลฺลิ ปาทมฺ | (2)¹⁴⁹

ปริวรรตที่ 11 ชื่อว่า สุตฺตรชารณปริวรรต: มีทั้งหมด 63 โสลก ประกอบด้วยฉันทลักษณะ 3 ชนิด คือ อุปชาติฉันท อนุษฏฺ ภฉันท และปุษปิศาจฉันท ดังนี้

1. อุปชาติฉันท มีทั้งหมด 23 โสลก ได้แก่โสลกที่ 1 – 12 และ 33 – 43 ยกตัวอย่างเช่น

กถํ จ ชาตฺติสุมฺรฺ โภตี นายก

น จาปี คุรฺเก อุปฺปทฺยเต กถมฺ |

กถํ ปรีวารุ ภเวทเกทฺย

ปฺรติภาณุ โภตีห กถมนฺนตฺกมฺ | (2)¹⁵⁰

¹⁴⁶ SR. 9.49.27.

¹⁴⁷ SR. 9.51.17.

¹⁴⁸ SR. 10.55.16.

¹⁴⁹ SR. 10.55.20.

¹⁵⁰ SR. 11.68.15.

สรเวษุ สตุวาน จรี ปุระชานเส
 สรเวษุ ฐรมเมษุ ตี ชุญาตุ วรุตเต |
 อนภิกุตา ทูปีทานมุตตมา

ปฤจณามิ ปุระศุณิ มม วุยากรโหหิ | (3)¹⁵¹

2. อนุษฎุ ภณันท์ มีทั้งหมด โสลก 20 ได้แก่ โสลกที่ 13–32 ยกตัวอย่างเช่น

เอฎุ นิรุเทศ ฐรมานำ สรวฐรมา อลภษณ: |
 เทศิตา วรปุระชเยน ขณาฎุต์ ปุระชานตา | (13)¹⁵²
 ย เอวิ ฐรมนิรุเทศ โปธิสตุตว: ปุระชานติ |
 น ตสย โภติ วิษฐานิ สุตฺรโกฎุยา ปุระภษต | (14)¹⁵³

3. ปุຍปีตาคราณันท์ มีทั้งหมด 20 โสลก ได้แก่ โสลกที่ 44–63 ยกตัวอย่างเช่น

อปคตคิรวากุปลา อนภิลปลา
 ยถ คนันิ ตถ ตา: สุวภาวฐรมา: |
 อิม คติ ปุระมา วิชานมาโน
 ตถ ตู ภวติ ปุระติภานู อภษยิ เส | (44)¹⁵⁴
 สุตฺรศตสหัสสุร ภาษมาณ:
 สุกษม ปุระชานติ ปุระวิก่า ส โภฎุม |
 สท วิทุ ภวตี อสงควากุย:
 สุตฺรสม ฐรมสุวภาวู ชานมาน: | (45)¹⁵⁵

ปวิรรตตี 12 ชื่อว่า สมารุชยุคิษณุปวิรรต: มีทั้งหมด 20 โสลก แต่งด้วยอารยาณันท์
 ทั้งหมด ยกตัวอย่างเช่น

โย โปธิสตุตว มติมานุ ปุระปุโนติ อนุตตุร่า วร่า โวชิม |
 อรุเถ จ ฐรมิ กุศโล จรติ ส ฐรมสุวภาวสุมิ | (1)

¹⁵¹ SR. 11.68.19.

¹⁵² SR. 11.70.12.

¹⁵³ SR. 11.70.14.

¹⁵⁴ SR. 11.73.9.

¹⁵⁵ SR. 11.73.13.

นาถุต ภณติ วาจํ พุทธานํ ยาทุตฺสา คุณวิเสสา: |

ส หิ ธรรมํ ตํ ชินานํ ชานติ สุโร วิคตงฺกฺษ: | (2)¹⁵⁶

ปริวรรตที่ 13 ชื่อว่า สมานินิรเทศปริวรรต: มีทั้งหมด 34 โสลก ประกอบด้วยฉันทลักษณ์ 3 ชนิด คือ อนุษฏฺ ภา อุปชาติฉันทํ ปุสฺยปิตาครานันท์ฉันทํ

1. อนุษฏฺ ภาฉันทํ มีทั้งหมด 27 โสลก ได้แก่โสลกที่ 1 – 8 และ 16 – 34 ยกตัวอย่างเช่น

สมาธฺยวิษมา ภูมิ: สานฺตา สุกฺขมา สุตฺรทุตฺสา |

สรวสฺสชฺญาสมุทฺธาต: สมานิสฺเตน โจจฺยเต | (1)¹⁵⁷

อกฺลฺปศฺจาวิกฺลฺปศฺจาครหฺยตฺวมนิทฺรสนม |

อนฺุปลพฺริศฺจิตฺตฺสฺย สมานิสฺเตน โจจฺยเต | (2)¹⁵⁸

2. อุปชาติฉันทํ มีทั้งหมด 1 โสลก ได้แก่โสลกที่ 9 คือ

อสมานฺหิตฺโต วุจฺยติ เอษ มนฺยนา

สมานฺหิตฺโต เอษ ทฺวติย มนฺยนา |

อมนฺยมานา วิจฺรนฺติ โพรเช

อมนฺยมานา สฺปฤศฺสิ โพรชิตฺตมาน | (9)¹⁵⁹

3. ปุสฺยปิตาครานันท์ มีทั้งหมด 6 โสลก ได้แก่โสลกที่ 10 – 15 ยกตัวอย่างเช่น

ยศฺจ อิทฺ สมานิ โพรชิตฺตฺว

ยถ-อุปทฺธิยฺภู ตถา สฺถิตฺเตตฺย กฺกต |

สเจทฺทฺ ภาวิ กฺลฺปทาหุ เกษตฺเร

คิริวรมชฺยคตํ น ตํ ทเห-คฺนึ: | (12)¹⁶⁰

ยถ คคฺนุ น ชาตฺว ทคฺชปฺรูวํ

สุพฺหุทฺกฺลฺปศฺเตหิ ทหฺยมานม |

คคฺนสมาน อธิชานมาน ธรรมํ-

สฺเต น ชาตฺว ทหฺยติ โส-คฺนึมชฺย | (13)¹⁶¹

¹⁵⁶ SR. 12.76.21.

¹⁵⁷ SR. 13.79.12.

¹⁵⁸ SR. 13.79.14.

¹⁵⁹ SR. 13.80.1.

¹⁶⁰ SR. 13.80.13.

ปริวรรตที่ 14 ชื่อว่า สุมิตสมุทฺรสนปริวรรต: มีทั้งหมด 95 โสลก ประกอบด้วย
ฉันทลักษณ์ 6 ชนิด คือ อุปชาติฉันท อินทรวงศ์ฉันท มยุรฉันท ฉันท อนุษฏ ฉันท ปุชปีตฉันท
รโถทศฉันท โททศฉันท และปรมิตาศรฉันท ดังนี้

1. อุปชาติฉันท มีทั้งหมด 3 โสลก ได้แก่ โสลกที่ 1 และ 3-4 ยกตัวอย่างเช่น

ทฤษฏวาน สดตฺวานุ ทุขิตานุปรุฑตานุ

ราเคณ โทเขณ สทาภิกุฑานุ |

จิตฺตํ ตฺวโยตฺปาทิตุ โพรทการณาท

พทุโธ ภเวยฺยํ ติ ปรชาน โมจกา: | (1)¹⁶²

2. อินทรวงศ์ มีทั้งหมด 2 โสลก ได้แก่ โสลกที่ 2 และ 5 คือ

จิรุโณ-สิ วิรุเย พหุกลปโกฎฺธิโย

ทานน ทเม สํยมิ นิตฺยํ ศิกฺษิต: |

สีเส จ กุชานเตตา ตถ วิรุเย-ตฺนทฺริโต

ทานํ จ ทตฺตํ วิปฺลมนนฺตคม | (2)¹⁶³

กุชานตีรตา: กุชานตีปเถ ปรตฺยชฺฐิตา:

กาเย กุฑเต ขณฺฑ ปิ ไนว กุรุชฺยเส |

กฺษีรํ ตต: ปรสุรวิ โมตรกาวานา

อาศฺจรายฺภูตา สุกตา นโม'สฺตฺ เต | (5)¹⁶⁴

3. มยุรฉันท มีทั้งหมด 14 โสลก ได้แก่ โสลกที่ 6-9, 34-43, ยกตัวอย่างเช่น

ปรตฺยชาติชฺชํ ชหฺย สทา ปรมตฺตํ

ชิตฺวา จ มารํ สพลมนนฺตโสณฺยม |

พทุชิตฺว โพรท วิปฺลมนนฺตชฺฌานํ

ทิสฺเสหิ ฐรมํ ปรม วิสุทฺธานฺตม | (8)¹⁶⁵

¹⁶¹ SR. 13.80.17.

¹⁶² SR. 14.83.8.

¹⁶³ SR. 14.89.12.

¹⁶⁴ SR. 14.83.24.

¹⁶⁵ SR. 14.84.3.

4. อนุษฎ ภาณันท์ มีทั้งหมด 15 โสลก ได้แก่ โสลกที่ 10–24 ยกตัวอย่างเช่น

ทฤษฎี วา ตูว์ ภูจิตานุ สตุตวานุปลมกรตา: ปฺรชา: |
 อโนปลมกั เทเสสิ คมภิร่า สานตุตฺตฺนุยตาม | (10)¹⁶⁶
 ศิกฺษิตฺ-สิ มหาวีร กฺลปโกฏฺฐิรจินฺดฺยา |
 อโนปลมกศึกษายา สุขลิตฺ เต น วิหฺยเต | (11)¹⁶⁷

5. ปุ่ษปีตากราณันท์ มีทั้งหมด 9 โสลก ได้แก่ โสลกที่ 25–33 ยกตัวอย่างเช่น

อจิลิตปทฺรรมเทสโก-สิ
 สุขลิตฺ น ลภฺยติ โลกนาถ ?? |
 อวิตถ คิร สํปฺรภาสเส ตูว์
 ทุ:ขโมกฺษกรรา นมฺสฺเต นาท | (25)¹⁶⁸
 พหฺนฺยุตตฺตา สหฺสรโกฏฺฐ โย
 คคนสุตฺติตา: ปฺฤถฺ เตวนาคยฺกษา: |
 สรวฺ วิสฺปฺฤทฺ ษเนนฺติ นายกฺสมิน
 ภควตฺ วาจ สฺรฺณิตฺว อรฺธยฺกฺตาม | (26)¹⁶⁹

6. รัตตทานันท์ มีทั้งหมด 33 โสลก ได้แก่ โสลกที่ 44–76 ยกตัวอย่างเช่น

ปฺฤจฺจมิ ทศพลฺ วินายกั
 ศากฺยสีห ทวิปทานมุตตมม |
 ษฺฎฺยานปารมี คตฺ ปฺรภากรั
 รากทเวษฺชิลโมหสาทกม | (44)¹⁷⁰
 กฺลปโกฏฺฐิ จริตฺ-สิ นายโก
 คฺงควาลุกสมาสฺตโตตฺตรม |
 เอษฺมาณฺ วรโปธิมุตตมา
 กศฺย อรฺถิ สฺมิตฺุ เอตุ ทฺรฺศิตม | (45)¹⁷¹

¹⁶⁶ SR. 14.84.17.

¹⁶⁷ SR. 14.84.19.

¹⁶⁸ SR. 14.85.17.

¹⁶⁹ SR. 14.85.21.

¹⁷⁰ SR. 14.86.3.

7. โทษกัณฑ์ มีทั้งหมด 5 โสลก ได้แก่ โสลกที่ 77 – 81 ยกตัวอย่างเช่น

วินิจจิตภาววิภาวิต-

ทุ:ขนิโรธปทารุณิทุสนิ |

สรวุกุติรุถกวางทฐวสนิ

ศุณยุ นิสตุคว นิชีว วิภาวติ | (77)¹⁷²

ปฺณยุสทสุรสเตหิ อลฺกฤต:

พุทฺธสทสุรสเตหิ จริตฺวิห |

ไทวสทสุรสเตหิ สฺสํสตุต:

พุทฺหมสทสุรสเตหิ นมสฺกฤต: | (78)¹⁷³

8. ปริมิตากษราฉันท มีทั้งหมด 14 โสลก ได้แก่ โสลกที่ 82 – 95 ยกตัวอย่างเช่น

หตฺรอกโทษติมิรา นิฉิตา

ปริศุทฺทศีล ปริศุทฺทมนนา: |

ปฺรศานุต ศุณยุ อนิมิตฺตฺรตา

นรสีหนาทุ นท การุณิกา | (82)¹⁷⁴

ปฺรติภานวนุต สฺวิศาลยสา

สฺสุมปตฺปฺรชฺญ ตถชฺฌาน ชินา |

ตว โลกิ นาสติ สมฺม การุณิกา

ภณ กศฺยุ อรุติ สฺमितฺตุ พุทฺศยเส | (83)¹⁷⁵

ปรีวรรตที่ 15 ชื่อว่า สุมิตวฺยากรณปรีวฺรต: มีทั้งหมด 17 โสลก ประกอบด้วย
ฉันทลักษณ์ 2 ชนิด คือ อุปชาติฉันท และวังศฉันท ดังนี้

1. อุปชาติฉันท มีทั้งหมด 16 โสลก ได้แก่ โสลกที่ 1 – 11 และ 13 – 17 ยกตัวอย่างเช่น

จนุทฺรปฺรโก เอษ กุมารภูต:

สํสตุคฺยุ พุทฺทมคฺลึย ปฺริติยา |

ภายิตฺว พุทฺธาน วิสิษฺฏ วรฺณํ

ปฺรศํสนิย: สท กาลิ เกษฺยติ | (1)¹⁷⁶

¹⁷¹ SR. 14.86.7.

¹⁷² SR. 14.89.10.

¹⁷³ SR. 14.89.14.

¹⁷⁴ SR. 14.90.2

¹⁷⁵ SR. 14.90.6.

หัตถ์ ใจ ราชฤทธิหสมิ ปุรว
 ทฤษฎีไวว พุทธาน สหสรโกณฺษ|
 สรวเษ จานน ชินาน อนฺติเก
 อัย วร: สานตสมาธิ ปุถุจิต: |(2)¹⁷⁷

2. วัจสัถถันท์ มีทั้งหมด 1 โสลก ได้แก่โสลกที่ 12 คือ

วิวรชิตา สงค วิมุกฺติ สปรุคิตา
 วิภาวิทํ วสตุ ภเว น สชชสิ|
 ปุรฺปญจ สรว สกลา น โภณฺติ เต
 อสงคชฺชานํ ตฺริภเว-กิวรุตเต |(12)¹⁷⁸

ปริวรรตที่ 16 ชื่อว่า ปุรวโยคปริวรรต: มีโสลกทั้งหมด 31 โสลก ประกอบด้วย
 นันทลักษณะ 2 ชนิด คือ อุปชาติฉันท์ และอินทรวงศ์ฉันท์ ดังนี้

1. อุปชาติฉันท์ มีทั้งหมด 30 โสลก ได้แก่โสลกที่ 1-2 และ 4-31 ยกตัวอย่างเช่น

ศุมรามิ ปุรว จรมาณฺ จาริกํ
 สีหราชสฺย สุกตสฺย ศาตเน|
 อภฺยํ ภิกฺษุ วิทุ ชฺรุมภานโก
 นามน โส อญฺยติ พฺรหฺมทตฺต: |(1)¹⁷⁹
 อหํ ตทาสินฺมตฺติ ราชปุตโร
 อาพาธิโก พาดม คีตาน ทุ:จิต:|
 มหฺยํ จ โส อาจริโย อภฺยํ
 โย พฺรหฺมทตฺตสฺตท ชฺรุมภานก: |(2)¹⁸⁰

2. อินทรวงศ์ฉันท์ มีทั้งหมด 1 โสลก ได้แก่โสลกที่ 3 คือ

ปญฺจจิตฺตรา ไวทฺยสตา อนฺนกา
 วุยาธิ จิกิตฺตสนฺติ อุกฺกุตฺมานสา:|

¹⁷⁶ SR. 15.95.3.

¹⁷⁷ SR. 15.95.7.

¹⁷⁸ SR. 15.96.19.

¹⁷⁹ SR. 16.98.1.

¹⁸⁰ SR. 16.98.5.

วยาธี น ศกุนนติ มม จิกิตฺติคํ
 สรวเ มม ชญาตย อาลี ทุ:จิตา: | (3)¹⁸¹

ปวิรรตที่ 17 ชื่อว่า พหุพุทฺชนิรฺหารสมาธิมุขปวิรรต: มีทั้งหมด 168 โสลก ประกอบ
 ด้วยฉันทลักษณ์ 3 ชนิด คือ อุปชาติฉันท อินทวิเชียร และอุเปนทวิเชียร ดังนี้

1. อุปชาติฉันท มีทั้งหมด 151 โสลก ได้แก่โสลกที่ 1-2, 4-5, 8-10, 13,
 15, 17, 21-52, 54-57, 59-60, 62-66, 68-143, 145-150, 152-155 และ 157-168
 ยกตัวอย่างเช่น

สมรามี กุลเป-ตุลียาปรเมย
 ยทา ชิโน อาลี สุวารุงคโฆษ: |
 สุวารุงคโฆษสย ตลาตตสย
 วรุษํ ศตา มยฎฺฐิ อญฺญิ อายุ: | (1)¹⁸²
 ตสฺยานุ พุทฺโธ ปริเมณ อาลีตุ
 ชญาเนศฺวโร นาม นราณมุตตม: |
 ชญาเนศฺวรสย ทฺวิปโทตตมสย
 วรุษํ สหสฺรธา ทศ ทฺวา จ อายุ: | (2)¹⁸³

2. อินทวิเชียรฉันท มีทั้งหมด 15 โสลก ได้แก่โสลกที่ 3, 6-7, 11-12, 14,
 18-20, 58, 61, 67, 144, 151 และ 156 ยกตัวอย่างเช่น

ชญาเนศฺวรสยาปิ ปเรณ พุทฺโธ
 เตเชศฺวโร นาม ชิโน อญฺญิ |
 เตเชศฺวรสย ทฺวิปโทตตมสย
 มหุสฺปตฺตี วรุษสหสฺร อายุ: | (3)¹⁸⁴
 พุรหุเมศฺวรสฺโยปรเตน พุทฺโธ
 อคฺนึศฺวโร นาม ชิโน อญฺญิ |
 อคฺนึศฺวรสย ทฺวิปโทตตมสย

¹⁸¹ SR. 16.98.9.

¹⁸² SR. 17.104.21.

¹⁸³ SR. 17.104.25.

¹⁸⁴ SR. 17.104.29.

ษยฐิสฺตทา วรฺษสฺหสฺร อายุ: | (6)¹⁸⁵

3. อุเพนทรวิชัยรณันท์ มีทั้งหมด 2 โสลก ได้แก่โสลกที่ 16 และ 53 คือ

อนนตโฆษศจ วิษฺมุญโฆโฆ
 วิษฺมุญเตชศจ วิษฺมุญศพท: |
 สุวราวิษฺมุญศจ สุวารารุจิตศจ
 สุวารงคศุรศจ สุวารงคศพท: | (16)¹⁸⁶
 ส ปรวรชิตเวห สปุตรทวาริ
 สุตเปตว อาหารนินฺหารภูมิม |
 อธิษฺฐิตศจกรมิ อษฺฎวารุญ
 ส จักรเม วสฺติตุ กาล การุมีตุ | (53)¹⁸⁷

ปรีวรรตที่ 18 ชื่อว่า สมาธยฺนุปรินทนปรีวรรต: มีทั้งหมด 56 โสลก ประกอบด้วย
 รัตนลักษณะ 2 ชนิด คือ อนุษฺฏ ภาจันท์ และปุษฺปีตาคาราจันท์ ดังนี้

1. อนุษฺฏ ภาจันท์ มีทั้งหมด 44 โสลก ได้แก่โสลกที่ 1-4 และ 17-56 ยกตัวอย่างเช่น

อนากิภูต: ปุณฺเยหิ นิตฺยกาลิ ภาวิษฺยติ |
 สมาริ สานตุภาเวน สรวพฺพุธาน ภาวิษฺยติ | (1)¹⁸⁸
 ปุณฺเยหิ รกฺษิต: สุโร นิตฺยกาลิ ภาวิษฺยติ |
 จรฺนุ ส ปรมมา สฺพุทฺธา วิสิษฺฎา โพธิจาริกาม | (2)¹⁸⁹

2. ปุษฺปีตาคาราจันท์ มีทั้งหมด 12 โสลก ได้แก่โสลกที่ 5-16 ยกตัวอย่างเช่น

สตตมนภิกฺขุตปุณฺยสฺกนุโร
 ภาวิษฺยติ ศุเรษฺฐตรี ตุ โพธิจรฺยาม |
 น ภาวิษฺยติ ปฺรตฺยรฺถิกาน ฐฤษฺโย
 อิมุ วรุ สานุต สมาริ ธารยิตฺวา | (5)¹⁹⁰

¹⁸⁵ SR. 17.105.11.

¹⁸⁶ SR. 17.106.21.

¹⁸⁷ SR. 17.111.15.

¹⁸⁸ SR. 18.127.10.

¹⁸⁹ SR. 18.127.12.

¹⁹⁰ SR. 18.127.18.

ชญาณุ วิปุลุ ตสฺย โภติ ตักฺษณํ
 ตถ ปฺรติภานมนนฺต จกฺขุ สฺสทฺธมฺ |
 ภวิษฺยติ สท ตสฺย ปณฺทิตสฺย
 สฺมฤตฺติพลเมว จ ธารณิพลํ จ | (6)¹⁹¹

ปริวรรตที่ 19 ชื่อว่า อจินตยพุทธธรรมนิเรศปริวรรต: มีทั้งหมด 21 โสลก แต่งด้วย
 โทษกฉันททั้งหมด ยกตัวอย่างเช่น

เอกหิ วาลปเถ พหุพุทฺธา
 ยาดตฺติก วาลิก กงฺกนทีเย |
 เกษตรํ ตาดตฺติก เตย ชินานํ
 เต จ วิลภฺยณ เต วิสภากา: | (1)¹⁹²
 ปญฺจคตฺติต พาลปอสุมิณ
 ไนริยิกา ปิ จ ตฺริยคตาสฺจ |
 เต ยมเลากิก เทวมนุชฺยา
 นาปิ จ สํกรุ โน จ อูปีโท | (2)¹⁹³

ปริวรรตที่ 20 ชื่อว่า อินฺทฺรเกตุชฺวราชปริวรรต: มีทั้งหมด 11 โสลก แต่งด้วย
 รโทยธตฉันททั้งหมด ยกตัวอย่างเช่น

อภฺยตฺติต พหุกลปโกฏฺโง
 อปรฺเมย อตุลา อจินฺตฺติยา: |
 ยทุ อภฺยมิ ทฺวิปทานมุตฺตโม
 อินฺทฺรเกตุชฺวราช นายก: | (1)¹⁹⁴
 โส สฺมาธิมิมุ สฺนานตุ เทศฺยิ
 ยตฺร นาสฺติ นรุ ชิว ปุทฺถล: |
 มาย พุทฺธท มรีจิ วิทฺยดา
 สรว ธรรม ทกจนฺทฺรสนิภา: | (2)¹⁹⁵

¹⁹¹ SR. 18.127.22.

¹⁹² SR. 19.132.23.

¹⁹³ SR. 19.133.3.

¹⁹⁴ SR. 20.136.10.

¹⁹⁵ SR. 20.136.14.

ปริวรรตที่ 21 ชื่อว่า ปุรวโยคปริวรรต: มีทั้งหมด 30 โสลก แต่งด้วยรโหทยตาฉันท
ทั้งหมด ยกตัวอย่างเช่น

อาสิ ปุรวมิห ชมพุสาหเว
อปรมคต ทวิ ศเรษฐิทาเรกา |
ปุรวุชิตว สุกตสย ศาสเน
ขงกภูต วนษณฐมาศรีเตา | (1)¹⁹⁶
ฤทธิมนต จตุรชยานลาภีเนา
กาวยศาสตรกุสเสา สุกฤษีเตา |
อนุดริกษปทภูมิโกวิทเา
เต อสกต คคเน วุรชนติ จ | (2)¹⁹⁷

ปริวรรตที่ 22 ชื่อว่า ตถาคตกายนिरเทศปริวรรต: มีทั้งหมด 39 โสลก แต่งด้วย
อนุษญ ภฉันททั้งหมด ยกตัวอย่างเช่น

ย อิจเจ โลกนาศย กายั ชานิตุมิตุสม |
อิมั สมารี ภาวิตวา กายั พุทศสย ชุณาสยติ | (1)¹⁹⁸
ปฺลยนิรชาคุ พุทศสย กาย: สุทท: ปฺรภาสว: |
สมเต โส'นุดริกษณ นานาคว' นาสย ลภยเต | (2)¹⁹⁹

ปริวรรตที่ 23 ชื่อว่า ตถาคตาจินดุนิเทศปริวรรต: มีทั้งหมด 13 โสลก แต่งด้วย
อนุษญ ภฉันททั้งหมด ยกตัวอย่างเช่น

ยาดตคั ชุณานุ พุทศสย รูปปฺรชญปฺติ ตาตติกา |
ยาวตี รูปปฺรชญปฺติ รูปวฺยาหาร ตาตติกา | (1)²⁰⁰
ยาวนโต รูปวฺยาหารา: ศีลนามานี ตาตติกา: |
ยาวนติ ศีลนามานี พุทชนามานี ตาตติกา: | (2)²⁰¹

¹⁹⁶ SR. 21.138.1.

¹⁹⁷ SR. 21.138.5.

¹⁹⁸ SR. 22.143.20.

¹⁹⁹ SR. 22.144.1.

²⁰⁰ SR. 23.148.21.

²⁰¹ SR. 23.148.23.

ปรีวรรตที่ 24 ชื่อว่า ปรีติสมวิทวารปรีวรรต: มีทั้งหมด 67 โสลก แต่งด้วยอนุษฏ ภณันท์
ทั้งหมด ยกตัวอย่างเช่น

รูเปณ ทรุศิตา โพธิ โพรเย รูป ทรุศิตม |
 วิสภาคเน สพฺเพเน อุตฺตริ ฐรม เทหิต: | (1)²⁰²
 สพฺเพเน อุตฺตริ รูปิ คมฺภีริ จ สุวภาวต: |
 สมํ รูปิ จ โพธิสฺจ นานาคูว์ นาสฺย ลภฺยเต | (2)²⁰³

ปรีวรรตที่ 25 ชื่อว่า อนุโมทนาปรีวรรต: มีทั้งหมด 15 โสลก ประกอบด้วยฉันทลักษณ์
2 ชนิด คือ อินทรวีเชียรฉันท และอุปชาติฉันท ดังนี้

1. อินทรวีเชียรฉันท มีทั้งหมด 3 โสลก ได้แก่โสลกที่ 1–3 ยกตัวอย่างเช่น

สรเว มม ชญาตย เอติ สตฺตฺวา:
 ยสุเตยมสฺติ ปฺถุ ปฺณฺยสุกนฺธ: |
 ราชเรสุตฺริเรวํ ทิวสฺสย จ: ตฺริ-
 รนฺโมทมิ เอมุ ชนิตฺว จิตฺม | (1)²⁰⁴
 อนุโมทมิ เย สุวิสุทฺทศีลา
 เย ชีวิตารุเถ น กโรนฺติ ปาปม |
 อธิมุกฺตีสิปฺนน ย โพรสิสฺตฺตฺวา
 อนุโมทมิ เตช ย กิจิ ปฺณฺยม | (2)²⁰⁵

2. อุปชาติฉันท มีทั้งหมด 12 โสลก ได้แก่โสลกที่ 4–15 ยกตัวอย่างเช่น

อนุโมทมิ เยช น อาตมทฺถยฺญิ-
 รน ภาวทฺถยฺญิรฺน จ ชีวทฺถยฺญิ: |
 อนุโมทมิ เยช น ปาปทฺถยฺญิ-
 รเย สฺนฺยตฺตา ทฺถยฺญว ชเนนฺติ ตฺถยฺญิม | (4)²⁰⁶
 อนุโมทมิ เย สุกตฺสย ศาสเน
 ลกนฺติ ปฺรฺวฺรชฺชโยปสํปทํ จ |

²⁰² SR. 24.150.16.

²⁰³ SR. 24.150.18.

²⁰⁴ SR. 25.155.9.

²⁰⁵ SR. 25.155.13.

²⁰⁶ SR. 25.155.21.

อลเปจจ สัตฺยญ วเน วสนฺติ

ปรุศานตจาริตฺร เข ฐยานโคจฺราร: |(5)²⁰⁷

ปริวรรตที่ 26 ชื่อว่า ทานานุสมสาปริวรรต: มีทั้งหมด 8 โสลก ประกอบด้วย
ฉันทลักษณะ 2 ชนิดคือ อนุษฏ ภฉนัถ์ และอุปชาติฉนัถ์ ดังนี้

1. อนุษฏ ภฉนัถ์ มีทั้งหมด 4 โสลก ได้แก่โสลกที่ 1-4 ยกตัวอย่างเช่น

นิกฤหิตํ สี มาตฺสรุยํ ตฺยาคจิตฺตํ จ พุถุหิตม

อาทตฺตสวโร ภวติ สมฤทฺเท ชายเต กุเล (1)²⁰⁸

ชาติมาตฺรสุย จิตฺตํ สี ตฺยาค เหว ปรุวรรตเต

ปริโย ภวติ สตฺตวานํ คุถปรุวรรตฉาน จ (2)²⁰⁹

2. อุปชาติฉนัถ์ มีทั้งหมด 4 โสลก ได้แก่โสลกที่ 5-8 ยกตัวอย่างเช่น

มหาธเน จาปี กุเล ส ชายเต

ชาติสุย ตฺยาคเ รรเมต มโน'สุย |

อาทตฺตสวรสจ กโรติ กาล-

สมตฺตริสฺยา อิมิ อานุสฺสา: |(6)²¹⁰

นิจารทศุโจ ปริษํ วิกานเต

อุทารศฺพุโท'สุย ทิสวสุ ยชาติ |

มฤทฺ หสฺตปาโท'สุย ส'ทิว ชายเต

อมตฺตริสฺยา อิมิ อานุสฺสา: |(7)²¹¹

ปริวรรตที่ 27 ชื่อว่า ศีลนิริเทสปริวรรต: มีทั้งหมด 6 โสลก ประกอบด้วย
ฉันทลักษณะ 2 ชนิด คือ อนุษฏ ภฉนัถ์ และอุปชาติฉนัถ์ ดังนี้

1. อนุษฏ ภฉนัถ์ มีทั้งหมด 3 โสลก ได้แก่โสลกที่ 1-3 ยกตัวอย่างเช่น

ชฺญานํ จ ปริปุเรติ พุทฺธานามนุคิกฺษเต |

อครุหิต: ปณฺชิตานํ โภติ นิตฺยํ วิสารท: |(1)²¹²

²⁰⁷ SR. 25.156.3.

²⁰⁸ SR. 26.158.13.

²⁰⁹ SR. 26.158.15.

²¹⁰ SR. 26.159.1.

²¹¹ SR. 26.159.5.

²¹² SR. 27.160.7.

ปฺรติชฺญาโต น จลติ ปฺรติปเตเต จ ติชฺฐติ |

อรุเปติ เยน นิรวาณํ สํสาราต: ปฺลายเต | (2)²¹³

2. อุปชาติฉันทํ มีทั้งหมด 3 โสลก ได้แก่โสลกที่ 4–6 ยกตัวอย่างเช่น

ชฺญานํ จ ตสฺโย ปฺริปุรุณฺ โภติ

อนุกฺกุชเต จาติ ตถาคทานาม |

น จาสฺย นินฺทํ ปฺรกรโธนฺติ ปญฺชิตา:

ตถา หิ ตสฺโย ปฺริสุทฺธํ สิลม | (4)²¹⁴

ปฺรติชฺญาโตเสา น จลลติ ปญฺชิต:

ตถา หิ สุร: ปฺรติปตฺติเย สฺสิดิ:

ทฤษฺฐวา จ สํสารเมนกโทษํ

ปฺลายเต นิรวุตฺติ เยน ยาคิ | (5)²¹⁵

ปรีวรรตที่ 28 ชื่อว่า ทศานุสมุสาปรีวรรต: มีทั้งหมด 83 โสลก ประกอบด้วย
ฉันทลักษณะ 3 ชนิด คือ อนุษฏฺ ภฉันทํ อุปชาติฉันทํ และปุษฺปิเตจฉันทํ ดังนี้

1. อนุษฏฺ ภฉันทํ มีทั้งหมด 42 โสลก ได้แก่โสลกที่ 1–3, 7–11, 17–20, 25–29,
34–37, 41–45, 50–55, 60–63, 70–72 และ 77–79 ยกตัวอย่างเช่น

อฺคฺนินา ทหฺยเต นาสฺยา สฺสฺตฺเรณ น จ หนฺยเต |

วิษํ น กุรฺมเต กายเ อฺทเก มฺริยเต น ส: | (1)²¹⁶

รฺกษฺณฺติ เทวตาสฺสจันํ ทฺวาตฺริสฺสทฺ โภณฺติ ลกฺษณา: |

ทฺรฺคฺติ: ปิถิตา จาสฺย กุษาณฺติเย อนุสฺสึเม | (2)²¹⁷

2. อุปชาติฉันทํ มีทั้งหมด 37 โสลก ได้แก่โสลกที่ 4–6, 12–16, 21–24, 30–33,
38–40, 46–49, 56–59, 64–69 และ 80–83 ยกตัวอย่างเช่น

โน อฺคฺนินสฺสฺตฺเรณ ส ชาตุ หนฺยเต

วิเยณ วา วาริกโต น มฺริยเต |

รฺกษฺณฺติ เทวาสฺตถ นาค ชฺกษา

²¹³ SR. 27.160.9.

²¹⁴ SR. 27.160.13.

²¹⁵ SR. 27.160.17.

²¹⁶ SR. 28.161.7.

²¹⁷ SR. 28.161.9.

ไมตรีวิหาริษยิมิ อานุศสา: | (4)²¹⁸
 ทวาตรีศ กาย'สุข ภวนติ ลกษณา
 โน จาสย ญโย วินิปาตุ โภติ |
 จยุตศจ ส พุรหุมบุโรปปทยเต
 กษานติสุถิตสุโย อิมิ อานุศสา: | (5)²¹⁹

3. ปุษปีตากราฉันท์ มีทั้งหมด 4 โสลก ได้แก่โสลกที่ 73 – 76 ยกตัวอย่างเช่น

ภวติ สดตมลุปกุกตย โยคี
 ปุกุกตมโทเขณ วิรุชยิตวา |
 น วิวตติ กทาจิ มุกุต โยคี
 อิมิ คุณ ตสย ภวตยรณขวาเส | (73)²²⁰
 ยท ภวติ นิรุวิณณ ส'สุกุกเต-เสา
 น ภวติ ตสย สุปุหา กหิจิ โลเก |
 น จ ภวติ วิวุกุทธิราสุรวาณา
 วนิ วสโต-สย ภวนติ อานุศสา: | (74)²²¹

ปริวรรตที่ 29 ชื่อว่า เศษคุณราชปริวรรต: มีทั้งหมด 116 โสลก แต่งด้วยปรมิตากษรา-
 ฉันท์ทั้งหมด ยกตัวอย่างเช่น

น จ โส'คุนิมธเย มริยเต น ชเล
 น จ ตสย ศสุตร กรมเต น วิษม |
 น จ ไวรินา คมนิโย ภวติ
 อิมุ ย: สมาริ นรุ ธารยติ | (85)²²²
 วนกนุเท เวสตุ ตสย สทา
 มรุตตา กโรนติ วร ปาโรจิม |
 ออุปสถายกาศจ พหุ ยกษศตา

²¹⁸ SR. 28.161.13.

²¹⁹ SR. 28.161.17.

²²⁰ SR. 28.169.19.

²²¹ SR. 28.169.23.

²²² SR. 29.183.23.

อิมู ย: สมาธิ นรุ ธารยตี | (86)²²³

ปริวรรตที่ 30 ชื่อว่าอนุสมสาปริวรรต: มีทั้งหมด 10 โสลก แต่งด้วยมालินีฉันท์
ทั้งหมด ยกตัวอย่างเช่น

ภวติ ส สุขวาส: สุรต: สุนิครจจิตโต

ภวติ สท สุทานโต ทานตภูมิสุถิตศุจ |

สุมธูร ปริยวณิ สุนิครตตยาภิธาयी

อิมู วิรัชสมาธิ ธารยนุ โพธิกาม: | (5)²²⁴

น จ ส กถ กโรติ ไวครนี โน วิวาทานุ

อปคตขิล โทษา วรัชิตาสเตน เศษา: |

ปรุมทิตู สท โกติ สุรโต มรททศุจ

อิมู วิรัช สมาธิ ธารยนุ โพธิกาม: | (6)²²⁵

ปริวรรตที่ 31 ชื่อว่า สรวรรณสุภาวนิรเทศปริวรรต: มี 30 โสลก แต่งด้วยฉันทลักษณ์ที่
ไม่ปรากฏชื่อ ประกอบด้วย ม คณะ, ส คณะ, ช คณะและ ภ คณะ เหมือนกันทุกบาท ดังตัวอย่างดังนี้

ตสุโย รากุ น ชาตุ กุปยเต น จ โทโย

ตสุโย โมห น ชาตุ กุปยเต วุฤษภิสย |

เตโน สรวี กิเลส จุโธริตานวเสษา

โยเสสา ธรรมสุภาวู ชานตี สุปรสานตม | (1)²²⁶

โสเสสา ศิกษ น ชาตุ โอยีรี สุกตานำ

โสเสสา สุรู น ชาตุ อีสตรียานำ วสเมติ |

โสเสสา ศาสนี ปรีติ วินุทเต สุกตานำ

โยเสสา ธรรมสุภาวู ชานตี สุปรสานตม | (2)²²⁷

ปริวรรตที่ 32 ชื่อว่า สุตตรธารณานุสมสาปริวรรต: มีทั้งหมด 280 โสลก ประกอบด้วย
ฉันทลักษณ์ 3 ชนิด คือ อนุษฏ ภฉันท์ มยูนัจจฉันท์ และมालินีฉันท์ ดังนี้

²²³ SR. 29.183.27.

²²⁴ SR. 30.188.23.

²²⁵ SR. 30.188.27.

²²⁶ SR. 31.190.7.

²²⁷ SR. 31.190.11.

1. อนุชฎ ภาณันท์ มีทั้งหมด 229 โสลก ได้แก่โสลกที่ 1 – 163 และ 210 – 275 ยกตัวอย่างเช่น

มหาภิษฎาปริกรรม อวิวาเทน เทศิตม |
 วิวาเท ยสตุ จรติ โสทุกฤหณนุ น วิมุจยเต | (1)²²⁸
 อภิษฎา ตสย สวา ปฺรชญา เพาหุชฺช ษฺญานมจินฺตियม |
 อุทฺทฺรเห ย: สฺถิตโต โภติ ษฺญานํ ตสย น วิทฺยเต | (2)²²⁹

2. มยุรฉฉฉฉฉฉ มีทั้งหมด 50 โสลก ได้แก่โสลกที่ 164 – 204, 206 – 209 และ 276 – 280 ยกตัวอย่างเช่น

โน ตสย โทโย ษนยติ ษาคู ปีฬํ
 วุยาปาทุ เยโน ปฺรติชมฺโถ กเรยฺย |
 ไมฺตราย เตโน นินฺต ส โทษธาตุ
 ปฺรติลภฺย เอตํ วิรชฺ สมาริ ษานตม | (193)²³⁰
 โน ตสย โมโห ษนยติ ษาคู ปีฬํ
 ปฺรชญา ย เตโน นินฺต ส โมห อวิทฺยา |
 ตํ ษฺญานํ ลพฺฐํ วิติมิรมปฺรเมยฺ
 สมาริปรายเต อิมิ คุณฺ อปฺรเมยา: | (194)²³¹

3. มालินีฉฉ มีทั้งหมด 1 โสลก ได้แก่โสลกที่ 205 คือ
 พหฺว ษตสหสฺรธา: สตฺตวโกฏฺฐิ อนนฺตา
 เขย คุศลฺมฺลา โภณฺติ ตตร ษฺรณฺติววา |
 เต อปี ปฺรติลภฺนเต อุตฺตมํ โพธิจิตฺตํ
 ยท ษินฺ อนุสาสิ โปธิสตฺตวํ มหาตฺมา | (205)²³²

ปริวรรตที่ 33 ชื่อว่า เกษมทตฺตปริวรรต: มีทั้งหมด 42 โสลก แต่งด้วยอนุชฎ ภาณันท์ ทั้งหมด ยกตัวอย่างเช่น

²²⁸ SR. 32.195.10.

²²⁹ SR. 32.195.12.

²³⁰ SR. 32.209.29.

²³¹ SR. 32.210.3.

²³² SR. 32.211.17.

เกษมทศต์ มหาปราชญ์ ปณฺฑิต์ ธรรมภาณกมฺ |
 องฺคหีนํ วิทิตฺวโน ชโน'ยํ เตน โรทิตฺ | (1)²³³
 เอตาทุสฺสํ รูปมิตํ เตโชราศิสมฺทุกตมฺ |
 พาหุหีนํ วิทิตฺวา หิ ญโย'หมปิ ทุ:จิต: | (2)²³⁴

ปริวรรตที่ 34 ชื่อว่า ชุญฺยานาวตีปริวรรต: มีทั้งหมด 52 โสลก ประกอบด้วยฉันทลักษณ์ 2 ชนิด คือ อนุษฏฺ ภจันท์ และอุปชาติฉันทน์ ดังนี้

1. อนุษฏฺ ภจันท์ มีทั้งหมด 11 โสลก ได้แก่ โสลกที่ 4 – 10 และ 13 – 16 ยกตัวอย่างเช่น
 ทุยฺยภูตฺตาด มยา สุวปโน เทวตาเย นิตฺรุตฺต: |
 สฺตฺถุณฺชว เม ญฺมิปเต ภูตฺมรฺถ วิชานถ | (4)²³⁵
 สวา เทวตา มมาโวจฺนฺมานุญฺ มํสโศณฺตมฺ |
 โย ททฺยาทสฺย ภิกฺขุสฺย วุยาเชรฺมฺจฺเขตฺ ส ปาปกานฺ | (5)²³⁶

2. อุปชาติฉันทน์ มีทั้งหมด 41 โสลก ได้แก่ โสลกที่ 1-3, 11 – 12 และ 17 – 52 ยกตัวอย่างเช่น

อนฺต:ปฺรฺสฺโย ปฺรฺตฺเวทฺยามยหิ
 น เอก นาริปิ ภณฺดาติ ทาสฺเย |
 ปฺรียสฺจ เม ภิกฺขุ: ปฺรียสฺจ อาตฺมา
 โพรชฺยรฺถ ทุยฺกตฺ มย มํสโศณฺตมฺ | (11)²³⁷
 เตษํ น กายสฺสุมิ จ ภกฺติ นิสฺริตา
 เปรมปิ นินฺวาตฺมฺนิ จาณฺมาตฺรมฺ |
 สฺยฺกตฺวาปิ จาตฺมานุ น โภติ ทุรมฺนา: |
 เย โพรธิ ปฺรารุเณนฺติ สิวามโศกามฺ | (12)²³⁸

²³³ SR. 33.220.7.

²³⁴ SR. 33.220.9.

²³⁵ SR. 34.225.29.

²³⁶ SR. 34.226.1.

²³⁷ SR. 34.226.13.

²³⁸ SR. 34.226.17.

ปรีววรรตที่ 35 ชื่อว่า สุปุญฺจบงฺกนุทฺรปรีววรรต: มีทั้งหมด 123 โสลก ประกอบด้วย
ฉันทลักษณ์ 5 ชนิด คือ อุปชาติฉันทน์ สारทुलวีก्रीतिฉันทน์ อนุชฎ ภฉันทน์ มยुरนัจฉฉันทน์และ
อินทรวีเชียรฉันทน์ ดังนี้

1. อุปชาติฉันทน์ มีทั้งหมด 33 โสลก ได้แก่โสลกที่ 1 – 5, 20, 80 – 103 และ 105 – 107
ยกตัวอย่างเช่น

น อาตมสัชญา วสิตว ชาตุ
ศกฺยํ อีหา ศาสนิ รกฺษ กุรวณา |
มหาวิตานา สุกตान โพรธิ:
ปรกาศนา ปศฺจิมิ กาลิ ทารุणे | (1)²³⁹
โย อาตมสัชญา ปฺรชหิตว สรวาส:
สตุตวานิमानุ ปุทฺทลวาทนฺสิริตान |
รูปานิ ศพฺพํทำศฺจ รมาศฺจ คนฺธาน
สุปฺรยฎฺฎายู วรเชติ ส รกฺษิ ศาสนม | (2)²⁴⁰

2. สारทुลวีก्रीतिฉันทน์ มีทั้งหมด 27 โสลก ได้แก่โสลกที่ 6 – 14, 29 – 33, 67 –
69, 78 – 79 และ 108 – 115 ยกตัวอย่างเช่น

ทานํ เทถ วิศิษฏ ฐรมรตนํ กุชานตี สทา รกฺษณา-
รณฺยํ จาศฺรชลา สมาริคุศลา ภาเวถ โจ มารุทาม |
มา โจ วิครห สรวถา วิจรธา สิมฺภูํ สิวิ จาริกํ
คจฺจนาโม วยฺ ราชธานี นกรํ สตุตวาน ตฺรณารุธิกา: | (8)²⁴¹
ขวานุต: ปฺริเมถ อาสิ สุกตวา: สรวชฺญ กุณิณาสรวา:
สรวเว เตถ กรีสฺสู โลกิ ตฺริภเว โพรชาธิคมฺยํ วราม |
ศฺเรษฐํ จาริก โพรธิเหตุ จริตาสฺเต ปุณฺยชฺญานํ วรา:
เตษํ สิภฺย โพรธิสตุตว นิยฺตุตา สตุตวาน ตฺรณารุธิกา: | (12)²⁴²

3. อนุชฎ ภฉันทน์ มีทั้งหมด 5 โสลก ได้แก่โสลกที่ 15 – 19 ยกตัวอย่างเช่น
อวภาสิตมทฺไพวํ รวิเนว สมนุตต: |

²³⁹ SR. 35.234.6.

²⁴⁰ SR. 35.234.10.

²⁴¹ SR. 35.235.5.

²⁴² SR. 35.235.21.

ภิกษุณา ปรวิสนเตน ชนกายศุจ ชิยฐิตะ|(15)²⁴³

ราคโทษา: สมุจฉินฺนา โมหาศุจ วิธมีกฤตา:|

กุโรโธ โทษศุจ อิริยยา จ สรวํ ฉินฺนํ ตทนฺตรม|(16)²⁴⁴

4. มยฺรณัจฉฉนฺท์ มีทั้งหมด 57 โสลก ได้แก่โสลกที่ 21 – 28, 34 – 62, 63 – 65, 66, 70 – 77 และ 116 - 123 ยกตัวอย่างเช่น

ทานํ ททิตฺวา สุวิปฺล นนฺตกลฺปนํ

รภฺยิตฺวา สีลํ อสพฺล นิตฺยกาลมฺ|

ภาเวตฺว กุชานตฺมสทฺถุสฺ สรวโลเก

โส ลภฺยณฺเณภิ: ปรวฤตฺตฺ อเว โสภิ|(23)²⁴⁵

อนยิตฺวา วีรยํ อริยชนปรสฺสุตํ

เสวิตฺวา ฐยนา จตุริ อลฺลนจิตฺต:|

อุตฺปาทยฺ ปรชญํ นินฺนีย เกลลชชาลํ

เตนฺนช ภิกฺขุ: ปฺรตฺตปฺติ สรวโลเก|(24)²⁴⁶

5. อินทรวิชัยรฉฉนฺท์ มีทั้งหมด 1 โสลก ได้แก่โสลกที่ 104 คือ

ธิกุ ปาปจิตฺตํ วยสนสฺย กรตฺถ

ธิกุ ราชภาวํ มทกรฺวิตานามฺ|

เอเก: ปฺรยาสุยามิ วิหาย สรวํ

สารํ น เม กิจฺจิทโต คฤหิตฺม|(104)²⁴⁷

ปริวรรตที่ 36 ชื่อว่า ศีลสุกนฺธนिरเทศปริวรรต: มีทั้งหมด 69 โสลก ประกอบด้วยฉฉนฺท์ 3 ชนิด คือ มยฺรณัจฉฉนฺท์ อุปชาศฉฉนฺท์ และสารทูลวิกิริฉฉนฺท์ ดังนี้

1. มยฺรณัจฉฉนฺท์ มีทั้งหมด 19 โสลก ได้แก่โสลกที่ 1 – 8, 13 และ 40 – 49 ยกตัวอย่างเช่น

ตฺตฺมาตฺต สมคฺรา ภาว อทฺษฏฺจิตฺตา:

²⁴³ SR. 35.237.12.

²⁴⁴ SR. 35.237.14.

²⁴⁵ SR. 35.238.9.

²⁴⁶ SR. 35.238.13.

²⁴⁷ SR. 35.250.15.

สรเว จ โภคา สดต มนาปการี |
 ทฤษฏวา จ พุทธานุ ศิริมน อปรเมยาน
 โพธิ์ สุปุศิตวา ภาวิษยถ ธรรมสุวามี | (2)²⁴⁸
 ตสมาจจรุณิตวา อิม วร อานุศฺसानุ
 ทฤษฏวา จ ภิกษุณุ ปรม สุศีลวนตา |
 นิ:สาฐิเยโน วิฑู สท เสวิตวยา:
 สมาริปตาปตา ภาวิษยถ โนนจิเรณ | (3)²⁴⁹

2. อุปชาติฉันท มีทั้งหมด 30 โสลก ได้แก่ โสลกที่ 9 – 12 และ 14 – 39 ยกตัวอย่างเช่น

สํสธาปย โลกาจริยํ วินายกํ
 พุทฺธํ มหาการุณิกํ สุวํภวํ |
 ย: ปุณฺยสฺกนฺเรน วเรณฺเปโต
 อจินฺตโย ยสฺย ปฺรมาณฺ นาสฺติ | (10)²⁵⁰
 น อุตฺโตโร ตสฺย จ สดฺตว กศฺจิตฺ
 มหาสทฺสฺราย กทาจิ วิฑฺยเต |
 ย: ปุณฺยสฺกนฺเรน สโม ภเวต
 ชฺญาเนน วาสาทุสฺสจฺฉินฺตเยน | (11)²⁵¹

3. สารทูลวิกริฑิตฉันท มีทั้งหมด 20 โสลก ได้แก่ โสลกที่ 50 – 69 ยกตัวอย่างเช่น

เต เต ธรรมชฺรา ภวนฺติ สดฺตํ พุทฺธานุ สรวชฺฌินํ
 ชารนฺตํ วรชฺรมเนตฺติ วิปฺลํ กุณฺเฒานตฺกาคเล ตถา |
 ธรรมโกศชฺรา มหามตฺติชฺรา: สรวชฺฌนฺตญจฺชฺรา:
 เต เต สดฺตว สทฺสฺรโกณฺณินฺยตํ สโตชนฺติ ธรรมสุวโร: | (50)²⁵²
 เต เต ศีลชฺเนนฺเปต มติมานุ ศิกฺษาชฺนาตฺตยา นราร:
 เต เต ศีลวฺรเต สฺถิตา อภิริตา ธรรมทฺรมสฺยงฺกุราร: |
 เต เต รกฺตกษายจิวรชฺรา ไนยฺกฺรมยตฺตฺตฺตยา สทา

²⁴⁸ SR. 36.254.9.

²⁴⁹ SR. 36.254.13.

²⁵⁰ SR. 36.255.13.

²⁵¹ SR. 36.255.17.

²⁵² SR. 36.260.21.

เต เต สดุดวหิตาย อปรดิสมมา: สรวชญุดำ ปรสฤติตา: |(51)²⁵³

ปริวรรตที่ 37 ชื่อว่า ยศ:ปรภปริวรรต: มีทั้งหมด 104 โสลก แต่งด้วยโทศกฉันท์ทั้งหมด ยกตัวอย่างเช่น

หนุด สฤโณถ มเมตุ กุมารา

กฤปสหสุร ยถา จริตา เม |

ปุชิต พุทฺธสหสุรศตานิ

เอษตุ เอตุ สมาริ ปรณิติม | (1)²⁵⁴

กฤป อจินตีย เอวมติตา:

เกษตรศเตษุ เย วาลิก อสุติ |

เอษ นิทรสนุ กิรุตติ โภติ

ยัม ชินุ อาสิ คเนศฺวารนามา | (2)²⁵⁵

ปริวรรตที่ 38 ชื่อว่า กายวางฺมน:สมวารปริวรรต: มีทั้งหมด 91 โสลก ประกอบด้วยฉันทลักษณะ 4 ชนิด คือ อุปชาติฉันท์ อินทรวงศ์ฉันท์ ปริมิตากษราฉันท์ และอนุษฏุ ฉันท์ ดังนี้

1. อุปชาติฉันท์ มีทั้งหมด 62 โสลก ได้แก่ โสลกที่ 1-29, 31-34, 36, 38-50 และ 57-71 ยกตัวอย่างเช่น

ยถานตริภุญ คคณ วิสุทฺธ-

มตฺยนตฺตสุทฺธิ ปรกฤติปรภาสวรม |

เอเมว สุทฺโธ อยู กายสัวโร

น สกฺยุ โฆเมณ กทาจิ เทสิตฺตุม | (1)²⁵⁶

วิวิกฺตุ สุนฺโฆ อยู กายสัวโร

เอตาทุเต เต อูภิ กายลภฺษณ |

อลภฺษณาสุเต ยถ อนตฺริภุญ

ตลฺลภฺษโน เทสิตฺต กายสัวร: | (2)²⁵⁷

²⁵³ SR. 36.260.25.

²⁵⁴ SR. 37.264.12.

²⁵⁵ SR. 37.264.16.

²⁵⁶ SR. 38.280.11.

²⁵⁷ SR. 38.280.15.

2. อินทรวงศ์ฉันทน์ มีทั้งหมด 2 โสลก ได้แก่โสลกที่ 30 และ 35 คือ

อาจภมิโต เทศิตู สंपฺรภาติโต

โย โพธิสตุตฺตวสุย หิตาย สัวร: |

ย: ศิกฺขเต อิทฺถสฺส กายสัวร

โส โภติ โน กมฺปิยฺ มารโกฎฺธิกิ: | (30)²⁵⁸

เย สปฺต โพธฺยงฺก มหามหฺรณฺนิมฺ

ปฺรติสัวิทฺตฺตจฺจ ตถ ฤทฺธิปาทา: |

เต จาปิ ตสฺสโย น ภวนฺติ ทุรฺรทฺธา

ย: ศิกฺขเต อิทฺถสฺส กายสัวร | (35)²⁵⁹

3. ปรมิตากษรฉันทน์ มีทั้งหมด 21 โสลก ได้แก่โสลกที่ 37 และ 72 – 91 ยกตัวอย่างเช่น

กรฺณาวินาริ ตถฺเพญฺญลาภิ

ตถ อิริยจฺรยามิหฺ ไมตฺริวรามฺ |

หิตจิตฺตฺว โภติ จ สฺ สรวฺชเค

ย: กายสัวรि สฺถิติโต ภวติ | (37)²⁶⁰

สุปิโมปมํ จ สฺวโมตฺรติ

ตถนิคฺคยฺ สฺนุนยตฺ อสาศฺวตต: |

มนฺ เหว โอตฺรติ เยน วิทุ

มนสัวร: กถิตฺตฺ สฺเรษฺจฺ อยมฺ | (88)²⁶¹

4. อนุยถุ ภฉันทน์ มีทั้งหมด 6 โสลก ได้แก่โสลกที่ 51–56 ยกตัวอย่างเช่น

อภิขฺญากรฺมนิรฺทึยฺ โภธิสตุตฺตวานฺ ตายินามฺ |

สมาธิยฺ สฺถิหิตฺวานฺ โพธิสตุตฺตฺวา-ชิตฺจฺจติ | (51)²⁶²

สุโรตฺตรํ จ เต วิโสเชนฺติ ทิวํ สฺโรตฺตรฺมจินฺตฺติมฺ |

เยน สฺฤณฺวานฺติ เต ชฺรฺมานฺ สรวฺพุทฺเธหิ ภาษิตานฺ | (52)²⁶³

²⁵⁸ SR. 38.284.2.

²⁵⁹ SR. 38.284.23.

²⁶⁰ SR. 38.284.31.

²⁶¹ SR. 38.295.9.

²⁶² SR. 38.288.28.

²⁶³ SR. 38.289.1.

ปริวรรตที่ 39 ชื่อว่า ปทศุริศตนิรุเทศปริวรรต: ไม่มีการแต่งบทร้อยกรอง
 ปริวรรตที่ 40 ชื่อว่า ปรีนุทนาปริวรรต: มีทั้งหมด 3 โสลก แต่งด้วยอนุชฎ ภันท์
 ทั้งหมด ยกตัวอย่างเช่น

วิปูลา พุทธรุมา หิ วิปูลิ เทสิโต นย: |
 วิปูลั ชรัม เทสิตุวา วิปูลาลุคเต กุณานุ | (1)²⁶⁴
 ยถา วิปูลมากาสมเว ชรัมณ ลกษณมุ |
 รตนานิ วิปูลานชตฺร ตสุมาทุไวปุลยมุจเต | (2)²⁶⁵

ฉันทลักษณ์ทั้ง 15 ชนิดที่ใช้ในสมาธิราชสูตร สามารถแยกจำนวนของโสลกที่ใช้
 ฉันทลักษณ์ต่างๆ จากมากที่สุดไปน้อยที่สุดได้ดังนี้

1. อุปชาติฉันท	มี 606 โสลก	คิดเป็นร้อยละ	29.34
2. อนุชฎ ภันท์	มี 593 โสลก	คิดเป็นร้อยละ	28.71
3. ปุษปีตากราฉันท	มี 175 โสลก	คิดเป็นร้อยละ	8.47
4. ปรมิตากษราฉันท	มี 151 โสลก	คิดเป็นร้อยละ	7.31
5. มยฺรณัจฉฉันท	มี 140 โสลก	คิดเป็นร้อยละ	6.77
6. โทชกฉันท	มี 130 โสลก	คิดเป็นร้อยละ	6.29
7. รโถทตฉันท	มี 74 โสลก	คิดเป็นร้อยละ	3.58
8. ศาลทูลวิกิริฉันท	มี 47 โสลก	คิดเป็นร้อยละ	2.27
9. ฉันทที่ไม่ปรากฏชื่อ	มี 30 โสลก	คิดเป็นร้อยละ	1.45
10. อินทรวีเชียรฉันท	มี 21 โสลก	คิดเป็นร้อยละ	1.01
11. อารยาฉันท	มี 20 โสลก	คิดเป็นร้อยละ	0.96
12. มาลินีฉันท	มี 11 โสลก	คิดเป็นร้อยละ	0.53
13. อินทรวงศ์ฉันท	มี 6 โสลก	คิดเป็นร้อยละ	0.29
14. อุเปนทรวีเชียร	มี 4 โสลก	คิดเป็นร้อยละ	0.19
15. วังศ์ศถฉันท	มี 3 โสลก	คิดเป็นร้อยละ	0.14

²⁶⁴ SR. 40.303.2.

²⁶⁵ SR. 40.303.4.

รูปแบบการแต่ง

หัวข้อนี้ผู้ศึกษาจะศึกษาสมาธิราชสูตรตามลักษณะแห่งการวิจารณ์ในฐานะเป็นวรรณคดีทางศาสนา ซึ่งโดยมากจะเน้นไปที่คำสอนแห่งความดีงาม มีหัวข้อที่จะกล่าวตามลำดับดังนี้

1. โครงเรื่องและเหตุการณ์ในเรื่อง (Plot and Events)
2. สารัตถะหรือแก่นเรื่อง (Theme)
3. เวลาและสถานที่ (Setting)
4. ตัวละครในเรื่อง และบทสนทนา (Characters and Dialogues)
5. กลวิธีหรือเทคนิคในการแต่ง (Techniques)

1. โครงเรื่องและเหตุการณ์ในเรื่อง (Plot and Events) โครงเรื่อง (Plot) มีลักษณะใกล้เคียงกับเนื้อเรื่อง ซึ่งเนื้อเรื่องคือเหตุการณ์ต่าง ๆ หลายเหตุการณ์ที่ผู้แต่งนำมาแต่งให้เป็นเรื่องราวต่อเนื่องกันตั้งแต่ต้นจนจบอย่างให้รายละเอียดตามที่ผู้แต่งเลือกแล้ว ผู้อ่านได้รู้ว่ามีเหตุการณ์ใดบ้างเกิดขึ้นกับตัวละครต่าง ๆ ตัวละครแต่ละตัวมีพฤติกรรมอย่างไรบ้าง เหตุการณ์เกิดขึ้นที่ไหน เมื่อไร ใครพูดกับใครว่าอย่างไร ผู้แต่งเล่าเรื่องอย่างละเอียด มีการบรรยายและพรรณนาความประกอบ ตลอดจนแสดงโดยตรงหรือโดยอ้อมให้ผู้อ่านได้เข้าใจตัวละครและเหตุการณ์อย่างแจ่มแจ้ง ตั้งแต่ต้นจนจบ²⁶⁶ แต่โครงเรื่องจะสั้นและตั้งเข็มนาฬิกาเนื้อเรื่อง โครงเรื่องอาจบอกเราว่าตัวละครคิดอย่างไร พูดอะไร แต่จะไม่บรรยายหรือวิเคราะห์ตัวละครเหล่านั้นเหมือนในเนื้อเรื่อง แม้เหตุการณ์ก็กล่าวถึงเฉพาะเหตุการณ์สำคัญในเนื้อเรื่องเท่านั้น²⁶⁷

ในส่วนของเนื้อเรื่องนั้น ผู้ศึกษาได้นำเสนอในบทที่ 2 เป็นบทแปลของสมาธิราชสูตรทั้งหมด ส่วนโครงเรื่องประกอบด้วยโครงเรื่องหลัก และโครงเรื่องรอง โครงเรื่องหลักคือเนื้อหาในภาพรวมของสมาธิราชสูตร ส่วนโครงเรื่องรองคือเรื่องเล่าประกอบต่าง ๆ ที่มีแทรกอยู่ในโครงเรื่องหลัก

โครงเรื่องหลักของสมาธิราชสูตรมีเหตุการณ์เริ่มแรกซึ่งเป็นการเปิดฉากเรื่องคือการประชุมพร้อมกันของพระศร้าวก พระโพธิสัตว์ เทวดา พรหม และอมนุษย์ต่าง ๆ จำนวนมาก เพื่อฟังธรรม ณ ที่ประทับของพระพุทธเจ้าคือภูเขาคถณรภูฏ (กิชณภูฏ) กรุงราชคฤห์ ตัวเอกของเรื่อง

²⁶⁶ กุหลาบ มลลิกะมาส, วรรณคดีวิจารณ์, พิมพ์ครั้งที่ 10 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2543), 100.

²⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, 101.

คือจันทรประภาผู้เป็นพระโพธิสัตว์ได้ทูลขออนุญาตในการถามปัญหา กับพระพุทธเจ้า เมื่อได้รับโอกาสแล้วจึงถามปัญหา ในการถามปัญหานี้ถือเป็นการแสดงถึงข้อขัดแย้ง (Conflict)²⁶⁸ เป็นเหตุให้เนื้อเรื่องดำเนินไปด้วยการที่พระพุทธเจ้าทรงตอบปัญหาคลี่คลายข้อขัดแย้งที่เป็นปัญหาเหล่านั้น

ปัญหาที่จันทรประภาถามถือเป็นการวางโครงเรื่องของสมาธิราชสูตร เพราะเป็นคำถามที่มีการชี้แจงเป็นข้อๆ ในปริวรรตที่แตกต่างกันจนกระทั่งจบคัมภีร์ ผู้อ่านจะทราบเบื้องต้นว่าตนจะได้ความรู้ในเรื่องใดบ้าง คำถามที่จันทรประภาถามมีดังนี้

1. ทำอย่างไรจึงจะได้รับชญาณ ?
2. ธรรมข้อใดจะนำพาบุคคลไปถึงพุทธยาน ?
3. ประพฤติธรรมข้อใดจึงจะมีปัญญาเฉียบพลัน ?
4. ทำอย่างไรจะรักษาสติได้ ?
5. ทำอย่างไรจะเจริญญาณได้ ?
6. ทำอย่างไรจะยินดีการอยู่ป่า ?
7. ทำอย่างไรจะได้รับปรัชญา ?
8. เหตุอะไรทำให้คนมีศีลยินดีในศาสนา ?
9. ศีลจะไม่ขาดได้อย่างไร ?
10. บุคคลจะดีค่าของสภาวะแห่งสังขตธรรมอย่างไร ?
11. จะมีกายหมดจดได้อย่างไร ?

²⁶⁸ ปัญหาหรือความขัดแย้งในเรื่อง อาจเป็นไปได้ 3 แบบ คือ 1. ปัญหาหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างตัวเอกของเรื่องกับคู่กรณี คู่ต่อสู้หรือกับบุคคลอื่น (man against man) เช่น คนดีต่อสู้คนชั่ว นายทุนกับกรรมกร แม่ตัวกับลูกสะใภ้ หรือตำรวจกับผู้ร้าย เป็นความขัดแย้งที่เกิดจากบุคคลที่อยู่คนละฝ่ายกัน 2. ปัญหาหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นสิ่งต่อต้านบีบบังคับมนุษย์จากอำนาจภายนอก (man against environment) เช่น ภัยธรรมชาติ สภาพสังคม หรือแม้แต่ “โทษชะตา” ที่กำหนดให้คนพ่ายแพ้ ล้มเหลว มีความทุกข์ เดือดร้อน ลำบาก หรือประสบเคราะห์ร้ายต่าง ๆ เช่น ความแห้งแล้งของดินฟ้าอากาศทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สร้างความทุกข์และยากจนให้แก่คนในแถบนั้น ตัวละครต้องต่อสู้กับธรรมชาติอันไม่เอื้ออำนวย หรือเด็กจากครอบครัวแตกแยกก่ออาชญากรรมขึ้น เป็นต้น 3. ปัญหาหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างตัวเอกของเรื่องกับตนเอง (man against himself) อาจเป็นความขัดแย้งด้านกายภาพ (เช่น ความพิการ) ด้านอารมณ์ ด้านศีลธรรม ซึ่งมนุษย์ต่อสู้กับตนเอง และจำต้องตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง บางครั้งก็ชนะใจตนเอง แต่บางครั้งก็พ่ายแพ้ไป ตัวอย่างเช่น พระเวสสันดรจะต้องต่อสู้กับพระทัยของพระองค์เองอย่างหนึ่ง กว่าจะตัดสินใจตัดสินพระทัยพระราชทาน 2 कुमारให้แก่ชุกไปได้ (ได้ชัยชนะใจตนเอง) ในสมาธิราชสูตรความขัดแย้งมักจะเกิดจากความยังไม่เข้าใจในบางเรื่องของตัวเอกคือจันทรประภาซึ่งจะต้องหาทางออกด้วยการถามปัญหากับพระพุทธเจ้า และพระพุทธเจ้าเป็นผู้คลี่คลายข้อขัดแย้งนั้น

12.จะมีวาจาหมจดใจได้อย่างไร ?

13.จะมีใจหมจดใจได้อย่างไร ?

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า บุคคลผู้ประพฤติธรรมอันเอกจะได้รับคุณสมบัติเหล่านี้ ทั้งจะได้ตรัสรู้สัมมัชฌัมโพธิญาณ ธรรมอันเอกนั้นคือการมีจิตเสมอ มีจิตมุ่งประโยชน์ มีจิตไม่มุ่งกำจัด ย่อมจะได้รับสมาธิชื่อว่า สรวรรณสมาธิสมาธิวิปัสสนา แปลว่า สมาธิที่แสดงให้เห็นถึงความเสมอกันแห่งสภาวะของธรรมทั้งหมด เมื่อตรัสจบเป็นเหตุให้แผ่นดินไหว 6 ครั้ง สัตว์จำนวนมากยินดี และได้รับโพธิจิต ต่อจากนั้น (ปริวรรตที่ 2) พระพุทธเจ้าได้นำเรื่องในอดีตของพระพุทธเจ้าพระนามว่าสาเลนทรราชมาตรัสเพื่อกระตุ้นให้เห็นถึงผลดีหรืออานิสงส์ของผู้ที่เรียนสมาธินี้มีเนื้อหาโดยย่อว่าพระพุทธเจ้าในอดีตผู้ได้รับสัมมัชฌัมโพธิญาณทุกพระองค์ล้วนแสวงหาและศึกษาสมาธินี้ทั้งสิ้น จากนั้น (ปริวรรตที่ 3) พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับจันทรประภาในเรื่องการพรรณนาพุทธคุณตามที่จริงโดยมุ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ที่เรียนพระพุทธรูปนั้นเป็นผลสำเร็จของการบำเพ็ญบารมีที่ยาวนาน บุคคลไม่อาจพรรณนาผลบุญของพระพุทธเจ้าให้หมดสิ้นได้ และสิ่งหนึ่งที่เป็นผลบุญที่เป็นเหตุให้ได้รับสัมมัชฌัมโพธิญาณคือการเรียนเอาสมาธินี้แม้เพียงบาทแห่งพระคาถาหนึ่งก็มีผลดีมากมาย สุดท้ายทรงย้ำให้จันทรประภาเรียนสมาธินี้ จันทรประภาได้ฟังผลดีที่จะได้รับแล้วมีความยินดีมาก ตอบรับคำของพระพุทธเจ้าว่าตนจะเป็นผู้ทรงจำสมาธินี้ไว้แม้ต้องประสบภัยถึงต้องสละร่างกายและชีวิตก็ตาม จะตั้งมหากรุณาในหมู่สัตว์แสดงสมาธินี้ ต่อจากนั้น (ปริวรรตที่ 4) จันทรประภาได้ถามปัญหาอีกว่า คำว่าสมาธิหมายถึงอะไร ? พระพุทธเจ้าได้ตอบคำถามอธิบายลักษณะของสมาธิ แล้วทรงนำอดีตนิทานซึ่งเป็นเรื่องราวของพระพุทธเจ้าพระนามว่า โขมทัตตะมาตรัส (ปริวรรตที่ 5) อดีตนิทานนี้กล่าวถึงบุชา 2 คืออามิสบุชา และปฏิบัติบุชา พระพุทธเจ้าทรงยกย่องปฏิบัติบุชาโดยเฉพาะการปฏิบัติสมาธินี้ซึ่งเป็นที่มาที่ได้รับสัมมัชฌัมโพธิญาณ จากนั้น (ปริวรรตที่ 6) พระพุทธเจ้าตรัสกับจันทรประภาอีกต่อไปว่า บุคคลทำการบริกรรมสมาธิด้วยการบูชาให้ครบองค์ประกอบ 3 ประการย่อมจะได้รับสมาธิ คือ 1.มีใจประกอบด้วยมหากรุณา ทำการบูชาพระตถาคตทั้งในอดีต อนาคต และปัจจุบัน 2.ทำการบูชาด้วยปัจจัย 4 ดอกไม้ของหอม ธง เครื่องดนตรี เป็นต้น ด้วยความอิมเมใจ และ 3.ทำโดยไม่หวังผลใดๆ เช่น อยากรวย อยากรุ่งเรือง อยากร่ำรวย เป็นต้น จากนั้น (ปริวรรตที่ 7) พระพุทธเจ้าตรัสกับจันทรประภาเรื่องกษานติ 3 จากนั้น (ปริวรรตที่ 8) พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องในอดีต เป็นเรื่องของพระพุทธเจ้าพระนามว่า อภาวะสมุทตตะ ผู้ทรงแสดงธรรมว่า ธรรมทั้งปวงเกิดจากสิ่งไม่ใช่ภาวะ จากนั้น (ปริวรรตที่ 9) พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับจันทรประภาเรื่องกษานติในธรรมอันลึกซึ้ง ให้มองธรรมทั้งปวงเหมือนภาพมายา พยับแดด ฯลฯ ซึ่งจะไปถึงเอาเป็นสาระว่ามีอยู่จริง ๆ ไม่ได้ เมื่อไม่ยึดติดเช่นนั้นใจจะไม่เกี่ยวข้องกับราคะ โทสะ และโมหะ จากนั้น (ปริวรรตที่ 10) พระพุทธเจ้าตรัสกับจันทรประภาว่า

สาระสำคัญอยู่ที่การปฏิบัติ บุคคลจึงจะได้บรรลุธรรม จันทรประภารับคำและกราบทูลว่า จะเน้นไปที่การปฏิบัติเพื่อจะได้บรรลุสัมมัชฌัมโพธิญาณ จากนั้นได้นิมนต์พระพุทธเจ้าเพื่อฉันในวันพรุ่งนี้ พระพุทธเจ้าทรงรับคำด้วยแสดงอาการนิ่ง จันทรประภาจึงทูลลาเพื่อกลับไปเตรียมสิ่งของ ในบทนี้มุ่งแสดงการประดับประดาเมืองอย่างดีทุกอย่างเพื่อแสดงให้เห็นถึงผลบุญของพระพุทธเจ้าที่มีมาก และแสดงปาฏิหาริย์หลายอย่างในขณะที่พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปสู่เมือง จากนั้น (ปริวรรตที่ 11) เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปถึงนิเวศน์ของจันทรประภาประทับนั่งเสวยเสร็จแล้ว จันทรประภาได้ถวายผ้าคู่มิราคา 99 แสน โภคิอันเป็นทิพย์แก่พระพุทธเจ้าและถวายไตรจีวรแก่พระโพธิสัตว์และภิกษุสงฆ์องค์ละชุด เสร็จแล้วจันทรประภาได้ทูลถามปัญหาแก่พระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าได้ตอบปัญหา พระพุทธเจ้าตรัสต่อไปว่า (ปริวรรตที่ 12) ผู้ใดเข้าใจสภาวะของธรรมทั้งปวงจะได้รับอานิสงส์คือสามารถอธิบายคุณที่มีอยู่จริงของพระตถาคตทั้งหลายได้ จิต, พุทธคุณ, ตถาคต และธรรมทั้งปวง มีสภาวะอย่างเดียวกัน เมื่อพระพุทธเจ้าแสดงธรรมบรรยายนี้จบ สัตว์ 98 นิยต์ได้รับธรรมและกษานติ จากนั้น (ปริวรรตที่ 13) พระพุทธเจ้าตรัสกับจันทรประภาเรื่องลักษณะของสมาธิเมื่อตรัสจบ (ปริวรรตที่ 14) จันทรประภาได้กราบทูลว่าน่าอัศจรรย์ยิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงสมาธินี้ สมาธิแจ่มแจ้งแก่ข้าพระองค์แล้ว พระพุทธเจ้าตรัสว่า สมาธินั้นจงปรากฏชัดแก่เธอ บัดนี้เธอจงรู้กาล จันทรประภาจึงกล่าวสกุติพระพุทธเจ้าด้วยประการต่าง ๆ จากนั้น (ปริวรรตที่ 15) พระพุทธเจ้าได้ตรัสอธิบายสมาธิและทำนายว่าในภายภาคหน้าจันทรประภาจะได้เป็นพระพุทธเจ้า พระนามว่าวิมลประภา แสดงถึงการได้รับพุทธพยากรณ์ในสำนักของพระพุทธเจ้าตามมติของผู้จะได้เป็นพระพุทธเจ้าแน่นอนแล้ว จันทรประภาได้ฟังพุทธพยากรณ์แล้วยินดีมากถึงกับเหาะขึ้นไปบนอากาศสูง 7 สอก กล่าวสกุติพระพุทธเจ้า จากนั้น (ปริวรรตที่ 16) จันทรประภาได้กล่าวถึงอดีตชาติของตน จากนั้น (ปริวรรตที่ 17) พระพุทธเจ้าเสด็จจากอาสนะเสด็จกลับไปยังภูเขาคิชฌกูฏ ทรงแสดงธรรมอยู่ จันทรประภาได้จัดเตรียมของหอมเป็นต้นเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าและทูลขอโอกาสถามปัญหา เมื่อได้รับอนุญาตแล้วจึงถามปัญหาว่า พระโพธิสัตว์ปฏิบัติธรรมข้อไหนจึงจะได้รับสมาธินี้ และพระพุทธเจ้าได้ตรัสตอบปัญหาว่า พระโพธิสัตว์ปฏิบัติธรรม 4 ข้อย่อมได้รับสมาธินี้ คือ 1. มีกษานติ 2. มีศีล 3. ทำจิตตรงเที่ยงไตรชาตุ มุ่งหวังสัมมัชฌัมโพธิ และ 4. แน่นในธรรม แล้วพระพุทธเจ้าได้ยกอดีตวัตถุมাত্রสมมุติแสดงว่าพระพุทธเจ้าในอดีตล้วนแต่แสวงหาและตรัสสมาธินี้ จากนั้น (ปริวรรตที่ 18) พระพุทธเจ้าตรัสกับจันทรประภาว่า ผู้ที่เรียนเอาสมาธินี้แล้วต้องประกอบภาวนาโยคะเนื่อง ๆ จะได้รับอานิสงส์ 4 ประการ คือ 1. ไม่ถูกบุญครอบงำ 2. ไม่ถูกข้าศึกข้าย่ำยี 3. มีความรู้ไม่มีประมาณ และ 4. มีปฏิภาณไม่สิ้นสุด จากนั้น จันทรประภาทูลถามว่า ในภายภาคหน้าใครจะเป็นผู้รับฟังพระสูตรนี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ผู้ศึกษาธรรมเนื่อง ๆ ผู้แสวงหาพุทธชญาณ ผู้สพหุคุณ จักฟังพระสูตรนี้ ส่วนพวกอัญญุติเยรติจะเสียใจ

ที่ได้ยินพระสูตรนี้ พวกอาศัยศาสนาวัชเลีย้งตัวจะไม่ศรัทธาพระสูตรนี้ จากนั้นจันทรประภา ได้บันลือลีลาหน้า ในภายภาคหน้า ตนจะยอมแม้ต้องเสียดวงเลือดเนื้อเพื่อเผยแพร่พระสูตรนี้ แก่ชนทั้งหลาย พระพุทธเจ้าทรงวางพระหัตถ์บนกระหม่อมของจันทรประภาแล้วตรัสว่า เราจะรับรองคำอธิษฐานของเธอ ในภายภาคหน้าเธอจะไม่มีอันตรายแห่งพรหมจรรย์และแห่งชีวิต คนอื่น ๆ อีก 800 คนซึ่งเป็นผู้ทรงจำธรรมได้ลุกขึ้นกล่าวเช่นนั้นเหมือนกัน ต่อจากนั้น (ปริวรรตที่ 19) พระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องพุทธธรรมเป็นอินไตย ในขณะที่ตรัสเรื่องพุทธธรรมอันเป็นอินไตย ได้มีบุตรคนธรรมที่ชื่อปัญจสิขะ พร้อมกับบุตรคนธรรมที่อีก 500 คนซึ่งโดยปรกติจะขับเพลงขับแก้ ทำวาทกถะ ณ เทวสภาชื่อสุธรรมมา ได้มาบรรเลงเพลงขับต่อพระพักตร์พระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้า จึงดำริว่า ถ้าอย่างไรเราจะแต่งฤทธิ์แสดงธรรมให้เลียงออกจากคนตรีนั้นเพื่อให้จันทรประภาได้รับความเป็นผู้ฉลาดในการไตร่ตรองพุทธธรรมอันเป็นอินไตย เมื่อจบการแสดงฤทธิ์ จันทรประภา ได้เป็นผู้ฉลาดในพุทธธรรมอันเป็นอินไตยและเกิดแสงสว่างคือปัญญาในการกล่าวพระสูตร และได้รับกษานติในกาลาซึ่งกล้อยตามเสียงดนตรีของปัญจสิขะบุตรคนธรรมที่ อีกทั้งโพธิจิตได้เกิดแก่ สัตว์ไม่มีประมาณ จากนั้น (ปริวรรตที่ 20) พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับจันทรประภาว่า พระโพธิสัตว์ ต้องอาศัยคุณธรรมเพื่อศึกษาทุกสมุทท์ทั้งหมด แล้วทรงนำอดีตนิทานเรื่องของพระพุทธเจ้าพระนาม ว่าอินทเรศฐวัชราชมาตรัส จากนั้น (ปริวรรตที่ 21) พระพุทธเจ้าได้ตรัสอดีตนิทานเรื่องโทษของการคบมิตรชั่ว จากนั้น (ปริวรรตที่ 22) พระพุทธเจ้าตรัสกับจันทรประภาว่า พระโพธิสัตว์ไม่ควร ยึดมั่นใสใจร่างกายและชีวิต เพราะเมื่อคนมุ่งรักษาภพหรือชีวิตย่อมเป็นเหตุให้อกุศลธรรมปรุงแต่ง แล้วทรงแสดงเรื่องตลาคตกาย จากนั้น (ปริวรรตที่ 23) พระพุทธเจ้าตรัสกับจันทรประภาว่า ผู้จะ ศึกษาประติสัมวิทา 4 คือ อรรถประติสัมวิทา ธรรมประติสัมวิทา นิรุกติประติสัมวิทา และ ประติภาณประติสัมวิทาให้แจ่มแจ้งต้องเรียนสมาธินี้ แล้วทรงอธิบายประติสัมวิทาแต่ละข้อ ตามลำดับ จากนั้น (ปริวรรตที่ 24) พระพุทธเจ้าตรัสกับจันทรประภาเรื่องของธรรมประติสัมวิทา จากนั้น (ปริวรรตที่ 25) พระพุทธเจ้าตรัสกับจันทรประภาว่า พระโพธิสัตว์ต้องเป็นผู้ฉลาดในอุบาย และทรงอธิบายวิธีการคือ พึงสร้างความรู้สึว่าสัตว์ทั้งหมดเป็นญาติของตน เข้าไปตั้งจิตว่าเป็น ญาติไว้ใจในสัตว์ทั้งหมด อนุโมทนาสิ่งซึ่งเป็นกุศลมูลและกองบุญของสัตว์ทั้งหมดตลอด 3 วัน 3 คืน แล้วมอบบุญนั้นให้แก่สรรพสัตว์เหล่านั้นนั่นเองด้วยการเกิดความคิดที่มีความรอบรู้ทุกสิ่งเป็น อารมณ์ของจิต ด้วยกุศลมูลเช่นนี้พระโพธิสัตว์จะได้รับสมาธิโดยพลันและจะได้ตรัสรู้สัมยัก- สัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยมโดยพลัน จากนั้น (ปริวรรตที่ 26) พระพุทธเจ้าตรัสกับจันทรประภาว่า ผู้ไม่ประมาทแล้วจะได้รับสัมยักสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยมโดยไม่ยาก จึงไม่ต้องกล่าวถึงว่า จะได้รับสมาธินี้ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติเพื่อให้ได้รับสัมยัก-สัมโพธิญาณหรือไม่ แล้วตรัสอานิสงส์ของ ทาน 10 ประการ จากนั้น (ปริวรรตที่ 27) พระพุทธเจ้าตรัสอานิสงส์ของศีล 10 ประการ จากนั้น

(ปริวรรตที่ 28) พระพุทธเจ้าตรัสอานิสงส์ของไมตรี 10 ประการ, อานิสงส์ของผู้ปรารถนาความเพียร 10 ประการ, อานิสงส์ของชยาน 10 ประการ, อานิสงส์ของปรัชญา 10 ประการ, อานิสงส์ของพหูสูต 10 ประการ, อานิสงส์ของธรรมทาน 10 ประการ, อานิสงส์ของผู้มีปรกติอยู่ด้วยศุขยตา 10 ประการ, อานิสงส์ของปฏิสัลลยนะ (การหลีกเร้น) 10 ประการ, อานิสงส์ของการอยู่ป่า 10 ประการ และอานิสงส์ของผู้บำเพ็ญอุคังคในการเที่ยววิมณฑาตเป็นวัตร 10 ประการ จากนั้น (ปริวรรตที่ 29) พระพุทธเจ้าตรัสกับจันทรประภาว่า เธอพึงศึกษาในกาลทุกเมื่อว่าเราจักละไอศวรรสุขของจักรพรรดิราชแล้วบวช ในปริวรรตนี้ทรงสอนให้เห็นทุกข์ว่าเป็นภัยเฉพาะหน้าเหมือนคนมีไฟติดศีรษะ จึงให้รับสละสุขจากการครองเรือนเพื่อแสวงหาความสุขที่แท้จริง แล้วทรงนำอดีตนิทานเรื่องของพระพุทธเจ้าพระนามว่าเศษคุณราชมาตรัส จากนั้น (ปริวรรตที่ 30) พระพุทธเจ้าตรัสกับจันทรประภาว่า พระโพธิสัตว์พึงเรียนสมาธินี้เพื่อทำตนให้เป็นที่ชอบใจของสรรพสัตว์ทั้งหลาย ในขณะที่แสดงธรรม และรู้ความต่างกันแห่งอินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลายแล้วแสดงธรรม จากนั้น (ปริวรรตที่ 31) พระพุทธเจ้าตรัสกับจันทรประภาว่า พระโพธิสัตว์พึงเรียนสมาธินี้เพื่อรู้จักถ้อยคำที่ว่าด้วยสภาวะของธรรมทั้งปวง จากนั้น (ปริวรรตที่ 32) พระพุทธเจ้าตรัสกับจันทรประภาว่า พระโพธิสัตว์พึงเรียนสมาธินี้เพื่อได้รับมหาอภิญาบวิกรรมซึ่งเป็นลักษณะแห่งการไม่กำหนดถือสรรพธรรม, การไม่ปรามาสศีล, การไม่คิดถึงกองศีล, ไม่ใกล้กองศีล, เห็นความสัจแห่งกองปรัชญา, เห็นตามจริงซึ่งกองวิมุกติ, เห็นธรรมทั้งปวงมีสภาวะเป็นศุขยตาแห่งกองวิมุกติชญาณทรสนะ และมีใจประกอบด้วยอภิญาทำให้แจ้งสมาธิแสดงธรรมแก่สรรพสัตว์ จากนั้น (ปริวรรตที่ 33) พระพุทธเจ้าตรัสกับจันทรประภาถึงอดีตวัตถุเรื่องของพระโพธิสัตว์นามว่าเกษมทัตตะผู้จุดแขนของตนต่างประทีปบูชาพระพุทธเจ้า จากนั้น (ปริวรรตที่ 34) พระพุทธเจ้าตรัสกับจันทรประภาว่า พระโพธิสัตว์ผู้มุ่งจะบรรลุสัมมัคัมโพธิชญาณ เมื่อจิตดำรงมั่นอยู่ในกุศลมูลแล้วพึงประกอบธรรมทานหรืออามิสทานด้วยการกำหนดทาน 4 อย่าง คือ 1.ขอให้ได้รับความฉลาดในอุบายตามที่พระพุทธเจ้าทรงฉลาดในอุบายแล้วจึงได้ตรัสรู้สัมมัคัมโพธิชญาณ แล้วจึงปลุกกุศลมูลในทานนี้ 2.ขอให้เราได้ฟัง ฯลฯ ความฉลาดในอุบายนั้นจากสำนักของมิตรดีงามที่จะทำให้เราได้บรรลุสัมมัคัมโพธิ แล้วจึงปลุกกุศลมูลในทานนี้ 3.ขอให้เราได้คลุกคลีกับผู้ได้รับโภคะ ซึ่งเป็นสิ่งที่โลกทั้งหมดตั้งสม แล้วปลุกกุศลมูลในทานนี้ และ 4.ขอให้เราได้รับอรรถาพที่สามารโอบอุเคราะห์สัตว์ด้วยอามิสและด้วยธรรม แล้วปลุกกุศลมูลในทานนี้ จากนั้นทรงสอนให้คบหาพระโพธิสัตว์ผู้มีศีล มีคุณ มีปรัชญา ไม่เป็นผู้โอ้อวด สละได้แม้เลือดและเนื้อของตนเพื่อภิกษุผู้ทรงจำสมาธินี้ แล้วทรงยกอดีตวัตถุเรื่องพระนางชญาณวดีผู้ทรงสละเลือดและเนื้อของตนเพื่อรักษาภิกษุผู้ทรงธรรมให้หายจากอาพาธ จากนั้น (ปริวรรตที่ 35) ท่านพระอานนที่ได้อธิษฐานเพื่อถามปัญหา เมื่อได้รับอนุญาตจากพระพุทธเจ้าแล้วจึงทูลถามว่า อะไรเป็นเหตุปัจจัยให้พระโพธิสัตว์กล้า

ตัดอวัยวะมีมือและเท้าเป็นต้น เขาจะไม่เสวยทุกข์หรือ ไม่เสื่อมจากสัมยัคสัมโพธิชญาณหรือ ? พระพุทธเจ้าตรัสว่า เธอได้รู้ว่าเราเคยเสวยทุกข์มาแล้วเพื่อให้ได้รับสัมยัคสัมโพธิมิใช่หรือ เมื่อคนมีไฟ (คือทุกข์) ลูกใหม่แต่ทำงานถึงศีรษะ ถ้ามีคนเข้ามาบอกเขาว่ามาเล่นสนุกกันสิ ถามว่าเขาจะยังยินดีเล่นอยู่อีกหรือ พระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญโพธิสัตว์จาริก มีศีลบริบูรณ์ เขาย่อมไม่เสื่อมมีแต่จะ ได้รับสัมยัคสัมโพธิ แล้วตรัสอดีตวัตถุเรื่องของภิกษุชื่อสุပ္ษปจันตระ ผู้เสียดละคนยอมเข้าไปสู่ที่มีภัยเพื่อประกาศสมาธินี้โปรดสัตว์จำนวนมาก ซึ่งในปริวรรตนี้ทรงยกย่องเรื่องศีล เมื่อมีศีลแล้วการเสียดละคนเพื่อสรรพสัตว์ย่อมมีประโยชน์เพื่อสัมยัคสัมโพธิ จากนั้น (ปริวรรตที่ 36) พระพุทธเจ้าตรัสกับจันทรประภาว่า พระโพธิสัตว์ผู้มุ่งจะตรัสรู้สัมยัคสัมโพธิพึงรักษาศีลให้บริสุทธิ์ พึงรักพระโพธิสัตว์ทุกท่านว่าเป็นศาสดา จากนั้น (ปริวรรตที่ 37) พระพุทธเจ้าตรัสกับจันทรประภาว่า พระโพธิสัตว์เมื่อมุ่งหวังโพธิสัตว์ธรรมพึงเรียนสมาธินี้ พึงเจริญกษานดิพละ ต้องการธรรม หมั่นบูชาพระพุทธเจ้า ตั้งจิตไว้ 3 สถาน คือ 1.มุ่งหวังพุทธชญาณ 2.ปลุกกุศลมูล และ 3.ไม่มุ่งหวังความสุขและสรรเสริญทางโลก จากนั้นได้ทรงนำอดีตวัตถุเรื่องภิกษุชประภาผู้มีศีล ได้รับความอุปถัมภ์จากราชตระกูล เป็นเหตุให้ภิกษุ 1,000 รูปอดทนต่อบุญของท่านไม่ได้พากันริษยาถือศัสดรามากกล่าวต่อว่าท่านกล่าวสิ่งมิใช่ธรรม แต่ชประภาเห็นศัสดราแล้วไม่กลัว ระลึกถึงธรรมอันเป็นศูนย์ตาด่าวาจาอันอบน้อมพระพุทธเจ้า ศัสดรา นั้นได้กลายเป็นดอกมณฑารพ จากนั้น (ปริวรรตที่ 38) พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับจันทรประภาเรื่องความสำรวมกาย วาจาและใจ จากนั้น (ปริวรรตที่ 39) พระพุทธเจ้าตรัสอธิบายแก่จันทรประภาเป็นเชิงถามเองตอบเองเป็นข้อคำถามจำนวน 287 ข้อ ซึ่งไม่ตรงตามชื่อปริวรรตว่า ปทศุริศคณิรเทศปริวรรต ที่บ่งบอกว่ามี 300 ข้อ จากนั้น (ปริวรรตที่ 40) พระพุทธเจ้าตรัสคาถาแสดงถึงว่าสมาธิราชสูตรนี้เป็น ไวปุลยสูตร และเมื่อตรัสจบโพธิจิตได้เกิดแก่สัตว์จำนวนมาก แผ่นดินไหว 6 ครั้ง จากนั้นพระพุทธเจ้าตรัสกับพระอนนทว่าให้เรียนสมาธินี้ พระอนนทถามว่าจะให้เรียกธรรมบรรยายนี้ว่าอย่างไร พระพุทธเจ้าตรัสว่าเรียกว่ามหากรุณาวตาระ พระอนนทได้กล่าวยืนยันว่าตนได้เรียนธรรมบรรยายชื่อมหากรุณาวตาระนี้แล้ว เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสธรรมบรรยายนี้จบแล้ว จันทรประภา พระอนนท บริษัท 4 เทวดาชั้นสุทธาวาส โลกพร้อมทั้งเทวดาและมนุษย์ อสูร คนธรรพ์ ต่างยินดีภายิตที่พระพุทธเจ้าตรัสแล้ว และในตอนจบคัมภีร์ระบุว่า เป็นมหายานสูตรชื่อสมาธิราชจากชื่อเต็มว่า อารยสรวรรณสุวภาวสมตาวิปญฺจิต: จบแล้วด้วยประการฉะนี้ และปิดท้ายด้วยคาถา ๒ ธรรมา

2. สารัตถะหรือแก่นเรื่อง (Theme) สารัตถะ (Theme) คือ ทรศนะที่ผู้แต่งแสดงให้เห็นถึงธรรมด้อย่างใดอย่างหนึ่ง (หรือหลายอย่าง) ของมนุษย์ (ชีวิตทัศน์) หรือทรศนะที่ผู้แต่งมองดูความเป็นไปในโลกมนุษย์ (โลกทัศน์) แล้วนำมาแสดงให้ประจักษ์แก่ผู้อ่าน โดยใช้เนื้อเรื่องในวรรณคดีเป็นเครื่องสื่อสาร สารัตถะจึงเป็นจุดมุ่งหมายอันเป็นแก่นกลางของเรื่องหรือเป็นความคิด

สำคัญในเรื่อง ในขณะที่เรื่องดำเนินไปนั้น สวรรค์ของเรื่องก็จะปรากฏขึ้นอย่างสม่ำเสมอเพื่อยืนยันว่านั่นคือความมุ่งหมายที่ผู้แต่งมีเจตนาจะเปิดเผยถึงธรรมชาติของลักษณะของชีวิตมนุษย์²⁶⁹

สวรรค์ของสมาธิราชสูตร มีการนำเสนอเนื้อหาต่อไปนี้อย่างซ้ำ ๆ ซึ่งพบได้ทั่วไปในคัมภีร์ ดังนี้

2.1 หลักศูนยตา ในราตมยะ ความไม่ใส่ใจต่อร่างกายและชีวิต ความยอมสละได้ แม้แต่ร่างกายและชีวิต ความที่ธรรมทั้งปวงไม่มีภาวะ จึงไม่มีสัตว์ นระ ปุทฺถลลหะ ชิวะ

2.2 ความมองให้เห็นว่าธรรมชาติทุกอย่างมีสภาวะเสมอกัน (สรวุชรุมสรวภาว-สมตาวิปญฺจิต) มุ่งให้มีความรู้สึกเป็นกลาง ไม่เอนเอียงไปตามโลกธรรม เป็นมัชฌิมาปฏิปทา

2.3 การมองธรรมชาติทุกอย่างว่าไม่มีสิ่งที่จะยึดถือเอาเป็นสาระได้ เพราะมันไม่มีอยู่จริง ธรรมชาติทุกอย่างเปรียบเหมือนพยับแดด เป็นต้น

2.4 อานิสงส์หรือผลดีแห่งการทรงจำสมาธิ เพราะสมาธินี้เป็นอุ้งเก็บธรรม พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงแสวงหาสมาธินี้และเรียนเอา ฯลฯ แสดงสมาธินี้แก่คนอื่น โดยพิสดาร และสมาธินี้เองเป็นเหตุแห่งการบรรลุสัมมัชฌัม โพธิชญาณ

2.5 มหากรุณา พระโพธิสัตว์ต้องมีจิตคิดช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ แม้นตนเองจะตกทุกข์ได้ยากหรืออาจมีอันตรายถึงชีวิต ความกล้าหาญที่จะช่วยเหลือนี้เกิดจากความไม่อาลัยในร่างกายและชีวิตเพราะความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในศูนยตา

รายละเอียดของสวรรค์ข้างต้นผู้ศึกษาจะกล่าวอย่างละเอียดในบทที่ 4 ต่อไป

3. เวลาและสถานที่ (Setting) ในสมาธิราชสูตรมีสถานที่ปรากฏในเรื่องหลัก 2 แห่ง คือ

3.1 ภูเขาคฤมรภูฏ (คิชฌมภูฏ) กรุงราชคฤห์ เป็นสถานที่หลักที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมตลอดทั้งเรื่อง ยกเว้นในปริวรรตที่ 10 - 16 ซึ่งเป็นตอนที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปกรุงราชคฤห์และนิเวศน์ของจันทรประภา ในสถานที่แสดงธรรมของพระพุทธเจ้าจะแวดล้อมไปด้วย พระโพธิสัตว์ ภิกษุ เทวดา พรหม จำนวนมาก พระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่เทวดา นาค ยักษ์ คนธรรพ์ อสูร ครุฑ กิณนร ภูโหฬร (ภูโหฬร) มนุษย์ และอมมนุษย์สักการะ เคารพ บูชา ยกย่อง แสดงความอ่อนน้อม พระพุทธเจ้าแสดงธรรมงดงามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้ง อรรถทั้งปัญฺชนะบริบูรณ์บริสุทฺธิ์สะอาดสิ้นเชิง

3.2 กรุงราชคฤห์และนิเวศน์ของจันทรประภา ปรากฏฉากในปริวรรตที่ 10 ซึ่งเป็นฉากที่จันทรประภาได้ให้ทำความสะอาดมหานครราชคฤห์ ประพรมน้ำ โปรบดอกโกสุม

²⁶⁹ กุหลาบ มัลลิกะมาส, วรรณคดีวิจารณ์, 107.

จุดของหอม ยกฉัตร ประดับธงชัยและธงแผ่นผ้า ผูกผ้าประดับประดาด้วยพวงดอกไม้ ทำความสะอาดทางเดินไม่ให้มีก้อนหินก้อนดิน ไรยดอกไม้ วางจันทน์หอม ประดับช่มประตู่ทางเข้าออก ประดับกรุงราชคฤห์ทั้งหมดด้วยดอกกุบล โกมุต ประทุม และบุณทริก ประดับนิเวศน์ของตนด้วยเครื่องประดับทุกชนิด

4. ตัวละครและบทสนทนา (Characters and Dialogues) ตัวละคร คือผู้ที่มีบทบาทในเรื่อง²⁷⁰ ผู้แต่งอาจจะพรรณนาลักษณะตัวละครเองหรืออาจปรากฏในบทสนทนาถึงลักษณะนิสัยของตัวละครนั้น ๆ ก็ได้ ในสมาธิราชสูตรมีตัวละครหลักซึ่งมีบทบาทในเรื่อง 4 ท่าน ดังนี้

4.1 พระพุทธเจ้า ในฐานะบุคคลที่มีอยู่จริงในทางประวัติศาสตร์ ทรงแสดงธรรมให้คำอธิบายหลักธรรมด้วยวิธีการต่างๆ รวมถึงทรงเล่าเรื่องประกอบคำอธิบายด้วย

4.2 จันทรประภา เป็นพระ โภทิสัตว์มหาสัตว์ อาศัยอยู่ในกรุงราชคฤห์ มีชีวิตในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ในปริวรรตที่ 1 มีคำอธิบายถึงจันทรประภาดังนี้ “จันทรประภา ผู้เป็นกุมาร มีอิทธิฤทธิ์ทำได้ทำไว้ในพระชินเจ้าองค์ก่อน มีกุศลมูลอันปลูกไว้แล้ว เป็นผู้ระลึกชาติได้ ได้ปฏิญาณ ดำรงอยู่ในมหายาน ประกอบด้วยมหากรุณา”²⁷¹ จากคำสร้อยท้ายชื่อว่า กุมารกฤตะ (ผู้เป็นกุมาร) อาจแสดงให้เห็นว่าจันทรประภาเป็นราชกุมาร ในกรุงราชคฤห์ แต่ยังไม่มีความยืนยันไว้แน่ชัด อีกทั้งพระ โภทิสัตว์มหาสัตว์ท่านอื่นเช่น พระมัญชุศรี ก็มีนามสร้อยว่า กุมารกฤตะ ได้เช่นกัน มีข้อความในปริวรรตที่ 10 ที่แสดงว่าจันทรประภาได้ทำความสะอาดและประดับประดากรุงราชคฤห์ทั้งหมด และประดับนิเวศน์ของตนด้วยเครื่องประดับทุกชนิด การที่จันทรประภาสามารถประดับกรุงราชคฤห์ทั้งหมดได้น่าจะเป็นผู้มีอำนาจใหญ่โตไม่น้อย

จันทรประภา มีบทบาทในการเป็นผู้ถามปัญหาเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ในปริวรรตที่ 1, 4, 11, 17, และ 19 มีเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับจันทรประภาตามลำดับเนื้อเรื่องดังนี้

ในปริวรรตที่ 3 จันทรประภาเป็นผู้รับคำต่อพระพุทธเจ้าในการจะทรงจำสมาธิราชสูตรนี้ไว้ในเวลาที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว พร้อมกับชนอีก 500 คนซึ่งมีจันทรประภาเป็นหัวหน้า

ในปริวรรตที่ 14 หลังจากได้ฟังสมาธิเนิเทศในปริวรรตที่ 13 แล้ว สมาธิได้ปรากฏชัดแก่จันทรประภา

ในปริวรรตที่ 15 จันทรประภาได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าผู้ทรงทรงเยี่ยมสรวล พระพุทธเจ้าทรงชมเชยจันทรประภาว่า จันทรประภาสคู่ดีพระพุทธเจ้าด้วยความปรีดี กล่าวพรรณานาคของพระพุทธเจ้าทุกเมื่อจะเป็นผู้ที่ควรสรรเสริญทุกเมื่อ จันทรประภาได้เห็น

²⁷⁰ กุหลาบ มัตถิกะมาส, วรรณคดีวิจารณ์, 111.

²⁷¹ SR. 1.2.5.

พระพุทธเจ้าหลายพันโกฏิในกรุงราชคฤห์ ได้สอบถามสมาธินี้กับพระพุทธเจ้าในที่ทั้งปวง เป็นพุทธบุตร ประพฤติโพธิชรรยานี้ทุกเมื่อ ในภายภาคหน้าจันทรประภาจะได้เป็นพระพุทธเจ้านามว่า วิมลประภา จันทรประภาได้ฟังคำพยากรณ์เฉพาะพระพักตร์พระพุทธเจ้าแล้วยินดียิ่งเหาะขึ้นไปบนอากาศสูง 7 ลำตาล กล่าวพรรณนาคุณของพระพุทธเจ้า และในปริวรรตที่ 16 จันทรประภาได้เล่าอดีตวัตรของตน

ในปริวรรตที่ 18 จันทรประภาครั้งได้ฟังจากพระพุทธเจ้าว่า ในภายภาคหน้า สมาธิราชสูตรนี้จะถูกปฏิเสธจากผู้พิสดาร พวกอัญญเดียรถีย์ปลอมเข้ามาบวชเพื่อเลี้ยงชีพในพระพุทธศาสนา คนที่ไม่ต้องการชยานยึดมั่นในอาตมาจะไม่ศรัทธาต่อสมาธิราชสูตรนี้ จะมีการคัดค้านโพธิของพระพุทธเจ้า ทำลายเจดีย์ทั้งหมดในชมพูทวีป มีการกำจัดพระอรหันต์ซึ่งมีมากเท่าทรายในแม่น้ำคงคาและคัดค้านสมาธิราชสูตรนี้ จันทรประภาถึงกับร้องไห้ลูกขึ้นกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ข้าพระองค์จะสละกายและชีวิตประกาศพระสูตรนี้ให้พิสดาร จักข่มคนพาลผู้กล่าวดูพระธรรม ถึงถูกเขาโกรธด่าว่าก็จักอดกลั้น พระพุทธเจ้าทรงวางพระหัตถ์ลงบนกระหม่อมของจันทรประภาและตรัสว่า เรารับคำอธิษฐานของเธอ ในภายภาคหน้าเธอจักไม่มีอันตรายแห่งพรหมจรรย์และแห่งชีวิต

ในปริวรรตที่ 19 หลังจากได้ฟังพระพุทธเจ้าตรัสคาถาประกอบสังคิตของปัญจสิขะบุตรคนธรรมพินในเรื่องพุทธธรรมเป็นอินไตย จันทรประภาได้ถึงความเป็นผู้ฉลาดในเรื่องว่าด้วยการไตร่ตรองอย่างลึกซึ้งถึงพุทธธรรมอันเป็นอินไตย และได้ปัญญาในการกล่าวสมาธิราชสูตร และได้รับภยานดีคืออารมณ์ที่เหมาะสมเป็นกลางไม่เอนไปตามฝ่ายต่ำหรือสูง)

4.3 พระอานนท์ มีบทบาทเป็นผู้ทรงจำและเรียนเอาสมาธิราชสูตรนี้จากพระพุทธเจ้า ปรากฏจากคำขึ้นต้นพระสูตรว่า “เอวံ มया สรुตम्”²⁷² แปลว่า “ข้าพเจ้า (พระอานนท์) สดับมาอย่างนี้” ปรากฏในปริวรรตที่ 1 ซึ่งแสดงต้นเหตุของเรื่อง และในปริวรรตที่ 40 ซึ่งเป็นปริวรรตสุดท้ายของเรื่อง พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับอานนท์ว่า “ดูก่อนอานนท์ เธอจงเรียนเอาธรรมบรรยายนี้ ทรงจำกล่าวเล่าเรียน และประกาศแก่คนอื่นโดยพิสดาร”²⁷³

พระอานนท์ยังมีบทบาทเป็นผู้ถามปัญหาเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าในปริวรรตที่ 35 ว่าอะไรเป็นเหตุปัจจัยให้พระโพธิสัตว์ผู้ประพฤติโพธิสัตว์จริยามีความกล้าที่จะเสียดละอวัยวะมีมือและเท้าเป็นต้น เขาจะไม่เกิดทุกข์เวทนาหรือ ? จะไม่เสื่อมจากสัมยักสัมโพธิหรือ ? พระพุทธเจ้าได้ตรัสตอบปัญหาแก่พระอานนท์

²⁷² SR. 1.1.1.

²⁷³ SR. 40.303.23.

4.4 พระโพธิสัตว์มหาสัตว์เมตเตยยะ ปรากฏเป็นผู้ถามเหตุแห่งการแยแสของ พระพุทธเจ้าในปริวรรตที่ 14 ท่านผู้นี้คือผู้จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าพระนามว่าพระศรี- อาริยมตไตรย ซึ่งเป็นพระพุทธเจ้าพระองค์ต่อไป

กล่าวโดยรวม ตัวละครที่ปรากฏในสมาธิราชสูตรจะมีลักษณะเป็นตัวละครน้อย ลักษณะ (Flat character) ซึ่งเน้นไปที่ลักษณะแห่งความเป็นผู้มุ่งในธรรม มีความสนใจในธรรมเป็นพิเศษ

5. กลวิธีหรือเทคนิคในการแต่ง (Techiques) กลวิธีหรือเทคนิคในการแต่งเป็น คุณสมบัติสำคัญยิ่งทำให้เรื่องมีคุณค่าในทางวรรณคดี กลวิธีเป็นความสามารถและเป็นฝีมือของผู้ แต่งซึ่งมีหลายแบบดังนี้

5.1 กลวิธีเกี่ยวกับผู้เล่าเรื่อง เป็นการนำเสนอวิธีการเล่าเรื่องว่าใช้ลักษณะการเล่า เรื่องแบบใด อาจเป็นไปได้ในหลายแบบต่อไปนี้

แบบที่ 1 ผู้แต่งไม่แสดงว่าตัวละครตัวใดเป็นผู้เล่าบรรยายเรื่อง แต่จะบรรยาย ไปตามเรื่องที่มีตัวละครมีบทบาทต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเหตุการณ์และความรู้สึกนึกคิดภายในใจของตัว ละครแต่ละตัว ผู้แต่งเป็นผู้ล่วงรู้หมดทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวกับตัวละคร และนำมาบรรยายได้ถนัด ถึ ครบทุกคนและครบขณะจิตของตัวละครเหล่านั้นตามเนื้อเรื่อง วิธีนี้เป็นวิธีที่นักเขียนสมมติตนเอง ว่าเป็นผู้รู้แจ้งและผู้แต่งเป็นผู้เล่าเรื่อง (Omniscient point of view)

แบบที่ 2 ผู้แต่งกำหนดให้ตัวละครตัวใดตัวหนึ่งในเรื่องเป็นผู้เล่าเรื่องของ ตนเองโดยใช้คำว่า ผม ดิฉัน หนู ข้าพเจ้า ฯลฯ เป็นผู้เล่าเรื่องแสดงถึงเหตุการณ์หรือข้อขัดแย้งใด ๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเอง นั่นก็คือ ตัวละครในเรื่องเป็นผู้เล่า (First person point of view)

แบบที่ 3 ผู้แต่งกำหนดให้ตัวละครตัวใดตัวหนึ่งเป็นผู้เล่าเรื่อง (Third person point of view) โดยสมมติว่าตัวละครนั้นได้อยู่ในเหตุการณ์ หรือร่วมรู้เรื่องต่าง ๆ เป็นอย่างดี²⁷⁴

จากการศึกษาสมาธิราชสูตรพบว่า ผู้แต่งใช้วิธีการเล่าเรื่องหลายแบบประสมกัน กล่าวคือใช้แบบที่ 3 ซึ่งมีลักษณะกำหนดให้พระอานนท์เป็นผู้เล่าเรื่อง รวมทั้งพระอานนท์ได้ร่วม มีบทบาทเป็นผู้ถามปัญหาในเรื่อง และในปริวรรตสุดท้ายพระอานนท์มีบทบาทเป็นผู้เรียนและ ประกาศสมาธิราชสูตรนี้ด้วย ซึ่งมีการเล่าเรื่องผสมกับแบบที่ 1 ที่มักจะพบได้ทั่วไปในนิทานชาดก และในสมาธิราชสูตรนี้มีบางปริวรรตที่มีลักษณะเข้ากันกับนิทานชาดกเช่นกัน จึงมีลักษณะการเล่า เรื่องตามแบบที่ 1 ในลักษณะที่ผู้เล่าเป็นผู้รู้เรื่องทั้งหมด ทั้งความคิดและพฤติกรรมของตัวละครแต่ ละตัว

²⁷⁴ กุหลาบ มัลลิกะมาส, วรรณคดีวิจารณ์, 116.

5.2 กลวิธีเกี่ยวกับการดำเนินเรื่อง (Development) ผู้แต่งเล่าเรื่องตามลำดับปฏิทิน เรื่องเกิดก่อนเล่าก่อน เรื่องเกิดทีหลังเล่าทีหลังเป็นลำดับไป อาจมีการยกเรื่องราวในอดีตมาประกอบแต่ก็ยังถือว่าเป็นการประกอบในส่วนเนื้อหาที่เป็นปัจจุบันตามลำดับเรื่อง มีการผูกเรื่อง และแสดงข้อขัดแย้งในใจของตัวละครเพื่อให้เรื่องดำเนินไปด้วยการแสดงข้อปัญหาของตัวละคร คือจันทรประภา ได้ถามปัญหากับพระพุทธเจ้า ในปริวรรตที่ 1, 4, 11, 17, และ 19 และการถามปัญหาของพระอนันท์ในปริวรรตที่ 35 ดังได้กล่าวแล้ว และบางปริวรรตก็เป็นการตั้งคำถามเพื่อจะตอบเองของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงทำหน้าที่ในการคลี่คลายสารัตถะของเรื่องไปตามลำดับขั้นต่าง ๆ ด้วยวิธีการเช่นนี้ทำให้เนื้อเรื่องดำเนินไปได้จนจบ ในปริวรรตสุดท้ายชื่อ ปริณทนปริวรรตเป็นการแสดงให้ผู้อ่านเห็นถึงความประทับใจในตอนจบด้วยการยกคุณค่าของ คัมภีร์นี้ว่าเป็นไพบูลย์สูตร เป็นเหตุให้ได้รับสัมมยัคสม โภชัญญาน เป็นประโยชน์สำหรับผู้ใดเรียนรู้ตามชื่อของปริวรรตนี้ซึ่งแปลว่า ปริวรรตด้วยความพึงพอใจ

5.3 กลวิธีเกี่ยวกับการสร้างตัวละครในเรื่อง ตัวละครและเนื้อเรื่องเป็นสิ่งที่แยกออกกันไม่ได้ และถ้าเรื่องทั้งหลายที่แต่งขึ้นล้วนเกี่ยวกับชีวิตแล้วก็ต้องมีคำถามต่อไปว่า ชีวิตของใคร? ฉะนั้นการสร้างตัวละครจึงเป็นเรื่องสำคัญเท่ากับการสร้างโครงเรื่อง เพราะโครงเรื่องคือชีวิต ตัวละครคือผู้แสดงบทบาทของชีวิตนั้น²⁷⁵

สมาธิราชสูตรเป็นคัมภีร์ทางศาสนาซึ่งเน้นไปทางการอธิบายหลักปรัชญาของฝ่ายมหายานจึงมีลักษณะการสร้างตัวละครที่เน้นเนื้อเรื่อง กล่าวคือมีบทบาทไปตามเนื้อเรื่อง เช่น จันทรประภา โภชิสัตว์และพระอนันท์มีบทบาทในการเป็นผู้ถามปัญหา พระพุทธเจ้าทรงมีบทบาทเป็นผู้ตอบเพื่อคลี่คลายปัญหา หรือบางปริวรรตพระพุทธเจ้าก็ทรงตั้งคำถามเพื่อจะตอบเอง ที่กล่าวนี้เป็นลักษณะการสร้างตัวละครในโครงเรื่องหลัก ส่วนในโครงเรื่องรองจะมีลักษณะต่างกันออกไปดังจะได้กล่าวต่อไปเมื่อก้าวถึงโครงเรื่องรองนั้น ๆ

เรื่องเล่าในสมาธิราชสูตร (Narrative)

สมาธิราชสูตร ดำเนินเรื่องด้วยการถามตอบข้อปัญหาระหว่างจันทรประภา กับพระพุทธเจ้า ในการตอบปัญหานั้นพระพุทธเจ้าได้ทรงยกเรื่องเล่ามาประกอบด้วยอันเป็นการแสดงธรรมเนียมบุคลลาธิษฐานเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่ายขึ้น วรรณคดีประเภทเรื่องเล่าที่รู้จักกันดีมักแบ่งประเภทเป็น 2 ประเภทคือ อวทาน และชาดก ซึ่ง เอ็ดเวิร์ด เจ. โทมัส ให้ความแตกต่างไว้ว่า “อวทาน คือเรื่องราวที่แสดงเหตุการณ์หรือการกระทำอันกล้าหาญของบุคคลสมัยพุทธกาลที่เคย

²⁷⁵ กุหลาบ มัลลิกะมาส, วรรณคดีวิจารณ์, 119.

กระทำไว้ในอดีตชาติ และอวทานนั้นแตกต่างจากชาดก เพราะชาดกคือเรื่องราวที่แสดงการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าในอดีตชาติเท่านั้น”²⁷⁶ นอกจากนี้ยังมีชื่อเรียกที่ใช้บ่อยๆ ในสมาธิราชสูตรอีกหนึ่งชื่อคือ ปุรวโยคะ ซึ่งแปลว่า เรื่องราวในกาลก่อน ซึ่งใช้เล่าเรื่องทั้งอดีตชาติของพระพุทธเจ้าและอดีตชาติของสาวกซึ่งในสมาธิราชสูตรนั้นจันทรประภาได้เล่าเรื่องอดีตชาติของตนไว้ด้วย เมื่อเทียบกับความหมายตามที่โธมัสให้ไว้ในเบื้องต้น ปุรวโยคะจะมีความหมายเท่ากับอวทานนั่นเอง

องค์ประกอบของเรื่องเล่า อวทาน ชาดก ปุรวโยคะ ทั้ง 3 คำนี้มีการใช้คำแตกต่างกันตามประเภทของบุคคลที่ถูกเล่าถึง แต่เมื่อกล่าวถึงรูปแบบแล้วถือว่ามีรูปแบบการเล่าเรื่องเหมือนกัน โดยอวทานและปุรวโยคะมีรูปแบบเหมือนกับชาดกซึ่งมีองค์ประกอบ 5 ส่วน ดังนี้

1. ปัจจุบันวัตถุ (ปรตฺยุตฺปนฺนวัตถุ) เป็นส่วนที่กล่าวถึงเหตุการณ์ในปัจจุบันในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์อยู่ และเหตุการณ์นั้น ๆ จะเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าต้องทรงเทศนาเรื่องในอดีตชาติ

2. อดีตวัตถุ (อดีตวัตถุ) เป็นส่วนที่กล่าวถึงเรื่องราวของพระพุทธเจ้าหรือสาวกในชาติก่อน

3. คาถา (คาถา) เป็นส่วนข้อความบทร้อยกรองอันเป็นแก่นแท้ของเรื่อง

4. ไวยากรณ์ (ไวยากรณ์) เป็นส่วนที่อธิบายคำศัพท์ในคาถา และ

5. สโมธาน (สมวทาน) เป็นการประชุมชาดก²⁷⁷

ในสมาธิราชสูตร มีปริวรรตที่จัดเข้าในลักษณะเบื้องต้นได้ 12 ปริวรรต แต่ก็ยังไม่เข้าองค์ประกอบทั้งหมด มีที่น่าสนใจดังนี้

1. บางปริวรรตไม่มีปัจจุบันวัตถุ แต่เมื่อศึกษาความต่อเนื่องของคัมภีร์ซึ่งแบ่งปริวรรตต้นเป็นการแสดงธรรมสลับกับปริวรรตหลังที่เป็นการยกเรื่องราวในอดีตมาแล้ว เช่นนี้ก็จะถือได้ว่าปริวรรตต้นเป็นปัจจุบันวัตถุ ส่วนปริวรรตที่มีการยกเรื่องในอดีตมาแล้วถือเป็นส่วนที่เป็นอดีตวัตถุนั่นเอง

2. ส่วนที่เป็นไวยากรณ์หรือการอธิบายศัพท์ในคาถามักไม่ปรากฏ เพราะส่วนนี้เป็นลักษณะเฉพาะของคัมภีร์ระดับอรรถกถาซึ่งมีหน้าที่อธิบายความหมายของคำในระดับบาลีหรือพุทธพจน์ให้แจ่มแจ้ง คัมภีร์ที่อยู่ระดับเหนือกว่าอรรถกถาจึงไม่มีในส่วนที่เป็นไวยากรณ์

²⁷⁶ Edward J. Thomas, *The history of Buddhist thought*, Reprinted (London: Routledge & Kegan Paul, 1953), 279-280, อ้างถึงใน สุมาลี ลิ้มประเสริฐ, การศึกษาเรื่องอวทาน-กัลปตาของเกษเมนทระ : ความสัมพันธ์ของเรื่องสุทธน-กนิรภัทรวรรณคดีไทย (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุญฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาสันสกฤต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550), 34.

²⁷⁷ สืบพงศ์ ธรรมชาติ, *วรรณคดีชาดก* (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2542), 5.

3. บางปริวรรตไม่ได้กล่าวส่วนสโมธานไว้อาจเป็นเพราะเป็นที่รู้กันว่าตัวเอกในเรื่องคืออดีตชาติของพระพุทธเจ้าแน่นอนแล้วเพราะมีการกล่าวสโมธานไว้ในส่วนของอดีตวัตถุในรูปแบบของประโยคซึ่งกล่าวว่า “ในอดีตกาลเราได้เป็น...”

อนึ่ง รูปแบบการเล่าเรื่องราวในสมาธิราชสูตรมักแต่งด้วยบทหรือยกทรงกล่าวคือเป็นรูปคาถาซึ่งสอดคล้องกับธรรมเนียมอันเป็นแก่นแท้ของเรื่องอยู่ในตัวจึงถือว่าองค์ประกอบในส่วนคาถาของทุกปริวรรตได้มีสมบูรณ์อยู่ในตัวแล้วจะไม่ยกมากล่าว

การตั้งชื่อเรื่อง สมาธิราชสูตรมีปริวรรตที่จัดเข้าในลักษณะเรื่องเล่าจำนวน 12 ปริวรรต มีการตั้งชื่อเรื่องแบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ

1. ตั้งชื่อเรื่องตามชื่อของพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ผู้เป็นตัวเอกในฐานะผู้แสดงสมาธิอันประเสริฐ และพระพุทธเจ้าพระองค์ปัจจุบันได้ศึกษาเล่าเรียนในสำนักพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ได้แก่ ปริวรรตที่ 2 (สาเลนทรราชปุรวโยคปริวรรต), ปริวรรตที่ 5 (โหมยทัตตปริวรรต), ปริวรรตที่ 8 (อภาวสมุทตตปริวรรต), ปริวรรตที่ 20 (อินทเรศุชวราชปริวรรต), ปริวรรตที่ 29 (เตชคุณราช-ปริวรรต) และปริวรรตที่ 33 (เกษมทัตตปริวรรต)

2. ตั้งชื่อเรื่องตามชื่อของตัวเอกในเรื่องซึ่งมีเหตุการณ์โดดเด่นที่สุด ได้แก่ ปริวรรตที่ 34 (ขญานาวตีปริวรรต), ปริวรรตที่ 35 (สุปุษบจันทรปริวรรต) และปริวรรตที่ 37 (ยศ:ปรก-ปริวรรต)

3. ตั้งชื่อเรื่องว่า ปุรวโยคปริวรรต เพื่อบอกให้รู้ว่าเป็นเรื่องราวในอดีต ซึ่งผู้อ่านต้องติดตามด้วยตนเองว่าเป็นเรื่องราวของใคร ได้แก่ ปริวรรตที่ 16 และ 21

การศึกษาเรื่องเล่าในสมาธิราชสูตร ผู้ศึกษาจะได้ยกตัวอย่างปริวรรตที่เป็นเรื่องเล่าเพื่อให้เห็นองค์ประกอบของเรื่องเล่า ซึ่งจะยกมากล่าวเพียง 3 องค์ประกอบคือ ปัจจุบันวัตถุ อดีตวัตถุ และสโมธาน จะไม่กล่าวถึง คาถา และไวยากรณ์ ด้วยเหตุผลที่กล่าวไว้ในเบื้องต้นแล้วนั้น สมาธิราชสูตรมีปริวรรตที่เป็นเรื่องเล่าดังนี้

1. ปริวรรตที่ 2 เรื่องราวในกาลก่อนของพระพุทธเจ้าพระนามว่าสาเลนทรราช ปริวรรตนี้มุ่งแสดงว่าสมาธิเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์แสดง และพระพุทธเจ้าทรงแสวงหาสมาธินี้ตลอดมา

1.1 ปัจจุบันวัตถุ ปราภฏเพียงเรื่องราวการสนทนากับจันทรประภาว่าจะทรงเล่าเรื่องราวในอดีต ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า

อด ขลุ ภาควาศุตสุย้า เวลาข่า จนนุทปรภษย กุมารภูตสุย เอตเทว ปุรวโยค-
ปริวรรต ภูยสุยา มาตुरยา คาถาภิกิเตน วิสุตเรน สंपรกาศยติ สม²⁷⁸

1.2 อติวัตถุ พระพุทธเจ้าทรงเล่าเรื่องราวในอดีตว่า พระองค์ได้เป็นพระราชาพระ
นามว่าภิชเมตตระ ทรงทำการบูชาพระพุทธเจ้าพระนามว่าสาเลนทรราชด้วยการให้สร้างวิหารไม้
จันทน์และวิหารแก้วมณีจำนวน 10 ล้านหลัง จากนั้นได้ผนวชเพื่อต้องการสมาธิ สมาธิทั้งหมดมี
จำนวน 1,800 ล้านโศลก แต่ทรงเลือกเรียนเอาเฉพาะปริวรรตนี้ (สมาธิราชสูตร) ทรงสละบุตร
ภรรยาและอวัยวะทุกอย่างเพื่อมุ่งหวังให้ได้สมาธิ สมาธินี้พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงแสดงแล้วที่
ภูเขาชิลมกุฏ ผู้ได้สมาธินี้จะได้รับพุทธธรรม 18 แผนก พระพุทธเจ้ามีจำนวนมากมายเท่ากับทราย
ในแม่น้ำคงคา บุคคลผู้ทรงจำสมาธิได้แม้เพียงคาถาเดียวย่อมได้รับอานิสงส์มากมายไม่จำต้อง
กล่าวถึงผู้ที่ทรงจำได้ทั้งหมด ดังที่ในคัมภีร์ว่า

ศุมรติ ทศพลาน ษยภูโกฎฐิ
ปุมภเว นิวสิสุ ฤตฐรฎฐเ
ปุมม จรมาณู โพธิจรรยา-
มิม วรศานต สมาธิ เทศยิสฺ | (1)

ฯไปฯ

เย เกจิ พุทธา ทศสุ ทิศาส
อดีตกาลเปิ จ ปรัตยุตปนนา:
สรเว ชินา อตฺร สมาธิศิกษิตา
พุทฺชนุตติ โพธิ วิรชามสํสฤตตาม | (30)²⁷⁹

1.3 สโมธาน พระพุทธเจ้าได้เป็นพระราชาพระนามว่าภิชเมตตระ ปรากฏในส่วน
อติวัตถุนั้นเองว่า

อหิ จ กษตฺริโย อาสิ ราชศุเรษุโฐ มหิปติ:
มม โจ ศต ปุตฺรามา ปญจาภูวนนฺนคา: | (3)
โกฎฐิมยา วิหาราณำ ตสุย พุทฺธสุย การิตา
จนนุทสุย วิสิษฏสุย เกจิทฺตุนมยา อฏฺตุ | (4)
ปุมโย มนาปศฺจ พุทฺชนสุย
ภิชเมตฺตโร นาม อภูยิ ราชา |

²⁷⁸ SR. 2.8.1.

²⁷⁹ SR. 2.8.3.

อการุณี พุทฺธสฺย วิศิษฺฏปุชฺชา

อษฺฎาทศวรรษศุหฺสุรโกฏฺฐ | (5)²⁸⁰

2. **ปริวรรตที่ 5** ว่าด้วยพระพุทธเจ้าพระนามว่าโฆษทัตตะ กล่าวถึงอคติจิตชาติของพระพุทธเจ้าในสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่าโฆษทัตตะ

2.1 **ปัจจุบันวัตถุ** ปราภฏเพียงเรื่องราวการสนทนากับจันทรประภาว่าจะทรงเล่าเรื่องราวในอดีต ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตตฺร ภควาสุจฺจนุทฺรปรุภํ กุมารภูตมามนุศฺรยเต สฺม²⁸¹

2.2 **อดีตวัตถุ** พระพุทธเจ้าทรงเล่าเรื่องในอดีตกาลว่า ชมพูทวีปรุ่งเรืองกว้างขวาง มีพระราชาทรงครองราชย์ 2 พระองค์ พระนามว่าทถมพลและมหาพล ทรงครองราชย์พระองค์ละกึ่ง พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าโฆษทัตตะทรงอุบัติในแคว้นของพระเจ้ามหาพล ทรงมีการประชุมสาวก 3 ครั้ง พระราชาและเสนามาตย์ต่างชวนชวายนในการทำอามิสบวชา พระพุทธองค์ทรงมุ่งแสดงสมาธินี้เพื่อแสดงถึงปฏิบัติบวชาและธรรมบวชา พระเจ้ามหาพลพร้อมทั้งบริวารได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วเห็นว่าพระพุทธเจ้าไม่ทรงสรรเสริญทานบารมี ทรงสรรเสริญศีลบารมี จึงพากันสละราชสมบัติออกผนวช ได้ทรงศึกษา ฯลฯ ประกาศสมาธิราชสูตรนี้ ด้วยอานิสงส์ทำให้ไม่ไปสู่อุคคติตลอด 10 โทฏีกัลป์ ภายหลังได้ตรัสรู้สัมมัคัมโปธิชญาณ พระพุทธเจ้าทรงเน้นว่าสมาธิราชสูตรนี้ที่บุคคลเรียน ทรงจำ ฯลฯ ประกาศแล้วจะเป็นเหตุให้ได้รับสัมมัคัมโปธิชญาณ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า

ภูตปรุภํกุมาร อตีเต-ชฺวณฺยสํเขยฺเข กฺลฺเป อสํเขยฺยตฺเร วิปฺปฺเล-ปรฺเมเย-จินฺตฺเย-ปรฺริมาเณ ยทาสิตฺเต เตน กาลเณ เตน สมนฺเณ ภควานุ โฆษทฺตฺโต นาม ตถาคโตรุหนุ-สมยฺกฺลฺสํพุทฺโธ โลเก อุทฺปาที วิทฺยาจฺรณสํปฺนฺน: สุคฺโต โลเก-วิทฺนุศฺตฺร: ปฺรุชฺชทฺมยฺสารถิ: ศาสฺตฺวา เทวานํ จ มนุชฺชยานํ จ พุทฺโธ ภควานุ | ฯลฯ

เต เตน สฺรวฺเว กุศฺเลน กรุมนฺ

อทุรากุชฺช พุทฺธาน สหฺสุรโกฏฺฐิย: |

สฺรวฺเวชฺช โฉ เตชฺช ชินานุศาสฺเน

เต ปฺรฺวฺรชิตฺตฺเวมฺ สฺมาธิ ภาวียี | (25)²⁸²

²⁸⁰ SR. 2.8.9.

²⁸¹ SR. 5.23.1.

²⁸² SR. 5.23.1.

2.3 สโมธาน บริวารของพระเจ้ามหาพลได้เป็นพระพุทธรูปเจ้าพระนามว่าทฤศสุระ พระราชาพระนามว่ามหาพลได้เป็นพระพุทธรูปเจ้าพระนามว่า ชญานศูร ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

เต ปศุจิเม กาลี อภูมิ พุทธา
 ทฤศสุรนามาน อนนตวีรยา: |
 กฤตวา จ อรถํ พหุปราณีโกณินา
 เต ปศุจิกาเลสุมิ คีชีว นีรวฤตตา: | (26)
 มหาพลโล ราชา ย อาลี ปุรว
 ส ชญานศูโร อภู พุทธ โลเก |
 ตทา พหุ ปราณีสหสุโรโกณีย:
 สุตเปตว โพราย ส ปศุจิ นีรวฤต: | (27)²⁸³

3. ปวิวรรตที่ 8 ว่าด้วยพระพุทธรูปเจ้าพระนามว่าอภาวสมุทตะ กล่าวถึงอดีตชาติของ พระพุทธรูปเจ้าในสมัยของพระพุทธรูปเจ้าพระนามว่าอภาวสมุทตะ

3.1 ปัจจุบันวัตถุ ไม่มีการกล่าวไว้ ปรากฏเพียงเรื่องราวการสนทนากับจันทร-
 ประภาว่าจะทรงเล่าเรื่องราวในอดีต ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตตร ปุณรปี ภควาน จนุทรปรภํ กุมารภูตมามนุศฺรยเต สุม²⁸⁴

3.2 อดีตวัตถุ ในอดีตกาลได้มีพระพุทธรูปเจ้าพระนามว่า อภาวสมุทตะ เหตุที่ได้ พระนามว่า อภาวสมุทตะ เพราะเมื่อประสูติทรงเหาะขึ้นไปสูง 7 ต้นตาล เดินไป 7 ก้าว แล้วเปล่งวาจาว่า อภาวสมุทตะ: สรวฐรมา: อภาวสมุทตะ: สรวฐรมา: แปลว่า ธรรมทั้งหมด ทั้งหลาย เกิดจากสิ่งไม่ใช่ภาวะ ธรรมทั้งหมดทั้งหลาย เกิดจากสิ่งไม่ใช่ภาวะเป็นเหตุให้โลกธาตุ 3 พันล้านไหว เทวดาจนถึงพระพรหมได้เปล่งเสียงต่อๆ กันว่า พระกุมารนี้จักเป็นพระพุทธรูปเจ้าพระ นามว่าอภาวสมุทตะหนอ ในสมัยนั้นได้มีพระราชกุมารพระนามว่ามหากรณจินดี พระองค์เข้าไป เฝ้าพระพุทธรูปเจ้า พระพุทธรูปเจ้าทรงทราบอภัยของพระกุมารจึงแสดงสมาธินี้ เมื่อได้สดับพระ ราช-กุมารก็ทรงยินดียิ่ง ได้ออกผนวชแล้วเรียน ฯลฯ ประกาศ สมาธินี้ ด้วยกุศลมูลนั้นพระองค์ไม่ เคยเข้าถึงทุกติวินิบาตเลยตลอด 20 โภกีกัลป์ และได้เรียนสมาธินี้ตลอด 20 โภกีกัลป์ ท้ายสุดได้ เป็นพระพุทธรูปเจ้าพระนามว่าสุวิจินตดิคารถะ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า

²⁸³ SR. 5.28.25.

²⁸⁴ 8.41.1.

ภูตปุรุวักุมาร อตีเต'ธฺวณิ อสัเขฺโย: กฺลฺไปรสัเขฺยตไรรุวิปฺลโรปรเมโยรจินฺตุ
โยรปริมาไณรฺยทาสีตฺ | เตน กาลเณ เตน สมเณน อภาวสมฺทุกฺโต นาม ตถาคโต'รฺหฺนุ
สมฺยกฺสัพฺพุโ โลเก อฺทปาที วิทฺยาจรณสัปนฺน: สฺกฺโต โลกวินฺนุตฺตร: ปฺรุชฺทมฺยสารถิ:
ศาสุตา เทวานา จ มนุชฺชยาณฺา จ พุทฺโธ ภควานฺ | ๔เป๔

ส ปศฺจิกาเล อภฺ พุทฺธ โลเก

สุจินฺติตารุโธ สทฺนามเชษ: |

กฺฤตฺวา จ อรฺถํ พหุปรานโกณฺินา

ส ปศฺจกาลสฺมิ สิจิว นีรฺวฤต: | (11)²⁸⁵

3.3 สโมธาน พระพุทธเจ้าสรุปย้ำให้เห็นว่าสมาธินี้เป็นเหตุให้ได้รับพุทธชญาณ ไม่มีการสรุปตัวบุคคลว่าเป็นใครในปัจจุบัน เพราะบุคคลในเรื่องเล่าที่ยังมาได้รับผลดีของสมาธิด้วยการได้บรรลุดัมโปธิญาณเป็นพระพุทธเจ้า และบรินิพพานแล้ว ดังปรากฏข้อสรุปในคัมภีร์ว่า

ตสมฺมาทฺธิ ย อิจฺฉติ โปธิ พุทฺธิตฺตํ

สตุตฺวาศฺจ อุตฺตารยิตฺตํ ภวารฺณวาทฺ |

ชาเรต สฺตฺตฺรมิมฺ พุทฺธวฺรณฺิตํ

น ทฺุรลภา เกษฺยติ โส'กฺรโปธิ: | (12)²⁸⁶

4. ปรีวรรตที่ 16 ว่าด้วยเรื่องราวในกาลก่อน

4.1 ปัจจุบันวัตถุ ไม่มีเหตุการณ์ปัจจุบันที่กล่าวไว้ในปรีวรรตนี้ คงมีเนื้อเรื่องต่อจากปรีวรรตก่อนหน้า และเมื่อเริ่มปรีวรรตนี้ได้เริ่มต้นด้วยการเล่าเรื่องราวในอดีตชาติ

4.2 อดีตวัตถุ ในสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่าสิงหวัช พระพุทธเจ้าเป็นราชกุมารผู้อาพาหนัก แพทย์รักษาไม่ได้ แต่ได้พึ่งสมาธิจากพระภิกษุพรหมทัต ความปรีดีอย่างอารยะได้เกิดขึ้น เพราะเข้าใจสภาวะธรรมเป็นเหตุให้พยาธิหายไป (ศุณฺยตา ห่างจากตัวตน เมื่อไม่ยึดติดกับตัวตนอาพาธก็หายไป – ผู้ศึกษา) แล้วได้กล่าวว่า ในภพภาคหน้าพระภิกษุจะเสื่อมจากศาสนา ไม่ปฏิบัติธรรม พวกอาชีวะจะปลอมเข้ามาบวช ผู้มุ่งหวังตามคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่าได้คลุกคลีกับคนเหล่านั้น ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

สมฺรามิ ปฺรุวั จรมานฺ จาริกํ

สีหฺรวัชสฺย สฺกฺตสฺย ศาสเน |

²⁸⁵ SR. 8.41.1.

²⁸⁶ SR. 8.43.21.

อภฺยํ ภิกฺขุ วิฑู ชฺรุมภานโก

นามน โส อญฺยติ พุรหฺมทศฺต: | (1)

ฯเปฯ

อหํ จ ภาเยยฺย คุณฺน วรฺณานํ

น โจ คุณฺนํ ภิกฺขุ สมฺมาเจยฺยา |

น โฆมฺมาตุเรณ จ โโพธิ ลภฺยเต

ปรตฺติปคฺคิสาธาณํ จ โโพธิ พุรฺรภา | (31)²⁸⁷

4.3 สโมธาน พระพุทธเจ้าเป็นราชกุมารผู้อาพาธหนัก การสรุปลี้พระพุทธรเจ้าตรัสรวมไว้ในกาลเล่าเรื่องในส่วนอดีตวัตถุ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า

อหํ ตทาสิณฺนํติ ราชปุตฺโต

อาพาธโก พาดม คิลานํ ทฺว:จิตฺตํ |

มหายํ จ โส อาจริโย อภฺยํ

โย พุรหฺมทศฺตศฺตท ชฺรุมภานก: | (2)²⁸⁸

5. ปวิวรรตที่ 17 ว่าด้วยมุ่งแสดงสมาธิที่พระพุทธเจ้าจำนวนมากทรงใช้เป็นแนวทาง

5.1 ปัจจุบันวัตถุ จันทรประภาทูลถามพระพุทธเจ้าว่า บุคคลประกอบด้วยธรรมกี่ประการจึงจะได้รับสมาธินี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ผู้ประกอบด้วยธรรม 4 ประการจึงจะได้รับสมาธินี้ 4 ประการ คือ (1) เป็นผู้กล้า มีการอยู่ร่วมเป็นสุข ฝึกตนแล้ว บรรลุถึงภูมิที่ฝึกแล้วโดยลำดับ พระโพธิสัตว์นั้นถูกผู้อื่นด่าหรือว่าย่อมนเป็นผู้อดทนต่อทางแห่งคำที่คนอื่นกล่าวไม่ดีพูดไม่ดี เป็นผู้อดทน มีชาติแห่งความอดกลั้น มองเห็นกรรม มีมานะอันขจัดแล้ว มุ่งธรรม (2) มีศีลบริสุทธิ์ มีศีลไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย มีศีลไม่เคลื่อนไหว มีศีลไม่ขุ่นมัว มีศีลไม่ถูกนิินทา มีศีลไม่ฟุ้ง มีศีลไม่ปล่อย มีศีลไม่ถูกปรามาส มีศีลไม่ถูกประโลม มีศีลที่ถูกสรรเสริญว่าเป็นอริยะ มีศีลที่ถูกสรรเสริญว่าเป็นความรู้แจ้ง (3) มีจิตหวาดกลัวในไตรชาตฺต มิจิตตึนกลัว มิจิตตึนเกยจ มิจิตตึนสลัดออก ไม่มีความต้องการ ไม่ยินดี ไม่แค้นแค้น ไม่สิ้นหวัง มีใจไม่หวาดกลัวในไตรชาตฺตทั้งสิ้นพยายามอยู่ว่า เราจักเปลื้องสัตว์ทั้งหลายจากไตรชาตฺตไว้ในที่อื่น ประพตฺติเพื่อสัมยักสัมโพธิอันยอดเยี่ยม (4) มีศรัทธา ไม่อ้อมด้วยการแสวงหาธรรม เป็นพหุสูต แก้วกล้า ต้องการธรรม และเป็นผู้

²⁸⁷ SR. 16.98.1.

²⁸⁸ SR. 16.98.5.

หนักในธรรม ไม่หนักในลาภสักการะและคำสรรเสริญ ไม่หนักในชยาน แสดงธรรมตามที่ได้
 สดับมาแก่คนอื่นโดยพิสดาร ไม่มุ่งการได้รับความเข้าใจด้วยจิตที่มุ่งวัตถุ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า

อด ขลุ ภควาสตา มหตี สาคโรปมา ปฤษท์ ฐรมกถยา ฐรมกถยา สัทฤษุย
 สมุตเตชย สंपฤษุย สมาทาปย อุตถายาสนาด ปุณาการมตุ | เยน จ กุตุฐรกฎปุรวต-
 ราชสุเตโนว อุปสมการมตุ | อุปสักรมย จ ปฤษุญปุต เอวาสน นุยมีทตุ | ภิกษุสัมปริวตุโต
 เทวนาคยัคณฐรวาสูครฐากินนรภูใหญ่มนุชยามนุชยนมสกุถตุ: สาคโรปมาया ปฤษุทิ
 ฐม สัเทศยติ สุม | ๗เปฯ อด ขลุ ภควานิเมว พหุพฤษุนิรหารสมาธิมข์ ปุรวโยคถา-
 นิรเทศ์ กุยสุยา มาศรยา ตสุย้า เวลาया จนทรปฤษุย กุมารภูตสุย วิสตุเรณ กาลาภิกิเตน
 สंपฤษุศยติ สุม²⁸⁹

5.2 อตีตวัตถุ พระพุทธเจ้าระลึกถึงอดีตกาลว่ามีพระพุทธเจ้าพระนามว่าสวารงค-
 โฆมะ ชญาเนศวร เตชศวร มติศวร พรหมเมศวร อักนิศวร พรหมมานนะ กณศวร โฆเมศวร
 โฆษานนะ จันทรานนะ สุรยานนะ พรหมมานนะ พรหมัสรวะ และพระพุทธเจ้าพระองค์อื่นๆ
 รวม 200 องค์เหล่านี้ทรงอุบัติในกัลป์หนึ่ง ยังมีพระพุทธเจ้าอื่นในกัลป์เป็นอจินไตย เช่น
 พระพุทธเจ้าพระนามว่านเรนทรโฆมะ พระพุทธเจ้าพระนามว่านเรนทรโฆมะทรงแสดงสมาธินี้
 แก่พระราชพาพระนามว่าศิริพละ เมื่อได้ฟังแล้วพระเจ้าศิริพละทรงสละราชสมบัติออกผนวช ทรง
 อธิษฐานจงดกรม 8 ปีแล้วมรณภาพได้เกิดเป็นราชกุมารในตระกูลนั่นเอง พอสักว่าประสูติก็ดำริว่า
 พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่มีบ้างหรือหนอพร้อมทั้งกล่าวสรรเสริญพระพุทธเจ้าและสมาธินี้
 พระราชบิดาตรัสว่าพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ จึงได้เหาะไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพราะได้รับ
 อภิญญา 5 พระพุทธเจ้าได้แสดงสมาธินี้ ฝ่ายพระเจ้าทถพลได้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าและได้สดับ
 สมาธิด้วยจึงทรงสละราชสมบัติออกผนวช ในกาลภายหลังได้เป็นพระพุทธเจ้าพระนามว่า
 ปัทโมตตระ

สุรมามิ กุลเป'คฺคฺลียาปฺรเมเย
 ยทา ชิโน อาสิ สุวารงคโฆมะ |
 สุวารงคโฆมะสุย ตถาคตสุย
 วฤษ์ ศตา ษษุฎฺธิ อญฺญิ อายู: | (1)
 ๗เปฯ
 อนนุตชญาโนตฺตรนามชยา
 อญฺญิ พุทฺธา นรเทวปฺุชิตา: |

²⁸⁹ SR. 17.103.1.

ตเทกเมเก ทวีปทานมุตตโม

โมเจนติ สตุตวานุยถ คงควาลิกา: |(165)²⁹⁰

5.3 สโมธาน พระพุทธเจ้าทรงเป็นพระราชาพระนามว่าศิริพละ ทรงประพฤติ โพรจาริก ปรารภความเพียรไม่เกียจคร้านตลอดพัน โกฎีกัลปอย่างนี้ เออสมานินนี้เป็นเครื่องมือผู้การ บรรลุโพธิอันเลิศ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ศิริพล ราชู อหํ อญฺญิ
อิมํ จรฺนโต วรโพรจาริกาม |
เย มม ปุตุรา: ศต ปญจ อาสน
อิมเมว เอเต อานุธรรมปาปา: |(166)

6. ปรีวรัตที่ 20 อินทรเกตุชวราชพุทธเจ้า

6.1 ปัจจุบันวัตถุ สอนให้เป็นผู้ไม่คลุกคลีกับหมู่คณะ เว้นมิตรชั่ว คบหามิตรดีงาม ให้เป็นผู้มักสอบถาม ไม่อ้อมในการแสวงหาธรรม เต็มอิมด้วยปราโมทย์ มีความต้องการธรรม เป็นผู้ต้องการธรรม ยินดีในธรรม กำหนดศีลธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม และมีความรู้พร้อม ซึ่งศาสตร์ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตตร ขลฺ ภควาสฺจจนฺทรปรภํ กุมารภูตมามนฺตรยเต สฺม ตสมฺมาตตรฺหิ กุมาร
โพรสตุตฺเวน มหาสตุตฺเวน สรวฺกฺศลฺมฺลฺลศึกษาคุณฺธรมฺนิศฺรเตน ภวิตฺวยมฺ | อสฺสรุกฺพหุเลน
จ ภวิตฺวยมฺ, ปาปมิตรปรีวรัชเคน กลฺยณมิตรสนฺนิศฺรเตน ปรีปฺฤจฺจกฺชาติเยน ธรรมฺปุเรชฺญ ย-
มตฺตฺปฺเตน ปฺราโมทฺยพฺหุเลน ธรรมฺารุติเคน ธรรมฺคามเนน ธรรมฺรเตน ธรรมฺปรีคฺราหเกณ
ธรรมฺานูธรรมฺปฺรติปฺนเนน | ๗๒๗ อลฺ ขลฺ ภควาสฺตฺสยํ เวลายามิมฺมา คาลา อภายต²⁹¹

6.2 อดีตวัตถุ กล่าวถึงในอดีตกาลว่าพระพุทธเจ้าพระนามว่าอินทรเกตุชวราชทรงได้ แสดงสมาธิเช่นนี้แล้วเช่นกัน ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

อภฺยตฺต พหุคฺลฺปโกฏฺธิโย
อปฺรเมย อตุลา อจินฺตฺยา: |
ยทุ อญฺญิ ทวีปทานมุตตโม
อินฺทรเกตุชวราช นายก: |(1)

²⁹⁰ SR. 17.104.21.

²⁹¹ SR 20.136.1.

ๆเปๆ

ศิว รกษ มณิรตุนสินิก

มิตร เสว สท อานุโลมิกม |

ปาปมิตร น กทาจิ เสวโต

พุทธชฎานมจิเรณ ลปฺสยเส | (11)²⁹²

6.3 สโมธาน ไม่มีการกล่าวสรุปเรื่อง เพราะมีเหตุการณ์เพียงว่าพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมในอดีตเท่านั้น

7. ปรีวรัตที่ 21 เนื้อเรื่องในกาลก่อน ปรีวรัตนี้มีเนื้อหาที่ยกตัวอย่างผลของการคบมิตรดีงามและการคบคนพาล

7.1 ปัจจุบันวัตถุ ไม่มีการกล่าวไว้ ปรีวรัตนี้เริ่มต้นด้วยการเล่าเรื่องราวในอดีต

7.2 อดีตวัตถุ ในชมพูทวีป มีลูกเศรษฐี 2 คนบวชในพระศาสนาแล้วถือสันโดษอยู่ในป่า เป็นผู้มฤตได้ธยาน 4 เหาะเหินเดินอากาศได้ ทั้งสองท่านอาศัยอยู่ในป่าที่เย็น มีดอกไม้ นานาชนิด น้ำรินรมย์ มีฝูงนกอาศัยอยู่หลายหลาก เปล่งเสียงอยู่ พระราชาเสด็จไปล่าเนื้อเข้าไปยังป่านั้น ได้พบภิกษุทั้งสองรูปได้มีความรักในท่านเหล่านั้น ในภิกษุสองรูปนั้นแต่ละรูปได้ตรัสกับพระราชาผู้ประทับนั่งข้างหน้าพร้อมกับหมู่เสนา 60 นิยุตโกฏิว่า การเกิดของพระพุทธเจ้าเป็นสิ่งที่ได้ยาก ขอพระองค์เป็นผู้ไม่ประมาทเกิด อายุนั้นสั้นนักดังหยดน้ำในแม่น้ำบนภูเขาเครื่องต้านทานต่อพยาธิ โสภและชราที่ดีเท่ากรรมอันเจริญย่อมไม่มี ขอพระองค์ทรงตั้งอยู่ในธรรม รักษาศาสนาของพระพุทธเจ้า เมื่อถึงคราวเสื่อมขอให้พระองค์ดำรงอยู่ในฝ่ายธรรม พระราชาพร้อมกับชน 60 โกฏินิยุตได้ฟังแล้วเกิดโพธิจิต ยินดีอิมใจ ไหว้ท่านทั้งสองแล้วหลีกไป ฝ่ายภิกษุอื่นของพระราชาเป็นจำนวนมาก แต่เป็นผู้มุงลาภ พระราชาเห็นจริยาแล้วก็ไม่เกิดความเคารพ ในสมัยนั้นเป็นสมัยที่พระศาสดาปรินิพพานแล้ว ภิกษุในชมพูทวีปจำนวนมากเป็นผู้ไม่สำรวม เป็นผู้โลกมุงลาภ เสื่อมจากพระศาสนาของพระสุคตเจ้า อาศัยพระราชาอยู่ ภิกษุเหล่านั้นเป็นอุทเขตทิฎฐิ กล่าวโกหกว่า กรรมไม่มี ผลกรรมไม่มี สกนธ์ไม่มี พวกนั้นกล่าวว่า พระเจ้าแผ่นดินเนรเทศภิกษุสองรูปนั้นไปจากแคว้นแล้วธรรมจักดำรงอยู่ได้นาน พระราชาได้สดับแล้วก็ทรงสงสัย คำริจะฆ่าภิกษุทั้งสองรูปนั้นเพื่อป้องกันความเสื่อมเสียตามคำของอีกฝ่าย ฝ่ายเทวดาซึ่งติดตามพระราชานั้นเคยเที่ยวร่วมกันมาก่อน เป็นผู้ปรารถนาดีจึงมากราบทูลพระราชาว่า ข้าแต่กษัตริย์ขอพระองค์อย่าให้ความคำริเช่นนั้นเกิดขึ้นเพราะคำของมิตรชั่วเลย อย่าได้ฆ่าภิกษุสองรูปนั้นเพราะคำของมิตรชั่วเลย พระองค์จำคำที่ภิกษุสองรูปนั้นกล่าวในป่ามิได้หรือว่า เมื่อถึงคราว

²⁹² SR 20.136.10.

เลื่อม ขอพระราชจงดั่งอยู่ในฝ่ายธรรม พระราชาได้ฟังคำทักท้วงนั้นก็กลับนึกถึงคำสอนของ พระพุทธเจ้า ในคราวนั้น พี่ชายของพระราชามีอาณาจักรติดกันซึ่งถูกเดียรฉัตรเหล่านั้นขย่งว่า น้องชายผู้ชั่วช้าของพระองค์ไม่ใส่ใจชีวิต ภิกษุสองรูปนั้นเป็นผู้เก่งกล้า เหาะเหินเดินอากาศได้ ถ้ามายังแคว้นพระองค์ก็จะมาเปลี่ยนความคิดประชากของพระองค์ ขอพระองค์ทรงให้มาภิกษุสอง รูปนั้น เพื่อจะไม่ต้องเดือดร้อนในภายหลัง พระราชานั้นฟังคำแล้วได้เตรียมอาวุธ มีเสนาแวดล้อม เข้าไปสู่ป่าที่ภิกษุสองรูปนั้นอยู่ นาคและยักษ์ในป่าครั้งนั้นได้รู้ความมุ่งหมายของพระราช ได้ทำการ โปยฝนอิฐฆ่าพระราชานั้นพร้อมทั้งเสนา พระราชาตายเพราะคำของมิตรชั่ว ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

อาสิ ปูรวมิห ชมพุสาหเว

อปรมคุด ทูวิ ศุเรยฐิตารเกา |

ปรุรุชิตวา สุกตสย สาสเน

ขงกภูต วณษณฆมาศริเตา | (1)

ฯเปฯ

เตมุ आय พหุกลปโกฏิโย

เตษ ชญานมตุลมจินตियม |

เตหิ สรวิสู สมาริ ภทรกั

เทษยิตว ทูวิปเทนุ นิรวฤตา | (28)²⁹³

7.3 สโมธาน ไม่มีการสรุปตัวบุคคลแต่มีการตรัสสรุปกับจันทรประกาว่า จงเป็นผู้ ไม่ประมาท ไม่ย่อท้อ จักได้พุทธชญาณโดยกาลไม่นาน จักได้เห็นพระพุทธเจ้าในสิบทิศ มีจิตสงบ มีดวงตาประกอบด้วยกรุณาและไมตรี เป็นที่พึ่งของโลกทั้งปวง จักแสดงธรรมแก่โลก ดังที่ปรากฏ ในคัมภีร์ว่า

เอตตุ ศุรุตว วจันิ นิรุตตรี

ศีลพุมุคณชญานสัจยม |

อปรมคุด ภวตา อตนะทริตา

พุทษชญานมจิเรณ ลปสุยธา | (29)

ทุรกษยธา ทศทิสเ ตถาคตานุ

सानตจิตต กฤปไมตร โจนาน |

สรวโลกสรณิ ปรายณิ

ธรมวรมุ ชคิ อุตสุถิชยิยธา | (30)²⁹⁴

²⁹³ SR. 21.138.1.

²⁹⁴ SR. 21.141.28.

8. ปรีวรรคที่ 29 ว่าด้วยพระพุทธเจ้าพระนามว่าเตชคุณราช

8.1 ปัจจุบันวัตถุ สอนให้สละสุขอิงเรือน ออกบวชดำรงอยู่ในรุตคุณ ไปที่สงัด ยินดีในกษานติ ปรารภความเพียร มองชีวิตว่ามีภัยอยู่เฉพาะหน้าเหมือนคนมีไฟติดศีรษะ อยู่ผู้เดียว เสพการอยู่ป่า สละตนทำประโยชน์แก่สรรพสัตว์ในกาลทุกเมื่อ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตตฺร ภควานํ ปุณฺรปึ จนฺตฺรปฺรภํ กุมารภูตมามนฺตฺรยเต สุม ตสฺมาตตฺรหึ กุมาร
ทิวยานิ จกฺรฺวตฺติราชโยสฺวรายสุขานนฺยปหาย ปฺรฺวฺรชฺชฺยามีตฺยเวํ ตฺวายํ กุมาร สทา ศิกฺขิตฺวยมุ |
ปฺรฺวฺรชฺชฺเตน กุมาร รุตคุณํ สํเลขปฺรตฺยฐิตฺเตน วิเวกจารินา กุขานติเสารตฺยสํปฺนเนน ภวิตฺวยมุ |
ฯเปฯ อถ ขลุ ภควาสฺตสฺยา เวลายาเมตฺตเมวารุณฺมทฺทวายุจฺจนฺตฺรปฺรภสฺย กุมารภูตสฺยเมมี
ปฺรฺวโยคกถาปรีวรรตํ คาถาภิกฺขิตฺเตน วิสฺตฺเรณ สํปรกาศยติ สุม²⁹⁵

8.2 อดีตวัตถุ ในอดีตกาล ในสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่าเตชคุณราช ทรงมี ภิษุ 10 โกฏิต่างมีอภิษุ 6 ได้ปฏิสัมภิทา ชมพุทวิปในกาลนั้น ได้มีเมือง 7,600 โกฏิ มีพื้นที่เมือง ละ 50 โยชน์ มีรัตนะ 7 มากมาย แต่ละเมืองมีอุทยาน 100 แห่ง มีไม้ต้นไม้ดอกหลากหลาย ในกาล นั้นได้มีพระราชพาพระนามว่าทฤตทัตตะ มีพระโอรสผู้นำเลื่อมใส 500 พระองค์ ในกาลนั้น พระพุทธเจ้าตรัสสมาธินี้ พระราชาพระนามว่าทฤตทัตตะ ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้า ทรงทราบอริยาศัยจึงตรัสสมาธิ ครั้นได้สดับสมาธิทรงยินดี ละทิ้งราชสมบัติออกผนวชแล้ว พวก มนุษย์พากันบวชตาม ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

สมฺรมิ อติต พฺหุภุคฺคปศฺตา
ยท อาสิ นายกุ อนนฺตยสา |
นรเทวนาคณปฺพชนิโย
นาเมน เตชคุณิ ราช ชฺชีโน | (1)

ฯเปฯ

ยสุโย กุมาร อีย สานตคตี
ปฺรมารุตฺตฺนุยต สมาริวโร |
ปฺรารวฺรตฺ ภัตติ ตถ ปุสฺตคต:
โส ธรรมภาณกุ สฺถิต: สุมติ: | (116)²⁹⁶

²⁹⁵ SR. 29.172.1.

²⁹⁶ SR. 29.172.11.

8.3 สโมธาน มีการสรุปไว้ในเรื่องเล่าตัวเองว่า พระพุทธเจ้าคือพระราชาพระนามว่าทฤททัตตะ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

อหุ ธรรมสูวามิ มม ยูย สุตา
 อนุศิษยา มม สมาธิจริม |
 อหุ โส อภุมิ ทิศตา สุวิสุโรโต
 ทฤททัตตะ นาม มนุชาธิปติ: | (54)
 มย พุทฺธ ปุชิต อนนุต ปุเร
 มย สีล รุกฺษิต วิศุทฺธมนนา: |
 มย เคารวํ ทศพลฺลขุ กฤตํ
 อิมุ สานตเมษต สมาธิธรรม | (55)²⁹⁷

9. ปริวรรตที่ 33 เกษมทัตตะปริวรรต ปริวรรตนี้แสดงตัวอย่างปฏิบัติบูชา ผู้เข้าใจศูนยตาแล้วย่อมไม่ยึดติดในร่างกายและชีวิต

9.1 ปัจจุบันวัตถุ ปรากฏเพียงคำสนทนากับจันทรประภาว่าจะตรัสเล่าเรื่องราวในอดีต ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

อถ ขลฺ ภควานฺ ปุนเรว จนฺตฺรปรภํ กุมารภูตมามนฺตรยเต สฺม²⁹⁸

9.2 อดีตวัตถุ ในอดีตกาลมีพระพุทธเจ้าพระนามว่า โขษทัตตะ ทรงโปรดสัตว์ให้บรรลุธรรมนับไม่ถ้วนแล้วเสด็จนิพพาน ในสมัยนั้นมีพระราชาพระนามว่าศรีโฆษะ ทรงให้สร้างสถูป 84,000 โกฎิบรรจุพระธาตุ ให้จัดมณฑปแสดงธรรม นิมนต์พระโพธิสัตว์ 8.4 ล้าน โกฎินิยุตมาทำบุญหน้าสถูป ในบรรดาพระโพธิสัตว์มีพระโพธิสัตว์นามว่าเกษมทัตตะซึ่งยังหนุ่มบวชได้ 1 พรรษา ท่านเห็นประชุมชนที่พร้อมกันจุดประทีปบูชาพระพุทธเจ้า จึงยินดีจุดมือของตนบูชาพระพุทธเจ้า เพราะไฟที่มือของท่านทำให้ประทีปแสนนิยุตโกฎิหมองลง แผ่นดินไหว พระราชาประทับรักษาเสนาบดีอยู่บนตำหนักเห็นเหตุการณ์แล้วดำริว่าท่านเป็นผู้ได้อภิขญา ทรงมีใจยินดีเสด็จลงมาดู ครั้นเห็นไฟไหม้แขนของพระเกษมทัตตะก็ทั้งทรงพระสรวลทั้งทรงมีน้ำตานองพระพักตร์กรรแสง พระโพธิสัตว์ทูลถามว่าทรงพระสรวลและทรงกรรแสงทำไม ตรัสตอบว่าร้องไห้เพราะเห็นไฟไหม้แขนและหัวเราะเพราะความรักในธรรม เพราะเห็นท่านละทิ้งความรักในกายทำประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย เกשמทัตตะตรัสกับพระราชาวา การบูชาแบบโลกก็มีเป็นธรรมดา แต่

²⁹⁷ SR. 29.179.15.

²⁹⁸ SR. 33.218.1.

การบูชาเป็นอจินไตยซึ่งผู้รู้ธรรมอันเป็นศุภัญญาได้ด้วยการละทิ้งกายและชีวิต แล้วเกษมทัตตะ กล่าวว่ ข้าพระองค์จักเป็นพระพุทธเจ้า ด้วยการกล่าวคำสัจนี้แผ่นดินจึงไหวหวั่นครั้ง กล่าวเสร็จ แผ่นดินก็ไหวหวั่นครั้งทำความอัศจรรย์ให้เกิด เทวดาได้อนูโมทนา พระพุทธเจ้าหลายพันโกฏิ ในพุทธเกษตรทรงอนูโมทนาและตรัสเล่าเหตุการณ์นั้นแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาในเกษตร ของพระองค์ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ภูตปุรุวั กุมาร อตีเต'รฆนุยสัเขยเย กลเป อสัเขยตเร วิปฺเล อปรมาณเ อจินตฺเต
อปริมิเต ยทาสิตฺ | เตน กาเลน เตน สมเยน โฆษทตฺโต นาม ตถาคโต'รฆนุ สมฺยกุลัสมุทฺโธ
โลก อุตฺปาที วิทฺยาจรมสัปนฺน: สุกโต โลกวินฺนตฺตร: ปุริชฺชมฺยสารถิ: ศาสฺตฺตา เทวานำ
จ มนุชฺชยำนำ จ พุทฺโธ ภควานฺ | ๔๒๔

เทวา นาคาสฺจ ยกฺษสฺจ กิณฺนรสปฺสรฺงูใหญา: |

ปรสฺสูติตา อกรฺโพธิเย ยถา คจฺจกาย วาลิกา: | (37)

ศากฺยสีโห'ปี สัสมุทฺโธ กุณฺธรรกฺกฺกฺสมิ ปรวเต |

ปุโรโต ภิกฺษุสัสมฺสฺย สีหนาทํ นที ชิน: | (38)²⁹⁹

9.3 สโมธาน มีการสรุปจบท้ายบทว่า เกษมทัตต์คือพระพุทธเจ้า ศรีโฆษะได้เป็น อภัยจิต สตรีจำนวนมากสักว่าได้เห็นเกษมทัตต์ภิกษุในขณะนั้น ความเป็นสตรีได้หายไป ภายหลัง ทั้งหมดจักเป็นพระสวามีภู่ ผู้เป็นโลกวินายก และสรุปคำสอนว่าบุคคลผู้ฉลาดได้ฟังพระสูตรนี้ อันแสดงถึงคุณเครื่องขัดเกลา ศิษยาภิแล้วในธรรมนี้ ไม่เพียงทำความรักในกาย ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

เกษมทตฺโต'หมภวํ ศรีโฆษโย'ปฺยชิตอ'ภวตฺ |

กฺลปโกฏฺฐิสหสฺสุราณิ จรฺนุ สัโพธิจาริกามฺ | (39)

สทฺทรรตเนน ภิกฺษุสฺย เกษมทตฺตสฺย ตตฺกฺษณมฺ |

อจินฺตฺยาภิสฺตทา สุตฺตริภิ: สุตฺตริภาโว วินิวฺรตฺติต: | (40)

วฺยาทุกฺตาสฺสฺเต นเรณฺทฺเรณ นาสฺติ เตษำ วินิวฺรตฺตนา |

สฺวยฺภโว ภวฺชฺยนฺติ สฺรวเ โลกวินายกา: | (41)

ศฺรุตฺวา สุตฺตรมิทํ วิทฺวานุ สัเลขกฺณทฺรศฺนมฺ |

กาเย เปรม น กุรฺวิตฺ อิท ธรรม สฺสุสิกฺษิต: | (42)³⁰⁰

²⁹⁹ SR. 33.218.1.

³⁰⁰ SR. 33.222.23.

10. ปรีวรัตที่ 34 ว่าด้วยพระนางชฎานาวดี ในปรีวรัตนี้เป็นารแสดงตัวอย่างปฏิบัติบูชาด้วยการเสวยสละอวัยวะของตน ผู้เข้าใจสมาธินี้จะไม่อาลัยในร่างกายและชีวิต

10.1 ปัจจุบันวัตถุ สอนให้ผู้ต้องการได้สมาธินี้ต้องคบบัณฑิตคือพระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้มีคุณมีปรัชญา ต้องไม่เป็นผู้โอ้อวด และถ้าพระโพธิสัตว์มหาสัตว์ได้รับอาพาธหนักตนก็ต้องช่วยแม้จะต้องสละเลือดเนื้อของตน จากนั้นเป็นอดีตนิทาน และสโมธานในท้ายที่สุดดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตตร ภควานุ ปุณรปี จนุทรปรภัก กุมารภูตมามนุชเรเต สุม³⁰¹

10.2 อดีตวัตถุ ในอดีตกาล มีพระพุทธเจ้าพระนามว่าจินตยปรณิธานวิเศษสมุทคตราชทรงอุบัติ ในวันที่ตรัสรู้พระองค์ทรงเนรมิตพุทธเนรมิตจำนวนนับไม่ได้เพื่อแสดงธรรมโปรดสัตว์อย่างไม่มีปริมาณแล้วทรงปรินิพพานในวันนั้นเอง ในกาลนั้นมีพระราชานามว่าชฎานพลผู้ทรงเป็นใหญ่ในชมพูทวีป มีภิกษุภุมตติเป็นอาจารย์สอนธรรม ซึ่งพระราชาทรงสนพระทัยสมาธินี้ และพระองค์มีพระราชธิดาพระนามว่าชฎานาวดีซึ่งสนพระทัยในสมาธินี้นับถือภิกษุภุมตติเป็นอาจารย์เช่นกัน ภายหลังภิกษุภุมตติได้อาพาธหนัก หมอไม่สามารถเยียวยาได้ฝ่ายเทวดาผู้เป็นสายโลหิตของพระราชินีได้เข้าฝันพระราชินีและพระนางชฎานาวดีว่า ถ้าภิกษุได้ฉันเนื้อขาวอ่อนสด ๆ ของมนุษย์และทาที่เกิดโรคด้วยเลือดสด ๆ โรคก็จะหาย เมื่อตื่นบรรทมแล้วจะหาใครที่กล้ารับอาสาจะถวายยาเช่นนั้นก็ได้ ฝ่ายพระนางชฎานาวดีต้องการจะบูชาธรรมจึงตัดสินพระทัยเข้าไปในห้องนอนเนื้อขาวอ่อนของตนปรุงเป็นโภชนะและถือเอาเลือดไปทาโรคของภิกษุนั้นโรคได้หายไป และเนื้อบริเวณที่พระนางตัดได้กลับมามีกลิ่นคาวคาวเหมือนเดิม ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตสุมาตตรหิ कुमार โพธิสตุตเวเน महासुतवेने ओम् समारिभागुक्षता गुण्यि-
 मनुत्तरा सम्यक्सिपोธิमित्सिपोथุกาเมन गुस्त्वले प्रदियुते चरुतानेन वा आमिस्तानेन
 वा โยकेः कर्णियः | तेन पोथिसुतवेने महासुतवेने दत्तुतानं जत्सुगुणि परिणामनाभिः
 परिणामयित्वा यम् | ५५

ที่ปรภุสยาด ตถาคตสย

จริตว सा साสนि पुरहुमजरुम् |

सुत्तिरागु तस्मिन् विनिरुत्थित्वा

อภุญญิ ภิกษุสุตท ? ธรรมภาณก: | (41)³⁰²

³⁰¹ SR. 34.223.1.

³⁰² SR. 34.223.1.

10.3 สโมธาน พระนางชฎานาวดีคือพระพุทธเจ้าศากยะ พระราชาพระนามว่าชฎานพลคือพระโพธิสัตว์เมตไตย ภิกษุผู้กล่าวธรรมคือพระพุทธเจ้าพระนามว่าที่ปังกร ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ไมตุเรย ชฎานพล โส นเรนทร:

สพุทธมปริศราหุ นิตยกาลม |

ทีปังกรเสา อภุพุทธมภาณโก

อหิ จ อาสิ ตท ราชธิตา | (42)³⁰³

11. ปริวรรตที่ 35 ตูปยจันตระ ปริวรรตนี้เป็นปริวรรตเดียวที่พระอานนทเป็นผู้ถาม ในขณะที่ปริวรรตอื่น ๆ จันทรประกายจะเป็นผู้ถามพระพุทธเจ้า

11.1 ปัจจุบันวัตถุ พระอานนทขออนุญาตทูลถามปัญหาเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า เมื่อได้รับอนุญาตแล้วจึงถามว่า อะไรเป็นสาเหตุให้พระโพธิสัตว์กล้าตัดอวัยวะมีมือเท้าเป็นต้น ไม่เสวยทุกข์ หรือ ไม่เสื่อมหหรือ ไม่สิ้นหวังจากสัมยัคสัมโพธิหรือ พระพุทธเจ้าตรัสว่า เหมือนคนมีไฟลุกบนศรีษะ หากมีคนมาชวนให้เล่นสนุก เขายังจะเล่นอยู่หรือ พระพุทธเจ้าเห็นคนเหล่านั้นแล้วก็ไม่ได้มีสุขโสมนัสหรือร่าเริงใจ พระโพธิสัตว์รักษาศีลไม่ขาดจะไม่เสื่อมเสี่ยววัยวะใด ๆ และยอมตรัสรู้สัมยัคสัมโพธิ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

อถ ขลวายุฆมานานนท อุตถายาสนาเทก้าสมุตตราสงคิ กุตุตวา ทกษิณิ
ชานุมณทลั ปฤถิวำ ปฤติชฐาปย เชน ภควาสเตนาณชลิ ปรมมย ภควนตเมตทโวจตุ—
ปฤจเจมห์ ภควนต ตถาคตมรหนต์ สมยภัสสุพุทธี กัจเทว ปฤเทศิ สเจนเม ภควานวกาศิ
กुरยาค ปฤมฏวูปฤศนวยากรณาย | ๑เป๑ เอวิรูเปน สีเลน สมนวาคตา ภวนติ, เต
อานนท โพธิสตุตวา มหาสตุตวา อนนต่า โพธิสตุตวจาริก้า จรมานา น หสตุจเจเทน
ปรีหาณี วิคจจนติ | น ปาทจเจเทน ปรีหาณี นิคจจนติ | น กรณนาสาจเจเทน ปรีหาณี
นิคจจนติ | น เนตริตูปาฏนศิริษจเจเทน ปรีหาณี นิคจจนติ | นางคปฤตยงคจเจเทน
ปรีหาณี นิคจจนติ | น จ วิวิธานี ทู:ขานิ ปฤตยนุภวนติ | กษิปรี จานุตตรา สมยภัสสุโพธิ-
มภิลัพุชยนเต |³⁰⁴

11.2 อตีตวัตถุ ในสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่ารัตนปัทมจันทรวิศุทธาภยทุกต-
ราช เมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้วและพระศาสนาเสื่อม คำสอนผิดเพี้ยน มีพระโพธิสัตว์เจ็ดหมื่นได้

³⁰³ SR. 34.230.7.

³⁰⁴ SR. 35.232.1.

อาศัยัญญาเชื่อว่าสมันตภัทระอยู่ โดยมีภิกษุสุปัษปจันทรเป็นผู้แสดงชาตนิมิตนี้ ภิกษุสุปัษปจันทรเป็นผู้มีตาทิพย์มองเห็นสัตว์ที่ได้ปลุกกุศลมูลไว้แล้วอุบัติอยู่ ราพึงว่าหากสัตว์เหล่านั้นไม่ได้ฟังธรรมก็จะเสื่อมจากอนุตรสัมมัคัมโพธิ ครั้นแล้วท่านจึงเข้าไปหาสงฆ์แจ้งความนั้น หมูสงฆ์คัดค้านไม่หวังให้ท่านออกจากป่าไปด้วยเกรงจะเป็นอันตรายต่อชีวิตเนื่องจากคนในเมืองมีคำสอนที่ผิดคลาดเคลื่อนจากสัทธรรม ภิกษุสุปัษปจันทรตอบว่า ถ้าเราไม่รักษาตัวก็จะไม่ได้รับการศาสนาของพระพุทธเจ้า แล้วโอวาทให้ท่านเหล่านั้นรักษาสติให้ดี พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญผู้มีสติ จากนั้นท่านได้เดินทางผ่านบ้านเมืองเพื่อไปสู่ราชธานีรัตนาวดีโดยลำดับ ในระหว่างทางท่านได้โปรดสัตว์ 99 โกฏิในปุรวาณะ ให้ตั้งอยู่ในสัมมัคัมโพธิ ครั้นไปถึงราชธานีรัตนาวดีท่านแสดงธรรมโปรดสัตว์ 36 โกฏิ ท่านไม่ได้ฉันอาหารถึง 3 วัน เดินทางไปยังนขสถูปแล้วจึงเข้าไปสู่ราชธานีรัตนาวดีแสดงธรรมโปรดสัตว์ 36 โกฏิ ในวันที่สามแสดงธรรมโปรดสัตว์ 90 แสนโกฏิ ในวันที่สี่โปรดสัตว์ 99 แสน ในวันที่ห้าโปรดสตรีนางวังแปดหมื่นนาง วันที่หกโปรดราชบุตร 1,000 องค์ตามลำดับ ในวันที่เจ็ดภิกษุสุปัษปจันทรได้เห็นพระเจ้าสุรทัตตะผู้กำลังเสด็จไปอุทยานด้วยขบวนแห่อันโอฬาร มีภษัตริย์มหาศาล 84,000 ตระกูล พรหมณ์มหาศาล 84,000 ตระกูลตามเสด็จ มีราชธิดา 500 องค์นำหน้า ครั้นได้เห็นภิกษุสุปัษปจันทรเท่านั้น ราชธิดาเหล่านั้นได้บรรลุนุตรสัมมัคัมโพธิ พร้อมทั้งนางวังอีกหกพันแปดแสนนางได้ถอดเครื่องประดับ ถอดรองเท้า ห่มผ้าเฉวียงบ่า นั่งคุกเข่าประณมมือไหว้ท่าน กล่าวยกย่องความงดงาม ฝ่ายพระเจ้าสุรทัตตะเห็นเหตุการณ์ผิดปกติ คำนึงนางวังและหมู่ชนมองความงดงามของภิกษุ และน้อมไหว้ ภิกษุถึงดงามกว่าเรา ทรงกลัวจะเป็นภัยต่อราชสมบัติ จึงดำริจะปลงภิกษุนั้นจากชีวิต ได้ตรัสบอกพระราชกุมารแต่ราชกุมารต่างคัดค้าน ทรงดำริว่าจะใช้ใครจึงนึกถึงเพชฌฆาตชื่อนันทิกะ จึงรับสั่งให้นันทิกะไปฆ่าภิกษุนั้น นันทิกะเพชฌฆาตถือมีคมไปตัดมือและเท้าของภิกษุ เพิกนัยน์ตาแล้ว หมู่ชนได้ร้องให้คร่ำครวญกลับเข้าไปสู่ราชธานีรัตนาวดี ฝ่ายพระราชสุรทัตตะเสด็จไปอุทยานก็ไม่ได้ทรงยินดีตลอดเจ็ดวัน แล้วเสด็จกลับราชธานีในวันที่เจ็ดได้เห็นร่างภิกษุนั้นซึ่งมรณภาพมาเจ็ดวันแล้วแต่ศีรษะก็ไม่เน่า ทรงดำริว่าภิกษุนั้นได้บรรลุธรรมอย่างไม่ต้องสงสัย เราทำบาปกรรมแล้วต้องตกมหานรก เทวดา 84,000 องค์ได้ทราบความดำรินั้นก็ส่งเสียงก้องในอากาศว่า จะต้องเป็นอย่างนั้นมหาราช พระราชาจึงทรงร้อนพระทัย เสียใจอย่างมาก เทวดาได้ไปแจ้งแก่ภิกษุผู้อยู่ในป่าว่าสุปัษปจันทรมรณภาพแล้ว ภิกษุเหล่านั้นเข้าไปสู่ราชธานีได้เห็นร่างแล้วก็ร้องให้ทูลถามพระราชว่าพระองค์ทรงฆ่าทำไม แล้วกล่าวยกย่องคุณต่างๆ ของสุปัษปจันทร ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ภูตปุรวมานนุท อตีเตฯรณฺยสํเขยฺยกฺกฺไปรฺสํเขยฺยตโรรฺวิปฺโลรฺปรมาโณร-
จินฺตุโยรฺตุลฺโยรฺปริมาโณรฺยทาสิตฺ | เตน กาลเณ เตน สมเณ รตนปทุมจฺนุทฺริศุทฺธา-

ภุยกุศราโฆ นาม ตลาคโต'รหุ สมยกุลส์พุทโธ โลก อุทปาที วิทยาจรณส์ปนุน: สุกโต
โลกวิทนุตตร: ปุรุษทมยสารถิ: ศาสตุตา เทวมนุษยยาณำ จ พุทโธ ภควาน | ๗เป๗

คยกุลควา สุวกาเย ศิร กร โโพธิเหโต:

ปุตุราศจ ทารานุนยน ตลาคตมมาสม |

หศด้าศจ ปาทาน ปรีตยชิ หุญญจิจโต

โน จ กษเปมี ปุริมกุ ปาปกรรม | (118)³⁰⁵

11.3 สโมธาน พระพุทธเจ้าตรัสว่าพระองค์คือพระเจ้าศูรทัตตะ พระราชโอรสของพระเจ้าศูรทัตตะคือธรรมบาล แปลว่า ผู้รักษารธรรม คำนี้จะหมายถึงเหล่าพระสาวกในปัจจุบัน เพราะกล่าวถึงบุคคลจำนวนมากถึง 1,000 คนจึงไม่น่าจะเป็นชื่อเฉพาะของใครคนใดคนหนึ่ง สุปุญจันทรคือพระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตระ นันทิกะคือพระพุทธเจ้าพระนามว่าसानติราช ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ราชา อภูว ตท อหุ สุรทตโต

เต ปุตร มหุย จาริมก ชรัมปาลา: |

ปทุมุตตโร'ย อสิ สุปุญจันทรโ

วสุนนุที อสิททศพลุ สานติราช: | (119)³⁰⁶

12. ปรีวรรตที่ 37 ว่าด้วยศประภา

12.1 ปัจจุบันวัตถุ สอนให้บูชาพระพุทธเจ้า ให้ใส่ใจให้มากในสถาน 3 สถาน คือ (1) มุ่งหวังพุทธชญาณ เพื่อเป็นใหญ่ด้วยกำลังแห่งบุญ เพื่อความสิ้นกิเลส (2) พึ่งปลุกกุศลมูล (3) ไม่เป็นผู้มุ่งหวังความสุขและสรรเสริญทางโลก ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตตร ภควาน ปุนรปี จนุทรปรภี กุมารภูตมามนุตรยเต สุม ตสมาคตรหิ
กุมาร โโพธิสตตเวเน มหาสตตเวเนมาศจาปริมาณานาศจรายาทุกตานุ โโพธิสตตวชรัมมานา-
กาญกษตา กุญปรี จานุตตรา สมยกุลส์โพธิมกิสัโพทฐกาเมนาย สรวชรัมสุวากวสมตาวิปญจิต:
สมาชิ: ศุโรตวุย อุทคุรหิตวุย: ปุรยวาปุตวโย ชารยิตวโย วาจยิตวุย: ปุรวรรตยิตวุย
อุทเทษฎวุย: สุวาชยาตวโย'รณาภาวนยา ภาวยิตวโย พหุสิกรตวุย: ปเรภยศจ วิสตุเรณ

³⁰⁵ SR. 35.233.3.

³⁰⁶ SR. 35.252.13.

สำประกาศิตด้วย: | ๗เปฯ อถ ขล ภาควาสุตสุขำ เวลาขำ จนุทปรภสย กุมารภุตสย ตเมวารถ
มุตโยตยมาน อิมเมว ปุรวโยคกถานิรเทศ์ คธาภิกิเตน สัปรกาศยติ สุม³⁰⁷

12.2 อติตวัถตุ ในสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่าคณเศวร มีพระราชอาพระนามว่าวรูปุชปสุ พระองค์ได้ถวายพระราชอุทยานหกล้านแห่ง ล้วนแต่ประดับด้วยดอกไม้และไม้ผลแก่พระพุทธเจ้า มีอุทยานจำนวนแสนแห่งทั้งดงาม มีที่จงกรม ที่นอนที่นั่งพักแห่งละพัน ประดับด้วยจิวรแสน โกฏิผืน และจัดตั้งเครื่องบริโภคที่เหมาะสมไว้ พระราชาเองทรงตั้งอยู่ในกุศลกรรมบท 10 ถือดอกไม้และเครื่องบูชาอื่นๆ ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าพร้อมสัตว์แสนนหุต ภิกษุเทวดาและมนุษย์ ชักษ์ อสูร ต่างยินดี คิดกันว่าพระพุทธเจ้าจะทรงพยากรณ์การบูชานี้อย่างไร พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงสมาธินี้ แสดงหลักปรัชญาว่า สิ่งทั้งหมดว่าง เหมือนพยับแดด ไม่ใช่สัตว์ชีวะ ไม่มีเขียว เหลือง ขาว ฯลฯ พระราชาทรงสดับแล้วทรงยินดี สละราชสมบัติออกผนวช พระพุทธเจ้าทรงประกาศธรรมตลอด 2,000 ปี พระราชาและพระโอรสเหล่านั้นก็ได้ประพฤดิธรรมตลอด 2,000 ปีเช่นกัน ต่อมาพระพุทธเจ้าปรินิพพาน ในตระกูลของพระราชโอรสพระนามว่า ปุณณมตีเป็นผู้มีศรัทธา ได้มีภิกษุนามว่ายศประภาเป็นผู้เข้าถึงตระกูล ท่านเป็นผู้ไม่กระด้างอ่อนน้อม แสดงสมาธินี้ เป็นที่สักการะของสัตว์แสนหนึ่งจึงได้รับการถวายจิวรแสนโกฏิ ภิกษุอื่นริษยาท่าน ฝ่ายพระราชโอรสทราบเรื่องจึงให้ทำการอารักขาแก่ภิกษุยศประภาท่าน แสดงธรรมแก่สัตว์ห้าแสนที่แวดล้อมท่านอยู่ทุกเมื่อ ถูกภิกษุที่ริษยาผู้ไม่ชอบใจการกล่าวเรื่องศุนยตาถือศีลตรามากล่าวว่า ภิกษุนั้นเป็นผู้กล่าวสิ่งมิใช่ธรรม การฆ่าภิกษุนั้นเป็นบุญ แต่ท่านเห็นศีลตราก็ไม่กลัวระลึกถึงธรรมอันเป็นศุนยตาที่ว่า สัตว์ไม่มี นระไม่มี แล้วกล่าววาจาอนอบน้อมพระพุทธเจ้า ศีลตรานั้นก็กลายเป็นดอกมณฑารพ ภิกษุผู้ถือศีลตราก็วงงสงสัยอัศจรรย์ใจยิ่ง ไม่สามารถเข้าหาท่านได้ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

กल्प อจินตย เอวมติตา:

เกษตรศเตษุ เข วาลิก อสุติ |

เอษ นิทรุสนุ กิรุตติ โภติ

ยั ชินุ อาสิ คณเศวรนามา | (2)

๗เปฯ

โส อวจี สุกถุ ราชกุมารา

กษยานติพเลน สมุทคต พุทธา: |

เยน มิ ภายิต วาจนนิษญา-

³⁰⁷ SR. 37.264.1.

สุดสุยิมิ อนุติกิ เมตฺร อุทารา | (66)³⁰⁸

12.3 สโมธาน พระพุทธเจ้าตรัสว่า ยศประจำคือพระองค์เอง ปุณยมติราชโอรสคือ พระพุทธเจ้าไมตรกะหรือพระศรีอาริยมตฺไตย พระราชาพระนามว่าวรูปุชปฺสูคือพระพุทธเจ้า พระนามว่าปทุมุตระ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

เขน ส กลุสทสุรศตานิ

กฺษยานติ นิเชวิต ปุรวกเวษุ |

โส อหุ ภิกฺขุ ยศःปรภุ อาสี

ศากฺยมุนีรภควานุ ภณิ วาจมุ | (67)

เขน ยศःปรภุ รภฺษิตุ ภิกฺขุ:

ปุณฺยมติ ตท ราชนิ ปุตรः |

ชาติสทสุร มมาสิ มหาย:

โส มย วุยาถุตุ ไมตรกุ พุทฺธः | (68)

เขน กณศฺวาร ปุชิตุ ศาสฺตา

เขน ตุ การิต สุเรษฺฐ วิหารา: |

ปุรวมเสา วรปฺชปฺสุนามา

โส ปทุโมตฺตฺร อาสี มุนินฺทฺร: | (69)³⁰⁹

เรื่องเล่าในสมาธิราชสูตรตามที่ยกมาแสดงนั้นเป็นตัวอย่างที่แสดงผลของการกระทำ ได้ชัดเจนเป็นอย่างดี โดยที่ผู้อ่านไม่ต้องคิดวิเคราะห์ซับซ้อนมาก เพียงแต่ตั้งใจไปตามเนื้อเรื่อง ย่อมคล้อยตามและได้รับความซาบซึ้งใจในรสวรรณคดี อีกทั้งย่อมก่อให้เกิดโลกทัศน์ในการดำเนิน ชีวิตตนในรูปแบบที่ดั่งงามตามตัวละครฝ่ายดีในเรื่องเล่าเหล่านั้น ๆ นั่นเอง

สำนวนซ้ำในสมาธิราชสูตร

สำนวนซ้ำ (stock phrases) เป็นสำนวนที่ใช้ซ้ำ ๆ กันในคัมภีร์พุทธศาสนายุคแรก ๆ ที่ยังใช้การจดจำแบบมุขปาฐะ เพื่อให้ง่ายต่อการจดจำและสืบทอดคัมภีร์จึงเกิดมีรูปแบบสำนวนซ้ำ ที่พบได้ทั่วไปในคัมภีร์พุทธศาสนายุคแรกๆ สำนวนซ้ำที่ปรากฏในสมาธิราชสูตรมีดังนี้

³⁰⁸ SR. 37.264.16.

³⁰⁹ SR. 37.273.3.

1. ส่วนวนการเปิดเรื่อง ใช้ส่วนวนว่า เอวิ มยา สุรตม³¹⁰

2. ส่วนวนนำเสนอดัวบุคคลหรือดัวละครในเนื้อเรื่อง ใช้ส่วนวนว่า เตน ขล ปุ่น: สมเอน ดั่งดัวอย่างในคัมภีร์ว่า

เตน ขล ปุ่น: สมเอน ตสมินเนว ปรัชตสนิปาเต จนุทรปร โภ นาม กุมารภูต:
สนิปติโตภูต สนิษณณ: ปูวชินกฤตธาโรโรปิตกฤตมูโล ซาติสมโร ลพษปฤติภาโน
มหายานสัปรสฤติโต มหากรณากิยูกต: |³¹¹

เตน ขล ปุ่น: สมเอน ตสย ภควโต โฆษทตตสยารุหต: สมยกุลัพทษสย
จควารีสทวรัชสทสุราณยาย:ปรมาณมฤต |³¹²

เตน ขล ปุ่น: สมเอน อสมิน ชมพทวิเป ทเวา รชานาวฏตาม |³¹³

3. ส่วนวนแสดงการขอถามปัญหาและพระพุทเจ้าทรงอนุญาตด้วยความยินดี ใช้
ส่วนวนว่า ปุถุเจมหมั ภควนตึ ตถาคตมรหนต์ สมยกุลัพทษั กัจิเทว ปฤเทศม, สเจนเม ภควานวากั
กฤษยต ปุถุชฎปฤษนวยากรณาย ... ปุถุจ ... อหึ เต ตสย ตสไยว ปฤษนสย ปุถุชฎสย วุยากรณ
จิตตมาราชยิษยามิ ดั่งดัวอย่างที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า

ปุถุเจมหมั ภควนตึ ตถาคตมรหนต์ สมยกุลัพทษั กัจิเทว ปฤเทศม, สเจนเม
ภควานวากั กฤษยต ปุถุชฎปฤษนวยากรณาย | เาเปฯ นิตยกุลตสเต กุมาร อวกาโส ภวต
ตถาคตึ ปฤษนปฤษนวยากรณาย | อหึ เต ตสย ตสไยว ปฤษนสย ปุถุชฎสย วุยากรณ
จิตตมาราชยิษยามิ |³¹⁴

ปุถุเจมหมั ภควนตึ ตถาคตมรหนต์ สมยกุลัพทษั กัจิเทว ปฤเทศ สเจนเม
ภควานวากั กฤษยต ปุถุชฎปฤษนวยากรณาย | เอมฤเต ภควาสนุทรปรภั กุมารภูตเมตท-
โวจต ปุถุจ ตวิ กุมาร ตถาคตมรหนต์ สมยกุลัพทษั ยทวยทวากงกษสิ | นิตยกุลตสเต กุมาร
ตถาคเตนาวกาศ: |³¹⁵

ปุถุเจมหมั ภควนตึ ตถาคตมรหนต์ สมยกุลัพทษั กัจิเทว ปฤเทศ สเจนเม
ภควานวากั กฤษยต ปฤษนวยากรณาย | เอมฤเต ภควานายมุนตมานนทเมตท-

³¹⁰ SR. 1.1.1.

³¹¹ SR. 1.2.5.

³¹² SR. 5.23.7.

³¹³ SR. 5.23.9.

³¹⁴ SR. 1.2.9.

³¹⁵ SR. 17.103.11.

โวจตุ เตน หุยานนุท สุวเก อาสเน นิษทุย ปุถุจจ คุวํ ตถาคตมรฺหนุตฺ สมฺยกุลฺสฺพุทฺธํ ยทุ
ยเทวาทกฺกุชฺสี อหํ เตตฺตสฺย ตสฺย ปฺรศฺนสฺย วุยากรณฺเนน จิตฺตมาราธยฺมเย |³¹⁶

4. ส่วนวนพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด ประกาศ
พรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธบริบูรณ์สิ้นเชิง ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า
ธรมํ เทสฺยติ สุม อาทา กฺลฺยาณํ มชฺเช กฺลฺยาณํ ปฺรยวसानํ กฺลฺยาณมฺ | สุวรุยํ
สุวณฺชนํ เกวลํ ปฺริปุรณํ ปฺริศุทฺธํ ปฺรยวทาตํ พฺรหฺมจฺรยํ สํปฺรกาศยติ สุม |³¹⁷

5. ส่วนวนแสดงข้อดีของเอกธรรมซึ่งเป็นทั้งหมดของคำสอนทั้งหมด ใช้ส่วนวนว่า
เอกธรมณ ... สมฺนวาคโต โปธิสฺตฺตฺวโวมหาสฺตฺตฺวเอตานุ คุณฺยานุ ปฺรติลภเต ... กุณฺยปฺริ จานุตฺตรา
สมฺยกุลฺสฺโพธิมกฺกิสฺพุทฺธเต ดังตัวอย่างที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า

เอกธรมณ กุมาร สมฺนวาคโต โปธิสฺตฺตฺวโวมหาสฺตฺตฺวเอตานุ คุณฺยานุ ปฺรติลภเต
กุณฺยปฺริ จานุตฺตรา สมฺยกุลฺสฺโพธิมกฺกิสฺพุทฺธเต | กตเมในกธรมณ ? อีห กุมาร โปธิสฺตฺตฺวโ
มหาสฺตฺตฺว: สรวสฺตฺตฺวเวมุ สมฺจิตฺโต ภวติ หิตฺจิตฺโต ปฺรติหิตฺจิตฺโต วิชฺยจิตฺต: | อนนํ กุมาร
เอกธรมณ สมฺนวาคโต โปธิสฺตฺตฺวโวมหาสฺตฺตฺวเอตานุ คุณฺยานุ ปฺรติลภเต กุณฺยปฺริ จานุตฺตรา
สมฺยกุลฺสฺโพธิมกฺกิสฺพุทฺธเต |³¹⁸

เอกธรมณ กุมาร สมฺนวาคโต โปธิสฺตฺตฺวโวมหาสฺตฺตฺว: เอตานุ คุณฺยานุ
ปฺรติลภเต, กุณฺยปฺริ จานุตฺตรา สมฺยกุลฺสฺโพธิมกฺกิสฺพุทฺธเต |³¹⁹

6. ส่วนวนแสดงการบรรลุธรรมของสรรพสัตว์เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมจบลง
ใช้ส่วนวนว่า อสุมินฺุ ขลฺ ปฺนุณํ ... ธรมฺปฺรยาเย ภควตา ภยฺยมาเน ... ดังตัวอย่างที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า

อสุมินฺุ ขลฺ ปฺนุ: สรวธรมฺปฺรยาเย สมานินฺุเทเส ภควตา ภายฺยมาเน อสีเตร-
นยฺุตานํ เทวมานุสิกาเย: ปฺรชาเย: ปฺรวปฺริกรมกฺฤตฺยาเย อนฺุตฺปฺตฺติเกชฺุ ธรมฺเย กุณฺยานุเต:
ปฺรติลภโโก’ภูตฺ | ยณฺณวเตสฺจ นยฺุตานามานุ โลมิกายา: กุณฺยานุเต: ปฺรติลภโโก’ภูตฺ | ๑เปฯ ปญจ
ภิกฺขุโวจปาสกสฺไตรนาคามีผลํ ปฺราปฺตมฺ | มชฺฐชฺษา โฉปาสิกาสฺไเต: สุกฺฤทฺทาคามีผลํ ปฺราปฺตมฺ |³²⁰

³¹⁶ SR. 35.292.2.

³¹⁷ SR. 1.2.3.

³¹⁸ SR. 1.3.21.

³¹⁹ SR. 11.70.4.

³²⁰ SR. 1.7.8.

อสุมินุ ขลุ ปุณรธรรมปรุยาเย ภายุมาณเ อญญานวเตรนียุตานำ เทวมานุชีกายา:
 ปรุชายา: ปุรวาปริกรรมกฤตยา: โภกีสตสทสุรวารุตายา ธารณยา อนาวรณายาศจ ธรรม-
 วิปศุยนายา: กุชานเต: ปุรติลมิโก'ภูต | เต จ สรวเว ภาควตา วุยาภฤตตา อญญาจควารีสตา
 กลุ'ปรัส'เขยศตสทสุ'ไรรรนุคตรา สมยกุลส์โพธิมกิสโกตสุยนเต | สรวเว จ อนุยานุชยามาน
 เอกายุขปรุมาณ อนุชานุชเยษุ พุทธเกษตเรษุ อนุคตรา สมยกุลส์โพธิมกิสโกตสุยนเต |³²¹

อสุมินุ ขลุ ปุณ: สรวธรรมสุภาวสมตาวิปญจิตสมานินิรเทศ ธรรมปรุยาเย
 ภายุมาณเ อปรุเมไย: สตตุ'ไวรรนุคตรา ยำ สมยกุลส์โพธา จิตตานุชุตปาทีตานิ, อปรุเมยาศจ
 สตตุวา อ'ไวรรติกา อญวนนุคตรา ยำ สมยกุลส์โพธา | อปรุเมยาศจ สตตุวานำ ปุรตเยก-
 โพธา จิตตมุตปุณนม | อปรุเมยาศจ สตตุวานำ มรหตตวผลสาภษาตุกรียายำ จิตตานุ-
 ชุตปุณนานิ |³²²

7. สำนักแผ่นดินสัน ฟ้ำสว่างไสว เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมจบลง ใช้สำนวน
 ว่า อัย จ ตรีสาหสุรมหาสาหสุโร โลกชาต: มชวิการัม กมฺปิต: ปุรกมฺปิต: สัมปุรกมฺปิต: | จลิต: ปุรจลิต:
 สัมปุรจลิต: | เวชิต: ปุรเวชิต: สัมปุรเวชิต: | กุญฺกิต: ปุรกุญฺกิต: สัมปุรกุญฺกิต: | รณิต: ปุรณิต: สัมปุรณิต: | ครุชิต:
 ปุรครุชิต: สัมปุรครุชิต: | ปุรวา ทิกวนมตี ปศุจิมำ ทิกุนนมตี | ปศุจิมำ ทิกวนมตี ปุรวำ ทิกุนนมตี | อุตตรา-
 ทิกวนมตี ทกฺษิมำ ทิกุนนมตี | ทกฺษิมำ ทิกวนมตี อุตตรา ทิกุนนมตี | อนุตตาทวนมตี มรฺยาทุนนมตี |
 อนุตตาทุนนมตี มรฺยาทวนมตี | อปรุเมยสฺย จาวภาสสฺย โลกเ ปุราทุรฺภาโว'ภูต ... ดังตัวอย่างที่ปรากฏใน
 คัมภีร์ว่า

อัย จ ตรีสาหสุรมหาสาหสุโร โลกชาต: มชวิการัม กมฺปิต: ปุรกมฺปิต:
 สัมปุรกมฺปิต: | จลิต: ปุรจลิต: สัมปุรจลิต: | เวชิต: ปุรเวชิต: สัมปุรเวชิต: | กุญฺกิต: ปุรกุญฺกิต:
 สัมปุรกุญฺกิต: | รณิต: ปุรณิต: สัมปุรณิต: | ครุชิต: ปุรครุชิต: สัมปุรครุชิต: | ปุรวำ ทิกวนมตี
 ปศุจิมำ ทิกุนนมตี | ปศุจิมำ ทิกวนมตี ปุรวำ ทิกุนนมตี | อุตตราทิกวนมตี ทกฺษิมำ ทิกุนนมตี
 | ทกฺษิมำ ทิกวนมตี อุตตรา ทิกุนนมตี | อนุตตาทวนมตี มรฺยาทุนนมตี | อนุตตาทุนนมตี มรฺยา
 ทวนมตี | อปรุเมยสฺย จาวภาสสฺย โลกเ ปุราทุรฺภาโว'ภูต |³²³

อัย จ ตรีสาหสุรมหาสาหสุโร โลกชาต: มชวิการัม กมฺปิต: ปุรกมฺปิต: สัมปุรกมฺปิต:
 | จลิต: ปุรจลิต: สัมปุรจลิต: | เวชิต: ปุรเวชิต: สัมปุรเวชิต: | กุญฺกิต: ปุรกุญฺกิต: สัมปุรกุญฺกิต: |
 รณิต: ปุรณิต: สัมปุรณิต: | ครุชิต: ปุรครุชิต: สัมปุรครุชิต: | ปุรวำ ทิกุนนมตี ทกฺษิมำ ทิก-

³²¹ SR. 12.76.16.

³²² SR. 40.303.8.

³²³ SR. 1.7.14.

วนมดี | อุตตรา ทิควนมดี ทกษิณมา ทิคุนนมดี | อนุตาททวนมดี มรฺยาทุนนมดี | มรฺยาทวนมดี
อนุตาทุนนมดี | อปรฺเมยสฺย จาวภาสสฺย โลกเ ปฺราทฺรภาโว’ภูต³²⁴

8. สำนวนพระพุทธรูปเจ้าทรงเริ่มเล่าเรื่องในอดีตชาติ ใช้สำนวนว่า สุมรามิ ... ปุริมภเว ...
หรือว่า สุมรามยหฺม ... ดังตัวอย่างที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า

สุมรามิ พุทฺธาน สหสฺรโกฏิโย

ตพฺพตฺตเร ยตฺตติก กงฺควาลูกา: |

เยหิ สฺถิตฺติควา อีห คุถฺรฺรูกฺกุ

อຍ် สฺมาธิรฺวรฺว สานตฺ เตหิต: | (12)³²⁵

สุมรามยหฺม ปฺรฺวรมดีตฺมธฺวานิ

อจินฺตฺติเย กฺลปิ นฺราณมฺมุตฺตม: |

อุตฺตปฺนฺน โลกการฺถกโร มหฺรฺยิ-

รฺนามฺนา หิ โส-ภาวสฺมทฺกโต-ภูตฺ | (1)³²⁶

สุมรามิ ปฺรฺว จรมานฺ จาริกํ

สิหฺรฺวสฺย สฺกตฺสฺย สาสเน |

อญฺญิ ภิกฺขุ วิทฺ ธรรมภาณโก

นาเมเน โส อญฺยติ พฺรหฺมทตฺต: | (1)³²⁷

9. สำนวนแสดงพุทธรูปของพระพุทธรูปเจ้า แบบย่อ ใช้สำนวนว่า ตถาคโต’รหฺน
สมฺยกฺสมฺพุทฺโธ แบบเต็มใช้สำนวนว่า ตถาคโต’รหฺน สมฺยกฺสํพุทฺโธ โลกเ อุทปาติ วิทฺยาจฺรณ-
สํปฺนฺน: สฺกโต โลกวิทฺนฺตฺตร: ปฺรฺยทฺมยฺสาร์ถิ: ศาสฺตฺตา เทวานํ จ มนฺุชฺยานํ จ พุทฺโธ ภควานฺ ดัง
ตัวอย่างที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า

เอวํ ส ภควํ สฺกตฺตถาคโต’รหฺน สมฺยกฺสํพุทฺโธ วิทฺยาจฺรณสํปฺนฺน: สฺกโต

โลกวิทฺนฺตฺตร: ปฺรฺยทฺมยฺสาร์ถิ: ศาสฺตฺตา เทวานํ จ มนฺุชฺยานํ จ พุทฺโธ ภควานฺ |³²⁸

³²⁴ SR. 40.303.11.

³²⁵ SR. 2.8.3.

³²⁶ SR. 5.26.31.

³²⁷ SR. 16.98.1.

³²⁸ SR. 3.13.8.

เตน กาเลน เตน สมเขน ภควาน โฆษทตโต นาม ตถาคโต'รหุ สมยกุสัพพุโ
โลเก อุทปาที วิทยาจรณสัปนุ: สุกโต โลกวิทนุตตร: ปุรุษทมยสารถิ: ศาสตุตา เทวานา
จ มนุขยณำ จ พุทโธ ภควานุ |³²⁹

เตน กาเลน เตน สมเขน อภาวสมทุกโต นาม ตถาคโต'รหุ สมยกุสัพพุโ
โลเก อุทปาที วิทยาจรณสัปนุ: สุกโต โลกวิทนุตตร: ปุรุษทมยสารถิ: ศาสตุตา เทวานา
จ มนุขยณำ จ พุทโธ ภควานุ |³³⁰

10. สำนวนที่ใช้สำหรับการตั้งคำถามเพื่อจะตอบ ใช้สำนวนว่า ... อิติ อุจยเต, กตม: ...
หรือ ตตร กตม: ... อยมุจยเต ... อิติ ตั้งตัวอย่างที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า

สมาธิ: สมาธิริติ กุมาร อุจยเต ยทุด จิตตนิรยาปติ: | อนุปปตติ: | ๗เปฯ อาณ-
โลมิกิ กุยานุติ: | สรวชชญชญาเน ติวรจจนุทตา สมาธิ: สมาธิริติ กุมาร อุจยเต | ยา เอเวษเวว์
ฐเปษุ ฐรเมษุ ปุติปติปริตติ: , อยั ส กุมาร อุจยเต สมาธิริติ |³³¹

ตตร กุมาร กตม: สมาธินิรเทศ: ? ยา ยถาวตตตา สรวฐรมาณำ สมตา อวิษมตา |
อกลุปนา อวิกลุปนา | อวิฐปนา อสมุตถาปนา | อนุตปาท: อนโรธ: | ๗เปฯ สรวตถาคตโคจร:
| สรวคณปรินิษปตติ: | อยมุจยเต กุมาร สมาธินิรเทศ: |³³²

กตมา กุทธิ: ? ยยา กุทธิยา ปราธูณาสมกทธิปรินิษปตติ: | อยมุจยเต กุทธิ-
ริติ |³³³

11. สำนวนที่ใช้นำเข้าสู่คำถาม ใช้สำนวนว่า ตตรเทมจยเต หรือ อถ ขล ภควาสุตสขำ
เวลายามีมา คธา อภายต ตั้งตัวอย่างที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตตรเทมจยเต

ปรวร ปรวิสนติ นายกสมินุ

จรณวรสุดปิตศจ อินุทริเก |

จลติ วสุมตี ศิริย ตสุย

ปรมูทิต โภณติ ปุโรตตมสมิ สตุตวา: | (1)³³⁴

³²⁹ SR. 5.23.4.

³³⁰ SR. 8.41.2.

³³¹ SR. 4.19.1.

³³² SR. 13.79.2.

³³³ SR. 38.279.1.

³³⁴ SR. 10.55.15.

ตตเรทมจยเต

โย โปธิสตุคว มติมานุ ปุราปโนติ อนุตตรา วร่า โวรัม |

อรเถ จ ฐรมิ กุสโล จรติ ส ฐรมสุวภาวสุมิ | (1)

นาภูต ภณติ วาจํ พุทธานำ ยาทุทสา कुณวิเสษา: |

ส หิ ฐรมุ ตํ ชินานำ ชานติ สุโร วิคตกงกุษ: | (2)³³⁵

อด ขลु ภคว่ำสุดสย่ำ เวลายามีมา คากา อภายต

สมาธยวิษมา ภูมิ: ศานตา สุกษมา สุทรรุทสา |

สรวลัชญาสมุทษาด: สมာธิสฺเตน โจจยเต | (1)

อกลุปศจาวิกल्पศจาคุรหุยควมนิทรสนม |

อนุปลพธิศจิตตสย สมာธิสฺเตน โจจยเต | (2)³³⁶

อด ขลु ภคว่ำสุดสย่ำ เวลายามีมา คากา อภายต

ยาตตกั ชญานุ พุทษสย รูปปรชญูปติ ตาตติกา |

ยาวตี รูปปรชญูปติ รูปวุยาหาร ตาตติกา | (1)

ยวนโต รูปวุยาหารา: ศีลนามานิ ตาตติกา: |

ยวานติ ศีลนามานิ พุทษนามานิ ตาตติกา: | (2)³³⁷

12. ตำนวนสรรเสริญพระเกียรติคุณของพระพุทธเจ้า ใช้สำนวนว่า สดกฤโต คุรุฤโต
มานิต: ปุชิตอ'รุจิโต'ปจายิตศจตสฤณามปี ปรยทำ สเทวโลกสย โลกสย วนุทนิย: ปุชนีโย นมสุ-
กรณีย: ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

สดกฤโต คุรุฤโต มานิต: ปุชิตอ'รุจิโต'ปจายิตศจตสฤณามปี ปรยทำ
สเทวโลกสย โลกสย วนุทนิย: ปุชนีโย นมสุกรณีย: |³³⁸

13. ตำนวนบรรยายความรุ่งเรืองของอาณาจักร ใช้สำนวนว่า ... ฤทษ: สฬิตศจ เกษมศจ
สุภิกษศจ รมณียศจ พุชนาภิรณมณษย: ... ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

อยั จ ชมพุทวิป ฤทษ: สฬิตศจ เกษมศจ สุภิกษศจ รมณียศจ พุชนาภิรณ
มณษยศจาภูต |³³⁹

³³⁵ SR. 12.76.20.

³³⁶ SR. 13.79.11.

³³⁷ SR. 23.248.20.

³³⁸ SR. 1.2.1.

³³⁹ SR. 5.23.8.

ตไทร โท ราช อรุณ ชมพูทวีป ปริงฺกเต, ทวีติโย'ปยุรฺรํ ปริงฺกเต ฤทฺธํ จ สฺฟีตํ
จ เกษมํ จ สุกฤษํ จ รมณียํ จ พุชฺชนากีรณมนุญฺยํ จ |³⁴⁰

14. สำนวนแสดงความเบิกบานใจหลังจากได้ฟังธรรม และการตัดสินใจบวช ใช้
สำนวนว่า ... อุทฺทฺร อาตฺตมฺนา: ปฺรมุทิต: ปฺริตฺติเสมฺนสฺยชาต: ... เกศศุมฺสฺรณฺยวตารุย กายาขานิ
วสุตฺตฺราณี ปฺริชาย สมฺยเคว สุรทฺทฺธา อการาทนการิกำ ปฺรวฺรชิตฺโต ... ดังตัวอย่างที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า

อด ขลุ จนฺทฺรปฺรภ: กุมารภูตฺสฺตฺยภู อุทฺทฺร อาตฺตมฺนา: ปฺรมุทิต: ปฺริตฺติเสมฺนสฺย-
ชาตฺสฺตฺยํ เวลายำ ภควนฺตํ คากาภิรชฺยภายต |³⁴¹

เตปี สฺรวเอ อิมํ สมฺมาธี สฺรุตฺวา ตฺยฺฆา อุทฺทฺรา อาตฺตมฺนส: ปฺรมุทิตา: ปฺริตฺติ-
เสมฺนสฺยชาตา: เกศศุมฺสฺรณฺยวตารุย กายาขานิ วสุตฺตฺราณี ปฺริชาย สมฺยเคว สุรทฺทฺธา
อการาทนการิกำ ปฺรวฺรชิตา อฏฺวาน | เตปี ตถา ปฺรวฺรชิตา อิมํ สมฺมาธิมฺหุทฺถุหฺย ปฺรยวาปฺย
ชารยิตฺวา วาจยิตฺวา ภาวนาโยคฺมนุญฺกตา วิหฺตฺย |³⁴²

อด ขลุ กุมาร ส มหากฺรณฺจาจฺนิตี ราชกุมาร: อิมํ สมฺมาธี สฺรุตฺวา ตฺยฺฆา อุทฺทฺร
อาตฺตมฺนา: ปฺรมุทิต: ปฺริตฺติเสมฺนสฺยชาต: ปฺริสฺทิตฺติ สฺม | ปฺรสนฺนจิตฺตฺสจฺจ เกศศุมฺสฺรณฺยวตารุย
กายาขานิ วสุตฺตฺราณี ปฺริชาย สมฺยเคว สุรทฺทฺธา อการาทนการิกำ ปฺรวฺรชิตฺโต'ภูต | ส ปฺรวฺรชิต:
สนฺนิมํ สมฺมาธิมฺหุทฺถุทิตฺวาน | อุทฺทฺถุหฺย ปฺรยวาปฺย ชารยิตฺวา วาจยิตฺวา ภาวนาโยคฺมนุญฺกโต
วฺยหารยิตฺ |³⁴³

15. สำนวนแสดงจุดมุ่งหมายของการประกาศธรรม ใช้สำนวนว่า ตท ภวิญฺยติ พุ-
ชนหิตาย พุชฺชนสุขาย โลกานุกมฺปาโย มหโต ชนกายสุยารุถาย หิตาย สุขาย เทวานำ จ มนุญฺยาณำ จ
ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตสมฺมาตฺตรฺหิ กุมาร โปทิสฺตฺตฺเวน มหาสฺตฺตฺเวน อุทฺทฺรหิตฺวโย ชารยิตฺวโย
วาชยิตฺว: ปฺรยวาปฺตฺว: | อุทฺทฺถุหฺย ชารยิตฺวา วาจยิตฺวา ปฺรยวาปฺย อรณฺภาวนาโยคฺมนุ-
ญฺกเตน จ ภาวิตฺวฺยม | ตท ภวิญฺยติ พุชฺชนหิตาย พุชฺชนสุขาย โลกานุกมฺปาโย มหโต ชน-
กายสุยารุถาย หิตาย สุขาย เทวานำ จ มนุญฺยาณำ จ |³⁴⁴

³⁴⁰ SR. 5.23.10.

³⁴¹ SR. 1.2.17.

³⁴² SR. 5.26.13.

³⁴³ SR. 8.41.20.

³⁴⁴ SR. 3.16.9.

ตสมัตตฺรหิ กุมาร โภชิสฺสตุคฺเวน มหาสฺสตุคฺเวน กุณฺปิรฺ จานฺตุคฺตรา สมฺยกุสฺโปกฺสิ-
มภิสฺสโปกฺทฺธกฺกาเมนาถฺ ตรีภฺยฺชานฺตุยวตาโร ฐรมฺปรฺยาย อุทฺทฺรหิตฺตฺวย: | อุทฺทฺกฺทฺหฺย น ปเรภฺยโย
วิสฺตฺเรณ สํปรฺกาศยิตฺตฺวย: | ตทฺ ภฺวิษฺยติ พหฺชนฺหิตาย พหฺชนฺสุชฺย โลกานุกฺมปาโย มหฺโต
ชนฺกายสุยารุถาย หิตาย สุชฺย เทวานํ จ มนฺุชฺยณํ เจติ |³⁴⁵

16. สำนวนแสดงการเตรียมเพื่อจะกราบทูลพระพุทธรเจ้า ใช้สำนวนว่า อถ ขลุ ...
อุตฺถายาสนาเทกํสฺมุตฺตราสงฺกํ ปฺราวูถฺตฺย ทกฺษิณฺ ฆานุมณฺฑลํ ปฺถฺติวฺยํ ปฺรติษฺฐาปฺย เยน ภควํสฺเตนาลฺยชฺลี
ปฺรณมฺย ... ดังตัวอย่างที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า

อถ ขลุ จนฺทฺรปฺรภ: กุมารภูต อุตฺถายาสนาเทกํสฺมุตฺตราสงฺกํ ปฺราวูถฺตฺย ทกฺษิณฺ
ฆานุมณฺฑลํ ปฺถฺติวฺยํ ปฺรติษฺฐาปฺย เยน ภควํสฺเตนาลฺยชฺลี ปฺรณมฺย ภควนฺตฺเมตทฺโวจตุ³⁴⁶

อถ ขลุ จนฺทฺรปฺรภ: กุมารภูต อุตฺถายาสนาเทกํสฺมุตฺตราสงฺกํ กุถฺตฺวา ทกฺษิณฺ
ฆานุมณฺฑลํ ปฺถฺติวฺยํ ปฺรติษฺฐาปฺย เยน ภควํสฺเตนาลฺยชฺลี ปฺรณมฺย ภควนฺตฺเมตทฺโวจตุ³⁴⁷

อถ ขลุ จนฺทฺรปฺรภ: กุมารภูต อุตฺถายาสนาเทกํสฺมุตฺตราสงฺกํ กุถฺตฺวา ทกฺษิณฺ
ฆานุมณฺฑลํ ปฺถฺติวฺยํ ปฺรติษฺฐาย เยน ภควํสฺเตนาลฺยชฺลี ปฺรณมฺย ภควนฺตฺเมตทฺโวจตุ³⁴⁸

17. สำนวนแสดงถึงสิ่งที่สาวกควรปฏิบัติต่อคำสอนของพระพุทธรเจ้า ใช้สำนวนว่า ...
ศฺโรตฺย อุทฺทฺรหิตฺตฺวย: ปฺรยฺวาปฺตฺวย: ปฺรวรฺตฺยิตฺตฺวย ธารยิตฺตฺวย วาจยิตฺตฺวย: อุทฺทฺทฺชฺย: สุวาทฺชฺยา-
ตฺวโยรณํภาวนสฺย ภายิตฺตฺวย พหฺลิกฺรตฺตฺวย: ปเรภฺยสุจ วิสฺตฺเรณ สํปรฺกาศยิตฺตฺวย: ... ดังตัวอย่างที่
ปรากฏในคัมภีร์ว่า

สทา จ อารพฺฐวีรฺเยณ เต กุมาร อาทิปฺตฺสิรฺศฺใจโลปฺเมณ อญฺ สรวรฺธรมฺสฺวภาวสม-
ตาวิปฺลยจิตฺ: สมฺมาธิ: ศฺโรตฺย อุทฺทฺรหิตฺตฺวย: ปฺรยฺวาปฺตฺวย: ปฺรวรฺตฺยิตฺตฺวย ธารยิตฺตฺวย วาจยิตฺตฺวย:
อุทฺทฺทฺชฺย: สุวาทฺชฺยตฺวโยรณํภาวนสฺย ภายิตฺตฺวย พหฺลิกฺรตฺตฺวย: ปเรภฺยสุจ วิสฺตฺเรณ
สํปรฺกาศยิตฺตฺวย: |³⁴⁹

³⁴⁵ SR. 7.35.7.

³⁴⁶ SR. 1.2.7.

³⁴⁷ SR. 10.54.3.

³⁴⁸ SR. 14.83.1.

³⁴⁹ SR. 29.172.3.

เตน कुमार โพธิสตุตเวเน มหาสตุตเวเน อย์ สรวฐรมสูวภาวสมตาวิปญจิต:
สมาธิ: ศุโรตตวย อุทฺทฺรหิตฺตวย: ปฺรยวาทฺตวโย ฐารยิตฺตวโย วาจยิตฺตวโย: อรณาวนยา ภาวยิตฺตวโย
พหุสิกรฺตวโย: ปเรภยฺสจ วิสฺตเรณ สंपฺรกาศยิตฺตวโย: |³⁵⁰

เตน कुमार โพธิสตุตเวเน มหาสตุตเวเน อย์ สรวฐรมสูวภาวสมตาวิปญจิต:
สมาธิ: ศุโรตตวย อุทฺทฺรหิตฺตวย: ปฺรยวาทฺตวโย ฐารยิตฺตวโย วาจยิตฺตวโย อุทฺทฺเทภฺตวโย: สุวาทฺตวโย:
อรณาวนยา ภาวยิตฺตวโย พหุสิกรฺตวโย: ปเรภยฺสจ วิสฺตเรณ สंपฺรกาศยิตฺตวโย: |³⁵¹

18. สำนวนเชิงชวนและยืนยันสิ่งที่ได้รับ ใช้สำนวนว่า ตสมาตฺตรฺหิ ... สมาธิมา-
กาทฺกษตา กุญฺปิรฺ จานฺตฺตรฺรา สมฺยกุลฺโปธิมกิสฺสโปทฺฐกาเมเน ... ภวิตฺตวฺม ... กุญฺปิรฺ สมาธิ ปฺรติลภเต,
กุญฺปิรฺ จานฺตฺตรฺรา สมฺยกุลฺโปธิมกิสฺสพฺุชฺเต ดังตัวอย่างที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตสมาตฺตรฺหิ कुमार โพธิสตุตเวเน มหาสตุตเวเนมฺ สมาธิมาगतฺกษตา กุญฺปิรฺ
จานฺตฺตรฺรา สมฺยกุลฺโปธิมกิสฺสโปทฺฐกาเมเน ตรีภฺษานฺติชฺชฺยานฺตฺกฺสเลน ภวิตฺตวฺม | ๗เปฯ ตพาย
กุมาร โพธิสตุตฺโว มหาสตุตฺว: กุญฺปิรฺ สมาธิ ปฺรติลภเต, กุญฺปิรฺ จานฺตฺตรฺรา สมฺยกุลฺโปธิมกิสฺ-
สพฺุชฺเต |³⁵²

ตสมาตฺตรฺหิ कुमार โพธิสตุตเวเน มหาสตุตเวเนมฺ สมาธิมาगतฺกษตา กุญฺปิรฺ
จานฺตฺตรฺรา สมฺยกุลฺโปธิมกิสฺสโปทฺฐกาเมเน คมภีรฺฐรมภฺษานฺตฺกฺสเลน ภวิตฺตวฺม |³⁵³

ตสมาตฺตรฺหิ कुमार โพธิสตุตเวเน มหาสตุตเวเนปายกฺสเลน ภวิตฺตวฺม | ถถ จ
กุมาร โพธิสตุตฺโว มหาสตุตฺว อูปายกฺสโล ภวติ ? ๗เปฯ อเนน กุสฺลมฺูเลน โพธิสตุตฺโว
มหาสตุตฺว: กุญฺปิรฺมิมฺ สมาธิ ปฺรติลภเต, กุญฺปิรฺ จานฺตฺตรฺรา สมฺยกุลฺโปธิมกิสฺสพฺุชฺเต |³⁵⁴

จากการศึกษาสมาธิราชสูตรด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะ เป็นภาษาที่ใช้และรูปแบบการแต่ง
พบว่าสมาธิราชสูตรมีลักษณะเฉพาะทางคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาและจัดเป็นคัมภีร์ในยุคแรกเริ่ม
ของมหายานปรากฏจากรูปแบบการแต่งที่มีสำนวนซ้ำมาก ๆ มีการใช้ภาษาสันสกฤตผสมซึ่งเป็น
เอกลักษณ์เฉพาะ ในส่วนที่เป็นคาถามีการใช้ฉันทลักษณ์หลายแบบแสดงถึงความชำนาญในการ
ประพันธ์ของผู้แต่ง และในเนื้อหาเดียวกันมีการกล่าวฉันทลักษณ์ไว้แตกต่างกันซึ่งแสดงให้เห็นว่า
มีการเพิ่มเติมเนื้อหาใส่เข้าไปในคัมภีร์อยู่เสมอ คัมภีร์มีเนื้อหามุ่งให้ผู้อ่านเข้าใจความเห็นหรือ

³⁵⁰ SR. 30.188.3.

³⁵¹ SR. 31.190.2.

³⁵² SR. 7.35.7.

³⁵³ SR. 9.44.1.

³⁵⁴ SR. 25.155.1.

ทักษะเกี่ยวกับความไม่มีอยู่จริงของสรรพสิ่งอันนำไปสู่การไม่ยึดติด ไม่อาศัยในร่างกายและชีวิต
กล้าเสียสละทรัพย์หรืออวัยวะของตนเพื่อบูชาธรรม นับว่าเป็นคัมภีร์ที่แสดงหลักธรรมชั้นสูง
ในพระพุทธศาสนา ควรแก่การจัดไว้ในคัมภีร์กลุ่มไวปุลยสูตรตามที่คัมภีร์กล่าวยกย่องตัวคัมภีร์เอง
ไว้ในเนื้อหาของคัมภีร์ด้วยนั่นเอง

บทที่ 4

ลักษณะเฉพาะ หลักการสอนและคำสอนในสมาธิราชสูตร

ในบทนี้กล่าวถึงลักษณะเฉพาะของคัมภีร์ หลักการสอนและคำสอนที่ปรากฏในสมาธิราชสูตร อันถือว่าเป็นส่วนเนื้อหาที่สมาธิราชสูตรมุ่งหมายนำเสนอตามลำดับ

ลักษณะเฉพาะของคัมภีร์

สมาธิราชสูตรเป็นคัมภีร์พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ผู้ศึกษาได้ศึกษาทางด้านเนื้อหาของสมาธิราชสูตรพบว่ามีรูปแบบที่นิยมแต่งในคัมภีร์ฝ่ายมหายาน ดังมีลักษณะเด่นอันเป็นลักษณะเฉพาะของคัมภีร์มหายาน 6 ประการ ดังนี้

1. การยกย่องความเป็นพระโพธิสัตว์: การนำเสนอรายชื่อของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในคัมภีร์นี้มี 2 ระดับ คือพระโพธิสัตว์ชั้นต้น และพระโพธิสัตว์ผู้ผ่านภูมิธรรมขั้นที่ 7 ซึ่งมีคำวามหา นำหน้าเรียกชื่อว่า มหาโพธิสัตว์ คัมภีร์ได้แสดงรายชื่อของพระโพธิสัตว์จำนวนมาก ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

พระโพธิสัตว์มหาสัตว์นามว่าเมรุ ๆ สุเมรุ ๆ มหาเมรุ ๆ เมรุศิขรินทร ๆ เมรุประทีปราช ๆ เมรุภูฏ เมรุชวช ๆ เมรุคช ๆ เมรุศิขเรลังก์ภูฏราช ๆ เมรุสวร ๆ เมฆราช ๆ ทุนทุกิศาจ ๆ รัตนปาณี ๆ รัตนนกร รัตนเกตุ ๆ รัตนศิขร ๆ รัตนสมภพ รัตนประภาส ๆ รัตนยัญญิ ๆ รัตนมูทราหัสตะ ๆ รัตนวายุหะ ๆ รัตนชาติ ๆ รัตนประภา ๆ รัตนทวีป ๆ รัตนกร ๆ ธรรมวายุหะ ๆ วายุหาราช ๆ ลักษณะสมลึงกฤตะ ๆ สวรรวายุหะ ๆ สวรรวิสุทธิประภา ๆ รัตนภูฏ ๆ รัตนจุกะ ๆ ทศศตรสมิกถดารจิชาย โยติรส ๆ จันทรภานู ๆ สหจิตโตตปาทธรรมจักรปรวรรตี ๆ ศุกกณกวิสุทธิประภา ๆ และพระโพธิสัตว์มหาสัตว์นามว่าสตตมถยันททาน ๆ และพระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ดำรงอยู่ในภัทรกัลป์ทั้งหมด มีพระโพธิสัตว์อชิตะเป็นหัวหน้า ๆ และพระโพธิสัตว์ผู้มีใจไม่มีเครื่องเปรียบ 60 ทาน มีพระโพธิสัตว์มัญชุศรีเป็นหัวหน้า ๆ และสัตว์บุรุษ 16 คน ซึ่งมีภัทรบาลเป็นหัวหน้า (ได้มาประชุมกัน)¹

¹ SR. 1.1.9.

การนำเสนอรายชื่อของพระโพธิสัตว์น่าจะเป็นแรงบันดาลใจให้แก่ผู้ต้องการบำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์โดยตรงเพื่อให้เห็นว่าผู้บำเพ็ญเป็นตัวอย่างให้เห็นแล้วผู้บำเพ็ญจะไม่โดดเดี่ยวทั้งการบำเพ็ญนั้นจะไม่สูญเปล่า คัมภีร์ได้แสดงหลักโพธิสัตว์ภูมิอันเป็นหลักการบำเพ็ญเพื่อเข้าสู่พุทธภูมิอันเป็นภูมิชั้นยอดเยี่ยมที่สุด โดยโพธิสัตว์ภูมิมีหลักการสำคัญใน 3 เรื่อง คือ

1.1 หลักมหาปัญญา ในหลักการข้อนี้ ฝ่ายมหายานได้อธิบายหลักอนัตตาซึ่งเป็นคุณลักษณะ พิเศษในพุทธศาสนาออกไปอย่างกว้างขวางลึกซึ้งมากพิสดารยิ่งกว่าในฝ่ายเถรวาท มหายาน เรียกว่า สุนยตา แทนคำว่า อนัตตา ในส่วนปฏิบัติของบุคคลทางฝ่ายมหายาน ถือว่าบุคคลจะพ้นทุกข์ได้ ก็ด้วยการเข้าถึงสุนยตา ซึ่งมี 2 ชั้นคือปุทฺถลสุนยตา (ปุทฺถลสุนยตา) และธรรมสุนยตา (ธรรมสุนยตา) ปุทฺถลสุนยตาได้แก่การละอัสมีมานะซึ่งทำให้บุคคลบรรลุอรหัตต์ส่วนธรรมสุนยตาได้แก่การละความยึดถือแม้ในพระนิพพานซึ่งเป็นภูมิของพระ โพธิสัตว์ชั้นสูง

1.2 หลักมหากรุณา ได้แก่การตั้งโพธิจิตมุ่งพุทธภูมิ ไม่มุ่งเพียงอรหัตตภูมิ ในทัศนะมหายานเห็นว่าอรหัตตภูมิช่วยคนได้น้อย เพราะฉะนั้นจึงควรมุ่งพุทธภูมิซึ่งในขณะที่ยังมิได้บรรลุต้องสร้างบารมีเพื่อช่วยสัตว์ ดังนั้น ทางฝ่ายมหายานจึงแสดงบารมี 6 คือ

1.2.1 ทานบารมี (ทานปารมิตา) พระโพธิสัตว์จะต้องสละทรัพย์ อวัยวะและชีวิต เพื่อสัตว์โลกได้โดยไม่อาลัย

1.2.2 ศิลบารมี (ศิลปปารมิตา) พระโพธิสัตว์ต้องรักษาศีลอันประกอบด้วย อินทรีย์สังวรศีล กุศลสังคหศีล ข้อ นี้ได้แก่การทำความคิดสงเคราะห์สัตว์ทุกกรณี สัตว์สังคหศีลคือการช่วยให้พ้นทุกข์

1.2.3 กษานติบารมี (กษานติปารมิตา) พระโพธิสัตว์ต้องสามารถอดทนต่อสิ่งกดดันเพื่อโปรดสัตว์ได้

1.2.4 วิริยบารมี (วิริยปารมิตา) พระโพธิสัตว์ไม่ย่อท้อต่อพุทธภูมิ ไม่รู้สึกเหน็ดเหนื่อยระอาในการช่วยสัตว์

1.2.5 ฌยานบารมี (ฌยานปารมิตา) พระโพธิสัตว์จะต้องสำเร็จในฌานสมาบัติทุกชั้น มีจิตไม่คลอนแคลน เพราะเหตุอารมณ์

1.2.6 ปรัชญาบารมี (ปรัชญาปารมิตา) พระโพธิสัตว์จะต้องรู้แจ้งอย่างแท้จริงในปุทฺถลสุนยตาและธรรมสุนยตา²

1.3 หลักมหาอุपाय คือพระโพธิสัตว์จะต้องประกอบด้วยกุศโลบายนานัปการในการช่วยเหลือปวงสัตว์ ต้องประกอบด้วยไหวพริบปฏิภาณในการเข้าถึงอริมุตติของปวงสัตว์

² เสถียร พันธรั้งยี, พุทธศาสนามหายาน, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2543), 118.

เปรียบเทียบเหมือน นายแพทย์ผู้ฉลาดรู้จักวางยาให้ถูกโรคอาศัยข้อนี้แหละทางฝ่ายมหายานจึงได้เพิ่มเติมคติธรรมและพิธีการซึ่งไม่เคยมีในฝ่ายเถรวาทเข้ามามากมายโดยถือว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเพียงอุบายชักจูงให้ผู้เขลาโง่เขลาเข้ามาสู่สังขารมในเบื้องปลายเท่านั้น คุณนาคราชุน ได้สถาปนาความมั่นคงฝ่ายมหายานด้วยแนวคิดซึ่งได้กล่าวมาแล้ว ด้วย ปรัชญาปารมิตาหฤทัยสูตร พระสูตรสั้น ๆ แต่มีสาระสำคัญอันเป็นบ่อเกิดแห่งความมั่นคงของ มหายาน ในคัมภีร์มาธยมิกศาสตร์ ท่านคุณนาคราชุน ได้เริ่มปณามกาลาในต้นปกรณัมว่า ข้าพเจ้าขอน้อมไหว้พระสัมพุทธเจ้าผู้ประเสริฐที่สุดในบรรดาในนักพูดทั้งหลาย ผู้ทรงแสดงประติศยสมุตบาท (ปฏิจสมุทบาท) อันทำให้มาหาสูญสิ้นไป อันเกษม เป็นสิ่งไม่ดับ ไม่เกิด ไม่ขาดสูญ ไม่ดำรงอยู่ยั่งยืน ไม่มีความหมายอย่างเดียว ไม่มีความหมายหลายอย่าง ไม่ปรากฏ ไม่หายไป³

สมาธิราชสูตรได้นำเสนอหลักโพธิสัตว์ภูมิทั้ง 3 ประการอย่างครบถ้วน ดังนี้

หลักมหาปัญญา แสดงด้วยการอธิบายคุณยศซึ่งกล่าวในรูปของสมาธิที่ชื่อว่า สรว-
 ธรรมสวภาวสมตาวิปัญจิตะ ซึ่งแปลว่าสมาธิที่แสดงให้เห็นถึงความเสมอกันของทุกสิ่ง เป็นสมาธิอัน
 หมายถึงสถานะของใจซึ่งพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์รู้แจ้งว่าสิ่งทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นความคิด
 หรือการกระทำ ดีหรือชั่ว เป็นเพียงการปรุงแต่ง จึงไม่มีอยู่จริง (อภาวะ) และความจริงสูงสุดเป็น
 สิ่งที่ไม่อาจพรรณนาได้ เป็นอจินไตย สิ่งทั้งหมดมีความเสมอกัน (สรวธรรมสวภาวสมตาว) ซึ่งคน
 ที่ยังไม่ตรัสรู้ก็จะมองเห็นแตกต่างกันไป ความรู้เรื่องสมตาวเป็นสิ่งที่ช่วยให้มองเห็นโลกเป็น
 เพียงมาหา จุดมุ่งหมายทางเนื้อหาของคัมภีร์นี้ทุกบททุกตอนแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติแห่งสมตาว
 (ความเสมอกัน) คัมภีร์ยอมรับความมีอยู่ที่เป็นสมมติบัญญัติอย่างภาพลวงตา พยับแดด เงาของ
 จันทรในน้ำ เป็นต้น และยืนยันความไม่มีอยู่จริงโดยปรมาตถ์เหมือนที่ภาพลวงตาเป็นต้นเป็นสิ่งไม่มี
 อยู่จริง ขั้นตอนของการทำความเข้าใจความไม่มีอยู่จริงอย่างหนึ่งที่คัมภีร์เน้นคือกษานติ ความ
 อุดทนต่อสิ่งที่ปรากฏ กล่าวโดยทั่วไปคือ อุดทนเพื่อความจริงปรากฏ ผู้ศึกษาขอยกตัวอย่างเช่น
 คำสรรเสริญและนิินทา ถ้ามีความอดทนฟังคำสรรเสริญจนจบไม่ล่องลอยตามคำหวานก็จะเห็น
 ความจริงของคำนั้น อุดทนฟังคำนิินทาจนจบไม่กริ้วโกรธเสียก่อนก็จะเห็นความจริงของคำนิินทา
 นั้น เป็นต้น กษานติในคัมภีร์มุ่งเน้นการยอมรับความไม่มีอยู่จริงให้ได้ ไม่อาลัยในร่างกายและชีวิต

³ อนิโรธ อนุตปาโท อนุจเจโท อสาคุตม,
 อนการุถัง อนานารุถัง อนาคมฺ อนิรุคตมม,
 ข: ปรีติศยสมุตบาทํ ปุรบปญ โจบปศมํ ศิวม,
 เทสขามาส สมพุทธ: ตม วุนเท วุนทตาม วรม.

ดู David J. Kalupahana, *Mūlamadhyamakakārikā of Nāgārjuna* (Delhi : Motilal Banarsidass,

เมื่ออดทนได้เพียงพอแล้วจะวางใจเป็นกลางมองเห็นความเสมอกัน (สมตา) ระหว่างฝ่ายดีและฝ่ายชั่วได้ เป็นหลักการที่อธิบายไว้ทั้งโดยบุคคลาธิษฐานและธรรมาธิษฐาน

การอธิบายโดยบุคคลาธิษฐาน เป็นการอธิบายโดยยกเรื่องประกอบความเข้าใจ เพื่อให้ผู้อ่านได้มองเห็นภาพในเชิงเปรียบเทียบ การอธิบายศูนย์ตาตามแนวทางนี้ปรากฏหลายแห่ง โดยเป็นการอธิบายให้เข้าใจว่าสิ่งแวดล้อมรอบตัวเรานั้นเป็นเพียงปรากฏการณ์ คืออาการที่ปรากฏให้เห็น โดยเนื้อแท้สิ่งเหล่านั้นไม่มีอยู่จริง สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงมายาซึ่งแปลว่าภาพลวงตา ท่านยกตัวอย่างเปรียบเทียบกับความฝัน พยับแดด เมืองคนธรรมดา เงา เสียงสะท้อน แสงสว่าง พระจันทร์ในน้ำ ภาพสะท้อนในกระจก สิ่งนี้นักมายากลทำให้ปรากฏขึ้นมา รูปเหมือน ก้อนเมฆ ในอากาศ เป็นต้น ซึ่งจะเอาแก่นสารไม่ได้ เปรียบกับฟองน้ำ ต้นกล้วย เป็นการเปรียบเทียบเพื่อไม่ให้ยึดมั่นถือมั่น และเพื่อทำความเข้าใจคิดว่าอาตมามีให้หมดสิ้นไป ข้อเปรียบเทียบเหล่านี้ปรากฏในปริวรรตที่ 9 ชื่อว่าคัมภีร์ธรรมกษานดิปริวรรต ดังที่ท่านกล่าวว่า สถานที่เดียวกันในปัจจุบันแม้จะมีลักษณะแตกต่างจากที่เคยเห็นในอดีต แต่โดยความจริงปรมาตมมันก็ไม่แตกต่างกัน คือเป็นความว่างซึ่งความว่างนี้เองจึงทำให้มีการเปลี่ยนแปลงแตกต่างจากในอดีต ถ้าไม่ว่างแล้วสิ่งที่เคยเกิดในอดีตก็คงจะต้องคงเดิมอยู่อย่างนั้นในปัจจุบันด้วย ท่านอธิบายความว่างโดยยกตัวอย่างประกอบว่า ในอากาศบางครั้งเราเห็นเมฆลอยมา หรือในยามเช้าที่มีหมอกปกคลุมเมื่อเราเดินเข้าไปในหมอกเราก็จับต้องหรือมองไม่เห็นอะไรที่เป็นกลุ่มก้อนจริงๆ บางครั้ง เรานึกเห็นเป็นภาพของพระพุทธรูปเจ้าในใจ เหมือนเมื่อครั้งยังทรงพระชนม์อยู่ แต่เมื่อออกจากความรู้สึกเช่นนั้นก็ไม่เห็นอะไร เมื่อยามฝนตกเราเห็นฟองน้ำเกิดเป็นก้อนแล้วหายไป เมื่อใช้วัสดุสักอย่างตัดฟองน้ำก็ไม่เห็นสารอะไร ไม่เห็นว่ามันจะดำรงคงอยู่เป็นฟองน้ำ, คนที่วิ่งเวียนลุ่มลงไป มีอาการเหมือนว่าแผ่นดินไหว ความจริงแผ่นดินไม่ได้ไหวเลย แต่เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นสำหรับคนนั้นเท่านั้น, ผู้หญิงมองดูรูปตนเองในกระจก รูปในกระจกนั้นไม่มีจริงแต่เธอก็มีจิตยึดติดชอบใจในรูปนั้น, เงาของพระจันทร์เรามองเห็นได้ในน้ำใส พระจันทร์กับน้ำเป็นสิ่งละอย่างกันแต่อาศัยกันเกิดเป็นเงาขึ้น เราจะค้นหาพระจันทร์ในน้ำก็ไม่ได้เลย, เมื่อยืนตระโกนบนหน้าผาเราได้ยินเสียงสะท้อนกลับขึ้นมาแต่เราจะมองหาวามันมาจากไหนนั้นไม่ได้เลย, คนฝันว่าเสพงาม เมื่อตื่นขึ้นมาก็ยังมีความรู้จักอยากเสพงาม หรือคนที่ฝันว่าบุตรหรือคนที่รักตายจากไป เมื่อตื่นขึ้นมาก็ยังมีความรู้สึกเศร้าโศกอยู่ แต่ความจริงไม่ได้เกิดเหตุการณ์เช่นนั้น, นักมายากลเนรมิตรถช้าง รถม้า นกพิราบ เงินทอง ฯลฯ แต่เราหาที่มาของสิ่งเหล่านั้นไม่พบ เป็นต้น

การอธิบายโดยธรรมาธิษฐาน มุ่งอธิบายปรมาตม ดังที่คัมภีร์สอนให้มองธรรมทั้งหมดเป็นเพียงภาพมายา ไม่มีใครเกิด ไม่มีใครตาย ไม่มีสัตว์ มนุษย์ หรือนระ ธรรมมีสภาพ

ว่างเปล่า⁴ ไม่มีนระ ชีวะ ปุททะ⁵ ผู้กำหนดรู้ได้ตามเป็นจริงว่าธรรมทั้งหมดเปรียบกับภาพมายา เป็นต้นย่อมเป็นผู้ฉลาดในกษานติในธรรมอันลึกซึ้ง ย่อมไม่ปล่อยใจไปตามราคะ โทสะ และโมหะ เพราะไม่เห็นว่าจะมีสิ่งใดตกอยู่ในอิทธิพลของความรัก ความเกลียดประทุษร้าย และโมหะ ทำให้หลงได้ จึงเป็นผู้มีสมาธิตั้งมั่น⁶ คำสอนเรื่องศูนยตา⁷นี้ต้องมีความเข้าใจเรื่องความจริง 2 ระดับ เป็นพื้นฐาน คือ ความจริงระดับสมมติ (สมมุติสัจย์) และความจริงขั้นสูงสุด (ปรมาตสัจย์) ศูนยตา ไม่ปฏิเสธความมีอยู่ในระดับสมมติซึ่งเป็นสิ่งประจักษ์ด้วยประสาทสัมผัส แต่ศูนยตาพยายามอธิบายถึงความไม่มีสิ่งที่คงสภาพอยู่ได้อย่างอิสระ ซึ่งจะดำรงสภาพของตนอยู่อย่างถาวร แท้จริงศูนยตามุ่งอธิบายความที่สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นเพราะอิงอาศัยกันและกันตามหลักประติยสมุตบาท คำสอนเรื่องศูนยตาจึงไม่เป็นอุกเขตทิฎฐิ ดังที่คัมภีร์กล่าวรับรองเรื่องกรรมซึ่งเป็นหลักสอนสำคัญไว้ว่า ผู้ที่ตายไปแล้วไปสู่ปรโลก (แต่โดยปรมาต ผู้ผู้นั้นไม่ควรถูกมองว่าเป็นสัตว์หรือมนุษย์เพราะ) สัตว์ไม่มี มนุษย์ก็ไม่ใช่ แต่กรรมที่ทำแล้วย่อมไม่หายไป ย่อมให้ผลอันคำอันขาวเช่นที่ท่า⁷ สิ่งที่คัมภีร์มุ่งแสดงคือการไม่เชื่อใยในร่างกายและชีวิต และผู้จะตัดความเชื่อใยเช่นนั้นได้ต้องเข้าใจดีในเรื่องศูนยตา

หลักมหากรุณา ปรากฏด้วยการแสดงอานิสงส์ของบารมีทั้ง 6 ประการเพื่อการบรรลุพุทธภาวะในปริวรรตที่ 26-28 แสดงพุทธพจน์กระตุ้นย้าเตือนให้พระโพธิสัตว์มุ่งมั่นบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์แก่ชนหมู่มาก ดังคำแนะนำที่มักจะลงท้ายความว่า เพื่อประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย หรือเพื่อประโยชน์แก่ชนหมู่มาก เป็นต้น ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ชนทั้งหลายผู้แสดงธรรมเพื่อประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย ผู้เช่นนั้นย่อมเป็นอันคบดีแล้ว ชนเหล่านั้นมีความรักไม่แตกแยกในกันและกัน (แม้) มาร 10 ล้านก็ไม่สามารถทำลายได้ ฯ (2)⁸

คู่ก่อนกุมาร เพราะฉะนั้น ในบัดนี้ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์พึงเรียนเอา ทรงจำ บอกกล่าว ทำตนให้บรรลุสมานนั้น ฯ ครั้นเรียนเอา ทรงจำ บอกกล่าว ได้บรรลุแล้ว พึงตามประกอบความเพียรด้วยการภาวนาผู้เดียว ฯ ซ่อนนั้นจักมีเพื่อประโยชน์แก่กุศลแก่ชนมาก

⁴ SR.6.32.21.

⁵ SR.20.136.14.

⁶ SR.9.44.6.

⁷ SR.20.136.18.

⁸ SR. 5.24.12.

เพื่อความสุขของชนมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข ของ
ชนหมู่มากและของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ⁹

พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ ตั้งอยู่ในสมาธิเนรเทศใจจะไม่เว้นจากสมาธิ และมีจิต
ไม่สั่น เป็นผู้ประกอบด้วยมหากรุณา ทำประโยชน์แก่สัตว์ไม่มีปริมาณ (นั่นแหละคือสมาธิ
ที่คัมภีร์มุ่งแสดง) ฯ¹⁰

หลักมหาอุบาย ความเป็นผู้ฉลาดในการถึงธรรม คัมภีร์แนะนำให้พระโพธิสัตว์สร้าง
ความรู้สึกต่อสัตว์อื่นว่าเป็นเหมือนญาติของตน ยินดีกับความดีที่สัตว์อื่นทำ ดังปรากฏในปวิวรรตที่
25 ว่า

ดูก่อนกุมาร เพราะเหตุนี้ในบัดนี้ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ พึงเป็นผู้ฉลาดใน
อุบาย ดูก่อนกุมาร ก็พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ จะเป็นผู้ฉลาดในอุบายได้อย่างไร ดูก่อนกุมาร
พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ในศาสนานี้ พึงทำความเข้าใจว่าญาติให้เกิดในสำนักของสัตว์
ทั้งหมดทั้งหลาย เข้าไปตั้งจิตว่าเป็นญาติในสำนักของสัตว์ทั้งหมดทั้งหลาย พึงอนุโมทนา
สิ่งซึ่งเป็นกุศลมูลและกองแห่งบุญของสัตว์ทั้งหมดทั้งหลาย อนุโมทนากองกุศลมูลและบุญ
ของสัตว์ทั้งหมดทั้งหลาย 3 คัน 3 วันแล้ว พึงไตร่ตรองสัตว์ทั้งหมดเหล่านั้นนั่นเองด้วย
ความเกิดขึ้นแห่งจิตที่มีสัตว์ทั้งหมดเป็นญาติเป็นอารมณ์ ด้วยกุศลมูลนั้นพระโพธิสัตว์มหา
สัตว์ย่อมได้สมาธินี้โดยพลัน และย่อมตรัสรู้สัมมัคัมโพธิอันยอดเยี่ยมโดยพลัน¹¹

กล่าวโดยทั่วไป คำว่า อุบาย ใช้หมายถึงความฉลาดในวิธีคิด การให้ทานก็ถือว่าเป็น
อุบายได้เพราะพระพุทธเจ้าทรงให้ทานอย่างความเป็นผู้ฉลาดในอุบาย คือให้เพราะเห็นว่าทุกสิ่ง
เป็นศูนย์ตา ไม่มีอยู่จริง จึงไม่เหยื่อใยในสิ่งนั้นๆ ที่ให้ไป ไม่ใช่ให้ด้วยความรำคาญหรือหวัง
ชื่อเสียงเป็นต้น ดังความฉลาดในอุบายที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้พระโพธิสัตว์พิจารณาใน
ข้อความว่า

พระโพธิสัตว์มหาสัตว์นั้น พึงกำหนดทานนั้นด้วยการกำหนด 4 อย่าง ฯ 4
อย่างอะไรบ้าง ? คือ พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าเหล่านั้นได้ตรัสรู้สัมมัคัมโพธิอันยอดเยี่ยม

⁹ SR. 3.13.3.

¹⁰ SR. 13.79.9.

¹¹ SR. 25.155.1.

ด้วยความเป็นผู้ฉลาดในอุบายใด เราได้รับความเป็นผู้ฉลาดในอุบายเหล่านั้นแล้วจะปลุกกุศลมูลในทานนี้ ๆ นี้เป็นการกำหนดข้อที่ 1 ๆ¹²

2. การมาโปรดของธรรมกายและยกย่องพุทธเกษตร เพื่อสนับสนุนคำสอนเรื่องธรรมกายอันเป็นคำสอนที่เป็นลักษณะเฉพาะของมหายาน ซึ่งต่างจากคัมภีร์ฝ่ายเถรวาทที่นำเสนอเรื่องราวของพระพุทธเจ้าเฉพาะในรูปของกายเนื้อในฐานะบุคคลที่มีอยู่จริงในประวัติศาสตร์ การมาโปรดของธรรมกายจะมาในรูปของร่างเนรมิตของพระพุทธเจ้า ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า

พระโลกนาถ มีสีเหมือนทองคำเปล่งประกายอยู่ เนรมิตรูปเนรมิตที่เป็นอจินไตย แสดงธรรมแก่สัตว์มีลมปราณหลายโกฏิ เหล่านี้เป็นความวิเศษแห่งกษานต์ที่สาม ๆ (16)¹³

พระโพธิสัตว์เนรมิตโพธิสัตว์ทั้งหลายแล้วยอมไปสู่เกษตรจากเกษตรนั่งบัลลังก์บนดอกบัวพันกลีบ ๆ (22)

ยอมประกาศพุทธโพธิอันงามด้วยธารณิสสูตร และเจริญสมาธิอันสงบ อันมิสูตรจำนวนโกฏิอื่น ๆ (23)

ทำสัตว์จำนวนมากเป็นอจินไตยให้ตั้งอยู่ในทางที่ไม่หวนกลับ มีปฏิภาณไม่สิ้นสุดประกาศพุทธโพธิ ๆ (24)¹⁴

รูปเนรมิตของเรา ยอมไปสู่เกษตรจำนวนพันโกฏิ ทำประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายในที่ที่ไม่ได้(ไปด้วย)กาย(เนื้อ) ๆ (20)

กายนั้น เป็นสิ่งไม่มีลักษณะ ไม่มีนิมิต เหมือนกับท้องฟ้า กายเป็นสิ่งกล่าวอธิบายได้ยาก รู้ได้ยาก อันเราแสดงแล้ว ๆ (21)¹⁵

ข้อความตัวอย่างเบื้องต้นนี้สนับสนุนความเชื่อของมหายานในเรื่องกายของพระพุทธเจ้าซึ่งแบ่งเป็น 3 กาย คือ

1. ธรรมกาย คือพระคุณของพระพุทธเจ้าที่ดำรงอยู่นิรันดร คือ พระปัญญาธิคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ ซึ่งเป็นคุณชาติของความเป็นพระพุทธเจ้า

¹² SR. 34.223.3.

¹³ SR. 7.37.17.

¹⁴ SR. 13.81.11.

¹⁵ SR. 22.145.7.

2. **สัมภคกาย** เป็นกายที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เห็นเฉพาะหมู่พระโภทิสต์¹⁶ มีลักษณะเป็นกายทิพย์มีรัศมีรุ่งเรืองแผ่ซ่านทั่วไป ดำรงอยู่ในพุทธเกษตร

3. **นิรมลกาย** หมายถึงกายของพระพุทธเจ้าที่ประกอบด้วยธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ และลม รวมเป็นกายที่เรียกว่ากายเนื้อ มีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ตามลักษณะของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา¹⁶

กายทั้ง 3 นี้เพิ่มเติมมาจากเถรวาทดั้งเดิม ซึ่งในเถรวาทมีพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ในวัคคีสสูตรเช่นกันว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม”¹⁷ ในสมาธิราชสูตรก็มีข้อความที่ระบุไว้ในทำนองเดียวกันว่า “ผู้ที่เห็นด้วยธรรมกายย่อมเห็นพระนายก เพราะว่า สัมพุทธเจ้าทั้งหลายคือธรรมกาย นั่นเป็นพระคณะของพระสัมพุทธเจ้า”¹⁸ ข้อความทั้งสองนี้ยืนยันตรงกันว่าพระพุทธเจ้าคือธรรมกายโดยไม่ต้องสงสัย แต่คัมภีร์ฝ่ายมหายานจะมีการกล่าวรายละเอียดเป็นคำอธิบายให้ความสำคัญเรื่องกายดังที่ในสมาธิราชสูตรมีปริวรรตที่กล่าวถึงกายของพระพุทธเจ้าโดยเฉพาะ คือ ปริวรรตที่ 22 ชื่อว่า ตถาคตกายนิเทศและในปริวรรตอื่น ๆ มีการกล่าวถึงธรรมกายโดยทั่วไป ในปริวรรตที่ 22 ได้กล่าวถึงลักษณะของธรรมกายไว้ดังนี้

กายของพระตถาคตเกิดจากบุญตั้งร้อย, เกิดจากกรรม, มีสวภาวะที่ไม่มีนิमित ปราศจากนิमितทั้งหมด, ลึกซึ้ง นับไม่ได้ รองรับกรรมไม่มีประมาณ, ไม่เคลื่อนไหว, ดำรงมั่น, มีสวภาวะเปรียบกับอากาศ, ไม่สามารถมองเห็นด้วยสายตา, เป็นสิ่งไม่พึงคิด อยู่เหนือความคิด, สุขทุกข์ไม่อาจทำให้หวั่นไหวได้, อยู่เลยอำนาจของมายาทั้งหมด, ไม่มีสิ่งพึงแสดง, ไม่มีข้อกำหนด, อยู่เลยเส้นทางแห่งเสียงของผู้ปรารถนาพุทธญาณทั้งหลาย, มีสาระ, เลขขอบเขตของความรัก, แบ่งแยกไม่ได้, เลขทางแห่งโทษ, มั่นคง, เลขทางแห่งโมหะ, ไม่เกิดด้วยการชี้แสดงศูนยตา, เลขการเกิด, ไม่มีอาสวะ, เลขผลกรรม, เทียงด้วยโวหาร, มีโวหารเป็นศูนย ไม่ต่างจากนิรวาณ, ดับแล้วด้วยศัพท์, สงบแล้วด้วยโฆษะ, เสมอกันด้วยการสังเกต, สังเกตด้วยประโยชน์อย่างยิ่ง, มีประโยชน์อย่างยิ่งด้วยคำพูดที่มีจริง, เย็น, ไม่มีปริทาน, ไม่มีนิमित, ไม่พึงคิด, ไม่ถูกนิทาน, ไม่มีมายา, มีศัพท์น้อยด้วยการชี้แสดง, ไม่สามารถจะพรรณนาให้จับได้, เกิดจากการบริกรรมมหาอภิขญา, ด้วยการแสดงการบริกรรมอภิขญาในที่ที่ไม่ไกลจากความมีสติ”¹⁹

¹⁶ ประชงค์ แสนบุราณ, พระพุทธศาสนาามหายาน (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2548), 29.

¹⁷ ส. ข. 17/216/147.

¹⁸ SR. 32.197.17. ธรรมกาเยน ปศุณฺนติ เข เต ปศุณฺนติ นายกมฺ |

ธรรมกาเยน หิ สัมพุทธา เอตตุ สัมพุทธุสนมฺ | (32)

¹⁹ SR. 22.146.18.

คัมภีร์นำเสนอการแบ่งแยกระหว่างรูปกายและธรรมกายอย่างชัดเจนว่า การเข้าใจสมาธินี้ (อันหมายถึงคัมภีร์สมาธิราชสูตรนี้) จะทำให้เข้าใจธรรมกาย เป็นเหตุให้ได้ธรรมกาย ดังคำกล่าวในคัมภีร์ว่า “สมาธินี้เป็นเครื่องประดับธรรมกาย”²⁰ “ด้วยการทำความเข้าใจว่าภาวะทั้งหมดไม่ใช่ภาวะ เมื่อรับรู้เช่นนี้มากเข้าก็จะไม่มองพระพุทธรูปเจ้าแบบรูปกาย จะมองเห็นคือเข้าใจว่าเป็นธรรมกาย”²¹ บางครั้งมีการใช้คำว่า อาตมา หรือมหาตมา ในการมุ่งแสดงกายเนื้อ หรือรูปกายเช่น

กุสุมิตฺตํ สุกตสฺย อาตมภาวः

ปริวฤตฺตํ วิจิตรํ สรวลภยไณः |

ปฺนุยสฺตนิรฺวฤตฺตํ อจฺจนํ สุทฺธः

ปรตฺตปฺติ สรวชเค ชินสฺย กายः | (33)²²

ความเป็นอาตมาของพระสุกตแยมบานแล้ว แวดล้อม วิจิตรไปด้วยลักษณะทั้งหมด จบลงด้วยร้อยแห่งบุญ โส บริสุทฺธิ์ กายของพระชินเจ้าส่องสว่างไปในโลกทั้งปวง (33)

คัมภีร์กล่าวลักษณะแห่งรูปกายของพระพุทธรูปเจ้าเหมือนกันกับที่กล่าวไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎกเถรวาททั่ว ๆ ไป กล่าวคือพระพุทธรูปเจ้าทรงมีมหาบุรุษลักษณะ 32 ประการครบถ้วนบริบูรณ์²³ มีอนุพยัญชนะ (ลักษณะปลีกย่อย) อีก 80 ประการ ความที่พระองค์มีกายประดับด้วยลักษณะแห่งมหาบุรุษทำให้พระองค์มีความสง่างาม เหมือนกับท้องฟ้าที่เต็มไปด้วยดวงดาว²⁴ ลักษณะทั้งหมดเป็นผลผลิตจากบุญที่พระพุทธรูปเจ้าสั่งสมมาอย่างยาวนาน

ในส่วนธรรมกายคัมภีร์จัดเป็นอินฺทริยฺ์ ผู้ที่จะมองเห็นธรรมกายได้จึงต้องผ่านขั้นของความนึกคิดไปแล้ว ถึงความสงบทางจิตจึงจะมองเห็นธรรมกายได้²⁵ คนที่เห็นกายของพระพุทธรูปเจ้าจะพากันกล่าวว่าเราเห็นพระพุทธรูปเจ้าแล้ว แต่พระพุทธรูปเจ้าใคร ๆ ไม่อาจเห็นด้วยรูปกาย ผู้ที่รู้สวภาวะของรูปว่าเหมือนกับลักษณะของรูปก็จะรู้จักกายของพระพุทธรูปเจ้า เจียนเป็นสมการคือ สวภาวะของรูป = ลักษณะของรูป = กายของพระพุทธรูปเจ้า ความรู้สวภาวะ 5 เป็นลักษณะแห่งธรรมของพระพุทธรูปเจ้า เพราะรู้สวภาวะของธรรม พระพุทธรูปเจ้าจึงดำรงอยู่ในธรรมกาย พระองค์ดำรงอยู่

²⁰ SR. 1.6.27.

²¹ SR. 4.21.15.

²² SR. 14.86.19.

²³ SR.11.72.23.

²⁴ SR. 10.60.1.

²⁵ SR.12.77.5.

ในธรรมกายจึงแสดงธรรมแก่สัตว์ทั้งหลาย ใคร ๆ ไม่สามารถกล่าวอธิบายธรรมคาของ พระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ เมื่อไม่เข้าใจตามนัยนี้ คนที่เพียงได้ฟังศัพท์ว่าพุทธ จะกล่าวว่า เราเห็น พระพุทธเจ้าแล้ว ความสำคัญว่ามี (ภวตัณญา) ของผู้ละสัญญาทั้งหมดย่อมผิดพลาด การเห็น พระพุทธเจ้าย่อมไม่มีแก่คนที่จดจำศัพท์ (ศัพท์ตัณญา) ผู้รู้แจ้งศูนยตาย่อมรู้ลักษณะของรูปอัน เช่นนี้ พระพุทธเจ้าไม่ตรัสศูนยตา กับสภาวะของรูปว่าต่างกัน (ศูนยตา = สภาวะของรูป) ผู้รู้แจ้ง รูปย่อมรู้แจ้งศูนยตา ผู้รู้แจ้งศูนยตาย่อมรู้แจ้งนิพพาน (รูป = ศูนยตา = นิพพาน) ผู้ไม่รู้ตามนี้เป็นคน เห็นแก่ได้ เสื่อมแล้ว รู้ภาวะว่าเป็นภาวะ และรู้ภาวะว่าเป็นอภาวะ กล่าวคือเข้าใจผิดกันระหว่าง ภาวะ และอภาวะ²⁶

สมาธิราชสูตรกล่าวถึงพระพุทธเจ้าและลักษณะทุกอย่างที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าว่าเป็น อจินไตยคือสิ่งที่ไม่สามารถหาคำตอบด้วยการครุ่นคิด ถึงแม้จะมีคำสอนให้สนับสนุนการคิดด้วย หลักเหตุผลว่า “เพราะสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี” แต่มีบางเรื่องที่ทรงสอนว่า “ไม่ควรคิด” หากใครคิดเรื่องที่ไม่ควรคิดมากเข้าก็จะเกิดความฟุ้งซ่านแห่งจิต มีส่วนแห่งความเป็นคนบ้าเพราะไปกำหนดปริมาณ ของสิ่งที่ไม่มีปริมาณ²⁷ นั่นหมายความว่าบางเรื่องไม่สามารถที่จะอธิบายให้เข้าใจด้วยการใช้ ความรู้สึกนึกคิดตามกระบวนการของสมองซึ่งถือเป็นกายภาพ ขอบเขตของกายภาพมีจำกัดอยู่ เพียงนั้น บางเรื่องที่ทรงห้ามไม่ให้คิดนั้นจะสามารถเข้าใจได้ก็ด้วยพละานุภาพของจิต เมื่อจิตได้รับการฝึกฝนดีแล้วจึงจะสามารถเข้าใจเรื่องที่เป็นอจินไตยได้ ในสมาธิราชสูตรมีการใช้คำว่าอจินไตย ในความหมายต่าง ๆ กันดังนี้

1. ใช้กับระยะเวลาที่ยาวนานมาก ไม่สามารถกำหนดนับให้สิ้นสุดได้ เช่น ในอดีต กาลที่ล่วงแล้วในกัลป์อันเป็นอจินไตย²⁸ พระชนมายุของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง ๆ มีพระชนมายุ พันโกฏีกัลป์อันเป็นอจินไตย²⁹

2. ใช้กับสัตว์หรือสิ่งของที่มีจำนวนมาก ไม่สามารถกำหนดนับให้สิ้นสุดได้ เช่น สัตว์หลายโกฏินิยุตเป็นอจินไตย ได้ฟังพยากรณ์นั้นของพระสุคตแล้วยังจิตเพื่อโพธิอันยอดเยี่ยมให้ เกิดว่า แม้เราทั้งหลายจักเป็นพระชินเจ้าผู้มีอารยจิต³⁰ การบูชาอันไม่มีประมาณ เป็นอจินไตย

²⁶ SR. 24.141.1.

²⁷ SR.4.20.19.

²⁸ SR.5.26.31.

²⁹ SR.2.11.1.

³⁰ SR.7.38.23.

ที่พระพุทธเจ้าทรงทำเพื่อมุ่งสมาธิ³¹ พุทธเนรมิตที่เป็นอินไตยที่พระพุทธเจ้าเนรมิตแสดงธรรมแก่สัตว์หลายโกฏี³²

3. ลักษณะเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าทั้งหมด เพราะพระพุทธเจ้าทรงปราศจากจินตนาการจึงจินตนาการไม่ได้ เป็นอินไตย³³ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าจึงเป็นอินไตยทั้งหมด ยกตัวอย่างเช่น พุทธคุณ อันอนันต์ เป็นอินไตย³⁴ พระสุรเสียงของพระพุทธเจ้าเป็นอินไตย³⁵ ตถาคตกาย³⁶ สังสการ สุรเสียง สังกิเลส และวาทานของพระพุทธเจ้า การกล่าวพรรณนาพระตถาคต 4 เรื่องเหล่านี้เป็นอินไตย เป็นการกล่าวที่เป็นอินไตย³⁷ รูป เวทนา สัญญา สังสการ และวิชฌาน ซึ่งเป็นสกนธ์ของพระพุทธเจ้าเป็นอินไตย นับไม่ได้ ซึ่งไม่ได้ วัดไม่ได้ ไม่มีปริมาณ³⁸

4. ธรรมะทั้งหมด มีลักษณะเดียว คือไม่มีลักษณะ ปราศจากนิमित เป็นอินไตย ปราศจากความคิด เข้าถึงใจ³⁹ ผู้ที่เห็นธรรมแล้วจึงจะเห็นสิ่งที่เป็นอินไตย⁴⁰ ความคิดของผู้ที่สัมผัสวิโมกข์ย่อมเป็นอินไตย ความคิดเป็นอินไตยมีในกาลใดสิ่งที่เป็นอินไตยย่อมมีในกาลนั้น⁴¹ ความคิดที่เป็นอินไตยมีอยู่มาก เกิดได้จากความคิดสวาทันเหตุ (โยนิโสมนสิการ)⁴² เมื่อบุคคลตั้งอยู่ในปรัณิธิชฌานแล้วเจริญชฌานจะได้รับความอัมในชฌานที่เป็นอินไตย⁴³ ยกตัวอย่างธรรมคือ พละ โภชยังคะ ประติสัมวิทา กุทธิวิธึ อภิขญา ส่วนเป็นอินไตย⁴⁴ ปฏิภาณอันกว้างขวางไพบุลย์ เป็นอินไตย เกิดจากการรู้สภาวะธรรม⁴⁵

³¹ SR.24.154.9.

³² SR.7.37.17.

³³ SR.22.156.26.

³⁴ SR.12.76.5.

³⁵ SR.14.89.1.

³⁶ SR.22.143.11.

³⁷ SR.23.147.16.

³⁸ SR.23.147.9.

³⁹ SR.11.71.8.

⁴⁰ SR.32.198.5.

⁴¹ SR.32.201.27.

⁴² SR.32.202.13.

⁴³ SR.32.203.9.

⁴⁴ SR.36.258.26.

⁴⁵ SR.31.192.3.

พุทธเกษตร เป็นสถานที่สำหรับประทับของพระพุทธเจ้า พุทธเกษตรที่มีชื่อมากที่สุดคือสุชาวดี หรือบางทีเราเรียกว่าแดนสุชาวดี ในคัมภีร์มหาสุชาวดีวิยหุสูตรกล่าวว่าแดนสุชาวดีนั้นเกิดจากการตั้งปณิธานของพระอมิตายพุทธเจ้าเมื่อเกิดเป็นพระราชชาติฟังธรรมแล้วทรงเลื่อมใสขออุปสมบทแล้วได้นามว่าธรรมกร ท่านได้ตั้งความปรารถนาพุทธภูมิ และตั้งปณิธานถึง 48 ข้อ ข้อหนึ่งมีใจความว่า “ขอให้มิโลกธาตุสำหรับพระองค์ ซึ่งอุดมไปด้วยสัปตัตถะและคุณาลังการอื่น ๆ ให้ชื่อว่า สุชาวดี” เมื่อพระองค์ได้บรรลุพุทธภูมิแล้ว โลกธาตุดังกล่าวได้เกิดขึ้น คณาจารย์ของนิคายมหายานทั้งหลายมีท่านนาคารชุนแห่งนิกายมาชยิมิก ท่านอัสวโฆษแห่งนิกายจิตตอมตวาท ท่านวสุพันธุแห่งนิกายโยคจาร เป็นต้น ต่างก็สนับสนุนให้สาวุชนไปเกิดในสุชาวดีโดยเฉพาะ ท่านวสุพันธุได้เขียนคัมภีร์ชื่ออมิตายอุเทศสูตร อธิบายถึงวิธีที่จะไปเกิดในดินแดนสุชาวดี โดยเฉพาะเอาไว้⁴⁶

สมาธิราชสูตรได้กล่าวสนับสนุนให้เกิดในพุทธเกษตรไว้ในที่หลายแห่งเช่นเดียวกัน ดังข้อความในคัมภีร์ดังนี้ ผู้ที่ฟังสมาธินี้ทรงจำไว้ได้ตายไปจักได้พบพระอมิตายพุทธเจ้าและโลกธาตุชื่อสุชาวดี⁴⁷ ในพุทธเกษตรนั้น พระอมิตายพุทธเจ้าตรัสอานิสงส์ของสมาธิราชสูตรนี้ ชนเหล่านั้นทั้งหมดเข้าถึงแดนสุชาวดี ได้รับความยินดีแล้วได้เห็นพระอภโยกพุทธเจ้า⁴⁸ เมื่อบุคคลเข้าใจสมาธิราชสูตรนี้ จะมีพระโพธิสัตว์ผู้มีฤทธิ์จำนวนมากมาจากเกษตรหลายโกฏี ร่วมยินดีกับเขา⁴⁹ พระอภโยกพุทธเจ้า มีพุทธเกษตรอยู่ด้านทิศตะวันออก มาพร้อมกับพระโพธิสัตว์หนึ่งนยุค ถ้ามปัญหาภัยกับพระศากยสิงหพุทธเจ้า (พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน)⁵⁰ พระมหาสถามปราปต์ พระอวโลกิเตศวร (เจ้าแม่กวนอิม) มาจากโลกธาตุชื่อสุชาวดี มาสู่ที่ประชุมนี้ พร้อมกับพระโพธิสัตว์หนึ่งนยุค ถ้ามปัญหาภัยกับพระศากยสิงหพุทธเจ้า⁵¹ บุคคลผู้ทำการบูชาอันยอดเยี่ยมแก่ไมเตรยพุทธเจ้า ทรงจำพระสัทธรรมอันประเสริฐแล้วจักไปสู่แดนสุชาวดีซึ่งเป็นที่ประทับของพระอมิตายพุทธเจ้า แล้วจักทำการบูชาพระองค์เพื่อโพธิอันเลิศ⁵² พระโพธิสัตว์เคลื่อนจากโลกนี้ ย่อมไปสู่โลกธาตุชื่อสุชาวดี ได้ฟังธรรมอันเลิศของพระอมิตายแล้วจักได้รับภยานติในอนุดปาท

⁴⁶ ประสงค์ แสนบุราณ, พระพุทธศาสนามหายาน, 85.

⁴⁷ SR.2.11.25.

⁴⁸ SR.11.75.17.

⁴⁹ SR.14.90.29.

⁵⁰ SR.14.91.3.

⁵¹ SR.14.91.7.

⁵² SR.18.131.21.

ธรรมทั้งหลาย⁵³ พระโพธิสัตว์นั้นก้าวผ่านโลกธาตุทั้งหลายแล้วยอมไปสู่แดนสุขาวดี และเขาผู้อยู่ในแดนสุขาวดีนั้นยอมเห็นพระอมิตากุพฺทเจ้า⁵⁴ ผู้ให้พระบาทของพระพุทธรูปเจ้าทั้งหลายยอมไปสู่เกษตรหลายโกฏิ ไปส่องสว่างพุทธเกษตรหลายโกฏิเป็นอนิจนไฉย⁵⁵ คนเหล่านั้นไม่ละจากเกษตรนั้นไปสู่อบาย อบายทั้งหมดเป็นอันตัดได้ขาดแล้วในเกษตรนั้น โดยไม่เหลือ⁵⁶ สมาริณีพระอมิตากะได้ตรัสรู้แล้ว พวกเธออย่าทำความสงสัยในสมาริณีนั้นจักไปสู่แดนสุขาวดี⁵⁷

มาตุคาม (สตรีเพศ) ได้ฟังการพรรณนาเกษตรอันประเสริฐที่สุด เลื่อมใสแล้ว ย่อมกลายเป็นบุรุษผู้ประเสริฐ มีความรู้ดีโดยพลัน ย่อมไปสู่เกษตรหลายพันโกฏิด้วยฤทธิ์⁵⁸ เธอทั้งหลายมีความเคารพแล้วจึงแสวงหาธรรม ได้สติธรรมแล้วจึงมีธรรมนั้นเป็นเบื้องหน้าในกาลทุกเมื่อ เธอทั้งหลายดำรงอยู่ใน(ธรรมอันเป็น)โคจรของพระชินเจ้าทุกพระองค์แล้วจักไปสู่เกษตรชื่อสุขาวดีโดยพลัน⁵⁹ อนึ่ง พระโพธิสัตว์ทั้งหมด ลีนอาสาสะหมคิเลศแล้ว ทั้งหมดมีฤทธิ์ พละ และบารมี มีอายุ 22,000 ปี และมีเกษตรบริสุทธังคฆาม⁶⁰ บุคคลเป็นผู้ตั้งมั่น ได้อภิญญา 5 เป็นผู้แสดงธรรม ย่อมไปสู่เกษตร 100 เขาไม่เลื่อมจากฤทธิ์เลย เหล่านี้เป็นความพิเศษของกษานดิที่ 2⁶¹ ในลำดับนั้นแผ่นดินไหว 6 ครั้งเพราะได้ยินคำพยากรณ์ของพระสุคตนั้น เกษตรสว่างไสวด้วยแสงสว่าง เทวดาหลายโกฏิพากันไปรยคอกไม้⁶² ก็ความรู้อันไพบุลย์ยอมเป็นไปแก่พระโพธิสัตว์เหล่านั้น เขาย่อมเห็นพระพุทธรูปเจ้าทั้งหลายโดยทิศที่เสด็จมา เห็นขบวนอันงดงามในเกษตร และพระพุทธรูปเจ้าเหล่านั้นทรงแสดงธรรม (ในพุทธเกษตรนั้น)⁶³ พระโพธิสัตว์เหล่านั้นเนรมิตพระโพธิสัตว์ทั้งหลายยอมไปสู่เกษตรจากเกษตร นั่งคู่บัลลังก์บนดอกบัวพันกลีบ⁶⁴ พระโพธิสัตว์ผู้บรรลุดอกอภิญญา มีปฏิภาณ ถึงคติ เข้าใจศูนยตา ท่านเหล่านั้นซึ่งมีมากกว่าทราญในแม่น้ำคงคา ไปสู่

⁵³ SR.28.169.4.

⁵⁴ SR.32.216.13.

⁵⁵ SR.32.216.17.

⁵⁶ SR.32.216.21.

⁵⁷ SR.32.216.23.

⁵⁸ SR.32.216.25.

⁵⁹ SR.37.276.1.

⁶⁰ SR.5.27.7.

⁶¹ SR.7.37.1.

⁶² SR.7.38.19.

⁶³ SR.11.72.7.

⁶⁴ SR.13.81.11.

เกษตรตั้งโกฏิด้วยฤทธิ⁶⁵ รูปเนรมิตแล้วของเรา ย่อมไปสู่เกษตรพันโกฏี และทำประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายในที่ที่(ไป)ไม่ได้(ด้วย)กาย⁶⁶ อนึ่ง เกษตรของเขาเป็นสิ่งหมดจดในกาลทุกเมื่อ ธรรมทั้งหลายที่เป็นฝ่ายแห่งโพธิเหล่านี้ย่อมเจริญ เขาเป็นผู้ไกลกังวลไม่โพธิในกาลทุกเมื่อ เหล่านี้เป็นอานิสงส์เพราะให้ธรรม⁶⁷ เราได้รับฤทธิอันไม่มีที่สิ้นสุด ทำให้แจ้งอยู่ ท่องเที่ยวไปแล้วสู่หลายร้อยเกษตร และครั้นไปแล้ว เราได้ถามปริศนาหลายร้อยโกฏินิยุตกับท่านผู้ประกอบด้วยกรุณา (พระพุทธเจ้า)⁶⁸ ผู้มีชฎานี้ เนรมิตสิ่งเนรมิตจำนวนมาก เผยแผ่วินัยและอรรถในหลายโกฏีเกษตร เป็นผู้ได้เห็นพระพุทธเจ้าที่เนรมิตจำนวนมาก ตั้งสัตว์จำนวนมากไว้ในโพธิอันประเสริฐ⁶⁹ ท่านเหล่านั้นทำเกษตรหลายโกฏีเหมือนทรายในแม่น้ำคงคาให้ไหว และท่านเหล่านั้นชนะแล้ว ย่อมทำพฤษ์อันยอดเยี่ยมให้เบิกบานด้วยรัตนะทั้งหลาย⁷⁰ ท่านเหล่านั้นไปสู่เกษตรหลายโกฏิด้วยฤทธิอันเกิดจากวิบาก ย่อมเห็นท่านผู้เป็นแสงสว่างของโลกทั้งหลายอันเท่าทรายในแม่น้ำคงคา⁷¹ อนึ่ง ย่อมกล่าวคำพรรณนาพระพุทธเจ้าหลายโกฏีเหล่านั้น อย่างเป็นอจินไตย เสียงของชนเหล่านั้นย่อมได้ยินไปในเกษตรทั้งหลายอันเป็นอจินไตย⁷² ชนเหล่านั้นมีเกษตรอันไม่ว่าง บันเทิงทั่วแล้วเนื่องนิศย์ เป็นผู้ไม่เกลือกกลัว เป็นพระพุทธเจ้าในกาลนั้น ชนเหล่านี้เป็นพระโพธิสัตว์ในกาลนั้น ในที่ที่ดำรงอยู่ ทำประโยชน์อันไม่มีประมาณแก่สัตว์ทั้งหลาย⁷³ พวกเขาเสพอธิบาทเนื่อง ๆ ไปสู่เกษตรอันมากอันมีอย่างต่าง ๆ ไม่มีที่สิ้นสุด ฟังธรรมที่พระสุคตผู้ประเสริฐตรัส และเป็นผู้รับเอาธรรมทั้งหมด ดำรงอยู่ในธารณี⁷⁴ เขานั่งที่คงไม่โพธิบันลือสีหนาทอย่างนั้น รู้แจ้งเกษตรหลายโกฏีอันไม่มีประมาณ เป็นอจินไตย⁷⁵ ลำดับนั้น พระสัมพุทธเจ้าทรงเนรมิตพระพุทธเนรมิตไม่มีที่สิ้นสุด เป็นผู้แสดงธรรมย่อมไปสู่เกษตรหลายพันโกฏี⁷⁶

⁶⁵ SR.17.108.27.

⁶⁶ SR.22.145.7.

⁶⁷ SR.28.166.18.

⁶⁸ SR.29.182.9.

⁶⁹ SR.31.193.13.

⁷⁰ SR.32.200.7.

⁷¹ SR.32.203.13.

⁷² SR.32.205.13.

⁷³ SR.32.211.21.

⁷⁴ SR.32.211.29.

⁷⁵ SR.32.213.11.

⁷⁶ SR.32.213.17.

อนึ่ง พระโพธิสัตว์ในเกษตรหลายพันผู้มาในที่นี้ ย่อมเห็นพระผู้เป็นแสงสว่างของโลกผู้กำลังแสดงธรรมอันยอดเยี่ยม⁷⁷ อนึ่ง พระโพธิสัตว์ทั้งหลายมาพร้อมกันในเกษตรอื่น ๆ กล่าวสรรเสริญพระพุทธเจ้าผู้ศากยสิงห์ผู้คงที่⁷⁸ เสียงนั้นที่เปล่งออกย่อมไปในเกษตรหลายโกฏิ ย่อมตั้งสัตว์หลายโกฏิเป็นอจินไตยไว้ในพุทธชญาณ⁷⁹ มาตุคามผู้ได้ฟังการพรรณนาถึงเกษตรอันประเสริฐที่สุด ได้ความเลื่อมใสแห่งใจ ย่อมเป็นบุรุษผู้ประเสริฐ มีความรู้ดี โดยพลัน และย่อมไปสู่เกษตรหลายพันโกฏิด้วยฤทธิ์⁸⁰ ท่านผู้มีศรัทธามาก ได้บอกการบันลือในเกษตรของตน ๆ แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกาทั้งหลาย⁸¹ เกษตรหลายพันเหมือนทรายในแม่น้ำคงคา อันท่านให้สว่างด้วยแสงสว่างเหมือนไฟไหม้กำลังตั้งอยู่ เกษตรของพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีจำนวนเท่าทรายในแม่น้ำคงคา สัตว์ทั้งหลายผู้มีมคติ เกิดขึ้นในเกษตรเหล่านั้น ซึ่งเป็นผู้กล่าวพระสูตรทั้งหลายเนื่องนิศย์ ไคร ๆ ไม่สามารถนับ ทั้งสามารถคิดได้⁸³

ลักษณะของพุทธเกษตร คัมภีร์ได้แสดงถึงความสมบูรณ์เต็มเปี่ยมไปด้วยรัตนะมากมายในพุทธเกษตร ดังข้อความที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า

ท่านมหาวิระทั้งหลาย ย่อมโปรยพระนาคด้วยมหารัตนะทั้งหลาย โปรยด้วยดอกมณฑารพทั้งหลาย เพราะเหตุแห่งโพธิ์ ย่อมประดับเกษตรนี้อันเป็นพุทธเกษตรอันยอดเยี่ยม ปิดด้วยข่ายรัตนะโดยรอบทั้ง 10 ทิศ ผูกธงชัยและยกธงแผ่นผ้าหลายโกฏิ ประดับเกษตรนี้ด้วยเครื่องประดับอันไม่มีที่สิ้นสุด ย่อมสร้างเรือนยอดอันงดงามด้วยรัตนะทั้งหมด ปราสาทและประตูแห่งห้องใหญ่ อันนับไม่ได้ เป็นที่รื่นรมย์ใจ สร้างวิมานพระจันทร์ครึ่งเสี้ยว ช่องระบายลม ทั่วหน้าต่าง ธงชัยและหมอน้ำอันงดงามด้วยรัตนะต่าง ๆ อันเขาอบแล้ว เปลวควันที่สม่ำเสมออันด้วยกลิ่นที่อบถูกต้องแล้ว กลิ่นอันนำรื่นรมย์ใจ ย่อมพัดไปในเกษตรหลายพันโกฏิ อนึ่ง ต้นไม้เหล่านั้นที่ทำด้วยรัตนะ ทรงเนรมิตไว้ในเกษตรนี้ ต้นไม้แก้วมณีอันวิเศษที่สุด นำที่ศนา และเป็นที่รื่นรมย์ใจ เครื่องอาภรณ์และสิ่งทองทั้งหมดห้อยอยู่ที่ต้นไม้เหล่านั้น เหล่านี้เนรมิตไว้ในเกษตรนี้ด้วยอาณุภาพของพระพุทธเจ้า⁸⁴

⁷⁷ SR.32.213.27.

⁷⁸ SR.32.214.25.

⁷⁹ SR.32.215.11.

⁸⁰ SR.32.216.25.

⁸¹ SR.33.222.8.

⁸² SR.33.222.11.

⁸³ SR.36.256.26.

⁸⁴ SR.32.213.29.

เกษตรทั้งหมดได้แผ่ไปด้วยดอกไม้ จันทน์และจันทน์หอม ได้มีวงเข่าจรดไปจนถึงแผ่นดิน แผ่ไป ได้มีพุทธเกษตรที่แผ่ไปด้วยรัตนะทั้งหมด ด้วยดอกไม้ทั้งหมด นาคทั้งหลายไปรยมากุติกะเพื่อบูชาเกษมทัตต์ เกษตรนี้ประดับด้วยขบวนที่สำเร็จด้วยรัตนะทั้งหมด อ้อมด้วยรัตนะและไข่มุก ถ้าพึงมีขุมทรัพย์ไม่มีกำหนดไม่มีประมาณ เต็มด้วยมณีรัตนะ 7 อย่าง เกษตรก็พึงเต็มรอบด้วยรัตนะอันประเสริฐจำนวนมากอย่างนั้นเช่นกัน วัดไม้ได้เหมือนทรายในแม่น้ำคงคา⁸⁵

3. มนุษย์และอมมนุษย์ให้ความยอมรับนับถือเป็นจำนวนมาก คัมภีร์แสดงเนื้อหาว่าตัวคัมภีร์หรือคำสอนของพระพุทธเจ้าได้รับความยอมรับในทุกระดับชั้น ทุกภพภูมิ ทั้งฝ่ายคนดีและฝ่ายคนชั่วซึ่งปรากฏในทำนองการสำนึกตนและกลับใจเป็นคนดีได้เช่นเดียวกัน บางครั้งยังรวมไปถึงสิ่งไม่มีชีวิตเช่น ภูเขา ต้นไม้ ทำความนอบน้อมด้วย ดังปรากฏในคัมภีร์ในที่หลายแห่งว่า

พระผู้มีพระภาคเจ้า อันเทพ นาค ยักษ์ คนธรรพ์ อสูร ครุฑ กิณนร ภูเขาใหญ่ มนุษย์ และอมมนุษย์ สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยกย่อง อ่อนน้อม เป็นผู้ควรกราบไหว้ บูชา นอบน้อม ของบริษัททั้งสิ้น ของชาวโลกพร้อมทั้งเทวโลก⁸⁶

สมาธิราชสูตรนี้เป็นสิ่งที่เทวดาทั้งหลายพึงบูชา พรหมควรกราบไหว้ ท้าวสักกะพึงบรรลुได้ นาคทั้งหลายควรทำการนอบน้อม ยักษ์ทั้งหลายพึงอนุโมทนา กิณนรทั้งหลายพึงสวดดี ภูเขาใหญ่พึงสรรเสริญ พระโพธิสัตว์ทั้งหลายพึงเจริญ บัณฑิตทั้งหลายพึงบรรลुถึง⁸⁷

ข้าศึกทั้งหลายไม่สามารถย่ำยีผู้ทรงจำสมาธิอันสงบนี้ ซึ่งเป็นสมาธิที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงครอบครอง เทวดา นาคทั้งหลาย ดำเนินตามทุกเมื่อ⁸⁸

พระพุทธเจ้ามีภิกษุแสนรูปถ้วนและพระโพธิสัตว์มหาสัตว์จำนวนมาก แวดล้อม ทำพระองค์ไว้เบื้องหน้า และอันเทวดา นาค ยักษ์ คนธรรพ์ อสูร ครุฑ กิณนร ภูเขาใหญ่ มนุษย์และอมมนุษย์แสนมิใช่หนึ่ง บูชา สรรเสริญอยู่ ได้เสด็จเข้าไปทางมหานคราชกฤห์⁸⁹

พรหมชั้น อวิหา อตปปา สุทัสสา สุทัสสี อกนิษฐพรหม เทวดาชั้น อปป์มาณศุภา ชั้นอปริมิตศุภา ชั้นศุกกิมหา พรหมชั้นอัปป์มาณาภา เทวดาชั้นปริตรตาภา

⁸⁵ SR.33.222.13.

⁸⁶ SR.1.1.20.

⁸⁷ SR.1.6.15.

⁸⁸ SR.2.11.17.

⁸⁹ SR.10.54.3.

ชั้นอภัสรา พรหมชั้นปารีสัชชา ชั้นพรหมปุโรหิตา ทั้งเทวดาผู้นับเนื่องในหมู่พรหม (พรหมกายิกา) เทวดาชั้นปรณิมิตวาสวัตติ ชั้นนิมมาณรติ ชั้นคูลิต ชั้นยามา ท้าวสักกะ เทวราชชั้นดาวดึงส์พร้อมนางอัปสรร้อยโกฏิ ท้าวจตุโลกบาลในทิศทั้งสี่ ท้าวเวสสุวรรณ ท้าวธฤตราชภูรี ท้าววิรุฒกั ท้าววิรูปากย์ ราชาแห่งยักษ์ผู้มีกำลังนามว่าไอลวิล แวดล้อม ด้วยยักษ์ 100 คน ยักษ์ผู้มีมือถือกระบโหลกหลายร้อยคน และนางยักษ์ผู้ห่มอย่างดี ราชา แห่งกนิรทั้งหลายพร้อมนางกนิรี 1,000 จากเขาคันธมาถน์ อสูรศัมพระ พละ เวมจิตระ ราหู ทานวกันยา พร้อมบริวาร และหมู่อสูรผู้มีฤทธิ์มากอื่น รากษสร้อยนียุตไม่มีที่สิ้นสุด พญานาคในสระอนวัตปตะ (อโนดาต) พร้อมนางนาคผู้ศึกษาอย่างดียิ่ง บุตรที่อยู่ใน สระอนวัตปตะ 500 พญานาคอปลาละ พญานาคมูจลินท์ พญานาคชื่อว่ากาลิกะ พญานาค ชื่อว่านันทะ อุปันนทะ ตักษกะนาคราช กฤษณะและเคาตมะ พญานาคเอลปิตระ แวดล้อม ด้วยนาคหนึ่งร้อย ราชจักรพรรดิแห่งงูในห้วงน้ำ แวดล้อมด้วยนาคสามพัน โกฏิ ยักษ์ชื่อ กิมปีละในกรุงราชคฤห์ ยักษ์ในราชธานีอลกวัตติ ยักษ์ชื่อว่าชกรรณ สุจิโรมะ อาฏวิกะ และเกษกะ ยักษ์ที่อยู่ในภูเขาร้อยลูกในป่าหิมพานต์ ยักษ์ชื่อว่าอินทรเกตุ วิกฤษะ สุรูปะ วัคกุลละ ปัญจิกะ ศากยะ ประวฤทธะ และจอมยักษ์แม่อื่นหลายพัน ยักษ์ผู้มีอัธยาศัย แตกต่างกันจำนวนมาก เหล่ายักษ์ที่มีสีทองที่อยู่ในน้ำ เทวดาเหล่าใดเหล่าหนึ่งที่อยู่ในป่า ในร้อยนครในชมพูทวีป เทวดาในพระนครทั้งหมด เทวดาในป่าไม่มีที่สิ้นสุด เทวดาที่อยู่ใน สิลลาทั้งหมด เทวดาในแม่น้ำ เทวดาในยอดเขาทั้งหลาย เทวดาในหนอง สระ บึง เทวดา ในห้วงน้ำ หมู่แห่งเทวดา อสูร นาค ยักษ์ ครุฑ งูใหญ่ กนิรี กุมภินท์ และเปรตและปีศาจ เป็นอันมาก ทำการบูชาพระพุทธเจ้าผู้กำลังเสด็จเข้าไปสู่นคร⁹⁰

ไม่เฉพาะแต่มนุษย์และอมมนุษย์ แม้แต่เขาเมรุ สุเมรุ จักรวาล หิมคีรี และ คันธมาถน์ เขาเหล่านั้นน้อมลงแก่พระชินเจ้า ในกาลที่พระชินเจ้าทรงปล่อยแสงสว่างใน พุทธเกษตร⁹¹

อนึ่ง เทวดา นาค คนธรรพ์ ยักษ์ อสูร งูใหญ่ ย่อมสักการะ ทุกเมื่อ และครุฑ กนิร ทั้งหมด และค้ำถาวทั้งหลาย ย่อมทำการบูชาแก่พระองค์⁹²

ผู้รู้เนื้อแท้แห่งธรรมที่ละเอียดด้วยดีย่อมเป็นที่รักที่น่าชอบใจของเทวดามนุษย์ นาค รากษส อสูร งูใหญ่ และกนิร ในกาลทุกเมื่อ⁹³

⁹⁰ SR.10.61.27.

⁹¹ SR.10.66.29.

⁹² SR.11.71.23.

⁹³ SR.11.73.13.

4. การปกป้องรักษาของปวงเทพ การปกป้องรักษานี้เป็นผลจากการบำเพ็ญความดี และส่งเสริมคิดว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ดังปรากฏข้อความในคัมภีร์ว่า

คณะภูต ปิศาจและรากลส และสัตว์ที่มีเนื้อเป็นภักษา ซึ่งทารุณยิ่งนัก คอยป้องกันไม่ให้ภัยเกิดขึ้นแก่พระ โพรหัสส์ตัวผู้รู้เนื้อแท้แห่งธรรมอันละเอียดด้วยดี⁹⁴

นาค ยักษ์ ซึ่งอยู่ในป่าครั้นได้รู้ว่าพระราชามีความคิดและความทารุณอย่างกล้าแข็ง (จะไปฆ่าภิกษุ) ในกาลนั้นได้ทำฝนอิฐให้ตกไปในป่านั้น ฆ่าพระราชาร่วมด้วยเสนานั้น⁹⁵

5. การกล่าวถึงสิ่งจำนวนมาก ๆ เพื่อให้เกิดภาพพจน์ที่ดูยิ่งใหญ่อลังการ ซึ่งจำนวนที่แสดงนั้นอาจจะไม่มีจริงตามที่กล่าวเมื่อเทียบกับระยะพื้นที่หรือสภาพความเป็นจริง แต่ผู้แต่งมุ่งเน้นไปที่ว่ามีจำนวนมาก ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ในสมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ กรุงราชคฤห์ พร้อมกับภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ พร้อมกับภิกษุ 100,000,000 ถ้วนและพระ โพรหัสส์ตัว 800,000 ท่าน ๆ⁹⁶

ทราบอีกว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสมาธิในเทศอันเป็นปริยายแห่งธรรมทั้งหมดนี้ การได้รับภยานติในธรรมทั้งหลายอันยังไม่เกิดขึ้น ได้มีแก่หมู่สัตว์อันประกอบด้วยเทวดาและมนุษย์ 800,000 ผู้ได้ทำกรรมมาในกาลก่อน ๆ และความได้รับอนุโลมภยานติ ได้มีแก่เทวดาและมนุษย์ 960,000 ๆ ความได้รับภยานติอันเหมาะแก่เสียง (โฆษานุกุชยานติ) ได้มีแก่เทวดาและมนุษย์ 930,000 ๆ จิตของภิกษุ 100,000 รูปถ้วนทั้งหมดหลุดพ้น จากความยึดมั่นถือมั่น ๆ อนึ่ง ความปราศจากกิเลสเครื่องข้อม ความที่มลทินไปปราศ ธรรมจักขุในธรรมทั้งหลายเป็นสิ่งหมดจด ได้มีแก่หมู่สัตว์ประกอบด้วยเทวดาและมนุษย์ 6,000,000 ๆ จิตของภิกษุ 80,000 ทั้งหมดหลุดพ้น เพราะความไม่ยึดมั่นถือมั่น ๆ อนึ่ง อุบาสก 500 คน ได้บรรลุอนาคามีผล ๆ อนึ่ง อุบาสิกา 6,000 คน ได้บรรลุสุกทาคามิผล ๆ⁹⁷

เราระลึกได้ถึงพระทศพล 600,000,000 องค์ ผู้ซึ่งประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏในภพอันมีในก่อน ผู้ซึ่งแสดงสมาธิอันสงบประเสริฐนี้ แก่เราผู้ประพฤติโพธิจรรยาในกาลก่อน ๆ (1)

⁹⁴ SR.11.74.11.

⁹⁵ SR.21.141.3.

⁹⁶ SR. 1.1.1.

⁹⁷ SR. 1.7.8.

เราได้สอบถามพระโลกนาถ ผู้เป็นองค์สุดท้ายแห่งพระทศพลเหล่านั้น ผู้กระทำ
แสงสว่าง มีพระนามว่าสาเลนทรราช ฯ (2)

อนึ่ง เราได้เป็นกษัตริย์ เป็นผู้ประเสริฐที่สุดแห่งพระราชเจ้าแผ่นดิน และ
เราได้มีพระโอรสไม่น้อยกว่า 500 องค์ ฯ (3)

เราให้สร้างวิหาร 10,000,000 หลังแด่พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น บางหลังสร้างด้วย
ไม้จันทร์ซึ่งพิเศษที่สุด บางหลังสร้างด้วยแก้วมณี ฯ (4)

เราได้เป็นที่รักและที่ชบใจของชนหมู่มาก เป็นพระราชานามว่าภิชเมตตระ ได้
ให้ทำการบูชาอย่างพิเศษที่สุดแก่พระพุทธเจ้าตลอดเวลา 180,000,000,000 ปี ฯ (5)

พระชินเจ้าพระองค์นั้น ผู้ยอดเยี่ยมที่สุดแห่งสัตว์สองเท้า ผู้ทรงพระนามว่า
สาเลนทรราช เป็นผู้นำอย่างพิเศษ เป็นผู้ที่ใครๆ ไม่นินทา ในเวลานั้นได้มีพระชนมายุ
760,000,000,000 ปี ฯ (6)

ในเวลานั้น พระองค์ผู้ยอดเยี่ยมที่สุดแห่งนระ ได้มีหมู่แห่งศรราว 800,000,000
ผู้ได้วิชา 3 อภิญญา 6 ชนะอินทรีแล้ว มีอาสวะสิ้นแล้ว ดำรงไว้ซึ่งร่างกายอันมี
ในชาติสุดท้าย ฯ (7)⁹⁸

6. การยกย่องมหายานว่าเหนือกว่ายานอื่น ๆ สนับสนุนความเชื่อเรื่องตรียาน ตามที่
มหายานแบ่งยานเป็น 3 ประเภท คือ

1. **ศราวกยาน (ศรวกยาน)** ยานของพระสาวกผู้บำเพ็ญเพียรเพื่อบรรลุมรรคผลด้วย
การรู้แจ้งอริยสัจ 4 ไม่หวังพุทธภูมิ หวังเพียงอรหัตภูมิเพื่อข้ามพ้นวัฏสงสารเท่านั้น

2. **ปรัคคเยกยาน (ปรคคเยกยาน)** ยานของปัจเจกบุคคลผู้บำเพ็ญสมณธรรมมายาวนาน
จนรู้แจ้งเห็นจริงในธรรมนั้นด้วยตนเอง แต่ไม่สามารถจะสั่งสอนสัตว์อื่น ๆ ให้รู้แจ้งตามได้

3. **โพธิสัตว์ยาน (โพธิศตฺวยาน)** ยานของพระโพธิสัตว์ผู้มีใจโอบอ้อมอารีต่อสัตว์
อื่น ตั้งจิตบำเพ็ญเพียรบารมี ไม่หวังเพียงอรหัตภูมิเท่านั้น แต่มุ่งหวังจะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้น
จากวัฏสงสาร จึงมุ่งพุทธภูมิ⁹⁹

การกล่าวยกย่องนิกายมหายานดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ของคณาจารย์ฝ่าย
มหายานหลายท่าน แม้นาคารชุนก็ได้กล่าวไว้ในทวาทศนิกายศาสตร์ว่า มหายนเป็นยานอัน
ประเสริฐกว่ายานทั้ง 2 (คือ ศาวกยาน และปัจเจกยาน) เหตุนี้จึงชื่อว่ามหายาน พระพุทธเจ้า
ทั้งหลายทรงอาศัยยานนี้ และยานนี้เองจะนำเราเข้าถึงพระพุทธองค์ มหาบุรุษทั้งหลายมีพระพุทธเจ้า

⁹⁸ SR. 2.8.3.

⁹⁹ ประยงค์ แสนวนุราณ, พระพุทธศาสนามหายน, 30.

เป็นต้นทรงอาศัยยานนี้แล้วเข้าถึงธรรมอันสูงสุด เพราะฉะนั้นยานนี้จึงชื่อว่ามหายาน (ยานของมหาบุรุษมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น)¹⁰⁰

ในวรรณคดีบาลีมีการกล่าวถึงทั้งพระศราวก พระปรัตเยกพุทธเจ้า และพระพุทธเจ้า เช่นเดียวกัน แต่ไม่ปรากฏการกล่าวกระตุ้นเพื่อให้เกิดความอยากเป็นพระพุทธเจ้าดังเช่นที่ปรากฏในวรรณคดีสันสกฤต ในสมาธิราชสูตรนี้มีข้อความหลายแห่งที่ยืนยันความแตกต่างกันระหว่างยานทั้ง 3 พร้อมทั้งมีการยกย่องโพธิสัตว์ยานและลดความสำคัญของศราวกยานและปรัตเยกยานให้ด้อยลง ซึ่งมีข้อความที่กล่าวยกย่องมหายานโดยตรงหลายแห่ง เช่น

สมาธินี้ไม่ใช่ภูมิสำหรับพระศราวกและปรัตเยกพุทธเจ้าทั้งหมด ฯ¹⁰¹

ลำดับนั้น เธอทั้งหลายครั้งได้รับภูมิอันสงบนี้ ซึ่งมีใช้ภูมิของพระศราวก จักเป็นผู้ประจักษ์ต่อธรรมของพระสุคต จักได้รับพุทธคุณทั้งหลายอันเป็นอินทรีย์ (4)¹⁰²

ข้อความเช่นนี้มีปรากฏหลายแห่งเพื่อมุ่งแสดงว่าจริยานี้เป็นของพระโพธิสัตว์ผู้รู้แจ้ง ไม่ใช่ภูมิของชนอื่น ไม่ว่าจะเป็นพระปรัตเยกพุทธเจ้าและพระศราวกทั้งหลาย¹⁰³ สมาธินี้เป็นโคจรของพระพุทธเจ้าทั้งหมด ไม่ใช่ภูมิของพระศราวกและพระปรัตเยกพุทธเจ้าทั้งหมด จะกล่าวอะไรถึงพวกอัญญเดียริ¹⁰⁴ อานุศาสนีนั้นคนพาลผู้ไม่รู้คัคค่านแล้ว ไม่ใช่ภูมิของศราวกผู้ปลุกชน เป็นสิ่งที่พระโพธิสัตว์ทั้งหลายกำหนดแล้วในกาลทุกเมื่อ¹⁰⁵ พระโพธิสัตว์ย่อมไม่ยินดีภูมิของศราวกและปรัตเยกพุทธเจ้า และย่อมก้าวลงสู่ชยาน สมาธิ และสมาบัติของพระพุทธเจ้า¹⁰⁶ พระโพธิสัตว์ย่อมได้มหากรุณาในสำนักของสัตว์ทั้งปวง ไม่ยินดีชยานของศราวกและปรัตเยกพุทธเจ้าในกาลไหน ๆ¹⁰⁷ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ดำรงมั่นด้วยคุณธรรมเหล่านี้ย่อมได้รับพุทธธรรมทั้งหมด ซึ่งไม่ใช่ภูมิของ

¹⁰⁰ วคิน อินทสระ, สารคดีแห่งพุทธปรัชญามหาชน (กรุงเทพฯ: เจริญกิจ, 2532), 1.

¹⁰¹ SR. 1.6.28. ภูมิ: สรวุศราวกปรัตเยกพุทธชานาม |

¹⁰² SR. 4.20.1. ตโต ลกิตวา อิม สานุตถุมิ
ชชชยามภูมิ: ปุถุ สุราวกานาม |
ปรตชกษภูตา สุกตชช ชรัม
ปรตลปัสชตา พุทธคุณานจินตชาน | (4)

¹⁰³ SR. 6.33.21.

¹⁰⁴ SR. 10.54.7.

¹⁰⁵ SR.17.118.17.

¹⁰⁶ SR.28.164.4.

¹⁰⁷ SR.28.164.15.

พระศราวกและพระปริตเขกพุทธเจ้าทั้งหมด จะกล่าวอะไรถึงนักโต้แย้งฝ่ายอื่นทั้งหมด¹⁰⁸ เธอทั้งหลายอย่าศึกษาศราวกภูมิเลย และอย่ายินดีในจริยานั้น อย่าปล่อยจิตให้ว่างในพุทธคุณทั้งหลาย เธอทั้งหลายจักเป็นพระพุทธเจ้าโดยพลัน¹⁰⁹ ความรู้ความถนัดขึ้นซึ่งวาสนาและอนุสนธิเป็นไฉน ? คือ ความรังเกียจความประพฤติกองคนพาลในก่อน และความไม่ปรารถนาภูมิของพระศราวกและพระปริตเขกพุทธเจ้า¹¹⁰

จากตัวอย่างในเบื้องต้นนั้นย่อมเป็นการยืนยันถึงการเสนอแนวคิดวานิกายของตนดีกว่านิกายอื่น ๆ ซึ่งเป็นธรรมชาติของการเผยแผ่ความคิดใหม่ ๆ ที่ต้องพยายามชี้ชวนหรือกระตุ้นให้คนอื่นเห็นถึงความดีจึงจะเกิดความต้องการยอมรับในสิ่งใหม่ ๆ นั้น เช่นเดียวกับนิกายมหายานที่เกิดขึ้น ภายหลังมหายานก็จะมีกรยกย่องนิกายของตนว่าดีกว่านิกายอื่น ๆ โดยเสนอแนวทางเพื่อเข้าถึงพุทธภาวะที่ง่ายกว่านิกายมหายาน ซึ่งบางครั้งก็ดูเหมือนเป็นความย่อหย่อนในเรื่องของการปฏิบัติได้เช่นเดียวกัน¹¹¹

ลักษณะรวมทั้ง 6 ประการนี้เป็นลักษณะที่พบได้ทั่วไปในคัมภีร์ฝ่ายมหายาน ลักษณะบางประการเช่นการยอมรับนับถือและได้รับความปกป้องรักษาจากมนุษย์และอมมนุษย์มีปรากฏในคัมภีร์ฝ่ายเถรวาทบ้างเช่นกัน แต่คัมภีร์ฝ่ายมหายานนั้นมุ่งกล่าวให้เห็นหนักแน่นชัดเจนจากจำนวนที่มีมากมายแสดงถึงการปกป้องรักษาที่มากมายตามลักษณะของชนหมู่มากอันเป็นแนวทางของมหายานนั่นเอง

หลักการสอน

ในหัวข้อนี้ผู้ศึกษาจะกล่าวถึงหลักการหรือรูปแบบการสอนที่ปรากฏในคัมภีร์ ซึ่งนำเสนอหลักการสอนไว้ 3 ประการ คือ

1. หลักปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ หรือหลักความงาม 3 ประการ
2. หลักการสอนที่ดีหรือเทศนาวิธี 4 ประการ
3. หลักการสอนที่ให้ผลสัมฤทธิ์จากน้อยที่สุดไปมากที่สุด

¹⁰⁸ SR.28.171.14.

¹⁰⁹ SR.37.276.29.

¹¹⁰ SR. 39.297.7.

¹¹¹ ประยงค์ แสนบุราณ, พระพุทธศาสนามหายาน, 82.

1. หลักปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ หรือหลักความงาม 3 ประการ เป็นการสอนและวัดผลที่สมบูรณ์ในตัวเอง คัมภีร์ในพระพุทธศาสนามีรูปแบบอันเป็นความดีเด่นของการสอนหลักธรรมตามหลักการของพระพุทธเจ้า ซึ่งสมาชิกราชทูตเองได้ดำเนินตามหลักการนั้นด้วย ดังปรากฏมีการนำเสนอหลักการไว้ในปริวรรตที่ 1 ซึ่งเป็นปริวรรตแสดงถึงความเป็นมาของเรื่อง ได้แสดงหลักการของการแสดงธรรมมีองค์ประกอบ 3 ประการคือ การแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ทราบว่า ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงถูกแวดล้อมและดำรงอยู่ต่อหน้าบริษัทหลายแสนคน ได้ทรงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ฯ พระองค์ได้ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะบริบูรณ์บริสุทธิสะอาดสิ้นเชิง ฯ¹¹²

คำว่า ความงามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด มีการให้ความหมายเป็นหลายนัย ดังที่อรรถกถาสามัญญผลสูตร พระอรรถกถาจารย์ให้ความหมายไว้ดังนี้

พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นทรงอาศัยความเป็นผู้กรุณาในสัตว์ทั้งหลาย แม้ทรงละซึ่งความสุขเกิดแต่วิเวกแสดงธรรม และเมื่อทรงแสดงธรรมนั้น น้อยก็ตาม มากก็ตาม ทรงแสดงชนิดมีความงามในเบื้องต้นเป็นต้นทั้งนั้น ฯ อธิบายว่า แม้ในเบื้องต้น ทรงแสดงทำให้งาม ไพเราะ ไม่มีโทษเลย แม้ในท่ามกลาง แม้ในที่สุด ก็ทรงแสดงทำให้งาม ไพเราะ ไม่มีโทษเลย ฯ

ในข้อที่กล่าวมาแล้วนั้น เทศนามีเบื้องต้นท่ามกลางและที่สุด ฯ ศาสนาก็มีเบื้องต้นท่ามกลางและที่สุด ฯ จะกล่าวเทศนาก่อน ในคาถาแม้มี 4 บาท บาทแรกชื่อว่าเป็นเบื้องต้น ฯ สองบาทต่อจากนั้นชื่อว่าเป็นท่ามกลาง ฯ บาทเดียวในตอนท้ายชื่อว่าเป็นที่สุด ฯ พระสูตรที่มีอนุสนธิเดียว มีนิทานเป็นเบื้องต้น มีคำว่า อิทมโวจ เป็นที่สุด ฯ คำระหว่างเบื้องต้นและที่สุดทั้ง 2 เป็นท่ามกลาง ฯ พระสูตรที่มีอนุสนธิมาก มีอนุสนธิแรกเป็นเบื้องต้น มีอนุสนธิในตอนท้ายเป็นที่สุด ฯ อนุสนธิหนึ่ง หรือสอง หรือมากในท่ามกลาง เป็นท่ามกลางทั้งนั้น ฯ

สำหรับศาสนา มีศีลสมาธิและวิปัสสนาชื่อว่าเป็นเบื้องต้น ฯ สมจริงดังที่ตรัสไว้ว่า ก็อะไรเป็นเบื้องต้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย? ศีลที่บริสุทธิ์ดีและทักขิที่ตรงเป็นเบื้องต้น ฯ ก็อริยมรรคที่ตรัสไว้ อย่างนี้ว่า คุณก่อนิกขุทั้งหลาย มัชฌิมาปฏิบัติทาที่ตถาคตตรัสรู้ด้วยปัญญาอันยิ่งแล้วมีอยู่ดังนี้ ชื่อว่าเป็นท่ามกลาง ฯ ผลและนิพพานชื่อว่าเป็นที่สุด ฯ จริงอยู่

¹¹² SR. 1.2.1.

ผลท่านกล่าวว่าเป็นที่สุด ในประโยคนี้ว่า แน่เพราะหมัน เพราะเหตุนี้แหละ ท่านจะ
ประพาศพรหมจรรย์ นั้นเป็นสาระ นั้นเป็นที่สุด ดังนี้ ฯ นิพพานกล่าวว่าเป็นที่สุด ใน
ประโยคนี้ว่า คุณก่อนท่านวิสาขะ บุคคลอยู่จบพรหมจรรย์ซึ่งหยั่งลงสู่นิพพาน มีนิพพานเป็นที่
ไปในเบื้องหน้า มีนิพพานเป็นที่สุด ฯ¹¹³

วิสุทธิมรรค ซึ่งเป็นปกรณ์พิเศษได้อธิบายความหมายของความงามทั้ง 3 ประการไว้ใน
รูปแบบเดียวกัน ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า

ก็แหละในบท สวากขาโต นี้ แม้ปริยัติธรรมก็ถึงอันสงเคราะห์เอาด้วยในบท
อื่น ๆ นอกนี้สงเคราะห์เอาเฉพาะโลกุตตรธรรม ในธรรม 2 ประเภทนั้น ปริยัติธรรม
ประการแรก ชื่อว่า อันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว เพราะมีความงามในเบื้องต้น ท่ามกลาง
และที่สุด และเพราะประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถะพร้อมทั้งพยัญชนะบริสุทธิ
บริบูรณ์สิ้นเชิง จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงพระพุทธรูปอันใดแม้เพียงพระคาถาอัน
เดียว พระพุทธรูปนั้น ชื่อว่ามีความงามในเบื้องต้นด้วยบาทต้น ชื่อว่ามีความงามใน
ท่ามกลางด้วยบาทที่ 2 และที่ 3 ชื่อว่ามีความงามในที่สุดด้วยบาทหลัง เพราะธรรมมีความ
งามรอบตัว พระสูตรมีอนุสนธิอันเดียว มีความงามในเบื้องต้นด้วยคำนิทาน มีความงามใน
ที่สุดด้วยคำนิคมน์ มีความงามในท่ามกลางด้วยคำที่เหลือ พระสูตรที่มีอนุสนธิมากหลาย มี
ความงามในเบื้องต้นด้วยอนุสนธิแรก มีความงามในที่สุดด้วยอนุสนธิหลัง มีความงามใน
ท่ามกลางด้วยอนุสนธิที่เหลือ อีกประการหนึ่ง พระสูตรที่มีอนุสนธิมากหลายนั้น ชื่อว่ามี
ความงามในเบื้องต้น เพราะมีทั้งคำนิทาน มีทั้งคำอุบัติเหตุ ชื่อว่ามีความงามในท่ามกลาง
เพราะมีเนื้อความไม่วิปริตผิดเพี้ยนไป และเพราะประกอบด้วยเหตุและอุทาหรณ์โดยสมควร
แก่เวไนยนิกรทั้งหลาย และชื่อว่ามีความงามในที่สุด เพราะคำนิคมน์อันนี้ให้เกิดความได้
ศรัทธาแก่ผู้ฟังทั้งหลาย

ศาสนธรรมแม่ทั้งสิ้น มีความงามในเบื้องต้นด้วยศีลอันเป็นเหตุของตน มีความ
งามในท่ามกลางด้วยสมณะ วิปัสสนา มรรค และผลทั้งหลาย มีความงามในที่สุดด้วยนิพพาน
อีกประการหนึ่ง ศาสนธรรมทั้งสิ้น มีความงามในเบื้องต้นด้วยศีลและสมาธิ มีความงามใน
ท่ามกลางด้วยวิปัสสนาและมรรค 4 มีความงามในที่สุดด้วยผล 4 และนิพพาน อีกประการ
หนึ่ง ศาสนธรรมทั้งสิ้น ชื่อว่ามีความงามในเบื้องต้นเพราะพระพุทธรูปเจ้าเป็นผู้รู้ดี ชื่อว่ามี
ความงามในท่ามกลางเพราะพระธรรมเป็นธรรมดี ชื่อว่ามีความงามในที่สุดเพราะพระสงฆ์
เป็นผู้ปฏิบัติดี อีกประการหนึ่ง ศาสนธรรมทั้งสิ้น ชื่อว่ามีความงามในเบื้องต้น ด้วย
อภิมโหฬารที่สาธุชนฟังศาสนธรรมนั้นแล้วปฏิบัติเพื่อประโยชน์ด้วยประการนั้นจะพึงบรรลุ

¹¹³ ที.ส.อ. 190/159.

ได้ เชื่อว่ามีความงามในท่ามกลางด้วยปัจเจกโพธิ์ เชื่อว่ามีความงามในที่สุดด้วยสาวกโพธิ์ ก็
 แผลง ศาสนธรรมนั้น ขณะพึงย้อมนำความงามมาแม้ด้วยการพืงนั้นเทียว โดยการข่มเสียซึ่ง
 นีวรณ์ เพราะฉะนั้น จึงเชื่อว่ามีงามในเบื้องต้น ขณะปฏิบัติก็นำความงามมาแม้ด้วยข้อ
 ปฏิบัติ โดยนำมาซึ่งความสุขอันเกิดแต่สมณะและวิปัสสนา เพราะฉะนั้น จึงเชื่อว่ามีงาม
 ในท่ามกลางและขณะปฏิบัติแล้ว ด้วยประการนั้น เมื่อผลแห่งปฏิบัติสำเร็จแล้ว ย่อมนำความ
 งามมาแม้ด้วยผลแห่งการปฏิบัติ โดยนำมาซึ่งความเป็นผู้คงเส้นคงวา เพราะฉะนั้นจึงเชื่อว่ามี
 ความงามในที่สุด พระธรรม เชื่อว่าอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว เพราะมีความงามใน
 เบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุด ดังพรรณนามาด้วยประการดังนี้¹¹⁴

เมื่อพิจารณาจากคำอธิบายของพระอรรถกถาจารย์ว่าด้วยความงามในเบื้องต้น
 ท่ามกลาง และที่สุด กับรูปแบบของสมาธิราชสูตร พบว่ามี การแต่งตามหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

ในภาพรวมของสมาธิราชสูตร ความงามในเบื้องต้นท่านแสดงต้นเหตุหรือที่มาของ
 เรื่อง ได้แก่ปริวรรตที่ 1 เชื่อว่า นิทานปริวรรต เป็นบทที่ว่าด้วยที่มาของสมาธิราชสูตร คือการ
 ประชุมกันฟังธรรมที่เขาคิชฌกูฏ และการขออนุญาตถามปัญหาของจันทรประกายอันเป็นที่มาของ
 พระสูตร ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า

เอวํ มया ศุครตมฺ | เอกสุมิณฺ สมนฺย ภควานฺ ราชคฺฤเห วิหริติ สุมฺ กุณฺธุภู
 ปรุวเต มหตา ภิกฺขุสํเณน สารุํ ปริปุรฺเณน ภิกฺขุณฺยิตฺตสทฺสเรณ อตีตฺยา จ โพธิสฺตฺตวนิ
 ยูไตः สารุณฺ |... เตน ขลฺ ปุณः สมนฺย เตน สมนฺยเนว ปฺรยตฺสันิปาเต จนฺตฺรปรฺโก นาม
 กุมารภูตः สนิปติโตภูตฺ สนิยณฺเณ ปุรฺวชินฺกฺฤตฺตภาโรวโรปิตฺกฺศมฺโมโล ชาติสุมโร ลพฺทปร
 ติภาโน มหายนสํปฺรสุติโต มหากรฺณาภิกฺขุตः | อถ ขลฺ จนฺตฺรปรฺกः कुमारภูตฺ อุตฺถายาสนา
 เทกํสมฺมตฺตราสฺงคํ ปฺราวุถฺตยฺ ทกฺขิณฺ ชานฺมณฺทลํ ปฺลถฺวิยํ ปฺรติยฺฐาปฺย เยน ภควํสา-
 เตนานฺยชฺลี ปฺรณมฺย ภควนฺตเมตทโวจตุ ปฺลถฺเจมฺมहि ภควนฺตํ ตถาคตฺมรฺหนตฺ สมนฺยกฺสํพุทฺธ
 กํจิเทว ปฺรเทศมฺ, สเจนฺเม ภควานวกาศํ กุรฺยตฺ ปุณฺญปฺรศฺนวยากรณาย | เอวมฺกเต
 ภควานฺ จนฺตฺรปรฺกํ कुमारภูตมามนฺตฺรยเต สุมฺ ปฺลถฺจฺจ ตฺวํ कुमारภูตฺ ตถาคตฺมรฺหนตฺ
 สมนฺยกฺสํพุทฺธํ ยทฺ ยเทว กางฺกษฺสิ |¹¹⁵

¹¹⁴ วิสุทฺธิ. 1/ 455.

¹¹⁵ SR. 1.1.1.

ความงามในที่สุดท่านแสดงด้วยผลที่ได้รับจากการแสดงธรรมในครั้งนี้ ได้แก่ปริวรรตที่ 40 ชื่อ ปริณฑนาปริวรรต เป็นบทสรุปจบและแสดงผลที่เกิดขึ้นจากการแสดงสมาธิราชสูตร ดังปรากฏข้อความสรุปจบ เริ่มต้นด้วยคำว่า อิทมโวจตุ คังนี้ว่า

อิทมโวจตุ ภควาน | อาตตมนาสุจนทุปรภ: กุมารภูต आयुष्मासुजानนุท:
 तासुजत्सुर: प्रुथो ฤกษุภิกษุณฺยุปาสโกปาสิกา: อนเนเก จ สุทฺธาवासกายิกา เทวปุตฺตรา:
 สเทวมานุษาสุรคฺขรฺวสุจ โลก ฤควโต ภาษิตมภฺยนนุทฺตุนิติ¹¹⁶

ความงามในท่ามกลางท่านแสดงด้วยปริวรรตอื่น ๆ เป็นบทที่แสดงเนื้อหาทั้งส่วนที่เป็นเนื้อหาหลักและเรื่องเล่าประกอบ ดังที่ได้ยกแสดงในบทที่ 2 ว่าด้วยการแปลสมาธิราชแล้วนั้น

อนึ่ง ในการตีความหมายของความงามในเบื้องต้น ความงามในท่ามกลาง และความงามในที่สุดนในสมาธิราชสูตร ผู้ศึกษาพบว่าสมาธิราชสูตรมีความชัดเจนในส่วนของรูปแบบการนำเสนอ โดยผู้แต่งมีการแบ่งองค์ประกอบของเนื้อหาในแต่ละปริวรรตเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. ความงามในเบื้องต้นท่านแสดงด้วยปริยัติ ได้แก่ ทฤษฎีหรือส่วนที่เป็นหลักการ
2. ความงามในท่ามกลางท่านแสดงด้วยปฏิบัติ ได้แก่ วิธีการ ซึ่งคัมภีร์ได้แนะนำวิธีปฏิบัติประกอบหลักการที่แสดงไว้ในส่วนเบื้องต้น
3. ความงามในที่สุดท่านแสดงด้วยปฏิเวธ ได้แก่ ผลที่จะได้รับการปฏิบัติ เป็นการยืนยันหลักการหรือทฤษฎีที่นำเสนอในส่วนเบื้องต้น บางครั้งข้อความในส่วนนี้เป็นข้อความสั้นๆ สรุปยืนยันการปฏิบัติว่าถูกต้องซึ่งจะทำให้ได้รับผลของการปฏิบัติตามหลักการที่ได้กล่าวไว้ในเบื้องต้น

ในการวัดผลสัมฤทธิ์ของการสอนนั้น วัดจากความสำเร็จที่นำไปสู่ขั้นต่อไปได้ กล่าวคือ ความสำเร็จของปริยัติวัดได้จากการปฏิบัติได้ถูกต้อง และความสำเร็จของปฏิบัติวัดได้จากผลที่เกิดขึ้นว่าเกิดผลตามหลักการที่วางไว้หรือไม่ ดังที่สมาธิราชสูตรได้กล่าวหลักการนี้ไว้ในคำสอนแต่ละหัวข้อ เพื่อให้เห็น โครงสร้างอย่างชัดเจนและเข้าใจลำดับของคำสอนที่สมาธิราชสูตรต้องการนำเสนอ ผู้ศึกษาจะได้กล่าวองค์ประกอบทั้ง 3 ส่วน ที่ปรากฏในสมาธิราชสูตร จำนวนทั้งหมด 55 คำสอน เรียงตามลำดับปริวรรต และบางปริวรรตอาจมีการนำเสนอมวลคำสอนหลายข้อซึ่งผู้ศึกษาจะได้กล่าวตามลำดับคำสอนที่ปรากฏไว้ในลำดับปริวรรตนั้น ๆ ด้วย ดังต่อไปนี้

¹¹⁶ SR. 40.304.1.

1. คำสอนที่ 1 ปรากฏในปรีววรรคที่ 1 ดังนี้

ปรียัติหรือหลักการ บุคคลประพาศิเอกกรรม คือ วางใจเป็นกลาง (สมจิตต) มีใจมุ่งประโยชน์ มีใจไม่มุ่งร้าย ต่อสรรพสัตว์ ย่อมได้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณโดยพลัน คือโดยไม่ยาก ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตตร กุมาร สรวสตุตเวมุ สมจิตโต โภชิตตตุโว มหาสตุตโว หิตจิตโต'ปรีติ-
หิตจิตโต'วิสมจิตต อิมิ สรวรรณสุวภาวสมตาวิปญจิติ นาม สมานี ปรีติสเกเต¹¹⁷

ปฏิบัติหรือวิธีการ บุคคลจะต้องปฏิบัติดังนี้คือ สำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวมใจ ทำกรรมให้หมดจด ก้าวล่วงเครื่องเหนี่ยวรั้ง มีความกำหนดรู้สัจจันท์ ปรับธาตุให้เสมอกัน ถอนออกจากอายตนะ ละค้นหา ทำความเข้าใจการไม่เกิด แสดงเหตุได้ เข้าใจว่ากรรมที่ทำไม่ไร้ผล เข้าใจธรรมเจริญมรรค ระลึกถึงพระตถาคตอย่างเสมอ มีความรู้ที่กล้าแข็ง รักษาสัตย์ ฐัธรรม เป็นต้น ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า

กตมสจ ส กุมาร สรวรรณสุวภาวสมตาวิปญจิติ นาม สมานี: ? ยุต กายสัวร: |
วากุสัวร: | มน:สัวร: | กรุมปรีสุทุธิ: | อาลมพนสมตกรรม: | สุกนฐปรีชญา | ธาตุสมตฯ เปฯ
วิวรตาทุขรณานา ทูรวิชญเยย โงเมณ | อาชญาต วิชโย: | ชญาต สรวโต: | ปรีติวิทุมลเปจโย: |
อุทกฤหิตมารพฐวิโรโย: | ธฤต สมฤตมทุกิ: | กุชโย ทู:ชสย | อนุดปาท: สรวรรณนาม |
เอกนยนิรุเทศ: สรวภาวคตูปปตคยตนาณาม¹¹⁸

ปรีเวรหรือผลที่ได้ ผู้ปฏิบัติตามหลักการนี้ย่อมได้สมาธิชื่อว่าสรวรรณสุวภาวสมตาวิปญจิตะ ซึ่งสมาธินี้เป็นเหตุให้ได้รับสัมชัสมโพธิชญาณ ดังที่ปรากฏเป็นข้อสรุปยืนยันการปฏิบัติที่ถูกต้องไว้ในคัมภีร์ว่า

อัย ส กุมาร อุชยเต สรวรรณสุวภาวสมตาวิปญจิติ นาม สมานี: ¹¹⁹

2. คำสอนที่ 2 ปรากฏในปรีววรรคที่ 2 ดังนี้

ปรียัติหรือหลักการ การบูชาพระพุทธรเจ้าเป็นเหตุให้ได้ฟังธรรม โดยเฉพาะสมาธิราช-
สูตรซึ่งสอนวิธีการปฏิบัติเพื่อบรรลุสัมชัสมโพธิชญาณ ผู้ต้องการได้พบพระพุทธรเจ้าและฟังธรรม

¹¹⁷ SR. 1.4.17.

¹¹⁸ SR. 1.4.18.

¹¹⁹ SR. 1.7.7.

จึงต้องหมั่นทำการบูชาพระพุทธเจ้า ทฤษฏีนี้ปรากฏจากการที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่าง ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

พหูปรการา มยิ ตสฺย ปุชา
 กฤตา ชินสฺย ทวิปโทตตมสฺย |
 อรุถาย โลกสฺย สเทวกสฺย
 อิมิ สมาริ ปฺรติกาจฺดา สทา | (8)¹²⁰

ปฏิบัติหรือวิธีการ พระพุทธเจ้าทรงยกเรื่องราวของพระองค์เป็นตัวอย่างในการบูชาพระพุทธเจ้าซึ่งประกอบด้วยการสร้างวิหาร ทำการบูชาพระพุทธเจ้า แสวงหาความเข้าใจในสมาธิ สละทรัพย์สมบัติทุกอย่างรวมทั้งบุตรภริยา เพราะการบูชาทำให้ได้มีโอกาสฟังธรรมซึ่งสอนให้ปฏิบัติดังนี้ ไม่ติดในรส ไม่โลภ ไม่คลุกคลีตระกูล ไม่ริษยา อยู่ด้วยเมตตา ไม่โกรธ ไม่ต้องการลาภ และสักการะ เลี้ยงชีวิตอย่างสุจริต ไม่มีความกังวล มีศีลบริสุทธิ์ ผู้กล้าหาญ ปราศจากความเพียร ไม่น่ายกยูล มีใจน้อมไปเพื่อการอยู่ป่าบำเพ็ญวัตรธรรม อยู่ในในราตมยักษานติ ฝึกจิตดี ไม่หยิ่ง ทรนง หมั่นเพียร ยินดีในการสละ ไม่โกรธ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า

หฺสฺตา ตีรา ภารย ตโถว ปุตรา
 รตนํ ปฺรภูตํ ตถ ขาทฺยโกชฺยม |
 น กิจิ ทฺรวุญฺ มิ น ดฺยกฺตปฺรารม
 อิมิ สมาริ ปฺรติกาจฺกษฺตา วรม | (11)¹²¹

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ได้รับผลมากมายพรรณนาไม่ถ้วน เช่น เป็นที่รักของมนุษย์และอมมนุษย์ทั้งหลาย เข้าสีกทำลายไม่ได้ เป็นผู้ที่พระพุทธเจ้าทรงปกปักรักษา มีปฏิภาณไม่สิ้นสุด จำพระสูตรได้ไม่สิ้นสุด ไม่หลงลืม ในอนาคตจะได้พบพระพุทธเจ้าพระนามว่าอมิตาภะและได้เห็นสุขาวดีพุทธเกษตร ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ฐฺตานุ สมาราย คุณฺาสุจ วรฺตเต
 สฺปฺฤเหตุ เทวาสฺยภฺษฺกฺกุหฺยกา |
 ราชาน โภณฺติ อนุยาคฺฐุ ตสฺย
 ธาเรติ ย: สานฺตุ สมาริ ทฺุรฺลภฺม | (25)¹²²

¹²⁰ SR. 2.9.1.

¹²¹ SR. 2.9.13.

¹²² SR. 2.11.13.

3. คำสอนที่ 3 ปรากฏในปรีววรรตที่ 3 ดังนี้

ปริยัติหรือหลักการ การที่จะรู้จักพระพุทธเจ้า อธิบายพระพุทธเจ้าได้ กล่าวคำจริง ถูกต้องตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอน บุคคลต้องทรงจำ ฯลฯ ปฏิบัติตามสมาธินี้ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตสมาคตรหิ กุมาร โย โพธิสตุตฺโว มหาสตุตฺว อากงฺกษติ ตถาคตฺสยารหต:
สมยฺกสฺสํพุทฺธสฺย ภูตํ พุทฺธคุณวรุณํ สํปรกาษยิตฺถุ โน จารุโธโต วา วุญฺชณโต วา ปรยทาหนํ
คนฺตุํ สรวํ จ เม วจนํ พุทฺธปริภุทฺทิตํ นิสฺสจฺริตฺตมิตฺติ, เตน กุมาร โพธิสตุตฺเวน มหาสตุตฺเวน
สรวสตุตฺวานามรฺถาย อยํ สมาธิรฺทฺทฺรหิตฺตวฺย: ปรยวาปฺตวฺโย ชารยิตวฺโย วาจยิตวฺย:
ปรวฺรตฺยิตวฺย: อุกฺทเทษฺฐวฺย: สุวาชฺยตวฺย: อรณฺทากวนฺยา ภาวยิตวฺโย พหุสิกรฺตวฺย:
ปรภฺยสฺยจ วิตฺตเรณ สํปรกาษยิตวฺย: |¹²³

ปฏิบัติหรือวิธีการ การรู้จักพระพุทธเจ้าตามความเป็นจริง ผู้ปฏิบัติต้องเข้าป่าหรืออยู่
โคนไม้ อยู่ที่กลางแจ้งหรืออยู่กลางเรือนว่าง โดยสรุปคือหลบหนีความวุ่นวายแล้วนึกทบทวน
พุทธคุณอย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น เป็นพระตถาคต เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ชอบ
ด้วยพระองค์เอง ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เป็นพระสุคต ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษอย่าง
ยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระภควัน เป็นผลิตผล
แห่งบุญทั้งหลาย ไม่กำจัดกุศลมูลทั้งหลาย ประดับด้วยกษานติ เป็นต้น ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

กตเม จ เต กุมาร ตถาคตฺสย ภูตา พุทฺธคุณา: ? อีห กุมาร โพธิสตุตฺโว
มหาสตุตฺวโรณฺยคโต วา วุญฺชณมฺลคโต วา อภฺยวกาสคโต วา สุนฺยาคารมรฺชคโต วา เอวํ
ปรตฺติสํสิทฺถยเต เอวํ ส ภควํสตุตฺถาคโตรฺหนํ สมยฺกสฺสํพุทฺธโร วิทฺยาจรณสํปฺนฺน: สุกโต
โลกวิทฺนุตฺตร: ปรุชฺชมฺยสารถิ: ศาสฺตฺตา เทวานํ จ มนุชฺชานํ จ พุทฺธโร ภควานํ |
นิชฺชนท: ส ตถาคต: ปรุณฺยานามํ | อวิปรณฺทาส: กุศลมฺลานามํ | ๗ปฺเย สฺลิตโต ภูตโกจฺยามํ |
สฺลิต: สรวสตุตฺวโวลโลกนียายํ ภูเมว | อีเม เต กุมาร ตถาคตฺสย ภูตา พุทฺธคุณา: |¹²⁴

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ผู้ปฏิบัติตามหลักการนี้ย่อมได้รู้จักพระพุทธเจ้าตามความเป็นจริง
ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

เอภิรฺพุทฺธคุณวรุณ: สมณฺวาคโต โพธิสตุตฺโว มหาสตุตฺว อิมํ สมาธิมากมฺย
อนาจนฺทเยน ปรตฺติภาเนน ตถาคตฺสยารหต: สมยฺกสฺสํพุทฺธสฺย ภูตํ พุทฺธคุณวรุณํ สํปรกาษย

¹²³ SR. 3.13.1.

¹²⁴ SR. 3.13.6

โน จารุโธ โน วุญชนตศุจ ปุรยาทานัน คจลติ | สรวุ จาสุข วจัน พุทฺธปริภุทฺธิคํ
นิศฺจรติ¹²⁵

4. คำสอนที่ 4 ปรากฏในปรีววรรตที่ 3 ดังนี้

ปริยัติหรือหลักการ การกล่าวสรรเสริญลักษณะของพระพุทธเจ้าให้ครบถ้วน แม้กล่าว
อยู่สิ้นพันกัลป์ก็ไม่อาจจะสำเร็จได้ เพราะการจะได้สมาธินี้ต้องผ่านการบำเพ็ญหลายอย่างอย่างที่ไม่
อาจจะนับให้ครบถ้วนได้ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

น สุกร ชินวรณ สรวุ วกฺคํ
พหุมี กุลปสหฺสุร ภาษมาโณ |
ตถ กุณ สมฺทานิตา ชินภิ:
อิมุ วรุ สานุต สมฺาธิเมษมาโณ | (1)¹²⁶

ปฏิบัติหรือวิธีการ บุคคลต้องสละบุตริคากริยา สละทรัพย์สมบัติเงินทองแก้วมณีทุก
อย่าง ทำการบูชาด้วยดอกไม้ของหอมทุกอย่าง บำเพ็ญธรรมทานทุกอย่างโดยไม่มุ่งชื่อเสียง หมั่น
อยู่ป่าหาสถานที่ไม่พลุกพล่านอยู่เสมอ มีความกรุณาอยู่เสมอ ไม่ลักทรัพย์ ให้ทานด้วยความคิดว่า
จะได้รับพุทธชญาณอยู่เสมอ ไม่กระด้าง อ่อนหวาน แจกทาน มีใบหน้ายิ้มแย้ม ทรงจำสฺรติ พุดไม่
กระโชก โสกฮาก มีวาจาอ่อนหวาน ทำตนเป็นที่รักของชนมาก ทำตัวดีน้อมอง ไม่ให้ความอยาก
เกิดขึ้นแม้วินาทีหนึ่ง ทานอาหารพอประมาณ เว้นกิจนิมนต์ ให้ความรักและทำสักการะแก่คนผู้
พหูสูต ทรงจำสฺรติ ให้ทาน รักษาศีล บูชาพระพุทธเจ้า การทรงจำสมาธินี้ได้ยอดเยี่ยมดีกว่าการให้ทานตั้ง
หลายอย่าง บูชาพระพุทธเจ้าด้วยดอกไม้มีกลิ่นหอมน่าชื่นใจนานาชนิด บูชาพระพุทธเจ้าด้วยดนตรี
ข้าวน้ำและผ้า ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ปรมฺสูภฺริปฺทฺรศฺนียา:
กนฺย อลฺกฺกุตฺตคฺาตฺร เปรมณฺียา |
ทคฺต ปฺริ อธิเนมฺานเสน
อิมุ วรุ สานุต สมฺาธิเมษตา เม | (2)¹²⁷

¹²⁵ SR. 3.13.19.

¹²⁶ SR. 3.13.24.

¹²⁷ SR. 3.14.3.

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ผู้ปฏิบัติตามหลักการนี้จะได้รับสมาธิซึ่งวิเศษกว่าสิ่งอื่นใด เพราะจะทำให้ได้สัมผัสสัมโพธิญาณ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ยาวต ปุถุถ กงควาลิกา: สย-
 สุตาวต กल्प ภณย อานุคัสสา |
 น จ ปริกษย สกย กิรตุยมาเน
 พหุตร ปุณยสมาธิ ธารยิตวา | (17)¹²⁸

5. คำสอนที่ 5 ปรากฏในปรัวรรตที่ 3 ดังนี้

ปรียติหรือหลักการ ผู้ศึกษาสมาธินี้จนกระทั่งเป็นพหูสูต จะได้รับพุทธธรรมโดยไม่มีขาด ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตสมัจจอรุเวติ พุทธานามานุคัสสา สุกทรกาน |
 กษิปรมุททิสยา เอต สมาริ พุทธวรมิตม | (18)
 ตริสปลตติพุทท โภจย: ปุรวชาดิษ สตุกฤตา: |
 สรวเอหิ เตหิ พุทเธหิ อิท สุตริ ปรักาศิตม | (19)¹²⁹

ปฏิบัติหรือวิธีการ มิใช่แต่เพียงการกล่าวถึงศีล สมาธิและปรัชญา แต่ต้องลงมือปฏิบัติ และได้เห็นข้อดีเสวยสุขจากการบรรลุความดีนั้นได้ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

เกษยนติ ปคจิม กาลे निरुते लोकนายके |
 พหุ อสยตา ภิกษุ พานุสุตเต อนรุติกา: | (21)
 ศีลสย วรม์ วกษยนติ ศีเลน จ อนรุติกา: |
 สมาริวรม์ วกษยนติ สมาริย อนรุติกา: | (22)¹³⁰

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ความบริสุทธิ์ของศีล สมาธิและปรัชญา เป็นที่บูชาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ยท ปุนริย ลพท โภติ ภูมิ
 อตุลีย ธรรมนิธานุ ปณฺฑิตเนน |
 มรุ มนุช สุปฤหิ ชเนนติ ตตร

¹²⁸ SR. 3.16.5

¹²⁹ SR. 3.16.13.

¹³⁰ SR. 3.16.21.

ส จ ธนุ เทติ นิรุตุตรี ปฺรชานามฺ | (33)¹³¹

6. คำสอนที่ 6 ปรากฏในปรีววรรตที่ 4 ดังนี้

ปริยัติหรือหลักการ ในปรีววรรตนี้เป็นการกล่าวถึงสมาธิที่ถูกต้องซึ่งในปรีววรรตที่ผ่านมาได้ยืนยันว่าการจะได้บรรลุสัมมัชฌัมโพธิชญาณก็เพราะปฏิบัติสมาธิ จึงสรุปเป็นหลักการได้ว่าการปฏิบัติสมาธิที่ถูกต้องเป็นเหตุให้ได้สัมมัชฌัมโพธิชญาณ ดังปรากฏคำนิยามในคัมภีร์ว่า

อด ขลฺ จนฺทฺรปฺรภ: กุมารภูโต ภควนฺตเมตทโวจตุ สมภา: สมภาจิริติ ภควนฺ-
นุจฺยเต | กตมสุโขตทฺฐรมฺสุยาธิวจนํ สมภาจิริติ ?¹³²

ปฏิบัติหรือวิธีการ การปฏิบัติที่ถูกต้องคือการวางสถานะของใจให้ถูกต้องและปฏิบัติตนให้ถูกต้องดังนี้คือ ความตั้งลงแห่งจิต ความไม่เกิดขึ้น ความไม่สืบทอด ความรู้ความสืบทอด ความมีภาระอันนำออกแล้ว ชญาณของพระตถาคต ความยิ่งใหญ่แห่งพระพุทธเจ้า การเยียวยาราคะ ความสงบระงับโทสะ ความละโมหะ ความประกอบความเพียร ความเว้นจากสิ่งที่ไม่เหมาะสม ความพอใจในกุศลธรรม ความต้องการจะหลุดพ้นจากสังสาร ความปฏิบัติตามอรรถาสัย การเสพรธรรมเป็นเครื่องตื่น การตามประกอบอาหารกิเลส การรักษารธรรมอันขาว ความไม่พิศวาสในการเกิดขึ้นทั้งหลาย ความไม่ปรุงแต่งให้ยิ่งขึ้น ความไม่ใส่ใจถึงกรรมและอายตนะที่มีอยู่ในตน ความไม่ฟุ้งขึ้นแห่งอายตนะที่อยู่ภายนอก ความไม่ยกตน ความไม่ข่มคนอื่น ความไม่สิ้นสุดในกุศลทั้งหลาย ความไม่พิศวาสในปฏุชน เป็นผลผลิตของศีล ไครๆ ไม่สามารถโจมตีได้ ความไม่บีบบังคับในชนเหล่าอื่น ความตามรักษามิตร ความตามรักษามนตร์ลับ ความไม่เบียดเบียน ไม่บีบบังคับผู้มีศีลทั้งหลาย ความมีคำพูดอันมีลักษณะ ความไม่อาศัยในไตรธาตุทั้งสิ้น ความว่างในธรรมทั้งปวง กษยานติอันเหมาะสม ความพอใจอย่างกล้าแข็งในชญาณของพระสัพพัญญู ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

สมภา: สมภาจิริติ กุมาร อุจฺยเต ยทฺตุ จิตฺตนิรฺยาปฺติ: | อนฺุปฺตฺติ: | อปฺรติสฺสิ: |
ปฺรติสฺสิชฺญาณมฺ | อปฺหุตฺถการตา | ตถาคตฺชฺญาณมฺ | ๗เปฯ สุลกฺษณฺวจนตา | สรวฺไตรธาตฺเก
อนิ:ศฺริตตา | สรวฺฐรมฺมุ สฺนุยตา | อานฺุโลมิเก กฺษยานติ: | สรวฺชฺญชฺญาณเน ติวฺรจฺจนฺทตา
สมภา: สมภาจิริติ กุมาร อุจฺยเต | ยา เอเวษฺเววฺรุงฺเปษฺ ฐรมฺมุ ปฺรติปฺตฺติรปฺรติปฺตฺติ:¹³³

¹³¹ SR. 3.17.19.

¹³² SR. 4.19.1.

¹³³ SR. 4.19.2.

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ผู้ปฏิบัติตามหลักการนี้ย่อมจะได้เข้าใจสมาธิตามความเป็นจริงซึ่ง
เป็นเหตุให้ได้สัมยักสัมโพธิญาณ ดังปรากฏข้อความสรุปยืนยันความถูกต้องของวิธีการตามที่
กล่าวไว้ในคัมภีร์ว่า

อัย ส กุมาร อุจฺยเต สมาธิริติ¹³⁴

7. คำสอนที่ 7 ปรากฏในปวิวรรตที่ 4 ดังนี้

ปริยัติหรือหลักการ สมาธิที่พระพุทธเจ้าตรัสบอกเป็นเหตุให้ได้รับสัมยักสัมโพธิญาณ
เป็นหลักการเดียวกันกับหลักการก่อนนี้ แต่อธิบายรายละเอียดการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมเห็นได้ง่าย
กว่า ดังปรากฏหลักการในคัมภีร์ว่า

อปาวุตฺติ เม อมฺฤตฺตฺย ทฺวารม

อจฺกฺขิโต ธรรมสฺวภาวฺ ยาทฺฤตฺส

นิทฺรฺสติตา เม อุปฺปตฺติ ยาทฺฤตฺสิ

ปรฺกาศิตา นิรฺวฤตฺติ สานุสฺสํ | (1)¹³⁵

ปฏิบัติหรือวิธีการ การปฏิบัติเพื่อให้ได้รับสมาธิต้องปฏิบัติตนดังนี้ เว้นบาปมิตร คบ
มิตรดีงาม ละหมุ่นแล้วอยู่ในป่า มีเมตตาเสมอ รักษาศีลให้บริสุทธิ์ ยินดีระุทธธรรม เสริมสร้าง
ตยาละและปรัชญา ชักชวนคนที่แนะนำได้ในโพธิจิต บริโภคอาหารเพื่อมุ่งประโยชน์ในการดำรง
อรรถภาพ ระลึกถึงพระพุทธเจ้าโดยอาการที่ประมาธไม่ได้ เจริญสติตามเห็นพระพุทธเจ้าอยู่เสมอ
ทำให้มีจิตน้อมไปหาพระพุทธเจ้า มีจิตตั้งมั่นเพื่อเป็นพระพุทธเจ้า เพราะนึกถึงพระพุทธเจ้าอยู่เสมอ
แม้จะป่วยใกล้ตาย แต่รักษาศีลนึกถึงพระพุทธเจ้าไว้ได้ก็จะไม่รู้สึกเวทนา การเสพศีล ศรุตะ ตยาละ
ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

วิวรฺชนียา: สท ปาปมิตรฺรา:

กฺลฺยณมิตฺราศฺจ นิเยวิตฺตฺยา: |

วณฺญ วสฺตฺวฺย คณฺยานุ ชหิตฺตฺวา

ไมฺตฺรึ จ จิตฺตํ สท ภาวนิยฺม | (2)¹³⁶

¹³⁴ SR. 4.19.13.

¹³⁵ SR. 4.19.15.

¹³⁶ SR. 4.19.18.

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ เมื่อปฏิบัติตนตามหลักการนี้ย่อมจะได้รับสมาธิซึ่งเป็นภูมิที่สงบ จะประจักษ์ต่อธรรมของพระพุทธเจ้า จะได้รับพุทธคุณ จะมีความรู้ที่ไม่มีพินัย จะได้เห็นพระพุทธเจ้าในทุกที่ โดยไม่ยาก ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตสมายจฺจรณิตฺวา อิมุ อานุคฺสา
ชเนถ ฉนฺทมตฺถาย โพรเย |
มา ปศฺจกาเล ปรีตาปฺ ภิษยต
สุทฺธรลภํ สฺสคฺตวราณ ทฺรศฺนมฺ | (23)¹³⁷

8. คำสอนที่ 8 ปรากฏในปริวรรตที่ 5 ดังนี้

ปริยัติหรือหลักการ ผู้มุ่งปฏิบัติเฉพาะในอามิสบูชา ย่อมได้รับความสุขไม่สิ้นสุด จะยินดีกับผลที่เกิดขึ้นทันทีทันใด จะมุ่งหวังผลคือสวรรค์ในภพภพหน้า แต่จะเลื่อมรอบจากผลของปฏิบัติบูชาซึ่งจะได้รับจากการสมาทานศีลอุโบสถ การเข้าไปหาพระตถาคต การนั่งล้อมรอบพระตถาคต การอยู่พรหมจรรย์ ความเป็นบรพชาและอุปสมบท กล่าวโดยย่อคือ ปฏิบัติบูชาให้ผลมากกว่าอามิสบูชา ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ปริหิยนฺเต พฺเตมม สตฺตฺวา: ศีลโฆธสมาทานตฺสตถาคตานามุปลํกฺรณตฺส-
ตถาคตปรยาสนโต พฺรหมจฺรยวาทต: ปฺรวัชฺชโยปลํปนนิกฺขยวาทตฺส | ตฺ เอเต สตฺตฺวาสุ-
ตทนนฺตรํ สุขกฺรฺกา: | ตตฺ กสฺย เหาโต: ? ตถา หิ ตทนนฺตรํ สุขมิตํ ยทฺตฺ โลกามิสฺสบูชา |
ตฺ เอเต สตฺตฺวา ทฺถุญฺญชฺรุมฺคฺรฺกาตฺสจ สํปฺรายคฺรฺกาตฺสจ นาคยฺนตฺตนิยฺฐว: กุสฺลมฺถาย | ฯเปฯ
ยฺนฺนวหฺมเตชฺฐํ สตฺตฺวานํ ตถา ตถา ชฺรุมํ เทสฺเยยํ ยทฺมิตํ สตฺตฺวา ยถานุตฺตรยา ชฺรุมฺบูชา
ชฺรุมฺปฺรตฺตฺตฺยา จ ตถาคตํ ปุชฺเชยฺ: |¹³⁸

ปฏิบัติหรือวิธีการ ผู้จะทำการบูชาได้ถูกต้องต้องเสริมสร้างทัศนะว่า การให้ธรรมเป็นทานดีกว่าการให้อามิสเป็นทาน เพราะการให้ธรรมเป็นทานช่วยสร้างความเคารพซึ่งกันและกันได้ คนที่เข้าหาผู้ให้อามิสก็เพราะมุ่งหวังประโยชน์ส่วนตน แต่คนที่เข้าหาผู้ให้ธรรมเพราะมุ่งประโยชน์ต่อส่วนรวมดังนี้แล้ว ไม่เสพกาม มองเห็นเรือนเป็นสิ่งน่ารังเกียจ สลัดออกจากเรือน บำรุงพระพุทธเจ้า หันหน้าเข้าป่า ปฏิบัติสัปปท เหล่านี้เป็นการปฏิบัติบูชา ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ทานปฺรทานเนน อนฺโชนฺย เสวตํ
เตชานฺยมนฺยสุมิ น โภถิ เคารวมฺ |

¹³⁷ SR. 4.21.7.

¹³⁸ SR. 5.23.21.

นา ตาทฤศิ์เสวน วรณขนฺติ
พุทธา วิฑู เษย ปุริหิณ วาสนา | (1)¹³⁹

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ปฏิบัติบูชาเป็นเหตุให้ได้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิชญาณ ซึ่งต่างจาก
อามิสบูชาจะได้รับเพียงผลในทางโลก ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ยศุใจว โพธิ์ ปุริคิกงกุชมาณ:
สตตวารถ นิรวินณฺ กุสฺสกุฏตต:
รณฺยามุข: สปต ปทานิ ปุริกรเม
อัย ตต: ปุณฺยวิศิษฏ โภคิ | (11)¹⁴⁰

9. คำสอนที่ 9 ปรากฏในปริวรรตที่ 6 ดังนี้

ปรียติหรือหลักการ การทำบริกรรมสมาธิเป็นเหตุให้ได้สัมมาสัมโพธิชญาณ
ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตสมาตตรุหิ กุมาร โพธิสตตเวณ มหาสตตเวณ อิมํ สมาธิมากงกุชตา
กมุขิปุริ จานุตตรา สมยกุลสิโพธิมกิสสิโพทฐกาเมณ สมาธิปริกรรม กรณิเยม |¹⁴¹

ปฏิบัติหรือวิธีการ ต้องทำการบูชาให้ถูกต้องครบข้อกำหนด 3 ประการ คือ

- ปัจจุบัน
1. มีใจประกอบด้วยมหากรุณา ทำการบูชาพระตถาคตทั้งในอดีต อนาคต และ
 2. ทำการบูชาด้วยปัจจัย 4 ดอกไม้ ของหอม ธง เครื่องดนตรี เป็นต้น ด้วยความอิม
 3. ทำโดยไม่หวังผลใด ๆ เช่น อยากกรวย อยากขึ้นสวรรค์ อยากได้บริวาร

เอมใจ

ดังข้อความที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตตร กุมาร กตมตฺต สมาธิปริกรรม ? อิท กุมาร โพธิสตตโว มหากรณาสิปุ-
สติเตน จิตเตน ดิษฺฐตํ วา ตถาคตานํ ปรีนิรุฎตานํ วา ปุชากรัมเณ อุตฺตกุโตะ ภวติ,
ยทุต จีวรปิณฑปาตสยนาสนคฺถานปรตฺยโภชชฺยปริษฺกาไร: ปุษฺปฐปนคฺฆมาลฺยวิเลปนจฺจรณ-
จีวรจฺจตฺตฐวปะตาทากิสฺตฺตฺรยตลาจจโรวชขนฺตฺติภิ: ตจฺจ กุสฺลมูลํ สมาธิปุริตฺตลฺมฺภา

¹³⁹ SR. 5.24.8.

¹⁴⁰ SR. 5.25.19.

¹⁴¹ SR. 6.30.1.

ปริณมยติ | ส น กัณฑ์ธรรมมาทงกุญส์ตลาคคั ปุชยติ น รูปี น กามานุ น โภคานุ น สุวรกานุ
 น ปริวารานุ | อปี ตุ ขตุ ปุณรรุชมจิตตโก ภวติ | ส อากงกุญนุ ธรรมกายโตปี ตลาคคั
 โนปลกเต, กิมงค ปุณา รูปกายต อุปลปยุเต |¹⁴²

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ เมื่อทำการบูชาด้วยความอิมเมอใจจะตัดกิเลสเล็กน้อยก็สามารถตัด
 ได้ เพราะสภาพจิตช่วงนั้นไม่มีการยึดมั่นในความเป็นตัวตน และจะได้บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ
 ในท้ายที่สุด ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตสมมาตรุหิ กุมาร เอษำ สตา ตลาคคานา ปุชยา ยุตตลาคคตสุยาทุสนมาตมณศ-
 จานุปลพุหิ: กรุมวิปากสุย จาปรตีกางกุญมาตเต | อนยา กุมาร ตริมณทลปริสุทุชยา ปุชยา
 ตลาคคั ปุชยิตวา โพธิสตุตโตโว มหาสตุตโตโว อิมั สมาริ ปุรตลภเต กุญปีริ จานุตตรา
 สมยกุลัโพธิมกิสัพุชยุเต |¹⁴³

10. คำสอนที่ 10 ปรากฏในปรัวรรตที่ 7 ดังนี้

ปรัยัติหรือหลักการ ความฉลาดรู้ในกษานติ 3 เป็นเหตุให้ได้รับสัมยักสัมโพธิญาณ
 ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตสมมาตรุหิ กุมาร โพธิสตุตเวน มหาสตุตเวนเม สมาริมากงกุญตา กุญปีริ
 จานุตตรา สมยกุลัโพธิมกิสัโพทุทกาเมน ตริกษานติชชญาณกุสเลน ภวิตวยม | ๗เป๗ ตต
 กสุย เหาโต: ? ตลาหิ กุมาร ยทา โพธิสตุตโตโว มหาสตุตโตวตตริกษานติวิเศษกุคโล ภวติ
 ตริกษานติชชญาณวิเศษกุสลสุจ ภวติ, ตทาเย กุมาร โพธิสตุตโตโว มหาสตุตโตว: กุญปีริ สมาริ
 ปุรตลภเต, กุญปีริ จานุตตรา สมยกุลัโพธิมกิสัพุชยุเต |¹⁴⁴

ปฏิบัติหรือวิธีการ ทำความเข้าใจกษานติ 3 ประการ ได้อย่างถูกต้อง ดังนี้

1. กษานติที่ 1 ไม่ได้แย้งใคร ไม่กล่าวคำไม่มีประโยชน์ มีเหตุผลเสมอ รู้ว่าธรรม
 เปรียบเหมือนมายา ไม่คิดในนิमित ไม่ละที่ที่จะให้ความรู้ ฉลาดรู้ในพระสูตร เข้าใจญาณของ
 พระสุคต ฟังเมื่อได้ยินไม่ใช่มุ่งหวังพุทธานุภาพ เข้าใจธรรมคาของพระพุทธเจ้า ฟังพระสูตรที่กล่าว
 เรื่องศูนยตา ไม่กระทบกระทั่งแต่ตั้งความกรณาวไว้ต่อคนนอกศาสนา ธารณีปรากฏชัดเจนไม่ใช่

¹⁴² SR. 6.30.3.

¹⁴³ SR. 6.30.9.

¹⁴⁴ SR. 7.35.1.

มุ่งหวังให้ปรากฏชัด กล่าวคำสัจย์ แม้เขาจะแปรปรวนก็ไม่ท้อถอย ศึกษาในที่ให้สิดปะทั้งหมด ด้วยใจ ศึกษาที่ใดก็ตามตั้งใจไว้ในฐานะเป็นเรื่องที่ต้องศึกษาวิจัย

2. กษานคติที่ 2 ไม่ยินดีเพียงสมณะ มุ่งมั่นในวิปัสสนา มีสมาธิเสมอในขณะที่ยืน พูด จกรม นั่ง ฯลฯ ทำภิญญาให้เกิด ไม่ทำวิสภาคารมณ์ของฤทธิ์ให้เกิดเพราะจะทำให้ฤทธิ์เสื่อม ไม่ถ่อมมั่น ควบคุมปริมาณของจิตให้ได้ เรียนรู้ธรรมจากธรรมชาติ

3. กษานคติที่ 3 มองให้เห็นพระพุทธเจ้าในทุกที่ทุกทิศ มองเห็นพุทธเนรมิต มองเห็น พุทธเกษตร ศึกษาอาจารย์ โจรและอิริยาบถของพระพุทธเจ้า ศึกษาในคำพรรณนาคุณของพระ โพธิสัตว์ด้วยความยินดีไม่มีใจกระทบกระทั่ง วางจิตเป็นกลางไม่ดีใจเมื่อเสียไม่ยินดีเมื่อได้

ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

น เกณจิต สारुช กโรติ วิคฺรหํ
 น ภาเยเต วาจนรุตสํหิตาม |
 อรุเถ จ ฐรเม จ สทา ปฺรติยจฺจิตฺ:
 ปฺรตมาย กษานตฺย สท นฺริทิสฺยติ | (1)¹⁴⁵

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ จิตของผู้ฝึกกษานติย่อมเหมาะแก่การได้รับสัมมยัคสัมโพธิชญาณ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตสมานุชิ โย อิจฺฉติ โโพธิ พุทฺธิคฺคํ
 ตํ ชฺญานสฺสกนฺธิ ปฺรารี นฺริตฺตรม |
 ส กษานตฺติ ภาเวตุ จินเนน วรฺณิตํ
 น ทฺรุลภา โโพธิ วรา ภาวียตฺติ | (38)¹⁴⁶

11. คำสอนที่ 11 ปรากฏในปริวรรตที่ 8 ดังนี้

ปริยัติหรือหลักการ ธรรมทั้งหมดเกิดมาจากสิ่งที่ไม่ใช่ภาวะ หมายความว่า ธรรมทั้งหมดเป็นศูนย์ตา เข้าใจได้ถูกต้องย่อมเข้าใจธรรมและบรรลุสัมมยัคสัมโพธิชญาณ ในคัมภีร์ว่า

ตสฺย จ ภควโต โโพธิปฺราปฺตสฺย สรวฺวฤกฺษปฺตฺเรภฺย: สรวฺวตฺถกฺคฺคฺลเมาชฺวณฺส
 ปฺตฺติภฺย: สรวฺวสฺสโลคฺชฺยเรภฺยสฺจจากาวสฺมฺทุกตฺสพฺโท นิสฺจจรฺติ | ยาวตฺติ จ ตฺตฺรโลกฺธาเตา
 สพฺทปฺรชฺชูปฺตฺติ: สรวฺวโต'ภาวสฺมฺทุกตฺวิชฺญูปฺตฺติสพฺโท นิสฺจจรฺติ |¹⁴⁷

¹⁴⁵ SR. 7.35.13.

¹⁴⁶ SR. 7.40.15.

¹⁴⁷ SR. 8.41.11.

ปฏิบัติหรือวิธีการ ทำความเข้าใจสมาธินี้ซึ่งแสดงศูนยตาธรรม ทรงจำ กล่าว บอก ฯลฯ แสดงแก่ผู้อื่น โดยพิสดาร ยกตัวอย่างการปฏิบัติของราชกุมารพระนามว่ามหากรุณาจินดีผู้ทรงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วฟังสมาธินี้จากนั้นได้ออกผนวชปฏิบัติสมาธิ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

อด ขลุ กุมาร ๙ มหากรุณาจินดี นาม ราชกุมารโธ เชน ภควานุ อภาวสมุทตตตถาคโต'รหุ สมยกุลัพุทธสุเตโนปัสการมต | อุปัสการมย ตสย ภควต: ปาเทาศิรสาภินุทย ภควนตฺ ตริ: ปรัทกษิณิกฤตย เอกานเต'สธต | อด ขลุ กุมาร ๙ ภควานุ อภาวสมุทตตตถาคโต'รหุ สมยกุลัพุทธโธ มหากรุณา-จินดีโน ราชกุมารสุยาธยาศยัวิทิตวา อิมั สมายี เทศยามาส | ๑๒๔ ๙ ปรวรจิต: สนุณิมั สมายิมุททุกหิตวานุ | อุททุกุหย ปรัยวาปย ธารยิตวา วายยิตวา ภวานาโยคมนุญกุโต วุหารยิต |¹⁴⁸

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ผู้ศึกษาสมาธินี้ซึ่งแสดงหลักการของความไม่มีอยู่จริง (อภาวะ) ซึ่งเป็นไวยากรณ์ของศูนยตา ปฏิบัติอย่างถูกต้องแล้วย่อมไม่ไปสู่ทุกติ และย่อมได้บรรลุสัมมัค-สัมโพธิชญาณในที่สุด ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ส ไตโนว กุศลมูเลน วิศติกลุโปกฎ โย น ชาตุ ทุรคตวินิปาตมคมต | วิศตีนา กฤษปานามคยเชน อนุตตรา สมยกุลัโพธิมภิสัพุทธโธ'ภูต | สุวิจินติตารโธ นาม ตถาคโต'รหุ สมยกุลัพุทธโธ โลก อุทปาที | สรวะมุ จ เตษุ กฤษเปษุ วิศตี จ พุทธโกฏี-รารากยามาส | ปศย กุมาร ยถายั สมายิรพุกโร โพธิสตุตวานา มหาสตุตวานามนุตตรสย พุทธชญาณสย ปริปรณาย สัวรุตเต |¹⁴⁹

12. คำสอนที่ 12 ปรากฏในปรัวรรตที่ 9 ดังนี้

ปรัยัติหรือหลักการ กษานติในธรรมถึซึ่งเป็นเหตุให้บรรลุสัมมัคสัมโพธิชญาณ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตสมาดตฺตริ กุมาร โพธิสตุตเวเน มหาสตุตเวเนมัม สมายิมากงุชตา กุษิปรั จานุตตรา สมยกุลัโพธิมภิสัโพพุทธกาเมเน คมภีธรรมกษานติกุสเลน ภวิตวุม |¹⁵⁰

¹⁴⁸ SR. 8.41.19.

¹⁴⁹ SR. 8.41.24.

¹⁵⁰ SR. 9.44.1.

ปฏิบัติหรือวิธีการ รู้จักธรรมทั้งปวงว่าไม่มีอยู่จริง เปรียบเหมือนมายา ความฝัน พยับแดด เสียงสะท้อน แสงสว่าง พระจันทร์ในน้ำ สิ่งเนรมิตของนักมายากล รูปเหมือนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในใจ รูปภาพในกระจกเงา อากาศ ฟองน้ำ แผ่นดินไหวของคนเมา แก่นของต้นกล้วย ฟังรักษาстилแต่ไม่ฟังถือตัวว่ามีสติเพราะตัวหรือร่างกายนั้นไม่มีอยู่จริง การปฏิบัติเป็นสิ่งสำคัญ เพราะถ้ารู้แต่ไม่ปฏิบัติก็ไม่เกิดผลเหมือนมียาดีแต่ไม่กินก็ไม่หายจากโรค ละคนพาลคบบัณฑิต มีใจกอปรด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาอยู่เสมอ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ถถ จ กุมาร โทษิตตฺตฺว มหาสฺตฺตฺว คมฺภีรชฺรมกฺษานตฺตฺกฺสโล ภวตี ? อิท
กุมาร โทษิตตฺตฺว มหาสฺตฺตฺว มาโยปมา: สรวชฺรมา: ยถากฺตฺต: ปฺรชฺญาตฺตฺวา: | สฺวปโน-
ปมา มฺริจฺยปมา: ปฺรตฺตฺสฺรุตฺโกปมา: ปฺรตฺตฺกาโสปมา อุตฺกจฺนฺทฺโรปมา นิรมิตฺตฺวา:
ปฺรตฺตฺพิมฺโปกมา อากาโสปมา: สรวชฺรมา: ปฺรชฺญาตฺตฺวา: ¹⁵¹

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ผู้ปฏิบัติตามหลักการนี้ย่อมไม่เข้าไปในอำนาจของราคะ โทสะ โมหะ กล่าวคือได้บรรลุสัมมัคสัมโพธิชญาณ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ยทา จ กุมาร โทษิตตฺตฺว มหาสฺตฺตฺว มาโยปมา: สรวชฺรมา: ปฺรชฺญาตฺตฺวา
กานฺตี, สฺวปโนปมา มฺริจฺยปมา: ปฺรตฺตฺสฺรุตฺโกปมา: ปฺรตฺตฺกาโสปมา อุตฺกจฺนฺทฺโรปมา นิรมิตฺตฺวา:
ปฺรตฺตฺพิมฺโปกมา อากาโสปมา: สรวชฺรมา: ปฺรชฺญาตฺตฺวา กานฺตี ยถากฺตฺต: , ตทา ยํ กุมาร
โทษิตตฺตฺว มหาสฺตฺตฺว คมฺภีรชฺรมกฺษานตฺตฺกฺสโล อิตฺตฺยฺยเต | ส คมฺภีรยา ชฺรมกฺษานตฺตฺวา
สมนฺวาคิตฺตฺว รชฺช: นีเยชฺช ชฺรเมชฺช น รชฺชเต, โทษณฺนียะชฺช ชฺรเมชฺช น ทฺชฺชเต, โมหณฺนียะชฺช ชฺรเมชฺช
น มฺหฺยเต | ฯลฯ ปฺรชฺชปมฺ: | ปฺรชฺชปฺลนฺทฺริก: | ปฺรชฺชทมก: | ปฺรชฺชจฺนฺทฺร: | อกาปฺรชฺช: | ปฺรชฺชาน-
ปฺลิตฺต: อิตฺตฺยฺยเต ¹⁵²

13. คำสอนที่ 13 ปรากฏในปรีววรรตที่ 10 ดังนี้

ปรียติหรือหลักการ การมุ่งเน้นที่การปฏิบัติธรรม ไม่ใช่ใจในร่างกายและชีวิต เป็นเหตุให้ได้รับสัมมัคสัมโพธิชญาณ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตสฺมาตฺตฺรฺหิ กุมาร ปฺรตฺตฺปตฺตฺตฺวาโร ภวียยามิตฺตฺเชวํ ตฺตฺวา กุมาร สทา
ตฺกฺษิตฺตฺตฺว ยมฺ | ตตฺ กสฺย เหนโต: ? ปฺรตฺตฺปตฺตฺตฺวาโร หิ กุมาร โทษิตตฺตฺว สฺย มหาสฺตฺตฺว สฺย น
ทฺรุตฺตา ภวตฺตฺนฺตฺตรา สมยฺกสฺโพธิ:, กิ ปฺนรยํ สมายิ: ¹⁵³

¹⁵¹ SR. 9.44.3.

¹⁵² SR. 9.44.6.

¹⁵³ SR. 10.54.1.

ปฏิบัติหรือวิธีการ คัมภีร์ได้ยกตัวอย่างการปฏิบัติตนของจันทรประภาไว้ในคัมภีร์ว่า จันทรประภา นิมิตต์พระพุทธรูปเจ้าไปฉันที่บ้าน หลังจากพระพุทธรูปเจ้ารับนิมิตต์แล้วได้กลับไป จัดเตรียมทุกอย่างดี มีการทำความสะอาด ประดับประดาพื้นที่ เกลี่ยดอกไม้ ปักธง อบกลิ่นหอม เก็บหินก้อนกรวดออกจากทางเดิน จัดเครื่องดนตรีบรรเลง จัดของกินของเที่ยวที่ประณีต จัดเครื่อง เทยธรรมชั้นดี เป็นต้น

อด ขลุ จนุทรปรภ: กุมารภูต อุคตยาสนาเทก้าสมุตตราสงค์ กุคตวา ทกษณิ
ชานุมณฑล ปฤถิวยา ปฤติฐาปย เชน ภควาสุเตนาลุชลี ปรมนย ภควนุตเมตทโวจตุ –
อาศุจรัย ภควนุ ยาวตุ สุกายิตา เจย ภควตา โพธิสตุควานำมหาสตุควานามวาทานุศาสนี
สรวโพธิสตุตวศึกษา เทคิตา สวาขยาดา สุปฺรชญูปตา ฯเปฯ เอกานเต สุกิต: จนุทรปรภ:
กุมารภูโต ภควต: กาลมาโรจยามาส กาลิ ภควนุ, กาล: สุกต, สิทธิ ภกต์ ยสุยทานี
กาลิ มนุเส |¹⁵⁴

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ผู้ปฏิบัติตามหลักการนี้ย่อมเป็นเหตุให้ได้รับสัมยักสัมโพธิชญาณ ซึ่งก่อนจะได้รับสัมยักสัมโพธิชญาณจะมีความเข้าใจในสมาธิอย่างถูกต้องก่อน เพราะฉะนั้นเมื่อวางหลักว่าจะเป็นเหตุให้ได้รับสัมยักสัมโพธิชญาณ จึงไม่มีคำถามที่จะต้องตอบว่าจะได้รับสมาธินี้ด้วยหรือไม่ ดังหลักการที่ปรากฏในคัมภีร์เบื้องต้นแล้วว่า

ปฺรติปตติสารสย ทิ กุมาร โพธิสตุตวสย มหาสตุตวสย น ทูลลา ภวตย-
นุตตรา สมยกุลโพธิ: กิ ปุนริย สมานิ: |¹⁵⁵

14. คำสอนที่ 14 ปรากฏในปริวรรตที่ 11 ดังนี้

ปรียติหรือหลักการ ผู้ประกอบด้วยเอกธรรมซึ่งคัมภีร์หมายถึงหลักการของสุนยดายอม ได้รับคุณทั้งหลาย และยอมตรัสรู้สัมยักสัมโพธิชญาณโดยพลัน ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า

เอกธรมณ กุมาร สมนวาคโต โพธิสตุตโว มหาสตุตว: เอตานุ กุณาน
ปฺรติลลเต, กุยิปฺริ จานุตตรา สมยกุลโพธิมกิสฺพุชเต |¹⁵⁶

¹⁵⁴ SR. 10.54.3.

¹⁵⁵ SR. 10.54.2.

¹⁵⁶ SR. 11.70.4.

ปฏิบัติหรือวิธีการ ทำความเข้าใจว่าธรรมทั้งปวงมีลักษณะดังนี้คือ ไม่มีชื่อ ปราศจากชื่อ ปราศจากเสียงกล่าว ปราศจากทางแห่งคำพูด ปราศจากอักษร ปราศจากความเกิดขึ้น ปราศจากความดับ มีเหตุเป็นลักษณะพิเศษ มีปัจจัยเป็นลักษณะพิเศษ มีวิปากเป็นลักษณะ มีอารมณ์เป็นลักษณะ มีความวิเวกเป็นลักษณะ มีลักษณะเดียว ไม่มีลักษณะ ปราศจากนิमित เป็นอินทรีย์ ปราศจากความคิด เข้าถึงใจ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า

กตเมในเคน ฐรเมณ อีห กุมาร โพธิสตุตโว มหาสตุตว: สรวฐรมาณา
 สุภาวํ ยถาภูตํ ปุรชานาติ ? กถํ จ กุมาร โพธิสตุตโว มหาสตุตว: สรวฐรมาณา
 สุภาวํ ชานาติ ? อีห กุมาร โพธิสตุตโว มหาสตุตว: สรวฐรมาณานามกานุ นามाप-
 ตตานุ ปุรชานาติ |¹⁵⁷

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ได้รับผลดีสูงสุดคือสัมมัชฌัมโพธิญาณ และได้รับผลดีเพิ่มเติมเป็นส่วนประกอบอีกหลายประการ คือ ได้ยินแต่เสียงที่น่าชอบใจ จลลาคในอักษรและบท รู้จักแยะแยะเสียง เป็นที่รักของมนุษย์และอมมนุษย์ทั้งหลาย ได้รับคุณธรรมหลายประการ เข้าใจสภาวะธรรมตามที่เป็นจริง ระลึกชาติได้ บริวาร ไม่แตกแยก มีปฏิภาณไม่สิ้นสุด ดังที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า

อวิกเลวศชาริ โภติ
 ทศพลอตามช ปณฺธิโต มหาตมา |
 สท สมฺภูติ ปริศุทฺธ ตสย โภติ
 สุตฺตุม ฐรมสุภาวํ ชานมาน: | (47)¹⁵⁸

15. คำสอนที่ 15 ปรากฏในปริวรรตที่ 12 ดังนี้

ปริยัติหรือหลักการ ผู้เข้าใจสภาวะของธรรม ย่อมกล่าวคุณของพระพุทธเจ้าได้ตรงตามจริง ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตตร กุมาร โย โพธิสตุตโว มหาสตุตว: สรวฐรมาณา สุภาวํ ปุรชานาติ,
 ตสฺยเมเอวํรูปา คุณานุคฺสา ภวนฺติ ส ตถาคตานํ ภูตํ คุณวรุณํ ภายเต | น จ ตถาคตานุ
 วยาขุยาติ อสตา อภูเตน |¹⁵⁹

¹⁵⁷ SR. 11.70.5.

¹⁵⁸ SR. 11.73.21.

¹⁵⁹ SR. 12.76.1.

ปฏิบัติหรือวิธีการ ทำความเข้าใจพุทธคุณว่ามีไม่สิ้นสุดเกิดจากบุญที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญมานับไม่ถ้วน เป็นอจินไตย ปราศจากความคิด ประมาณไม่ได้ คิดไม่ได้ เพราะความคิดหรือจิตเป็นสิ่งไม่มีสภาวะ ไม่มีรูป ไม่อาจชี้ให้เห็นเป็นรูปได้ สิ่งเหล่านี้คือ จิต, พุทธคุณ, ตถาคต และธรรมมีสภาวะอย่างเดียวกัน คือเป็นสิ่งเดียวกัน เขียนเป็นสมการคือ จิต=พุทธคุณ=ตถาคต=ธรรม ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตตฺ กสฺย เหโตะ? ยยา ฐรมตฺย ตถาคตฺ: ปฺรภาวฺยเต, ตํ ฐรมตํ ยถาภูตํ
ปฺรชานาติ | อนนฺตนา หุทฺธคฺคฺคา น ปฺรชานาติ | ตตฺ กสฺย เหโตะ? อนนฺตนา หิ กุมาร พุทฺธคฺคฺคา
อจินตฺยาศฺยจินฺตฺยาปฺรคตฺตา: | เตนาศกฺย จินตฺยิตฺตํ วา ปฺรมาตฺตํ วา | ตตฺ กสฺย เหโตะ? จิตฺตํ หิ
กุมาร นิ:สฺวภาวมฺรฺปฺยมนิทรฺสนมฺ | อิติ หิ กุมาร ยตฺสฺวภาว จิตฺตํ ตตฺสฺวภาวา พุทฺธคฺคฺคา,
ยตฺสฺวภาวา พุทฺธคฺคฺคาตตฺสฺวภาวาตตฺถาคตฺตา: , ตตฺสฺวภาวา: สฺรวฐรม: |¹⁶⁰

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ผู้ที่เข้าใจหลักการนี้ย่อมเป็นผู้มีใจเป็นสมาธิ ฉลาดในการสลัดออก
รู้ทั่วถึงการสลัดออกซึ่งไตรชาตตามที่เป็นจริง เป็นผู้มักหยิ่งเห็นตามเป็นจริง มีวาทะไม่ผิด มิใช่มัก
กล่าวเป็นอย่างอื่น พูดอย่างไรก็ทำอย่างนั้น ไม่ปักใจลงในไตรชาต เป็นผู้ก้าวล่วงไตรชาต เป็นผู้ก้าว
ล่วงกามภูมิ รูปภูมิ อรูปภูมิ กิเลสภูมิ นามภูมิ โภขภูมิ เป็นผู้ฉลาดในอักษร บทและนัย มีความรู้ที่
อบรมในเรื่องอักษร ฉลาดในธรรมที่ไม่ควรกล่าว รู้อักษร ฉลาดในอักษร รู้และฉลาดในประเภท
แห่งอักษรและบท รู้และฉลาดในความพิสดารแห่งประเภทของอักษรและบท ฉลาดในประเภทแห่ง
บทแห่งธรรมทั้งปวง ฉลาดในความพิสดารของประเภทแห่งบทแห่งธรรมทั้งปวง ฉลาดเพราะรู้
ในยวัตถานของธรรมทั้งปวง เป็นผู้ประกอบพร้อมด้วยพุทธิอันได้สั่งสมไว้ ไม่มารทั้งหมดและ
เทวดาผู้นับเนื่องในหมู่มารผู้ชั่วช้าครอบงำ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ย: กุมาร โปธิสฺตตฺตฺว โมหาสฺตตฺว เอวํ สฺรวคฺคฺคฺคา นิรฺเทสฺย ยถาภูตํ ปฺรชานาติ,
อโย กุมาร อจฺยเต โปธิสฺตตฺตฺว โมหาสฺตตฺว นิชฺยาปติมานส: | นิ:สฺรณฺกฺคฺคฺคา: | ไตรชาตฺกนิ:
สฺรณฺนิ ยถาภูตํ ปฺรชานาติ |¹⁶¹

16. คำสอนที่ 16 ปรากฏในปวิวรรตที่ 13 ดังนี้

ปรีติหรือหลักการ สมาธิเป็นเหตุให้บรรลุสัมมัชฌิมโพธิญาณ ปวิวรรตนี้มีชื่อว่า
สมาธินิรเทศ แปลว่าแสดงเรื่องสมาธิ แล้วขึ้นต้นด้วยข้อความที่เป็นหลักการห้วน ๆ คล้ายกับว่า

¹⁶⁰ SR. 12.76.3.

¹⁶¹ SR. 12.76.7.

ข้อความหายไปไม่สมบูรณ์ แต่เมื่อดูบริบทน่าจะหมายถึงหลักการที่กล่าวแล้วนั่นเอง ข้อความในคัมภีร์ปรากฏว่า

ตสมาตตฺรหิ กุมาร โภชิตตฺตเวเน มหาสตฺตเวเน อนุตฺตรา สมยสํโพิธมภิ-
สํโพิทฺธกาเมเน ภวิตฺตยม¹⁶²

ปฏิบัติหรือวิธีการ สมาธิ คือ ความที่ธรรมทั้งหมดเสมอกัน ความไม่คิดถึงธรรมทั้งปวง ไม่ดำริ ไม่ตั้งอยู่อย่างเดิมเพราะไม่มีให้ตั้งอยู่ ไม่กระตุ้นให้ลุก ยกตัวอย่างเช่น ผู้ได้สมาธิแม้ไฟลุกไหม้ก็ทำอันตรายไม่ได้จึงไม่ต้องลุกหนี ไม่เกิด ไม่ดับ กำหนด ไม่หวนงจิด ไม่ใส่ใจ ตัดบัญญัติรู้สภาวะของสกันธ์ ชาติ และอายตนะ สมถุติ มติ คติ หิริ ธฤติ จาริต อาจาระ โจร ข้อปฏิบัติ และสถานะ อรณานิ สานตฺตุมิ การตัดกิเลสที่ทำให้เน้นซ้ำทั้งหมด ข้อศึกษาของพระโพธิสัตว์ทั้งหมด อารมณ์เป็นที่เที่ยวไปของตถาคตทั้งหมด ไม่ทำกิเลสให้เกิด ทำจิตให้ใส สะอาด สว่าง ไม่ปรุงแต่ง ไม่โกรธ ความดีเลิศแห่งคุณทั้งหมด การทำสิ่งเหล่านี้ให้เกิดชื่อว่ามีสมาธิ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตฺตร กุมาร กตม: สมาธินิรเทศ: ? ยายถาวตตฺตา สรวรฺรมาณา สมตา อวิยมตา |
อกฺลฺปนา อวิกฺลฺปนา | อวิฐฺปนา อสมฺตฺถาปนา | อนุตฺปาท: อนิโรธ: | กฺลฺปวิกฺลฺปปริกฺลฺปสมฺจ-
เจต: | จิตฺตานาลมฺพนตา | อมนสิการ: | ปฺรชฺญฺปฺติสมฺจเจต: | สฺกนฺธธาตฺวายตฺนสฺว-
ภาวชฺญาณมฺ | สมถฺติมตฺตติหฺริธฺฤติจาริตฺราจาร โจรปฺรติปฺตติสฺถานมฺ | อรณานิ: | สานตฺตุมิ:
| สรวปฺรปฺลยสมฺจเจต: | สรวโพิชิตฺตฺตวศึกษา: | สรวตถาคตโจร: | สรวคฺณปฺรินิยฺปฺติ:
อยมฺจฺยเต กุมาร สมาธินิรเทศ: ¹⁶³

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ผู้ปฏิบัติตามหลักการนี้ย่อมได้รับสมาธิ มีจิตไม่สั่น ประกอบด้วยมหากรุณา และทำประโยชน์แก่สัตว์ไม่มีปริมาณ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ยฺตร สมาธินิรเทศ ปฺรติยฺฐิต โพิชิตฺตโว มหาสตฺตโว วิรหิต ภวติ สมาธินา,
อภฺรานตฺตจิตฺตสฺจ ภวติ, มหากรฺุณาสมนฺวาคโต ปฺรเมยณา จ สตฺตวานมฺรฺถํ ไรติ ¹⁶⁴

17. คำสอนที่ 17 ปรากฏในปวิวรรตที่ 14 ดังนี้

ปรียติหรือหลักการ การศึกษาในข้อศึกษาของพระโพธิสัตว์ทั้งหมดย่อมเป็นเหตุให้ได้รับสัมยักสัมโพธิชญาณ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

¹⁶² SR. 13.79.1.

¹⁶³ SR. 13.79.2.

¹⁶⁴ SR. 13.79.9.

อาศุจรัย ภควนุ ยาวตุ สุภายิตยั ภควตา ตถาคเตนารุหตา สมยกุลัพุทเธน
 สรวุธรรมสูวภาวสมตา สรวุโพธิสตุตวศึกษาสมาธิรัฐเทศ: | ยถาปี นาม ภควนุ ทิรุฆ-
 ราวธรรมตุร ศิกษิตวา สมุทาคโต'นุตตุรยา' สมยกุลัโพธา¹⁶⁵

ปฏิบัติหรือวิธีการ คัมภีร์ได้ยกตัวอย่างการปฏิบัติของพระพุทธเจ้าพระองค์ปัจจุบันที่
 ได้ปฏิบัติมาในอดีต กล่าวคือทรงตั้งปณิธานเพื่อจะปลดปล่อยสัตว์ผู้ทุกข์เพราะราคะ โทสะ โมหะ
 ครอบงำ สั่งสมความเพียร ทาน ทมะ สังขมะ ศีล กษานติ เมตตา พลธรรม กรุณา ไม่ประมาท
 ไม่กล่าวเท็จ เข้าใจศูนยตา มีความหนักแน่นแต่อ่อนโยน รู้ใจตน รู้กาล มีวาจาอ่อนหวาน เป็นต้น ดัง
 ปรากฏในคัมภีร์ว่า

ทฤษฏวาน สตุตวานุ ทุขิตานุปรุตตานุ
 ราเคน โทเขณ สทาภิกุตตานุ |
 จิตตํ ตวโยตปาตตุ โพธิการณาทุ
 พุทุโร ภเวยั ตี ปรชาน โมจกา: | (1)¹⁶⁶

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ เมื่อศึกษาและปฏิบัติตามย่อมนำได้รับสัมชัคคัมโพธิชญาณตาม
 หลักการที่ได้กล่าวไว้ในเบื้องต้น

18. คำสอนที่ 18 ปรากฏในปริวรรตที่ 16 ดังนี้

ปริยัติหรือหลักการ สมานันหมายถึงความเข้าใจสภาวะธรรมสามารถรักษาโรคของคน
 ป่วยหนักได้ หลักการนี้ปรากฏในเรื่องเล่าของพระพุทธเจ้า ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

สุรุตวา จ ไคลานยุ ส มหุย ภิกษุ
 คิลานปฺฤจฺโน มม อนตกาต: |
 กุฎปา ชเนตฺวา มม พุรหุมตฺโต
 อิมํ สมานี วรู ตตุร เทศยิ | (4)¹⁶⁷

ปฏิบัติหรือวิธีการ คัมภีร์แสดงสมาธิด้วยวิธีหลักการปฏิบัติบางประการ คือการไม่คลุก
 คลีกับคนพาล ซึ่งคัมภีร์ได้อธิบายลักษณะของคนพาลว่าเป็นคน โลก เบียดเบียน ไม่สำรวม
 ประรณาทางต่ำ ไม่พอใจสิ่งที่มีอยู่ ริษยา มักใหญ่ คลุกคลีตระกูล มุ่งลาภ ชอบให้คนอื่นสรรเสริญ

¹⁶⁵ SR. 14.83.2.

¹⁶⁶ SR. 14.83.8.

¹⁶⁷ SR. 16.98.13.

เล่นสนุกไม่ประกอบความเพียร หลอกหลวงคลุกหัดสัตว์วิโรค ทำพานิชยกรรม พุคเท็จ มุ่งทำลายกัน
และกัน ละทิ้งศีล สมาธิ ปรัชญา กล่าวพรรณนาแต่ไม่ปฏิบัติ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตสุมาตุ กุมารา พหุ ปศุจกาเล
อนุสมรณโต อิมุ ปารีหาณิม |
สहेสิ พาลาน ทุรุกต วากุย์
ธาเรนตุ วาเจนตุ อิมิ สมาริม | (7)¹⁶⁸

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ผู้ปฏิบัติสมาธิ ไม่ใช่เพียงแต่กล่าวถึงเรื่องสมาธิ หากแต่ลงมือ
ปฏิบัติจริง ย่อมได้รับโพธิ์โดยไม่ยาก ซึ่งโพธิ์ในข้อสรุปนี้คงรวมถึงโรคที่เกิดขึ้นด้วย ดังปรากฏใน
คัมภีร์ว่า

อหิ จ ภาเมยฺย คุณาน วรณาน
น โจ คุณาน ภิภฺมุ สมาจเรยฺยา |
น โฆษมาตเรณ จ โพธิ ลภฺยเต
ปรตฺตปตฺตีสาราน จ โพธิ ทุรลภา | (31)¹⁶⁹

19. คำสอนที่ 19 ปรากฏในปรัวรรตที่ 17 ดังนี้

ปริยัติหรือหลักการ ผู้มีคุณธรรม 4 ประการ ย่อมได้รับสมาธิชื่อว่าสรวรรณสวภาวสม-
ตาวิปญฺจิตตะ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

จตุรฺภิ: กุมาร ชฺรุโม: สมฺนฺวาคโต โพธิสฺตตฺว: อิมิ สรวรรณสวภาวสมตาว-
วิปญฺจิตฺตํ สมาธิ ปรตฺตลภเต |¹⁷⁰

ปฏิบัติหรือวิธีการ ปฏิบัติตนด้วยคุณธรรม 4 ประการ ดังนี้

1. กล่าวหาญ อยู่ร่วมมีความสุข ฟีกตน ผ่านขั้นที่ฟีกตนแล้ว ถูกผู้อื่นด่าว่าข่มอดทน
ได้ เป็นผู้อดทนอดกลั้น มองเห็นกรรม ขจัดมานะ มุ่งธรรม

2. มีศีลบริสุทธิ์ ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย ไม่เคลื่อน ไม่ขุ่นมัว ไครนินทา
ไม่ได้ ไม่ฟุ้งกระจาย ไม่ปล่อยปละ ไม่ถูกปรามาส ไม่ถูกประโลม สรรเสริญได้ว่าเป็นอริยะ
สรรเสริญได้ว่าเป็นความรู้แจ้ง

¹⁶⁸ SR. 16.98.25.

¹⁶⁹ SR. 16.102.3.

¹⁷⁰ SR. 17.103.16.

3. ฝึกจิตใจให้กลัวไตรชาตุ ตื่นกลัว รังเกียจ อยากสลัดออก ไม่ต้องการ ไม่ยินดี ไม่ไว้วางใจ ไม่น่าอภิเษก หวาดกลัวไตรชาตุทั้งสิ้น ทั้งพยายามปลดเปลื้องสัตว์ทั้งหลายจากไตรชาตุ

4. มีศรัทธา ไม่อึดด้วยธรรม เป็นพหูสูต แกล้วกล้า ต้องการธรรม หนักในธรรม ไม่หนักในลาภสักการะและคำสรรเสริญ ไม่หนักในชญาเน แสดงธรรมไม่มุ่งอามิส ตั้งใจให้สัตว์ได้ พังธรรมเพื่อสัมผัสสัมโพธิชญาเน

ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

กตโมจจตุรภิ: ? อิท กุมาร โพธิสตุตโหว มหาสตุตว: สุวโต ภวติ สุวิสวาโส
ทานุโต ทานุตถุมิมนุปรูปต: | ส ปโรรากฤษฏโหว ปรภายิตโหว ทูรูกุทานำ ทูรูกุทานำ
วจนปลานำ กุชโม ภวตยชิวาสนชาติย: กรมทริสี นินตมาโน ธรรมกาม: | ๗เปฯ อปี ตู จลู ปูน:
กิมิติเม สตุตวา อิมานู ธรรมานู สตุตวา อวินิวรตนิยา ภเวยุนุตตรายา: สมยกุลสโพเชริติ |
อนเนน กุมาร จตุรเถน ธรรมเถน สมนวาคโต โพธิสตุตโหว มหาสตุตว อิม สมาริ ปุรติลเกเต |¹⁷¹

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ได้รับสมาธิชื่อสรวรรณสวภาวสมตาวิปัญจิตะ และได้บรรลุสัมมัค
สัมโพธิชญาเน ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

เอภิ: กุมาร จตุรภิรชรูโม: สมนวาคโต โพธิสตุตโหว มหาสตุตว อิม สรวรรณ-
สวภาวสมตาวิปัญจิต สมาริ ปุรติลเกเต กษิปุรี จานุตตรา สมยกุลสโพธิภิสัพพชเต |¹⁷²

20. คำสอนที่ 20 ปรากฏในปริวารรตที่ 18 ดังนี้

ปริยัติหรือหลักการ ผู้ตามประกอบภาวนาโยคะ ย่อมได้รับอานิสงส์ 4 ประการ คือ
ไม่ถูกบุญครอบงำ ไม่ถูกข้าศึกข้ายี้ มีความรู้ไม่มีประมาณ และมีปฏิภาณไม่สิ้นสุด ดังปรากฏ
ในคัมภีร์ว่า

ตสมมาต ตรหิ กุมาร โย โพธิสตุตโหว มหาสตุตว อิม สมาริมุทธรหิษยติ
ปรยวาปสุยติ ธารยิษยติ วาจยิษยติ ปุรวรตยิษยติ อุทเทกษยติ สุวารุยาสุติ ปเรกษยจ วิสตุเรณ
สंपุรกาศยิษยติ, เตน ภาวานาโยคมนนุยกุเตน จ ภวิตถยม | ตสุโยต ปุรติปทยมานสุย จตุวาโร
คูนานุศสา: ปุรติกาจกษิตถยา: | กตเม จตุวาร: ? ยตุต อนภิภูโต ภวิษยติ ปุณโย: |
อนนวมรทนีโย ภวิษยติ ปุรตยรติโก: | อปุรเมโย ภวิษยติ ชญาเนน | อนนุตตจ ภวิษยติ
ปุรติภาเนน |¹⁷³

¹⁷¹ SR. 17.103.17.

¹⁷² SR. 17.104.14.

¹⁷³ SR. 18.127.1.

ปฏิบัติหรือวิธีการ ในบทร้อยแก้วไม่ปรากฏส่วนของ การแสดงวิธีการปฏิบัติ แต่เนื้อหาในส่วนร้อยกรองแสดงวิธีการไว้คือ ขวนขวายเพื่อได้ฟังสมาธิ แสวงหาพุทธชญาณ ทำการบูชา พระพุทธเจ้า มิไม่ตรึจิต บำเพ็ญรุดคุณ คำรงอยู่ในศีล ไม่ถูกลากและสักการะครอบงำ เป็นผู้สำรวม ไม่มุ้งลาง อดทนต่อคำว่าร้าย ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

กุมาร สุถนุ ภาษิษเย ปฺรติปตฺติมนุตฺตราม |

โย ฐรมานนุสิกฺขนโต อิทํ สุตฺรํ สุรณิษฺยติ | (20)

ปฺรูชา กุรวนฺ ชินนุทฺรณํ พุทฺธชฺญาณกเวษกः |

ไมตรึจิตตํ นิเชวนโต อิทํ สุตฺรํ สุรณิษฺยติ | (21)¹⁷⁴

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ผู้ปฏิบัติสมาธิย่อมได้รับอานิสงส์ 4 ประการเบื้องต้น ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

โย หิ กศฺจิจฺจ กุมาร โปธิสฺตตฺตฺวเ ว มหาสฺตตฺตฺว อิมํ สมาธิมฺหุทฺทหิษฺยติ
ปฺรยวาทฺสยฺยติ ฐาริษฺยติ วาจิษฺยติ ปฺรวรตฺติษฺยติ อุทฺเทกฺษฺยติ สุวธาสาสุยฺยติ ปฺรเกยฺยสฺย
วิสุตฺเรณ สํปฺรกาศฺยิษฺยติ, ตสฺเยเม จตฺวาโร คุณานุสํสา: ปฺรติกาङ्กฺษิตฺวา: |¹⁷⁵

21. คำสอนที่ 21 ปรากฏในปรีววรรตที่ 19 ดังนี้

ปริยัติหรือหลักการ ความฉลาด ความเป็นนักสอบถาม ความเป็นผู้น้อมใจ และความเป็นผู้ฉลาดในการแสวงหาพุทธธรรมอันเป็นอจินไตย จะทำให้ได้สมาธินี้ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตตฺมาตฺตรฺหิ กุมาร โปธิสฺตตฺตฺวเณ มหาสฺตตฺตฺวเณมํ สมาธิมาङ्กฺษิตฺวา อจินฺตฺย-
พุทฺธธรรมนिरุเทสฺกฺศเลน ภวิตฺวฺยมฺ | อจินฺตฺยพุทฺธธรรมปฺริปฺกฺจกฺกชาติเกน ภวิตฺวฺยมฺ | อจินฺตฺย-
พุทฺธธรรมาธิมุกฺติเกน ภวิตฺวฺยมฺ | อจินฺตฺยพุทฺธธรรมปฺรเยษณกฺศเลน ภวิตฺวฺยมฺ | อจินฺตฺยํสา
พุทฺธธรรมานํ สุรตฺวา โนตฺกฺรสิตฺวํ น สํตฺรสิตฺวํ น สํตฺราสมาปตฺตฺวมฺ |¹⁷⁶

ปฏิบัติหรือวิธีการ ทำความเข้าใจว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอจินไตย เหมือนกับพื้นที่เท่า วาลบด (ระยะพื้นที่เทียบกับขนทรายเส้นหนึ่ง) มีพระพุทธเจ้าจำนวนมากเท่ากับทรายในแม่น้ำคงคา มีพุทธเกษตรตามจำนวนพระพุทธเจ้าเหล่านั้น มีคติทั้งห้าคืออนรก เสร็จฉาน พระขม เทวดาและ

¹⁷⁴ SR. 18.129.17.

¹⁷⁵ SR. 18.127.6.

¹⁷⁶ SR. 19.132.1.

มนุษย์ สระ สมุทร แม่น้ำ บ่อน้ำ สระน้ำ อยู่ในวาลบถนั้นไม่เบียดกัน มีเขาจักรวาล เมรุ สุเมรุ มุจลินท์ มหามุจลินท์ วินัย คิชฌกูฏ หิมพานต์ มีนรกสุโฆระ สดปะนะ ปรตাপนะ มีเทพวิมาน ฉันทิ พุทธธรรมก็มีลักษณะเดียวกัน ฉะนั้น คนที่ฝันแล้วตื่นยังสงสัยว่าเป็นเรื่องจริงหรือแค่ความฝันแต่สำหรับผู้ได้สมาธิจะรู่ว่านั้นคือสภาวะแห่งธรรม ธรรมเป็นศูนย์ สิ่งทั้งหมดเป็น ไนราตมะ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

เอกหิ วาลปถे พหุพุทธา
 ยาศติก วาลิก คงคนทีเย |
 เกษตรฺ ตาศติก เตช ชินานา
 เต จ วิลภษณ เต วิสภากา: | (1)¹⁷⁷

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ผู้ปฏิบัติตามหลักการนี้ย่อมได้รับสมาธิแล้วคือความเป็นผู้ฉลาดในธรรมอันเป็นอินทรีย์ ในคัมภีร์ท่านแสดงตัวอย่างผลจากการได้รับการอธิบายเรื่องนี้โดยตรง กล่าวคือผู้ฟังเรื่องนี้เมื่อฟังเข้าใจจึงได้รับความลึกซึ้ง ปรากฏจากตัวอย่างของจันทรประกายในคัมภีร์ว่า

อสมินฺ ขลฺ ปนฺรคาถาภินฺรหारे ภาษยามาณเ จนฺพุรฺปรภ: กุมารภูต: อจินตฺเยษุ
 พุทฺธชฺรเมษุ คมฺภีรฺนฺธิชฺปตฺนฺเรทศเกาสลฺยมนฺพฺราปต: , สุตฺรานตฺนฺรหาราวภาสํ จ ปรตฺติ-
 ลพฺทวานุ | ปณฺจศฺยสฺย จ คนฺธรวปฺตฺรสฺย โฆษานุคฺคาธา: กฺษานฺเต: ปรตฺติลฺมฺโก'ภูตฺ |
 อปรฺเมยานาํ สตฺตฺวานาํ เทวมานุญฺกายา: ปรชฺยา อนฺุตฺตรายาํ สมฺยกฺสํโพเชจ จิตฺตฺานุยุตฺ-
 ปนฺนानิ | อปรฺเมยานาํ สตฺตฺวานามรฺต: กุฏฺโต'ภูตฺ |¹⁷⁸

22. คำสอนที่ 22 ปรากฏในปรัวรรตที่ 20 ดังนี้

ปริยัติหรือหลักการ ก่อนศึกษาคุณสมมูลอันหมายถึงสมาธิต้องเตรียมพร้อมตนให้มีคุณธรรมเหล่านี้ จึงจะศึกษาคุณสมมูลได้เป็นผล ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตฺสฺมาตฺตรฺหิ กุมาร โปธิสตฺตฺเวเน มหาสตฺตฺเวเน สรวฺกฺสฺลฺมฺลศฺยฺกฺษานุชฺรมนฺนิศฺร
 เตเน ภวิตฺวํ |¹⁷⁹

¹⁷⁷ SR. 19.132.23.

¹⁷⁸ SR. 19.135.21.

¹⁷⁹ SR. 20.136.1.

ปฏิบัติหรือวิธีการ สภาพแวดล้อมที่ต้องเตรียมการในการปฏิบัติสมาธิให้ได้ผลคือ ความไม่ชอบสังสรรค์ ความเว้นบาปมิตร ความอาศัยมิตรดิงาม ความเป็นนักสอบถาม ความไม่อิ่มในการแสวงหาธรรม ความมากด้วยปราโมทย์ ความต้องการธรรม ความต้องการธรรม ความยินดีธรรม ความกำหนดถือธรรม การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ความรู้ศาสตร์ ความต้องการฟังธรรมบรรยาย ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

อัสสุรคพหุเลน จ ภิวดยุม, ปาปมิตรปรีวรุชเคน กลุยามมิตรสนิสิริเตน
ปรีปฤจกชาติเณ ธรรมปรุเยชฎยามตฤปเตน ปราโมทียพหุเลน ธรรมารุทิกเณ ธรรมกาเมน
ธรรมรเตน ธรรมปริศราหเกณ ธรรมานุธรรมปรีติปนเนน | ศาสตฤตสุชญา อเนน สรวโพธิ-
สตุตฤเวชฎปาทิตวยา | ยสฺย จานติกาทิมิ ธรรมปรุยายิ ศฤโณติ, เตเน ตสุยานุติเก ปรีติเคารวิ
ศาสตฤตสุชญา โจตุปาทิตวยา |¹⁸⁰

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ผู้เตรียมตนให้พร้อมด้วยกุศลมูลย่อมได้รับปฏิภาณที่ใครทำลายไม่ได้ ได้พุทธธรรมอันเป็นอจินไตย ได้ไตร่ตรองในธรรมอันลึกซึ้งทั้งหลาย และเป็นแสงสว่างของโลกพร้อมทั้งเทวโลก ด้วยการกำจัดความงัวเงา ความสงสัย วิจิจจนา และความมืดมน

ย: กุมาร โพธิสตุตโวมหาสตุตว อิมาน ธรรมาน สมทาทย วรุตเต, ส กุมิปรุ-
มนาจเฉทฺยปรีติภาวนิรยาโต ภวติ | อจินตฺยพุทฺธธรรมาริมุทฺตฺย ภวติ | กุมภีเรชฺช จ ธรรมชฺช
นิชฺชปตี กจฺจติ | อาโลกกฺตฺย ภวติ สเทวกสฺย โลกสฺย กางฺกษวิมตีวิจิจิตฺตานุชการ-
วิธมนตยา |¹⁸¹

23. คำสอนที่ 23 ปรากฏในปริวรรตที่ 21 ดังนี้

ปรียติหรือหลักการ ความเว้นมิตรชั่ว ความอาศัยมิตรดิงาม เป็นเหตุให้ได้รับพุทธ-
ชญาณ ปริวรรตนี้แสดงเรื่องเล่าเป็นตัวอย่างของการปฏิบัติตนตามหลักการก่อนนี้ จึงถือว่าใช้
หลักการเดียวกัน แต่เพิ่มเติมในส่วนตัวอย่างของการปฏิบัติ

ปฏิบัติหรือวิธีการ ปฏิบัติตนตามตัวอย่างที่คัมภีร์ยกแสดงคือ พระราชาพระองค์หนึ่ง
เชื่อฟังคำบิณฑิตเทวดา ส่วนพระราชาอีกพระองค์หนึ่งเชื่อฟังคำของภิกษุชั้ว จึงได้รับผลที่แตกต่าง
กัน ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

อาสิ ปุรวมิห ชมฺพุสาหุเว
อปรมตฺต ทฺวิ ศุเรชฺฐิทาเรกา |

¹⁸⁰ SR. 20.136.2.

¹⁸¹ SR. 20.136.6.

ปรุวรชิตว สุกตสุข ศาสนเน
ขงกภูต วนษณทมาศรีเตา | (1)¹⁸²

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ผู้เชื่อคำของมิตรชั่วได้เสวยเวทนาในนรก อันหมายถึงได้รับผล
ด้านไม่ดี ส่วนผู้เชื่อคำของมิตรดีงามได้เห็นและได้บูชาพระพุทธเจ้ามากมายเท่ากับจำนวนทรายใน
แม่น้ำคงคา อันหมายถึงได้รับผลด้านดี ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

เตปี ภิกษุ พหโวปลมภิกกา
เยหิ คุราหิตุ ราช กษตริโย |
ชาติโกฏฐิต อปยจินตโย |
เวทียีสู นรเกษุ เวทนาม | (25)¹⁸³

24. คำสอนที่ 24 ปรากฏในปริวรรตที่ 22 ดังนี้

ปรียติหรือหลักการ การใส่ใจร่างกายและชีวิตเป็นเหตุให้ความชั่วปรุ่งแต่งเอาได้
เพราะฉะนั้น ไม่พึงมองพระพุทธเจ้าเป็นรูปกาย เพราะพระพุทธเจ้าคือธรรมกาย ดังปรากฏในคัมภีร์
ว่า

ตสมาคู ตรหิ คุมาร โภริสตุตเวเน มหาสตุตเวเน กาเย-นรุษยวสิเตน ชีวิต
นिरเปเกษณ ภวิตวยม | ตตุ กสุย हेतोः ? कायश्चित्तरुवसानहेत्त्रुहि คุमार अकुसलरुमाभि-
संसुकारो ऋवदि | तसुमातुत्त्रुहि คุमार โภริสตุตवेने महासुतवेने न रुपकायतसुतलาคतः
प्रशुणुतादुयः | तत्तु कसुय हेतोः ? रुरुमकाया हि पुठुठा ऋकवनुत्तो रुरुमकायप्रणावित्तासुन
रुपकायप्रणावित्ताः¹⁸⁴

ปฏิบัติหรือวิธีการ เจริญสมาธินี้จะทำให้เข้าใจธรรมกายของพระพุทธเจ้าว่า ธรรมกาย
เกิดจากบุญที่สั่งสมมามากมาย เกิดจากกรรม ไม่มีนิมิต ลึกซึ้ง ไม่มีประมาณ ดำรงมั่น มีสภาวะ
เหมือนอากาศ ก้าวล่วงคลองจกษุที่จะพึงเห็นได้ เป็นอนินไตย สุขทุกข์ให้หวั่นไหวมิได้ ก้าวล่วง
กิเลสเป็นเหตุทำให้เน้นซ้ำทั้งหมด ไม่มีสิ่งพึงแสดง ไม่มีข้อกำหนด ก้าวล่วงทางแห่งคำพูด มี
สาระ ก้าวล่วงราคะ แบ่งแยกไม่ได้ ก้าวล่วงทางแห่งโทสะ ก้าวล่วงทางแห่งโมหะ ไม่เกิด ก้าวล่วง
ชาติ ไม่มีอาสวะ ก้าวล่วงวิบาก เทียงด้วยโอาหาร โอาหารเป็นศูนย์ ไม่ต่างจากนิรวาน ดับแล้วด้วย

¹⁸² SR. 21.138.1.

¹⁸³ SR. 21.141.11.

¹⁸⁴ SR. 22.143.1.

ศัพท์ สงบแล้วด้วยโงฆะ เสมอกันด้วยการสังเกต สังเกตด้วยประโยชน์อย่างยิ่ง ประโยชน์อย่างยิ่งด้วยคำพูดที่มีจริง เย็น ไม่มีการเปลี่ยนกลับ ไม่มีนิมิต ไม่คิด ไม่ถูกนิโทษ ไม่ถูกทำให้เนิ่นช้า มีศัพท์ชี้แจงได้น้อย พรรณนาได้ไม่สิ้นสุด เกิดจากการบริกรรมมหาอภิขญา ระลึกไม่ได้ด้วยการแสดงการบริกรรมอภิขญาในที่ไม่ว่าง ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตสมาตตรหิ कुमार โภทิสตตุเวเน มหาสตุเวเน ตถาคตกายั ปุรารุถยิตุกาเมเน
ตถาคตกายั ชุชญาตูกาเมเน อัย สมานิรุททุครหิตวยุ: ปุรยวาปุตวโย ชารยิตวโย วาจิตว:
ปุรวรุติตว:
อุทเทษฏว:
สุวชยาตวโย วาจิตวโย ภวานาโยคมนุยุคเตเน ภวิตวยมุ ปเรภุยศุจ
วิสุตเรณ สंप्रकाशितव:¹⁸⁵

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ผู้เข้าใจหลักการนี้ย่อมรู้จักกรรมกาย รู้จักตถาคตกาย ย่อมจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าผู้เป็นอินทรีย์ ดังบทสรุปแสดงยืนยันคำกล่าวอธิบายว่าเป็นตถาคตกายที่เป็นความเข้าใจถูกต้องซึ่งเป็นความมุ่งหมายของสมาธินี้และเป็นเหตุให้ได้รับสัมมยักสัมโพธิชญาณ ดังปรากฏในคัมภีร์เป็นบทสรุปว่า

อยมุขเต कुमार ตถาคตกาย อิติ¹⁸⁶

25. คำสอนที่ 25 ปรากฏในปริวรรตที่ 23 ดังนี้

ปริยัติหรือหลักการ ผู้ที่เรียนเอาสมาธินี้จะเข้าใจประติสัมมิทา 4 ประการ คือ อรรถ-ประติสัมมิทา ธรรมประติสัมมิทา นิรุกติประติสัมมิทา และประติภาณประติสัมมิทา

ตสมาตตรหิ कुमार โย โภทิสตตุโว มหาสตุตว: อากางุเกษตุ กิมิตยหัง จตสุร:
ปุรติสัวิท: สากุษาตคุรยามิติ | กตมาศุจตสุร: ? ยทุต อรตปุรติสัวิทัง ธรรมปุรติสัวิทัง นิรุกติ-
ปุรติสัวิทัง ปุรติภาณปุรติสัวิทัง | อิมาศุจตสุร: ปุรติสัวิท: สากุษาตคุรยามิติ, เตเน कुमार
โภทิสตตุเวเน มหาสตุตวเน อัย สมานิรุททุครหิตวยุ: ปุรยวาปุตวโย ชารณิตวโย วาจิตว:
ปุรวรุติตว:
อุทเทษฏว:
สุวชยาตวโย ภวาจิตว:
ปุเรภุยศุจ วิสุตเรณ สंप्रकाशितव:¹⁸⁷
ภวานาโยคมนุยุคเตเน จ ภวิตวยมุ

ปฏิบัติหรือวิธีการ ทำความเข้าใจว่า กล่าวพรรณนา रूपได้เท่าใด ก็สามารถกล่าวพรรณนาคุณของพระตถาคตได้เท่านั้น กล่าวเวทนา สัญญา สังสการ และวิชญาณได้เท่านั้น,

¹⁸⁵ SR. 22.143.5.

¹⁸⁶ SR. 22.143.18.

¹⁸⁷ SR. 23.147.1.

สังการมีโทษมากเท่าใด นิรวานก็มีอันสงส์มากเท่านั้น, สังการ เสียง สังกิเลส และความบริสุทธิ์
ของพระตถาคตเป็นอนินไตย ไม่สามารถกล่าวพรรณนาได้ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตตร กุมาร กตมา ธรรมปรตีสัวิท: ? อิมา: กุมาร โภชิตตตโว ธรรมปรตีสัวิท เอว
ปรตีสัทิกษเต ยาวนุโต วา รูปวยหาราสตาวนตถาคตสย วรณวยหารา: | เอว เวทนาสัชญา-
สัศการา: | ยาวนต: กุมาร วิชญาณวยหาราสตาวนตถาคตสย วรณวยหารา: |¹⁸⁸

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ผู้ปฏิบัติตามหลักการนี้ย่อมได้รับความเข้าใจในประติสัมวิทาทัง 4
ประการ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

เอเมว โภชิตตวานา สุตตตวาน ตายินาม |
อิท สุตริ สมุทกฤหุ กวนติ ชญาณสัปท: | (12)
ยถา ยถา ปรกาสเนติ ศรทฤชนุโต อิมิ นยม |
ตถาสย วรชเต ชญาณิ หิมวนเตว ปาทปา: | (13)¹⁸⁹

26. คำสอนที่ 26 ปรากฏในปรัวรรตที่ 24 ดังนี้

ปริยัติหรือหลักการ โภชิตคือรูป ตถาคตคือรูป รูปกับสภาวะของรูปเป็นอันเดียวกัน
ตถาคตกับสภาวะของรูปเป็นอันเดียวกัน นั่นคือศูนย์ตา เวทนา สัญชญา สังการ และวิชญาณก็
เช่นเดียวกัน เขียนเป็นสมการได้ดังนี้ รูป=สภาวะของรูป=โภชิต=ตถาคต=ศูนย์ตา, เวทนา=สภาวะ
ของเวทนา=โภชิต=ตถาคต=ศูนย์ตา, สัญชญา=สภาวะของสัญชญา=โภชิต=ตถาคต=ศูนย์ตา, สังการ=
สภาวะของสังการ=โภชิต=ตถาคต=ศูนย์ตา, วิชญาณ=สภาวะของวิชญาณ=โภชิต=ตถาคต=ศูนย์ตา นี้
คืออรรถประติสัมวิทาทัง ปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตตร กุมาร กถ โภชิตตตโว มหาสตุตโว ธรรมปรตีสัวิทิ จรณุ ธรรมเมฆุ ธรรมานู-
ปศึยิ สมุทากจถยนตตรายา สมยกุลัโพธา ? อิห กุมาร โภชิตตตโว มหาสตุตโว ธรรมเมฆุ
ธรรมานูปศึยิ นานยตตร รูเปณ โภชิต สมนูปศึยติ | นานยตตร รูปาทุโวชย จรติ | นานยตตร รูเปณ
โภชิติ ปเรชเต | นานยตตร รูเปณ โภชย สมุทากจถติ | นานยตตร รูเปณ สตุตวานิ โภชย
สมาทาปยติ | นานยตตร รูเปณ ตถาคตํ ปศึยติ | รูปสุยาวินาสสุวภาว: ตถาคต อิติ ตถาคตํ
ปศึยติ | อนนยทุ รูปมนโย รูปสุวภาว อิติ ไนว ปศึยติ | อนนโย รูปสุวภาวโนนยตถาคต อิติ

¹⁸⁸ SR. 23.147.6.

¹⁸⁹ SR. 23.149.11.

‘ในว’ ปศุขติ | ยศจ รูปสุภาโว ยศจ ตถาคค อิตยทวเยยฺ ธรรมตา | เอวฺ ปศุขณฺ โปธิสตุคฺโว
มหาสตุตฺตวจฺจรติ ธรรมปรตีสวฺทิตี¹⁹⁰

ปฏิบัติหรือวิธีการ แสวงหาอรรถประติสัมวิทาด้วยวิธีการดังนี้ ไม่เกียจคร้าน รักษาศีล
ฝึกตน มีความเคารพ ไม่ต้องการชื่อเสียง ตั้งอยู่ในธรรม ไม่ต้องการลาภ ไม่ประมาท ไม่เห็นแก่ลาภ
และสักการะ ไม่มีวามเสตรีของตระกูล ไม่ประทุษร้ายตระกูล มีหิริ ไม่คบคนพาล คบหาบัณฑิต
มีไมตรีจิต ใบน้ำอิมมัยม มีศีล กษานติ วิริยะ ฌยาน ศรุตะ ยินดีในธรรม ปรรณาน้อย รุตคุณ
อยู่ป่า เว้นหมู่คณะ เป็นพหูสูต บูชาพระพุทธเจ้า ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

รูปถม ทุริคิตา โปธิ โปธิเย รูป ทุริคิตม |
วิสภาคณ ศพฺเพน อุตฺตริ ธรรม เทหิต: | (1) ๗เป๗
เยน อาราคิต: ศาสฺตา จิตฺตํ โปชาย นามิตน |
มา จล คฺวํ ปรตฺธิญายาสฺตฺธิษฺฐ จ ปรตฺธิปตฺธิษฺฐ | (62)¹⁹¹

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ‘ได้รับอรรถประติสัมวิทา ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ย อิทํ ธารเยตฺ สุตฺวํ กุชยกาล อฺปฺสฺสฺสฺสฺส |
ปรตฺธิภานํ ลเกตฺ กุชฺปฺริ ปรตฺธิกตฺตํ ยทิ ธารเยต | (63) ๗เป๗
อจินฺตฺยานานํศฺตานํ พุทฺธชฺญานนํ ชานมิ |
อิมํ สมาริํ ศรุตฺเวห ย: กางฺกฺษํ นํ กริษฺยติ | (67)¹⁹²

27. คำสอนที่ 27 ปรากฏในปริวรรตที่ 25 ดังนี้

ปรียติหรือหลักการ ความฉลาดในอุบายเป็นเหตุให้ได้รับสัมยักสัม โปธิชญาณ
ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตฺสฺมาตฺตฺตฺริ กุมาร โปธิสตุคฺเวน มหาสตุคฺเวโนปายกุสเลน ภวิตฺตม |¹⁹³

ปฏิบัติหรือวิธีการ ปฏิบัติดังนี้

1. สร้างความเข้าใจว่าสัตว์ทั้งหมดเป็นญาติ

¹⁹⁰ SR. 24.150.1.

¹⁹¹ SR. 24.150.16.

¹⁹² SR. 24.154.19.

¹⁹³ SR. 25.155.1.

2. อนุโมทนากุศลมูลและกองบุญของสัตว์ทั้งหลายตลอด 3 วัน 3 คืน

3. มอบบุญนั้นให้สรรพสัตว์ด้วยการตั้งจิตว่าตนเป็นผู้รู้ทุกอย่าง(ในขณะนั้น)

ตัวอย่างสิ่งที่อนุโมทนาคือ อนุโมทนากรรมมีศีล ไม่ทำบาปเพื่อเลี้ยงตัว เลื่อมใสในพระรัตนตรัย บูชาพระพุทธเจ้าด้วยหวังโพธิ์ ไม่มีความเห็นว่าเป็นอาตมะ ภาวะ ชีวะ ไม่เป็นปาปทิกขุ ยินดีในความว่าง ได้บรรพชาอุปสมบทในพระศาสนา มีความปรารถนาน้อย สันโดษ อยู่ป่า สงบ เสงี่ยม มีชยานเป็นโคจร มีอาชีพบริสุทธ์ มีกิจน้อย ไม่โกหกทั้งที่รู้ ไม่ต้องการคำสรรเสริญ ไม่ริษยา ไม่อาศัยตระกูล หวาดกลัวไตรชาตฺ ไม่มีปัญหาจกิลศ กถ์การเกิด ไม่ยึดมั่น มีจิตสงบ รู้คุณรู้โทษ ไม่วิวาท มุ่งความหลุดพ้น ไม่ยกตน ไม่ข่มท่าน ไม่ประมาท ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ถถ จ กุมาร โพธิสตุตโวมมหาสตุตฺว อูปายกุสโล ภวติ ? อิท กุมารโพธิสตุตฺเวนมหาสตุตฺเวน สรวสตุตฺวานานติเก ชญาตีสฺชญา อุตฺปาทยิตฺวยา | สรวสตุตฺวานานติเก ชญาติจิตฺตมฺปฺสฺถาปฺย ย: สรวสตุตฺวานา กุศลมูลปฺณฺยสฺกนฺธสฺสตุตฺ สรวมนฺุโมทยิตฺวยมฺ | ตฺริ-
ราตฺรยาตฺตฺริทิวสฺสย สรวสตุตฺวานา กุศลมูลปฺณฺยสฺกนฺธมนฺุโมทย สรวชฺญาตฺรณฺมพฺเพณ
จิตฺโตตฺตฺปาเทน เตชามเว สรวสตุตฺวานา นิรฺยาคยิตฺวยมฺ |¹⁹⁴

ปฏิเวธหรือสิ่งที่ได้ ผู้ฉลาดในอุบายย่อมได้รับสมาธินี้และได้ตรัสรู้สัมยักสัมโพธิชญาณ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

อนน กุศลมูลน โพธิสตุตฺโวมหาสตุตฺว: กุณฺธิปฺรมิมฺ สสมาธิ ปฺรติลภเต,
กุณฺธิปฺริ จานฺตฺตฺรา สมฺยกฺสฺโพธิมกฺกิตฺพฺรยเต |¹⁹⁵

28. คำสอนที่ 28 ปรากฏในปริวรรตที่ 26 ดังนี้

ปริยัติหรือหลักการ ความไม่ประมาทย่อมเป็นเหตุได้สัมยักสัมโพธิชญาณ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตฺสฺมาตฺตฺรฺหิ กุมาร อปฺรมตฺโต ภวียยามิตฺเตวํ ตฺวยา กุมาร สิ กุณฺธิตฺวยมฺ,
อปฺรมตฺตฺสย หิ กุมาร โพธิสตุตฺวสฺย มหาสตุตฺวสฺย น ทฺรุลภา ภวตฺยนฺตฺตฺรา สมฺยกฺสฺโพธิ:,
กิมฺจค ปฺนฺรยํ สสมาธิ: |¹⁹⁶

¹⁹⁴ SR. 25.155.2.

¹⁹⁵ SR. 25.155.6.

¹⁹⁶ SR. 26.157.1.

ปฏิบัติหรือวิธีการ ในหัวข้อนี้ท่านยกความไม่ประมาทในการรักษาศีลให้บริสุทธิ์และ
การบำเพ็ญบารมี 6 มาแสดงเป็นตัวอย่าง ดังปรากฏในคัมภีร์ดังนี้

ถถ จ กุมาร โภชิตตฺตฺว มหาสฺตฺตฺว: อปรฺมตฺโต ภวติ ? อิท กุมาร โภชิตตฺตฺว
มหาสฺตฺตฺว: ปริสุทฺทสีโล ภวติ | อิท กุมาร ปริสุทฺทสีโล โภชิตตฺตฺว: อปรฺมตฺโต ภวติ | อิท
กุมาร โภชิตตฺตฺว มหาสฺตฺตฺว: ปริสุทฺทสีโล ภวติ | อิท กุมาร ปริสุทฺทสีโล โภชิตตฺตฺว
มหาสฺตฺตฺว: อวิริหิตฺโต ภวติ สรวชฺชญาจิตฺเตน ฆฎฺฏ สฺส ปารมิตาสฺส¹⁹⁷

ปฏิบัติหรือวิธีการ ผลดีที่ได้รับท่านใช้คำว่าอานิสงส์ ซึ่งในข้อนี้ทรงอธิบายอานิสงส์
ของท่านบารมี 10 ประการ ดังนี้คือ

1. ช่มกิลเลสคือความตระหนี่ได้
2. จิตน้อมไปในตยาจะทุกเมื่อ
3. ย่อมถือเอาสาระของ โภคะเพื่อสาธารณแก่ชนหมู่มาก
4. ย่อมเกิดในตระกูลที่มี โภคะมาก
5. สักว่าเกิดแล้วย่อมมีจิตเพื่อตยาจะ
6. เป็นที่รักของบริษัทธิ์
7. เป็นผู้แก้กั๊กไม่ตัวโกง ก้าวลงสู่(ท่ามกลาง)บริษัท
8. มีเกียรติชื่อเสียงอันสง่างามจรไปในที่ศิใหญ่่น้อย
9. มีมือและเท้าอ่อนนุ่ม ตั้งอยู่ในพื้นเท้าที่เสมอ
10. เป็นผู้ไม่เว้นขาดจากมิตรตั้งงามจนกว่าจะ(ได้)ตรัสรู้ธรรม

ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตฺสฺสเยเม อานุคฺสา ภวานฺติ | ตานํ ศุภญฺ, สาธุ จ สุขฺจ จ มนสิกรุ | ภาษิยฺเยหํ เต |
ทเสเม กุมาร อานุคฺสา ทานาธิมุกฺตฺสฺย โภชิตตฺตฺวสฺย มหาสฺตฺตฺวสฺย | กตเม ทส ? ยทุต
มาตฺสฺรฺยเกฺลโส'สฺย นิคฺคฺหิตฺโต ภวติ | ตฺยาคานุปุถฺถิตฺตํ จาสฺย จิตฺตํ สทา ภวติ | พหุชน-
สาธาณณฺภยฺสฺจ โภเกภฺยฺสฺจ สารมาททาติ | มหาโภเกญฺ จ กุเลญฺปปทฺยเต | ชาตมาตฺรฺสฺย จาสฺย
ตฺยาคจิตฺตมามุขีภวติ | ปริยสฺจ ภวติ จตฺสฺถณฺณํ ปฺรฺยทามู | วิสารทฺสฺจาสฺกฺจิจฺเต ปฺรฺยทวคาหเต |
ทิกฺวิทิกฺญฺ จาสฺโยทาโร วรฺณกิริตฺสพฺทฺสฺโลโก โลโก'ภฺยฺทุกฺจฺจติ | มฺฤทฺตรฺมฺหสฺตปาทฺสฺจ ภวติ
สมจฺรณตลปฺรติยฺฐิตะ | อวิริหิตฺสฺจ ภวติ กฺลฺยาณมิตฺเรรฺยวาทฺโพรหฺมณฺขานิชฺชนาตุ | อิเม
กุมาร ทศานุคฺสา ทานาธิมุกฺตฺสฺย โภชิตตฺตฺวสฺย มหาสฺตฺตฺวสฺย |¹⁹⁸

¹⁹⁷ SR. 26.157.7.

¹⁹⁸ SR. 26.

29. คำสอนที่ 29 ปรากฏในปรีววรรตที่ 27 ดังนี้

ปรียัติและปฏิบัติ เป็นเช่นกับในปรีววรรตก่อนเนื้อหาที่มีความต่อเนื่องกันหากแต่แบ่งเนื้อหาขึ้นเป็นบทที่กล่าวถึงผลของศีลบารมีโดยเฉพาะ หลักการคือการไม่ประมาทในการบำเพ็ญศีลบารมี ย่อมเป็นเหตุให้ได้รับสัมมัชฌัมโพธิชญาณ

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ได้รับอานิสงส์ของศีล 10 ประการ ดังนี้

1. ย่อมทำชญาณบริสุทธิให้เต็มรอบ
2. ย่อมศึกษาตามพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทั้งหลาย
3. ย่อมไม่ถูกบัณฑิตทั้งหลายตำหนิ
4. ไม่เคลื่อนจากปฎิญญา
5. ดำรงอยู่ในข้อปฏิบัติ
6. หนีจากสังสาร
7. เข้าใกล้นิรวาณ
8. อยู่อย่างไม่มีปรยุตถานกิเลส
9. ย่อมได้รับสมาธิ
10. ไม่เป็นคนขัดสน

ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ทศเม กุมาร อนุศัสสา: ปรีศุททศีลสฺย โปธิสตุตฺตวสฺย มหาสตุตฺตวสฺย | กตเม ทส ?
 ยทุต ชุชฺชานํ จ ปรี โสธยติ ปรีปุรอยติ | พุทธานํ ภาวตามนุศิกฺขยเต | อครุหิโต ภวติ ปณฺฑิตานาม |
 ปรีติชฺชญาโต น จลติ | ปรีติปคฺเตตา ติษฐติ | สํสาราตุ ปลายเต | นิรวาณมรฺยุติ |
 นิษฺปรยุตฺถานโน วิหริติ | สมาธิ ปรีติลกฺเขต | อทริทฺรศฺจ ภวติ | อิเม กุมาร ทศานุศัสสา:
 ปรีศุททศีลสฺย โปธิสตุตฺตวสฺย มหาสตุตฺตวสฺย |¹⁹⁹

30. คำสอนที่ 30 ปรากฏในปรีววรรตที่ 28 ดังนี้

ปรียัติและปฏิบัติ เป็นเช่นกับในปรีววรรตก่อนเนื้อหาที่มีความต่อเนื่องกันหากแต่แบ่งเนื้อหาขึ้นเป็นบทที่กล่าวถึงผลของบารมีอื่น ๆ นอกจากทานบารมีและศีลบารมีซึ่งกล่าวไว้ในสองปรีววรรตก่อนหน้า หลักการคือการไม่ประมาทในการบำเพ็ญบารมี ย่อมเป็นเหตุให้ได้รับสัมมัชฌัมโพธิชญาณ

¹⁹⁹ SR. 27.160.1.

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ อานิสงส์ของกษานติ 10 ประการ

1. ไฟไหม้ไหม้
2. ศัสตราฆ่าไม่ได้
3. ยาพิษไม่กล้ากลาย
4. ไม่จมน้ำตาย
5. เทวดารักษา
6. ได้รับร่างกายที่ประดับด้วยลักษณะ 32 ประการ
7. ปิดประตูแห่งทุกคติไว้ได้หมด
8. ย่อมเกิดในพรหมโลก
9. คืนและวันผ่านไปด้วยความสุข
10. ปรีดีและสุขย่อมไม่ละกายของเขา

ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ทศเม กุมาร อานาศ์สา: กษานติปรดิษฐิตสฺย ไมตรีวิหาริโณ โพิสฺตตฺวสฺย
 มหาสฺตตฺวสฺย | กตโร ทศ? อคฺนินา น ทนฺยเต | ศศฺตฺเรณ น ทนฺยเต | วิยมสฺย น กฺรมเต |
 อุทเคน น มฺริยเต | เทวตาสุโชนํ รกฺษนฺติ | ลกฺษณาลํกฏํ จ กายํ ปฺรติลภเต | สรวทฺรคฺติ-
 ทวารานิ จาสฺย ปฺลิตานิ กฺวนฺติ | พรหมโลกे จาสฺยโยปตฺติรฺกฺวติ | สุเขน จาสฺย ราตรีทิวานิ
 วรชนฺติ | ปฺริติสฺจํ จาสฺย กายํ น วิชหาติ | อิเม กุมาร ทศานาศ์สา: กษานติปรดิษฐิตสฺย
 ไมตรีวิหาริโณ โพิสฺตตฺวสฺย มหาสฺตตฺวสฺย²⁰⁰

31. คำสอนที่ 31 ปรากฏในปรีวรรตที่ 28 ดังนี้

ปรียติและปฏิบัติ เป็นเช่นกับในปรีวรรตก่อนเนื้อหาที่มีความต่อเนื่องกันหากแต่แบ่ง
 เนื้อหาขึ้นเป็นบทที่กล่าวถึงผลของบารมีข้อวิริยะ หลักการคือการไม่ประมาทในการบำเพ็ญวิริย-
 บารมี ย่อมเป็นเหตุให้ได้รับสัมยักสัมโพธิชญาณ

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ อานิสงส์ของผู้ปรารถนาคามเพียร 10 ประการ

1. เป็นผู้ทำสำเร็จได้ไม่ยาก
2. ได้ความใส่ใจจากพระพุทธรเจ้า
3. เป็นผู้ที่เทวดาใส่ใจ
4. ธรรมที่ได้ฟังแล้วย่อมไม่เลือนหายไป

²⁰⁰ SR. 28.161.1.

5. ย่อมได้ธรรมที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อน
6. ย่อมได้โคตรแห่งสมาธิ
7. เป็นผู้มีอาพาธน้อย
8. อาหารของเขาข่อมย่อยดี
9. เป็นผู้มีอุปมาตั้งคอกบัว (ที่เติบโตโดยลำดับ กล่าวคือประสบความสำเร็จ)
10. ไม่มีอุปมาตั้งซาก (ไม่หวั่นท้อ กล่าวคือมีปฏิภาณ)

ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ทศเม กุมาร อานนคัสสา อารพฐวิริยสฺย โภธิสตุตฺตวสฺย มหาสตุตฺตวสฺย | กตเม ทศ ?
 ยทุต ทุราสทศฺจ ภวติ | พุทฺธปริกรหํ จ ปฺรติลภเต | เทวตาปริภุทฺทิตฺตฺจ ภวติ | สฺรุตฺวา
 จาสฺย ฐรมาน น ปริหีนฺเต | อสุรตปฺรฺวํสฺจ ฐรมาน ปฺรติลภเต | สมาธิโคตฺร จ ปฺรติลภเต |
 อลฺุปาพาทฺสฺจ ภวติ | อาหารศฺจาสฺย สมยฺก ปฺริณามยติ | ปทฺโมปมฺสฺจ ภวติ น มุสโลปม : |
 อิเม กุมาร ทศานุคฺสสา อารพฐวิริยสฺย โภธิสตุตฺตวสฺย มหาสตุตฺตวสฺย |²⁰¹

32. คำสอนที่ 32 ปรากฏในปรีวรรตที่ 28 ดังนี้

ปรียติและปฏิบัติ เป็นเช่นกับในปรีวรรตก่อนเนื้อหาที่มีความต่อเนื่องกันหากแต่แบ่งเนื้อหาขึ้นเป็นบทที่กล่าวถึงผลของบารมีข้อชยาน หลักการคือการไม่ประมาทในการบำเพ็ญชยาน-บารมี ย่อมเป็นเหตุให้ได้รับสัมมยักสัมโพธิชญาณ

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ อานิสงส์ของชยาน 10 ประการ

1. ดำรงอยู่ในอาจารย์ (มีมารยาท)
2. เทียวไปสู่ที่โคจร
3. อยู่อย่างไม่เดือนร้อน
4. คู้มครองอินทรียี่ได้
5. เสวยปรีดี
6. สงัดกาย
7. ไม่เพียงพอด้วยชยาน
8. พ้นจากวิสัยแห่งมาร
9. ดำรงอยู่ในพุทธวิสัย
10. ได้บรมวิมุกติ

²⁰¹ SR. 28.161.25.

ดังปรากฏในคัมภีร์ดังนี้

ทศเม กุมาร อานุศาสตร์ ฐานาธิมุกตสย โภทิสตตวสย มหาสตตวสย | กตเม
ทศ ? ยทต อจาเร ติชฐติ | โคงโร จรติ | นิษปริทาโท วิหริติ | กุปเตนุทธิโย ภวติ | ปริติมนุ-
ภวติ | วิวิกต: กามา: | มุกโต มารวิษยาคู | ปุริตยฐิตโต พุททวิษเย | วิมุกตี ปรีปายติ | อิเม
กุมาร ทศานุศาสตร์ ฐานาธิมุกตสย มหาสตตวสย |²⁰²

33. คำสอนที่ 33 ปรากฏในปรัวรรตที่ 28 ดังนี้

ปรียติและปฏิบัติ เป็นเช่นกับในปรัวรรตก่อนเนื้อหาที่มีความต่อเนื่องกันหากแต่แบ่ง
เนื้อหาขึ้นเป็นบทที่กล่าวถึงผลของบารมีข้อปรัชญา หลักการคือการไม่ประมาทในการบำเพ็ญ
ปรัชญาบารมี ย่อมเป็นเหตุให้ได้รับสัมมัยสัมโพธิชญาณ

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ อานิสงส์ของปรัชญา 10 ประการ

1. สละสิ่งของของตนทั้งหมด โดยไม่คิดถึงความบริสุทธิ์จากการให้ (ให้ไม่หวังผล)
2. มีศีลไม่ขาดและไม่อาศัยศีล
3. ดำรงมั่นด้วยดีในกำลังแห่งกษานติแต่ไม่ดำรงมั่นด้วยดีในสัตตสัจญญา
4. ปราศจากความเพียร สังกายและจิต
5. เป็นผู้ฟังด้วยชยาน เป็นผู้ฟังสิ่งที่ไม่ดำรงอยู่ (ไม่ต้องอาศัยอะไร)
6. มารเอาชนะไม่ได้
7. วาหะของฝ่ายอื่นทั้งหมดให้หวั่นไหวไม่ได้
8. ส่องสว่างสังขารคติทั้งหมด (เกิดปัญญาในสิ่งปรุงแต่งทั้งหมด)
9. มหากรุณาอันมีประมาณยิ่งของเขาย่อมแผ่เข้าไปในสัตว์ทั้งหมด
10. ไม่ยินดีในภูมิของสรวากและปรัตยอกพุทธเจ้า ย่อมก้าวลงสู่ชยาน สมာธิและ

สมาบัติของพระพุทธเจ้า

ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ทศเม กุมาร อานุศาสตร์: ปรัชญาจริตสย โภทิสตตวสย มหาสตตวสย | กตเม
ทศ ? ยทต สรวสวปริตยาโค ภวติ น จ ทาเนน สุทฐี มนุยเต | อชณทศีลศจ ภวติ น จ ศีล-
มาศริต: | กษานติพลสุปรัตยฐิตศจ ภวติ น จ สตตวสัจญญาสंपรัตยฐิต: | อารพทวิรัชศจ ภวติ
กายจิตตวิวิกต: | ชยานชยาเย จ ภวติ อปรัตยฐิตชยาเย | ทุทธรัชศจ ภวติ มาไร:, อปรกมปุยศจ
ภวติ สรวปรปราวาทิกิ: | ลวธาโลกศจ ภวติ สรวสัจจการคตยาม | อธิมาตร จาสย สรวสตตวเม

²⁰² SR. 28.163.1.

มหากรรณา สมติกรามติ | น จ ศุรวากปรตฺยเอกภูเม: สฺปฤหยติ | พุทฺธชฺยานสมาธิสมาปตฺตีร-
ตฺรติ | อิม กุมาร ทศานุศึสา: ปฺรชฺญาจฺริตฺสย โปชิตฺตฺวสฺย มหาสฺตฺตฺวสฺย |²⁰³

34. คำสอนที่ 34 ปรากฏในปรีวรรตที่ 28 ดังนี้

ปรียติและปฏิบัติ เป็นเช่นกับในปรีวรรตก่อนเนื้อหาที่มีความต่อเนื่องกันหากแต่แบ่งเนื้อหาขึ้นเป็นบทที่กล่าวถึงผลของพหูสูต หลักการคือการไม่ประมาทในการบำเพ็ญพหูสูต ย่อมเป็นเหตุให้ได้รับสัมมยักสัมโพธิชญาณ

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ อานิสงส์ของพหูสูต 10 ประการ

1. ไม่ทำความเศร้าหมอง (เพราะรู้ถึงความเศร้าหมองและความพองแฟ้ว)
2. ไม่ก่อพยาบาท
3. ตัดความสงสัย
4. ทำความเห็นให้ตรง
5. ละสิ่งนอกทาง
6. ดำรงอยู่ในทาง
7. ดำรงอยู่ที่ประตูแห่งอมฤต
8. ยืนอยู่ใกล้โพธิ์
9. เป็นแสงสว่างแก่สัตว์ทั้งหลาย
10. ไม่กลัวทุกติทั้งหลาย

ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ทศเม กุมาร อานุศึสา พุทฺธชฺรุตฺสย โปชิตฺตฺวสฺย มหาสฺตฺตฺวสฺย | กตเม ทศ ?
ยทุต สํเกลสฺน กโรติ | วฺยาปาทํ น ชนยติ | กางฺกษฺมา วิวฤ โฉนติ | ทฺถฺยภูมฺมฤชฺวิกโรติ | อฺตุปลถํ จ
วรุชยติ | มารุเค ปฺรติษฺฐติ | อมฤตทฺวารเ ตฺมิษฺฐติ | อาสนนฺสฺถายี ภวติ โปชเย | อาโลกฺภูโต ภวติ
สฺตฺตฺวานาม | ทฺรฺคตฺทิภฺโย น พิภตฺติ | อิม กุมาร ทศานุศึสา พุทฺธชฺรุตฺสย โปชิตฺตฺวสฺย
มหาสฺตฺตฺวสฺย |²⁰⁴

²⁰³ SR. 28.163.30.

²⁰⁴ SR. 28.165.3.

35. คำสอนที่ 35 ปรากฏในปรีวรรตที่ 28 ดังนี้

ปรียัติและปฏิบัติ เป็นเช่นกับในปรีวรรตก่อนเนื้อหาที่มีความต่อเนื่องกันหากแต่แบ่งเนื้อหาขึ้นเป็นบทที่กล่าวถึงผลของกรรมทาน หลักการคือการไม่ประมาทในการบำเพ็ญกรรมทาน ย่อมเป็นเหตุให้ได้รับสัมยักสัมโพธิชญาณ

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ อานิสงส์ของกรรมทาน 10 ประการ

1. เว้นการกระทำที่ไม่ควร
2. ทำสิ่งที่ควร
3. ดำรงอยู่ในธรรมของสัตบุรุษ
4. ทำพุทธเกษตรให้บริสุทธ์
5. เข้าไปสู่ดวงไมโปธิ (ใกล้ตรัสรู้)
6. สละวัศดุทั้งหมด
7. ช่มความเศร้าหมองทั้งหลาย
8. ให้ส่วนของตนแก่สัตว์ทั้งหมด
9. เจริญไมตรีอันมีสัตว์นั้นเป็นอารมณ์
10. ได้สุขอันเห็นได้ในปัจจุบัน (ในขณะที่เกิดเป็นมนุษย์นี้)

ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ทศเม กุมาร อานุคัสสา ธรรมทานคुरुกสุย โภธิสตุตวสุย มหาสตุตวสุย ปเรกโย
 ธรรมทานํ ททต: | กตเม ทศ ? ยทุต อกริยา วิวรัชยติ | กริยามวตตติ | สตุปฤษฐรเม ปตติษฐเต |
 พุทธเกษตรุรี ปรีโคธยติ | โภธิมณฐมรุษยติ | วัศดุ ปรีตยชติ | เกลศานนิกฤทวติ | สรว-
 สตุตเวภย: ปรีตยศํ ททตติ | ตทามพุณฺา จ ไมตรี ภาวยติทฤษฐฐารมิกํ จ สุขํ ปรีตลเกเต |
 อิเม กุมาร ทศานุคัสสา ธรรมทานคुरुกสุย โภธิสตุตวสุย มหาสตุตวสุย ปเรกโย ธรรมทานํ
 ททต: |²⁰⁵

36. คำสอนที่ 36 ปรากฏในปรีวรรตที่ 28 ดังนี้

ปรียัติและปฏิบัติ เป็นเช่นกับในปรีวรรตก่อนเนื้อหาที่มีความต่อเนื่องกันหากแต่แบ่งเนื้อหาขึ้นเป็นบทที่กล่าวถึงผลของศุนยตา หลักการคือการไม่ประมาทในการบำเพ็ญศุนยตา ย่อมเป็นเหตุให้ได้รับสัมยักสัมโพธิชญาณ

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ อานิสงส์ของศุนยตา 10 ประการ

²⁰⁵ SR. 28.165.28.

1. ย่อมอยู่ด้วยพุทธวิหารอันเป็น โจรของพระพุทธรเจ้า (อยู่อย่างมีอารมณ์ว่าไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ชีวะ)

2. ไม่ต้องอาศัยอะไร เฟงชยานอยู่
3. ไม่ปรารถนาความเกิดขึ้น
4. ไม่ปรามาสคิด
5. ไม่กล่าวผิดไปจากอริยะ
6. อยู่อย่างไม่ขัดแย้ง ไม่วิวาท
7. ไม่อยากได้วัสดุ
8. อยู่อย่างสงบ
9. ไม่เรียกหาพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย (เพราะตนทรงจำธรรมทั้งหมดไว้ได้)
10. ทรงจำพระสัทธรรม

ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ทศเม กุมาร อานุคัสสา: ศูนย์ดาวหริโณ โภชิตตฺตวสุย มหาสฺตฺตวสุย | กตเม
ทศ ? ยทุท พุทฺธวิหารณ เวหฺรติ | อนิคุริโต ธฺยายติ | อุปฺปตฺติ น ปรารุณฺยติ | คีลฺน ปรามณฺยติ |
อารุณฺนนาปวตฺติ | อวิรุทฺโธ เวหฺรติ | วสฺตฺตฺ โนปลกเต | วิวิกตฺตฺจ ภวติ | พุทฺธานฺนนาภฺยาชฺยติ |
สทฺธรมฺ ธารยติ | อิม กุมาร ทศานุคฺคัสสา: ศูนย์ดาวหริโณ โภชิตตฺตวสุย มหาสฺตฺตวสุย |²⁰⁶

37. คำสอนที่ 37 ปรากฏในปริวรรตที่ 28 ดังนี้

ปริยัติและปฏิบัติ เป็นเช่นกับในปริวรรตก่อนเนื้อหามีความต่อเนื่องกันหากแต่แบ่งเนื้อหาขึ้นเป็นบทที่กล่าวถึงผลของการหลีกเร้น หลักการคือการไม่ประมาทในการหลีกเร้นยอมเป็นเหตุให้ได้รับสัมผัสสัมโพธิญาณ

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ อานิสงส์ของความหลีกเร้น (ปรีติสตัยธรรม) 10 ประการ

1. มีจิตไม่ขุ่นมัว
2. อยู่อย่างไม่สะดุ้ง
3. ตามระลึกถึงพระพุทธรเจ้า
4. เชื่อมั่นต่อจริยาของพระพุทธรเจ้า
5. ไม่สงสัยในความรู้ของพระพุทธรเจ้า
6. เป็นผู้กตัญญูต่อพระพุทธรเจ้า

²⁰⁶ SR. 28.166.30.

7. ไม่คัดค้านธรรมของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
 8. อยู่อย่างสำรวมด้วยดี
 9. บรรลุทานตถุณีโดยลำดับ
 10. มีประติสัมวิทา เข้าใจเกี่ยวกับสิ่งที่ผู้อยู่นคนเดียวจะได้รับ
- ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ทศเม กุมาร อานุสัสสา: ปุริตัสลยนาภิกุทสุย โภชิตตวสุย มหาสตุตวสุย |
 กตเม ทศ ? ยทุต อนาวิลจิตโต ภวติ | อปรสตุโต วิหริติ | พุทฺธมนุสุมรติ | จรฺยํ สุรทุททชาติ |
 ชญาเนน กางฺกษติ | กฤตฺชฺโณ ภวติ | พุทฺธานํ ธรรมํ น ปุริตภฺยิปติ | สุตฺวฤโต วิหริติ | ทานต-
 ถุณิมนุปรูปโนติ | ปุริตัสวิท: สากฺษยาคโรติ | อเม กุมาร ทศานุสัสสา: ปุริตัสลยนาภิกุทสุย
 โภชิตตวสุย มหาสตุตวสุย |²⁰⁷

38. คำสอนที่ 38 ปรากฏในปริวรรตที่ 28 ดังนี้
 ปริยัติและปฏิบัติ เป็นเช่นกับในปริวรรตก่อนเนื้อหามีความต่อเนื่องกันหากแต่แบ่ง
 เนื้อหาขึ้นเป็นบทที่กล่าวถึงผลของการอยู่ป่า หลักการคือการไม่ประมาทในการอยู่ป่ายอมเป็นเหตุ
 ให้ได้รับสัมยักสัม โภชิตตวสุย

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ อานิสงส์ของการอยู่ป่า 10 ประการ

1. อยู่อย่างมักน้อย
2. เว้นหมู่คณะ
3. ไม่ต้องโต้เถียงใคร
4. ใครคุกคามไม่ได้
5. ไม่เพิ่มอาสวะ
6. ไม่ทำอิภรณ์
7. ท่องเที่ยวไปอย่างสงบระงับ
8. อยู่อย่างสำรวม
9. มีจิตที่เกื้อกูลต่อความหลุดพ้น
10. ย่อมทำให้แจ้งความหลุดพ้นโดยพลัน

ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

²⁰⁷ SR. 28.168.1.

ทศเม กุมาร อานุกัสา อรณฺยवासครุทสฺย โปธิสตุตฺตวสฺย มหาสตุตฺตวสฺย | กตเม
ทศ ? ยทุต อลุปกฤตฺโย วิหริติ | คณํ วรชฺยติ | วิวาโท'สฺย น ภวติ | อูยวาทูโย ภวติ |
อาสุรวานฺน วรชฺยติ | อธิกรณํ น กโรติ | อุปฺसानตฺสฺจโรติ | สฺสํวฤตฺสฺจ วิหริติ | โมกฺษานุกูลา
จาสุย จิตฺตสํตฺติโรภาวติ | กุญฺปิรํ จ วิมุกฺตี สากฺษยาคฺกโรติ | อิมे กุมาร ทศานุกัสา อรณฺยवास-
ครุทสฺย โปธิสตุตฺตวสฺย มหาสตุตฺตวสฺย |²⁰⁸

39. คำสอนที่ 39 ปรากฏในปรัวรรตที่ 28 ดังนี้

ปรียติและปฏิบัติ เป็นเช่นกันในปรัวรรตก่อนเนื้อหาที่มีความต่อเนื่องกันหากแต่แบ่ง
เนื้อหาขึ้นเป็นบทที่กล่าวถึงผลของการเที่ยวบิณฑบาต หลักการคือการไม่ประมาทในการเที่ยว
บิณฑบาตย่อมเป็นเหตุให้ได้รับสัมมยักสัมโพธิชญาณ

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ อานิสงส์ของผู้มีการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร 10 ประการ

1. ไม่ต้องการชื่อเสียง
2. ไม่ต้องการยศ
3. ไม่ต้องการลาภและสักการะ
4. ดำรงมั่นอยู่ในอารยวงศ์
5. ไม่กล่าวโกหก
6. ไม่ยกตน
7. ไม่ข่มคนอื่น
8. ละกิเลสที่หมักหมมในใจและความกระหบกระทั้งในใจได้
9. ย่อมให้ธรรมทานอันไม่มีอามิส
10. ย่อมแสดงธรรมเทศนาเรื่องโทษของความยึดมั่น

ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ทศเม กุมาร อานุกัสา: ปิณฺฑทจาริกสฺย ชฺฐตฺถุณฺสํเลขปฺรติษฺฐิตสฺย โปธิสตุตฺตวสฺย
มหาสตุตฺตวสฺย | กตเม ทศ ? ยทุต ชฺฐยาคฺกรกามตาสุย น ภวติ | ยศฺสฺกามตาสุย น ภวติ | ลาภ-
สตุการกามตาสุย น ภวติ | อารุยวํสฺปฺรติษฺฐิตสฺจ ภวติ | กุหนลปนตาสุย น ภวติ | อาตุมานํ
โนตฺตกรชฺยติ | ปฺรานุณ ปัสยติ | อนฺนุณยปฺรติษฺฐิตสฺจ: ปฺรคฺฤเท จรติ | นิรามิษฺย จ ธรรมทานํ
ททาติ | ชฺฐตฺถุณฺสํเลขปฺรติษฺฐิตสฺย จาสุย คุราหุยา ธรรมเทศนา ภวติ | อิมे กุมาร ทศานุกัสา:
ปิณฺฑทปาดิกรสฺย ชฺฐตฺถุณฺสํเลขปฺรติษฺฐิตสฺย โปธิสตุตฺตวสฺย มหาสตุตฺตวสฺย |²⁰⁹

²⁰⁸ SR. 28.169.7.

²⁰⁹ SR. 28.170.5.

40. คำสอนที่ 40 ปรากฏในปรีววรรตที่ 28 ดังนี้

ปรียัติหรือหลักการ ผู้ดำรงอยู่ในชุตคุณ อยู่ป่า ย่อมได้รับสมบัติคือได้เห็นพระพุทธรูป ได้ฟังพระธรรม ได้ความรู้ ได้รู้สิ่งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

อิตี หิ กุมาร เอวรุเปชฺช ชุตตฺถณฺณํ ปฺรติยฺฐิตฺโต โปธิสฺสตุโว มหาสฺสตุโว รมฺหเย วิหรนฺ พุทฺธนิชานํ
ปฺรติลภเต | ธรรมนิชานํ ปฺรติลภเต | ชฺญานนิชานํ ปฺรติลภเต | ปุรวานตาปรานตฺปฺรตฺยุตฺปนฺนชฺญานนิชานํ
ปฺรติลภเต²¹⁰

ปฏิบัติหรือวิธีการ อาศัยความวิเวก ทำอภิขญา 5 ให้เกิด เห็นพระพุทธรูปเข้ามามากมายด้วย
ตาทิพย์ ได้ยินเสียงธรรมของพระพุทธรูปเจ้าด้วยหูทิพย์ อาศัยสติที่เกิดขึ้นย่อมได้รับความรู้ ฐิติและ
จริตของสัตว์ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ถถฺ จ กุมาร โปธิสฺสตุโว มหาสฺสตุโว พุทฺธนิชานํ ปฺรติลภเต ? อิมํ: กุมาร
วิเวกจารี โปธิสฺสตุโว มหาสฺสตุว: ปศฺจาภิขฺญา: ปฺรติลภเต | ส ทิวเณน จกฺขฺญา
วิศุทฺเทนาตฺถิกรานตฺมานุชฺเชถฺ ปุรวสฺยํ ทิสฺสิ อปรเมยานสํเขยฺยานํ พุทฺธานํ ภควต: ปศฺยติ |
ฯเปฯ เอวฺ หิ กุมาร โปธิสฺสตุโว มหาสฺสตุว: ปุรวานตาปรานตฺปฺรตฺยุตฺปนฺนชฺญานนิชานํ
ปฺรติลภเต²¹¹

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ผู้ปฏิบัติตามหลักการนี้ย่อมได้รับพุทธธรรมทั้งหมด ดังปรากฏใน
คัมภีร์ว่า

สํกฺขิปเตน กุมาร เอวฺคุณฺธรมฺปฺรติยฺฐิตฺโต โปธิสฺสตุโว มหาสฺสตุว: สรวฺพุทฺธ-
ธรรมานํ ปฺรติลภเต ยตฺราภฺมิ: สรวฺสุรวกปฺรตฺยเอกพุทฺธานามํ, ก: ปฺนรฺวาท: สรวฺปรปฺร-
วาทินาม²¹²

41. คำสอนที่ 41 ปรากฏในปรีววรรตที่ 29 ดังนี้

ปรียัติหรือหลักการ การบวชเป็นวิธีปฏิบัติตนเพื่อได้รับสัมมัคัมโปธิชญาณ ดังปรากฏ
ในคัมภีร์ว่า

²¹⁰ SR. 28.170.30.

²¹¹ SR. 28.171.5.

²¹² SR. 28.171.14.

ตสมมาตรทิ กุมาร ทิวยานิ จกรวรรดิราชไชศวรยศุขานุขปหาย ปุรวุรชัชยามิ-
ตเยว้ ตวยยา กุมาร สทา ศิกษิตวยม |²¹³

ปรียติหรือวิธีการ เมื่อบวชแล้วควรบำเพ็ญธรรม เทียวไปอย่างสังัด ยินดีในกษานติ
ปรารภความเพียร เห็นภัยที่เกิดขึ้นอยู่เหมือนไฟกำลังไหม้ศีรษะ ศึกษาสมาธินี้ ทำประโยชน์แก่
สรรพสัตว์ทุกเมื่อ ไม่คบคนพาล เป็นผู้ไม่กระด้าง อ่อนหวาน มีศีลบริสุทธิ์ ไม่ถือตัว ระลึกถึง
พระพุทธเจ้าโดยคุณ โดยธรรมกาย บูชาพระพุทธเจ้า ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ปุรวุรชิติน กุมาร ฐตคุณสเลขปุรติษฐิติน วิเวกจารินา กุชานติเสารตย-
สัปนเนน ภวิตวยม | สทา จ อารพุทวิรุเขณ เต กุมาร อาทีปตศิรศุใจโลปเมน อัย สรวุธรรม-
สุวากวสมตาวิปญจิต: สมาริ: ศุโรตวย อุกุทหิตวย: ปุรยวาปตวย: ปุรวุรตยิตวย ธารยิตวย
วาจยิตวย: อุกุเทษฎวย: สวาทยิตวย-รณากวณตย ภวยิตวย พหุสิกรตวย: ปเรภยศจ
วิสุตเรน สัปรกาศยิตวย: | ขงควิชามณูเตน อทิวตีเณ จ เต กุมาร อรณยนิเชวินา สทา
ภวิตวยม | อาตมปริตยาเคนาปี เต กุมาร สรวุสตุตวานามรล: สทา กรณีย อติ |²¹⁴

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ผู้บวชและปฏิบัติอย่างถูกต้องย่อมไม่ตกไปสู่วิบัติ เห็น
พระพุทธเจ้าจำนวนมาก มีสติ มติ ชญาน ทรงจำศรัติ ปฏิภาณ เป็นที่บูชาของเทวดา ไม่ถูกไฟไหม้
ตาย ศาสตราษาพิษไม่กล้ากลาย ไม่ถูกจองเวร มีวาจาตั้งราชสีห์คำรามท่ามกลางบริษัท เป็นแพทย์
เป็นที่พึ่งของชนมาก ไม่ยินดีในเมถุน ยินดีในสมณะ ได้ชยาน ไม่ยินดีในนิมิต เป็นผู้รู้แจ้ง ได้ตาทิพย์
มีเสียงไพเราะ ไม่คิดในอาหาร ไม่ยินดีในบาตรและจีวร มกน้อย สันโดย ขัดเกลา ไม่ยกตน ไม่ข่ม
ผู้อื่น มีจิตไม่เศร้าหมอง มีจรรยาบริสุทธิ์ ไม่โอ้อวด ไม่หลอกลวง ชื่อตรง สละเนื่องๆ ไม่ริษยา
นำทัสนา ผิวพรรณเปล่งปลั่ง ร่างกายมีลักษณะ 32 ประการ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

น ปี ตสย อสุติ วินิปาทกั
อษฎากษณ วิคต ตสย สทา |
ทุรกษยณติ พุทธนยตานุ สุพหุ
อิมุ ย: สมาริ นรุ ธารตี | (81)²¹⁵

²¹³ SR. 29.172.1.

²¹⁴ SR. 29.172.2.

²¹⁵ SR. 29.183.7.

42. คำสอนที่ 42 ปรากฏในปรีววรรตที่ 30 ดังนี้

ปรียัติหรือหลักการ สมาธิเป็นเหตุให้เข้าใจความแตกต่างแห่งอินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลาย
ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตสมาตตฺรหิ กุมาร ย อากางฺเกชทุ โโพธิสฺตฺตฺวโ มหาสฺตฺตฺว: กิมิตฺยหํ สรว-
สฺตฺตฺวานำ รุตมธิคฺจฺเจยมิณฺหุริยาณำ จ ปฺราปรชฺชุตฺตฺวา วิชฺฌาย ฐรมํ เทสเยยมิติ, เตน กุมาร
โพธิสฺตฺตฺวเณ มหาสฺตฺตฺวเณ อยํ สรวฐรมสฺวภาวสมตฺวาวิปฺลยจิต: สมาธิ: ศุโรตฺตฺว อุตฺตฺรหิตฺตฺว:
ปฺรยวาทฺตฺวโย ธารยิตฺตฺวโย วาจยิตฺตฺว: อธฺนาวนยา ภาวยิตฺตฺวโย พหุลีกรฺตฺว: ปฺรเกยฺสฺจ
วิสฺตฺเรณ สํปฺรกาชยิตฺตฺว: ²¹⁶

ปฏิบัติหรือวิธีการ ทรงจำสมาธินี้ให้ได้ ไม่หวั่นระเอะเยาะสมาธินี้ ไม่ฟังเพราะอยากให้เห็น
อื่นสรรเสริญ ไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม ไม่กล่าวคำหยาบ กล่าวคำอ่อนหวาน อยู่ร่วมเป็นสุข
กล่าวหาญ จิตใจมั่นคง ฝึกตนดี ไม่วิวาท เป็นผู้รู้ดี สละเป็นนิตย์ ช่วยเหลือคนทุกข์หนัก

อปริमित อติต นายกาสุเตน ทุญญา:

ปฺรตุ กถ ปฺรยุกฺตา ปฺฤจฺจิตฺตา โลกนาลา:

ปฺรвр กุสฺลมุเล ตฺยฐโต โโพธิสฺตฺตฺวโ

อิมุ วิรชสมาธิ ธารยน โมกฺษกาม: |(1) ²¹⁷

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ผู้ศึกษาสมาธินี้ย่อมเป็นที่รักของมนุษย์และอมมนุษย์ทั้งหลาย มีเสียง
ไพเราะดังเสียงพรม ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

เทวสฺตสฺหสฺราณ สฺปฺฤหำ เย สํชเนนตี

นาค อสุร ฤษยา นิตฺตฺยปฺสฺถายกาสุย |

วณิ ปวณิ วสนเต รกฺษ ตฺสฺยา กโรนตี

อิมุ วิรช สมาธิ โย นโร ธารยติ |(8) ²¹⁸

43. คำสอนที่ 43 ปรากฏในปรีววรรตที่ 31 ดังนี้

ปรียัติหรือหลักการ สมาธิเป็นเหตุให้รู้สภาวะของธรรมทั้งปวง ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

²¹⁶ SR. 30.188.1.

²¹⁷ SR. 30.188.7.

²¹⁸ SR. 30.189.7.

ตสมาคตรุหิ กุมาร ย อากงเกษท โภชตตุโว มหาสตุตว: กิมิตยหํ สรว-
 ธรรมาณา สุวภาวํ กถํ ชานียามิตติ, เตน กุมาร โภชิตตตุเวเน มหาสตุตเวเน อยํ สรวธรรม-
 สุวภาวสมตาวิปลยจิต: समाธิ: ศุโรตตตวย อุทฺทฺรหิตตวย: ปฺรยาปตฺวโย ธารยิตฺวโย วาจยิตฺว
 อุทฺทฺยภูย: สุวธฺยตตวย: อธนาภาวนยา ภาวยิตฺวโย พหุลีกรตตวย: ปเรภยศฺจ วิสฺตเรณ
 สंपฺรภาศยิตตวย: ²¹⁹

ปฏิบัติหรือวิธีการ รู้สภาวะของธรรมโดยวิธีที่ระเค โทสะ และโมหะจะไม่กำเริบ
 เป็นผู้ศึกษาอยู่เสมอ ไม่ทำผิดต่อพระพุทธเจ้า เป็นคนกล้าหาญ ไม่ลู่อ่านาจสตรี ได้รับปรีดีใน
 พระศาสนา รู้วิธีได้ชญาณ เป็นบัณฑิต มีมดี ย่อมเห็นพระพุทธเจ้าจำนวนมาก จักทำประโยชน์แก่
 สัตว์ได้มาก เข้าใจศูนยตวจึงกล้าหาญไม่ท้อถอย ได้กษานคติจึงไม่โกรธ มีปฏิภาณกล่าวพระสูตรได้
 ไม่สิ้นสุด เข้าใจศูนยตวจึงกล้าสละอวัยวะ บุษพาพระพุทธเจ้า ได้รับสติ คติ ปัญญา ธิติ พละ ดังปรากฏ
 ในคัมภีร์ว่า

ตสฺโย ราคฺ น ชาตฺ กุปฺยเต น จ โทโย

ตสฺโย โมท น ชาตฺ กุปฺยเต วุณฺณภิสฺย |

เตโน สรวฺ วิ กิลสฺ จ โจริตานวเสษา

โย-เสา ธรรมสุวภาวฺ ชานตี สุปฺรศานตมฺ | (1) ²²⁰

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ผู้เข้าใจสภาวะของธรรมย่อมได้รับโพธิ์โดยไม่ยาก ดังปรากฏ
 ในคัมภีร์ว่า

เย เต ปศฺจิมิ กาลิ โกรเว สุกตสฺโย

รทฺษนฺตี อิมุ สุตฺรมิทฺถสฺสึ ปฺรยฺนตมฺ |

เตยฺมา โปธิ วรา น ทฺรลภา อยิ ศฺเรยฺฐา

เต เต ปศฺจิมิ กาลิ วุยาภฺยตฺถ ฐริ ธรรมานฺ | (30) ²²¹

44. คำสอนที่ 44 ปรากฏในปวิวรรตที่ 32 ดังนี้

ปริยัติหรือหลักการ สมานีนี้เป็นเหตุให้เข้าใจมหาอภิขญาปริกรรม ดังปรากฏในคัมภีร์
 ว่า

²¹⁹ SR. 31.190.1.

²²⁰ SR. 31.190.7.

²²¹ SR. 31.194.11.

ตสุมาตตฺรหิ กุมาร โภชิสตฺตฺเวน มหาสตฺตฺเวน มหาภิชฺญาปริกรรม ธารยิตฺ-
กาเมนาญฺ สมานิชฺรธารยิตฺวฺย: อุทฺทฺรหิตฺวฺย: ปรฺยวาทฺตฺวฺโย ธารยิตฺวฺโย วาจยิตฺวฺย: ปรฺวตฺยิตฺวฺย:
อุทฺทฺทฺยฺวฺย: สุวาทฺยิตฺวฺโย ภาวยิตฺวฺย:, ปรฺกฺยสฺย วิสฺตฺเรณ สํปรฺกาสยิตฺวฺย: |²²²

ปฏิบัติหรือวิธีการ ไม่กำหนดถือสรรพธรรม ไม่ปรามาส ไม่คิดถึงกองศีล ไม่ใกล้
กองศีล เห็นความสงบแห่งกองปรัชญา เห็นตามเป็นจริงถึงกองแห่งวิมุกติ เห็นความที่ธรรมทั้งปวง
มีสวภาวะเป็นศูนย์กลางแห่งกองวิมุกติชฎานทรสนะ ประกอบด้วยอภิขญาทำให้แจ้งสมาธิแสดง
ธรรมแก่สรรพสัตว์ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

กตมฺจ ตตฺ กุมาร สรวฺรธฺรฺมาณามภิชฺญาปริกรรม ๑ ยทฺต สรวฺรธฺรฺมาณามปริกรรม:
อปรามรฺส: สิลฺลสฺกนฺธสฺยามนฺยนา สมานิชฺรสฺกนฺธสฺย อปรฺจาร: ปรฺชฺญาสฺกนฺธสฺย วิเวกทฺรฺสนํ
วิมุกฺติสฺกนฺธสฺย ยถาภูตทฺรฺสนํ วิมุกฺติชฺฎานทรฺสนสฺกนฺธสฺย สวภาวสฺนฺยตาทฺรฺสนํ สรว-
ธฺรฺมาณาม | ยยาภิชฺญฺยา สมณฺวาคโต โภชิสตฺตฺโว มหาสตฺตฺวา: สรวฺรสมานิชฺริวฺรฺวิตานิ วิทฺรฺวน
สรวฺรตฺตฺวานํ ธรรมํ เทสยติ |²²³

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ผู้ศึกษาสมาธินี้ย่อมได้รับความเข้าใจมหาอภิขญาปริกรรม ตามที่
ได้อธิบายและยืนยันไว้เป็นข้อสรุปว่านี่แหละคือสิ่งที่เรียกว่ามหาอภิขญาปริกรรม ดังปรากฏ
ในคัมภีร์ว่า

อิทฺมฺยฺเจเต กุมาร มหาภิชฺญาปริกรรมเต |²²⁴

45. คำสอนที่ 45 ปรากฏในปรีวรรตที่ 33 ดังนี้

ปริยัติหรือหลักการ ในปรีวรรตนี้ได้นำเสนอเรื่องเล่าอันเป็นตัวอย่างของวิธีการปฏิบัติ
ก่อนแล้วสรุปเป็นหลักการในคาถาบทท้ายสุด มีหลักการว่า ผู้ศึกษาดีแล้วย่อมไม่ทำความรัก
ในร่างกาย ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ศฺรุตฺวา สุตฺรมิทํ วิทฺวานํ สํเลขณฺทฺรฺสนมฺ |

กาเย เปรม น กุรฺวิตฺ อิท ธรรมํ สุกฺกฺยิต: | (42)²²⁵

²²² SR. 32.195.1.

²²³ SR. 32.195.4.

²²⁴ SR. 32.195.8.

²²⁵ SR. 33.222.29.

ปฏิบัติหรือวิธีการ สละความรักกายทำประโยชน์ให้แก่สรรพสัตว์เป็นพุทธบูชา ทำความเข้าใจว่าไม่ใช่สัตว์ ชีวะ ละความยึดมั่นถือมั่นในกาย คัมภีร์แสดงตัวอย่างด้วยการที่ เกษมทัตต์เผามือตนเองเพื่อให้เกิดแสงสว่างเป็นพุทธบูชา ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

โนวํ สุยาทงคหิโนเสา ยสฺย พาทุรฺน วิทฺยเต |

ส ตฺว เทวาทฺสฺหิโน: สุยาทฺ ยสฺย สีลํ น วิทฺยเต | (12) ๔๗๔

สรวรตฺนํ ไยรวุฑฺโฒ ไรฺริทํ เกษตฺรมลฺกฤตฺม |

สํสฺตฤตํ รตฺนํ กุตาภิ: เกษมทตฺตสฺย ปุชฺยา | (36)²²⁶

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ผู้ไม่ทำความรักในกาย มุ่งปฏิบัติบูชา ย่อมได้ตรัสรู้ธรรมเป็น สัมมาสัมพุทธเจ้า ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

วฺยา กุตาสฺเต นเรณฺทเรณฺ นาสฺติ เตยฺมา วิเนวฺรตฺนา |

สฺวขฺญํ โว ภวฺยฺย นฺติ สรวฺ โลกวิเนยฺกา: | (41)²²⁷

46. คำสอนที่ 46 ปรากฏในปรีววรรคที่ 34 ดังนี้

ปรียัติหรือหลักการ การมีจิตใจตั้งมั่นในกุศลมูลแล้วบำเพ็ญธรรมทานหรืออามิสทาน ย่อมเป็นเหตุให้ได้รับสมาธิและได้ตรัสรู้สัมมัชฌัมโพธิญาณโดยพลัน ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตสฺมาตฺตฺรหิ กุมาร โปธิสฺตฺตฺเวเน มหาสฺตฺตฺเวเน อิมํ สสมาธิมาทฺงกฺษตา กฺษิปร-
มนฺตฺตรา สมนฺยกฺสํ โปธิมกฺสิ โปทฺฐกาเมเน กุศลมูลํ ปฺรติยฺฐิตํ ธรรมทานเน วา อามิสทานเนเน วา
โยค: กรณฺย: |²²⁸

ปฏิบัติหรือวิธีการ ผู้จะได้ชื่อว่ามีใจตั้งมั่นในกุศลมูลต้องปลุกกุศลมูลให้ครบถ้วนตาม ข้อกำหนด 4 ประการ คือ

1. มีอุบายโกศลเหมือนกับที่พระพุทธเจ้าทรงใช้แล้วได้ตรัสรู้สัมมัชฌัมโพธิญาณ
2. คบหามิตรดีงามผู้มีอุบายโกศล เพื่อจะได้เรียนรู้จากท่านเหล่านั้น
3. อาศัยโอกาสเพียงเพื่อดำรงชีพได้
4. วางตนอย่างที่จะอนุเคราะห์ผู้อื่นด้วยอามิสทานและธรรมทานได้

²²⁶ SR. 33.220.29.

²²⁷ SR. 33.222.27.

²²⁸ SR. 34.223.1.

ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

เตน โภชิตตเวณ มหาสตุเวณ ตททาน์ จตสุถุภิ ปริณามนาภิ: ปริณามยิตฺวฺยมฺ
| กตมาภิกจตสุถุภิ: ? ยทุตฺ ไยรูปายเกาสฺลฺไยสุไคฺรพฺพุทฺไชรุกควทฺทริณฺตฺตรา สมฺยกุสฺโปกฺสิโพธิธฺริภิ-
สํพุทฺธา, เตชามฺปายเกาสฺลฺยานํ ปฺรติลมฺภาเยทฺ ทานกฺุสฺลมฺลวมฺวโรปฺยามิ | ๗เป๗ ย อาตฺมภาว-
ปฺรติลาภ: ทฺวาภฺยมนฺุครหาภฺยํ สตุตฺวานนฺุคฺคหุณฺิยาทามิษานฺุครเหณฺ จ ฐรมานฺุครเหณฺ จ,
ตฺสย เม อาตฺมภาวสฺย ปฺรติลมฺโภ ภเวตฺ, เอวมิทฺ กุสฺลมฺลวมฺวโรปฺยามิ | ๐ยฺ จตุรล: ปริณาม: |
อาภิ: กุมาร จตสุถุภิ: ปริณามนาภิรุ โภชิตตเวณ มหาสตุเวณ ตานิ กุสฺลมฺลวานิ
ปฺริณามยิตฺวฺยานิ ²²⁹

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ได้ชื่อว่ามีใจตั้งมั่นในกุศลมูลและย่อมจะได้รับความดีและตรัสรู้
สัมยักสัมโพธิชญาณ โดยพลันดังที่ปรากฏในส่วนที่เป็นหลักการแล้ว

47. คำสอนที่ 47 ปรากฏในปริวรรตที่ 34 ดังนี้

ปริยัติหรือหลักการ ผู้มุ่งหวังสมาธิและต้องการบรรลุสัมยักสัมโพธิชญาณ พึงคบหา
นั่งใกล้ท่านผู้มีศีล มีคุณ มีปรัชญา ซึ่งนับว่าเป็นผู้ได้สมาธิ หากแม้ท่านผู้นั้นอาพาธหนักต้องรักษา
ท่านด้วยทุกวิถีทาง แม้ต้องเสียเลือดเนื้อของตนก็ควรทำ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ปฺนรปฺริ กุมาร โภชิตตเวณ มหาสตุเวณมฺ สสมาธิมาภฺยงฺกุชฺตา กุถฺติณา วา
ปฺร วุรชิตฺเตน วา กุภฺยปฺริ จานฺุตฺตรา สมฺยกุสฺโปกฺสิโพธิธฺริภิสํพุทฺธกาเมณฺ สีลวานฺุโต กุณฺวณฺุต:
ปฺรชฺญวานฺุโต โภชิตตฺวา มหาสตุตฺวา: เสวิตฺวา ภชิตฺวา: ปฺรยฺยปาสิตฺวา ย อสาธุเยน | โย'สฺย
สมฺมาฐฺเรฐาร โภ กิภฺยุรุ โภชิตตฺโว มหาสตุตฺโว ภเวตฺ, ส จ สฺยาทาพาธิ โภ พาตฺมกฺุลาณ:, เตน
สฺวมาสฺ โสณฺิเตนปิ ส กิภฺยุสฺตุสฺมาทาพาธาทฺ วุยฺตุลาปยิตฺมฺมุโสตฺวฺย: ²³⁰

ปฏิบัติหรือวิธีการ ท่านยกตัวอย่างการปฏิบัติของพระนางชญาณวดี เพื่อรักษาภิกษุ
ผู้กล่าวธรรมคือสมาธินี้ ด้วยการขอมัดคั่นเอาอ่อนของตนปรุงเป็นยา โดยไม่คำนึงถึงความบาดเจ็บ
แต่ใจของพระนางมุ่งเป็นปฏิบัติบูชาคือรักษาไว้ซึ่งธรรมรวมถึงผู้กล่าวธรรม ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตฺริภเว โภ น สตุตฺวสฺตุตฺยชฺเขตฺ สฺวมาสฺ โสณฺิเตมฺ |

อิมํ ทฺถุชฺชฺวา น โภ วิทฺวานุ กุรฺยตฺ ภายสฺมิ นิสฺสรยฺมฺ | (10) ๗เป๗

ตโต เม นามิตฺ จิตฺตํ กิภฺโยฐฺทาสุยามิ โภชนมฺ |

สฺวานิ มํสาณฺุยหํ จิตฺตฺวา โสณฺิเตน จ เลปนมฺ | (14)

²²⁹ SR. 34.223.3.

²³⁰ SR. 34.223.16.

สุกมรุ มยา ฉิตตวา กุถุหิต มัสโสณิตม |

มาสเปสี มยา ปกฺวา นานารสสุสฺสกุถตา | (15)²³¹

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ผู้เข้าใจหลักการนี้ย่อมได้รับสัมยัคสัมโพธิชญาณ เหมือนการที่พระพุทธเจ้าทรงยกอดีตนิทานของพระองค์ซึ่งในขณะนั้นคือพระนางชยानาวดีผู้ปฏิบัติตามหลักการนี้ และในปัจจุบันชาตินี้ได้เกิดมาเป็นพระองค์เองและได้ตรัสรู้สัมยัคสัมโพธิชญาณ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ไมตุเรย ชยानํพลุ โส นเรนทร:

สทฺธรมปริคฺราหุ นิตฺยกาลม |

ทีปกโรเสา อฏฺฐรมภานโก

อหํ จ อาสิ ตท ราชิตา | (42)

สุวเคน มาเสน จ โสณิตน โจ

อุปลฺลิตโต เม ตท ฐรมภานก:

ศาจยํ จ สรวํ ปวิรรุชิตฺวา

อิมํ สมาสี ปฺรติกาญฺชตา ตทา | (43)²³²

48. คำสอนที่ 48 ปรากฏในปวิรรตที่ 35 ดังนี้

ปริยัติหรือหลักการ ถ้าความทุกข์ที่ต้องอดทนนั้นเป็นไปเพื่อสัมยัคสัมโพธิชญาณ ย่อมชื่อว่าไม่มีอะไรให้สูญเสีย ย่อมไม่เป็นทุกข์ ไม่เป็นเหตุเสื่อมจากสัมยัคสัมโพธิชญาณ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

สเจตุ ตฺวมานนฺท ชานียา ยานี เม ทฺ:ชานี ปฺรตฺยนฺนุกฺตานี อิมามนฺตุตฺตรา สมฺยกฺ-
สโพธิ สมฺมทานยิตฺตุม, เอตทปิ เตจ ปฺรติภายาตุ | ที ปฺนรฺยตฺตถาคตฺ ปริปฺรฺมฺญายํ มนฺยถา: |²³³

ปฏิบัติหรือวิธีการ พึงสละอวัยวะเพื่อรักษารธรรม อวัยวะเป็นเพียงสิ่งที่ใช้เป็นเครื่องมือในการเข้าถึงธรรมไม่ใช่ตัวธรรม เหมือนคนที่มีภัยอยู่เฉพาะหน้า จะหวงอวัยวะบางส่วนไม่ได้ ต้องยอมเสียถ้าจะทำให้พ้นภัยได้ พึงสละอวัยวะได้เพื่อรักษาศีลให้บริสุทธิ์ ถ้าแม้แต่ห้วงตนเองก็จะไม่ได้รักษาพระศาสนา ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

²³¹ SR. 34.226.11.

²³² SR. 34.230.7.

²³³ SR. 35.232.11.

ทฤษฏีวา จ พุทธนา ศิริมณ อปรเมยาน
โพธิ์ สุปฤคิตวา ภวิษยถ ธรรมสุวามิ | (2)²³⁷

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ผู้ทรงจำสมาธินี้ได้ย่อมได้รับสัมยักสัมโพธิชญาณ ดังปรากฏใน
คัมภีร์ว่า

เต ตสุโย ภณิ อานุศฺส สกลำ กุลปาน โภฏีสถาน
โน โจ ปุรวจริยาย วรณ กุชปเย ปฺรติภานโต ภายโต |
พุทธานำ ฌนมกษย์ สุวิปลั ชญานสุข โจอ สาคร
โย เอคั วิรัช สมาริมตุลล์ ธารเย กศุจินนร: | (69)²³⁸

50. คำสอนที่ 50 ปรากฏในปริวรรตที่ 37 ดังนี้

ปรียติหรือหลักการ ผู้ศึกษาสมาธินี้ย่อมได้รับโพธิ์สัจธรรมอันเป็นความอัศจรรย์
หลายอย่างไม่มีปริมาณ และได้บรรลุสัมยักสัมโพธิชญาณ โดยพลัน ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตสมมาตรหิ กุมาร โพธิ์สตุตเวเน มหาสตุตเวเน มำสจาปริมาณานาสุจรายา-
ภูตาน โภธิ์สตุตวธรรมานากุชตา กุชปีร์ จานุตตรา สมยกุลล์ โพธิ์มกิลล์ โฟทฐกาเมนาย
สรวธรรมสวภาวสมตาวิปญจิต: สมาริ: ศุโรตวย อุกุรหิตวย: ปฺรยวาปฺตวโย ธารยิตวโย
วากยิตวย: ปฺรวรตยิตวย อุกุทเทยวย: สุวชยิตวโย-รณากาวนยา ภาวยิตวโย พหุสิกรตวย:
ปฺเรภยศุจ วิสตุเรณ สंपฺรกาศยิตวย: |²³⁹

ปฏิบัติหรือวิธีการ เจริญกษานติพละ เสพ ภาวนา ทำให้มากซึ่งกษานติ เป็นผู้ต้องการ
ธรรม มุ่งธรรม กำหนดธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ทำพุทธานุชา ทำความเพียร 3 สถาน คือ
มุ่งหวังพุทธานุชาด้วยการใช้พลังบุญเพื่อทำกิเลสให้สิ้นไป ปลุกกุศลมูล และไม่หวังความสุขและ
คำสรรเสริญทางโลก ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

กษานติพลั จาเนน ภาวยิตวยม | กษานติราเสวยิตวยา ภาวยิตวยา พหุสิกรตวยา
| ธรรมารุติเกน จ ภวิตวยม ธรรมกาเมน ธรรมปริคราหเกน ธรรมานุธรรมปฺรติปฺนเนน | พุทฐปฺชา-
ภยูกเตน ภวิตวยม | เตน ตรีษุ สุตานะษวภโยค: กรณีย: | กตเมษุ ตรีษุ ? ยพุต เกลศกษยาย

²³⁷ SR. 36.254.9.

²³⁸ SR. 36.263.3.

²³⁹ SR. 37.264.1.

ปณฺขพลาธิปตเย พุทฺชชฺฌานมากาํกุชฺสา กุศฺลมูลานุขวโรปยิตฺวฺยานิ โน ตฺว ขลฺ
 โลกสุขสุปรสาทิกาทํกฺษิณฺณา | เอษุ ตฺริยฺ สฺถานายวฺกิโยค: กรณฺีย: ²⁴⁰

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ย่อมได้รับสัมยักสัมโพธิชฌาน ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

โลกปรทีปกเรทฺธิ ชินฺนิกิ-

รฺเยยฺห โยนิโส ธรรม สฺนิตฺ |

ไตริห มารพลาณิ หนิตฺวา

ปฺราปฺตมนฺตฺรโพธิรฺุทารา | (103)

ยาตฺตก ภายิตฺ เอติ คุณฺา เม

เย จ ปฺรกาสิตฺ โทษฺสตา เม |

โทษ วิวฺรชฺย ติกุช คุณฺมฺย

เกษฺยสิ พุทฺธฺ ตเทห คุมาร | (104) ²⁴¹

51. คำสอนที่ 51 ปรากฏในปรีวารตที่ 38 ดังนี้

ปรียติหรือหลักการ ความสํารวมกายเป็นเหตุให้ได้สัมยักสัมโพธิชฌาน

ตฺสฺมาตฺตฺรทฺธิ คุมาร กายสํวรสํวฺฤโต กฺวิษฺยามิตฺเตวํ วฺยา คุมาร ติกุชิตฺวฺยมฺ ²⁴²

ปฏิบัติหรือวิธีการ ไม่มีวิธีการที่อธิบายเป็นคำพูดได้ แต่วิธีการนั้นจะสำเร็จเพราะเกิดผลต่อไปนี้ ได้รับความรู้อันไม่ติดขัดในธรรมทั้งหมด, ได้ลักษณะแห่งมหาบุรุษ 32 ประการ, ตถาคตพล 10, ไวสารัทยะ 4, พุทฺชธรรม 18 แขนก, วิโมกษमुख 3 คือ ศูนย์ตวิโมกษ อนิมิตตวิโมกษ อปรณิหิตวิโมกษ, พรหมวิหาร 4 คือ ไมตรี กรุณา มุทิตา อุเบกษา, โพธิปักขธรรม 37 คือ สมถุตตฺย-ปัสถาน 4 สัมยักปฺรหาณ 4 กุทฺธิบาท 4 อินทริย 5 พละ 5 โพธิยงคะ 7 มรรคมืองค์ 8, มหากรุณาวิหารมโหเบกษาวิหาร, วิตรรกอันเกษม, ธรรมอันวิเวก, เป็นผู้เว้นจากปราณาติบาตร, เว้นจากอหัตตาทาน, เว้นจากอพรหมจรรย์, เว้นจากอมถฺยวาท ปิศฺนวจนะ ปุรุษวจนะ สกฺินนปฺรลาปะ, เว้นจากอภิธฺยา, เว้นจากพยาบาท, เว้นจากมิดยาทฤชฺฐิ, เว้นจากการ โกงด้วยตาชั่ง เว้นจากการ โกงด้วยเครื่องวัด จากการ โกงด้วยตาชั่ง, เว้นจากการตัด จองจำ ช่มเหลง รังแก ทำลาย ลบหลู่ ลบล้าง, ไม่เป็นผู้

²⁴⁰ SR. 37.264.5.

²⁴¹ SR. 37.277.27.

²⁴² SR. 38.279.1.

มีมือโลเล ไม่เป็นผู้มีเท้าโลเล เป็นผู้สำรวมมือและเท้า, ละความประพฤติก้าวทางกายวาจาและใจ ทั้งหมด, ถอนรากเหง้าความชั่ว ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตตฺร กุมาร กตม: กายสํวร: ? เยน กายสํวเรณ สมณฺวาคโต โปธิสตุตฺโต
มหาสตุตฺตว: สรวรฺธเมษฺวสงฺคชฺฌณํ ปฺรติลภเต, อยมฺจฺยเต กุมาร กายสํวร อิติ | เยน กาย-
สํวเรณ สมณฺวาคโต โปธิสตุตฺโต มหาสตุตฺโต ทฺวาตฺริสนฺมหาปฺรุษลภฺษณานิ ปฺรติลภเต,
อยมฺจฺยเต อิติ | ๗เปฯ ตสฺย สรวํ กายวํมโนเทษฺยจฺจฺยํ ปฺรหิณํ ภวตฺยจฺจินฺนํมฺลํ ตาลามสฺตก-
วทายตฺยมนฺตฺปาททฺธรมิ | อยมฺจฺยเต กุมาร กายสํวร อิติ | ตทเนนาปิ เต กุมาร ปฺรยาเยไฉนํ
เวทิตฺวยมฺ²⁴³

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ย่อมได้รับความบริสุทธิ์ทางกายเหมือนกับที่พระพุทธเจ้าได้รับ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตฺสฺมาตฺ กุมารํ มม คิณฺยมาณา
ปฺรติยฺจฺยเหตี อิท กายสํวเร |
อนฺนเยช โฉ เทสฺย ปฺราณโกณฺฑิโน
นจิเรณ ตํ เกษฺยตี ยาทฺถโส-หม | (46)²⁴⁴

52. คำสอนที่ 52 ปรากฏในปรัวรรตที่ 38 ดังนี้

ปรียัติหรือหลักการ มารยาททางกายที่บริสุทธิ์เป็นเหตุให้ได้รับอานิสงส์หลายประการ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตฺสฺมาตฺตฺรฺหิ กุมาร ปฺริสฺตุทฺทกฺยสมฺมาจาโร ภฺวิษฺยามิตฺเตวํ ตฺวยา กุมาร
ศิกฺษิตฺวยมฺ²⁴⁵

ปฏิบัติหรือหลักการ คัมภีร์ไม่แสดงตัวอย่างของการปฏิบัติ แต่น่าจะหมายถึงการสำรวมกายนั่นเอง

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ได้รับผลดังนี้ ไม่ตกนรก, ไม่เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน, ไม่ไปยมโลก, ไม่ไปสู่ทุกคติ, ไม่จมน้ำตาย, ศัสตรา สิงโต เสือ ช้าง โคอุสภะ มนุษย์ ทำลายไม่ได้, สามารถถือโลกธาตุ 3 พันอันใหญ่ไว้ในฝ่ามือ เหาะขึ้นสูงชั่วลำตาล ชั่ว 2 3 4 5 6 7 ลำตาล หรือเหาะขึ้นไปได้

²⁴³ SR. 38.279.1.

²⁴⁴ SR. 38.286.5.

²⁴⁵ SR. 38.286.9.

เท่าที่มุ่งหวัง, บรรลุปรารถนาอันยิ่งด้วยอิทธิปาฏิหาริย์, มีความหมดจดเกิดจากอิทธิบาท, มีบุญนำทาง, สงัดด้วยวิเวก ได้สมาธิ ไม่มีอาสวะ มีตาทิพย์มองเห็น โลกธาตุทั้งหมด ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ปริศนุทธกายสมุทาจโร หิ กุมาร โภชิสตตุโว มหาสตตุโว น นิริเยภโย พิเภติ | น
 ดิริยคุโยเนรณ ยมโลกานน สรวทุรคคิโย พิเภติ | โนนทาท พิเภติ | น ศสตุรโต น สีเหภโย
 น วุยาฆเรภโย น ฤเกษภโย น หสตุภโย น รุชภโย น มนุษเยภโย พิเภติ | ๗เป๗ อิมาวปี
 จนุทสุธาเววมหุทธิกาเววมหานุภาเว เอวมหาชสุเกา ปาณินา ปรามุฤสตี ปริมารุชตี |
 อากางกุชมาโณ ขาวท พุรหุมโลกาทปี สตุควาน กายน วเส วรุตยตี²⁴⁶

53. คำสอนที่ 53 ปรากฏในปรัวรรตที่ 38 ดังนี้

ปรียติหรือหลักการ ความประพฤติถูกต้องทางกายอันบริสุทธิ์ ย่อมเป็นเหตุได้รับ
 คุณสมบัติดีมากมาย ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตสุมาตตุรหิ กุมาร ปริศนุทธกายสมุทาจโร ภวิษยามิตุเขวํ ตวยา กุมาร
 ศิกษิตวยาม²⁴⁷

ปฏิบัติหรือวิธีการ ไม่ปรากฏตัวอย่างของการปฏิบัติ

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ผู้มีความประพฤติถูกต้องทางกายอันบริสุทธิ์ ย่อมได้รับผลดังนี้ ได้
 ยินเสียงทั้งที่เป็นทิพย์และเป็นของมนุษย์ด้วยหุทิพย์ ได้ยินทั้งเสียงสัตว์นรก สัตว์ดิรัจฉาน ทั้งโลก
 พระยม ทั้งในที่ไกลหรือใกล้, รู้ความปริวิตกแห่งใจของสัตว์หรือบุคคลอื่น (ทิพยจักขุ), รู้ว่าจิตของ
 สัตว์นั้นมีราคะหรือไม่มี มีโทสะหรือไม่มี มีโมหะหรือไม่มี มีอุปาทานหรือไม่มี คิดดีหรือไม่ดี
 วิปริตหรือไม่ มีกิเลสหรือไม่ เป็นมัททคตะหรือไม่เป็น ประภัสสรหรือไม่ มีประมาณหรือไม่มี
 ดีเยี่ยมหรือไม่ เป็นสมาธิหรือไม่ หลุดพ้นหรือไม่หลุดพ้น, จิตมีกิเลสเพียงดั่งเนินหรือไม่มี
 (อินทริยโปรปริยัตญาณ), ระลึกชาติได้ (บุพเพนิวาสานุสติญาณ), เห็นสัตว์ที่กำลังเคลื่อนและอุบัติ
 (จุตูปปาตญาณ), ย่อมรู้ ฟัง เห็น ตระสรู้สิ่งทั้งหมดที่เป็นสิ่งควรรู้ ควรบรรลุ ควรทำให้แจ้งด้วยปัญญา
 (อัสวักขญาณ) ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ปริศนุทธกายสมุทาจโร หิ กุมาร โภชิสตตุโว มหาสตตุโว ทิวเขน สุโรตฺตร-
 ชาติวนา อติกรานตมานุษเณม สพทานุ สตุโณติ ทิวยานุ มานุษยกำสจ | ไนริยกานามปี ดิริยคุ-
 โยนิคตานามปี ยามเลากิกานามปี | เย ทูเร อนฺติเก วา เทวานา จ มนุษยานา วา ทูราวจรานา
 วา อนฺติกาจรานา วา | ๗เป๗ ปริศนุทธกายสมุทาจาร: กุมาร โภชิสตตุโว มหาสตตุว:

²⁴⁶ SR. 38.286.9.

²⁴⁷ SR. 38.287.18.

เอกฤษณสมายุกตยา ปุระชญา ขตุ กิจชชญาตววมธิโมกตวย์ วิกรูวิทวย์ ตตสรว์ ยถาภูต
 ปุระชานาติ สตุโณติ ปศุยเต พุชยเต²⁴⁸

54. คำสอนที่ 54 ปรากฏในปรัวรรตที่ 38 ดังนี้

ปริยัติหรือหลักการ ความสำรวมวาจาเป็นเหตุให้ได้รับความดีหลายประการ ดังปรากฏ
 ในคัมภีร์ว่า

ตสุมาตตรูหิ กุมาร วากุสวรัสวโต ภวิชยามิตเยว โปธิสตุตเวณ มหาสตุตเวณ
 ศิกษิตวยม²⁴⁹

ปฏิบัติหรือวิธีการ กระทำโดยประการใดๆ ให้เกิดผลดังนี้ ได้เสียงพระพุทธรเจ้าโดยไม่
 ดิดขัด, มีวาจาไม่แตกแยก, ได้รับมหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ, ตถาคตพละ 10, ตถาคตไวสารัทยะ
 4, พุทธธรรม 18 แผนก, วิโมกษมุข 3, พรหมวิหาร 4, สมถุดยูปัญฐาน 4, สัมยักประหาณ 4,
 ฤทธิบาท 4, อินทรีย์ 5, พละ 5, โพชชังค์ 7, อารยมรรคมีองค์ 8, มหากรุณาวิหาร, มหามุทิตาวิหาร,
 มโหเบกษาวิหาร, วิตกอันเกษม, วิตกอันเกษมทั่ว, เป็นผู้เว้นจากมถยาบาท ไปสุนยวาท ปารุชยวาท
 สัมภินนวาท, ไม่พูดคำไม่น่าฟังต่อมารดาบิดาและอาจารย์, เว้นจากวาจาอันมีโทษอื่นๆ, มีวาจา
 เหมือนเสียงสะท่อน, เหมือนความฝัน สิ่งเนรมิต พยับแดด เสียงสะท่อน แสงสว่าง มายา, ไม่ได้
 ไม่ดำริ ไม่คิด ไม่หวังเหนี่ยว ไม่เสพวาจาเช่นนั้น ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตตร กุมาร กตโม วากุสวรัสว : ? เยน วากุสวเรณ สมณวากโต โปธิสตุตโว
 มหาสตุตว: ขษญ ยาการสมณวากตมสงกพุทธรสวโรชชมจิตยั ปรัตลภเต | อยมุจยเต กุมาร
 วากุสวรัสว: | เยน วากุสวเรณ สมณวากโต โปธิสตุตโว มหาสตุตว: อาเทยวากุยดำ ปรัตลภเต |
 ๕เป๕ ส ตาเมวภูตดำ วาจ โนปลภเต, น กลุปลยติ, น มนุชเต, นาวลภพเต, นากินิวิสเต | อย-
 มุจยเต กุมาร วากุสวรัสว: ²⁵⁰

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ผู้สำรวมวาจาอย่างบริสุทธิ์ ย่อมไม่ตกไปสู่อบายทั้งหมด ได้พุทธ-
 ธรรมทั้งหมด ได้อภิษญาทั้งหมด ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

²⁴⁸ SR. 38.287.2.

²⁴⁹ SR. 38.289.11.

²⁵⁰ SR. 38.289.12.

ปริศนุทธวาทกัถาโร หิ กุมาร โพธิสตุตโต มหาสตุตตะ: สรวาปาเยกโย น พิเกติ |
 สรวพุทธธรรมานุ ปุริคิลกเต | สรวพุทธธรรมที สรวาภิษญา ปุริคิลกเต |²⁵¹

55. คำสอนที่ 55 ปรากฏในปริวรรตที่ 38 ดังนี้

ปริยัติหรือหลักการ ความสำรวมใจย่อมนำคุณธรรมดีมาให้ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตสมัตตฺตฺรหิ กุมาร มน:สํวรํสํวฺถโต ภวียยามิตฺเตวํ โพธิสตุตฺเตน มหาสตุตฺเตน
 ศิกฺษิตฺตวฺยมฺ |²⁵²

ปฏิบัติหรือวิธีการ ทำด้วยประการใดๆ ให้เกิดผลดังนี้ ได้รับสมาธิมีอุปมาดังเพชร, ได้รับศีลชื่อว่าชวลนानตราภา, ได้รับเสียงก้องกังวาน 8 ประการ, ได้มหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ, ตถาคต मुख 10, วิโมกข मुख อันเป็นศูนย์กลาง อนิมิตตะและอปรณิหิตะ, ได้รับพรหมวิหาร, ได้รับมหาไมตรี มหากรุณา มหามุทิตา มโหเบกษา, สมถุตฺตยูปสถาน 4, สัมยักประหาณ 4, ฤทธิบาท 4, อินทรีย์ 5, พละ 5, โพชชังค 7, อารยมรรคมีองค์ 8; มหากรุณาวิหาร มโหเบกษาวิหาร, วิตกอันเกษม วิตกอันสังคตทั่ว, ได้รับประโยชน์ การปฏิบัติและความประพฤดี, ไม่อยู่ร่วมกับความเห็นผิด ละความเห็นผิด, ไม่มากด้วยความเพ่งเล็ง ละความเพ่งเล็ง, ไม่อยู่ร่วมกับพยาบาท ละพยาบาท, ไม่อยู่ร่วมกับความเกียจคร้าน ละความเกียจคร้าน, จะไม่ทำจิตให้อึดวืดใกล้ศัตรู มารดาบิดาและอาจารย์ทั้งหลาย, ไม่ทำจิตให้มีราคะ โทสะและโมหะ, ไม่อยู่ร่วมกับสิ่งเหล่านั้น, ไม่สละโพธิจิต, ไม่สละอหยาตยจิต, ไม่อยู่ร่วมกับชนมีโทสะผู้เว้นความดำริ, เข้าใจธรรมว่าเปรียบเหมือนมายา ความฝัน พยับแดด สิ่งเนรมิต แสงสว่าง, ไม่มองเห็นเป็นการเคลื่อนมา, ได้รับความสุขที่เปรียบเหมือนความฝัน ความไม่เที่ยง ไม่มีจีวะ เป็นศูนย์กลาง, ไม่อยากได้ ไม่ดำริ ไม่คิด ไม่หน่วง ไม่เสพความสุขนั้น ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ตฺตร กุมาร กตโม มน:สํวร: ? เยน มน:สํวเรณ สมฺนฺวาทโต โพธิสตุตโต
 มหาสตุตโต วสุโรปมํ สมมาธิ ปุริคิลกเต | ๗เปฯ สุวปโนมํ สุขมวตฺตติ | สุวปโนปมมนินฺตยโต-
 วตฺตติ | สุวปโนปมํ นิรุชิวโต'วตฺตติ | สุวปโนมํ สฺนฺนฺยโต'วตฺตติ | ตจฺจ โนปลกเต น กฺลฺยติ น
 มนฺยเต นาวลฺมพเต นากินิวิคเต | อยมฺจฺยเต กุมาร มน:สํวร: |²⁵³

²⁵¹ SR. 38.290.1.

²⁵² SR. 38.292.5.

²⁵³ SR. 38.292.6.

ปฏิเวธหรือผลที่ได้ ใจจะเว้นสิ่งมิใช่ขณะทั้งหมด ได้รับพุทธธรรมทั้งหมดอันเป็น อจินไตย ได้รับอภิญาของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์จากพระพุทธเจ้าทุกพระองค์และเจโตวิมุตติอัน ไม่กำเริบ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ปริศนุทมน:สมุทาจโร หิ กุมาร โภทิสตตุโว มหาสตุคว: สรวากุณณาสุจ
วรุชยติ | อจินตุยาศุจ สรวพุทธุทธรมานู ปุริตลภเต | สรวพุทธุทธภยสุจ สรวพุทธุทธาภิชญา อโกปยา
จ เจโตวิมุกตี ปุริตลภเต | อยมุจยเต มน:สวาร:²⁵⁴

รูปแบบการสอนแบบปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธนี้นับว่ามีความสมบูรณ์และเป็นเครื่องชี้ วัดความถูกต้องดังได้กล่าวไว้ในเบื้องต้น เพราะหากแต่ใช้ข้อใดข้อหนึ่งเช่นปริยัติอย่างเดียวก็จะไม่ ทราบว่าปริยัตินั้นถูกต้องหรือไม่ จะนำไปสู่การปฏิบัติได้หรือไม่ หากมีแต่ปฏิบัติอย่างเดียวไม่แสดง ปฏิเวธไว้ย่อมจะไม่ทราบว่าการปฏิบัติเช่นใดจึงจะถูกต้อง เพราะฉะนั้นผู้นำเสนอข้อมูลด้วยรูปแบบ ปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธ ย่อมต้องมีความเชี่ยวชาญจึงจะทราบแน่ชัดว่าการปฏิบัติเช่นใดให้ผล เช่นใด

2. หลักการสอนที่ดีหรือเทศนาวิธี 4 ประการ เป็นเรื่องที่คุณสอนต้องสร้างความรู้สึกมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้น ในกิจกรรมการสอนแต่ละครั้ง ความรู้สึกเพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมเกิดด้วยลีลา การสอนหรือเทศนาวิธี 4 ประการ ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวสรุปไว้ว่า

1. สันทัสสนา ชี้แจงให้เห็นชัด คือ จะสอนอะไรก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบายและ แสดงเหตุผลให้ชัดเจนจนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้งเห็นจริงเห็นจึ่งตั้งงู่มือไปดูเห็นกับตา

2. สมาทปนา ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือ ถึงใครควรปฏิบัติหรือหัดทำก็ แนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญจนใจยอมรับ อยากลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติ

3. สมุตเตชนา เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า คือ ปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้นเกิดความ อุดสาหกรรมมีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จจงได้ สู้งาน ไม่หวั่นระย่อ ไม่กลัวเหนียว ไม่กลัว ยาก

²⁵⁴ SR. 38.293.3.

4. สัมผัสงาน ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริง คือ บำรุงจิตใจให้เข้มแข็งเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและร่าเริงเบิกบานใจ²⁵⁵

ลีลาการสอนหรือเทศนาวิธีทั้ง 4 ประการนี้สมาธิราชสูตรได้กล่าวเป็นหลักการไว้แต่สลับลำดับกับข้อความที่ยกมาข้างต้น ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

อถ ขลุ ภควาสตัม มหตี สาคโรปมา ปฤษท์ ฐรมกถยา สัทรุศย สมุตเตชย
สัปรหุชย สมาทาปย อุตถายาสนาด ปุณากุรามตุ |²⁵⁶

ทราบว่า ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงชี้แสดง ปุณกร่าใจ ทำให้ร่าเริง ชักชวนบริษัทซึ่งเปรียบด้วยห้วงน้ำใหญ่นั้น ให้ปฏิบัติด้วยทรงตรัสธรรมแล้วเสด็จจากอาสนะหลีกไป |

ตสุยา: ส ภูตมตติภิกขุราจาร์ โย ภูต กุศเลษุ ฐรมเยสุ สัทรุศก: สมุตเตชก:
สัปรหุชก: สมาทาปก: |²⁵⁷

ภิกษุนามว่าภูตมตินันได้เป็นอาจารย์ของพระนางชฎานาวดีนั้น เป็นผู้ชี้แสดงให้เห็นชัด เป็นผู้ร่าเริงให้อาหาญ เป็นผู้ชโลมใจให้ร่าเริง เป็นผู้ชวนใจให้รับเอาปฏิบัติในกุศลธรรมทั้งหลาย |

คัมภีร์แสดงตัวอย่างตามหลักการข้างต้น โดยองค์ประกอบทั้ง 4 ประการนั้นไม่จำเป็นต้องเรียงตามลำดับก่อนหลังขึ้นอยู่กับเนื้อหาหรือลีลาที่เหมาะสม เพราะหากต้องเรียงตามลำดับคงเกิดความน่าเบื่อหน่ายในการฟังไม่น้อยและคงไม่ถูกเรียกว่าลีลาซึ่งสามารถยกย้ายได้ตามความเหมาะสม ดังจะยกข้อความเฉพาะในปริวรรตที่ 1 – 4 เพื่อเป็นตัวอย่าง ดังนี้

ตัวอย่างที่ 1 ปรากฏในปริวรรตที่ 1 ดังนี้

สมาทปนา ชวนใจให้อวยากรับเอาไปปฏิบัติ เนื้อความในภาษาสันสกฤตจะใช้กริยาหมวตวิธิลิงหรือใช้ ตวย ปรัตยยะ (ปัจจัย) เพื่อแสดงการเชิญชวน, อาจใช้กริยาหมวตวรรตมานะ เพื่อแสดงความจริงสากล หรืออาจใช้กริยาหมวตอาชญาเพื่อแสดงคำสั่งว่าต้องปฏิบัติหากต้องการได้รับผลที่กล่าวมา ในปริวรรตที่ 1 ใช้กริยาหมวตวรรตมานะแสดงความจริงสากล ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

²⁵⁵ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, 134.

²⁵⁶ SR. 17.103.1.

²⁵⁷ SR. 34.224.15.

ทราบว่า ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกับจันทรประภาผู้เป็นกุมาร
ดังนี้ว่า คุณก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ประกอบด้วยเอกธรรม ย่อมได้รับคุณ(พิเศษ)
เหล่านี้ และย่อมได้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิอันยอดเยี่ยมโดยฉับพลัน ²⁵⁸

สันทัตสนา ซึ่งแจ้งให้เห็นชัด คือการแสดงรายละเอียดของเรื่องนั้นๆ ทั้งโดยย่อหรือโดย
พิสดาร ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

เอกธรรมเป็นไฉน? คุณก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ในโลกนี้มีจิตเสมอ
มีจิตมุ่งประโยชน์เกื้อกูล มีจิตไม่มุ่งกำจัด มีจิตมิใช่ไม่เสมอในสัตว์ทั้งหมด ²⁵⁹ คุณก่อนกุมาร
พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ประกอบด้วยเอกธรรมนี้ ย่อมได้รับคุณเหล่านี้และได้ตรัสรู้สัมมา-
สัมโพธิอันยอดเยี่ยมโดยฉับพลัน ²⁵⁹

สัมปหังสนา ปรโลบชะโลมใจให้สดชื่นร่าเริง แสดงด้วยผลที่จะได้รับเพื่อให้เห็นว่า การ
ปฏิบัติตามรายละเอียดที่ได้เจริญช้วนนั้นจะให้ผลดีไม่เป็นหมัน ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

การได้รับภยานติในธรรมทั้งหลายอันยังไม่เกิดขึ้น ได้มีแก่หมู่สัตว์อัน
ประกอบด้วยเทวดาและมนุษย์ 8 แสน ผู้ได้ทำบริกรรมมาในกาลก่อน ²⁶⁰ และความได้รับ
อนุโลมภยานติ ได้มีแก่เทวดาและมนุษย์ 9 แสน 6 หมื่น ²⁶⁰ ความได้รับภยานติอันเหมาะแก่
เสียง (โฆษานุกภยานติ) ได้มีแก่เทวดาและมนุษย์ 9 แสน 3 หมื่น ²⁶⁰ จิตของภิกษุแสนรูป
ถ้วนทั้งหมดหลุดพ้น จากความยึดมั่นถือมั่น ²⁶⁰ หนึ่ง ความปราศจากกิเลสเครื่องข้อม ความที่
มลทินไปปราศ ธรรมจักขุในธรรมทั้งหลายเป็นสังขมจก ได้มีแก่หมู่สัตว์ประกอบด้วย
เทวดาและมนุษย์ หกล้าน ²⁶⁰ จิตของภิกษุ 8 หมื่นทั้งหมดหลุดพ้น เพราะความไม่ยึดมั่นถือ
มั่น ²⁶⁰ หนึ่ง อุบาสก 500 คนได้บรรลุอนาคามีผล ²⁶⁰ หนึ่ง อุบาสิกา 6,000 คนได้บรรลุ
สกทาคามีผล ²⁶⁰

สมุตเตชณา เร้าใจให้อาจหาญแกส้วกล้า แสดงด้วยความยิ่งใหญ่ในการกระทำนั้น
แม้แต่ธรรมชาติเช่นแผ่นดินก็ยอมรับความจริงนี้และแสดงออกด้วยอาการสั่นไหว แต่ไม่ทำอันตราย
แก่ใครๆ รวมถึงมีแสงสว่างปรากฏสว่างไสวเรื่องราวเหนือกว่าแสงของพระจันทร์และพระอาทิตย์
ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

²⁵⁸ SR. 1.3.13.

²⁵⁹ SR. 1.3.16.

²⁶⁰ SR. 1.7.11.

อนึ่ง โลกธาตุ 3 พันคุณด้วยพันอันมากนี้ ได้โยกสั่นไหว 6 ครั้ง ๆ ได้เคลื่อนเคลื่อนอย่างมาก เคลื่อนไปหมด ๆ ชำแรก ชำแรกอย่างมาก ชำแรกไปหมด ๆ สั่น สั่นอย่างมาก สั่นไปหมด ๆ ส่งเสียงร้าว ส่งเสียงร้าวอย่างมาก ส่งเสียงร้าวไปหมด ๆ คำราม คำรามอย่างมาก คำรามไปหมด ๆ ทิศเบื้องหน้ายุบลง ทิศเบื้องหลังน้อมขึ้น ๆ ทิศเบื้องหลังยุบลง ทิศเบื้องหน้าน้อมขึ้น ๆ ทิศเหนือยุบลง ทิศใต้น้อมขึ้น ๆ ทิศใต้ยุบลง ทิศเหนือน้อมขึ้น ๆ ส่วนสุดยุบลง ท่ามกลางน้อมขึ้น ๆ ส่วนสุดน้อมขึ้น ท่ามกลางยุบลง ๆ ก็แสงสว่างอันไม่มีประมาณได้ปรากฏมีในโลก ๆ อนึ่ง โลกธาตุทั้งหมด และหมู่สัตว์พร้อมทั้งเทวดา พร้อมทั้งมาร พร้อมทั้งพรหม พร้อมทั้งสมณะและพราหมณ์ ได้ถูกแสงสว่างนั้นส่องสว่างถูกต้อง ๆ อนึ่ง พระจันทร์และพระอาทิตย์ทั้งสองนี้ มีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอาณาภพมากอย่างนี้ มีศักดิ์ใหญ่อย่างนี้ก็ไม่ส่องสว่าง ไม่ร้อน ไม่เรืองแสง ๆ อนึ่ง ผู้ที่เป็นใหญ่แห่งความมืด อันธการซึ่งอาศัยอยู่ระหว่าง โลกก็ถูกแสงสว่างนั้นถูกต้อง ๆ แม้สัตว์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นในโลกธาตุเหล่านั้นก็ได้รู้จักกันและกัน ๆ และสัตว์เหล่านั้นกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ ทราบว่า สัตว์ที่เกิดในที่นี้เมื่ออื่นก็มี (ไม่ได้มีแต่พวกเรา) ๆ จนกระทั่งถึงเอเวจิมหานรกแล²⁶¹

ตัวอย่างที่ 2 ปรากฏในปริวรรตที่ 2 ดังนี้

สันทัสสนา ซึ่งแจ้งให้เห็นชัด คัมภีร์แสดงตัวอย่างของการปฏิบัติโดยเฉพาะการปฏิบัติของพระพุทธเจ้าผู้ทรงได้รับการยอมรับอย่างสูงและเป็นเป้าหมายที่ทุกคนต้องไปให้ถึง ดังที่คัมภีร์แสดงตัวอย่างของการปฏิบัติไว้ว่า

เราผู้มุ่งหวังสมาธินี้ในกาลทุกเมื่อ เพื่อประโยชน์แก่โลก พร้อมทั้งเทวโลก ได้ทำการบูชาหลายประการแก่พระชินเจ้าพระองค์นั้น ผู้ทรงยอดเยี่ยมแห่งสัตว์สองเท้า ๆ (8)

เราพร้อมทั้งพระโอรสและพระชายาได้ผนวชในสำนักของพระชินเจ้าพระนามว่าศาลนทรราช ได้สอบถามถึงสมาธินี้ ตลอด 140,000 ล้านปี ๆ (9)

มีคาลา 800 ล้าน โสลก และมีคาลาที่พิศดารอื่นอีก 1,000 ล้าน โสลก สมาธินั้น (เพียง) ปริวรรตนี้ (เท่านั้น) ที่เราเรียนเอาจากสำนักของพระสุคตเจ้าพระองค์ ๆ (10)

มือทั้งสอง ศีรษะ ชายาและโอรส รัตนะอันมาก และของกิน ของเคี้ยว ไม่มีทรัพย์สินอะไร ๆ ที่เราผู้หวังเฉพาะสมาธิอันประเสริฐนี้ไม่เคยสละ ๆ (11)

เราระลึกถึงพระพุทธเจ้า 10,000 ล้านองค์ ซึ่งมากกว่าทรายในแม่น้ำคงคา ผู้ซึ่งประทับอยู่ ณ เขาคิชฌกูฏนี้ แล้วแสดงสมาธิอันประเสริฐสงบนี้ ๆ (12)

²⁶¹ SR. 1.7.22.

อนึ่ง พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงพระนามอันประเสริฐว่าสากยะ และทุกพระองค์มีพระโอรสนามว่า ราหุล และผู้รับใช้ใกล้ชิดมีชื่อว่าอานนท์ และทุกพระองค์ทรงผนวชจากเมืองชื่อว่ากบิลพัสดุ์ฯ (13)

มีพระโกณฑิยะ และพระสารีบุตรเป็นคู่อัครสาวก และสาวกทั้งหมดของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย มีชื่อเสมอกัน อนึ่ง โลกธาตุในกาลนั้นมีชื่อเสมอกัน แลพระพุทธเจ้าแม้ทุกพระองค์อุบัติแล้วในกาลเป็นที่สิ้นไปแห่งธรรมฯ (14)

เราผู้เที่ยวจาริกเพื่อโพธิ์นี้ได้ทำสักการะพระพุทธเจ้า ผู้เป็นจอมแห่งชนเหล่านั้นทุกพระองค์ อนึ่ง เราผู้แสวงหาสมณีย์นี้ได้ทำกรณูชาทุกชนิดที่สามารถทำได้แก่พระชินเจ้าทั้งหลายฯ (15)

สมณีย์เราปฏิบัติแล้วจึงได้รับ เราได้กล่าวข้อปฏิบัติไว้หลายประการ สมณีย์ไม่ใช่สิ่งที่จะได้รับยาก สำหรับผู้ดำรงมั่นอยู่ในคุณทั้งหลายทั้งหมดฯ (16)

สมณีย์ไม่ใช่สิ่งที่จะได้รับโดยยาก สำหรับผู้ไม่หิวกระหายในรสทั้งหลาย ผู้ไม่โลภ ผู้ไม่ข้องอยู่ในตระกูลทั้งหลาย ผู้ไม่ริษยา ผู้อยู่ด้วยไมตรี ผู้ไม่มีความโกรธฯ (17)

สมณีย์มีสิ่งที่จะได้รับโดยยาก สำหรับผู้ไม่มีความต้องการในสักการะและลาภทั้งหลาย ผู้มีอาชิวะหมดจด ผู้ไม่มีความกังวลอะไรๆ ผู้มีศีลหมดจด ผู้เกลือกกล้าฯ (18)

สมณีย์มีสิ่งที่จะพึงได้โดยยาก สำหรับผู้ปรารถนาความเพียรผู้ไม่เบื่อหน่าย ผู้ยอมไปเพื่อการอยู่ป่า ผู้ดำรงอยู่ในธรรมเครื่องกำจัดกิเลส ผู้ดำรงมั่นอยู่ในไตรปิฎกฯ (19)

สมณีย์มีสิ่งที่จะพึงได้รับโดยยาก สำหรับผู้ฝึกจิตดีแล้ว ผู้ไม่หยิ่งทรนง ผู้ดำรงอยู่ในข้อประพฤตินั้นเป็นเครื่องกระตุ้น ผู้ยอมไปเพื่อจาคะ ผู้ไม่มีความโกรธฯ (20)

พุทธธรรม 18 อันมีอนุพยัญชนะเป็นลักษณะซึ่งพระนาคได้จำแนกไว้ ไม่ใช่จะได้รับโดยยากสำหรับผู้ประกอบด้วยกำลังและความเกลือกกล้า ซึ่งทรงจำสมาธิอันสงบนี้ไว้ฯ (21)

สัตว์ทั้งหลายที่พระพุทธเจ้าทรงเห็นด้วยจักขุ ก็พึงเป็นพระพุทธเจ้าในคราวเดียวกัน ในพระพุทธเจ้าเหล่านั้น พระองค์หนึ่ง ๆ พึงมีพระชนมายุพันโกฏิกลับเป็นอินทรีย์ฯ (22)²⁶²

สมมุติเตชณา เราใจให้อาหาญแก่กล้า ด้วยการยกตัวอย่างว่า ผู้ปฏิบัติตามคำแนะนำนี้ย่อมเป็นที่ยอมรับของมนุษย์และอมมนุษย์ทั้งหลาย รวมถึงได้รับการปกป้องรักษาจากมนุษย์และอมมนุษย์เหล่านั้น ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

²⁶² SR. 2.9.11.

การกล่าวอานิสงส์ทั้งหมดนั้นสำหรับผู้ทรงจำคาถาหนึ่ง จากสมาธินี้ได้ ไม่พึง
พรรณนาได้มาตราว่าจะไรๆ ก็หรือจะกล่าวอะไรอีก สำหรับผู้ที่ศึกษาแล้วจำไว้ (ได้ทั้งหมด)
๑ (24)

เทวดา อสูร ยักษ์ และคฤหกะ ย่อมปรารภนาผู้สมาทานประพฤติกุศล
พระราชาทังหลายย่อมดำเนินตามผู้ทรงจำสมาธิอันสงบซึ่งได้โดยยาก ๑ (2)

ข้าศึกทังหลายย่อมไม่มีย่ำยีผู้มีสิริซึ่งทรงจำสมาธิอันสงบ อันได้โดยยาก ที่พระ
ชินเจ้าทังหลายทรงครอบครอง และเทวาทังหลาย นาคทังหลาย ดำเนินตามทุกเมื่อ ๑ (26)²⁶³

สัมปหังสนา ปลอบชะโลมใจให้สดชื่นร่าเริง แสดงด้วยผลที่จะได้รับเพื่อให้เห็นว่า
ปฏิบัติตามรายละเอียดที่ได้เชิญชวนนั้นจะให้ผลดีไม่เป็นหมัน ดังปรากฏในกัมภีร์ว่า

ผู้ทรงจำสมาธิอันสงบนี้ ย่อมไม่มีความสิ้นสุดแห่งปฏิภาณ ไม่มีความสิ้นสุด
แห่งพระสูตรหนึ่งพัน ไม่มีความหลงลืมในกาลไหนๆ ๑ (27)

ผู้ที่ฟังสมาธิแล้วทรงจำไว้ในกาลอันมีในภายหลังซึ่งเป็นกาลที่นำมาซึ่งภัย
ใหญ่ ก็จะได้พบพระพุทธเจ้าพระนามว่าอมิตากะ ผู้ทรงเป็นนายก ทังจะได้พบโลกธาตุชื่อ
ว่าสุชาวดี ๑ (28)²⁶⁴

สมาทปนา ชวนใจให้อายากรับเอาไปปฏิบัติ ในปริวรรตนี้ใช้กริยาหวมววิคลิงเพื่อเป็น
การเชิญชวนให้ปฏิบัติดังปรากฏในกัมภีร์ว่า

พระศาสดาผู้สยัมภูครั้นประกาศอานิสงส์เหล่านี้แล้ว ก็ทรงเชื่อเชิญด้วย
พระองค์เองว่า ในกาลสุดท้ายแห่งเราผู้ปรินิพพานแล้ว พวกเธอพึงทรงจำสมาธิอันบริสุทธิ์
นี้ไว้ ๑ (29)

พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ใน 10 ทิศ ทั้งในอดีตกาลและปัจจุบัน พระชินเจ้า
ทังหมดทรงศึกษาในสมาธินี้ จึงได้ตรัสรู้โพธิอันปราศจากมลทิน อันไม่ถูกปรุงแต่ง ๑
(30)²⁶⁵

ตัวอย่างที่ 3 ปรากฏในปริวรรตที่ 3 มีการใช้ลีลาแสดงธรรมสลับกันไปมาในทำนอง
ทังเชิญชวนชี้แนะและปลุกปลอบใจดังนี้

²⁶³ SR. 2.10.15.

²⁶⁴ SR. 2.10.21.

²⁶⁵ SR. 2.10.26.

สมาทปนา ชวนใจให้อายกรับเอาไปปฏิบัติ ในปริวรรตนี้ใช้กริยาหวมควิธิงเพื่อเป็นคำเชิญชวนและแนะนำให้ปฏิบัติ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ในลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกจันทรประภาโพธิสัตว์ผู้เป็นกุมารแม้อีกว่า ลูกก่อนกุมาร เพราะเหตุนั้น ในบัดนี้ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ไฉยมุงห้วงประกาศพุทฺทคุณและลักษณะอันมีอยู่จริงของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อถึงความกำหนดถือเอาไม่ว่าโดยอรรถหรือโดยพยัญชนะว่า คำของเราทั้งหมด เป็นสิ่งที่พระพุทฺทเจ้าทรงกำหนดไว้แล้วเพื่อ (ให้) เปล่งออกไป ลูกก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์นั้นพึงเรียนเอาสมานินนี้เพื่อประโยชน์ของสัตว์ทั้งหมด พึงทำตนให้บรรลु ทรงจำ กล่าวบอก ประพฤติชี้แสดง สาธยาย พึงภาวนาโดยการภาวนาผู้เดียว พึงทำให้มาก และพึงประกาศแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร ฯ²⁶⁶

สันตัสสนา ชี้แจงให้เห็นชัด แสดงรายละเอียดการปฏิบัติที่ถูกต้องของสิ่งนั้นๆ ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ลูกก่อนกุมาร ก็พุทฺทคุณที่มีอยู่จริงของพระตถาคตเหล่านั้นเป็นไฉน? ลูกก่อนกุมาร พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ในพระศาสนา นี้ เข้าไปสู่ป่า หรืออยู่โคนไม้ อยู่ในที่กลางแจ้ง หรืออยู่กลางเรือนว่าง ย่อมตั้งใจศึกษาด้วยดี อย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นเป็นพระตถาคต อรหันต์ ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เป็นพระสุคต รู้แจ้งโลก เป็นสาวกดีฝึกบรู้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทฺทเจ้า ผู้ภควัน ฯ พระตถาคตเจ้าพระองค์นั้นเป็นผลิตผลแห่งบุญทั้งหลาย ฯ ไม่คำจำกัดมูลทั้งหลาย ฯ ประดับด้วยกษานดิ ฯ เป็นที่มาแห่งจุมพรีพัสกัอนุญทั้งหลาย ฯ ถึงความมั่งคั่งด้วยอนุพยัญชนะ ฯ ประดับด้วยพุทฺทลักษณะ ฯ มีอารมณ์เหมาะสม ฯ ไม่น่ารังเกียจหากได้เห็น ฯ เป็นความยินดีของผู้โน้มใจไปด้วยศรัทธาทั้งหลาย ฯ ไม่ถูกปรัชญาครอบงำ ฯ ไม่ถูกพลังย่ำยี ฯ เป็นศาสดาของสรรพสัตว์ทั้งหลาย ฯ เป็นบิดาของพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ฯ เป็นพระราชอาของพระอริยบุคคลทั้งหลาย ฯ เป็นผู้นำประโยชน์แก่นุคคผลผู้ทำคนแรกทั้งหลาย (อาทิกัมมิกบุคคล) ฯ ไม่อาจประมาณได้ด้วยความรู้ ฯ ไม่สิ้นสุดด้วยปฏิภาณ ฯ มีพระสุรเสียงหมดจด ฯ น่าพอใจเพราะเสียงกังวาน ฯ นำยกยอด้วยพระรูป ฯ ไม่มีผู้เปรียบด้วยร่างกาย ฯ ไม่แปดเปื้อนด้วยกามทั้งหลาย ฯ ไม่ติดด้วยรูปทั้งหลาย ฯ ไม่ยินดีด้วยอรูปรูปทั้งหลาย ฯ หลุดพ้นวิเศษจากทุกข์ ฯ หลุดพ้นวิเศษจากสกันธทั้งหลาย ฯ ประกอบอย่างดีเยี่ยมด้วยธาตุทั้งหลาย ฯ ควบคุมไว้ดีแล้วด้วยอายตนะทั้งหลาย ฯ ตัดขาดแล้วจากกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งหลาย ฯ หลุดพ้นจากความเร่าร้อน ฯ หลุดพ้นจากความ

²⁶⁶ SR. 3.14.1.

ทะยานอยาก ๆ ขำขึ้นแล้วจากห้วงน้ำ ๆ เต็มรอบด้วยชฎาณ ๆ ค้ำรงมันอยู่ในชฎาณของ
 พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าผู้ทรงมีในอดีต อนาคต และปัจจุบัน ๆ ยังไม่ค้ำรงอยู่ในนิรวาณ ๆ
 ค้ำรงอยู่ในส่วนสูงสุดที่มีอยู่จริง ๆ ค้ำรงอยู่บนภูมิที่สรรพสัตว์พึงเหลียวมอง ๆ คู่ก่อนกุมาร
 นี้คือพระพุทธรูปที่มีจริงของพระตถาคต ๆ พระโพธิสัตว์มหาสัตว์ผู้ประกอบพร้อมด้วยพระ
 พุทธคุณและพุทธลักษณะเหล่านี้ อาศัยสมาธินี้ ประกาศพระพุทธรูปและพุทธลักษณะที่มี
 จริงของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยปฏิภาณอันไม่มีเครื่องปกปิด ย่อมกำหนด
 ถือเอาไม่ได้หมดทั้งโดยอรรถและโดยพยัญชนะ ๆ และคำของเขาทั้งหมดที่พระพุทธเจ้าทรง
 กำหนดถือนั้นแล้ว ย่อมเปล่งออกไปได้²⁶⁷

สมาทปนา ชวนใจให้อวยากรับเอาไปปฏิบัติ คัมภีร์แสดงการปฏิบัติตามพระพุทธเจ้าผู้
 ทรงปฏิบัติธรรมหลายประการย่อมจะได้รับผลดีหลายประการอย่างที่ไม่สามารถจะพรรณนาให้
 หมดสิ้นได้ เพราะเหตุนี้จึงควรประพฤติอย่างพระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติมาก่อน ดังปรากฏในคัมภีร์
 ว่า

การกล่าวสรรเสริญลักษณะของพระชินเจ้าให้หมดสิ้น แม้บุคคลกล่าวสิ้น
 พันกัลป์อันมาก ก็ไม่ใช่จะทำได้ง่าย คุณที่พระชินเจ้าทั้งหลายเมื่อทรงแสวงหาสมาธิ
 อันสงบประเสริฐนี้ทรงได้รับก็เช่นเดียวกัน ๆ (1)²⁶⁸

สันทัสสนา ชี้แจงให้เห็นชัด ด้วยการแสดงตัวอย่างประกอบคำอธิบายในสิ่งที่
 พระพุทธเจ้าเคยปฏิบัติมาก่อน ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

หญิงสาวผู้มีรูปงดงามน่าดูยิ่งนัก มีร่างกายประดับแล้ว น่ารัก ซึ่งเราผู้มีใจไม่
 หดหู่ เมื่อแสวงหาสมาธิอันสงบประเสริฐนี้ได้ให้แล้วในกาลก่อน ๆ (2)

ทรัพย์ ข้าวเปลือก ทาสี ทาส ของเราก็เช่นกัน ทั้งแก้วมณี ไช้มุก ทอง เงิน ก็
 เช่นเดียวกัน เราผู้มีใจไม่หดหู่ เมื่อแสวงหาสมาธิอันสงบประเสริฐนี้ สละแล้ว ๆ (3)

สร้อยคอไข่มุกอันวิจิตรด้วยมณีและรัตนะ ค้ายที่ทอดด้วยทองเป็นรูปสังข์ที่เจิด
 จรัส เราเมื่อแสวงหาสมาธิอันสงบประเสริฐนี้สละแล้วในพระผู้วินายกทั้งหลาย ในกาลก่อน
 ๆ (4)

²⁶⁷ SR. 3.14.9.

²⁶⁸ SR. 3.15.12.

ดอกไม้ที่มีกลิ่นหอมคียิ่ง และดอกไม้ที่มีในฤดูฝนอันเราผู้ทำจิตอันยอดเยี่ยม และไม่มีสิ่งใดเกินกว่าให้เกิดขึ้นแล้วสละแล้วในเจดีย์ของพระชินเจ้าทั้งหลาย ตลอดโกฏิกัลป์อันไม่มีกำหนด ไม่มีที่สิ้นสุดฯ (5)

เช่นเดียวกัน ธรรมทานอันเราผู้อยู่ในบริษัททำความยำเกรงให้เกิดขึ้นแล้วได้ให้แล้ว เราครั้นให้ธรรมทานแล้วไม่เคยมีความคิดเกิดขึ้นเลยว่า ความมีชื่อเสียงพึงมีแก่เราฯ (6)

ในกาลก่อน เพื่อได้รับคุณเหล่านี้เราจึงเสพป่าอันประเสริฐที่มีเสียงน้อยเป็นนิตย์ เราเป็นผู้มากไปด้วยความสงสารตลอดกาลเป็นนิตย์ เรามีความคิดเสมอว่า เราพึงได้พุทธชญาณฯ (7)

เราไม่เคยว่าเอาวัสดุอันเป็นที่รักยิ่งเพื่อบริโภคมื้อสำหรับตนเอง เราให้เทยธรรมอันมาก ตลอดเวลาเรามีความคิดว่าเราพึงได้รับพุทธชญาณฯ (8)

เรามีปกติเป็นผู้ไม่กระด้าง อ่อนหวาน แจกทาน มีใบหน้ายิ้มแย้ม ทรงจำสรีรมีเสียงกล่าวเบาๆ มีคำอ่อนหวานด้วยดี เป็นที่รักของชนเป็นอันมาก ชนทั้งหมดไม่อึดด้วยการเห็นเราฯ (9)

เราไม่มีความอยากได้แม้สักขณะหนึ่ง ไม่เคยอิจฉาตลอดภพ 10,000 ได้เป็นผู้ อิ่มในบิณฑบาตในกาลทั้งปวง ได้เว้นการนิมนต์ทั้งหมดไม่มีส่วนเหลือฯ (10)

ชนเหล่าใดเป็นพหูสูต ทรงจำสรีรมี (เพียง) คาถาประกอบด้วยบท 4 จากสมาธินี้ ชนเหล่านั้น เราได้ทำความรัก อันไม่มีความรักอันยิ่งกว่า อันยอดเยี่ยมให้เกิดขึ้นแล้วกระทำสักการะทุกเมื่อฯ (11)

เราให้ทานหลายอย่าง ไม่มีที่สิ้นสุด และทั้งรักษาศีลตลอดราตรีนาน เราผู้แสวงหาสมาธิอันสงบประเสริฐนี้ได้ทำการบูชาเป็นอันมากในพระวินายกทั้งหลายฯ (12)²⁶⁹

สมมุตเตชนาและสัมปหังสนา เราใจให้อาจหาญแก่ล้าและปลอบชะโลมใจให้สดชื่น ร่าเริงด้วยการชี้ให้เห็นว่าจะได้รับสิ่งที่ดีกว่า

บุคคลพึงให้ทานทำโลกธาตุนานมาก มีหลายแบบ ไม่มีที่สิ้นสุดให้เต็มด้วยมณี และรัตนะ กับบุคคลผู้ทรงจำคาถาหนึ่งจากสมาธินี้ บุญ (คือการทรงจำคาถา)นี้ ย่อมดีกว่า บุญ (ชนิดแรก) นั้นฯ (13)²⁷⁰

²⁶⁹ SR. 3.16.3.

²⁷⁰ SR. 3.16.7.

สันตัสสนา ชี้แจงให้เห็นชัดอีกครั้ง ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

ดอกไม้บางชนิดมีอยู่มากเท่าใด ดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม นำรึ้นนมย้งดงาม ก็เหมือนอย่างนั้น บุคคลผู้ต้องการบุญพึงบูชาพระชินเจ้าด้วยดอกไม้เหล่านั้นสิ้นกัลป์แม้มาก ไม่มีที่สิ้นสุด ไม่มีประมาณ ฯ (14)

เครื่องดนตรีบางอย่างมีมากเท่าใด โภชนะ ข้าว น้ำ และผ้าอันมากก็เช่นนั้น บุคคลผู้ต้องการบุญพึงบูชาพระชินเจ้าด้วยวัตถุเหล่านั้นสิ้นกัลป์แม้มาก ไม่มีที่สิ้นสุด ไม่มีประมาณ ฯ (15)²⁷¹

สมุตเตชนาและสัมปหังสนา เร้าใจให้อาจหาญแก้อั้วกล้าและปลอบหะ โลมใจให้สดชื่น ร่าเริงด้วยการชี้ให้เห็นว่าจะได้รับสิ่งที่ดีกว่า ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

อนึ่ง บุคคลใดทำจิตเพื่อตรัสรู้อันประเสริฐให้เกิดขึ้นว่าเราพึงเป็นพระชินเจ้า ผู้สวยามภู ผู้ธรรมราช บุคคลทรงจำคาถาหนึ่งบทนี้จากสมาธิ บุญอันดีงาม (ของผู้ทรงจำคาถาจากสมาธินี้) ย่อมพิเศษกว่าบุคคลแรกนั้น ฯ (16)

บุคคลพึงกล่าวอานิสงส์ตลอดกัลป์อันมากเท่ากับทรายในแม่น้ำคงคา ก็ไม่สามารถพรรณนาให้สิ้นสุดได้ ผู้ที่ทรงจำสมาธิได้รับบุญมากกว่า (จำนวนของทรายในแม่น้ำคงคานั้น) ฯ (17)²⁷²

ตัวอย่างที่ 4 ปรากฏในปริวรรตที่ 4 ดังนี้

สันตัสสนา ชี้แจงให้เห็นชัด ปรากฏในคัมภีร์ว่า

เราได้เปิดประตูแห่งอมฤต ได้บอกสภาวะแห่งธรรมอันเช่นใด เราได้แสดง ความเกิดขึ้นอันเช่นใด ได้ประกาศความดับ (นิรวาน) ไว้พร้อมทั้งอานิสงส์ ฯ (1)

เธอพึงเว้นมิตรชั่วในกาลทุกเมื่อ และพึงคบมิตรดีงาม อนึ่ง เธอพึงละหมู่ชน ที่ทั้งหลายแล้วอยู่ในป่า พึงเจริญจิตให้มีไมตรีในกาลทุกเมื่อ ฯ (2)

และเธอพึงรักษาศีลให้บริสุทธิ์ในกาลทุกเมื่อ พึงประสบความยินดีใน รุทธธรรมทั้งหลายในกาลทุกเมื่อ เธอพึงเสพตยาและปรัชญา สมาธินี้จักเป็นสิ่งที่มิใช่ได้ โดยยาก ฯ (3)

ลำดับนั้น ครั้นได้รับภูมิอันสงบนี้ ซึ่งมีโชภูมิของพระสรวากผู้ปลุชน เธอเป็นผู้ประจักษ์ต่อธรรมของพระสุคต จักได้รับพุทธานุภาพทั้งหลายอันเป็นอจินไตย ฯ (4)

²⁷¹ SR.3.16.11

²⁷² SR. 3.16.21.

เธอได้เห็นคนทั้งหลายผู้เป็นดั่งภษณะและมีพุทธิ พึงชักชวนคนเหล่านั้นใน โภธิจิต ประดิษฐานไว้ในชญาณอันไม่มีสิ่งใดโดยอดเยี่ยมกว่า สมาธิราชนี้ก็ไม่ใช่ว่าสิ่งที่จะได้รับ โดยยาก ๆ (5)

ความต้องการในประโยชน์พึงเกิดขึ้นอีกแก่บุคคลผู้พิจารณาอาหาร (และ) ผล ที่ได้นี้ โดยการแสวงหาและการบริโภคนั้น สมาธินี้ก็จักไม่ใช่สิ่งที่จะได้โดยยาก ๆ (6)

ถือว่าสมาธิราชนี้เป็นศูนย์ดา คำรองอยู่บนกระหม่อมแห่งผู้มีศีลบริสุทธิ์ทั้งหลาย ธรรมทั้งหลาย ตั้งมั่น โดยสภาวะทุกเมื่อ คนพาลทั้งหลายผู้มีการปฏิบัติสมาธิที่ไม่ถูกต้อง ย่อมไม่รู้จัก (สมาธิ) ๆ (7)²⁷³

สมุตเตชนา เร้าใจให้อาจหาญแก่กล้าด้วยความมหัศจรรย์ที่จะได้พบดังปรากฏใน คัมภีร์ว่า

ความรู้อันเป็นภัยย่อมไม่ตั้งอยู่ในชนผู้แสวงหาสมาธิอันสงบนี้ บุคคลย่อมตาม เห็นพระผู้ยอดเยี่ยมแห่งชนทั้งหลายในกาลทุกเมื่อเพราะได้เสพภูมิอันสงบยิ่งนี้ ๆ (8)

บุคคลผู้ระลึกถึงพระตถาคตทั้งหลายโดยอาการย่อมมีอินทรีย์สงบมีใจสงบ มี จิตไม่สับสนตั้งมั่นอยู่เสมอ เป็นผู้มีห้วงน้ำเป็นเครื่องเปรียบ (เพราะกว้าง) ด้วยศรัทธาและ ชญาณ ๆ (9)

ก็ พระโพธิสัตว์ดำรงอยู่เฉพาะในสมาธินี้แล้ว จงกรมอยู่ในที่จงกรม ย่อมเห็น พระพุทธเจ้า 10,000 ล้านรูป ซึ่งมากกว่าทรายในแม่น้ำคงคา ๆ (10)²⁷⁴

สมาทปนา ชวนใจให้อวยากรับเอาไปปฏิบัติ ปรากฏในคัมภีร์ว่า

จิตของนระผู้ยึดเอาประมาณแห่งพุทธธรรมทั้งหลายพึงถึงความบ้า (เพราะ) ประมาณของสิ่งที่ไม่มีความประมาณย่อมไม่มี พระนายกทั้งหลาย อันบุคคลไม่พึงคิดถึงด้วยคุณ ทั้หมดทั้งหลาย ๆ (11)

สัตว์ที่เสมอด้วยพระโลกนาถในที่ไหนๆ ในทิศทั้งสี่ย่อมไม่มี เธอทั้งหลาย จักหวังและจักได้พุทธชญาณอันประกอบด้วยคุณแห่งพระสัพพัญญูทั้หมด ๆ (12)

พระโลกนาถทรงนำเลื่อมใสรอบด้านเพราะมีผิวพรรณดั่งทองคำเปล่งประกาย อยู่ อารมณ (และ) จิตของพระโพธิสัตว์ผู้ตั้งมั่น (มีสมาธิ) ระลึกอยู่ ย่อมเป็นไปในรูปของ พระโลกนาถนี้ ๆ (13)²⁷⁵

²⁷³ SR. 4.19.1.

²⁷⁴ SR. 4.19.21

²⁷⁵ SR. 4.20.4

ล้นทสสนา ชี้แจงให้เห็นชัด ปรากฏในคัมภีร์ว่า

ผู้รู้แจ้งได้รู้สิ่งที่ปัจจัยไม่ปรุงแต่ง (และ) สิ่งที่ยังปัจจัยปรุงแต่ง ทำให้แจ้งความรู้พร้อมนิमित ผู้นั้นย่อมตั้งมั่นเฉพาะในสิ่งมีวิชนิมิตย่อมรู้ทั่วถึงว่าธรรมทั้งหมดเป็นสภาพว่าง ฯ (14)

ผู้ที่ดำรงมั่นอยู่ในธรรมกาย รู้ภาวะทั้งหมดว่ามีใช้ภาวะ ทำให้แจ้งความรู้พร้อมอภาวะแล้ว ย่อมไม่เห็นพระผู้เป็นจอมพระชินเจ้าด้วยรูปกาย ฯ (15)

เราบอกและแจ้งให้รู้ จิตซึ่งมีธรรมกายนั้นเป็นนิमित ย่อมเป็นไปตามที่ทนได้ ตรีกตรองมาก ด้วยความตริกที่แล่นไปเหล่านั้น ฯ (16)

เมื่อระระลึกถึงพระผู้จอมมุนีอย่างนี้และรู้จักโดยอาการที่ประมาณมิได้ และเมื่อเจริญอนุสมถิตตลอดเวลา จิตก็จะน้อมมุ่งตรงไปหาพระผู้จอมมุนีนั้น ฯ (17)

บุคคลเดิน ยืน นั่ง มุ่งหวังชญาณของบุรุษผู้ประเสริฐ เมื่อมุ่งหวังอยู่ ย่อมตั้งมั่นเพื่อโพธิว่า เราจักเป็นพระชินเจ้า ผู้ไม่มีผู้ยอดเยี่ยมกว่าในโลก ฯ (18)

เขาย่อมรู้จักพระพุทธเจ้า เห็นพระพุทธเจ้า และพิจารณา ธรรมดาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ตั้งมั่นอยู่ในสมาธินี้ ย่อมมนัสการมทานุภาพของพระพุทธเจ้า ฯ (19)

เขาห่องไสทางกาย วาจาและใจ ย่อมกล่าวสรรเสริญพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เนื่องๆ จริงอย่างนั้น เขามีความสืบต่อทางจิตอันเจริญแล้ว ย่อมเห็นพระโลกนาถเจ้าทั้งกลางคืนและกลางวัน ฯ (20)

แม้ในกาลที่เขาป่วยกระสับกระส่าย เป็นผู้อยู่ใกล้ความตาย เสวยเวทนาอยู่ แต่ไม่หลงลืมสมถิต ปรารภพระพุทธเจ้า จึงไม่ถูกเวทนาชักนำไป ฯ (21)

จริงอย่างนั้น เขาค้นคว้าแล้วก็รู้ความว่างเปล่าแห่งธรรม ทั้งที่ยังไม่มา ทั้งที่มาแล้ว เขาดำรงมั่นอยู่ในนัยแห่งธรรมอันเช่นนั้น จิตที่เกี่ยวข้องไปสู่ที่จาริกไม่เห็นย่อหน้า ฯ (22)²⁷⁶

สมาทปนา ชวนใจให้อวยากรับเอาไปปฏิบัติ ปรากฏในคัมภีร์ว่า

เพราะฉะนั้น ครั้นได้ฟังอานิสงส์นี้แล้ว พวกเธอพึงยังความพอใจเพื่อโพธิอันวัดคามิได้ให้เกิดขึ้น อย่ามีความเศร้าในกาลภายหลัง การเห็นพระสุคตผู้ประเสริฐทั้งหลาย มิใช่จะได้โดยยาก ฯ (23)

²⁷⁶ SR. 4.20.24.

อนึ่ง เราจักกล่าวธรรมอันประณีต และพวกเธอครั้งได้ฟังแล้ว ฟังประพฤติให้
ดี คนผู้กระต๊อบกระต่ายได้รับยาและผ้าแล้ว ความเจ็บไข้อย่อมออกไป ย่อมไม่เกิด เขาจึงดีใจ
ฯ (24)²⁷⁷

สัมปหังสนา ปลอบชะโลมใจให้สดชื่นร่าเริง แสดงด้วยผลที่จะได้รับเพื่อให้เห็นว่าการ
ปฏิบัติตามรายละเอียดที่ได้เชิญชวนนั้นจะให้ผลดีไม่เป็นหมัน ดังปรากฏในคัมภีร์ว่า

เพราะฉะนั้น บุคคลผู้รู้วิธี มีปัญญาเห็นประจักษ์ มุ่งหวังสมาธินี้ในกาลทุกเมื่อ
เสพศีล ศรุตะ ตยาคะ สมาธินี้จะเป็นสิ่งที่ไม่ใช่ได้โดยยาก ฯ (26)²⁷⁸

เทศนาวิธีทั้ง 4 ประการเป็นลีลาการแสดงธรรมที่เข้าถึงใจของผู้ฟัง เพราะประกอบด้วย
วิธีการทั้งชักนำ ชี้แจง ปลุกปลอบและเสริมแรง นับว่าเป็นลีลาที่ธรรมทูตผู้แสดงธรรมชั้นยอดจะ
ขาดไม่ได้ดังที่คัมภีร์ได้แสดงหลักการและตัวอย่างไว้พร้อมแล้ว ผู้ศึกษาได้ยกตัวอย่างประกอบ
เลือกเฉพาะปริวรรตที่ 1-4 เพราะหากกล่าวหมดทุกปริวรรตย่อมเป็นชิ้นงานที่มีปริมาณมาก
ฟังทราบว่าในปริวรรตอื่น ๆ ที่ไม่ได้กล่าวถึงคัมภีร์ได้ใช้ลีลาแสดงธรรมทั้ง 4 ประการนี้อย่าง
ครบถ้วนในทุกปริวรรต ยกเว้นปริวรรตที่ 39 ซึ่งเป็นปริวรรตเชิงถามตอบ จะมีเฉพาะการถามตอบ
เพื่ออธิบายคำศัพท์บางคำเพื่อความเข้าใจถูกต้องตรงกันจึงไม่มีรูปแบบลีลาการแสดงธรรมทั้ง 4 นี้

3. หลักการสอนที่ให้ผลสัมฤทธิ์จากน้อยที่สุดไปมากที่สุด คัมภีร์ได้แสดงกิจกรรมการ
เรียนที่ให้ผลสัมฤทธิ์จากน้อยไปหามากในที่หลายแห่งอย่างมีนัยสำคัญแสดงถึงการยกย่องหลักการ
นี้อย่างมาก ข้อความดังกล่าวมีผิดแปลกกันบ้างแต่โดยรวมมีความคล้อยคลึงกันดังนี้

อุทฺทฺรหิตฺวฺย: ปฺรยฺวาทฺวฺย: ฐาณิตฺวฺย: วาจยิตฺวฺย: ปฺรเวรฺตยิตฺวฺย: อุทฺทฺทฺยฺย: |
สุวาทฺย: อธฺมทฺย: ภาณิตฺวฺย: พหฺลิตฺวฺย: ปเรทฺย: วิสุทฺทฺย: สํปฺรทฺย: |²⁷⁹

อุทฺทฺรหิตฺวฺย: ฐาณิตฺวฺย: วาจยิตฺวฺย: ปฺรยฺวาทฺวฺย: | อุทฺทฺทฺยฺย: ฐาณิตฺวฺย:
วาทฺย: ปฺรยฺวาทฺย: อธฺมทฺย: ภาณิตฺวฺย: พหฺลิตฺวฺย: |²⁸⁰

²⁷⁷ SR. 4.21.3

²⁷⁸ SR. 4.21.11.

²⁷⁹ SR.3.13.4.

²⁸⁰ SR. 3.16.9.

ศุรุต อุทกฤทธิต: ปฤษฺย โภ ธาริโต วาจิต: ปรวรุตติโต'รณภวานยา ภาวิโต
 พหุสิกรฤต: ปเรภยศฺจ วิสฺตเรณ สंपฺรกาสิต: |²⁸¹

อุทฺครหิษฺยติ ปฤษฺยวาปฺสฺยติ ธารยิษฺยติ วาจิตยิษฺยติ ปรวรุตติยิษฺยติ อุทฺเทภฺยติ
 สุวธาตฺยติ ปเรภยศฺจ วิสฺตเรณ สंपฺรกาสิยิษฺยติ²⁸²

อุทฺครหิตฺย: ปฤษฺยวาปฺตฺย โธ ธารยิตฺย โธ วาจิตฺย: ปรวรุตติย: อุทฺเทภฺย:
 สุวธาตฺย โธ วาจิตฺย โธ ภวานาโยคฺมนฺยฺกฺเตน ภวิตฺย มฺ ปเรภยศฺจ วิสฺตเรณ สंपฺรกาสิย:
 |²⁸³

อุทฺครหิตฺย: ปฤษฺยวาปฺตฺย โธ ธารณิตฺย โธ วาจิตฺย: ปรวรุตติย:
 อุทฺเทภฺย: สุวธาตฺย โธ ภวียิตฺย:, ปเรภยศฺจ วิสฺตเรณ สंपฺรกาสิย: |²⁸⁴

ศุโรตฺย อุทฺครหิตฺย: ปฤษฺยวาปฺตฺย: ปรวรุตติย โธ ธารยิตฺย โธ วาจิตฺย:
 อุทฺเทภฺย: สุวธาตฺย โธ'รณภวานยฺสฺย ภวียิตฺย โธ พหุสิกรฤตฺย:, ปเรภยศฺจ วิสฺตเรณ
 สंपฺรกาสิย: |²⁸⁵

ศุโรตฺย อุทฺครหิตฺย: ปฤษฺยวาปฺตฺย โธ ธารยิตฺย โธ วาจิตฺย: อรณภวานยา
 ภวียิตฺย โธ พหุสิกรฤตฺย: ปเรภยศฺจ วิสฺตเรณ สंपฺรกาสิย: |²⁸⁶

ศุโรตฺย อุทฺครหิตฺย: ปฤษฺยวาปฺตฺย โธ ธารยิตฺย โธ วาจิตฺย อุทฺเทภฺย:
 สุวธาตฺย: อรณภวานยา ภวียิตฺย โธ พหุสิกรฤตฺย: ปเรภยศฺจ วิสฺตเรณ สंपฺรกาสิย: |²⁸⁷

ธารยิตฺย: อุทฺครหิตฺย: ปฤษฺยวาปฺตฺย โธ ธารยิตฺย โธ วาจิตฺย: ปรวรุตติย:
 อุทฺเทภฺย: สุวธาตฺย โธ ภวียิตฺย:, ปเรภยศฺจ วิสฺตเรณ สंपฺรกาสิย: |²⁸⁸

ศุโรตฺย อุทฺครหิตฺย: ปฤษฺยวาปฺตฺย โธ ธารยิตฺย โธ วาจิตฺย: ปรวรุตติย
 อุทฺเทภฺย: สุวธาตฺย โธ'รณภวานยา ภวียิตฺย โธ พหุสิกรฤตฺย: ปเรภยศฺจ วิสฺตเรณ
 สंपฺรกาสิย: |²⁸⁹

²⁸¹ SR. 17.104.18.

²⁸² SR. 18.127.2.

²⁸³ SR. 22.143.5.

²⁸⁴ SR. 23.147.4.

²⁸⁵ SR. 29.172.3.

²⁸⁶ SR. 30.188.4.

²⁸⁷ SR. 31.190.3.

²⁸⁸ SR. 32.195.2.

²⁸⁹ SR. 37.264.3.

คำศัพท์แต่ละคำที่ปรากฏในสมาธิราชสูตรข้างต้นมีความหมายตามรากศัพท์ (root) และอุปสรรค (prefix) ซึ่งปรับเปลี่ยนความหมายเพิ่มให้แก่รากศัพท์ตามที่ปรากฏในพจนานุกรมสันสกฤต-อังกฤษของอาปเต²⁹⁰ ดังนี้

อุทฺครหิตวฺย ประกอบรูปศัพท์จาก อุทฺ + √กรห ในความถือ (to take up) ประกอบอุปสรรค อุทฺ มีความหมายว่าเรียน (to study) คือรับเอาความรู้มาเป็นของตน

ปรยวาทวฺย ประกอบรูปศัพท์จาก ปริ + อว + √อาป ในความได้รับ (to obtain) ประกอบอุปสรรค ปริ และ อว มีความหมายว่าเรียน (to study) คือได้รับความรู้อย่างรอบด้านหรือครอบคลุมเนื้อหา

ธารยิตวฺย ประกอบรูปศัพท์จาก √รห ในความทรงไว้, จำไว้ (to be borne or held, to be perceived or understood) คือรับความรู้นั้นมาเป็นของตนและทรงจำไว้ในความหมายของตน

วาทยิตวฺย ประกอบรูปศัพท์จาก √ว ในความกล่าว (to speak) คือสามารถพูดหรือเล่าเนื้อหานั้น

ปรวรุตยิตวฺย ประกอบรูปศัพท์จาก ปร + √วฤต ในความหมุนเวียน (to turn, revolve, roll, run off, pass away) ความดำเนิน ไป (to go on) ประกอบอุปสรรค ปร มีความหมายว่า (to turn forward, set out, move on; come forth, rise, appear) คือสร้างความเข้าใจด้วยการตรวจสอบความรู้กลับไปกลับมา

อุทฺเทษฐวฺย ประกอบรูปศัพท์จาก อุทฺ + √ทศ (รูปเพี้ยนจาก √ทฤศ) ในความแสดง (to show) ประกอบอุปสรรค อุทฺ มีความหมายว่า (to indicate, explain, teach) คือชี้แจงหรือสอนคนอื่นเป็นรายบุคคลหรือกลุ่มเล็กๆ ได้

สุวชยวฺย ประกอบรูปศัพท์จาก สุว (ด้วยตนเอง) + อธิ + √อิ ในความไป (to go) ประกอบอุปสรรค อธิ มีความหมายว่ารู้ (to know) ประกอบ สุว ศัพท์ที่มีความหมายว่า เรียนรู้ด้วยตนเอง

อรณาทวนยา ภวยิตวฺย ประกอบรูปศัพท์จาก √ภ ในความมี, เป็น (to be, become) ประกอบศัพท์ในรูปเหตุกัตตวจากมีความหมายว่าทำให้มี, ทำให้เป็น ประกอบศัพท์ อรณาทวนยา ด้วยการเจริญธรรมาคือการอยู่ป่า (เทียบศัพท์ อรณาวีหารินุ ผู้อยู่ในคุณธรรม หรือผู้อยู่ในป่า) มีความหมายโดยนัยว่า เก็บตัวเงียบเพื่อศึกษาค้นคว้าหรือใคร่ครวญในเชิงลึกมากขึ้น

²⁹⁰ Vaman Shivram Apte, *The Practical Sanskrit English Dictionary*, 1-1196.

พหุลีกรตุย ประกอบด้วยรูปศัพท์จาก พหุล (มาก), √กฤ ในความทำ (to make, do) ประกอบด้วย พหุล มีความหมายว่า ทำให้มาก, ทำบ่อยๆ

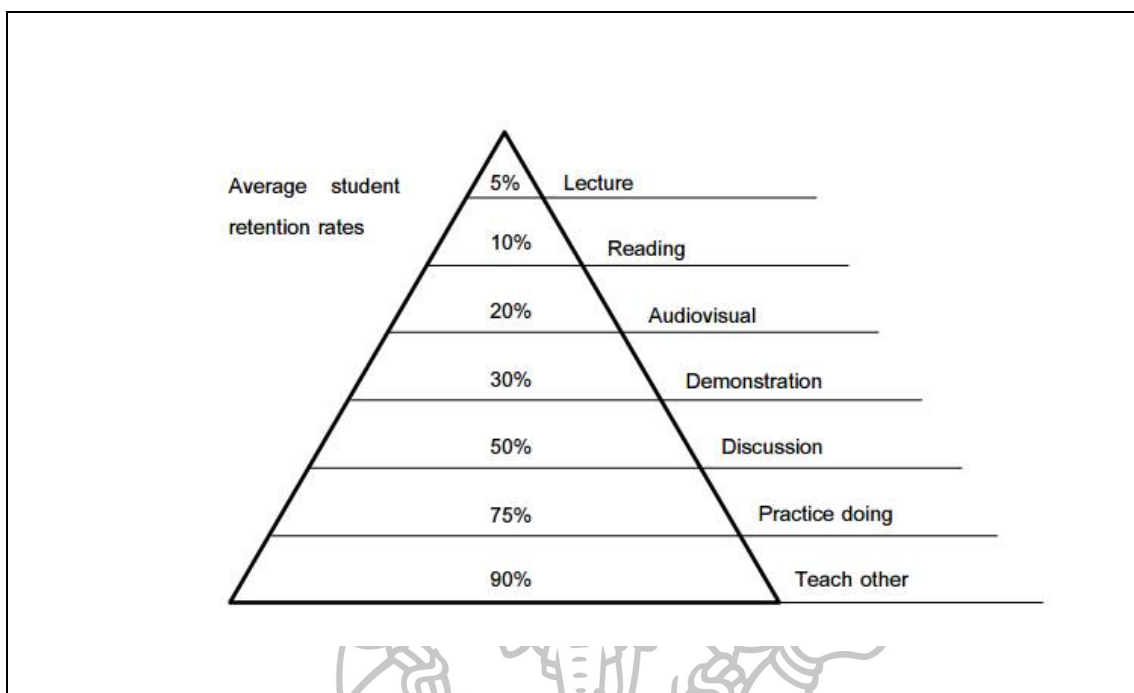
ปรกฤษฎ วิสฺตเรน ตํประกาศิตยฺย ประกอบด้วยรูปศัพท์จาก ส + ปร + √กศฺ ส่องเสียง (to sound) หรือ √กาศฺ ส่องแสง (to shine) ประกอบด้วยอุปสรรค ส และ ปร มีความหมายว่า ประกาศหรือทำให้แพร่หลาย (manifestation)

หลักการนี้ตรงกับกิจกรรมที่รู้จักกันในชื่อปิรามิดแห่งการเรียนรู้ (Learning Pyramid) ซึ่งอธิบายกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้ผลสัมฤทธิ์แตกต่างกันไว้ว่า

กิจกรรมที่ต่างกันจะทำให้เราจดจำสิ่งที่ได้การเรียนรู้ต่างกันด้วยการเรียนในห้องเรียนด้วยการนั่งฟังบรรยาย (Lecture) จะจำได้เพียงร้อยละ 5 ขณะที่การอ่านด้วยตัวเอง (Reading) จะจำได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 10 ส่วนการฟังและได้เห็น (Audiovisual) เช่น การดูโทรทัศน์ ฟังวิทยุ จำได้ร้อยละ 20 การได้เห็นตัวอย่าง (Demonstration) จะช่วยให้จำได้ร้อยละ 30 ทั้งนี้ หากมีการได้แลกเปลี่ยนพูดคุยกัน (Discussion) เช่น การพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้กันในกลุ่มจะช่วยให้จำได้ถึงร้อยละ 50 และถ้ามีการได้ทดลองปฏิบัติเอง (Practice doing) จะจำได้ถึงร้อยละ 75 ส่วนวิธีที่ช่วยให้มีการเรียนรู้และจดจำได้มากที่สุดนั่นคือ การได้สอนผู้อื่น (Teaching) เช่น การติว หรือการสอน จะช่วยให้จำได้ถึงร้อยละ 90²⁹¹ ดังแสดงในปิรามิดแห่งการเรียนรู้ (Learning Pyramid) ตามภาพประกอบดังนี้

²⁹¹ กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, โครงการวิจัยเรื่อง การกำหนดแนวทางการพัฒนาการศึกษาไทยกับการเตรียมความพร้อมสู่ศตวรรษที่ 21, เข้าถึงเมื่อ 25 กรกฎาคม 2558, เข้าถึงได้จาก http://www.onec.go.th/onec_backoffice/uploads/Book/1316-file.pdf

ภาพที่ 1 พีระมิดแห่งการเรียนรู้

ที่มา : กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, โครงการวิจัยเรื่อง การกำหนดแนวทางการพัฒนาการศึกษาไทยกับการเตรียมความพร้อมสู่ศตวรรษที่ 21, เข้าถึงเมื่อ 25 กรกฎาคม 2558, เข้าถึงได้จาก http://www.onec.go.th/onec_backoffice/uploads/Book/1316-file.pdf

พีระมิดแห่งการเรียนรู้ (learning pyramid) ดังกล่าวข้างต้นถูกอ้างว่ามีที่มาจาก National Training Laboratories ซึ่งปัจจุบันคือ NTL Institute²⁹² มีนักศึกษาหลายท่าน เช่น เดวิด โจนส์ ได้พยายามค้นหาแหล่งที่มาของงานวิจัยที่เกี่ยวกับเรื่องพีระมิดแห่งการเรียนรู้นี้ไปยังหน่วยงานที่ถูกอ้างเป็นที่มาแต่กลับไม่พบว่ามีที่มาจากงานวิจัยชิ้นใด รวมทั้งสถาบันที่ถูกอ้างก็ชี้แจงว่าไม่มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้วย จึงเป็นที่สงสัยว่ามีที่มาจากที่ใดแน่²⁹³ แต่เมื่อได้ตรวจสอบกับสมาชิกราชสุตรพบว่า มีเนื้อหาที่ตรงกันมาก ดังรูปภาพแสดงการเปรียบเทียบกิจกรรมการเรียนรู้ในสมาชิกราชสุตรกับ กิจกรรมการเรียนรู้ในพีระมิดแห่งการเรียนรู้ต่อไปนี้

²⁹² สามารถดูเว็บไซต์ของ NTL Institute ได้ที่ <http://www.ntl.org>

²⁹³ David Jones, **The learning pyramid: true, false, hoax or myth?**, accessed July 31, 2015, available from <https://davidtjones.wordpress.com/2009/10/11/the-learning-pyramid-true-false-hoax-or-myth>

สมาธิราชสูตร	ปิรามิดแห่งการเรียนรู้	กิจกรรม
อุทฺทฺรหิตฺตฺว	Lecture	การเรียนในห้องเรียน
ปรุยวาทฺตฺว		การเรียน
ชารยิตฺตฺว		การจดจำ
วาทิตฺตฺว	Reading	การอ่านด้วยตัวเอง
ปรุวรตฺยิตฺตฺว		การทบทวน
	Audiovisual	การฟังและการได้เห็น
อุทฺทฺทฺษฐว	Demonstration	การแสดงตัวอย่าง
	Discussion	การได้แลกเปลี่ยนพูดคุยกัน
สุวาทฺยิตฺตฺว	Practice doing	การได้ทดลองปฏิบัติเอง
อรณาทวานยา ภาวิตฺตฺว		การค้นคว้าเชิงลึก
พหุทีกรตฺว		การทำบ่อย ๆ หรือการวิจัย
ปรุภุยสุจ วิสุตเรณ	Teaching other	การสอนผู้อื่น
สปรุภาศยิตฺตฺว		

ภาพที่ 2 การเปรียบเทียบกิจกรรมการเรียนรู้ในสมาธิราชสูตรกับปิรามิดแห่งการเรียนรู้

อนึ่ง สมาธิราชสูตรได้ถูกเผยแพร่ไปยังโลกตะวันตกเป็นเวลาหลายปีนับแต่การศึกษาต้นฉบับคัมภีร์ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 จึงอาจเป็นไปได้ว่าสมาธิราชสูตรนี้เองเป็นที่มาของปิรามิดแห่งการเรียนรู้ที่ชาวตะวันตกกล่าวถึง ในขณะที่สมาธิราชสูตรได้กล่าวถึงกิจกรรมการเรียนรู้ข้างต้นไว้แล้วตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 2 ตามระยะเวลาที่สันนิษฐานกันว่าคัมภีร์นี้ได้ถูกแต่งขึ้นในสมัยนั้น

บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ

บทสรุป

สมาธิราชสูตรเป็นคัมภีร์พุทธศาสนาภาษาสันสกฤตประเภทร้อยแก้วผสมร้อยกรอง ร้อยแก้วแต่งด้วยภาษาสันสกฤตมาตรฐานส่วนร้อยกรองแต่งด้วยภาษาสันสกฤตผสม การได้ค้นพบต้นฉบับสมาธิราชสูตรทั้งที่เป็นภาษาสันสกฤตและที่แปลเป็นภาษาจีนและภาษาทิเบตทำให้ทราบว่าแต่เดิมคัมภีร์นี้มีเฉพาะส่วนที่เป็นร้อยกรอง ภายหลังจึงมีการเพิ่มเติมส่วนที่เป็นร้อยแก้ว การที่มีการแปลเป็นภาษาจีนตั้งแต่ ค.ศ.148 จึงคาดเดาระยะเวลาการแต่งได้ว่าอยู่ในราวคริสต์ศตวรรษที่ 2 จนถึงราวคริสต์ศตวรรษที่ 6 ซึ่งมีการอ้างอิงถึงสมาธิราชสูตรในคัมภีร์อื่น ๆ

สมาธิราชสูตรดำเนินเรื่องด้วยการถามตอบปัญหาเรื่องวิธีการได้ตรัสรู้สัมมัคสัมโพธิญาณระหว่างผู้ถามคือจันทรประภาและผู้ตอบคือพระพุทธเจ้า ในการตอบปัญหาพระพุทธเจ้าได้ยกเรื่องเล่าซึ่งใช้คำเรียกว่า ปุรวโยคะ มาประกอบทั้งหมด 12 เรื่อง ปุรวโยคะมีองค์ประกอบเช่นเดียวกับชาดกคือ ปัจจุบันวัตถุ อดีตวัตถุ คาถาและสโมธาน ชื่อของเรื่องเล่าตั้งตามตัวเองของเรื่อง มีการใช้สำนวนซ้ำจำนวนมากซึ่งแสดงให้เห็นว่าเป็นคัมภีร์ที่แต่งในยุคแรกๆ และทรงจำไว้ด้วยวิธีมุขปาฐะ มีการประพันธ์ร้อยกรองถึง 2,056 โศลกด้วยฉันทลักษณ์ 15 ชนิด ฉันทลักษณ์ที่ใช้มากที่สุดได้แก่อุปชาติฉันทซึ่งเป็นการแต่งผสมกันในแต่ละบาทด้วยอุเพนทรวีเชียรฉันท อินทรวีเชียรฉันท วังศ์ศถฉันท อินทรวงศ์ฉันท หรือมยุรฉันทฉันท คิดเป็นร้อยละ 29.34 รองลงมาคืออนุษฏ ฉันท

สมาธิราชสูตรรักษาไว้ซึ่งลักษณะเฉพาะของคัมภีร์พุทธศาสนาฝ่ายมหายานคือ ยกย่องภาวะของพระโพธิสัตว์เพื่อมุ่งสู่พุทธภูมิ ธรรมกาย พุทธเกษตร ความยอมรับนับถือของมนุษย์และอมมนุษย์จำนวนมากและยกย่องมหายานว่าเหนือกว่ายานอื่น ๆ

จุดมุ่งหมายของสมาธิราชสูตรคือการให้ความรู้เรื่องศูนยตาซึ่งแสดงทั้งบุคคลศูนยตาด้วยการสอนไม่ให้มีเชื้อไขในร่างกายและชีวิต ความไม่ใช่สัตว์ บุคคล ชีวะ และแสดงธรรมศูนยตาด้วยสอนว่าธรรมเป็นอภาวะกล่าวคือไม่มีอยู่จริง รูปแบบการสอนแบ่งได้เป็น 3 ประการ คือ 1. หลักความงาม 3 ประการ ได้แก่ ปริยัติ แสดงส่วนที่เป็นหลักการ, ปฏิบัติ แสดงตัวอย่างของการปฏิบัติ และปฏิเวธ แสดงผลที่จะได้รับจากการปฏิบัติ รวมทั้งหมด 55 คำสอน 2. หลักเทศนาวิธีหรือลีลา

การสอน 4 ประการ ได้แก่ สันตัสสนา ซึ่งแจ้งให้เห็นชัด, สมาทปนา ชวนใจให้อายกรับเอาไปปฏิบัติ, สมุตเตชนา ระวังให้อาจหาญแกลัวกล้า และสัมปหังสนา ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริง และ 3. กิจกรรมการเรียนการสอนที่ให้ผลสัมฤทธิ์จากน้อยไปหามาก ได้แก่ การฟัง, การเรียน, การได้รับความรู้อย่างครอบคลุมเนื้อหา, การรับความรู้นั้นมาเป็นของตนและทรงจำไว้ในความหมายของตน, การที่สามารถพูดเล่าความรู้นั้น ๆ, การสร้างความเชี่ยวชาญด้วยการตรวจสอบความรู้กลับไปกลับมา, การที่สามารถชี้แจงได้, การทบทวนความรู้นั้นเพื่อค้นหาความจริง, การเก็บตัวเขียนเพื่อศึกษาค้นคว้าหรือใคร่ครวญในเชิงลึก, การทำให้มากขึ้น ทำบ่อย ๆ และการประกาศแก่คนอื่นได้โดยพิสดาร

ข้อเสนอแนะ

1. คัมภีร์พุทธศาสนาซึ่งบันทึกไว้ด้วยภาษาสันสกฤตที่ยังไม่ได้แปลเป็นภาษาไทยและทำการศึกษาเนื้อหาโดยถ่องแท้ยังมีอีกเป็นจำนวนมาก หากมีการนำมาศึกษาซ่อมจะทำให้เกิดความเข้าใจหลักการและกรอบความคิดของพุทธศาสนาฝ่ายมหายานมากยิ่งขึ้น
2. การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเนื้อหาของคัมภีร์ ยังไม่ได้ทดลองปฏิบัติตามวิธีการที่คัมภีร์กล่าวถึง เช่น หลักการเรียนการสอนที่ให้ผลสัมฤทธิ์จากน้อยไปมาก จึงเป็นข้อศึกษาวิจัยเพิ่มเติมสำหรับผู้ต้องการนำไปประยุกต์ใช้ต่อไป

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กระทรวงศึกษาธิการ. กรมวิชาการ. **คู่มือการแปล**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2540.
- กุหลาบ มัลลิกะมาส. **วรรณคดีวิจารณ์**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2543.
- จันทบูรินฤนาท, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. **ปทานุกรมบาลีไทย อังกฤษ สันสกฤต**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม สภาผู้แทนราษฎร, 2553.
- จำลอง สารพัตติก. **ไวยากรณ์สันสกฤต**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.
- เชวง จันทระเชตต์. **การแปลเพื่อการสื่อสาร**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2528.
- ปรียา อุนรัตน์. **การแปลอังกฤษเป็นไทย : แนวคิดและวิธีการ**. กรุงเทพฯ: ดวงกมล, 2538.
- ปัญญา บริสุทธิ์. **ทฤษฎีและวิธีปฏิบัติในการแปล**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2533.
- ประยงค์ แสนบุราณ. **พระพุทธศาสนamahayan**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2548.
- ประพจน์ อัสวีรุพหการ. **โพธิสัตตวจรยา : มรรคาเพื่อประชาชน**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- พັນนีย์ สรรคบุรานุรักษ์. **การแปลอังกฤษเป็นไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2529.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สหธรรมิก, 2542.
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **กาลานุกรม : พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ผลิตivism, 2552.
- พระอุดรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534.
- พระสัทธัมมโชติกะ. **ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ, 2546.
- พุทธทาสภิกขุ. **ศาสนา คืออะไร ?**. กรุงเทพฯ : สมชายการพิมพ์, ม.ป.ป..
- พิน ดอกบัว. **ปวงปรัชญาอินเดีย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สยามปริทัศน์, 2555.
- รัชนิโรจน์ กุลธำรง. **ความรู้ความเข้าใจเรื่องภาษาเพื่อการแปล : จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.

เล็กจ๋, เจมส์. **จดหมายเหตุแห่งพุทธอาณาจักรของพระภิกษุฟาเหียน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. แปลโดย พระยาสุรินทรภายี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2522.

วรรณา แสงอร่ามเรือง. **ทฤษฎีและหลักการแปล**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

วศิน อินทสระ. **สาระสำคัญแห่งพุทธปรัชญามหายาน**. กรุงเทพฯ: เจริญกิจ, 2532.

สัญญาวี สายบัว. **หลักการแปล**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550.

สืบพงศ์ ธรรมชาติ. **วรรณคดีชาดก**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2542.

สุมาลี มหณรงค์ชัย. **พุทธศาสนามหายาน**. กรุงเทพฯ: ศยาม, 2546.

เสถียร พันธังยี. **พุทธศาสนามหายาน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2543.

เสถียร โพธิ์นันทะ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543.

สิทธิ พิณภูวดล. **คู่มือนักแปลอาชีพ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์, 2543.

หอมหวาน ชื่นจิตร. **การแปล : อาชีพสู่ปวงชน**. กรุงเทพฯ: ยูไนเต็ดโปรดักชั่น, 2527.

อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์. **พระพุทธศาสนามหายาน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539.

วิทยานิพนธ์

วิชาญ กำเนิดกลับ, พระมหา. “การศึกษาวิเคราะห์คำภีร์โพธิจักรยาวตาร.” วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาสันสกฤต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549.

สุมาลี ลิ้มประเสริฐ. “การศึกษาเรื่องอวทาน-กัลปตาของเกษเมนทร์ : ความสัมพันธ์ของเรื่องสุธน-กนิธกับวรรณคดีไทย.” วิทยานิพนธ์ปริญญาคุณวุฒิปบัณฑิต สาขาวิชาภาษาสันสกฤต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550.

ภาษาบาลี

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **ชุมนุมปทภูฎกถา ปฐโม ภาโค**. พิมพ์ครั้งที่ 22. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2551.

_____. **วิสุทธิมคฺคสุต นาม ปกรณวิเสสุต ปฐโม ภาโค**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540.

_____. **สุยามรฎฐสุต เตปิฏก เล่มที่ 3**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.

มหาวิทยาลัย. **สุยามรณัฐสูตร เตปิฏกั เล่มที่ 4.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.

- _____. **สุยามรณัฐสูตร เตปิฏกั เล่มที่ 9.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.
- _____. **สุยามรณัฐสูตร เตปิฏกั เล่มที่ 10.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.
- _____. **สุยามรณัฐสูตร เตปิฏกั เล่มที่ 11.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.
- _____. **สุยามรณัฐสูตร เตปิฏกั เล่มที่ 12.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.
- _____. **สุยามรณัฐสูตร เตปิฏกั เล่มที่ 13.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.
- _____. **สุยามรณัฐสูตร เตปิฏกั เล่มที่ 14.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.
- _____. **สุยามรณัฐสูตร เตปิฏกั เล่มที่ 16.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.
- _____. **สุยามรณัฐสูตร เตปิฏกั เล่มที่ 17.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.
- _____. **สุยามรณัฐสูตร เตปิฏกั เล่มที่ 18.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.
- _____. **สุยามรณัฐสูตร เตปิฏกั เล่มที่ 19.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.
- _____. **สุยามรณัฐสูตร เตปิฏกั เล่มที่ 20.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.
- _____. **สุยามรณัฐสูตร เตปิฏกั เล่มที่ 21.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.
- _____. **สุยามรณัฐสูตร เตปิฏกั เล่มที่ 22.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.
- _____. **สุยามรณัฐสูตร เตปิฏกั เล่มที่ 23.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.
- _____. **สุยามรณัฐสูตร เตปิฏกั เล่มที่ 24.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.
- _____. **สุยามรณัฐสูตร เตปิฏกั เล่มที่ 25.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.
- _____. **สุยามรณัฐสูตร เตปิฏกั เล่มที่ 26.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.
- _____. **สุยามรณัฐสูตร เตปิฏกั เล่มที่ 33.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.
- _____. **สุยามรณัฐสูตร เตปิฏกั เล่มที่ 35.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538.

ภาษาสันสกฤต

Dutt, Nalinaksha. **Gilgit Manuscripts. Vol. II.** 3 parts. Srinagar: Calcutta Oriental Press, 1941.

Vaidya, P.L.. **Buddhist Sanskrit Texts - No. 2 Samadhirajasutra.** Darbhanga : The Mithila

Institute of Post-Graduate Studies and Research in Sanskrit Learning, 1961.

ภาษาอังกฤษ

- Aland, Kurt, and Barbara Aland. **The Text of the New Testament**. Leiden: Brill, 1987.
- Apte, Vaman Shivram. **The Practical Sanskrit English Dictionary**. Delhi : Motilal Banarsidass, 1998.
- Barbara, Aland. **New Testament Textual Criticism: Exegesis and Church History**. Leuven: Peeters, 1994.
- Bennett, A.A.G.. “Excepts from the Samadhiraja-Sutra.” **The Maha Bodhi**, no.77 (1968): 295-298.
- Bowers, Fredson. **Multiple authority: New problems and concepts of copy-text**. London: The Bibliographical Society, 1972.
- Bradley, Sculley. **Leaves of Grass: A textual variorum of the printed poems**. New York: Nyu Press, 1980.
- Brown, Charles Philip. **Sanskrit Prosody and Numerical Symbols Explained**. London: Trübner & Co., 1869.
- Catford, J.C.. **A linguistic theory of translation**. London: Oxford University Press, 1965.
- Comfort, Philip Wesley. **Encountering the Manuscripts: An Introduction to New Testament Paleography & Textual Criticism**. Tennessee: Broadman & Holman publishers, 2005.
- Cüppers, Christoph. **The IXth Chapter of the Samadhirajasutra : A text critical contribution to the study of Mahayana Sutras**. Stuttgart: n.p., 1990.
- Dayal, Har. **The Bodhisattva Doctrine in Buddhist Sanskrit Literature**. Delhi: Motilal Banarsidass, 2004.
- Dutt, Nalinaksha. **Buddhist Sects in India**. Delhi: Motilal Banarsidass, 2007.
- Edgerton, Franklin. **Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary**. 2 Vols. Delhi: Banarsidass, 1972.
- Ehrman, Bart D.. **Whose Word is it ? : The Story behind who changed the New Testament and why**. New York: Bloomsbury Academic, 2006.
- Fitzgerald, Edward. **The Variorum and definitive edition of the poetical and prose writings of Edward Fitzgerald V6 (1902)**. Whitefish: Kessinger, 2010.

- Gaskell, Phillip. **From writer to reader: Studies in editorial method.** Oxford: Oxford University Press, 1978.
- Gomez, Luis O. and Jonathan A. Silk. **Studies in the Literature of the Great Vehicle : Three Mahayana Buddhist Texts.** Michigan: Center for South and Southeast Asian Studies, 1989.
- Greetham, D.C.. **Theories of the text.** Oxford: Oxford University Press, 1999.
- Greg, W.W.. "The Rationale of Copy-Text." **Studies in Bibliography**, no.3 (1950): 19-36.
- Habib, Rafey. **A history of literary criticism: from Plato to the present.** New York: Wiley-Blackwell, 2005.
- Keith, A. B.. **A History of Sanskrit Literature.** London: Oxford University Press, 1966.
- Lasrson, Mildred. **Meaning-Based Translation : A Guide to cross-language equivalence.** New York: University Press of America, 1984.
- Lusthaus, Dan. **Buddhist Phenomenology: A Philosophical Investigation of Yogacara Buddhism and the Ch'eng Wei-shih lun.** New York: Routledge, 2013.
- Lopez, Donald S.. "Interpretation of the Mahayana Sutras." in **Buddhist Hermeneutics.** Honolulu : University of Hawaii Press, 1988.
- Maas, Paul. **Textual Criticism.** Oxford: Oxford University Press, 1958.
- Macdonell, Arthur Anthony. **A Practical Sanskrit Dictionary.** London: Oxford University Press, 1958.
- McGann, Jerome J.. **A Critique of modern textual criticism.** Charlottesville: University Press of Virginia, 1992.
- Mitra, Rejendralal. **The Sanskrit Buddhist Literature of Nepal.** Calcutta: Asiatic Society of Bengal, 1882.
- Newmark, P.. **A Textbook of Translation.** New York: Prentice Hall International, 1988.
- Nida, Eugene A.. **Toward a science of translation.** Leiden: E.J.Brill, 1964.
- Potter, K. H.. **Encyclopedia of Indian Philosophies Volume VIII: Buddhist Philosophy from 100 to 350 A.D.** Delhi: Motilal Banarsidass, 1999.
- Regamey, Constantin. **Philosophy in the Samadhirajasutra.** Delhi: Motilal Banarsidass, 1990.

- Reynolds, L.D. and N.G. Wilson. **Scribes and Scholars: A Guide to the Transmission of Greek and Latin Literature**. 3rd ed.. Oxford: Clarendon Press, 1974.
- Sharma, Ram Karan, ed.. **Researches in Indian and Buddhist Philosophy: Essays in Honour of Professor Alex Wayman**. Delhi: Motilal Banarsidass, 1993.
- Shastri, Haraprasad. **Report on the search for Sanskrit Manuscripts**. Calcutta: The Asiatic Society of Bengal, 1911.
- Shillingsburg, Peter. "An Inquiry into the Social Stuatatus of Texts and Modes of Textual Criticism." **Studies in Bibliography**, no 42 (1989): 55-78.
- Skilton, Andrew. "Dating the Samadhiraja Sutra." **Journal of Indian Philosophy**, no.27 (1999): 635-652.
- _____. "Four recensions of the Samadhiraja Sutra." **Indo-Iranian Journal**, no. 42 (1999): 335-336.
- _____. "The Gilgit Manuscript of the Samadhiraja Sutra." **Central Asiatic Journal**, no.44 (2000): 67-86.
- Suzuki, D.T.. **Outlines of Mahayana Buddhism**. London: Luzac and company, 1907.
- Thomas, Edward J.. **The History of Buddhist thought**. London: Routledge & Kegan Paul, 1953.
- Tanselle, G. Thomas. "Some Principles for Editorial Apparatus." **Studies in Bibliography**, no.25 (1972): 41-88.
- _____. "Greg's Theory of Copy-Text and the Editing of American Literature." **Studies in Bibliography**, no.28 (1975): 167-230.
- _____. "The Editorial Problem of Final Authorial Intention." **Studies in Bibliography**, no.29 (1976): 167-211.
- _____. "Recent Editorial Discussion and the Central Question of Editing." **Studies in Bibliography**, no 34 (1981): 23-65.
- _____. "Historicism and Critical Editing." **Studies in Bibliography**, no.39 (1986): 1-46.
- Tov, Emanuel. **Textual criticism of the Hebrew Bible**. Minneapolis: Fortress, 2001.
- Vincent, Marvin Richardson. **A History of the Textual Criticism of the New Testament**. London: Macmillan & Co, 1899.

Wegner, Paul. **A Student's Guide to Textual Criticism of the Bible**. Illinois: Intervarsity Press, 2006.

Williams, Monier. **A Sanskrit-English dictionary**. Oxford: Clarendon Press, 1872.

Waterhouse, David M., ed. **The Origins of Himalayan Studies : Brian Houghton Hodgson in Nepal and Darjeeling 1820-1858**. New York: Routledge Curzon, 2005.

Wilson, H.H.. **A Dictionary in Sanskrit and English**. 3rd ed. Calcutta: Kavyaprokasha Press, 1832.

Winternitz, Maurice. **History of Indian Literature Vol. 2**. Translated by S. Ketkar and H. Khon. 3rd ed. Delhi: Munshiram Manoharlal, 1991.

Zeller, Hans. "A New Approach to the Critical Constitution of Literary Texts." **Studies in Bibliography**, no.28 (1975): 231-264.

เว็บไซต์

กระทรวงศึกษาธิการ. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. **โครงการวิจัยเรื่อง การกำหนดแนวทางการพัฒนาการศึกษาไทยกับการเตรียมความพร้อมสู่ศตวรรษที่ 21**. เข้าถึงเมื่อ 25 กรกฎาคม 2558. เข้าถึงได้จาก http://www.onec.go.th/onec_backoffice/uploads/Book/1316-file.pdf

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต). **พระไตรปิฎกภาษาสันสกฤต**. เข้าถึงเมื่อ 23 ธันวาคม 2558. เข้าถึงได้จาก http://www.mcu.ac.th/mcutrai/menu2/Article/article_22.htm

Anandajoti. **Metre Tables (Chandahprasthara)**. Accessed July 31, 2015. Available from <http://ancient-buddhist-texts.net/Textual-Studies/Metre-Tables/Metre-Tables.pdf>

Gopalakrishnan, Sudha. **Unesco memory of the world register: Gilgit Manuscripts**. Accessed July 31, 2015. Available from http://portal.unesco.org/ci/en/files/22450/1151397961157_India_Gilgit.doc/57%2BIndia%2BGilgit.doc

Jones, David. **The learning pyramid: true, false, hoax or myth?**. Accessed July 31, 2015. Available from <https://davidtjones.wordpress.com/2009/10/11/the-learning-pyramid-true-false-hoax-or-myth>

Spencer, Matthew. **The Greek Vorlage of the Syra Harclensis: A Comparative Study on Method in Exploring Textual Genealogy.** Accessed February 22, 2016. Available from <http://rosetta.reltech.org/TC/v07/SWH2002/index.html>

ภาคผนวก

การเทียบอักษรเทวนาครี-ไทย

พยัญชนะวรรค					
ก วรรค	क ก	ख ข	ग ก	घ ฃ	ङ ง
จ วรรค	च จ	छ ฅ	ज ช	झ ฌ	ञ ญ
ฎ วรรค	ट ฏ	ठ ฐ	ड ฑ	ढ ฒ	ण ณ
ด วรรค	त ต	थ ถ	द ท	ध ฒ	न น
ป วรรค	प ป	फ ผ	ब พ	भ ภ	म ม
พยัญชนะอวรรค					
อ วรรค	य ย	र รั	ल ล	व ว	
	श ศ	ष ษ	स ส	ह ห	
สระ อนุสวาระ วิตรกะและอวเคราะห์					
สระลอย/สระจม	अ / - อ	आ / ा อา	इ / ि อิ	ई / ि อี	
	उ / ु อุ	ऊ / ू อู	ऋ / ृ ฤ	ॠ / ृ ฤ	
	लृ / ृ ฤ	ए / े เอ	ऐ / ै ใ	ओ / ो โ	
	औ / ौ เอา	अं / ॅ อ็	अः / ोः ุ	s ' ุ	
ตัวเลข					
० 0	१ 1	२ 2	३ 3	४ 4	
५ 5	६ 6	७ 7	८ 8	९ 9	

ภาพที่ 3 การเทียบอักษรเทวนาครี-ไทย

สรวรรณสวภาวสมตาวิปถจิตสมาธิราชสูตรม |

1

นิทานปริวรรต: |

เอวํ มยา ศฺรุตม | เอกสมินฺหฺ สมเย ภควาน ราชคฺฤเห วิหริติ สฺม คฤณฺรภูเญ ปฺรวเต มหตา
 ภิกฺษุสํเณน สารฺธํ ปฺริปฺรเณน ภิกฺษุณิยฺตศตสหสฺเรณ อสีตฺยา จ โภชิตฺตฺวานิยฺไต: สารฺธม | สรวไเวรก-
 ชาติปฺริตฺพิทฺฐโรชโรชญาภิชญาไตรทศทิกฺโลกชาติสนิปติไตรธารณีสฺตฺรานตคฺคิ คไต: สรวสฺตฺตฺวธฺร-
 มทานสํโดยไกรมฺมหาภิชญาชญาโนทาหารกฺศไล: สรวสฺตฺตฺวธฺรมทานสํโดยไกรมฺมหาภิชญาชญาโน-
 ทาหารกฺศไล: สรวปารมิตาปรมปารมิตาปฺราปไต: สรวโภชิตฺตฺวสมาธิสมาปฺตฺติยวสฺถานชฺญาณ-
 กฺศไล: สรวพุทฺธสฺตฺตฺสโตภิตปฺรศสไต: สรวพุทฺธเกษฺตรวยากรมณกฺศไล: สรวมารสํตราสน-
 ชฺญาณกฺศไล: สรวธฺรมยถาวชฺชชฺญาณกฺศไล: สรวสฺตฺตฺเวนทฺริยปฺราปฺรชฺชชฺญาณกฺศไล: พุทฺธสรวกรม-
 ปุชาสมาทานปฺรชฺชชฺญาณกฺศไล: สรวโลกธฺรมานุปลิปีไต: กายวากจิตฺตสมถ์กฺฤไต: มหาไมตรีมฺหา-
 กรุณาสํนาทสํทุไซ: มหาวิรฺยาสํเขยยกฺลปฺปริกฺษิณฺมานไส: มหาสิหนาทนาทิกิ: สรวปฺรปฺรวาทา-
 นภิกฺภูไต: อไววฺรตฺติกมฺทฺรามาทฺริไต: สรวพุทฺธธฺรมาภิชเยกปฺราปไต: | ตฺตฺยถา เมรุณา จ นาม
 โภชิตฺตฺตฺเวน มหาสฺตฺตฺเวน | สฺเมรุณา จ | มหาเมรุณา จ | เมรุศิชฺริธฺเรณ จ | เมรุปฺรทีปฺราเชน จ |
 เมรุภูเณน จ เมรุชฺวเชน จ | เมรุคเชน จ | เมรุศิชฺเร สํภฺนฺภูนาเชน จ | เมรุสฺวเรณ จ | เมฆราเชน จ |
 ทฺนุทฺติสฺวเรณ จ | รตนปานิชา จ | รตนากเรณ จ | รตนเกตุณา จ | รตนศิชฺเรณ จ | รตนสํภเวณ จ | รตน-
 ปฺรภาเสน จ | รตนยฺญูจฺฉินา จ | รตนมฺุทฺราหสฺเตน จ | รตนวฺยูเหน จ | รตนชาลินา จ | รตนปฺรเณณ จ |
 รตนทฺวิเปณ จ | รตฺติเรณ จ | ธฺรมวฺยูเหน จ | วฺยูหฺราเชน จ | ลกฺษณสมถ์กฺฤเตน จ | สฺวรวฺยูเหน จ |
 สฺวรวิสฺสุทฺธิปฺรเณณ จ | รตนภูเณน จ | รตนจฺูเทน จ | ทศศฺตรศฺมิภฺกฺฤตารฺจิสฺยา ชฺโยติเรเสน จ | จนฺทฺร-
 ภาณฺนา จ | สหจิตฺโตตฺปาทธฺรมาจฺกรปฺรารฺตฺตินา จ | สฺวกกนกวิสฺสุทฺธิปฺรเณณ จ | สดตมภยํททาเนน จ นาม
 โภชิตฺตฺตฺเวน มหาสฺตฺตฺเวน | อชิตโภชิตฺตฺตฺวปฺรวิคไมศฺจ สรวไวรภทฺรกลฺปิไกรโภชิตฺตฺตฺไววมฺหา
 สดฺตฺตฺไว: | มณฺชฺศรีปฺรวิคไมศฺจ มฺษฺฐิกรินฺุปมจิตฺไต: | ภทฺรปาลปฺรวิคไมศฺจ โยทศภิกิ: สดปฺรุไซ: |
 จตฺตรมหาราชปฺรวิคไมศฺจ จาตฺตรมหาราชกายิไกรเทวปฺุไคระ: | เปยาลม | ยาวท พฺรหฺมปฺรวิคไมศฺจ
 พฺรหฺมกายิไกรเทวปฺุไคระสฺตฺตฺนฺุไซศฺจ มเหสาชฺยมเหสาชฺโยรฺธาโรทาโรรฺ เทวนาคยภฺษคณฺชฺรฺวาสฺร-
 ครุทฺทินฺุณรมโหระคมนฺุชฺยามนฺุชฺโยรฺภควานฺุ สดกฺฤโต คฺรฺกฺฤโต มานิต: ปฺุชิตฺตฺ'รฺจิตฺ'
 ปจายิตฺตฺจตฺสฺถณามปฺิ ปฺรชฺทำ สเทวโลกสฺย โลกสฺย วนฺุทฺนึช: ปฺุชฺนิโย นมสฺกรณึช: | ตฺตร ขล
 ภควานเนกศตสหสฺรยา ปฺรชฺทา ปฺริวฤต: ปฺรสุกฺฤโต ธฺรมํ เทศยติ สฺม อาทา กลฺยณฺ์ มชฺเย กลฺยณฺ์
 ปฺรยวसाने กลฺยณฺม | สฺวรายํ สฺวยณฺชนํ เกวลํ ปฺริปฺรณฺ์ ปฺริศฺทฺธิ ปฺรยวทาตํ พฺรหฺมจฺรยํ สํปฺรกาศยติ
 สฺม |

เตน ขลุ ปุ่น: สมเณ ตสุมินเนว ปรัชตส์นิปาเต จนุทรปรโก นาม กุมารภูต: สันิปติโต
 ภูต สันิษณณ: ปูรวชินกฤตธาโรโรโรปิตกฤตมูโล ชาตีสุมโร ลพฐปรดิภาโน มหายนสंपุสทธิโต
 มหากรณาทิยภูต: | อถ ขลุ จนุทรปรภ: กุมารภูต อุตถายาสนาเทก้าสมุตตราสงคป์ ปราวฤตย ทกัษิณ
 ชานุมณทล ปฤถิวำ ปฤติชฐาปย เณ ภคว้าสุเตนาณชลี ปรมมย ภควนุตเมตทโวจตุ ปฤจเจมหม
 ภควนุต ตถาคตมรหนต สมนยกส์พุทท์ กัจจิเทว ปฐเทศม, สเจนเม ภควานวากศ์ กุรยาด ปฤชฎปฐน-
 วุยากรณาย | เอวมุกเต ภควาน จนุทรปรภ กุมารภูตมามนุตรยเต สุม ปฤจจ ตวิ กุมารภูต
 ตถาคตมรหนต สมนยกส์พุทท์ ยท ยเทว กางกษลิ | อหิ ตสย ตสไยว ปฐนสย ปฤชฎสย วุยากรณ
 จิตตมาราชยิษยามิ | สรวชโยสุมิ สมนยกส์พุทท์: กุมาร สรวทฐี สรวฐรมพลไวสารทยวฤชภตามนุ-
 ปราปโต'นาวรณวิโมกษชญาณสมนวาคต: | นาสติ กุมาร ตถาคตสย สรวฐรมเมฆวชญาต วา อฤชฎ
 วา อสุรต วา อวิทิต วา อสากษยาดกฤต วา อนภิสพุทท์ วา อนนตาปฤษฎนเตมุ โลกธาตมุ | นิตยกฤตสเด
 กุมาร อวกาโส ภวตุ ตถาคต ปฐนปฐนปฤจจนาย | อหิ เต ตสย ตสไยว ปฐนสย ปฤชฎสย
 วุยากรณณ จิตตมาราชยิษยามิ |

อถ ขลุ จนุทรปรภ: กุมารภูตสตุชฎ อูทธร อาตตมณา: ปรมุทิต: ปฐิตีเสามนสยชาตส-
 ตสยำ เวลาฆ่า ภควนุต คาลาภิรชยภายต

กถ จรณต: สพุทฐ โลกนถ ปฐภกร |

ลภเต'จันตยิ ชญาณ วิยากรุชว หิตกร | (1)

กถ จรณต นเรนทร สตุยวาที

นรวฤชภ นรเทวปฐนีย |

อตุลีย วรุ ลพฐมครยณ

คิรวร ปฤชฎ วิยากรุชว นถ | (2)

อชยาศเณ ปฤจจามิ ศาสยัม มน วิทยเต |

สากษิ น กศจิตนโย เม อนนยตฺร ปฐโยชตตมาต | (3)

วิปุล ปฐนธิ มหยมสติ จนุท-

ศจริย ปฐชานสิ มหย ศากยสิห |

น จ อหิ วจนวิตตโก ภวิษเย

ลชฺฐ ปฐติปตติ ภณahi เม นเรนทร | (4)

กตธาหารกา ฐรมา พุทฐยาน พหุกรร: |

วยากรุชว มหาวิร สรวฐรมาณ ปารค | (5)

อูปเกร ฐรม มม พฐุหิ นถ

ยถ นรุ นิเชวตุ โภติ ติกษณปฐชฎ: |

อปคตภยไกรโว อตฺรสุโต

น จ ปริตฺยาคุ กโรติ คีลฺสฺกนฺชาต |

วฺยปคตมทฺราคโทษโมห-

ศฺจรติ จ จาริก สรวฺสานุคโทษ: | (6)

กถํ น คฺยชเต คีลํ กถํ ฐยานํ น ริณฺจติ |

กถํ นิเชวเต'รณฺญํ กถํ ปฺรชฺญา ปฺรวรุตเต | (7)

กถํ ทศพลศาสเน อุทฺทาเร

อภิริติ วินฺทติ คีล รกษฺमाण: |

กถํ ภวติ อจฺฉิพุรฺ คีลฺสฺกนฺช:

กถํ จ คฺุเลติ สุวภาวํ สํสฺกฤตฺสย | (8)

กถํ กายเน วาจา ปฺริศฺพุโร โภติ ปณฺฑิต: |

อสงฺกฺลฺยฺญฺเน จิตฺเตน พุทฺชชฺญานํ นิเชวเต | (9)

กถํ ภวติ วิศุทฺธกายกรฺมา

กถํ จ วิวูชิต โภณฺติ วาจโทษา: |

กถํ ภวติ อสงฺกฺลฺยฺญฺจิตฺต:

ปฺรชฺยวเร มม ปฺลภฺยฺญฺ วฺยากรฺชฺย | (10)

อด ขลุ ภควาสุจฺนุทฺรปฺรภํ กุมารภูตเมตทโวจตุ เอกชฺรเมณ กุมาร สมฺนฺวาคโต
โพธิสฺตฺตฺโว มหาสฺตฺตฺว เอตานํ คฺุณฺานํ ปฺรติลภเต, กุณฺิปฺริ จานฺุตฺตรา สมฺยกฺสํโพธิมกฺสํพุชฺชเต |
กตเมไนกชฺรเมณ ? อีห กุมาร โพธิสฺตฺตฺโว มหาสฺตฺตฺว: สรวฺสฺตฺตฺเวษฺสุ สมฺจิตฺโต ภวติ หิตจิตฺโต'
ปฺรติหตจิตฺโต'วิษฺมจิตฺต: | อนเนน กุมาร เอกชฺรเมณ สมฺนฺวาคโต โพธิสฺตฺตฺโว มหาสฺตฺตฺว เอตานํ
คฺุณฺานํ ปฺรติลภเต กุณฺิปฺริ จานฺุตฺตรา สมฺยกฺสํโพธิมกฺสํพุชฺชเต |

อด ขลุ ภควาสุตฺสยํ เวลาขํ จนฺุทฺรปฺรภํ กุมารภูตํ คากาภิรชฺชภายต

เอกชฺรเมณ สมฺมาทาย โพธิสฺตฺตฺโว ย วรุตเต |

เอตานํ คฺุณฺานํ ส ลภเต กุณฺิปฺริ โพธิ จ พุชฺชเต | (11)

น จ กศฺจํ ปฺรติหนฺยเต'สย จิตฺตม

อปฺรติหตจิตฺตํ โย โภติ โพธิสฺตฺตฺว: |

น จ จิลฺล ชนฺยติ น ปฺรโทษํ

ลภติ ยถา ปฺริกิริตฺตานํ วิเศษฺยานํ | (12)

สมํ จิตฺตํ นิเชวิตฺวา วิปาโก ทฺรศิต: สม: |

สมฺมา: ปาทตลา โภณฺติ สมฺสจฺจาจาร โคจร: | (13)

สมมวิชฌิตตุ ภาวยิตวา

อปคตโทษจิล: ปุริหังกาญษ: |

จรรณวตลา: สมาสย โภณติ

ปรมปรุภาสวาร สุตททศนีย: | (14)

ทศทิสิต วิโรจิ โโพธิสตุตว:

สุสุรติ ศิริย ปรุภาย พุททเกษตรม |

ยท ภวติ สลพฐุ ศานตภูมิ

ตท พุทสตุตว สุตเปติ พุททชญาณ | (15)

ตตร กุมาร สรวสตุตเวษุ สมจิตโต โโพธิสตุตโว มหาสตุตโว หิตจิตโต'ปรุติหตจิตโต'
 วิชฌิตตุ อิม สรวธรรมสวภาวสมตาวิปญจิตํ นาม สมาริ ปรุติลภเต | กตมศจ ส กุมาร สรวธรรม-
 สวภาวสมตาวิปญจิตโต นาม สมาริ: ? ยทุต ภายสัวร: | วากสัวร: | มน:สัวร: | กรุมปริศุทธิ: | อาลมพน-
 สมติกรม: | สุกนุชปริชญา | ธาตุสมตวา | आयตनपग्रय: | तुद्युणाप्रहानम् | अनुत्पातसाक्षात्-
 क्रियावदार: | हेतुतिपना | ग्रमफलविप्रणास: | चरुमत्रुसनम् | मारुकภาวนा | तलाक'समवधानम् |
 तीक्षुणप्रश्युता | सदयानुप्रवेस: | चरुमช्यानम् | प्रुติสัวิทवारช्यानम् | अक्षरपथप्रगेथช्यानम् |
 वसुतुना समतिกรम: | โนษปริชญา | प्राโมथयप्रुติลาग: | चरुमप्रुติยनुग्वानता | आरुชวता | मारुत्वता |
 अशुकता | अकुष्ठिता | विक्तगुक्तुिता | सुรตता | सुศีลता | साखिल्यम् | मारुชरुम् | สมितमुखता | पूरुवाधि-
 लापिता | ऐहिती सुवाकตवातिता | अनासुयम् | कुरुकेरवता | कुरुसुसुरुया | उपपत्तिस्तुष्टुभि: | सुकुलธรรมा-
 तुत्पत्ता | आशिविसुทธิ: | अरुณवासानुत्तरुค: | ภูมิวยวสุदानช्यानम् | สมุत्เตरวิप्रणास: | สุกนุช-
 เกาสลยम् | ธาตุเกาสลยम् | आयतनเกาสลยम् | อภิขญาสาक्षात्क्रियावदार: | เกลศापग्रयณम् | वासान-
 नुसัธิสมุทชวต: | ช्यानวิเศษคามिता | ภาวนานิษยनुท: | आपत्तियुत्तदान'เกาสลยम् | प्रुद्युदान-
 विषुग्मणम् | अनुक्षप्रहानम् | ภาวสมติกรม: | चाตिसुमรता | นิษुगाญษता | กรุมวิปาเก चरुमจิตตता |
 सुรुत्प्रयेษुभि:ช्यानตีक्षुณता | ช्यानตद्युณา | ช्यानानุโพธ: | อาชानेषภูมิ: | 'ไศโลปมจิตตता |
 อกมุပ္ยता | อชลता | อวินิรुตนิษुภูมิวยวสุदानช्यानम् | กุศลธรรมนิษुनुท: | ปापचरुमชुकुปสันตา |
 อสมุทาจารता เกลศานาม | ศิกษยา อปริศุยาค: | สมาริวยวสุदानम् | อาศยช्यानम् | สตุตเวษुปปत्ติ-
 วิเศษช्यानम् | สมตาช्यानम् | वजनप्रुतिस्तुช्यानम् | कुฤहावासปริศुยาค: | 'ไตรुธาตุเก'นภिरติ: |
 อนवलันจิตตता | चरुเมษुवनภินिवेस: | सप्तचरुमप्रिकुरह: | चरुमकुปति: | กรุมวิปากप्रुद्युयनता | วินย-
 เกาสลยम् | अथिरुณयुष्म: | अविकुरह: | अविवาท: | กษยานุติภูมิ: | กษยานุติสมาทานम् | คติสมता |
 चरुมप्रुวิจัยเกาสลยम् | प्रुवरुชญาจิตตम् | चरुमวินิศुयเกาสลยम् | चरुมปथप्रुगेथช्यानम् | चरुมปथाधि-
 निरुहारเกาสลยम् | अरुदानरुत्सัगेथपथनिरुहारเกาสลยช्यानम् | पूरुवानुत्ช्यानम् | अपरानुत्ช्यानम् |
 प्रुद्युत्पन्नช्यानम् | तुรुยชวสมตาช्यानम् | ตุริมณुत्ลปริศุทธิช्यानम् | ภาวายวสุदानช्यानम् |

จิตดาวสุถานชฎานม | อีรยาปถรุษณม | อีรยาปถวิโกปนม | อีรยาปถวิกฤษณม | อีรยาปถ-
 ปราสาทิกตา | อรธานรธาเสถยชฎานม | ยุกตภาณิตา | โลกชฎตา | มุกตตยาภิตา | ปรัตตปาณิตา |
 อนวคฤหิตจิตตตา | หรีวูปตฺรปิตา | อกุศลจิตตชฎปฺสนตา | ฐตคณานุตฺสรค: | จาริตฺรสมาทานม |
 ปฺริยสฺมฺทาจารตา | คุรุณฺา ปฺรตฺยตฺตถานาสนปฺรทานตา | มานนิกฺรห: | จิตตสปฺรคฺรห: | จิตต-
 สมุตฺตปาทชฎานม | อรธปฺรติเวธชฎานม | อาหารนិรฺุหารเกาเสถยชฎานม | สรวรุตชฎานม |
 นิรฺุคฺติยวสุถานชฎานชฎานม | อรธวินิสฺุจยชฎานม | อนรฺุถวิวฺรชนม | สตฺปฺรุษสมวธานม |
 สตฺปฺรุษสฺเสวนตา | กาปฺรุษวิวฺรชนม | ฐยานานฺา นิสฺุปาทนม, ตตฺร จานาสวาทนม | อภิชฺฎาวิกฺรฺุณม
 | นามสฺเถตปฺรชฺฎปฺติสวากาวตารชฎานม | ปฺรชฺฎปฺติสมฺุทฺธาต: | สฺเฐกาเรษุ นิสฺุวเวท: | สตฺกาเรษุ-
 นภิลาย: | อสตฺกาเรษุเปกฺษา | ลาภฺ'นรฺุถิกตา | อลาภฺ'นวลินตา | ยศสฺยนภิลาย: | อยศสฺยปฺรติฆ: |
 ปฺรศฺสายามนฺุณย: | นินฺุทายามวิสฺุท: | สฺุเชนฺ'นภิสฺุฆค: | ทุ:เช'ไวมฺุขยม | สฺเฐการานามนาทานตา |
 ภูตวฺรณฺ'สฺงค: | อภูตวฺรณฺ'ชิวาสนตา | คุฤหสฺถปฺรวฺรชฺ'ไตรสฺสค: | อโศจฺรวิวฺรชนม | โศจฺรปฺรจาร: |
 อาจารสฺปตฺ | อนาจารวิวฺรชนตา | คุลานามทฺุชณตา | ศาสนสฺยารกฺษณตา | อลฺุภายณตา | มิถายณ-
 ตา | ปฺรตีวจนเกาเสถยม | ปฺรตฺยรฺุถิกนิกฺรห: | ภาตปฺรตีกรฺุณมตา | อภาตวิวฺรชนตา | ปฺฤถคฺชนเยชฺว-
 วิสฺุวาส: | ทุ:ชิตานามปฺริภวณตา, ๓กฺษยคฺช ๓นปฺรทานม | ทรฺุทฺรณามนวสาทณตา | ทุ:ศีเลชฺวณุกมฺุปา |
 หิตวสฺสุตฺตา | ฤคฺปาพฺุทฺธิตา | ๓รฺุเมณานฺุคฺรห: | อามิส'ปฺรตียาค: | อสฺยสฺถาปิตา | ศีลปฺรศฺสนตา |
 เทา:ศีลยฺกฺตฺสนตา | ศีลวตามศาธยเสวนตา | สรวสฺวปฺรตียภิตา | อชฺยาศยนิมนฺุตรณตา | ยโถกฺตการิ-
 ตา | อภิกฺษณปฺรโยคิตา | สตฺกฤตฺย ปฺรตียนฺุภวณตา | ทฺุชฺฎานนฺุชฎานม | ปฺรฺุวโยคเกาเสถยม | คุศล-
 มฺุลปฺรฺุคฺมตา | อฺุปายเกาเสถยม | นิมิตฺตปฺรฺุหาณม | สฺเฐชฺฎาวิวฺรต: | วสฺตฺุณฺา ปฺริชฺฎา | สฺุตรานนฺุตาภิ-
 นิรฺุหาร: | วินยเกาเสถยม | สตฺยวินิสฺุจย: | วิมฺุคฺติสากฺษยตฺกฺริยวตาร: | ๓กฺษาจวณปฺรฺุยหาธตา |
 ยถาวชฺชฎานทฺุรศฺนानนฺุคฺสรฺุชนม | นิสฺุภกนฺุภวณตา | สฺุณยตฺายา ๓าเสวนตา | อนิมิตฺตนิเชวณตา |
 อปฺรณฺิหิตสวภาโวปลกฺษณตา | ๓วศารทฺุชปฺรตีลมภ: | ชฺฎานนาวภาส: | ศีลทฺุทมตา | สมာปตฺย-
 วตาร: | ปฺรชฺฎาปฺรตีลมภ: | ๓การามตา | ๓าตมชฺฎตา | ๓ลปชฺฎานตา | สฺเฐชฺฎิ: | จิตตสฺยานาวิลตา |
 ทฺุชฺฎิกฤตฺตวิวฺรชนตา | ๓ารณฺิปฺรตีลมภ: | ชฺฎานาวตาร: | สฺุถานาสฺุถานปฺรฺุถานปฺรตีปตฺติชฺฎานม |
 ๓ตฺยฺกฺตฺนยทฺุวารม | ๓การณม | ๓ารค: | ปฺรตีปตฺติ: | สฺเฐศ: | ๓ววาท: | ๓นุศาสนฺิ | ๓รฺุยา | ๓านฺุโลมิภิ
 กฺษยานฺุติ: | กฺษยานฺุติภฺุมิ: | ๓กฺษยานฺุติวคฺม: | ชฺฎานภฺุมิ: | ๓ชฺฎานปฺรฺุหาณม | ชฺฎานปฺรตีชฺฎานม | โยคา-
 ๓ารภฺุมิ: | โปธิสตฺวโศจฺร: | สตฺปฺรุษเสวนา | ๓สตฺปฺรุษ'วิวฺรชฺนา | สรวรฺุณสวภวานฺุโพธปฺรตี-
 เวชชฎานม | ตถาคเตนาชฺยตา พฺุทฺธภฺุมิ: | ปณฺุชฺ'ไตรนฺุโมทิตา | พาไล: ปฺรตีภฺุชฺปิตา | ๓รฺุวิชฺญเย
 ศฺุราวโเก: | ๓ชฺฎาตา ปฺรตฺยเขกพฺุทฺ'โร: | ๓ภฺุมิสฺุตีรฺุถิกานาม | โปธิสตฺตฺ'ว: ปฺริคฺฤหิตา | ทศพ'ไล-
 ๓พฺุทฺธา | ๓เท'ว: ปฺุช:นฺิยา | ๓รฺุหมณฺานวทฺุนฺิยา | ศกฺ'โรรชคฺมณฺิยา | ๓นา'ไครนฺมสฺุกรณฺิยา |
 ๓กฺ'โยรนฺุโมทณฺิยา | ๓ินฺุณ'โร: สฺุโตตฺยยา | ๓โห'โร: ปฺรศฺสนฺิยา | โปธิสตฺตฺ'ว'โรภวานฺิยา | ปณฺุชฺ'ไต:

ปยุวปาตวยา | ธนมนุตตรม | ทานํ นิรามิมม | โภชชยํ कुलानนาม | โมทิตา ศานุตจิตตานาม | โโกโศ
 ชุชานสฺย | อภฺย: ปฺรติถานสฺย | นย: สุตฺรานุตตานาม | วิคม: โโกศสฺย | วิชย: ศุชานนาม | ปฺริชฺญา
 ไตรธาคฺคสฺย | โกล: ปารคามินนาม | เนาโรจฺมรชคตานาม | กิรฺติรยศสฺกามานาม | วรุโณ พุทฺธานาม |
 ปฺรศฺสา ตถาคตานาม | สุตโว ทศพลานาม | कुโณ โโพธิสत्त्वานาม | อุเปกฺษา การุณิกานาม | ไมตรี
 โทษํ สมยิตฺกามานาม | มุทิตา ปฺรศานุตจารินนาม | อาศฺวาโส มหายานิกานาม | ปฺรติปฺตติ: สีหนาท-
 นาทินาม | มารุโธ พุทฺชชฺชานสฺย | โมกฺษ: สรวสत्त्वานาม | มุทฺธา สรวรฺชฺชานาม | อาหारीกา
 สรวชฺชานสฺย | อุทฺยานํ สรวโพธิสत्त्वานาม | วิตฺราสนํ มารเสนายา: | วิทฺยา เกษมคามินนาม | อรุณ:
 สิทฺชารุณานาม | ปฺริตฺราณมมิตฺรชคตานาม | ปฺรตฺยรฺธิกนิครห: สห ธรเมณ | สตฺยาคโร
 ไวศารทฺธานาม | ภูเต ปฺรเชษฺฐิรฺพาลานาม | ปุรวนินิตฺตมยฺฐาทศานามเวณิกานํ พุทฺชชฺชานาม |
 อลฺก้าโร ธรรมกายสฺย | นิษฺยนทศจฺรยยา: | อากรณํ พุทฺชปฺตฺราณาม | รติโรโมกฺษกามานาม | ปฺริติร-
 ชฺเชษฺฐปฺตฺราณาม | ปฺริปฺริรฺพุทฺชชฺชานสฺย | อญฺมิ: สรวศฺราวกปฺรตฺยพุทฺธานาม | วิศฺวทฺธิสฺจิตฺตสฺย |
 ปฺริศฺวทฺธิ: กายสฺย | ปฺรินิษฺปตฺติโรวิโมกฺษานาม | อลฺกเกธ โศ พุทฺชชฺชานสฺย | อนาคโม รากสฺย | วิลโม
 ทฺเวษสฺย | อญฺมิโรโมหสฺย | อากโม ชฺชานสฺย | อุตฺปาโท วิทฺยया: | ปฺรทฺธณมวิทฺยया: | ตฺถปฺติโรวิมุกฺติ-
 สาราณาม | ตฺมุทฺธิ: สมာธิสาราณาม | จกฺษุรฺทฺรชฺช กามานาม | อภิชฺญา วิกรฺวิตฺกามานาม | ฤทฺธิร-
 กิณฺรทฺรตฺกามานาม | ธารณํ ศฺรุตฺตารุณิกานาม | สฺมฤเตรสฺปฺโรโมษ: | อธิษฺฐานํ พุทฺธานาม | อุปาย-
 เกาศลฺยํ นายกานาม | สุกฺษมํ ทฺรวิชฺญेยมนภิกฺษुकตานาม | อชฺญेยมนมฺกฺไต: | วิวฺรตฺกษฺรณํ ทฺรวิชฺญेย
 โฆเมณ | อาชฺญาตํ วิชฺไญ: | ชฺญาตํ สฺรไต: | ปฺรติวิทฺชฺมลฺเปจฺไน: | อุทฺถฤทฺติมารพฺชวิโร: | ฐฤตํ
 สฺมฤตฺติมทฺธิ: | กฺษโย ทฺ:ชสฺย | อนุตฺปาท: สรวรฺชฺชานาม | เอกนยฺนिरฺเทศ: สรววากตฺตฺยปฺตฺตฺย-
 ยตฺนानาม | อยํ ส กุมาร อุจฺยเต สรวรฺชฺชวภาวสมตฺตาวิปฺลฺยจิตฺต นาม สมာธि: |

อสฺมินิ ชฺล ปุณ: สรวรฺชฺชปฺรยายเย สมာธินิรฺเทศे ภควตา ภาษฺยมาเน อสีเตรฺนยฺตฺตานํ
 เทวมานุชีกายา: ปฺรชยา: ปุรวปฺริกรฺมกฺกตฺตยา อนุตฺปตฺติเกษฺ ธรเมษฺ กฺษานเต: ปฺรติลมฺโก'ภูต |
 ษณฺณวเตสฺจ นยฺตฺนानามานุ โลมิกายา: กฺษานเต: ปฺรติลมฺโก'ภูต | ตฺริณฺวเตรฺนยฺตฺตานํ โฆษานุกายา:
 กฺษานเต: ปฺรติลมฺโก'ภูต | ปฺริปฺรณสฺย ภิกฺษุสฺตสฺหสฺรสฺย อนุปาทายาสฺรเวภฺยสฺจจิตฺตานิ วิมุกฺตานิ |
 ษษฺฐेषฺจ ปฺราณิสฺตสฺหสฺรณํ เทวมานุชีกายา: ปฺรชยา วิโร วิคตมฺลํ ธรเมษฺ ธรรมจกฺษุรฺวิศฺวทฺช |
 อสีเตสฺจ ภิกฺษุสฺหสฺรณามฺนุปาทายาสฺรเวภฺยสฺจจิตฺตานิ วิมุกฺตานิ | ปฺลยจกฺสิโจปาสกสฺไตรนาคามิผลํ
 ปฺราปฺตม | ษษฺฐชฺยา โจปาสิกาสฺไต: สกฺกทาคามิผลํ ปฺราปฺตม | อยํ จ ตฺริสาหสฺรมหาสาหสฺโร
 โลกธาตฺ: ษชฺวีการํ กมฺปิต: ปฺรกมฺปิต: สฺปฺรกมฺปิต: | จลิต: ปฺรจลิต: สฺปฺรจลิต: | เวธิต: ปฺรเวธิต:
 สฺปฺรเวธิต: | กฺษยิต: ปฺรกฺษยิต: สฺปฺรกฺษยิต: | รณิต: ปฺรณิต: สฺปฺรณิต: | ครชิต: ปฺรครชิต: สฺปฺรครชิต:
 | ปุรวา ทิกฺวนมฺติ ปฺศฺจิมาทิกฺนุนมฺติ | ปฺศฺจิมาทิกฺวนมฺติ ปุรวาทิกฺนุนมฺติ | อุตฺตรา ทิกฺวนมฺติ ทกฺษิณ
 ทิกฺนุนมฺติ | ทกฺษิณาทิกฺวนมฺติ อุตฺตรา ทิกฺนุนมฺติ | อนุตฺตาทิกฺนุนมฺติ มชฺยาทิกฺนุนมฺติ | อนุตฺตาทิกฺนุนมฺติ

มธยาทวนมติ. อปรเมยสุย จาวภาสสุย โลกเ ปุราหุรภาโว'ภูต | สรวุคจ โลกธาตุ: สเทวกศจ สมารก:
 สพรหมก: สศรมณพราหมณิกา: ปุรชาสุเตนาวภาเสนาวภาสิตา: สสุญา อฏวน | อีเมา จ จนุทสุธา
 เอว'มทหุทธิเกา เอว'มทานุภาเวา เอว'มเสสาขเยา น ภาสโต น ตปโต น วิโรจต: | ยา อปี โลกานุตริกา
 อนุชการตมิสุรา:, ตา อปี เตนาวภาเสน สสุญา อฏวน | เย'ปี ตาสูปปนา: สตุตวา:, เต'ปยุโนโยนุย์
 สี่ชานเต สม | เอว' จาหุ: อนุโย'ปี กิล โภ อย์ สตุตวา อีโหปปนา: | ยาวทวิเจรมหานคราทิติ |

อิติ ศรีสมาธิราช นิตานปริวรรโต นาม ปุถม: |

2

ศาลเนทรราชปุรวโยคปริวรรโต ทิวติย: |

อด ขลุ กค วาสตุสุยา เวลายา จนุทปรกสุย กุมารภูตสุย เอตเทว ปุรวโยคปริวรรต
 ภูยสุยา มาตุรยา คาทากิติเตน วิสตุเรณ สंप्रकाश्यदि-สม

สุมรติ ทศพลาน ษยภูโกฏี

ปุริมภเว นิวสิสุ คฤชฎู

ปุริ มม จรมาณู โพธิจรยา-

มิม วรชานต สมาริ เทศยีส | (1)

เตย้า ปคจิมโก อาสิโลกนาถ: ปรัภกร: |

ศาลเนทรราช นามน ส มยา ปรัภจุนิต: | (2)

อหัง กษตุริโย อาสิ ราชศเรษุโฐ มหิปติ: |

มม โจ ศต ปตุรามา ปณจาฏวนนุนนกา: | (3)

โกฏีมยา วิหาราณา ตสุย พุทสุย การิตา

จนุทสุย วิศิษฏสุย เกจิทรตนมยา อภูต | (4)

ปรัโย มนาปศจ พหุชนสุย

ภियเมตตโร นาม อภยิ ราชา |

อการุยิ พุทสุย วิศิษฏปูชา

อษญาทศวฤษสหสุรโกฏู | (5)

ชินสุย ตสุย ทวิปโทตตมสุย

ศาลเนทรราชสุย วินายกสุย |

ษฏ สปตติวฤษสหสุรเกฏีโย

อายุสตุทา อาสิ อนินุทิตสุย | (6)

นियदानुयसिदिसहस्र सुरावाणा

ไตรวิหย ษทุกิษญ ชิตนุทริยานาม |

กฤษีณาสุรวาณานติมเทหธารินา

สัมสุดทา อาสิ นโรตตมสฺย | (7)

พหุปรการา มยิ คสฺย ปุชา

กฤตา ชินสฺย ทวิปโทตตมสฺย |

อรุถาย โลกสฺย สเทวกสฺย

อิมํ สมาริ ปฺรติกาจฺตา สทา | (8)

สปุตรทาเรณ มิ ปฺรวรชิตฺวา

ศาลนุทรรราชสฺย ชินสฺย อนฺติเก |

จตุรทศวรรษสหสฺรโกฏิโย

อยํ สมาริ: ปฺริปฺตจฺฉิตฺ มยา | (9)

อสีติ คาลา นียุตฺตา สหสฺรา-

ณฺยนฺเย จ โกฏิศต พิมฺพราณาม |

คสฺโยทุกฤหิต: สฺคตสฺย อนฺติกา-

ทิต: สมารเ: ปฺริวรุตฺ เอษ: | (10)

หสฺตา ศิรา ภาวฺย ตไลว ปุตรฺรา

รตฺนํ ปฺรภฺรตํ ตถ ขาทฺยโกชฺยม |

น กิจิ ทฺรวิมฺมิ น ตฺยกตปฺรูวม

อิมํ สมาริ ปฺรติกาจฺกษฺตา วรฺม | (11)

สุมฺรามิ พุทฺธาน สหสฺรโกฏิโย

ตพฺตฺตเร ชตฺติก คจฺจควาลูภา: |

เยหิ สฺถิตฺหิตฺวา อีห กฤตฺตรฺกฺญเ

อยํ สมาริรฺวรุ ศานฺต เทสิต: | (12)

สรฺเว จ ศากฺยรฺษณามฺเชยา:

สรฺเวษุ โจ ราหุล นาม ปุตรฺรา: |

อานนฺทนามา ปฺริจารกาศฺจ

กปีลาหฺวยา: ปฺรวรชิตฺตาศฺจ สรฺเว | (13)

อฺคุเรยฺคํ โกลิตฺตฺวาริปุตรฺรา

สมนาม สรฺเว จ อญฺญิ ตายิน: |

สมนามิกา โจ ตท โลกธาตฺ:

สรเวปี โจตปนุน กษายกาเล | (14)

สรเว มยา สตุกฤต เต นเรนุทรา

อิม่า จรนุเตน มิ โพธิจาริกามุ |

ยาวนุติ โจ กาจิ ชินาน ปุชา

สรวา กฤตา เอตุ สมาธิเมษตา | (15)

ปรดิปตติย เอษ สมาธิ ลภยเต

พหุปรการา ปรดิปตติรุกตา |

คุณมุ สรวเษุ ปรดิษฐิตสุย

น ทุรลภสุตสุย สมาธิเรษ: | (16)

รเสษวฤตสุย อโกลุปลสุย

กุเลษวสฤตสุย อนันุภกสุย

มตุริวิหารสุย อมตสรสุย

น ทุรลภสุตสุย สมาธิเรษ: | (17)

สตุการลาภมุ อนรุติภสุย

อาชีวกุทสุย อกัจนสุย |

วิศุทสุย วิศารทสุย

น ทุรลภสุตสุย สมาธิเรษ: | (18)

อารพฐวีรสุย อตนะทริตสุย

รณยาริมุภตสุย ชุเต สฤตสุย |

ไนราตมยภษานตีย ปรดิษฐิตสุย

น ทุรลภสุตสุย สมาธิเรษ: | (19)

สุทานตจิตตสุย อนุทฐตสุย

อิรยาย จรยาย ปรดิษฐิตสุย |

ตุยาคาธิมุภตสุย อมตสรสุย

น ทุรลภสุตสุย สมาธิเรษ: | (20)

อนุยุณชนลภษณา พุทฐธรรมา

เยษฎฐาทสา กิรุตติต นายเกน |

พลาวิศารทยุ น ตสุย ทุรลภา

ธาเรติ ย: ศานตมิมิ สมาธิมุ | (21)

พุทฐเณน เย จภษมุ ทุณมุ สตุตวา-

สุด เอกกาลศุมิ ภเวยู พุทธา: |

เตโยกเอกสย ภเวยูรายุ:

อจินตียากลุปสหสร โภถีย: | (22)

เตโยกเอกสย ศิโร ภเวยู:

สรู สมุทเรษุ ยไถว วาลุกา: |

ยวณติ เต สรว ศิโร ภเวยู:

ศิเร ศิเร ชิวว ภเวยู ตาตติกา: | (23)

เต ตสย สรว ณี อานุศัสา

โย กาล ธารเยย อิต: สมาริต:

น กิจิมาตริ ปริกริตติ กเวต

กั วา ปุนโร หิ ศิกษิตว ธารเย | (24)

ฐตานุ สมาทาย คุณาศุจ วรดเต

สปลุเหนติ เทวาสุรยกุชกุหยา:

ราชาน โภณติ อนุยาดรุ ตสย

ธารติ ย: สานต สมาริ ทุรลภม | (25)

ปริคฤหิโต ภวติ ชินอกิ-

รทวาสุจ นาคา: สท อนุยาดร:

ปรตยรฎิกาสตสย ศรีย โน สหนติ

ธารติ ย: สานต สมาริ ทุรลภม | (26)

อนนต ตสย ปรดิภานู โภติ

อนนต สุตรานตสหสร โภติ |

น ตสย วิษฐา นู กทาจิ โภติ

ธารติ ย: สานตมิมิ สมาริม | (27)

ทุรกุษยนติ พุทฐมมิตากู นายกั

สุชาวตี จาปยถ โลกธาตุม |

เย ปศุจิเม กาลิ มหาภยานเก

สมาริ สรวตวา อิมุ ธารเยยู: | (28)

ปรกาศยิตวา อิมุ อานุศัสา

อธเยษเต ศาสตุ สุวยั สุวยัญ:

ปรินิรวฤตสย มม ปศุจิกาล

สมาธิ ธารเถ อิม วิศุทุม | (29)

เย เกจิ พุทธา ทศสุ ทิศาสู

อดีตกาลเอ'ปี จ ปุรตยุดปนนา: |

สรเว ชินา อตุร สมาธิศิกษิตา

พุทฺชนติ โพธิ วิรชามสํสฤตตาม | (30)

อติ ศรีสมาธิราช ศาลนุทธราช (ปุรวโยค) ปรวุโตะ นาม ทิวติย: |

3

ภูตคุณวรมปรกาศนปรวุต:

ตตุร ภควาน ปุณรปิ จนุทปรภัง กุมารภูตมามนุศรยเต สม ตสมตตุรหิ กุมาร โย
 โพธิสตุตโว มหาสตุตว อากางษติ ตถาคตสยารหต: สมยภัสพุทฺชสย ภูต พุทฺชคุณวรม
 สंपรกาศยิตุ โน จารุโต वा วุณฺชนโต वा ปรยาทานं คนตุ สรวัง เม วจนํ พุทฺชปริศฤหิตํ
 นิศฺจริตุมิติ, เตน กุมาร โพธิสตุตเวน มหาสตุตเวน สรวสตุตวานามรฺถาย อัย สมาธิรุทฺศรหิตวฺย:
 ปฺรยวาปฺตวโย ชารยิตวโย วาจยิตวฺย: ปรวุตยิตวฺย: อุตฺเทษฐวฺย: สุวชฺยวตวฺย: อธมาภวณยา
 ภวยิตวโย พหุสิกรตวฺย: ปเรภยศฺจ วิศฺตเรณ สंपรกาศยิตวฺย: | กตเม จ เต กุมาร ตถาคตสย ภูตา
 พุทฺชคุณา: ? อีห กุมาร โพธิสตุตโว มหาสตุตโว'รณฺยคโต वा วุณฺชนมฺลคโต वा อภยวกาศคโต वा
 สุนฺยาการมชยคโต वा เอวंपฺรติสํศิกฺษเต – เอวंपฺรติสํศิกฺษเต'รหนุ สมยภัสพุทฺช วิทฺยาจรณ-
 สंपन्न: สุกโต โลกวิทฺนุตฺตร: ปุรุษทมยสารถิ: ศาสฺตา เทวานํ จ มนุष्यानํ จ พุทฺช ภควาน |
 นิษยนท: ส ตถาคต: ปุณฺยานาม | อวิปฺรณาส: กุศลมฺลानาม | อลੰกฤต: กุชานตฺยา | อากม: ปุณฺย-
 นิชานนาม | จิตฺริโต'นุชฺชไน: | กุศฺมิโต ลกฺษणे: | ปฺรติรุโป โคจเรณ | อปฺรติกุโโล ทรศเนน |
 อภิรติ: ศุรทฺชาริมฺกตानาม | อนภิกฺฤต: ปฺรชฺญยา | อนวมฺรทนีโย พโล: | ศาสฺตา สรวสตุตวานาม | ปิตา
 โพธิสตุตวานาม | ราชา อารยปฺกตลानาม | สารถวาท อาทิกฺรมิกถานาม | อปฺรเมโย ชฺญานเนน | อนนฺต:
 ปฺรติภานเนน | วิศุทฺช: สุวเรณ | อาสุวาทนีโย ฆาเยณ | อเสจนโก รุเปณ | อปฺรติสม: กายเนน | อลปิต:
 กาไม: | อนุปลิปฺโต รูโป: | อสํสฤษฐ อารูปโย: | วิมฺกโต ทู:เขภฺย: | วิปฺรมฤต: สกนฺเชภฺย: | วิสํยुโต
 ชาตฺภิ: | สํวฤต आयตไน: | ปฺรติจฺจนโน ครนฺโล: | วิมฺกต: ปฺริทา'ไฮ: | ปฺริมฤตสตุตฺถณฺยา: | โอฆา-
 ทฺตฺติรณ: | ปฺริปุโร ฆฺญานเนน | ปฺรติษฺฐิตो'ตฺตานาคตปฺรตฺยุดปนนานํ พุทฺชานํ ภควตํ ชฺญานे |
 อปฺรติษฺฐิตो นิรวาणे | สฺถิตโต ภูตโกจฺยาม | สฺถิต: สรวสตุตวโวลโลกนียายํ ภูเฆมา | อีเม เต กุมาร
 ตถาคตสย ภูตา พุทฺชคุณา: | เอภิรุทฺชคุณวฺไร: สมนฺวาคโต โพธิสตุตโว มหาสตุตว อิม
 สมาธิมามฺย อนาจฺเจทฺเยเนน ปฺรติภานเนน ตถาคตสยารหต: สมยภัสพุทฺชสย ภูต พุทฺชคุณวรม

สัปรกาศยน โน จารุโต โน วุญชนตศจ ปุรยาทานั คจจติ | สรวุ จาสุข วจนั พุทฺทปริคฺฤหิตั
นิศฺจติ |

อด ภควาสฺตศฺยํ เวลายามิมา คากา อภายต

น สฺกฺรฺ ชินวฺรณฺ สรวิ วกฺตํ

พหุมาปี กุลปสฺหสฺร ภาษมาไณ |

ตถ คุณ สมฺทานิตา ชินภิ:

อิมุ วฺรฺ ศานตฺ สมฺภิเมษมาไณ | (1)

ปรมฺสฺอภิรฺูปทฺรศฺนียา:

กนฺย อลํกฺตคฺคาตฺร เปรฺมณฺิยา |

ทตฺต ปฺริ อทินฺมานเสน

อิมุ วฺรฺ ศานตฺ สมฺภิเมษตาเม | (2)

ตถ มยิ ชนฺชานฺยทาสิทาสา

ตถ มณฺิมุกฺตีสฺวฺรณฺรฺูปยํ จ |

ศฺยกฺต มยิ อทินฺมานเสน

อิมุ วฺรฺ ศานตฺ สมฺภิเมษตาเม | (3)

มณฺิรตฺนวิจิตฺรฺมุกฺตทารา

รฺุจิริ ปฺวสฺน ศงฺข(สฺ)วฺรณฺสฺตฺรธา |

ศฺยกฺต มยิ ปฺรฺว วินายเกษุ

อิมุ วฺรฺ ศานตฺ สมฺภิเมษตาเม | (4)

อปริมิต อนนฺต กุลปโกฏฺย

ปรมฺสฺคณฺธิก วารฺยิกาศฺจ

ศฺยกฺต มยิ ชินาน เจติเยษุ

ปรมฺนิรฺตฺตร จิตฺตฺ สัชนิตฺวา | (5)

ตถริว มยิ ทตฺตฺ ฐรมฺทานั

ปรฺยคเตน ชนิตฺว จิตฺริการม |

น จ มม สมฺตฺปนฺน ชาตฺ จิตฺตํ

สิย มม ษฺญาตฺรฺ ททิตฺว ฐรมฺทานม | (6)

เอตฺ คุณ สมฺทานิตํ มิ ปฺรฺวธา

วน วฺรฺ เสวิต นิศฺยมลฺปศฺพทม |

กฺฤปพหฺลฺล ภาวามิ นิศฺยกาลั

สท มม จิตตฺ ลเภย พุทฺชชฺฌานมฺ | (7)

น จ มม กุวจิทาคุรโห อญฺญิ

ปรียตฺรวสฺตุน อาตมโน'ปี โลกฺตุมฺ |

ททมิ อหุ ปรุฏฺต เทยชรฺม

สท มม จิตตฺ ลเภย พุทฺชชฺฌานมฺ | (8)

อฉิลมธฺรส์วิภาคส์ล:

สุมิตฺวทน: ศฺรุตฺตริ สุนิคุชโฆย: |

สุมธฺรวจน: ปรึโย พุหนฺนํ

ชน มม สฺรวี อตฺตฺปตฺ ทฺรศเนน | (9)

กฺษณมปี จ น มตฺตฺริ ภวามิ

ภวนิยฺเตน น ชาตฺ อธิษฺยมาสิตฺ |

สท อหุ ปริตฺตฺปตฺ ปิณฺทปาเต

สกล นิมนฺตฺรณ วรชิตานฺยเสษา | (10)

พหุศฺรุตฺ ศฺรุตฺตริ เย ภวานฺติ

กาถ อิติ ธรเย จตฺตฺปทํ ปิ

เต มยิ สท สตฺกถฺตา อญฺญนุ

ปรม นิรุตฺตร เปรม สํชนิตฺวา | (11)

พหุวิธมนนฺต ทานุ ทตฺตํ

ตถปิ จ รกฺษิตฺตํ ศึลฺลํ ทิรฺมราตฺรम् |

ปฺช พหุ กถฺตา วินายเกษุ

อิมุ วรฺุ ศานนฺต สมาริเมษตา เม | (12)

ปฺถถฺ วิวิธ อนนฺต โลกธาตฺน

มฉิรตฺไน: ปรึปฺรฺย ทานุ ททฺยาด |

อิตฺตฺ ฐรฺยิ สมาริตฺตฺจ กาลาม

อิมุ ตตฺตฺปณฺย วิศิษฺยเต อุตฺรารมฺ | (13)

ยวต ปฺถถฺ เกจิตฺตฺติ ปุษฺปา

ตถริว กนฺธ มโนรมา อุตฺรารา: |

เตหิ ชินฺน มเหยฺย ปุณฺยกาма

พหุมีปี กถฺป อนนฺต อปฺรเมยานุ | (14)

ยวต ปฺถถฺ เกจิตฺตฺติ วาทฺยา

ตถ พหู โภชน อนนปานวสุตรา
 เตหิ ชินุ มเหยย ปุณยกามา
 พหุมปี กลุป อนนต อปรเมยานุ | (15)

ยศจ วรุ ชนิตัว โพธิจิตตม
 อหุ ชินุ เกษย สวยัภู ธรรมราช: |
 คาลมิมุ ฐเร สมหิไตกำ

ตโต วิชียเต ปุณยมุทารม | (16)

ยวต ปุถุ คังควาติกา: สย-
 สุดาวต กลุป ภาณย อานุศัสสา |
 น จ ปริกษย ศกยู กิรตุยมาเน
 พหุตร ปุณยสมาธิ ธารยิตวา | (17)

ตสุมาคตฺตรหิ กุมาร โพธิสตฺตเวเน มหาสตฺตเวเน อุตฺถรหิตฺวโย ธารยิตฺวโย วาจยิตฺวย:
 ปฺรยวาปฺตฺวย: | อุตฺถคฺตฺหย ธารยิตฺวา วาจยิตฺวา ปฺรยวาปฺย อรรณภาวณายโคมณฺยูกฺเตน จ ภาวิตฺวยม |
 ตท ภาวิษยติ พหุชนหิตาย พหุชนสฺขาย โลกานุกมฺปาโย มหโต ชนกายสฺยารุถาย หิตาย สฺขาย เทวานำ
 จ มนฺษยธำ จ | อถ ขลฺ ภาควาสตฺสฺยำ เวลายามิมมา คาลา อภายต

ตสุมาจจฺจฺรเวติ พุทฺธานามานุศฺसानุ สุกฺทฺรگانุ |
 กฺมิปฺรมุทฺทิกฺษา เอตํ สมาริ พุทฺธวฺรณิตม | (18)

ศฺริสฺปตฺติพุทฺท โกลฺย: ปฺรูวชาติมฺย สตฺกถฺตา: |
 สฺรวเอหิ เตหิ พุทฺเธหิ อิทํ สฺตฺริ ปฺรภาสิตม | (19)

มหากรฺณเชตารมิตํ สฺตฺริ นิจฺยเต |
 พาหุศฺรฺตฺยสฺมิ ศิกฺษิตฺวา พุทฺธธฺรมา น พุทฺธภา | (20)

เกษยฺนติ ปศฺจิมเ กาลเ นิจฺวฤเต โลกนายเก |
 พหุ อสฺยตา ภิกฺษุ พาหุศฺรฺตฺเย อนฺรฺธิกา: | (21)

ศีลสฺย วฺรณํ วกฺษยฺนติ ศีเลน จ อนฺรฺธิกา: |

สมาธิวฺรณํ วกฺษยฺนติ สมาริย อนฺรฺธิกา: | (22)

ปฺรชฺญา ยวฺรณํ วกฺษยฺนติ ปฺรชฺญา ย อนฺรฺธิกา:
 วิมุกฺตฺยา พหุ ภาชนเต วิมุกฺตฺยา จ อนฺรฺธิกา: | (23)

จนฺทนสฺย ยถา กศฺจิทฺ ภาชนเต ปฺรู โษ คุณฺมานุ |
 อิทฺถศํ จนฺทนํ นาม คนฺธชาตํ มโนรมม | (24)

อถานฺย: ปฺรูษ: กศฺจิทเวว ปฺฤจฺเจต ตํ นรม |

คฤหิต จนนัน กิจทุยสุย วณ ปุรกายเส | (25)

ส นรํ ตํ ปฺรติพุรยาทุ คนฺชวรุณํ พุรวีมุขม |

ชีวิกํ เยน กฺลเปมิ ตํ จ คนฺชํ น เวทุมยม | (26)

เอวํ โยเค'ปฺยยูกตํ นํ สึตวรุณน ชีวิกํ |

ปฺคฺจิมเ เกษฺยเต กาลे สึลํ ใจํ น เกษฺยเต | (27)

เอวํ โยเค'ปฺยยูกตํ นํ สมาริวรุณน ชีวิกํ |

ปฺคฺจิมเ เกษฺยเต กาลे สมาริสฺ ใจํ น เกษฺยเต | (28)

เอวํ โยเค'ปฺยยูกตํ นํ ปฺรชญาวรุณน ชีวิกํ

เกษฺยเต ปฺคฺจิมเ กาลे ปฺรชญา ใจํ น เกษฺยเต |

เอวํ โยเค'ปฺยยูกตํ นํ วิมุกฺติวรุณน ชีวิกํ |

เกษฺยเต ปฺคฺจิมเ กาลे วิมุกฺติสฺ ใจํ น เกษฺยเต | (30)

ยถ ปฺรุษฺ ทรฺิทรฺ กศฺจิทเว

สเจ ปฺริกฺต ภูเวนมหาชนฺสุย |

ส จ ลภติ นิธานํ ปฺคฺจกาลे

ธนฺปติ ภูตว ชนํ สตฺกเรยฺยา | (31)

เอวมิมุ น สมาริ ยาว ลพฺโ

น (จ) พนมฺ ไต ภาวตีห โพรสิตฺตว: |

มรฺมฺนุชกฺมฺภาณฺทราภฺสา โน

ยถ ปฺรุษฺ ทรฺิทรฺ อรุณิน: | (32)

ยถ ปฺนฺริย ลพฺธ โภติ ภูมิ

อตฺลฺิย ฐรมฺนิธานํ ปฺณฺทิตน |

มรฺ มนุช สฺปฺฤหํ ชนฺนตฺติ ตฺตร

ส จ ธนุ เทติ นิรุตฺตรํ ปฺรชานาม | (33)

ตฺสม อิมิ สฺรุณฺตีว อานุสํลํ

ปฺรมปฺรณฺตีย: กิรฺตีตา ชินน |

สรว ชหฺิย ชฺญาตฺรลาภเสาขฺย-

มิมุ วรฺมฺทฺพิศฺตา สมาริ สานฺตม | (34)

เย เกจิ พุทฺธา ทิศฺตา สุนิรฺวุตฺตา

อนาคตา เย'ปี จ ปฺรตฺยตฺปฺนนา: |

สรวเว จ ศิกฺษิตฺว อีห สมารเ

โพธิ์ วิพทุธา อตุลตามจินตियาม | (35)

จนุทรปรภ: กุมารุ หุฤษฐจิตต:

ปรตุ ชินสุย สติหิตว วาจ ภาษี |

อหุ ปรุขวารสุย นิรวฤตสุย

สุกิสริ กาลิ อิท ฐริษเย สุตฺรม | (36)

กาย อหุ ตฺยชิตว ฐีวิท จ

ตลปี จ เสารวย ยทสุติ โลเก |

ตตุร อหุ มหากเย ปิ กाले

อิมุ วรุ ศานุต สมาริ ฐาริชฺยเย | (37)

มหกรุณ ชนิตว สตฺตวกาย

สุทฺยิต สตฺตว อนาถ ปรวปต หุฤษฐ วา |

เตษวหฺมุปสิหิตว ไมตรี-

มิมุ วร ศานุต สมาริ เทษยิชฺยเย | (38)

ปณฺจศต อนฺน ตสมินิ กाले

ย อุตฺถิต ตตุร สมาริฐารกานาม |

ปรุวลิม กุมาร เตษ อาสิ-

ทิว วรสุตฺรปริศฺรเห อุทวเร | (39)

อิติ ศรีสมาริฐาเช กุศฺคณวรุณปรุภาศนปริวรุโต นาม ตฤตฺย: |

4

พุทฺธานุสมฤตฺติปริวรุต:

อด ขลฺล จนุทรปรภ: กุมารุภูโต ภควานุตเมตทโวจตุ สมาริ: สมาริฐิติ ภควานุนุจฺยเต |
 กตมสุไยตทฐรมสุยาริวงนํ สมาริฐิติ ? เอวมฺกเต ภควาจุจนุทรปรภํ กุมารุภูตเมตทโวจตุ สมาริ:
 สมาริฐิติ กุมาร อุจฺยเต ยทุต จิตฺตนิฐยาปฺติ: | อนุปปตฺติ: | อปรฺติสฺธิ: | ปรฺติสฺธิชฺญานมฺ | อปฺหฤตการ-
 ตา | ตถาคตชฺญานมฺ | พุทฺทวฤษภิตา | รากจิกิตฺตา | โทษวฺยฺยปสม: | โมหสุย ปรุหารมฺ | ยุกตโยคิตา |
 อยุกตวิวรุชนตา | กุศฺลฐรมจฺจนุท: | สํสารานุ โมงุษกามตา | อฐฺยาศยปรฺติปตฺติ: | ชาคริกายา
 อาเสวนมฺ | ปรุหาณสุยานุตฺสรค: | อารกฺษา สุกฺลฐรมานาม | อุปฺตติษฺววิศฺวาส: | อนภิสํสฺการ: |
 กรุมนามารุชฺยามิกานามายตนา นามมนสิการ: | พาหฺยานามายตนา นามสมุทฺทจาร: | อาตฺมโน'
 นุคฺกรุณมฺ | ปรุเรษามปฺสนตา | กุศฺลยฺวนรฺชฺยวสานมฺ | ปรุฤตฺกษเนษฺววิศฺวาส: | สิลสุย นิษฺยนุท: |
 อปรุชฺยมฺ | ปรุเรษฺวานุคฺปิทา | มิตรานามนุรฺกษณา | กุหฺยมนุคฺรานามารฺกษณา | อวิหิศา | สิลวตามนุค-

ปีทนา | สุตกษณวจนตา | สรวไตรชาตุเก อนิ:ศุริตตา | สรวธรมเมษุ สุนยตา | อานูโลมิกิ กุชานติ: |
 สรวชญชญาเน ติวรจณนุทตา สมาธิ: สมาธิริติ कुमार อุจยเต | ยา เอเวษเววัรุษุ ธรเมษุ ปฺรติปตฺติร-
 ปฺรติปตฺติ:, อย์ ส कुमार อุจยเต สมาธิริติ |

อด ขล ภาคว่าสุตสุย้า เวลาขามีมา คาลา อภษต

อปาเวฤตฺ เม อมฤตสุย ทวารม

อากษมิโต ธรรมสวภาว ยาทุกศ: |

นิทฺรศิตา เม อุปปตฺติ ยาทุกศิ

ปรุกาศิตา นิรวฤติ สานุศึสา | (1)

วิวรชเนีย: สท ปาปมิตฺรา:

กฤษยามิตฺราศจ นิเชวิตฺวยา: |

วเนษุ วสฺตวษ คณาน ชหิตฺวา

ไมตรฺ จ จิตฺตํ สท ภาวนียม | (2)

ศุทฺธํ จ ศึลํ สท รกษิตวย:

ฐเตษุ ปุษฺฎิ: สท วินทิตวยา |

คฺวยาคศจ ปฺรชญา จ นิเชวิตวยา

น ทฺรลโก เอษ สมาธิ ภาษยติ | (3)

ตโต ลภิตฺวา อิม สานตฺถุมิ

ยสุยามภูมิ: ปฺฤถุ สฺรราวากานม |

ปฺรตฺยกษฏฺตา สุกตสุย ธรรม

ปฺรติลปฺสยตา พุทฺธคฺณานจินฺตียนุ | (4)

ทฤษฺฎ วนราน ภาชนพุทฺธิมนฺตาน

ตานุ โพธิจิตฺตสุมิ สมาทเทถ |

อนฺตฺตเร ชฺญานิ ปฺรติษฐิปีตฺวา

น ทฺรลโก เอษ สมาธิราช: | (5)

ยสุยารุติ อีรฺษา ปฺน สัชนเยษา

อาหาริ นิษยนฺทิท ปฺรตฺยเวกษต: |

ปฺรเยษฺฎิตฺศุจ ปริ โภกตศจ

น ทฺรลโก เอษ สมาธิ ภาษยเต | (6)

สมาธิราโช ยทิ ไวย สุนยโต

วิศุทฺธศีลานยฺ มุชฺนิ ติชฺฐติ |

สุวภาวโต ธรรม สทา สมาหิตา
 พาลาน ชานนติ อยุกตโยคา: | (7)
 เยชามยํ ศานต สมาธิริษฺโฌ
 น เตช ชาตุ ภยพุทธิ ดิษฺฐติ |
 สทานุปลศฺยนฺติ นราณมุกตม-
 มิมา นิเชวิตฺว ปฺรศานตภูมิมฺ | (8)
 อาการโต ย: สุมเรเต ตถาคตานุ
 ส โภติ ศานฺเตนุทริยฺ ศานฺตมานส: |
 อภฺรานุตจิตฺต: สตตํ สมาหิต:
 ศฺรุเตน ชฺฌาเนน จ สาคโรปม: | (9)
 อสฺมินฺ สฺมาเชา หิ ปฺรติษฺฐิหิตฺตฺวา
 ยศฺจํกฺรเม จํกฺรมิ โฟธิสฺตฺว: |
 ส ปศฺยติ พุทฺธสทฺสฺร โภกฺขิ-
 สฺตทฺตฺตฺเร ยาคตฺติค คงฺควาลูกา: | (10)
 อุนฺมาทฺ กจฺเจย นรศฺย จิตฺตํ
 โย พุทฺธชฺรมาณ ปฺรมาณฺ คฤหฺณียาตุ |
 ไนวาปฺรมาณศฺย ปฺรมาณมสฺติ
 อจฺินฺตฺิยา สฺรวคฺุณฺเหหิ นายกา: | (11)
 น โส'สฺติ สฺตฺตฺโว ทศฺสุ ทิศาสฺ
 โย โลกนาถน สฺม: กุโตนฺตฺริ |
 สฺรวเ หิ สฺรวชฺญคฺุณฺรเปต-
 มากางฺกษณฺถ ลปฺสฺยถ พุทฺธชฺฌานมฺ | (12)
 สุวณฺนวฺรณฺน สฺมจฺจฺรยฺเณ
 สฺมนตฺปฺราสาทิกุ โลกนาถ: |
 ยศฺยาคฺุร อาลมฺพนิ จิตฺตฺว รุตเต
 สฺมาหิต: โสจฺยติ โฟธิสฺตฺว: | (13)
 อสฺสํกฺกตํ สฺสํกฺกตฺ ชฺฌาตฺว วิชฺโฌ
 นิमितฺตสํชฺญาย วิภาวิตาย
 โส อานิมิตฺเต ภาวติ ปฺรติษฺฐิต:
 ปฺรชานตี ศฺุณฺยถ สฺรวชฺรมาณ | (14)

โย ธรรมกาเย ภวติ ปฺรติษฐิต
 อภาว ชานาติ ส สรวภาวานุ |
 อภาวสํชญาय วิภาวิตาย
 น รูปกาเยน ชินนทฺร ปสฺยติ | (15)
 อาโรจยามิ ปฺรติเวทยามิ โว
 ยถา ยถา พหุ จ วิตฺรฺกเยนนฺร : |
 ตถา ตถา ภวติ ตนฺนํมิตฺตจิตฺต-
 สฺเตหิ วิตฺรฺเกหิ ตนฺนํสฺริเตหิ | (16)
 เอวํ มุนินทฺรํ สฺมร โตะ นรฺสฺย
 อาการโต ชฺญานโต อปฺรเมยต : |
 อนุสฺมฤตี ภวตฺต : สทา จ
 ตนฺนํมิตฺตํ ภวติ ตตฺตปฺโรณม | (17)
 ส จํกรมสฺส โถ น นิชฺยมาศฺริต
 อากางฺกษเต ปฺรชฺวารสฺย ชฺญานม |
 อากางฺกษมาณ : ปฺรณฺเชติ โโพชเย
 ภวียหํ โลกิ นฺรุตฺตโร ชิน : | (18)
 ส พุทฺธ สํชานติ พุทฺธ ปสฺยเต
 พุทฺธาน โจ ธรรมต ปฺรตฺยเวกฺษเต |
 อิท สฺมาธิสฺสุมิ ปฺรติษฐิตฺวา
 นมสฺยเต พุทฺธ มหानุภาวานุ | (19)
 กาเยน วาจา จ ปฺรสนนฺน มานสา
 พุทฺธาน วรฺณํ ภณฺตี อภิกฺษณม |
 ตถาหิ โส ภวิตจิตฺตสํตตี
 ราตฺรํทิวํ ปสฺยติ โลกนาถานุ | (20)
 ยทาปี โส โภติ คิลาน อาคฺร :
 ปฺรวรฺตเต เวทน มารณานฺติกา |
 น พุทฺธมารภฺย สฺมฤติ : ปฺรมุขฺยเต
 น เวทนากิรฺนุสํหฺริยติ | (21)
 ตถา หิ เตน วิจินฺตฺว ชฺญาตา
 อนาคตา อาคต ธรรมสฺสุนฺยตา |

โศ ตาทุเทศ ธรรมนเย ปฺรติยฐิตโ
น จิตฺยเต จิตฺต จรณฺตุ จาริกามฺ | (22)

ตสฺมาณจฺรณฺนิคฺวา อิมฺ อานุสฺสา
ชเนถ ฉนฺทมฺคฺลาเย โพรเย |
มา ปสฺจกาเล ปรีตานุ ฅษยต
สุทฺรลภํ สฺวคฺตวราณ ทฺรศนฺม | (23)

อหํ จ ภาเยย ปฺรณฺนิต ธรรมํ
ยฺยํ จ สฺรุตฺวาน สฺมาจเรธา |
โภษชย วสฺตรํ จ คฤหิตฺว อาตุโร-
ปนฺตุ วุยาธิ น ปฺร โภติ อาตฺมณ | (24)

ตสฺมาทฺวิชิชฺฅเณน วิจฺยเณน
อิมํ สฺมาธิ ปฺรติกาณฺษตา สทา
ศีลํ สฺรุตํ ตฺยาคุ นิเยวิตฺวํ
น ทฺรล โภ อเย สฺมาธิ ฅษยติ | (25)

อิติ สฺริสฺมาธิราชเ พุทฺธานุสฺมฤติปรีวโรโต นาม จตฺตฺร:

โฆษทตฺตปรีวโรโต:

ตตฺร ภควาสฺจจฺนทฺรปฺรภํ กุมารภูตมามนฺตรยเต สฺม—ภูตปฺรูวํ กุมาร อตีเต'ชฺวานุยสํเขยเย
กฺลฺเป อสํเขยยเตเร จินฺเปล'ปฺรเมเย'จินฺคเย'ปรีมานเ ยทาสีตฺ เตน กาลเณ เตน สฺมเยน ภควานุ
โฆษทตฺโต นาม ตถาคโต'รฺหนุ สฺมยฺกสํพุทฺโธ โลเก อุตฺปาติ วิทฺยาจรณสํปฺนุ: สฺวโต
โลกวิทฺนตฺตร: ปฺรุษมยสารถิ: ศาสฺตา เทวานํ จ มนุชฺยานํ จ พุทฺโธ ภควานุ | เตน กาลเณ เตน
สฺมเยน ตสฺย ภควโต โฆษทตฺตสฺย ตถาคตฺสฺยารฺหต: สฺมยฺกสํพุทฺธสฺย อสีติ: สฺรราวกโกภฺย:
ปฺรธมสนฺนิปาโต'ภูตฺ สฺรเวชามรฺหตาม | ทฺวิตฺย: สฺรราวกสนฺนิปาต: สฺปฺตติโกภฺย โชรฺหตามมฺภูตฺ |
ตฺตฺตฺย: สนฺนิปาต: ษยฺภู: สฺรราวกโกภฺย โชรฺหตามมฺภูตฺ | เตน ขลฺ ปฺน: สฺมเยน ตสฺย ภควโต โฆษทตฺตสฺ-
ยารฺหต: สฺมยฺกสํพุทฺธสฺย จตฺวาริสฺทวฺรชสฺสฺราราณฺยาย:ปฺรมาณมฺภูตฺ | อยํ จ ชมฺพุทฺวิป ฤทฺธ: สฺฝิตฺสจ
เกษมฺสจ สฺภิกษฺสจ รมณฺยฺสจ พุชฺชนากีรณมฺนุชฺยสฺจจาทฺ | เตน ขลฺ ปฺน: สฺมเยน อสฺมิน ชมฺพุทฺวิเป
ทฺเวา ราชานาวภูตตาม | ต'ไตรโก ราชา อรุชํ ชมฺพุทฺวิป ปรีภฺงกฺเต, ทฺวิตฺโย'ปฺยรุชํ ปรีภฺงกฺเต ฤทฺธํ จ
สฺฝิตํ จ เกษมํ จ สฺภิกษํ จ รมณฺยํ จ พุชฺชนากีรณมฺนุชฺยํ จ | เตน กาลเณ เตน สฺมเยน ราชฺโณ มหาพลฺสย
วิทฺเต ภควานุ โฆษทตฺตสฺตถาคโต'รฺหนุ สฺมยฺกสํพุทฺธ อุตฺปฺนโน'ภูตฺ | อิติ หิ กุมาร ราชฺญา มหาพลเณ

ส โขมทตตตตถาคต: ปรีปฺรูณั วรุษสหสุรึ นิมนฺตริโต'ภูคฺ สारुชั โพิชิตตตวสัเมน กิกฺษุสัเมน จ
 กฤปีเกน ปรีโกเกณานวทฺเยน จีวรปิจฺจปาตฺรศยนาสนคฺถานปฺรตฺยยโภษชฺยปรีษกาเรณ | เตน จ
 กุมาร กาลेन เตน สมเยน ตสฺย ภควโต โขมทตตสฺย ตถาคตสฺยารุหต: สมฺยกสัพุทฺชสฺย
 โพิชิตตตวสัสมฺย สศฺรราวกสัสมฺย โจคฺสโท ลากสฺตการศุโลโก'ภูคฺ | ศฺราทุชฺศจ พุราหฺมณคฺฤหฺปตโย
 ภควโต โขมทตตสฺย ตถาคตสฺยารุหต: สมฺยกสัพุทฺชสฺย สโพิชิตตตวสัสมฺย โจคฺสทํ ลากสฺตการ-
 มการุษ: | เต จ ศฺราทุชฺธา พุราหฺมณคฺฤหฺปตโย ภควโต โขมทตตสฺย ตถาคตสฺยารุหต: สมฺยก-
 สัพุทฺชสฺย ลากสฺตการโยทฺยुकฺตา อภูวน โลกามิสฺปฺชาโย ยทฺต ราชญฺ เอว จ มหาพลสฺยानุคิกฺษมาณ-
 รูปมฺ | อิติ หิ कुमार ตสฺย ภควโต โขมทตตสฺย เอตทภูคฺ ปรีหियฺนเต พเตเม สत्ตฺวา: สีลโປษช-
 สมาทานตตตถาคตานามฺปสักรฺมณตตตถาคตปฺรยาสนโต พุรหฺมจฺรยาวาสต: ปฺรวรชฺโยปสัปนฺน-
 กิกฺษุภาวตฺศจ | ต เอเต สत्ตฺวาสฺตทนฺนตฺรึ สฺวศฺรูกา: | ตตฺ กสฺย हेतो: ? ตถा हि दत्तनन्तर् सुखमिह यत्त
 โลกामิสฺปฺชา |

ต เอเต สत्ตฺวา ทฺยภูชฺรุมคฺรูกาศฺจ สัปฺรายคฺรูกาศฺจ นาคฺยนฺตนิษฺฐา: กุศลมูลาย | ตตฺเรยั
 कुमार กตมา ทฺยภูชฺรุมคฺรูกตา ? ยทฺต ปญฺจกามคฺคณาภิปฺรยตฺตา | ตตฺร कुमार กตมา สัปฺรายิกคฺรูกตา ?
 ยทฺต สุวรคฺ โลกายาลมฺพนตา | กตมา จาคฺยนฺตนิษฺฐกุศลมูลคฺรูกตา ? ยทฺตาคฺยนฺตวิศุทฺธิ: |
 อคฺยนฺตวิมูกฺติ: | อคฺยนฺตโยคฺเกษฺมตา | อคฺยนฺตพุรหฺมจฺรยาวาส: | อคฺยนฺตปฺรยวसानมฺ | อคฺยนฺตกุศล-
 มูลนิษฺฐา | อคฺยนฺตปรีนิจฺจวณฺม | ยนฺนวหฺเมเตษั สत्ตฺวานั ตถา ตถา ชฺรम् เทสฺเยยฺ ยทฺมิ สत्ตฺวา
 ยถานุคฺตฺรยา ชฺรุมปฺชยา ชฺรุมปฺรติปฺคฺตฺยา จ ตถาคตํ ปฺชเยย: |

อลฺ ขลฺ कुमार โขมทตตตถาคโต'รหฺน สมฺยกสัพุทฺชสฺตสฺยั เวลายั ราชุโญ
 มหาพลสฺย เตษั จ พุราหฺมณคฺฤหฺปตินั สัเวชนากิปฺรย อิมั กถา อภายต

- ทานปฺรทาเนน อนฺ โยนฺย เสวตั
- เตชานฺยมนฺยสฺมิ น โภติ เคารวมฺ |
- นา ตาทฺฤศิเสวน วรณฺยนฺติ
- พุทฺธา วิหฺย เยช ปฺรหิณ วาสนา | (1)
- เต ตาทฺฤศฺสา โภนฺติ นรา: สฺเสวิตา
- เย ชฺรุม เทเสนฺติ หิตาย ปฺราณินามฺ |
- เตชานฺยมนฺยสฺมิ อเกทฺย เปรม
- ยนฺมว โภถึกิริศกฺย กิณฺทิตฺมฺ | (2)
- โลกามิเชโณ นร เสวตั นุถณั
- สฺรเวช สัาทฺฤษฺฐิก โภติ อรฺถ: |
- นิจามิยฺ ชฺรุม นิเชวตั หิ

มหานุต อรุโธ ภวตี นราณาม | (3)

นิรามิย์ จิตตุ อุปสถปิตวา

นิรามิย์ ธรรม ปุรกาศยิตวา |

นิรามิย์ เยช ภเวต เปรม

เต ตาทุศลา: กุณิปุร ภวนุติ พุทฺธา: | (4)

น ชาตุ กามานุ ปฺรติเสวมาน:

ปฺตุเรษุ ทาเรษุ ชนิตฺว ตฺถุณฺณม |

คฺฤหํ จ เสวนตุ ชฺคฺุปฺสนิย-

มนฺตุตฺตรา ปฺราปฺสยติ โส'ศฺร โโพธิม | (5)

เย กาม วรุเชนฺติ ยถาคฺุณิกรุญฺ

ปฺตุเรษุ ทาเรษุ ชนิตฺว ตฺถุณฺณม |

อฺตุตฺตรสฺตุ เลหาทกฺุณิกรฺมนฺติ

น ทฺุรลภา เตชฺวิยมฺคร โโพธิ: | (6)

น กศฺจ พุทฺธ: ปฺริเมณ อาสิ

อนาคเต เกษฺยติ วาวตฺิยฺฐเต |

เยหิ สฺถิตฺไธเรวมการมฺชเย

ปฺราปฺตา อฺยมฺตฺตม อฺศฺร โโพธิ: | (7)

ปฺรหาย ราชญฺ์ ยถ เขภฺปิณฺฑํ

วเสต รมฺเยษุ วิเวกกาม: |

เกฺลศาน ปฺรหาย ปฺรติหฺตฺย มารี

พุทฺธฺยฺนฺติ โโพธิ วิรชามสฺสฺกฺฤตฺตาม | (8)

โย พุทฺธวีรานฺ ยถ กงฺควาลูกา

อฺปฺสฺถิเหยยา พหุกลฺปโกฏฺิย: |

ยศฺุจ คฺฤหฺต: ปฺริชินฺนมาน โส-

กฺุณิกรฺเมยฺยา อฺย ตฺตร อฺตุตฺม: | (9)

อนฺเนหิ ปานฺหิ จ จิวเรหิ

ปฺยุเปหิ คนฺเชหิ วิเลปนฺหิ |

โนปฺสฺถิตา โภณฺติ นโรตฺตมา ชินา

ยถ ปฺรวุรชิตฺวา จริยาณ ธรรมม | (10)

ยศฺุจิว โโพธิ ปฺรติกาญฺกฺุชฺมาณ:

สตุตวารถ นิรุวิณณ กุสัฏกตาด: |

รณยามุข: สปต ปทานิ ปุรุกรเม

อัย ตต: ปุณยวิศิษฏ โภติ | (11)

อสุเรายิตฺ ขลฺ ปุณ: กุมาร ราชา มหาพล โภควตา โฆษทตฺเตน ตถาคเตนารุหตา สมยกุ-
 สัฟุทฺเชน อิมามเวรุปา ปุรวุรติตา โนษกรมยปรตีสักุตา กถาม | สรุตฺวา จ วิมฤตฺติ ยถาหิ ภควโต
 ภาษิตสุยารุทมาชานามิ, น ภควานฺ ทานปารมิตา วรณฺยติ, น สีลปารมิตา วรณฺยติ | อดฺยนฺตนิษฺฐา
 สัวรณฺยติ | อดฺยนฺตวิสุทฺธิมฺ | อดฺยนฺตพฺรหฺมจฺรยาวาสมฺ | อดฺยนฺตนิรวานฺ สัวรณฺยติ | ตสฺยิตททภูต
 เนหิ สฺกฺรณการมธฺยวสตา อนุตฺตรธฺมปรตีสิตฺตี สัปาทยุตฺติม, อรฺถํ วา อนุปฺราปตฺม | ปฺริหิ โณสมฺย-
 นฺตฺตรายา ธฺมปรตีสิตฺติ: | ยนฺนฺวหิ เกศสมฺสฺรณฺยวตารุช ภาษายาณิ วสุตฺราณิ ปฺริชาย สมยเคว
 สฺรทฺชยา อการาทนการิกํ ปุรวุรเชยฺม | อิติ หิ กุมาร ราชา มหาพล: สारुชฺมสฺตีชยา พฺราหฺมณกฺฤหปติ-
 ศตสหัสฺสไร: ปฺริวฤต: ปุรฺสกุฏโต येन ภควานฺ โฆษทตฺโต นาม ตถาคโต'รฺหนฺ สมยกุสัฟุทฺช-
 เตโนปสักรามตฺ | อุปสักรมย ภควต: ปาเทหิ สิริสาภินฺทฺยา ตฺริ: ปฺรทกฺษิณีกฤตฺย เอกานฺเต'สฺถาตฺ | อด
 ขลฺ กุมาร ภควานฺ โฆษทตฺโต ราชนฺ โฆษทตฺตฺย อชฺยาศฺย วิทิตฺวา อิมํ สรวุรธฺมสฺวภาวสมตาวิปฺลยจิตฺ
 สมาริ เทศฺยเต | อด ขลฺ กุมาร ราชา มหาพล อิมํ สมาริ สรุตฺวา ตฺษฏฺฐ อฺทฺทฺร อาตฺตมฺนา: เกศสมฺสฺรณฺย-
 วตารุช ภาษายาณิ วสุตฺราณิ ปฺริชาย สมยเคว สฺรทฺชยา อการาทนการิกํ ปุรวุรชิต'ภูตฺ | ส ตถา
 ปุรวุรชิต: สนนิมํ สมาริมฺทุกฺหิตฺวานฺ | อฺทฺทฺทฺหฺย ปฺรยวปฺย ชารยิตฺวา วาจยิตฺวา ภาวนาโยคฺมนฺยुकฺโต
 วุยหารยิตฺ | ส เตโนว กุศฺลมฺULEน ทศกฺลปโกฏฺฐ โยน ชาตฺ ทฺรคฺติวินิปาตมกฺมต, วิศตี จ พุทฺชโกฏฺฐิร-
 รารายามาส | เตษํ จ ตถาคตानามนฺตีกาทิมํ สมาริมฺสฺเรายิตฺ | สรุตฺวา เตภฺโย พุทฺชเรภฺยสฺเตโนทุกฺหิต:
 ปฺรยวปฺโต ชาริตฺโต วาจิตฺโต ภาวนาโยคฺมนฺยुकฺโต วุยหารยิตฺ | ส ตต: ปศฺจาทฺ เตโนว กุศฺลมฺULEน ทศานํ
 กฺลปโกฏฺฐิณามตฺยเยน ปฺริปฺรูณฺน กฺลปศตสหัสฺสเรณ อนุตฺตรํ สมยกุสัฟุทฺชโกฏฺฐิ'ภูตฺ | ตตฺร กุมาร
 ยานฺยสฺตีปฺราณิสฺตสฺสฺรณฺย ราชนฺ มหาพลฺน สारุชฺ ภควนฺตํ โฆษทตฺตํ ตถาคตมฺปสักรานฺตานิ, เต'
 ปิ สรวุ อิมํ สมาริ สรุตฺวา ตฺษฏฺฐ อฺทฺทฺร อาตฺตมฺน: ปฺรมฺททิตา: ปฺริตีสามนฺสฺยชตา: เกศสมฺสฺรณฺย-
 วตารุช ภาษายาณิ วสุตฺราณิ ปฺริชาย สมยเคว สฺรทฺชยา อการาทนการิกํ ปุรวุรชิตา อภูวนฺ | เต'ปิ ตถา
 ปุรวุรชิตา อิมํ สมาริมฺทุกฺหฺย ปฺรยวปฺย ชารยิตฺวา วาจยิตฺวา ภาวนาโยคฺมนฺยุกฺตา วิหฤตฺย ไต'โนว
 กุศฺลมฺULEน วิศตีกฺลปโกฏฺฐ โยน ชาตฺ ทฺรคฺติวินิปาตมกฺม | สรวุตฺร จ กฺลเป กฺลเป พุทฺชโกฏฺฐิ'พุทฺชโกฏฺฐิ-
 รารายามาส | สรวุษา จ เตษํ ตถาคตानามนฺตีกเ อิมํ สมาริ สรุตฺวอทุกฺหฺย ปฺรยวปฺย ชารยิตฺวา
 วาจยิตฺวา ภาวนาโยคฺมนฺยุกฺตา วิหฤตฺยเต'โนว ปุรวุเรณ กุศฺลมฺULEน วิศตีนํ กฺลปโกฏฺฐิณามตฺยเยน ตต:
 ปศฺจาทฺ ปฺริปฺรูณฺททศฺภ: กฺลปสฺหสฺสไรรนฺตฺตรา สมยกุสัฟุทฺชโกฏฺฐา ทฺฤตฺสฺรณามานสฺตถาคตา
 อฺรฺหนต: สมยกุสัฟุทฺชา โลก อุตฺปนฺนา อภูวนฺ | เต'ปฺยปฺรเมยานสฺสฺเขยฺยานฺ สตุตฺวานฺ ปฺริปาจฺย เตษํ

จารุณี กุณฑลวา พุทธปริณิรุธดา อภวานุ | ตทเนนาปี เต कुमार प्रयायेन ऐवं वेतिदुयं यद्यै समाचिरु
 พหุกรโ โพธิสตุควานำ มหาสตุควานำมนุตรสย สรวชญชญานสุยาหรณाय स्र्वरुत्त इति |

อด ขล ภาควำสัจนุทรปรภสย कुमारภุตสย ตสยำ เวลายามेतเทว ปุรวโยคปริวรุต ภูยสุยา
 มาตรายา คาถาภิกีเตน วิสตุเรณ สंप्रकाश्यति सुम

สุมรามุยหํ ปุรวมตีตมธวานิ

อจินฺตเย กลปิ นราณ อุตตม: |

อตุปนฺน โลการุถกโร มหฺรฺยิ

นามน โส อญฺติ โฆษทตฺต: | (12)

อสีติ โภฏฺย ปริปุรฺณ ตสฺย

ปรุถโม คโน อาสิย สรวากาณาม |

ทฺวิติย จาสิตฺ ปริปุรฺณ สปรตติ-

สตุฤติย โจ ษษญฺยรหนตโกฏฺย | (13)

สรวเอ จ ภูมฺณาสุรว นิษฺกิลเสสา:

สรวเอ จ ฤทธิพลปรามิ คตา: |

วฺรฺยํ สหสุรา ทฺวิ วิศ จาย:

เกษตรํ จ อาสิตฺ ปริศฺทุท โศกนม | (14)

อภิกษกปรำปฺตา ปฺรหิต อปรเมยา

วสีเตหิ ภูมิหิ จ สปรตติยฺจिता: |

อาสนนฺ เต ทฺรมวริ โพธิ โพธิตฺ

เย โพธิสตุควาสตุ อญฺยิตายิน: | (15)

อิห ชมพฺทวิปสฺมิ อญฺยิตายิน: |

ทฺฤตพโล นาม มหาพลศจ |

อฺปรารุ ราชยสฺย ตเทถ ภูณฺชเต

ทฺวิติย จาธสฺย อญฺยิตายิน: | (16)

มหาพลสฺโย วิชิตสฺมิ พุทฺโธ

อตุปนฺน โส เทวมนุชฺยปฺุชิต: |

ลภิตฺวา ราชสา สุกตสฺมิ สรวทฺธาม

อฺปฺสฺถิตฺหิ วฺรฺยสฺหสุร ปฺรณม | (17)

ตสฺยานุสฺกิกฺษิ พหุ อนฺยสตุควา:

กฺรวนฺติ สตุการ ตถาคตสฺย |

โลกามีเข้ไฉว หิ ธรรมปุชยา
 สศรวากศย อตุโล'ภู อุตุสท: | (18)
 อภูยิ จิตต์ ปุรุโยตตมศย
 เทศियย ธรรมมิมิ ธรรมกามา: |
 ยนฺนุน สรว เว ปุรุชหิตว กามา-
 นิห ปุรุวรเชยฺรุมม ศาสนสมฺนิ | (19)
 ส ภายเต คาท นรณมุกตม:
 สํเลชิตฺรํ สุกตาน ศิกฺษาม |
 คุถวาส โทษํศจ อนนตฺท:ขาน
 ปุรุติปตฺติ ธรรมเมยฺวิห: ธรรมปุชยา | (20)
 ศุรุณิตว คาคํ ตท ราชปารฺถิว
 เอโก วิจินเตติ ร โทคโต นฤป: |
 น ศกฺย เคหสมฺมิ สฺถิตฺติว สรว
 ปุรุติปทฺยิตฺตมตฺตมธรรมปุชยา | (21)
 ส ราชย ตยกฺควา ยถ เขฏฺฐปณฺฑ
 ปุรุณิสทสเรถิรศิตฺติภ: สท |
 อฺปสํกรมฺมิ ตศฺย ชินศฺย อนตฺติก
 วนฺทิตว ปาเทท ปุรุต: สฺถิตฺโต'ภูต | (22)
 เตยฺมํ ชิโน อาศฺย ขานมาโน
 เทเสติมฺ สานต สมာธิ ทุรุทฺตสม |
 เต ปุรุติปฺราโมทฺยสุเขน ปุรุณิตา-
 สฺตฺยภฺญา อุตฺทราสฺตท ปุรุวรชฺชีสุ | (23)
 เต ปุรุวรชิตฺวาน อิมํ สมာธิ
 ธาริตว วาจิตว ปุรุยาปฺณิตว |
 น ชาตฺ คจฺเจ วินิปาตทุรุคตี
 กल्पาน โกภูย ปุรุปฺรุณ วิศตฺติม | (24)
 เต เตน สรว กุศเลน กรมณ
 อตุรากฺษ พุทฺธาน สทสุร โกภูย: |
 สรวेषุ โจ เตยฺ ชินานุศาสเน
 เต ปุรุวรชิตฺเวมฺ สมာธิ ภาวยิ | (25)

เต ปศุจิเม กาลี อภฺยิ พุทฺธา
 ทุถศฺรนามาน อนนฺตวีรฺยา: |
 กุถฺตฺวา จ อรฺถํ พหุปรฺาณิโกณฺเณ
 เต ปศุจิกาเลศฺมิ ศิชีว นีรฺวฤตา: | (26)

มหาพลโธ ราชาย อาสิ ปุรฺวํ
 ส ชฺญานศูโร อภฺ พุทฺธ โลก |
 ตทา พหุ ปรฺาณิสหสฺร โกณฺเณ:
 สฺถเปตฺว โปชฺยา ส ปศุจิ นีรฺวฤตา: | (27)

ตสมฺาจฺจฺรณฺเณตฺวา อิมํ ปศุจิกาเล
 ชาเรย สฺตฺรณฺเณ พุทฺธวฺรณฺเณตฺม |
 ชาเรตฺวิมมีทฺลศ ธรรมโกณฺเณ
 ภวียฺยถา กุณฺธิปร นรฺาณมฺุตตมา: | (28)
 อิติ ศฺรีสมฺาธิรฺาเช โณชฺยทตฺตปริวฺรโต ปณฺจม: |

6

สมาธิปริวรรต: |

ตตฺร ภควานํ ปุณฺรปํ จนฺทฺรปรฺกํ กุมารภูตมามนฺตรยเต สฺม ตสมฺาตตฺรหิ กุมาร โโพธิ-
 สตฺตฺเวเน มหาสตฺตฺเวเน อิมํ สฺมาธิมาแกงฺกษฺตา กุณฺธิปรํ จานฺตฺตรา สฺมยฺกฺสํโพธิมฺภิสํโพทฺฐกาเมเน
 สฺมาธิปริกรฺม กรณฺเณม | ตตฺร กุมาร กตมตฺ สฺมาธิปริกรฺม ? อีห กุมาร โโพธิสตฺตฺโว มหากรฺณาถ-
 ปรฺสฺถิตฺเตน จิตฺเตน ตฺิชฺฐตฺตา วา ตถาคตฺตานํ ปรีนรีรฺวฤตํ วา ปุชฺากรฺมเณ อฺทฺยฺกฺโต ภวติ, ยทฺต
 จีวรปฺณฺทปาทสยนาสนคฺุลาเนปรฺตฺยโภชฺชยปริษาโร: ปุชฺปฐูปคณฺชมาลยวิเลปนจฺูรณ-
 จีวรจฺนตฺรชฺวชปตฺากาภิสฺตฺรยตฺาลาจโรรฺวโวยชนฺตฺิภิ: ตจฺจ กุศฺลมฺุถํ สฺมาธิปรฺรตฺิลมฺุทฺาย ปรีณมยติ |

ส น กํจิตฺฐมฺมาแกงฺกษฺสฺตถาคตํ ปุชฺยติ น รุปี น กามานํ น โภคานํ น สฺวรฺคานํ น
 ปรีวารานํ | อปปี ตฺุ ชฺล ปุณฺรธรรมจิตฺตโก ภวติ | ส อากางฺกษฺนํ ธรรมกายโตปี ตถาคตํ โนปลภเต, กิมจฺก
 ปุณา รุปกายต อฺปลปฺสฺยเต | ตสมฺาตตฺรหิ กุมาร เอชฺมา ตา ตถาคตฺานา ปุชฺา ยทฺต ตถาคตฺสฺยาทฺรศนมาต
 มนศฺจานฺปลพฺุธิ: กรฺมวิปากสฺย จาปรฺตฺิกางฺกษฺมาณตฺา | อนยฺา กุมาร ตฺริมณฺทลปริศฺทฺุชฺยา ปุชฺยา
 ตถาคตํ ปุชฺยิตฺวา โโพธิสตฺตฺโว มหาสตฺตฺว อิมํ สฺมาธิ ปรฺตฺิลภเต กุณฺธิปรํ จานฺตฺตรา สฺมยฺกฺสํโพธิมฺภิ-
 สํพุชฺยเต |

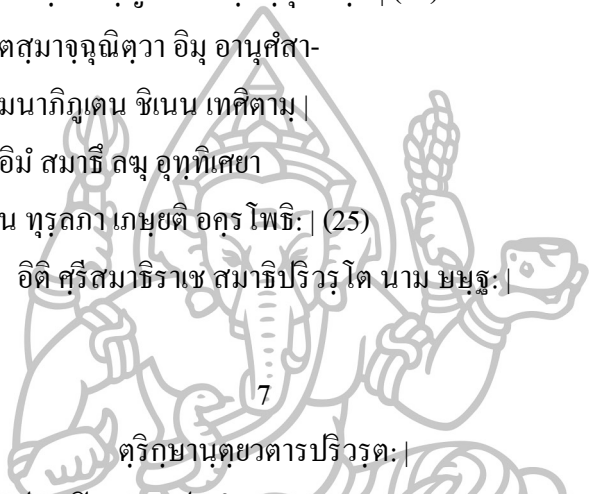
อถ ชฺล ภควํสฺตฺสฺยํ เวลายํ จนฺทฺรปรฺกสฺย กุมารภูตสฺย เอตฺเทว สฺมาธิปริกรฺมนีรฺเวศํ
 ภูยฺสฺยา มาตฺรยา คาทาภิสีเตเน วิสฺตเรณ สํปรฺกาศมตี สฺม

อนนตชฎานสุย ททิตว กนุชานุ
 อนนตคนุโธ ภวตี นรานาม |
 น กลุปโกฏีย วุรชนติ ทุรคตี
 ทุรคนุธิยั เตษุ น ชาตุ โภติ | (1)
 เต กลุปโกฏียศุจรมานุจาริกำ
 ปุชิตว พุทธาน สหสุร โภฏีย |
 เต ชฎานคนุเรน สมุทกเตน
 ภานติ พุทธา วรศีลคนุธิกา | (2)
 สเจตุ ปุณฺรชานติ วาสติ สตุตโว
 โย คนุช เทติ ตถ ยสุย ธิยเต |
 เอเตน จิตเตน ททาติ คนุช-
 เมษาสุย กุชานติรมุทพ อานุ โลมิถิ | (3)
 ตสุโยติ กุชานติมธิมาตฺร เสวต:
 สเจนุนฺร: กากณฺธิจเญทฺย ธิทฺยเต |
 กลุปาน โภฏี โยยถ กงควาลิกา
 น ตสุย จิตติ ภวตี วิวฺรติยม | (4)
 ถิ การณั วุจฺยติ กุชานติ นาม
 กถั ปุโน วุจฺยติ อานุ โลมิถิ |
 อวิวฺรติโก วุจฺยติ เกน เหตุนา
 กถั ปุโน วุจฺยติ โพิสตุตฺว: | (5)
 กุชานตฺยสุมิ ฐรมเ ปฺรกกฺฤเตา นิราตฺมเก
 ไนราตฺมยสัชฺญสุย กิเลศฺ นาสติ |
 ขั ยาทุทศั ชานติ สรวฺรฐฺรมา-
 สุตฺตฺสมาทิตฺ สฺยา กฺว ตฺว กุชานติ นาม | (6)
 อานุ โลมิ สรวฺเวษ ชินาน ติกุชโต
 น จาสติ ฐรมศุจเรเต วิกฺษณฺ: |
 น พุทฺธฐฺรเมษุ ชเนติ สัศยา'
 นิยั ส กุชานติรฺกาวตานุ โลมิถิ | (7)
 เอวั จรฺนตฺยย โลกิ มารา-
 สฺเต พุทฺธฐฺรเปณ ภาณฺยฺย วาจา |

สุธรรลภา โโพธิ ภวาหิ ศุรวากา
 น กุฤห โฉติ วากุณ น โจ วิวรตเต | (8)
 โพเชติ สดตวานุ วิษมาตุ ทฤษฏีโต
 น เอษ มารุ โค อมฤตสย ปราปตเย |
 กุมารุค วรณิตว ปเถ สฤเปติ
 ตํ การณมจยติ โพธิสตุตว: | (9)
 กุษมิษยนุ โลมปเถ สฤตสย
 ในราตมยสงกาย วิโพธิตสย |
 สุวปนานตเร'ปยสย น ชาตุ โภติ
 อสตี นโร ปุทกค ชิว สดตว: | (10)
 สเจ มารุโกฏ โยยถ คงควาลูกา-
 สุตเต พุทธรูปณ อูปาคมีตวา |
 ภณยुरภยนุตรกายู ชิว
 เต มํ วเท นาสตี น ยูย พุทธา | (11)
 ชญาเนน ชานามยหุ สกนธศุนยํ
 ชญาตวา จ เกลเสหิ น สํวสามิ |
 วุยาหารมาตุเรณ จ วุโยหรามิ
 ปรีนริรุฤโต โลกมิมํ จรามิ | (12)
 ยถา หิ ปุตร ปุรุษสย ชาตุ
 กฤตตี นามา อยเมว นาม |
 นามํ น ตสโย ทิศตา สฤภยเต
 ตถาสย นามํ น กุตคจิทาคตม | (13)
 ตไถว นามํ กฤต โพธิสตุตโว
 น จาสย นามํ ทิศตา สฤภยเต |
 ปุรุษะมาโณ อยู โพธิสตุตโว
 ชานาติ โย เอษ ส โพธิสตุตว: | (14)
 สมุทรมชเย'ปี ชวเลต อคฺนิ-
 รุน โพธิสตุตวสย สดตกายทฤษฏี: |
 ยโต'สย โพธาย อุตปนฺนุ จิตต-
 มตฺรานตเร ตสย น ชิวทฤษฏี: | (15)

น หุยตุร ชาโต น มฤโต จ กศฺจิ-
 ทฺตฺปนฺน สดฺตฺโว มนุโชนโร วา |
 มาโยปมา ธรรม สุวภาวศฺนุยา
 น ศกฺยเต ชานิตฺตฺ ตีรฺถิเกหิ | (16)
 น จาปี ออาหารวิมฺรุณิตฺเทหิ
 ลฺลพฺเชหิ คฺฤทฺเทหิ จ ปาตฺรจิวเร |
 น โจทฺชเตหิ นปี โจนฺนเตหิ
 ศกฺยา อียํ ชานิตฺตฺ พุทฺธโโพธิ: | (17)
 น สฺตฺยานมิตฺทฺธาภิหโต: กุสิโท:
 สฺตฺพฺเชหิ มานีหิ อนาตฺรเปหิ |
 เขมฺภาน พุทฺธสมฺมิ ปฺรสาทฺ อสฺติ
 น ศกฺยเต หิ วร โโพธิ ชานิตฺตฺม | (18)
 น ภินฺนาวุตฺตเตหิ ปฺลลคฺคฺชนเทหิ
 เขมฺภาน ธรรมสมฺมิ ปฺรสาทฺ อสฺติ |
 สฺพฺรหฺมจาริณฺญ จ นาสฺติ เคาเรว
 น ศกฺยเต หิ วร โโพธิ พุทฺธิตฺตฺม | (19)
 อภินฺนาวุตฺตตา หิริมฺนตฺ ลชฺชิโน
 เขมฺภาน สฺตฺติ พุทฺธ อปี ธรรม เปรม |
 สฺพฺรหฺมจาริณฺญ จ ติวเรคาเรว
 เต ปฺราปฺณนฺตี วร โโพธิมฺตฺตฺมาม | (20)
 สฺมฺฤเตรฺปฺสฺถาน อิทฺ เขม โคจฺร:
 ปฺราโมทฺย ปฺริดี ศยฺนมฺปฺสฺตฺตฺตฺม |
 ชฺยานานิ จาหารุ สมာธิ ปานียํ
 พุทฺธนฺตี เตปี วร โโพธิมฺตฺตฺมาม | (21)
 ไนราตฺมฺยสํชฺญา จ ทิวาวิหาโร
 อนฺุสมฺฤตฺติศฺจํกรฺมศฺนุยภาว: |
 โโพธฺยจฺคฺปฺยฺปา สุรภี มโนรมา
 เต ยฺชฺยमानา วร โโพธิ ปฺราปฺยิ | (22)
 ยา โโพธิสฺตฺตฺวาน จริยา วิทฺฐนา-
 มภฺมิรฺนฺยสฺย ชนสฺย ตฺตฺร |

ปรตฺยเอกพุทฺธาน จ สุรารากณ จ
 โท วาตร วิชฺโช น ชนฺย ฉนฺทมฺ | (23)
 สเจณฺมมา อายุ ภเวตฺ เอกตฺกํ
 กลฺปาน โกฎ โยยถ กงฺควาลูกา |
 เอกสฺย โรมสฺย ภณฺย วรฺณํ
 เพาทฺเชน ชฺญาเนน ปรฺยนตฺ นาสฺติ | (24)
 ตสมฺมาจฺฉณฺตีวา อิมฺ อานุคฺสา-
 มนาภิกฺขเตน ชินฺน เทตฺตาม |
 อิมํ สมาริํ ลฆฺ อูทฺทิสฺยา
 น ทฺรุลภา เกษฺยติ อฺกฺรโพธิ | (25)
 อิติ ศรีสฺมาริราเช สมาริปริวารฺโต นาม ษฺษฺฐ |

ตฺริภุชานตฺยวตฺารปริวารฺต |

ตตฺร ภควานํ ปุณฺรปํ จนฺทรปรํ กุมารภูตฺมามนฺตรยเต สฺม ตสมฺมาตฺรฺหิ กุมาร
 โพธิสฺตตฺเวเน มหาสฺตตฺเวเนมํ สมาริมํแกงฺกฺษตา กุภีปรํ จานฺตฺตรา สฺมยฺกสํโพธิมภิสํโพทฺฐกาเมน
 ตฺริภุชานตฺติชฺญาณกฺุสเลน ภวิตฺยม | เตน ปรฺถมา กุชานตฺติ: ปรฺชญาตฺวยา | ทฺวิตฺติยา กุชานตฺติ:
 ปรฺชญาตฺวยา | ตฺฤตฺติยา กุชานตฺติ: ปรฺชญาตฺวยา | ตฺริภุชานตฺติวิเศษกฺุสเลน ภวิตฺยํ ตฺริภุชานตฺติชฺญาณ-
 วิเศษกฺุสเลน จ | ตตฺ กสฺยเหโต: ? ตถาหิ กุมาร ยทา โพธิสฺตตฺโว มหาสฺตตฺวตฺตฺริภุชานตฺติวิเศษกฺุสโล
 ภวติ ตฺริภุชานตฺติชฺญาณวิเศษกฺุสลสฺจ ภวติ, ตทา ยํ กุมาร โพธิสฺตตฺโว มหาสฺตตฺว: กุภีปรํ สมาริํ
 ปรฺติลภเต, กุภีปรํ จานฺตฺตรา สฺมยฺกสํโพธิมภิสํโพทฺฐกาเมนํ ตฺริภุชานตฺยวตาโร ฐรมปรฺยาย
 อูทฺทฺรฺหิตฺย: | อูทฺทฺฤทฺหฺย น ปเรภฺโย วิสฺตฺเรณ สंपฺรกาศยิตฺย: | ตทฺ ภวียฺยติ พุชฺชนหิตาย
 พุชฺชนสฺุขาย โลกานุกมฺปาโย มหโต ชนกายสฺุขารุทาย หิตาย สฺุขาย เทวานํ จ มนฺุชยานํ เจติ |

อถ ขลฺ ภควํสจฺนฺทรปรํภสฺย กุมารภูตฺสฺเยมํ ตฺริภุชานตฺยวตฺาร ฐรมปรฺยายํ คากาภิกิเตน
 วิสฺตฺเรณ สंपฺรกาศยติ สฺม

น เกนจิตฺ สारุชํ กโรติ วิคฺรหํ
 น ภาชเต วาจมนรฺธสํหิตาม |
 อรฺเถ จ ฐรมे จ สทา ปรฺติษฺฐิต: |
 ปรฺถมาย กุชานตฺติย สทฺ นิรฺุทิสฺยติ | (1)

มาโยปมานุ ชานติ สรวรฐมานุ
 น จาปี โส โภติ นิมิตฺตโคจรः |
 น หียเต ชุญานวิวฤทฺฐภูเมः
 ปฺรธมาย กุษานุตฺย อิเม วิเสษาः | (2)
 ส สรวสุตฺรานุคณเยษุ โกวิทः
 สุกายิตฺเต'สฺมินฺนธฺมิกฺติปณฺจิตः |
 อนนฺตชฺญานี สุกตान ชุญาน
 ปฺรธมาย กุษานุตฺย อิเม วิเสษาः | (3)
 ยः กศฺจि ฐรมํ สุกณฺเต สุกายิตฺ
 พุทฺธาน โจ กายิตฺ ตนฺน กางฺกุษติ |
 อธิมฺญเต สรวชานาน ฐรมคฺา
 ปฺรธมาย กุษานุตฺย อิเม วิเสษาः | (4)
 นีตารุสฺตฺรานุตวิเสษ ชานติ
 ย โถปฺทิสฺญา สุกเตน สุนฺยตา |
 ยาสฺมินฺ ปฺนः ปุทฺทล สตฺตว ปฺรูโย
 เนยารุคฺา ชานติ สรวรฐมานุ | (5)
 ये อสฺมิ โลก ปฺฤถุ อณฺยตีรฺธา
 น ตสฺย เตษु ปฺรติหนฺยเต मनः |
 การุณฺยเมเตษु อฺปสฺถเปตี
 ปฺรธมาย กุษานุตฺย อิเม วิเสษาः | (6)
 อาภาสฺมาคฺจฺจติ ตสฺย ฐารณิ
 ตสฺมีศฺจ อาภาสิ น ชาตุ กางฺกุษติ |
 สตฺยानุปฺริวฺรฺตฺินิ วาจ กายเต
 ปฺรธมาย กุษานุตฺย อิเม วิเสษาः | (7)
 จตุรฺณ ชาตฺวน สฺยानฺยถาตุวํ
 วายวมฺพฺเตชःปฺฤถิวีย จาปี |
 น โจ วิวฺรเตต ส พุทฺธโพเชः
 ปฺรธมาย กุษานุตฺย อิเม วิเสษาः | (8)
 ये ศิลฺปสฺถานา ปฺฤถุ อสฺติ โลก
 สรวेषु โส ศิกฺมิตฺ โปธิสฺตฺตวः |

น จาตุมน อุตฺตริ กิจิ ปศฺยติ
 ปฺรณฺมาย กุษาณฺตึย อิมเ วิเสษา: | (9)
 อกฺมปิย: สมถพฺเลน โภติ
 เสโลปโม โภติ วิปศฺยนาถ |
 น กุ โษภิตุํ ศกฺย ส สรวสฺตตฺไว-
 รุทฺติยาย กุษาณฺตึย ส นิรฺทิสฺยติ | (10)
 สฺมาหิตสฺตึยฺฐติ ภาชเต จ
 สฺมาหิตศฺจํกรฺมเต นิมิตฺติ |
 สฺมาธิเย ปารมิตาค โโต วิทฺ
 ทฺวิตฺติยาย กุษาณฺตึย อิมเ วิเสษา: | (11)
 สฺมาหิโต ลกฺติ อภิษฺญ ปญฺจ
 เกษฺตรศตฺ คจฺจติ ธรรมเทศก: |
 โน จาปิ โส ฤทฺธิพฺลาคฺตุ หียเต
 ทฺวิตฺติยาย กุษาณฺตึย อิมเ วิเสษา: | (12)
 ส ตาทุศฺ สานฺต สฺมาธิเมษเต
 สฺมาหิตสฺย น ส อสฺติ สตฺตฺว: |
 ยสฺตสฺย จิตฺตสฺย ปฺรมาณฺน กุณฺหณฺนิยา
 ทฺวิตฺติยาย กุษาณฺตึย อิมเ วิเสษา: | (13)
 เย โลกธาตฺยวิห เกจิ สตฺตฺวา-
 สฺเต พุทฺธชฺฌานน ภาณฺย ธรรมาน |
 อุกฺกุณฺหนโต สรว ยโต หิ ภาณิตํ
 ทฺวิตฺติยาย กุษาณฺตึย อิมเ วิเสษา: | (14)
 ปฺริโมตฺตรา ทกฺษิณปศฺจิมาสฺ
 เหฏฺฐเต โถรฺฐว วิทิสฺสาสุ ใจว |
 สรวตฺร โส ปศฺยติ โลกนาถาน
 ตฺวิตฺติยาย กุษาณฺตึย ส นิรฺทิสฺยติ | (15)
 สุวฺรณวฺรณน สมฺจฺจรฺยณ
 อจินฺตฺยํ นิรมิต นิรมิตฺตฺวา |
 เทเสติ ธรรมํ พหุปรฺาณิ โกณฺนํ
 ตฺวิตฺติยาย กุษาณฺตึย อิมเ วิเสษา: | (16)

ย ชมพูทวีป อีห พุทธเกษตุเร
 สรวตฺร โส ทุคฺคยติ โปธิสฺตตฺวः |
 ชฺญาตศจ โภที สฺสุราสุเร ชเค
 คุฤตียย กุษานฺตีย อีเม วิเศษาः | (17)

พุทฺธาน อจารุ ตไถว โคจรา
 อีรยาปโถ ยาทุส นายกานาม |
 สรวตฺร โส ศิกฺษิตุ โภที ปญฺชิตุ-
 สฺตฤตียย กุษานฺตีย อีเม วิเศษาः | (18)

เย โลกธาตฺยวิห โภจี สฺตตฺวา-
 สฺเต โปธิสฺตตฺวสฺย ภณฺเญ วรณฺม |
 สเจ'สฺย ตฺสฺมินฺ นานฺนียเต มโน
 น ศิกฺษิตุ อจฺยติ พุทฺธชฺญาณ | (19)

เย โลกธาตฺยวิห เกจิ สฺตตฺวา-
 สฺเต โปธิสฺตตฺวสฺย เกจิ วรณฺม |
 สเจ'สฺย เตษุ ปฺรติหนฺยเต มโน
 น ศิกฺษิตุ'ทฺยาป ส พุทฺธชฺญาณ | (20)

อรุเถน ลพฺเชน น โภที สฺมโน
 น จาปฺยนฺรุเถน ส โภที ทฺุรฺมฺนาः |
 ใสฺโลปเม จิตฺติ สทา ปฺรติษฺฐิตุ
 อัย วิเศษสฺตฤตียย กุษานฺตียาः | (21)

โฆษานุกามี อัย กุษานฺตฺริภฺตา
 จินฺตามยิ ภวานานุ โลมิกิ |
 ศฺรุตฺมยา सा अनुत्पत्तिक़ा या
 ศิกฺษา จ อตราปฺยยุ โปธิมารุคः | (22)

ติสฺโร'ปี กุษานฺตีย สทา นฺริตฺตรา:
 ส โปธิสฺตตฺเวน ภวนฺติ ลพฺธาः |
 ทฺุชฺช วาตตฺสฺตํ สฺกฺดา น โรตฺตฺมา
 วิทยาโรนฺติ วิชาเย โปชเย | (23)

ตโต'สฺย ตํ วฺยากรณํ ศฺรุณฺตีวา
 ปฺรกมฺปีตา เมทินิ ษทฺวิการม |

อากาศ เกษตุร์ ภาวเต ปุรภาสวาริ
 ปุษฺปาณิ จ วรฺษิษฺย เทวโกฏฺเฆ | (24)
 ตสฺโย จ ตํ วฺยากรณํ ศฺรณฺนิตฺวา
 สตฺตฺวาน โภฏี นิยุตา อจินฺตฺยา |
 อุตฺปาथิ จิตฺต วราคร โพรเย
 วยํ ปิ เกษฺยาม ชิน อารฺยเจตฺกา | (25)
 กุษาณตฺยา อิมาสฺตฺสิสุร นิรุตฺตรา ยทา
 สโพิธฺสตฺตฺเวน ภาวนฺติ ลพฺธา : |
 น จาปิ โส ชายติ นาปิ มฺริยเต
 น จาปิ ส จฺยวติ โนปฺพทฺยเต | (26)
 ยทา อิม่า กุษาณฺติ ตฺโร โย นิรุตฺตรา
 สโพิธฺสตฺตฺเวน ภาวนฺติ ลพฺธา : |
 น ปศฺยเต ชายติ ยศฺจ มฺริยเต
 สฺถิตฺตรฺมตํ ปศฺยติ สรวฺรฺรฺมาน | (27)
 ตถาหิ เต โน วิตฺถเต ชฺรณฺตา
 มาโยปฺมา ธรรม สฺวภาวฺสนฺยา : |
 น สนฺยตา ชายติ โน จ มฺริยเต
 สฺวภาวฺสนฺยา อิมิ สรวฺรฺรฺมา : | (28)
 ยทา ตฺตฺยเต สตฺกถฺตฺ โภติ เกณจิท
 อฺปฺสฺถิตฺโต มานิตฺตฺ ปุชฺชิตฺตฺ'รฺจิต : |
 น ตสฺย ตสฺมินฺน นฺนฺยเต มโน
 ชานาติ โส ธรรมสฺวภาวฺสนฺยตฺตาม | (29)
 อากฺรฺษฺญ สตฺตฺเวหิ ปฺรหารตฺรฺชิตฺโต
 น เตษฺ กุโรธฺ กฺรฺเต น มานม |
 ใฺมตฺริจฺ เตษฺ ทฺถสฺม สฺชเนติ
 ตโลว สตฺตฺวาน ปฺรโมจฺนาย | (30)
 โลยฺเกหิ ทณฺเทหิ จ ตาญฺมาน :
 ปฺรตฺติฆาตฺเตษฺ น กโรติ ปณฺชิต : |
 ใฺนราตฺมยฺกุษาณฺตฺย ปฺรตฺติษฺฐิตฺสฺย
 น วิทฺยเต กุโรชฺจิลฺ น มาน : | (31)

ตถาหิ เตโน วิตถิติ ชญาตา
 มาโยปมา ธรรม สุวทาสุนยา: |
 ส ตาทุเส ธรรมนเย ปรีติยฐิต:
 สุตตฤโต โภติ สเทวโลก | (32)
 ยথাปี สตุควา: ปุรฤทธิตสตุตรา-
 ศุณินเทย ตสโย ปุฤถ องคมงคม |
 น ตสย เตย ปุริหนยเต มโน
 น จาปี ไมตรี กรณา ตุ หียเต | (33)
 เอว จ โส ตตร ชเนติ จิตต์
 ฉินฺหนติ เต หิ ปุฤถ องคมงคม |
 ตถา น มหยฺ สิว สานติ นิรุฤติ
 ยาวนฺ สุตปาเย อิมิ อกร โพรเย | (34)
 เอตาทุเส กษานติเพล นิรุตเตร
 ๒ในราคมยกษานติสมตาวิหารินาม |
 ส โพรสิสตุตวาน มหายศานา
 กลปาน โภฏ ๕ สตตฺ สุภาวิตา: | (35)
 ตโตตเตร ยาศุติก กงควาลิกา
 น ตาว โพรสิ ภวตีห สปุริศิตา |
 เย พุทฺชชญาเนน น กโรติ การยฺ
 กิ วา ปุณฺรชญาเน ตถาคตานาม | (36)
 กษเปตุ วรณฺ สุกกรฺ น เตษํ
 ปุรภาชตา กลปศตานุยจินตียา |
 อนนตกีรเตน มหายศานา
 ๒ในราคมยกษานตีย ปรีติยฐิตานาม | (37)
 ตสฺมาทฺธิ โย อิจฺฉติ โพรสิ พุทฺธิศุ
 ตฺ ชญาเนสฺกนฺธํ ปุรวรฺ นิรุตตรม |
 ส กษานติ ภาเวตุ ชินเนน วรณฺตี
 น ทุรลภา โพรสิ วรา ภวิษยติ | (38)

อิตติ ศรีสมาธิราช ตริกษานตุยวตารปริวรูโต นาม สปุตม: | (7)

อภาวสมุทคตปริวารต: |

ตตร ปุณรปี ภควาน จนุทรปรภัง กุมารภูตมามนุศรยเต สุม ภูตปุรวุ กุมาร อตีเต'ชวนิ
 อสัเขยโย: กลุ'ปรสัเขยยด'ไรรวิปุล'ไรปรุเม'โยรจินตุ'โยรปริมา'ไฉรยทาสีตุ | เตน กาเลน เตน
 สมเยน อภาวสมุทคโต นาม ตถาคโต'รหุ สมยกุลส์พุทโ โลเก อุทปาติ วิทยาจรณส์ปนุ: สุกโต
 โลกวิทนุตตร: ปุรุษทมยสารถิ: ศาสตา เทวานำ จ มนุชยานำ จ พุทโ ภควาน | ตตุ ก็ มนุชเส กุมาร
 เกน การเนน ส ตถาคโต'ภาวสมุทคต อิตยจุยเต ? ส ขล ปุณ: กุมาร ตถาคโต ชาตมาตฺร
 เอโวปรยณตฺริเกช สปตตาลมาตฺร'โวหายสมภุททุกมย สปต ปทานิ ปุรุกรมิตฺวา อีมาเมว'รูปำ
 วาจมภายต'อภาวสมุทคตา: สรวรรมา: อภาวสมุทคตา: สรวรรมา อิติ | เตน จ กุมาร ศพฺเทน
 ตฺริสาหสฺรมหาสาหสฺโร โลกธาตุ: สวเรณำภิจิษุปโต'ภูต | ตตร เกมานุ เทวานุ'ปาทาย ยาวุ
 พุรหุม'โลกั ปรีปรยา ศพฺทม'ทีรยามาส: โชมมนุศร'วยามาส:—อภาวสมุทคโต พตาย' ตถาคโต
 ภวิษยติ, โย ชาตมาตฺร เอโวปรยณตฺริเกช สปตตาลมาตฺรมภุททุกมย สปต ปทานิ ปุรุกรมิตฺวา
 อภาวศพฺทม'ทีรยติ | อิติ หุยภาวสมุทคโต'ภาวสมุทคต อิติ ตสย ตถาคตสย นามเชยมุทปาติ | ตสย จ
 ภควโต โพธิ'ปฺราปตสย สรวว'ฤกษปต'เรภุ: สรวตถุณ'คฺลเมฆชว'นสฺปติภุ: สรว'สไลศิข'เรภุช-
 จาภาวสมุทคตศพฺโท นิศฺจรติ | ยาวติ จ ตตร โลกธาเต'ศพฺทปฺรชฺญปติ: สรว'โต'ภาวสมุทคต-
 วิชฺญปติศพฺโท นิศฺจรติ | เตน จ กุมาร กาเลน เตน สมเยน ตสย ภควโต'ภาวสมุทคตสย ตถาคตสย-
 รหต: สมยกุลส์พุทฺทสย ปฺรวชเน' มหากรุณำจินตี นาม'ราชกุมำโร'ภูทภิรฺฐป: ปฺราสาทิกอ'ทฺรศนีย:
 ปรมศฺวารุณ'ปฺษกุลตยา'สมนุ'วาคต: | อถ ขล กุมาร ส'มหากรุณำจินตี นาม'ราชกุมำโร'เยน'ภควาน
 อภาวสมุทคต'ตถาคโต'รหุ สมยกุลส์พุทฺท'สฺเต'โน'ปส์กรำมต | อุปส์กรมย'ตสย'ภควต: ปา'เท
 ศิร'สาภิ'ว'นุทย'ภควนต'ตฺริ: ปฺรทก'มि'ณิ'ก'ก'ก'ค'ย'เอ'ก'าน'เต'ส'ถ'าด |

อถ ขล กุมาร ส ภควาน อภาวสมุทคต'ตถาคโต'รหุ สมยกุลส์พุทโ มหากรุณา-
 จินตี'โน'ราชกุมำโร'สฺยา'ธ'ย'าศ'ย' วิทิตฺวา'อิม'สมาธิ'เท'ศ'ย'ามาส | อถ ขล กุมาร ส'มหากรุณำจินตี
 ราชกุมำโร: อิม'สมาธิ'ศฺรุตฺวา'ตฺย'ภุ'อุท'คร'อา'ต'ต'ม'นา: ปฺรม'ทิต: ปรี'ติ'เส'าม'น'สฺย'ชา'ต: ปรี'สึ'ท'ติ' สุม |
 ปฺร'ส'น'น'จิต'ต'ศ'จ'เก'ศ'ศ'ม'ศฺร'ณ'ย'ว'ต'าร'ย'กา'ษ'าย'านิ'ว'ส'ต'ร'านิ'ปรี'ช'าย'สม'ย'เค'ว'ศฺร'ท'ฐ'ย'อา'การ'าท'น'ค'าริ'ก'ำ
 ปฺร'ว'ร'ช'ิต'โต'ภูต | ส'ปฺร'ว'ร'ช'ิต: ส'น'น'ิม'สมา'ธิ'ม'ท'ก'ถ'หี'ต'วาน | อุ'ท'ก'ถ'ห'ย'ปฺร'ย'ว'า'ป'ย'ช'าร'ย'ิตฺวา'วา'จ'ย'ิตฺวา
 ภ'าว'นา'โย'ค'ม'น'ุ'ย'ก'โต'ว'ย'ห'าร'ย'ิต | ส'ไ'ต'ไ'น'ว'ก'ุ'ศ'ล'ม'ู'เล'น'ว'ี'ศ'ติ'ก'ล'ป'โก'ภู'โย'น'ช'าท'ท'ุ'ร'ค'ติ'ว'ินิ'ป'า'ต'ม'ค'ม'ต |
 ว'ี'ศ'ติ'น'ำ'ก'ล'ป'าน'าม'ต'ย'เย'น'อน'ุ'ต'ต'ร'ำ'สม'ย'กุลส์'โพ'ธิ'ม'ภิ'ส'พุ'ท'โ'ภูต | ส'ว'ิ'จ'ิน'ตี'ต'าร'โ'น'าม'ต'ถ'าค'โต'ร'หุ
 สม'ย'กุลส์'พุ'ท'โ'โล'ก'อุ'ท'ปา'ติ | ส'ร'เว'ษุ'จ'เต'ษุ'ก'ล'เป'ษุ'ว'ิ'ศ'ตี'จ'พุ'ท'โ'โก'ภู'ี'ร'าร'าค'ย'าม'าส | ป'ศ'ย'ก'ุม'าร'ย'ถ'าย'
 ส'มา'ธิ'ร'พ'ห'ก'โร'โพ'ธิ'ส'ต'ต'ว'าน'ำ'มหา'ส'ต'ต'ว'าน'าม'น'ุ'ต'ต'ร'ส'ย'พุ'ท'ฐ'ณ'ย'าน'ส'ย'ปรี'ปฺร'ณ'ย'ส'ว'ร'ต'เต |

อถ ขล ภควาสฺตสฺยā เวลายามีมา คธา อภายต

ศุภรามยหํ ปุรุวมตีตมธ्वนิ
 อจินฺตฺยเย กฤษฺปี นรานมุตฺตมः |
 อุตฺปนฺนุ โลการุถกโร มหฺรฺมฺยิ-
 รฺนามนา หิ โส'ภาวสมุทฺทโต'ภูตฺ | (1)

ส ชาตมาตฺโร คคเน สฺถิตฺหิตฺวา
 สฺรวेष ฐรฺมาน อภาวฺ เทศฺย |
 ตทานุรูปํ กฤษฺตฺ นามเชษฺ
 ศพฺเทน สฺรวํ ตฺริสฺหสฺร วิชฺญูปี | (2)

เทวาปี สฺรวเ ปฺรมุ โมจ ศพฺท
 อภาวฺ นามเนติ ชิโน ภวฺยฺยติ |
 โย ชาตมาตฺรः ปท สฺปต-ปฺรกรรม-
 นฺนภาว ฐรฺมาน พฺรฺวีติ นายกः | (3)

พฺทฺโร ยทา เกษฺยติ ฐรฺมฺราชः
 สฺรวेष ฐรฺมาน ปฺรกาศโก มฺนิ |
 ตฤณวฤกฺษกฺลุมายชิ'สฺลปฺรวเต
 อภาว ฐรฺมาน รโว ภวฺยฺยติ | (4)

ยวานฺติ ศพฺทาสฺตฺหิ โลกธาเต
 สฺรวเ หุยฺภวาน หิ กศฺจि ภาวः |
 ตวานฺติ โข ตสฺย ตถาคตฺสย
 สุวฺรฺ นิสฺจฺริยา โลกวินายกฺสย | (5)

ตสฺมีศฺจ กาลे อภฺ ราชปฺตฺรः
 กรฺณาวิจินฺตี สท นามเชษः |
 อภฺรูป ปฺราสาทิก ทฺรฺศนฺย
 อฺปาคมี ตสฺย ชินฺสย อนฺติกมฺ | (6)

วณฺทิตฺว ปาเทา มฺนิปฺุควสฺย
 ปฺรทกฺษิณฺ กฤษฺตฺย จ เคารเวณ |
 ปฺรสนฺนจิตฺโต นิษฺมาท ตตฺร
 ศฺรวณาย ฐรฺมํ วิรชฺมนฺตฺตรมฺ | (7)

ส โจ ชิโน อาศฺยฺ ษฺญาตฺว ชีรः
 ปฺรกาศยามาส สฺมาชิเมตมฺ |

ศุรุตวา จ โส อิมุ วิรัช สมาริ
 ลขุ ปุรวุรัชชี ชินวรสาศเน'สุมิน | (8)

ส ปุรวุรัชชีตวาน อิมุ สมาริ
 ธาริตว วาจิตว ปุรยาปุนิตวา |
 กลุปาน โกฎ ษ ปริปุรณ วิศติ
 น ชาตุ คจเจ วินิปาตภูมิ | (9)

ส เตน ไจวั กุศลน กรมณา
 อาราคย วิศติ พุททโกกฎ ษ |
 เตษำ จ สรวเวษุ ชินาน อนนติกา-
 ทิม วร ศานต สมาริ ทาวย | (10)
 ส ปศจิกาลอ อภุ พุทท โลเก
 สัจฉินิตตารุ โถ สทานามเชย |
 กฤตวา จ อรุถุ พุททปราณ โกฎินำ
 ส ปศจกาสุมิ ศิชีว นีรฤต: | (11)

คสมาทุช ษ อัจฉติ โพิช พุทธิตุ
 สตตุว่าศจ อุตตารยิตุ ทวารณวต |
 ธาริต สุตรมิมุ พุททวณิต
 น ทุรลภา เกษยติ โส'คร โพิช: | (12)

อิตี ศรี สมาริราเช อภาวสมทุกตปริวรูโต นามายภูม: | (8)

9

คัมภีรธรรมกษานติปริวรูต: |

ตตฺร ภควานุ ปุณรปี จนุทฺรปฺรภํ กุมารภูตมามนฺตรยเต สุม ตสมฺมาตตฺรหิ กุมาร
 โพิชสฺตฺตฺเวน มหาสฺตฺตฺเวนเม สมาริมากาญกุชตา กุชปฺริ จานูตฺตรา สมุยกฺสโพิชมิภิสโพิทฺธกาเมน
 คัมภีรธรรมกษานติกุศลน ภวิตฺวยุม | กถํ จ กุมาร โพิชสฺตฺตฺโว มหาสฺตฺตฺโว คัมภีรธรรมกษานติกุศโล
 ภวติ ? อิท กุมาร โพิชสฺตฺตฺเวน มหาสฺตฺตฺเวน มาโยปมา: สรวรฺรมา: ยถาภูตต: ปฺรชฺญาตฺวยา: |
 สฺวปฺโนปมา มริจฺยุปมา: ปฺรติศฺรุตฺโกปมา: ปฺรติภาโสปมา อุตทจนุทฺโรปมา นีรฺมิโตปมา:
 ปฺรติพิมฺโपोปมา อากาโสปมา: สรวรฺรมา: ปฺรชฺญาตฺวยา: | ยथा จ กุมาร โพิชสฺตฺตฺเวน มหาสฺตฺตฺเวน
 มาโยปมา: สรวรฺรมา: ปฺรชฺญาตา ภวนฺติ, สฺวปฺโนปมา มริจฺยุปมา: ปฺรติศฺรุตฺโกปมา: ปฺรติภาโสปมา
 อุตทจนุทฺโรปมา นีรฺมิโตปมา: ปฺรติพิมฺโपोปมา อากาโสปมา: สรวรฺรมา: ปฺรชฺญาตา ภวนฺติ ยถาภูตต:,

ตทายั กุมาร โพธิสตุตโต มหาสตุตโต โคมกัรชรมกษานตักุศล อิตถุจยเต | ส คมกัรชยา ชรมกษานตยา
 สมนวาคโต รลช:นีเยช ชรมเมช น รชเยต, โทยณเชช ชรมเมช น ทชเยต, โมหนีเยช ชรมเมช น มุหเยต |
 ตต กศย เหาโต: ? ตถา หี ส ตั ชรมั น สมนุปลศยติ, ตั ชรมั โนปลกเต | โย รชเยต, ยตร วา รชเยต, เชน
 วา รชเยต | โย ทชเยต, ยตร วา ทชเยต, เชน วา ทชเยต | โย มุหเยต, ยตร วา มุหเยต, เชน วา มุหเยต |
 ส ตั ชรมั น สมนุปลศยติ, ตั ชรมั โนปลกเต | ตั ชรมมสมนุปลศยนุนนุปลกมาโน'รกโต'ทชโย'มุโฒ'
 วิปรยสตุตจัต: สมหาค อิตถุจยเต | นิษปรปญจ: | ตีรณ: ปารคต: | สตุลคต: | เกษมปรापต: | อรูป-
 ปรापต: | ศीलวาน | ชฎานวาน | ปรชฎานวาน | ปรณชวาน | ฤทธีมาน | สุมฤตีมาน | มติมาน | คติมาน |
 หรีมาน | ฤฤติมาน | จาริตรวาน | ฐตคณส์เลชวาน | อนงคน: | นิษกัจจน: | อรุหน | กุณเณสาสุรว: |
 นิษเกลโส วศีกุต: สุวิมุกตจัต: สุวิมุกตปรชญ: อาชานเโย มหทานาค: กฤตกฤตย: กฤตกรณเโย'
 ปฤตภาโร'นุปรापตสวการจ: ปริกษณภวส์โยชน: สมยคชฎาสูวิมุกตจัต: สรวเจโตวศิปรม-ปาร
 มิตาปรापต: สรมณ: | พุราหณณ: สนาดค: | ปารค: เวทค: ศโรตริย: | พุทชปุต: | ศากยปุต: |
 มรุตคณภุค: | อุตกษิปตปริง: | อูทีรณปริง: | อากษิปตศลย: | นีรชช: | ฤกษ: | อปริเวษญน: |
 ปรชเชาเรช: ปรชศูร: | ปรชวีร: | ปรชปช: | ปรชปทม: | ปรชปณชทริก: | ปรชทมก: |
 ปรชจนท: | อกาปรช: | ปรชานุปลปต: อิตถุจยเต | อถ ชล ภาควาสตุตศย เวลายมิมา คถา อภายต

ยท โลกธาตุน วิวรต โภติ

อากาศ โภติ อย สรวโลก:

ยไถว ตั ปรูรุตไถว ปศจาท

ตโถปมานุ ชานถ สรวชรมานุ | (1)

อิท ชคทชว จ กิจ วิรตเต

อชตุตเมติ อภทาปสทนุช:

ยไถว ตั เหมฐเตไถว อูรชว

ตโถปมานุ ชานถ สรวชรมานุ | (2)

ยถานตริกษสมิ น กิจทกร

กษณน โจ ทฤศยติ อภรมณทลม |

ปรูวานตุ ชานเช กุต: ปรสูต

ตโถปมานุ ชานถ สรวชรมานุ | (3)

ตถาคตศโย ชถ นีรฤตศย

มนสิ กโรนต: ปรตพิมพู ทฤศยเต |

ยไถว ตั ปรูรุตไถว ปศจาท

ตโถปมานุ ชานถ สรวชรมานุ | (4)

ยไถว เชนสุย มหามุทุ ปิณทุ-
 โมเชน อัจเจตตุ นโร นิริกษเต |
 นิริกษย โส ตตร น สารสํทริสี
 ตโถปมานุ ชานถ สรวรรุमानุ | (5)

เทเว ยถา วรัชติ สตุลพิณทุเก
 ปฤถก ปฤถก พุทฐท สํกวนติ |
 อุตปนฺนภคฺนา น หิ สนฺติ พุทฺฐทา-
 สุตโถปมานุ ชานถ สรวรรุमानุ | (6)

ยไถว คุรามานฺตริ เลขทฺรสนาต
 กุริยา: ปรวรรุตนฺติ ปฤถกฺ สุภาสุภา: |
 น เลขสํกรานฺติ คิราย วิทฺยเต
 ตโถปมานุ ชานถ สรวรรุमानุ | (7)

ยถา นโร มานมเทน โมหิโต
 ภูมฺนติ สํชานติมา วสุํชราม |
 น โจ มหิยา จลิตํ น กมฺปิตี
 ตโถปมานุ ชานถ สรวรรุमानุ | (8)

อาทฺรศปฺฤยฺเช ตถ ไตลปาตฺเร
 นิริกษเต นารี มุขํ สุวตํกฺกตฺม |
 สาทตฺร รากํ ชนยิตฺว พาลา
 ปฺรชาวิตา กาม คเวยฺมาณา | (9)

มุขสุย สํกรานฺติ ยทา น วิทฺยเต
 พิมฺเพ มุขํ ในว กทาจิ ลภยเต |
 ยถา ส มุฒา ชนยเต รากํ
 ตโถปมานุ ชานถ สรวรรุमानุ | (10)

ยไถว คนฺชรวปฺรุ มริจิกา
 ยไถว มายา สุปินฺนํ ยไถว |
 สุวภาวศฺนฺยา ตู นิमितฺตภาวนา
 ตโถปมานุ ชานถ สรวรรุमानุ | (11)

ยไถว จนฺทฺรสฺย นเก วิสุทฺเธ
 หุตฺรเท ปฺรสนเนน ปฺรติพิมฺพ ทฤศฺยเต |

ศศิสุย สักรานติ ชเลน วิฑูยเต
 ตลลฤษณานุ ชานถ สรวรรุमानุ | (12)

ยถา นร: ไสลวานานุเตร สติโต
 ภณเยย คาเยย หเสย โรทย |
 ปฺรติศฺรุตฺตา ศฺรุตฺติ โน จ ทุสฺยเต
 ตโถปฺมานุ ชานถ สรวรรุमानุ | (13)

คิเต จ วาทเย จ ตไถว โรทิต
 ปฺรติศฺรุตฺตา ชายตี ตํ ปฺรตีตฺย |
 คิราย โฆโย น กทาจ วิฑูยเต
 ตโถปฺมานุ ชานถ สรวรรุमानุ | (14)

ยไถว กามานุ สฺปนฺนต เสวีย
 ปฺรติพฺทฺชตฺตว: ปฺรุ โฆ น ปศฺยตี |
 ส พาล กามษฺวติกาม โลภี
 ตโถปฺมานุ ชานถ สรวรรุमानุ | (15)

รูปานุ ยถา นิรมิตฺติ มายกาโร
 หสฺตีรถานสฺวารถาน วิจิตฺรานุ |
 น จาตฺร กศฺจิทฺร ถ ตฺตร ทุสฺยเต
 ตโถปฺมานุ ชานถ สรวรรุमानุ | (16)

ยถา กุมารี สฺปนฺนตฺรสมฺนิ
 สภา ปฺตฺร ชาตํ จ มฤตํ จ ปศฺยตี |
 ชาเต'ตฺตฺยฺฆา มฤเต เทารมฺน:สฺถิตา
 ตโถปฺมานุ ชานถ สรวรรุमानุ | (17)

ยถา มฤตํ มาตฺรมาตฺมชํ วา
 สฺวปฺเน ตฺ วั โรทิตฺติ อฺจฺจสฺพทฺม |
 น ตสฺย มาตา มฺริยเต น ปฺตฺร-
 สฺตโถปฺมานุ ชานถ สรวรรุमानุ | (18)

ยไถว ราตุเรว ชล จนฺทฺร ทุสฺยเต
 อจฺจสมฺนิ วาริสฺมิ อนาวิตสมฺนิ |
 อคฺุราหฺย ตฺจฺจ โฉ ชล จนฺทฺรสมฺนุย
 ตโถปฺมานุ ชานถ สรวรรุमानุ | (19)

ยไถว คิริษฺมาณ มรฺษาหฺนกาเล
 ตฤยาภิตปฺต: ปฺรุโษ วฺรเชต |
 มริจิกํ ปศฺยติ โดยราสี
 ตโลปฺมานุ ชานถ สรวรฺธฺรฺมานุ | (20)
 มริจิกายามุทกํ น วิทฺยเต
 ส มฺฒ สตฺตฺว: ปิพิตุํ ตทิจฺจติ |
 อฏฺฐวารี ปิพิตุํ น สกฺยเต
 ตโลปฺมานุ ชานถ สรวรฺธฺรฺมานุ | (21)
 ยไถว อารุทฺธํ กทฺลีย สุกนฺธิ
 สารารุถิก: ปฺรุษฺ วิปาฏฺเยต |
 พหิรฺว อชฺยาตฺม น สารมสฺติ
 ตโลปฺมานุ ชานถ สรวรฺธฺรฺมานุ | (22)
 น จกฺษุ: ปฺรมาณํ น สฺโรตฺร มฺรฺธาณํ
 น ชิหฺว ปฺรมาณํ น กายจิตฺตม
 ปฺรมาณ ยทฺเตต ภเวยฺรินฺทุริยา
 กศฺยารุขมฺรฺเคณ ภเวต การุขม | (23)
 ยสฺมาทิม อินฺทุริย อปฺรมาณวา
 ชทา: สฺวภาเวน อวฺยากุฏฺตาศฺจ |
 ตสฺมาทฺย นริวณปไถว อรุถิก:
 ส อารุขมฺรฺเคณ กโรตุ การุขม | (24)
 ปฺรฺวานฺตุ กายสฺย อเวกฺษมาโณ
 ไนวาทฺร กาโย นปี กายสฺสฺชญา |
 น ยตฺร กาโย นปี กายสฺสฺชญา
 อสฺสฺกฺฤตํ โคตุรมิทํ ปฺรฺวฺจฺยติ | (25)
 นิวุถฺยติ ฐรฺมาณ น อสฺติ ฐรฺมา
 เยเนติ นาสฺติ น เต ชาตุ อสฺติ |
 อสฺตีติ นาสฺตีติ จ กลฺปนาวตา-
 เมวํ จรฺนฺตาน น ทฺ:ข สามฺยติ | (26)
 อสฺตีติ นาสฺตีติ อฺเภ'ปี อนฺตา
 สฺทุธิ อสฺทุธิติ อิม'ปี อนฺตา |

ตศฺมาทุเก อนฺต วิวรัชยิตฺวา
 มรฺเขปี สฺถานํ น กโรติ ปญฺหิตะ | (27)
 อสฺสึตฺติ นาสฺสึตฺติ วิวาทฺ เอษ
 สฺสุทฺธิ อสฺสุทฺธิตฺติ อยํ วิวาทะ |
 วิวาทปรุปรุตฺตาน น ทุ:ข สามยฺติ
 อวิวาทปรุปรุตฺตาน ทุขํ นิรุชฺชเต | (28)
 สฺมุฏเตรฺปรุปรุตฺตานกถํ กถิตฺวา
 มนฺยฺนฺตฺติ พาลา วย กายสากฺกมฺ |
 น กายสากฺกมฺสฺย จ อสฺสึตฺติ มนฺยฺนา
 ปฺรหฺริณฺ คสฺสโย ปฺฤถฺถ สฺรวฺว มนฺยฺนา | (29)
 จตฺตฺรฺมฺ ฐยาเนษฺ กถํ กถิตฺวา
 วทฺนฺตฺติ พาลา วย ฐยาน โลกฺจฺรา |
 น เกลศฺรฺชยาณิ น จ อสฺสึตฺติ มนฺยฺนา
 วิทิตฺว ฐญฺยานน มท: ปฺรหฺริยเต | (30)
 จตฺตฺรฺมฺ สฺตตฺตฺวेषฺ กถํ กถิตฺวา
 วทฺนฺตฺติ พาลา วย สฺตตฺยทฺรฺศิน: |
 น สฺตตฺยทฺรฺศิสฺย จ กาจิ มนฺยฺนา
 อมนฺยฺนา สฺตตฺย ชินน เทสิตา | (31)
 รเกษฺต คีลํ น จ เตน มนฺเย
 สฺสุรฺณेषฺ ฐรมํ น จ เตน มนฺเย |
 เยเนว โส มนฺยฺติ อลฺปปฺรชฺโช
 ตนฺมฺมฺลกํ ทุ:ข วิวรัชเต'สฺย | (32)
 ทุ:ขสฺย มฺลํ มทฺ สํนิทฺรฺศิตํ
 สฺรวฺวฐฺญินา โลกฺวินายเกน |
 มเทน มตฺตฺตาน ทุ:ขํ ปฺรวรัชเต
 อมนฺยฺมานาน ทุขํ นิรุชฺชเต | (33)
 กियทฺพหฺนุ ฐรม ปฺรยาปฺุณฺยฺยา
 คีลํ รเกษฺต สฺสุรฺเตน มตฺต: |
 น พาทฺสฺสุรฺตฺเตน ส ศกฺยฺ ตายิตฺุ
 ทุ:ศีล เชน วุชฺชมาน ทฺรฺกตฺติม | (34)

สเจต ปุณ: ศีลมแทน มคฺโต
 น พาทุศฺรุตยสุมิ กโรติ โยคม |
 กุชเยตว โส ศีลผลมเสษํ
 ปุโน'ปี ส ปฺรุตยนุโกติ ทุ:ขมฺ | (35)

กัจาปี ภาเวยฺย สมาริ โลเก
 น โจ วิภาเวยฺย ส อาตมสํชฺญาม |

ปุณ: ปฺรกุปฺยนฺติ กิเลสฺ ตสฺย
 ยโถทฺรทฺสเยห สมาริภาวนา | (36)

ไนราตมยธฺรมาณฺ ยทิ ปฺรุตยเวกฺษเต
 ตานํ ปฺรุตยเวกฺษย ยทิ ภาวเยต |
 ส เหตุ นิรวาณผลสฺย ปฺราปฺตเย
 โย อนฺยเหตุรฺน ส โภติ สานฺตเย | (37)

ยถา นรศฺเจารคฺไณรฺปทฺรุต:
 ปลายิตฺมิจฺฉติ ชีวิตารุณิก: |

น ตสฺย ปาธา: ปฺรภวนฺติ กจฺฉิตฺ
 คฤหิตฺว เจารเหิ ส ตตร หนฺยเต | (38)

เอวํ นร: ศีลวิหีน มฺหณ:

ปลายิตฺมิจฺฉติ สีสฺกฤตฺตาต: |
 ส ศีลหีนํ น ปฺร โภติ กจฺฉิตฺ
 ชราย วุยาธฺยา มรเณน หนฺยเต | (39)

ยโถว เจาราน พหุ สหฺสโร
 นานามฺเจहि ปฺรกโรติ ปาปมฺ |
 เอวํ กิเลสฺ วิวิไชรฺมฺเจกิ-
 รยโถว เจาโร หนิ สฺกฤตฺปาภมฺ | (40)

เยน สุนิธฺยาปฺตํ นีราตมสฺกนฺธา
 อากฺฤษฺฐํ ปฺริภาษฺณํ น สงฺกฺ โภติ |
 ส เกตฺสมารสฺย วศํ น กจฺฉเต
 ย: สุนฺยตฺตา ชานติ โส น กุปฺยเต | (41)

พหุ ชโน ภาษติ สฺกนฺธฺสุนฺยตฺตา
 น จ ปฺรชานาติ ยถา นีราตมกา: |

เต อปรชานนต ปเรหิ โจทิตา:

กุโรธาภิภูตา: ปรุณํ วทนฺติ | (42)

ยถา นโร อาตุรุ กายทุ:จิโต

พหุหิ วรฺเชหิ น ชาตุ มุจฺยเต |

ส ทิรุณํ ไคลานุยทุเชน ปิจิต:

ปรุเชยเต ไวทุยฺ จิกิตฺสนารุถิก: | (43)

ปฺน: ปฺนสฺเตน คเวยตา จ

อาสาทิโต ไวทุย วิทุ วิจฺกษณ:

การุณฺยตฺวา เตน อปฺสฺถเปตฺวา

ปรุยฺกตุ ไภษชฺยมิทํ นิเชวฺยตามฺ | (44)

คฺฤทิตฺว ไภษชฺย ปถุถุ วรา วรา

น เสวเต อาตุรุ เยน มุจฺยเต |

น ไวทุยโทโย น จ ไภษชานา

คฺสฺสฺยว โทโย ภฺวิ อาตุรฺสฺย | (45)

เอวมิท ศาสฺนํ ปฺรวรฺชิตฺวา

ปรุยาปฺณิตฺวา พล ฐฺยาน อินฺทฺริยาน |

น ภฺวานายามภฺยฺกตุ โภณฺติ

อฺยฺกตุโยคิน กุโต'สฺติ นฺริวฺกฺติ: | (46)

สฺวภาวสฺนุຍา: สท สฺรวรฺธฺมา

วสฺตุ วิภาเวนฺติ ชินาน ปฺตฺรธา: |

สฺรวณ สฺรวํ ภว สฺรวสฺนุຍ

ปฺราเทสิโก สฺนุຍตา ติรฺถิกานาม | (47)

น วิชฺญ พาลเอหิ กโรนฺติ วิคฺรหํ

สฺตกฺกฺตฺย พาลานํ ปฺริวรฺชยฺนฺติ |

มฺมานฺติเก เอนฺติ ปฺรทุยฺภูจิตฺตา

น พาลธฺรเมหิ กโรติ สฺสฺตวม | (48)

น วิชฺญ พาลาน กโรติ เสวนา

วิทิตฺว พาลาน สฺวภาวสฺตฺติม |

กฺยจฺจิริ พาลุ สฺเสวิโต'ปี

ปฺโน'ปี เต โภณฺติ อมิตฺรสนฺนิภา: | (49)

น วิษณุ พาเลหวิห วิศุวสนฺติ
 วิษณุาย พาลาน สุวภาวธรรมตาม |
 สุวภาวมินน ปฺรฤกฤตฺย พาลา
 น จาสฺติ มิตฺรํ หิ ปฤถคฺชนานาม | (50)

สหธรรมิเก โน วจนน อุกฺตา:
 กุโรธํ จ โทษํ จ อปฺรคฺตยํ จ |
 ปฺราวิษฺกโรนฺติ อิมิ พาลธรรมาน
 อิมมรฤ วิษณุาย น วิศุวสนฺติ | (51)
 พาลา หิ พาเลหิ สมํ สเมนฺติ
 ยถา อเมธฺเยน อเมธฺยุ สारุชฺม |
 วิษณุา: ปฺนรวิษณุชนน สารุชํ
 สเมนฺติ สรฺปฺริยถ สรฺปฺมณฺ ไท: | (52)

สํสาร โทษาน อปฺรคฺตยเวกฺษณาต
 กรฺมาน วิปាកมโนตฺรนต: |
 พุทฺธาน โจ วากฺยมศฺรทุทธานา-
 สฺเต จเนทฺยเกทฺยสฺมิ จรฺนฺติ พาลา: | (53)

สุทฺรลภํ ลภฺย มนุชฺยลภํ
 น สิลฺปสฺถานेषุ ภวนฺติ โกวิทา: |
 ทริทฺรฤตฺตาน ฐนํ น วิทฺยเต
 อชิวมนาสฺตท ปฺรวฺรชฺนฺติ | (54)

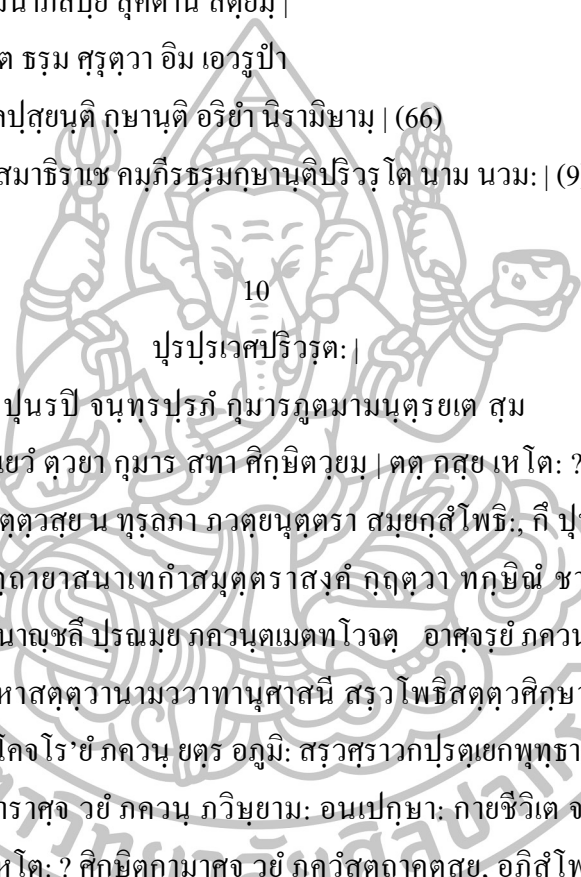
เต ปฺรวฺรชิตฺวา อิท พุทฺธศาสน
 อธฺยุมิตา โภณฺติห ปาตฺรจิวเร |
 เต ปาปมิตฺเรหิ ปฺริคฤหิตา-
 สฺตํ นาจรฺนเต สฺกตฺตาน ศิกฺษาม | (55)

เต อาตฺมณ: ศิลมปศฺยมนานา-
 ศฺจิตฺตฺตฺวยวสฺถํ น ลภฺนฺติ พาลา: |
 ราตฺรึทิวํ โภณฺติ อยฺกตโยคา
 น เต ชฺคุปฺสนฺติ จ ปาปกรฺมต: | (56)

กาเยน จิตฺเตน อสํยตํ
 น กิจฺจ วาจา ย ส ชลฺปิตฺตฺวยม |

สทา คเวณฺหติ ปรสฺย โทษานุ
 อปราทฺฐ กิเณ วา โจทฺธิยฺเย | (57)
 อาหาริ อธฺยุยิต โภณฺติ พาลา
 น จาสฺติ มาตฺรชฺชุตฺต โภชนสมฺมิ |
 พุทฺธสฺย ปุณฺเยหิ ลภิตฺวา โภชนํ
 ตสฺสฺสฺย พาลา อกฺกตชฺชุตฺต โภณฺติ | (58)
 เต โภชนํ สุวาทฺฐสฺสํ ปรณฺธิตํ
 ลพฺฐวา จ ภูณฺชนฺติ อุกฺกตโยคา |
 เตยฺมํ ส อาหารุ วชฺชย โภติ
 ยถ หสฺสฺติโปตฺตาน พิสฺสา อเชตฺตกา | (59)
 กิ จาปี วิทฺวานุ มตฺติมานุ วิจฺกฺษโณ
 ภูณฺชิตฺ อาหารุ สฺสจฺจิ ปรณฺธิตม |
 น จิว อธฺยุยิต ตตฺตร โภติ
 อกฺกตฺตฺนุ สฺส ภูณฺชติ อุกฺกตโยคิ | (60)
 กิ จาปี วิทฺวานุ มตฺติมานุ วิจฺกฺษโณ
 อากฺขาเยเต พาลุ กฺกโต หิ สุวาคตม |
 ตถ สํกฺกฺหิตฺวา ปรียวทฺยตฺยา
 การุณฺยตฺมํ ตตฺตร อปฺสฺสฺสฺสฺสฺส | (61)
 โย โภติ พาลานํ หิตานุ กมฺปิ
 ตสฺสฺสฺย พาลา วุยฺสเนน ตฺตฺตฺตฺต |
 เอเตน โทษฺเชน ชหิตฺวา พาลานํ
 มฤโควเทโก วิหเรทฺรณฺเย | (62)
 อิม อิทฺตฺตฺตฺตฺต โทษ วิทิตฺวา ปณฺชติโต
 น ชาตฺตฺตฺต พาลหิ กโรติ สํกฺกฺติม |
 วิหิณฺนปฺรชฺชฺชฺชานุปฺสฺสฺสฺสฺส โธ เม
 สุวฺรคฺคตฺตฺต หานิ กฺกต โโพธิ ลปฺสฺสฺส | (63)
 ไมฺตรวิหารี จ ภวณฺติ ปณฺชติตา |
 กฺรณฺณาวิหารี มุทิตาวิหารี |
 อฺอุเปกฺษกา สฺสรวกฺเวษุ นิคฺคยํ
 สฺสมาธิ ภาเวตฺตฺต สฺสฺสฺสฺสฺสฺส โโพธิม | (64)

เต โภธิ พุทธิตว สีวามโสคำ
 วิทิตว สตุตวานุ ชนวยาธิปัทธานุ |
 การุณยคำ ตตร อุปสตุเปตวา
 กถำ กถนุติ ปรมารุณยทุกตาม | (65)
 เย คำ วิชานนุติ ชินาน ชรัมตา-
 มนาภิลปย์ สุกตาน สตุยม |
 เต ชรัม สรุตวา อิม เอวรูปำ
 ลปฺสยุนติ กุชานุติ อริยำ นิรามิยาม | (66)
 อิติ ศรีสมาธิราช คมกัทรชรัมกุชานุติปวิรวุโต นาม นวม: | (9)

ปุรปุรเวศปวิรวุต:

ตตร ภควานุ ปุณรปี จนุทปรภัก กุมารภูตมามนุชรายเต สุม ตสมุตตริหิ กุมาร
 ปุรติปุตติสโร ภวิษยามิตเยวํ ตวยา กุมาร สทา ศิกษิตวยม | ตต กสฺย เหโต: ? ปุรติปุตติสโรหิ
 กุมาร โภธิสตุตวสฺย มหาสตุตวสฺย น ทูรลภา ภวตฺยนุตตรา สมยกสฺโพธิ: , กิ ปุณรยํ สมิติ: | อถ ขล
 จนุทปรภ: กุมารภูต อุตถายาสนาเทก้ำสมุตตราสงคํ กถตวา ทกษิณิ ชานุมณทลํ ปุถิตฺวียำ
 ปุรติษฐापฺย เยน ภควำสฺเตนาณชฺลึ ปุรณมย ภควนุตเมตทโวจตุ อาศฺจรายํ ภควนุ ยาวตฺ สฺภายิตา เจย
 ภควตา โภธิสตุตวานำ มหาสตุตวานามวาทานุสาศนึ สรวุ โภธิสตุตวศิกษา เทสิตา สุวาขยาตา
 สุปฺรชฺญปฺตา | สรวุตถาคค โคจโร'ยํ ภควนุ ยตฺร อญฺมิ: สรวุสฺสรวากปฺรตฺยเกทพฺพุชานำ ก: ปุณรฺวาโทนุช-
 ติรฺฤติگانาม ? ปุรติปุตติสโรหิ วยํ ภควนุ ภวิษยาม: อนเปกฺษา: กายชีวิเต จ กถตวา ตถาคคสฺย-
 นุศิกษิษฺยยามเห | ตต กสฺย เหโต: ? ศิกษิตฺกามาศฺจ วยํ ภควํสตุตถาคคสฺย, อภิสํโพทฺฐกามา วยํ ภควนุ
 นุตตรา สมยกสฺโพธิม | อรุติกา วยํ ภควนุ อนุตตรายา: สมยกสฺโพเท: | วิธวํสยิตฺกามาศฺจ วยํ ภควนุ
 มารํ ปำปียำสม | โมจยิตฺกามา วยํ ภควนุ สรวุสตุตวานุ สรวุภเขภฺย: สรวุทฺ:เขภฺย: | อธิวาสยตุ เม
 ภควานุ สฺวสฺตเน มม กถเห ภกตํ โภกตํ สारुชํ โภธิสตุตวคณฺเนน สारุชํ ภิกฺษุ'สํเนน จานุกมฺปำมฺปาทาย
 | อธิวาสยติ สุม ภควำสฺจจนุทปรภสฺย กุมารภูตสฺย ตฺยณิ' ภาเวน สฺวสฺตเนกถเห ภกตํ โภกตํ สारุชํ
 โภธิสตุตวคณฺเนน ภิกฺษุ'สํเนน จานุกมฺปำมฺปาทาย | อถ ขล จนุทปรภ: กุมารภูโต ภควตฺสตุตฺยณิ' ภาเว
 นาธิวาสนํ วิทิตวา อุตถายาสนาเทก้ำสมุตตราสงคํ กถตวา ภควต: ปาเททา ศิรฺสาภิวนุทฺย ภควนุตํ ตฺริ:
 ปุรทกษิณิ'กถตฺย ภควโต'นุติกาตฺ ปุรุกรามต |

อถ ขล จนุทปรภ: กุมารภูโต เยน ราชกถหํ มหานครํ เยน จ สฺวกํ นิเวศนํ เต โนปสม-
 กรามต | อุปสํกรมย จนุทปรภ: สฺวคถหํ ปุรวิศต | ปุรวิศย จ ตาเมว ราตฺริ ปุรภูตํ ปุรณิ'ตํ ขาทนึย

โกชนียํ สุวาทนียมภิสํสการยติ สุม | ศตรสํ จ โกชนํ สंपาทย ตสุยา เอว ราตฺรฺยา อตฺยเณ ราชคฺฤหํ
 มหานครํ สฺลิกฺกํ สฺลํมฺฤยํ มฺกตฺกฺสุมาภิกิรณํ คนฺธมฺภิกานิรฺฐูปิตมฺจฺฉริตฺจฺฉตฺรชฺวชปตํ ฐปนฺฐิปิตํ
 วิตานวิตตมวสฺกตปฏฺฎทามกลาปี สฺรตฺยานตฺราปณมปคตปาษาณศฺรกรกฺฐลฺลํ วิจิตฺรปฺมุปาภิกิรณํ
 จนฺทจนฺจฺรณภิกิรณํ ควากฺษโตรณนิรฺยฺหปฺลยชฺรชาลาธจนฺทฺรสมลํกฺฤตํ จนฺทฺนानุลิปฺตมการฺยิตํ |
 สฺรวาวนฺตํ นครมฺตปฺลคฺมฺทปทมปฺนฺจทริกาภฺยวทริณมการฺยิตํ | สฺวํ จ คฺฤหํ สฺรวาลํการวฺยฺหิตมการฺยิตํ |
 อถ ขลฺ จนฺทฺรปฺรภ: กุมารภฺต อีมานวํรูปานํ นครวฺยฺหานํ คฺฤหวฺยฺหานํ โภชนวฺยฺหานํ สมลํกฺฤตฺย
 ราชคฺฤทานมฺหานครานนิษฺกฺรมย เชน คฺฤตฺรภฺตปฺรวโต เชน ภควาสฺเตโนปสฺมกรามตํ | อฺปสํกรมย
 ภควนฺตํ ตฺริ: ปฺรทกฺษิณิํกฺฤตฺย เอกานเต'สฺถาตฺ | เอกานเต สฺถิต: จนฺทฺรปฺรภ: กุมารภฺโต ภควต: กาลมา-
 โรจยามาส กาโล ภควนฺ, กาล: สฺกต, สิทฺธํ ภกฺตํ ชฺสเยทานิํ กาลํ มนฺยเส | อถ ขลฺ ภควานํ
 อุตฺถายาสนาตฺ กลยเมว นีवासย ปาตฺรจิวรมาทาย มหตา ภิกฺษุสํเณน สารฺชํ ปฺริปฺรฺเณน ภิกฺษุศต-
 สหสฺเรณ สंपฺหุไลศฺจ โปธิสฺตตฺไวรฺมหาสฺตตฺไว: ปฺริวฤต: ปฺรสฺกฺฤโต'เน'โกศฺจ เทวนาคยภฺยคนฺธรฺวา-
 สฺรศฺรทกิณฺนรฺมโหระคฺมนฺยฺยานนฺยศตฺสหสฺไร: ปฺนฺชฺยมาโน'ภิกฺษุมาโน มหตา พุทฺธานุภาเวน มหตา
 พุทฺธปฺราติหารยเณน มหตา พุทฺธเรฺรยาปเณน รศฺมิโกณฺณินฺยตฺสทสฺส'ไรรฺนิจฺจรทฺริรฺนानาตฺรยศตฺสหสฺไร:
 ปฺนฺชฺยปคฺนฺธมาลยวิเลปนจฺรณจิว'ไร: ปฺรววฺรยทฺริเรฺน ราชคฺฤหํ มหานครํ เตโนปสํกรามติ สุม |
 จนฺทฺรปฺรภสฺย กุมารภฺตสฺย นิเวศเน ปฺรภฺยิปตฺสฺจ ภควตา ทกฺษิณศฺจกฺรตฺนสมลํกฺฤต: อปฺริमितฺกฺศล-
 สํจิตปาทรตฺน อินฺทฺรกีเล, อถ ตาวเทว ตสฺมิณฺ มหานครเ อเนกานิ อาศฺจรฺยาทกฺฏทานิ ปฺราติหารยาณิ
 สंपฺกฺศยนฺเต สุม | อियมฺตฺร ธรรมตา | ตตฺเรทมฺจฺยเต

ปฺรวร ปฺรววิศฺนติ นายกสฺมิณ

จรณวฺรฺสฺถปิตศฺจ อินฺทฺรกีเล |

จลติ วสุตฺติ ศิริย ตสุย

ปฺรมุทิต โภนฺติ ปฺโรตตมสฺมิ สฺตตฺวา: | (1)

เย นร กฺษุชิตา: ปิปาสิตา วา

น ภวติ เตช ชิมตฺส ตสฺมิ กाले |

อปคต ภวติ กฺษุชา ปิปาสา

ยท ชินฺ นิกฺษิปปตีณฺทฺรกีลิติ ปาทมฺ | (2)

ตถ ปฺน นร เภ ภวานฺติ อนฺธา:

ศฺโรตฺรวิหิณ อนาถ อลฺปปฺนฺชฺยา: |

สฺรวี ปฺรตฺติลภนฺติ จกฺษุ ศฺโรตฺรํ

ยท ชินฺ นิกฺษิปปตีณฺทฺรกีลิติ ปาทมฺ | (3)

ยมวियเย เภ เกจิ โภนฺติ ปฺเรตา:

สุทฺธิจิต เขภูสีฆาณกโกชนาสา |
 สรวี สุจิต โภณติ อากสุปฤษฎา
 ยท ชินฺนุ นิกฺขิปตีนนฺทฺรกีลิตฺติ ปาทมฺ | (4)

ไสลศิขรศุฏฺจคปรฺวตาศจ
 ตถ วรปาทปศาลกรฺณิการาร |
 สรวี อภินมนฺติ เยน พุทฺโธ
 ยท ชินฺนุ นิกฺขิปตีนนฺทฺรกีลิตฺติ ปาทมฺ | (5)

สนครนิกฺขมา สสาครานฺตาร
 ปรฺจลิตฺติ วสุธฺริ ษทฺวิการ สรวา |
 น ภวตี วิเทฐ กสฺยปี เจห
 ยท ชินฺนุ นิกฺขิปตีนนฺทฺรกีลิตฺติ ปาทมฺ | (6)

มรฺมณฺชกฺกมฺภณฺชารากฺษสาคจ
 นภःสฺถิตฺติ ตฺยญฺญ อุตฺครจิตฺตาร |
 ฉตฺร ฐริย จ โลกนายนฺตสฺย
 ปรฺมปรฺริณิตฺติ ชเนตฺว โพธิณฺนทฺม | (7)

ศฺรฺยติ จ มโนชฺญ วาทฺยศพฺท-
 สฺตฺรฺยสทฺสฺร อฆญฺญ ภูติารณฺนติ |
 ปรฺมูทิตาสฺตท โภณตี สรวสฺตฺตฺว
 ยท ชินฺนุ นิกฺขิปตีนนฺทฺรกีลิตฺติ ปาทมฺ | (8)

วฤทฺษสฺตสทฺสฺร โอนมนฺติ
 สรวี ปรฺปฺษปีต โภณตี ตสฺมิ กาลเ |
 เทวสฺตสทฺสฺร อนฺตรีกฺษ
 ปุช กโรณฺตี อมานุญฺยี ชินฺตฺย | (9)

ฤชภคณ ตทา นทฺนติ หุฤชฎา
 หยทฺวิรทาธิปตี ปรฺวฤทฺษกายาร |
 มฤคปตโย นทฺนติ สีนหาท
 ยท ชินฺนุ นิกฺขิปตีนนฺทฺรกีลิตฺติ ปาทมฺ | (10)

มहींปตย เย เกจิ ภูมิปาลา
 ทิสฺวิทิสฺสาสุ จ อาคตา ภวณฺตี |
 ฐรณฺตีลิตฺติ ปตฺนติ หุฤชฎจิตฺตาร

ทฤณภู ชินสุข ศิริมิเมวรูปาม | (11)

อนุเย อภิษฏ วนดีโลกนถม

อปรี กุญิปนติ ชินสุข ปุญปุวฤณภูม |

อปรี ทศนขาณชลี กริตวา

อโห ชินุ กรุณโก ภณนติ วาจน | (12)

เกจิ วร กุญิปนติ มุกตหาราน

พหุวิธ อภรณาน ชเนตว ปริติม |

จีวร รตนาน กุญิปนติ อนุเย

อตุลีย อกรุ ชนิตว โพธิจิตตม | (13)

เกจิ วร กุญิปนติ เหมชาล

อปรี ปุณรมุขผลุก กุญิปนติ |

เกจิ วร กุญิปนติ เหมนิยกำ-

สุดถ อปรี ปรีหารกาน กุญิปนติ | (14)

กฏกวร กุญิปนติ เกจิ ตตร

อปรี เกยร กุญิปนติ รตนจิตราน |

อมุพร กุสุมาน กุญิปนติ อนุเย

จิตต ชเนตว “สียำ วัย ปี พุทธา:” | (15)

อปรี นร: กุญิปนติ เหมจิตรา-

สุดถ มณีสุตรวราน ปุรสุนจิตตา: |

เกจิ จ รตนชาล กุญิปนติ

ทวาริ ยทา สติตุ โภติ โลกนถ: | (16)

ปรมท:จิต เย ภวานติ สดตวา

พหุวิธูป(ท)ทรวุ โสภศลย ปุราปตา: |

สรวิ สุขสมรปิตา ภวานติ

ปุรุษวรสุข ศิริย นายกสุข | (17)

ปรกฤตศุกสาริกามยูรา-

สุดถปี จ สารสจายห้สกุเรณจจา: |

สรวิ ทวิชคณา นเก สติหิตวา

ปรมม โนษณูรตานิ วุยาหรนติ | (18)

ปรมูทิต ตท โภนติ ปกุณิสมา

มยุรมโนชญูรต์ ปรมุจมานา : |
 ราคู ตถ สเมนติ โทยโมหํ
 เย จ สฤณนุติ มโนชญู ปกฤษิพทานุ | (19)
 ศุรณีย รณชนีย สตุคว โกฏย
 สรวี จ ลภนุติ กษานุติมานุโลมาม |
 คำศุจ สุกต วุยาโกรติ สรวานุ
 ภวียชถ ยูย ชินา อนาตาศุจ | (20)
 น ภวติ กิเลสตุ สุมิ กาล
 สรวี สเคารว โภณติ ธรรมราช |
 อปคตภย โทยโมหชالا :
 ปฺรณิปติตา : สุกตมภิชญ วานุ | (21)
 ปศุยีย ตท รูป นายกสย
 สปลุท ชนยนุติ วรสูมิ พุทฺชชญาเน |
 กท วย ลภ ชญานเมวรูปม
 อาศยุ ชญาตว ชิโน : สย วุยาโกรติ | (22)
 รคูมิ สตสทสุร นิศุจรนุติ
 เอ โลกต : สุกตสย โรมกุปาด |
 ตทตฺตริ ชถ คงควาลิกา วา
 น ปิ จ นิमितฺตฺ กฤหิตฺ สกฺษุ ตาสาม | (23)
 สุรยปรภ น ภานุติ ตสูมิ กาล
 น ปิ มณิ นาคุนิ น สรวเทวดานาม |
 สรวี ปรภ น ภานุติ ตสูมิ กาล
 ยท ปรวิศนุต ปฺริ วิภาติ พุทฺช : | (24)
 ปทุมสทสทสุร ปฺราทฺ(ร)ภูตา
 ษรณิตฺ โภฏิสทสทปตฺร ศุทฺธา : |
 ยตฺร ทศพล : สุกตเปติ ปาท์
 มารุคฺ คต : สุกโต มหาคณน | (25)
 อศุจิกถิม(ตา น) โภณุติ ตสูมิ กาล
 นกรวาร์ ปรวิศนุติ นายกสูมินิ |
 นครุ สุรภิ สรวี ฐูปเนน

คนุช มโนชญ์ ปรุวายเต สมุนดาตุ | (26)

วีถิ นคริ ตท โภถิ สรวา

อปคต โลษฏกฐลุต สิกฤต คนุไซ:

ปฺณษ ทศพลสุษ เอวรุปา

วิวิธ วิถิรณฺ ภาวนติ มุกตปฺษปา: | (27)

ยภษ ศตสหัสฺร เราททฺรจิตตา:

กนกันภิ ทฺวิปเทนทฺร ทฺฤษณฺ วพฺทษม |

ชนยิ วิปฺตุ นายกสุมิ ปฺเรม

ศรณมฺเปติ จ พฺทษธรรมสํมาน | (28)

เย จ เทวศต(ส)หฺสฺร โภถิโยวา

อุปคต สรวินเรนทฺรทฺรสนาย |

วฤษติ สุกตสุษ ปฺษปวฤษ

คคนตเล จ สฺถิหนฺติ มุกตปฺษปา: | (29)

เย มนุช ภฺษิปี ชินสุษ ปฺษป

คคนตเล ภาวตีติ ปฺษปคตรม |

เย ปฺน กุสุมาน ภฺษิปนฺติ เทวา

ชรณิตเล สฺตฤต โภถติ ทิวฺษปฺษปา: | (30)

น ภาวติ กทาจิ ทฺฤษณฺ วตฺถปฺติ

เทวมนุษยภฺษณฺทฺรทฺรทฺรสนาม |

ยท ทศพลฺ ทฺฤษณฺ วโลกนถ

ปฺรมุทิต โภถติ อุทฺทรกฺลยจิตตา: | (31)

น มนสิ ตท โภถติ ทิวฺษปฺษปา

น จ ปฺน วิสุมยฺ ชายเต จ ตตร |

ยท ปฺรุษวรสุษ กายฺ ทฺฤษณฺ วา

ศุษณฺ ภาวนติ อุทฺทร สรวสฺตตฺวา: | (32)

พฺรหฺม ทศพลสุษ ทภฺษิณฺโน

ตถ ปฺน วามตฺ ศกฺร เทวราชา |

คคนตลคตา อนลฺป เทวโภถย

ปฺรุษวรสุษ ชเนนฺติ จิตฺริการม | (33)

ปฺริวฤต ชินฺ เทวทานเวหิ

มรุมุชาน ศิริ คุรสิทว สรวามุ |
 ธรณี คุรมตเลหิ จิตฺรยนุโต
 ปรุวิสิ ปรุ ภาวานุณิมนฺตฺรณาย | (34)
 คุสุมิต อนุยฺยชเนหิ กาเย
 ยถ คณํ ปรุปรุณ ตารเกหิ |
 ปรตปติ สฺติคุ ราชุมารุติ พุทฺธ-
 สฺจนุทโร นภ:สฺถ ยไถว ปรุณิมาสยาม | (35)
 มณฺริตนุ ยถา วิสุทฺธ สฺเรษฺฐํ
 วยปกตโทษมลํ ปรุภาสมานม |
 ทิสิ วิทิสึ ปรุมุณฺจ อาก สฺทุชฺชา
 ตถ ชินุ ภาสตี สรวโลกฺชาตุม | (36)
 ปริวฤตฺต ชินุ เทวทานเวหิ
 ปรุวิสตี ราชคุถหํ นราน สฺเรษฺฐ: |
 ธรณี คุรมตเลหิ จิตฺรยนุโต
 ปรุวิสตี จนฺทฺรปรุภสฺย เลหิ พุทฺธ: | (37)
 ปรุวรุ สมถฺกฤตฺต สมนฺตาท
 พุ ฐวช โภภูตฺสฺหสฺร อฺจนิตาตฺร |
 คณฺชวรวิลิปต สรวภูมि
 สฺมณ:ปรุภีรณ ตไถว วารุภิการม | (38)
 ยท สฺคตฺต กถา กเถตี นาโถ
 วิถิลโต มนุชานุ กุถปายมาน: |
 นิรมิตฺต ชินุ ตตฺร นิรมิตฺตวา
 วิตฺรตี เตษุ ปรุณฺตีต พุทฺธชฺรฺมานุ | (39)
 ทศนียุต ชินาน นิรมิตาน
 กนกนิกา อภิรูป ทฺรศนียา |
 ปริวฤตฺต ชินุ พุทฺธ นิรมิตฺเตหิ
 วิตฺรตี สฺนุยต สานต พุทฺธโพธิม | (40)
 ปรุณิสตสฺหสฺร ตํ สฺรณิตฺตวา
 ปรุณิทธิ จิตฺต วราคุรพุทฺธชฺญาณ |
 กท วย ลภิ ชฺญาณเมวรูป

อาศยุ ชญาตว ชิโน'สุย วุยากรโตรี | (41)

เกจิ สุปฤห ชเนนุติ ตตร กาล

ปรม อจินตย ลพฐ เตหิ ลากา: |

เยหิ ชิโน นิมนตริโต นเรนทุโร

น จ ปรยนต ส เตย ทภุณินายา: | (42)

เกจิ ปุณรูปปาทยิ สัจจิตต์

ศุโว วย การุณิกัม นิมนตฺรยาม: |

หิตกรมนุกมุปกั ปรชานำ

ยสุย สุทฺรุลลทฺ ทฺรสนั ภูเวมฺ | (43)

เกจิ สุตติต นิรฺยูห โขภูเก หิ

สุกฺก วิภูมิตคฺตฺร เปรมณินยา: |

ทิวฺย ทศพลสุย มุกตปฺยุป-

ณฺยวทฺริเต'คฺร ชนิตว โปธิจิตฺตมฺ | (44)

สุรฺจิริ วร จมฺปกสุย มาลā

คต อติมุกตก คณฺชวรมิกā จ |

อปฺริ ปฺน กฺษิปนฺติ ปฏฺฐทามาน

ปรม นิรฺตตก จิตฺตฺ สันติวā | (45)

เกจิ สุตติต คฺฤเห คฺฤหิตปฺยุป:

ปรมวิภูมิตกฺย จิวเรหิ |

ปฺยุป วิวิธฺ คฺฤหิตว ปฏฺฐทามาน

ปรวฺรฺยิ เยน ชิโน มหฺนทวā: | (46)

ปฺทุมกฺมฺ โทตฺปฺลาณ กฺษิปนฺติ เกจิ

อปฺริ กฺษิปนฺติ วิคฺษิณฺนฺ เหมปฺยุปāณ |

มณฺริตน กฺษิปนฺติ เกจิ ตสฺมินิ

อปฺริ กฺษิปนฺติ จ จูรณฺ จนฺทนฺสุย | (47)

อปฺริมิต ภาวนฺติ อจฺจริยา

อตุลฺย เยน จ สกฺยฺ กิรฺตินาย |

ปฺรวฺรฺ ปฺรวิศฺนฺติ นายกสฺมินิ

พฺหุชน โกณฺย สฺสฺถิหีสฺ พุทฺธชฺญาเน | (48)

อพฺฤห อตฺปāศจ ทฺฤณฺนฺสฺตยา:

สุกฤต สุกฤษณ เย จ อนุช เทวา: |
 ตถ ปุณรกนิษฐ วิตราคา
 อุปลต สรวี นเรนทรทฤษณาย | (49)
 ตถ สุกมรุตาศจ อปรเมยา
 อปริमित สุกา อุทกฤษจิตตา: |
 สุกกฤตสุน นิยุตาศจ อปรเมยา
 อุปลต ปศุยิตู นายกั มหริมิ | (50)
 อปริमित ตถาปรมาณ'อาภา
 ตถ ปุณ เทว ปริตต อาก เย จ |
 พหุ นิยุต อากสุวรรณ ตสมิน
 อุปลต ปศุยิตู เต'ปี โลกนาถม | (51)
 พหุ ศตสหัสส ปาริษทยา-
 สุตถ ปุณ พุทหมปุโรหิตา: ปุรสุนนา: |
 พหุศต ปุณ พุทหมกายิกานา
 อุปลต นายกทฤษณาย สรวเอ | (52)
 ตถ ปุณ ปุณนิรมิตาปี เทวา-
 สุตถ นิรมานรติศจ สุกฤษตตวา: |
 ปุรมูทิต ตูมิตาด ยามเทวา
 อุปลต สรวี นมสยमान พุทหม | (53)
 ตริทศ อปี จ ศกฐ เทวราชา
 อปุสร โกฏิส'ไต: มหาคโต'ตฺร |
 กุศุมวฤษ สंपรวฤษมาโณ
 อุปลต พุทหมนินทรทฤษณาย | (54)
 จตฺริ จตฺรทิสาสู โลกปาลา
 ไวศรวโณ ชุตฺตราษฏฺร นาคราชา |
 วิฐตฺถ วิฐปาทฺษุ หุญษฏฺฐจิตฺตา
 อุปลต สรวี นเรนทร เต สตุวนุตตา | (55)
 ไอลวิท พลวnut ยกษราชา
 ปริวฤต ยกษศเตหิ เปรมชาด: |
 คคนตฺถิ สฺถิติตฺว หุญษฏฺฐจิตฺต:

กฤษิบัติ อเนก วิจิตร ปุษุปวรุยม | (56)

อปริ ปุณรนนต มลลชารี

วิวิธ วิจิตร คฤหิตว มลลคณฐาน |

สรวิ สปริวาร หุญญจิตตา:

ปุรุยวรสย กโรนติ ตตร ปุชาม | (57)

พหว ศต กโรฎปาณิ ยกษา

อปิจ สุกฤษิ เตษ ยกษกนยา: |

สุมฐร สุมโนชญ ยกษวาทุโย-

สตุรยศเตหิ กโรนติ พุทฐปุชาม | (58)

ลลิต'มฐร'กิต'วาทิต'สมินุ

สูกุสไล: สห กิณนริสทสไร: |

ทุม อูปคต คณฐมาทนาโต

ชินวรุ ปุชิตุ กิณนราณ ราชญา | (59)

ศัพร พล เวมจิตร ราช

ทานวกนย สหสฺรปาริวาร: |

อสุรคณ มหฺรทฐิกาศจ อนนเย

อูปคต เต รตนานิ วรุยมาน: | (60)

ศตนิยุต อนนต ราชยสานา

ราชยส โกฏิสไตรปาสุยมานา: |

ปฤถุ วิวิธ วิจิตร มฤตปุษุปาน

ปุรุยวรสย กฤษิปนฺติ เคารเวณ | (61)

ตถปิ จ อนวตปฺตุ นาคราชา

ปรมสุสิกฤษิตาศจ นาคกนยา: |

ตุรยศตสหสฺร นาทยนฺตโย

อูปคต ปุชน ตตร โลกนาถม | (62)

ปญจศต อนวตปฺตุ ปุตุรา

วิปฺลฺล อนฺตตุร ชญาน ปรรารถยนฺต: |

สุวชนปรีวฤตา อูทฺคร ภูตุวา

อูปคต ปุชยิตุ สุวํ สวํญม | (63)

ตถापि จ อปลาตุ นาคราชา

ปุรุษวรรษุช กฤดาณชลิ: ปุรณมย |
 วร รุจิริ กฤหีน นาคปุษปาน
 สติต คคเน มุณิราช สตุกเรนุต: | (64)
 ตถาปี จ มุจลินท นาคราชา
 ปุริตมนา: ปุริตมุฏ หรัชชชต: |
 วิวัช รตนเมากุติกั กฤหิตวา
 ตถปี จ กาลิโก'ปี นาคราชา
 อุปลต มุขุ ตถาคตสย หฤษภูจิตต: |
 วร รุจิริ กฤหิตวา รตนทามา
 ปุรุษวรรษุช ปุช กิริตว ศุเรชฐาม | (66)
 โส'ปี ปรม เคารจ ษนิตวา
 อนุสมรมาณุ คุณาสตถาคตสย |
 สุวชนปรีวฤต: สนาคส์โฆ
 พหุวิรุ ภาษติ วรุณ นายกสย | (67)
 นนุท ตถา อุปนนุท นาคราชา
 ตถ ปนุสตุกษก กฤษณเคตเมจ |
 อุปลต ชินุ เต มนสยมานา:
 ปุริตปิตตา: สตุคตสย ปาทโยรหิ | (68)
 อุปลต เอลปตรุ นาคราชา
 ปรีวฤต นาคศเตหิ โรจมาน: |
 มุณิวร ชินุ กาศยปี สุมรนุโต
 สุก อุปลตติ อปศุยิ อกษณษ | (69)
 อโห อหุ ปุริ อาสิ กางุชปฺราปโต
 มยิ ปุริ จุจินุ ปุริตตเมลปตฺรม |
 โส อหุ อุปนนุ อกษณษมินุ
 น สุกรุ ธรรม วิชานิตุ ชินสย | (70)
 กุณิปฺร อหุ ชหิตว นาคโยนี
 ปรม ชุคฺปฺสิตเมตฺต ชนตุกายม |
 ธรรมมहु วิชานิ สานุตฺติภาว
 ปุรุษวเรณ ย ชญาตุ โโพธิมณฺเฑ | (71)

สาคร อหิราชกัรวรรตี
 ปริวุตฺต นาคตฺริ โภกฺกิสหสฺเรธา : |
 วรุณ มนสฺวี คุถหิตฺว มุกฺตาทาราน
 อุปลตฺเต เต ภควนฺตฺ ปุชฺนาย | (72)
 กุณฺธิปตฺ คิล ชินฺสฺย ตตฺร เยน
 คคนฺสฺถิตฺน คุถหิตฺว ตสฺมิ กาลเ |
 ราษคุถฺหิ ส กิมฺปิ โล’ปี ยกฺษ :
 ปฺรต : สฺถิต : สฺกตฺสฺย เคารเวณ | (73)
 อลกาวตี สมนฺคฺร ราษธานี
 สฺนุข อกฺษิ น ตตฺร กคฺจิ ยกฺษ :
 สรวี กรฺย กริตฺว อนฺยมนฺย
 อุปลตฺ ปศฺยิตฺ สรว โลกนาคมฺ | (74)
 ตลปิ จ ชรกรฺณ สฺฐิโรมา
 อากฺวิกสฺตล ยกฺษ เกษกศฺจ |
 ไหมวต ศตฺกิริศฺจ ยกฺษ
 อุปลตฺ ครทฺโก ชินฺ สวํภุม | (75)
 อินฺทเรถฺว วิกฺกศฺจ สฺรวโป
 วกฺกุลฺ ปณฺจิกฺ สากฺย ปฺรจฺจทฺโร |
 เอเต ปเร’ปี จ ยเกษนฺทฺร สหสฺตา
 อุปลตฺ ชฺฐปมฺภฺ ปฺริคุถฺหฺย | (76)
 วิกฺกตฺ พหุ ทุ : สฺสฺถิตฺตามภาวา
 วิคฺลิตฺ’อากรณา อนเกรปา : |
 พหฺว ศตฺสหสฺร ตสฺมิ กาลเ
 อุปลตฺ ตตฺร คุถหิตฺว ยกฺษ ปุชฺปาน | (77)
 ชลวีธิ นิวสนฺติ เย สฺวารุณา
 อุปลตฺ พุราหฺมณเวศ นฺริรมฺณิตฺวา |
 มุกฺกฐรฺ วิจิตฺร ทฺรศฺนียา
 คคนฺสฺถิตฺตา : สฺกตฺ นมฺสฺยมนานา : | (78)
 นครศตฺ เย เกจิ ชมฺพุทฺวิเป
 วนฺวิหเรษฺย ตตฺร เทวตาคฺจ |

สรว นครเทวดา: สมคฺรธา
 อุปลต ปุช กโรนต นายกสฺย | (79)
 อุปลต วนเทวดา อนนฺตา-
 สุตตปิ จ สรวีย ไสลเทวดาศฺจ |
 ตตปิ จ นทเทวดา: สมคฺรธา
 อุปลต ปุช กโรนต นายกสฺย | (80)
 อฏฺวิมฺรฺมฺ เทวดาศตานิ
 คิริศิขเรมฺมฺ ย เทวดา: สมคฺรธา: |
 อุตฺส'สรว'ตพาคเทวดาศฺจ
 อุปลต สวครเทวดาศฺจ พุทฺธมฺ | (81)
 เทว'อสุร'นาค'ยกฺษ'สํมา
 ครุท'ม'โหระค'กิณฺนรธา: กุมภภาณฺฑธา: |
 ตตปิ จ พหุ ปุเรตปฺตนาศฺโจ
 ปุรฺยวรสฺย กโรนตฺติ จิตฺติการมฺ | (82)
 เต'ปี จ ชินวเร กริตฺว ปุชฺธา
 นครวารี ปุริวศฺนฺติ นายกสฺมินฺ |
 เทว อสุรนาคยกฺษรธา
 สตตมตฺตฤปฺต ภาวนฺติ ทฺรศเนน | (83)
 ยถ ปุริมภเวมฺ โลกนาถ:
 ปุริมิชเนมฺ อการฺมฺ ปุช ศฺเรษฐามฺ |
 ปุณฺยผลวิปาก เหวรูโป
 น จ ชนฺ ตฤปฺตฺ นเรนทฺร ปศฺยमान: | (84)
 เมรุ ตถ สฺเมรุ จกรวาลา
 หิมคิริสฺตถ คณฺธมาทนศฺจ |
 อวรณฺ น เต ชินสฺย โภณฺติ
 อภ ยทา ชินฺ มุณฺจ พุทฺธเกษฺตฺเร | (85)
 เย จ อิท สมุทฺร พุทฺธเกษฺตฺเร
 เต'ปี มหฺยิย สมาสฺตทา ภาวนฺติ |
 สรวมิมฺ สมนตฺ พุทฺธเกษฺตฺรํ
 สมฺ ภาวฺตี กุสฺเมหิ สํปฺรกีรฺณมฺ | (86)

รศมี ศตสหัส อปรเมยา
 อวกิริ ปาทเลหิ ชรัมราชา |
 สรวี นริย ศีตลา กวานติ
 ชรัมทุ:ข อุปนิต สุขํ จ เทศยนติ | (87)

ชรัม ทศพล สंपراهيمิ ตตโร
 มรัมनुชาน วิศุทท โภติ จกษุ: |

ปราณี ศตสหัส อปรเมยา
 นียต กวานติ จ สรวี พุททชญาเน | (88)

พหุ อิมิ สุกตสย ปรีติหารยา
 น สุกรุ วกตุ จ คลุปโกฎิเยภิ: |
 ปรวาร ปรวีสนติ นายกสมิน
 ปรมุทิต สรว ชกชชินปรีเวเส | (89)

อิมิ คุณ สุกตสย อปรเมยา
 นรวุถษภสย คุณากรปราศสย |
 สรวคุณวิเศษปารศสย
 ศิริสิ นมสยถ พุททปณยเกษตรม | (90)

อิติ ศิริสมาธิราชะ ปูร์ปรีเวสปรีวโรโต นาม ทศม: |

11

สุตฺรชารณปรีวโรต: |

อด ขลุ ภควาจุจนุทฺรปฺรภสย กุมารภูตสย นิเวศนรชยามวคานาหมานศจนุทฺรปฺรภสย กุมาร
 ภูตสย นิเวศนํ ปรีวิษโณ'ภูต | ปรีวิษย จ นยมิทต ปรีชชยปฺต เอวาสนเน | ยถารุเห จาสเน โพธิสตุตฺวา-
 สํโฆ ภิกษุสํฆสจ นิชณโณ'ภูต | อด ขลุ จนุทฺรปฺรภ: กุมารภูโต ภควนตํ โพธิสตุตฺวาสํฆํ ภิกษุสํฆํ จ
 นิชณณํ วิทิตฺวา สฺวยเมว ศตฺรเสน โภชนเนน ปรีณิเตน ปรีภูเตน ขาทนิเยน โภชนิเยน เลหุเยน โจษุเยน
 เปเยน ภควนตํ สํตฺรปฺย สंपรีวารย ภควนตํ กุกตฺวานตมปนีตเชาตปานิ วิทิตฺวา ทิวเยน นวนวติโกฎิ-
 ศตสหัสสมูลเยน ทุษยเยเนน ภควนตมภิจฉาทยามาส | เตษํ จ โพธิสตุตฺวานํ ภิกษุสํฆสย จ ปรีตฺยเกกํ
 ปรีตฺยเกกํ ตฺริจิวรมทาต |

อด ขลุ จนุทฺรปฺรภ: กุมารภูต เอกํสมุตตราสจก กุกตฺวา ทกฺษิณิ ชานุมณฺทลํ
 ปฺฤถิวํ ปรีตฺยฐาปฺย ภควต: ปาเทา ศิริสาภิวนุทฺย เยน ภควาสฺเตนาถุชลี ปรีณมฺย ภควนตํ
 คาถาภิกิเตน ปรีศนํ ปรีปฺฤจฺจติ สุม

กถั จรณโต วิฑู โภชิตตตว:
 สุวภาวุ ฐรฺมาณ สทา ปุรฺชานเต |
 กถั กุริยามาจรเต วิจกฺษณ:
 กุริยามาจรเต โภตารุ วทาหิ นายถ | (1)
 กถั จ ชาตีสุมรุ โภติ นายถ
 น จาปี ครุเก อุปฺปทฺยเต กถม |
 กถั ปรีวารุ ภเวทเกทฺย
 ปุรฺติภานู โภตีห กถมนนฺตถม | (2)
 สฺรเวษุ สตฺวาน จรี ปุรฺชานเส
 สฺรเวษุ ฐรฺเมษุ ตี ชฺญาคู วรฺตเต |
 อนภิกฺขตา ทฺวิปทานมฺตตมา
 ปุถฺจณามิ ปุรฺศนํ มม วุยาถโรหิ | (3)
 สุวภาว ฐรฺมาณมภาวุ ชานเส
 อนาภิลปฺยํ คีร สํปฺรภายเส |
 ลีเหน วา ฐรฺมิต สรวุ กุโรยภฺฏกา
 สฺตถไถว พุทฺเธนฺนิห อนฺยตีรฺถิกา: | (4)
 สฺรเวษ สตฺวาน จรี ปุรฺชานเส
 สฺรเวษุ ฐรฺเมษุ ชฺญานานวฺรตเต |
 อสงฺกชฺญานี ปรีศุทฺธโลจฺรา
 ตํ วุยาถโรหิ มม ฐรฺมสุวามี | (5)
 อตีตฺต ชานาสี ตถา อนาคตํ
 ยจจ อีหา วรฺตติ ปฺรตฺยตฺตปฺนฺนม |
 ตฺริยฐวชฺญานํ ตี อสงฺก วรฺตเต
 เตนาหุ ปุถฺจณามิห ศากฺยสีหม | (6)
 ตฺริยฐวชฺญกฺตฺวานุ ชินาน ฐรฺมตา
 ตฺวํ ฐรฺมตํ ชานสิ ฐรฺมราช |
 ฐรฺมสุวภาวุกฺสล: สุวยฺญ'
 สฺเตนาหุ ปุถฺจณามิห ชฺญานสาครม | (7)
 ยตฺถ กิञ्ช ฐรฺมํ สุขลิตํ น เต'สฺสติ
 ตโต ตี จิตฺตํ นิจิลํ ปฺรหิณฺนม |

ประหิณฺ คุรฺนฺธา จิลฺโมหฺสารถกา
 เทเสหิ เม โปธิจรี นเรนฺทฺร | (8)
 ยลฺลฺกษณฺา ฐรมฺ ชินฺน พุทฺธา'
 สฺตลฺลฺกษณฺ์ ฐรมฺ มม ปฺรกาศย |
 ยลฺลฺกษณฺ์ ฐรมฺมหํ วิทิตฺวา
 ตลฺลฺกษณฺ์ โปธิ จริษฺยิ จาริกามฺ | (9)
 วิลกษณฺ์ สฺตลฺลฺกษณฺ์ จริยามนฺนํ
 กถํ จรฺนตฺตฺจรีโมตฺรณฺติ |
 จริยาปฺรเวศํ มม เทศย สฺวํ
 สฺรุตฺวา จ สฺตลฺลฺกษณฺ์ จรี ปฺรชานิยามฺ | (10)
 วิลกษณฺ์ ฐรมฺสฺวภาวฺลกษณฺ์
 สฺวภาวฺสนฺยํ ปฺรภุติวิวิทฺมฺ |
 ปฺรตฺยกษ โภณฺติ กถ โปธิสฺตลฺลฺกษณฺ์
 ปฺรกาศยสฺว มม พุทฺธเนตฺริมฺ | (11)
 สฺรวฺเชษฺ ฐรมฺเชษฺ วิห ปารมิตฺตา:
 สฺรวฺเชษฺ นิริเทศปฺเทษฺ ศิกฺษิตฺตา: |
 นิ:สํศฺยิ สํศยฺกานฺกษณฺ์กษณฺ์
 ปฺรกาศยahi มม พุทฺธโปธิมฺ | (12)

อถ ขลฺ ภาควํสฺจจฺนฺทฺรปฺรภุศย คุมารภุตฺสย เจตฺสว เจต:ปฺริวิทฺรฺกมาชฺญาถ จนฺทฺรปฺรภํ
 คุมารภุตฺมามนฺตรยเต สฺม เอกฐรมฺณ คุมาร สมนฺวาคโต โปธิสฺตลฺลฺกษณฺ์ มหาสฺตลฺลฺกษณฺ์: เอตฺตาน คุณฺาน
 ปฺรติลภเต, กฺษิปฺริ จานฺตฺตรา สมยฺกสฺโปธิมฺภิสฺสฺพุชฺยเต | กตฺเม นนฺเกน ฐรมฺณ อห คุมาร โปธิสฺตลฺลฺกษณฺ์
 มหาสฺตลฺลฺกษณฺ์: สฺรวฐรมฺณํ สฺวภาวํ ยถาภุตํ ปฺรชานาติ ? กถํ จ คุมาร โปธิสฺตลฺลฺกษณฺ์ มหาสฺตลฺลฺกษณฺ์: สฺรว-
 ฐรมฺณํ สฺวภาวํ ชานาติ ? อห คุมาร โปธิสฺตลฺลฺกษณฺ์ มหาสฺตลฺลฺกษณฺ์: สฺรวฐรมฺนํ นามกานํ นามปคฺตानํ
 ปฺรชานาติ | โฆษาปคฺตानํ วากฺปคฺตानํ อกฺษรปคฺตानํ อุตฺปาทาปคฺตानํ นิโรธาปคฺตानํ
 เหตุวิลกษณฺ์ ปฺรตฺยวิลกษณฺ์ วิปากกษณฺ์นารมฺภณฺ์ลกษณฺ์ วิเวกกษณฺ์

เอกกษณฺ์ ยทฺตลกษณฺ์ นิมิตฺตาปคฺตानํ อจินฺตฺยํสฺจจินฺตฺยาปคฺตानํ มโนปคฺตानํ
 สฺรวฐรมฺนํ ยถาภุตํ ปฺรชานาติ | อถ ขลฺ ภาควํสฺตสฺยํ เวลายามิมา คาลา อภายต

เอกุ นิริเทศ ฐรมฺณํ สฺรวฐรมฺ อลกษณฺ์: |
 เทศิตา วรปฺรชฺญฺณ ยถาภุตํ ปฺรชานตา | (13)
 ย เอว ฐรมฺนิริเทศ โปธิสฺตลฺลฺกษณฺ์: ปฺรชานติ |

น ตสฺย โภติ วิษฺฐานํ สุตฺรโกฏฺฐยาปรุภายต: | (14)
 อธิษฺฐิตโต นายโก หิ ภูตโกฏฺฐิปฺรชานติ |
 ปฺรชานาติ จ ตํ โกฏฺฐินํ จาตุโร กิจิ ภาณิตมฺ | (15)
 เอเคน สรวํ ชานาติ สรวเมเคน ปศฺยติ |
 กियทุ พหุํ ปิ ภาณิตฺวา น ตสฺโยตฺตปฺทฺยเต มท: | (16)
 ตถาสฺย จิตฺตํ นิรฺชยาปฺตํ สรวรฺธมา อนามกา: |
 ศิกฺขิโต นามนิรฺเทเส ภูตํ วาจํ ปฺรภายเต | (17)
 ศฤโณติ โฆมฺ ยํ กิจิตฺ ปฺรฺวานตํ ตสฺย ชานติ |
 ชฺญาตฺวา โฆมฺสฺย ปฺรฺวานตํ โฆเมณ หุตฺริยเต น ส: | (18)
 ยถา โฆมฺสฺย ปฺรฺวานตํ เอวํ ธรรมานํ ลกฺษณมฺ |
 เอวํ ธรรมานํ ปฺรชานนฺโต น คุรฺเภยฺยปฺทฺยเต | (19)
 อชาติ: สรวรฺธมานามนฺตฺปตฺตี ปฺรชานติ |
 ปฺรชานนฺ ชาตินิรฺเทสํ ภูเวชชาติสฺมร: สทา | (20)
 ยथा ชาติสฺมโร โภติ ตทา จ จเรต คุรियามฺ |
 คุรียาโมตรมานสฺย ปริวาโร น ภูทฺยเต | (21)
 ย เอวํ คุนฺยกาณํ ธรรมานํ โโพธิสฺตฺตฺว: ปฺรชานติ |
 น ตสฺย กิจิทฺชฺญาตเมษา โภฏฺฐิกรฺจินา | (22)
 อกรฺจินายํ โภฏฺฐิกรฺจินา กิจิทฺ พาลอฺเรตฺทฺวิกฺลฺปิตมฺ |
 เยน เต กลฺปโกฏฺฐิย: สํสฺรณฺติ ปฺน: ปฺน: | (23)
 สเจตฺเต กลฺปชานนฺยฺรฺยถา ชานติ นายก: |
 น เตมฺ ภา: ชฺยเต นานํ คจฺเจยฺย ทุรฺกตมฺ | (24)
 เอวํ ปฺฤตฺตฺชานา: สรวเอ อชานนฺต อิมํ นยมฺ |
 ภูมฺปนฺติ อิทฺถุสฺสานํ ธรรมานํ ยตฺร ทุ:ขํ นิรฺชฺยเต | (25)
 อลพฺพิ: สรวรฺธมานํ ธรรมสํชฺญา ปฺรวรฺตเต |
 สทา เอวํ ชาติกา สํชฺญา สํชฺญาเมว วิชานถ | (26)
 วิชานนา จ สํชฺญา จ พาลอฺเรตฺทฺวิกฺลฺปิตมฺ |
 ปฺรฺกฺลฺปิเตยฺย ธรรมเมยฺย นาคฺร มุหฺยณฺติ ปณฺชิตา: | (27)
 ปณฺชิตานามิมิ ภูมฺริพฺพาลานํ นาคฺร โคจฺร: |
 โคจฺโร พุทฺธปฺตฺรณํ คุนฺยยา ธรรมา อนาวีลา: | (28)
 โโพธิสฺตฺตฺวานามิมิ ภูมฺริพฺพตฺรจฺริยา อियมฺ |

พุทธธรรมมาณถ์กาโร เทศิตา ศานต สุนยตา | (29)

ยทา จ โพธิสตุตวานำา ปรหิณ โภติ วาสนา |

น เต หตุริยนุติ รูเปหิ พุทธ โคตรสุมิ เต สุติตา: | (30)

อสุถาน สรวรรุมาณำา สุตานเมษำา น วิทฺยเต |

ยเอว สุตาน ชานาติ โพธิสตุตสย น ทุรลภา | (31)

ทานำา สิลล สรุต กุชานุติ เสวิตฺวา มิตร ภาทรกาน |

อิมำา กุริยำา วิชานนต: กุมิปรุ โพธิ ส พุชฺยเต | (32)

เทวาท นาคา: สท สตุกโรนุติ

คณฺชรฺว ยกษา อสุรามาโหระคา: |

สรเวจ ราชาน สุปฺรณิ กิณฺนรา

นิตฺยาราชาสย กโรนุติ ปุชาม | (33)

ยโส'สย ภาษนุติ จ พุทธโกฏิโย

พหุกลปโกฏิ โยปิ อธิยสูหนต: |

ชรุมํ ปรกาสนุติ โภติ วรุโณ

น สกยฺ ปรยฺนตฺ กุชเปตฺ ตสย | (34)

ย: สุนยตฺ ชานติ โพธิสตุตฺวา:

กโรติ โส'รณํ พหุปรานิโกณินาม |

เทเสติ ชรัมํ ปรยายสูตฺรโต

สรุตฺวาสย ปรเม ชนยฺนติ เคารวม | (35)

ชฺญานำา จ เตษำา วิปฺลํ ปรวฺรตเต

เยเนติ ปศฺยนุติ นโรตฺตมานุ ชินาน |

เกษตฺเร จ ปศฺยติ วิยฺห โสภนํ

ชรุมํ จ เทเสนุติ เต โลกนาคา: | (36)

มาโยปมานุ ชานถ สรวรรุमानุ

ยถานตฺริกฺษํ ปรกฺฤตฺย สุนฺยม |

ปรกฺฤตฺตี ปิ โส ชานติ เตช ตาทฺฤตฺตี'

เมว จรฺนุโต น กหิ จิ สชชติ | (37)

ชฺญานเนนาสงฺเคน กโรติ โส'รณํ

โลเก จรฺนุโต วรโพธิจาริกาม |

ชฺญานเนน เต วิกฺษย สรวรรุमानุ

ปุเรเชนุติ เต นิรมิต อนุยเกษตุราน | (38)

เต พุทธกฤตย์ กริยาม นิรมิตา

ปรุกฤตย์ คจุนุติ ยไถว ธรรมตาม |

ยถาภิปราย จ ฌนุติ เต'รณ

เย โพธิจิตตสมิ นรา: ปรดิษฐิตา: | (39)

ส โภติ พุทธาน สทา กฤตชโย

โย พุทธวัศสย สฤติย ยุชยเต |

วิโรจมานน สมุจจฺรเขณ

ทวาศรีศ ภาเย'สย ภวนุติ ลกษณา: | (40)

อนุยานนุตานุ พุ อานุศฺसानุ

ศุเรยฺฐ สฺมาธา จรมาณ ลปฺสยเต |

มหาพล โภติ สทา อกมฺปิโย

ราชาน ตสฺโย น สหฺนติ เตช: | (41)

ปราสาทิโก โภติ มหาภิษทุก:

ปฺณเชน เตเชน ศีรีย โจทฺกต: |

เทวาปิ โน ตสฺย สหฺนติ เตโซ

โย พุทธธรมฺมฺ จเรย ปฺณฺทิต: | (42)

มิศฺรํ ส โภติ สท สรวฺปราณินา

โย โพธิจิตตสมิ ทฺถุฬํ ปรดิษฐิต: |

น จานฺธกาโร'สย กทาจิ โภติ

ปรกาศยนุตสมิ ส พุทธโพธิม | (43)

อปคตคิรวากุปลา อนภิลปฺยา

ยถ คคณํ ตถ ตา: สุวภาวธรมา: |

อิม คติ ปรมมา วิชานมาโน

ตถ ตุ ภวติ ปรดิภาณ อภฺษยํ เส | (44)

สุตฺรศตสทฺสฺร ภาษมาณ:

สุกฺขม ปรฺชานติ ปรุวิกา ส โภทฺธิม |

สท วิทฺ ภวตี อสงฺควากุช:

สุสฺซุม ธรรมสุวภาวฺ ชานมาน: | (45)

นยศตกฺศลศจ นิตฺยุ โภติ

พหุวิช โฆษนิรุกติโกวิทศุจ |
 กรมผลวิกฤติ นิศุจิตาศุโจ
 โภณติ วิศิษฏ วิเศษ เอวรูปา: | (46)
 อวิกถเวศรารี โภติ

ทศพลอาตุมช ปณฺฑิตโต มหาตมา |
 สท สุมฤติ ปริศุทช ตสฺย โภติ
 สุสฺซุม ฐรมสฺวภาวุ ชานมาน: | (47)

น ศฺรณฺติ อมโนชฺญ ศพฺท ชาตุ
 ศฺรณฺติ ปฺรณฺตีต มนาปฺ นิคฺย ศพฺทานุ |
 สท ภวติ มโนชฺญ ตสฺย วาจา
 สุสฺซุม ฐรมสฺวภาวุ ชานมาน: | (48)

สุมฤติมตฺติคฺติปฺรชฺวนตุ โภติ
 ตถาปฺ จ จิตฺตมनावิลฺล ปฺรสนนฺม |
 สฺตฺรศตสทสฺสุ ภาเย อเนกานุ
 สุสฺซุม ฐรมสฺวภาวุ ชานมาน: | (49)

อภฺยรปทปฺรเกทโกวิทศุโจ
 รุต พหุ ชานติ ไนถ อนฺยมนฺเย |
 อรฺถกฺศล โภติ วุยฺญชไน จ
 อิมฺ คฺณ ฐรมสฺวภาวุ ชานมาน: | (50)

เทวมนุชฺนาคฺราภฺยมานาม
 อสุรมโหฺรคณินฺนราณ นิคฺย |
 เตช สท ปฺริย มนาป โภติ
 สุสฺซุม ฐรมสฺวภาวุ ชานมาน: | (51)

ภฺตคณปฺิตาจฺราภฺยสาศุโจ
 ปฺรมสฺุทารุณฺ เย จ มําสกฺษา: |
 เต'สฺย ภฺยฺน ชาตุ สํชเนนฺติ
 สุสฺซุม ฐรมสฺวภาวุ ชานมาน: | (52)

วิปฺล กถํ ศฺรณฺตีตว ปณฺฑิตานํ
 วิปฺล ปฺรชฺยติ โรมหฺรชฺ เตชาม |
 วิปฺล ตท ชเนนฺติ พุทฺธปฺเรมํ

วิปุล อจินตียุ เตษุ โภติ อรุณ: | (53)

ปฺนุขพล น ศกฺย เตษ วกฺคฺ

พหุมปี กลุปสหฺสร ภาษมาไณ: |

อปริमित อนนุต อปรเมย

อิมุ สุกตान ฐเรตฺว ฐรมกณฺชมฺ | (54)

สรว ชิน อตีต ปุชิตาสฺเต

อปริมิตาย อนาคตาสฺจ พุทฺธา: |

ทศสุ ทิศาสฺย เย สุติตาสฺจ พุทฺธา

อิม วร ศานุต สมาริ ฐารยิตฺวา | (55)

ยถ วรุ อิท กศฺจ ปฺนุขกาโม

ทศพล การุณิกานุสฺถิเหยยยา |

อปริमित อนนุต กลุปโกฏฺฐิ

รปริมิตํ จ ชเนตฺ ปรเม เตษุ | (56)

ทฺวิตฺย นรุ ภเวต ปฺนุขกาโม

อิตฺ ปรมารุณยาคฺตฺ คาทเมกาม |

ฐริย จริมกาลี วรฺตมาน

ปฺริมกุ ปฺนุขกลาน โภติ ตฺสย | (57)

ปรเม อิมฺ วิศิษฺฏ พุทฺธปฺฐา

จริมิกิ ทารุณิ กาลี วรฺตมาน |

จตุปทฺมิต คาทเมกฺ ฐรฺตฺวา

ฐารยิ ปุชิต เตน สรวพุทฺธา: | (58)

ปรเม สท สุลพฺฐ เตหิ ลากา

ปรเม สุกฺกุตฺ สทา จ ราชญฺ ธิปฺณฺทม |

ปรเม ทศพลสฺย ชฺเหยษฺฐปฺตุรา

พหุ ชิน ปุชิต เตหิ ธิรฺมราตฺรม | (59)

อหฺมปี อิท ทฺฤษฺฏ คฺฤทฺฐรฺกฺเณ

ตถ มย วฺยากรฺตฺ เตปี พุทฺธชฺญาน |

อปี จ มย ปริตฺ ไม้ตฺรทฺ สฺยํ

ปฺนฺรปี วฺยากรณาย ตฺสฺมิ กาล | (60)

ตถ ปฺนฺรมิตายฺ เตษ ตฺตฺโร

ภายเต พุทฺธ อเนก อานุศฺสาม |
 สรวี อิมิ สุขาวตี ปรวิษุ โภ
 อภริติ คตฺว อภิโยภย ปศฺยิ พุทฺธม | (61)

กल्पศตสหสฺร อปรเมยา
 น จ วินิปาตภยํ กทาจิ โภติ |
 อิมุ วรุ จรมาณฺ โโพธิจฺรยา'
 มนุภวติ ส หิ นิตฺย เสามนฺสฺยม | (62)

ตสฺย อิมุ วิศิษฺฏ เหวรูปา
 ย อิมุ ปรภาสิต ศฺเรษฺฐ อานุศฺสาม |
 ปรดิปทมนุคฺยมาณ มหฺยํ
 ปศฺยิมิ กาลิ ชเรยฺเอด สฺตฺรุม | (63)

อิติ ศรีสมาธิราช สุตฺรธารณปริวฺรโต นาไมกาทส: | (11)

12

สมาชฺยอนุคฺยมาปริวฺรต: |

ตตฺร กุมาร โย โโพธิสฺตฺตฺโว มหาสฺตฺตฺวา: สรวรฺธรมาณฺา สุวภาวํ ปรชานาติ, ตสฺยเม
 เหวรูปา คุณานุศฺสา ภวนฺติ ส ตถาคตानฺา ภูตํ คุณวฺรณํ ภายเต | น จ ตถาคตานุ วุยาขุยาติ อสตา
 อภูเตน | ตตฺ กสฺย เหโต: ? ขยา ธรรมตย ตถาคต: ปรภาวฺยเต, ตํ ธรรมตํ ยถาภูตํ ปรชานาติ | อนนฺदानุ
 พุทฺธคุณานุ ปรชานาติ | ตตฺ กสฺย เหโต: ? อนนฺดา หิ กุมาร พุทฺธคุณ อจินฺตฺยาศุจินฺตฺยาปรกตา: |
 เตนาศฺกยํ จินฺตฺยิตฺถํ วา ปรมาตฺถํ วา | ตตฺ กสฺย เหโต: ? จิตฺตํ หิ กุมาร นิ:สฺวภาวมฺรฺยมนิทรฺสนม | อิติ หิ
 กุมาร ยตฺสฺวภาวํ จิตฺตํ ตตฺสฺวภาวา พุทฺธคุณา:, ยตฺสฺวภาวา พุทฺธคุณาสฺตฺตฺสฺวภาวาสุตถาคตา:, ตตฺสฺว-
 ภาวา: สรวรฺธรมา: | ย: กุมาร โโพธิสฺตฺตฺโว มหาสฺตฺตฺวา เหวรู สรวรฺคณฺสฺวภาวนิรฺเทศํ ยถาภูตํ ปรชานาติ,
 อยํ กุมาร อุจฺยเต โโพธิสฺตฺตฺโว มหาสฺตฺตฺโว นิรฺยาปฺตีมานส: | นิ:สฺรณฺกฺสฺล: | ไตรธาตฺกนิ:สฺรณํ ยถาภูตํ
 ปรชานาติ | ยถาวทฺรสี อวิตถวาที อนนฺยถาภาสิ, ยถาวาที ตถากาโร, อนนฺนิวิษฺฏสฺส ไตรธาตฺก
 ไตรธาตฺกสมตฺติกรานฺต: | สมตฺติกรานฺต: กามภฺมิมิ รูปรภฺมิมิ อารุปรภฺมิมิ เกลศภฺมิมิ นามภฺมิมิ โฆษภฺมิมิม |
 อภฺษรปทนยฺกฺสฺล: | อภฺษรวินิภาวิตฺชฺญาณ: | อนนฺทิลปรภฺษรุมโกวิท: | อภฺษรชฺญ: | อภฺษรกฺสฺล: |
 อภฺษรปทปรภฺษทชฺญาณกฺสฺล: | อภฺษรปทปรภฺษทวิสฺตารชฺญาณกฺสฺล: | สรวรฺธรุมปทปรภฺษทกฺสฺล: |
 สรวรฺธรุมปทปรภฺษทวิสฺตารกฺสฺล: | สรวรฺธรมุยวสุถานชฺญาณกฺสฺล: | นิศฺยจิตฺยา พุทฺธยา สมนฺวาคโต'นภิ-
 ภูต: สรวมาไร: ปาปีโยภิรฺมรกาภิภาสิจ เทวตาทิ: |

อศุมีนุ ขลุ ปุณรุธรรมปรุยาเย ภาษุขมาเณ อษุฎานวเตรุณิยุตานุ้า เทวมานุษิกายา:
 ปรุชชายา: ปุรุวปริกรุมกฤตทายา: โกฏีศตสหัสรวารุตทายา ธารณุชยา อนาวรณายาศุจ ธรรมวิปศุชฌายา:
 กุชฌานุเต: ปรุติลุมโก'ภูต | เต จ สรวเว ภูควตา วุยาภฤตทา อษุฎาจตุวาริศตทา กลุ'ปรุตลัษุชยศตสหัส'ไร-
 ษุตตุร่า สมุยกุสั'โพธิมภิสั'โกตศุชฌนุเต | สรวเว จ อนุชฌานุชฌานามาน เอกายุชฌุปรุมาณ อนุชฌานุชฌุ
 พุทษเกชฌุเรษุ อนุตตุร่า สมุยกุสั'โพธิมภิสั'โกตศุชฌนุเต | ตตเรทมุชฌยเต

โย โพธิศตตุว มติมานุ ปรุราปโนติ อนุตตุร่า วร่า โวธิม |

อรุเถ จ ธรรมิ กุศโล จรติ ส ธรรมสุวภาวสุมิ | (1)

นาภุต ภูณติ วาจํ พุทษานุ้า ยาทุศทา คุณวิเสชฌา: |

ส หิ ธรรมุ ตั ชินานุ้า ชานติ สุโร วิคตกุงุชฌ: | (2)

เอการุต สรวุธรรมานุ ปรุชฌานติ จ คุณุชฌุตา ส เอกำสมุ |

นानารุณุ นาสติ เตชฌา เอการุเถ ศิกุชฌุโต ภูวติ | (3)

นิชฌุกลุปานวิกลุปานุ อโนปลมภำศุจ ชานาติ มติมานุ |

กุชฌยิ อกุชฌเย'สุช สัชฌุณุา ปรุหิณ สรวุวา นิรวเสชฌา | (4)

น หิ รูปโต ทศพลานุ ปศุชฌติ โส ธรรมกาย นรลัหานุ |

นาปิลกุชฌณหิ ตศุช ปรุหิณ สรวเว วิปรุชฌาสา: | (5)

ธรรมา อจินตย เอเต จินตูปคตา สุวภาวอุปชฌานตา: |

เอว ปรุชฌานมาน: ปศุชฌติ พุทษานุ ทวิปทศุเรษุชฌานุ | (6)

ยถ ษุณุชฌุทวาทมสัชฌุณุสตุ'เถว สรวุตตุร ปรุเรชฌิตา พุทษิ: |

สรวเว จ ตตสุวภาวา ธรรม วิศุทษุชฌา คุคนกลุปา: | (7)

น หิ ชาค มานเส'สุช นิ:สรณั ษุณุชฌุทว สรวุธรรมาณาม |

'ไตุรชฌาตุเก วิมุกติปรุณิชฌานุ น วิทษเต ตศุช | (8)

ยถาวทษุติ โภติ อวิตถวจโน'นนุชฌาภาษิ |

สรวุ จ ตศุช วจัน นิสุจจติ ชินานุภาเวณ | (9)

อติกรานุตุ กามภุณิ กิลเสภุณิ จ รูป อารุชฌุชฌานุ |

ชฌุเมษุวสกุตมณส: ปรุมุตติต จเรเต ชคหิตาย | (10)

อติกรานุตุ นามภุณิ โฆโย ษุณุชฌาน สุวภาเวณ จยิก: |

ยววจจิริ ปิ ภูณโต น วิทษเต นิสุชฌุชฌุชฌุช | (11)

สัชฌุณุาปรุจารุ นาสติ ทุชฌุชฌุชฌุชฌุช สรวุส: ภูษิณ: |

สุนิศุชฌิตา พุทษิศุจ เต คุคโนปมชฌิราร: | (12)

วิหาร โกฏีนิยุตทา ภูเวชฌุ วิเกชฌุชฌุชฌุชฌุช จิตตศุช |

- อภิภวติ สรวมารานุ น จาปี เตษำ วสมุไปติ | (13)
 สรววิ ชหุยุ มารชาลั ปริศุทุช: สีลวานปริทาห: |
 ฐยานสุขสุมิ นิรต: ปุรชานติ จ ฐนุยกั โลกม | (14)
 โลกาศจ สกนุช อุกตาสตำศจาปี ส ฐนุยกานุ ปุรชานติ |
 อนุตปาทานนิโรชานุ สรววานุ คค โนปมานุ ฐรมานุ | (15)
 อาตมานัน ส ดุยชเต น ไจว สีกษำ ศุรุตำ ทศพลสุย |
 โส สีลปารมี คต อุปปายติ ยตฺร ปุรณิเชติ | (16)
 วิจฺรนตุ พุทฺชเกษตฺรานุ ปศุยติ พุทฺชโกฎฺฐีนียุตานิ |
 น สวรุคั ปุรารถยเต น จาปี ปุรณิชานโต มุกต: | (17)
 น ภูริศยติ ส วิรุยั มุหุรตมาตฺรมยิ ฐรม จรมาณ: |
 ปุรศัสมิตศจ โภติ พุทฺชภิริทศทิสเส โลเก | (18)
 ตสมุมาตฺตรหิ ภูมาร ศุรุตฺวา ฐรมานิมานุ สมาริสมุมิ |
 ชหิยาน ฐญฺชาตฺรลาภั ปุรกาศย มหาชเน ฐรมม | (19)
 ย อิจฺฉติ สว้ยภูรภเวย พุทฺโธ มหาคุณสมงคิ |
 อิท สีกษิตฺวา กุสโล ทศพลชาริ ภวติ พุทฺช: | (20)
 อิติ ศรีสมาริราช สมารชยฺนุศิกษณาปวิรรุโต นาม ทฺวาทศ: | (12)

ตฺตร ขลฺ ภควานุ ปุณเรว จนฺทรปุรภั ภูมารภูตมามนฺตรยเต ตสมุมาตฺตรหิ ภูมาร
 โพธิสฺตตฺเวเน มหาสฺตตฺเวเน อนุตฺตรำ สมยสัโพธิมกิสัโพทฺฐกาเมเน ภวิตฺวฺยม | ตฺตร ภูมาร กตม:
 สมาริณิรฺเทศ: ? ยายถาวตฺตตา สรวฐรมานำ สมตฺตา อวิษมตฺตา | อกฺลฺปนา อวิกฺลฺปนา | อวิฐฺปนา อสมฺต
 ถาปนา | อนุตฺปาท: อนิโรช: | กลฺปวิกฺลฺปปริกฺลฺปสมฺจฺเจท: | จิตฺตานาลมฺพนตา | อมนสิการ: |
 ปุรชฺญูปติสมฺจฺเจท: | สกนุชชตฺวาวยตฺนสวภาวฐญฺยานม | สมฺฤติมตฺติคฺติหุริฐฤติจาริตฺราจาร โคจร-
 ปฺรติปตฺติสฺถานม | อรณาภูมิ: | ศานตฺภูมิ: | สรวปฺรปญฺจสมฺจฺเจท: | สรวโพธิสฺตตฺวศิกษ: |
 สรวตถาคตโคจร: | สรวคฺณปรีนฺยปตฺติ: | อยมุจฺยเต ภูมาร สมาริณิรฺเทศ: | ยตฺร สมาริณิรฺเทศ
 ปฺรติยฺฐิตโต โพธิสฺตตฺโว มหาสฺตตฺโว วิริทโต ภวติ สมารินา, อภฺรณตฺตจิตฺตศจ ภวติ, มหากรฺณา-
 สมฺนวาคโต ปฺรเมยธำ จ สตฺตฺวานมฺรฏั กโรติ |

อถ ขลฺ ภควำสฺตสยำ เวลายามิมา คาถา อภายศ

สมารชยวิษมา ภูมิ: ศานตฺตา สุกษฺมา สุตฺรทฺถศฺา |

สรวสัษฐาสมุทฺธาต: สสมาธิสฺเตน โจจฺยเต | (1)

อกฺลปศฺจาวิกฺลปศฺจากรหฺยตฺวมนิทรฺสนมฺ |

อนฺุปลพฺธิศฺจิจฺตตฺสย สสมาธิสฺเตน โจจฺยเต | (2)

สมาหิโต ยทา โภคิ สรวรฺธมา น มนฺยเต |

อมนฺยนา ยถาภูตํ สสมาธิวฺติ ศพฺพิต: | (3)

น ฐรฺเม'สฺติ รโฆมาตฺร รชศฺจาปี น วิทฺยเต |

อนฺุปลพฺธิรฺธรฺธมาณํ สสมาธิสฺเตน โจจฺยเต | (4)

จิจฺตตฺสยานฺุปลพฺธิศฺจ วิกฺลฺโป หุเขย โจจฺยเต |

อวิกฺลปิตาศฺจ เต ฐรฺมา สสมาธิเรยฺ ชาเนถ | (5)

ศพฺเพเน ตฺวจิตฺ หุยฺรต: สจ ศพฺโท อวสฺตฺก: |

ปฺรติศฺสุโรปม: ศพฺโท อนฺตรีกฺษฺมํ ยถา นภ: | (6)

อสุถิตา หิ อิม ฐรฺมา: สฺถิติเรยฺ น วิทฺยเต |

อสุถิติ: สฺถิติศพฺเพเน สฺวภาเวเน น ลพฺภเต | (7)

จฺยวเต อคฺคิตฺยเวว คคิตฺยฺจาเสเน น วิทฺยเต |

อคฺคิรฺคิตศพฺเพเน สสมาธิรฺนทิตฺสฺตถา | (8)

อสมาหิโต วุจฺยติ เอษ มนฺยนา

สมาหิโต เอษ ทฺวิตฺติย มนฺยนา |

อมนฺยมาเนนา วิจฺรณฺติ โพรเย

อมนฺยมาเนนา สฺปฺฤติ โพริมฺตฺตมาเน | (9)

สมวฺิชฺม เอษ สานฺตภูมิ:

สมถวิปศฺยเนเนนิมิตฺต เอษา |

เสวีย อิมฺ สานฺต พุทฺธโพธิ

ส อิทฺ ปฺรยฺยูกฺต สสมาธิภาวนายาม | (10)

น จ ปฺนริยมกฺษเรหิ ศกฺยํ

ปฺรวิสิตฺ อรฺธคคิตฺ ปฺรเวเส |

สรวรฺธ ชหิตฺว ภาษฺยโฆณํ

ภวติ สสมาหิต โน จ มนฺยนาสฺย | (11)

ยศฺจ อิทฺ สสมาธิ โพรธิสฺตฺตฺว

ยถ'อฺปทฺธิยฺภู ตถา สฺถิเหตฺ ยุกฺต: |

สเจทฺทิทฺ ภวិ กฺลปฺทาทฺหุ เกษตฺเร

คีริวรมชยคตฺ น ตํ ทเห'คฺนึ: | (12)

ยถ คคฺนุ น ชาตุ ทกฺขมปฺรูวํ

สุพหุกลุปลเตหิ ทหุขมานมฺ |

คคฺนสมา อธิชานมาน ฐรมํ'

สุเต น ชาตุ ทหุยติ โส'คฺนึมชเย | (13)

สจฺจึ ปฺน ชวลมาน พุทฺธเกษตุเร

ปฺรณฺธิทึ กโรติ สมารฺชเย สฺถึหิตฺวา |

ชวลนุ อยุ ปฺรสามยตามเสษํ

ปฺฤถึวึ วินศฺยึ น จาสย อนฺยถาตุวมฺ | (14)

ฤทฺธิพลฺ อนนฺตุคฺตฺสย โภคิ

ขคฺปถิ คจฺจติ โส อสชฺชมาน: |

อิมิ คฺณ อนฺ โภคิ โภชิสฺตฺตฺวไ

ยถอนฺุศฺยํ สมารฺชเย สฺถึหิตฺวา | (15)

ชายเต จยวเต วาปี น จ ชาติ น จยฺติ: |

ยศฺย วิชานนาเอษา สมารฺชยศฺย น ทฺุรฺรทฺธา | (16)

น จยฺติรนาปี โจ ชาติ โลกนาถน เทศฺิตา |

โลกนํ วิทิตฺวไว สมารฺชึ เตน ชานถ | (17)

อโนปฺลิตฺตา โลกน โลกฐโร น สชฺชติ |

อสชฺชมาน: กายน พุทฺธเกษตุรานิ คจฺจติ | (18)

เกษตุเรษุ ปศฺยเต นิตฺยํ สํพุทฺธานุ โลกนายนฺ |

ฐรมํ จ ศฺฤณฺเต ตตฺร พุทฺธเกษตุเรษุ ภาษิตมฺ | (19)

น ชาตุ คฺตฺสย อชฺฌยานํ ฐรมชฺชาตุมโย จ ภาษเต |

คคฺชฺญ: สตโต ฐรม ฐรมชฺชาตุมโย หิ ส: | (20)

ภาษต: กลุปลโกฏฺ โยปี ปฺรติภานํ น หียเต |

นิริมฺโณติ พหุณฺนฺยานุ โภชิสฺตฺตฺวานุ วิจกฺษณ: | (21)

เกษตุรต: เกษตุร คจฺจนฺติ โภชิสฺตฺตฺวานุ นิริมิตา: |

สทฺสุรปฺตรปฺทเมษุ ปฺรยงฺเลน นิชฺฌณฺกาท: | (22)

พุทฺธโพธิ ปฺรกาเสนฺติ ฐารณฺิสฺตฺร โศภนมฺ |

อนฺยาศฺจ สฺตฺร โภถึโย สมารฺชึ สานต ภาวณฺ | (23)

อวิวรฺตฺกปฺเถ สฺถาเปนฺติ พหุณฺ สตฺตฺวานจินฺตฺยานุ |

ปรดิภานํ กุขยํ ในติ พุทฺธโพธิํ ปรกาศย | (24)
 ฅฎาการเ หิ คจฺจนฺติ รตเนหิ วิจิตริตฺติ |
 โอิกรนฺติ จ ปุญฺเปหิ คนฺธวทฺทริวินายกม | (25)
 โอิกรนฺติ จ จูรณฺเหหิ คนฺธวณฺเตหิ นายกม |
 ฅุรวนฺติ วิปฺลํ ปุชฺชา สรวฺเว เต โพธิการณฺต | (26)
 อปรฺเมยา ฅุณา เอเต โพธิสฺตฺตฺวาน ตายินาม |
 นิยฺกิลฺสา ยทา โภณฺติ ตทา ฤทฺธิ ลภนฺติ เต | (27)
 อนุปฺตฺติกิลฺสา อจฺณา: สฺพุทฺธา: ปรภาสฺวรา: |
 อสฺสฤทฺตา อโกปาสฺจ โพธิสฺตฺตฺวาน โคจฺรา: | (28)
 ปรฺศานฺตา อุปฺศานฺตาสฺจ นิยฺกิลฺสา อนงฺกนา: |
 อปรฺปลฺจา นิยฺปรฺปลฺจา: ปรฺปลฺจสมฺติกรฺมา: | (29)
 อปรฺจาโร กุขรณํ จ สรวฺธฺรฺมาณฺ ลกฺษณฺม |
 ทฺรวิชฺญสฺจ โทเขณฺ สมฺาธิสฺเตน โจจฺยเต | (30)
 อกุขฺยา อุปฺศานฺตา จ อนาโภคา อทฺรศนา |
 โคจฺร: สรวฺพุทฺธานํ ฤตฺโถกรฺนาวิล | (31)
 สรวฺพุทฺธานิยํ ศิกฺษา สรวฺธฺรฺมสฺวภาวตา |
 อิทฺ ศิกฺษิตฺวา สํพุทฺธา ฅุณฺนํ ปารมี ฅตา: | (32)
 น สํปาริ น วาปาริ ปรฺวานฺโต น วิถฺลปิต: |
 เตน เต สรวฺ สํพุทฺธา ฅุณฺนํ ปารมี ฅตา: | (33)
 อนาคตฺานคฺติگانฺ ฅรฺมานฺ ฅุณฺนํ สวภาวต: |
 นิยฺปรฺปลฺจานนาโภคํ สฺตฺตฺร เต ปารมี ฅตา: | (34)
 อิติ สฺริสมฺาธิราชฺ สมฺาธินิรฺเทศปริวิรฺตสฺตฺร โยทส: | (13)

14

สมิตสํทฺรศนปริวิรฺต: |

อถ ฅลฺ จนฺทฺรปรฺภ: ฅุมารฤตฺ อุตฺถายาสนาเทกํสมฺตฺตราสงฺคํ ฤทฺตฺวา ทกฺษิณํ
 ฅานุมณฺฑลํ ปฺฤถิวํ ปฺรติยฺชฺยา ยน ฅกฺวาสุเตนาลฺยสฺถิํ ปฺรณมฺย ฅกฺวนตฺเมตทโวจฺตฺ อาศฺจฺรยํ ฅกฺวน
 ยาวตฺ สฺภายิเตยํ ฅกฺวตา ตถาคเตนารฺหตา สมฺยกฺสํพุทฺเธน สรวฺธฺรฺมสฺวภาวสมฺตา สรวฺโพธิสฺตฺตฺวา-
 ศิกฺษาสมฺาธินิรฺเทศ: | ยถาปี นาม ฅกฺวนํ ทิรฺฅมารตฺรฺมตฺร ศิกฺษิตฺวา สมฺทาคโต นฺตฺตฺรยํ สมฺยกฺส-
 โโพธา | ปฺรติภาติ จ เม ฅกฺวนํ, ปฺรติภาติ จ เม สฺกต | ฅกฺวานาห ปฺรติภาตฺ เต ฅุมาร ยสฺยเอทานิ กาลํ

มนุยเส | อถ ขล จนุทปรภ: กุมารภูโต ภควตา กฤตาวกาโศ ภควนุต์ สัมบุ สारुप्यागिरुकाठागिर-
 ภูयษणावित

ทฤษฏ วานสตุตวานุ ทูจิตานุปรุทานุ

ราเคณ โทเยณ สทาภิกุทานุ |

จิตต์ ตวโยตปาทิตุ โพธิการณาท

พทุโธ ภเวยฺติ ปุรชาน โมจกา: | (1)

จิรุโณ'สิ วิรุเย พหุกลุปโกฏิโย

ทานे ทमे สยมิ นิตฺยู สิกฺขิต: |

สีเล จ กุชานเตา ตถ วิรุเย'ตนุทริโต

ทานํ จ ทตฺตํ วิปุลมนนุคคม | (2)

น โจ ตว มานสุ ชาตุ จินนํ

หตุตํสจ ปาทำสตุยขมานุ ชีวิตม |

หิรณฺยสุวรุณํ ตถ ปุตรทาริ

ราชธํ จ ตยกตมนเปกษ ภูตฺวา | (3)

สีลํ ตวาชฺฉํ วิมลํ วิสุทฺทม

อาตฺมา จ ตยกฺโต น จ สีล ขณฺจิตม |

กาเยน วาจา มนสา สุตํวุตฺตา

สุทานตจิตฺตา สุกตฺตา นโม'สตุ เต | (4)

กุชานติริตา: กุชานติปเถ ปฺรติษฐิตา:

กาเย กฤเต ขณฺฑ ปิ'โนว กุรุชฺยเส |

กุชिरํ ตต: ปฺรสุรวิ'ไมตรภาวนา

อาศฺจรายภูตา สุกตฺตา นโม'สตุ เต | (5)

พลฺรูเปตา ทศกิริพล: สฺถิตา

อสงฺคุชฺฌานํ วิทิ สรวุชฺรฺมานุ |

กรุณานิ โลกहितกร ชฺรมสุวามินุ

อนุกมฺปเส ปฺรชา อิม อรุถกาม: | (6)

ศฺนุຍฺติ ชฺฌานํ น จ ปุณิหาสฺติ สตุตฺโว

โลกํ จ ทฤษฏ วตถา ติ ปฺรณษฏฺมารุคฺม |

วิโพธิตาสุเต ปฺรกุถฺตินิราตฺมชฺรฺเม

วิมุคฺติชาตฺตา น จ กฺวจิ'สา วิมุคฺติ: | (7)

ปรตยาทิสฺ ชหฺย สทา ปรมคฺตํ
 ชิตฺวา จ มารี สพลมนนฺตํ สนฺยมฺ |
 พุทฺธิตฺว โโพธิ วิปฺลามาณนฺตชฺฌานํ
 ทิเสหิ ธรรมํ ปรม วิสุทฺทศานนฺตมฺ | (8)
 คณํ ปเตยฺยา สห สคิตารเกหิ
 ปฏฺถิวิ วินศฺเชตฺ สนฺคร ไซลสํสฺธา |
 อากาษธาตฺรปิ จ สฺยानนฺยถาตฺวํ
 โน ใจฺว ตฺถุภํ วิตถ ภณฺเอยฺ วาจา | (9)
 ทฺถุภฺญ วาตฺวํ ทฺทฺจิตานํ สตฺตฺวานํ ปลมภฺรตา: ปฺรชา: |
 อโนปลมภํ เทเสสิ กมฺภีรํ สานนฺตศฺนฺยตามฺ | (10)
 ศิกฺขิโต สฺสิ มหาวีร กฺลปโกภฺฐิรจฺนิตฺยา |
 อโนปลมภฺศิกฺขยาขํ สฺขลิตํ เต น วิทฺยเต | (11)
 ยาทุเส ศิกฺขิโต ธรรมเต ตาทุสฺสํ ธรรมํ ภาสเส |
 อภฺมฺริตฺร พาลานํ ยาวนตฺ อนนฺยตีรฺธิกา: | (12)
 เย สฺถิตฺตา อาคฺมสํชฺฌายํ เต สฺขลนฺติ อวิทฺวสุ |
 ชฺฌาตฺวา ธรรมานํ ใสราคฺมยํ สฺขลิตํ เต น วิทฺยเต | (13)
 ภูตฺวาที มหาวีร ภูตฺธรรมปฺรติษฺฐิต: |
 ภูเต สฺตฺเย สฺถิโต นาท ภูตํ วาจํ ปฺรภาสเส | (14)
 ภูตา เต จาริกา อาสิทฺ ฆถา เต ปฺรณฺธิ: กฤต: |
 ตสฺย ภูตสฺย นิสฺยนฺทา ภูตํ วาจํ ปฺรภาสเส | (15)
 ภูตจฺรยาสฺ สํปนฺโน ภูตโกภฺฐิสฺศิกฺขิตา |
 ภูตาศยา ภูตจฺริยา ภูตปฺรชฺฌน นโม สฺตฺ เต | (16)
 สมนฺสฺเต ปฺรชฺฌนฺยา นาสฺติ ชฺฌานวาที ปฺรภากร |
 ชฺฌานเน วิเศษตํ ปฺราปฺต ชฺฌานวาที นโม สฺตฺ เต | (17)
 มิตรสฺตฺวํ สรวสฺตฺตฺวานํ ใสตรี ตว สฺภาวิตา |
 อปฺรกมฺปโย ฆถา เมรฺรจล: สฺปฺรติษฺฐิต: | (18)
 คณฺ สฺวิปฺลเส ศาสฺตฺรคณฺานํ สํปฺริกรฺยสิ |
 คภฺริปฺรชฺฌนฺยา สฺคตา นทเส ปฺริยทฺคตา | (19)
 สีนฺนาทํ นที พุทฺธ: สีนฺหวิกฺรานนฺตวิกฺรเม: |
 ชิตาสฺสฺเต ตีรฺธิกา: สรวเว สีนฺเห็น กุโรษฺญ กษถา | (20)

อทานุตมโก วีร อทานตา ทมิตาสุตวยา |
 เต จ มิตรา ทฤฒา โภณติ อภุยา โภณติ สุตติตา: | (21)
 ทฤฆว วาตวํ ทู:จิตานุ สत्वานาตมทฤฆฐิสมาศูริตานุ |
 ไนราตมย ธรรม์ เทเสสิ ยตร นาสติ ปุริยาปริยม | (22)
 อคิกษิตานำ พาลานำ กุมารุคปถจารินาม |
 มารุคํ ตวํ สंपูรกาเสสิ เยน คจฺจนติ นายกา: | (23)
 เย สุตติตา อาตมสํชญาฆ่า ทู:เข เต สุปฺรติษฐิตา: |
 น เต ชานนติ ไนราตมยัยยตร ทู:ขํ น วิทฺยเต | (24)
 อขิลิตปทธรรมเทศโก'สิ
 สุขลิตฺต น ลภฺยติ โลกนาถ |
 อวิตถ คีร สंपูรกายเส ตวํ
 ทู:ข โมกษกรรา นมสฺเต นาถ | (25)
 พหุณิยุตศตา สหสฺรโกฏ โย
 คคนสฺตติตา: ปถฺถู เทวนาคยภฺษา: |
 สรวี สุปถฺถุ ชเนนติ นายกสมฺมิน
 ภควตฺ วาจ สฺรณฺตีว อรธฺยูกตาม | (26)
 สฺนิกฺขมฺฤทฺม โนชฺญกาทยูกตํ
 สุมฺฐร วาจ ปรีตีต เปรมณฺเียม |
 อปริมิตสฺวารางคสंपูรยูกตํ
 หิตกร โมกษกรี'พหุชนสฺย | (27)
 ตฺริยศตสหสฺร อปฺรเมยา
 สุมฺฐร ยูกต ภเวยฺเรกกาเล |
 ทิวฺยสฺวาร วิสิษฺฏ เปรมณฺเีย
 อภิกวตี สฺกตสฺย เอกวาจา | (28)
 ทู:วิชคณกลวิงฺกมณฺชฺโฆษา:
 สฺรฺจฺริร เปรมณฺเีย: สฺกิตฺศพฺทา: |
 ศงฺขปฏฺทหเกริวิณศพฺทา:
 กลมปี น ลภฺนติ พุทฺธศพฺเท | (29)
 ปรีภูตสฺกศาริกาณ ศพฺทา'
 สฺตถ ปฺน: กุเรลาณฺจมยฺูรกีนฺนราณาม |

รุต รวิต ย เกจิ เปรมณียา:

กลมปี พุทธสวารสฺย นานุ โภณติ | (30)

ปริย มฐฺร มโนชญฺ เปรมณียา:

สุมฐฺร ศานตคิรา ปฺรศฺณียา: |

สรฺวิ กิร ปฺรยูกตฺ เอกกาล

คิรวร หฺรุษณียาสฺตถาคตฺสฺย | (31)

สุรมนฺชนเรนฺทฺรทานวานํ

สกลภเว ตฺริภเว ย อสฺติ สฺตตฺวา: |

ยา ปฺรภา อภวตฺ ปฺรภากรณํ

อภิภวติ สฺกตฺสฺยเอกรศฺมิ: | (32)

กุศฺมิตฺ สฺกตฺสฺย อาตฺมภาว:

ปฺริวฤตฺ วิจิตรฺ สรวลภฺษโณ: |

ปฺณฺยศตฺนិรวฤตฺ อจฺจ ศฺทฺธ:

ปฺรตปติ สรวชเค ชินฺสฺย กาย: | (33)

ศฺงขาน ศพฺท ปณฺวสุ โฆษกานํ

เกรินฺ ศพฺท ตถปิ จ กิมปฺลานาม |

สรฺเว จ ศพฺท สุมฐฺร เปรมณียา

พุทฺธสฺย ศพฺท ศติม กลํ น โภณติ | (34)

ตฺูรฺยาน โภณฺนินฺยตฺสหฺสรศพฺทา

อาสฺวาทนีย สุมฐฺร ทิวฺยกลฺปา: |

ปฺราโมทนีย มรฺคณ อปฺสฺรณํ

พุทฺธสฺย ศพฺท ศติม กลํ น โภณติ | (35)

เกาญจา มยฺร ปฺรภฤตฺ จกรฺวากา

หฺสฺวา: กุณฺดลา พหฺวิธปฺกฺษิสฺสมา: |

เย เต สศพฺทา: สุมฐฺร เอกกาล

พุทฺธสฺย ศพฺท ศติม กลํ น โภณติ | (36)

นาคาน ยภฺษาน อสุรมโหฺรคานํ

เทเวนฺทฺรพฺรหฺมมรฺปฺตีนํ จ ศพฺทา: |

ยวณฺต ศพฺทาสฺตฺริภเว มโนชญฺ กานฺดธา

พุทฺธสฺวารสฺย กลมปี เตน น โภณติ | (37)

ยา พุรหุมนโณ วา มรูปตินศุจ อภา
 ปรภาสุวราณา มณิรตนาน อภา: |
 สรวา ย อภา วิวิธมนนครูปา: |
 สรวาสุต เอกา อภิภาวิ พุทธรศุมิ | (38)

กาเยน พุทฺโธ วจสา มเนน ใจว
 ชญาเนน ศุทฺธสุตฺตริภาวิ โอนปฺลิตฺต: |
 คุณสารราศิ คุณรต โน นเรนฺทฺร:
 สรวุคฺเณหิ อสมสม: สุวยฺญู: | (39)

เอวํ สุตฺตวิคฺวา ทศพล สดฺยวาทิ
 วาจํ ปรภายิ มุทิตมน: กุมาร: |
 ปุชิตฺว พุทฺธมตฺถิมปรเมยฺ
 พุทฺโธ ภเวย ยถ อิว ศากฺยสีห: | (40)

ตสฺโย วิทิตฺวา สุตฺต วิศิษฺญ จรฺยา
 มสงฺกชญาเน สุมิตฺตมกโรนเรนฺทฺร:
 ไมคฺเรษุ ปฏฺจณี ทศพลชเยษฺฐปฺตฺร
 กศฺยารุติ เอตํ สุมิตฺต กุถฺตุ นายเกน | (41)

อากมฺปิตาภูทวสุมตฺติ ยทฺวิการิ
 เทวาศฺจ นาค คคนสฺถิตา อุตฺคฺราร: |
 ปฺเรกฺษนฺตฺติ พุทฺธํ ปรมุทิต หุถฺยภูจิตฺตา
 สุตํ วุยาถโรหิ สุตฺต อนาภิภูต: | (42)

อภฺมิรศฺมิ ภควตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 ยตฺร ปฺรวถตฺตํ ปฺรุษวรสฺย ชญาเนม |
 สุวิศุทฺธชญาเนนฺนปมปฺรชญาภูมิ
 อขิลา เต สุมิตฺต กุถฺตุ ชิน กศฺย อรุเถ | (43)

ปฏฺจจฺฉมิ ทศพลํ วินายกํ
 ศากฺยสีห ทฺวิปทานมุตฺตมม |
 ชญาเนปารมี คตํ ปฺรภากริ
 ราคทเวษฺชิลโมหสาทกม | (44)

กल्पโกฏฺฐิ จริโต'สิ นายโก
 คงฺควาลุกสฺมาสฺตฺโตตฺตฺตรม |

เอษมาณ วรโพธิมุตตมำ

กสฺย อรุถิ สฺมิตฺเต เตตฺถ ทฺรศิตฺตมฺ | (45)

หสฺต'ปาท ปฺริกฤตฺต ศาสฺตฺนนา

ปฺตฺรทาท ปฺริยชฺญาติ พานฺธนาณฺ |

เอษมาณ วรชฺฌานมุตฺตมํ

โก นฺ หเหตุ สฺมิตฺตทฺรศเน มฺเน | (46)

อศฺวหสฺตฺริถปฺตฺติโย ตฺวया

ทาสทาสิมฉิรตฺนรฺูปยกมฺ |

ไนว ทฺรวรฺตณํ จ ลภฺยเต

ยณฺน ตฺยกฺตฺ จรตฺตาติ จาริกามฺ | (47)

ชฺฌานาณฺ ศฺเรยฺสฺ จฺริกเว'ตฺวรฺตเต

สรวสฺตตฺวจฺริยā ปฺรชานเส |

ชฺาตฺจิตฺตฺ อธิมฺกฺติโกวิทา

กสฺย อรุถิ สฺมิตฺเต เตตฺถ ทฺรศิตฺตมฺ | (48)

เกณ ปฺุชิตฺ นรณมุตฺตมา:

กสฺย วารุถ วิปฺโล ภวียฺยติ |

โก จ อสฺย จริยาย คุราหถ:

กสฺย อรุถิ สฺมิตฺเต ทฺรศิตฺตํ มฺเน | (49)

ยทฺวิการ ปฺฤถิวิ ปฺรกมฺปีตา

ปฺทุมโกฏฺย ษรณฺิตฺตฺ อุตฺถิตา:

โกฏฺยปฺตฺรปฺรมา ปฺรภาสฺวรา

เหมวรฺณรฺุจฺริรา มโนรฺรมา | (50)

ยตฺริเม สฺถิตฺตฺ ชินฺสฺย เอรธา

โพธิสฺตฺตฺว ปฺรมา มหฺรฺทฺธิกา:

ชฺรุมภานถ พหุ สฺมาคตา'

สฺเตช การุณฺิก ปฺฤจฺจฺนิ นายกมฺ | (51)

เกริสฺงฺขตฺตฺนวา: สฺุโฆยกา'

สฺตฺตฺรย โกฏฺยนิยฺตฺตา: ปฺรวาทิตา:

เตช สฺพท คณฺนสฺมิ สฺตฺรยเต

ยาทฺฤค: สฺคตฺโฆย อจฺินฺตฺติย: | (52)

ห้สกุเราณจกกลวิงกโกกิลลา:
 ปกฤษีสัม พหุภา: สมากตา: |
 มุณฺจิ โฆษ ปรมํ ปฺรภาสวริ
 พุทฺธโฆษกถ นานุโกนฺหติ เต | (53)

เกน ทาน ทม สัมม: ปฺร
 กถปโกฎฺฐิ พหุภา นิเชวิตา: |
 เกน ปุชฺชิต นรานน อุตฺตมา
 กสฺย อรฺถิ สฺมิตฺตฺ เอตฺตฺ ทฺรศฺติมฺ | (54)

เกน ปุริวิ ทฺวิปเทนฺทฺร ปุฏฺจฺฉิโต
 เคารวํ ปรมุํ สํชนิตฺวาน |
 พุทฺธโพธิ กถเมษ ลภฺยเต
 กสฺย อรฺถิ สฺมิตฺตฺ เอตฺตฺ ทฺรศฺติมฺ | (55)

ยาตฺตติกา ทศพลา อติตฺตา:
 ปฺรตฺยคฺคฺปนฺน สุกฺตา อนาคตา: |
 สรวฺ ขานสิ นรานนฺมุตฺตโม
 เตน ปุฏฺจฺฉมิ ปฺรชาย การณาตฺ | (56)

จิตฺตสํตฺติ ปฺรชาย ขานเต
 สรวฺ ปฺราณิน อนนฺตโคจฺรา:
 ยสฺย ยาทุสฺส นรฺสฺย อาสย'
 สฺเตน ปุฏฺจฺฉมิ นรานนฺมุตฺตมมฺ | (57)

เย จรฺนติ จิริยามนฺตฺตมํ
 เหตุยฺกฺติวินยสฺมิ โกวิทา:
 พุทฺธชฺฌาน กถเมตฺต ลภฺยเต
 เอตฺตฺรฺถิ ทฺวิปเทนฺทฺร ปุฏฺจฺฉิมฺ | (58)

เย หิ ธรรม สฺขุมมา: สฺทฺรฺทฺตฺตา:
 สฺนุยฺ สานฺตฺ อตฺตา อจินฺตฺยา:
 ภาวิตา ทศพลาณ โคจฺรา'
 สฺเตชฺ อรฺถ อหุ ปุฏฺจฺฉิ นายกมฺ | (59)

เยชฺ ไมศฺริ กรุณา สฺภาวิตา
 สรวฺปฺราณิมฺฺ ชเค อจินฺตฺยา |

สศตวส์ชฌ น จ เยษ วรุตเต
 เตษ อรติ ทวิปเทนุฑุ ปุถุณิยาม | (60)

เยษ ชุณฺยานมตฺลมจินฺตีย์
 เตษ คุราหุย น กทาจิ วิทฺยเต |
 จิตฺต โคจริย ปารมี คตา

เตษ อรติ อหุ นาท ปุถุณฺมิ | (61)

ศีลชุณฺยานคฺณปารมี คตา
 ตฺรยธฺวชุณฺยานมตฺลํ ภัวฺรุตเต |
 ไนว ตฺกฺข สฺขลิตฺตฺพลกฺขเต
 กศฺย อรติ สฺมิตฺตฺเอตฺตฺ ทฺรศิตฺตฺม | (62)

ศาริปฺตฺร อนิรุฑฺธ โกลิตา
 เย จ อนนฺย สฺสคตฺสย ศฺรราวกา |
 ไนว เตษ อีห ชุณฺยานุ วรุตเต
 พุฑฺธ โคจฺร อหฺมฺ นิรุตฺตร: | (63)

ศฺรวธฺรฺมวศิปารมี คตา:
 ศฺรวศิกฺข'จฺริยาย อุตฺตคตา:
 สํเนตฺว คุรณํ วินายกา
 มฺลฺยจ โนมฺย ปรมารุฑฺโกจิทา | (64)

เย'ปิ ปุรฺว พหุคฺลปโกฏิโย
 เอว จินฺตฺติ ทฺวิปเทนุฑฺธ ปุถุณฺนิต: |
 ภาษมฺคฺรฺ คุรณํ ปฺรายนํ
 เตษ อทฺย ผล พุฑฺธินํ นายกา | (65)

ยกฺษรากฺษสฺกฺมภาณฺทคฺกุหฺยกา:
 ปฺรเกษฺมาณ ทฺวิปทานมุตฺตมม |
 ศฺรวี ปฺรายนฺจลิตฺตฺติตา: สเคารวา:
 ศฺโรตฺตฺ วุยากรณฺมคฺรปฺทคฺลาน | (66)

โพธิสศตฺว พหโว'ทฺย อาคตา
 ฤทฺธิมนฺต พหุเกษฺตฺร โกลฺลิกิ: |
 เชษฺฐปฺตฺเร สฺสคตฺสย เอารสา:
 ศฺรวี ปฺรายนฺชลิตฺตฺติตา: สเคารวา: | (67)

คณฺหหฺตติ ปุริมาทิสาคโต'
 กุโยภยเกษตร ทิศิ โลกวิศฺรุต: |
 โโพธิสฺตตฺวนยฺไต: ปุรฺสฺกฤต:
 ศากฺยสิหฺ ทฺวิปเทนฺทฺร ปุถฺจฺฉนา | (68)
 สฺวาวตฺย วร โลกธาตฺโต
 มหาสฺถาม ปฺราปฺต อว โลกิตฺเตศฺวร: |
 โโพธิสฺตตฺวนยฺไต: ปุรฺสฺกฤต:
 ศากฺยสิหฺ ทฺวปเทนฺทฺร ปุถฺจฺฉนา | (69)
 เชน ปุรฺว พฺหุกลฺปโกฏฺธิโย
 อปฺรเมย สฺกตฺตา อฺปฺสฺถิตฺตา: |
 สาคฺรณ สกฺลา จ วาลิกา
 เอชฺตา ปฺรม ชฺญานมฺตฺตมฺม | (70)
 สฺรวพฺพทฺสฺตฺต สํปฺรคฺคิตฺ:
 สฺรวรฺมคฺคณฺปารมี คต: |
 สฺรวโลกทิสฺตาสฺ วิศฺรโต
 มลฺลชฺโฆษ สฺถิตฺ ปฺราณชฺลิกฤต: | (71)
 พฺพทฺสฺกษฺตรนิยฺไตศฺจริตฺวนา
 สฺทฺรลภมีทฺตฺศกาน ทฺรศฺนมฺ |
 พฺพทฺสฺปฺตรคฺคณฺวตฺ สฺสฺทิกฺษิตฺตา:
 สฺรวฺว ปฺราณชฺลิสฺถิตฺตา: สเคารฺวา: | (72)
 นาสฺติ อนฺย อิท กศฺจ ภาชนํ
 เอวรฺวปฺปี ยถ เอตฺ สฺวรฺตา: |
 ธรรมโกษธร สฺรวสฺสาสฺตฺนํ
 สฺนิกฺษภาว คิร มฺลฺลจ นายกา | (73)
 น หฺยการณก ชินา วินายกา
 ทฺรศฺยนฺติ สฺमितมฺคฺรปฺทฺลลา: |
 มฺลฺลจ โฆษวร ทฺนทฺทฺทิสฺวร
 กศฺย อรฺุถิ สฺमितฺ เอตฺ ทฺรศฺิตมฺ | (74)
 หํสโกกิลมฺยฺรสารสา
 เมจฺฉนาท วุถฺยภา: ปฺรคฺรชฺิตฺตา: |

ทิวยาพาทยมธูรา: ปรวาทิตา

วยากโรหิ คิร สตุตฺว โมงฺณี | (75)

ไมศฺรส์ชนฺนิ เปรมวรุณฺนิ

ชฺญานทฺรศฺนฺนิ อวิทฺยบริณฺชนฺนิ |

อรุณคิรณฺนิ ปฺรชฺญาวิวรุณฺนิ

กฤษฺปกฤษฺณินฺยดา วิโสชนฺนิ | (76)

วินิศจิตถาววิภาวิต'

ทฺุ:ชนฺนิโรชฺปทฺารณฺนิทฺรศฺนฺนิ |

สรวฺกฤษฺถกฺวาทฺฐวํสนฺนิ

ศุณฺนุย นิสตุตฺว นิชฺิว วิภาวติ | (77)

ปฺณยสทฺสรศเตหิ อถฺกฤษฺถ:

พฺุทฺสทฺสรศเตหิ จริตฺวิห |

ไทวสทฺสรศเตหิ สุตฺสตุต:

พฺุรหฺมสทฺสรศเตหิ นมสฺกฤษฺถ: | (78)

รากษฺยศยฺกษฺกฺมฺภาณฺนทฺปฺรสาทฺนฺนิ

นาคสฺปฺรณฺมโหฺรคโมงฺณี |

นิตฺยมสฺกฤษฺถ'ปฺรยฺกฤษฺถ'อฺุทฺริณฺนิ

กฤษฺมผลฺลหิ ศุภฺเกหิ สมฺภูต: | (79)

เย จ เกจิ ชินา: ปฺรินฺริวฺฤตฺตา

เย จ อนาคตฺ เย จ อวสฺถิตฺตา: |

สฺรวฺจิ ปฺรชานสฺสิ สงฺคฺน เต'สฺตีติ

สฺรวฺกฤษฺถเนหิ สมฺภูต นายก | (80)

ภูตฺชรา สสมฺพุทฺปฺรวต

สฺรวฺวิ มหิ ษทฺวิการ ปฺรกมฺปีตา |

เทวคณฺนา นภิ ปุษฺป กฤษฺปฺนฺติ จ

ทิวฺย ปฺรวายติ คณฺฐ มโนรมฺ | (81)

หตฺราค โทษฺติมิรา นิจฺลา

ปฺริศฺุทฺศีล ปฺริศฺุทฺธมนา: |

ปฺรฺสานนฺต ศุณฺนุย อนิมิตฺตฺรตา

นรสิหนาทฺุ นทฺ การุณฺณิกา | (82)

ปรดิถานวนุต สุวิศาลยศา

สุสมาปตปรชษญ ตถษญาน ชินา |

ตว โลกิ นาสติ สมุ การุณิกา

ภณ กสฺย อรุติ สมิตุ ทรศยเส | (83)

กลวิงก โกกิลมยรรวาว'

สุตถ ชีวชีว ชีวกมโนษญรุตตา: |

รณษนีย ศพท ภูวิ เอกกษณ

กล เตน โภนติ สุตตสย สุเว | (84)

เกรุโย มฤทงคปณวาศจ ตถา

ศงข สเวณฺ ตถ วลฺลริโย |

ศุรยาสหศร สีย เอกรวา:

กล นานุ โภนติ สุตตสย รุต | (85)

ศุรยสหศร วร ทิวยรุตตา

รณษนีย คีต สีย อปฺสรสาม |

สุคิตี ศพทรติ สัชน

กล น โภนติ สุตตสย รุต | (86)

เอกศวรา ตู ตว โลกหิตา

นानาธิมุกฺติ สวรุ นิจจรติ |

เอไกฎ มนฺธิ มม ภาษี ชิโน

พฺรุหิ สมิตฺ ติ กฤตฺ กสฺย กฤเต | (87)

เทวาน ศพท ตถ นาครุตตา

เย จาปี กิณฺนรรุตตา มชฺฐา: |

ปรศเมนฺติ เกลศ น กทาจิถปี

พฺุทศวราสตุ สท เกลศนฺทา: | (88)

ปริตี ชเนติ น จ ราครตี

ไมศฺรีชเนติ น จ โทษรติม |

ปรชษญา ชเนติ น จ โมหรตี

พฺุทธาน สรว มลนาสี สุว: | (89)

น พหิ จ ศพท ปรียาคู ปรชชา

สรเวษ ฉินฺทติ ส กางฺกษศตาน |

น จ โอนโต น หิ จ เอนุนมโต
สมเสาขยทรุศน สุวโร มุนิน: | (90)

ภชยาทิยัมหิ ส'ไศลธนา
กุณียเต สาครชลั จ ตถา |

จนุทโร'ธ สुरुย ฐรณิ'ปรปเตท
คิรมนุยถา น ปุณ ภาษิ ชิน: | (91)

สรวางควากุย ปริศุทฐคิรา
สีหสวารามฐรมณชคิรา |

พุรหุมสวารา สุกต การุณิกา
ภณ กสย อรุติ สุมิตุ ทรุศยเส | (92)

ยวานต สตตว อีห สรว ษเค
สรเวษ จิตต จรเต กุศล: |

เย อตีตนาคต เย สำปรติกา
ภณ กสย อรุติ สุมิตุ ทรุศยเส | (93)

ยวานต เกจิชชิน การุณิกา
ชญานสมิ สรว วิศิ ปารมี คตา: |

น จ เต ชินา วิมลจนุทรมุขา
นา'ไหตุกั สุมิต สท ทรุศยเส | (94)

อปี กลุโปโกฏี ภณิ อปรติมา
ยถ คงควาลิก ภณเยช คุณาน |

น จ ศกย กิ'รติตุ ปรมาณ คุณ
ภณ กสย อรุติ สุมิตุ ทรุศยเส | (95)

อติ ศรีสมาธิราเช สุมิตสัทรุศนปริวรสจตุรทศ: | (14)

15

สุมิตวยากรณปริวรส: |

อด ขล ภาควาสุตสุย้า เวลาข่า ไมตุเรยั โพธิสตุตุวั มหาสตุตุวมาภิ: สารุปฺยาภิรคาถาภิ:

ปรตุยภายต

จนุทรปร โภ เอษ กุมารภูต:

สั'สตุตุย พุทฐมตุลีย ปรีติยา |

ภายิตว พุทฐาน วิศิษฏ วรณิ

ปรศ์สนีย: สท กาลี เกษยติ | (1)
 หไคว โจ ราชฤทธิหสมิ ปรุวั
 ทฤชฎ ไวพพุทธาน สหสร โภชฎ |
 สรเวช จาเนน ชินาน อนติเก
 อย์ วร: ศานตสมาธิ ปฤจจิต: | (2)
 สรวตฺร โจ เอษ มมาสิ ปตุโร
 อิม่า จรณโต วร โพรธิจาริกาม |
 สรวตฺร จาสิตฺ ปฤติภานวณุต:
 สรวตฺร จาสิตฺ สท พุรหมจารี | (3)
 ส ปศุจิเม กาลี มหาภยานเก
 ตวเมว สากษี อชิตา มมาตฺร |
 สฤทธิหิตว สท พุรหมจเร
 ไวสุตาริก์ เอษ สมาธิ กาทิเต | (4)
 สมาธิเมษนตุ อิทํ ปรมิตํ
 เอเตน มารุเกณ ส โพรธิ ลปสุยเต |
 ปริคฤทธิโต พุพพุทฺชโกชฺฐิ:
 ปุช่า วร่า กาทิตี นายกานาม | (5)
 ชุณฺยาน สฤทธิหิตวา อหุ วุยกโรมิ
 จนุทฺรปฺรภสฺยาจริตํ วิชฺษณุม |
 น ปศุจกาเล'สย ภเว'นตราโย
 น พุรหมจเร'สย น ชีวิตสย | (6)
 หสฺเต ยถา อามลกานิ ปณจ
 ปฺรชานาติ พุทฺชสหสร โภชฎ: |
 ตทุตฺตเร ยาคติก กงฺควาลิกา
 อนาคตา เขษุวีย ปุชนา โหติ | (7)
 เทวาน นาคาน อศีติโกชฺฐิ:
 ยกฺษณณ โจ โภชฺฐิสหสร สปตฺติ:
 เอาตฺสुकฺษเมษนติ ย ปศุจกาเล
 ปุช่า กโรนฺดา ทฺวิปโทตฺตมานาม | (8)
 ส ปุช กฤตฺวา ทฺวิปทาน อุตฺตมานุ

สมุทาจริ ชุณฺยานมิมํ นิรุตุตฺตรม |
 ส ปศฺจิมเ โจจฺจฺรยิ โลกนาโถ
 วมลปร โภ นาม ชิน ภาวียตฺติ | (9)
 อิทํ สุวํ วยากรณํ สฺรณฺนิตฺวา
 ปฺริตฺติสฺสฺสฺสฺสฺส อาสิ กุมารภูต : |
 จนฺททฺรปร โภ อุทนต์ สปตฺ ตาล
 อุทาทานนฺติ นเก สฺถิตฺติตฺวา | (10)
 อโห ชินา อุตฺตมชฺรุมทศกา
 วมุกฺติชฺชุนานาธิปตีพล สฺถิตฺตา |
 สฺนฺนิสฺสฺสฺสฺส อุตฺตมชฺชุนานิ ตฺยฺชฺชฺติ
 อนาภิกฺกฺโต'สฺติ ปฺรปฺรวาทิก : | (11)
 วิวฺรชิตา สงค วมุกฺติ สฺปฺรศิตา
 วิกาวิทํ วัสฺสฺสฺส ภาเว น สชชฺชฺติ |
 ปฺรปฺลจฺ สฺรว สกฺลา น โภนฺติ เต
 อสงคชฺชุนานํ ตฺริภเว'ภิวฺรตเต | (12)
 สฺรวปฺรปฺลจฺจกฺริ โนปฺลิตฺตา
 ทฺยฺชฺชฺชฺช : ปฺรปฺลจฺจา : สกฺลา : ปฺรหิณฺนา : |
 สฺสฺสฺสฺส วิเต มารคฺ นิกคฺ นาสฺติ
 อนาภิกฺกฺตา อวิรฺทฺช เกนจิตฺ | (13)
 นิกคฺ ไตรชฺชฺชฺช นาสฺติ ตฺยฺชฺช
 โอฆมาศฺจ กฺรณฺถาศฺจ ปฺรหิณฺ สฺรว |
 ตฺยฺชฺชฺชฺชตฺวาพฺนฺชน สฺรวิ ชินฺนา
 ภาว ปฺรหิณฺ ภาวํ โฆ นาสฺติ | (14)
 สฺวภาวฺ ชฺรุมานมภาวฺ ชานเส
 อนาภิลปฺยา คิร สฺปฺรภายเส |
 สฺสีเหณ วา กฺโรษฺชฺช กตฺริธ นาสิตา
 เย เต วิปฺรยาสฺสฺสฺส อวิทฺวสุ | (15)
 นิชาน สฺเรชฺชฺชฺช มยิ ลพฺชฺชมทฺย
 ชฺรุมํ นิชานํ สฺสคเตน เทชิตม |
 ปฺรหิณฺ สฺรวา วินิปาตฺ ทฺรคฺติ

กาญฺฆา น เมหาสุติ ภวิษฺย นายก: | (16)

มูรยสุมิ ปาณิ ปฺรติสฺถาปยิตฺวา

สุวณฺณวรุณํ ฐจิรํ ปฺรภาสฺวรม |

อภิษฺณจ โปธาย นรฺรชภสฺสคํ

สเทวกํ โลก สฺถเปตฺว สากฺษิณม | (17)

อิติ สฺริสมาธิราช สฺมิตฺวยากรณปรีวรุโต นาม ปญฺจทศ: | (15)

16

ปฺรูวโยคปรีวรุต: |

สุมรามิ ปฺรูวํ จรฺमाणู จาริกํ

สีหฺรชฺชสฺย สฺสคตฺสย ศาสเน |

อภฺยิ ภิกฺษุ วิฑู ธรรมภาณโก

นามเนน โส อจฺยติ พฺรหฺมทตต: | (1)

อหํ ตทาสิ นฺมตฺติ ราชปฺตฺโร

อาพาธิโก พาณ คิลาน ทู:จิตต: |

มหายํ จ โส อจฺริโย อภฺยิ

โย พฺรหฺมทตตฺสฺสท ธรรมภาณก: | (2)

ปญฺจโจตฺตรา ไวฑฺยศฺตา อนฺนกา

วฺยาศิ จิกิตฺสนฺติ อุตฺยูกตฺมานสา: |

วฺยาศิ น ศกฺนนฺติ มม จิกิตฺสิตฺตุ

สฺรวเม มม ชฺญาตฺย อาสิ ทู:จิตตา: | (3)

ศฺรุตฺวา จ โกลานฺยฺย ส มหฺย ภิกฺษุ

คิลานปฺตฺจฺจ โฉ มม อนฺตกาตต: |

กฤปํ ชเนตฺวา มม พฺรหฺมทตฺโต

อิมํ สฺมาธิ วรุ ตตฺร เทศฺยิ | (4)

ตฺสย มฺมา เอตฺ สฺมาธิ ศฺรุตฺวา

อฺตุปฺนฺน ปรีติ อริยา นิรามิยา |

ศฺวภาว ฐรฺमाण ปฺรชานมาโน

อฺจฺฉฺวาสิ วฺยาศิ ตฺหุ ตฺสฺมิ กาเล | (5)

ทีปฺกร: โส จรฺमाणู จาริกํ

มฤยิ ภิกษุรวีทุ ธรรมภาณก: |
 อหํ จ อาสินุมติราชปุตฺร:
 สมာธิชฺฌาเนน หุ วุยาธิ โมจิต: | (6)
 ตสมาคู กุมารา พหุ ปศฺจกาเล
 อนุสมฺรณโต อิมุ ปาริหาณิมุ |
 สहेสิ พาลาน ทูรูกต วากุยํ
 ธารนตุ วาเจนตุ อิมํ สมาริมุ | (7)
 เกษยนฺติ ภิกษุ พหุ ปศฺจกาเล
 ลุพฺธาศฺจ พุษฺฎาศฺจ อสฺยตาศฺจ |
 ปาเปจฺจ จาธโยยิต ปาตฺรจิวเร
 ปฺรติภุยฺปิยยนฺติ อิมํ สมาริมุ | (8)
 อีรฺษฺยาอุกา อุทฺตต ปฺรากลฺเณนทฺริยา:
 กุเลษุ จาธโยยิต ลากามา:
 ปฺรಾಯิกิเก สํสฺตวิ นิตฺย สํสฺริตา:
 ปฺรติภุยฺปิยยนฺติ อิมํ สมาริมุ | (9)
 หสฺตํศฺจ ปาพํศฺจ ตถ วิทฺยมาณา
 หาสฺเยจ ลาสฺเย จ สทา ปฺรยูกฺตา:
 ปฺรสฺสปรี กณฺฐิตฺ สฺลียขมาณา
 คุรามเมษุ จรฺยาปถิ อนฺยุ เกษฺยติ | (10)
 อยูกฺตโยคานิมิ โภณฺติ ลภฺษณา:
 ปฺรคฺุมาริษุ จ นิตฺย ฐโยยิตา:
 ฐฺเปณ รกฺตา คุรฺถิตา ภวานฺติ
 หิณฺฆานฺติ คุรามานฺนิก:มําศฺจ ราชฺญฺ รานุ | (11)
 เต ขาทฺยเปยฺสุมิ สทา ปฺรยูกฺตา
 นาญฺเยจ คีเต จ ตไถว วาทิเต |
 คุรฺยวิกรฺเย โจ สท โภณฺติ อุตฺสุกา:
 ปาเน'ปี จาธโยยิต นษฺฎลชฺชา: | (12)
 เลขาน ปิยฺยนฺติ อยูกฺตโยคา:
 สีลํ ตเถรฺยาปถุ โนรฺยิตฺวา |
 มรฺยาท ภินฺทิตฺว คุถฺหิภิ สारุชฺ

เต ภันนวฤตตะตา วิตถปรตัมยฐิตา: | (13)

เย กรรม พุทฺเธหิ สทา วิวรฺชิตา'

สุตฺตมานุกฺเณ จ สทา ปรยฺยุตฺตา: |

ตตฺตกรรม กฤตฺวาน กิลิษฺฐปาปกาณฺ

อปาเย ยาสุยฺนติ นิหีนกรฺมา: | (14)

ปรฺกฏวิตตํ มณิเหมศํ

คฤหํสจฺจ ชฺญาตีคฺจฺ วิหาย ปรฺวฺรชฺช |

เต ปรฺวฺรชฺชิตฺวานิห พุทฺธสฺสเน

ปาปานิ กรฺมานิ สทาจรฺนติ | (15)

ชเน จ ฌานฺเย จ เต สारสํชฺญฺโน

เชนฺนุสฺสจฺ คาว: ศกฺกฺวานิ สชฺชยฺ |

กิมฺรตฺ เตหิ อิมฺ เกศ โฉริตา

คิกฺขาย เยเยํ ปรตฺตปฺตฺติ นาสฺติ | (16)

มยา จ ปรฺวเว จริยํ จริตฺวา

สุทฺธมฺกํ กตฺตปสฺสสฺร จิรฺณม |

อยํ จ เม สานฺต สมาริเรยฺโต

ยตฺเตยฺ สฺรุตฺวา ตทฺท หาสฺยฺ เกษยฺติ | (17)

จิริ มฺกฺษาวาทิ อพฺรหฺมจฺริโณ

อปาเยนิมฺนา: สทฺท กามลาภา: |

เต พฺรหฺมจฺริณ ชฺวชฺ คฤหิตฺวา

ทฺุ:ศีล วกฺษยฺนติ น เอยฺ ชฺรฺม: | (18)

เกทาย สุตฺตาสฺยฺนติ จ เต ปรสฺสปริ

อฺยฺกฺติภิริลาภ คเวยฺมาณา: |

อวฺรณฺ ภายิตฺว ต อนุยฺมนฺยํ

จฺยฺตฺตา คมฺมิชฺชนฺติ อปาเยญฺมิม | (19)

ศต:สทฺสฺเรษฺสุ สฺทฺทฺรลภาสฺเต

กฺษยานฺตีพฺลํ เยษฺ ติทา ภวฺยฺยติ |

อโต พฺหุ เย กลหฺสฺมิ อุตฺตฺสกา:

ปรฺปญฺจ กานฺหิณฺติ ชฺหิตฺว กฺษยานฺติม | (20)

วกฺษ(ย)ณฺติ วาจา วย โปชฺิสตฺตฺวา:

ศพโท'ปี เตย์ำ วุรชึ เทศเทศ |
 อภุคศพเทน มเทน มตดา
 วิปนนศีลาน กุโศ'สุติ โโพธิ: | (21)
 น เม ศรุต์ นาปี กทาจึ ทฤษฏ'
 มธยาศโย ยสย วิศุทฐุ นาสติ |
 อิมะมุ ธรุเมมุ จ นาสติ กษานนติ:
 ส ลปฺสยเต โโพธิ กุชิปิตฺว ธรุมานุ | (22)
 ศีตาศจ ฐรตาศจ กุถหึ ตยชนฺติ
 เต ปฺรวุรชึ ทฤษฏตฺรารา ภาวนนติ |
 วิเศษกามา วิลยํ ปฺรยानนติ
 กุชิปิตฺว ยานํ ปฺรุโยคตฺมานาม | (23)
 นิหีนปฺรชญา คุณวิปฺรหีนา
 วกุ(ษ)ยนฺติ โทษํ สท อฺครยานน |
 ยสฺไม จ เต ตจฺจธรมํ ปฺรปฺนนา'
 สุตไศรว เต โทษศตฺนานุ วทนฺติ | (24)
 อาชีวกาเย พนุ ปฺรวุรชิตฺวา
 อนรฺธิกา: สรวสฺสพฺทฐ โโพชเย |
 เต อาตฺมทฤษฏฐึย สฺถิหิตฺว พาลา
 อุตฺตรสฺต เกษฺยนฺติ ศฺรุณฺตีว ฐนฺยตฺตาม | (25)
 วิหารุ กุถตฺตาน ต อนฺยมนฺยํ
 วุยาปาทโทษํศจ จิลลํ ชนฺตฺวา |
 อภฺยายฺย ทตฺวา จ ปฺรสฺปเรณ
 ลปฺสยนฺติ ปฺราโมทฺย กริตฺว ปาปกม | (26)
 ย: ศีลวานุโต คุณวานฺตุ เกษฺยติ
 ไม้ศฺรีวิหารี สท กษานนฺติโกวิท: |
 สฺสํวฺถโต มารุทวสฺสรตฺศจ
 ปฺริภูต โส เกษฺยติ ตสฺมิ กาเล | (27)
 โย โข ปฺนรฺเกษฺยติ ทฤษฏจิตฺต:
 สฺทาทฺรุ โณ เราทฺรติหีนกรฺมา |
 อธฺรมจารี กลเห รตฺศจ

ส ปุชิต เกษยติ ตสมิ กาล | (28)

อาโรยามิ ปรีติเวทยามิ

สเจต กุมารา มม ศุรทช คจณติ |

อิม่า สุมริตวา สุกตานุศาสนี'

มา ชาตุ วิศวสตุ ภเวติ เตชาม | (29)

เต ตีวรราคาสุตถ ตีวรโทษา'

สุเต ตีวรโมหา: สท มานมตดา: |

อทานุตกาศจ อทานุตวาจ:

อทานุตจิตตาศจ อปายนิมณา: | (30)

อห จ ภาษเยย คุณาน วรณาน

น โจ คุณาน ภิกษุ สมาจเรยยา |

น โฆษมาตุเรณ จ โพธิ ลภยเต

ปรีติปตติสาราณ จ โพธิ ทูรธภา | (31)

อติ ศรีสมาธิราช ปูรวโยคปรีวโรโต นาม โยทศ: | (16)

พหูพุทธนิรุกรสมาธิมุขปรีวโรต:

อด ขลु ภควาสตำ มหตี'สาคโรปมา ปรัชมิ' ชรัมภถยา สัทรุศย สมุตเตชย สัปรหุชย
 สมาทาปย อุตถายาสนาตุ ปุณากรามตุ | เชน จ คุถุรกุฏปรีวโรตราชสุเตโนว อุปสมกรามตุ | อุปสักรมย
 จ ปรัชญูปต เอวาสนน นุชมิทต | ภิกษุสังฆปรีวโรโต เทวนาคยภษคน'ชรวาสุครุชกทินนรม'โหระค-
 มนุชยามนุชยนม'สุกฤต: สาคโรปมายา ปรัชมิ' ชม สัเทษยติ' สุม | อด ขลु จ'นุทรปรภ: กุมารภูโต
 ภควนต' นีรुकต' วิทิตวา อสิตยา ปุราณิ' โกฏีศ'ไต: สารุช' สรว'เทวภู'ไตรนุย'โลกธาตวาค'ไตศจ' สัพหุ'โลร
 โพธิ'สตุต'วมหา'สตุต'ว'นิย'ไต: สารุช' ปุช'ปฐ'ปค'นุช'มา'ลย'วิ'เล'ปน' คุถ'หิต'วา' ตูร'ยศ'ไต'รว'ท'ย-
 มา'ใน'ศุค'ต'ร'ช'ว'ช'ณ'ฎ'ปา'ต'กา'ภ'ิ'ร'ต'ย'จ'จ'ริ'ต'า'ภ'ิ: ม'ห'า'มา'ล'ยา'ภ'ิ'น'ิ'ร'ห'า'ร'มา'ท'ย' ภ'คว'ต: ปุ'ชา'ก'ร'ม'ณ'เ'ย'น
 คุถ'ุ'ร'กุ'ฏ'ป'รี'ว'โร'โต' เ'ย'น' จ' ภ'คว'า'สุ'เต'โน'ป'ช'ก'า'ม | อุป'ต'ย' จ' ภ'คว'ต: ปา'เท'า' ศ'ิ'ร'สา'ภ'ิ'ว'น'ุ'ท'ย' ภ'คว'น'ต' ต'ริ:
 ป'ร'ท'ก'ษ'มิ'ณ'ิ'ก'ฤ'ต'ย' 'ไต: ปุ'ช'ป'ฐ'ป'ค'น'ุ'ช'มา'ล'ย'วิ'เล'ป'ใน'ส'ตุ'ร'ย'ต'า'ลา'ว'จ'ไร: ป'ร'ว'า'ท'ย'มา'ใน'ร'ม'ห'ตี' ปุ'ช'า' ก'ฤ'ต'วา
 เอ'ก'า'น'เต' น'ุ'ช'มิ'ท'ต' ส'เค'าร'ว: ช'ร'ม'ป'ริ'ป'ฤ'จ'จ'ณ'า'ย |

อด ขลु จ'นุทรปรภ: กุมารภูโต ภควนต'เมตท'โวจตุ' ปฤจ'ณ'ย'ม'ห' ภควนต' ต'ถ'าค'ต'ม'ร'ห'น'ต'
 สม'ย'ก'สั'พ'ุ'ท'ธ' ก'จ'ิ'เท'ว' ป'ร'เท'ศ' ส'เจ'น'เม' ภ'คว'า'น'ว'ก'าศ' ก'ุ'ร'ย'า'ตุ' ป'ฤ'ช'ภ'ุ'ป'ร'ศ'น'ว'ย'า'ก'ร'ณ'า'ย | เอ'ว'ม'ก'ฤ'ต' ภ'คว'า'-
 ศ'จ'น'ุ'ท'ร'ป'ร'ภ' กุมารภูต'เมตท'โวจตุ' ปฤจ'ณ' ต'ว' กุมาร' ต'ถ'าค'ต'ม'ร'ห'ต' สม'ย'ก'สั'พ'ุ'ท'ธ' ย'ท' ย'เท'ว'า'กา'ง'ก'ษ'ติ |

วรม์ ศตาศษุญญิต อญญิต อายุ: | (1)

ตศุยานุ พุทโธ ปริเมณ อาสิต

ชญาเนศุวโร นาม นรานมุตตม: |

ชญาเนศุวรสุช ทวิปโทตตมสุช

วรม์ สหสุรา ทศ ทเวา จ อายุ: | (2)

ชญาเนศุวรสุชปิ ปเรณ พุทโธ

เตเชศุวโร นาม ชินอ อญญิต |

เตเชศุวรสุช ทวิปโทตตมสุช

ษทสปรตตี วรมสหสุร อายุ: | (3)

เตเชศุวรสุชโยปรเตน พุทโธ

มตศุวโร นาม ชินอ อญญิต |

มตศุวรสุช ทวิปโทตตมสุช

วรมาน โกฏี ปรีปุรณ อายุ: | (4)

มตศุวรสุชโยปรเตน พุทโธ

พรมศุวโร นาม ชินอ อญญิต |

พรมศุวรสุช ทวิปโทตตมสุช

จตุรทโส วรมสหสุร อายุ: | (5)

พรมศุวรสุชโยปรเตน พุทโธ

อคุนศุวโร นาม ชินอ อญญิต |

อคุนศุวรสุช ทวิปโทตตมสุช

ษญฐิสตทา วรมสหสุร อายุ: | (6)

อคุนศุวรสุชโยปรเตน พุทโธ

พรมานโน นาม ชินอ อญญิต |

พรมานนสุช ทวิปโทตตมสุช

ราตรีทิวา สปรต อญญิต อายุ: | (7)

พรมานนสุชโยปรเตน พุทโธ

คณศุวโร นาม ชินอ อญญิต |

คณศุวรสุช ทวิปโทตตมสุช

ษทวรมโกฏ ษ ปรีปุรณ อายุ: | (8)

คณศุวรสุชโยปรเตน พุทโธ

โหมเขศวโร นาม ชิโน อภุมิ |
 โหมเขศวรสุข ทูวิปโทตตมสุย
 นววรรษโกฏฐ ปริปรุณ อายุ: | (9)
 โหมเขศวรสุโยปรเตน พุทุโธ
 โหมยานโน นาม ชิโน อภุมิ |
 โหมยานนสุย ทูวิปโทตตมสุย
 ทศวรรษโกฏฐ ปริปรุณ อายุ: | (10)
 โหมยานนสุโยปรเตน พุทุธ'
 สุนทรานโน นาม ชิโน อภุมิ |
 จนุทรานนสุย ทูวิปโทตตมสุย
 ราตรีทิวา เอก อภุมิ อายุ: | (11)
 จนุทรานนสุโยปรเตน พุทุธ:
 สूर्यानโน นาม ชิโน อภุมิ |
 สूर्यानนสุย ทูวิปโทตตมสุย
 อยฎาทโส วรัชสหสุร อายุ: | (12)
 สूर्यानนสุโยปรเตน พุทุโธ
 พุรหุमानโน นาม ชิโน อภุมิ |
 พุรหุमानนสุย ทูวิปโทตตมสุย
 ตริวีศติ วรัชสหสุร อายุ: | (13)
 พุรหุमानนสุโยปรเตน พุทุโธ
 พุรหุมสุรว นาม ชิโน อภุมิ |
 พุรหุมสุรวสุย ทูวิปโทตตมสุย
 อยฎาทโส วรัชสหสุร อายุ: | (14)
 เอกสุมิ กลุปสุมิ อิเม อุปนุนา
 ทูเว ศเต โลกวินายกานาม |
 สुरुโณหิ นามานิห กิรุตยิเย
 อนาภิภูตตาน ตถาคตานาม | (15)
 อนนุตโหมยสุจ วิมุขุฎโหมโย
 วิมุขุฎเตชสุจ วิมุขุฎศพุท: |
 สุวารวิมุขุฎสุจ สุวารารุจิตสุจ

สุวรรณกศุรศุจ สุวรรณกศุพท: | (16)

ชฎานาพโล ชฎานาวิเศษคศุจ

ชฎานาภิภูรชฎานสมุทคศุจ |

ชฎานารุจิมานุ ชฎาน'อภุยทคศุจ

วิษุภุชฎานศตถ ชฎานศูร: | (17)

พุรหุมาพโล พุรหุมาวสุ: สุพุรหุมา

พุรหุมาจ เทวศตถ พุรหุมาโฆษ: |

พุรหุเมศวโร พุรหุมนเรนทรเนตเร

พุรหุมาสุวรรณค: สุวรรณพุรหุมาทคศุจ: | (18)

เตโชพลศุเตชวติ: ศุเตชว:

เตเชศวรสเตชสมุทคศุจ

เตโชวิภูตเตชวินศุจิตศุจ |

เตชศวเรนทร: สุวิษุภุชฎเตชว: | (19)

ภิชิม โพล ภิชิมมคิ: สุภิชิม

ภิชิมานโน ภิชิมสมุทคศุจ |

ภิชิมารุจิม ภิชิมมคคตศุจ ภิชิมโฆษา

เอเต ชินา โลกวินายกา'ภูต | (20)

คมุภิชิม โฆษ: ศิริชารณศุจ

วิศุทฐโฆษเศศวรุ ศุทฐโฆษ: |

อนนตโฆษ: สุวิมุคคโฆษ

มาโร โพล มารวิคตราสนศุจ | (21)

ศุเนตฺร ศุทธานนุ เนตฺรศุทโ

วิศุทฐเนตฺรศุจ อนนตเนตฺร: |

สมนตเนตฺรศุจ วิษุภุชฎเนตฺโร

เนตฺรธาภิภูรเนตฺรอนินุทิตศุจ | (22)

ทานุโตตฺตโร ทานุต สุทานุตจิตฺต:

สุทานุต สานุตเททรีย สานุตมานส: |

सानุโตตฺตร: สานุติศิริ ปฺรसानุต:

सानุติย ปารคตฺ สานุติศูร: | (23)

สุถิตฺตฺตร: สานุตฺ สุทานุตจิตฺต:

สุทนต์ศานตเนนุทริยฺ สานตมานสः |

ศานุ โตตุตฺรः ศานุตศฺริยา ชวลนฺตः

ศานตปฺรศานตศฺวรุ ศานตฺสิรุः | (24)

คณนุทฺร คณมฺขุยฺ คณศฺวารศฺจ

คณาภิภูรุคณิวร ศุทฺชชฺญาณี |

มหาคณนุทฺรศฺจ คณนุทฺรศฺโร

อนุโย ปุโน คณิวร ปฺรโมจกः | (25)

ชรฺมชฺวศฺโจ ตถ ชฺรฺมเกตุः

ชรฺโมตุตโร ชฺรฺมศฺวภาวอฺทกตः |

ชรฺมพลศฺโจว สฺชรฺมศฺรุः

ศฺวภาวชรฺโมตุตฺรนิศฺจิตศฺจ | (26)

ศฺวภาวชรฺโมตุตฺรนิศฺจิตสฺย

อศฺติโกฏฺย สหนามเชยาः |

ทฺวิติยฺกल्पสฺมิ อุตฺปนฺน นายกา

เอเต มยา ปุชิต โปชฺคารณาต | (27)

ศฺวภาวชรฺโมตุตฺรนิศฺจิตสฺย

โย นามเชยฺ ศฺฤณฺเต จินสฺย |

ศฺรุตฺวา จ ชาเรติ วิฆฺมุญฺญ นาม

ส กฺษิปรเมตํ ลกเต สมาริมิ | (28)

เอเตยฺ พุทฺธาน ปเรณ อนุโย

อจินฺตฺยเอ อปริมิตสฺมิ กल्पे |

อภฺยิ พุทฺโธ นรเทวปุชิตः

ส นามเชยฺน นเรณฺทฺรโมชः | (29)

นเรณฺทฺรโมชสฺย ตถาคตสฺย

ยญฺ สปตฺตีวฺรชสฺหสฺรมายูः |

ตฺรยศฺจ โกฏฺีศต ศฺรราวกาณฺา

ยः สนฺนิปาตः ปฺรถโม อภฺยิ | (30)

ยชฺชกฺษิณฺญ ไตรวิทฺย ชิตฺเนนฺทฺรียานาม

มหานฺภาวาน มหฺรทฺธิกานาม |

กฺษิณฺศฺรวาณานฺติเมทฺหชาริณฺา

สังฆสวดหา อาลี ปฐภากรสุข | (31)

อศิติ โภฏินิยุตา สหสุรา

โย โพธิสตุตวาน คโณ อญมิ |

คมภีรพุทชิน วิสารทานำ

มหานุกาวาน มหุทธิกานาม | (32)

อภิษุญปราปตา: ปฐติภานวนุโต

คตีกตา: สรวิต สุนุยตาया: |

ฤทธิษ คจจนุติ เต เกษตร โภฏิโย

ตโตตเตร ชาติติก กงควาลูกา: | (33)

ปฤจิจิตว ปฐคณิ ทวิปทานนุตตมานุ

ปฐเนนติ ตสไฮว ชินสุย อนุติเก |

สูตฺรานุตนิรหารนิรุกติโกวิทา

อาโลกภูตา วิจรนุติ เมทินิม | (34)

สตุตฺวานมรธาย จรนุติ จาริกำ

มหานุกาวา: สุกตสุข ปฐุรา: |

น กามเหโต: ปฐกรโรนุติ ปาปี

เทวา ปี เตษำ สุปฤห สัษเนนุติ | (35)

อนรุธิกา ภวคตियุ น นิสฺริตา:

สมาหิตา ธฺยานวิหาร โสจฺรา: |

วินิจฺจิตารุถาสจ วิสารทาสจ

นิรามคนฺธา: สท พุฑุมหาจาริม: | (36)

อจฺเจทฺยวากฺยา: ปฐติภานวนุโต

นิรุกตินิรเทศปทารุถโกวิทา: |

สรวุตรสัทรุสท พุฑุชปฐุรา:

ปฐิฤทธิตา: กุสเลน กรุมณา | (37)

อนนุตกลุปาศจริยาย อุฑุนตา:

สตุตฺตา: ปฐสตุตฺตา: สท นายเกหิ |

วิโมกฺษตตุตฺวารุถปทาน เทศกา:

อสิกิลิษฺฐา: สุวิสุฑุทสิลา: | (38)

อโนปฐิปตา: ปฐุเมน วารินา

วิมุกต ไตรชาตกโต'ปรมตดา: |
 อโนปติปตยาฎุหิ โลกธรุ'ไม'
 ฐวิศุททกาเย: ปริศุททกรุม่า: | (39)

อลเปจจ สัศษฎุ มห่านุภาวา
 อคฤท: เต พุททคณมา: ปรดิษฐิตา: |
 สรวเอษ สดตวาน คติ: ปรายณา
 น โฆษมาตฺรปรดิปตติสวารา: | (40)

ยตฺร สติตาสุตฺ จ ปรเมษุ เทษุ
 สรวเอหิ พุทฺเทหิ ปริคุฤหิตา: |
 ไวศุวาสิกา: โกศชราชินาน่า
 เต สรวิ ไตรชาตฺกิตฺ ฐรสฺตมานสา: | (41)

ปรุศานตจิตฺตา: สท รณฺยโกจฺรา
 อธิษฐิตา โลกวินายเกหิ: |
 ภาษนติ สุตฺรานตสทสร โกฎฺธิโย
 ยั'ใจว ภาษนติ ต พุทฺธวรุณิตมฺ | (42)

วิวรชิตา: สรวปเทหิ เลาภิกกา:
 สุนฺยชาติมุกฺตา: ปรุมารุทเทษกา: |
 อนนฺตวรุณา คุณสาคโรปมา:
 พุทฺธสุรฺตา: ปรณทิต วิษุณฺวณฺต: | (43)

สเจตฺ กุมาริ พุทฺธลูปโกฎฺธิย
 อธิษฐิตานฺต: ปรวเทษ วรุณมฺ |
 ส อลปกั ตตฺ ปริกริตฺตํ ภเวท
 ยถา สมุทฺธาพุทฺพิณฺทุเรก: | (44)

ตสมฺมีศุจ กาลเ ส นเรณฺทุร โฆษ
 เทโสติมฺ สานตฺ สมาธิ ทูรฺทฤศมฺ |
 มหาตฺริสาหสฺริย โลกชาตฺ
 เทเวหิ นาเคหิ สุศุณฺโณ อฎฺฐิ | (45)

ตสุโย อิมํ สานตฺ สมาธิ ภาษต:
 ปรุกมฺปีตา เมทินิ ษทฺวิการมฺ |
 เทวา มนุษฺยา ยถ คจฺจควาติกา

อวิวรรตिकाเย สติต พุทฺชชญาเน | (46)

ตตฺรราสี ราชาน มนุชาน อีศฺวร:

คีรีพล นาม มหานครา:

ปุตฺรารณ ตสฺโย สต ปณจ อาส'

นุนกรูป ปฺรราสาทิก ทฺรศนียา: | (47)

อศิต โกฏีศต อีสฺตฺรียานา'

มนต:ปฺร์ ตสฺย อญฺญิ ราชญ:

จตฺรทโส โกฏีสหสฺร ปฺรญา

ทฺหิตโร ตสฺย อญฺญิ ราชญ: | (48)

ส การุติกาเย ตท ปฺรณมาสฺยา'

มยญฺญากิก โปษฺมาททิตฺวา |

อศิต โกฏีนียุตฺติ สารุ'

มฺุปากมฺลโลกคฺรฺสย อนฺติกม | (49)

วนทิตฺว ปาเทา ทฺวิปโทตตมสฺย

นุยมิที ราชาน ปฺร์โค ชินสฺย |

อธฺยาศฺย ตสฺย วิทิตฺว ราชโญ

อิมํ สมารี ทฺวิปเทนฺทฺร เทศฺย | (50)

ส ปารฺถิว: ศฺรตฺว สมาริมต'

มฺุตฺสฺถชฺย ราชยํ ยถ เขญฺปิณฺทม |

ปฺริตฺยจิตฺวา ปฺริย ชฺญาติพานฺชวาน

ส ปฺรวฺรชิตฺสย ชินสฺย ศาสเน | (51)

ปุตฺรารณ ปณจาสต ปฺรวฺรชิตฺ

อนต:ปฺร์ ใจว ตไถว ธีตโร |

อนเย จ ตตฺร ปุตฺรชฺญาติพานฺชวา:

มฺญฺ สปฺตติรฺนยฺตตฺรยศฺจ โกฏฺย | (52)

ส ปฺรวฺรชิตฺเวห สปุตฺรทาร์

สฺตเปตฺว อาหารนฺิรฺหารญฺมิม |

อธฺยฐิตฺศฺจํกรฺมิ อญฺญวฺรญํ

ส จํกรฺเม วสฺติตฺ กาล การฺมิตฺ | (53)

ส กาลุ กฤตฺวา ตท ราชกฺุณฺชโร

สมาริจิตโต สุตมาหิต: สทา |
 ตไตุรว โส ราชกุเล อุปนุโน
 อุปปาทุโก คุรมโกลิปลต: | (54)
 ทฤตพโล นาม ปิตาสุย ภูมึ
 มหามตี นาม ชเนตริ อาสีต |
 ส ชาตมาตุโร อวจี กุมารโ
 กจจินุ โส ตึษฐติ โลกนาถ: | (55)
 ชานาติ เม อาศยุ โลกนาโ
 เยโน มมา สานต สมาริ เทสิต: |
 อปรตฺยยา อปคตปรตฺยยา จ
 โย เอก นิรุเทศ ภูเว คตินาม | (56)
 ยา สรวรรุมาณ สุวภามุทรา
 ย: สุตฺร โกฏินิยฺตาน อากม: |
 โย โพธิสตควาน ฐนํ นิรุตฺตรํ
 กจฺจิชฺชิน ภาษติ ตํ สมาริม | (57)
 ภายสฺย สฺวทฺธิ ตถ วาจ สฺวทฺธิ
 จิตฺตสฺย สฺวทฺธิสฺสตถ ทฤษณฺิสฺวทฺธิ: |
 อารมฺพณานํ สมตฺกฺร โม ย:
 กจฺจิชฺชิน ภาษติ ตํ สมาริม | (58)
 อวิปรณาศ: ผลธรมฺทฺรสนํ
 อษฺฏางฺกิกา มารคฺวรสฺย ภาวนา |
 ตถาคไต: สํคมฺ ตึภษณฺปรชฺชุตฺตา
 สตฺยปรเวศ: สท ฐรมฺชฺชฺยานมฺ | (59)
 สุกนฺฐปรชฺชฺญา สมตฺตา จ ฐาตฺตนา
 มปรฺกฺรฺษณํ จายตฺนान สรวศ: |
 อนฺตฺปาท สาภฺษาตฺกฺริยวตฺตาร:
 กจฺจิชฺชิน ภาษติ ตํ สมาริม | (60)
 ปรฺตีสฺวิทฺทา สานตฺยวตฺตารชฺชฺยานํ
 สรวากฺษรณํ จ ปรฺเภทชฺชฺยานมฺ |
 วสฺตฺตฺนึเวศสมตฺกฺร โม ย:

กัจฉิซุชิโน ภายติ ตัมสมาธิม | (61)

โหมษ: ปรีชัญญาถ ปุราโมทุยลาภ:

ปรีติศจ โภที สุกตาน วรณม |

อารุยา คติมารุทวตา จ อุชชุกา

กัจฉิซุชิโน ภายติ ตัมสมาธิม | (62)

นา ชาตุ กุรยาทภุกที ส สุรต:

สาจิลุย มาธูรย สมิตัม มุขัม จ |

ทฤษฏ วาจ สตตวานุ ปรัตมาลเปติ

กัจฉิซุชิโน ภายติ ตัมสมาธิม | (63)

อนาลสยตา เคารวตา กุรุณา

ศุศุรุษณา วนทน เปรมทรศนา |

อุปตติ สัตถุญิต สุกตตา จ

กัจฉิซุชิโน ภายติ ตัมสมาธิม | (64)

อาชีวัสุทธิสตุถ รมยวาโส

ฐูเต สติทานุสมฤเตรปุโรหมษ: |

สุกนเชษุ เกาศลยมถาปี ธาตุษุ

กัจฉิซุชิโน ภายติ ตัมสมาธิม | (65)

อายตนเกาศลยมภิชญชญาณัน

กิลีส'อปกรษณ ทานุตภูมิ |

ปฤถุสรูวมนุตราณมสาวุเจต:

กัจฉิซุชิโน ภายติ ตัมสมาธิม | (66)

สมติกรม: สรวภาวกคตินำ

ชาติสมฤติ ธรรมนิษกาญุชตา จ |

ชรูเม จ จิตตัม สรุต เอษณา จ

กัจฉิซุชิโน ภายติ ตัมสมาธิม | (67)

วิเศษคามี สท ภาวนารติ

อาปตติ เกาศลยต นิ:สฤเตตา สฤติต: |

ยตุร สฤโต'นุสยิตำ ซหาติ

กัจฉิซุชิโน ภายติ ตัมสมาธิม | (68)

ตีภษณสย ชญาณสย วราคโม ยโต

อจาติโย ไสลสโม อกมปีต: |

อวิรุติตาลกฤษณ ชารณีมุขํ

กัจจิชฺชินโน ภาษติ ตํ สมาริมิ | (69)

ศุกุลาน ฐรฺมาณ สทา คเวษณา

ปาปาน ฐรฺมาณ สทา วิรุชฺณา |

สํเกลศปกฤษฺย สทา ปุรฺจารุ โย

กัจจิชฺชินโน ภาษติ ตํ สมาริมิ | (70)

สรวาสฺว สิกฺขาสฺว คตฺตีโต วิหุ:

สมาธฺยวสฺถานคตฺตีกตฺตฺย |

สตุคฺควาน โจ อาศฺย ชฺญวตฺว โจทโก

เทเสติ ฐรฺมํ วรพฺพุทฺธโพธา | (71)

วิเศษชฺญานํ อุปฺปตฺติชฺญานํ

อนนฺตชฺญานํ สุตฺมาปตฺตชฺญานม |

สรวคฺคตฺตํ ปฺรตฺติสฺสชฺญานํ

กัจจิชฺชินโน ภาษติ ตํ สมาริมิ | (72)

คฤหฺวาน สมนฺตสฺสฺย ปฺรารชฺยจิตฺตํ

ไตรธาตฺวเก อนนฺทิตฺติ นนฺทฺรห:

จิตฺตสฺย สํปฺรคฺรหณํ สหฺรชฺณา

เทเสติ ฐรฺมํ ทฺวิปทานมุตฺตม: | (73)

ฐรฺเมษุ โจ นานินเวส ตายิ

ปฺริคฺรุ โห ฐรฺมวเร สทา จ |

กรฺมวิปาเก จ ทฺถตฺตาริมุกฺตํ

เทเสติ ฐรฺมํ ทฺวิปทานมุตฺตม: | (74)

วินยสฺมิ เภาสลฺย วิปากชฺญานํ

กลหํ วิวาทาน ตโถปฺसानฺติ: |

อวิคฺรหํ วาปฺยวิวาทฺฐมํ

เทเสติ ฐรฺมํ ทฺวิปทานมุตฺตม: | (75)

กฺษานนฺตีสมาทานมฺกโรชฺศฺถานํ

วินิสฺสเจ ฐรฺมิ สทา จ เภาสลม |

ปทปฺรเกเทษุ จ ชฺญานทฺรศนํ

เทเศติ ธรรม์ กรุณา ชเนตวา | (76)

ปุรวานุตชญาณมปรานุตชญาณัน

ศุริยธรว'สมตทา สุกตทาน ศาสนเน |

ปริจเจท อุกต: ส ศุริมณฑลสย

เอว' ชิโน เทศยิ ธรรม์สวามี | (77)

จิตตวยวสุถาน เอกาครตา จ

กายวยวสุถาน ยถารยภูมิ: |

อิรยาปลสโธ สท กาลิ ฤษณา

เทเศติ ธรรม์ ปุรุษฤษ โภ มุนิ: | (78)

หิริศจ โอตราปยุ ปราสาทิกจ

ยุกตา คิริ ภาษติ โลกชญาณม |

ปุรวฤตติธรรม์ ปุรฤตติ จ ปราณินา

เทเศติ ธรรม์ วร โโพธิมคฺรยาม | (79)

อนุครห' โจ หิริโมตฺราปย' จ

จิตตสย จากุศลตา ชุคฺปสนา |

ฐุตสยानุตสรตต ปินทจรย'า

เทเศติ ธรรม์ ทวิปทานมุตตม: | (80)

หิริศจ โอตราปยุ สทาจรตทา

คฺรุณาภิวาทน ปุรตฺยุตถานม |

มานสย โจ นิครห อาทิไตว

เอว' ชิโน เทศยิ ธรรม์สวามี | (81)

จิตตสมุตถานต จิตตกลยตา

ชฺญาณปฺรตีเวธฺ ตถานุโพธม |

อชฺญาณปภษสย สทา วิวรชนา |

เทเศติ ธรรม์มาน วรพุทฺธโพธิม | (82)

จิตตปุรเวศ' จ ฐุตสย ชฺญาณัน

นิรูกตฺยวสุถาน วินิสฺจิตารถม |

สฺรวเษวนรฺถาน สทา วิวรชนม

เอว' ชิโน เทศยิ ธรรม์สวามี | (83)

สมงฺกตา สตฺปุรฺเชหิ นิตฺย'ม

วิรุชฌา กาลุชฌาน ใจว |
 ชินะ ปุรสาท สท เปรมตำ จ
 เอว ชิโน เทศยิ ธรรม ศุเรษุญม | (84)

สัเกตปุรชฌญปติวยาหารตำ จ
 สัสารทุ:ขานิ สทา วิรุชฌนา |
 อลาภิ ลาภะ จ อสกุตทาว'

เมว ชิโน เทศยิ ธรรมมุตตมม | (85)

สตุการุ ลพฐวา จ น วิสมเยยยา
 อสตุกุตตศจาปี ภเวทูปกษก: |
 ภูเต'ปี วรณั น กทาจิ โมทียะ
 อีย เทศนา โลกहितสย อิทุสึ | (86)

อาภุโรศนนำ ปัสสน สรวุโส สเห'
 ทสัสตว: สรวุคฤหิหิ สारुธม |
 สัสรุคตำ ปรวุชฌินเตน กุรยา'

เทว ชิโน เทศยิ ธรรมสุวามี | (87)

พุทธาน โจ โคจริ สุปริตยฐิตโต
 อโโคจรั สรวุ วิรุชฌิตวา |

อาจารสัปนุน สุตานุตจิจโต
 อีย ธรรมเนตริ สุกเตน เทศิตา | (88)

เย พาลธรรมา: สท ตานู วิรุชฌเขต

กุตทุชฌณั สรวุ วิรุชฌเยจ |

อารกษิตวูย สท พุทฐศาสนั

เอว ชิโน เทศยิ ธรรมสุวามี | (89)

อลุปั จ ภาษเย มธูรั สุขุกตัม

กตุยามตำ มฤททวงนั ปเรษาม |

ปุรตุยรติกานำ สหธรรมนิครุโ

อีย ชินะ อิทุศ อาณูศาสนิ | (90)

ปุรติกรเมต กาลิ น โจ อกาเล

น วิศุวเสต สรวุปฤถคชเนษุ |

ทุ:เขน สุปฤษุโณ น ภเวต ทุรมนา

วิสารทา: ศีลพลเ ประดิษฐิตา |

สมาธิสุถาเนน สโมตตเรยยา

อัย ชินเน อิทุส อานุศาสนี | (99)

น ชญาตฺรลภํ ปี กทาจิ เทสเย'

จจิตตสย จาปี กุหนำ น กุรยาต |

ทฤษฏีกุถดำ สรว วิวรัชเยจ

อัย ชินเน อิทุส อานุศาสนี | (100)

ปรติกานุ สเรยฐั วร ธารณิเย

ชญานสย โจราสู อนนตปาโร |

อธิษฐานมนตร ปรติกานุยกุติ'

ริย ชินเน อิทุส อานุศาสนี | (101)

ศีลสย ทวารมิม มารุคภาวนา

ปรติปตติ' โอวาท'นยศจ ภทรโก |

อนุศาสนี อตฺร จริตฺว ศาสนี

อัย ชินเน อิทุส อานุศาสนี | (102)

อนุโลมิโก กุษานติ ย พุทฺธวฺรณิตา

กุษานติสฺถิตโต โทษ วิวรัชเยต |

อชญาน วรเชยฺย สฺถิตฺหิตฺว ชญาน

อัย ชินเน อิทุส อานุศาสนี | (103)

ชญานปรติชฐา ตถ โยคภูมิ

โยเลศฺวรี โพรย ปรสฺถิตานาม |

นิเขวณา สตปรุชฌาณ นิตฺยํ

อัย ชินเน อิทุส อานุศาสนี | (104)

อยุกฺต โยคิน สทา วิวรัชณา

ตถาคไตรุภายิต พุทฺธภูมิ |

อนุโมทิตา สรวีหิ ปญฺชิตฺเตหิ

อัย ชินเน อิทุส อานุศาสนี | (105)

พาไล: ปรติกุชฺปิต อชญาตเกหิ

อภฺภิรตฺร ปุถุศฺรราวากานาม |

ปริคฺฤหิตา: สท โพรยิสตฺตฺว:

อัย ชินเน อีทุลศ อานุศาสนี | (106)

ตถาคเตหิ อนุพุทธเมต

เทเวหิ โว สตุกถตุ ปุชิต จ |

อนุโมทิต พุรหุสสสุร โกฎิกิ:

กัจจิชชิน ภาษติ ต สมาริม | (107)

นาคสสุเรหิ สทา สตุตถตุ

สุปรณเยหิ จ กิณนเรหิ |

ยา ภาษิตา โพธิวรา ชินนิกิ:

กัจจิชชิน ภาษติ ต สมาริม | (108)

ปรยาปต ยา นิตฺยุ สุปณฺฑิตเทหิ

ชน จ ศเรญฺญํ ปุรวํ สุลลพฺพม |

นิรามิย ชญาน จิกิตฺส อุตฺตมา

กัจจิชชิน ภาษติ ต สมาริม | (109)

ชญานสฺย โภย: ปฺรติทานมกฺขย

สุตฺรานตโกฏิน ปฺรเวศ เอย:

ปฺริชฺญ ไตรชาตฺกิ ภูตชญาน

กัจจิชชิน ภาษติ ต สมาริม | (110)

เนกา อัย เทสิต ปารคามินา

นาวา ปิ โจ โอมกตฺตาน เอยา |

กิริตฺริยสฺส วชติ วรณฺมาลา

เขยามย สานต สมาริ เทสิต: | (111)

ปฺรศิส เอยา จ ตถาคตฺตานา

สฺตวสฺจ เอโย ปุรุษรฺยภาณาม |

สฺตว โพธิสตุตฺวาน นยสฺจ อกฺษโย

เยหิ อัย สานต สมาริ เทสิต: | (112)

ไมตฺริ อัย โทษสเม ปฺรกาสิตา

อุเปกฺขิมิ การุณิกาน ภูมิม |

อาศฺวาสนฺเตช มหาศยานา

เขยํ กถฺเตไนย สมาริ ภาษิต: | (113)

ปฺรติปตฺตฺติย เทสิต สีนฺนาทินา

มิตฺ พุทฺชชญาณสุย วรสุย อากม: |
 สรวเวช ธรรมาน สุวภาวมุทฺธา:
 สมารุຍํ เทศิตฺ นายเกหิ | (114)
 สรวชญชญาณสุย จ อหริศฺริมา
 จรฺยา อัย โปชยิ ปฺรสุถิตานาม |
 วิตุราสนํ มารจมุย จาปี
 สมารุຍํ สานุตฺ ชินน เทศิต: | (115)
 วิทฺยา อัย ธรรมสุถิตาน ตายินา
 อมิตฺรมชฺเย ปรมา จ รุกฺษา |
 ปฺรคฺยรฺถิกานา สหธรรมนิคฺรหา:
 สมารุຍํ สานุตฺ ชินน เทศิต: | (116)
 ปฺรติทานภูมि อัย สํปฺรภาศิตา
 พลา วิโมกฺษา ตถ อินฺทริยานิ |
 วิศิยฺญ อษฺฎาทศ พุทฺชธฺรมา:
 สมาริ สานุเศย นิเชวมานา: | (117)
 ทศาน ปฺรเยษฺฐิ พฺลาน ภูตา
 ปฺรูวณิมิตฺตํ ปิ จ พุทฺชชญาณ |
 เย พุทฺชธฺรมา: ปฺรู โยตฺตเมน
 ปฺรภาศิตา โลกहितานุกมฺปิณา | (118)
 พุทฺธาน ปฺคฺเรภิริยํ ปฺรตีหิโต
 วิโมกฺษกามานยู มารุคฺ เทศิต: |
 ปฺริติศฺจ ตสฺมินฺ สุกตาทมฺชานา
 ศฺรุณฺตีวิมํ สานุตฺ สมาริ ทฺรฺทฺธสม | (119)
 ยา พุทฺชชญาณสุย จ ปาริปฺริตา
 ยาเกยเต ปณฺทิตฺ โปชิสฺตฺตว: |
 วิศฺุทฺชจิตฺตศฺจ ศฺจิรินฺรังคโณ
 อิมํ นิเชเวต สมาริ สานุตฺม | (120)
 ปฺริศฺุทฺช กาโย'สุย ยถา ชินาน
 วิโมกฺษชญาณํ จ วิมุกฺติทฺรฺสนม |
 อสํกิลิษฺญ: สท รากพนฺชไน:

อิมํ นิเขเวต สมาริ ภาทรกมฺ | (121)

อภุมิ โทษะ วิคมศุจ โมเห

ชฌยานสฺย โจ อากมฺ มุกฺคิมิจฺจตฺ |

วิทุยาย อุตฺปาทุ อวิทุยนาศกมฺ

อิมํ นิเขเวต สมาริ ศานุตมฺ | (122)

วิมุกฺคิสารานีย ตฺถปฺปติ ภายิตา

ชฺรยาปินยํ ศานุต สมาริ เทหิตฺ |

จกฺขุศฺจ พุทฺธานมฺนินฺทิตานา'

มิมํ นิเขเวต สมาริ ศานุตมฺ | (123)

อภิชฺฌุ เอชา พหุเกยฺหฺเร ทฺรศิตา

ถฺทฺธิศฺจ พุทฺธาน อนนฺต ทฺรศิตา |

ยา ชฺรานิ สปิ ตโต น ทฺรลภา

นิเขวมาณสฺย สมาริเมตมฺ | (124)

ศานุตฺเนทฺริยสฺโย อิทฺ สฺถานู โปชฺเย

อิตฺมชฺชฺฐานมฺนตฺทฺรศิตมฺ |

สฺถกฺขมํ จ ชฺฌานํ วิปฺลํ วิศุทฺธํ

นิเขวมาณสฺย อิมํ สมาริมฺ | (125)

สฺส พุชฺชเต'นฺย อฺยฺกตฺโย'ไค'

รฺวิวฺรตฺนํ สฺรวสฺส อฺกฺษฺรณามฺ |

น ศกฺขุ โฆเมณ วิชานนาย

เยโน อฺยํ ศานุต สมาริ น ศฺรุตฺ | (126)

ชฺรณฺตํ ตฺ วิชฺ'ไญฺรยฺ โปชฺสตฺ'ไว'

รฺยถา ว ยํ เทหิตฺ ธรรมสฺวามินา |

ปฺรติพุทฺธฺ ศานุตฺเทหิ อนินฺทิตฺเทหิ

อิมํ สมาริ ปฺรติเขวมา'ไณ | (127)

อารพฺทฺวิเรยฺหิ สมฺทุกฺกฺหิต'

มฺุปฺสฺถิตํ (น) สปิ สทา สฺชาริตมฺ |

ทฺุ:ชกฺขย โย ชาตินิ'โรชชฺฌาน'

มิมํ สมาริ ปฺรติเขวมา'ไณ | (128)

สฺรวेष ธรรมานมฺชาติ ภายิตา

เอวัง สรวาสุ ภวคคตึษฺ |
 ชุณฺยานาคฺรุ พุทฺธาน มหาศยานํ
 กจฺจิชฺชินโน ภาษติ ตํ สมามิมี | (129)
 ตสฺโย กุมารสฺยิมิ คาค ภาษโต
 อษฺฏาศีตฺตนิยฺตสทฺสฺร ปฺรณฺนา |
 โฆษานุคคา กุษานุติ ลภีสุ ตตฺร
 อวิวฺรตฺติกาเย สฺถิตฺตุ พุทฺธชฺชฺญาเน | (130)
 ทุฏฺฐพลสฺตมวทึ กุมาร'
 มทฺยาปี โส คิษฺฐติ โลกนาถ |
 ปฺรตฺยจฺฉามิ ตวํ ทารก เอตมฺรตํ
 กุตฺตสฺตวยา เอษ สฺรุต : สมามิ : | (131)
 กุมารุ ราชน อวทึ สฺถโนหิ
 ทุฏฺฐภูตฺตมิ โภฏฺฐินิยฺตํ ชินานาม |
 เอกสฺมิมิ กตฺตปสฺมิมิ เต สรวี สตฺกฤตฺตา
 อยํ จ เม ศานตฺต สมามิ ปฺรตฺยจฺฉิต : | (132)
 จตฺวาริ กตฺตปํ นวตี จ อนฺนเย
 กตฺตปํ โภฏฺฐินิยฺตํ สทฺสฺร : |
 ชาตฺติสฺมโร โภมฺยหุ ตตฺร ตตฺร
 น จาปี ครุเท อปฺปทฺยิ ชาตฺ | (133)
 ตโต มยฺเอษ สมามิ ภาวิต :
 สฺทฺธํ สฺรุตฺตสฺเตษฺ ชินาน ภาษตาม |
 สฺรุตฺตวา จ อุตฺตฤชฺฐ ชเนตฺว ฉนฺทํ
 นิษฺกาทฺกษฺอาปฺเตน สฺปฺรตฺตสิษฺยิ โโพธิม | (134)
 เย ภิกฺษุ มหุยํ ปฺริปฺรตฺตจฺฉนฺเตติ
 ปฺรยฺยาปฺนฺนตฺตสฺย อิมํ สมามิม |
 อปฺสฺถเปมี อหุ ตตฺร เคารวํ
 ยไถว โลกาทฺรตฺตราณ อนฺตฺติเก | (135)
 เขษฺมํ มยา อนฺตฺติเก เอก คาคา
 อุตฺตฤชฺฐ จรฺยํ จรฺตฺนํ โลมิกิม |
 มนฺยามี ตานปฺยหุ ศานตฺต เอเต

อุปสถเปมี อหุ พุทธเคารวม | (136)

ยศจาปี ม่า ปฤจฺฉิตฺต กศฺจเทติ

ปรุยาปฺนณฺตํ อิมุ สตฺตสมาริมฺ |

สฺวาปฺนณฺตเร'ปีห น เม'สฺติ กางฺกฺษา

นาหํ ภวียเย ชินฺนุ โลกนายนกः | (137)

วฤทฺเตษฺสุ มฐฺเยษฺสุ นเวษฺสุ ภิกฺษุษฺสุ

สเคารโว โภมฺยหุ สฺปรตฺติตः |

สคารวสฺโย มม วรฺชเต ยศः

ปฺนุญฺย จ กิรฺตฺติศฺจ คุณาสฺต'เถว | (138)

กสิวิวาเทษฺสุ น โภมิ อุตฺตฺสโก

อตุโปตฺตฺสโก โภมฺยหุ ตตฺร กาลे |

อนฺยา คตฺติรฺโภติ กิรฺตฺว ปาปํ

อนฺยา คตฺติรฺโภติ กิรฺตฺว ภทฺรกกมฺ | (139)

อยุกฺต โยคาน อสฺยตํานา'

มมโนชฺญ เตษฺสา วจันํ ศฺรฺมิตฺวา |

กรรมสฺวโก โภมฺยหุ ตตฺถมิ กาลे

กฤตฺตสฺย กรรมสฺย น วิปรฺณาศः | (140)

น หุยฺตฺร กุโร โช ภวตี ปรายณฺ

กฺษยานฺตีพฺลํ คฤทฺถณฺยหุ พุทฺธวรมิตฺม |

กฺษยานฺตี: สทา วรมิตฺ นายเกหิ

กฺษยานฺตี นิเชวิตฺว น โโพธิ ทฺรลภา | (141)

อหํ จ โภมิ สท สิลวานฺโต

อนฺยํศฺจ สิลสฺมิ ปฺรตฺติษฺฐเปมิ |

สิลสฺย วรฺณฺ สทหํ ภณามิ

วรฺณฺ จ โภติ มม ตตฺร ภายิตฺม | (142)

อรณฺยวรฺณฺ จ สทา ปี ภาเย

สิลสฺมิ โจ โภมิ สทา ปฺรตฺติษฺฐิตः |

สมาทเปมิ อหุ อนฺย โปษเช

ตําศ'ใจว โโพธาย สmaatเปมิ | (143)

ตานุ พฺรหฺมจฺรเย'ปี สmaatเปมิ

อรุณสูมิ ธรรมสูมิ ปรีติขุเปมิ |
 เตษำ จ โพนิมยหุ โพนิมารุค
 ยสูมินุนิเม โภนุติ อนนุต สงคา: | (144)

สูมรามุยหุ กุลปมตีตมชวนิ
 ยทา ชิโน อาสิ สุวรางคโฆษ: |
 ปรีติขุญ ตสุโย ปุรัต: กุตุตา เม
 กุษานตีฟโล โภมยหุ นิตยกาลม | (145)

ตตร ปรีติขุญาย ปรีติขุจิหิตวา
 วรชาน โภฎิ จตุโร อสีติม |
 มารณหุ กุตุลิต ปีติตศจ
 น โจว จิตต์ มม ชาตุ กุษุพม | (146)

ชิขุญาสนำ ตตร กริตว มาโร
 ชญาตุวาน มหุยฺ ทถม กุษานตีไมตุริม |
 ปุรสนนจิตตศจจณานิ วนุทย เม
 ปญจศตา โพนิวราย ปุรสุถิตา: | (147)

อมตสูริ โภมยหุ นิตยกาล
 ตุยาตสุย โจ วรณ สทา ปุรภาเย |
 อาตยุศจ โภมิ ธนวานุ มหาตมา
 ทุริกกุชกาเล พหุ โภมิ ทายก: | (148)

เย ภิกุช ชารนุติ อิม สมารี
 เย จาปี วาเจนติ ย อุททิสนติ |
 กโรภิ เตษำ อหุ ปารีจรุยำ
 สรวะ จ เกษุยนติ นรานมุตตมา: | (149)

กรมณา เตาหมนุตตเรณ
 ปศุยามิ พุทธานุ พหุ โลกนาถาน |
 ลกิตว ปุรวุชช ชินานุศาสเน
 ภวามิ นิตย วิฑู ธรรมภานก: | (150)

ฐุตากิยุกุโต อหุ โภมิ นิตย
 กานุตารมารณย สทา นิเชวี |
 นานหารเหโต: กุหนำ กโรมิ

สํคฺษญ โภมิ อิตเรตเรณ | (151)

อนิรฺมุโก โภมฺยหุ นิตฺยกาลํ

กุเลฆุ จาหํ น ภวามิ นิสฺสิริตः |

กุเลฆุ สตุกตฺสย หิ อีรฺมุย วรฺชเต

อนิรฺมุยฺกสฺคฺษญฺ วิเนฆุ วินฺทมิ | (152)

ไมตรีวิหาริ อหุ โภมิ นิตฺย'

มากรฺมุญฺ สนฺตนา น ชเนมิ กโรธมฺ |

ไมตรีวิหาริมฺยมิ สฺสรตฺสย

จตุรฺทิสํ วรฺชติ วรฺณมาลา | (153)

อลฺเปจฺญ สํคฺษญ ภวามิ นิตฺย'

มารณฺยกศฺใจว รุตาภิกฺกตः |

น โจตฺสฤทฺหามิ อหุ ปิณฺทปาตํ

ทฺฤตํ สฺมาชาน รุเตฆุ วินฺทมิ | (154)

ศฺราทฺรศฺจ โภมิ มนสः ปฺรสาโท

พฺหุปฺรสาทः สท พุทฺธสฺสเน |

ปฺรสาท พฺหุ ลปฺสยมิ อานุศฺสา

ปฺรสาทโก โภมิ อหิณอินฺทริยः | (155)

ยศฺใจว ภาษามฺยหุ ตฺตร ตฺยเร

ปฺรติปฺตติสฺวาริ อหุ นิตฺย โภมิ |

ปฺรติปฺตติสฺวาริมฺย เทวนาคา:

กฺุรฺวณฺตฺยปฺสฺถานํ ปฺรสนนฺจิตฺตา: | (156)

คฺุณา อิเม กิรฺุติต ยาวตา เม

เอเต จ อนฺเย จ พฺหุ อนเเก |

เย ศิกฺษิตฺวฺยา: สท ปณฺจเทเน

โย อิจฺฉตี พุทฺธิตฺ พุทฺธโพธิมฺ | (157)

สฺมรฺรามฺยโต พฺหุตฺร ทฺมุทฺทราณิ

เย ปฺรฺวกลฺเป จริตฺตานฺยเนเก |

พฺหุํ ปิ ทานิํ ภณฺตี น ศกฺยํ

คจฺฉามิ ตาวตฺ สฺคตฺสย อนฺติกมฺ | (158)

สฺสูติกฺษณฺปฺรชฺโช วิทฺ โพธิสฺตฺตฺโว

ตศมินุ กษณเ สุปรศย ปลูกภิชญา |
 ฤทธิย โส คจณิ ชินสุย อนุดิเก
 ส ปราณิโกฏฐิกรศีติภิ: สห | (159)
 ทฤตพโล ปรมู อุกอร อาสีต
 สารฐ คทา โภฏฐิตเทหิ ษษฎฐิภิ: |
 อุปสักรมี มุลู ตถาคตสุย
 วนุทิตว ปาเทา ปุโรโต นยษีทต | (160)
 อธยาศยั ตสุย วิทิตว ราชูโณ
 อิมั สมารี ทูวิปแทนุทท เทศย |
 ศรุควา จ โส ปารุถิมั สมารี
 อูษณิตว ราชูษั นีรเปกษุ ปรวรรษี | (161)
 ส ปรวรรษิตวาน อิมั สมารี
 ภาเวติ วาเจติ ปรกาศเยติ |
 ส ษษฎฐิภิ: กฤษปสทสุรุ ปศจาต
 ปทุโมตตโร นาม ชโน อญษิ | (162)
 ษษฎฐิตทา โภฏฐิต อนูนกา
 เย ราชูญ สารฐ อุปสักรมี ชินาน |
 เต จาปี ศรุตไวว สมารีเมต
 ตูษฎฐา อุกอราสตท ปรวรรษีสุ | (163)
 เต ปรวรรษิตวาน อิมั สมารี
 ธารesu วาเจสุ ปรกาศยีส |
 ษษฎฐิน กฤษปานิ นยตทาน อตยธา
 สุปฤษึษุ โพธี วรเมกกฤษเป | (164)
 อนนตชฎฐาโนตตรนามเชธา
 อญษิ พุทธา นรเทวปฐิตา: |
 ตเทกเมเก ทูวิปทานมุตโตโม
 โมเจนติ สตตวานุชถ กงควาลิกา: | (165)
 ศีรพโล ราชู อหั อญษิ
 อิม่า จรณโต วร โพธิจาริกาม |
 เย มม ปุตตรา: สต ปญจ อาสน

อิมเมว เอเต อนุชรัมปาปา: | (166)

เอว มยา กลุปสหสุร โกฎโย

อารพฐวีรุเขณ อตนะทุริเตน |

สมาธิ ประเยษฏ อย์ วิศุทธ:

สมุทานยนเนติ ตมคร โพรธิม | (167)

กุมาร ตสมาทุธิ เข โพรธิสตุตวา

อากงกุชเต เอตุ สมาธิเมษิตุม |

อารพฐวีรุโย นีรเปกษ ชีวีเต

มมา กุมารา อนุคิกษเต สทา | (168)

อิติ ศรีสมาธิราชา พหุพุทธนิรหารสมาธิมุขปริวารโต นาม สप्तตทศ: |

18

สมาชยุปริบทนปริวารต:

ตตฺร ภควาศจนทฺรปรภกุมารมามนฺตรยเต สม ตสมาตฺ ตฺรหิ กุมาร โย โพรธิสตุตฺโว
มหาสตุตฺว อิมํ สมาธิมุทฺรหิษยติ ปรยวาปฺสยติ ธารยิษยติ วาจยิษยติ ปรวฺรตยิษยติ อุตฺเทกษยติ
สฺวาชฺยาสฺติ ปรเกษยศฺจ วิสฺตเรณ สฺปรกาศยิษยติ, เตน ภวานาโยคฺมนฺยูกฺเตน จ ภวิตฺยุม | ตสฺยไต้
ปรตีปฺทยมานสฺย จตฺวาโร คุณฺดานุศฺสา: ปรตีกานฺกษิตฺวยา: | กตฺเม จตฺวาร: ? ยทฺต อนภิกฺภูโต ภวียฺยติ
ปฺณฺนโย: | อนนฺนรฺทนีโย ภวียฺยติ ปรตฺยรฺถโก: | อปรเมโย ภวียฺยติ ชฺญาเนน | อนนฺตศฺจ ภวียฺยติ
ปรตีภานเนน | โย หิ กศฺจิตฺ กุมาร โพรธิสตุตฺโว มหาสตุตฺว อิมํ สมาธิมุทฺรหิษยติ ปรยวาปฺสยติ
ธารยิษยติ วาจยิษยติ ปรวฺรตยิษยติ อุตฺเทกษยติ สฺวาชฺยาสฺติ ปรเกษยศฺจ วิสฺตเรณ สฺปรกาศยิษยติ,
ตสฺยเม จตฺวาโร คุณฺดานุศฺสา: ปรตีกานฺกษิตฺวยา: |

อด ขลฺ ภควาสุตฺตสฺยํ เวลายามิ คาคา อภายต

อนภิกฺภูต: ปฺณฺนเยหิ นิตฺยกาลํ ภวียฺยติ |

สมาธิ สานตฺภาเวน สรวฺพุทฺธาน ภวียฺยติ | (1)

ปฺณฺนเยหิ รกฺษิต: สฺวโร นิตฺยกาลํ ภวียฺยติ |

จรนฺ ส ปรมาํ สฺพุทฺธา วิสิษฺฐาํ โพรธิจาริกาม | (2)

นาสฺย ปรตฺยรฺถโก ชาตฺ วิเหฐาํ กศฺจิตฺ ภวียฺยติ |

ปริคุถฺหิโต พุทฺเธหิ นิตฺยกาลํ ภวียฺยติ | (3)

อปรเมยศฺจ ชฺญาเนน นิตฺยกาลํ ภวียฺยติ |

อนนฺต: ปรตีภานเนน ธารนฺต: สานตฺิมํ คตฺติม | (4)

สศตมนภิกุตปณฺยสฺกนุ โธ
 ภวียยติ ศุเรษฐตรี ตุ โพธิจรยาม |
 น ภวียยติ ปฺรตยรฺถิกาน ฐฤยโย
 อิมุ วรุ ศานุต สมာธิ ธารยิตฺวา | (5)

ชฺฌานู วิปฺลุตสฺย โภติ ติกฺษณํ
 ตถ ปฺรติภานมนนุต จกฺษุ ศุทฺทม |
 ภวียยติ สท ตสฺย ปณฺทิตสฺย
 สฺมฤตฺติพลเมว จ ธารณิพลํ จ | (6)

ปรม ปริยฺม นนาปฺ ปณฺทิตานํ
 ภวียยติ จารุถปทํ ปฺรภายมาณः |
 ชฺฌานู พหุชนสฺย ปฺรชฺฌวนฺโต
 อิมุ วรุ ศานุต สมာธิ ภายมาณः | (7)

ลภิ ปรม ศุเรษฐ จีวรานํ
 ศยฺย นิมนฺตฺรณมา (ขา ?) ทฺยโกชนานาม |
 ภวียยติ สฺกุมาร ทฺรศฺนโย
 อิมุ วรุ ศานุต สมာธิ ธารยนฺโต | (8)

ทฺรฤยยติ พหุ พุทฺธ โลกนาถาน
 อตฺถลีย กาทิติ ปุช นายกานาม |
 น จ ภวียยติ ตสฺย อนฺตราโย
 อิมุ วรุ ศานุต สมာธิเมษโต หิ | (9)

ภวียยติ ปฺรต: สฺถิตฺว โลกนาถาน
 สฺรฺจิริร ภาตศเตหิ ตฺมุฏฺจิตฺต: |
 น จ ภวียยติ ตสฺย ชาตุ หานี
 อิมุ วรุ ศานุต สมာธิ ธารยิตฺวา | (10)

สฺถิตฺวา สฺย โลกนาถ:
 สฺรฺจิริร'ลภฺษณ'กาเย วฺยญฺชเนภิ: |
 น จ ภวียยติ ตสฺย ชฺฌานานานี
 อิมุ วรุ ศานุต สมာธิ ธารยิตฺวา | (11)

น กทาจิ ภวียยติ ฑินจิตฺต:
 สศต ภวียยติ อาตฺมุ โน ทฺริทฺร: |

น จ ภวิษยติ อุทกฤหิตจิตโต

อิมุ วรุ ศานุต สมာธิ ธารยิตฺวา | (12)

น จ ภวิษยติ วา อกษณฺษุ

มหิปติ เกษยติ ราชจกรวรฺติ |

สท ภวิษยติ ราชย ตสฺย เกษมฺ

อิมุ วรุ ศานุต สมာธิ ธารยิตฺวา | (13)

ชฺฌานู วิปฺลฺ นาทฺร สํสโย'สฺติ

กฺษยปยิตฺ กฺลปศเตหิ ภาษมา'ไณः |

ศฺรุต อิมุ สมာธิ ศานุตกฺุมิ

ยถ อุปทิสฺสฺส ตถา สฺถิตฺเตหิ ธีโร | (14)

อปริमित อนนต กฺลปโกณฺ โย

ทศพล ตสฺย ภณฺษุรณานุคํ'สํ |

น จ ปรีกิริตฺตา กฺลา ภเวยฺยา

ยถ ชลพิณฺฑุ คุรหิตฺ สาศฺรา'โต | (15)

หฺรมิตฺ ส กุมารุ ตสฺมิ กาล

อุตฺถิตฺ ปรานฺจลิกอ นมสฺย'มานः |

ทศพลกิมฺ โย สฺถิตฺ อุทฺฤ

คิรฺวราย อุทานุ'ทนายติ | (16)

อจินฺติโย มหาวีโร โลกนาล ปรุ'ภากรः |

ยวาชฺเจเม นเรนฺทุเรณ อนุคํ'สํ: ปฺรกา'ศิตา: | (17)

อาชฺยาหิ เม มหาวีร หิ'ไตฺยิ' อนุกมฺ'ปกः |

โก นาม ปฺศฺจิม กาล อิทํ สฺตฺริ' ศฺรณฺนิษฺยติ | (18)

ตเมนมวทจฺฉาสฺตา กฺลวิงฺกรฺตสฺว'รः |

อสงฺคชฺฌานี ภควานิ'มํ วา'จํ ปฺร'ภาษเต | (19)

กุมาร ศฺถณฺ ภาษิมฺเย ปฺร'ติ'ปฺตฺติมฺ'นฺตฺตราม |

โย ทรฺมานนฺ'ศิกฺษนฺ'โต อิทํ สฺตฺริ' ศฺรณฺนิษฺยติ | (20)

ปฺุชา กุ'รวน ชินนฺ'ทฺรณํ พุ'ทฺชฺฌานก'เวษกः |

'ไม'ตฺร'จิตฺ'ตํ นิ'เชว'น'โต อิทํ สฺตฺริ' ศฺรณฺนิษฺยติ | (21)

ฐฺตानุ กุณฺ'มา'ศฺจ สํ'เล'ขานุ กุณฺ'มานุ' ศฺเร'ษฺฐานุ' นิ'เชว'ตः |

ปฺร'ติ'ปฺตฺเต'ตา สฺถิตฺ'วา จ อิทํ สฺตฺริ' ศฺรณฺนิษฺยติ | (22)

น ปาปการิณำ หุตาทิที่ สุตฺรํ สุรณิษยติ |
 น ไยริวริคิตํ คีลํ โลกนาถานมนฺติเก | (23)
 พรหฺมจาริณํ สุราณำ เยษำ จิตฺตมโลลุปฺม |
 อธิษฺฐิตานำ พุทฺเธหิ เตษำ หุตาจจฺรณิษยติ | (24)
 เย หิ ปุริมกา พุทฺธา โลกนาถา อุตฺถิตา : |
 เตษำ หุตาทิที่ สุตฺรํ ปศฺจาทกาเล สุรณิษยติ | (25)
 เย ตฺว ปุรฺवासฺ ชาติษุ อฏฺวานนฺนยติรฺธิกา : |
 เตษวิมํ สุรฺตฺว สุตฺรานตํ เสามนฺสฺยํ น เกษยติ | (26)
 มม จ ปุรฺวรัชฺตเวห ศาสเน ชีวิการฺธิกา : |
 ลากสฺตการากิฏฺตา อนฺยมนฺยํ ปฺรติภฺยปิ | (27)
 อธิษฺฐิตา ปฺรศฺตริษฺฐํ พหุ ภิกฺษุ อสฺยตา |
 ลากกามาศฺจ ทฺวสีลา อิทํ สุตฺรํ น สุรฺททฺธิ | (28)
 ปุณฺยานุปฺราปฺตา พุทฺเธษุ ชฺยานปฺราปฺยนฺรฺธิกา : |
 นิศฺริตาสฺจาทมสํชฺญายามิทํ สุตฺรํ น สุรฺททฺเช | (29)
 เลากิก ชฺยานผลสํชฺญํ เกษยเต กาลิ ปศฺจิเม |
 อรฺหตฺปิณฺฑํ จ เต ภฺกฺตฺวา พุทฺธ โโพธิ ปฺรติภฺยปิ | (30)
 ยศฺใจว ชมฺพุทฺวิปฺสฺมิ ภินฺนุเทยาคฺ สรว เจติยา |
 ยศฺจ ปฺรติภฺยเปตฺ สุตฺรมิทํ ปาปี วิศิษฺยเต | (31)
 ยศฺจารุหโต นิหนฺนยฺยา ยถา คงฺคาย วาสฺกา : |
 ยศฺจ ปฺรติภฺยเปตฺ สุตฺรมิทํ ปาปี วิศิษฺยเต | (32)
 ก อุตฺสหนฺติ ยฺษฺมากํ ปศฺจิเม กาลิ ทารฺणे |
 สทฺธฺรุม โลกเ วรฺตฺนเต อิทํ สุตฺรํ ปฺรกาสิตฺม | (33)
 โรทฺนโต อุตฺถิตสฺตฺตฺร กฺมาโร ชินมพฺรวิตฺ |
 สีหนาทํ นทฺตเยวํ ปฺตฺโร พุทฺธสฺย เอารฺส : | (34)
 อหํ นิรฺวฤเต สํพุทฺเธ ปศฺจิเม กาลิ ทารฺणे |
 สุตฺรํ ไวสฺตาริกํ กุรฺยํ คฺยชิตฺวา กายุ ชีวิทม | (35)
 สหิษฺยามยตฺร พาลามภฺภูตํ ปรีภายณาม |
 อากฺโรคํสฺตฺรชฺนํ ใจว อธิวาสิสุเย นายก | (36)
 กฺษเยยํ ปาปกํ กรม ยนฺมยา ปุริเม กฤตฺม |
 อนฺยेषุ โพธิสฺตฺตฺเวษุ วฺยาปาโท ชนิตฺโต มยา | (37)

สุตเปตว ปาณี มุรุษสมิ พุทฺธ: กาลญจนสันนิภม |
 ศาสตา จนุทฺธปรุภํ ปฺราห มณฺชฺโฆษสฺตถาคค: | (38)
 กโรมิ เต อธิษฐานํ กุมาร กาลี ปศฺจิเม |
 น พุทฺหมจฺรยानุตราโย ชีวิตสฺย จ เกษฺยติ | (39)
 อนฺเย จายฺญเฐา ศตานฺยตฺร อุตฺถิตา ฐรมฺชารกา: |
 วยํ หิ ปศฺจิเม กาลเ อสฺย สฺตฺรสฺย ฐารกา: | (40)
 เทวนาคาน ขกฺษยาณ อคฺคิตฺโกฏฺยฺยฺสฺสฺถิตา
 อนฺเย จ นฺยฺตฺตา: มษฺฏฺวิ วนฺทนฺเต โลกนายนม | (41)
 วยมิเมษํ ภิกฺษุณฺณา ย อิเม อทฺย อุตฺถิตา: |
 ตสฺมีศฺจ ปศฺจิเม กาลเ รกฺษํ กาทาม นายน | (42)
 อสฺมินฺ สฺตฺเร ปฺรภายยนฺเต พุทฺธเกษฺตรา: ปฺรคมฺปิตา: |
 ยถา วาลุก กงฺคายา อธิษฺฐานเนน ศาสฺตฺน: | (43)
 เย จ ปฺรคมฺปิตา: เกษฺตรา: สฺรวเษฺ พุทฺธนิรมิตา: |
 ปฺเรยิตา โลกนาถเนน เย หิ ฐรฺมา: ปฺรภาสิตา: | (44)
 เอโกกศฺจ เกษฺตราต: สฺตฺตวโกฏฺย โยจฺนิตฺยา: |
 เอวํ ฐรมํ ตทา สฺรุตฺวา พุทฺธชฺฌานเ ปฺรติษฺฐิตา: | (45)
 อิตฺศฺจ พุทฺธเกษฺตราโต นวตฺริเทวโกฏฺย: |
 โโพธิจฺจิตฺตํ สมฺตฺปาทฺย พุทฺธํ ปฺมุขํ ปฺราวากิรณ | (46)
 เต วฺยากถฺตา นเรณฺฑเรณ กल्पโกฏฺเฐรฺสฺตีติ: |
 สฺรวเษํ ปฺเยกตฺร กल्पํ สฺมินฺ ภาวฺยยนฺติ วินายกา: | (47)
 ภิกฺษุภิกฺษุณฺณิกาสฺสํ ใจ อฺปาสฺกอฺปาสิกา: |
 มญฺญ สฺปฺตติปฺราณ โกฏฺย โยเยหิ สฺตฺรสมิํ สฺรุตฺม | (48)
 เตปี วฺยากถฺต พุทฺธเณ ทฺรภฺยยนฺเต โลกนายนาน |
 ยถา วาลุก กงฺคายาสฺจรณฺโต โโพธิจาริกาม | (49)
 สฺรวเษํ ปฺมุช กานินฺติ พุทฺธชฺฌานคเวษกา: |
 ตตฺร ตตฺร สฺรณฺนิษฺยนฺติ อิทํ สฺตฺรํ นิรุตฺตรม | (50)
 อคฺคิตฺยา กल्पโกฏฺยฺยฺย เกษฺยนฺเต โลกนายนกา: |
 สฺรวเษ เอกตฺร กल्पํ สฺมิํ หิ ติมฺปี อนฺกมฺปกา: | (51)
 ํไมศฺเรยสฺย จ พุทฺธสฺย ปฺมุขํ กถฺตฺวา นิรุตฺตราม |
 สทฺฐรฺม สฺเรษฺฐํ ฐาริตฺวา คมฺมิษฺยนฺติ สฺขาวตฺติม | (52)

ยตราเสา วิโรช พุทโธ อมิตายุตตถาคตः |
 ตสฺย ปุชฺชา กริษฺยนฺติ อคฺร โโพธิย การณต | (53)
 ตฺริสฺปตฺติรํชฺเชยฺยา กลฺปา เย จ อนาคตาः |
 น ทฺรคฺตี คมิษฺยนฺติ ศฺรุตฺเวทํ สฺตฺรรมฺตฺตมม | (54)
 เย เกจฺจิตฺ ปศฺจิเม กाले ศฺโรษฺยนฺเต สฺตฺรรมฺตฺตมม |
 อศฺรฺปาตํ จ กานฺหินฺติ สฺรวฺสฺไต่: สฺตฺกฺฤโต หุยฺหม | (55)
 อาโรจฺยามิ สฺรวेषํ ยาวนตः ปฺรตः สฺถิตาः |
 ปฺรินฺทามิ อิมํ โโพธิ ย เม กุณฺเรน สฺปฺรฺศิตา | (56)
 อิติ ศฺรีสมาริธาเช สมารฺชนฺปฺรินฺทนา นาม ปฺริวฺร โตะ'ษฺฎาทศ |

19

อจินฺตฺยพฺพุทฺธธรรมนिरฺเทสปฺริวฺรตः |

ตตฺมาตฺตรฺหิ กุมาร โโพธิสฺตฺตฺเวน มหาสฺตฺตฺเวนํ สมาริมาทางฺกฺษตา อจินฺตฺยพฺพุทฺธธรรม-
 นินฺรฺเทสฺกฺุเลน ภาวิตฺวฺยม | อจินฺตฺยพฺพุทฺธธรรมปฺริปฺลฺจฺจนฺกฺษาคิเกน ภาวิตฺวฺยม | อจินฺตฺยพฺพุทฺธธรรมาริหมฺกฺติ-
 เกน ภาวิตฺวฺยม | อจินฺตฺยพฺพุทฺธธรรมปฺรฺเยษณฺกฺุเลน ภาวิตฺวฺยม | อจินฺตฺยพฺพุทฺธธรรมานํ ศฺรุตฺวา
 โนตฺกฺรฺสฺติวฺยํ น สฺตฺรฺสฺติวฺยํ น สฺตฺราสฺมาปฺตฺวฺยม | เอวฺมฺกฺเต จนฺทฺรปฺรภ: กุมารฺภูโต ภควนฺตเมตท-
 วจฺจ ฆตา กถํ ภควนํ โโพธิสฺตฺตฺโว มหาสฺตฺตฺว: อจินฺตฺยพฺพุทฺธธรรมนินฺรฺเทสฺกฺุโล ภาวติ, อจินฺตฺยพฺพุทฺธธรรม-
 ปฺริปฺลฺจฺจนฺกฺุสฺสจฺจ, อจินฺตฺยพฺพุทฺธธรรมาริหมฺกฺตฺสฺจจ ? อจินฺตฺยพฺพุทฺธธรรมปฺรฺเยษณฺกฺุสฺสจฺจ ภาวติ, อจินฺตฺยพฺพุทฺธธรรมานํ
 ศฺรุตฺว โนตฺกฺรฺสฺยติ น สฺตฺรฺสฺยติ น สฺตฺราสฺมาปฺทฺยเต ?

เตน ขลฺ ปฺน: สมเยน ปฺลฺจฺจฺจิโฆ นาม คนฺธฺรฺวปฺตฺร: ปฺลฺจฺจฺจิสฺตฺรฺยศฺไต่: สारुชฺ คณตลาท-
 วตีรฺย ภาวต: ปฺรต: สฺถิตโตะ'ษฺฎาปฺสฺถานปฺริจฺรฺยาโย | อถ ขลฺ ปฺลฺจฺจฺจิสฺตฺรฺยศฺไต่ คนฺธฺรฺวปฺตฺรศฺไต่ตทภาวต
 ยนฺนฺวหํ ยไถว เทวานํ ติรยสฺตฺริสฺานํ สกฺรฺสฺยจ เทวานามินฺทฺรฺสฺย สฺฐรฺมยํ เทวสฺถายามฺปฺสฺถาน-
 ปฺริจฺรฺยํ กโรมิ, สฺถิตี สฺปฺรโยชฺยามิ, ตไถวาทฺย เทวาติเทวสฺยํปิ ตถาคตฺสฺยารุหต: สมยฺกฺุสฺพุทฺธสฺย
 ปุชฺชาโย สฺถิตี สฺปฺรโยชฺเยม |

อถ ขลฺ ปฺลฺจฺจฺจฺจิโฆ คนฺธฺรฺวปฺตฺรศฺไต่: ปฺลฺจฺจฺจิสฺตฺรฺยศฺไต่สฺไต่สฺจ ปฺลฺจฺจมาไตฺรฺรคฺนฺธฺร-
 วปฺตฺรศฺไต่: สारุชเมกสฺวารสฺถิตีสฺปฺรยฺกฺุตาภิสฺตฺรฺยศฺไต่สิทฺธิกรฺวาทฺรฺยทฺนฺทํ วิณฺนามาทฺย ภาวต: ปฺร โตะ
 วาทฺยามาส | อถ ขลฺ ภาวต เอตทฺภูทฺ ยนฺนฺวหํ ตถารูปฺมฺกฺุทฺยภิสฺสฺกฺารมฺภิสฺสฺกฺุรฺยํ ยถารูเปณ
 กฺุทฺยภิสฺสฺกฺารเมณภิสฺสฺกฺุเตน จนฺทฺรปฺรภ: กุมารฺภูโต'จจินฺตฺยพฺพุทฺธธรรมนินฺรฺเทสฺกฺุสฺสจฺจ, สฺรวรฺมสฺวภาวสมตฺวาวิปฺลฺจฺจฺจจ สมารฺชน จเลต | ปฺลฺจฺจฺจิสฺตฺรฺยศฺไต่ คนฺธฺรฺวปฺตฺรศฺไต่ ตนฺตฺริสฺวารสฺถิตีสฺวาร-
 เกสฺสคฺุยฺมฺปฺทฺิเสยฺม |

อด ขลุ ภาควาสุตถารูปมฤตยูยภิสัศการมภิสัศกโรติ สุม, ยตุเตภย: ปญจภยสุตฺตฺรยศเตภย:
 สัปรยุกเตภย: ปฺรวาทิตะภโย ยถานุกมโปปสัหฤต: ศพฺโท นิสฺจรรติ ธรรมปฺรติสัยุกต: | อิมาสจ
 พุทฺธธรรมนิชฺชยปฺติคถา นิสฺจรรนฺติ พุทฺธานุภาเวน

เอกหิ วาลปเถ พหุพุทฺธา

ยาดตฺติก วาลิก กงฺคนทีเย |

เกษตฺรึ ตาดตฺติก เตช ชินานำ

เต จ วิลภฺษณ เต วิสภากา: | (1)

ปญฺจคตฺติคต พาลปถสุมินุ

ไนฺรยิกาปี จ ตฺริยคตาสจ |

เต ยมเลากิก เทวมนุชฺษา

นาปี จ สักรุ โน จ อูปีโท | (2)

ตตฺร ปเท สสรฺา: สสมุทฺธา:

สรว นที ตถ อุตฺส ตทาภา: |

โน ปี จ สักรุ โน จ อูปีโท

เอวมจินฺตฺย ธรรม ชินานาม | (3)

ตตฺร ปเทปี จ ปรวต เนเก

จกรวาล อปี เมรุ สุมेरุ |

เย มุจฺลินฺท มหามุจฺลินฺท

วินฺชยถ กฤตฺตรุกุโฏ หิมวำสจ | (4)

ตตฺร ปเท นิสฺยาสจ สุโฆธา

สฺตปน ปฺรตาปน อานกฺริมฺยา: |

ตตฺร จ เย นิสฺเย อูปฺปนนา

เวทน เต ปี ทุขำ อฺนุโกนฺติ | (5)

ตตฺร ปเทปี จ เทววิมานา

ทฺวาทศโยชน เต รณฺเฑีย: |

เตมุ พหุ มรฺตฺตาน สหสฺรา

ทิวฺยรตฺติย สฺขานนฺนุโกนฺติ | (6)

ตตฺร ปเท จ พุทฺธาน อุตฺปาโท

ศาสฺนุ โลกวิทฺน ชฺวเลติ |

ตํ จ น ปศฺยติ ชฺญานวิหีโน

เขน น โสธิต จรย วิสุทธา | (7)

ตตฺร ปเท'ปิ จ ธรรม นิรุทฺโธ

นิรุวฤตฺต นายกฺ สุรยติ สพฺท: |

ตตฺร ปเท'ปิ จ เกจิ สฤ โณนฺติ

คิยฺฐติ นายกฺ ภายติ ธรรมม | (8)

ตตฺร ปเท'ปิ จ เกษจิทาย'

รวรฺษ อจินฺตีย วรตฺติ สํชฺญา |

ตตฺร ปเท'ปิ วา กาลุ กโรนฺติ

โน จิรุ ชีวติ สุรยติ สพฺท: | (9)

ตตฺร ปเท'ปิ จ เกษจิ สํชฺญา

ทฤษฺฐ ตถาคตฺต ปุชิตฺต พุทฺโธ |

โตยิตฺต มานสฺส สํชฺญกฺรเหณ

โน ปิ จ ปุชิตฺต โน จ อุปนฺโน | (10)

สุวสฺมิ กฤเท สฺปิเนว มนฺษโย

กามกฺุณฺเยสุ รตีรณฺญโย |

ส ปฺรติพุทฺธ น ปศฺยติ กาม'

สุตฺตจฺจ ปฺรชานติ โส สฺปิโน ติ | (11)

ยตฺต ตถ ทฤษฺฐ สฺรุตฺต มตฺต ชฺญาตี

สรวมิตฺถ วิตถํ สฺปิโน วา |

ยสฺสตุ ภาเวตฺต สมาสฺสิย ลากิ

โส อิมฺม ชานติ ธรรมสฺวภาวาน | (12)

สุสฺสจิตฺตา: สทฺเต นร โลก

เยษ ปฺรียาปฺรียู นาสฺติ กหิิจิตฺ |

เย วนกนฺทเรเก'ภีรมนฺติ

สฺรรามณฺกํ สฺสฺสขํ อนุ โภณฺติ | (13)

เยษ มมาปี ตฺต นาสฺติ กหิิจิตฺ

เยษ ปฺริครุหุ สรวสฺสุ นาสฺติ |

ขงฺคสฺมา วิจรณฺติมฺ โลก

เต คคเน ปวเนว วุรชฺชนฺติ | (14)

ภาวิทฺตฺ มารุค ปฺรวรตฺติตฺตฺ ชฺญานํ

ศุณฺยก ธรรม นีราคฺมฺนุ สฺรวเ |
 เยน วิภาวิต โภณฺติมิ ธรรมา'
 สุตฺตสฺย ภเวตฺ ปฺรติภานมนฺนตฺม | (15)

สุสุชิตา พตฺ เต นร โลก
 โยค น สขฺชติ มาณฺสุ โลก |
 วายุสฺมํ สทฺ เตษฺวิห จิตฺตํ
 โน จ ปฺรียาปฺรียู วิทฺยติ สฺงฺโก | (16)

อปฺรียู เย ทฺวฺจิ เตหิ นีวาโส
 เย หิ ปฺรียา ทฺวฺจิ เตหิ วิโยโค |
 อนฺต อฺเภ อปฺิ เอติ ชหิตฺวา
 เต สฺวฺจิตา นร เษรต ธรรม | (17)

โย อนฺนนิยติ ศฺรุตฺวิมิ ธรรมานํ
 ส ปฺรติหนฺยติ ศฺรุตฺว อธรรมม |
 โส มทฺมานหโต วิปฺริโต
 มานวเสน ทฺวฺจิ อนฺนโกติ | (18)

เย สมคฺาย ปฺรติยฺฐิต โภณฺติ
 นิตฺยมนฺนต นาวนตาจ |
 เย ปฺรียโต'ปฺรียตฺสจ สฺมกฺตา'
 สฺเต สท มุกฺตมนฺนา วิหรนฺติ | (19)

ศีเล ปฺรติยฺฐิตฺ สฺปฺริศฺุเช
 ฐฺยานे ปฺรติยฺฐิตฺ นิตฺยมฺจินตฺเย |
 เย วนกนฺทริ สานฺติ รมนฺเต
 เตษ น วิทฺยติ วิมฺติ ชาต | (20)

เย จ ปฺนฺรวิตฺเถ ปฺรติปฺนฺนา:
 กามคฺุณฺษฺรตา: สท พาลา: |
 คฺุถฺฐรฺ ฆถา กฺุณฺเปษฺวธิมฺกฺตา
 นิตฺยวसानฺคตา นมฺจิสฺย | (21)

อสุมินฺ ฆลฺ ปฺนฺรคฺาถาภินิรฺุหาเร ภาษฺยมาเถ จนฺทฺรปฺรภ: กุมารภฺุต: อจินฺตฺเยษฺ พุทฺธ-
 ธรรมेषฺ คมฺภีรฺ นิตฺยปฺตินิรฺุเทศเกาศลฺยมนฺปฺราปฺต:, สฺุตฺรานนฺตนิรฺุหาราวภาสํ จ ปฺรติลพฺุชฺวาน |
 ปฺลจฺจสิขสฺย จ คนฺทฺรวปฺตฺรสฺย โฆษานฺคาคา: กฺุษฺยานฺคเต: ปฺรติลมฺโก'ภฺุต | อปฺรเมยาคฺา จ สตฺตฺวานํ

เทวมานุษิกายา: ปุรชายา อนุตตราข่า สมยกุลส์โพธา จิตตานุยุตฺปนฺนานิ | อปรเมยณำ
สตฺตฺวานามรุต: กฤโต'ภูต |

อิติ ศรีสมาธิราเช อจินตฺยพุทฺธธรรมนिरุเทศปริวารโต นาโมเนวีศติตม: |

20

อินฺทรเกตุรฺวราชปริวารต: |

ตฺตร ขลฺ ภาควาสุจนฺทรปรภํ กุมารภูตมามนฺตรยเต สมฺ ตสมตฺตรหิ กุมาร โภชิตฺตฺเว
มหาสตฺตฺเว สรวฺกฺสฺมฺลคฺคิยาคุณฺธรมนฺิสรฺเตน ภาวิตฺตฺยมฺ | อสฺสรคฺพฺหฺเลน จ ภาวิตฺตฺยมฺ, ปาปมิตฺร-
ปริวารฺชเคน กลฺยณมิตฺรสนฺิสรฺเตน ปริปฺลจฺจกฺชาตีเยน ธรรมฺปรเยษฺญ ยามตฺถปฺเตน ปฺราโมทฺยพฺหฺเลน
ธรรมฺารุตีเคน ธรรมฺกาเมน ธรรมฺรเตน ธรรมฺปริกรฺาหเกณ ธรรมฺานูธรรมฺปรตีปนฺเนน | ศาสฺตฺตฺสฺชฺญา อนเนน
สรวฺโภชิตฺตฺเวษฺตฺปาทฺยิตฺตฺยา | ยสฺย จานฺติกาทิมํ ธรรมฺปรยาขํ ศฺฤโณติ, เตन ตฺสฺยานฺติเก ปรตีเคารวํ
ศาสฺตฺตฺสฺชฺญา โจตฺปาทิตฺตฺยา | ย: กุมาร โภชิตฺตฺตฺไว มหาสตฺตฺว อิมานํ ธรรมฺานํ สสมาทฺย วรฺตเต,
ส กฺษิปรฺมณาจฺเจทฺยปรตีภาวนิรฺยาโต ภาวตี | อจินตฺยพุทฺธธรรมฺาธิมฺกตฺสฺจ ภาวตี | คมฺภีเรษฺ จ ธรรมฺเมษฺ
นินฺชฺยปรตี คจฺจติ | อาโลกภูตฺสฺจ ภาวตี สทฺทวสฺย โลกสฺย กางฺกฺษวิมตีวิจิกิตฺसानุชการวิธมนตฺยา |

อด ขลฺ ภาควาสฺตฺสฺยํ เวลายามิมฺมา คาลา อภายต

อภฺยตีต พฺหฺกฺลปโกฏฺธิโย

อปรเมษ อดฺดลา อจินฺติยา: |

ยทฺ อภฺยิ ทฺวิปทานมฺุตโม

อินฺทรเกตุรฺวราช นายก: | (1)

โส สสมาธิมิมฺ สานฺตฺ เทชฺยิ

ยตฺร นาสฺติ นรฺ ชีว ปฺุทฺล: |

มาย พุทฺธท มริจิจิ วิทฺยฺตา

สรวฺ ธรรมฺ ทกจฺนฺทรสนฺิภา: | (2)

นาสฺติ สตฺตฺว มนุโษ จ ลภฺยเต

กาลฺ กฤตฺว ปรโลทิกิ คจฺจนิ โย |

โน จ กรฺม กฤตฺ วิปรฺณศฺยเต

กฤชฺณ ศฺฤทฺ ฝล เทติ ตาทฺฤตฺสม | (3)

เอษ ยุกฺติ นยทฺวาร ภาทฺรภํ

ศฺฤกฺษม ทฺรฺทฺฤศฺ ชินาน โคจฺรา |

ยตฺร อภฺษรปทํ น ลภฺยเต

พุทธโพธิ ภควานุ ปุรชานติ | (4)

ธารณี วิปุลชญาณสังยา

สูตรโกฏินิยุตตาน อาคตา |

พุทธโกฏินิยุตตาน โคจร'

สุตฺ สมာธิ ภควานุ ปุรภายเต | (5)

อาตุรณมย วุยาธิโมจโก

โพธิสตุตตวสมุทานิตฺ ษนม |

สรุวพุทธสตุต สंपรกาสิโต

เทวโกฏินิยุเตหิ ปุชิต: | (6)

สรุว พาลชน ภูตโจทนา

ศิริถิเกหิ ปวิรรุชิต: สทา |

ศุเรษฐุ คีลธนุ พุทธวรุณิตฺ

วิฑูเตว คคเน น ลิปยเต | (7)

เยหิ ปุชิต ษินาน โกฏโย

ทานศีลจริตา วิจกษณา: |

ปาปมิตรุ ปุริ เยหิ วรุชิตา

เตษ ๑ปตฤถธนํ นิรุตุตรม | (8)

ตตุร ภิกษุ สติตุ ธรรมภาณโก

พุรหุมจาริ สุกตสย เหารส: |

ศุรุตุว ธรรมมิमानุ โลมิภ

จิตตุ ปาเทสิ ษ โลกนายถ: | (9)

อินุทรเกตุชวราชู นายโก

อชฺยภายิ อมู ธรรมภาณกม |

ภิกษุภาว ปรมํ ติ พุษกริ

จิตตุปาท วร อคุรโพชเย | (10)

สิตุ รกษ มณิรตนสนิภ

มิตร เสว สท อานูโลมิภม |

ปาปมิตรุ น กทาจิ เสวโต

พุทธชชญาณมจิเรณ ลปฺสยเส | (11)

อิติ ศรีสมาธิราชเ อินุทรเกตุชวราชูปริวรุโต นาม วิศติตม: |

ปฐวโยคปฐวฤต: |

อาสิ ปฐวามิห ชมพูสาหุเว
 อปฐมตต ทูวิ สุเรษฐิทารเกา |
 ปฐวูชิตว สุกตสย ศาสเน
 ขงคภูต วนษณฆมาศริเตา | (1)
 ฤทธิมนต จตุรชยานลาภิเภา
 กาวยศาสตร์กุตเลา สุกิภยิเตา |
 อนุตริภษปทภูมิโกวิเภา
 เต อสกต คคเน วุรชนติจ | (2)
 เต จ ตตฺร วนษณฆิ คีตเล
 นานปฐปกริตเ มโนรเม |
 นานปภยิทูวิขสงเสวิเต
 อนุยมนนุย กถ สัปรโยชิต | (3)
 เตน ราช มฤคยา อภูนตเก
 ศพท ศุรุตว วนุ ค์ อูปาคมิ |
 ทฤษฏวปารถิว ตถ ธรรมภาณเกา
 เตษุ เปรม ปรม อูปสธาหิ | (4)
 เตหิ สารฐู กถ อานูโลมิถิ
 กฤตว ราชู ปุโรโต นิษิทธิ โส |
 ตสย ราชญ พลกาย นนตโก
 ษษฎิโกฎินิยุตานูยูปาคมิ | (5)
 เอกเมกฺ เตษุ ธรรมภาณ โก
 ราชมพรวี สุกโณหิ กษตุรียา |
 พุทฐูปาทู ปรม สุตุรลโก
 อปฐมตตฺ สท โภหิ ปารถิว | (6)
 आयु คจจติ สทานวสุถิต
 คิรินทีย สลิเลน ศิฆรคม |
 วุยาธิโศกษรปิตตสย เต

นาสดี ตุราณุ ยถ กรุม ภทฺรกรุม | (7)

ชรุมปาลุ ภว ราชกฤษฺร

รภฺษิมํ ทศพลาน ศาสนมฺ |

ภฺษิน กาลิ ปรเม สุทฺรฺรณ

ชรุมปภฺษิ สฺถิติ ราชกฤษฺร | (8)

เอว เต พหุปรการ ปณฺชิตา

โหวทนต์ิ ตท ตํ นราธิปมฺ |

สารฺฐ ษฺษณฺณินฺนิตฺติ ปรฺธิโ

โพธิจิตฺตมฺทปาทยตฺตทา | (9)

ศฺรุตว ชฺรุม ตท ราชกฤษฺร:

ศฺรุตานฉิถาน ภาษโต |

ปรฺธิชาต สฺมณา อฺทกรโก

วณฺทย ปาท ศิรสาย ปรฺกรมฺ | (10)

ตสฺย ราชญฺ พหโว นฺนยภิกษโว

ลาภกาม ปรฺวิสินฺตฺ ตตฺ กุลมฺ |

เตษฺ ทฤษฺญ จริยาน ตาทฤศี

เตษฺ ราช น ตถา สเคารวม | (11)

ตจฺจ ศาสนมตีตศาตฺตํ

ปรฺคฺจิมํ จ ตท วรฺษมฺ วรฺตเต |

ชมพฺทวิปี สฺปริตตภาชนา

ปรฺาทฺรภฺท พหโว อสฺยตา: | (12)

อฺตฺก ลพฺธ พหุ ตตฺร ภิกษโว

ลาภกาม อฺปลมภทฤษฺญิกาท: |

วิปรฺนษฺญ สฺตตสฺย ศาสนาท

คฺราหยีสฺ พหฺลํ ตทา นฺนปมฺ | (13)

ฆาตเยติ อฺภิ ชฺรุมภานเกา

เย อฺจฺเจทฺ ปรฺวทนต์ิ ตีรฺติกา: |

ทีรฺฆจาริก สฺมาทเปนต์ิ เต

นินฺรฺวฤตฺย น เต กิจิ ทฺรฺศิกาท | (14)

กรุม นศฺยติ วิปาถ นศฺยติ

สุกนฺธ นาสุตฺติ วทนฺติ กุหกา |

ตำ กุญฺปาหิ วิชยาตุ ปารุถิว

เอวเมว จิรุ ธรรม สุถาสุยติ | (15)

ศุรุตุว เตช วจันฺ ตทนฺตรํ

กาทกษ ปฺราปฺตฺ ภูต ราชกฺฤษฺร |

ฆาตยฺมิยฺย อมฺ ธรรมภาณเกา

มา อฺเปกฺษิตฺ อนุรตฺ ฆะษยติ | (16)

ตสุย ราชญฺ อนุพฺพุทฺ เทวตา

ปฺรูวชาติ สหจฺริณฺ จาริกา |

ทฺิรฆฺรธา หิตกาม ปณฺทิตา

สา อโวจิตฺท ราชปารุถิวมฺ | (17)

จิตฺตุปาท ม ชนฺหิ อิทฺุศฺ

ปาปมิตฺรวจเนน กษฺตรฺริยา |

มา ตว ภิกฺษุ ทฺุวิ ธรรมภาณเกา

ปาปมิตฺรวจเนน ฆาตย | (18)

น ตว กิจฺจ สฺมรฺสี นราธิป

ยตฺติ เตหิ วนฺษณฺฑิ ภาษิตมฺ |

เกษานกาลิ ปฺรเม สุทฺารุณ

ธรรมปฺกษฺย สฺถิหิ ราชกฺฤษฺร |

ราช ภูตวจเนน โจทิต:

โส น ริลฺษติ ชินาน ศาสฺนมฺ | (19)

ตสุย ราชญฺ ตท ภูรฺราต ทารุณ:

ปฺราตฺติสฺมิกุ ส เตหิ คุรฺราหิต: |

เอษ เทว ตว ภูรฺราต ปาปโก

ชีวิเตน น ชาตุ นนฺทเต |

เตา จ ภิกฺษุ ทฺุวิ โฆร โวทฺุยกา

เต วุรฺษนฺติ คคเนน วิทฺุยยา | (20)

เต สฺม ศุรุตุว ตว มฺลมาคตา

สฺรวฺวิ ภูต ตว วิชฺญเปมถ |

กุญฺปฺร ฆาตย โฆร โวทฺุยกา

มาติ ปศุจิ อนุตปา เกษยติ | (21)

สันหิตว ตท ราชกฤษโร

ปาปมิตรวจเนน ปุสฺสิตะ |

สรวไสนุยปริวาริโต นฤโป

ยตุร ภิกษุ วณิ ตํ อุปากโต | (22)

ชญาตว โฆรมติทารุณํ นฤปี

นาค ยกษ วณิ ตตุร เข สฺสิตา |

อิชฎวารช ตท ตตุร ปาติต

เตน ราช สหสเสนยา หโต | (23)

ปาปมิตรวจเนน ปศุยถา

กาลุ กฤตว ตท ราช ทารุณม |

เยน กุโรชฺฐ กฤตฺถุ ชรัมภานโก

โส อวีจิ คคฺช ษษฎฺฐาติโย | (24)

เตปี ภิกษุ พทโวปลมภิกกา

เยหิ คุราหิตุ ราช กษตุริโย |

ชาติโกฏิสฺส ตอปปจินฺตโย |

เวทยิสฺสู นรเกษุ เวทนาม | (25)

เทวตายาย ราชู โจทิตโต

ยาย รกษติ ชรัมภานเกา |

ตาย พุทฺธ ยถ คงฺควาลิกา

ทฤษฏว วปุชิต จรณฺตุ จาริกาม | (26)

ษษฎฺฐิโกฏินิยฺฐตา อนนกา

เยหิ ชรัม สฺสรุตุ สารุฑุ ราชีนา |

เยหิ โพธิววจิตฺตุ ปาทิตํ

พุทฺธ ภูโย ปุถุโลกชาตฺษ | (27)

เตษุ आय พหุกลุปโกฏฺฐิโย

เตษ ชญานมตฺตลมจินฺตियม |

เตหิ สรวิสฺสู สมาธิ ภทฺธกํ

เทศยิตว ทวีปเทนฺท นีรวุตฺตา | (28)

เอตฺตฺถ สฺสรุตฺวา วจันํ นีรวุตฺตรํ

ย อิจฺเณ โลกนาถสฺย กายํ ชานิตฺมิมํทฤศมฺ |
 อิมํ สมารี ภาวิตฺวา กายํ พุทฺธสฺย ชฺฌนาสฺยติ | (1)
 ปุณฺยนิริชชตฺ พุทฺธสฺย กายः ศุทฺธः ปฺรภาสฺวระ |
 สเมติ โส'นฺตริเกชณฺ นานาตฺวํ นาสฺย ลภฺยเต | (2)
 ยาทฤศสา โโพธิรฺพุทฺธสฺย ลภฺษณานิ จ ตาทฤศสา |
 ยาทฤศสา ลภฺษณาสุตฺตสฺย กายสุตฺตสฺย หิ ตาทฤศส | (3)
 สํโพธิลภฺษณः กาโย พุทฺธเกชฺตฺรํ หิ ตาทฤศมฺ |
 พลา วิโมกฺษา ฐยานานิ สฺรวเ เต'ปฺยเอกลภฺษณา | (4)
 เอวํ สํภวํ พุทฺธานํ โลกนาถานํ อิทฤศ |
 น ชชตฺ เกณจิจฺฉนฺทํ ปศฺยิตฺตํ มาสจฺฉกฺษณา | (5)
 พหุ เอวํ ปฺรวกฺษยฺยนฺติ ทฤศ โภเม โลกนายก |
 สฺวารณฺวรณः กาเยน สฺรวโลกํ ปฺรภาสति | (6)
 อธิยฺฐาเนน พุทฺธานามนฺุภาวาทฺวิกรฺววิไตः |
 येनाเสว ทฤศยเต กาโย ลภฺษणेหิ วิจิตฺริตः | (7)
 อารโหปรีณาเหन กาโย พุทฺธสฺย ทฺรศิตः |
 น จ ปฺรมาณํ กายสฺย ลพฺฐं เตन อจินฺตिय | (8)
 ยหิ ปฺรมาณํ ลภฺยเต กาโย พุทฺธสฺย เอตฺตถ |
 นิรฺวิเศโย ภเวจฺฉนาสุตา เท'ไวศฺจ มนฺุไชรป | (9)
 สมาริตสฺย จิตฺตสฺย วิปาโก'ปี ตลฺลภฺษณः |
 ตลฺลภฺษณं นามรूपํ ศุทฺธं โภติ ปฺรภาสฺวรัม | (10)
 น โฉย เกณจิชชตฺ สมาริः สานตฺ ภาวิต |
 ยเถท โลกนาถेन กल्पโกฏฺ โยนิเยวิต | (11)
 พหุภิः ศุภฺลธฺรไมศฺจ สมาริรฺชชไนโต'ปियม |
 สมารเชรสฺย วัปฺลฺยตฺ กาโย มหฺยํ น ทฤศยเต | (12)
 ยสฺย วั ยาทฤศคํ จิตฺตํ นามรूपํ ปี ตาทฤศม |
 นิःสฺวภาวสฺย จิตฺตสฺย นามรूपํ วิลภฺษณม | (13)
 ยสฺย โจทฺทาสฺสชฺญาทิ นามรूपสฺมิ วรฺตเต |
 วิสภากาย สํชฺญา ย อุทาร์ จิตฺตฺ ชายเต | (14)
 ยสฺย โจ มฤทฺทิกิ สํชฺญา นามรूपสฺมิ วรฺตเต |
 อกฤทฺธํ นามรूपสฺมิ จิตฺตํ โภติ ปฺรภาสฺวรัม | (15)

สุมรามิ ปุรวชาติษุ อสัเขยเขษุ สปลตสุ |
 ดิสโร เม ปาปิกา: สัษญา ในไวตูปนุนา: กทาจน | (16)
 อนาสรวัง จ เม จิตต์ กल्पโกฏ โยหุยจินตिया: |
 กโรมิ จารุย์ สดตควานำ น จ เม กายุ ทฤศยเต | (17)
 ยถา จ ยสย ภาเวหิ วิมุกต์ โภติ มานสม |
 น ตสย เตหิ ภาเวหิ ภูโย โภติ สมากม: | (18)
 วิมุกต์ มม วิษณฺวานํ สรวภาเวหิ สรวศ: |
 สุภาโว ชญาตุ จิตตสย ภูโย ชญานํ ปรวรตเต | (19)
 เกษตร โภฏีสหสฺรามิ คจจนฺติ มม นิรมิตา: |
 กุรวนฺติ จารุถ สดตควานำ ยตร กายो น ลภยเต | (20)
 อลภยโณ นิรมิตโต ยโถว คณํ ตถา |
 กายो นิรภิลาปโย เม ทุรวิชฺญโย นิทรฺสิต: | (21)
 ธรรมกายो มหาวิโร ธรรมณ กาย นิรัชิตโต |
 น ชาตุ รูปกาเขณ ศกยํ ปรัชญาปีตุ ชิน | (22)
 กถานิรเทศุสยสัยต์ สรวตวา ปริตริภวียยติ |
 น ตสย มาร: ปาปียนวตาริ ลภียยติ | (23)
 สรวตวา จ ธรรมํ คมภีริ ยสย ตราโส น เกษยติ |
 น จาเสา ชีวิตารุถาย พุทธโพธิ ปฺรตฺกฺยเปต | (24)
 ภูตโภฏีสหสฺรามำ ภูตนิรเทศ ชญาสยติ |
 อาโลกภูโต โลกานำ เยน เยน คมียยติ | (25)

ตตร กุมาร ตถาคตสย กายो นิमितตกรรมณาปि न सुक्री च्यात्तुम् | नीलो वा नीलवर्णे वा
 नीलनिर्गन्धे वा नीलनिर्गन्धे वा | पीतो वा पीतवर्णे वा पीतनिर्गन्धे वा पीतनिर्गन्धे वा | लोहितो वा
 लोहितवर्णे वा लोहितनिर्गन्धे वा लोहितनिर्गन्धे वा | अवतातो वा अवतादवर्णे वा अवताद-
 निर्गन्धे वा अवतादनर्गन्धे वा | मलयिश्वरो वा मलयिश्वरवर्णे वा मलयिश्वरनिर्गन्धे वा मलयिश्वर-
 निर्गन्धे वा | सुष्ठीको वा सुष्ठीकवर्णे वा सुष्ठीकनिर्गन्धे वा सुष्ठीकनिर्गन्धे वा | आकुनेयो वा
 अकुनिवर्णे वा अकुनिनिर्गन्धे वा अकुनिनिर्गन्धे वा | सर्पिमणे चोपमे वा सर्पिवर्णे वा सर्पि-
 निर्गन्धे वा सर्पिनिर्गन्धे वा | सेवारणे वा सवारणे वा सवारनिर्गन्धे वा सवारनिर्गन्धे वा
 | वायुवर्णे वा वायुवर्णे वा वायुवर्णे वा | विद्युत्तु वा विद्युत्तुवर्णे वा विद्युत्तुनिर्गन्धे वा
 विद्युत्तुनिर्गन्धे वा | पुरुहोमे वा पुरुहोमे वा पुरुहोमे वा | पुरुहोमे वा पुरुहोमे वा | तेवो वा
 तेवोवर्णे वा तेवोनिर्गन्धे वा तेवोनिर्गन्धे वा | इति हि कुमार तถाकतस्य कायः सुतुषः स्रवनिमित्तैरप्य-

จินตฺย: อปฺยจินตฺยนิรฺเทโส ฐฺรูปกายปริณิยปฺตฺยยา | น สฺกฺริ สฺเทวเกนาปี โลเกน กายสฺย ปฺรมาณฺมทฺ-
 คุรหิ ตฺมณฺยตฺร สรวากาโรรจินตฺย: อปฺรเมย: |

อด ขลฺ ภาควาสุตฺตฺยํ เวลายามิมา คาลา อภายต

ยทฺร โช โลกธาตฺยฺ ปาสุสฺสฺญานิทฺรสนมฺ |

อุตฺสทฺตรทตฺทาเกษฺ สมฺทฺเรยฺ จ ยชฺชลมฺ |

น เตยฺมา ลภฺยเต อนฺโต เอตฺตกา ปฺรมาณว: | (26)

สมฺทฺราทฺวาลโกฏฺฐิภิรฺมาตุํ ศกฺยํ ชลํ ภเวตฺ |

น ตฺลฺยา โลกนาถेณ อฺปฺมา สฺปฺรกาศิตา |

ชลพิณฺทโว'ปฺรเมยาสฺตฺ ไถว ปฺรมาณว: | (27)

ปฺศยามฺเยกสฺย สตฺตฺวสฺย ตโต พฺหุตฺรานมฺ |

อริมฺกตฺติจิตฺโตตฺปาโท ในกกาลे ปฺรชานิตฺม | (28)

เย มยา อาตฺมภาวสฺย ภูตฺวรณฺ นิทฺรศิตา: |

สรวสตฺตฺวาทิมฺกตฺตาสฺตฺานเตยฺมาปฺมากฺษมา: | (29)

นิมิตฺตกรฺมณา ใจว วรณฺนิรฺภาส อิทฺฤศ: |

ศกฺยํ ชานิตฺุ พฺุทฺสฺย วิเศโช หิ'ทฺฤโส มม | (30)

นิมิตฺตกรฺมณา พฺุทฺธา ฐรมฺกายปฺรภาวิตา: |

กมฺภิราศฺจาปฺรเมยาศฺจ เตน พฺุทฺธา อจินฺตฺยา: | (31)

อจินฺตฺยสฺย พฺุทฺสฺย พฺุทฺสกาโย'ปฺยจินฺตฺย: |

อจินฺตฺยา หิ เต กายา ฐรมฺกายปฺรภาวิตา: | (32)

จิตฺเตนาปี น พฺุทฺธานา กายสฺยจินฺตฺยิตฺุ กฺษม: |

ตถา หิ ตสฺย กายสฺย ปฺรมาณํ โนปฺลภฺยเต | (33)

อปฺรเมยา หิ เต ฐรมฺมา: กลฺปโกฏฺฐ โยนิเยวิตา: |

เตโน อจินฺตฺย: กายो นิรฺวฺฤโต เม ปฺรภาสฺวร: | (34)

อคุราหฺย: สรวตฺตฺเวหิ น ปฺรมาณฺเหหิ กุฏฺหฺยเต |

ตถา หิ กายो พฺุทฺสฺย อปฺรมาโณ หฺยจินฺตฺย: | (35)

อปฺรมาณฺเหหิ ฐรมฺเหหิ ปฺรมาณํ ตตฺร กลฺปิตมฺ |

อกลฺปิเตหิ ฐรมฺเหหิ พฺุทฺโ'ปฺยเววมกฺลฺปิต: | (36)

ปฺรมาณํ กลฺปมาขฺยาโต อปฺรมาณมกฺลฺปิตมฺ |

อกลฺปฺย: กลฺปปาปคตฺสฺเตน พฺุทฺโ' อจินฺตฺย: | (37)

อปฺรมาณํ ยถากาศํ มาตุํ ศกฺยํ น เกนจิตฺ |

ตไถว กาย พุทธสย อากาศสมสาทุกศ: | (38)

เย กายเมว ชานนติ พุทธานา เต ชินาคุมชา: |

เตปี พุทธา ภวิษยนติ โลกนาถา อจินตยา: | (39)

อิติ ศรีสมาธิราช ตถาคตกายนิรเทศปรีวรุโต นาม ทวารวิศติตม: |

23

ตถาคตจินตฺยนิรเทศปรีวรุต: |

ตสมตตฺรหิ กุมาร โย โพธิสตุโว มหาสตุตฺว: อากาญเกษตุ กิมิตฺยหํ จตฺสฺร: ปฺรติสฺวิท: สากุษาตฺกฺรฺยามิตฺติ | กตมาศฺจตฺสฺร: ? ยทฺต อรุณปฺรติสฺวิทํ ฐรมปฺรติสฺวิทํ นิรฺกฺติปฺรติสฺวิทํ ปฺรติภาน- ปฺรติสฺวิทํ | อิมาศฺจตฺสฺร: ปฺรติสฺวิท: สากุษาตฺกฺรฺยามิตฺติ, เคน กุมาร โพธิสตุเวณ มหาสตุตฺเวณ อยํ สมาธิรฺทฺทฺรฺหิตฺย: ปฺรยวปฺตฺวโย ฐารณิตฺวโย วาจยิตฺย: ปฺรเวรฺตยิตฺย: อุตฺเทษฺฏย: สุวาทฺยิตฺวโย ภาวยิตฺย:, ปเรภยศฺจ วิสฺตเรณ สํปฺรคาศยิตฺย: | ภวานาโยคฺมนฺยฺกฺเคน จ ภวิตฺยมฺ | ตตฺร กุมาร กตมา ฐรมปฺรติสฺวิท: ? อิม: กุมาร โพธิสตุโว ฐรมปฺรติสฺวิท เหวํ ปฺรติสฺสิทฺยเต ยวณฺโต วา รุป- วุยาหาราสฺตาวนตถาคตสฺย วฺรณฺวฺยาหารา: | เหวํ เวทนาสํชฺญาสํสฺการา: | ยวณฺต: กุมาร วิชฺฌาน- วุยาหาราสฺตาวนตสฺตถาคตสฺย วฺรณฺวฺยาหารา: | อิติ หิ กุมาร อปฺรเมยา อจินฺตฺยา อสํเขยยา: อตฺตฺยา มาปฺยาปรีมาณาสฺตถาคตสฺย รุปวฺรณฺวฺยาหารา: | อิติ หิ กุมาร อปฺรยฺนตา อนนฺตา รุปวุยาหารา: | เหวมจินฺตฺยาสฺตถาคตสฺย วฺรณฺวฺยาหารา: | เหวํ เวทนาสํชฺญาสํสฺการา: | อิติ หิ อนนฺตา อปฺรยฺนตา อจินฺตฺยา วิชฺฌานวุยาหารา: | เหวมจินฺตฺยาสฺตถาคตสฺย วฺรณฺวฺยาหารา: |

อิติ หิ กุมาร อปฺรเมยา อสํเขยยา: สํสฺกฤเต โทษา: | อปฺรเมยา อสํเขยยา นิรฺวานเณ อนุสฺสา: | อสํเขยยาสฺตถาคตสฺย วฺรณฺว: | อิติ หิ กุมาร ยวณฺติ นิรฺวานนามานิ ตาวนตสฺตถาคตสฺย วฺรณฺว: | อิติ หิ กุมาร อสํเขยยานิ นิรฺวานนามานิ | อสํเขยยาสฺตถาคตสฺย วฺรณฺว: |

จตุวาร อิม กุมาร ตถาคตสฺย วฺรณฺวฺยาหารา อจินฺตฺยา อจินฺตฺยวุยาหารา: | กตเมจตุวาร: ? ยทฺต อจินฺตฺย: สํสฺการวุยาหาร: | อจินฺตฺย: สุววุยาหาร: | อจินฺตฺย: สํเกฺลศฺววุยาหาร: | อจินฺตฺโย วุยวทานวุยาหาร: | อิม กุมาร จตุวารสฺตถาคตสฺย วฺรณฺวฺยาหารา อจินฺตฺยา อจินฺตฺยวุยาหารา: | จตุวาร อิม กุมาร ตถาคตสฺย วฺรณฺวฺยาหารา อจินฺตฺยา อจินฺตฺยนิรฺเทศา: | เตน สุกฺรํ ปฺรยฺนตฺนินฺฐาสฺ- ถานนฺ นิรฺเทษฺฏ มฺ | กตเม จตุวาร: ? เอษ เหว จตฺยภ: | เหวํ วิสฺตเรณ นิรฺเทษฺฏยมฺ | ยทฺต จตุวาโร โพธิสตุตฺวานานํ นยา: | จตฺสฺโร ยุกตฺสฺย: | จตุวาโร ทฺวารา: | จตุวาร นิรฺเทศา: | จตุวาโร โฆษา: | จตุวาโร วจนปฺถา: | จตุวาโร วุยาหารา: | จตุวาริ สํฆาภายานิ | จตฺสฺโร นามนฺธิยฺปฺตย: | จตฺสฺโร มนฺชฺนินฺธิยฺปฺตย: | จตุวาริ ปฺรติวจนานิ | จตุวาริ ทฺวารานิ | จตุวารยฺกฺษรานิ | จตุวาโร วตารา: | จตุวาร: ปฺทา: | จตุวาริ นิรฺหารปฺทานิ | จตุวาร: สฺตฺรณนฺตปฺทา: | จตุวารศฺจฺรฺยาปฺถา: | จตุวาโร จินฺตฺยปฺถา: |

จตุวาร: ตลุยปลา: | จตุวาโร'นุนตปลา: | จตุวาโร'ปรยนตปลา: | จตุวาโร'สัเขยปลา: | จตุวาโร'
 ปรเมยปลา: | จตุวาโร'ปริมาณปลา: | จตุวาริ ชุญานานิ | จตุวาโร ชุญานสัจยา: | จตุวาริ ชุญาน-
 โคตฺรานิ | จตุวาริ ปรติกานานิ | จตุวาร: ปรติกานสัจยา: | จตุวาริ ปรติกานโคตฺรานิ | จตุวาร:
 สุตฺรานตสัจยา: | จตุวาริ ปรติกานกรณานิ | จตุวาร: สุตฺรานตนิรหारा: | จตุวาริ พาหุศฺรตฺยโคตฺรานิ |
 จตุวาริ พุทฺธชนานิ | จตฺสุโร โภชิสตฺตวภิกฺษา: | จตุวาโร โภชิสตฺตวโคจรา: | จตุวาริ โภชิสตฺตว-
 กรฺมาณิ | จตุวาริ โภชิสตฺตวปรติกานานิ | จตฺสุโร มารุคภาวนา: | จตุวาริ เกลศปรหณานิ |
 จตุวารุชฺฌายชหนานิ | จตุวารุชฺฌายวิธมนานิ | จตุวารุชฺฌายวิทฺยาปรหณานิ | จตุวาริ ทุ:โขปสมนानิ |
 จตุวาริ เทารฺมนสฺยปรหณานิ | จตุวารุชฺฌายสัจชนานิ | จตุวาริ ทุญฺญุปรหณานิ | จตุวารุชฺฌายปฺน-
 ปริชฺฌานานิ | จตุวารุชฺฌายตฺมทุญฺญุปรหณานิ | จตุวาริ สตฺตวทุญฺญุปรหณานิ | จตุวาริ ชีวทุญฺญุ-
 ปรหณานิ | จตุวาริ ปุทฺทลทุญฺญุปรหณานิ | จตุวาริ ภาวทุญฺญุปรหณานิ | จตุวาริ วสฺตฺตฺปรหณานิ |
 จตุวารุชฺฌายปฺลภทุญฺญุปรหณานิ | เต น สฺกํ ปรยนตฺสฺถาเนน นิรฺเทยฺญม |

จตฺสุโร ชารณฺย: | กตฺมาศฺจตฺสฺร: ? ยทุตฺ อนนต: สฺรวสฺสฺกการฺปริภาษาเวฺยาหาร: | ตฺตร
 ยชฺชชฺญานมิมฺย ปรถมา ชารณิ | อนนต: สฺวการฺปริภาษาเวฺยาหาร: | ตฺตร ยชฺชชฺญานมิมฺย ทุวิตฺยา ชารณิ |
 อนนต: สํเกลศปริภาษาเวฺยาหาร: | ตฺตร ยชฺชชฺญานมิมฺย ตฺถตฺติยา ชารณิ | อนนฺโต เวฺยวทานคฺุณานุสํสา-
 เวฺยาหาร: | ตฺตร ยชฺชชฺญานมิมฺย จตฺรติ ชารณิ | อิมาสฺจจตฺสุโร ชารณฺย: | อิติ หิ ยา กุมาร ชารณิ ตชฺชชฺญานม,
 ส ชฺรุม: | อิติ หิ ชฺรุมชฺญานเนน ชฺรุมปรตีสํวิต |

ชฺรุมชฺญานเน โย'รฺถ: , อियฺมจฺยเต รุถปรตีสํวิต | ชฺรุมชฺญานเน ยจฺฉนฺท:, อियฺมจฺยเต นิรุกฺติ-
 ปรตีสํวิต | ชฺรุมชฺญานเน ยา เวฺยวหารเทศนา อาจุชฺฉนา ปรชฺญปนา ปรฺกาศนา ปรฺสฺถาปนา
 วิจฺรณา วิภชนา อุตฺตานิกรณตา อสฺกตฺวจนตา อนเฒามูกวจนตา อนวลินฺวจนตา, อियฺมจฺยเต
 ปรติกานปรตีสํวิต |

อด ขลฺ ภควาสฺตฺสฺยํ เวลายามิมา คาคา อภายต-

ยาดตฺกํ ชฺญานํ พุทฺธสฺย รุปรฺชฺญปฺติ ตาตฺติกา |

ยาวตี รุปรฺชฺญปฺติ รุปรฺเวยาหาร ตาตฺติกา | (1)

ยาวนฺโต รุปรฺเวยาหารา: ศีลนามานิ ตาตฺตกา: |

ยาวนฺติ ศีลนามานิ พุทฺธนามานิ ตาตฺตกา: | (2)

ยาดตฺกา พุทฺธนามานิ สตฺตวนามานิ ตาตฺตกา: |

เอตฺตกานเยกสตฺตวสฺย อหํ นามานิ ชานมิ | (3)

อนนฺตา นามเวฺยาหารา เย เม ปรูว์ ปรฺกาศิตา: |

ศีลนาма พุทฺธนาма สตฺตวนาма จ เต สฺมา: | (4)

ยาดตฺกา: สํสฺกฤเต โทษา นิรฺวาณเฒ ตาตฺตกา คฺุณา: |

พุทธศุข ตาตตกา วรณา เอาปมฺยา เม ปฺรกาศิตา: | (5)

ยาตตกา: สรวสตุตวานา จิตฺโตตฺปาทา นิทฺรศิตา: |

ตาตตกา โลกนาถศุข เอกโรมาต รศุมย: | (6)

นามาศุข อธิมฺกตฺศุข สรวสตุตวาน ยาคตฺติกา: |

คโต ภูโย นเรนฺทฺรศุข สุวรางควฺรณ ภาษิตา: | (7)

เย นามา: สรวสตุตวานาเมกสตุตฺวศุข ทฺรศิตา: |

เอกสตุตฺวศุข เต นามา: สรวสตุตฺวาน ทฺรศิตา: | (8)

ปฺรติสํวิทานาโมตฺตาร อัย พุทฺเธน เทหิต: |

อนนฺตนามนิรเทศา โปธิสตุตฺวาน การณาต | (9)

ย อิจฺเจตฺถ กถํ ภาษเยชฺชา สุตฺรโกฏฺฐิรนนฺตฺติกา: |

อิทํ สุตฺรํ ปฺรวรตฺติวา อโนลีน: ปฺรกาศเยต | (10)

อสกฺต: ปฺริษนฺมธฺเย สุตฺรโกฏฺฐิ: ปฺรภาษเต |

ยถากาสมปฺรยฺนตฺเมวํ ธรรมํ ส ภาษเต | (11)

เอเมว โปธิสตุตฺวานา สุตฺรสตุตฺวาน ตายินาม |

อิทํ สุตฺรํ สมฺทุกฺกนฺย ภาวนติ ชฺฌยานสํปฺท: | (12)

ยถา ยถา ปฺรกาเสนฺติ ศฺรทฺถธฺนโต อิมํ นยฺม |

ตถาศุข วรฺชเต ชฺฌยานํ ทิมวณฺเตว ปาทปา: | (13)

อิติ ศฺรีสมาริธาเช ตถาคตาจिनฺตฺยนิรเทศปฺริวฺรตฺสุตฺร โยวีสฺสิตฺตม: |

ตฺตฺร กุมาร กถํ โปธิสตุตฺโว มหาสตุตฺโว ธรรมปฺรติสํวิทิ จรณฺ ธรรมเมฆุ ธรรมานุปศฺยิ
สมฺมทาคจฺฉตฺยนฺตฺตรายา สมฺยกุลฺโปเชา ? อิห กุมาร โปธิสตุตฺโว มหาสตุตฺโว ธรรมเมฆุ ธรรมานุปศฺยิ
นानฺยตฺร รุเปณ โปธิ สมฺนุปศฺยติ | นานฺยตฺร รุปาทฺโวธาย จรติ | นานฺยตฺร รุเปณ โปธิ ปฺรยฺเยเต |
นานฺยตฺร รุเปณ โปธาย สมฺมทาคจฺฉติ | นานฺยตฺร รุเปณ สตุตฺวานิ โปธาย สมฺมทาทปฺยติ | นานฺยตฺร รุเปณ
ตถาคตํ ปศฺยติ | รูปสฺยาวินาสฺวภาว: ตถาคต อิติ ตถาคตํ ปศฺยติ | อนฺยทฺ รูปมฺนุโย รูปสฺวภาว อิติ
ไฉวํ ปศฺยติ | อนฺโย รูปสฺวภาวโวนฺยสฺตถาคต อิติ ไฉวํ ปศฺยติ | ยสฺจ รูปสฺวภาวโ ยสฺจ ตถาคต
อิตฺยทฺวเยชฺ ธรรมตา | เอวํ ปศฺยนฺ โปธิสตุตฺโว มหาสตุตฺวาจฺจรติ ธรรมปฺรติสํวิทิ | เอวํ นานฺยตฺร เวทนายา
นานฺยตฺร สํชฺญายา นานฺยตฺร สํสฺการเภโย นานฺยตฺร วิชฺฌยานน โปธิ สมฺนุปศฺยติ | นานฺยตฺร วิชฺฌยานาท
โปธาย จรติ | นานฺยตฺร วิชฺฌยานน โปธิ ปฺรยฺเยเต | นานฺยตฺร วิชฺฌยานน ตถาคตํ ปศฺยติ | วิชฺฌยานสฺยา-

วินาศสุวรรณาสตถาคค อิติ ตถาคคํ ปศุยติ | อนุยทุวิชฌญาณมนุโย | วิชฌญาณสุวรรณ อิติ ไนวํ ปศุยติ |
 อนุโย วิชฌญาณสุวรรณโว'นุยสตุถคค อิติ ไนวํ ปศุยติ | ยศฺจ วิชฌญาณสุวรรณโว ยศฺจ ตถาคค อิตฺยทุวเยยํ
 ธรรมตา | เอวํ ปศุยณฺ โปธิสตุตฺโต มหาสตุตฺตวศฺจรติ ธรรมปฺรติสํวิทึ |

อด ขลฺล ภาควํสตุตฺตํ เวลายามิมมา คาลา อภายค

รูปเณ ทฺรศิตา โปธิ โปชเย รูป ทฺรศิตม |

วิสภาคเน ศพฺเพน อุตฺตรํ ธรรม เทหิต: | (1)

ศพฺเพน อุตฺตรํ รูปํ คมฺภีรํ จ สุวภาวต: |

สมํ รูปํ จ โปธิศฺจ นานาตุวํ นาสย ลภฺยเต | (2)

ยถา นิรวาณํ คมฺภีรํ ศพฺเพนาสํปฺรกาหิตม |

ลภฺยเต น จ นิรวาณํ ส จ ศพฺโพน ลภฺยเต | (3)

ศพฺพทศฺจาปฺยถ นิรวาณมฺภยํ ตนนํ ลภฺยเต |

เอวํ สุนฺนเยชฺช ธรรมेषุ นิรวาณํ สํปฺรกาหิตม | (4)

นิรวาณํ นิรวุถฺติ วุตฺตา นิรวาณํ จ น ลภฺยเต |

อปรฺวถฺตฺโต ไยว ธรรมาณํ ยถา ปศฺจาทตฺถา ปฺรธา | (5)

สรวฺวธรรมา: สุวภาเวน นิรวาณสมฺสาทุทฺธา: |

ชฺญาตา ไนยกรมยสارهทึ เย ยุกฺตา พุทฺธสฺสาเสน | (6)

ปศฺยิตฺวา กายํ พุทฺธสฺสย วกฺขฺยณฺเต ทฺถุชฺช นายก: |

น จาหํ รูปกาเยน ปศฺยิตฺุํ ศกฺย เกนจิต | (7)

ชฺญาต: สุวภาโว รูปสฺสย ยาทุทฺศํ รูปลภฺษณม |

รูปสุวภาวมาชฺญาเย กาโย มม นิเทหิต: | (8)

เอวํ ปญฺจานํ สุกฺกนฺธานํ ชฺญานํ เม ธรรมลภฺษณม |

ชฺญาตฺวา สุวภาवं ธรรมาณํ ธรรมกาเย ปฺรติชฺชิตฺ: | (9)

เทเสมึ ธรรม สตุตฺวานํ ธรรมกาเย'ปฺยนิ:สตุต: |

น จ ธรรมต พุทฺธานํ ศกฺยํ วาจาเย ภาหิตม | (10)

อิมํ นยมนานนฺโต พุทฺธศพฺพํ สฺรณิตฺว เต |

โฆษมาตฺเรณ วกฺขฺยณฺติ ทฺถุชฺช โท เม นรนาเย: | (11)

สรวฺวสํชฺญาปฺรหิณฺสย ภาวสํชฺญา วิคจฺฉติ |

น ชาตฺ ศพฺพสํชฺญสฺสย ภาเวต สาสตุตฺถทฺรศนม | (12)

ย: สุนฺนยตํ ปฺรชานาติ อิทฺุทฺศํ รูปลภฺษณม |

น จานฺยา สุนฺนยตา อุกฺตา อนฺยา รูปสุวภาวตา |

ยสุต รุปี้ ปุรชานาติ ส ปุรชานาติ สุนยตาม | (13)
 ย: สุนยคำ ปุรชานาติ อิทุศ รุปลภุณม |
 น จาเสา มาร โภฏีกรุญ: ศกย ปราชิตุม | (14)
 ปุรชานาติ หิ โย รุปี้ ส ปุรชานาติ สุนยตาม |
 ย สุนยคำ ปุรชานาติ ส ปุรชานาติ นิรุฎติม | (15)
 อิม่า คติมชานนุต: ปุรณญญา เอาปลมภิกกา: |
 อภาเว ภาวสัษเณโย ภาวะ จาภาวสัษณิน: | (16)
 วญจิตา ชญาตูลาเกน ปุรณญญา มม ศาสนาตุ |
 ผลสัษญา อวสุตเน ริกุตตา: ศุรามณกาทุชานาตุ | (17)
 กุสีทา หินวีรยาศจ คีลสุกนเช อสัตุติตา: |
 ปุรยตุติตาศจ วภุชยนติ น เอตท พุทธศาสนาตุ | (18)
 เกจิเทวี ปุรวภุชยนติ วย โปธาย ปุรสติตา: |
 อทานุตตา อวินิตาศจ ปุรสปุรรมเคารวา: | (19)
 ศพทกามา ภวियยนติ ชรัม ใจวานวสุติตา: |
 เอวี สา เกษยเต อัจฉา ชญาตูลากเวยณ | (20)
 ลากกามา ภวियยนติ สันปาเต หิ จินตกา: |
 มทปุรมาทาภิกุตา ลากสตุการอรุติกา: | (21)
 นิ:สตุตตา ลากสตุการิ ชญาตูลากเวยณ: |
 สตุปานุ วิหารานุ กาเหนุติ กุสตุริชวธิมูรจติตา: | (22)
 นิ:สตุตตาจโปลาภุสุมินิ กามตุณณาสู นิ:สตุตตา: |
 คฤหิกรม กริชยนติ มารสย วิยเย สติตา: | (23)
 คฤหิณำ เทศยิชยนติ กามา อคุนิสิโฆปมา: |
 ปุรวิสย จ คฤหำสุเตษำ พุชยิชยนติ ตานุ กุลานุ | (24)
 คฤหิณศจ ภวियยนติ เตษุ ศาสตารสัษณิน: |
 เตษำ จ วิปุรวสุตทานำ ปุตุรทาราณิ พุชยิ | (25)
 เย เตษามนุนปานน กริชยนติ อนุครหม |
 เตษำ ตตุปุตุรทาเรษุ ภารยาสัษญา ภวियยติ | (26)
 คฤหิโณ น สุวทาเรษุ ภวियยนตุชธิมูรจติตา: |
 ยถา เต ปุรวุชิตวา หิ ปุรทาเรษุ มูรจติตา: | (27)
 ศิกษาวทาทวสุตตราณิ คฤหิณิ ยา มิ ทรุติตา |

สา ศึกษา เตษำ ภิกษุณำ ตสมินฺ กาลเ น เกษยติ | (28)

เกริสงฆมฤตงเคหิ ปุชำ กาเหนติ เต มม |

ยา จ สา อุตตมา ปุชา ปฺรติปตฺติรฺน เกษยติ | (29)

เต อาตมฺนา สุทฺ:ศีล ทุณฺณ วาศิลปฺรติษฐิตานุ |

อนฺโยนฺยเมว วกฺษยนฺติ เอเตปิ ยาทุสฺสา วยม | (30)

ศฺรุตฺวา ศีลสฺย เต วรฺณํ ทฺ:ศีลา: ปาปโฆจฺรา: |

ปฺรยฺยติตาสฺจ วกฺษยนฺติ ในไวตทฺพุทฺธภาณิตม | (31)

น จ หุตฺริ เกษยเต เตษำ นนฺถุ ศฺรามณฺกํ ธนฺม |

โจทิตาภูตฺวาจาย พุทฺธโพธิ ปฺรติภฺยปิ | (32)

เตษำ วุยาปฺนฺนจิตฺตานามตฺตสฺสยฺญ วาพุทฺธศาสนฺม |

ธรมฺ ปฺรติภฺยิปิตฺวา จ วาโส'วีเจา ภวิษยติ | (33)

น เม ศฺรตฺ จ ทุณฺณ วา เยชามเตาทุทฺธิ จิริยา |

เต พุทฺธชฺญานํ ลปฺสฺยนฺเต พาลธรมฺปฺรติษฐิตา: | (34)

ยาเตษำ กุหนา ตตร สาสฺนียํ วากฺกียํ ตทา |

ชานามิ ตทหิ สฺรวํ ชฺญานํ เม'ตฺร ปฺรวรตเต | (35)

สเจตฺ กल्पิ ปฺรภาเขยฺยตเตษำ สุขลิตฺ ปฺลถุ |

โพธิสฺตตฺวปฺรติชฺญานำ กิจินฺมาตฺรํ ปฺรกีรฺติตม | (36)

นาสฺติ ปาปมกรฺตวฺยํ กุมารฺา เตช เกษยติ |

มาเตหิ สํสฺตวํ สาร์ธํ กุรฺยาสฺตวํ กาลิ ปศฺจิเม | (37)

อาลเปตฺ สํสฺเพยฺยาสิ กุรฺยาสิ เตชฺ เคารวม |

อนฺลีน: สตฺกเรยฺยาสิ อคฺร โพธิย คารณาตฺ | (38)

วรฺยาศฺรํ ปฺริปฺถจฺนิตฺวา ยสฺเต วุทฺทตโร ภเวต |

กุรฺยา หิ เคารวํ ตตร ศิริสา ปาทวนฺทนฺม | (39)

น เตษำ สุขลิตฺ ปศฺเยทฺโวธมฺณฺท วิปศฺยตาม |

ปฺรติจมาตฺ น ชนฺเยตฺ ไมตฺรจิตฺต: สทา ภเวต | (40)

ยทฺเยษำ สุขลิตฺ ปศฺเยทฺโทยำสฺเตษำ น กีรฺตเยต |

ยาทุศฺ กาทิตี กรมฺ ลปฺสฺยเต ตาทุศฺ ผลม | (41)

สฺมิเตน มฺขจฺนุทฺเรณ วุทฺทเชษฺ นวเกษฺ จ |

ปฺรูวาทาณิ ภเวณฺนิตฺยํ หตฺมานสฺจ สฺรต: | (42)

จิวโร: ปิณฺฑทปาไตฺสฺจ กุรฺยาสฺเตชามนฺนุคฺรหฺม |

เอวํ จิตตํ ปุทฺธยาสุตฺวํ สรวเ ภะษยณฺติ นายกา: | (43)

อธฺเยษฺเยยฺยุรยฺหิ ตฺวํ เตะ ฐรมทานสฺย การณาต |

ปฺรตมํ วาจํ ภะษยฺยา นานํ วัปฺลยฺสฺสึกฺกมิต: | (44)

เอวํ ตฺวํ วาจ ภะษยฺยา อายฺยุมาณํ วิษฺณฺย ปญฺชิต: |

กถํ มหาตมณํ สกฺกยํ ปฺรโต ภะษิตํ มยา | (45)

สทฺสัสนํ น ชลฺเปต ตฺถยิตฺวา จ ภะษณม |

ยฺหิ ภะษณํ วิชานีเย อนนฺธิยํ โภจํ เทสเยต | (46)

ยฺหิ ทฺุ:สึล ปศฺเยสิ ปรีชานํ พุทฺธิตาน |

สํเลขํ มา ปฺรภะษยฺสฺตฺวํ วรฺณํ ทานสฺย กิรฺตเย: | (47)

ภเวยฺยุรยฺหิ วาสุเปจฺจา: สฺุทฺธา: สึเล ปฺรตฺธิยจฺจุตฺตา: |

ไมตรํ จิตตํ ชนิตฺวา ตฺวํ กุรฺยา: สํเลขิกํ กถาม | (48)

ปรีตฺตา ยฺหิ ปาเปจฺจา สึลวณฺโต พุทฺธ ภูเวต |

ลพฺฐปภฺยสฺสฺตทา กุตฺวา วรฺณํ สึลสฺย กิรฺตเยต | (49)

ปฺรูวํ ปรีชทํ ชญฺาตฺวา ยฺหิ สฺุทฺธา ภูเวตฺตทา |

ยวานต: กุศลา ฐรฺมา: สรวาสฺเตภฺย: ปฺรกาศเยต | (50)

ทานํ สึลํ ตถา กุชานตี วิรฺยํ ฐยานํ สฺุรตฺ ตถา |

สํคฺุชฺญ ขลฺเปจฺจ สํเลขานํ วรฺณเยต กิรฺตเยต สทา | (51)

อรณฺยวาสํ ฐยานสฺุขํ คณฺวาสนิวรฺชนม |

เอเตนํ วรฺณ ภะษเยต เอวํ หิ ฐารเยต สฺุขม | (52)

อรณฺยวาส โน ริณฺเจณฺน สึลปฺรโม ภูเวต |

ปฺรตฺธิสฺถานํ เสเวต น ทานปฺรโม ภูเวต | (53)

สึลสฺกนฺเช สฺุถิตฺวา จ พาทฺุศฺุรตฺตมฺปารฺชเยต |

อิมํ สมาริเมษฺนต: ปฺุชเยจฺจาสุตฺถชาตว: | (54)

ฉไคฺรฺรฐวไซ: ปตาคากิรฺคณฺฐมาลยฺวิเลปไน: |

การเยต ปฺุช พุทฺธสฺย สมาริ สานตเมษฺตา | (55)

รณฺช:เนเยหิ ตฺุรเยหิ สํกิตฺตี สंपฺรโยชเยต |

ปฺุชเยทฺธาตฺุ พุทฺธสฺย อนฺนลีนฺ อตฺนทฺุริต: | (56)

ยวานตฺ คณฺฐมาลยานิ ฐปนํ จุรณํ ใจลิกม |

สรวาสฺไค: ปฺุชเยนฺนถํ พุทฺธชฺญานสฺย การณาต | (57)

ยวตี กาจิตฺ ปฺุชาสฺติ อปฺรเมยา อจินฺตียา |

กุรยาสุตา: สรวพุทธานำ สมาริ สานตเมษตา | (58)
 ปรตุยส์ สรวสตุตเวภย: สมํ ททยาทนิศฺริต: |
 อสงฺคชฺฌานเมษนฺโต พุทฺทชฺฌานมนฺตตรม | (59)
 มยาปี ปุรวพุทธานำ กฤตา ปุชา อจินฺตียา |
 อนิศฺริเตน ภูตฺไวน์ สมาริ สานตเมษตา | (60)
 ทุรลโกคฺปาทุ พุทฺธานำ ทุรลโก มานุโษ ภว: |
 ทุรลภา ศาสเน ศฺรทฺธา ปุรวุชฺชา อุปลํปทา | (61)
 เยน อาราคิต: ศาสฺตา จิตฺตํ โฟชฺยา นามิตนฺ |
 มา จล ตฺวํ ปรตฺติชฺฌายาสฺตฺติษฺฐ จ ปรตฺติปตฺติษฺ | (62)
 ย อิทํ ชารเยตฺ สุตฺตํ กุชฺยกาเล อุปลํสฺถิตํ |
 ปรตฺติภานํ ลเกตฺ กุชฺยปฺริ ปุถฺวฤคฺคตํ ยทิ ชารเยต | (63)
 เอกกาถำ ปี ชาริตฺวา ปุณฺยสฺกนฺโธ อจินฺตีย: |
 ก็ วา ปุณ: สรวสุตฺตํ ชารเยท ย: ศฺรุตฺตารุถิก: | (64)
 สรวสตุตฺวานํ โฟธิปฺราปฺตฺวานํ ปุชฺเยท โย หยตฺนทฺริต: |
 ย: กุรฺยาทฺ เคารเวณาเสา กุลฺปสตุตฺโวปฺมานํ สทา | (65)
 อิต: สมาริโต ยสฺจ คากาเมกํ ปี ชารเยต |
 สรวํ ปุริมกํ ปุณฺยํ กลำ โนไปติ โยทสิม | (66)
 อจินฺตียานานุสฺसानํ พุทฺทชฺฌานน ชานมิ |
 อิมํ สมาริ ศฺรุตฺเวท ย: กางฺกษำ น กริษฺยติ | (67)
 อิติ ศฺริสมาริราชา ปรตฺติสํวิทวตฺตารปฺริวฺรโต นาม จตุรวฺสิตฺติม: |

25

อนุโมทนาปริวรรต: |

ตตฺตร ภควานํ ปุณฺเรว จนฺทฺรปฺริภํ กุมารภูตมามนฺตฺรยเต สุม ตสมฺมาตฺตรฺหิ กุมาร
 โฟธิสตุตฺเวเน มหาสตุตฺเวโนปายกุสฺเลน ภวิตฺวฺยม | ถถ จ กุมาร โฟธิสตุตฺโว มหาสตุตฺว อุปายกุสฺโล
 ภวติ ? อิท กุมาร โฟธิสตุตฺเวเน มหาสตุตฺเวเน สรวสตุตฺวานานฺติเก ชฺฌาติสํชฺฌา อุคฺปาทยิตฺวฺยา |
 สรวสตุตฺวามนฺติเก ชฺฌาติจิตฺตมฺปสฺถาปฺย ย: สรวสตุตฺวานำ กุสฺลมุลปฺณฺยสฺกนฺธสตุตฺ สรวม-
 นฺโมทยิตฺวฺยม | ตฺริราตฺรฺยาสุตฺริทิวสฺสย สรวสตุตฺวานำ กุสฺลมุลปฺณฺยสฺกนฺธมนฺโมทฺย สรวชฺฌตา-
 รมฺพณฺเนน จิตฺโตคฺปาเทเน เตชฺยาเมว สรวสตุตฺวานำ นิรฺยาคยิตฺวฺยม | อนน กุสฺลมฺเลน โฟธิสตุตฺโว
 มหาสตุตฺว: กุชฺยปฺริมิมํ สมาริ ปรตฺติลภเต, กุชฺยปฺริ จานฺตฺตรำ สมฺยกฺสฺโฟทฺธิมกิสํพุชฺยเต |

อด ขลุ ภาคว่าสุดสุขำ เวลายามีมา คธา อภายต

สรเว มม ชญาตย เอติ สตุตวา:

ยสุเตชมสติ ปฤถุ ญญยสุกนุช: |

ราตเรสุตริเรว่ ทิวสสุย จ ตริ'

รณูโมทมิ เอมุ ชนิตว จิตตม | (1)

อนูโมทมิ เย สุวิสุทฐศีลา

เย ชีวิตารเถ น กโรนติ ปาปม |

อธิมุกตีสปนุน ย โพธิสตุตวา

อนูโมทมิ เตช ย กิจิ ญญยม | (2)

อนูโมทมิ เยช ปุรสาท พุทเท

ชรเม-ปุรสาโท'สตุ ต ไถว สัมเม |

อนูโมทมิ เย สุกตสุย ฐุช่า

กुरुวณฺติ โพธิ ปุรติกาญญมาณา: | (3)

อนูโมทมิ เยช น อาตมทฤษฏี'

รณ ภาวทฤษฏีรณ จ ชีวทฤษฏี: |

อนูโมทมิ เยช น ปาปทฤษฏี'

รเย สุนฺยต่า ทฤษฏ วชเนนติ ตฤษฏิม | (4)

อนูโมทมิ เย สุกตสุย ศาสเน

ลภนฺติ ปุรวุรชโยปสํปทํ จ |

อลุเปจณ สัตฤษฏ วเน วสนฺติ

ปุรศานตจาริตฺร เย ฐยาน โคจรา: | (5)

อนูโมทมิ เอกก เย'ทวิทียา

วเน วสนฺติ สท ขงฺกฏตา: |

อาชีวสุทฺธา: สท อลุปกฤตฺยา

เย ชญาตฺรเหโตรณ น กเรนฺติ กุหนาม | (6)

อนูโมทมิ เยช น สํสตุโว'สตุ

น จาปี อิริยฺยาน กุเลฆุ ตฤษฏณา |

อุตฺตรสฺตุ ไตรธาตฺกิ นิตฺยกาลม

อโนปฺลิตฺตา วิจฺรณฺติ โลเก | (7)

อนูโมทมิ เยช ปุรปญฺจ นาสฺติ

นิรุวิณฺณ สรวาสุ ภโวปตฺติมุ |
 อวิกฺฤหิตา อุปฺसानตฺติจฺตฺตา
 น ทุรฺลกฺสุเตช สมฺมาธิเรช | (8)
 อนุโมทมิ เช คณโทช ทุณฺณฺน วา
 สรวานฺ วิวาทานฺ ปฺริวฺรชฺชิตฺวา |
 เสวนตฺยธฺนญํ วนมฺลมาศฺริตา
 วิมฺภุตฺติสารา: สุกตฺสย ปฺตุตรา: | (9)
 อนุโมทมิ เช วิหรนตฺยธฺนเย
 นาตฺมานมฺตฺกฺริยิ ปฺรานน ปัสเย |
 อนุโมทมิ เชษ ปฺรมาทุ นาสฺติ
 เช อปฺรมตฺตา อิม พุทฺธศาสนเ | (10)
 ยาวนฺต ฐรฺมา: ปฺถุ โพธิปาภฺยิกา:
 สฺรวेष มฺลํ หุยมปฺรมาท: |
 เช พุทฺธปฺตุตรา: สท อปฺรมตฺตา
 น ทุรฺลกฺสุเตช อญํ สมฺมาธิ: | (11)
 นิธานลาภ: สุกตฺาน ศาสนํ
 ปฺริวฺรชฺชลาโภ ทฺวิตฺติยํ นิธานมฺ |
 สฺรทฺชาย ลาภสฺตฺถุตฺติยํ นิธาน'
 มญํ สมฺมาธิศฺจตฺตฺรํ นิธานมฺ | (12)
 สฺรุตฺวา อิมํ สฺนุยต พุทฺธ โภจฺริ
 ตฺสฺยาปฺรติเกชฺชํ นิธานลฺมภะ
 อนนฺตฺ ปฺรติถานํ นิธานลฺมโภ
 ยา ธารณิ ตตฺ ปฺรมํ นิธานมฺ | (13)
 ยาวนฺติ ฐรฺมาะ กุศฺลาะ ปฺริกิริตฺตาะ
 ศิลํ สฺรุตํ ตฺยาคุ ตฺไถว กุชานฺติะ
 สฺรวेष มฺลํ หยมปฺรมาโท
 นิธานลฺมภะ สุกเตน เทหิตะ | (14)
 เช อปฺรมตฺตา อิท พุทฺธศาสนเ
 สมฺยกฺ จ เชษํ ปฺรณิธานมฺสฺติ
 น ทุรฺลกฺสุเตช อญํ สมฺมาธิ'

ราสนนฤตา อีห พุทธศาสน | (15)
 อิติ ศรีสมาธิราช อนุโมทนาปรีวารุโตนาม ปณจวีศิติมะ ||

26

ทานานุศสาปรีวารุตะ

ตสมาคตรหิ กุมาร อปรมตโต ภวิษยามิตเยวํ ตวยา กุมาร ศิกษิตวยม, อปรมตตสย หิ
 กุมาร โพธิสตัดวสย มหาสตัดวสย น ทุรลภา ภวตยมนุตรรา สมยกสโพธิ:, กิมงค ปุณรย สมาริ: | ถล
 จ กุมาร โพธิสตัดวโ มหาสตัดว: อปรมตโต ภวติ ? อีห กุมาร โพธิสตัดวโ มหาสตัดว: ปรีศุทศึโล
 ภวติ | อีห กุมาร ปรีศุทศึโล โพธิสตัดว: อปรมตโต ภวติ | อีห กุมาร โพธิสตัดวโ มหาสตัดว:
 ปรีศุทศึโล ภวติ | อีห กุมาร ปรีศุทศึโล โพธิสตัดวโ มหาสตัดว: อวิริหิต ภวติ สรวชญตัจิตเตน
 มญ สุปารมิตาสฺ | ตสเยเม อานุศสา ภวนติ | ตานุ ศถณ, สาทฺ จ สยจฺ จ มนสิกรฺ | ภาษิมเย'ห เต | ทสเม
 กุมาร อนุศสา ทานาธิมกตสย โพธิสตัดวสย มหาสตัดวสย | กตเม ทส ? ยทต มาตสรยเกลโส'สย
 นิคฤหิตโ ภวติ | ตยาคานุพฺถิตํ จาสย จิตตํ สทา ภวติ | พหุชนสาธารณภยสจฺ โภเคภย: สารมาททาติ
 | มหาโภเคษฺ จ กุเลษุปรทยเต | ชาตมาตสรย จาสย ตยาคจิตตมามุขิภวติ | ปรียสจฺ ภวติ จตสฤณํ
 ปรัชามู | วิสารทศจาสฺกัจจิต: ปรัชทวาคาหเต | ทิลวิทิกษฺ จาสโยพาโร วรณกิริตีสพทศโลโก โลโก-
 ภยทุกจจติ | มฤทตรณหสตาปาทศจ ภวติ สมจรณตลปรีตยฐิต: | อวิริหิตศจ ภวติ กลยามมิตเรรยวาท
 โพธิมณพณิษทนาค | อีเม กุมาร ทศานุศสา ทานาธิมกตสย โพธิสตัดวสย มหาสตัดวสย |

ตตเรทมจฺยเต

นิคฤหิตํ สติ มาตสรยํ ตยาคจิตตํ จ พฺถิตม

อาทตตสโร ภวติ สมฤทเท ชายเต กุเล (1)

ชาตมาตสรย จิตตํ สติ ตยาค เอว ปรีวารุเต

ปรีโย ภวติ สตตวานํ คุถปรีวารุชิตาน จ (2)

วิสารทศจ ปรัชตสฺ อม รูป สํกรเมต

ภวตฺยทารศพโท'สย คุรามษฺ นคเรษฺ จ (3)

มฤทฺ หสตา จ ปาเทา จ ภวิษยนฺติ น ทุรลภา:

กลยามมิตร์าลลภเต พุทฺธาสจฺ สุราวากนปี (4)

มาตสรยจิตตํ สติ น ชาตุ โภติ

ตยาเคษฺ จิตต รมเต'สย นิตยม

ปรียสจฺ โภติ พหุสตัดวโกภินํ

อมตสรียสา อิมิ อานุศสา: (5)

มหาชน จาปี กุเล ส ชายเต
 ชาตสุข ตยาเค รมเต มโน'สุข |
 อาทตตสารศจ กโรติ กาล'
 สมตฺสริสุยา อิมิ อานุศฺสา: | (6)

นิสารทศุโจ ปริษำ วิคาหเต
 อุทาสพโท'สุข ทิศาสุ ยติ |
 มฤทุ หสฺตปาโท'สุข ส'ไทว ชายเต
 อมตฺสริสุยา อิมิ อานุศฺสา: | (7)

กฤษณมิตฺราสุย น โภณติ ทุรฺลภา
 พุทฺธำศจ โย ปศฺยติ ศฺราวกำศจ |
 ทฤษฺณ วาจ ตานุ ปุชฺยเต ปรสฺนโน
 อมตฺสริสุยา อิมิ อานุศฺสา: | (8)

อิติ ศรีสมาธิราเช ทานานุศฺสาปริวารุ โตะ นาม ษทวิศตติม: |

27

ศีลนรเทศปริวารต: |

ทศเม กุมาร อานุศฺสา: ปรีศุทฺธศีลสุข โพิสฺตตฺตวสุข มหาสฺตตวสุข | กตเม ทศ ? ยหุต
 ชฺญานำ จ ปรี โศธยติ ปรีปุรยติ | พุทฺธานำ ภควตามนุศิกฺษเต | อกรฺหิโต ภวติ ปณฺชิตานาม |
 ปรีติชฺญาโต น จลติ | ปรีติปฺตฺเตา ติชฺฐติ | สํสาราตฺ ปลายเต | นีรวาณมรฺยติ | นิษฺปรยฺยตฺถาโน
 วิหริติ | สมารี ปรีติลภเต | อทริทฺรศฺจ ภวติ | อิม กุมาร ทศานุศฺสา: ปรีศุทฺธศีลสุข โพิสฺตตฺตวสุข
 มหาสฺตตวสุข |

ตตฺเรทมฺจฺยเต

ชฺญานำ จ ปรีปุเรติ พุทฺธานามนุศิกฺษเต |
 อกรฺหิต: ปณฺชิตานำ โภติ นิตฺยํ วิสารท: | (1)
 ปรีติชฺญาโต น จลติ ปรีติปฺตฺเตา จ ติชฺฐติ |
 อรฺเปติ เชน นีรวาณํ สํสาราต: ปลายเต | (2)
 นิษฺปรยฺยตฺถิโต วิหริติ สมารี ลภเต ลฆฺ |
 อทริทฺรศฺจ ภวติ ศีลสฺกนฺเช ปรีติชฺฐิต: | (3)
 ชฺญานำ จ ตสฺโย ปรีปุรณฺ โภติ
 อานุศิกฺษเต จาติ ตถาคตานาม |
 น จาสฺย นินฺทำ ปฺรกโรนฺติ ปณฺชิตา:

ตลา หิ ตสฺโย ปริศฺทุทฺท สึลฺม | (4)

ปฺรติชฺญาโต'เสาน จลาติ ปณฺฑิต:

ตลา หิ ศฺรู: ปฺรติปตฺติเย สฺถิต:

ทฺฤชฺฌ วาจ สํสารเมนกโทษํ

ปฺลายนเต นีรฺวฤติ เยน ยาทิ | (5)

ปฺรยฺยตฺถิตํ จิตฺต น โภติ ตสฺย

ตลา หฺยเสา สึลฺพล ปฺรติชฺฐิต:

กฺษิปรํ สฺมาธี ลภเต นีรฺงคณํ

ปฺริศฺทุทฺทสึลฺลยิมิ อานุสํสา: | (6)

อิติ ศฺรีสฺมาธีราชเ สึลฺนีนฺรเทศปรีวรุโต นาม สปฺตวีศฺติม:

28

ทศานุสํสาปรีวรุต:

ทศเม กุมาร อานุสํสา: กุชานติปฺรติชฺฐิตสฺย ไมตรีวิหาริโณ โพิสฺตตฺตวสฺย มหาสฺตตฺตวสฺย
| กตโร ทศ? อคฺนินา น ทหฺยเต | ศศฺตฺเรณ น หนฺยเต | วิษฺมสฺย น กฺรมเต | อุทเกน น มฺริยเต | เทวตาสฺ
| ใจนํ รกฺษนฺติ | ลกฺษณาลํกฤตํ จ กายํ ปฺรติลภเต | สรวฺทฺรคฺติทวารานิ จาสฺย ปิถิตานิ ภวนฺติ | พฺรหฺม-
| โลก จาสฺโยปตฺตฺริภวติ | สฺวเขน จาสฺย ราตรีทิวานิ วฺรชฺนติ | ปฺริตีสฺย จาสฺย กายํ น วิชหาติ | อิม
| กุมาร ทศานุสํสา: กุชานติปฺรติชฺฐิตสฺย ไมตรีวิหาริโณ โพิสฺตตฺตวสฺย มหาสฺตตฺตวสฺย |

ตตฺเรทมนฺจยเต

อคฺนินา ทหฺยเต นาเสา ศศฺตฺเรณ น จ หนฺยเต |

วิษฺ น กฺรมเต กายเ อุทเก มฺริยเต น ส: | (1)

รกฺษนฺติ เทวตาสฺใจนํ ทฺวาศฺรีศฺท โภณฺติ ลกฺษณา:

ทฺรคฺติ: ปิถิตา จาสฺย กุชานฺติเย อานุสํสิเม | (2)

พฺรหฺมตฺวํ อถ ศกฺรตฺวํ โภติ จาสฺย น ทฺรลภม |

สฺย วิหฺรเต นิตฺยํ ปฺริติ โภณฺติ อจฺินฺติยา | (3)

โน อคฺนิสฺตฺเรณ ส ชาตฺ หนฺยเต

วิเชณ วา วาริโต น มฺริยเต |

รกฺษนฺติ เทวาสฺตถ นาค ยกฺษา

ไมตรีวิหาริชฺยิมิ อานุสํสา: | (4)

ทฺวาศฺรีศ กาย'สฺย ภวนฺติ ลกฺษณา

โน จาสย ญโย วินิปาตุ โภติ |
 จยตศจ ส พุรหุมบุโรปปทยเต
 กษยานติสฤติตสโย อิมิ อานุคัสสา: | (5)
 สฺเชน ราตรีทิว ตสย ยานติ
 ปรีติสฺหฺมฺ: กาย ตทาสย โภติ |
 ส กษยานติเสารตยพล ปรีติษฺฐิต:
 ปฺรสนนจิตต: สท โภติ ปณฺทิต: | (6)

ทศเม กุมาร อานุคัสสา อารพฺชวีสย โภชิตตวสย มหาสตตวสย | กตเม ทศ ? ยหุต
 ทูราสทศจ ภวติ | พุทฺชปรีครหํ จ ปรีติลภเต | เทวตาปรีคฤหิตศจ ภวติ | ศฺรุตวา จาสย ธรรมา
 น ปรีหียนเต | อศฺรตปฺรวัสจ ธรรมานํ ปรีติลภเต | สมာชิโคตฺรํ จ ปรีติลภเต | อลฺปาพาสจ ภวติ |
 อาหารศจาสย สมยถ ปรีณามยติ | ปทโมปมศจ ภวติ น มุสโลปม: | อิมे กุมาร ทศานุคัสสา อารพฺช-
 วีสย โภชิตตวสย มหาสตตวสย |

ตตฺเรททมฺจยเต

ทูราสท: สทา โภติ ปรีทาโท น วิทฺยเต |
 รกษณติ เทวตาสฺจโน กุชิปรี พุทฺชานํ ส ปศยติ | (7)
 ศฺรุตํ น หียเต ตสย อศฺรตํ โภติ อามฺขม |
 ปรีณิธี ปรีปฺเรติ วีรยวเน อิมे คฺฉนา: | (8)
 สมာชิโคตฺรํ ลภเต วฺยาศฺจาสย น ชายเต |
 สฺขํ จาสยानนปानานิ ปจฺยเนเต น วิษฺติ | (9)
 อุตฺปลํ วาริมชฺเชว โส'นฺปุรเวณ วรชเต |
 เอวํ ศุเกลหิ ธรรมเห โภชิตตว วิวรชเต | (10)
 อวณฺธาศจาสย คจฺฉนติ ราตฺรโย ทิวสานิ จ |
 ภวิษฺยติ มฤตฺยูกาเล ผลเมตสย เจทฺถศม | (11)
 อารพฺชวีสยเมณ ตถาคเตน
 กลฺไปรโน'โก: สมฺทาคเตน |
 เย โภชิตตวา วีริเยณเปตา'
 สฺเตชานุคัสสา อิมิ สंपฺรกาชิตา: | (12)
 อารพฺชวีสย โภติ ทูราสท:
 ปรีคฤหิตํ ภวติ ชินฺหิ |
 เทวา ปี ตสย สฺปฺฤทฺห สฺชเนนติ

นจิเรณ โส ลปฺสยติ พุทฺธโพธิมฺ | (13)

ศุรตํ จ ตสฺโย น กทาจิ หียเต

อนฺเย ปฺถญ จาปี ลภนฺติ ชฺรมา: |

ปรตฺถิภานุ ตสฺโย อธิมาตฺรุ วรฺชเต

อารพฺทวิรฺยสฺย อิมํ นุคฺสา: | (14)

สมาธิโคตฺรํ จ ลภฺมฺ ธิคจฺจติ

อาพาธฺ ตสฺโย น กทาจิ โภติ |

ยไถว โส โภชนุ ตตฺร ภฺยชเต

สุเขน ตสฺโย ปริณามํ คจฺจติ | (15)

ราตฺรึทิวํ ภาวตี สุกฺลปฺกฺโย

อารพฺทวิรฺยสฺย อตฺนทฺริตสฺย |

โพธิํ ปิ ตสฺโย นจิเรณ ภาเยเต

ตถา หุยเสา วิรฺยพลฺลรฺเปต: | (16)

ทศเม กุมาร อานุกฺสา ชฺยานาธิมฺกตสฺย โพธิสฺตตฺวสฺย มหาสฺตตฺวสฺย | กตเม ทศ ? ยพฺต
 อจาเร ตฺยฐฺติ | โคจโร จรติ | นิยมฺปริทาโท วิหฺรติ | คุปฺเตนทฺริโย ภาวตี | ปริตฺตมฺนุภาวตี | วิวิกฺต: กามา: |
 มุกฺโต มารวิษยาต | ปรตฺยฐฺโต พุทฺธวิษเย | วิมุกฺตี ปริปาเจติ | อิมํ กุมาร ทศานุกฺสา ชฺยานาธิมฺกตสฺย
 มหาสฺตตฺวสฺย |

ตตฺเรทฺมจฺยเต

นาเสา โภติ อนาจาโร อจาเร สํปรตฺยฐฺติ: |

โคจเร จรเต โยคี วรฺชเต จ อโคจรมฺ | (17)

นิยมฺปริทาหฺยวิหฺริ คุปฺเตนทฺริย สฺสํวฤต: |

อนฺนภาวตี สํปริตี ชฺยานชฺยายิสฺย โคจระ: | (18)

วิรฺกต: กามตฺถญฺณาเย ชฺยานเสาหฺยํ นิเชวเต |

มุกฺโตเสา มารวิษยาท พุทฺธโคจริ สํสฺถิต: | (19)

โยคิโน หิ วิเสโย'ยํ เทโก รรมเต วเน |

วิมุกฺตี ปริปาเจติ ตํ โภตี ทศมํ ปทฺม | (20)

อาจาโร โส ตฺยฐฺติ โพธิสฺตตฺว:

สฺรวานนาจารุ วิวฺรชฺยิตฺวา |

อโคจโร วรฺชย โคจเร สฺถิต:

สมาธิยฺกฺเต อิมิ อานุกฺสา: | (21)

ปรีทาหุ ตสุโย น กทาจิ โภติ
 อารุย์ สุปฤศิตเวห สุขํ นิรามิมม |
 กาเยน จิตฺเตน จ โภติ ศีตล:
 สมาธิยูกเต อิมิ อานุคํสา: | (22)
 วิหระยรณฺยายตเนมฺหุ กุปฺโต
 วิเกษปฺ ตสุโย น กทาจิ โภติ |
 ปรีตี จ ตสมฺมิลลภเต นิรามิมํ
 ตถา หิ กาเยน วิวิกฺตฺ โภติ | (23)
 อลปฺต กามหิ อสํกิลฺยํ
 ตถา หิ มารวียยาตฺตฺ มุกฺต:
 ตถาคตํ วิชเย ปฺรติยฺฐิตํ
 วิมุกฺติ ตสุโย ปรีปาถุ คจฺฉติ | (24)

ทศเม กุมาร อานุคํสา: ปฺรชญาจริตฺสย โภชิตตฺตฺวสฺย มหาสฺตฺตฺวสฺย | กตเม ทศ ? ยหฺต
 สรวสฺวปรีตฺยาโค ภวติ น จ ทาเนน สุทฺธิ มนฺยเต | อชณฺทศิลศฺจ ภวติ น จ ศีลมาศฺริต:
 | กฺษยานฺติพล-
 สุปฺรติยฺฐิตศฺจ ภวติ น จ สตฺตฺวสํชญาสํปฺรติยฺฐิต:
 | อารพฺทวียุคฺจ ภวติ กายจิตฺตวิวิกฺต:
 | ชฺยานชฺยาธิ จ
 ภวติ อปฺรติยฺฐิตชฺยาธิ | ทุรชฺชศฺจ ภวติ มาไร:,
 | อปรกมฺปฺยศฺจ ภวติ สรวปฺรปฺรวาทิก:
 | ลพฺธาโลกศฺจ
 ภวติ สรวสํสการคตฺยา | อหิมาตฺร จาสฺย สรวสตฺตฺเวมฺหุ
 | มหากรฺณา สมตฺติกรฺรามติ | น จ สรวากปฺรตฺยเอก-
 ภูเม: สุปฺฤหยติ | พุทฺทชฺยานสมาธิสมาปฺตตีรวตฺตติ |
 | อิเม กุมาร ทศานุคํสา: ปฺรชญาจริตฺสย
 โภชิตตฺตฺวสฺย มหาสฺตฺตฺวสฺย |

ตตฺเรทมฺหุยเต

สรวสฺว ตฺยชเต ชีร: สุทฺธิ เตน น มนฺยเต |
 อชณฺทํ รกฺษเต ศีลํ นิศฺรโย'สฺย น วิทฺยเต | (25)
 กฺษยานฺตี ภาวติ ส ปฺรชญา: สตฺตฺวสํชญา
 | วิวฺรติตา |
 อารพฺทวียุ โภติ กายจิตฺตวิวิกฺต:
 | (26)
 ชฺยานชฺยาธิ จ โส โภติ อปฺรติยฺฐิตํ
 | อนิศฺริต:
 | ทุรชฺชโย โภติ มารหิ ปฺรชญาวันต
 | อิเม กุณา: | (27)
 อกมฺปิโย จ โส โภติ สรวไว:
 | ปฺรปฺรวาทิก:
 | ลพฺธาโลกศฺจ สํสारे ปฺรชญาया
 | อิทฺถสา กุณา: | (28)
 มหาภุทฺปา ส ลภเต สรวสตฺตฺวาน
 | อนฺติเก |
 สรวากปฺรตฺยเอกชฺญาเนน
 | น สุปฺฤเหติ กทาจน | (29)

สรวสวคยาเคน น ศุทธิ มนุเต
 อษณทสิโล น จ ศิลนศิริต: |
 ภาเวติ กุษานตี น จ สตตวสัชญา
 ปรชญาธิมุกเต อิมิ อานุศัสา: | (30)

อารพฐวิโร ภาวตี วิมุกโต
 อนิสิริโต ฐยายติ อปรดิษฐิต: |
 ทุรฐรมุ มาเรณ ส โภติ ปณทิตโต
 ปรชญาธิมุกเต อิมิ อานุศัสา: | (31)

อกมปิโย โภติ ปรปรวาทิ:
 ส ลพฐคาโร ภาวตีห สัศกุกเต
 อธิมาตร สตตเวษุ กุณยา ชเนติ
 ปรชญาธิมุกเต อิมิ อานุศัสา: | (32)

ปรตเยกพทุเชษุ จ สรวาเกษุ โฉ
 น ตสย ชาตุ สปรุห เตษุ ชายเต |
 ตถา หุยเสา พุทฐคณา: ปรดิษฐิตา:
 ปรชญาธิมุกเต อิมิ อานุศัสา: | (33)

ทเศเม กุมาร อานุศัสา พหุศรุตสย โภธิสตตวสย มหาสตตวสย | กตเม ทศ ? ยพุต
 สัเกลศั น กโรติ | วุยาปาทัน ชนยติ | กางกษัมา วิวุธโนติ | ทฤษฏิมุถฐวิกโรติ | อุตปลถั จ วรชยติ |
 มารุเค ปรดิษฐติ | อมฤตทวารเร ดิษฐติ | อาสนุนสถายี ภาวตี โโพชเย | อาโลกภูโต ภาวตี สตตวานาม |
 ทุรคตักุโย น พิเกติ | อิเม กุมาร ทศานุศัสา พหุศรุตสย โภธิสตตวสย มหาสตตวสย |

ตตเรทมจยเต

อนุศัสา ทสไเวเต พหุศรุตเย ปรกาสิตา: |
 ตถาคเตน พุทฐเรน ยถาภูตัม ปรชานตา | (34)
 สัเกลศั วุยวทานัน จ อูภา ปเกษา ส ชานติ |
 สัเกลศั ปรวิรุชิตวา วุโยทานเน มารุคิ ดิษฐติ | (35)
 กางกษัมา วิวรติ ชญานี ทฤษฏิมุถฐวิกโรติ จ |
 มารุค อุตปลถ วรเชติ ฤษุเก มารุคิ ดิษฐติ | (36)
 ดิษฐเต จามฤตทวารเร อาสนุน โภติ โโพชเย |
 อาโลกภูต: สตตวานำ ทุรคตักุโย น ภียติ | (37)
 ชานาติ ฐรมั ปฤถุ สักิเลศิกั

วุฒานปักษ์ ปี ตไถว ฆานติ |
 ส สักเกศ์ ปวิรรชยิตวา
 วุโยทานิ สักกษติ ฐรมิ อุตตเม | (38)
 กางุภษา จ โส วิวรรติ สรวปรานินา
 ทฤษฏี จ ตสโย ภวติ สโทชชวกา |
 ส อุตปลถ์ มารุค วิวรรชยิตวา
 สักสิฐฐเต ฤษุกิ ปเถ สทา สติเว | (39)
 อมฤตสุข ทวารเ ภวติ สทา สติโต
 อาสนน โภติ วิปลาย โพรเย |
 อาโลกภูต: ปฤตุ สรวปรานินา
 น จาปยเสา ภายติ ทูรคคิภย: | (40)

ทศเม กุมาร อานุศสา ฐรมทานคुरुกสุย โพรสิตตวสุย มหาสตตวสุย ปเรภโย ฐรมทานัน
 ททต: | กตเม ทศ ? ยทุต อกริยา วิวรรชยติ | ฤษियามวตตติ | สตปฤษฐรมเ ปรัตติษฐเต | พุทษเกษศร์
 ปรีโสชยติ | โพรธิมณฐามรปยติ | วสุคฺ์ ปรีตยชติ | เกลศานนิกฤทหวาติ | สรวสตตวเวภย: ปรัตยศํ ททาติ |
 ตทารมพณฺา จ ไมตรี ภาวยติ | ทฤษฏฐารมิกํ จ สุขํ ปรัตติภเต | อีเม กุมาร ทศานุศสา ฐรมทานคुरुกสุย
 โพรสิตตวสุย มหาสตตวสุย ปเรภโย ฐรมทานัน ททต: |

ตตเรทมจยเต

โย หิ ทานัน ททาตยคฺร์ ฐรมทานมมตสรี |
 ทศ ตสยานุศสา ไว โลกนาถน ภายิตา: | (41)
 อกริยา สรววิ วรเชติ ฤษियाโมตตเต วิฑู: |
 สตปฤษฐ ฐรมปรัตติปนนสตุยาคิจิตคฺ์ นิเชเวเต | (42)
 พุทษเกษศร์ จ โสเชติ เกษศร์ โภติ สยनुตตรม |
 โพรธิมณฺ์ สมารูโธ ฐรมทานสยิทํ ผลม | (43)
 ตยชเต สรววสตุนิ สิกษเต ฐรมราชิน: |
 กิลเสา นิกฤทิตาสย โพรสิตตสย น ทูรลภา | (44)
 สรวสตตวาน ปรัตยศํ ไมตรีจิตต: ปรัชจติ |
 อนีรัชคฺจ โส โภติ เสาขุภํ โภติ สยมานุชม | (45)
 วิวรรชิตา อกริยา ปณฺทิตน
 ฤษियาย โส นิตย วิฑู: ปรัตติษฐิต: |
 มหาตมฐรมเย สทา ปรัตติษฐิต

โย ธรรมทาน สท เทติ ปณฺหิต: | (46)

เกษตรํ จ ตสฺย สท โภติ สุทฺธํ

ธฺรมา วิวฺรชฺชนฺตมิ โปธิปาภุญฺจกา: |

อาสนฺน โภติ สท โปธิมณฺเฑ

ธฺรมํ ททิตฺวา อิมิ อานุคํสา: | (47)

เกฺลศาน สนฺตี ปริตฺยกฺต วสฺตฺน

วสฺตุํ ปริชฺญาตุ สฺวลกฺษณฺน |

วิมฺกต สฺรวเหที ปริศฺรเหที

น ตสฺย สฺงฺโค ภวตี กทาจิตฺ | (48)

อุปฺสฺถิตํ จิตฺตุ วิจฺกฺษณฺสฺย

สฺรวेषิ สตฺตฺวา สุจิโน ภวนฺตุ |

ส ไมฺตรจิตฺโต ภวตี อนิรมฺยโก

ทฺฤยฺญោ ธฺรเม'สฺย สฺขํ อนลปภมฺ | (49)

ทศเม กุมาร อานุคํสา: สุนฺยตาวิหาริ โธ โปธิสฺตฺตฺวสฺย มหาสฺตฺตฺวสฺย | กตเม ทศ ? ยทฺต
 พุทฺธวิหาเรณ วิหฺรติ | อนิศฺริโต ธฺยายติ | อุปฺตฺตี น ปฺรารุญฺติ | ศีลํ น ปฺรามุญฺสฺติ | อารฺยณฺนาปวทติ |
 อวิรุทฺโธ วิหฺรติ | วสฺตุ โนปลภเต | วิวิกฺตสฺย ภวตี | พุทฺธานฺนาภฺยาขฺยติ | สทฺธธฺรมํ ธารยติ | อิม
 กุมาร ทศานุคํสา: สุนฺยตาวิหาริ โธ โปธิสฺตฺตฺวสฺย มหาสฺตฺตฺวสฺย |

ตตฺเรทฺมจฺยเต

โย วิหาโร นเรณฺุทฺธานํ สฺรวพุทฺธาน โคจร: |

เตโน วิหฺรติ โยคิ ยฺตฺร ชีโว น ลภฺยเต | (50)

อนิศฺริต: สฺรวโลกे อารฺยํ ฐยानํ น रिญฺจติ |

อุปฺตฺตี น ปฺรารุญฺติ ทฺฤยฺญ วาธฺรมสฺวภาวตาม | (51)

อปฺรามุญฺญุทฺตีลสฺย ภเวจฺฉินฺตมนิศฺริตมฺ |

น โส'ปวทเต กิจิทฺนฺยมารฺยํ อนาสฺรวมฺ | (52)

อวิรุทฺโธ วิหฺรติ วิวาโท'สฺย น วิทฺยเต |

วสฺตุํ โนปลภเท โยคิ วิวิกฺโต วิหฺรี สทา | (53)

อภฺยาขฺยติ น โส พุทฺธมปิ ชีวิตการณาต |

นิศฺริต: สุนฺยธฺรเมษุ กายสาภุญฺญิ วิศารท: | (54)

สฺรวेषํ โลกนาถานํ พุทฺธโปธิมจินฺตियาม |

ธฺรมํ ธารเต สตฺกฤตฺย พุทฺธธฺรมานฺน กางฺกฺษติ | (55)

เย เต วิหารา: ปุรุชรัชภานำ
 ยสุมินนภูมิ: ปุฤฤตีร์ธิกานาม |
 วิหฺรตฺยเสา ไตริห โโพธิสฺตฺตฺว
 ยสุมินน สตฺตฺว ไน ชีว น ปุทฺทล: | (56)

น นิศฺรยสฺตฺตฺย กทาจิ วิทฺยเต
 อนิศฺริต: เสวเต ฐฺยานเสาขุยม |
 นิราตุม นิ:สฺตฺตฺว วิทิตฺว ฐฺรมา'
 นุปรตฺติสฺชญาสุย น ชาตฺ โภติ | (57)

สฺวภาว ฐฺรมาณ ปุรฺชานตฺตฺย
 ศีเล'ปี ตฺตฺยเยท น กศฺจ นิศฺรย:
 ศีเลน ไน มนฺยติ ชาตฺ ศุทฺธิ
 ปุรฺสทมาธฺยเมษุ กโรติ นิตฺยม | (58)

วิโรธฺ ตฺตฺโย น กทาจิ โภติ
 วิภาวิตา: สรวสฺสภาวศฺนุยา:
 น จาปี โส'ภฺยาขุยาติ นายกานำ
 สทฺฐธฺม ฐาวิทฺว ตถาคตฺตานม | (59)

ทศเม กุมาร อานุศฺสา: ปุรฺติสฺลยนาภฺยฺกฺตฺย โโพธิสฺตฺตฺวสุย มหาสฺตฺตฺวสุย | กตเม ทศ ?
 ยทฺต อนาวิลจิตฺโต ภาวติ | อปรสฺตฺโต วิหฺรติ | พุทฺธมนุสฺมรติ | จรฺยำ สฺรทฺททชาติ | ชฺญาเน น กางฺกฺษติ |
 กฺฤตฺชโย ภาวติ | พุทฺธานำ ฐฺรม น ปุรฺติภฺยิปติ | สฺสวฺฤโต วิหฺรติ | ทานตฺตฺกฺมิมนฺปราปฺโนติ | ปุรฺติสฺวิท:
 สากฺษยาคโรติ | อิม กุมาร ทศานุศฺสา: ปุรฺติสฺลยนาภฺยฺกฺตฺย โโพธิสฺตฺตฺวสุย มหาสฺตฺตฺวสุย |

ตตฺเรทฺมจฺยเต

จิตฺตมนาวิล โภติ ปุรฺมาทา: สรวิ วรฺชิตา: |

อปรมตฺโต วิหฺรติ ปุรฺติสฺลยนาภฺยฺกฺตฺย | (60)

ศฺรุตฺวา จ โลกนาถานำ จรฺยำ พุทฺธาน สฺรทฺททเช |

ชฺญาเน น กางฺกฺษเต โยคี พุทฺธชฺญาเน อจินฺตฺย | (61)

กฺฤตฺชโย โภติ พุทฺธานำ พุทฺธฐฺรมาณฺน กางฺกฺษติ |

สฺสวฺฤโต วิหฺรติ ทานตฺตฺกฺมิปุรฺติภฺยิปติ: | (62)

ปุรฺติสฺวิท: ส ลกเต ย เอโก รมเต สทา |

ชหิตฺวา ลากฺสฺตฺกการฺ ปุรฺติสฺลยนาภฺยฺกฺตฺย | (63)

จิตฺตํ จ ตฺตฺโย ภาวติ อนาวิล

สรุเว ปรมาทา: ปวิรุชิตาสุย |
 สทาปรมตโต ภวตี มหาตมา
 สมาริยูกตสุข อิมะนุศ์สา: | (64)

สมริตว พุทธานุ ทวิปทานมุตตมานุ
 ศุรทชาติ เตษำ จาริยามนุตตราม |

น กางุชติ ชุญานู ตถาคตานำ
 สมาริยูกเต อิมิ อานุศ์สา: | (65)

พุทธาน โส โภติ สทา กฤตชโย
 น ชีวิตารุถ์ ส กุชเปต ธรรม |

สุส่วฤโต วิหริติ นิตยกาล์
 สมาริยูกเต อิมิ อานุศ์สา: | (66)

ส ทานตภูมิมนุปรำปต โภติ
 ปฺรติส่วิท: สากุชิกโรติ กุชปฺรม |

อนาจเจทยวากุช ปฺรติภวานำศุจ
 สุตฺรำนตโกฏินิยฺตำน ภายเต | (67)

ส พุทฺชโพธิ ปฺริคฤหมเต ลนฺม
 อารกุชเต ศาสนุ นายกสุย |

นิหนิตว โส สรวปฺรปฺรจาทิน:
 กโรติ ไวสุตาริก พุทฺชโพธิม | (68)

อิตศุจยวิคฺวาน ส โพธิสตุตว:
 สุขาวตี คจฺฉนติ โลกธาตุม |

อนุตปาทธรเมษุ จ กุชานติ ลปฺสยเต
 อมิตายุโย ธรรมราครุ ศุรุตวา | (69)

ทเสเม กุมาร อานุศ์สา อรณฺยวาสครุ กสุย โพธิสตุตวสุย มหาสตุตวสุย | กตเม ทศ ? ยพุต
 อลฺปกฤตฺโย วิหริติ | คณั วรุชยติ | วิวาโท'สุย น ภวติ | อวยาวชฺโย ภวติ | อาสุรวานุน วรุชยติ |
 อธิกรณั น กโรติ | อุปฺसानตศุจโรติ | สุส่วฤตศุจ วิหริติ | โมกุชานุกุลา จาสุย จิตตสัตติรภวติ | กุชปฺริ จ
 วิมุกฺตี สากุชยตฺกโรติ | อิม กุมาร ทศานุศ์สา อรณฺยวาสครุ กสุย โพธิสตุตวสุย มหาสตุตวสุย |

ตตฺเรทมฺจยเต

อลฺปกฤตฺย: สทา โภติ คณั วรุเชติ พุรต: |

วิวาโท น ภวคฺยสุย วนเมษเวกวิหริณ: | (70)

อวยวาทุเณน จิตฺเตน อาสุรวานฺน วิวรุชฺเชตฺ |
 นาสุยาธิกรณํ โภติ คุณาสฺเต'รณฺยวาสิเน: | (71)
 อุปฺसानฺต: ส จรเต มโนวากุทายสํวฺฤต: |
 โมกฺษยานุกฺเเล ภวติ วิมุกฺตี กฺษิปรํ สฺปรสฺติ | (72)

ภวติ สตตมฺลุปฺกฤตฺตฺย โยคี

ปฺฤตฺตคณโทเมณ วิวรุชฺชิตฺวา |

น วิวทติ กทาจิ มุกฺต โยคี

อิมิ คุณํ ตสฺย ภวตฺยรณฺยวาเส | (73)

ยท ภวติ นีรฺวิณฺณํ สํสฺกฤเต'เสา

น ภวติ ตสฺย สฺปรฤทา กหิํจิ โลเก |

น จ ภวติ วิวฤทฺฐิราสุรวานฺนา

วณิ วสโต'สฺย ภวณฺติ อานฺุศฺสา: | (74)

อธิกรณฺ น ชาตฺ จาสฺย โภติ

อุปฺसानฺตรโต วิเวกฺจาริ |

วจิตฺ มนสิ กายํ สํวฺฤตฺสฺโย

พหุ คุณํ ตสฺย ภวณฺตฺยรณฺยวาเส | (75)

ภวติ จ อนุกฺตํ ตสฺย โมกฺโย

ลฆุํ ปฺรติปฺทฺยติ โส วิมุกฺติ สานฺตมฺ |

วณิ วสติ วิมุกฺติ เสวโต'สฺยา

อิมิ คุณํ โภณฺติ อรณฺยวาสิ สฺรวเ | (76)

ทศเม กุมาร อานุศสา: ปิณฑจาริกสฺย ชุตฺคุณํ สํเลขปฺรติษฺฐิตสฺย โโพธิสฺตฺตฺวสฺย
 มหาสฺตฺตฺวสฺย | กตเม ทศ ? ยทฺต ชฺญาตฺรกาตาสฺย น ภวติ | ยศฺสฺกามตาสฺย น ภวติ | ลากฺสฺตฺตฺการกาม-
 ตาสฺย น ภวติ | อารยฺวํสฺปฺรติษฺฐิตสฺย ภวติ | กุหนลปนตาสฺย น ภวติ | อาตฺมานํ โนตฺกฤษฺยติ | ปฺรานน
 ปัสยติ | อนุนยปฺรติษฺฐิตสฺย: ปฺรคฤเท จรติ | นีรามิษฺยํ จ ธรรมทานํ ททาติ | ชุตฺคุณํ สํเลขปฺรติษฺฐิตสฺย
 จาสฺย คุราหฺยา ธรรมเทศนา ภวติ | อิมิ กุมาร ทศานุศสา: ปิณฑปาติกรสฺย ชุตฺคุณํ สํเลขปฺรติษฺฐิตสฺย
 โโพธิสฺตฺตฺวสฺย มหาสฺตฺตฺวสฺย |

ตฺตฺเรทฺมจฺยเต

น ชฺญาตฺรกาโม ภวติ ยโส นาปฺยภินฺนุทเต |

ลาภาลาภํ สมจิตฺโต โย ชฺูเตษฺย ปฺรติษฺฐิต: | (77)

โนตฺสฺสฺตฺชตฺยารยฺวํสํ จ กุหนาลปนนา น จ |

อุตกรเชติ น จาตุมานัน ปราณุ ปัสยเต น จ | (78)

ปฺรติฆานุนเยา จาสฺย ธรรม์ เทสิ นรามิษฺม |

คุราหุยฺ สิวจัน โภติ ปิณฺทปาเต คุณา อมี | (79)

น มารุคเต ชฺญาตฺร ยโส น ลากํ

จตุรารุยวเส ภาวติ ปฺรติยฺฐิต: |

อกุหโก อลปกุ โภติ ปณฺทิตฺ

ฐฺตาทิมุกตฺสย อิมิทฺตฺสา คุณา: | (80)

นาตุมานมุตฺกรุมิ ปราณุ ปสิ

ปฺรุษํ ปิ อุกฺโต น กทาจิ กุปฺยเต |

วฺรณํ ปิ สฺรุตฺวา ชนเยน หารุยฺ

ย: ปิณฺทปาเตน ภาเวตฺ ตฺสฺญ: | (81)

นรามิษฺ เทติ จ ธรรมทานํ

น ลากสฺตฺการ คเวษเตเสา |

คุราหุยา จ ตฺสย ภาเวสฺย ภายิตํ

ฐฺตาทิมุกตฺสย อิมินฺนุสฺสา: | (82)

อิตฺติ หิ คุมาร เอวํรุเปษฺ ฐฺตคฺคณฺเยษฺ ปฺรติยฺฐิตฺ โภทิสฺตฺตฺโว มหาสฺตฺตฺโว วรรณฺเย วิหรนุ พุทฺท-
 นิชานํ ปฺรติลภเต | ธรรมนิชานํ ปฺรติลภเต | ชฺญานนิชานํ ปฺรติลภเต | ปุรวานฺตฺวาปฺรานต-
 ปฺรตฺยฺตฺปนฺนชฺญานนิชานํ ปฺรติลภเต | กถํ จ คุมาร โภทิสฺตฺตฺโว มหาสฺตฺตฺโว พุทฺทนิชานํ ปฺรติลภเต ?
 อีมา: คุมาร วิเวกจารี โภทิสฺตฺตฺโว มหาสฺตฺตฺว: ปศฺจาภิชฺญา: ปฺรติลภเต | ส ทิวเยน จกฺขุษา
 วิศุทฺเททนาติกรานฺตฺมานุชฺยเกณ ปุรวสฺยํ ทิสิ อปฺรเมยานสํเขยฺยานุ พุทฺธานุ ภกฺวต: ปศฺยติ | เอวํ
 ทกฺษิณฺสฺยํ ปศฺจิมายามุตฺตรสฺยํ ทิสิ อปฺรเมยานสํเขยฺยานุ พุทฺธานุ ภกฺวต: ปศฺยติ | โส'วิริหิตฺ ภาวติ
 พุทฺททฺรศเนน | เอวํ หิ คุมาร โภทิสฺตฺตฺโว มหาสฺตฺตฺโว พุทฺทนิชานํ ปฺรติลภเต | กถํ จ คุมาร โภทิส-
 ตฺตฺโว มหาสฺตฺตฺโว ธรรมนิชานํ ปฺรติลภเต ? ยํ จ เต พุทฺธา ภกฺวานฺโต ธรรม์ เทสฺยนฺติ, ตํ ส โภทิสฺตฺตฺโว
 มหาสฺตฺตฺโว ทิวเยน ศฺโรตฺรธาตฺนา สรวํ สฺฤโณติ | โส'วิริหิตฺ ภาวติ ธรรม์สฺรวณฺเนน | เอวํ หิ คุมาร
 โภทิสฺตฺตฺโว ธรรมนิชานํ ปฺรติลภเต | กถํ จ คุมาร โภทิสฺตฺตฺโว มหาสฺตฺตฺโว ชฺญานนิชานํ ปฺรติลภเต ?
 เยน ชฺญานเนน สรวํ ธรรมานาราชฺยติ | อาราชฺยติวา อวิปฺรมุชิตสมฺฤติ: สฺตฺตฺวานํ ธรรม์ เทสฺยติ | ตฺสย จ
 โย'รฺถ: ส ปฺรชานาติ | เอวํ หิ คุมาร โภทิสฺตฺตฺโว มหาสฺตฺตฺโว ชฺญานนิชานํ ปฺรติลภเต | กถํ จ คุมาร
 โภทิสฺตฺตฺโว มหาสฺตฺตฺว: ปุรวานฺตฺวาปฺรานตฺปฺรตฺยฺตฺปนฺนชฺญานนิชานํ ปฺรติลภเต ? โส'ภิชฺญา อตีตา-
 นาคตฺปฺรตฺยฺตฺปนฺนสฺตฺตฺวจิตฺตจฺริตชฺญานมวตฺรติ | เอวํ หิ คุมาร โภทิสฺตฺตฺโว มหาสฺตฺตฺว: ปุรวานฺตฺวา-
 ปฺรานตฺปฺรตฺยฺตฺปนฺนชฺญานนิชานํ ปฺรติลภเต | สํกฺมิปฺเตน คุมาร เอวํคฺคณฺธรรม์ปฺรติยฺฐิตฺ โภทิสฺตฺตฺโว

มหาสดุดา: สรวพุทธชรรมานุ ปรัตติภเตยตตราภูมิ: สรวศรวากปรตเยกพุทธชานาม, ก: ปุณรวาท:
สรวปรปรวาทินาม |

ตตเรทมจยเต

พุทธนิชานัน จ ธรรมนิชานัน

ชญานนิชานัน จ ปุรวานตนิชานม |

ปณจ อภิชญา: ส กุญปริ ลกตติ

โย วิฑู รมณนิ สทา สติตดู โภตติ | (83)

อติ ศรีสมาธิราช ทศานุศึสาปริวรรโต นาม อัญญาวิศิตตม: |

29

เตชคุณราชปริวรรต: |

ตตฺร ภควาน ปุณรปปี จนนทฺรปฺรภํ กุมารภูตมามนฺตรยเต สุม ตสมตตฺรหิ กุมาร ทิวยานิ
จกฺรวรตฺติราชไชศวฺรยสุชานนฺยปทาย ปุรวรชฺชฺยามีตฺตเยวํ ตฺวยา กุมาร สทา ศิกฺษิตตฺวยม | ปุรวรชฺชิตน
กุมาร ชุตคุณสํเลขปฺรตฺติชฺฐิตน วิเวกจาริณา กุชานนฺตีสารตฺยสํปนฺเนน ภวิตตฺวยม | สทา จ อารพฺทวิรุเขณ
เต กุมาร อาทิปฺตศิริศุใจโลปเมเนน อัย สรวรชฺชฺรสมถาวสมตาวิปณฺจิต: สมาริ: ศโรตฺวย อุตฺทหฺรหิตฺวย:
ปฺรยวาทตฺวย: ปุรวรตฺตยิตฺวโย ชารยิตฺวโย วาจยิตฺวย: อุตฺทเทษฏวฺย: สวาชฺยวตฺวโย รมณภาวนสุย
ภาวยิตฺวโย พหุสํกฺรตฺวย: ปเรภยศฺจ วิสฺตเรณ สंपฺรกาศยิตฺวย: | ขงคฺวิษณภูเตน อทฺวิตีเยน จ เต กุมาร
อรณฺยนิเชวิณา สทา ภวิตตฺวยม | อาตฺมปฺรติยฺกณนปปี เต กุมาร สรวสฺตตฺวานามรฺถ: สทา กรณฺย อติ |

อลฺล ขลฺล ภควาสฺตสฺสยา เวลายามตเมวารุณฺมทภาวยํสจฺจนนทฺรปฺรภสฺสย กุมารภูตสฺสเยม
ปุรวโยคกถาปริวรรตํ คถาภิกฺษิตน วิสฺตเรณ สंपฺรกาศยิตฺ สุม

สุมรมิ อติต พหุกลุปศตา

ยท อาสิ นายกู อนนฺตยศ: |

นรเทวนาคคณปฺุชนิโย

นามเนน เตชคฺณิ ราช ชินน | (1)

ทศ ภิกฺษุ โภกฺษิ ษทฺภิกฺษุญฺรหา:

ปฺรตฺติสํวิทาน วศิปารคตา: |

ชุตวฤตฺต สํเลขิต ศานนฺตมณา:

อติ ตสฺย เตน สมเยน คณา: | (2)

ษฏฺ สปฺตตีนคฺร โภกฺษิตตา:

ปณจสโยชนปฺรมาณ สมาริ: |

รตนานา สปฺตน วิศิษฏวรา

อิห ชมพูทวีปี ตท กาลี อภุต | (3)

ตท กาลี เต ปุรวารา: สกลา:

ปรติมณฑิตา พหุ อุทยานศไต: |

อุทยาน สรวี ฆนเมฆนิภา:

ผลปุษปมณฑิต ตรุนิจิตา: | (4)

ผลวฤกษชาติ วิวิชา รุจिरา:

ลกจามรชมพูปน ไสรวนิจิตา: |

กรณิการจมปกปุนนาศไต:

ปรติมณฑิตาสุด อุทยานวรา: | (5)

นุยกุโรธ สรวี ทวิชสัมรดา:

กลวิงก โกกิลมยฐศไต: |

ศุกชีวีวีกุณาลรดา

พหุปกษิสัมรดา กาลี ตทา | (6)

รฤตราชภู ราชห โสปนิภา

ภฤงคกุณาลา วรโฆมรดา: |

จิตรางครกตมหารณปรภา:

สุมนชญศพท มธูรา มุทิตา: | (7)

อิตี ปกษิ สماعيل กาลี ตทา

กลวิงกมยฐวิหังครุไต: |

ปรปุษภู ศาริก วิจิตร ทวิชา

พหุปกษิโฆมรดา นานวิธา: | (8)

เตหิ นิเยวิต อุทยานศตา

มุจลินทวารุภิก อโศกศไต: |

อติมุกตกาถ ชวปุษปไปไตร:

ปทโมตูปไล: กุมทปฺนุฑฑริโก: | (9)

ปทโม: สหสรศตปตรจิตา

อิมิ ปุษป ปุษกรณิ โสภกรา: |

ปรติมณฑิตา: สุรภิกนุชวรา:

โศภนติ ปุษกรณิโย รุจिरา: | (10)

ตหิ กาลี ราช อิห ชมพูฐวเซ

ทฤตมทตตุ อาสิ มนุชาธิปติ: |

ปฺตุรธาณ ตสฺย อภฺ ปญฺจศตา:

ปฺราสาทิกา: ปรมฺทฺรศนิกา: | (11)

ตฺหิ กาลิ ราชฺยุ สิวิ ฤษม อภฺต

อนฺุปทฺรตฺ สฺรรมณฺิย สิวมฺ |

อยฺ ชมฺพทฺวิป กุสฺไมรฺนิจิต

นฺิรฺวิเศษ เทวภวเนหิ สมมฺ | (12)

ตฺหิ กาลิ โส ทศพล โอนิโฆ

ชินฺุ ภาชเต อิมฺุ สมาริธรรมฺ |

สฺวปฺโนปมา ภวคฺติ สฺกฺลา

น จ กศฺจ ชาติ น โจิ มฺริยเต | (13)

น สตฺตฺว ลภฺยติ น ชิวฺ นโร

อิมิ ธรรมฺ เชนกทลีสทฺฤตา:

มาโยปมา คคนวิทฺยฺสมา

ทกจฺนทฺรสนิก มฺริจิสมา: | (14)

น จ อสฺมิ โลกิ มฤตฺ กศฺจ นโร

ปฺร โลกํ สํกรมฺติ คจฺนติ วา |

น จ กรมฺ นศฺยติ กทาจิ กฤตฺ

ผลเมติ กฤษฺณ สฺก สํสฺรโต | (15)

น จ ศาสฺวตฺ น จ อจฺเจทฺ ปฺโน

น จ กรมฺสํจฺย น จาปี สฺถิติ:

น จ โส'ปี กฤตฺว ปฺนรศฺปฤคฺติ

น จ อนฺุยฺ กฤตฺว ปฺน เวทยเต | (16)

น จ สํกรโม น จ ปฺนาคมนํ

น จ สรฺวมสฺติ น จ นาสฺติ ปฺน:

น จ ทฺฤษฺฐิสฺถานุ คตฺิสทฺธิริโห

น จ สตฺตฺวจฺรฺ น ปฺรศานตคฺติ | (17)

อนฺุปาทฺ ศานตฺ อนิมิตฺตปทํ

สฺกฺตาน โคจฺรฺ ชินาน คฺุณา:

พล ธารณิ ทศพลาน พลํ

พทุธานิย์ วุฒภิตา ปรมมา | (18)

วรศุกถรรุม คุณสนิจโย

คุณชญานธารณิพล ปรมม |

ฤทธิวิกรวณาวิธิ: ปรมมา

วรปลจจาภิชญา ปรีติลาภนย: | (19)

น จ ส ปรชานตีห สุวภาว กุวัจ

อคคาคคิ นิปฺณารชรุมคคิ |

น จ ธรรมชธาตุ วุรตีห กุวัจ

เอว คคิ อคคิ ธรรมคคิ | (20)

น จ โฆษสังยฺย สุวภาวคคิ

คคิโย สุวภาว น กหิจฺย สุตติ: |

อสุตติตา อนิสฺริตา สุวภาวคคิ

ชินโคจโร วิรัชฺย ศานตปทม | (21)

ศานตปฺรศานตอุปศานตคคิ

น จ ศา คคิ กุวัจน สํสุตติหตี |

ภาว สุวภาว นุคตา: สตตํ

นิปฺณํ สุทฺรทฺตฺส ปทํ อจลม | (22)

น จ สจ จลา หิ สุวยเมว สุตติตา

อสุตติตา อนาคต สุวภาว สุตติตา |

น จ ศกฺย ภาษิตฺย สุวภาว สุตติตี

สุนฺยา จ สจ อจล ธรรมสุตติตี | (23)

โฆษศฺจ อุกฺต น จ โฆษคคิ

โฆษสุวภาวคคิ ธรรมคคิ |

น จ โฆษสังยฺย สุตติตี จ กุวัจ

เอวสุวภาว คคิ ธรรมคคิ | (24)

คคิศพท อุกฺต น จ สตฺตวคคิ

ธรรมสุวภาว นิปฺณารุคคิ |

โฆโย'ปี โจกฺต น จ สตฺตวคคิ

น จ โฆษฺย ลภฺยติ น สตฺตวคคิ: | (25)

น จ อนนฺต นานฺต น จ มธฺยคคิ:

ไนวาสติ นาสติ น จ เทศคตี |
 ชญาตา จ ยาทุศ สุวภาวคตี
 อีย เทศนา ชินวราณ समा | (26)
 วิรัช วิศุทธิ ปรมารุณปท
 ศานุต ปุรศานุต อรัช วิรัชม |
 น จ กลุป มนุยน ปุรศานุตปท
 ชินุ ภายเต ปรมการุณโก | (27)
 น ปี จาสติ อกษรปุรจาร อโห
 วิปฺลา คตริวิปฺล อรุณคตี |
 พุทเชหิ เสวิต ชินเนหิ สุตฺตา
 อวภาส ธรรมนย สุกุญมคตี | (28)
 ธรรมนิธาน วิรัช วิปฺล
 ยตฺร สุตฺตา อปรติมา สุตฺตา |
 เทเสนติ ธรรมรัตน วิรัช
 ปรมารุณศุณฺย นิปฺณารุณคตี | (29)
 อศเรายิ ราช ทุณตตตฺตา |
 ทวีปเทนทฺร ภายติ สมามิมม |
 โส'สตีโกกฺกีนฺยเตหิ ตทา
 อุปลักรมี ตท ชินุ การุณิกม | (30)
 พลวานตุ เการุ ชเนตฺว ชิน
 วนฺทิตฺว ปาทุ มนุชาธิปติ |
 ปุรต: สฺถิตฺ ทศพลสฺย ตทา
 กุณฺดาณฺชลิตฺรทศนช: ปุรฺมูทิต: | (31)
 ตสฺโย วิทิตฺว ปรีศุทฺธ จริยํ
 ชิน อินฺทฺริเยษฺ วสิ ปารคต: |
 อธิมุกฺติโกวิทฺ นร: ปุรวโร
 อิมฺ ตสฺย เทศฺยิ สมာชิวรฺม | (32)
 ยท เตน ราชญฺ ปรมารุณ ศฺรุโต
 อุคฺปนฺน ปรีติ อริยา วิปฺลา |
 อุชฺฌิตฺว ทวีป สกถํสฺจจฺจโร

วิชิตว กาม อภินิษุกรมิ โส | (33)

ยท ราช ปุรวุริช ชหิตว มหี

โพธาย อรุติกุ ภวิษยชิน: |

สรเว มนุษย อีห ชมพูทวเซ

วิชิตว กามรติ ปุรวุริชตา | (34)

วิปูล โค โณ ทศพลศย ตทา

พหุ ภิกษุ ภิกษุณิ ปุริยุกตมนา: |

อกฤษฏา อนุปต ตท โอยชโย

ปราทुरुฎตา มรุตปริจรา: | (35)

กายาย ตรีจีวร ปราทुरुฎตา

สมจลินน สลิวิต เต'นุปมา: |

อมลา วิรัชาศจ สุวรรณจิตตา

พุทธศย คุโณจิต ปุณยพลา: | (36)

ปศโย कुमार ส หิ ราชวโร

วิชิตว สรว มหิ ปุรวชิต: |

เกษยนต์ สัตตว กษยกาลิ พหุ

อปริตต โภถ น ตยชนติ คุถหาน | (37)

ดาทาน พนุชน คุถณท พหุ

อาคุโรศ ตรชมนิษฏทวม |

สหิมยนต์ ราชกุล ปีท พหุ

สุปริตต โภถ น จ ภกตุ คุถเห | (38)

อปริตต आयु น จ อสตี ชน

สุมหาน ปุรมาท น จ ปุณยพลม |

น จ ศิลปสถานกุศลา อพุธา

ทาทิริย์ จ น จ วิตตุ คุถเห | (39)

ปรทารคุถท อวิศุทมนา

อิรัชยาลูกา: ปรมสาหสิกา: |

สัทธิษฏฐรม น จ วุถตุ สติตา

วฤษยนต์ พุทธ ภวิษยาม วยม | (40)

อุตุ โถจวณจนก สาหสิกา

อหามาตย ธรรม ธนทาสุมิ ชเค |
 อุปมาตกา: กุหก ในกฤติกา
 วกษยนติ พุทฺธ ภาวียาม วยม | (41)

วชนรูปทรวี ปรสฺย รตา:
 ทู:ศีล ทารุณ ปรทฺษณฺนา:
 อกฤตชฺญ เกทก วิหีสฺสติดา
 วกษยนติ ห้ เค ภณ โโพธิจริยาม | (42)

ยสฺไยว เตน ศฺรุต โโพธิจริยา
 ตสฺไยว มรฺยิ ปรดิฆํ ษนฺยิ |
 ศฺรุตฺวา จ พุทฺธ สฺขลิตเมกปทํ
 ตสฺไยว ภาษติ อวรณศตาน | (43)

ตทิม่า กุมาร มม ศฺรุตว คิริ
 มา เตหิ สํสฺตว กโรหิ ตทา |
 สฺปิแนนฺตเร ปิ อวิสฺวสฺต สฺยา
 ยทิ อิจฺฉติ สฺปฤคฺคิ โโพธิจริยาม | (44)

ฐตวฤคฺคต สํลิจิต ในกฺุณาน
 ปริกิริตยนฺตุ พหุกลฺปศตาน |
 ภณตี คุณานน จ คุณฺษุ สฺถิติ
 น ส พุทฺธเต ปรมโพธิกราม | (45)

ภวถา สทาปี อจฺฉลา มฐฺรา
 สท ศฺุทฺธศีล สฺปรสนนมนนา |
 ปริศฺุทฺธศีล ภวถา สตตํ
 นจฺิเรณ ลปฺสฺยถ สมาริธรรม | (46)

น กโรถ มาน น ษเนถ ษิลํ
 ปริศฺุทฺธมานส สทา ภวถา |
 มท มาน มฺรฺกษ วิชาหิตว ตต:
 ปรดิลปฺสฺยถา อิมฺ สมาริธรรม | (47)

คุณโต อนุสมริ ษินํ สตตํ
 วรกาณฺจนจฺฉวิปรภาสกรม |
 คณนํ จ ราตุริย นกษตฺรศฺษุณฺ

ตต กายุ ลกษณสุสุโฏ มุณีโน | (48)

ธวัชจตุรวิธานปตาทวารำ

จูรณานุเลปน คฤหิตัว พหุญ |

ปฐำ กโรธ สุกตสย สทา

นจิเรณ ลปสยถ สมာธิวรม | (49)

วร คนธมาลยกุสุมา รุจิรำ

วาทิตฺร ฐุรย ปุรคฤหิต พหุ |

ชินสุตูปิ ปุช ปุรกโรธ สทา

นจิเรณ ลปสยถ สมာธิวรม | (50)

ปณไว: สุโฆษกมฤทงคสไต:

ปฏไทรวิปณจิรวเณรไว:

มธุรสุวไรรุวิวิทวาทุคไณ:

ปุเชถ นายกุ ปุรสนนมนา: | (51)

กาเรถ พุทฺธปุรตมิำ รุจิรำ

รตนามยีสุปริกรมฤตตาม |

ปราสาทิกำ ปรมสุทรศนียำ

นจิเรณ ลปสยถ สมာธิวรม | (52)

วณษณฺท เสวถ วิวิท สทา

วิหิตัว คุรามนคเรษุ รติม |

อทวิทย ฆงคสม โภถ สทา

นจิเรณ ลปสยถ สมာธิวรม | (53)

อหุ ธรรมสวามิ มม ฆุยุ สุตา

อนุสิกษถา มม สมาธิจริม |

อหุ โส อญฺยิ ทิสตา สุวิศุโรโต

ทฤตมทตตุ นาม มนุชาธิปติ: | (54)

มย พุทฺธ ปุชิต อนนุต ปุเร

มย สีลฺ รกฺษิตฺ วิศุทฺธมนา: |

มย เคารวํ ทศพลेषุ กฤตฺ

อิมุ สานตเมษต สมာธิวรม | (55)

มย ปุตร ทาร ปุริตฺยกต ปุเร

ศิรหุตปาทนยนาครวรา: |
 น จ ลีนจิตตต กทาจิ กฤตา
 อิมุ สานตเมษต สมาธิวรม | (56)

ชนธานุย ทาส พหุทาสิศตา
 รตนา ปฺรภูต ปฺริตฺยกฺต มยา |
 สฺตรปิตา ปิ พหุยาจนกา

อิมุ สานตเมษต สมาธิวรม | (57)

มย มุกฺติ สฺผาฏิก สฺวารุณ พหุ
 ไวทุรย สงฺข คิล ตฺยกฺต ปฺเร |

มณิ สฺทุทฺฐุปฺย ปฺรวาล ฆนา
 อิมุ สานตเมษต สมาธิวรม | (58)

มย ตฺยกฺต อากรณ นานวิธา
 วรมุกฺตहार ตถ สีนฺหฺกา: |
 รตนาน ชาลิก วิศฺยภู ปฺฤถุ

อิมุ สานตเมษต สมาธิวรม | (59)

มย วสฺตร โภกฺยปฺรมา สฺขุมา:
 ปฺริสฺทุทฺธ กาศิกทฺฏวรา: |

พหุเหมจิตฺร ปฺริตฺยกฺต ปฺเร

อิมุ สานตเมษต สมาธิวรม | (60)

มย หสฺตี อสฺว รถ นานวิธา:

ปฺริตฺยกฺต สฺวปฺริยสฺโต มหฺล: |

น จ เทารฺมนสฺยต กทาจิ กฤตา

อิมุ สานตเมษต สมาธิวรม | (61)

มย ทฺฤษฺฏ วปฺรุวิ สฺทุทฺธิร นรา:

ปฺรฺเชษฺฏฺทฺ:จิต จ กฤจฺจฺรคตา: |

มย เต ธเนน อทฺริทฺธ กฤตา:

อิมุ สานตเมษต สมาธิวรม | (62)

หสฺตี รธาศฺวรธกา นยฺตา:

ปฺรฺจฺจนฺนรตนมณิชาลจิตา: |

ทตฺตา มยา ยาจนกาน ปฺรา

อิมุ ศานตเมษต สมาธิวรม | (63)

อุทฺธาน โภกฺกีนฺยุตา พหฺว:

สมถฺกักริตฺว มย ทตฺต ปุรา |

หฺรฺเชตฺว มานสุ ชนิตฺว กุถปฺปา

อิมุ ศานตเมษต สมาธิวรม | (64)

คุรามถ ราชภูณฺรณฺครานิกฺมา:

สมถฺกักริตฺว มย ทตฺต ปุรา |

ทตฺวา จ ปรีติมนุ โภมิ สทา

อิมุ ศานตเมษต สมาธิวรม | (65)

รตนาน ราชย สฺเมรุสฺมา

สฺตถ จีวราภรณฺกศฺจ พหุ |

เย ทตฺต ปุริว มย ยาจนเก

อิมุ ศานตเมษต สมาธิวรม | (66)

สุทฺริทฺร สฺตตฺว กุถฺต อาตฺตย มยา

ปฺริกฺกจฺจฺจฺรปฺราปฺต ปฺริตฺรธาต พหุ |

พหุทฺ:ขุปฺทฺรุต สฺจิมิ มิ กุถฺตา

อิมุ ศานตเมษต สมาธิวรม | (67)

ยท อาสิ อีสฺวารุ มหฺย อหฺ

ทฺจิตฺตา จ ปศฺยมิ พหุ ชนฺตาม |

อุตฺตฺสฺยภู เตษุ มย ราชฺยมฺกฺต

กุถฺป สฺชเนตฺว สฺจิจิตฺโต จ ยถา | (68)

เย เม คุมาร กุถฺต อาศฺจฺริยา

กุถฺต ทฺษฺกรธาณิ พหุ กฺลฺปฺสฺตา |

น จ เต มย กุชฺปณฺ สกฺย ลฺยา

กฺลฺปาน โภกฺกีนฺยุตา ภณฺต: | (69)

อุณฺมตฺตจิตฺตฺกฺมิมิ กจฺจฺนิ นรา

อศฺรทฺทฺชนฺต สฺกตฺสฺย จริมิ |

กุถฺต เย มิ ทฺษฺกร ตทาศฺจฺริยา

อิมุ ศานตเมษต สมาธิวรม | (70)

อาโรจฺยามิ จ คุมาร อิทฺ

ศรทุทฐนต เม อวิตถั วจนม |

น หี วาจ ภาษติ มฤษำ สุกต:

สท สตุยวาทิ ชินู การุณิก: | (71)

อนนเข อิเม'ปี จ ปุรการ พหู

จรตมา มิ โศชิต ย กลปศต:

กถมห์ ลภิตวิมุ สมာชิวร

โมเจย สตุตวนิยุตำ ทุชิตาม | (72)

ยสุมินุ กษณเ อยุ สมာชิ มยา

ปรตลพฐ ภูต มหาชฎานปถ:

โส'ห่ ลภิตวิมุ สมာชิวร

ปศยามิ พุทฐนยุตาน สัพพนุ | (73)

ฤทธิ อนนต ปรตลพฐ มยา

ส วิกรูวมาณ วรชि เกษตรศตान |

คตวา จ ปถจถิ อหุ การุณิกาน

ปรศุนาน โภกฺกนิยุตาน พหุม | (74)

ยศุ'ใจว ภาษิ มม เต สุกตา

ปรศุนาน โภกฺกนิยุตาน ตทา |

คฤหุณิตว สรววมหุ ธารยมิ

น จ ภูรศุยเต เอกปท่ ปี มมา | (75)

ต' โจ ศรฺมิตว อหุ ภูตนย

ปรศุนาน โภกฺกนิยุตาน พหุม |

เทสิตว ต' วิรัช สานตปท

สุถาเปมิ สตุตว พหู ชฎานปถ | (76)

อสุมินุ สมာชิย สติหิตว มยา

ศิกฺษิตว ภูตนย กลปศตान |

พหูสตุตว โภกฺกนิยุตานิ ปุรา

เย สตุถาปีตา วิรัชิ มารุควเร | (77)

เยหิ น ทฤษฏ ปุริมา สุกตา

ภาษนตกา อิมุ นย วิรัชม |

เตหิ น ศกฺยมิห ศรฺทุทฐิตุ

ปรมารุธศุณฺยต สมาธิวรม | (78)

เย สุราทุช ปณฺทิต วิชิษฺญ นรา

คมุภีรภูตนยลพุชฺชนยา |

เต นา ตฺรสนฺติ น จ สํตฺรสิษฺยู

ศฺรุตฺวา จ โภณฺติ สท อาตมฺมนา | (79)

เต เต ชเรฺนฺติ วร โโพธิ สฺมา

เต เต หิ ปุตฺร อนุชาต มฺมา |

เต เต หยุทฺมพรกุสุมสฺมา

สุเตชารุถ หิ จริตฺ กุลปศฺตาน | (80)

น ปิตสฺย อสฺติ วินิปาตภยํ

อษฺฎากุณฺณ วิคตฺ ตสฺย สทา |

ทฺรกุชฺชนฺติ พุทฺชนฺยตฺนา สุพฺพนุ

อิมุ ย: สฺมาธิ นฺรุ ธารตี | (81)

ยถ ไมตฺร โก ชินฺ อนนฺตยสา:

สฺตควาน เกษฺยิ พนุอรุถกร:

ตถ วฺยาถโรมฺยหมนฺนตมตี

หฺสฺตสฺมิ ยสฺย สฺตสฺมาธิวรม | (82)

สฺมฤตฺติมานุ ส โภติ มตีมานุ

ชฺญาโนทกต: ศฺรุติชโร ภวตี |

ปฺรติภานุ ตสฺย ภวตี วิปฺลํ

อิมุ ย: สฺมาธิ นฺรุ ธารตี | (83)

เทวานํ จ ส ภวตี ปุชฺชนิโย

มฺรุตํ จ สท นมสฺยนีย: |

อภิรกุชิต: สตต เทวคไณ:

อิมุ ย: สฺมาธิ นฺรุ ธารตี | (84)

น จ โส'คฺนิมฺรฺเย มฺริยเต น ชเล

น จ ตสฺย ศสฺตฺร กุรมเต น วิษฺม |

น จ วัริณํ คมฺนิโย ภวตี

อิมุ ย: สฺมาธิ นฺรุ ธารตี | (85)

วนกนฺทเร วสฺตฺ ตสฺย สทา

มรุตา กรโหนดิ วร ปาโรจริมิ |
 อูปลุถายกาศจ พหุ ยภุศตา
 อิมุ ย: สมาริ นรุ ธารยติ | (86)

ชญาเนน สาครสโม ภาตี
 น สชชเต คุณ ภณนตุ มุเน: |
 ภูตําศจ พุทชคุณ กิริตยเต
 อิมุ ย: สมาริ นรุ ธารยติ | (87)

นานุโต น จาศย ปยุณตุ สรุเต
 น ปรมานู ลภยติ ยลา คคเน |
 ชญาโนลกธาริ ติมิริ ทรติ
 อิมุ ย: สมาริ นรุ ธารยติ | (88)

สุนิคุธ สุกฤต สท มุญจ ภิรํ
 ปยุตตุ ภายติ สุปรมณियาม |
 สีโห ยลา ส วินท ภาณติ
 อิมุ ย: สมาริ นรุ ธารยติ | (89)

ไวทโย ภิชกุ สมุ โส ภาตี
 คติ เลนุ ตฺราน ครง พหุนาม |
 อาโลกภูต ชติ โส ภาตี
 อิมุ ย: สมาริ นรุ ธารยติ | (90)

น จตสย ไมถุ นิ มโน รมเต
 สมเถ รต: สปลุสติ ชยานมุขม |
 ศานตํ ส ภายติ ปุรศานต ภิรม
 อิมุ ย: สมาริ นรุ ธารยติ | (91)

น จตสย มานสุ นิमितฺตรตํ
 สรว วิภาวิต นิमितฺต ปฤถ |
 สตตํ สมาริ ตุ วิหุ ภาตี
 อิมุ ย: สมาริ นรุ ธารยติ | (92)

จกษุศจ โส ลภติ อปรากฤตกํ
 เยโน ส ปศยติ อนนุตชินาน |
 โส'นนตจกษุรภาตี วฤษโก

อิมุ ย: สสมาธิ นรุ ธารยตี | (93)

เกาณจสุวโร มธรรยุกตติโร

กถวิงกทุททิสวโร ภาวตี |

สคีตียุกตสวารุ มลชุกิโร

อิมุ ย: สสมาธิ นรุ ธารยตี | (94)

เมฆาภิกษิตสวโร ภาวตี

หंसสวโร รวติ มลชุกิร: |

ปญจสวารางคตยุกตสวโร

อิมุ ย: สสมาธิ นรุ ธารยตี | (95)

พหุกลปโกณินยดา วิริธา

มธรรสวารางคสปรยุกตสวาร: |

อจินตียา ส คิร นิศจรตี

อิมุ ย: สสมาธิ นรุ ธารยตี | (96)

น จ โภชเน ภาวตี คุถฐนมนนา

น ปาตรจิวรรโต ภาวตี |

อลเปจภู สัตฺตมภู สุตฺตติโตะ

อิมุ ย: สสมาธิ นรุ ธารยตี | (97)

น จ อาตมอตุกรษก โส ภาวตี

น ปรสฺย ภาวตี อวรุณ ภาวตี |

ชฺยาน รต: สฺยุมจิตฺต สทา

อิมุ ย: สสมาธิ นรุ ธารยตี | (98)

อาตมมานุปรเกษิ สตตํ ภาวตี

น ปรสฺย สฺยลิตเมษติ จ |

อวิรุทฺฐ สรวี ชลิ โส ภาวตี

อิมุ ย: สสมาธิ นรุ ธารยตี | (99)

อภิลิษฺฐจิตฺต ปริสฺยทฺฐจริยา

อศโฐ อวณฺจกฺ สทา ภาวตี |

สทมารุทว: สท วิโมกฺษรโต

อิมุ ย: สสมาธิ นรุ ธารยตี | (100)

ตฺยาคาธิมุกต สตตํ ภาวตี

มาตุสรัยจิตฺต น จ ตสฺย รตมฺ |

ศีเลนุเปตฺ สตตํ ภวตี

อิมุ ย: สมาริ นรฺ ธารยตี | (101)

อภिरูป ทรฺศนียฺ เปรมณฺโโย

วรกาณจนจฺฉวิ ปรฺภาสกร: |

ทฺวาตฺรีศฺลลกฺษณฺชโร ภวตี

อิมุ ย: สมาริ นรฺ ธารยตี | (102)

ปรฺสาทิกฺศจ สท โส ภวตี

อภิลกฺษิโต พุชฺชนสฺย ปรฺโโย |

ปรฺเรกฺษนฺต ตฤปฺตี น ลกฺษณฺตี นรา

อิมุ ย: สมาริ นรฺ ธารยตี | (103)

เทवासฺย นาค ตถ ยกฺษณฺมา'

สฺตฺยฺภา อฺทฺทฺร: สท อาตฺตมฺนา: |

ภายนฺตี วรฺณ ปรฺวิศิตฺว กฺลา'

นิมุ ย: สมาริ นรฺ ธารยตี | (104)

พรฺหฺมา จ ศกฺร วศฺวตี พุ

อุปฺสฺถานํ ตสฺย ปรฺกโรนฺตี สทา |

น จ ตสฺย อุนนต มโน ภวตี

อิมุ ย: สมาริ นรฺ ธารยตี | (105)

น จ ตสฺย ทฺรฺคฺติภยํ ภวตี

น ปิ จากฺษณํ น วินิปาตภยम् |

ปรฺิมุกฺตฺ สรวินิปาตภยา'

ทิมุ ย: สมาริ นรฺ ธารยตี | (106)

น จ ตสฺย กางฺกฺษ วมิตฺรภวตี

วร พุทฺชชฺรฺม ศฺรฺณฺยา นิปฺณานํ |

คมฺภีรฺชฺญานานุกโต ภวตี

อิมุ ย: สมาริ นรฺ ธารยตี | (107)

ยํ ยํ ปี ทรฺมํ ศฺรฺณตี สฺขุมํ

สรวตฺตร โภติ วสิ ปรฺกต: |

พลวณฺตฺ เหตุนิปฺโณ ภวตี

อิมุ ย: สมาธิ นรุ ธารยตี | (108)

เอวํ ปุรภายิต ชิเนน คีรา

อหุ เตน โภมิ ปริจีรุณ สทา |

ลกเต จ ธารณิ วิศิษฏ วรา'

มิมุ ย: สมาธิ นรุ ธารยตี | (109)

กาลกุริยํ จ ส กโรติ ยทา

อมิตากุ ตสฺย ปุรต: สฺถิหติ |

ภิกฺษุคณฺเณน สห การุณิโก

อิมุ ย: สมาธิ นรุ ธารยตี | (110)

ลาภิ จ ธารณิย โส ภวตี

ชรฺมณิธาน วคิปราคต: |

ปฺรติถานวานนาจเนทฺยคิโร

ย อิมํ สมาธิ นรุ ธารยตี | (111)

เยโนว โส วรชติ ชฺรมชโร

อาโลกกุต ภวตี ชคต: |

สุปรศานตจาร สุวิศุทธรมนา

อิมุ ย: สมาธิ นรุ ธารยตี | (112)

วร ชฺรมโกศ วิวิธํ นิปฺณํ

โส ชฺรมกาย วคิ ปฺราคต: |

โส สํศยํ จินตติ สรวชเค

อิมุ ย: สมาธิ นรุ ธารยตี | (113)

สรเวปี สตฺตฺว สย การุณิกา

ภควานุ ภวานตฺกรณฺเณ สฺคต: |

ตานุ สตฺกเรยฺยา พหุ กฺลปศตานุ

ยถ คฺงควาลุก ตโถตฺตริ วา | (114)

ยศฺุใจว ปศฺุจि กุชยกาลิ อิมํ

ศฺุรุตฺวา สมาธิมิห กศฺุจิ นร: |

อนฺุโมทมีติ ภณฺุไตกคิรี

กถ ปุณฺุยสุกนฺุช น ส ปุรฺว ภเวตฺ | (115)

ยศฺุโย กุมาร อีย ศานตคตี

ปรมารุทศุนยต สมาธิวโร |

ปรวารุตุ โภติ ตถ ปุสฺตคต:

โส ธรรมภาณกุ สฺถิต: สุมติ: | (116)

อิตี ศฺรีสมาธิราเช เตชคุณราชปรีวโรโต นาโมนครีศติตม: | (29)

30

อนุศฺสาปรีวโรต: |

อถ ขลฺล ภควานฺ ปุณเรว จนฺทปรุภํ กุมารภูตมามนฺตรยเต สุม ตฺสฺมาตฺตรหิ กุมาร ย
 อากางฺเกษทฺ โภชิสฺตฺตฺวอ มหาสฺตฺตฺวอ: กิมิตฺยหํ สฺรวสฺตฺตฺวานํ รุตมชฺคจฺเจยมิณฺทฺริยาณํ จ
 ปรอปรชฺชุตฺตา วิชฺญาย ธรรมํ เทศฺเยยมิติ, เตน กุมาร โภชิสฺตฺตฺวาน มหาสฺตฺตฺวาน อยํ สฺรวธรรมสฺวภาว-
 สมตาวิปฺลยจิต: สมาธิ: ศฺโรตฺวย อุตฺทฺครหิตฺวย: ปรยวอปฺตฺวโย ธารยิตฺวโย วาจยิตฺวย: อธฺนาวนยา
 ภาวยิตฺวโย พหุสิกรฺตฺวย: ปรเรภยฺสจฺ วิสฺตฺเรณ สํปรฺกาศยิตฺวย: |

อถ ขลฺล ภควาสฺตฺสฺยํ เวลายามิมา คธา อภายต

อปริมิต อตฺต นายกาสฺเตน ทฺถยฺญา:

ปรุตฺ กถ ปรยฺกุตฺตา ปฺถจฺฉิตฺตา โลกนาถา: |

ปรวโร กุสฺลเม เตยฺสฺสฺโต โภชิสฺตฺตฺวอ

อิมุ วิรชฺสมาธิ ธารยณฺ โมกฺษกาม: | (1)

ลภติ สุข ปรณิธํ ทิวฺยมานุชฺยคํ โจ

ลภติ ปรมปฺฐา ทิวฺยมานุชฺยกาํ โส |

ลภติ สุข ปรณิธํ ฐยานเสาขยารุยเสาขยม

อิมุ วิรชฺ สมาธิ ธารยณฺ โมกฺษกาม: | (2)

วรณฺ ศฺรณฺนิย อุตฺทํ หรมฺม ตฺสฺโย น โภติ

น ปิ จ ปุณฺรวรฺเธน มงฺกุภาวํ นิคฺจฺเจตฺ |

ไซโลปมฺ อกมฺเปยฺโย อษฺฏภิกฺโรโลกธฺโรไม

ริมุ วิรชฺ สมาธิ ธารยณฺ โมกฺษกาม: | (3)

อชิลมฺฐรวาณิ ศฺลภฺษณฺวาจา สุขฺกุตฺตา

อปฺคตภฺรฺกฺกุสิจฺจ ปุรฺวออาลาปิ โภติ

สฺตตฺสฺมิตฺมขฺสฺจ โศภฺยิตฺโต นายกานาม

อิมุ วิรชฺสมาธิ ธารยณฺ โมกฺษกาม: | (4)

ภวติ สฺ สุขวาส: สฺฐิต: สฺนิกฺชฺจิตฺโต

ภวติ สท สุทานุโต ทานุตภูมิสุถิตศุจ |

สุมธรร ปริยวานิ สุนิคุชสตุยาภิชาธิ

อิมุ วิรัชสมาธิ ธารยณ โปธิกาม: | (5)

น จ ส กถ กโรตี ไวกุรหิโน วิวาทานุ

อปคตขิล โทษา วรัชิตาสูเตน เศษา: |

ปรุมทิตุ สท โภตี สุโรโต มารุทวศุจ

อิมุ วิรัช สมาธิ ธารยณ โปธิกาม: | (6)

ภวติ จ สท วิหุว่าสตุยาภิ นิตยาภิยุกต:

สุทุขิต ชน ทฤษฏ วาเตยมนน ททาติ |

ปริยตรุ ปริตยกตุ โภตี นิตย สุตาดา

อิมุ วิรัชสมาธิ ธารยณ โปธิกาม: | (7)

เทวศตสหาราณ สุปุททำ เย สัชนนติ

นาค อสุร ยกษา นิตยอุปสฎายกาสุย |

วนิ ปวนิ วสนเต รกษ ตสุยา กโรนติ

อิมุ วิรัช สมาธิ โย นโร ธารยชาติ | (8)

ภณิ วจนมสกต พรหมโฆยสุว โรเสา

หัสรวิตโฆย: กิณน โรทลิตโฆย: |

ปณจศตสุวราจโค หฤษณียสุวรสุใจ

ภวติ นทิตศพโท ฆมฏศพท: สุตพท: | (9)

ยวตตุ ปุถุ กษตราณ นร: กศุจิเทว

ศุกษุม รช กรैया ศกยเต ลกษณาย |

ตตุ พนุตรุ ตสโยเย สุวรา นิสจรรนติ

อิมุ วิรัช สมาธิ โย นโร ธารยชาติ | (10)

อิติ ศรีสมาธิราเช'นุศัสาปวิรวุโต นาม ตริศติตม: | (30)

สรวรรหมสวภาวนิรเทศปวิรวุต: |

ตตุร ภควานุ ปุณรปี จนุทปรปรภัง กุมารภูตมามนุตรยเต สุม ตสุมาตตุรหิ กุมาร ย
 อากางฤษท โโพตตุโว มหาสตุคว: กิมิตยหัง สรวรรหมานา สุภาวา กถ ชานียามิติ, เตน กุมาร
 โโพธิสตุตเวณ มหาสตุตเวณ อัย สรวรรหมสวภาวสมตาวิปญจิต: สมาธิ: ศุโรตตววย อุทุครหิตววย:

ปรุยาปุตฺวโย ธารยิตฺวโย วาจยิตฺวโย อุทฺเทษฺฏวฺย: สุวาทฺยวฺย: อรณฺทวณฺษา ภาวยิตฺวโย
 พหุสฺสึกรฺตวฺย: ปเรภฺยสฺย วิสฺตเรณ สํปรฺกาศยิตฺวฺย: |

อด ขลฺล ภาควํสฺตสฺยํ เวลายามิมา คาลา อภายต

ตสฺโย รากุ น ชาตฺ กุปฺยเต น จ โทโย

ตสฺโย โมห น ชาตฺ กุปฺยเต วุณฺษภิสฺย |

เตโน สฺรวฺว ภิเลสฺ จ โจริตานวเสษา

โยเสา ธรรมสฺวภาวฺ ฆานตี สฺปรฺสานตฺม | (1)

โสเสา ศิกฺษ น ชาตฺ โอยฺริ สฺกคานํ

โสเสา สฺสรุ น ชาตฺ อีสฺตรียานํ วสเมตี |

โสเสา ศาสฺนึ ปรีตี วินฺทเต สฺกคานํ

โยเสา ธรรมสฺวภาวฺ ฆานตี สฺปรฺสานตฺม | (2)

โสเสา ฆฺญานวิชิษฺณ ปณฺจโกโต มติมํคจ

โสเสา พุทฺธ อนนฺต ปศฺยตี อปรฺยนฺตํ |

โสเสา ธรรมสฺวภาวฺ ฆานตี อปรฺยนฺตํ

โยเสา ธรรมสฺวภาวฺ ฆานตี นยฺยุกฺติม | (3)

โสเสา เนห จิเรณ เกษฺยตี ทฺวิปแทนฺทร:

โสเสา ไวทฺยฺ ภิษฺกฺ เกษฺยเต สฺขทาทา |

โสเสา อุทฺธริ สฺลยฺ สฺรวฺวโส ทฺจิตานํ

โยเสา ธรรมสฺวภาวฺ ฆานตี สฺปรฺสานตฺม | (4)

โสเสา อาตฺรฺ ฆฺญาคฺว ทฺจิตานิมิ สฺตฺตฺวานุ

โสเสา เกรี สทา ปราหนิ อมฺฤตสฺย |

โสเสา เกษฺยตี นายโก ชิโน นจิเรณ

โยเสา ธรรมสฺวภาวฺ ฆานตี สฺปรฺสานตฺม | (5)

โสเสา ไภษฺชนเยษฺ โกวิโท วรไวทฺโย

อาที ฆานตี สฺรวฺวยาธินํ ยตฺร มุกฺติ: |

โสเสา ภูตฺนยฺศิกฺษิโต มติมนฺโต

ศิกฺษิตฺวา พหุสฺตฺตฺว โมจยิ ปฺถนุ นยฺฆาน | (6)

โสเสา สฺนฺยชนเยษฺ โกวิโท มติสฺตร:

โสเสา โลเก อสฺกตฺ ภูณฺชตี สท ปินฺทม |

โสเสา โพธิวรายฺ สฺถาปยิ พหุสฺตฺตฺวานุ

โย'เสา ธรรมสวภาวุ ชานตี สุปรสานตมฺ | (7)

โย'เสา กุษานติพลเน อุทุนโต นรจนทฺร:

โย'เสา โลษฏกทณตตาทิโต น จ กุปฺยิ |

โย'เสา นิทฺยตุ องคมจฺคโส น จ กุญฺญเย

โย'เสา ธรรมสวภาวุ ชานตี สุปรสานตมฺ | (8)

โย'เสา กุษานติพลเน ปฺรติยฺฐิตฺ พลวนฺโต

โย'เสา กุษานติย วสฺตุ ตาทุโส สุปรสานตมฺ: |

โย'เสา กุษานติพลเน มนฺยเต มติศุโร

โย'เสา ธรรมสวภาวุ ชานตี สุปรสานตมฺ | (9)

โย'เสา วสฺตุ น ชาตุ มนฺยเต อหุ จุณฺนินา

เตโน สฺรวฺวิ ภาวา วิภาวิตา: สท สฺนุยา: |

ตสฺโย สํชฺญา ปฺรหิณฺ สรวฺโส นิจฺจเโน

โย'เสา ธรรมสวภาวุ ชานตี สุปรสานตมฺ | (10)

เตเต ธรรมสวภาวุ เทสฺยิ สุปรณฺตี

เตเต โฟธิ สฺปฺฤติ อฺนุตฺตรํ นจฺเรณ |

เขมฺภํ ธรรมสวภาวุ โคจร: สฺนฺธิยฺสฺสโต

เตมฺภํ ทคฺต อนนฺต ทกฺษิณา อปรฺยฺนตา | (11)

โย'เสา ภาษตี สฺตฺร โกฏฺโธ อปรฺยฺนตา

ยถ กงฺคนทฺย วาลิกาสุตฺตฺ กฺขุ: |

โน จาสฺยฺ ปฺรติภาณฺ นิทฺยเต วรฺณมาน

โย'เสา ธรรมสวภาวุ ชานตี สุปรสานตมฺ | (12)

โย'เสา กถปฺสทฺสร โกฏฺโธ นยฺตานิ

ชฺญาเนโน สท โภติ อฺตุลโต ยถ เมรฺว: |

ธรรม ตสฺย กุชฺโย น วิทฺยเต ภาณฺมาน

โย'เสา ธรรมสวภาวุ ชานตี สุปรสานตมฺ | (13)

วิสุตฺติรฺณํ วิปฺลํ อจฺินฺตฺยํ ปฺรติภาณํ

โกตี โฟทฺวิรํ คเวษต: สท ตสฺโย |

นิตฺยํ ภาษตี สฺตฺร โกฏฺโธ อปรฺยฺนตา

โย'เสา ธรรมสวภาวุ ชานตี สุปรสานตมฺ | (14)

ยํ ใจเต ทฺวิปโทตฺตมา ชินา ภาณิ ธรรมํ

สรวํ ํจ สรวณิตฺว คุถหุณตี ปริปุณณม |
 โน วา เอกปเทปิ วิหุยเต วิมตฺตสฺโย
 โยเสสา สรวี อภาว ฆานตี อิมิ ธรรมานํ | (15)
 โสเสสา โภติ วิสิษฏ คุยาควานํ สท กาลํ
 โภตี ทานปติ: สุขํทโท ทุจิตานาม |
 ทุณฺณญา ทุ:จิต สดตฺว ตฺรปยี รัตนเหี
 โยเสสา ธรรมสฺวภาว ฆานตี สท สุนฺณม | (16)
 เสสาเสสา ชมพุทฺทเว ภาวิยฺยตี สท ราชา
 สดตฺวานํ สท เสสาชฺย ภาหิตี อปรยฺนตฺม |
 ไมคฺราเย สมนุเปตฺว ปฺราณินํ สท ภาเล
 โยเสสา ธรรมสฺวภาว ฆานตี สท สุนฺณม | (17)
 ปุคฺรานํ ธีตฺร ทาสทาสีโย คุยชฺช ธีโร
 หสฺสฺเตา ปาท ธีรํสตี ส คุยชฺชี ตถ ราชยฺม |
 โน จาลียตี ตสฺย มานสํ วุณฺณภิสฺโย
 โยเสสา ธรรมสฺวภาว ฆานตี สท สุนฺณม | (18)
 อองคางคํ ปุณ ตสฺย ญิทยตี ยทิ ภาโย
 โน ตสฺย ปฺรติหนฺยเต มน: สฺวปิเนปิ |
 เตโน ปุชิต โภณตี นายกา ทฺวิปเทนฺทฺรธา
 โยเสสา ธรรมสฺวภาว ฆานตี สท สุนฺณม | (19)
 เตโน ปุชิต สรวี นายกา ย อตีตา
 สุตถ ปุชิต เย อนาคตา ทฺวิปเทนฺทฺรธา: |
 เตเหี สดกฺกุต สรวี นายกา สุตติต เย โจ
 โยเสสา ธรรมสฺวภาว ฆานตี สท สุนฺณม | (20)
 โสเสสา โภศ ฐเรตี ปณฺจทิต: สุกตानํ
 โสเสสา ฐารณียเ ปฺรติษฺฐิต: ปฺรมายายม |
 โสเสสา เกษฺยตี โลกนายโก นจิเรณ
 ยจฺจุคฺวา อิมํ สฺวตฺรํ ฐารเยตฺ คุษยกาเล | (21)
 โส'นฺโธ ในว กทาจิ เกษฺยตี วิหุ ฆาตุ
 โน โจ อองคฺวิหีนุ เกษฺยตี พหุคฺลปานํ |
 เตโน อกฺษณ อษฏ วรุชิตา อิมิ นิตฺยํ

เขโน สุตรมัท ปราณิด์ อปรมุญญ | (22)

นาเสา ทุรคตัญ คมิมยติ ปุน ชาตุ

นิตยํ ลกษณธาริ เกษยตี อภิรูป: |

ปจ โจ ตสย อภิขญู ภาวิตา อิมิ นิตยํ

ปรต: โส สุกตาน สุตาสยตี สท สุร: | (23)

พหูกานู นิรมิต นิรมิตตวาน อญ ชญานี

ปฺเรยตี พหุเกษตรกโกฏฺฐิ วินยารุณม |

เขหิ ทฤษฏ ภาวนตี นิรมิตา พหุ พุทธา:

เตหิ โพธิวราย สุตูปิตา พหุ สตุตฺวา: | (24)

สมุถฺติมนต: คติมนต: ปฺรชญวาน ฐฤติมาศจ

สุถามนา วีรยพลน โส สทา สมเปต: |

ชรุมปารมิปฺราปต เกษยตี สหเตชา

ย: สตุตฺวา อิมุ สุตฺร ธารเยต กษยกาล | (25)

รศุมิโกฏฺฐิสทฺร นิสฺจริยา สท เตษํ

วโยมา: สรวิ กโรนตี มณฺฑลา: สุริยานาม |

เขหิ ภาวิต โภนตี สุนยกา อิมิ ธรรมา:

สุเต เต สุร ภาวนตี นายกา นจิเรณ | (26)

เอโย โคจฺร สานตฺ ภาวิตอ มย ปุรว

พหุกลฺปาน สทฺร โภฏฺฐิโย นยฺุดานิ |

วีรยํ เม น กทาจิ สหสิต อิท มารฺเค

ยทํ ทิปฺกเรณ วุยาฤโต ชินฺนุมี | (27)

ยฺยํ ปี มม จรฺยา ติกษณา อิท สุตฺเร

คมุภีรา ปรมารฺถ เทสิตา อีย เนตุรี |

ยตุรามิ พหุ นษฏฺ ติรฺธิกา วิปริตา

กษิปฺตฺวา โพธิมปาธิ ไกรเว ปฺรปตฺนตี | (28)

พหุกลฺปาน สทฺร โภฏฺฐิโย นยฺุดานิ

เวทิตฺวา อมุ ตตฺร เวทนา กณฺ ติวฺรา: |

พหุกลฺปา นยฺุดานมตฺยยาตุ ปฺนเรว

เหตุ: โส อมฺฤตสฺย ปฺราปฺตเย ภาวิยเต | (29)

เย เต ปศฺจิมิ กาลิ ไกรเว สุกตฺสฺโย

รทษนุติ อิมุ สุตรมิทุศึ ปรษนุตม |
 เตษำ โพิธิ วรณ ทุรลภอ อัย สุเรษฐอ
 เต เต ปศุจิมิ กอติ วุยอกุต ฐริ ฐรมาน | (30)

อติ สุริสมอทธิรช สรวฐรมสุวภอวนิรุเทศปริวรุโต นอ ไมกคุริศติตม | (31)

32

สุตฺรชอธอณนุศึสอปริวรุต |

อด ฆล ภควน ปุณเรว จนุทฺรปรุภึ กุมารภูตมอมนุตรยเต สุม ตสมอตุตฺรหิ กุมาร
 โพิธิสตุตเวณ มหาสตุตเวณ มหาภิชญาปริกรม ชอริยตุกอเมนอัย สมอทธิฐชอริยตุย: อุกุทฺรหิตุย:
 ปรยวอปตุวโย ชอริยตุวโย วอจยิตวโย: ปรวรุตยิตวโย: อุกุทฺษฏวโย: สวอชยอตุวโย ภอวยิตวโย:, ปรภยศุจ
 วิสตุเรณ สัปรกอศยิตวโย: | กตมจจ ตต กุมาร สรวฐรมอณนภิชญาปริกรม ? ยทุต สรวฐรมอณน-
 ปรคฺรห: อปรอมารศ: ศีลสฺกนุชสุยอมนุยนอ สมอทธิสฺกนุชสุย อปรจอร: ปรชญาสฺกนุชสุย วิเวกทฺรศนุ
 วิมุกฺติสฺกนุชสุย ยถอภูตทฺรศนุ วิมุกฺติชญาณทฺรศนุสฺกนุชสุย สวภอวศุนยตอทฺรศนุ สรวฐรมอณน |
 ยภอภิชญา สมนุวอคโต โพิธิสตุตโว มหาสตุตว: สรวสมอทธิวิกุรวิตอนิ วิกุรวนุ สรวสตุตวอนอ ฐรมุ
 เทศยติ | อิทมจยเต กุมาร มหาภิชญาปริกรเมติ |

อด ฆล ภควอสูตสุยอ เวลอयोมีมอ คอถอ อภอชต

มหาภิชญาปริกรม อวิวอเทณ เทศิตม |

วิวอเทยสูต จรติ โสทคฺคฺฤหณนุ น วิมจยเต | (1)

อภิชญา ตสย สอ ปรชญา เพอทฺฐิ ชญาณมจินตยิม |

อุกุทฺรเหย: สฺถิติโต โภติ ชญาณัน ตสย น วิทยเต | (2)

พทโว'จินุตยอ ฐรมอ เย สพเทณ ปรกอศิตอ: |

ยสูตตุร นิวิเศจจพเท สัชอภอษยัณ น ชอนติ | (3)

สัชอภอษยมชอนอน: กิ สัชอ ตุ ภอษิตม |

อฐรมุ ภอชเต ฐรมุ ฐรมตอโยมศิกุษิต: | (4)

โลกชอตุสทสเรษุ เย มยอ สุตฺร ภอษิตอ: |

นอโนวยณชน อเอการุถอ น ศกยัณ ปรกิรติตม | (5)

เอกั ปทอรรุถั จินเตตวอ สรวเว เต โภณติ ภอวิตอ: |

ยอวณต: สรวพุทฺเชหิ พุทฺ ฐรมอ: ปรกอศิตอ: | (6)

ไอนรอตมุยั สรวฐรมอณนอ เย นรอ อรุตโกวิทอ: |

อสมินุ ปเท ตุ ศิกุษิตวอ พุทฺชฐรมอ น ทุรลภอ: | (7)

สรวรรมา พุทธรรมา ธรรมด้ายำ ย ศิกุญิตา: |
 เย ธรรมดำ ปุรชานนุติ น วิโรเรนุติ ธรรมตาม | (8)
 สรวา วาค พุทธวาค สรวศพุโท หุยวสุตค: |
 ทิโส ทศ คเวญิตวา พุทธวาค ไนว ลภยเต | (9)
 เอษา วาจา พุทธวาจา คเวญิตวา ทิโส ทศ |
 น ลภยเต'นุตตไรษา น ลพชาน จ ลปสุยเต | (10)
 อนุตตรา พุทธวาจา พุทธวาจา นีรุตตรา |
 อนุรณ ลปสุยเต'ตเรติ เต โนกุเตยมนุตตรา | (11)
 อนุ โนคปทายเต ฐริโม อนุศพเทน เทคิต: |
 อนุมาตุโร น โจ ลพุโ โลเก ศพเทน เทคิต: | (12)
 อลพุทธิลพชรรรมาณา ลพเชา ลพุทธิรณ วิหยเต |
 ย เอวั ธรรม ชานนุต พุชยนเต โพธิมุตตมาม | (13)
 เต พุทธานุตตรา โพธิ ธรรมจกัรึ ปรวรรตยิ |
 ธรรมจกัรึ ปรวรรติตวา พุทธธรรมาน ปุรกาศยิ | (14)
 โพธิสตุตวาศจ พุชยนเต พุทธชญาณมนุตตรม |
 เตน พุทธา อิติ ปโรกตา พุทธชญาณา ปุร โพธนาต | (15)
 อภาโว อปุรณิหิตมานิมิตต จ สุนยตา |
 เอกรวิโมกษทวารเรหิรทวาริ พุทธ: ปุรกาศยิ | (16)
 จกษ: ศุโรตุรึ จ ฆรรณั จ ชิหวา กาโย มนสตุตา |
 เอเต สุนยา: สวภาเวน สัพพุไร: สंपุรกาศิตา: | (17)
 เอตาทฤศานา ธรรมานา สวภาวิ ย: ปุรชานติ |
 นาสา วิวาที กुरुเต ชญาตวา ธรรมาน ลภษณม | (18)
 เอษ โคจรู สุรานา โพธิสตุตวาน ตายิยาม |
 น เต กทาจิตู กางุชยนติ ชานนุเต ธรรมสุนยตาม | (19)
 ธรรมสวภาวิ ชานาติ พุทธสตุตโนจยเต หิ ส: |
 โพชเย วินยิ สตุตวานปุรเมยานจินตियาน | (20)
 สตุกฤโต พุทธศพเทน ศีลศพเทน โส กฤต: |
 ศีลศพุโท พุทธศพท อุภา ตาเวกลภษณา | (21)
 ยาวนุต: กิรุติตา: ศพทา หีนอุตคฤษฎมรุษสา: |
 สมหาีไดกศพเทน พุทธศพเทน เทคิตา: | (22)

น พุทธธรรมา เทศสุถา น ปุรเทศสุถ กิรติตา: |
 น โจตปนุนา นิรุทธา วา เอกตเวณ ปุถกตถา | (23)
 น เต นวา: ปุราณา วา น เตชามสุติ มนุชานา |
 น จ นีลา น ปีตา วา นาวาทา น โลหิตา: | (24)
 อนาภิลปยา อคฺราหุยา เอว โฆเมณ เทสิตา: |
 น จ โฆมสุข สา ภูมิ: ปฺราติหารุยฺ มุเนริทม | (25)
 อนาสฺรา หิ เต ธรฺมา เนน อจฺยนฺติ หิ สุตถตา
 อปรฺยาปนฺนา ทศทิสฺเส อเษยา พุทฺธาน เทศนา | (26)
 ปฺรินิรุถตฺสย พุทฺธสฺย ทฺถสฺยเต พุทฺธวิคฺรห: |
 ตตฺสสุถานํ มนสิคฺควฺน ปฺราติหารุยฺ ส ปศฺยติ | (27)
 น จาเสถ ลภฺยเต สตฺตว โน นิรุถตฺริเยน สปรฺสิตา |
 เอวํ เทสิโต ธรฺโม พหฺว: สตฺตว โฆจิตา: | (28)
 ยถา จนฺทฺรศฺจ สฺวฺรยศฺจ กํสฺปาตฺริย ทฺถสฺยเต |
 น จ ยาคิ สฺวํกํ พิมฺพเมวํ ธรฺมาณ ลภฺษณฺม | (29)
 ปฺรติกาโสปฺมา ธรฺมา ไยฺริหิ ชฺญาตา สฺวภาวต: |
 ไนว เต รูปกาเยน ปศฺยนฺเต พุทฺธวิคฺรหฺม | (30)
 อวิคฺรโห หุยฺยํ ธรฺโม วิคฺรโห นาตฺร กศฺจน |
 อวิคฺรหฺสฺจ โย ธรฺม อเษ พุทฺธสฺย วิคฺรห: | (31)
 ธรฺมกาเยน ปศฺยนฺติ เย เต ปศฺยนฺติ นายกม |
 ธรฺมกาเย หิ สํพุทฺธา เอตตฺ สํพุทฺธทฺรฺสนม | (32)
 ปฺรติคฺย ปฺรตินิรุทฺธิยา อปรฺติ ปฺรติเทสิตา: |
 อิมํ คตฺติ วิชานีตฺ สฺรรมณฺเยน หิ เย'รฺุถิกา: | (33)
 อปรฺาปฺติ ปฺราปฺติ นิรุทฺธิยา สตฺตวานํ ชฺญาตฺว อาศยม |
 โย สํมาภาย โยตฺตรเต น โส เกน วิหนฺยเต | (34)
 ยสฺย โภติ มยา ปฺราปฺตฺปฺราปฺตํ เตน โจจฺยเต |
 เยน สฺรรมณฺยมปรฺาปฺตํ เตน สฺรรมณ อจฺยเต | (35)
 กถํ กมฺภีริเม ธรฺมา วภฺษยนฺเต เย น ศิกฺษิตา: |
 เต จ कमฺภีรนาเมน น ศกฺยํ ปฺริกิรฺติตฺม | (36)
 อวสฺตฺกา: ปญฺจ สฺกนฺธา อภฺตฺวา เอต อุตฺถิตา: |
 นาตฺร อุตฺถาปฺโยโก หุยฺสฺติ ยสฺย สฺกนฺธา: สมฺมุตฺถิตา: | (37)

ยลลฤษณา: ปณจ สุกนุชา: สรวรรมาศตลฤษณา: |
 ตลฤษณาสุเต นิรัทฤษฏา ลฤษณ จ น วิทฺยเต | (38)
 ยถานตฺริภุญ คคนเมว ฐรฺมาณ ลฤษณม |
 ปุรวานุตมปรานต จ ปรตฺยตฺปนฺน จ ปศฺยต: | (39)
 อคฺราหุญ คคน ปโรกต คฺราหุยมตฺร จ ลภฺยเต |
 เอษ สฺวภาโว ฐรฺมาณามคฺราหุโย คคโนปม: | (40)
 เอว จ เทคิตา ฐรฺมา น สฺรราวโก วิปศฺยติ |
 ยศฺโจ น ปศฺยตี ฐรฺมํ ตสฺย ฐรฺมา อจินฺตฺยา: | (41)
 อสฺวภาวา อิม ฐรฺมา: สฺวภา ไวยํ น ลภฺยเต |
 โยคินํ โคจโร หุเขษ เยยฺยคฺตา พุทฺธโพชฺเช | (42)
 ย เอว ฆานาติ ฐรฺมานํ ส น ฐรฺเมษฺ สชฺชเต |
 อสชฺชมาโน ฐรฺเมษฺ ฐรฺมสฺสชฺญา ปฺรโพชฺยี | (43)
 วิภาวิตา: สรวรรฺมา โพชฺสตฺตเวณ ตายินา |
 ฐรฺมสฺสชฺญา วิภาวิตฺวา พุทฺธฐรฺมานน มนฺยเต | (44)
 อมนฺยมาณา หิ สภา โภถฺถิ กฺลปฺตฺวา โภถฺถิ วฺยาหฺฤตฺตา |
 ย เอว โภถฺถิ ฆานาติ กฺลปฺโภถฺถิ น มนฺยเต | (45)
 ปฺริมา โภถฺถิ กฺลปฺตฺวา พาล: สํสาร์ สํสริ |
 น จาสฺย ลภฺยเต สฺถานํ คเวยฺยิตฺวา ทิโส ทศ | (46)
 สฺนุญฺ ชฺญาตฺวา จ สํสาร์ โพชฺสตฺตโว น สชฺชเต |
 จรฺนติ ใจฺว โพชฺยรฺถ จริสฺสเตยํ น ลภฺยเต | (47)
 ศกฺขนานํ ยถากาเส ปทํ เตยํ น ลภฺยเต |
 เอวสฺวภาวา สภา โพชฺรีโพชฺสตฺตโวสฺจ พุชฺชเต | (48)
 ยถา มายํ วิทฺรเสติ มายาการ: สฺสุคฺกิมิต: |
 นานาปฺรการรฺรูปาณิ น จ รฺูโปปลภฺยเต | (49)
 อลพฺุชฺลพฺุชฺรโน มนฺยเย ลพฺุชฺเช ลพฺุชฺริน วิทฺยเต
 มาโยปมํ จ ตชฺชชฺญานํ น มายายํ จ ตตฺ สฺถิตม | (50)
 เอว สฺนุญฺเยษฺ ฐรฺเมษฺ พาลพฺุทฺธี วิกฺลปฺเยตฺ |
 วิกฺลปเ จรฺมาณานํ คตย: ษฏฺ ปฺรายนม | (51)
 ชาติชโรปคา: สตฺตฺวา ชาติสฺสเตยํ น กฺุชฺยีเต |
 ชาติมรณสฺกนฺุชานํ ทู:ขํ เตยामนฺนตฺกม | (52)

ทู: โข ชาตีสสาโร พาลพุทธิหิ กลุปีต: |
 กลุปาสุเตษำ น กุณียนเต กลุปโกฏยศุจสัตรี | (53)
 อยู่กุดตา: สัปรยูกุดตาจจ กรุมโยคสมิ เต สุติตา: |
 กรุมณสุเต น มุจยนเต กรุโมปาทานิ เยรตา: | (54)
 กรูเมาเม วหตำ เตษำ กรุม น กุณียเต สทา |
 ปูน: ปูนศุจ มุริยนเต สารปเกษ สุติตา: สทา | (55)
 มารากิภูตา ทุขปรชญา: สักุณิเยน หิ กรุมณา |
 อนุโกนติ ชาติมรณิ ตตรตโรปตติษ | (56)
 มรณิ เต นิจจณนติ อนุธา พาลา: ปฤถคชนา: |
 หนุยนเต จ วิหนุยนเต คติศุใจยำน ภาตุริกา | (57)
 ปรตุปรัง จ มาเตนติ ศสตุเรกริพาลพุทธิษ: |
 เอว ปรยูชยमानำ ทู: ขั เตษำ ปรวรุชเต | (58)
 ปตุตรา มหุยั ธนั มหุยั พาลพุทธิหิ กลุปีตม |
 อสดี กรุม กลุปีตวา สัสาโร ญยุ วรุชเต | (59)
 สัสารั วรุชยนตเต สัสรนติ ปฤถคชนา: |
 ปฤถก ปฤถก จ คจจณนติ เตน โจกุดตา: ปฤถคชนา: | (60)
 ปฤถุชรุมา ปรวักษยนติ อชุนิตวา พุทธิษานม |
 น เต โมกษั ลกัษยนติ มารสุย วศมากตา: | (61)
 กามา นำ การณิ พาลา: สตุริยั เสวนติ ปูติกาม |
 ปูติกำ คติ คจจณนติ ปตนะเต เตน ทุรคติม | (62)
 กามา นน พุทธิษา วรุณนติ นาปี สตุรีนำ นิเชวนม |
 มหาภโย'หิปาโศ'ขมิสตุริปาส: สุตารุณ: | (63)
 วิวรุชยนติ ตั ธีราศจจณนมาสีวิษั ยถา |
 น วิศวสนติ อีสตุรีนำ ไนษ มารุโค หิ โพชเย | (64)
 ภาเวนติ โพธิมารุคั จ สรวพุทธิชโรนิเยวิตม |
 ภาวยิตวา จ ต มารุคั โภณติ พุทธิษา อนุตตรา: | (65)
 อนุตตราศจ เต ยุกุดตา โภณติ โลกสุย เจติยา: |
 อนุตตราเรณ ชญาเนน พุทธิษา โภณติ อนุตตรา | (66)
 โปษรัง จ นิเชวนติ ศีลสุกนเช สมาทปี |
 สมาทเปณติ โพชาย สตุตวโกฏีร์จันติยา: | (67)

กุรวนฺติ เต'รณํ สत्ตฺวานามปรเมยจฺนิตฺยํ |
 เต เต สุรา มหาปฺรชฺญา ตาเทนฺตฺยมฺฤตพฺนฺทฺกฺม | (68)
 กมฺเปนฺติ มารภวํ จาเลนฺติ มารกายิกานํ |
 สฺมาทเพนฺติ โปชย มาร โกฏฺรจฺนิตฺยา: | (69)
 ปฺรวาทินฺนิกฺฤตฺตฺนฺติ นฺริชฺนฺติ จ ตฺริตฺติกานํ |
 กมฺเปนฺติ วสุธํ สรวํ สสมฺทฺรํ สปรฺวตํ | (70)
 วิกรฺวมาณา กาเยภฺริเนกรฺทฺวิกรฺววิ'ไต: |
 นฺทรฺเสนฺติ มหาปฺรชฺญา: ปฺราติหารฺยานจฺนิตฺยานํ | (71)
 เกษฺตร โกฏฺร ปฺรกมฺเปนฺติ ขลา กงฺคย วาลิกา |
 ปฺราชินฺติวา จ เต วฤกฺษานํ รัตฺไน: พุชฺยนฺตฺยนฺตฺตรมํ | (72)
 นฺริมณฺวณฺติ จ เต วฤกฺษานํ รัตฺไน: สฺวิจฺจฺริตฺตํ |
 ผลปฺยุเปหิ สฺยูกฺตํ คนฺธวณฺตํ มโนรมานํ | (73)
 ปฺราสาทํศจ วิมานานิ ภูฏาการานํ สหฺรฺมิกานํ |
 นฺริมณฺวณฺติ จ เต สุรา: ปฺยุภฺริณฺโย มโนรมาน: | (74)
 อยฺภูฏาภฺชสฺสํปนา: สฺวจฺฉนา: สฺตีตา อนาวีลา: |
 ปิพนฺติ เย ตโต วาริ ตฺสรฺสฺตฺยฺฉนา ขนฺนฺติ เต | (75)
 อวิวฺรตฺยาสฺจ เต โภณฺติ ปิตฺวา วาริ นฺริตฺตรมํ |
 อนฺตฺตรณฺ ชฺฉนาเนน โภณฺติ พุทฺธาอนฺตฺตรา: | (76)
 อนฺตฺตรา กตฺติ สานฺตํ กจฺฉนฺตฺติ วิชานถ |
 อิมํ คตฺติช:นนฺต: ปฺรณฺยฺญา: สรวฺตฺริตฺติกา: | (77)
 เต จ ตทฺคตฺติกา: สत्ตฺวาเย เตมา โภณฺติ นฺริตฺตรา: |
 ปตฺติยณฺติ มหาโฆรฺรามวิจฺฉมปฺรายนฺตา: | (78)
 ยาสุตฺตร เทวตา โฆรฺราน สกฺยาสฺตา: ปฺรทฺริตฺติตฺม |
 อหํ จ ตา: ปฺรชานามิ โโพธิสฺตฺตฺวาสะจ ตายิน: | (79)
 เย เจห ฐรม เกวฺกฺษณฺติ เอวํ คมฺภีริ ทฺรฺทฺเศ |
 อภฺมิสฺตฺตร พาลานามฺปลมฺภสฺมิ เย สฺถิตา: | (80)
 นฺริณฺวณฺติ วิยฺหํสฺเต 'นกรฺปนฺนฺทรฺสนานํ |
 เยน เต สรวฺวิ กจฺฉนฺติ พุทฺธเกษฺตรานนฺตฺตรานํ | (81)
 ยาวนฺตฺโย พุทฺธเกษฺตฺเรษฺ ฐปนฺนฺทรฺสํปท: |
 สรวาสฺตา อิทฺ ทฺรฺเสนฺติ โโพธิสฺตฺตฺวา มหฺรฺทฺธิกา: | (82)

มหาทรเมณ สันทุชา มหาวีรา มหาพลา: |
 มหาสุนยารถวชเรน ปุรหาราณิ ททนต์ิ เต | (83)
 รศมิโกฏิสหสุราณิ ยถา คงคาย วาลิกา |
 กายโต นิสจรรนตเยษำ เภกริ โลก: ปุรภาสเต | (84)
 น เต สตรีษวกริชชนเต น จ เตษำ วิราคตา |
 วิภาวิทเตษำ สัษญา อีสตรีสัษญา สุวภาวต: | (85)
 อสุนยา พุทษเกษตราสเต เยษุ สุรา ภวนติ เต |
 กิ เตษำ มารุ ปาปียานนตรายั กริชยติ | (86)
 ทฤษฏีกฤเตษุ เย สติคฺวา พหุ พุทษา วิราคิตา: |
 วุยาปาเทน อุตฺตพฺฐา อิจฺฉา โลกปุรติสฺสิตา: | (87)
 สรวสัษญา วิภาวิทวา สัษญาไววรติเย สติคฺวา: |
 ย เอว สัษญาสยเต ชฺญานัน พุทษชฺญานมจินตियม | (88)
 ปุรวานตมปฺรานตัง จ ปฺรตฺยตฺปนนัง จ ปศฺยติ |
 เอว จ เทคิตา ฐรมา น จาตุร กิจิ เทคิตม | (89)
 น จ ชฺญาเนน ชานาติ น จาชฺญาเนน สิทฺติ |
 ชฺญาชฺญาเนน วิกลเปตฺวา พุทษชฺญาเนติ วุจฺจติ | (90)
 วิชฺญปฺตีวากฺยสัเกตัง โปธิสฺตฺตฺว: ปฺรชานติ |
 กโรติ อรฺถ สตฺตฺวานามปฺรเมยมจินตियม | (91)
 สัษญา สัชานนารเถน อุกฺกรเหมน นิตฺรฺคิตา |
 อนุกฺกรหฺสจฺ สา สัษญา วิวิกฺตารเถน เทคิตา | (92)
 ยจฺโจ วิวิกฺตัง สา สัษญา ยา วิวิกฺตา ส เทศนา |
 สัษญาสวภาโว ชฺญาตฺสจฺ เอว สัษญา น เกษฺยติ | (93)
 ปฺรหาสฺยาม อิมำ สัษญำ ยสฺย สัษญา ปฺรวรฺตเต |
 สัษญา ปฺรปฺญเจ จรติ น ส สัษญาตุ มุจฺยเต | (94)
 กสฺยเย สัษญา อุตฺปนฺนา เกน สัษญา อุตฺปาทิตา |
 เกน สา สฺปฺรฺคิตา สัษญา ยสฺย สัษญา นิโรธิตา | (95)
 ฐโร โม จ ลพฺโธ พุทฺเชน ยสฺย สัษญา อุตฺปฺทฺยเต |
 อิทฺ จินฺเตถ ตัง อรฺถํ ตต: สัษญา น เกษฺยติ | (96)
 กทา สัษญา อนุตฺปนฺนา กสฺย สัษญา นิตฺรฺชฺยเต |
 วิโมกฺษ จิตฺจาสฺย กถํ ตตฺร อุตฺปฺทฺยเต | (97)

ยทา วิโมกข์ สุปุสคติ สรว จินตา อจินตียา |
 อจินตียา ยทา จินตา ตทา โภติ อจินตिय: | (98)
 จินตาภูเมา สติหิตวาน ปูรวเมว วิจินติตา |
 สรวจินตัม ชหิตวาน ตโต เกษยตยจินตिय: | (99)
 สุกุทธรมวิปาโก'ยมส์ศกาเรณ ปศยติ |
 เอกกษณน ชานาติ สรวสตตววิจินติตม | (100)
 ยตา สตตวาสตถา จินตา ยตา จินตา ชินา: (ตถา) |
 อจินตियेन พุทเธน อัย จินตา ปุรกาศิตา | (101)
 โย รโห เอกุ จินเตติ กทา จินตา น เกษยติ |
 น จินตัม จินตยनตस्य स्रवजिन्ता विकञ्जति | (102)
 ज्युते मृते कालकेते यस्य जिनता प्रवृत्ते |
 जिनतानुसारी विशुनानं नासा जिनतानुत्मज्यते | (103)
 ये स्तुतिता अस्तुरिसंशुन्यायां राकसुतेयां प्रवृत्ते |
 विगावितायां संशुन्यायां न राकेलेपलिप्यते | (104)
 अयं जिनता महाजिनता चरुमजिनता निरुत्तरा |
 अनया चरुमजिनताय भुक्तजिनता प्रवृत्ते | (105)
 पनु अजिनतिया जिनता तिरुम्मरात्तूर विजिनतित्ता |
 न ज जिनताकषयो चात्तुจिनตियित्वा ओโยनित्त: | (106)
 โย'เสา จินตยเต नाम กษยเย ชุณฺณานं น วิท्यเต |
 น กษโย ภูมิชชุนฺณานสฺย กษยสฺโย เอช ชรุมตา | (107)
 โฆโย วากุปถ วิชชุนฺปติ: กษยศพฺเพน เทสิตา |
 นีรุวิเสชาศจ เต ชรุมายถา ชุณฺณานं ตถา กษย: | (108)
 อนุตฺปนฺนानุรฺทชาย อนิมิตฺตา อลกษณา: |
 กลฺปิโกฏีปี ภาษิตฺวา อนิมิตฺเตน เทสิตา: | (109)
 สรวภาวานุ วิภาวิตฺวา อภาเว ये प्रदिश्यन्ति: |
 न जानुयो त्रुत्तिโต भावो नाभावो'नुयो नित्तुत्ति: | (110)
 วิชชุนฺปตา ภาวศพฺเพน อภาวสฺย ปุรกาศนา |
 न जासा स्रवपुत्तेहि अभाव: सक्यु पस्यित्तुम् | (111)
 โย ภาว: स्रवภาवानभाव एष त्रुत्ति: |
 เอวํภาวานु विชานิตฺวา อภาโว โภติ त्रुत्ति: | (112)

นาสา สปรศยัคํ ศกฺขมภาโว ชาตุ เกนจิตฺ |
 สปรศนาตตุ อภาวสฺย นีรวุถติ เอษ เทสิตา | (113)
 อหํ พุทฺโธ ภเวถฺโลกเ ยสฺสโยธา หิ มติรฺกเวตฺ |
 น ชาตุ ภวตฺถณฺนารุโต โพธิํ พุทฺเยต ปณฺฑิตः | (114)
 น กัจ ธรรมํ ปรรุถเถติ โพธิสฺตตฺตวः สมานิตः |
 นิษฺกัจจนา นีราโกคา เอษา โพธิตี อจฺยเต | (115)
 พหุ เอวํ ปวฺกษฺยนฺติ วยํ โพธาย ปฺรสุถิตาः |
 อิมํ คตฺติมชานนฺโต ทูเร เต พุทฺธโพธเย | (116)
 ศพฺเพน เทสิตา ธรรมาः สรวฺเว สํสฺการ สุนฺยกาः |
 ยศฺจ สวภาวः ศพฺพสฺย คมฺภีรः สุกฺขม ทูรฺทฤศः | (117)
 มหาภิษฺญาय นีรวเทศ อิทํ สุตฺรํ ปฺรวจฺจติ |
 อรฺถาย โพธิสฺตตฺตวานํ สรวฺวพุทฺเธหิ เทสิตम् | (118)
 ปฺรติปฺกษา หตาสฺเตษํ ยาวนฺตः สํถิเลศิกาः |
 ปฺรติยฺจฺจिता อภิษฺญาสุ ฤทฺธิสฺเตษํ สภาวิตา | (119)
 สฺถิตาः ปฺรณฺธิษฺชฺยานสฺมีสฺตจฺจ ชฺชฺยานํ วิภาวิตम् |
 อตฺถปฺตรฺลพฺพชฺชฺยานสฺย อปฺรเมยา อจฺินฺตिया | (120)
 น เตษามภิสํสฺการः สมานี ธิทฺธิการณम् |
 วิปาก เอษ สฺรณํ นิตฺยถาลํ สมานิตः | (121)
 วิปากชาเย ฤทฺธิเย คจฺจนฺตี เกษฺตร โภจฺยः |
 ปฺสฺยन्ตี โลกปฺรทฺโยตฺตานุ ยถา คจฺจคฺย วาลิกา | (122)
 อฺอุปฺตติศฺจฺยติสฺเตษํ ยถา จิตฺตสฺย วรฺตเต |
 จิตฺตสฺย วศิตํ ปฺราปฺตาः กายสฺเตษํ ปฺรภาสฺวः | (123)
 ภาวนามยิ ฤทฺธิเย ये สฺถิตา พุทฺธศฺรราวกาः |
 เตภिः สํสฺการฤทฺธิเย กลํ นายนฺติ โยชฺสีम् | (124)
 น เตษํ สรวฺวเทเวภिरास्यः ศกฺขุ ชานิตฺตम् |
 อन्ยฺตร โลกนาถฺโย ये वा เตษํ สเม สฺถิตาः | (125)
 น เตษามสฺติ ขาลิตฺตฺยํ ไจว ปลิตํ ศิเร |
 เอาทาริกา ชฺรนาสฺติ น ทูःชมรณํ ตถา | (126)
 สํสโย วิมตีรฺนาสฺติ กางฺกษา เตษํ น วิทฺยเต |
 ราตฺรึทิวํ คเวษฺนตี สุตฺร โภจฺสีตฺตานี เต | (127)

ปรีหานุศยาสุเตษำ ยาวนุต: สำกิลลิตกา: |
 สมจิตตา: สทา โภนติ สรวสตุตวาน เต'นฺติเก | (128)
 สมานิกอฏฺฐินียุตำ นิริทิสนฺติ ทศทฺทิตเส |
 ปฺรศนฺ โภฏฺฐิสหสฺราณิ วุยากรฺวณฺ หุยนวสฺถิตา: | (129)
 สฺตฺริสํชฺญา ปฺรุษสํชฺญา จ สรวสํชฺญา วิภาวิตา: |
 สฺถิตา อภาวสํชฺญายำ เทเสนฺติ ภูตนิศฺจยมฺ | (130)
 ปฺริศฺทุเทชน ชฺญานเนน ยถาวทฺตรมฺเทศกา: |
 ธรรมสํคิตฺตยาภิกฺขุกฺตา: สมานิชฺญาน โคจฺรา: | (131)
 ยาปี ฐยานจฺริสฺเตษำ นาเสถ ภาวปฺรติชฺฐิตา |
 อวณฺุชฺยํ วจันฺ เตษำมวณฺุชฺยา ธรรมเทศนา | (132)
 สฺลพฺฐํ เตน มานฺุชฺยํ ปฺรหีณา: สรววิ อภฺษณา: |
 กฤตชฺญา สรวพฺุชฺชานำ เยษำ สฺตฺรมิทํ ปฺรียมฺ | (133)
 กลฺปา อจินฺตียาสฺเตหิ เย สํสาราตฺตฺ โภริตา: |
 ไซริต: สฺตฺตรศฺเรษฺฐาโต ฤตฺตา คธา จคฺชฺปทา | (134)
 ทฺฤชฺฐาสฺเต สรวพฺุชฺเชหิ ใดสฺเต พฺุชฺชาสฺจ สฺตฺกฤตฺตา: |
 กฺษิปฺริ จ โภธิ ปฺราปฺสฺยนฺติ เตษำ สฺตฺรมิทํ ปฺรียมฺ | (135)
 น เตษำ กางฺกฺษ วิมฺติ สรวธรรมมฺ ฆะษฺยติ |
 อาสนฺนา นิริวฤตฺติสฺเตษำ เยษำ สฺตฺรมิทํ ปฺรียมฺ | (136)
 ทฺฤชฺฐาสฺเตหิ มหาวิโร กฤตฺตรกฺฤตฺตาต: |
 สรวเว วุยากรฺกฤตฺ พฺุชฺเชน ทฺฤชฺชยนฺติ ไมฺตรกํ ชินมฺ | (137)
 ทฺฤชฺฐา วาไมฺตรเรย สํพฺุชฺฐํ ลปฺสฺยนฺเต กฺษานฺติ ภาทฺริกา |
 เย เกจि กฺษยกาลสฺมินฺนิห สฺตฺเร ปฺรติชฺฐิตา: | (138)
 สฺถิตาสฺเต ภูต โภฏฺฐิเย ภูต โภฏฺฐิรจินฺตียา |
 อจินฺตียายำ โภฏฺฐิเย กางฺกฺษา เตษำ น วิทฺยเต | (139)
 น เตษำ วิทฺยเต กางฺกฺษา อณฺุมาตฺราปี สรวส: |
 อณฺุมาตฺเร ปฺรหีณฺสฺมินฺ โภธิสฺเตษำ น ทฺรลภา | (140)
 จรตฺำ ทฺุชฺกรํ ใจว กฺษยกาล สฺุไกรเว |
 ศิกฺษิตฺวา สฺตฺตรรตฺเน'สฺมินฺ ปฺรติภาณสฺมิ อภฺษยมฺ | (141)
 อิทํ สฺตฺริ ปฺรียํ กฤตฺวา พฺุชฺชานำ คณฺุชฺรกฺษกา: |
 สรวพฺุชฺชานฺยํ ปฺุชฺชา ธรรมปฺุชฺชา อจินฺตียา | (142)

น เตษำ ทุรลภ ฐฎานำ พุทฐชฎานมจินตियม |
 ธารยิษยนฺตัท สุตฺร กุษยกาเลศุมิ ทารุณ | (143)
 เขภิศจ ปุรวพุทธานามิเม สุตฺรานต ธาริตา: |
 เตษำ กายคตา เอเต กุษยกาเล ปุรววฺตिय | (144)
 เต เต นาท นทियยนฺติ พุทธานำ เกษตร โกฏिय |
 สัมข โลกนาถานำ ศากยสีหสย ยา จริยา | (145)
 สีนานาท นทนต์สฺเต พุทธานามจินตियม |
 อนนฺตปฺรติภานน วกฺษยนฺเต โพธิมุตฺตมาม | (146)
 เต เต วยากฤต พุทฺธน อิกฺษวากุกลสํวาท: |
 เข รกฺษิษยนฺตีมำ โพธิ กุษยกาเล มหาเก | (147)
 เต เต รุเปณ สํปนฺนา ลกฺษณฺเห วิจิตฺรตา: |
 วิกรฺวมาณา ยาสฺยนฺติ พุทฺธ โกฏिय วนฺทกา: | (148)
 มาโยปเมหิ ปฺยุเปหิ เหมวฺรณฺนิตฺรศไน: |
 รุปฺยามเยหิ ปฺยุเปหิ ไวทฺรยสฺสภฺภิเกหิ จ | (149)
 สฺรวาณิ รตนชาตานิ ปฺราทฺรโกนฺตเยษฺ ปาณिय |
 ไยรากรินฺต สํพุทฺธานุ โพธิมารคฺคเวษกา: | (150)
 จิตฺรา นานาวิธา ปุชา วาทฺยนฺิหารสํปทา |
 นิสฺจจริยา โรมณฺเปภโยยถา คจฺจาย วาลิกา: | (151)
 เข จ สฺฤณฺวณฺติ ตํ สพฺทํ สตฺตว โกฏโยจฺจินฺตिया: |
 ภวานฺตยวินฺิวรฺตยาสฺเต พุทฺธชฎานน อนฺตฺตเร | (152)
 เตษำ จ พุทฺธ โกฏินำ วรณฺ ภาษนฺตยจินตियม |
 อจินฺตियेषฺ เกษคฺเรษฺ เตษำ สพฺท: สฺรณฺนียติ | (153)
 เข จ สฺฤณฺวณฺติ ตํ สพฺทํ เตษำ สํชฎา นฺิรฺชยเต |
 นฺิโรธิตายำ สํชฎายา พุทฺธานุ ปศฺยนฺตยยนฺลปฺกาน | (154)
 เอตาทฺฤเสณ ชฎานน จริตฺวา โพธิจาริกาม |
 กฤตฺวารุถํ สฺรวสตฺตวานำ ภวานฺตยรฺถกรา ชินา: | (155)
 कुณานุศํสา อิตฺยเต ยา ลภนฺเต ห ปณฺจิตา: |
 อนฺเย อปฺริมาณาสฺจ ไยริยํ โพธิ ธาริตา | (156)
 มาตฺตุคราโม'ปิทํ สุตฺรํ สฺรุตฺวา คาถาปี ธารยเต |
 วิวฺรตฺยิตฺวา สฺตฺริภาวํ ส ภเวทฺ ธรรมภานฺนค: | (157)

น สภา ปุโน'ปี สุตรีภาวมิต: ปศุจาทุ คุรหิษยติ |
 ภเวต ปุราสาทิโก นิตยํ ลกษ'ไน: สมลํกฤต: | (158)
 ศุเรษฐ'ถ อีห สุตรสุมินิ คุณา: ศุเรษฐา: ปุรกาศิตา: |
 เต'สย สรวเว ภวิษยนฺติ กุมิปฺริ โโพธิ จ ปุราปฺสยเต | (159)
 วิสารทศจ โส นิตยํ โภติ สรวาสุ ชาติษุ |
 ธารยิตฺวา อีหํ สุตรํ โโพธิสตุตฺวาน โคจรม | (160)
 ชนโก โโพธิสตุตฺวานา สมานิ: สานต ภายิต: |
 ย อิจฺเจท พุทธิศุ โโพธิมิตํ สุตรํ ปุรวรุตเต | (161)
 อาสนนาสฺเต มุนินุทราณามาสนนา พุทธโพชเย |
 ลปฺสยฺนติ นจิเรณมํ ภูมี สานตํ สมหิตา: | (162)
 อีห โพธิย เต คุรา โโพธิสตุตฺวา: สติตา: สทา |
 ปศฺยฺนติ พุทธโกฏฺเฐ ยถา คุงคาย วาลิกา: | (163)
 ราชา ภวิตฺวา มหิปติ จกรวรตี'
 ทุณฺณวาจ พุทธานํ วิชานํ สุสานตจิตฺตานํ |
 กาศาตฺเตตฺตา สุตวิษยติ โลกนาถานํ
 ส ลกิตฺว สานตํ อิมุ วิรัชํ สมานิม | (164)
 โส ปุช กฤตฺว อตุลฺย นายกานํ
 สุมหายसानํ เทวนโรตฺตมานานํ |
 มุกฺตฺวา ส ราชย์ ยถิว เขณฺปิณฺฑํ
 ศุทฺโธ วิศุทฺทศจริษยติ พุรหมจฺรยม | (165)
 ส ปุรวรชิตฺว ชินวรสานสมิ
 ลพฺฐวาปี ใจตํ วิรัช สมานิ สานตม |
 กลฺยาณวากุโย มธฺรคิร: ส กูตฺวา
 อธิษฐานํ ชีมานํ ภวิษยติ สุตรโกฏฺเฐ | (166)
 สุนฺยานิมิตฺตํ ปรมปฺรณิตฺต สานตํ
 ษรฺมํ ปุรसानตํ จร นิปฺลณํ อสงฺกม |
 สุวภาวสุนฺยํ สท วิรัชํ ปุรसानตํ
 สมานิปุราปฺตฺยา พหุ ชนํ สํปฺรกาศยิ | (167)
 คมฺภีรพุทธิ สดตมมนนฺตพุทธิ
 วิศุติรฺณพุทธิ อปริมิตารุตพุทธิ |

คัมภีร์ ศานต์ ฤทธิ อิมั สมาธิ'
 มาโลกปราราปโต ภาวิษยติ สรวโลก | (168)

ศุจิสจ นิตยั ภาวิษยติ พุรหุมจารี
 ส นีรรมคณฐ: สดตมสัทธิษญ:

อนย่ำศจ ตตร สดปัยยติ สดตวโกฏ โย
 ลพฐวา ปรศานต์ อิมุ วิรัชั สมาธิมุ | (169)

ส สุตติภษณปรชญโย ภาวิษยติ ศุเรษฐปรชญ:
 ศุรุตติสาคโร'เสา นิตยมนนุตพุทธิ:

กลยามวากโย มตักุศโล วิรัชโย
 ฐาริตว ศานต์ อิมุ วิรัชั สมาธิมุ | (170)

เย กรมศถานา ตถริว ศิลปศถานา
 ไภษชยศถานาสตถริว เออยธินาม |

สรวตฺร ธีโร ภาวิษยติ ปราราปโต
 ฐาริตว สุตฺร อิมุ วิรัชั สมาธิมุ | (171)

กาวเยษุ ศาสตฺเรษุ ตถปิ จ หาสยลาเส
 นนุตเย'ถ ตีเต สุกศล ปราราปต:

อาจารยฺ โลก ภาวิษยติ นิตยกาลั
 ฐาริตว ศานต์ อิมุ วิรัชั สมาธิมุ | (172)

ปริวารวาน โส ภาวิษยติ นิตยกาลั
 ส อภทูปภษ: สท สหิต: สมคฺร:

จรมานุ ศุเรษฐำ วร่ำ ศิว โพธิจรย่ำ
 ฐาริตว สุตฺร อิมุ วิรัชั สมาธิมุ | (173)

โสกาถ ศลยา ตถริว จิตตปีจา

โน ตสฺย ฐาคู ภาวิษยติ ปณทิตสฺย |

อาโรคฺยปราราปโต ภาวิษยติ สรวกาลั
 ฐาริตว ศานต์ อิมุ วิรัชั สมาธิมุ | (174)

เย กายศุลาตถริว จิตตศุลา:

เย ทนุตศุลาตถปิ จ ศีรุษศุลา: |

โน ตสฺย โภณตี วฺยาชฺย ชีวโลก

ฐาริตว ศานต์ อิมุ วิรัชั สมาธิมุ | (175)

ยวานุต โรคา พหุวิช มรุตโลก
 เย กายโรคาสุตถริว จิตตโรคา: |
 เต ตสฺย โรคา: สตต น ชาตุ โภนฺติ
 ฐาริตฺว สานตํ อิมุ วิรัชํ สมาริมฺ | (176)

จิตตสฺย วาเย พหุวิชฺช ยตฺถกิเลสา:
 กาเย วาปี พหุวิชฺช โรคชาตา: |
 เต ตสฺย นาสฺตี พหุวิชฺช สํกิเลสา
 ฐาริตฺว สานตํ อิมุ วิรัชํ สมาริมฺ | (177)

ยถนฺตรีกฺขํ คคนมโนปฺลิตํ
 ปฺรกฤตฺติวิสุทฺธํ วิมล ปฺรภาสฺวาริ จ |
 จิตฺตํ ตํ ไถว ภวติ วิสุทฺธ ตสฺโย
 ฐาริตฺว สานตํ อิมุ วิรัชํ สมาริมฺ | (178)

จนฺทฺรสฺย อภา ตถริว สฺสรุยอภา
 สฺสุทฺธา อคฺราหฺยา ภวติ ปฺรภาสฺวาราคฺจ |
 จิตฺตํ ตํ ไถว ภวติ ปฺรภาสฺวาริ จ
 ฐาริตฺว สานตํ อิมุ วิรัชํ สมาริมฺ | (179)

ยถ อนฺตรีกฺขํ น สฺสุกรุ จิตฺตณาย
 รงฺกานํ คฤทฺติว พหุวิชฺช นฺนกรูปาน |
 จิตฺตํ ตํ ไถว น สฺสุกรุ จิตฺตํ
 เสเวตฺว สานตํ อิมุ วิรัชํ สมาริมฺ | (180)

วาโต ย ไถว จตฺตฺริทศ วายมาโน
 อสฺซชฺมาโน วุรชฺติ ทิศ: สมฺนตฺตาตุ |
 วาตสมานา ภวติ ส จิตฺตชารา
 ชฺคติ โส อสฺกโต วุรชฺติ อโนปฺลิตฺต: | (181)

ชาเลน สกฺขํ คฤทฺติว วายมาน:
 ปาเสน จาปี พนฺธิตุ สกฺข วาต: |
 โน ตสฺย จิตฺตํ สฺสุกรุ วิชานนายน
 ภาเวตฺว สานตมิมุ วิรัชํ สมาริมฺ | (182)

ปฺรติภาสฺ สกฺขํ ชลคต คฤทฺตณาย
 สํปฺราปฺตุ โตยํ ตถปี จ ไถลปาดฺเร |

โน ตสฺย จิตฺตํ สุกฺกุ วิชานนํ
 ภาเวตฺว สานฺตํ อิมํ วิรชํ สมามิมฺ | (183)

ครุชนฺติ เมฆา วิหฺยตฺลา จรฺนฺตา
 ศกฺยํ คุรฺหิตฺ ปาณิน มาณฺเยณ |

โน ตสฺย จิตฺตํ สุกฺกุ ปฺรมาณฺ ชฺญาตฺ
 ภาเวตฺว สานฺตํ อิมํ วิรชํ สมามิมฺ | (184)

สฺตฺตฺวาน ศกฺยํ รุตฺรวิตํ คุรฺหิตฺ
 เย สฺนฺติ สฺตฺตฺวา ทศฺทิตฺ พุทฺทเกฺษฺตฺเร |
 จิตฺตสฺย ตสฺโย น สุกฺกุ ชฺญาตฺ โภฏี
 สมามิลฺลฺลํ ยท ภาวํ โภชิตฺตฺว | (185)

โส ตํ ลภิตฺว วิรชํ สมามิมํ
 อสํกิลฺลํ ภาวติ อโนปฺลิตฺ |
 โน ตสฺย ภูโย ตฺริภวํ นีเวศ ชาติ
 อเนน ลพฺโธ ภาวติ สมามิ สานฺต | (186)

โน กามโลโล น จ ปฺน รุปโลโล
 น อิตฺตฺริโลโล น จ ปฺน ภาวนตฺจิตฺ |
 สานฺตํ ปฺรฺสานฺโต ภาวติ อโนปฺลิตฺ
 ยท โภติ ลพฺโธ อโย วิรชํ สมามิ | (187)

น ปฺตฺรโลโล น จ ปฺน ชิตฺโลโล
 โน ภาเรยโลโล น จ ปฺริวารโลโล |
 สฺตฺตานตฺจาริ ภาวติ อโนปฺลิตฺ
 ยท โภติ ลพฺโธ อโย วิรชํ สมามิ | (188)

น หิรณฺยโลโล น จ ปฺนรรุถโลโล
 น สฺวรฺกโลโล ฌนฺรตเนยฺวสฺกต |
 สฺวิศฺสุทฺทจิตฺโต ภาวติ ส นฺริวีกฺลป |
 สมามิปฺราปฺโต อโย ภาวติ วิเศษ | (189)

น สฺวรฺกเหตฺตฺจเรติ ส พฺรหฺมจฺรยํ
 น สฺวรฺกโลโล ททติ สทา นู วิชฺญ |
 สํโพชฺคามํ กุสฺลจรี จรฺนต |
 สมามิปฺราปฺโต อโย ภาวติ วิเศษ | (190)

โน ราชูยเหโตศุจรติ ตโป วุรต์ วา
 ไนศุวรมรธาสุตริฎาณิ ปุรารุถมาน: |
 สัโพธิโลโล พหุชนหิตาย
 นิยุปาทยี โส อิมุ วิรชั สมาริมุ | (191)
 โน ตสย ราโค ชนยติ ชาตุ ปี่ง่า
 โย น สุตริโลโล โส ภาติ ฎรานุดจิตต: |
 ตถาปี เตน ปุรฤฤติปุรชฎาย ราโค
 ลภิตว เอต วิรชั สมาริ สานตม | (192)
 โน ตสย โทโย ชนยติ ชาตุ ปี่ง่า
 วุยาปาทุ เยโน ปุรติจम्मโถ กรเยยุ |
 ไมตุรยเตโน นihat ส โทษธาตุ
 ปุรติลภย เอต วิรชั สมาริ สานตม | (193)
 โน ตสย โมโห ชนยติ ชาตุ ปี่ง่า
 ปุรชฎาย เตโน นihat ส โมห อวิทยา |
 ตั ชฎานู ลพฐั วิติมิมมปุรเมย
 สมาริปุราปเต อิมิ คุณ อปุรเมยา: | (194)
 อสุภาย ราก: สตต สุนิคุฤหิโต
 ไมตุรยาย โทโย นihat สทา อเสษ: |
 ปุรชฎาย โมโห วิรมิย เกลลชชาล
 สมาริปุราปเต: ปุรตปติ สรวโลก | (195)
 โน ตสย มิทุชั ชนยติ ชาตุ ปี่ง่า
 สุภาวิตา เส วิวิธ อตุกิเสสา: |
 อโนปลิปโต ภาติ จ วิปุรมุกต:
 สมาริปุราปเต อิมิ คุณ อปุรเมยา: | (196)
 โน ตสย โมโห ชนยติ ชาตุ ปี่ง่า
 ตถา หิ ตุยาเค อภิริตุ นิตยกาลม |
 สรวสุวตยาที ภาติ สุขสย ทาตา
 ย อิมั สมาริ ธารยติ โพธิสตุตว: | (197)
 สุถาเมปฺเนโต ภาติ อโนปเมโย
 ส พเลนุเปโต ภาติ นิตยกาลม |

โน ตสฺย โลเก ภวติ สม: กทาจิตฺ
 ย อิมํ สมาริ ธารยติ โโพธิสตุตฺวา: | (198)
 ยทาปี ราชา ส ภวติ จกรวรุตี
 มนุชานู โลเก อุปคต ชมฺพุทฺวิเป |
 ตทาปี โภติ พุชฺชนปุช:นีโย
 วิเศษปรูปโต มติม วิศิษฺญปรุชฺญ: | (199)
 เย โภนฺติ มุขฺยา: กุรตนา วิศิษฺญา:
 สุปฺรณฺต โภคา พุชฺชนสุวาปเตยา: |
 ยตุราศฺว หสฺตี รถว ยุกฺยยานา
 หิรณฺยสฺวารุณํ มณฺริตณํ ปฺรณฺตม | (200)
 เย ศฺราทฺธ โภนฺตี อีห วรพุทฺธชฺญาเน
 เต ชมฺพุทฺวิเป กุรตนาภิกฺฤตา: |
 ตตุโรปปฺน: กุรตเน วิศิษฺญ
 กโรติ โส'รณํ สุวิปฺล ชฺญาตีสเม | (201)
 อศฺราทฺธ เย วา อีห กุล ชมฺพุทฺวิเป
 ศฺรทฺธา ส เตษํ ชนยติ อปฺรมตฺต: |
 ยํ โโพธิจิตฺเต ปฺรติษฺฐิตี สตุตฺวกาเย
 เต พุทฺธ โภนฺตี ชินปฺรวร: สฺวຍํ | (202)
 เต จ สฺปฤศฺติว อตุลฺยมคฺร โพธิ
 จกฺริ ปฺรวรเตนคฺยสทฺถส พุทฺธเกษฺตฺเร |
 เย โจ วิชานี อิมุ ตท ธรรมจกฺริ
 อนฺตฺปตฺติชฺรเม นิจิต เต สंपฺรติษฺฐี | (203)
 สฺพหุทฺธาสุโจ อมิ ตท โโพธิสตุตฺวา:
 สตุตฺวาน โภนฺติ สตุ เต ปุชฺชนียา: |
 กโรนฺติ เต'รณํ อตุลฺย นิคฺยกาลํ
 สตุตฺวาน จกฺษุรวิติมิรุ เต ชเนนฺติ | (204)
 พหฺว ศตสทฺสฺรา: สตุตฺวโกฏฺฐี อนนฺตา
 เยช กุสฺลมูลา โภนฺติ ตตฺร ศฺรุณฺตีว |
 เต อปี ปฺรติลภนฺเต อุตฺตมํ โโพธิจิตฺตํ
 ยท ชินฺ อนุสาสี โโพธิสตุตฺวํ มหาคฺมา | (205)

อศุณยเกษตรา ปรมุทิต โภณติ นิตยํ
 นิรุปลเปา อมิ ตท พุทช โภณติ |
 ยตร สติหนติ อิมิ ตท โพธิสตุตวา:
 สตุตวานมรุธ อปริมิตํ กโรนติ | (206)
 รกษณติ คีลํ อสทฤศุ พรหมจรัยํ
 ภาวี สมารี วิปุลมนนตกลปานุ |
 ฐยาน วิโมเกษ สุนิสิริต นิตยกาลํ
 เต โพธิสตุตวา ภวิ สท พุทชปุตฺรา: | (207)
 เต ฤทธิปาทานุ สตุตฺตํ นิเชวมาณา
 เกษตราณิ คตุวา พุ วิวิชานนตฺตานุ |
 ศุถฺตฺตฺตฺตํ ฐรมํ สุกตฺวปรฺภายํ
 สรวํ จ กุถฺตฺตํ ปรฺติษฺฐิตฺ ฐารณิเย | (208)
 ปรฺภายํ สุตฺตรานปรฺมิตานนตฺตานุ
 เย ฐารณิเย ปรฺติษฺฐิตฺ โพธิสตุตวา: |
 สตุตวาน อรฺถํ อปริมิตํ กโรนติ
 เย ฐารณิเย ปรฺติษฺฐิตฺ โพธิสตุตวา: | (209)
 จยุโตปปาทํ ฆานาติ สตุตวานามาคติ คติม |
 ยาทุคฺคํ ไต: กุถฺตํ กรรม วิปาโก'ปิ จ ตาทุคฺค: | (210)
 กรรม โณ น จ สํกรานตฺริณฺมาตฺราปี ลภยเต |
 เต'ปี เตษา วิชานนฺติ โพธิสตุตวา มหายศวา: | (211)
 สุนฺยตา จ มหาคฺคมาณา วิหาโร โภติ อุตฺตม: |
 สฺถาปนฺติ มหายาเน สตุตฺวาโกสิริจินฺตिय: | (212)
 น เตษา โมวทฺนตฺตานา สตุตฺวาสิญฺญา ปฺรวรฺตเต |
 อปฺรวรฺตฺตํ จ ฐรฺมาณา โพธิสตุตวา: ปฺรกาศยิ | (213)
 น ปฺรกาศยตา ฐรฺมานุปลมภ: ปฺรวรฺตเต |
 สุนฺยาวิหาริ โณ โภณติ ทฺถตฺตฺตฺตฺตฺตํ ปรฺติษฺฐิตา: | (214)
 อุกฺกิสฺสเยมํ สมารี จ วิหารํ สรวสฺตฺตฺตฺตํ |
 น เตษา วรฺตเต สํญฺญา อิสฺตฺริสํญฺญา สฺวภาวตา | (215)
 อิสฺตฺริสํญฺญา วิภาวิตฺวา โพธิมณฺเฑ นิสฺสิทติ |
 โพธิมณฺเฑ นิสฺสิทิตฺวา มารสํญฺญา นิวรฺตเต | (216)

น จาตร ปศุยกเต มารี มารี โสนุย์จ ปณฺฑิต: |
 น จ ปศุยกติ มารุสย ติสโร ทุหิตโร'ปี ส: | (217)
 โโพธิมณฺเฑ นิษณณสฺย สรวาสฺชญา ปฺรหียเต |
 สรวาสฺชญาปฺรหีนสฺย สรวา กมฺปติ เมทินี | (218)
 สุมรรว: สมุทฺรารุจ ยาว สนฺติ ทสา ทิเส |
 ตํ จ สตฺตวา วิชานนฺติ สรวทิกฺขุ ทศสฺวปี | (219)
 โโพธิสตฺตวสฺย ฤทฺธเยยฺ เมทินี สํปรกมฺปีตา |
 ษทฺวิการุ ตทา กาลे พุทฺธโย โโพธิมุตฺตมามฺ | (220)
 ยาวนฺต: สํสฺกฤตา ฐรฺมา เย จ ฐรฺมา อสํสฺกฤตา: |
 สรวาสฺตวานุ พุทฺธเย ฐรฺมานุ ฐรมศฺพฺแทน เทสิตานุ | (221)
 น จาตร พุทฺธเย กศฺจิจฺ สีนานาทศฺจ วรฺตเต |
 วรฺตเนยฺ วิชานิตฺวา โภติ พุทฺธ: ปฺรภากร: | (222)
 ปฺรตีตฺย ฐรฺมา วรฺตเนเต อุตฺปทฺยเนเต ปฺรตีตฺย จ |
 ปฺรตีตฺยตํ ยทฺฐรฺมานํ สรวเ ชานนฺติ เต วิทู: | (223)
 วิชฺชญา: สรวฐรฺเมษุ สฺนุยตยา กตฺตีตฺตา: |
 กตฺตี จ เต ปฺรชานนฺติ สรวฐรมกตฺตีตฺตา: | (224)
 กตฺตีเมตํ กเวยิตฺวา โโพธิสตฺตวเ น ลภฺยเต |
 เยในฺษา สรวพุทฺธานํ ชฺญาตา คตฺตรจินฺตฺยา | (225)
 ส ตํ กตฺตี กโต โภติ ย: สรวํ กตฺติ ชานนฺติ |
 สรวสฺย มายา อฺจฺฉินฺนา ชฺญาตฺวา สทฺฐรมลภฺษณมฺ | (226)
 โโพธิมณฺเฑ นิษิตฺวา สีนานาทํ นทฺี ตถา |
 วิชฺญาปยี เกษตรโกฏฺฐีปฺรเมยา อจินฺตฺยา: | (227)
 ตํสฺจ ปฺรกมฺปยี สรวา พุทฺธวีรา มหายสา: |
 ยถ วนฺยิกานุ สตฺตวานุ วินตฺตี สตฺตวสฺวารถิ: | (228)
 สฺปฺลฺลิตฺวา อุตฺตมํ โพธิ โโพธิมณฺเฑทาทฺตุ อุตฺถิต: |
 วินฺยานุ วินฺยเต สตฺตวานปฺรเมยานจินฺตฺยานุ | (229)
 ตโต นีรมิณฺนี สํพุทฺโธ อนนฺตานุ พุทฺธนีรมิตานุ |
 เกษตรโกฏฺฐีสหสฺสุราณิ คจฺฉนฺตฺตี ฐรมเทศกา: | (230)
 สฺถาปยนฺตฺยคฺร โพธิเย สตฺตวโกฏฺฐีจินฺตฺยา: |
 เทศยนฺตฺยคฺร ฐรมํ หิตารุถํ สรวปฺราณินามฺ | (231)

อีทุศี ตนมหาชญาณี พุทธชญาณมจินตियม |
 ตสุมาชชชนยถ จุณนุทั โพธิจจณทมนุตตรม | (232)
 ชเนถ เคารวํ พุทฺเช ฐรเม สํเฆ कुโณตตเม |
 โพธิสตุตตาน สุราณํ โพธิมคฺรยํ นิเชวตาม | (233)
 อนโณเนน จิตฺเตน สตุกโรถ อตฺนุทริตา : |
 ภวิษยถ ตโต พุทฺธา นจิเรณ ปฺรภากรรา : | (234)
 เย จ เกษตรสหัสเรษุ โพธิสตุตฺวา อิทาคตา : |
 ปศฺยนฺติ โลกปฺรทฺโยตํ ฐรมํ เทเสนตมุตตมาม | (235)
 โอกิรนฺติ มหาวิรา มหารตฺเนหิ นายกม |
 มานุทารเวหิ ปฺมุเปหิ โอกิรี โพธิการณาต | (236)
 อลฺกโรนฺติทํ เกษตรํ พุทฺธเกษตรมฺนุตตรม |
 รตฺนชาเลน จุณาเทนฺติ สมนฺเตน ทิโส ทส | (237)
 ปตาคา อวสกุตาศฺจ อจฺจริตา ฐวชโกฏฺย : |
 อลฺกาโรรณนุไตศฺจ อิทํ เกษตรมลฺกฤตม | (238)
 กุฏาคาราศฺจ มาเปนฺติ สรวฺรตฺนวิจิตฺริตาน |
 ปฺราสาทหรมฺยนิรฺยูหานสํเขยยานุ มโนรมาน | (239)
 วิมานานุยฺรชจทฺราศฺจ ควากฺษานุ ปญฺชวราสตุตา |
 ฐูปิตา ฐวชฆฏฺฐิกานานารตฺนวิจิตฺริตา : | (240)
 ฐูปฺยมานเนน คนฺธเนน อภฺรคฺคฺฐสมํ สผฺกม |
 เกษตรโกฏฺฐิสหัสเรษุ วาติ คนฺโธ มโนรม : | (241)
 เต จ สรวฺเว สฺฝริตฺวาน คนฺธวรมํ ปฺรารุชฺชिय : |
 เย จ ฆฺรายนฺติ ตํ คนฺธํ เต พุทฺธา โภณฺติ นายกา : | (242)
 รากศลฺยํ ปฺรหิไณยํ โทษศลฺยํ น วิทฺยเต |
 วิทฺวสิตํ โมหชาลํ ตม : สรวํ วิคจฺจติ | (243)
 ฤทฺธิ จ ตตร สฺปรเสนฺติ พลโพชฺยงฺคอินฺทฺริยานุ |
 ฐฺยานวิโมกฺษานุ สฺปรเสนฺติ โภณฺติ โจ ทกฺษิณารหา : | (244)
 ปญฺจโกฏฺฐिय ปฺรชฺญปฺตา วสฺตรโกฏฺฐิกิ สํสตุตฺตา |
 สํจฺจนา รตฺนชาเลหิ จุจฺตรโกฏฺฐิกิ จิตฺริตา : | (245)
 นิษณฺณาสตุตฺตร เต สุรา โพธิสตุตฺวา : สมากตา : |
 ลกฺษณฺสฺเต วิโรจฺนเต ตถานุวยฺยชฺไนรบิ | (246)

วฤกษโฆ รตนมโย: สรวุ พุทธเกษตรมถักฤตม |
 นิรมิตา: ปุษกรินยศจ อษฎางคชลปฐิตา: | (247)
 ปานีย เต ตต: ปิตวา ปุษกรินิตเก สฤติตา: |
 สรวเว ตฤษณำ วิโนทิตวา โภนติ โลกสุย เจติยา: | (248)
 อนุโยนเยษุ จ เกษตรเรษุ โพธิสตุตวา: สมากตา: |
 พุทธสุย วรณิ ภาษนเต ศากยสีหสุย ตายิน: | (249)
 สฤณวนติ เข จ ตั วรณิ เต โภนติ โลกนายนกา: |
 อจินตยา อนุศัสตา เม อิท สตุเร ปฐกาศิตา: | (250)
 สวารณมเยหิ ปตุเรหิ ปทุมโกฏ โยอจินตยา: |
 สุตสุโยรคสารสุย กรณิกาสุตตฺร นิรมิตา: | (251)
 ไวฑูรยสุย จ ทณทานิ สฬฎิกสุย จ ปณชรา: |
 เกสรา คิริครุภสุย มาปิตาสตตฺร โสภนา: | (252)
 เข จ ฆุรายนติ ตั คนธั นิสจฺรณตัม มโนรมม |
 เตษำ สรวเว ปฐสามยนติ วุยาธย: ปฐิตเจตสาม | (253)
 ราโค ทเวษุจ โมหศจ อเสยาสเตหิ กุษียเต |
 ตฺรีนุ โทษานุ กษปยิตวา จ โภนติ พุทธา: สขัททา: | (254)
 สพทสตุโต นิสจฺรติ พุทธสพโท หุยจินตย: |
 สทฐรมถัสมสพทศจ วินิสจฺรติ สรวต: | (255)
 สุนยตาอนิมิตตสุย สวโร อปฐณิหิตสุย จ |
 สรวตวา ตั สตุตวโกฏีโย โภนติ ไวรฐติกา พหุ | (256)
 นิสจฺรศัใจว สพโทเสา เกษตรโกฏีษุ คจณติ |
 สฤตาปนติ พุทธชฌานสมินุ สตุตวโกฏีรจินตยา: | (257)
 สกุนตา กลวิงกาศจ ชีวชีวกปภุณิ: |
 เต'ปี ปฐวยาหริ สพทํ พุทธสพทมนตฺตรม | (258)
 รตนามยาศจ เต วฤกษา อิท เกษตรสุมิ นิรมิตา: |
 วิศิษฎา ทฐศนียาศจ มณิวฤกษา มโนรมา: | (259)
 ลมพนเต เตษุ วฤกษษุ สรววากรณเวณย: |
 อนุภาเวน พุทธสุย อิท เกษตรสุมิ นิรมิตา: | (260)
 น โส'สตุติ เกษุจิท วุฎุห: สรวเกษตรเรษุ สรวศ: |
 โย เนห ทฤศยเต เกษตรเร ตทวิศิษฎมสตุตทา | (261)

เปยาลเมตทาขุยาตฺ สากุยสีเหน ตายินา |
 น เต ชุฌาเน'ตฺร กางุภตฺติ โปธิสตุตฺวา มหายสา: | (262)
 โภกฺกฺย เอตฺตา พุชฺชนฺติ คตฺติสฺเตชามจินฺตฺยา |
 ชุฌาเนน เต วิวฺรชฺชนฺเต สาคโร วา สุรวนฺตฺภิกฺ: | (263)
 น เตชํ ลภฺยเต'นฺโต หิ ปิพฺโต วา มโหทฺเช: |
 อาขุยาโต โปธิสตุตฺวานํ นโย หุเยช อจฺนฺตฺย: | (264)
 อิท โภกฺกฺยํ สฺถิตา: สุรา โปธิสตุตฺวา ยศฺสุวิน: |
 สุวารุงฺกานิ ปฺรมุจฺจนฺตฺย ธิถา กงฺกาย วาลิกา: | (265)
 ตตฺตฺจฺจฺนฺตฺย: สุวโร'ปฺเยว โปธิสตุตฺโว น มนฺยเต |
 มนฺยนาเยํ ปฺรหิณฺยามาสฺนโน โภกฺติ โปชฺเช | (266)
 น สฺ สิลํ วิลุมฺเปตฺติ อปิ ชีวิตฺการณาตฺ |
 อวิลุปฺต: ส จฺรติ โปธิสตุตฺโว ทุถมวต: | (267)
 นาสោ ภูโย วิลุปฺเยตฺ กามสํชฺญาเย สุรวศ: |
 สุรวสํชฺญาปฺรหิณฺสฺย อปฺรเมยา: สมารช: | (268)
 สมารหิต: ส จฺรติ สชฺชเต น สมารชฺ |
 อสฺกตฺตฺจฺจาปฺรมตฺตฺจฺจ นาสោ โลเกชฺ สชฺชเต | (269)
 โลกธาตฺนฺตฺกฺรฺมย ส กจฺจฺนฺติ สุชาวตีม |
 คตฺตฺจฺจ ตตฺตร สํพุทฺธมมิตาภํ ส ปศฺยติ | (270)
 โปธิสตุตฺวํสฺจ ตานํ สุรานํ ลภฺย ฌเ: สมลํกฺฤตฺวานํ |
 ปฺลฺยจฺาภิชฺญาปารมมึ จ ปฺราปฺตา ธารณิโกจฺรรา: | (271)
 กจฺจฺนฺตฺติ เกษฺตร โภกฺกฺโย พุทฺธานํ ปาทานฺทกา: |
 โภกาชฺชนฺโต กจฺจฺนฺตฺติ พุทฺธเกษฺตรานจฺนฺตฺยานํ | (272)
 สุรวโทยปฺรหิณฺยาสฺจ สุรวเกฺลศฺวิโยชิตา: |
 สุรวเกฺลศฺสมุจฺจฺนฺนา เอกชาติสฺถิตา ชินา: | (273)
 น โจ อปายานํ กจฺจฺนฺตฺติ ตสฺมาตฺ เกษฺตรราตฺตฺเต เต นรา: |
 สุรวเ'ปายา: สมุจฺจฺนฺนาสฺตฺสฺมินํ เกษฺตรเ อเศชต: | (274)
 โปธิตา พุทฺธศฺเรชฺฐเณ อมิตาเกน ตายินา |
 กโรถ มา ตตฺตร กางุภฺมํ คมิมฺยถ สุชาวตีม | (275)
 ย: เกษฺตรศฺเรชฺฐสฺย ศฺรฺมฺนิตฺวา วรฺณํ
 จิตฺตปฺรสาทํ ปฺรตฺติลภิ มาตฺถคฺุราม: |

ส กุณิปร โภที ปุรุษว: สุวิทวาน
 ฤทฐยา จ ยาติ เกษตรสหัสร โภฎี: | (276)

ยวานติ ปุชา พหุวิธ อปรเมยา
 ยา เกษตร โภฎีนยตยพีเพเรษุ |
 คำ ปุช กฤตว ปุรุษวเรษุ นิตยั
 สัชยากลาปี น ภวติ ไมตรจิตต: | (277)

ศีล สมาริ สดตฺ นิเขวมาโณ
 ฐยานาน วิโมกษาสตถปี จ อปรมาณาน |
 สุนยานิมิตตาน สดตฺ นิเขวมาโณ
 นจิเรณ โส หิ สดตฺ ภวติ โลก | (278)

เอษา หิ ปุชา ปรมา วิศิษฏ มหุ
 ย: ศीलสกันเช ปรัตยฐิตู โพธิสตตฺโว |
 สท สรวพุทธาสุเตน สปุชิตา หิ
 กุชยานุตกาเล ย: สดิตฺ โพธิจิตเต | (279)

สุปรินทิตาสเต พุทธสหัสร โภฎ โย
 เย โพธิสตตฺวา อิมุ กุชยิ กาลิ โฆเร |
 รกุชติ ธรรม์ สดตวโรปทियฎั
 เต มหุช ปุตรศจริมก ธรรมปาลา: | (280)

อติ ศรีสมาธิราช สุตฺรธารณนุคฺสาปวิรวุโต นาม ทฺวาตรีศติตม: | (32)

33

เกษมทตตปวิรวุต: |

อด ขลุ ภควาน ปุณเรว จนุทฺรปรัภํ กุมารภูตมามนุตรยเต สุม ภูตปุรวุ กุมาร อตีเต'
 ฐวนุชสัเขยเย กลเป อสัเขยยเต วิปฺเล อปรมาณเ อจินตุเย อปริมิเต ยทาสิต | เตน กาลเณ เตน สมเยน
 โฆษทตฺโต นาม ตถาคโต'รฺหน สมยกุสัพุทฺโธ โลก อูทปาที วิทฺยาจรณสัปนฺน: สุกโต โลกวิทฺนุตฺตร:
 ปุรุษทฺมยสารถิ: ศาสฺตทา เทวานำ จ มนุชฺยานำ จ พุทฺโธ ภควาน | ส ขลุ ปุณ: กุมาร โฆษทตตฺสุ-
 ตถาคโต'รฺหน สมยกุสัพุทฺโธ อปรเมยานจินตุยานปริมาณานสัเขยยาน สดตฺวานาสรวกุชยาयर-
 ทตฺตเว ปรัตยฐาปฺย ปรีนริวาย อปรเมยานสัเขยยาศุจ สดตฺวานนุตฺตรายำ สมยกุสัโพชาววินิรวุต-
 นียตุเว ปรัตยฐาปฺย ปรีนริวฤโต'ภูต | เตน จ กุมาร กาลเณ เตน สมเยน ราชาภูจฺจริ โฆโย นาม |
 ส ตสฺย ตถาคตสฺย ปุชารถั ตถาคตธาตุครุภาณิ จตุรศิติสฺตฺวโปภุสฺสหัสราณิ การยามาส | เอ'โลกสมุสฺยจ

สตฺยเป จตฺรศีตฺตจตฺรศีตฺตทึปารุชฺชโกฏฺฐีนียุตตตสทฺสราณิ ปฺรตฺธิฐฐาปยามาส | เอวํ วาทฺยานํ ตฺรฺยยานํ
 ปุชฺชปฺรชฺชนมาลยวิเลปนจฺจวณจิวรจฺจตฺรชฺชวชปตาทานาม | เอโกกตฺร จ สตฺยเป จตฺรศีตฺตจตฺรศีตฺ-
 โทกฺฐิสทฺสราณิ ปฺรตฺธิฐฐาปยามาส | อิติ ทิ กุมาร ส ราชธา ศรีโฆษสตฺถาคตศรีรณํ ปุชฺชา กุถฺตวา จตฺร-
 ศีตฺยา โโพธิสตฺตวาโกฏฺฐีนียุตตตสทฺสราณํ มหानตฺ โโพธิสตฺตวสนิปตฺ การยิตฺวา เตชํ โโพธิสตฺตวานํ
 มหาสตฺตวานํ สรวมฺโขปชานน ปุชฺชามุทฺยโกโต'ภูตฺ | สรวเว จ เต โโพธิสตฺตวา มหาสตฺตวา ธรรม-
 ภาณกา อฏฺวณฺ อนาคตยปฺรติภานา: สมาริปฺรติลพฺฐา: อสงฺกขารณิปฺรติลพฺฐา ภูตฺคุณธรรมเทศกา:
 ปฺริศฺฐุทฺธธรรมเทศกา โโพธิสตฺตววิปารมิปฺราปฺเต: | เตน จ กุมาร กาลน เตน สมเยน ต'ไตรว ปฺรยฺยทิ
 เกษมทฺตโต นาม โโพธิสตฺตว มหาสตฺตว'ภูตฺจิสฺรทฺท: กุณฺณเกศ: ปฺรอมเยวณสมนฺวาคเต ภทฺรเก
 วยสิ วรตฺมาน: อวิกิริชิตาวิ กามเยษฺ เกามารพฺรหมจฺริ เอกวฺรชฺ อุปสฺปทา | เตน จ กุมาร กาลน เตน จ
 สมเยน ราชธา ศรีโฆษสตฺ มหानตฺ โโพธิสตฺตวมหาสตฺตวคณฺมชฺเยยเต สม ยทฺต ษทฺปารมิตาสฺกิตฺเต |
 โโพธิสตฺตวปฺริกกมหาธารณฺยปายเกาสฺลยวคินฺยาสงฺกนินฺหารารถํ ตาน โโพธิสตฺตวาน มหาสตฺตวาน-
 ษเยษฺ ราชธา สนิษณฺณายํ ตถาคต'ใจตฺยสฺย ปฺรต: ตตฺรเนกานิ ทึปารุชฺชโกฏฺฐีนียุตตตสทฺสราณิ
 ปฺรชฺชวาลิตานิ | สิกฺกตสํมฤชฺชโกชิตฺตคฺจ มณฺฑลมาตฺร: กุโธ'ภูตฺ ปุชฺชปาภิกิรฺโณ นานาวิจิตฺรศฺยนา-
 สนปฺรชฺชญาปฺเต: |

ราชธาปि ศรีโฆษ: สานต:ปฺรคฺรามนคฺรชนปทปาริยฺยทฺ: สเปาโร นิชฺกฺรณต: | วาทฺยคฺรฺย-
 ตาลาวจรปุชฺชปฺรชฺชนมาลยวิเลปนจฺจวณจิวรจฺจตฺรชฺชวชปตาทากิ: ปฺริคฺกทิตฺถาสฺถาคต'ใจตฺยสฺย ปุชฺชา
 กุถฺตวา สारธมนต:ปฺเรณ ปฺราสารทตลมิทฺริโธ'ภูตฺธรรมศฺรวณาย | มหตี จ เทวมานุชฺิกา ปฺริยต
 สนิปิตฺตา ธรรมศฺรวณารุทฺธิกา | อทฺรากมิตฺ เกษมทฺตโต โโพธิสตฺตว มหาสตฺตวสฺตานิ จ มหानตฺ
 ทึปารุชฺชโกฏฺฐีนียุตตตสทฺสราณิ สंपฺรชฺชวาลิตานิ | อวภาเส'นวิ สฺกฺกมฺภูตฺ | สเทวมานุชฺิกํ จ ชนตฺ
 ธรรมศฺรวณาย สนิปิตฺตํ วิทิตฺวา ตสฺ'ไซตทฺภูตฺอหมิป มหายานสंपฺรตฺถิต: | ยนฺนุวหมิมฺ สมาริมา-
 กางฺกษฺสฺถาคตฺปุชฺชา กุรฺยाम, ยถารุชฺชา ปุชฺชา สเทวมานุชฺิสฺรโลกคฺจิตฺรการปฺราปฺโต ภเวทาทตฺมนา:
 ปฺรมุทิต: ปฺริตฺติเสามนสฺยชธาโต ภเวทฺธรรมาโลกปฺราปฺเต: | อิมํ จ สรวํ ตถาคตฺปุชฺชามภิกเวยฺ เขย
 ศรีโฆษเณ ราชญา กุถฺตวา | ราชธา จ ศรีโฆษคฺจิตฺรการปฺราปฺโต ภเวทาทตฺมนา: ปฺรมุทิต: ปฺริตฺติเสามนสฺย
 ชธา: สานต:ปฺรปฺริวาร: |

อถ ขลฺ เกษมทฺตโต โโพธิสตฺตว เอวํจิตฺต: ปฺริตฺติเสามนสฺยชธาตฺตํ มหानตฺ ชนกาชฺ
 สนิปิตฺตํ วิทิตฺวา ธรรมศฺรวณิกานํ ราชธา สนิษณฺณายํ ตถาคต'ใจตฺยสฺย ปฺรต: สฺถิตฺวา ทกฺษิณํ พาทุ
 จิวรปฺริเวษฺภูตฺ กุถฺตวา ไตลปฺลตฺ กุถฺตวา ทึปยามาส | อถ ขลฺ เกษมทฺตตฺสฺย โโพธิสตฺตวสฺย
 มหาสตฺตวสฺยธาเสณานตฺตฺรํ สมยฺกสฺ'โพธิ ปฺรเยษฺมาณสฺย ตถา ปฺรทึปเต ทกฺษิณเณ ปาเปา
 นาทฺต จิตฺตสฺย มุชวฺรณสฺย วา อนฺยถาคฺวาม | อถ ขลฺ กุมาร: สมนฺนตฺรปฺรทึปเต เกษมทฺตตฺสฺย
 โโพธิสตฺตวสฺย มหาสตฺตวสฺย ปาณา สंपฺรชฺชวาลิตे สฺชโยตี'ภูเต เอกชวาลาปฺราปฺเต, อถ ขลฺ ตสฺยํ

เวลา ย่ำ มหาปฤถิวีจาล: ปราทรรภูต | ตสฺย ปาณา ที่ปฺยมานสฺย ปฺรภยา ตานฺยเนกานิ ที่ปฺรารุชฺยโกฎฺธิ-
 นยฺตศตสหสฺรานิ ธฺยามิกฤตตานฺยญฺวาน | สรวาสฺ จ ทิกฺษุ มหानวภาโส'ภูตฺ, เยนาวภาเสน
 สรวา ทิโส'วภาสิตา: สมฺนตาคฺ สฺมุฏฺญา อญฺวาน | ส ปฺริดีเสามนสฺยชาต อิมํ สรวธฺรมสฺวภาวสมตฺวา-
 วิปฺลยฺจิตํ สมาริ วลฺคฺนา มโนรเมณฺ สฺวเรณฺ วิศิษฺญายา วาจานฺุปรพฺทฺไซ: ปทฺวยลฺยชฺไนรวิสฺตเรณ
 สรวธฺรมสฺวภาวสมตฺวาวิปฺลยฺจิตํ สมาริ วลฺคฺนา มโนรเมณฺ สฺวเรณฺ วิศิษฺญายา วาจานฺุปรพฺทฺไซ:, อปฺสโร-
 คณาจฺ ทิวฺยา: สํคีติ: ปฺร โยชยามาสฺ: | อทฺรากฺมิตฺรราชา ศฺรี โฆษ: อุปฺริษฺญานฺุ ปฺราสารทตลคฺต:
 สฺวชนปฺรสุกฤต: อนฺต:ปฺรมธฺยคโต'ษฺฎฺญางฺค โปษฺธสมาทตฺต: เกษมทตฺตํ โฟธิสฺตตฺวํ มหาสฺตตฺวํ
 พาหฺนาวภาสยฺนตํ สรวา: ปฺรภา อภิกฺษุ ทิวฺยยา อติกรฺณนฺตมานฺุณิกยวภาสิตมฺ | ทฤษฺฎฺญาจ ปฺน-
 รสฺยิตทฤตฺ อภิกฺษุญาปฺราปฺโต พตฺยํ เกษมทตฺโต โฟธิสฺตตฺวอ ภิวิษฺยตีติ | ส ติวฺริ เปรม จ ปฺรสาทํ จ
 เคารวํ จ โจปสฺถาปฺย สปริวารो มหากุศฺลมฺลปฺนฺยสฺกนฺุชฺโปสฺตพฺท: สารุชฺสีตฺยานฺต:ปฺริกาภิสฺตคฺต:
 ปฺราสาทตลาทตฺมานมฺตปฺรากฺมิตฺต ยทฺต เกษมทตฺตสฺย โฟธิสฺตตฺวสฺย ทฺรศฺนาย ปฺริดีสํไมทนาย |
 ส เคารวณิรฺชาเตน กุศฺลมฺเลน ทฤษฺฎฺญา เอว ธฺรม สปริวารो เทวนาคยภฺษคณฺุชฺรวาสฺรคฺรฺทกฺทินฺร-
 มโหฺรคปฺริคฺรหํ ปฺริดีลภเต | ส เทวนาคยภฺษคณฺุชฺรวาสฺรคฺรฺทกฺทินฺร มโหฺรคปฺริคฺฤหิต: ปฺนเรว ราชฯ
 ศฺรี โฆษ: สปริวาร: ปฺริปฺรฺณาทฺรศฺตศตสหสฺริกาตฺ ปฺราสาทตฺ ปติต: | น จาสฺย กายวิเลฐฺศฺจิตฺตวิเห โฐ
 วา อวลิเนตา วาภูต |

อถ ขลฺ ราชฯ ศฺรี โฆษ: อุภา พาหุ ปฺรคฤหฺย มหตา ชนกาเยน สารุชฺ มหानตํ
 นิรฺนาทนิรฺ โฆษมากรฺนทฺริ จาการุณิยํ ยทฺต เกษมทตฺตสฺย มหาสฺตตฺวสฺย พาหุ ทฺหฺยมานํ ทฤษฺฎฺญา
 สํปฺรชฺวลิตมฺ | ส ราชฯ เตน มหตา ชนกาเยน สารุชฺ ปฺราโรทิตฺศฺรฺณิ ปฺรวฺรตฺยมาน: |

อถ ขลฺ เกษมทตฺโต โฟธิสฺตตฺวอ มหาสฺตตฺว: ราชานํ ศฺรี โฆษมามนฺตรยเต สฺม กิ
 ปฺนสฺตวํ มหาราชฯ อนเนน มหตา ชนกาเยน สารุชฺ มหานตํ นิรฺนาทนิรฺ โฆษมากรฺนทฺริ กรฺวนฺุ โรทฺธิษ
 อศฺรฺณิ จ ปฺรวฺรตฺยสิ ? อถ ขลฺ ราชฯ ศฺรี โฆษ: เกษมทตฺตํ โฟธิสฺตตฺวํ คาลาภิกิเตน ปฺราภายต

เกษมทตฺตํ มหาปฺราษฺญํ ปณฺุชิตํ ธฺรมภาณกมฺ |

องฺคหิเน วิทิตฺวาเน ชโน'ยฺเตน โรทฺติติ | (1)

เอตาทฤศฺ รุปมิตํ เตโชราสีสมฺทุกตมฺ |

พาหุหิเน วิทิตฺวา หิ ญฺโย'หฺมปี ทฺุชิต: | (2)

ยสฺตฺวยา ทิปฺโต พาหุ: ปฺรภา มุกฺตา ทิโส ทศ |

อิม ชฺหิมิกฤตฺา ทิปา ทิวฺยยา ตฺวตฺปฺรภูตฺยา | (3)

ปฺรกมฺปีเตยฺ ปฤถิวี จิตฺตํ เตน จ ลีเยเต |

ตต อุตฺปาทิตํ จิตฺตํ ไน โษ อวรโกวิท: | (4)

หฺสฺตศตสหสฺรต: ปฺราสาทตฺ ปติโต หฺยหฺม |

สารุขมนต:ปุเรณเ ห น จ เม กายู หีลิต: | (5)
 สาธุ เต ชญานมาศจรัย์ สาธุ จิตตมนตฺตรม |
 สาธุ วีรย์ จ สุวารพฺฐ์ สาธุ จาธยาศโย มหามุ | (6)
 ยสฺย หสฺเตา วิทหฺยฺนเต น ชาตฺวสฺตีห อธิษฺณา |
 ปฺริดีปฺราโมทฺยาคศจ ภูโย ธรรม์ ปฺรภาสเส | (7)
 ปฺรณฺมาสฺยํ ยถา จนฺทฺร: สฺสุโย วาเสา นภสฺสฺเต |
 สฺมุเมรุคิรฺราโช วา เหว์ โสภสิ มาริษ | (8)
 อหํ ปิ เหว์ ปฺรณฺธิธิ ปฺริปฺุเรย ปณฺทิต: |
 กายเ ปฺเรมฺ ฆหิตฺวาทิ กุรฺยามรฺถํ จ ปฺราณินาม | (9)
 ธรรมปฺเรมฺณา จ หุถฺยยามิ ปฺริดีรฺเม'ตฺร อจินฺตฺยา |
 ยตุ ปฺโน องฺคหิโน'สฺ เตน เม ทู:ฆมฺตฺตมม | (10)
 เกษมทตฺโต หิ ราชานํ เทวนาเคหิ ปฺุชิต: |
 อนนฺตปฺรติภาเนน อิม่า คธา อภาสต | (11)
 ไนวํ สฺยาทงฺคหิโน'เสา ยสฺย พาทูรณ วิทฺยเต |
 ส ตู เทวางฺคหิณ: สฺยาทฺยสฺย คีลํ น วิทฺยเต | (12)
 อนเนน ปฺุติกาเยน ปฺุชิตา เม ตถาคตา: |
 อจินฺตฺยา ทภฺยนิยฺยา: สรว โลกสฺย เจตฺยา: | (13)
 อนนฺตา ยาสฺตฺริสาหสฺรา รตฺนानํ ปฺริปฺุริตา: |
 ปฺรททฺยาสฺ โลกนาถภูโย พุทฺธชฺญานลเวษก: | (14)
 อสฺตฺยเยสา เลากิถิ ปฺุชา อนฺยา ปฺุชา อจินฺตฺยา |
 เย ธรรมานํ สฺนฺยานํ ชานนฺติ ดยฺชนฺเต กายชีวิตม | (15)
 สดฺยวากุญํ กริษฺยามิ มหาราช สฺฤโณหิ เม |
 ยา เจยฺ ชนตา สรวา อิม่า คถ่า วิชานถ | (16)
 เยน สดฺยเณ พุทฺโธ'หํ เกษฺเย โลกสฺย เจตฺย: |
 เตน สดฺยเณ ธรรมิ ฆทฺวิการิ ปฺรกมฺปตฺ | (17)
 ภายิตา ว อัย วาจา ธรรมิ จ ปฺรกมฺปิตา |
 อาศฺจฺรยมทฺกตปฺราปฺตา เทวโกฏฺ ฆ ปฺรหฺรฺมิตา: | (18)
 หฺรฺมิตา เทวมนฺชา โพธิจิตฺตมฺปาทฺย: |
 ปฺรสฺตฺิตา อคฺรฺยานสฺมินฺนปฺรเมยา อจินฺตฺยา: | (19)
 ยาทตฺตกานํ กุถฺโต อรฺถ: เกษมทตฺเตน ภิกฺษุณา |

พุทธานำ วรุตเต ชุณฺยานิ ยตราภษมจินฺตियมฺ | (20)

เยน สตุเยน ฐโรโมเสา พาทุรฺนาม น วิทฺยเต |

เตน สตุเยน เม พาทุโรโกติ กุญฺปิรฺ ยถา ปุรา | (21)

เยน สตุเยน ฐโรโมเสา เกษมทตฺโต น วิทฺยเต |

ทีโส ทส คเวษทฺทิกิ: สุนฺยตฺวานโนปถกฺยเต | (22)

โยปิ นิศฺจรเต ศพฺทสฺสํ ปิ สุนฺยํ วิชานถ |

ปรฺตติศฺรุตฺโกปม: ศพฺโท ฐรฺมานนํ วิชานถ | (23)

สทา วิสารโท โภติ สุนฺยตฺยาํ คตฺตีกต: |

ตสฺย สตุเยน วากฺเยน สรวโลโก น ททฺยเต | (24)

ยวานุตฺตฺตฺริภเว สตุตฺวาเย เทวาเย จ มานุษา: |

สรวชฺชุตฺยาตฺเตเชน สรวเ โภนฺติ สฺมาหิตา: | (25)

ยวานุตฺตฺยปฺทรวา: เกจิทฺเย ทิวฺยาเย จ มานุษา: |

อโววฺรตฺติกเตเชน สรวเต โภนฺติ นีรวฺรุตฺตา: | (26)

ภายิตฺตสฺจ อีมา คาลา พาทุสฺจ ปฺนรุตฺถิต: |

เกษมทตฺตสฺย กายสฺจ ลกฺษณฺเห วิจิตฺตริต: | (27)

เทวโกภฺทิสฺสทฺธาณิ อนฺตฺริเกษ สฺถิตานิ จ |

มนุทฺทารปฺมุไปสฺสํ ภิกฺษุโมกฺกรินฺติ จ ตตฺถกฺษณฺม | (28)

อมาณฺยเยหิ ปฺมุเปหิ ชมฺพทฺวิเป หุยฺยํ สฺมุฏฺฐ: |

อปฺสฺร: โภกฺกฺกฺนิยฺไต: สํกิตฺตฺย: สํปรโยชิตา: | (29)

อิมํ นาทํ นทนฺตสฺย เกษมทตฺตสฺย ตตฺถกฺษณฺม |

พุทฺธโกภฺทิสฺสทฺธาณิ ปศฺยณฺตีทํ วิกรฺรวิตฺม | (30)

สฺวกสฺวเกษุ เกษตฺเรษุ อาโรเจตฺ สุมฺหายสา: |

ภิกฺษุณฺา ภิกฺษุณฺีนา จ อฺปาสก อฺปาสิกาเม | (31)

เกษมทตฺโต หุยฺเสา ภิกฺษุ: ปณฺจทิต: สุมฺหาพล: |

เยนาเสา ทีปิตฺโต พาทุรฺพุทฺธชฺชุนฺยานสฺย การณฺต | (32)

เตน เกษตฺรฺสทฺธาณิ ยถา คงฺคาย วาลิกา: |

โอภาสิตา: ปฺรทีเปน กถฺไปทฺทาท อิว สฺถิตฺเต | (33)

ปฺมุปฺจนฺทนฺจฺรูไณสฺจ สรวเกษตฺรฺรา: สฺมุฏฺฐา อภฺต |

ยวาทฺถมฺมิปาทาย ชานฺนมาตฺรฺมภฺตฺ สฺมุฏฺฐมฺ | (34)

สรวรตฺตฺไน: สรวปฺมุไปรฺพุทฺธเกษตฺรฺมภฺตฺ สฺมุฏฺฐมฺ |

เกษมทตตสุข ปุชชาโย นาคา วรชนุตติ เมากุติกมฺ | (35)
 สรวรตุนามไยรฺวฺยูไหริทํ เกษตรมลกฺกตมฺ |
 สํสฺตฤตํ รตฺนมุกฺตาทิ: เกษมทตตสุข ปุชชา | (36)
 เทวา นาคาศฺจ ขกฺษศฺจ กิณฺนราปฺสรมโหระคา: |
 ปฺรสุถิตา อคฺรโพธิเย ขถา คจฺจคย วาลิกา: | (37)
 ศากฺยสีโห'ปปี สํพุทฺโธ คฤชฺรภูฏสฺมิ ปฺรวเต |
 ปฺรโต ภิกฺขุสํสฺย สีนานาทํ นที ชิน: | (38)
 เกษมทตโต'หมภวํ สฺริโฆ'ปฺยชิโต'ภวตฺ |
 กลฺปิโกฏฺฐิสฺสราณี จรฺนํ สํโพธิจาริกามฺ | (39)
 สหทรฺสเนน ภิกฺขุสฺย เกษมทตตสุข ตตฺตกฺษณมฺ |
 อจินฺตฺยภิสฺสทา สฺตฺริภิก: สฺตฺริภาโว วินิวฺรตฺต: | (40)
 วฺยาคฺฤตาสฺเต นเรณฺทฺเรณ นาสฺติ เตชฺฐา วินิวฺรตฺนา |
 สฺวयํภโว ภวฺยชนุตติ สฺรวเ โลกวินายกา: | (41)
 สฺรุตฺวา สฺตฺรมิทํ วิทฺวานํ สํเลฆคฺณทรฺสนมฺ |
 กายเ ปฺเรม น กุรฺวิต อิท ฐรฺเม สฺตฺติกฺษิต: | (42)
 อิติ สฺริสฺมาชิราเช เกษมทตตปฺริวฺรโต นาม ตฺรยสฺตฺริศฺคิดม: | (33)

ตตฺร ภควานํ ปฺนรปปี จนฺทรปฺรภํ กุมารภูตฺมามนฺตฺรยเต สฺม ตสฺมาตตฺรทึ กุมาร
 โพธิสฺตตฺเวน มหาสฺตตฺเวน อิมํ สฺมาชิมาทํกฺษตา กฺษิปฺรมนฺตฺตรา สมฺยกฺสํโพธิมภิสํโพทฺฐกาเมน
 กุสฺลมูลเ ปฺรติษฺฐิต ฐรมทานเนน วา อามิสทานเนน วา โยค: กรณฺนีย: | เตน โพธิสฺตตฺเวน มหาสฺตตฺเวน
 ตทฺทานํ จตฺตฤทฺธิ ปฺริณามนาภิ: ปฺริณามยิตฺตฺวํ | กตฺมาภิสฺสจตฺตฤทฺธิ: ? ยทฺต ไยรฺวปายเภาสฺลฺโยสฺสไตร-
 พุทฺโธ'ฐรฺกทฺทฺทฺทรนฺตฺตรา สมฺยกฺสํโพธิมภิสํพุชฺชา, เตชฺฐามฺปายเภาสฺลฺยานา ปฺรติลฺมฺภายทํ ทานกุสฺล-
 มูลมวโรปยามิ | อยํ ปฺรตฺม: ปฺริณาม: | เขภฺย: กลฺยณมิตฺเร'นฺตฺกาคตฺตานุชฺชปายเภาสฺลฺยานิ
 สฺตฺตฺยณฺมทฺตฤทฺธิยํ ปฺรยวาทฺนุชฺชา ฐารเยม, ไตรนฺตฺตรา สมฺยกฺสํโพธิมภิสํพุชฺชเต | ไตรโย:
 กลฺยณมิตฺเร: สารฺฐํ สวณฺชานํ ภเวต, เอวเมตฺตทฺทานกุสฺลมูลมวโรปยามิ | อยํ ทฺวิตฺย: ปฺริณาม: | เข
 โภคปฺรติลาภา: สฺรวโลโกปชฺชิวฺยา ภเวยฺสฺสไตรเม โภคปฺรติลาภ: สวณฺชานํ ภเวต, เอวमितํ กุสฺลมูล-
 วโรปยามิ | อยํ ตฺตฺตฺย: ปฺริณาม: | ย อตฺตมภาวปฺรติลาภ: ทฺวาทฺยณฺมทฺทรทฺทฺยา สฺตฺตฺวานนฺตฤทฺธิย-
 ทามิณฺนทฺทรเหณ จ ฐรมานฺนทฺทรเหณ จ, ตสฺย เม อตฺตมภาวสฺย ปฺรติลฺมฺโภ ภเวต, เอวमितํ กุสฺลมูลม-

วโรปยามิ | อัย จตุรต: ปริณาม: | อากิ: กุมาร จตสุตถิ: ปริณามนาภิรุโพธิสตุตเวณ มหาสตุตเวณ ตานิ
กุศลมูลานิ ปริณามยิตฺตฺยานิ |

ปฺนรปฺริ กุมารโพธิสตุตเวณ มหาสตุตเวณเมํ สสมาธิมากางฺกษตา คฤหิณา วา ปฺรวัชชิตฺเตน
วา กุญฺปิรฺ ฆานุคฺตรํ สมนฺยกฺสํโพธิมภิสํโพทฺฐกาเมณ สีลวันฺโต คุณฺวานฺต: ปฺรชฺญาวานฺโต โพธิสตุตฺวา
มหาสตุตฺวา: เสวิตฺตฺวา ภชิตฺตฺวา: ปฺรยฺยาปาสิตฺตฺวา อศาจฺเยน | โย'สฺย สสมาเรชฺชารโก ภิกฺขุรุโพธิสตุตฺโว
มหาสตุตฺโว ภเวตฺ, ส จ สฺยทาพาธิโก พาตฺมคฺลาณ:, เตน สฺวมาํสํโศณฺนิเตนปิ ส ภิกฺขุสฺตฺสุมาทา-
พาธาท วุยฺตฺถาปยิตฺตฺมุตฺโสถฺวฺย: | อชฺยาศยสํปฺนเนน กุมาร โพธิสตุตเวณ มหาสตุตเวณเมํ สสมาธิ-
มากางฺกษต กุญฺปิรฺ ฆานุคฺตรํ สมนฺยกฺสํโพธิมภิสํโพทฺฐกาเมนาวิกฺมปฺมานเนน วิศาเรเทน สฺวกํ มาส-
โศณฺนิตฺตมปิ ปฺริตฺตฺยชฺช ธรรมภาณโก ภิกฺขุราพาธาท วุยฺตฺถาปยิตฺตฺว: | ตทเนนาปิ เต กุมาร ปฺรยาเยไฉนํ
เวทิตฺตฺวฺยเม |

ภูตปฺรุวํ กุมาร อตีเต'ชฺวณฺยสํเขยเย กลฺเป อสํเขยยเตเร วิปฺนฺเล อปฺรมาณฺเย ยทาสิตฺตฺเตน
กาเลน เตน สมฺเยนาจฺินฺตฺยปฺรณิฆานวิเศษสมฺพฺนตราโซ นาม ตถาคโต'รฺหฺนุ สมนฺยกฺสํพุทฺโธ โลก
อุทฺปาที วิทฺยาจฺรณสํปฺนน: สฺสฺสโต โลกวิทฺนฺตฺตฺร: ปฺรฺยฺยทฺมยสารถิ: ศาสฺตฺตา เทวานํ จ มนฺุชฺยาณํ จ
พุทฺโธ ภควานํ | ส ขลฺ ปฺน: กุมาร อจฺินฺตฺยปฺรณิฆานวิเศษสมฺพฺนตราสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ยสฺมิณฺเนว ทิวเส'นฺตฺตรํ สมนฺยกฺสํโพธิมภิสํพุทฺธสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส สฺสฺสฺส
นิรมิตฺตํ นิรมาย อปฺริมาณานํ จ สตุตฺวานํ วินยํ กุตฺตฺวา อาสฺรวกฺษยายารหตุตฺเว ปฺรติชฺญาปฺย
อปฺริมาณํสจ สตุตฺวานนฺตฺตรายํ สมนฺยกฺสํโพธานวินิวัฏฺตนิยตฺเว ปฺรติชฺญาปฺย ตตฺไรว ทิวเส
ปฺรินิรวุฏฺโต'ภูตฺ | ตสฺย ขลฺ ปฺนฺรภควต: ปฺรินิรวุฏฺตสฺย จตุรฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ติชฺชุตฺ | ตสฺย จ ภควโต'จฺินฺตฺยปฺรณิฆานวิเศษสมฺพฺนตราสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ปศฺจิสฺตฺยํ วรฺตมฺานายํ พหโว ภิกฺขุ: ปฺราทฺรภูตฺตา อฺปฺลมภทฺถุญฺญ: | เตชฺยามेวํรฺูปา: สฺตฺตราณฺตา
น โรจฺนเตน จาธิมฺุชฺยนฺเต ปฺรติพาชนฺเต ปฺรติภฺยิปฺนฺติ | อีทฺถฺสฺานํ จ สฺตฺตราณฺตฺตราณํ ภิกฺขุณํ
ปีทํ กุรฺวานฺโต น ยาวชฺชิวิตาท วุยวโรปณฺมการฺม: | ไตรภิสตุการาชฺยวสิ'ไตรีทฺถฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ภิกฺขุณํ สหสฺรํ ชิวิตาท วุยวโรปณฺมกฺกฺ | เตน จ ปฺน: กุมาร กาลेณ เตน สมฺเยน ราชาภฺุทฺ ชฺญานพโล
นาม ชมฺพฺทฺทฺวิเปศฺวาร: สทฺธรรมปฺริศฺวาทก: ปฺรุวปฺรณิฆานสํปฺนน: | เตน ขลฺ ปฺน: กุมาร กาลेณ เตน
สมฺเยน อิท ชมฺพฺทฺทฺวิเป เอโก ภิกฺขุธรรมภาณโก'ภูตฺ ตสฺย สสมาเรชฺชารโก ภูตฺมตฺริณามฺนา ตสฺย ราชฺญ:
กุลปฺรเวศก: กลฺยาณมิตฺโร หิ'ไตยิ อฺนุกมฺปก: อรฺถกาม: | ส จาสฺย ราชา อตฺถปฺโต ทฺรฺสนนาภิกฺขุณ-
ปฺรติกาณฺภิ จาภฺุทฺทฺรฺสนเนน ธรรมสํกถโนปสํกฺรณมปฺรยฺยาปาสนปฺริปฺถจฺฉาครหณชารณฺวาจฺนวิชฺญาป-
สมฺรต: | ส ขลฺ ปฺนฺรธรรมภาณโก ภิกฺขุ: สตุตฺวานามิรฺยาจฺรยฺยาธิมฺุทฺธาตฺวาสนากุสโล'ภูตฺ | สตุตฺวานา-
มิณฺุทฺริยพลนฺิรฺยวิมาตฺรตาชฺญานชฺาตฺวาสนากุสล: สตุยสํสิทฺท: วิสํชิปฺรติวจฺนกุสล: อรฺถวินิศฺยกุสล:
คมฺภีรปฺรติภาน: สตุตฺวานํ วินยวิชฺชฺ: ปฺรุวาภิลำปี สฺมิตฺตฺมฺ: อปคตฺทฺรฺกฺกฺมิข มหฺทฺนตฺจิตฺตฺวิหารี

มหากษัตริย์กษัตริย์: อนภิภูต: สรวปรปราวาทิภี: | เตน จ กุมาร กาเลน เตน จ สมเยน ราชูโณ
 ชญานพลสย ทูหิตา ทาริกาภูต โยทศวรรษา ชาคยา อภิรูปา ปุราสาททิกา ทฤษณียา ปรมยา ศุภวารุณ-
 ปุຍกถยา สมนวาคตา ชญานาวตี นาม | ตสฺยา: ส ภูตมตติภิกษุราชาโร'ภูต กุศเลษุ ฐรมเยษุ สัทรศก:
 สมุตเตชก: สัปรหฺรชก: สสมาทาปก: | เตน จ กุมาร กาเลน เตน สมเยน ตสฺย ฐรมภานกสฺย ภิกโษร
 มหากฤษณไวสรูป: อูเรา ปุราทฤษฏิต ทุคจิกิตสฺโย ทุรลภโภษชฺย: | ส ไวทไย: คุลาน: ปรดิภฺยิปโต'
 ภูต |

อด ขลุ ราชานตปุระ: สปุตร: ทูหิตตปุริวาร: ตั ภิกษุ คุลาน วิทิตวา ปุราโรทิตศฺรณ
 ปรวรตยตี สุม สारथมสีตยา สตรีสทสฺไร: สारथ เปาไรรฺนาคไร: สारथ ราชูเรน ไนคม-
 ษานปไตฺรคณกมามาไตฺร: สारथมาตยเทวาริกปาริชทไย: | เเต สรวเ ตั ภิกษุ คุลาน วิทิตวา
 ปุโรทิต: อศฺรณ ปรวรตยมาตฺส: มา ขลุวย ภิกษุ: กาลิ คุรยาทิต | เตน จ กุมาร กาเลน เตน สมเยน
 ราชูโณ ชญานพลสฺยานยตรา เทวตา ปุราณสาโลหิตาภูทททท | ส ตสฺย ราชูญ: สวปฺนानตฺร-
 คตสฺยาปทศยตี สุม สเจต มหาราช เเตสฺย ภิก โษรนวเกนาสัภฺยิณฺเณ มานุษเยน ฐริเรไณษ
 กฤษณไวสรูป อาลิตฺยเต, นวัก จาสัภฺยิณฺเณ มานุษ ม่าส นานารสสัปรยุกต์ โภชน ที่เยต, เอวเมษ
 ภิกษุรสมาทาพาธาท วุยกฺติษฺเรต | อด ขลุ ราชู ชญานพลสฺตสฺยา ราชูรยา อดยเยน ตต:
 สวปฺนानตฺรต ปรดิวิพฺทท'นต:ปรมชฺยคต: อิม่า สวปฺนปฺรภฺกตีมนต:ปฺรยาโรจยามาต เอวรูป:
 สวปฺโน มยา ทฤษฏ: | อิตี หิ กุมาร ตต: สตรยาคาราคตตศจ ราชูกลานน กาจิต สตรี อดสทเต ตสฺย
 ภิกโษสททโภษชฺย ทาตุม | ชญานาวคยปี ราชูทิตา อิมมีทศเมว สวปฺนมทฺรภฺยิต | ทฤษฏวาจ
 ปฺน: ปรดิวิพฺทท อดต:ปรมชฺย อิมามเว สวปฺนปฺรภฺกตี มาตภณ่า ปริวารสฺย จาโรจยตี สุม | น จ
 กาจิตตสทเต สตรี ตสฺย ภิก โษเรตท โภษชฺย ทาตุม |

อด ขลุ ชญานาวตี ราชูทิตา คฺษุภา อูทฺรธา อาตตมนสฺกา ปรมุทิตา ปรีติเสามนสฺยชาตา
 เอว วุยวสยมการุณีต ษนนวเมตท โภษชฺย สวกาจจรีราท ยโลปทิมภฺน นว ฐริร นว จ ม่าส ทพฺยาม |
 อหเมเวท ราชูเก สรวททรา จ สรวตฺรณิ จ อสัภฺยิณฺเณกาขวามนสฺกรมา จ | อสัภฺยิณฺเณ ชญานเมษามิ |
 อสัภฺยิณฺเณสฺย ฐรมภานกสฺย สวสรีราท ฐริร จ ม่าส โจปนามยิมยามิ | อดยเยน ภาไมษ ภิกษุรสมาทา-
 พาธาท วุยกฺติษฺเรต | อด ขลุ ราชู ชญานาวตี ราชูทิตา สวภมาวาส คตวา ติกษณ ศสฺตร คุทิตวา
 ฐรมานตฺรคเตน มานเสน สวภมูรมาส ฉิตตวา นานารสสัปรยุกต์ ปรีตมภิสสฺยคตย โลหิต จ
 ปรีคตย ต จาจารย์ ปรีเวศย ราชูโณ ชญานพลสฺย ปรีโต นิชทย โลหิตน ต วิสฺรปมาเลปิตวา เตน จ
 สวภิสสฺยคเตน โภชนน สตรปยตี | อด ขลุ ส ภิกษุรชานนปรีพฺชฺยมาน: อปรีสภฺกมานสฺตทภฺกต์
 ปรีภฺกตวาน | สมนนตฺรปรีภฺกเต จ ตสฺมินนาหาเร ตสฺย ภิกโษ: สรวาสฺตา เวทนา ปรีปรีสฺรพฺท:,
 สรวสฺจ วฺยาชริปคต: | เตน วิคตปรีทาเหน สรวมชสมรูปเตน ตธา ฐโรเม เทสิโต ยธา ตโต'

นุต:ปฺรราตตศจ นคฺรชนปทฺรายนฺฐ รสํนิปาทาทุทฺวาทศานํ ปฺรราณิสหสุรณามนฺตฺตรายํ สมฺยกุสํโพเชา
จิตฺตานนฺยุตฺปนฺนานิ |

อด ขลุ ราชฯ ชุณฺยานพล: สุวกํ ทูหิตฺร คธาภิรชฺชภายต

กฺุคฺตฺตวยา โสณฺนิคฺคฺ ลพฺฐุ ทาริเก

กฺุโต อิทํ อาทุคฺคฺ มําส มานุชฺม |

อาหฺารุ ย: สาทิตฺเต เต ‘ทฺวย ชีเต

เยโน สุชียํ กฺุคฺคฺ ฐรมภานก: | (1)

หฺโต ทฺวยํ วาถ มฺกฺุคฺคฺ’ถ ลพฺฐุ

ยคฺคฺ สาทิตํ นานรเสหิ วุชฺชชนฺม |

กฺุคฺคฺจ เต โสณฺนิคฺคฺ ลพฺฐุ ทาริเก

เยโน ออยํ โมจิตฺตว ยฺยาริ ปาปก: | (2)

ปีคฺคฺ: สฺสุณฺนิคฺคฺวา วจนํ จ ทาริกา

ชฺุณฺยานาวตี ตลฺลย อิทํ พุริวตี |

อฺลีนจิตฺตา จ คีริ ปฺรภายเต

ศฺุณฺณชฺว ตาตา ยทหนํ พุริวตี เต | (3)

ทฺลยภูคฺคฺตาค มยา สฺวาปโน เทวตาฯ นินฺทรสิต: |

ศฺุณฺณชฺว เม ภูมิปเต ภูตมรฺถํ วิชานถ | (4)

สาเทวตา มมาโวจฺนมานุชฺม มําส โสณฺนิคฺคฺม |

โย ททฺยาทลฺลย ภิกฺกุชฺลย วุยาเชรมฺจยคฺคฺ ส ปาปกาน | (5)

มยา โจคฺคฺถาย ศยฺยาค: ปฺรวิสฺชานค:ปฺริ นฺถป |

สฺวาปนฺสฺตทายมาชฺยาโต ชฺเชษฺฐิกานํ หิ มาคฺคฺถาน | (6)

เจฏฺฐิกานํ มยาชฺยาคํ กฯ ศากฺคฺตา กรฺคฺคฺมิตฺตสม |

มานุชฺม โสณฺนิคฺคฺ มําสํ รสสิทฺฐํ สฺสํสฺสฺกฺุคฺคฺตม | (7)

โกชนํ จ ปฺรทาทวฺยํ โสณฺนิคฺคฺน จ เลปนม |

กฺุคฺคฺชฺณไวสรฺปโต เอช กถํ ภิกฺกุชฺรวิมฺจยเต | (8)

ยทิ กฺุริยา น กฺุริยเต กฺุชฺชปฺรเมเตน วุยาชินา |

กาคํ กฺุรฺยาทยํ ภิกฺกุชฺรวิมฺจยเชน วินตี วา | (9)

ศฺุริกวเ โก น สคฺคฺตวสฺตยชฺยคฺคฺ สฺวามําส โสณฺนิคฺคฺม |

อิมํ ทฺลยภูคฺคฺ วาน โโก วิทฺวาน กฺุรฺยาคฺคฺ กายสมฺมิ นิสฺสรย | (10)

อนุต:ปฺรคฺคฺโย ปฺรติเวทยามยฺหํ

น เอก นารีปี ภณาดิ ทาสุเย |
 ปุริยศุจ เม ภิกษุ: ปุริยศุจ อาตมา
 โพรธยรรตุ ตยกุตฺ มย มาสโศณิตม | (11)
 เตษํ น กาเยสุมิ จ ภกฺติ นิศฺริตา
 เปรมาปี ไนวาตุมนิ จาณฺมาตฺรม |
 สยกุตวาปี จาตมานุ น โภติ ทฺรมนา: |
 เย โพรธิ ปฺรารุเถนฺติ สีวามโศกาม | (12)
 อนฺต:ปฺริ ตต: สฺรุตฺวา สฺรวํ ตทฺวิสมิตํ อฏฺตุ |
 น จาตโรตฺสหเต กาจิเทนา โยชยิตฺ กุริยาม | (13)
 ตโต เม นามิตํ จิตฺตํ ภิกฺโขรฺทาสฺยามิ โภชนม |
 สุวานิ มาสํนุยหํ นิตฺตฺวา โศณิตฺเตน จ เลปนม | (14)
 สฺวากมฺรู มยา นิตฺตฺวา กุถฺหิตํ มาสโศณิตม |
 มาสเปสี มยา ปกฺวา นานารสฺสุสฺสฺกฺฤตา | (15)
 ภิกฺโขสฺตสฺยาตฺรฺสฺยาหํ ทาสฺยามิ ปิตฺรฺครต: |
 โภชนํ มานุญํ มาสํ โศณิตฺเตน จ เลปนม | (16)
 สฺตุโณหิ มหุยํ วณฺํ นราธิปา
 มนุญฺยมาสฺสุมิ อวิทฺยมาเน |
 นิตฺตฺวา สฺวมาสํนิ มโยรฺโต นฺถปา
 สาธตฺว ทตฺตานิม ธรรมภาณเก | (17)
 เอโฆ มยानุตฺตรโพรธิอรฺเถ
 สฺวกาตฺต กายาตฺต กุถฺโต มหารุถ: |
 ภิกฺษุศฺจ มุกต: กุถฺตุ นิรวิกาโร
 มยา จ ปุณฺญํ กุถฺตมปฺรเมยม | (18)
 ราชาปฺยโวจทฺทฺหิตํ กถํ เต
 นิตฺยนฺติ กายาตฺต สฺวกาตฺต มาเส |
 ไภษชฺยโยเก กุริยมาณิ ทาริเก
 มา เต อฏฺทฺ ทู:ข สฺริรเวทนา | (19)
 ส ราชธิตา มติมานุ วิสารทา
 ตมาลปี ราช สฺฤณฺญ นราธิปา |
 สฺรุตฺวา จ ตตฺร ปฺรติปทฺย โยนิโส

อจินฺตฺย: กรฺมวิปาถฺ ตาทุส: | (20)

ปาเปน กรฺเมณ กุถฺเตน ตาตา

นฺรเยปี สตุตฺวา ปฺรปจฺนติ ทารุเณ |

นฺมาส ภูตฺวา จ สฺมาส โภณฺติ

ปฺสฺยเหตุ กรฺมาณ ผลํ อจินฺตฺยมฺ | (21)

ปาเปน กรฺเมณ นฺรมาส โสณฺตฺตา:

กุชฺเณน โจ โภณฺติ สฺมาส โสณฺตฺตา: |

กึ วา ปฺนา ตตุ กุสฺเสน กรฺมณา

อธฺมกฺคิตฺโต ชายติ มาส โสณฺตฺม | (22)

ฉิทฺยนฺติ มาเส น มฺมาติ เวทนา

อาหฺาริ เม โสณฺตฺ นาสฺติ อธิชฺณา |

น ฐรมฺกายสฺย วุโรน น ฉิทฺริ

ยทึ สรวฺว ฉิทฺเยยฺม มฺม สวมาสฺม | (23)

ปฺริตี มยา ฐรมิ ปฺรา ชนิตฺวา

ฉิตฺตฺวา ปฺรทตฺตํ สวกรฺมฺมาสฺม |

น โจ มฺมา ตาต วรฺเณน ทฺ:ขํ

ชานามิ กายิ กถปฺรูวมาสีตฺ | (24)

เอาทุมฺพริ ปุชฺปุ ยไถว ตาตา

พทฺกถปโกภฺมิชฺ ททาจิ ทุสฺยเต |

เอเมว เอตาทุส ฐรมฺภาณ โภ

กทาจิ ทุสฺยนฺตฺอิห ชมฺพุทฺวิเป | (25)

ยไถว ชามฺพุทฺท นิชฺกุ ภาสเต

ปฺสฺยนฺต สตุตฺวา น วิตุถฺปฺติเมนฺติ |

เอเมว เอตาทุส ฐรมฺภาณกานู

ทุชฺชวฺวาน ตถฺปฺยนฺตฺอิห เทวมนุชฺชา: | (26)

ปีตฺวา ยถาจฺฉํ สลิลํ ชนฺสฺย

ตุชฺชวฺภิกฺกตฺสฺย ตุชฺชวฺ วิจจฺฉติ |

เอเมว เอเต วิทฺ ฐรมฺภาณกา

ฐรมามฺฤตฺสตุชฺชวฺณ วิเนนฺติ ปฺราณินาม | (27)

สฺตุชฺชวฺกตฺเมตฺนฺมย มาส โสณฺตํ

ยทุตตุ ภิภูษุข คิลานกสุย |
 วิสรูปุ ศานตศุจ ส ธรรมภาณเก
 กุตุคฺ มยา เคารว พุทฺทวรุณิตม | (28)

จาริตรวนตสุย พุทฺทสุตสุย
 อิมํ สมารีวธารกสุย |

ยนมเม ตุ ตยกตุํ สุวมาตมมํสา'
 เมเตย ธรรมาณ ภเวยฺย ลาภินี | (29)

ยไถว คนธ: สุรภี มโนรม:
 กาลานุสารี ศุภ จนนทสุย |
 ปุรวาติ คนฺโธ ทศสุ ทิศาสุ
 เอเมว คนฺโธปม ธรรมภาณกา: | (30)

ยไถว เมรุรุทิสตาสุ ทถุขยเต
 สมนตปุราสาทิกุ ทุรศนีย: |
 อวภาสยนฺโต ทิศตาสุ โรจเต
 ตไถว เมรุปม ธรรมภาณกา: | (31)

ยไถว สตุปํ ปตมานุ กศจิท
 วุขตุถาปเยต สํสฺกกริ ปณฺจทิตนร: |
 ยสุตตุร สตุเปปิ ปุรสาทุ กุรยาท
 วุขตุถาปิโต เยน ส ตสุย เหตุ: | (32)

เอเมวํ ธรรมสตุโป คิลานโก
 วิโมจิตโต โสหิตเลปนเนน |
 สุวเกน มํสาเนน จ ธรรมเคารวาท
 ทิปโป มยา ทิปิตุ ชมฺพุทฺทวิเป | (33)

เอโษ'กริชยทฺ ยทิ ภิภูษุ กาลํ
 สมาริศพุโท'ปีห ชมฺพุทฺทวิเป |
 นิรุทฺธ สตุตฺวาน สทาภวิษยตุ
 จิกิตฺติเต'สฺมินฺ ส สมาริ ลพฺธ: | (34)

สรวสุย โลกสุย ปรีตฺราราณฺ ภิภูษุ'
 รนฺธสุย โลกสุย จ จกฺษุทายก: |
 รากสุย โทษสุย โมหสุย ไจว

จิกิตสโก'ย มม ไวทยุราช: | (35)

มหทกเต จิตติ สทา ปุริตยฐิต:

ปุรมาณุ จรยาย น ตสฺย ลภฺยเต |

สุวินศุจิตารเถษุ ปเทษุ ศิกฺษิต

อนาภิภูตศฺจ ปฺรปุรวาทิกิ: | (36)

น มหฺยา ภูโย วินิปาตโต ภยํ

สุตฺริตฺวํ ปฺนรเม น จ ภูยฺ เกษยติ |

สทฺสรกคฺปาน จ โภกฺกโย ภูโย

กฤตฺวา ปรี เคารว ฐรมภานเก | (37)

โย พุทฺชเกษตฺรานุ ยถ คจฺจวาลิกา:

รตนาน ปุรณาน ททิ นายกานาม |

ยศุ'ใจว ปาทางคฺลิมก ททฺยา'

ทิทฺ ตต: ปุณฺย วิศฺยเต ปรม | (38)

สา ทาริกา กาลมิตศฺจ กฤตฺวา

อทฺรากฺษิ พุทฺชาน สทฺสรโกภฺย |

สรวฺย โจ ศาสฺนินิ ปุรวฺรชิตฺวา

อิมํ วรํ ศานตุ สมานิ เทศฺย | (39)

สรวฺย เตษํ ทฺวิปโทตฺตมานํ

ปฺรินิรวุตฺตานํ จรมิสฺมิ กาล |

ปุรวฺรชฺยลาภินฺยภู นิตฺยกาล'

มสฺลิลฺยภา: สุกตฺาน ปุตฺรกา: | (40)

ทิปฺปรกตฺยาด ตถาคตฺสย

จริตฺว สา ศาสฺนินิ พุรหมจรม |

สุตฺริภาว ตสฺมินิ วินิวรตฺยิตฺวา

อภฺยิ ภิกฺษุสฺตท ? ฐรมภานก: | (41)

ไมตฺเรช ชฺญานํพลฺ โส นเรนฺทฺร:

สทฺฐรมปฺริศฺราหฺก นิตฺยกาลม |

ทิปฺกโร'เสา อภฺยฐรมภานโก

อหํ จ อาสํ ตท ราชชิตา | (42)

สฺวเคน มํ'เสน จ โสณิเตน โจ

อุปสุถิตโต เม ตท ธรรมภานกः |
 ศาจุยํ จ สรวํ ปวิรวชยิตฺวา
 อิมํ สมารีํ ปุริตีกางุชตา ตทา | (43)

เยถิ ตทา โรทิตฺ ภูิกษุ ทุฤษฏฺวา
 คิลานกํ ปิตฺตฺ เวทนากิः |

อวิวัตติกาสเต สท สรวิ ฏฺวาน
 น ชาตุ ยตา วินิปาตภูมิม | (44)

นาภูมิ เตษํ สท อภูมิโรโค
 น ศิริษโรโค น จ กรุณโรคः |
 น มฺรณโรโค น จ ชิวโรโค
 น จ ทนตศฺลํ น กทาจิตาสิต | (45)

สมนตปฺรสาทิกู โภนติ นิตฺยํ
 ศิริย เตเชน ชวลนตกาयाः |
 ทฺวาตุริศเกตุศตปฺณยลภษณา
 อุปสุถิตโต ไซสตท ภูิกษุ ภูานกः | (46)

มหญํ จ เต ศาสนิ ปวิรวชิตฺวา
 ปฺรลฺลชฺยมานานิ มุ พุทฺธโพธิม |
 ธาริตฺว เต คณชฺ ตถาคตานิ
 ทฺรภฺษยนฺติ พุทฺธาน สหสฺร โภภูโย | (47)

สุสํคฺฤหิตฺวานิม พุทฺธโพธิ
 ธาริตฺว นิตฺยํ จ หิ เคารเวณ |
 เต อรฺถ ฤถฺตฺวา วิปฺลํ ปฺรชานํ
 ทฺรภฺษยนฺติ อภฺโยภย นรานมฺตมม | (48)

ศฺรุตฺวา จ เต จรฺย นิสฺสฺตฺรามิมํ
 ลปฺสฺยยนฺติ ปฺริตี จริยํ นiramiam |
 ศฺรุตฺวา จ เต อาตฺมณ ปฺรูวจฺรฺยํ
 กานินฺติ พุทฺธาน อุตฺารปฺชาม | (49)

ทุฤษฏฺวา จ ภูิกษุ ภู วิทฺ ศึกฺวานุโต
 นิःศาสฺฐิเยโน สท เสวิตฺวยาः |
 อจิตํ จ โทษํ จ วิวรวชิตฺวา

เสเวต ภิกษุ ตท ธรรมภาณกา: | (50)

อาฆาตุ กุโรธ น วิวรัชยิตวา

ปุเชถ ปุตฺรานุ มม ธรรมศาสนเน |

มา อนนฺยภูตา พหุกลุปโกฏฺเฐโย

วินิปาตปฺราปฺตสฺจ ภเวต ทู:จิตา: | (51)

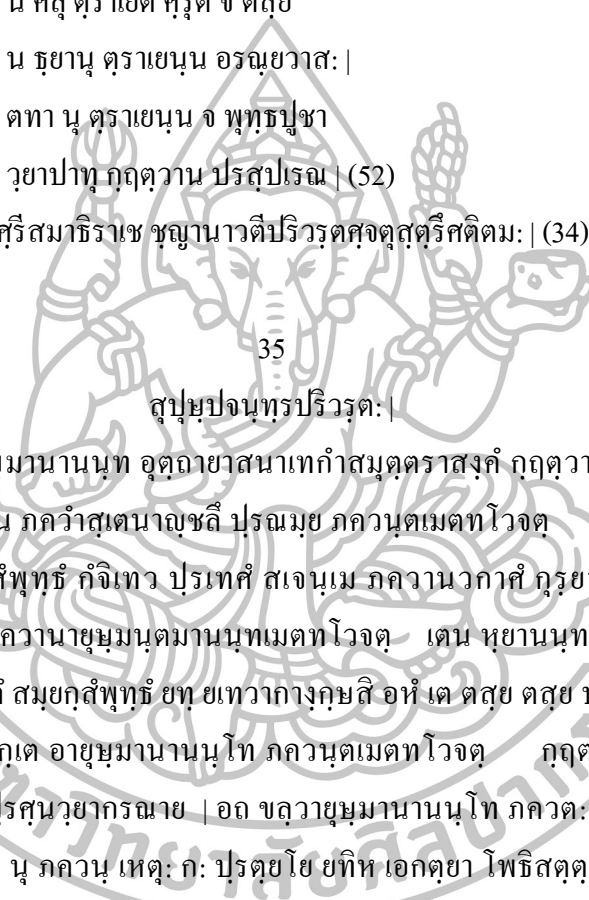
น คีลฺล ตฺราเยต สฺรุตํ จ ตสฺย

น ฐยานุ ตฺราเยนน อรณฺยवास: |

ตทา นุ ตฺราเยนน จ พุทฺธปฺปชา

วฺยาปาทุ กุถฺตฺวาน ปฺรสฺปฺเรน | (52)

อติ ศฺรีสมาริราชา ฐญฺยานาวตีปฺริวฺรตฺสฺจตฺตฺตฺริศฺตติม: | (34)

สุပ္ปจนฺทฺรปฺริวฺรต: |

อด ขลฺวายุษฺมานานนฺท อุตฺถายาสนาเทกํสมฺมตฺตราสงฺกํ กุถฺตฺวา ทภฺมิณฺ ฆานุมณฺฑลํ
 ปฺฤถิวฺยํ ปฺรติษฺฐาปฺย เยน ภควํสฺเตนาลฺยชฺลี ปฺรณมฺย ภควนฺตเมตทโวจตุ ปฺฤจฺเจยมหํ ภควนฺตํ
 ตถาคตมรฺหนตํ สมฺยกุลฺล์พุทฺธํ กิจฺจเทว ปฺรเทศํ สเจนเม ภควานวากํ กุรฺยตฺ ปฺรชฺญวฺยปฺรศฺน-
 วฺยากรณาย | เอวมุกฺเต ภควานายุษฺมนฺตมานนฺทเมตทโวจตุ เตน ญฺยานนฺท สฺวเก อาสเน นิชฺทฺย
 ปฺฤจฺจ ตฺวํ ตถาคตมรฺหนตํ สมฺยกุลฺล์พุทฺธํ ยทฺย เทวากงฺกษฺลํ อหํ เต ตสฺย ตสฺย ปฺรศฺนสฺย วฺยากรณเณ
 จิตฺตมาราชฺยิเย | เอวมุกฺเต อายุษฺมานานนฺโท ภควนฺตเมตทโวจตุ กุถฺตฺวากาโส'สฺมิ ภควนุ,
 กุถฺตฺวากาโส'สฺมิ สฺกต ปฺรศฺนวฺยากรณาย | อด ขลฺวายุษฺมานานนฺโท ภควต: ปฺรต: อาสเน นิชฺทฺย
 ภควนฺตเมตทโวจตุ โโก นุ ภควนุ เหตุ: ก: ปฺรตฺยโย ยทฺย อเอกฺตฺยา โพรสิสฺตฺตฺว โพรสิสฺตฺตฺวจริกํ
 จรฺมาณา หสฺตจฺเจทานุ ปาทจฺเจทานุ กรณฺจฺเจทานุ กษฺยตฺตฺปาญฺยานิ องฺโกตฺตมางฺคจฺเจทานุ นิคฺจฺจนฺติ
 ปฺรตฺยงฺคจฺเจทํสฺจ ? วิวิธานิ ทู:ขานิ ปฺรตฺยงฺคจฺเจทานุ ? โน จ หิยนฺเต ? น จ ปฺริกฺษิยนฺเต'นฺตฺตรายา:
 สมฺยกุลฺล์โพเช: ? เอวมุกฺเต ภควานายุษฺมนฺตมานนฺทเมตทโวจตุ สเจตฺ ตฺวมานนฺท ฆานิยา ฆานิ เม
 ทู:ขานิ ปฺรตฺยงฺคจฺเจทานุ อิมามนฺตฺตรา สมฺยกุลฺล์โพเช สมฺทานยิตฺตุม, เอตทปิ เต จ ปฺรติภายาตุ |
 กิ ปฺนรฺยตฺตถาคตํ ปฺริปฺรชฺญวฺย มนฺยถา: | ตทฺยถาปิ นาม อานนฺท อิท กาศฺยิเทว ปฺรชฺ: อธฺสฺตาด
 ปาทตลฺมฺปาทาย ฆวานมฺรฺชกาทาทิปโต ภเวต ปฺรชฺวาลิต: เอกฺชวาลิภฺต:, ตํ กศฺยิเทว ปฺรชฺ อฺปสฺกฺรฺมย
 เอวํวเทตฺ อหิ ตฺวํ โภ: ปฺรชฺ อนิรฺวาทิเตนาตฺมภาเวน ปฺลยฺจภิ: กามคฺไณ: สมฺรฺปิต: สมฺนฺวงฺกิภฺต:
 กิทฺสฺว รฺมฺสฺว ปฺริจารยสฺเวติ | ตตฺ กิ มนฺยเส อานนฺท อปิ ตฺ ส ปฺรชฺ: อนิรฺวาทิเตนาตฺมภาเวน ปฺลยฺจภิ:
 กามคฺไณ: สมฺรฺปิต: สมฺนฺวงฺกิภฺต: กุริเทต รเมต ปฺริจารยเต ? อานนฺท อาทโน หิทํ ภควนุ |

ภควานาห กุรีเขตานนุท ส ปุโรโย รเมต ปริจารเยต ปริกฤษปุมปาทายานีรวาปีเตนาตุมภาเวน ปญจก:
 กามकुโฆ: สมรूपิต: สมनुวุงสิภูต: | น ตูเวน ตถาคตสย ปุรวุ โภชิสตตวจาริกำ จรมาณสย สตตวำสุ-
 ตริกริปำไยรทุ:จิตานุ ทฤษฏ วาทรितุรานนาภูต สขัม วา เสามนสขัม วา จิตตปฺรหฺโรโย วา | เย อานนุท
 โภชิสตตวำ มหาสตตวำ ปุรวุ โภชิสตตวจาริกำ จรมาณา อขณทศีลา ภวนติ อฉิตุรศีลา: อกลุมาษ-
 ศีลา อสพลศีลา: อปฺรามฤษฏศีลา: อจลิตศีลา:, อลลิตศีลา อโกษยศีลา:, โนนุตานศีลา:,
 น ปฺรททฺรสนศีลา: น วิสวาทนศีลา:, ฤษศีลา: ยถาปฺรติชญาศีลา: สตตวำนุคฺรหศีลา: | เอวรูเปร สีเลน
 สมनुวากตา ภวนติ, เต อานนุท โภชิสตตวำ มหาสตตวำ อนนุตำ โภชิสตตวจาริกำ จรมาณา
 น หสฺตจฺเจเทน ปฺริหาณี วิคจฺจนฺติ | น ปาทจฺเจเทน ปฺริหาณี นิคจฺจนฺติ | น กรณนาสาจฺเจเทน
 ปฺริหาณี นิคจฺจนฺติ | น เนตฺริตฺปาฏฺณสิรัชจฺเจเทน ปฺริหาณี นิคจฺจนฺติ | นางคปฺรตฺยจฺจฺเจเทน ปฺริหาณี
 นิคจฺจนฺติ | น จ วิวิทานิ ทู:ขานิ ปฺรตฺยญฺญานฺติ | กุณิปฺริ จานฺตฺตรา สมยฺกสฺโภชิมภิสฺพุชฺชนฺเต |

ภูตปุรวุมานนุท อตีเต'ธวณฺยสฺเชยยกลุ'ปฺรตฺเชยยต'โรรวีปฺ'โลรปฺรมา'ไณรจินฺตุ'โยร'
 ตฺล'โยร'ปฺริมา'ไณรยทาสิตฺ | เตน กาลน เตน สมเยน รตฺนปทฺมจฺนทฺรวิสฺทุทฺธาภฺยทฺกตราไซ นาม
 ตถาคโต'รฺหฺน สมยฺกสฺพุทฺโธ โลก อูทฺปาที วิทฺยาจฺรณสฺปฺน: สุกโต โลกวิทฺนุตฺตร: ปุรฺษทฺมยสารถิ:
 ศาสฺตฺตา เทวมณฺยยามำ จ พุทฺโธ ภควานุ | เตน ขลฺ ปุณฺรานนุท สมเยน ตสฺย ภควโต รตฺนปทฺม-
 จฺนทฺรวิสฺทุทฺธาภฺยทฺกตราชฺญสฺตถาคตสฺยารหฺต: สมยฺกสฺพุทฺธสฺย นวตฺกฤษฺปกฤษฺนินฺยตฺตสทฺสราณฺยา-
 ยฺยปฺรมาณมภูตฺ สรวฺตร จ ทิวเส นวตฺกฤษฺปกฤษฺสทฺสราณฺย สตตวำนาม'ไววฺรตฺกิตายำ พุทฺธชฺรเมษุ
 ปฺรติษฺฐายปติ สฺม | เตน ขลฺ ปุณฺรานนุท สมเยน ตสฺย ภควโต รตฺนปทฺมจฺนทฺรวิสฺทุทฺธาภฺยทฺกตราชฺญสฺ-
 ตถาคตสฺยารหฺต: สมยฺกสฺพุทฺธสฺย ปฺรินิรวุฏฺตสฺย จรมิกายำ ปญฺจาศติ สทฺชฺรมาณตฺรชานกาลสมเย
 สทฺชฺรเมวิปฺร โลเป วรฺตมานे อิม เอวรูปา: สุตฺรานุตา พุชฺชนชฺคฺปฺลิตา พุชฺชนวิวฺรชิตา พุชฺชนวิรฺุทฺธา
 มหาวฤษฺฐีกาลสมเย วรฺตมานे วฺยาลกาลสมเย วรฺตมานे วิทฺยุตฺกานตฺารกฤษฺปสมเย ทฺรภิกฺษกาลสมเย
 มิถฺยาทฤษฺฐีกาลสมเย อสมฺยคฺทฤษฺฐีกาลสมเย ตีรฺถิกมฺนฺตรปฺรเยษฺฐีกาลสมเย พุทฺธโพเช:
 ปฺรลฺลชฺชमानกาลสมเย วรฺตมานे สปฺต โภชิสตตวสทฺสราณฺยิ คฺรามนคฺรนิคฺมรา ราชธานีชนปเทภโย
 นิรวาสิตานิ สมฺนตภทฺร์ นาม วนขณฺฑํ ตทฺปนฺสิริตฺย วิหรนฺติ สฺม สารฺธํ สฺปฺยปจฺนทฺเรณ ชฺรุมภานเกน
 ยสฺเตษำ ภิกฺษุณำ ชารณฺชิชฺรุมปฺรยาย เทศฺยติ สฺม | ส ขลฺ ปุณา ราชฯ สฺปฺยปจฺนทฺโร ชฺรุมภานก เอโก
 รโหคต: ปฺรติสฺสีโน ทิวเณ จกฺษฺยา อติกรานตฺมานุเมณ ปศฺยติ สฺม พหฺวิรู'โภชิสตตว'โกฏฺฐี'รวรฺปฺต-
 กุสฺลมูลา อนฺโชนฺเยภโย พุทฺธเกษฺตฺเรภฺย: อีโหปฺนฺนา: | สจฺเจตฺเต ลเกรฺนุ ชารณฺชิชฺรุมปฺรยายศฺรวณาย,
 น นิรวฺเตรนฺนฺนฺตฺราราฯ: สมยฺกสฺโพเช: | อถ น ลเกรฺนุ ชารณฺชิชฺรุมปฺรยายศฺรวณาย, วิวฺรฺเตรนฺนฺนฺตฺ-
 ตฺราราฯ: สมยฺกสฺโพเช: | อถ ขลฺ สฺปฺยปจฺนทฺโร ชฺรุมภานก: สฺมฤต: สฺปฺรชานํสฺตต: สฺมาเชรฺวฺยฺยตฺถาย
 เยนาสา มหานุ โภชิสตตวคณฺสฺเตโนปสฺกรานต: | อุปสฺกรมฺย ตํ มหานตํ โภชิสตตวคณฺเมตท'โวจตุ
 คมิษฺยาม: กุลปฺตฺรา: | คฺรามนคฺรนิคฺมราชฺญราชธานีรวตฺริตฺวา สตตฺเวภโย ชฺรุมํ เทศฺยิษฺยาม: | อถ ขลฺ ส

มหราน โภธิสตุตตวคณ: สุปฺปงนุทฺโร ฐรมภานกเมตทโวจตุ นาสุมากมภิปรตฺยทาธุษฺมานิโต
 วนษณทาทุ คุรามนคณนิคมราชภู ราชธานีรวตเรตฺ | ตตฺกสฺย เหโต: ? พหฺวโย'ภิมานิกา ภิกฺษุภิกฺษุณ-
 ยุปลาโกปาลีกา: | สทฺฐรมปรฺติเกษฺปกาลศฺจ วรฺตเต | ตมาธุษฺมนนฺตฺ ชีวิตาทุขฺวโรปยฺษยนฺติ | อายุษฺมา-
 ศฺจาตีว ปรฺสาทิโก'ภิโรโป ทฺรศฺนีย: ปรฺถมเขววนสมนฺวาคโต ภทฺรโก วยสิ วรฺตเต | ส เชาตกาณจน-
 หาฏฺกจฺฉวิ: ศงฺขกฺนฺเททฺทวฺรณโยรณยา ปรฺติมณฺฑิตฺโต'ปี โสภิตลลาภู นิลกฺณจิตเกโศปฺณียศฺจ | มาเต
 ราชปฺตุรา วา อนฺเย วา ตตฺปรฺติมา อีรฺษยมามาตฺสโรยปฺหตเจตโส ชีวิตาทุขฺวโรปยฺษยนฺติ | อถ ขล
 สุปฺปงนุทฺโร ฐรมภานกสฺตฺ โภธิสตุตตวคณเมตทโวจตุ สเจนฺเม อาตฺมา อารกฺษเย ภเวตฺ, น มยา
 อตีตนาคตปรฺตยฺตฺปนฺนानา พุทฺธานา ภควตฺมา ศาสนเ อารกฺษา กฤตา ภเวตฺ | ตสฺยํ จ เวลายามีมา
 คาลา อภายต

น อาตฺมสํชฺญา ยวตีตว ชาตุ
 ศกฺยํ อีหา ศาสนนิ รกฺษ กุรฺวณา |

มหาวิทานา สุกตฺตาน โภธิ:
 ปรฺกาศนา ปศฺจิมิ คาลิ ทารฺणे | (1)

โย อาตฺมสํชฺญา ปรฺชหิตว สรวต:
 สตฺตวณิมานุ ปุทฺลลวาทนฺศฺรีตฺตาน |

รฺูปาณิ ศพฺพทํศฺจ รมาศฺจ คนฺธาน
 สฺปรยฺภวฺย วรฺเชติ ส รกฺษิ ศาสนม | (2)

พุทฺธาน โกฏฺฐินฺยฺตฺตานุชฺชปฺสฺติเห'
 ทนฺเนน ปาเนน ปรฺสนนฺจิตฺต: |

ฉ ไตร: ปตฺตาคาภิ ทิปฺกฺริยาภิ:
 กลฺปน โกฏฺฐิ ยถ คณฺควาลิกา: | (3)

ยศฺไจว สทฺฐรม ปรฺลชฺชยมาเน
 นิรฺุชฺชยมาเน สุกตฺตาน ศาสนเ |

ราตฺรีทิวํ เอก จเรยฺย ศิษฺยาน
 อิทํ ตต: ปุณฺยุ วิศิษฺณู โภติ | (4)

เย ทานิ เตษฺมา ปรฺุชฺชยภาณฺา
 สทฺฐรมิ ลชฺชยนฺติ อูเปกฺษิ ภาวยิ |

น เตารฺชินา สตฺกฤตฺต โภณฺติ เกจิตฺ |
 น โจ กฤตฺตฺ เคารวฺ นายเกษฺ | (5)

ยฺษเม โภถ สฺชชี สฺวการฺธ กุรฺธ โคปายถา อาตฺมณฺ

ยูษเม โภถ อีหาปรมุตต วินเย ไมตรีวิหารี สทา |
 คีล รกษถ อุชชวาล์ อศพล์ สทุธ สฺจ นิรมลั
 เยหิ รกษิตุ คีล โภถิ อมลั พุทฺเชภิ สัวรณิตม | (6)
 เยหิ สตถถตุ โภถติ สรวิ สุกตา ยาวนต ปุรวเว อฏตุ |
 เตหิ ตฺรายิตุ โภถติ สรวชชตา ยา โพธิสัปรสฺถิตา |
 เตหิ อุตฺทริตา ภวนฺติ นรกา สตฺตวา พุ พปาปกา:
 เยหิ รกษิตุ โภถติ คีล อมลั พุทฺไซ: ปฺรศสฺถ ปุรา | (7)
 ทานั เทถ วิศิษฺฏ ฐรมรตนิ กุชานตี สทา รกษธา'
 รณยั จาศฺรยธา สมาริกุศลา ภาเวถ โจ มारุทวม |
 มา โจ วิคุรห สรวธา จิจรธา คิชฺฎ้า คีว้า จาริก้า
 คจฺฉาโม วยุราชธานี นคร สตฺตวาน ตฺรณารุถิกา: | (8)
 ตสมินโนตฺรตี มหามติชเร สตฺตวาครสวเร ฤเยา
 วตฺนตี อิมิ อศฺรูกา: สฺกรณั ปาเทหิ อนฺเย ปตี |
 มา หิ โอตฺรหิ มหามติ วิทฺ ปฺเรกษ วน ปาพปาน
 มณฺชुकนฺธ มโนรमान สฺรจฺจิรนาตฺมาน ตฺรณาทมก: | (9)
 เตปี ปุรว วินายกา ทศพลา: ศานเตนทฺริยา: สฺรตา:
 คตฺวา กานนิ ไสตศฺกฺกคฺชเว โพธาธิคมย้า วราม |
 ศฺเรษฺฐ้า จาริก โพธิเหตุ จริตาสฺเต ปุณฺยชฺฌาน้า วรา:
 เตษ้า คิกฺษยหิ กานเน นีวสโต มา คจฺฉ ตว สฺวรต | (10)
 คาคฺฐิ จิตฺริตฺถ ลกฺษณ: สฺรจฺจิไร: เกศาสฺจ นีลาสฺตวา
 วรณ: กาลฺยจฺนสัณฺภปฺรภกโร โอภิาสเต เมทินิม |
 อฺรณฺธา เต ภรมุชานตฺเร สฺรจฺจิรา ศงฺขนิกาศปฺรภา
 มา เต อีรฺษฺยู ชนิตฺว กายู วิกิริ ราชานูราเช ตธา | (11)

อด ขลฺวานนุท สฺปฺษุปจฺนทฺโร ฐรมภานกสฺถโป โพธิสตฺตวคณั คาลยภยภยต

ยาวนต: ปฺริเมณ อาสิ สุกตา: สรวชฺชย กุชัณาสฺรวา:
 สรวเต'ถ กรีสุ โลเก ตฺริภเว โพธาธิคมย้า วราม |
 ศฺเรษฺฐ้า จาริก โพธิเหตุ จริตาสฺเต ปุณฺยชฺฌาน้า วรา:
 เตษ้า คิกฺษย โพธิสตฺตว นียุตฺตา สตฺตวาน ตฺรณารุถิกา: | (12)
 สรว กตฺตว ปฺรทกฺษณั ฤยวิทฺ ปาทานิ วนทิตฺวานา
 โมริ อาศฺวสโต สฺวานนฺติ กรณั กรนฺทนต อารตฺสวรม |

อนฺเย ฉินฺนา ปฺรปาต เมทินิ ปตี มฺรฺจฺฉิตฺวา สาลอ ยถา

โน จา เต ปฺริวฺรติ ปฺนุณฺยนิจิต: สตฺตฺวารุถกาโม ฤชิ: | (13)

ปาตฺรึ จีวฺรฺ คุถุหฺย ปฺรฺสฺถิตฺตุ ฤชิ ลีโห ยถา เกสรี

โน จาสฺโย คุณฺโทษ คตฺร อกรึ ฐรมฺสฺวภาเว สฺถิต: |

ฉเน กานฺนิ อสฺมิ โลกิ วสฺต: สตฺตฺวา อปาเย ปตี

โส'ภูตฺตํ นครึ รมึ ปฺรวฺรึ สตฺตฺวาน ฐฺรณารุถิก: | (14)

อด ขลฺ สฺปฺษฺปจฺนทฺโร ฐรมฺภาณโก คุรามนฺครนิกมฺรณฺฐราชธานีรวฺตริตฺวา สตฺตฺวานำ
 ฐรมฺ เทษฺยติ สฺม | เตน ปฺรวฺราหฺเณ อวตฺริตฺวา สตฺตฺวานำ นวนฺวติ ปฺรณฺนิโกฏฺ ๕ อ'ไววฺรฺติกตฺายำ
 สฺถาปิตา: อนฺุตฺตรายำ สมฺยกฺสฺโโพธา | น จ ตำ รตฺนาวตี'ราชธานีมนฺุปฺราปฺต: | โส'นฺุปฺรเวณ ตำ
 รตฺนาวตี'ราชธานีมนฺุปฺราปฺต: | ส ตฺสฺยำ ราตฺรฺยา อตฺยเณน ตำ รตฺนาวตี'ราชธานี'ปฺรวิศฺต | ปฺรวิศฺย
 มฺทฺตฺริศฺตฺปฺรณฺนิโกฏฺ'ไววฺรฺติกตฺเว ตฺถาปยฺติ พุทฺธฐรมฺเย | น จ ตาวท ภกฺตภกฺตฺยมฺการุณีต | ส ภกฺต-
 จฺลฺทจฺฉินฺโน รตฺนาวตฺยา ราชธานียา นิษฺกฺรมฺย เณ ภควโต นขสฺตฺปฺสฺเตโนปฺสฺกฺรมฺย อาสฺถิตก เหว
 ราตฺรึทิวมฺดินามยฺติ สฺม | ส ตฺสฺยำ ราตฺรฺยา อตฺยเณน ทฺวิตีเย ปฺรณฺนิโกฏฺ'รตฺนาวตี'ราชธานี'ปฺรวิศฺย
 ฐโยวีศฺติปฺรณฺนิโกฏฺ'ไววฺรฺติกตฺเว พุทฺธฐรมฺเย ปฺรติษฺฐาปยฺติ สฺม | น ต ตาวท ภกฺตภกฺตฺยมฺหารุณีต |
 ส ทฺวิตีเยภกฺตฺยจฺลฺทจฺฉินฺโน รตฺนาวตฺยา ราชธานียา นิษฺกฺรมฺย เณ ภควโต นขสฺตฺปฺสฺเตโนปฺสฺกฺรมฺย
 อุตฺถิตก เหว ราตฺรึทิวมฺดินามยฺติ สฺม | ส ตฺสฺยำ ราตฺรฺยามตีตฺายำ ฐฺริราตฺรภกฺตฺยจฺลฺทจฺฉินฺโน รตฺนาวตี'
 ราชธานี'ปฺรวิศฺย นวนฺวติปฺรณฺนิโกฏฺ'สฺตฺสฺหสฺรณฺญ'ไววฺรฺติกตฺเว พุทฺธฐรมฺเย ปฺรติษฺฐาปยฺติ สฺม | น จ ตาวท
 ภกฺตภกฺตฺยมฺหารุณีต | ส ฐฺริราตฺรภกฺตฺยจฺลฺทจฺฉินฺโน รตฺนาวตฺยา ราชธานียา นิษฺกฺรมฺย เณ ภควโต
 นขสฺตฺปฺสฺเตโนปฺสฺกฺรมฺย อุตฺถิตก เหว ตฺถิตฺย ราตฺรึทิวมฺดินามยฺติ สฺม | ส ตฺสฺยำ ราตฺรฺยา อตฺยเณน
 จตฺรฺเถ ปฺรณฺนิโกฏฺ'รตฺนาวตี'ราชธานี'ปฺรวิศฺย นวนฺวติปฺรณฺนิโกฏฺ'สฺตฺสฺหสฺรณฺญ'ไววฺรฺติกตฺเว พุทฺธฐรมฺเย
 ปฺรติษฺฐาปยฺติ | ส จตฺรฺทิวสภกฺตฺยจฺลฺทจฺฉินฺโน รตฺนาวตฺยา ราชธานียา นิษฺกฺรมฺย เณ ภควโต
 นขสฺตฺปฺสฺเตโนปฺสฺกฺรมฺย อุตฺถิตก เหว ราตฺรึทิวมฺดินามยฺติ สฺม | ส ตฺสฺยำ ราตฺรฺยา อตฺยเณน ปฺณจฺเม
 ทิวเส รตฺนาวตี'ราชธานี'ปฺรวิศฺย ราชโณ'นต:ปฺริ ปฺรวิศฺต | ปฺรวิศฺย จาสีตี สฺตฺรึสฺหสฺรณฺญ'ไววฺรฺติกตฺเว'
 นุตฺตรายำ สมฺยกฺสฺโโพธา ปฺรติษฺฐาปยฺติ สฺม | ตสฺมาจจ นกราค ฐฺรวสฺตฺตฺวาน'ไววฺรฺติกตฺายำ สฺถาปยฺติ
 พุทฺธฐรมฺเย | ส ตฺสฺยำ ราตฺรฺยา อตฺยเณน มฺยฺฐฺเ ปฺรณฺนิโกฏฺ'รตฺนาวตี'ราชธานี'ปฺรวิศฺย สหสฺร
 ราชปฺตรณฺญ'ไววฺรฺติกตฺเว สฺถาปยฺติ สฺม อนฺุตฺตรายำ สมฺยกฺสฺโโพธา | น จ ตาวท ภกฺตฺย กฺฤตฺยํ ไรติ
 สฺม | ส มฺยฺฐฺเ ภกฺตฺยจฺลฺทจฺฉินฺโน รตฺนาวตฺยา ราชธานียา นิษฺกฺรมฺย เณ ภควโต นขสฺตฺปฺสฺ-
 เตโนปฺสฺกฺรมฺย ราตฺรึทิวมฺดินามยฺติ สฺม | ส ตฺสฺยำ ราตฺรฺยา อตฺยเณน สปฺตเม ปฺโรภกฺเต รตฺนาวตี'
 ราชธานี'ปฺรวิศฺยทฺรณฺญ'จฺจฺรทตฺต ราชานมฺุทฺยานมฺกนิษฺกฺรมฺนตฺ สุวฺรณฺมเณน รเณน รุปฺยเม'โย: ปกฺษ-
 กิรฺรคสฺารจฺนทฺนมฺยยา อีษฺยา 'ไวทฺรฺยเม'โยศฺจ'โก: อฺจฺฉริตฺยจฺจฺรทฺวชฺสมลฺกฺฤเตน อีษฺยาปฺณ ภูวณฺทฺเชน

ทวยขยปฏ ภูสํฉาททิตนยตฺรรายเฐา ศตานิ ภูมารีณํ รัตนสูตรปริศนุหิตานาม, ยาสุตํ รัตํ วาหยนุติ
 อภิรุปา: ปุราสาทิกา ทฺรศนียา: ปรมยา สุภรวรณปุษกตยา สมนวาคตา: ปฺริตการเย เอาทฺธิลยการเย
 พาลานํ น ปณฺทิตานาม | จตฺรศิตฺติภษตฺริยมหาศาลกุตสหสุราณิ ปุณฺยฐต: สมนุพทฺธานุย'ภูวน | จตฺร-
 ศิตฺติพฺราหฺมณมหาศาลสหสุราณิ จตฺรศิตฺติภษตฺริยมหาศาลกุตสหสุราณิ ปุณฺยฐต: ปุณฺยฐโต'นุพทฺธานุย-
 ภูวน | ปณฺจ จ ทฺุหิตตฺตตานิ รัตนมยิตฺติภษตฺริยมหาศาลกุตสหสุราณิ: ปฺรูโต นิรฺยานนฺติ สม | ตา: สหทฺรศเน'ไนว ตสฺย
 ภิกฺขุโฆร'ไววรตฺติกา อภูวนนฺนตฺรรายํ สมยกุตฺส'โพธา | อภฺยภฺยภฺยภฺยจฺานต: ปฺริกาศตสหสุราณิ
 สหกฺษณทฺลนุยปณฺย ปาทูกาศฺจาปณฺย เอกํสํ จีวรํ ปฺราวฤตฺย ทกฺษิณํ ฆานุมณฺฑทลํ ปุถฺติวฺยํ
 ปฺรติยฐาปฺย เยน ส ภิกฺษุสฺเตนาลยชฺลิตํ ปฺรณมย นมสฺยมาน: สฺถิต'ภูต | อถ ฆตุ ตา อปี ภูมารย:
 ปฺรูวโก: กุสฺลมูล: สํจิตฺตา: สมานาสฺตาทฺภ: ศิพฺพิการ'โย'วตฺริตฺวา เอกํสํ จีวรํ ปฺราวฤตฺย ทกฺษิณํ
 ฆานุมณฺฑทลํ ปุถฺติวฺยํ ปฺรติยฐาปฺย เยน ส ภิกฺษุสฺเตนาลยชฺลิตํ ปฺรณมย คาทาภิกฺษุสฺถายนต

อวภาสิตมทฺุไฮ'รวินฺว สมนตต: |

ภิกฺษุณา ปฺรวิสฺนเตน ฆนกายศฺจ ธิษฺฐิต: | (15)

ราศโทษา: สมุจฺฉินฺนา โมหาศฺจ วิธมิกฺกตฺตา: |

กุโรโร โทษศฺจ อีรฺยยา จ สรวํ ฉินฺนํ ตทนตฺรม | (16)

น ราชํ ปฺเรภฺยเต คคฺฉินฺน 'ใจวมฺนุยตฺยเสา |

โย ราชฺญ: สุรทตฺตสฺย ปฺริวาร: สฺตาทิก: | (17)

ปฺรณมาศฺยํ ยถา จนฺทโร นกฺษตฺรปฺริวาริต: |

เอวํ ส โสภเต ภิกฺษุ ราชปฺุตฺรปฺรตฺกตฺต: | (18)

สุวณฺณพิมฺพํ ยถา จิตฺโร กุสฺลเลภิ: สฺวจิตฺริตม |

ปฺยุปิต: สาลราโฆ วา เอเมว ภิกฺษุ โสภเต | (19)

ศกฺรศฺจ เทเวณฺทฺร มหานุภาว:

สทฺสรเนตฺรธาปิติ: ปฺรทฺร: |

สุเมรุมฺรฐฺนิตฺติทฺสถาน อีสฺวโร

เอเมว ภิกฺษุ: ปฺรวิสฺตุ โสภเต'ยม | (20)

พฺรหฺเมว มนฺเย ปฺรติยฐิตฺตุ พฺรหฺมโลเก

สฺนฺริมิตฺวา วัชปิติ เทวปฺุตฺร: |

สุยามู เทโว ยถิว กามธาเตา

เอเมว ภิกฺษุ: ปฺรวิสฺตุ โสภเต'ยม | (21)

สุโร โย วา มนฺเย ปฺรตปิติ อนฺตฺริเกษ

สทฺสฺรศฺมฺริวฺริชามิย อนฺยการม |

โอภาสยนุโต สมุ ทิศตา สมุนดาท
 เอเมว ภิกษุः ปุริวิศตุ โสภเต'ยม | (22)

ทาน์ ททิตวา สุวิปุล นนตกุลปานุ
 รกษิตว คีล อศพลุ นิตยกาลม |
 ภาเวตว กษานุติมสทฤศ สรวโลก
 โส ลกษณณภิः ปริวฤตุ เอว โสภี | (23)

อนยิตว วิริย อริยชนปรสศต
 เสวิตว ฆยานา จตุริ อตีนจิตตः |
 อุตปาทย ปรัชญา นิหนิย เกลศชาล
 เตไนย ภิกษุः ปรัตปติ สรวโลก | (24)

เย พุทธวีธา อสทฤศ สตตวสารา
 สมตีต สุรา วิกรिय ธรรมศเรฐฐาน |
 เย'นาคเต'ฐเว ตถริว ปรัตตูปนเน
 เตไนย ปุตโร วศคานู ธรรมราชญุः | (25)

มา เต อนิตย กวต กทาจิ ภิกโข
 ยทรปไตว ปรัตปติ สรวโลก |
 สंपศย เตโซ สुरुจिर ศพทโฆโย
 ราชาน เตโซ น ตปติ สุษจุ ภูยः | (26)

ธรู โฆ ยถาย อธิคตุ อาคมนา เต
 พุทธานูชญาโต วิจรติ สรวโลก |
 เอเมว สรวเว วิชหिय อิสตุริภาว
 สรวเวปี ยาโม ยถริว เอษ ภิกษุः | (27)

เต อณชลิโย ทศนง กฤตว สรวเว
 ภาษิตว คาลาः กุชปีสุ ปิลนุชนานิ |
 เสารวรุณมาลา ตถาปี จ มุกตหารา'
 นวตंसกานิ ตถปี จ กรุณนิษกาน | (28)

ราชา ไว ยถ จกรวรวติ พลวานุ สรววานุ วิปศุยิ มหิ
 ปุตรสंसญญ อุปสถเปติ วิจรณ ทวีปานิ จตวาริเม |
 ศุเรฐฐี กุชตริย พุราหุมนำ กฤตปติ เย โภฏ ฐราชาสวากา
 โน เตชยามติเรกุ สุนเนห ชนยิ สรวเวษุ ปุเรมัม สมม | (29)

เอวํ ศิกษิต ธารณิวศคโต ภิกษุ อยํ สุรโต
 โพธยงคา พล อินฺทริยานุ วิภชติ มารุคํ จ อษฏางคิกมฺ |
 จนฺทุโร วายถ ราชตริเย ปฺรตปติ ตาราคไฉนฺมธฺยโค
 สุรยศุโจ ยถ มณฺฑลํ ปฺรตปเต ไวโรจนฺตเตชวานุ | (30)
 สรวานุ พุทฺธานนฺมสฺยาโม ทศพลานุ สานฺเตนฺทริยานุ สุรตานุ
 เขมฺภํ วรณฺนุ กศฺจิทฺตสฺหิ นโร กลฺปาศํไต: เกษปิตุมฺ |
 กลฺปา โภกฺสิทสฺสร ภาษิตุ พฺนุโน เจทฺ คุณา เกษปิตุ
 โน โจ วรณฺ กุณิเปย โลกปฺรวเร เอกสฺย โรมสฺย หิ | (31)
 เยโน จกร ปฺรวรุตติ อสทฺถศํ ชญาโนปทํ เทหิตํ
 นิปฺณํ ธรรม ปฺรภาษิตสฺย นิสฺรํ โน จาสฺย ทฺถศฺยํ กฺวจิต |
 สฺรมณาพฺราหฺมณเทวนาคอสฺสโรรฺมาโร: สพฺรหฺมาทิกิ
 รุโน ศกฺโต คุณอารณฺว: ปฺรกถิตุํ พุทฺธสฺย สรวชฺฌิน: | (32)
 วนฺทาโม ชินไวทฺยราชมสฺมํ ยสฺยเยทฺถสา เอรสา:
 ภาษิตฺวา อิมิ คาค สรวิ มุทิตา ราชญฺ: กุมารยสฺสทา |
 สุวรณฺ กายจณฺจฺรณฺกํสฺจ ปฺรกีริ ใจลานิ จ ปฺรสฺตริ
 จูทํานํ จ มณฺนิ สหารฺรจฺริรา โภกฺสิตามฺภูติกา
 ตํ ภิกษุํ อภินาทฺยิตฺวา มุทิตา โพชฺชาย สํปฺรตฺถิตา: | (33)

อถ ขลฺ ราชญฺ: สุรทตฺตสฺสยิตทภวตฺ วิปฺรติปนนํ พเตทมนฺต:ปฺริ ชนกายศฺจ วฺยตฺถิต: |
 ส จ ชโน มณฺนิคุณฺทลานฺยปฺนีย เอกํสํ จีวรมาวตฺถย ทภฺยนิณฺ ชานมณฺฑลํ ปฺฤถิวฺยา ปฺรติษฺฐาปฺย เยน ส
 ภิกษุสฺสเตนาถชฺลํ ปฺรณมฺย นมสฺยติ สุม | ส จ ราชฯ สุรทตฺตสฺสตาเวตฺ ปฺราสาทิโก'ภูตฺ ตาวทฺถุรศฺนินฺโย
 น จ ตาวทฺถิรูปํ ยาวทฺถิรูป: ส ภิกษุ: | ส ราชฯเหโตะสฺตฺรสฺสโต'ภูตฺ | รุปรกายปฺรินิษฺปตฺติ จ ตสฺย
 ภิกฺโขทฺถุญฺญ วาอตีว โรชฺมการุณฺนิตฺ | ตสฺย จ ภิกฺโข ราชมฺารคสฺตสฺย ราชญฺศจกษฺรภฺยํ ปฺรวิษฺญ: |
 ตสฺสยิตทภวตฺ สํรกฺตจิตฺเตในเตน ภิกษุณา มมานต:ปฺริ ทฺถุญฺญมฺ | อภฺยภฺยํ จาเนน สํเกต: กถต: |
 ตสฺสยิตทภวตฺ ก อิทานิมีมฺ ภิกษุํ ชีวิตาทุ วฺยโรปยฺยิตฺติ | อถ ราชญฺ: สุรทตฺตสฺย ปฺฤทฺฐฐต: ปฺตร-
 สหสฺรมนฺพทฺธมฺภูตฺ | ส ตานามนฺตรยติ สุม วฺยวโรปยฺชวํ กุมารา เอตํ ภิกษุํ ชีวิตาทิตฺ |

อถ ขลฺ เต กุมารา ราชญฺ: สุรทตฺตสฺย ปฺรติวหนฺติ สุม ตสฺย ภิกฺโข: กถต: | ตสฺสยิตท-
 ภวตฺ ปฺตรรา อปี เม อาชฺฌํ น กุรวนฺติ | เอก เอวาหํ สทาปีต: อทฺวิตฺย: | ก อิทานิมีมฺ ภิกษุํ ชีวิตาทุ-
 วฺยวโรปยฺยิตฺติ ? อถ ราชญฺ: สุรทตฺตสฺย นนฺทิกो นาม วชฺยฆาตโก'ภูตฺ จณฺท: สาสฺสโก เราทฺร: | อถ
 ราชฯ สุรทตฺตสฺสยฺญ อุตฺทฺร: อาตฺตมนนา: เอวํ จินฺตยามาส อยํ นนฺทิก เอตํ ภิกษุํ ชีวิตาทุ-
 วฺยวโรปยฺยิตฺติ | อถ ขลฺ นนฺทิกो วชฺยฆาตโก เยน ราชฯ สุรทตฺตสฺสเตโนปสํกรามตฺ | อถ ขลฺ ราชฯ

ศุรทตตตตมาห ศกษยลิตี ตูว์ นนุทิก เอตํ ภิกษุํ ชีวิตาทุขยวโรปยิตุม ? มหानตํ เต'ภิกษาทํ ทาสยามิ |
นนุทิก อาห สุษุจฺ ทเว, ยถาษญาปยลิตี | อทุ'โยวํ ภิกษุํ ชีวิตาทุขยวโรปยิษยามิ | เตน หิ นนุทิก
ยสุยเอทานี'กาคํ มนุยเส | ตีกษณมลลิตี คฤหิตฺวา เอตํ ภิกษุโษรหฺสฺตปาทํ ฉินฺท กรณฺนาสํ ฉินฺท | อนน
เม สํรกฺตจิตฺเตนानต:ปฺรํ ปฺเรกษิตมฺ | อโต'สย สํทํเสนาภยิณฺณิ อุตฺปาฏย | อถ นนุทิกเณ วรฺษฆาตเณ
ตสฺยามเว เวลาयाํ ตีกษณมลลิตี คฤหิตฺวา ภิกโษรหฺสฺตปาทาศฺฉินฺ | อภยิณฺณิ โจตุปาฏิตฺ | ตโต'เสา มหान
ชนกาโย รุทฺท กนฺทฺท ปรีเทวมาน: ปฺนรปี รตฺนาวตี'ราชธานี'ปฺรวิษฺญ: |

อถ ขลฺุ ราชารทตต: สປตาหสฺยาดยยาทฺทฺทฺยานคโต น รมเตน กฺริทฺติ น ปรีจอารยติ | ส
อุทฺยานานนฺวิฤตฺต: สປตาหสฺยาดยเยน รตฺนาวตี'ราชธานี'ปฺรวิศฺต | โส'ทฺรากษีตฺตํ ภิกษุํ ราชมารฺเค
โชริตํ สປตาหมฤตฺกํ อวิวรฺณศรีรฺม | ตสฺ'โยตทกฺตฺ ยถายํ ภิกษุรวิวรฺณศรีร: , นิ:สํสย'เมษ ภิกษุร-
'ไววรฺติโก ภวิษยตฺยนฺตฺตราयाํ สมยฺกฺลํโพเชา | ปาปํ มยา กรม กฤตํ มหानรคสํวรฺตฺนियมฺ | กษิปฺรเมว
มยา มหानิรเย ปฺรติปฺตฺตฺวยํ ภวิษยติ | ตสฺ'โยวํ จินฺตยต: อฺปฺรยฺนตฺริเกษ จตฺรศฺติภฺริเทวปฺตรสทฺส'ไร-
เรกรฺตสฺวารโฆษศพฺทฺมทฺริตมฺ เอวเมตฺนมหาราชยถาวทลิตี | อ'ไววรฺติคเษ ภิกษุรนฺตฺตราयाํ สมยฺก-
ลํโพเชา | ตสฺย ตาวทฺ ภูยสฺยา มาตฺรยา ภยํ จ ตฺรลํ จ สตมฺภิตฺตฺวํ จ โรมหฺรยศฺโจตฺปนฺโน วิปฺรติมารศ-
จาฏฺต | อถ ราชาร ศุรทตฺโต ทฺ:จิตฺโต ทฺรุมฺนา วิปฺรติสํรี ตสฺยา เวลายามิมมา คากา อภายต

ราชษํ คยชยเย ตลปี จ ราชธานี'

หิรณฺย สฺวรณฺ คต มณฺิมฤต รตฺนान |

ฆาเตยมาตฺมา สฺวย ศสฺตร คฤหฺย

นิหีนกรฺมาศฺมิห พาลพฺทฺธิ: | (34)

สฺปฺษปจนฺทฺโร'ยมิห ภิกษุราลิต

ทฺวาทฺรีศตา กวจิตฺ ลกฺษณฺณี: |

โอภาสยฺนฺโต ปฺรวิศฺติ ราชธานี'

นภษตฺรราช โยถริว ปฺรณฺมาศฺยาม | (35)

อหํ จ หีน: ปฺรลฺลิตฺ กามโกเค

นาริคเณนา ปฺรมฺทิตฺ นิชฺกฺรมามิ |

รถาภิรฺต: ปรีวฤตฺ กษตฺริเยภิ:

อຍံ จ เอตี สฺรภิ สฺเนตฺร ภิกษุ: | (36)

ตํ ทฤษฺฐวภิกษุํ ปฺรมฺทิตฺ นาริสํโฆ

เสาวรฺณมาลาณวสิริ เปรมชาตา |

สฺรเว คฤหิตฺวา ทศนฺชฺ อณฺชลิตฺโย

คากาภิกิ'ไตศตมภิสฺตวีสฺ ภิกษุม | (37)

เต คีตศพฺทา: ปฺรศมิต สรวฺรวิ ราชฺญ:

ส ธนภริชฺฌ: ปฺริวฤตฺต กุชฺฌริเยภิ: |

อยํ จ เอตี สุรภิ สฺสุนฺตโร ภิกฺขุ'

รุมหานุภาว: สฺสคตวรสฺสย ปุตฺร: | (38)

มม ไจว จิตฺตํ ปรม นิหฺนุ มาสี'

ทีรฺษยํ จ กุโรชฺฌํ จ ตตฺร ชนฺนภิ มฺุฒ: |

มฺุทิตํ วิทิตฺว สฺวิปฺล นริสฺสํโฆ

อาโลกฺย ภิกฺขุํ ปฺรวิศฺตฺว ราชฺฌานิมฺ | (39)

อติโฆรรูปา อหุ คิริ ภาสิ ตตฺร

ปุตฺรสหสฺรํ ภณฺมิ ตตฺตฺกฺษณฺสุมินฺ |

คควาน ภิกฺขุํ ปฺรกรฺรต ขณฺฑขณฺฑา'

เมโย หิ มหฺยํ ปรม อมิตฺร โฆร: | (40)

เต กุมาร สรวฺเว ปรมสฺสึลลวฺนโต

สฺวหิไตฺยจิตฺตา อภฺริตฺต เชน ภิกฺขุ: |

อาณตฺติ เทวาน กรฺย เหวรฺอุปา

โสกาภิกฺกฺโต อหฺมภฺตฺตฺมิ กาล: | (41)

อิมุ ภิกฺขุ ทุภฺยญฺ วาปรม สฺสึลลวฺนตํ

ไมตฺรฺยา อูเปตํ ปิตฺรมิว ปฺรฺวฤตฺตมฺ |

สฺสุทฺษญฺจิตฺโต อวสฺริ ฆาตนาเรถํ

ปตีโต อวิเจา อหุ ปฺสจฺกาล: | (42)

ยนฺนนฺทิกอ'ยํ อีห สฺสึตฺตฺว ราชฺมารโค

อติเราทฺรกรฺรมา ทฺุขกรฺร มานุชฺฌนาม |

อาณตฺติ เตนามม กุถฺต เหวรฺอุปา

มาลาคุโฆ วา อยมิห จินฺน ภิกฺขุ: | (43)

สมนฺตภฺทฺเร วนฺนวิ เปรมณฺเษ

ทฺุวิชาภิกฺกฺริณฺ กุสฺสมิตฺตมฺลฺลชฺฌนฺเช |

โส จาปี อนฺนย: สฺวิปฺล ภิกฺขุสฺสํโฆ

มาตฺรา วิทินฺน ยถฺริว เอกปุตฺรก: | (44)

อฺุคฺคฺยฺฐุ ภิกฺโข ปฺรติวส กานนฺสุมินฺ

กุถฺโต เต อรฺถ: สฺวิปฺล มานุชฺฌนาม |

ยทุรราชธานีมิมี ตท อาคโต'ลี
 เษษยนติ ภิกษุ สุกรณ กุรณทมานา: | (45)
 ปุษฺสปชฺวานิ อิม กุตท ทกฺษิณณา
 วาเมน อนฺเษ สุรฺจิริ ทฺรศฺนียา: |
 ปฺรชฺฌปฺต มารค: สฺมุฏฺฏ กุตท จิวเรภิ
 อุตฺตยิสฺสุ ภิกฺโข ปฺรติภณ ฐรม สฺเรษฺฐมฺ | (46)
 จิริปฺรวิษฺโณ ตฺพฺ อิท ราชธานียา'
 เมษฺยนติ ภิกษุ สุกรณ กุรณทมานา: |
 มา อนฺตราโย ภว สฺย จิวิตฺตฺย
 ปฺรโลปกาเล ชินฺวรสฺสานสมฺนิ | (47)
 ยถา กศฺจิตฺ ปฺรุษ มหานุภาโว
 ทิกฺษุ วิทิกฺษุ สตฺตฺ วิษฺมุฏฺฏศฺพท: |
 มหาปฺรปาดฺ ปฺรปตฺติ วสุธฺรยา
 สฺรวภิกฺษุ ตฺริภวมิมี สมฺนฺตาทฺ | (48)
 เอเมว ภิกฺษุริห ปติโต ฐรณฺยา
 สฺวปฺรโป ภูมิตฺ ลกฺษณฺโร: |
 อโทษฺทฺยฺโณ มย กุตท ปาปพฺพฺพธินา
 สฺปฺษฺปนฺนุทฺโร ตฺยฺฐติ ขณฺทขณฺท: | (49)
 ภิกษุ อิท ทุ:ขท สฺรว เอว
 อปฺริชฺชาตาสฺตถปิ จ สฺลยจิตฺตา: |
 เกษฺยนติ กฺษิปฺริ ทฺถกฺษฺวิมฺฐรมภานกํ
 สฺปฺษฺปนฺนุทฺริ หตฺ ปตฺติ ปฺถถิวยาม | (50)
 สฺปฺษฺปนฺนุทฺโร ยถริว ไสฺลราโช
 ทฺวาตฺริศฺตฺธิ: กวจิตฺ ลกฺษณฺภิ: |
 มาลาคุณฺว ปฺรมทคณฺน คุถฺหฺย
 กฺษณ วิทฺริณฺ กุตฺตฺ ขณฺทขณฺทมฺ | (51)
 กุตฺตฺสมิ กรมฺ ปรม สฺโฆรฺรูปม
 อวิจิ คมฺมิยเย ยมวิษฺยมนนาโถ |
 พฺพฺพธาน เกษฺเย ปรม สฺทฺรทฺเร
 ส ภิกษุ: กุตฺตฺ อิท ขณฺทขณฺทมฺ | (52)

น ปุตร ตราณ น ปิ มม ชญาตีสโฆ
 โน จาสย มานุยา น จ ภูปาทมูลิกา |
 ไภยยนติ ตราณ นรคตศย มหุย์
 สุยั กริตว ปรม นีหีนกรม | (53)
 เย'ตติ พุทสาตตปิ จ เย อนาคตา'
 สติษฐนติ เย โจ ทศสุ ทิศาสู เกจิต |
 เต สารถวหา ทศพล นิษกิเสสา:
 ศรณฺ์ อุ'ปมี วชรฆน อาตมภาวานุ | (54)
 ทฤษฏ วานภิกษุ กุตตุ อีห ขณฺฑาขณฺฑา
 กุโรศ: ปรมุคต: สุกรรณ เทวดาภิ:
 คควาน เต อาโรจยภิกษุสเฆ
 สุปฺษปจนฺทุโร หตุ อีห ราชธานยาม | (55)
 โย'เสา วิทุ ปณฺฑิตุ ธรรมภาณโก
 มหानภาโว ทิศิวิศาสู ษฺมฺญ:
 โส โภชิตตตุโว ปฺรติษฐิตุ ธารณฺเเย
 สุปฺษปจนฺทุโร หตุ อีห ราชธานยาม | (56)
 โย เทติ ธานํ วิวิธมนนตกลฺปาน
 โย สีล ฤษยตยศพลมสัปรเวธิม |
 โย ภาวิ กษานติมสทฺถสา สรวโลก
 สุปฺษปจนฺทุโร หตุ อีห ราชธานยาม | (57)
 โย จีรยวต: สตตมนนตกลฺปาน
 โย ษฺยานุ ษฺยายี จตุริ อลีนจิตต:
 ย: ปฺรชฺญ ภาเวติ กิเลสฆาตกี'
 สุปฺษปจนฺทุโร หตุ อีห ราชธานีเย | (58)
 ย: กายปฺเรม วิชหิตว สรวโส'
 นเปกษ ภูตวา ตล ชีวิตาโต |
 สมนตภทฺรทวน โดตริตวา
 สุปฺษปจนฺทุโร หตุ อีห ราชธานีเย | (59)
 เต ราชธานี'ปฺรวิติว สฺรตา
 อารตสฺวาริ กฺรณฺทิษฺ โฆรรูปม |

ทฤษฏี วานภิกษุ กฤต อีห ขณทขณท
 มูรจติคว สรวะ ปุรปติเต เต ธรณยาม | (60)
 ราชาน ต โส อวจิษุ ภิกษุสโฆ
 กิมาปราทุธ ติว เทว ภิกษุณา |
 อจติทุรศีเลน สุตวฤเตน
 ย: ปูรวชาติ สุมรเต อจินตियาม | (61)
 เอโย วสี ธารณิขณานปาร โค
 เอษ ปุรชานาติห สุนย สีสวฤตม |
 เอโย'นิมิตต์ ชคโต นิทรศย
 ปุรณิธานสัษฎา อติ สรว วรชย | (62)
 เอโย มลลิจิ มโนชญ โฆษ รุจิริ สานเตนทริย: สรวโต
 เอโย ปูรวนิवासปารมิตโต โลกสุย อภยทุกค: |
 เอโย พุทฺธ สวยภุ ชญานาวฤชโก โลกสุย จิตฺริกฤต:
 สุตฺธา จกฺษุช ปุเรกฺษมิชฺฐ วิติมิโร อลฺยรล'ไมตรี'กฤป: | (63)
 กามา หิน ชมนุช ทู:ชชนนา: สวารุคสุย นิรวาศกา:
 กามาณฺ เสวตุ โภณติ ศโรตรวิกา: ปุรชญาวิหีนานร: |
 กามาณฺ เสวตุ อนฺธ โภติ มนุ โฆ มาตาปิต ฆาตย
 กามาตุ เสวตุ ศีสวนตุ วชยิตฺสุมาทูวิวเรนฺนโร | (64)
 กามาณฺ เสวตุ ราช ปารเถวรา วรเชตฺว ฤทธิมิมา
 โฆรานฺ คจฺจติ ทรุคसानฺ ทูชกรานฺนรگانฺ ภยานนฺตگانฺ |
 ปาปํ กรม ภิโรติ อีทุค วิทฺ ภิกษุวเชติ สทา
 ตสมาด ปาป วิวริชิตวฺย วิวิเช โย อิจฺฉิ โพธิ สิวาม | (65)
 รูปาณิ ศพฺพานฺ รส ตถ คนฺธ ศุเรชฺฐาน
 สุปฺรชญวฺยชรฺมานฺ ตฺยชติ อลิณจิตฺต: |
 กายํ วิทิตฺว ยถริว มาย ตฺจฺฉนํ
 จกฺษุํ จ ศโรตรํ ตถริว ฆฺรณ ชีหฺวม | (66)
 ทานํ ศิกฺษิตฺตํ ศีลํ อปฺรติสม: กุชานฺตี จ วิริยํ ตถา
 ชฺยานํ เสวตุ ปุรชญาปารมิตต: สตฺตฺวาน อรฺถิกร: |
 โลก: สรวฺ สเทวก: สมฺนุช: ปุเรกฺษนฺติ ไมตรียา ชินํ
 เตโน จกฺษุ มหานุชการคฺหน พุชฺชนฺติ โพธิ สิวาม | (67)

หสดีอศวรรถำสุตยชนฺติ มุทิตา อังคาลมณฺจำสุตถา
 ศิวิกำ เทลลิกยฺกยฺขานวฤชภานํ คุรามานิ ราชภู ราชนิจ |
 นครํ ราชชย ตยชิตว สวฺรณศฝภิกำ รูปยํ ปฺรवाल่ำสุตถา
 ภารุยาปฺรียปฺตรชิตสวศิราสุตยชิตว โภชปฺรสฺถิตา: | (68)
 ปุชำ โจ อตุล่ำ กโรนฺติ มุทิตา: ปฺมฺเปกิ คนฺเชภิ โจ
 คุฤหฺย จณฺตรชวชา ปตากร วิวิชา สํคีติภานฺชานิ จ |
 โน จาปี อภินนฺทิมฺ ภาวคตี ชญาตวาน ฐนฺยานุ ภาวน
 เตโน ลกฺษณจิตฺริตา ทศพลา ภาสนฺติ สฺรวา ทิส: | (69)
 น กามธาเตน น จ รูปธาตา
 วารูปยธาเตน จ น เต นวิยฺญา: |
 ไตรธาคํ นากินวิยฺญฐรมา
 เย โภชิตตฺตว: ปฺรติยฺฐิตฺ ธารณิเย | (70)
 โน อาตมสํชฺญาณ น จ ปฺน สตตวสํชฺญา
 โน ชีวสํชฺญา ปฺนทุกลสํชฺญ นาปี |
 นิคฺยํจรณฺตา อศพลุ พฺรหฺมจฺรยํ
 เย โภชิตตฺตว: ปฺรติยฺฐิตฺ ธารณิเย | (71)
 น ภาวสํชฺญาณ น จ ปฺนรภาวสํชฺญา
 น เกษมสํชฺญาณ น ปฺนรเกษมสํชฺญา |
 โน เสახยสํชฺญาณ น ปฺนรเสახยสํชฺญา
 เย โภชิตตฺตว: ปฺรติยฺฐิตฺ ธารณิเย | (72)
 โน อสฺติสํชฺญาณ น ปฺนรนาสฺติสํชฺญา
 โน อิตฺตฺริสํชฺญาณ น ปฺน: ปฺรยสํชฺญา |
 น คุรามสํชฺญาณ น จ นคเรษุ สํชฺญา
 โน ราชภู รสํชฺญาณ ปิ นิคเมษุ สํชฺญา | (73)
 โน รากสํชฺญาณ น ปฺน วิรากสํชฺญา
 โน โทษสํชฺญาณ น ปฺน*โทษสํชฺญา |
 โน โมหสํชฺญาณ น ปฺนรโมหสํชฺญา
 เย โภชิตตฺตว: ปฺรติยฺฐิตฺ ธารณิเย | (74)
 โน อินฺทฺริเยภิรฺว ปฺน เต อเลภิ'
 รฺโพทรยงฺคชฺยานน น จ ปฺน เต นวิยฺญา: |

ไตรชาตฤเต เต ประวิหิ โทษ สรว
 เย โพิษิตตวา: ประดิษฐิตู ชารณิเย | (75)
 โน ราครฤตา น จ ปุณ โทษทฤษฏา
 โน โมหมุฆา อษฐ ภาวนติ นิตยम् |
 ทฤษฏ วาจ พุทธา ทศพล สตุกโรนติ
 โน จาปี สุวรคัม มติชระ ปุรารถยนติ | (76)
 เตษำ สรุตวา ปรัต วิศิษฏฐรม
 โน ภูย ตสมินิ ภาติ กทาจิ ภางกุษา |
 ไตลสย ปาตรึ ยถริว อจจ สุทธิ
 เฉทาจเฉที ปรมต เตภิ ชญามม | (77)
 สุนหิ กุรวตุ ชายเต อนุนย: โส'ปี กิเล โส มหาน
 โทษิ กุรวตุ ชายเต'สย ปรัตโม ไวรึ ภัย ปาปภม |
 ทวาเวเตา วิชหิตวานา มติชระ โโพชาย เย ปุรสติตา:
 เต โภนติท นรฤษภา ทศพลา โลเก สมภยุทศคา: | (78)
 อธยายตมึ ปุรชหิตวา พาหุยมปี โจ ธรรมสวภาเว สติตา:
 สิตสกนฐ วิโคธิตอ อสพโล อขณะ อจนิทริต: |
 โน วาเตษุ กทาจิ สิต ศพลั โน จาปี กลุมายตา
 ทวาเวเตา ปุริวรัชยา มติชระ พุชยนติ โพิษิ สีวาม | (79)
 อถ ขล ภาควาสุตสุยำ เวลายามีมา คาลา อภายต
 อหิ ส ปุรวเว จรมาณู จาริกำ
 ราชา อภูวึ ตท สุตตต: |
 รตนาวตี นาม ส ราชธานี
 อุทยานภูมिरยตุ นิษุกรมามี | (80)
 รถาภิรัฐมสตุท ททฤษฏ วภิกษุ
 สมนุตปราสาทิกุ ทฤษณิยม |
 ทวาตรีศตา กวจิตู ลฤษณเภ'
 โรภาสยนตุ ทศ ทิศตา สมนุตตาด | (81)
 สุปุษปจनुทโร ทิศตา สุวิศรุโต
 หิตานุกมปี กรณาวิหารี |
 สตุตวานุกมปี นครึ ประวิษฏ:

คีรีย เตเชน จ โสภมานः | (82)

อหํ จ รูเปณ น ตาทฤโศ'ภवं

มาตุสฺรยมุคฺปนฺนุ สฺ'โภรวํ เม |

กาเมษุ คุฤทฺโธ คุรติตฺสจ ราชเย

มา เอษ ราชยานมฺม จุยาวเยต | (83)

ปุตฺรธาณ สํปฺรณ สหสฺร มหุยํ

รธานุรฺฐมา อนฺยานติ ปุณฺยฐิตः |

วิจิตรมุกฺฎาภรณา วิญฺชิตา

ยถ เทวปุตฺราสฺตริตฺเสนทฺร ยานติ | (84)

ทฺุหิตฺถภาตฺวา ตสฺมินฺ ศต ปณฺจ มหุยํ

มณิปาทุการุณฺม สฺทฺรศฺนินยาः |

อาพทฺมมุกฺฎาภรณา วิญฺชิตา

สฺเต เหมชาไล รตฺเต วหนติ | (85)

สฺตรีนํ สหสฺรานิ อสีติ มหุยํ

ปราสาทิกาः สรว สฺทฺรศฺนินยาः |

รธาธิรฺฐมาः สมนฺทิกฺษย ภิกฺษุ

ปราสาทิกํ เมรุมิวทฺตศฺรियम् | (86)

ทฺุญฺญ วาจ ตาสํ ปิตฺถสํชฺญ ชาตา

อฺดูปาทิตํ จิตฺต วราคุร โทษเย |

สมาทฺยิตฺวา ตท พฺรหฺมจฺรยํ

กฺษิปีสฺส ตานาภรณานํ มโนรमानํ | (87)

อิรฺษยา มโมตฺปนฺน อภฺยิตฺตกฺษณํ

วฺยาปาทโทษศฺจ จิต्तํ จ ทารุณम् |

โไอศฺวรฺยมตฺตศฺจ วทามิ ปุตฺรานํ

ฆาเตถ ภิกฺษุ สฺถิตฺย ปรสฺตาท | (88)

ศฺรุตฺวาถ เต มหฺยา กุมาร วากฺยํ

สฺทฺ:จิตฺตา ทฺุรฺมน โส อฏฺวานํ |

มา เอว ปฺรวฺยาหฺร ตาต วาจํ

น ฆาตยาโม วย ภิกฺษุมีทฺุศฺม | (89)

ยทฺุยฺจกมฺจฺคาตฺ ศฺรีย นฺิทฺุเยต

กลุ่ปาน โกฎ โยยถ คงควาลูกา: |
 น ตเวว ภิกษุ วย หีสเยม
 ตถาหิ โพชาย อตุปนฺนุ จิตฺตมฺ | (90)
 ศฺรุตฺวาท ราชา ตท ปุตรฺวากุญ์
 ภฤตฺย ภาณิ โรมิตฺ วยฆมาตกมฺ |
 อาเนถ ศิฆริ อิมุ ภิกษุ ฆาตยิ
 สฺถิตฺตฺย: ปฺรตฺตปิ อนฺต:ปฺรตฺต | (91)
 อถาคมิ ปศฺจจิ ส วยฆมาตโก
 ส เราทฺรจิตฺโต ว สุนนฺทินามา |
 อสิ กฤทฺทวาน ส ไตลปายิต์
 เยโน กฤโต ภิกษุณฺ อฆญฺจณฺท: | (92)
 กฤตฺวา ตฺวกรฺเมติ สฺโฆรฺรูป
 นิรฺยาคฺ อูทฺยานุ คตา กุญฺเณน |
 น ตสฺย กฺริทฺทา จ รติ จ ชายเต
 สฺมริตฺวา ภิกษุ ตท ปุญฺปนฺนทฺรม | (93)
 ส ศิฆริศิฆริ ตฺวรฺมานรูป:
 ตต: ปฺรวิญฺญ: สฺวกฺ ราชธานีม |
 รถาภิรฺุโฆ คตฺ ต์ ปฺรเทสึ
 ยสฺมินฺ กฤโต ภิกษุ ส อฆญฺจณฺทม | (94)
 อศฺเรายิ โส โฆฆมถานฺตริกฺษาท
 พหฺน เทวานยฺุดาน กฺรณฺทตาม |
 กฺลิตฺราช ปาปํ สฺพหุ ตฺวยา กฤตํ
 จยฺโต คมิฆยสฺยสฺสขํ อวิจิม | (95)
 ศฺรุตฺวาน ราชา มฺรุตาน โฆฆ
 สฺทฺ:จิตฺโต ทฺรมนฺ ตฺรตฺตจิตฺต: |
 พหฺน มยา ทารุณ ปาปํ กฤตํ
 เยโน มยา ฆาติตฺ ปุญฺปนฺนทฺร: | (96)
 ย: ปุตรฺ พุทฺธาน นรฺรุษภานา
 อนนฺตชฺญานินฺ ตถาคตฺนาม |
 กุปฺเตนฺทฺริย สฺรตฺ สานฺตมานส:

โส'ปี มยา ฆาติตุ กามการณาตุ | (97)

โย ธรรมุ ชาเรติ ตถาคตानำ
 สทุธรรมโกศ กุณยิ วรุตมานเ |
 ชุณฺยานปรทีป กริ สรว โลกเ

กษฏ์ ส เม ฆาติตุ กามการณาตุ | (98)

โย ธรรม ปรวฺยาหฺรติ ปรุชานำ
 คมฺกิริ สานตํ นิปฺณํ สทุรทุสม |

โย โพธิมณฺฑลสฺย วรฺสฺย เทสค:

โส'ย มยา ฆาติตุ กามการณาตุ | (99)

โย ธรรมโกศธฺรฺร นายกานา'
 มนุสฺย โลกสฺย ปรทีปภูต:

โย ธารณิ ธารยิ สุตฺรราช

ส กิ มยา ฆาติตุ กามการณาตุ | (100)

อสังกิลิยฺภู: สุวิศุทฺทชฺชฺญาณิ

सानต: ปรุसानต: สตตํ สมหิต:

กามานชฺชฺเตน มยาทฺย ฆาติโต

เยนาติกษฏ์ นิรยํ คมิยเย | (101)

เย'ติต พุทฺธาปฺยถ เย อนาคตา

เย จาปี ดิยฺฐนฺติ นโรตฺตมา ชินา:

อนนฺตวรฺณานํ कुณฺสาคโรปฺมานํ

อุไปมิ สรวฺวานํ สรณํ กุฏฺตาณฺชฺลิ: | (102)

โฆรานํ คมิยเย นิรยํอัชฺชฺยุตฺสฺย

ตุรฺราตา น ตตฺร ปรุติวิทฺยเต มม |

กรมํ หุยนิยฺภูํ หิ กุฏฺตํ มยาทฺย

ยทุ ฆาติโต'ย มย ธรรมภาณค: | (103)

ชิกุ ปาปจิตฺตํ วุยฺสณฺสฺย กรุตุถ

ชิกุ ราชภาวํ มทฺครฺวิदानาม |

เอก: ปรุยาสุยามิ วิหาย สรวํ

सारํ น เม กิจิทิโต กุฏฺหิตม | (104)

วิศุทฺทชฺรฺโม คตโทยโมห:

ปรียวาท: การุณโก ชิตาตมา |
 อทฺษก: สรวชไนกพนฺธ:
 กสมาทุชโต เม วรปฺยุปจนฺทฺร: | (105)
 หา สุวฺรตา กุษานุคิตโปธนาตฺถยา
 หา รูปทากมฺนิณฺยคุไณฺรเปตา |
 หา นิษฺกุหา ศฺรีฉน นิษฺปรปฺลจา
 กุห ปฺรยาโต'สิ วิหาย มา ตฺวม | (106)
 อทฺยวคฺจณามิ มหฺรฺมิวากุขิ
 กามา หุยนิตฺยา วรฺก: ปฺรชานาม |
 มโนชฺวรา ทฺรคฺติเหตฺวสฺจ
 ตสมาค ปฺรหาสฺเย เอต กามจฺรยาม | (107)
 ยาตฺเย โฆรมหํ หุยวิจฺฉินฺริยํ ตฺรณํ น เม วิทฺยเต
 ปาปํ กรม กุถตํ หานิชฺฌมฺสฺขํ ภิภุชฺรฺมยา ฆาติต: |
 มุกฺตฺวา ราชย หุ พฺรหมจฺรยปฺรม: ปุชฺชา กริชฺเช วรา
 ปฺยุปฺปฺรคฺนฺธวิเลปไน: สุรฺจโร: สฺตฺวปํ กริชฺชามฺยหม | (108)
 ปฺตฺราศฺโจ ทฺหิตฺก: สฺตฺริโย คฺฤหปฺตี เย จา อมาตฺยา มม
 สฺเรชฺฐี ไนคม กษฺตฺริยา พหฺวิธา: สฺรวาย ภาษามฺยหม |
 อกรฺ ปฺทมกฺ จนฺทํ สุรฺจโร คฺนฺธาสฺจ เย โสภนา:
 ศิฆฺรํ กุรวถ มลฺลชฺครฺกศิวิกํ ยทฺภิภุชฺ ฆมาปฺยตฺ | (109)
 สฺรุตฺวา ปารฺถิวากฺย สฺรวนคฺร์ คฺนฺชา หริตฺวา วรา
 จิตฺกํ กุถตฺว มโนชฺฌคฺนฺธ รุจฺริมาโรปฺย ภิภุชฺ ตฺหิม |
 อกรฺ ปฺทมกฺ จนฺทํ สฺตคฺร์ สฺปฺฤกฺกํ ตถา ปาณฺถลํ
 ปฺยุปฺปฺรมาลฺยวิเลปเนน รุจโรสฺไตเลน ปฺรชฺญวาลยิ | (110)
 ทฺโรณฺยํ ตสฺย กุถตํ ศฺริรมภวทฺ ย มาปิตา ภิภุชฺภิ'
 สฺเตษฺมา สฺตฺวปํ กริตฺว ราช อวจฺจิ ปุชฺชาสฺย กามามฺยหม |
 ปฺยุปํ มาลฺย วิเลปนํ จ คฺรหฺย จฉตฺรานุ ปตาคํ ชฺวชฺชา'
 สฺตสฺมีสฺตฺรยสฺหสฺร โโกณฺนยฺตํ วาทาปยิ ปารฺถิว: | (111)
 ไตรกาลฺยํ ทิวเส วุรฺชํ มหิปติ ภิภุชฺสฺย สฺตฺวปํ ตทา
 ตฺริชฺวปฺยชฺวสฺ เทศฺยิ ปฺริมกํ ยตฺกิจิ ปาปํ กุถตฺม |
 วรฺยา โกณฺนยฺสฺสฺร ปฺลจฺนวตี ตํ เกษฺปยิ ทฺมุคฺตํ

ศีล ปศุจิ อชณฺท รกษิตุ วรํ ศุทฺธํ ศุจิ นิรมลฺม | (112)
 วรฺษา โกฏิสหสฺร ปณฺจนวตี โปษี ตทา โปษยํ
 ภินฺเน โจ ตท อาตฺมภาวิ ปติโต โฆรามวีจึ ปฺน: |
 กุตุควา นิรฺมณฺณ กรม เวทฺธิ ทุขํ กามนิตานํ พหุ
 พุทฺธา โกฏิสหสฺร ปณฺจนวตี วีราคิตา เย มยา | (113)
 วรฺษา โกฏิสหสฺร ปณฺจนวตี อนฺโฆ'หมาสํ ตทา
 ทฺวาชฺยฎฺฐี ปิ จ กุลฺป โกฏินฺยฺตนา เนตฺรธา มิ ภินฺนา ปฺรา |
 ในกา กุลฺปสหสฺร โกฏินฺยฺตามุคฺปาญฺยจกฺษุรฺหุตุ
 อิสฺตา จฉินฺน อนฺนตฺกฺลปฺนฺยฺตนา ปาทาสฺจ กฺรณฺ: ศิรา: | (114)
 มานุษฺเย สติ กุลฺปโกฏินฺยฺตนา นฺยาสฺ วา ชาตฺย
 ทฺ:ชา เวทฺน เวทฺยามิ จ จิรํ สํสาร์ทฺ:ชา รุทิต: |
 กุตุควา ปาปฺกุ กรม ทฺ:ชนฺภูวี สํสาร์มาณฺศจิริ
 ตสฺมาตฺ ปาปฺ น กฺรฺยฺ อธิ วิ ตฺริภเว โย โพรทฺมิจฺเจจฉินฺนาม | (115)
 เทเสตฺว กรมํ ปฺริมฺกุ ราชศฺเรษฺโฐ
 นาเสา วิมุจฺยิ ปฺริมฺกุ ทฺษฺกฺกตฺต: |
 กุตุควา จ กรมํ ปฺริมฺกุ โฆรรูป
 ส จ จฺยวิตฺว กจฺเจณฺนิรฺยมวีจึ โฆรม | (116)
 หสฺตา วิจฺฉินฺนาสฺตถปิ จ ปาท กฺรณ
 นาสา วิจฺฉินฺนา พหุวิธ นนฺตกฺลปฺนา |
 เนตฺรธา จ มหฺยํ พลฺโส หุตุตา กฺษิปปิตฺวา
 อุตฺกฺษิปปิตฺ ทณฺ ไทรวิจฺรตฺ จาริกายม | (117)
 ตฺยกฺตุวา สฺวกาเย ศิร กฺร โพรทฺเทโต:
 ปฺตฺรธาจฺจ ทารานฺนยฺน ตถาคฺมมาสม |
 หสฺตํสฺจ ปาทานํ ปฺริตฺยชฺชิ หุตุญฺจิจิตฺโต
 โน จ กฺษเยมี ปฺริมฺกุ ปาปฺกฺรม | (118)
 ราชธา อภฺวํ ตท อหุ สฺรทฺตฺโต
 เต ปฺตฺร มหฺยํ จาริมก ฐรมฺปาลา: |
 ปทฺโมตฺตโร'ยํ อาสิ สฺพฺยฺปจฺนทฺโร
 วสฺนนฺทิ อาสิทฺทศฺพลฺล สานฺตฺริราช: | (119)
 โส นาริสํโฆ สฺวิปฺลฺล เย จมาตฺยา: |

คุฤหปตี เย พลปตี เย จมาตยา: |
 ศุเรยฐี ต ไถว ไนคม โภทุรราชา
 สรวเว'ปยุญญี ทศพล นิชกิลเสสา: | (120)
 กุมาร เอวาจริตมนนุตกลปปี
 ทฤษฏ วานพุทธานุ ชุตคณ นิชกิลเสสา: |
 เต เต มิ ทู:ชา ตท อนุภูตปุรวา
 จรนตุ ศุเรยฐำ อิม โภธิจรยาม | (121)
 โย โภธิสตุตว: ปุริตยฐิต ชารณียะ
 ไมศราวิหารี อจลิตุ อปรกมปี |
 นาสา กทาจิท วุรชติ อปายญมึ
 ปุเชตว พุทธานุ ชุตคณ นิชกิลเสสา: | (122)
 โย อิจฉิ พุทโธ กถมิห ชรัมสวามี
 ทวาตริศตีภิ: กวจิตฺ ลกษณภิ: |
 โส ศีลกรณียี อศพล อปรเวธา
 เทเสติ ชรัม ปุริตยฐิต ชารณียะ | (123)
 อิติ ศรีสมาธิราช สุปุญปนุทรวปวิวัต: ปณจตุรีศตีตม: | (35)

36

ศีลสุกนุชนิรุเทศปวิวัต: |

ตสมาคตฺรหิ กุมาร ย อากงเกษทุ โภธิสตุตว ไวมหาสตุตว: กิมิตฺยหํ สุขมนนุตตรา สมยกุ-
 สั โภธิมภิสั พุชเยยมิติ, เตน กุมาร โภธิสตุตว เวน มหาสตุตว เวน ศีลสุกนุเช สุปุริตยฐิต เวน ภวิตฺยุม,
 สรว โภธิสตุตว เวย จ ศาสตุตว เปรมสัชญา อุปสุตว ปิตฺยยา |

อด ขล ภาควาสุตสุย้า เวลายามีมา คาลา อภายต

ย: ศีลสุกนุเช ปุริตยฐิต โภธิสตุตว

หิ ไตยจิตฺโต วิจรติ จาริกายาม |

กฤษปรี ส คตวา อภริตฺยพุทฺทเกษตฺริ

กฤษานตี ลภิตฺวา ภวิษยติ ชรัมราช: | (1)

ตสมาค สมคฺรา ภวถ อทฺษญจิตฺตา:

สรว จ โภคา สตต มนาปการี |

ทฤษฏ วาจ พุทฺธานุ ศิริณน อปรเมยาน

โพธิ์ สุปุศิตวา ภวิษยถ ธรรมสุวามิ | (2)

ตสุมาจจตุรณิตวา อิม วร อานุศฺसानุ

ทฤษฏา จ ภิกษุณุ ปรม สุตฺตลวนตา |

นิ:สาฐิเยโน วิฑู สท เสวิตวฺยา:

สมาธิปฺตาปฺตา ภวิษยถ โนนิจเรณ | (3)

สเจนนินานาปริมิตาปรมาณ

ปุรณา ภเวยฺ มณิรตเนกึ สປไเต: |

ตไถว ภูโย รตนวราณ ปุรณา:

เกษตรา ภเวยฺ วาลิกคฺงคฺตฺตฺยา: | (4)

ทานาธิมุกฺโต ภวีย ส โพธิสฺตฺตฺว

เอโลก ราตรีทิมิห ทานุ ททฺยาค |

เอวํ ททนุ โส พหุวิธ กल्पโกฏฺฐิ:

โน วิษฐิต: สฺยาท วาลิก คฺงคฺตฺตฺยา: | (5)

ยศฺุจ สมาริ อิมุมิห โพธิสฺตฺตฺว

ศฺุรุตฺวาน ชาเรต สฺคตฺวราณ คณฺชม |

ย: ปุณฺยสฺกนฺโร ภวตี คฺฤหิตฺเตโน

ตฺตฺ สรวทานํ กลมปิ นานุโกตี | (6)

เอโย วโร อนุปม ปุณฺยสฺกนฺโร

ชฺญานสฺย โกศ อปริมิตาโรปม |

ศฺุราทฺโร นโร โย อิมุ อานุโลมิกํ

ชาเรยฺย อคฺรุ อิมุ วิรัช สมาริม | (7)

ชาเรยฺย เอต วิรัช สมาริ สานต

มหาธโน ภวตี ส โพธิสฺตฺตฺว: |

มหาสมฺพุโร พหุวิธรัตนสฺย อากโร

น ตสฺย ปุณฺยสฺย ปฺรมาณมฺสฺติ | (8)

วเรหิ ชฺรเมหิ อจินฺตฺติเยหิ

สํพุทฺธิโต วุจฺจตี โพธิสฺตฺตฺว: |

น ตสฺย โพธาย กทาจิ สํสโย

ย อุกฺทฺทิสฺยาตี อิมํ สมาริม | (9)

สํสฺถาปฺย โลกาจฺริยํ วินายกํ

พุทฺธ มหาการุณิกํ สุวยํววมุ |
 ย: ปุณฺยสุกนฺเรน วเรณฺเปโต
 อจินฺตโย ยสฺย ปฺรมาณฺ นาสฺติ | (10)
 น อุตฺตโร ตสฺย จ สत्ตฺว กศฺจิตฺ
 มหาสหสฺรราย กทาจิ วิทฺยเต |
 ย: ปุณฺยสุกนฺเรน สโม ภเวต
 ชฺญาเนน วาสาทุสฺสจินฺตฺเยน | (11)
 อนฺยตฺร ย: สฺรุตฺว สมาริเมตฺ
 ธารเยยฺ วาเจยฺ ปฺรยาปฺเณยฺยา |
 ปฺรฺเชษฺมาโณ'ตฺล พุทฺธโพธิ
 น ตสฺย ชฺญาเนน สโม ภเวต | (12)
 สเจตฺ กุมารฺา สฺย อฺยุ ธรรมฺรูป
 ย: ปุณฺยสุกนฺโร อฺปฺจิตฺ เตน โภตฺ |
 ธารตฺ วาเจตฺ อิมํ สมาริ
 น โส วิเจยฺยา อิทฺ ปฺถลฺโลกธาตฺสฺ | (13)
 ตสฺมาตฺ กุมารฺเห ย โภทฺสฺตฺโต
 อากาณฺกฺยเต ปฺฐิตฺ สรวฺพุทฺธาน |
 อตฺต อุตฺปนฺน ตถาคตฺ้าศฺจ
 ธารตฺ วาเจตฺ อิมํ สมาริมฺ | (14)
 เอษา หิ สฺา โภทฺ ตถาคตฺานํ
 สฺรทฺเทหิ มหฺยํ วจนํ กุมารฺา |
 น ภาษเต วาจมฺฤชํ ตถาคโต
 น หิ ทุสฺสา: สत्ตฺว มฺฤชํ วทฺนฺติ | (15)
 ยสฺมินฺ มยา โสทฺิตฺ อตฺมกฺุราโห
 อิต: ปฺเร กลฺปฺสฺตฺานจินฺตฺยาน |
 สฺเรษฺฐํ จรฺนฺเตน ปิ โภทฺจาริกํ
 ปฺรฺเชษฺมาณฺเนน อิมํ สมาริมฺ | (16)
 ตสฺมาทิมํ สฺรุตฺว อถ ธรรมฺกณฺชํ
 ย: สฺุตฺร โกณฺนฺยฺตฺาน อากม: |
 ย: ปุณฺยสุกนฺโร วิปฺโล อจินฺตโย

เขโน ลมฺพุชยติ พุทฺชชญาณมฺ | (17)

สรเวช สุตฺรานิทมฺคฺรสุตฺร'

มจินฺตียสฺโย กุศลสฺย อากรมฺ |

ปรฺยนตฺ ฐรฺมาณ น เตช ลภฺยเต

ยํ โส สทา นิรุทฺติเต วิสารทः | (18)

ฉินฺทิตฺว ภินฺทิตฺว มหาสหฺสร'

ศกฺยํ กณฺเฑตุํ ปรฺมาณุสํจฺยः |

น ตเวว เต สุตฺรศตา อจินฺตฺยาน

ปรฺมาตุ ย์ ภาชติ โส อวิชฺฐิตः | (19)

อาศฺวาส ปรฺศฺวาส กณฺเฑตุ ศกฺยํ

สรเวช สตฺตฺวานินฺท พุทฺชเกชฺตเร |

ปรฺยนตฺ สุตฺรณ น เตช ศกฺยํ

ยาน ภาชเต โส'ตฺร สมารฺชเย สฺถิตः | (20)

พุทฺธาน เกชฺตรา ยถ ลงฺควาลิกา

เย เตช สตฺตฺวา กติ เตชฺสปนฺนาः |

กณฺเฑตุ เต ศกฺยมถาปี จินฺติตฺ'

น เตช สุตฺรณ ย นิตฺย ภาชเต | (21)

กณฺเฑตุ ศกฺยมิต กถฺปโกภฺภิกิ:

มหาสมฺพุทฺเธวฺหิ ยตฺติ วาลิกาः |

นทฺธิ กุณฺเทชฺ หุตฺรเทชฺ ตทฺวท

อนนตฺ สุตฺรณตฺ สยตฺ ปรฺภาชเต | (22)

ศกฺยํ กณฺเฑตุํ พหุกลฺปโกภฺภฺย

ย อาปฺสฺกนฺธः สท ตตฺร ตฺชฺฐติ |

ศตาย ภินฺนาย วาลคฺร โภภฺโย

สุวรางฺค เตษํ น ตฺ ศกฺยํ สรวสः | (23)

ศกฺยํ กณฺเฑตุํ พหุกลฺปโกภฺภฺย'

รฺเย สตฺตฺวา อาสน ปรฺริเมณ ตตฺร |

ย อาคฺมภาเว วินิพฺทฺสธา

น เตช สุตฺรณตฺนินฺรหาร ชาณิตฺม | (24)

กณฺเฑตุ ศกฺยํ รุตฺ สรวปรฺาณินา

เย สนฺติ สตุตฺวา ทสฺสุ ทิสาสฺ |
 น สกฺยฺ สุตฺรานนฺต คณฺเฑ ตสฺย
 ยทุ ภาษเต'เสา สตตมวियฺฐิต: | (25)

สรฺเวষ ธรรมานฺ นิตฺเตสุ ชานตี
 นีรูกฺตินีรฺเทศปทารุถโกวิท: |
 วินิสฺจเย ภูตฺนเยษฺ สิกฺขิมิตฺ
 วิศาลพฺพุทธิ: สท หรฺยปรฺชฌ: | (26)

อภินฺนพฺพุทธิวิปฺลารุถจินฺตี
 อจินฺตฺย จินฺเตติ สทา ปรฺชานตี |
 โฆมฺสวภาวํ ปฤถฺ สุว ชานตี
 สพฺทำสฺจ ตานํ นีรฺทิสฺโต น สชฺชตี | (27)

อสฺกตฺ โส วุจฺจติ ธรรมภาณโก
 น สชฺชเต สุวชฺคสฺย ภาษต: |
 ปรฺศฺนํ นีรฺเทศปเทหิ โกวิท:
 ตถาหิ เตโน ปรฺมารุถฺ ชญาต: | (28)

เอกสฺยฺ สุตฺรฺสฺยฺปเทสโกฎฺธิโย
 อจินฺตียํ นีรฺเทศโต น สชฺชตี |
 อสงฺกนีนีรฺเทศปทารุถโกวิท
 ภาษนฺตฺ โส ปรฺชคฺโต น สชฺชเต | (29)

ย: สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 ส โพรฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 ธรรม พลาชานวิเศษปรฺราปฺต:
 กโรติ โส'รฺถํ พหุปรฺราณโกฎฺธินาม | (30)

ยไถว เมรฺรจโล อกฺมปิย:
 สรฺเวหิ วาเตหิ น สกฺย กมฺปิตฺตุม |
 ตไถว ภิกฺขุรฺวิฑู ธรรมภาณกํ
 กมฺเปตฺ สกฺยํ น ปรฺปรฺวาทิกิ: | (31)

มหาสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 เย ปรฺวตา อุกฺต อกฺมปฺนียา: |
 เต สกฺย วาเตน ปรฺกมฺปนาย

น ตเวว ฐรเม สติตุ สุนยิ ภิกษุ: | (32)

ย สุนยิตายำ สดตฺ ปรยุกโต

พุทธาน เอโฆ นียตฺ วิหาร: |

ปรุชานตี นิสฺจิตฺ ฐรมฺ สุนยำ

ส สรววาทิภิ น ศกฺยุ กุโฆภิตฺมุ | (33)

อกมฺปิโย โภติ ปรุปรวาทิภิ:

สวปรุรวาเทหิ อนาภิกฺกุต: |

อนาภิกฺกุตฺตจฺ อนินฺนิตฺตจฺ

อิมฺมุทฺทิสฺตีตฺวาน สฺมาธิ สานตฺมุ | (34)

คตฺ คโต โภติ สฺ สุนยิตายำ

สรวฺเช ฐรมฺเช น กางฺกษเต'เสา |

อนนตฺชฺญานน สทฺ สฺปรุติยฺฐิตฺ

อิมฺมุทฺทิสฺตีตฺวาน สฺมาธิ สานตฺมุ | (35)

พลานิ โปทรฺยงฺก น ตฺสฺย ทฺรุลภา

ปรุติสฺวีโท ฤทฺธิวธิ อจินฺตฺยาน |

อภิชฺฌ โน ตฺสฺย ภวานฺติ ทฺรุลภา

ชารเตว วาเจตฺวา อิมํ สฺมาธิมฺ | (36)

ภวาทิวฤตฺตฺสฺย น ตฺสฺย ทฺรุลภํ

อนนตฺชฺญานนน ชินาน ทฺรฺสนมฺ |

สํพุทฺธ โภถฺนินฺยฺตฺวานจินฺตฺยาน

โส ทฺรฺกษฺยเต เอตฺ สฺมาธิ ชารยนฺ | (37)

สรวฺเช โจ เตชฺ ชินาน อนฺติเก

ส ศฺโรษฺยเต เอตฺ สฺมาธิ สานตฺมุ |

วเรณฺ ชฺญานน อฺเปตฺ เกษฺยตี

ปรุติสฺวีทาสฺ วศ ปรามิ คต: | (38)

สเจทฺ ภเวณฺมณฺริตฺนान ปรุณฺณา

มหาสฺหสฺรฺวา อฺย โลกฺชาตฺ: |

เย ทิวฺย ศฺเรฐฺฐา มณฺริตฺนา: ปรุชานา

เหษฺฐํ อฺปาทาย ภวาทฺรฺ ขาวตฺ | (39)

ยวานตฺ เกษฺตฺรฺวา พหฺวิชฺ เต อนนฺตา

ชามพุนทาส์ฤกต ปุรุณ สรวเว |
 ทานํ ทเท ชินวเรษุ สรวํ
 ภูมิตลาทูปริ ภควาคร ยาวตุ | (40)
 ยาวนติ สนติ พหุ วิวิชา หิ สตุตวา
 ทานํ ทเทยรวีวิธมนนตกลปานุ |
 พุทธาน ททยุ: สดตมวิษฐิหนโต
 โพรยรติโก โจ ททิตุ ทานสฺกนธม | (41)
 ยศุใจว ภิกษุภริตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 พุทธานนมสฺเย ททสนขปฺราณชฺลโย |
 น ส ทานสฺกนธ: ปุริมกุ ยาคี สํขยา
 ย: สฺนุยตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต | (42)
 ตํ โจ ลภิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 ทานํ ทเทติ วิปลุ ชนตฺตฺตฺตฺต |
 ปฺรยฺเขมาโณ อตฺตฺตฺตฺตฺตฺต |
 เอาปมฺยเมตํ กฤตฺตฺตฺตฺต | (43)
 ยศุใจ สฺมาธิมิมุ วรุ ศฺเรษฐฺ คฤหฺณ
 จตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต |
 ย: ปฺนุยสฺกนฺโธ อฺปจิตฺตฺตฺต |
 ตตฺตฺต สรวทานํ สดตมกลานุ โภติ | (44)
 น ตาว ศิษฺมรํ ปฺรติลภิ พุทฺทชฺฌานํ
 ทานํ ทเทตุ โส หิตกรุ โพรสฺตฺตฺต |
 อศฺรุตฺตฺตฺตฺต วิรัชฺ สฺมาธิ สานตํ
 ยถ ศฺรุตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต | (45)
 ยศุใจ ลภิตฺตฺตฺตฺต |
 ศฺรุตฺตฺตฺตฺต โภตฺตฺตฺต |
 ปฺรยฺหาณณฺยยา ปฺรมุทิตฺตฺต |
 ส ศิษฺมรเมตํ ปฺรติลภิ พุทฺทชฺฌานม | (46)
 โย'ปปี นิธานํ ปฺรติลภิ เอวารุปี
 เกษตฺรานนฺนตฺตฺตฺต ยถริว คจฺจวาลิกา: |
 เต โจ ภเวยฺมณฺณิรตฺตฺต ปฺรณฺนา

ทิวยาน โจ ตถปิ จ มานูษานาม | (47)

ทุรฆรุษ โส โภติ ปฺรภูตโกโส

มหาธโน ธนรดเนนุเปต: |

โย โพธิสตุคฺว โลภติ อิมํ สมาริ

ปรยาปนฺนต: สตตมตฺตปฺตฺ โภติ | (48)

ราชย์ ลภิตฺวา ปรมสมฤทฺธ สฺฝิตํ

น เตน คฺษุโฏ ภวติ กทาจิ วิชฺญ: |

ยถา ลภิตฺวา อิมํ วิรชํ สมาริ

คฺษุโฏ อฺทกฺ โร ภวติ ส โพธิสตุคฺว: | (49)

เต เต ชฺรมชฺรา ภวนฺติ สตตํ พุทฺธาน สรวชฺญินฺา

ชาเรนฺตี วรชฺรมเนตฺริ วิปฺลํ กุณฺเฒานตกาเล ตถา |

ชฺรมโกศชฺรา มหามติชฺรา: สรวชฺญคฺษุชฺรา:

เต เต สตฺตว สหสฺรโกณฺเฒินฺยตํ สโตชนฺติ ชฺรมสฺวไร: | (50)

เต เต ศิลฺลเนนุเปต มติมานํ ศิกฺษาชานาตฺธานฺรา:

เต เต ศิวฺรเต สฺถิตา อภิตฺตา ชฺรมทฺรมสฺยงฺกุรา: |

เต เต รกฺตกฺษาเยจิวรชฺรา ไนยฺกฺรมยคฺษุภา สทา

เต เต สตฺตวหิตาย อปฺรติสฺมา: สรวชฺญตํ ปฺรสฺถิตา: | (51)

เต เต ทานตฺ สฺทานตฺ สตฺตวทมกา ทมเฒนุเปตา: สทา

เต เต สานตฺ สฺสานตฺตามนุคตา: สานตฺปฺรฺसानตฺเนนุทฺริยา: |

เต เต สฺสฺปตฺ ปฺรสฺสฺปตฺ สตฺตว สตตํ ชฺรมสฺวไนฺรโพธิยิ

โพธิคฺวา วรศฺเรษฺฐ ชฺรมรตฺไน: สตฺตวานํ ปฺรติษฺฐापฺยิ | (52)

เต เต ทานปฺตี ภวนฺติ สตตํ สท มุกฺตตฺยาถิ วิฑู

เต เต มคฺสฺริโยรฺน สํวสิ มหาตฺยาเค สมฺนเต สทา |

เต เต สตฺตว ทริทฺร ทฺฤษฺภู วฑฺชิตานํ โภเคหิ สํตารฺปยิ

เต เต สตฺตวหิตे สฺขาย สตตํ สรวชฺญตํ ปฺรสฺถิตา: | (53)

เต เต อาหนิ ชฺรมเกริ วิปฺลํ ชฺญาเน สทา ศิกฺษิตา:

ฉินฺทนฺตี ชน สรว สํศยลตํ ชฺญาเน สทา ปฺรสฺถิตา: |

เต เต สฺสุศฺรุต ชฺรมชาริ วิรชา สฺตฺรานตฺโกณฺเฐิตานํ

ปฺรยาปํ สฺถิต อาสเน มติชฺรา: ปฺรวาหริ ปณฺฑิตา: | (54)

เต เต โภณฺติ พนุศฺรุตฺตา: ศฺรุตฺติชฺรา: สํพุทฺธชฺรมชฺรา:

โกศานุ ธรรมยานุ ธรรมุนิ มุนินำ ธรรมานุ นิธาน รตา: |
 เต เต โภณติ วิศาลประษณ วิปลำ ปรีดี ชนุนติ สทา
 เทเสนาตา วรธรรม ศานต นิปลัน ในรยาณิกั ทุรทุกสม | (55)

เต เต ธรรมมธรรมชญเยย มติมานุ ธรรม สติตา: สุรตา:
 ธรรมราชยิ ปุรสาสิ อปุรติสมา วรธรรมจารี สทา |
 เต เต โภณติ วิศิษฏธรรมกรุกา คุรุเคารเว จ สติตา:
 ธรรม นควเร สติตา มติชรา ธรรมชว โขจจุรายิกา: | (56)

เต เต มตต ปรมตต สตตว ทฤษฏ วาปรมาเท สติทานุ
 ทฤษฏ วาใจว ปรมนญ อุตปลคทานุ สัสารมารุเค สติทานุ |
 เตชฺช ไมครุ ชนิตวาทาร กรุณา มุทิตาปยุเปกษา สติตา
 เตชฺชา มารุควรรี ปุรทรรุชยิ สิวมยญางุคิกั ทุรทุกสม | (57)

เต เต นาว กริตว ธรรม สุตถุตา ธารนติ สตตวานุ พนุ
 อุทยนุทานุ มหารุณเวชฺช ปติทานุ สัสารสุโร โตคทานุ |
 โพชยงุคา พลอินทริโย: กวจิตา: สทธรรมนาวารุหา:
 ติเร ปารมิ เกษม นิตยมกเย สุตตาเปนติ สตตวานุ สทา | (58)

เต เต ไวยุวรา วรเตชฺช จริตา ไวยุโยคตมา เวทกา
 วิทยาชญานวิมุกติปารคมิตา สทธรรม โภชชยา: |
 ทฤษฏ วาสตตว คีลาน เนกวิวิโร เราโค: สมภยาหทานุ
 เตชฺชา ธรรมวิเรจัน ททติ ตทุชฺช ไมศจกิตสนติ ตานุ | (59)

เต เต วาทือปวาทิมถตา โลเกนุทรร วาคีสุวรา:
 สรวชญเยยปรภักกรา มติชรา วรชญานญุมิสติตา: |
 สุร ชญานปลา พลปรมถนา: สัวรุณิตา ชญานิกิ:
 ชญานเนโน พหุสตตว โภณินิยตุตัสโตชยุนติ ธรรม สติตา: | (60)

เต เต ธิปติ สารุถวาท วิปท: สตตวานุ ตุราณรุธิกา:
 ทฤษฏ วาสตตว ปรมุตต มารุครตเน สท มารปาเส สติตา: |
 เตชฺชา มารุควรรี ปุรกาชยิ สิว เกษม สทา นิรุรุติ
 เชน ชญานปเถน เนนติ กุศลานุ พหุสตตว โภณิสทานุ | (61)

เต เต เสนุ ภวนุติ ตุราณุ สรณิ จกษุ: ปุรทีปกราร:
 ภิตานามภยปรุทาสุจ สตต ตุรุตตานุ จาสุวาสกา: |
 เต'ติทุ:จิต: สตตว ชญาคว ปรमानุ ชาคยุนชญุตานิมานุ

ธรรมาโลกุ โกรนุติ ธรรมรตเน ภูตนะเย ศิกษิตา: | (62)
 เยเย ศิลุปวรา ชเค พหุกรา: สตุตวาน อรุธาวหา
 เยภี: สตุตว สทา ภาวนติ สติจิตา: ศิลุเปษุ สติกษิตา: |
 ศิกษาปารมิตา คตา: สุกุศลา อาศุจยุปฺราปฺตาทุฏฺธา
 เย โพธิณฺภิปรติสมา มติชรา โลกสุย จกษุรฺททา: | (63)

โน เต ตถุปฺต กททาจิทฺปรติสมา วรพฺพุทฺธมฺสรฺตฺตา:
 ศีลลฺกษานติสมาธิปารมิตา คมฺภีรฺชฺรฺมฺสรฺตฺตา: |
 โน ตถุปฺตาคฺจ ปเรษุ ธรรมรตเน เต เทศยนต: ศิว
 โมกุโยปายุ ปฺรวรฺชมาณฺญ วรฺชํ ธฺรฺไมเรนฺรําสฺตรปฺยิ | (64)

ยวานฺโต พหุ สตุตว เตษุปคฺตา ธฺรฺมารุติกา: ปณฺชิตา:
 ศุโรยฺยาโม วรฺชฺรฺมฺสรฺชฺรฺตเน มารุคํ ญฺหํ อณฺชสมฺ |
 เตษํ ฌินฺทิมฺ สํศยานุ มติชรา ฐรฺเมณ สํโตยฺยิ
 ศีลลฺกษานติสมาธิปารมิตา ชานนฺต สตุตวาศยานุ | (65)

ชฺญานี ชฺญานวราคร ปารมิตา: สตุตวาศเย โภวิทา:
 ชานนฺต: ปรมสตุตวจิตฺตจิริตํ เยษํ กถา ยาทุถฺติ |
 เยเย ชฺญานกถาย สตุตวานฺยุตา วรฺชฺรฺมจกษุรฺลภา:
 เตเต ชฺญานวิเศษปารมิตา มารุ โคปเทศฺกรวา: | (66)

มารา โภภูิสฺหฺสรฺ เตษ วิทฺฐํ จิตฺตํ ปิ โน ชานิมฺ
 อากาเสยล ปกฺษินฺนํ ปทคฺติ ชฺญานฺตํ น ศกฺยา กฺวจิตฺ |
 ศานฺตวาทานฺต ปฺรศานฺต ชฺญานวคฺิโน อารุยฺสุมิ ชฺญานเน สติจิตา:
 สฺรวานุ มาร นิหฺตยฺ สฺร วุถฺษา พุชฺชนฺติ โพธิํ ศิวามฺ | (67)

ฤทธิปารมิตปฺราปฺต โภนฺติ สตตํ กจฺจนฺติ เกษฺตรานุ ศตฺตาน
 ปศฺยนฺติ พหุพฺพุทฺธโภภูินฺยฺตานุ คจฺจคฺยา วาติกา: |
 จกษุสฺเตษ น สชฺชเต ทศฺทิสฺเต ปศฺยนฺติ รูปานุ พหุ
 เย โจ สตุตว ทศฺทิสฺเต ภาวฺสฺติจิตา: สฺรวเยเต นายกา: | (68)

เตตฺสโย ภณฺิ อานุสํส สกถํ กถฺปาน โภภูิสฺตฺตานุ
 โน โจ ปฺรูวจฺริยาย วรฺณ กษฺปเย ปฺรติภาณโต ภาษโต |
 พุทฺธานํ ฌนฺมกษฺยํ สฺวิปฺลํ ชฺญานสุย โจ สาคฺริ
 โย เอตํ วิรชํ สฺมาชิมนฺตลํ ฐาเรย กศฺจินฺนร: | (69)

อิตฺติ ศฺริสมาชิราเช ศีลสฺกนฺชฺนินฺรฺเทศปวิวฺรต: ษณฺุ ตฺริศฺติตม | (36)

ยศ:ปรภปริวรต: |

ตตฺร ภคฺวานุ ปุณฺรปึ จนฺทฺรปรภํ กุมารภูตมามนฺตรยเต สุม—ตสฺมาตตฺรหึ กุมาร
 โโพธิสฺตตฺเวน มหาสฺตตฺเวน มำศจาปริมาณานาศฺจฺรยาทฺฏตฺวานุ โโพธิสฺตตฺวธฺรฺมานากางฺกฺษตา กุภึปรึ
 จานฺตฺตรา สมฺยกฺสํโพธิมภิสํโพทฺฐกาเมนายํ สรวฺธรมฺสวภาวสมตาวิปญฺจิต: สมมาธิ: ศุโรตฺวย
 อุตฺทฺรหึตฺวย: ปรฺยวาปฺตฺวโย ชารยิตฺวโย วาจยิตฺวโย: ปรวฺรตยิตฺวโย อุตฺทฺเยฏฺฏย: สุวาธฺยาตฺวโย
 ธนภาวณยา ภาวยิตฺวโย พหฺลึกรฺตฺวย: ปรภฺยศฺจ วิสฺตฺเรณ สํปรฺกาศยิตฺวโย: | กุษาณฺติพลํ จานน
 ภาวยิตฺวยมฺ | กุษาณฺติราเสวยิตฺวยา ภาวยิตฺวยา พหฺลึกรฺตฺวย | ธฺรมารฺถิเกณ จ ภวิตฺวโย ธฺรมกาเมน
 ธฺรมปรึคราหเกณ ธฺรมานุธฺรมปรฺติปนฺเนน | พุทฺธปฺุชาภิกฺขุเตน ภวิตฺวยมฺ | เตน ตฺริษฺฐ สฺถาเนษฺวภิกฺโขค:
 กรณฺธิย: | กตเมษฺฐ ตฺริษฺฐ ? ยทฺตฺ เกฺลศกฺษยาย ปุณฺยพลาธิปตฺเย พุทฺธชฺฌานมากาภิกฺษตา
 กุศฺลมูลานฺยวโรปยิตฺวยานิ โน ตฺ ขลฺ โลกสฺขสฺปรฺศากิगाภิกฺษิณา | เอษฺฐ ตฺริษฺฐ สฺถาเนษฺวภิกฺโขค: กรณฺธิย: |
 อถ ขลฺ ภควำสฺตสฺยำ เวลาຍำ จนฺทฺรปรภสฺย กุมารภูตสฺย ตเมวารฺถมฺุทฺโยตฺยมาน อิมเมว
 ปุรวโยคกถานิรฺุเทศฺ คาถาภิกฺธิเตน สํปรฺกาศยิตฺ สุม

หนตฺ ศฺฤ โณถ มเมตฺ กุมาร

กฺลฺปสฺหสฺร ยถา จริตา เม |

ปุชิต พุทฺธสฺหสฺรศตานิ

เอษฺฐ เอตฺ สมมาธิ ปรณฺธิตฺม | (1)

กฺลฺป อจฺินฺตฺย เอวมตีตา:

เกษฺตรศเตษฺฐ เอ วาลิก อสฺติ |

เอษฺฐ นิทฺรศฺนุ กิรฺติตฺ โภตี

ยํ ชินฺ อาสี คเณศฺวรนามา | (2)

ษฺยฆฺริรฺนฺน ก โภทฺธิสฺหสฺรา

ณฺยาสี คโณตฺตมฺ ตสฺย ชินฺสฺย |

สรวฺ วิ อนาสรวฺวิ กุภึณฺกิลเส

อษฺฐวิโมกฺษปรฺติษฺฐิตฺ ชฺยายี | (3)

ตตฺร จ กาลิ อियมปี สรวา

เกษม สฺภิกฺษ อนากฺล อาสีตฺ |

เสาษฺยสมรฺปีต สรวฺมณฺษยา:

ปรึณฺตีต มานุษเกภิ สฺุเขภิ: | (4)

ปุณฺยพลน จ สรวฺ อูเปตา

ทรศनियाสุตถ เปรมณียาศุจ |
 อาตมุย มหาชน สรว สมฤทฐา
 ทิวีสุเขน สมรปิตคาคูธา: | (5)
 สุรตุ สุวรัต มนุทกิลเสธา:
 กุยานติพลาภिरตา อภิรูปา: |
 เทวปุเรษุ ยถา มรูปุตตรา:
 คีลकु โณปคตา มติมนุต: | (6)
 ตตุร จ กาลี มหิปติราสีท
 ราชสุโต วรปุษุปสุนามา |
 ตศุย จ ปุตฺร อนนกมาสน
 ปณจศตา สมฤติมนมติมนุต: | (7)
 เตน จ ราชสุเตน ชินสุโย
 มยฎฺฐิ อุทฺยานสทสรศตานิ |
 ปุษุปผลปฺรติมณฺฑิต สรว
 ตศุย นิรฺยาตีต การุณิกศุย | (8)
 วิจิตร อุทฺยาน สทสรศตา
 จักรมศยยนิชฺยทสทสุไร: |
 จีวร โกลฺลิสทสรศเตภิ:
 สีสฺตฤตฺต จักรมณาสุจ นิชฺยทา: | (9)
 เอวมเนกปฺรकारสทสุธา
 ยาตตคฺก ศฺรามณกา: ปฺริโกคา: |
 ราชสุเตน ปฺรสนนมนเนนา
 ตศุย อุปฺสธาปิตา: สุกตศุย | (10)
 โส ทศสุ ศุภกรุมปเถษุ
 ราช ปฺรติยจิตฺ: สาทฺฐชนเนนา |
 ปฺราณสทสรศตานิยฺเตภิ'
 รุคจฺฉิ ปฺรตฺสฤตฺต นายกุ ทฺฤษฺฐม | (11)
 ปุษุปวิเลปนรูปุคฺคหิตฺวา
 ฉตฺรปตาคฐวชาสุตถ วาทฺยาน |
 ปุช กริตฺว ส ตศุย ชินสุย

ปราณชลิก: ปุรต สฤติ อาสีต | (12)

คุษฎ อภูตตท ภิกษุสหสุรา

เทวมนุษยต ยกษสุราศจ |

วยากรู กี่ นุ ซิโน อิมู ปุช่า

สาธุ กี่ วกษยติ ธรรมุ นเรนทร: | (13)

ตสย จ อาศย ชญาตว สวย์ภู

ราชตตสย นีรุตรุ จิตตม |

ปารคโต อธิมุกติปเทษุ

ตสยิม เทศยิ ศานต สมาธิม | (14)

ยาว ปุรมุกต คีรา สุตตเนา

กมปีต เมทนี สวณษณา |

ปุชป ปุรวารมิ ตทา คคนาต:

ปทุมศต่าปี จ อุกต ภูมา | (15)

วยากริ นายกุ อาศย ชญาตว

อรุตปเทษุ สุกิยิต ศาสต่า |

เทศยิ ศานต สมาธิ นเรนทร'

สุตตริมิ อรุตปทานิ ศฤ โณถ | (16)

สรวิ ภาวา อภาวา: ปริกฤปา'

สตุจล มริจิสมา ยล มายา: |

วิหุตเมฆสมาศจล สุนยา:

สรวิ นีราตม นีสตตว นีชีวา: | (17)

อาทิตู สุนย อนาคต ธรรมา

นาคต อสุติต สุตานวิมุกตา: |

นิตยฆสารก มายสวภาวา:

ศุทฐ วิศุทฐ นโภปม สรวเว | (18)

ไนว จ นีล น ปีต น ศเวตา

นามตุ रिฤตกุ โฆฆสวภาวา: |

จิตตวิวิฤต อจิตตสวภาวา:

สรวรูต่าปคตา: กุษณิกตวต | (19)

ภายตุ อกษรุ สักรมู นาสติ

โน ปิ อภายตุ สักรุ โภติ |
 นาปี จ อภุชเร เทศ วุรชุนตี
 โน ปุณรภุชรุ คุรานตี กุตศุจิต | (20)

อภุชเร อภุชช คุษีณ นิรุทธา
 ภาชตโต ว อภายตโต วา |
 นิตยมิภุชเร อภุชช อุกตา
 ย: ปุรชานตี โส'ภุชยุ โภติ | (21)

พุทฺธสหัสสรศตานิ อตีตา
 ธรรมสหัสสรศตานิ ภณิตฺวา |
 ไนว จ ธรรมุ น จาภุชเร คุษีณา
 นาสติ สมุตฺตปตฺติเตน อภุชีณา | (22)

เยน ปุรชานตี อภุชชธรรมานุ
 นิตฺย ปุรชานตี อภุชชธรรมานุ |
 สุตฺตรสหัสสรศตานิ ภณิตฺวา
 สรวี อภุชเร ชานตี ธรรมานุ | (23)

ยั จ ปุรภายตี ธรรมุ ชินสุโย
 ตั จ นมนุยตี โส'ภุชชตยาเย |
 อาทตี นิราตฺตมนิ เย ตวิมิ ธรรมา
 ต้าสจ ปุรภายตี โน จ ภูชเปตี | (24)

สรวีคิระ: ส ปุรภายตี วิชฺโช
 โน จ คิราย หรียตี จิตฺตม |
 สรวาคิโร คิริโฆษนิกาโส
 เตน น สชชตี ชาตุ คิรายเย | (25)

ยาย คิราย ส กิรุตฺตึ ธรรม:
 สวา คิระ ตตฺตภุชณิ สรวุ นิรุทธา |
 ยาทุสุ ลภุชณฺ ตสฺย คิรายเย
 สรวีมิ ธรรม ตลลภุชณปฺราปฺตา: | (26)

สรวีมิ ธรรม อลภุช วิตฺกษา
 สรวี อลภุชณ ลภุชณสุทฺธา: |
 นิตฺย วิวิกต วิสุทฺธ นโภ วา

สํขย สมาสตุ เต น อุเปนฺติ | (27)

สํสฺกฤตาสํสฺกฤต สรวี วิวิกฺตา

นาสฺติ วิกฺลปน เตษฺมณฺญีณาม |

สรวคฺตึษฺ อุสํสฺกฤต ปฺราปฺตา

ทฤษฺฏิกเตหิ สํทิว วิวิกฺตา: | (28)

นิตฺยมรฺกต อทฺษฏฺ อมฺตา'

สฺตสฺย สฺวภาว สฺมาหิตจิตฺตา: |

เอษ สฺมาธิพลี พลวณฺโต

โย อิมฺ ฆานติ อิทฺถศฺ ฐรมาน | (29)

ไสฺลคฺุหาสิริทฺุรคฺนทึษฺ

ยทฺว ปฺรติศฺรฺตฺก ฆายิ ปฺรตีตฺย |

เอวิมุ สํสฺกฤตฺ สรวี วิฆาน

มายมรีจิสฺม ฆคฺุ สรวม | (30)

ปฺรชฺญพลํ คฺุณ ฐรมคฺตานํ

ชฺญานพลน อภิชฺญ ญฺญีณาม |

วาช อุปายกฺุสฺลย นฺิรฺกฺตา

ยตฺร ปฺรคาสิตฺุ ศานตฺ สฺมาธิ: | (31)

กฺลปิตฺุ วุจฺจติ กฺลปนมาตฺุรี

อนฺตฺุ น ทฺภยติ สํสรวมาณ |

โกฏฺิ อลกฺษณ ฆา ปฺริ อาสี'

ทปิ อนาคติ ปฺรตฺยยตาเย | (32)

กฺรม กฺริยาย จ วรฺตติ เอว'

หีน อุตฺกฤตฺษฏฺตยา สฺมฺเทนฺติ |

วิวิกฺต ฐรม สทา ปฺรกฤตฺตีเย

ศฺุณฺย นีราตฺม วิฆานถ สรวาน | (33)

สํวฤตฺติ ภาษิตฺุ ฐรม ฆินนา'

สํสฺกฤตสํสฺกฤต ปศฺยถ เอวม |

นาสฺติห ภูตฺตุ อาตฺม นโร วา

เอตฺกฺุ ลกฺษณ สรวชคฺสฺย | (34)

กฤตฺษณาศฺุภ จ น นศฺยติ กฺรม

อาตมณ กฤตว จ เวทิตวฺยุม |
 โน ปฺน สํกรม กรุมผลสฺย
 โน จ อเหตุก ปฺรตฺยณฺุโกนฺุติ | (35)
 สรวี ภาวา อลิกา วศิกาสุโจ
 ริกตฺกฺ ตฺจณฺ เพนสมาสฺจ |
 มายมรีจิสมา: สทฺ สุนฺยา
 เทสิตฺ สทฺพิตฺ เต จ วิวิกฺตา: | (36)
 เอวฺ วิชานตฺ มนฺยณฺ นาสฺตี
 สีลวฺ โภติ อนฺุสิริตฺจิตฺต: |
 กุชานฺุติพฺเลนฺ น กฺลฺปิยิ กิจฺจ
 เอว จรณฺตฺ สมหิตฺ โภติ | (37)
 ยาทตฺก ฐรมฺ วิชานิ ส ราชฯ
 ตาทตฺก เทสิตฺ เตนฺ ชินฺน |
 สฺรุตฺว นฺุไป อิมฺ ฐรมฺ ชินฺสุโย
 สปริวารุ สมหาทฺธิ ศิกฺษามฺ | (38)
 ราชสุโต อิมฺ สฺรุตฺว สมหิ
 อาตมณนา มฺุทิโต ภณฺิ วาจมฺ |
 สฺยฺสุ สฺุภายิตฺฺ เอช สมหิ
 เอช ตวา จรณฺมฺุ ปตฺามิ | (39)
 ตตฺร จ ปฺราณิสนฺุสฺร อสีติ:
 สฺรุตฺวิมฺุ ฐรมฺสฺวภาว ปฺรณฺิตมฺ |
 ภูตฺุ อยฺ ปฺรมารฺถ นฺิรฺเทโส
 เต อนฺุตฺปตฺติก กุชานฺุติ ลภีสุ | (40)
 นาสฺติ อฺุปาทุ นฺิโรฐุ นรฺสุโย
 เอวิมิ ฐรมฺ สทา ? วิวิกฺตา: |
 เอว ปฺรชานตฺ โน ปฺริหาณิ
 ราช ลภี อนฺุตฺปตฺติก กุชานฺุติมฺ | (41)
 ราช สทา วิชหิตฺวณฺ ราชฺย
 ปฺรวุรฺชิ ศาสฺนฺิ ตสฺย ชินฺสุย |
 เต'ปฺยณฺุ ปฺรวุรฺชิตา: สุตฺ ราชฺญ:

ปณฺจศตานิ อุนฺนท สรฺเว | (42)

ปรุวรฺชิตฺยท ราช สปรุตุโร

อนฺย ตทา พหุปรฺราณิสทฺสฺรา: |

ปรุวรฺชิตฺยา: สุกตฺสย สมิเป

ชรฺม กเวมิชฺย ตฺสย ชินฺสย | (43)

วิศฺติวรฺชศตานิ ปรฺิปรฺุณานุ

ชรฺม ปรฺกาสิตุ เตน ชินฺนา |

ราช สปรุตุรกฺ เตน ชินฺนา

วิศฺติวรฺชศตา จริ ชรฺมมฺ | (44)

อถ อปรฺเณน ปฺน: สมนฺ

โส'ปิ ชิน: ปรฺินิรฺวตฺตุ อาสิตุ |

เย ชินฺศฺราวท เต'ปิ อติตา:

โส'ปิ จ ชรฺมฺ ปรฺิตตฺกฺ อาสิตุ | (45)

ตฺสย จ ราชินฺ ปฺตุร อฏฺฐิ

ปฺณฺยมติ สทฺ ศฺราวทฺ ปรฺสนน: |

ตฺสย จ ภิกฺษุ กฺุโลปฺกฺ อาสิตุ

โส อิมฺุ เทศฺยิ ศานฺต สมาริมนฺ | (46)

โส อจิโล มฺุโร จ อฏฺฐิ

สฺตกฺกตฺตุ ปรฺาณิสทฺสฺรตฺเตภิ: |

เทวต โภกฺสิศตานิยฺนฺพทฺธา

วรฺณ ภณฺนติ กฺุลาณฺ ปรฺวิคิตฺวา | (47)

ส สฺมฤติมานฺ มติมานฺ คติมฺำศฺโจ

สุวฺรตฺ สุรตฺ คีตรตฺสจ |

สุสุวฺรฺ อปรฺชฺ โส มฺุรฺศฺโจ

ชาตฺษฺ ชฺญานวฺคิ วรฺปรฺาปฺต: | (48)

จิวร โภกฺสิศตานิ จ ลาภิ

อาสิ ส ภิกฺษุ ยศ:ปรฺภฺุ นามฺนา |

ตฺสย จ ปฺณฺยพฺลฺ อสฺหนฺตา

ภิกฺษุสทฺสฺร ตทา ชนิ อีรฺชามฺ | (49)

ปฺณฺยพฺเลน จ รูปฺพฺเลน

ชฎานพเลน จ ฤทธิพเลน |
 ศิลพเลน สมาธิพเลน
 ธรรมพเลน สมุทต ฤทธิ: | (50)

หุฤทธิมนศจ ปริยศจ ชนสโย
 ฤทธิอุปาสกฤทธิณิกานาม |
 เย ชินศาสนิ สตุตว ปรสนนา'
 สุตยมิทปิสิต ปุชนิยาศจ | (51)

ยศจ ส ราชินุ ปตุรุ อัญญี
 ปุณยมติ สท ศราทฐ ปรสนน: |
 ชฎาคว ปรหุชมนนान พหุฤทธิ
 ฤทธิ ส การยิ อาจริยศย | (52)

ปณจหิ ปรณิสทสทรศเตหิ
 วรมิต ชงคททายุชเกหิ |
 เตหิ สทา ปริวาริต ฤทธิ
 ภายติ กุตจริยามปรยณตาม | (53)

โส ปริษาย ปรภายติ ธรรม
 สุนย นิราตม นิรุชีวิมิ ธรรมา: |
 เย อุปลมฤทธิ อาตมนิวิญญา'
 สุตย น โรจติ ย ภาณิ ฤทธิ: | (54)

อุตุฤทธิ ฤทธิว ศสตุร ฤทธิหิตวา
 เยช น โรจติ สุนยต ศานตา |
 เอช อธรรม ปรภายติ ฤทธิ:
 เอตุ หนิตว ภาวิยติ ปุณยม | (55)

หุฤทธิ วจ ศสตุร น ภายติ ฤทธิ:
 สุนยช ธรรมนุสุมรมาณ: |
 นาสติห สตุตว นโร วาปหตุโย
 กุชยสมา อิมิ ฤทธิตท ธรรมา: | (56)

ฤทธิ กโรติ ส อญชลิ นูรณนา
 ภายติ วาจ นโม'สตุ ชินานาม |
 เยช สตุเชนิมิ สุนยช ธรรมา

โกนุติมิ ศศตฺร มานุทารวปฺยุปา: | (57)

ศีลวฺร โตปกตสฺย มฺนีสฺโย

ภายิตมาตฺร อนนฺยถวากฺเย |

กมฺปิต เมทินิ สวณษณฺชา

ศศตฺร เต ชาต มานุทารวปฺยุปา: | (58)

ภิกฺษุ อภฺตุตท มํกุศฺรีรา

เย อฺปลมฺภิก ศศตฺรคฺฤทฺธา: |

ภฺยฺน ศกฺยปฺลํกรมฺณาเย

ตฺรศฺต อภฺตุ สุมหาทภฺตชาตา: | (59)

เย ปฺนุ ศฺราทฺธ ปฺรสนฺน มฺนินฺทฺเร

เยมิห โรจติ สฺนฺยต สานฺตา |

เตหิ หุํการสฺหสฺร กริตฺวา

ทฺมุยศฺไตรภิกฺษาทิต ภิกฺษุ: | (60)

ภิกฺษุ ชนิตฺวาน ไมตฺร ส เตษฺ

สฺรวชนสฺย ปฺรศฺต ภณฺาติ |

เย มยิ สตฺตว ปฺร โทษฺย กโรนฺตี

เตษฺ ภฺตุเตน หุํ โทษฺย จรามิ | (61)

เตน จ วรฺษ อสีติรฺนฺนา

ภายิต สฺนฺยต โภษฺย ชินานาม |

ภิกฺษุสฺหสฺร ปฺรตฺยรฺฐิก อาสนฺ

เย จ นีวาริต ราชสฺเตน | (62)

โส'ปิตทา ปฺริภฺต อภฺยิ

ตสฺย จ ภิกฺษุ ปฺริตฺตถฺ อาสนฺ |

วาจมนิษฺฏ ตทา ศฺรณฺมาน:

ภฺยฺนาคฺพิลา จฺยฺต โน จ กทาจิตฺ | (63)

โส'ปฺเรณ จ ปฺนุ: สมเยน

ปฺราณิสฺตาน กริ มหาทฺธมฺ |

ศีลฺมจิลฺมฺนฺสฺมรฺมาณ:

ปฺนฺยมตฺสฺย ตทา ภณฺิ วาจมฺ | (64)

ตฺตร ส เคารวฺ ภฺตุตฺว อฺทาทฺ

ปฺณยมตี อวจี ตท ภิกษุม |
 มา มม เกนจิตาจริยสุโย
 เจตตี กิจิ กุถตฺ อมณาปม | (65)

โส อวจี สุตถุ ราชกุมารา
 กุชานติพเลน สมุทคต พุทฺธา : |
 เชน มิ ภาษิต วาจมนิชฺฐา'
 สุตสฺยิมิ อนฺติกิ เมตฺร อุทารา | (66)

เชน ส กลปสทสฺรศตานิ
 กุชานติ นิเชวิต ปุรวกเวษุ |
 โส อหุ ภิกษุ ยศ:ปรภุ อาส
 ศากยมนิรภควาน ภณิ วาจม | (67)

เชน ยศ:ปรภุ รกฺษิตุ ภิกษุ:
 ปฺณยมตี ตท ราชินุ ปฺตร: |
 ชาตีสทสฺร มมาสิ มหาย:
 โส มย วุยาถกฺตุ ไมตฺรกุ พุทฺธ: | (68)

เชน คณศฺวาร ปุชิตุ ศาสฺตา
 เชน ตู การิต ศุเรษฺฐ วิหารา : |
 ปุรวมเสา วรปฺยุปสฺนามา
 โส ปทฺ ไมตฺตฺร อาสิ มุณินทฺร: | (69)

เวย มยา พหุกลป อนนฺตา
 ธารยิตามิมุ ธรรม ชินานาม |
 กุชานติพลํ สมุทานิต ปุรว
 ศฺรตฺวา กุมาร มมา อนฺตีกฺษา : | (70)
 นิรวุถฺติมปฺยถ เกษฺยติ เวย
 ปศฺจิมิ กาลิ สทฺธฺรุมวิโลเป |
 ภิกษุ ว ตีรฺถมเตษฺวภิกฺษุกฺตา
 เต มม ธรรม ปฺรติภฺยปิ สานตม | (71)

อนฺนต อุทฺชต ทฺษฺญ ปฺรคฺคฺภา
 ปาปสหายก โภชนลฺพฺธา : |
 จิวรปาตฺรรรตา: ปฏฺลฺพฺธา:

ลาภสันศิรีต เต กุณิปี ธรรม | (72)

ทฤษฎีประมุขภูมณา อกฤตชญา

หีนกุเลฆุ ทริทฤกุเลฆุ |

ปรวูรชิตา อีห ศาสนิ มหุย์

เต'ปี ปุรติกุณิปี ศานตุม ธรรม | (73)

มารมเตน จ โมहित สดตวา

ราควศานุกตานิวิยญา: |

โมหเวเสน ตู โมहित พาลา

เยษ น โรจติ สุนยต ศานตา | (74)

ภิกษุ จ ภิกษุณิกา กฤทิมลสุโจ

คุราหิต โมहित ปาปมตฺธิ:

เตษ วศานุกตาสท ภูตวา

ปศุจิมิ กาลี ปุรติกุณิปี โพธิม | (75)

ศุรุตวา กุมาร อีมา มม วาจ

ภิกษุ อรณยกุลเวลี นิตยม |

เยษีย โรจติ สุนยต ศานตา

ไตรยฺ ชาริตฺ ธรรมุ ชินานาม | (76)

ปรวูรชิต เต มม ศาสนิ จริตวา

ภิกษุ อุปสัปทโปษกรรมม |

มุลจิมุ ปินทวมสกตวา อทฺษญา

เย อิมุ ชาริตฺยยนติ สมาริม | (77)

ชีวิต กาย อเปกฺษิ ปุรหายา

สุนยต ภาวถา สุปฺรศานตตาม |

ยุกตปรยุกตมณา จ ภวิตวา

สว อรณย สทา มฤคภูตวา: | (78)

นิตย กโรธ จ ปุช ชินานำ

ฉตฺรชวชฺรทฺธิยมาลยวิหาไร:

เจตีย ปุชยถา ปุรติมานำ

กุณิปร ลภียถ เอตฺ สมาริม | (79)

ศุตฺตป กราปยถา สุกตานำ

เหมวิภูษิต ฐปยลิตตาน |
 ปรตม สุนิษฐิต รตนวิจิตร
 โพรธิธานู ชนิตวน จิตตม | (80)
 ยาวติ ปุช ชเลสุมิ ปรณิตา
 ทิวยถ มานุญิกา รณณียา |
 สรว คเวมิย พุทฐ มเหธา
 โพรธิธานู กริตว ปรตชิญาม | (81)
 ฐรมต ปศยถ สรวี นเรนทราน
 ยาวต สนติ ทศ ทิศิ โลเก |
 ทฤศยติ นีรวฤติ สรวชินานา
 ฐรมตยา สติต สัมฆ พุทฐา | (82)
 โภถ จ สรวีฆู ตยาคาธิมกตา:
 ศีลวิศุทฐคตา สติริจิตตา:
 กุชานตริตา: สท ไมตร?ตาศุโจ
 สรวี ปรชานถ สุนยถ ฐรมาน | (83)
 วิริย ชเนถ อสิน อทีนา:
 ฐยานรตา: ปรวิเวกรตาศจ |
 ปรชญ ปรชานถ ปรชญวิศุทธิ
 เกษยถ การุณิกา นจิเรณ | (84)
 รากุ ศเมถ สทา อศุภา เย
 โทษุ นิกฤหณถ กุชานติพเลน |
 โมหุ นิกฤหณถ ปรชญพเลน
 ปรายยถ โพรธิ ชินานู ปรศศตม | (85)
 กายู วิภาวยถ ยถ เชน
 ทู:ชมสารกุ ปุติทฐคณฐม |
 สุกนฐ ปรชานถ ริกตก สรวา'
 ลลปศยถ ชญานมนตตฐ กุมิปรม | (86)
 ทฤษฎิ ม กฤหณถ ปาปิก ชาตุ
 อาตุม อย์ ปรุ โษ อถ ชีว: |
 สรวี ปรชานถ สุนยถ ฐรมาน

กฤษิปร สุปฤศิษยถ อุตตมโพธิม | (87)

ลาภ ม กุรวถ กฤทฺโธ กทาจิต

มา ปริตปยถ ปินฺทมลพฐวา |

นินฺทิต ศัสิต มา ขุ จเลถา

เมรุสมาศจ อกมฺปิย โภถา | (88)

ชรุม กเวษถ เถรรวชาตา:

ศฺรุตฺว ตทาปิ จ ตตฺปร โภถ |

ติษฺฐต โคจริ สรวชินานา

ยาสุขถ กฤษิปร สุขาวติเกษฺตรม | (89)

สรวชเค สมจิตฺต ภวิตวา

อปริย มา ปริย จิตฺตฺ กโรถ |

มา จ กเวษถ ลาภฺ ยโสวา

กฤษิปร ภวียถ พุทฺธ มุเนินฺทรา: | (90)

พุทฺธฺคุณํศจ ปฺรภาษถ นิตฺยํ

ภุตฺตฺคณฺเฑนิ นินฺรฺกตฺปิเทหิ |

ยานฺ คุณฺ ศฺรุตฺวิห สตฺตฺว ปฺรสนฺนา:

พุทฺธฺกฺณฺมุ สฺปฺหํ ชนฺเย: | (91)

นิตฺย สเคารว จาจรฺเยมุ

มาตุ ปิตฺตฺตถ สรวชคตฺมินิ |

มา ปฺน มานวसानุค โภถา

ลปฺสุขถ ลกฺษณฺ ตรีศ ทเวจ | (92)

สํคณฺกํ วิชหิตฺว อเสษํ

นิตฺย วิเวกรตาปิ จ โภถ |

สุรต นิตฺยฺปโสภนฺ สานฺตา

อาตฺมหิตา: ปฺรสตฺตฺวหิตาศจ | (93)

ไมฺตฺริ นิเชวิทถา กรุณํ ใจ

มุทิตฺยฺเปกฺษรตา: สท โภถ |

ศาตฺตฺ: ปฺรศาสนฺ ปศฺยถ นิตฺยํ

เกษฺยถ กฤษิปร หิตํกรฺ โลถ | (94)

ปาปก มิตร ม ชาตฺ ภาเชถ

เสวถ มิตร เย โภณติ อุทารา: |
 เยยิห โรจติ สุนุยต ศานตา
 เย อภิปรสุถิตา อุตตมโพธิม | (95)
 ศุรราวกภูมิ ม ศิกษถ ชาตุ
 มา จ สุปฤเหษยถ ตตฺร จริยาเย |
 จิตฺตุ ม ริณฺจถ พุทฺธคฺเณษุ
 กุมิปร ภาวิษยถ พุทฺธ ชิเนนฺทฺรธา: | (96)
 สตุย คิริ สท ภาษถ สฺพุทฺธา
 มา มฤษ ภาษถ มา ปฺรฺยูํ จ |
 นิตฺย ปฺริยํ มธฺรุํ จ ภณฺณา
 ลปฺสยถ วาจ โลกาจฺริยานาม | (97)
 กายิ อนฺรฺถิก ชิวิต โภถา
 มาตฺมอตุกฺรชก มา ปฺรปฺตี |
 อาตฺมคฺุณฺนาํ สมนฺทานยมาณา:
 ปฺรจฺริยาสุ อฺุเปกษถ โภถ | (98)
 สุนฺยวิโมกฺษรธา: สท โภถา
 มา ปฺรณฺธิชาน กโรถ คตฺธิษุ |
 สรวฺนินิตฺต วิวฺรชย อเสษํ
 โภถ สทา อนินิตฺตวิหารี | (99)
 อนฺต วิวฺรชยถา สทกถํ
 ศาสฺวตฺตจฺเณทฺสฺถิตา ม ภวถ |
 ปฺรตฺยยถา สท พุชฺยถ สรวํ
 เอว ภาวิษยถ ยาทฺถศ ศาสฺตธา | (100)
 กามรตฺธิษุ รตฺตี วิชหิตฺวา
 โทษยิลํสฺจ มลานํ วิชหิตฺวา |
 โมหตโม วิชหิตฺวเส สรวํ
 ศานฺตฺรธา นรสีห ภวถ | (101)
 นิตฺยมนิตฺย จ ปฺสยถ นิตฺยํ
 สรวภาวา สุขทฺ:ข วิมฺุย |
 อศฺกมฺนาตฺมต อาตฺมศฺุณฺษุ

ภาวยามานุ ภเวย นเรนทรः | (102)

โลกปรทีปกเรภิ ชินภิ'

รุเขยิห โยนิโส ธรรม สุนีต |

ไตรีห มารพลاني หนิตวา

ปราปตมนุตตรโพธิฐุทารา | (103)

ยาคตค ภายิต เอติ คุณา เม

เยจ ปรงาคสิต โทษศตา เม |

โทษ วิวรุชย ศึกษ คุณษุ

เกษยลสิ พุทฐุ ตเทห คุมาร | (104)

อิติ ศรีสมาธิราชยศःปรงภปริวรุตः สปตตรีศคิตมः | (37)

38

กายวางมนःสัวรปริวรุตः |

ตสมาคตรหิ คุมาร กายสัวรสัวภูโต ภวิษยามิตเยว วยา คุมาร ศึกษิตวยม | ตตร คุมาร
กตมः กายสัวรः ? เยน กายสัวรธณ สมनुวาคโต โพธิสตุตโตโว महासत्त्वः स्रवचरुमेभवसङ्कषणान्
प्रदिलगते, अयमुज्यते คุमार กายสัวร อิติ | เยน กายสัวรธณ สมनुวาคโต โพธิสตุตโตโว महासत्त्वः
तुवาศรีสนมหาปุรัชลภษณานิ प्रदिलगते, अयमुज्यते อิติ | เยน महासत्त्वः तस्य तถाकतफलानि
जद्वารि वासारथยานि अयुष्ठात्सावेณिकान पुทฐุธรรมานु प्रदिलगते, अयमुज्यते อิติ | เยน महासत्त्वः
सु-
त्रीणि विमोक्षमुखानि प्रदिलगते | กตมานิ ตรีणि ? ยทุต คุนุยตามนิमितตมปรงนิहितม | อิมานิ ตรีणि
विमोक्षमुखानि, अयमुज्यते อิติ | เยน महासत्त्वःसुजद्वโร पुरาहमानु विहारानु प्रदिलगते | กตमांसुजद्वरः ?
यทุต ไม้ตรี'กรณำ मुทิตตามเปกษำ อิมำसुจद्वโร पुराहमानु विहारानु अयमुज्यते อิติ | เยน महासत्त्वः
स्पตตรีศทุโพธิปภษยานุ ธรรมานु प्रदिलगते | กตमानु स्पตตรีศต ? ยทุต जद्वारि समुदयुप्तस्थानानि |
जद्वारि समुयकप्रहाणानि | जद्वर ฤทธิपातानु | पलगेनुरियานิ | पलगे फलानि | स्पต पोธยุगकानि |
आरुयधुगुङ्गकिं मारुคम | อิมานु स्पตตรีศทุโพธิปภษยานु ธรรมานु प्रदिलगते | अयमुज्यते อิติ | เยน
महासत्त्वः महाकरुणाविहारं प्रदिलगते | मन्हेपेक्षायविहारं प्रदिलगते, गेष्ममांसुज विद्वरणु प्रदिलगते
| प्रविเวकामुञ्ज ธรรมानु प्रदिलगते | अयमुज्यते กายสัวร อิติ |

ปุนรปรี คุมาร เยน กายสัวรธณ สมनुวาคโต โพธิสตุตโตโว महासत्त्वः प्राणादिपातात्
प्रदिविरโต ภาวति | ओत्तुताทานात् ओपुरहुमजरुयानुमुष्ठावातात् ปิสนวजनาค ปุรัชวजनาค ศึกษิน-
प्रलापात् อภิชยาयात् วุยาपातानुมิถยาत्तฤष्णुः प्रदिविरโต ภาวति | तुलागुणानुमानगुणात्कामसुखगुणानु
ग्रथणपुनरुचिरुचनतावनजुणेतनगतनिप्रामोषालोपसाहเสणुयः प्रदिविरโต ภาวति | न हसुतोल्लः न

ปาทโลโด หุตปาทสยต: | ดศย สรวุ กายวางมโนเทายจลย ปฐหีณ ภาตยจจินนมุส ตาลามสุตกว-
ทายตยามนุตปาททรรมิ | อยมุขยเต กุมาร กายสัวร อิติ | ตทเนนาปี เต กุมาร ปฐยาเยไณว เวทิตวยม |

ภูตปฐรวุ กุมาร อตีเต'ชวณยสัเขยเย กลเป อสัเขยตเร วิปฐเล อปฐมาณ อจินตย
อปฐมาณ ยทาสิต | เตน กาลน เตน สมเขน ชญานปฐภาโส นาม ตถาคโต'รหฬ สมยภัสสปุทโธ โลก
อุทปาที วิทยาจรณสัปนุน: สุกโต โลกวิทนุตตร: ปฐษทมยสารถิ: ศาสตา เทวานา จ มนุษยามา จ
พุทโธ ภควาน | เตน ขล ปุน: กุมาร กาลน เตน สมเขน ดศย ภควโต ชญานปฐภาสศย ตถาคตศย-
รหฬ: สมยภัสสปุทศย มษฎฐิรหฬโกณฺฆ อายุขปฐมาณมภุต | มษฎฐิรหฬโกณฺฆ ศรราวภัสโฆ'ภูต |
อปฐเมยาศจ โพธิสตุตวา มหาสตุตวา: สทฐรมปฐิครากา อภวาน

เตน จ กุมาร กาลน เตน สมเขน ราชากุทวิเศษจินตี นาม | อถ ขล ราชา วิเศษจินตี
อศิตย ปฐาณโกฎฐิ: สารฐ ตถาคตมปฐักรานต: | อปฐักรมย ดศย ตถาคตศย ปาเทา ศิรสาภิวนุทย
ภควนตฺ ตริ: ปฐทกษิณีกฤตติโยกานเต นยมิทต | เอกานตนิษณศจ ราชา วิเศษจินตี ตํ ตถาคตํ
ปฐยปาสเต | อถ ขล กุมาร ชญานปฐภาสศตถาคโต'รหฬ สมยภัสสปุทโธ ราชโณ วิเศษจินติน:
สปริวารศยาศย วิทิตวา อีโต ฐรมปฐยยาทิม กายสัวรสมธิมุขปฐเวศั คถากิถิเตน เทศยติ

ยถานตริภุญ คคณ วิศุท'

มคยนตศุท' ปฐกฤตติปฐภาสวรม |

เอเมว ศุทโธ อย กายสัวโร

น ศกย โฆเมณ กทาจิ เทศิตุม | (1)

วิวิทศุ สุนโย อย กายสัวโร

เอตาทถเส เต อุกิ กายลภษณ |

อลภษณาสเต ยถ อนตริภุญ

ตลลภษโณ เทศิตู กายสัวร: | (2)

โย ชานตี สัวรเมวลภษณ

น ดศย ชาต ภาตี นสัวร: |

เย จาปฐวฤตตทา: กุต เตษ โลกโร

อนาสรวสโย อปปตติ นาสติ | (3)

น ศกย กามาน ปฐติเสวมาโน

ฐเปษ โภเกษ ชหิตว ตถษณาม |

ภเวษ โทษนวิชานมาโน'

รณ ศกย ชญาคุมย กายสัวร: | (4)

อนาสรว สัวร ษ: ปฐชานเต

น ตสฺย โภที อุปฺปตฺติ ชาตุ |
 อรุหนตฺตฺรมา อิม เอวรูปา:
 น สฺกัรฺ ฆานิตฺ ติรฺุติเกภี: | (5)
 เย สรวฺ ไตรฺชาตุกิ ตฺรสุตฺมานสา
 น กามโกเคษฺ สุปฺฤหฺมา ชเนนฺติ |
 ราชฺเยน โภโคคฺจ น ชาตุ อรุติกา
 ชฺญาสฺยนฺติ เต อิทฺุส กายสํวฺร: | (6)
 อรุ โถ อํ วุจฺจติ กายสํวโร
 อรุสฺจ สพฺแทน น ตฺกฺยฺ เทสิตฺม |
 โย ฆานตี อิทฺุส ฐรมเนตฺริ
 ส สํวเร'สฺมิน ภาวตี ปฺรติฆฺฐิต: | (7)
 อรุเถ ปฺรยูกฺตฺาน มยารฺุ เทสิโต
 เย อรุณเนตฺริปฺรตา วิภฺยณา: |
 อนรุ ุวฺเรนตี ย อรุณยูกฺตา
 เต สํวเร'สฺมิน สตตํ ปฺรติฆฺฐิตา: | (8)
 อรุ โถ ย อุกฺโต หิ ฆินาน ศาสเน
 กถํ ส อรุ โถ ภาวตี วิฆานโต |
 โย อรุณเนตฺริย สฺวภาว ฆานตี
 ปฺรติฆฺฐิต: โสภฺยติ กายสํวเร | (9)
 เยนानิมิตฺตํ ภาวตี วิฆานิตํ
 ไนราตฺมยต: สฺนยตฺ ตฺจฺจโต วา |
 น ตสฺย ชาตุ ภาวตี นสํวเร'
 สฺตถาหิ โส สิกฺขิมิตฺ ภูตนิคฺจเย | (10)
 ภาวานภาวานิตี ย: ปฺรฆานตี
 ส สรวภาเวษฺ น ชาตุ สชฺชเต |
 ย: สรวภาเวษฺ น ชาตุ สชฺชเต
 ส อานิมิตฺตํ สฺปฺฤสฺตี สมาริม | (11)
 วิชฺญาต เยเนห นีราตฺมฐรมา:
 สฺวภาวสฺนฺยา: ปฺรฤติปฺรภาสฺวรา: |
 น ตสฺย ชาตุ ภาวตี อสํวเร'

สุดถาหิ โส ศิกษิตฺ ภูตนิศฺเจ | (12)

โย ขานตี คุนฺยต ปญฺจสฺกนฺธานุ

วิทฺตว ในราตฺมยสฺวภาวคุนฺยานุ |

น ตสฺย ชาตฺ ภาวตี อสฺวโร

ยตุ กรฺม กายน สฺมาจเรต | (13)

นิมิตฺตคฺรหิสฺย อสฺวฤตฺสย

ย อาตฺมสํชฺญา ย สทา ปฺรติษฺฐิตः |

รูเปษฺ อาสฺวาทคตฺสย ฆนฺตฺนः

ปฺรกุปฺยเต ราก อสฺวฤตฺสย | (14)

เย ภูต โกฏฺย ภาวนตี ศิกษิตา

คตฺติคฺตา: สฺวต คุนฺยตายม |

น เตช ราก: ปฺน ชาตฺ กุปฺยเต

อสฺวโร เยน วุรฺเชต ทุรคตฺม | (15)

น สกฺย กมฺเปตฺ ยถา สฺเมรุ

อจาตฺย: สฺรวปฺปิลิโกรมฺหานุ |

ตถา วิทฺ ภูตฺนเยษฺ ศิกษิตฺ

รูเปหิ ทิวฺไฮรปฺ โส น กมฺเปต | (16)

สกฺยเขต รงฺไครคคณฺ วิจิตฺริตฺ

สกฺยเขต จากาสฺ คฤหฺ ปาณินา |

น ตฺเวว สกฺยํ ส วิจาลนาย

ราเลนฺ โทเยณ น จ มาร โกฏฺยิ: | (17)

ปฺรติศฺรฺกกา สกฺยํ คฤหิตฺ เคนจิ'

จณฺธิลา ปฺรเวทปฺยทกฺสย มชฺเย |

ทุรชฺฌนฺ สกฺยํ ตฺวิห ตสฺย อาสยา

ย: ศิกษิตฺ อิทฺฤตฺสิ กายสฺวเร | (18)

ยวณฺต สพฺพา: ปฺฤตฺถ สฺรวโลเก

คฤหฺณิตฺว เปทาตค สกฺย กรฺตฺม |

น ตสฺย สกฺยํ สฺถิตฺริสฺถิตฺริว

วิชานิตฺตํ ย: สฺถิตฺ กายสฺวเร | (19)

สกฺยํ ปฺรภา คฤหฺณิตฺ สฺวรมณฺฑลาค

ปรครุชโต เมฆตุ วิฑูโต วา |
 น ตสฺย กายสฺย สุวภาว ชุฌาตุ
 ย: ศิกฺขิต: สุยาทิตฺท กายสํวเร | (20)
 ชาเลน ปาเสน จ ศกฺขุ พนฺธิตุ
 จตุรทิสํ วายติ วาตมณฺฑลํ |
 น ศกฺขมาชานิตฺต ตสฺย กาย:
 ปรดิษฐิต โย อิทฺท กายสํวเร | (21)
 อโคงโร สาวิตฺท สรวปรฺธานํ
 ยตฺร สฺถิต โย วิฑู จิตฺตสฺยเม |
 ยตฺร สฺถิต โคงจริ กายสํวเร
 น ลิปฺยเต ขมิว ส โลกธฺรไม: | (22)
 ศกฺขํ ปทํ ปศฺยิตฺต สรวปรฺธานํ
 นเก จรฺนตฺวาน ปุถุถฺจ จตุรทิสฺม |
 น ตสฺย กายสฺย น จิตฺตโคงโร
 ปรฺมาณุ ชุฌาตุมิห ศกฺขุ เกณจิตฺ | (23)
 เอวํ สฺถิตสฺส โย อิทฺท กายสํวเร
 สรวเน น โภณฺติ วิวิธํ: กิเลสํ: |
 ปรฺหีนํ ตสฺยเอห อูปกิเลสํ
 สุตฺตา หุยเสว ศิกฺขิตฺต กายสํวเร | (24)
 น ตสฺย อคฺคฺนิ: กุรฺมเต น ศสุตฺร
 ตถาปี อคฺราหุสุ ส ตสฺย กาย: |
 สานฺตปรฺसानเต สฺถิตฺต โส สฺมาเชา
 ตถา หุยเสว ศิกฺขิตฺต กายสํวเร | (25)
 เอวํ สฺถิตสฺส โย น ภยํ น ตฺราโส
 น กุโฆภุ จิตฺตสฺส น เจริญฺยุ ชายเต |
 มุกฺต: ส สรวเอภีรูปทุรเวหี
 รุช: ศิกฺขิตฺต ตาทุตฺส กายสํวเร | (26)
 วิชฺสย ศสุตฺรสฺส น ชาตุ ภายติ
 น จาคฺคฺนิมฺรฺเย น ชลสฺส มฺรฺเย |
 สรวเอหี มุกฺต: ส อูปทุรเวหี

ย ศิกษิโต อิทุส กายสัวเร | (27)

เจารณ ฐรุตาน จ ปาปการินา'

มาศิวิมมชยคโต น ภายเต |

ตถา หิ ตสโย วิคตาคุมสัชญา

สัชญาวิมุกตสย ภยั น โภติ | (28)

ภายริวิมุกตสย น ตราสุ ชายเต

อัสตรสนตสย น โภติ อิลุชานา |

อนิลุชมานสย กุโต'สตี ตราโส

น มาร โภถิภิ ส ศกยุ กมปิตุม | (29)

อากษิโต เทสิตุ สัปรกาสิโต

โย โพรสิตตวสย หิตาย สัวเร |

ย: ศิกษเต อิทุส กายสัวเร

โส โภติ โน กมปิย มาร โภถิภิ: | (30)

สรวेषุ ฐรมेषุ อัสชัญชญานั

ปุรณา อศีตริณูยลุชานานิ |

ทวารีศ โจ ลกษณ จิตตศุทธา

น ทุรลภา โภนติ สติตสย สัวเร | (31)

ย อิจเจเต พุชยิตุ พุทฐธรมานุ

อจินตียานุ เขษ ปรมานุ นาสติ |

ส ศิกษิตุ อิทุส กายสัวเร

ภวิษยเต เจติยु สรวโลก | (32)

ย อิจเจเต ฐรมิมิ มหริษินา

ทโส พลานุ พุทฐพลานจินตียานุ |

ส ศิกษิตุ อิทุส กายสัวเร

ย: ศิกษิตสุตสย พลา น ทุรลภา: | (33)

เย จาปี อษฎาทศ พุทฐธรมานุ

อเวณิกา เขษ ชินา ปรัตติษฐิตา: |

เต จาปี ตสโย น ภวานติ ทุรลภา

ย: ศิกษเต อิทุส กายสัวเร | (34)

เย สปต โพรยงค มหามหริษินา

ปรตีสวีทศุโจ ตถ ฤทธิปาทา: |
 เต จาปี ตสฺโย น ภวนฺติ ทุรลภา
 ย: ศิกฺษเต อิทฺถสฺส กายสํวเร | (35)
 พุรหุมวิหาราสจฺจสุจ ฐยานา
 วิโมกฺษทวาราสฺตรย สंपฺรกาศิตา: |
 เกษมา วิตรกา อถ ปฺราวิเวกฺยา
 น ทุรลภา โภณฺติ สฺถิตสฺสย สํวเร | (36)
 กรุณาวิหารี ตถุเปกฺษลาภี
 ตถ อีรฺยจฺรยามิห ไมศฺริวราม |
 หิตจิตฺตฺว โภติ จ สฺสรวชเค
 ย: กายสํวริ สฺถิตฺว ภาวติ | (37)
 สุมฺภตฺติ อุตฺถาน ปฺรหณฺ สมฺยก
 ปญฺเจนทฺริยา: ปญฺจ พลา มหฺรฺมณาม |
 อาศฺจฺรย อษฺฏางฺคิกฺ มารุคฺสเรษฺ โฐ
 น ทุรลโก ศิกฺษิตฺว กายสํวเร | (38)
 เข จาปี อนฺเนเว ร พุทฺธธรรมา
 อจินฺตฺยา เขษ ปฺรมาณฺ นาสฺติ |
 เต ตสฺสย สฺสรวเน น ภวนฺติ ทุรลภา
 ย: ศิกฺษเต อิทฺถสฺส กายสํวเร | (38)
 สฺรุตฺวา อิทฺถ อิทฺถสฺส กายสํวเร
 วิเศษปฺราปฺโต อญฺ ราชปฺตฺร: |
 ตฺสฺส โฏ อุตฺกุโร อตฺถาย ปฺริตฺติยา
 ส ปฺรวฺรชฺชิตฺสย ชินฺสย สาสเน | (40)
 ส ปฺรวฺรชฺชิตฺวา ทส วรฺษโกภฺฐี'
 รจารฺมฺยิ สฺพุทฺธํ วร พุรหุมจฺรยม |
 ภาเวตฺว พุราหุมาณฺ จตฺุโร วิหารา'
 นรฺถาย โลกสฺสย สเทวกสฺสย | (41)
 สฺฐาวิทฺตา พุรหุมวิหาร กุถฺตฺวา
 อทฺรากฺมฺยิ พุทฺธาน อศีติโกภฺฐิย: |
 ตโตตฺตเร ยตฺตติก กงฺควาลิกา

อิทัง จริ โส วร พุรหมจรัยม | (42)

สรุเวช โจ ศาสนิ ปุรวุริชิตวา

อจารย์ สุทฐั วร พุรหมจรัยม |

ภิกษุ อญี วร ธรรมภาณโก

พหุศุรุตศุโจ ปุริติกานวาสุจ | (43)

อขณทศิลศุจ อจนิทุริศิโล

วิศุทฐศิโล อกลุมาษศิล: |

อารุเย จ ศีเล ส อนาสุรวะ สุถิต:

ปุรชานมาโน อิมุ กายสัวรัม | (44)

ลียา กุมารา ตว อนุย สาสีท

วิเศษจินตี ตท ราชกฤษช:

น เอว ทุรุษภูวยมิหานุยุ โส'ภู'

ตุดทาหมาลี จรมาณู จาริกาม | (45)

ตสุมาตุ กุมารามม ศิกษมาณา

ปุริตัญญูเทลี อิท กายสัวเร |

อนุเขษ โจ เทสย ปุราณโกภูินา

นจิเรณ ตวั เกษยติ ยาทุโส'หม | (46)

ตสุมาตตุริหิ กุมาร ปุริศุทฐกายสมาจาโร ภวิษยามิตเขวี ตวยา กุมาร ศิกษิตวูยม | ตต
กสย เหาโต: ? ปุริศุทฐกายสมาจาโร หิ กุมาร โโพธิสตุตโตโว มหาสตุตโตโว น นิริเยภโย พิเกติ | น ติริยคุ-
โยเนรณ ยมโลกานน สรวุทุรคตักโย พิเกติ | โนนทกาท พิเกติ | น สตุตโต น ลีเหภโย น วุยามเรภโย
น กฤษภโย น หสติกโย น รุชเยภโย น มนุษเยภโย พิเกติ | ปุริศุทฐกาย'สมาจาร: กุมาร โโพธิสตุตโต
มหาสตุตโต: อิมมปี ตริสาหสุริ มหาสาหสุริ โลกชาตุ กรตเล กฤตวา ตาลมาตุริ ทูวิตาลมาตุริ ตริตาล-
มาตุริ จตุสตาลมาตุริ ปญจตาลมาตุริ ษฏฐตาลมาตุริ สप्तตาลมาตุรมตักยิเปต | ยาวนตุ วา ปุณรา-
กานุกฤษตตาวานตเมโวตักยิเปต |

ปุณรปริ ปุริศุทฐกายสมาจาร: กุมาร โโพธิสตุตโตโว มหาสตุตโตว กุฑชิปุราติหารุเย ปรม-
ปารมิปุราปุโต ภาติ | ส กุฑชิปาทวิปากวิศุทฐ: ปุณษปริคฤหิโต วิเวกวิวิกต: สรวุตฺรานุกต: เอตต
สมาธิปุริตลพุช: อนาสุรวปุณษปรินิษปนุน: สรวุโลกชาตาวปุริติตตจกษุ: เอวรูไป: กุฑชิปุริตติหารุโย:
สมนุวาคโต ภาติ | ตตฺร กตมา กุฑชิ: ? ยยา กุฑชยา ปุรารุณาสมกุฑชิปรินิษปตติ: | อियมฺยเต กุฑชิริติ
| ตตฺร กตมท กุฑชิปุราติหารุยม ? ยยา กุฑชยา สมนุวาคโต โโพธิสตุตโตโว มหาสตุตโตว อนกวิชานกุฑชิ-
วิษยานุ ปุริตยฺนุภาติ | เอโก'ปิ ภูตฺวา พุชฺชา ภาติ, พุชฺชาปิ ภูตฺโวโก ภาติ | อวิรุภาวํ ติริภาวมปี

ปรตฺยอนุภวติ | ตฺริระกฺุฑฺยํ ตฺริระปรฺรํการํ ตฺริระปรฺรวตฺตมปฺยสฺซชฺชมาโน คจฺจนฺติ | อากาเส'ปี คุรมเต ตฺทฺยธาปี
 นาม ปกฺุโย สกฺุณิ : | ปฺฤถิวิยามปฺยฺนุมนฺชฺชนนิมนฺชฺชนํ กโรติ ตฺทฺยธาปี นาโมทเก | อฺุทเก'ปฺยภิฑฺยมาโน
 คจฺจนฺติ ตฺทฺยธาปี นาม ปฺฤถิวิยาม | ฐฺมายคฺยปี ปฺรชฺวตคฺยปี ตฺทฺยธาปี นาม มหฺนคฺุณิสฺกนฺุช : | อิมาวปี
 จนฺุทฺรสุรฺยาเววํมฺหฺรทฺุธิกาเววํมฺหานุภฺวาเวา เววํมฺหาชฺสุเกา ปาณินา ปฺรามุถฺคฺติ ปฺริมารุชฺติ |
 อากางฺกุชฺมาโน ยวาทฺ พฺรหฺมโลกาทฺปี สฺตตฺวานุ กายน วเส วรฺตยติ |

อด ขลฺ ภควํสฺตสฺยํ เวลายามิมา คาลา อภายต

ปฺฤถิวิย อฺุมนฺชฺช นิมนฺชฺช คจฺจนฺติ

อภิฑฺยมาโน อฺุทเก'ปี คจฺจนฺติ |

ปฺกฺุยิ ยถา คคนตเลน คจฺจนฺติ

ฐฺมายเต ปฺรชฺวตเต จ ฤทฺุธิยา | (47)

ยถานตฺริกฺยสฺมิ น วายุ สชฺชเต

คจฺจนฺติ จาสฺมิ พหโว'ภฺรภูฏา : |

ตํโถว โยคิ คคเนน คจฺจนฺติ

อสชฺชมาโน ยถ วาตเมฆ : | (48)

ยถา นิษณฺโณ วิฑฺุ โยคิ โภคิ

ปฺริมารุชเต ปาณิน จนฺุทฺรสุรฺยา |

อาสนนฺ โส ชานติ พฺรหฺมโลกํ

พฺรหฺมาณ โภกฺุณิ ส ฐฺรม เทศฺยิ | (49)

ยทา จ อากางฺกุชฺติ ฐฺรม ภายิตฺุ

มหาตฺริสาหฺสร ส วิชฺญเปติ |

อากางฺกุชฺมาโน พหุเกชฺตร โภกฺุณิ

เทเศติ ฐฺรม พหุสฺตตฺวา โภกฺุณินาม | (50)

ตฺสฺมาตฺตฺรฺหิ คุมาร ปฺริสฺุทฺทกฺายสมฺุทาจโร ภวิญฺยามิตฺเยวํ ตฺวยา คุมาร สิกฺุณิตฺวฺยม | ตตฺ
 กสฺย เหาโต ? ปฺริสฺุทฺทกฺายสมฺุทาจโร หิ คุมาร โภชิสฺตตฺวา มหาสฺตตฺวา ทิวฺยน สฺุโรตฺรธาตฺนา
 อติคุรานตฺมานุชฺเกณ สพฺุทานํ สฺุถฺโนติ ทิวฺยานํ มานุชฺยกําสฺจ | ไนรยิกานามปี ตฺริชฺคฺโยนิคฺดานามปี
 ยามเลากิกานามปี | เย ทฺุเร อนฺุติเก วา เทวานํ จ มนุชฺยานํ วา พฺุราวจฺรณํ วา อนฺุติกาวจฺรณํ วา |

ตฺสฺมาตฺตฺรฺหิ คุมาร ปฺริสฺุทฺทกฺายสมฺุทาจโร ภวิญฺยามิตฺเยวํ ตฺวยา คุมาร สิกฺุณิตฺวฺยม | ตตฺ
 กสฺย เหาโต : ? ปฺริสฺุทฺทกฺายสมฺุทาจโร หิ คุมาร โภชิสฺตตฺวา มหาสฺตตฺวา : ปรมสฺตตฺวานํ ปฺรปฺุทฺคฺลานํ
 เจตํสฺว เจต : ปฺริวิรฺตกจฺริตานิ ยถาภฺุตํ ปฺรชานาติ | สฺรํคํ จิตฺุตํ สฺรํคํ จิตฺุตฺมิตฺติ ยถาภฺุตํ ปฺรชานาติ |
 วิตฺรํคํ จิตฺุตํ วิตฺรํคํ จิตฺุตฺมิตฺติ ยถาภฺุตํ ปฺรชานาติ | เปยาลํ | สฺโพิชฺ วิตฺโพิชฺ สฺโมิหํ วิตฺโมิหํ สฺโปาทาน-

มนุปราทานํ สักขิปุตํ วิกฤษิปุตํ วิปริตมวิปริตตีตํ สเกลศํ นิษุเกลศํ มหุคตมมหุคตํ ปุรภาสวรม-
 ปุรภาสวริ สปริมาณมปริมาณํ โสตุตฺรมนุตฺตริ สสมาहितมสมาहितํ วิกฤษิตมวิกฤษิตํ | สางฺคณํ จิตตํ
 สางฺคณํ จิตตมิตติ ขถาภูตํ ปุรชานาติ | อนงฺคณํ จิตตมณงฺคณํ จิตตมิตติ ขถาภูตํ ปุรชานาติ | อิติ หิ
 สรวสตุตฺวานา ปฺรปฺทุกถานา เจตฺไสว เจต:ปริวิตฺตํ ขถาภูตํ ปุรชานาติ |

ปริศฺทุทฺทกยสมุททาจาร: กุมาร โปธิสตุตฺโต มหาสตุตฺโต: สาการิ โสทุเทสฺมเนกวิธิ
 ปุริเวนิวาสมฺนุสฺมรติ | เอกามปี ชาติมฺนุสฺมรติ | ทฺเว ติสฺร: ปฺลย ทศ วิสฺติ: ตฺริสฺต จตฺวาริสฺต ปฺลยสฺต
 ชาติสฺตมปฺยฺนุสฺมรติ | ชาติสฺสฺรฺมปฺยฺนุสฺมรติ | ชาติสฺตสฺสฺรฺมปี ยาวทเวกานุยปี กลุปีโกณฺนียุต-
 สฺตสฺสฺรฺมณฺยฺนุสฺมรติ | สํวฺรตฺกลุปีมฺยฺนุสฺมรติ วิวฺรตฺกลุปีมปี | ยาวทเนกานปี สํวฺรตฺวิวฺรตฺกลุปีม-
 นุสฺมรติ | กลุปีมปฺยฺนุสฺมรติ กลุปีสฺตมปี กลุปีสฺสฺรฺมปี กลุปีสฺตสฺสฺรฺมปี, ยาวทเวกานุยปี
 กลุปีโกณฺนียุตสฺสฺรฺมณฺยฺนุสฺมรติ | ยาวตฺ ปุริวณฺต โกณฺนียฺนุสฺมรติ | อมฺุตราหมาสเมวณามา
 เอวิโคตฺร เอวิชาตฺย เอวิวฺรณ เอวมหาร เอวมาชิว เอวมายฺนุสฺมรติ เอวิจิสฺสฺตติค เอวิสฺขทฺ:ขปฺรติ-
 สํเวทํ | ตตฺตฺยฺย: อมฺุตโรปฺนฺน: | โส'หํ ตตฺตฺยฺย อิทาสฺมฺยฺนุสฺมรติ อิติ | สาการิ สนิมิตฺตํ โสทุเทสฺม-
 เนกวิธิ ปุริเวนิวาสมฺนุสฺมรติ |

ปริศฺทุทฺทกยสมุททาจาร: กุมาร โปธิสตุตฺโต มหาสตุตฺโต: ทิวเณน จกฺษุษา วิศฺทุเทเนติ-
 กรานฺตมานุชฺเณณ สรวณํ ปศฺยติ จฺยวณานํปฺปทฺยณานํ สุวฺรณํ ทูรวฺรณํ สุกตฺานํ ทูรคตฺานํ
 หีนานํ ปฺรณฺตีตฺานํ สุกตฺิมปี คจฺจโต ทูรคตฺิมปี คจฺจโต ขถากร โมปคานํ สตุตฺวานํ ขถาภูตํ ปุรชานาติ
 อิม พตฺ สตุตฺวา: กายทฺสุจฺริเตน สมณฺวาคตา วากฺสุจฺริเตน สมณฺวาคตา มโนทฺสุจฺริเตน สมณฺวาคตา
 อารฺยณามปวาทกา มิถฺยาททฺยฺญิกฺกา มิถฺยาททฺยฺญิกฺกรมสมาทานเหโต: กายสฺย เกทาทฺ ปริ มรณาทปายํ
 ทูรคตี วินิปาตํ นฺริเยษฺสุ อูปฺนฺนา: | อิม ปฺนฺรพตฺ สตุตฺวา: กายสฺยจฺริเตน สมณฺวาคตา วากฺสุจฺริเตน
 สมณฺวาคตา มน:สุจฺริเตน สมณฺวาคตา อารฺยณามปวาทกา: สมฺยคฺทฺยฺญิกฺกรมสมาทานเหโต: กายสฺย
 เกทาทฺ ปริ มรณาทฺ สุกเตา สุวฺรคฺโลเก เทเวษฺนุสฺมรติ | อิติ หิ ทิวเณน จกฺษุษา วิศฺทุเทเนติกรานฺต-
 มานุชฺเณณ สตุตฺวานํ ปศฺยติ จฺยวณานํปฺปทฺยณานํ สุวฺรณํ ทูรวฺรณํ หีนานํ ปฺรณฺตีตฺานํ สุกตฺิมปี
 คจฺจโต ทูรคตฺิมปี คจฺจโต ขถากร โมปคานํ สตุตฺวานํ ขถาภูตํ ปุรชานาติ |

ปริศฺทุทฺทกยสมุททาจาร: กุมาร โปธิสตุตฺโต มหาสตุตฺโต: เอกกฺษณสมายุกฺตยา ปฺรชฺยฺนุยา
 ยตฺ กิจฺจฺชฺญตฺวณฺมธิโมกฺตวฺยํ วิกฺรฺวิตวฺยํ ตตฺตฺสรวํ ขถาภูตํ ปุรชานาติ สฺถฺโณติ ปศฺยเต พุชฺยเต |

อถ ขลฺ ภาควาสุตฺตฺยํ เวลายามิมา คาคา อภาสต

อภิษฺญากรฺมนฺริทฺยฺญ โปธิสตุตฺตฺวาน ตายินาม |

สมาธิย สฺถฺหิตฺวาน โปธิสตุตฺโต'ธฺคจฺจติ | (51)

ศฺโรตฺรํ จ เต วิโสธฺเนติ ทิวํ ศฺโรตฺรฺมจินฺตฺยม |

เณ สฺถฺถฺนฺนฺติ เต ฐฺรฺมานํ สรวฺพุทฺเทหิ ภาษิตาน | (52)

สราคมสราค์ วา สโทษ วิตโทษกม |

สโมห วิตโมห วา จิตต์ ชานนุติ ปุราณาม | (53)

ปุรุเวนิวาส์ ชานนุติ ยตุร เต อุยิตา: ปุรา |

กल्पโกฏีสหสุราณี สงคสุเตษำ น วิทเขต | (54)

จกมุศจ เต วิโคเชนุติ ทิวย์ จกษุรณุตตรม |

อนุปศยนุติ เต สตตุวำศจยวโต'ปยุปปทเขต: | (55)

เอกกษณสมายุกตปุรชชญา สรวชาติษ |

ยตุ กิจิทิห ชญาตวย์ ฐรมาณา ภูตลกษณม | (56)

ตตุร ภควานุ ปุณรปี จนุทปรภัก กุมารภูตมามนตฺรยเต สุม—ตสุมาตตุรหิ กุมาร
วากุสัรตัวฤโต ภวิษยามิตฺยเวว์ โพธิสตุตฺตเวณ มหาสตุตฺตเวณ ศิกษิตฺตวยม | ตตุร กุมาร กตโม วากุสัร: ?
เขน วากุสัรเวณ สมณฺวาคโต โพธิสตุตฺตโว มหาสตุตฺตว: ษษญฺยการสมณฺวาคตมสงคพุทฺทสวาร โษษม-
จิตฺตํ ปฺรติลภเต | อยมุจฺยเต กุมาร วากุสัร: | เขน วากุสัรเวณ สมณฺวาคโต โพธิสตุตฺตโว มหาสตุตฺตว:
อาเทยวากุศตํ ปฺรติลภเต | อยมุจฺยเต กุมาร วากุสัร: | เขน วากุสัรเวณ สมณฺวาคโต โพธิสตุตฺตโว
มหาสตุตฺตว: ทฺวาศรีสนมมหาปุรุษลกษณานิ ปฺรติลภเต | ทศ ตถาคตพลานิ, จตุวาริ ตถาคตไวสารทฺยานิ,
อษฏาทศาวณิกานุ พุทฺทฐรฺมานุ ปฺรติลภเต | อยมุจฺยเต กุมาร วากุสัร: | เขน วากุสัรเวณ สมณฺวาคโต
โพธิสตุตฺตโว มหาสตุตฺตวสตุตฺตริณี วิโมกษมฺขานิ ปฺรติลภเต, จตุโร พุทฺทวิหารานุ ปฺรติลภเต | อยมุจฺยเต
กุมาร วากุสัร: | เขน วากุสัรเวณ สมณฺวาคโต โพธิสตุตฺตโว มหาสตุตฺตวศจจตุวาริ สมฤตฺตยฺยสุถานานิ
ปฺรติลภเต | จตุวาริ สมยฺกปุรหฺวานานิ, จตุร ฤทฺธิปาทานุ, ปณฺเจนุทฺธิยานิ, ปณฺจ พลานิ, สปฺต
โพธยฺงคานิ, อารุยฺยฆฺงคํ มารุคํ ปฺรติลภเต | อยมุจฺยเต กุมาร วากุสัร: | เขน วากุสัรเวณ สมณฺวาคโต
โพธิสตุตฺตโว มหาสตุตฺตโว มหากรฺณาวิหาริ ปฺรติลภเต, มโหลภเต, มโหเปกฺษยาวิหาริ ปฺรติลภเต,
เกษมำศจ วิตรกานุ ปฺรติลภเต, ปฺรวิเวกำศจ วิตรกานุ ปฺรติลภเต | อยมุจฺยเต กุมาร วากุสัร อิติ |

ปุณรปฺริ กุมาร วากุสัร อฺจฺยเต เขน วากุสัรเวณ สมณฺวาคโต โพธิสตุตฺตโว มหาสตุตฺตโว
มฤษยวาทาค ปฺรติวิโรโต ภวติ | ไปสนฺยยาค ปารุษยยาค สัณฺนิพนฺปรลาปาค ปฺรติวิโรโต ภวติ | มาตา-
ปิตุภณฺมาจากรฺยานำ จานฺตฺติเก อสภฺยำ วาจํ น นิสฺจารยติ | ยา อปี ตทนฺยยา โทษฺยปสัหิตา วาจสาภฺโย
โพธิสตุตฺตว: ปฺรติวิโรโต ภวติ | ตาศจ วาจ: ปฺรติศฺรุตฺตโกปมา อวตฺตรติ | สวปฺโนปมา นิรมิตฺตปมา
มริจฺยูปมา: ปฺรติศฺรุตฺตปมา: ปฺรติภาโสปมา มาโยปมา อวตฺตรติ | ส ตาเมวํภูตํ วาจํ โนปลภเต,
น กลฺปยติ, น มนฺยเต, นาวลมฺพเต, นานินฺวิศเต | อยมุจฺยเต กุมาร วากุสัร: | ปฺริศุทฺทวากุสัโร หิ
กุมาร โพธิสตุตฺตโว มหาสตุตฺตว: สรวปาเขญฺโย น พิภเต | สรวพุทฺทฐรฺมานุ ปฺรติลภเต |
สรวพุทฺทฐรฺทฺธิ สรวภิกษฺญำ ปฺรติลภเต |

อด ขลฺ ภควำศตฺตฺยำ เวลายามิมา คากา อภายต

เยเนห วากุสัวรรณนเปโต
 ลกคยวศ์ ส หิ โพธิสตุตวः |
 สรวเมษุ ฐรมเมษุ อสงคชญาน'
 มยฺหิ โส อจฺยติ วาจสัวรรः | (57)

เยเนห วากุสัวรรณน ฐีรา
 ลกนฺติ ทฺวาศรีศฺติ ลกษณานิ |
 ทโส พลาเวณิกพุทฺธฐรฺมา'
 นยฺหิ โส อจฺยติ วาจสัวรรः | (58)

เยเนห วากุสัวรรณน ฐีมานุ
 ปฺราปฺโนติ สรวานิม พุทฺธฐรฺมานุ |
 เย ปฺรูวมสมินฺ ปฺริกิริตฺตาเม
 อยฺหิ โส อจฺยติ วาจสัวรรः | (59)

เยเนห วาจวารณน ฐีมานุ
 ลภทฺวิหารานุ ปฺรติสัวิทฺศจ |
 อคฺยทฺกฺตานุ ฐรม อจฺนฺติยํสา
 อยฺหิ โส อจฺยติ วาจสัวรรः | (60)

เยเนห วาจวารณน ฐีมานุ
 สมฺกคฺยปฺสฺถานานิ สมฺยคฺยปฺรหณานิ |
 ตถรฺทฺธิปาทานุ พลอินฺทฺริยานิ
 ลกคฺยยฺ โส อจฺยติ วาจสัวรรः | (61)

เยเนห วากุสัวรรณน ฐีมานุ
 มหาอุเปกฺขํ ลกเต วิสารทः |
 มหากฺฤปํ สฺทฺทฺวิหารตํ จ
 อยฺหิ โส อจฺยติ วาจสัวรรः | (62)

เยเนห วากุสัวรรณน ฐีมานุ
 เกษฺมานุ วิตรฺกํลฺลลเก วิสฺทฺธานุ |
 ตถา วิตรฺกานุ ปฺรวีเวกฺसानฺตา'
 นยฺหิ โส อจฺยติ วาจสัวรรः | (63)

เยเนห วากุสัวรรณน ฐีมานุ
 มฺฤษาน ภาษี ปิศฺนาคฺจ วาจः |

สัณฺเษนปรลาปํ ปรุขํ จ วาจํ

อัยํ ชุ โส ออุยติ วาจสํวรः | (64)

เยเนห วากุสํวรเณน ชีमानุ

สทุขรมเกษปํ น กโรติ ชาตุ |

น พุทุขสํขํ จ ออุยาจเกษค

อัยํ ชุ โส ออุยติ วาจสํวรः | (65)

เยเนห วากุสํวรเณน ชีमानุ

มาตาปีตอุยวาชริยานมนุติเก |

อสคยวาชํ ปรุโต น ภาษี

อัยํ ชุ โส ออุยติ วาจสํวรः | (66)

เยเนห วากุสํวรเณน ชีमानุ

ยา อนุยวา โจ อิท โทษสํหิตาः |

ตาโกโย’ปยุเยศํ วิตตः ส โภติ

อัยํ ชุ โส ออุยติ วาจสํวรः | (67)

เยเนห วากุสํวรเณน ชีमानุ

ปรตีสคฺคตฺกสํนิกตํปี วาจม |

สุปีโนปมาโมตรเต วิศวารโท

อัยํ ชุ โส ออุยติ วาจสํวรः | (68)

นिरาตุมนิรุชิวนิริหตํ วา

ปรตีสคฺคตฺกปนนํ สุปีโนปมา มุถษา |

ยเทว วาโจตฺตริ โฟริสคฺคตฺโว

อัยํ ชุ โส ออุยติ วาจสํวรः | (69)

นิโรชคฺคตฺยํ สุปีนํ ยไถว

สุวปฺนสุวภาวา อถ นิรุวถตี จ |

ยเทว วาโจตฺตริ โฟริสคฺคตฺโว

อัยํ ชุ โส ออุยติ วาจสํวรः | (70)

โน จาปี วาจํ ลภเต ส กํจิ’

นุน กุลปยี นาปี จ มนุยเต สः |

นาตมฺพเต นาภินิเวส ชาตุ

อัยํ ชุ โส ออุยติ วาจสํวรः | (71)

ตตฺร ภคฺวานํ ปุณฺรปึ จนฺตฺรปฺรภํ กุมารภูตมามนฺตฺรยเต สุม ตสฺมาตตฺรหิ กุมาร มนः
 สํวรสํวฤโต ภวึชฺยามิตฺเตยวํ โปธิสตุตฺตฺวเณ มหาสตุตฺตฺวเณ ศิกฺษิตฺตฺวเณ | ตตฺร กุมาร กตโม มนःสํวรः ? เยน
 มนःสํวเรน สมนฺวาคโต โปธิสตุตฺตฺวเณ มหาสตุตฺตฺวเณ วชฺโรปมํ สมารึ ปฺรติลภเต | อยมุจฺยเต กุมาร มนः
 สํวรः | เยน มนःสํวเรน สมนฺวาคโต โปธิสตุตฺตฺวเณ มหาสตุตฺตฺวเณ ชวณนํนตฺรภํ นาม รศฺมี ปฺรติลภเต |
 อยมุจฺยเต มนःสํวรः | เยน มนःสํวเรน สมนฺวาคโต โปธิสตุตฺตฺวเณ มหาสตุตฺตฺวเณ ษฏฺถาญโกเปตฺตฺว-
 โฆษสํปทํ ปฺรติลภเต | อยมุจฺยเต มนःสํวรः | เยน มนःสํวเรน สมนฺวาคโต โปธิสตุตฺตฺวเณ มหาสตุตฺตฺวเณ
 ทวาศฺรึศนฺมหาปฺรชฺลภณานิ ปฺรติลภเต | ทศ ตถาคตฺตฺวณิ ปฺรติลภเต | สุนฺยตามนินิมิตฺตมปฺรณิหิตํ
 วิโมกฺษมุขํ ปฺรติลภเต | อยมุจฺยเต มนःสํวรः | เยน มนःสํวเรน สมนฺวาคโต โปธิสตุตฺตฺวเณ มหาสตุตฺตฺว-
 จตุโร พุทฺทมฺหิหารานํ ปฺรติลภเต | มหาไมตรี มหากรุณํ มหามุทิตํ มหาเปกฺษา ปฺรติลภเต | อยมุจฺยเต
 มนःสํวรः | เยน มนःสํวเรน สมนฺวาคโต โปธิสตุตฺตฺวเณ มหาสตุตฺตฺวเณ สุมฤตฺตฺวปฺรณานิ ปฺรติ-
 ลภเต | จตุวาริ สมุทฺตฺวปฺรณานิ, จตุร ฤทธิปาทานํ, ปณฺเจนฺทฺรียานิ, ปณฺจ พลานิ, สปต โปชฺยณานิ,
 อารยษฏฺถาญกํ มารคํ ปฺรติลภเต | อยมุจฺยเต มนःสํวรः | เยน มนःสํวเรน สมนฺวาคโต โปธิสตุตฺตฺวเณ
 มหาสตุตฺตฺวเณ มหากรุณาวินิหารํ ปฺรติลภเต | มหาเปกฺษาวินิหารํ ปฺรติลภเต | เกษมํสจ วิตฺรฺกานํ ปฺรติลภเต
 | ปฺรวิเวกํสจ วิตฺรฺกานํ ปฺรติลภเต | หิไตฺยิตํ จ อธิรํ จ จรฺยํ จ ปฺรติลภเต | อยมุจฺยเต มนःสํวรः |

ปุณฺรปฺริ กุมาร มนःสํวร อจฺยเต เยน มนःสํวเรน สมนฺวาคโต โปธิสตุตฺตฺวเณ มหาสตุตฺตฺวเณ
 มิถฺยาทุณฺยปฏิปฺรณาย มิถฺยาทุณฺย ญาสํวธํ น สํวสตี | อภิธฺยปรณาย อนภิธฺยาลูกรวตี |
 วุชฺยาปาทปรณาย วุชฺยาปาทน สํวธํ น สํวสตี | เกสฺสิทฺยปรณาย กุสิทฺน สํวธํ น สํวสตี |
 ครุณามนฺติเก มาตาปิตุโรราจธฺยํ จานฺติเก ศาธฺยจิตฺตํ โนตฺตฺวปาทตี | ราวทฺเวษโมหจิตฺตํ
 โนตฺตฺวปาทตี | น จ ไตः สํวธํ สํวสตี | โปธิจิตฺตํ โนตฺตฺวสฺยตี | อธฺยาศยจิตฺตํ จ โนตฺตฺวสฺยตี | เยน จานฺเย
 โทโยปสตีตา มนःสํกฺลปาสฺยเตภฺยः สฺรเวภฺยः ปฺรตีวิโรต ภาวตี | น จ ไตः สํวธํ สํวสตี | อยมุจฺยเต มนः
 สํวรः | ตจฺจ มโน มาโยปมมิตฺตฺวตฺรตี | สฺวปฺโนปมมปี มริจฺยปมมปี | นิรมิตฺตฺวปมมปี ปฺรติภาโสปม
 มิตฺตฺวตฺรตี | น กุตฺตฺวสฺยทาคมนโต'วตฺรตี | สฺวปฺโนมํ สฺวสมวตฺรตี | สฺวปฺโนปมมมิตฺตฺวโต'วตฺรตี |
 สฺวปฺโนปมํ นิรมิตฺตฺวโต'วตฺรตี | สฺวปฺโนมํ สุนฺยโต'วตฺรตี | ตจฺจ โนปภเต น กฺลปยตี น มนฺยเต
 นาวลมุพเต นานินิวิตเต | อยมุจฺยเต กุมาร มนःสํวรः |

ปฺริศฺทุทฺทมนःสมุทาจโร หิ กุมาร โปธิสตุตฺตฺวเณ มหาสตุตฺตฺวเณ สฺรวาภฺยณํสจ วรฺชยตี |
 อจินฺตฺยํสจ สฺรวพฺพุทฺทธรฺมานํ ปฺรติลภเต | สฺรวพฺพุทฺทธรฺยสจ สฺรวพฺพุทฺทธาภิษณํ อโกปฺยํ จ เจโตวิมุกฺตี
 ปฺรติลภเต | อยมุจฺยเต มนःสํวรः |

อด ชลฺ ภคฺว่าสฺตฺตฺยํ เวลายามิมา คากา อภายต

ศฺฤ โณถ สฺรวี อธิกฺษิปฺตมนา

มม ภาษโต มนःสํวธมฺ |

ศุรุตวา จ ตตฺร ปฺรติปทุยถา เม
ยทีจถถา ถฆู วิโสชนตาม | (72)

มน:สํวเรณ ถภี เยน วิฑู
ปรม ปฺรศานต วิปฺลนจถาน |
ชินชรุมจินตย ตถาทถุตถํ
มน:สํวรุจยติ วิศุทฺธ อยม | (73)

มน:สํวเรณ ถภี เยน วิฑู
เจโตวิมุกฺคติมจถํ สตตม |
วสุโรปมํ ตถ สมหาชิวริ
มน:สํวรุจยติ ที ศเรษฐ อยม | (74)

นิยปาทยตยปี จ เยน วิฑู
อุปจารรศุมิ วิปฺลารถกริม |
อารุยาษฎางคฺเปตสวร เยน ถภี
มน:สํวรุจยติ วิศุทฺธ อยม | (75)

มน:สํวเรณ วิฑู เยน วรํ
ทวาทริศถกษณ ถฆู ถภเต |
ยศ โจ พลานยบิลพุทฺธคฺณาน
มน:สํว: กถิตฺตุ ศเรษฐ อยม | (76)

มน:สํวเรณ ถภี เยน วิฑู
ปฺรติสํวิทสฺสถ วิศารทตาม |
ปรมาทถุตาน คฺณ อจินตย ตถ
มน:สํว: กถิตฺตุ ศเรษฐ อยม | (77)

มน:สํวเรณ ถภี เยน วิฑู
สมุถตฺตยฺปสฺถาน จตฺต ฤทฺธิปาทาน |
สมยกฺุปรหาณ พล อินฺทริย โจ
มน:สํว: กถิตฺตุ ศเรษฐ อยม | (78)

มน:สํวเรณ ถฆู เยน วิฑู
โพธยงค สปต ถภเต วิมถาน |
อษฎางคิกํ จ ตถ มารุควริ
มน:สํว: กถิตฺตุ ศเรษฐ อยม | (79)

มน:สัวเรน ลภิ เยน วิฑู
 มหุเพกษตาวิหรณั ปุรวรรม |
 กรุณาวิหาริมมลั จ ปรี
 มน:สัวร: กถิตุ สุเรษฐ อยม | (80)

มน:สัวเรน ลภิ เยน ศิวานุ
 เกษมานุ วิตรุก วิฑู สุกุท สทา |
 ลกเต คุณาฒยุ ปุรวีเวกกถา
 มน:สัวร: กถิตุ สุเรษฐ อยม | (81)

มน:สัวเรน วิฑู เยน ยุต
 มิถุยาทุทฤษฏยา สห น วสติ |
 วุยาปาทาภิชยาน จ สัชนย
 มน:สัวร: กถิตุ สุเรษฐ อยม | (82)

มน:สัวเรน วิฑู เยน ยุต:
 กุหน่า กโรติ น มุฑูรตมปี |
 กุรุณ่า จ ศาฐิยุ น สัชนย
 มน:สัวร: กถิตุ สุเรษฐ อยม | (83)

มน:สัวเรน วิฑู เยน ยุต
 รากถ ทุเวษ น ชนติ มน: |
 ตถ โมหจิตตุ น ชนติ กุวจิต
 มน:สัวร: กถิตุ สุเรษฐ อยม | (84)

มน:สัวเรน วิฑู เยน ยุต
 โภชาย จิตต น วิน:สุถษตี |
 อฐยาศย์ จ น วิโกปยตี
 มน:สัวร: กถิตุ สุเรษฐ อยม | (85)

มน:สัวเรน วิฑู เยน ยุต
 เข จานุข โทษ วิวิชา มนส: |
 สรุเวภิ สารุช น จ สัวสติ
 มน:สัวร: กถิตุ สุเรษฐ อยม | (86)

มาโยปม จ มน โอตรตี
 สุปิโนปม ตถ มริจิตมม |

ปรีติภาสกลุณมโถ สดต

มน:สัวร: กถิตุ ศุเรษุ อยม | (87)

สุปีโมปม จ สุขโมตรติ

ตถนิตย สุนยต อศาสุวตต: |

มน เอว โอตติ เยน วิฑู

มน:สัวร: กถิตุ ศุเรษุ อยม | (88)

นิริชิวโมตรติ นิ:สตุตว มโน

อตุปนุ นุ ปุรตยต จกรสมม |

น กุตศุจิตากตุน จาปี กต

มน:สัวร: กถิตุ ศุเรษุ อยม | (89)

น จ ตนมมเย อปถภาติ กวจิ

น จ กถุปยตยถ น มนยตยเสา |

นาลมุกเต วินิวิตติ น โจ

มน:สัวร: กถิตุ ศุเรษุ อยม | (90)

ปรมารตตย สุปีเนน สม

นิริวณ สวปนสมโมตรติ |

มน เอวโมตรติ เยน วิฑู

มน:สัวร: กถิตุ ศุเรษุ อยม | (91)

อติ ศรีสมาธิราช กายวามน:สัวรปริวต: อษฏุครีตติตม: | (38)

ปทตริศตนิรเทศปริวต:

เตตฺร กุมาร กตมา กรุมศุทฺธิ: ? ยทิทํ สุวปฺโนปมํ ตฺริภวํ ทุณฺณวาทตฺร วิราคตามุ-
 ปาทยติ | อิมฺมุจฺยเต กรุมวิศุทฺธิ: | ตตฺร กตม อาลมฺพนสมตฺติกรุม: ? ยทิทํ มาโยปมตฺมา สุกนฺธชาควา-
 ยตนาํ ปุทฺธา เตษํ วุยวสฺรค: | อิมฺมุจฺยเต อาลมฺพนสมตฺติกุม: | ตตฺร กตมา สุกนฺธปริชฺญา ? ยทิทํ
 มรีจฺยุปมตฺมา สุกนฺธชานามวตฺรติ | ตตฺร กตมา ชาตฺสมตฺตา ? ยทิทํ นิริมิโตปมาํ ชาตฺนํ
 ปฺรตินิสฺรค: | ตตฺร กตม อายตนาปฺรกรฺษะ ? ยทิทํ ปฺรติภาโสปมานามายตนาํ ปฺรตินิสฺรค: |
 ตฺลฺยณาปฺรหณฺม ? ยทิทํ สฺรชฺรมาณามนาลมฺพนตา | อนฺตุปาทสากฺษาตฺกฺริยา ? ยทิทํ สฺรชฺรมาณา-
 มนฺุปลพฺธิ: | กฺริยวตฺาร: ? ยทิทํ วิรุยสมฺมุติตฺสย ทุ:ขสฺย วิปฺรณาศ: | เหตุทฺิปนา ? ยทิทํ ปฺรติสฺรคฺโก-
 ปมาํ สุกนฺธชานามภินิรุวตฺติ: | ผลาวิปฺรณาศ: ? ยทิทํ สุวปฺโนปมสฺย กรุมผลสฺยวิปฺรณาศ: |

ธรรมทรศนัม ? ยทิที่ สรวธรรมาณามปศยนตา | มารุคภาวนา ? ยทิที่ สรวธรรมาณาม'นุปลพุทธิภาวนา |
 ตถาคตสมวชานม ? ยทิที่ สรวพุทธานำ ศึกษาปฐติปตติ: | ตักฤษณปฐชญาตา ? ยทิที่ สรวธรรมาณา-
 มนุตปตติภกษานนติ: | สดตวานุปรเวศชญาณม ? ยทิที่ อินุทธิยปราปฐชญาตาชญาณม |

ตตร กตมท ธรรมชยานม ? ยทิที่ สรวธรรมาณามนุปลพุทธิ: | ปฐติสัวิทาวตารชญาณม ?
 ยทิที่ ยถากุตธรรมนยปรเวศ: | อภษรปรเภทชญาณม ? ยทิที่ ตุริมนตฺรปรโยคชญาณม, อาการานา-
 นการชญาณม | วสตุสมติกรม: ? ยทิที่ อวสตุพุทธยา | โฆษปริชญา ? ยทิที่ ปฐติสฺรุตโกปมา-
 วตารชญาณม | ปุราโมทยปฐติลาภ: ? ยทิที่ สรวธรรมาณามนุปลพุทธิ:, สัสาราตุ พุ:ขสย อุตฺสรโก-
 ภาราวธรมม | ธรรมปฐติยอนุภวนตา ? ยทิที่ อววาทลัโธษณานุตฺสรคสวยานานุศัสาปศยนตา | อารชวตา
 ? ยทิที่ อารยสตุยปฐติเวธ: | ริชุกตา ? ยทิที่ อีรยาปฐติยกุลปนตา | อปคตภกฏกฏิตา ? ยทิที่ โทษ-
 ปฐติหามม | เสาศีลยตา ? ยทิที่ สุกสัวาตตา | มารุชยตา ? ยทิที่ ปเรษุ หิตวสตุตา | ปฐติวลาปีตา ? ยทิที่
 เอหิสวาคตวจนตา ลชุตถานตา | คุรเคารวตา ? ยทิที่ คุรณามนติเก ภย จ คุรณามนติคุรตา จ | คุรศุศุรญา
 ? ยทิที่ คุรณามปฐติยานาวสฺถานปฐติรยา | อุปปตติสัตฺยภู: ? ยทิที่ สรวโวปปตติชยวนาสวาทนตา |
 สุกตธรรมาตฺยปฐติตา ? ยทิที่ สุกตธรรมาณำ ปฐติเยษุ: | กีกุสลมารคตตา จ |

ตตร กตมา อาชีวปฐติชญา: ? ยทิที่ อิตเรตฺรสัตฺยภู: | อภูหนตา | อไนยิกตา, ลาภณ
 ลากาจิรชณตตา จ | อธณยวสานุตฺสรค: ? ยทิที่ อนิกฺยิปฐติชญาตา กุสเลษุ ชรเมษุ ปุราณตศยยาสนา-
 กิรติรวนคหนคิรทุรคคฺหากนทเรษุวภิต: ธรรมปฐติยอนุภวนตา จ | อสัตฺรค: คุฤหิปรุวรัชัไตรภิ-
 สดการศุโลเกนानชวสานตา ตฤษณาปฐติชญาชยานปฐติยอนุภวนตา จ | อยมฺยเจ'ธณยวสานุตฺสรค: |
 ตตร ภูมยวสฺถานชญาณม ? ยทิที่ สรวากภูมิมผลวยวสฺถานชญาณม ปฐติเยกพุทธภูมิมยวสานชญาณม
 โภชิสตฺตวภูมิมยวสฺถานชญาณม จ | ตตร สุมฤตฺยวิปฐติชญา: ? ยทิที่ อนิตฺยพุ:ขสนุชยานาตมมณสิการ: |
 ตตร สุกนชเกาศลยชญาณม ? ยทิที่ สุกนชชวคยวคณปรเภทชญาณม จ | ตตร จานุปลพุทธิ: | ตตร
 อภิชญาสาภาษาตฺกรียา ? ยทิที่ จตฺรณามฤทธิปาทานำ ปฐติลภษะ ฤทธิ'วิกฐวณตา จ | ตตร
 เกลสาปกรษ: ? ยทิที่ ราคทเวษโมหปฐติหามม | ตตร วาสนานุสัทธิสมทฐาตชญาณม ? ยทิที่ ปฐติวพาล-
 จริวิชुकุปสนตา สรวากปฐติเยกพุทธภูมยสฺปฐติหามม จ | ตตร วิเศษคามิตา ? ยทิที่ พุทธไวศารทฺย-
 ปฐติสัวิทำ นิษุปาทนตา | ตตร ภาวนาภินิชยนท: ? ยทิที่ อนุนยปฐติชญาปฐติหามม | ตตร อาปตฺต-
 เกาศลยม ? ยทิที่ ปฐติโมภยวินยสัว: | ปฐติยถานวิษุกมภณม ? ยทิที่ อตฺยยเทสนา आयตีสัวรสฺจา-
 กุสลानำ ธรรมาณาม | อนุนยปฐติหามม ? ยทิที่ ไตรธาคูกภวตฤษณาลตาสมทฐาโต'สมตฺปนุณานำ
 จากุสลानำ ธรรมาณามนุตฺปาทนตา, อตฺปนุณานำ จ กุสลมลानำ ธรรมาณามวิปฐติชญา: | ภวสมติกรม: ?
 ยทิที่ ไตรธาคูกานุปลพุทธิ:, อมณสิการตา จ | ชาตีสุมรตา ? ยทิที่ ปฐติเวนิवासชญาณม | กรมวิปากนิษุ-
 กางภษณตา ? ยทิที่ อูจเจทสาสวตวิวรัชนตา | ตตร ธรรมจินตยา ? ยทิที่ ยถากุตจินตยา | ตตร สฺรุต-
 ปฐติเยษุ: ? ยทิที่ สรวากปฐติเยกพุทธปฐติภกสย โภชิสตฺตวปฐติภกสย จ อาชารณตา ภาวนตา จ | ชญาณ-

ติกษณดา ? ยทท สรวกปรตฺยเขทพุทฺฐปฏกสฺย โพรสศตฺวปฏกสฺย จ อชารณดา ภาวนดา จ | ชฺญาน-
 ติกษณดา ? ยทท สฺวปโนปมมฺนุตฺปาท'ชฺญานมฺ | ชฺญานตฺถยณฺดา ? ยทท ชฺญานปรฺเยษฺภฺ | ชฺญานา-
 วโพธ : ? ยทท อนุตฺตรสมฺยทฺสโพรยภินิษฺปาทนดา จ | อาชานยภฺมฺ : ? ยทท โพรสศตฺวตฺทิกษณาสฺถานมฺ |
 ไสโลปมดา ? ยทท โพรจิตฺตสฺยอนุตฺตรค : ? อกมฺปนดา ? ยทท เกลไสรสํหารุยดา | อจลนดา ? ยทท
 สรวนินิตฺตานามมนสิการ : | อไวรตฺยลภฺณมฺ ? ยทท ษฏฺ ปารมิตานามชฺณทฺนตา, อนุยโลกชฺธาตฺ-
 สฺถิตานา พุทฺชามภิกษณทฺรศนา จ | กุศลธฺรมาภิสํปตฺ ? ยทท อาสนโนภาโว'นฺตฺตรายา : สมกฺสโพรธ : |
 ปาปกรรมชฺคฺคฺสนดา ? ยทท อายตฺสัรวรตา จานฺตฺปาทศจฺ ปาปสฺย | เกลศานามสมฺทาจาร : ? ยทท กรรม-
 วิปากปตฺตียนดา พุทฺชเคารวตา จ | สมาริชาวสุถานมฺ ? ยทท จิตฺต'จิตฺตีสกานา ธฺรมาณามนฺตฺปาทา-
 วุยฺยเกสฺลยฺ จิตฺต'ไตกาครตา จ | สตฺตฺวาศยชฺญานมฺ ? ยทท อินฺทฺริยปราราปรชฺญดาชฺญานมฺ | อุปปตฺติ-
 วิเศษชฺญานมฺ ? ยทท ปญฺจานํ คตฺตานา วุยฺยสุถานชฺญานมฺ | ชฺญานานนฺตฺตา ? ยทท ตลาคตฺสัชฺชากษฺยา-
 นุพฺพชฺชนดา | คฤหาวาสปริตฺยาค : ? ยทท กายจิตฺต'วิเวกาภินิษฺกรม : | ไตรชฺชาตฺเก'นภริตฺ : ? ยทท
 ไตรชฺชาตฺกยถาภูทฺรศนดา | จิตฺตสฺยानวลิเนตา ? ยทท จิตฺตสฺยปริตฺยาค : สมปาทฺยมานาปริตฺยาคศจฺ |
 ธฺรเมษฺวภินิเวศ : ? ยทท สรวสุเนทฺปรหาณมฺ | ธฺรเมปริครห : ? ยทท พุทฺชโพรชฺยารกษฺยา, เอษฺมา ไจว
 สฺตฺตรานฺตฺตานา ปฺรตฺติจฺจนดา | ธฺรเมคฺคฺปติ : ? ยทท สทฺธธฺรเมปรฺติเกษฺปกาณฺา สทฺธธฺรเมณฺ นิคฺรห : | กรรม-
 วิปากปตฺตียนดา ? ยทท ลชฺชชยา ปาปถาคฺกรมโณ วิริตฺ : , กุศลธฺรเมปรฺเยษฺภฺจากริโยค : | วินยเกสฺลยฺ
 ? ยทท ปฺรกฺฤตฺตฺยปตฺตฺยนาปตฺตฺยทฺรชนดา | อธิกรณวฺยฺปศม : ? ยทท คณวิวฺรชฺชนดา | อวิกฺรโ'วิวาท : ?
 ยทท เลากิกกถานิรฺรติกตา | กษฺยานตฺถิภฺมฺ : ? ยทท กายจิตฺต'ปิทาธิวาสนดา | กษฺยานตฺติสมาทานมฺ ? ยทท
 ปฺรโต ทฺรูกถานา วจนปถานามชฺยฺเปกษฺยา กษฺยานตฺยชฺณทฺนตา จ | ธฺรเมปฺรวิจย : ? ยทท สฺกนฺชชชฺวา-
 ยตฺตานา ปฺรเกท : , สํเกลสวฺยวทานปฺกษฺสย จ ปฺรเกทสฺเตษฺมา จานฺตฺปลพฺธิ : | ธฺรเมวินิศฺยเกสฺลยฺ ?
 ยทท สรวธฺรมาณามนฺทิลาป : | ธฺรเมปทฺปฺรเกทชฺญานมฺ ? ยทท สรวธฺรมาณฺา วุยฺยสุถานนินฺตฺตฺรณดา |
 ธฺรเมปทฺนินฺรหารเกสฺลยฺ ? ยทท ยถาภูตฺตานา ธฺรมาณฺา นินฺรเทศ : | อธฺรณนฺรตฺสํเกทนินฺรหาร-
 เกสฺลยชฺญานมฺ ? ยทท ธฺรเมปฺรกฺฤตฺตฺยนฺตฺยเกษฺปาปฺรเกษฺป : | ปฺรฺวณตฺชฺญานมฺ ? ยทท เหตุชฺญานมฺ |
 อปฺรณตฺชฺญานมฺ ? ยทท ปฺรตฺยชฺญานมฺ | ตฺริมณฺชทลปฺริศฺทฺธิชฺญานมฺ ? ยทท อตฺตฺตานาคตฺปฺรตฺยตฺ-
 ปนฺนानา ธฺรมาณามนฺตฺปลพฺธิ : , อมนสิการิตา จ | จิตฺตาวสุถานมฺ ? ยทท จิตฺตฺตานุปลพฺธิ : | กายวฺย-
 วสุถานมฺ ? ยทท กายคตฺตานุสฺมฺฤตฺ : | อธิรฺยาปถลภฺณมฺ ? ยทท ยมมารุยธฺรมาสํภฺรณนฺตฺตา | อธิรฺยาปถสฺยวิ-
 โภปนดา ? ยทท ปฺรจฺจนฺนกลฺยาณดา | อธิรฺยาปถสฺยวิกฺลฺปนดา ? ยทท วิกตฺปาเปจฺจดา | อินฺทฺริย-
 ปฺรารสาทิกตา ? ยทท ธฺรเมคตฺมมนสิการิตา ยุกตฺถาณิตา กาลชฺญดา ยถาภูตฺตานา ธฺรมาณฺา ภูตฺปฺรกาสนดา
 | โลกชฺญดา ? ยทท อตฺติกรรมมสํปฺรชานดา | มุกตฺตฺยาคิตา ? ยทท สดฺา วสุถานามคฺรหณดา, อมาตฺสฺรย-
 ตา จ | ปฺรตฺตปาณิตา ? ยทท สวิภากสํสิตา | อคฺฤทฺทิตฺตฺตฺตา ? ยทท สฺรทฺชานาวิลตา | วฺยปฺตฺราปีตา ?
 ยทท อมุชฺรตา | หุริยาปณดา | ยทท อนภิมุชฺตา | อกุศลจิตฺตชฺคฺคฺสนดา ? ยทท พาลธฺรเมพฺพชฺชนดา

ไตศุจาสมวชานม | ธูตานุสสุชนตา ? ยทิที่ ทุฒสมาทานตา | จาริตรสมวชานตา ? ยทิที่ จรฺยาปล-
 กุมรสํชานตา | ปริตีสุมทาจาร : ? ยทิที่ กุศลานํ ฐรฺมาณามนุสํสัจิตตตา | คุรุณามาสนปรตฺยุดถานม
 ? ยทิที่ นิตฺตมานตา, อนาลสฺยตา จ | มานสฺย นิคฺรห : ? ยทิที่ อาตฺมโน'นุปลพฺุชรฺนาลมฺพนตา จ |
 จิตฺตสฺย สํครห : ? ยทิที่ สุกฺลฐรฺมาณามวิปฺรณาสฺชฺญาณม | จิตฺโตตฺตสฺหนตา ? ยทิที่ วิรฺยผลา-
 วิปฺรณาสฺชฺญาณม | อรฺตฺปรตีสวีชฺชฺญาณม ? ยทิที่ ยถาภูตสฺตยปรตฺยเวชฺชฺญาณม | ชฺชฺญาณานุโพท : ? ยทิที่
 เลากิกโลโกตฺตรานํ ฐรฺมาณาม'นุพฺุชฺชนตา | อชฺชฺยานวิกม : ? ยทิที่ ยถาภูตानํ ฐรฺมาณามฐฺยาโรป-
 วิกม : | จิตฺตปรเวชฺชฺญาณม ? ยทิที่ อุตฺตปาทวยชฺชฺญาณม | อาหารนិรฺหารเกาสฺลยชฺชฺญาณม ? ยทิที่
 ติกฺษณปรชฺชฺญาตา | รุตฺรวิทชฺชฺญาณม ? ยทิที่ ยถาภูตฐรฺมปรกาสฺนตา | วิยวสฺถานชฺชฺญาณม ? ยทิที่
 ยถาภูตสฺยวตารชฺชฺญาณม | อรฺตฺวินิสฺสย : ? ยทิที่ สํสฺการสฺสฺกนฺ โชจฺเจท : | อรฺถานรฺถววิรฺชนตา ? ยทิที่
 ภวสมตฺติกรม : , ปเรชํ จ ภวสมตฺติกรมฉวตารณตา จ | สตฺปฺรฺยาสฺรย : ? ยทิที่ พุทฺธาวิรฺหิตต | สตฺปฺรฺย-
 สมวชานม ? ยทิที่ พุทฺธโพทิสฺตตฺวปรตฺยเอกพุทฺธศฺราวกเสวนตา | อสตฺปฺรฺยวรฺชนตา ? ยทิที่
 อุลมฺภิกานํ กุสฺสีทานํ จ วิรฺชนตา | ฐฺยานกิริตฺติ : ? ยทิที่ กามกณฺฏกวิรฺชนตา, ฐฺยานามนฺตฺสฺรชฺชน-
 ตา, ปฺริตฺยวิชฺชตา จ | ฐฺยานเมยฺวณฐฺยวสานม ? ยทิที่ ไตรธฺยาคสมตฺติกรมฉจฺฉนท : สตฺตวปฺริปจนาจ-
 ฉนท : อุตฺตริปฺรชฺชฺยวภาสจฺฉนทศฺจ | อภิชฺชฺญาวิกฺรฺวณตา ? ยทิที่ ปญฺจสวภิชฺชฺญาสุ สฺถิตฺวา ทฺุรวิชฺชฺเยยา-
 นํ พุทฺธฐรฺมาณํ ปเรภฺย : สํปรกาสฺนตา | นามสํเกต : ? ยทิที่ อปฺรินิยฺปนํ นํ นามนามนุพฺุชฺชนตา |
 ปฺรชฺชฺยปฺตีวฺยวหาร : ? ยทิที่ โลกวฺยวหาร : | ปฺรชฺชฺยปฺตีสมุทฺธาต : ? ยทิที่ ปฺรวยวหารชฺชฺญาณม | สํสาร-
 นิวฺฤตฺติ : ? ยทิที่ สํสารโทษปรตฺยเวภฺษา | ลากานรฺถิกตา ? ยทิที่ ภูตฺลเปจฺฉนตา | ลากสฺตฺการานาเทย-
 ตา ? ยทิที่ อนุตฺตกณฺฐตา จ วิกตปาเปจฺฉนตา จ | อวฺโรณมฺงฺกุภาวตา ? ยทิที่ สฺกนฺธธาตฺุปริกฺษยาชฺชฺญาณม |
 ภูตानํ วรฺณานามนฺธฺวสานตา ? ยทิที่ ปฺรตฺยิจฺฉนนฺกฺลยณฺตตา จ ลากสฺตฺการสฺย จานฺตฺรยพฺุชฺชนตา |
 สตฺกาเรภฺยเปภฺษา ? ยทิที่ กรรมวิปាកพฺุชฺชนตา | อสฺตฺกาเรภฺยมฺงฺกุภาวตา ? ยทิที่ โยคสฺยานฺตฺสรฺนตา |
 นินฺทายามกฺุปฺชนตา ? ยทิที่ เลากิกฐรฺมปรตฺยเวภฺษา | ปฺรศํสฺยวเปภฺษา ? ยทิที่ กฺลยณฐรฺมปฺเรภฺย-
 นิยฺกรรมณม | อลาภ'ลีนตา ? ยทิที่ สฺวຍํกฺุตฺตานํ ฐรฺมาณํ ปฺรตฺยเวภฺษณตา | กฺุถฺหิภฺิ : สารฺฐมสํสฺตว : ?
 ยทิที่ อามิสฺกัจฺจวิรฺชนตา | ปฺรวรฺช'ไต : สารฺฐมสํสฺตว : ? ยทิที่ อຍุกฺตวิรฺชนตา จ ยุกฺตปฺเรษณตา จ |
 อโคจรวิรฺชนตา ? ยทิที่ ปญฺจานํ นีวรฺณานํ ปฺรหณม | โคจรปฺรจาร : ? ยทิที่ สุมฺฤตฺยฺปฺสฺถานานํ
 ภาวนา | อาจารย์สํปท ? ยทิที่ ปฺรานูรฺภฺษา | อาจารย์วิรฺชนตา ? ยทิที่ อาตฺมณ : กฺลยณฐรฺมานูรฺภฺษณตา |
 กฺุถานามพฺุชฺชนตา ? ยทิที่ ชฺชฺญาตฺุรวิรฺชนตา | ศาสฺนรฺภฺษา ? ยทิที่ ฐรฺมปฺเรภฺยฐิสมาทานตา ฐรฺมานุ-
 ฐรฺมปฺรตฺยปฺตฺติศฺจ | อลฺปภฺายยตา ? ยทิที่ สมถปฺรตฺติลมฺภ : | มารฺททวตา ? ยทิที่ วิปฺศฺยนาปฺรตฺติลมฺภ : |
 ปฺรตฺยวจนเกาสฺลยม ? ยทิที่ อุตฺตรปฺรตฺยุดฺตรชฺชฺญาณม | ปฺรตฺยธฺรฺถิกนฺิคฺรห : ? ยทิที่ ยถาภูตानํ ฐรฺมาณํ
 ปฺรกาสฺนตา วฺยวสฺถापฺนตา จ, อฺุปาลมฺภานฺิคฺรหศฺจ | กาลปฺรตฺติกรม : ? ยทิที่ กาลชฺชฺญาตา | ปฺฤตฺกฺษณเมยฺว-
 วิศฺวาต : ? ยทิที่ พาลฐรฺมโทษทฺุชฺชิตฺตา | ทฺุ:จิตานามปฺริภว : ? ยทิที่ สรฺวสฺตฺตฺยเมยฺว สมจิตฺตตา | ทฺุ:จิตานํ

ฌานานุปรยจจนตา ? ยทิท โลกามิสทานมฺ | ทริทุรามามนวสาทนมฺ ? ยทิท ปเรชามนุติเก กฤปาพทุธิ-
 ตา | ทุ:ศีลานามนุกมฺปนา ? ยทิท ปเรชามาปตฺเตรุทฺทรณตา จ ศีลปรดิษฐาปนตา จ | หิตวสุตฺตา ?
 ยทิท ปเรชามุปการกรณตา | กฤปาพทุธิตา ? ยทิท สตฺตฺวานามนาคตฺท:ขปฺศฺยนตา | ฐรมานุคฺรห: ?
 ยทิท ปเรชํ ยถาภูตฐรมาวตฺรณตา | อามิสปริตฺยาค: ? ยทิท สฺกนฺธปริตฺยาค:, ปเรชํ จามิชานุคฺรห: |
 อสนฺนิยสฺถานมฺ ? ยทิท อามิสฺชฺคฺปฺสนตา อารกฺษาโทษทฺรสนตา จ | ศีลปรสฺสา ? ยทิท ศีลผลานุ โพร:
 | เทา:ศีลยฺชฺคฺปฺสนตา ? ยทิท เทา:ศีลย โทษพฺทุชฺยนตา | ศีลวตามกมฺปฺยเสวนตา ? ยทิท ศีลวตฺสุ
 ทฺรลภสฺชฺญาณมฺ | สรวาสฺติปริตฺยาคิตา ? ยทิท กลฺยณาคยตา | อชฺยาศยนิมนฺตฺรณตา ? ยทิท
 ปเรชํ สุชารุถิตตา | ย โลกุตการิตา ? ยทิท กลฺยณาคยสฺปตฺ | อภิกฺษณปรยฺฐาสนตา ? ยทิท กุศล-
 คเวชณปริปฺฤจจนตา | ปริตฺยนฺทวณตา ? ยทิท อธิมมชฺญาณํ จกมชฺญาณํ จ | ทฤชฺญาณตฺชฺญาณมฺ ?
 ยทิท อุปมาชฺญาณมววาทชฺญาณํ จ | ปุรวโยเกกาลยฺม ? ยทิท ชาตฺยนฺตฺรณตา สฺรุตพฺพลตา จ | กุศล-
 มฺลปฺรวัคมตา ? ยทิท โพรธา ตีวรจจนตฺตา จ ปเรชํ สมตฺสทาหนตา จ | อุปายเกกาลยฺม ? ยทิท ปรดิ-
 เทศนानุ โมนทนายเชษณา กุศลานํ จ ปริณามนาเกกาลยฺม | นิमितฺตปรหณมฺ ? ยทิท สฺวปฺโนปมานํ
 ฐรมานํ พุชฺยนตา จ วสุตฺวิภาวนตา จ | สฺชฺญาวิวรต: ? ยทิท วิปรยาโสตฺสฺรค: | วสุตฺลภยณตา ? ยทิท
 อลภยณชฺญาณมฺ | สฺตฺรณานุทธานิรฺหารเกกาลยฺม ? ยทิท ยถาภูตานํ ฐรมานํ กุศลากุศลานํ
 อุปมาวทาไน: สฺปรกาสนตา | สตฺยวินิสฺจย: ? ยทิท วิชฺญาณนิโร โธ นามรฺพานุตฺตฺติศฺจ | วิมุกฺติ-
 สากฺษยตฺกฺริยา ? ยทิท วชฺโรปมสมาเชรจจนตา อปรกฺปฺยนตา จ | เอกปุรวายหาร: ? ยทิท ตีรฺถยยตฺน-
 วิชฺคฺปฺสนตา จานุตฺตฺติชฺญาณตา จ | ไวศารทฺยปรตฺลภ: ? ยทิท พุทฺธฐรมาวพุชฺยนตา | ศีลธิษฺฐาน-
 ตา ? ยทิท กายสฺวาร: ปรชาติโมกฺษสฺวารคฺจ | สมာปตฺตฺยวตฺตาร: ? ยทิท ไตรธาคฺกไวรคฺยตา | ปรชฺญา-
 ปรตฺติลาภ: ? ยทิท สามรฺถยชฺญาณํ จานุปลพฺธิยศฺจ | เอการามตา ? ยทิท สํคณิกาโทษวิวรชนตา จ
 สฺกนฺธฐรมานุตฺตฺชฺชนตา | อลฺปชฺญาตฺรสฺตฺมฺญิ: ? ยทิท อิตเรตฺรสฺตฺมฺญิ: | จิตฺตฺสฺยนาวิลดตา ? ยทิท
 นิวรณานํ วิชฺกมฺภณตา | ทฤชฺญิกฤตฺตานํ วิวรชนตา ? ยทิท อุปลมภทฤชฺญิวิวรชนตา | ธารณิ-
 ปรตฺติลภ: ? ยทิท ยถาทฤชฺญานํ ฐรมานํ ยถาภูตาสงฺคสฺปรกาสนตา | ชฺญาณาวตฺตาร: ? ยทิท
 ปรกฤตฺติปรเวศ: | สฺถานมฺ ? ยทิท ศีลสฺถานมฺ | อวสฺถานมฺ ? ยทิท จิตฺตาวสฺถานมฺ | ปรดิษฺฐานมฺ ? ยทิท
 สฺรทฺธาปรดิษฺฐานมฺ | ปรตฺติปตฺติ: ? ยทิท มารคปรตฺติปตฺติ: | เหตุ: ? ยทิท อวิทฺยา เหตุ: สํสารสฺย | ยุกฺติ:
 ? ยทิท วิทฺยา ยุกฺติโรโมกฺษสฺย | นย: ? ยทิท ตฺถยฺณปรหณมฺ | ทวารมฺ ? ยทิท โทษปรหณมฺ ? |
 มารค: ? ยทิท อนฺติยทฺ:ขสนฺยนาตฺมชฺญาณมฺ | ญมิ: ? ยทิท ทศปรณิหิตญมิ: | ชาตฺวิกม: ? ยทิท
 ชาตฺยฺปฺเจต: | ชฺญาณญมิ: ? ยทิท อสํโฆ: | อชฺญาณปรหณมฺ ? ยทิท โฆปรหณมฺ | ชฺญาณ-
 ปรดิษฺฐานมฺ ? ยทิท อปรดิษฺฐานมฺ | โยคาจารญมิ: ? ยทิท สปตฺตฺริศฺคํ โพรชฺกยิกานํ ฐรมานํ
 ภาวนา | โพรชฺคฺตฺวโลจร: ? ยทิท ษณฺ ปารมิตา | สตฺปฺรยฺสเสวนา ? ยทิท พุทฺธาภินิเชวิตา | อสตฺปฺรย-
 วิวรชนตา ? ยทิท ตีรฺถิกานํ อุปลมภทฤชฺญิกานํ วิวรชนตา | ตถาคไตรชฺยต: ? ยทิท พุทฺธพฺเลขุ

สติคฺวา ปฺรคฺฤตฺติชฺฌาเนน โมกฺษ: | พุทฺธภูมि: ? ยถิทํ สรวฺเษํ กุสลานํ ฐรฺมาณํ ปฺรติลาภิตา |
 ปญฺจทฺไตรนุโมทิตา ? ยถิทํ อตีตนาถคปฺรตฺยุตฺปนํ ในฺรพฺพุทฺโธภคฺวทฺทิก: ศฺรฺวาทฺไกศฺจานุโมทิตา | พาไล:
 ปฺรติภฺยิปฺตม ? ยถิทํ สรวฺพาไลรฺทฺวิชฺฌเยม | ศฺรฺวาทฺคปฺรตฺยอกฺพุทฺโธรฺทฺวิชฺฌเยม ? ยถิทํ พุทฺธฐรฺมา-
 จินฺนฺตฺยตา | อญฺมิสฺสตีรฺติگانาม ? ยถิทํ มถยามาโน โยคินาม | โโพธิสฺสตฺตฺไว: ปฺรคฺฤตฺตีตา: ? ยถิทํ ทฺรุลลฺตา
 จ มหาโภชชฺยตา จ | ทศฺพโลรฺนุพฺทฺม ? ยถิทํ กถฺจฺจฺรโยเคน | เทโจะ: ปฺนฺชนิยม ? ยถิทํ สรวฺสุขาหารก-
 มฺปาทาย | พฺรหฺมณฺ วนฺทฺนียม ? ยถิทํ สรวฺโหมกฺษาหารกโยเคน | นาโครฺนมนฺสฺยนิยม ? ยถิทํ สรว-
 วาสนาสมฺมฺตฺยาคตามฺปาทาย | ยกฺโขรฺนุโมทนิยม ? ยถิทํ สรวฺทฺรคฺตฺินํ มารคฺจฺเจทฺทตามฺปาทาย |
 กิณฺนฺไร: สฺตฺวนิยม ? ยถิทํ สรวฺโหมกฺษปฺราโมทฺยาหฺรณตามฺปาทาย ? มโหโรโค: ปฺรศฺสนิยม ? ยถิทํ
 สํสาโรจฺเจทฺทตามฺปาทาย | โโพธิสฺสตฺตฺไวรฺภาวียิตฺยม ? ยถิทํ สรวฺชฺฌานาหาริกมฺปาทาย | ปญฺจทฺไต:
 ปฺรยวาทฺตฺยม ? ยถิทํ อโววฺรตฺยญฺมฺยาหาริตฺรกมฺปาทาย | ธนฺมนฺตฺตรม ? ยถิทํ เทวมานุสิกาเย:
 ปฺรชฺยา: สํปฺตฺเตราหาริตฺรกํ โจอฺปาทาย โหมกฺษาหาริตฺรกมฺปาทาย | ทานํ นิรามิยม ? ยถิทํ สรวฺเกฺลศฺจ
 เจทฺตรกตามฺปาทาย | โภชชฺยํ กุถานานาม ? ยถิทํ รากฺทฺเวษโมหปฺรศฺมนตามฺปาทาย | โกโส ชฺฌานสฺย
 ? ยถิทํ ภาวนามฺปาทาย | อภฺยตฺตา ปฺรติภานสฺย ? ยถิทํ ยถาภฺตชฺฌานทฺรศฺนตามฺปาทาย | วิคฺม: โสภสฺย
 ? ยถิทํ นิรฺรคฺค: วฺยาริทฺ: ขพฺุชฺชนาวตฺรณตามฺปาทาย | ในฺรเวทฺตฺยทฺ: ขปฺรชานนตามฺปาทาย | ปฺริชฺฌา
 ไตรธาตฺกสฺย ? ยถิทํ สฺวปฺนมาเยทฺ: ขพฺุชฺชนตามฺปาทาย | นาเว: ปารมิตานาม ? ยถิทํ อชฺยาสเยน
 ปฺรินิรฺวาทฺกามาณานิคฺยทฺ: ขพฺุชฺชนภาวนตามฺปาทาย | เนาโรหณมฺชฺยคฺตานาม ? ยถิทํ นิรฺวาทฺสฺยา-
 หารกตามฺปาทาย | กิรฺติรฺยศฺสฺกามาณาม ? ยถิทํ วิปฺลฺลฐรฺมาหารกตามฺปาทาย | วฺโรโณ พุทฺธานาม ? ยถิทํ
 อนนฺตคฺุณโภชชฺยทานปติมฺปาทาย | ยศฺสฺตฺถาคคานาม ? ยถิทํ สรวฺคฺุณสฺสฺ โหมกฺษทานปติมฺปาทาย |
 สฺตฺตฺไว ทศฺพลาณาม ? ยถิทํ ทฺรุลลฺฐรฺมรฺตฺนทานปติมฺปาทาย | คฺุณา โโพธิสฺสฺตฺวานาม ? ยถิทํ ฐรฺมสิภฺยิต-
 ตามฺปาทาย | อูเปกฺษา การุณิกานาม ? ยถิทํ กถฺตฺพุทฺธกถฺตฺยกรณียตามฺปาทาย | ไมศฺรฺยา โทษ-
 ปฺรศฺมนม ? ยถิทํ ปฺรติฆมปฺรติภฺยตามฺปาทาย | สฺวาทฺโส มหายานิกานาม ? ยถิทํ สรวฺพุทฺธฐรฺมาภิ-
 ปฺรยวปฺริปฺริตฺรกมฺปาทาย | ปฺรติปฺตฺติ: สีนานาทนิกานาม ? ยถิทํ อคฺรฐรฺมศฺเรษฺฐฐรฺมาหาริตฺรกม-
 ปาทาย | มารุโค พุทฺธชฺฌานสฺย ? ยถิทํ สรวฺกุสลฐรฺมาหาริตฺรกมฺปาทาย |

มุทฺธา สรวฺฐรฺมาณาม ? ยถิทํ ปาธาปารมวพฺุชฺชนตามฺปาทาย | อสํหารยตา สรว-
 ชฺฌานสฺย ? ยถิทํ สรวฺวากุสลฐรฺมปฺรหาณาย จ สํวฺรตฺเต สรวฺวากุสลฐรฺมาหารณตฺไตโย จ สรวฺสตฺตฺว-
 โหมกฺษาหฺรณตฺไตโย สํวฺรตฺเต | อุตฺยานํ โโพธิสฺสตฺตฺวานาม ? ยถิทํ สรวฺปฺริติปฺราโมทฺยาคมฺสฺเชน สรว-
 สตฺตฺวสุขาหฺรณตามฺปาทาย | วิทฺธาปณํ มารุสํนฺยานาม ? ยถิทํ สรวฺพลาหาริตฺรกมฺปาทาย สรว-
 เกฺลศฺสมนํ โจอฺปาทาย | วิทฺยา เกษมคามินาม ? ยถิทํ สรวฺโวปทฺรวภฺยเยน สรวฺรตฺเต | อรฺถ: สิทฺธานาม ?
 ยถิทํ สรวฺฐรฺมสํปฺตฺตฺยหาริตฺรกมฺปาทาย | ปฺริตฺรณมมิตฺรณมฺชฺยคฺตานาม ? ยถิทํ สรวฺโวปทฺรภิกานํ
 มิถฺยาทฺถฺยภิกานํ ปฺรชชฺยตฺไตโย สํวฺรตฺเต | สหฺรฺเมณ ตีรฺติگانํ นิคฺรห: ? ยถิทํ สหฺรฺเมณ ตีรฺติگانํ

นิครนุปาทาย | สตุยกาโร ไวสารทธานาม ? ยทิที่ สรวธรรมาโกกิตปรตยาโกกิตเกษมตามุปาทาย |
 ภูตปรุเขษฎิพลาณาม ? ยทิที่ อวิปริตโยเคน | ปุรวนินิมิตตมยฎาทศานามาเวณิกานา พุทธรธรรมาณาม ?
 ยทิที่ สรวศุกถธรรมาหรรณตามุปาทาย | อลการ : ? ยทิที่ ทวาตรีศต่า มหาปุรุษลภษณานามาหารกมุ-
 ปาทาย | รัตริโมภษกามานาม ? ยทิที่ อาทิมธยปรุยวสานกลุยาณตามุปาทาย | ปรีติรุชเยษฐ-
 ปุตราณาม ? ยทิที่ ไปตฤกั ษนั พุทธรธรรมาทวารากุมุปาทาย | ปารีปรีรุพุทธรชฌานสย ? ยทิที่
 สรวศุกถธรรมานุภษณตามุปาทาย สรวศุกถธรรมานุชโปษณาหรรณตามุปาทาย | อณุมิ: สรว-
 ศรวากปรตเขกพุทธานาม ? ยทิที่ อุทราปรเมยพุทธรธรรมาหารกมุปาทาย | สัวิศุทริศุจิตตสย ? ยทิที่
 สรวมลปรุหาณาย สัวรรตเต | ปรีศุทริ: กายสย ? ยทิที่ สรวคูลานิปรีสมนตามุปาทาย | ปรีนิษปตติ:
 วิโมภษมุชานาม ? ยทิที่ อนิตยทุ:ขศุนยานาคมศานตปรตยเวภษณตามุปาทาย | อสักุลิษฎตา ราเคน ?
 ยทิที่ อมฤตปทาหาริกมุปาทาย | วิคโม โทษสย ? ยทิที่ มหาไมศุรยาหาริกมุปาทาย | อภษมิรุโมหสย
 ? ยทิที่ ภูตธรรมาโลกาหารกมุปาทาย | อากม: สัชฌานสย ? ยทิที่ สรวเลากิกโลโกตตรกาย-
 ชฌานสโยตปาทมุปาทาย | อุตปาโท วิทุยาธา: ? ยทิที่ สรวโยนิโสมนสิการาหรรณตามุปาทาย |
 ปรีหาณมวิทุยาธา ? ยทิที่ สรวโยนิโสมนสิการวิกมาย สัวรรตเต | ตฤปตีรุวิมุกตีสารานาม ? ยทิที่
 อารยมาหาตมุยาหรรณตามุปาทาย | ศษฎิ: สมาริสารานาม ? ยทิที่ สรวสุชจิตไตการาหรรณตามุ-
 ปาทาย | จภษรุทษฎิ กามานาม ? ยทิที่ อนัปศุยิตามุปาทาย | อภิชญา วิกรุวิทุกามานาม ? ยทิที่
 อนาวรรณตามุปาทาย กามนียธรรต่า โจปาทาย | ฤทฐิธิภิกวิทุกามานาม ? ยทิที่ สรวธรรมวิกฤปิตชฌา-
 นานาวรรณตามุปาทาย | ธารณิ ศุรตารุถิกานาม ? ยทิที่ สรวธรรมนิรวาณสมตามุปาทาย | สมฤตตร-
 สัปรโมษ: ? ยทิที่ นิรวาณาลมพนปรีกฤตติยอุปสมตามุปาทาย | อธิษฐานัน พุทธานาม ? ยทิที่ อนนุตา
 หรรณตามุปาทาย | อูพายเกาศลยั นาทานาม ? ยทิที่ สรวสุขเกษมคมนตามุปาทาย | สุกษมม ? ยทิที่
 นิรวาณาลมพนวุยอุปสมตามุปาทาย | ทูรวิชญะยม ? ยทิที่ ทุ:ขปรีติชฌานตามุปาทาย | ทูราชานตานภิ-
 ยุกไต: ? ยทิที่ อปรีตลพฐปุรวตามุปาทาย | วิวรโต'ภษรานาม ? ยทิที่ สรววากยภษณูปลพฐิตามุ-
 ปาทาย | ทูรวิชญโย โฆษณ ? ยทิที่ สรวธรรมาจินตยตามุปาทาย | อชฌาตั วิชโย: ? ยทิที่ รตน-
 มหารุถิกตามุปาทาย | ชฌานัน สुरुไต: ? ยทิที่ สตุการาชานตามุปาทาย | วิพุทฐมลเปจไฉ: ? ยทิที่
 สตุการาชานตามุปาทาย | อุกฤกัถิตมารวุธวิโย: ? ยทิที่ อนิกษิปตธรรตามุปาทาย | ธาริตั สมฤตติมทุกิ:
 ? ยทิที่ กฤตาวิปรีณาสตามุปาทาย | ภษโย ทุ:ขสย ? ยทิที่ รากทุเวษโมหสัวรรตตามุปาทาย |
 อนนุคปาท: สรวธรรมาณาม ? ยทิที่ สรววิชฌานนิโรชตามุปาทาย | เอกนยนิรุเทศ: | ยทิที่ สรวภวคดิ-
 จยุดยูปตตยยตนาंना สรวธรรมา: สวปโนปมา อิติ สรวธรรมานุตปาทยตามุปาทาย ? อยเมษั
 ตูรยाना ปทศตाना निरुतेसि तुर्यगुय: | अयि स अज्येते कुमार स्रवरुमसुवगावसमदाविप्लुजिते नाम
 समारि: |

อิติ ศรีสมาริราช เอโกนจตุวาริศติตม: ปรีวรรต: | (39)

ปรีณทนาปริวรรต: |

อด ขลุ ภควาสตสุย้า เวลายามีมา คากา อภายต

วิปูลา พุทธรธมา หิ วิปูลิ เทสิโต นย: |

วิปูลิ ธรรม เทสิตวา วิปูลาลุคภเต คุณาน | (1)

ยถา วิปูลมากาศเมวี ธรรมาน ลกษณม |

รตนานิ วิปูลานุยตฺร ตสมาทไวปุลยมุจยเต | (2)

วิปูลา จริ สตฺตวานำ วิปูลา เตษุ เทสิตา

วิปูลิ อากโม ยสย ตสมาทไวปุลยมุจยเต | (3)

อสุมินิ ขลุ ปุณ: สรวธรรมสวภาวสมตาวิปุลจิตสมาธิเนรุเทศ ธรรมปรุยาเย ภาษุมาเน
 อปรเมโย: สตฺตไวรณฺตฺตฺรยา สมยกุสโโพธา จิตฺตานุยตฺปาทิตานิ, อปรเมยาศจ สตฺตวา อไววฺรติกา
 อภูวนนฺตฺตฺรยา สมยกุสโโพธา | อปรเมยानำ จ สตฺตวานำ ปฺรตฺยเอก โโพธา จิตฺตมุตฺปนฺนํ | อปรเม
 ยานำ จ สตฺตวานามรฺหตฺตฺวผลสาक्षाตฺกริยา ยำ จิตฺตานุยตฺปนฺนानิ | อัย จ ตฺริสาหสฺรมหาสาหสฺร-
 โลกธาตฺ: ษทฺวิการิ กมฺปิต: ปฺรกกมฺปิต: สํปฺรกกมฺปิต: | จลิต: ปฺรจลิต: สํปฺรจลิต: | เวชิต:
 ปฺรเวชิต: สํปฺรเวชิต: | กุษฺภิต: ปฺรกุษฺภิต: สํปฺรกุษฺภิต: | รณิต: ปฺรณิต: สํปฺรณิต: | ครุชิต: ปฺรครุชิต:
 สํปฺรครุชิต: | ปฺรูวา ทิกฺนฺนมติ ทกฺษิณา ทิกฺวนมติ | อุตฺตรา ทิกฺวนมติ ทกฺษิณา ทิกฺนฺนมติ | อนฺดาทท-
 วนมติ มรฺยาทฺนฺนมติ | มรฺยาทฺนฺนมติ อนฺดาทฺนฺนมติ | อปรเมยสย จาวภาสสย โลก ปฺราทฺรภาโว'ภูต |
 มหจฺจ ทิวฺยคนฺธวฺรฺษมภิปฺราวฺรฺษตฺ | เทวตฺตฺจ มหानฺตฺ ทิวฺยํ ปฺนฺยปฺวรฺษมุตฺสฺถฺชนฺติ สุม | ทิวฺยานิ จ
 ตฺวฺรยศตสหสฺรณฺยปฺรยฺนฺตฺริเกษ ภูรามยฺนฺติ | เอวํ จ วาจมภาษนฺต |

สฺลพฺธา ลาภาสฺเตษำ สตฺตวานำ ย อิมิ มหากฺรณาวตฺารธรรมปรุยาโย สฺโรษฺยฺนฺติ |
 พนฺพุทฺธปรุยาปาสิตาสฺเต สตฺตวา ภวิษฺยฺนฺติ ย อิมิ สรวธรรมสวภาวสมตาวิปุลจิตสมาธิ ปุณ: ปุณ:
 สฺโรษฺยฺนฺติ, สฺรุตฺวา จ ลิจิษฺยฺนฺติ อุตฺครหิษฺยฺนฺติ ธารยิษฺยฺนฺติ ปฺรยวาปฺสยฺนฺติ อรณฺภาวนยา
 ภาวยิษฺยฺนฺติ, พหุสิกริษฺยฺนฺติ, ปฺเรภยศฺจ วิสฺตเรณ สํปฺรกาศยิษฺยฺนฺติ | สรวสตฺตวานำ เต ทกฺษิณฺยา
 ภวิษฺยฺนฺติ |

อด ขลุ ภควานายุสมนฺตมานนฺทมานนฺตฺรยเต สุม อุตฺกฤหฺวิษฺว ตฺวมานนฺท อิมิ ธรรม-
 ปรุยาโย ธารย วาจย ปฺรยวาปฺนฺหิ, ปฺเรษำ จ วิสฺตเรณ สํปฺรกาศย | อด ขลฺวายุสมานนฺโท ภควนฺต-
 เมตทโวจฺตฺ โก นามายฺ ภควนฺ ธรรมปรุยาโย:, ถลํ ไจน ธารยามี ? ภควานาห มหากฺรณาวตาโร
 นามานนฺท อิทํ สฺตฺตฺริ ธารย | สรวธรรมสมตาวิปุลจิตฺ นาม สมาริทธิ ธารย | อานนฺท อาห อุตฺกฤหฺอิโต
 เม ภควนฺนยํ ธรรมปรุยาโย อิติ |

อิทมโวจทุ ภควานุ | อาตุตมนาศจนุทรปรภ: กุมารภูต आयुष्मांसजननुत: तासुजतसुर:
 प्रुषतो गिगुष्गिगुष्णुयुपास गोपासिका: अनेक ज सुतुथावासगयिका तेषुत्तरा: सत्वमानुषा-
 सुरकनुत्तरुसुज लोको भक्वतो गायित्मगुयननुत्तुनिति |

อิตฺยารุยสรวรฺธรมสฺวภาวสมตาวิปฺลุติตาตุ สฺมาเชรฺยถาลพฺุชฺ สฺมาธิราชฺ นาม มหายน-
 สฺตุตุ (ปริวารุโต นาม จตุวาริศตฺติม) สฺมาปฺตม | (40)

เย ธรรมา เหตุปรภวา เหตุสุเตษํ ตถาคโต หุยวท |

เตษํ จ โย นิโรธ เอวํ วาที มหาศฺรณ: |

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – สกุล	ร้อยโทพรชัย หะพินรัมย์
ภูมิลำเนา	192 หมู่ 2 ตำบลหนองแวง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2545	สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี 9 ประโยค (ขณะเป็นสามเณร) จากกองบาลีสนามหลวง คณะสงฆ์ไทย
พ.ศ. 2550	สำเร็จการศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาภาษาสันสกฤต จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พ.ศ. 2553	ศึกษาต่อระดับปริญญาตรี สาขาวิชาภาษาสันสกฤต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ประวัติการทำงาน	
พ.ศ. 2541-2548	ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี สำนักเรียนวัดสามพระยา เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2548-2550	หัวหน้าแผนก Office Automation บริษัท เพาเวอร์บาย จำกัด จังหวัดกรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2550-2551	ครูโรงเรียนสัตยาไส อำเภอยะบะดี จังหวัดลพบุรี
พ.ศ. 2551-2554	อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง อำเภอยะบะดี จังหวัดขอนแก่น
พ.ศ. 2554-2558	อนุศาสนาจารย์ มณฑลทหารบกที่ 13 จังหวัดลพบุรี และอนุศาสนาจารย์ จังหวัดทหารบกเชียงราย จังหวัดเชียงราย